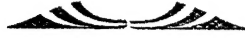

❀ आर्षं ❀

पाणिनीयं व्याकरणम्

उणादि-पाणिनीयशिक्षा-गणपाठ-धातुपाठ-लिङ्गानुशासन-फिट्-सूत्र-
परिभाषापाठैः प्रपूरितं चतुर्विधलक्ष्यसूचिभिः सूत्रधातुसूचिभ्यां च
समलङ्कृतम्

Sw

“पटनाकौलेज” नाम्नि महाविद्यालये व्याकरणशास्त्रप्रधानाध्यापकेन
पण्डितश्रीहरिशङ्करशर्मपाण्डेयेन सङ्कलितम् ।

— तथा —

पण्डितश्रीचन्द्रकान्तशर्मपाण्डेयेन व्याकरणाचार्येण

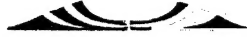
“यूनाइटेड प्रेस” नाम्नि मुद्रणायन्त्रालये मुद्रयित्वा
प्रकाशितम् ।

(पुनर्मुद्रणप्रकाशनाधिकारश्च स्वायत्तीकृतः)

मूल्यम् २।।।

ĀRSHAM PAṆINĪYAM VYĀKARAṆAM

With Uṇadi, Paṇinīya Śikshā, Gaṇapāṭha,
Dhātupāṭha, Lingānuśāsana, Fītsūtra
and Paribhāṣapāṭha and indices
of examples of four kinds,
Sūtrās and Dhātus.

BY

Pandit Harisankara Pandeya,

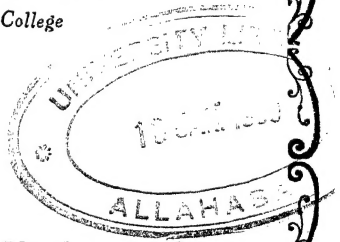
Professor of Sanskrit, Patna College

PUBLISHED BY

Pandit Chandrakanta Pandeya, Vyakaranacharya

(*All rights reserved*)

Price Rs. 2/12/-

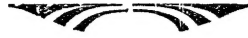
various domains connected therewith. In most of the centres of Sanskrit learning in the north of India, on the other hand, I note with despair the gradual deterioration of the study of Sanskrit. It is time for those entrusted with the teaching of Sanskrit to take note of this disquieting depreciation, investigate the reasons and adopt remedial measures before it is too late.

According to some scholars, this defect is due to the substitution of *Siddhāntakaumudī* for *Aṣṭādhyāyī* in our curricula of Sanskrit studies. Professor Hari-Śaṅkara Pāṇḍeya of Patna College is an eminent teacher of Sanskrit grammar with extensive experience. He has edited the *Aṣṭādhyāyī* as a practical demonstration of his firm conviction that the deterioration in the knowledge of Sanskrit among the students of to-day and the waste involved can be traced to the neglect of the *Aṣṭādhyāyī*. It is now for scholars to judge. I highly appreciate the excellent editing, and I earnestly appeal for a dispassionate examination of the learned author's special pleading in favour of Pāṇini's original work.

Sanskrit Seminar,
Patna College,
August 4, 1938.

A. BANERJI-SASTRI,
Vidyābhūṣaṇa, M.A. (Cal.),
D. Phil. (Oxon.)
Head of the Department of Sanskrit,
Patna College.

पुस्तकस्थविषयानुक्रमणी ।

विषयः ।	पृष्ठात्पृष्ठं यावत् ।
१. पाणिनीयमाहात्म्यम् १—१०
२. पाणिनीयं व्याकरणम् १—३४४
३. उणादिप्रकरणम् १—३१
४. पाणिनीयशिक्षा १—३
५. गणपाठः ४—३७
६. धातुपाठः १—२२
७. लिङ्गानुशासनम् १—३
८. फिट्सूत्राणि १—५
९. परिभाषापाठः १—३
१०. लक्ष्यसूचिः १—१८२
११. उणादिलक्ष्यसूचिः १—१३
१२. लिङ्गानुशासनलक्ष्यसूचिः १—८
१३. फिट्सूत्रलक्ष्यसूचिः १—३
१४. अष्टाध्यायीसूत्रसूचिः १—४६
१५. धातुसूचिः १—२०

गुरुदेवपदाम्भोजं पूजयन् हृदि मन्दिरे ।
 पाणिनीयस्य शास्त्रस्य माहात्म्यं वक्तुमुत्सहे ॥१॥
 आर्षस्य पाणिनीयस्य गुणा व्याकरणस्य ये ।
 तानाकर्णयितुं धीराः कर्णौ कुरुत सज्जितौ ॥२॥
 मानुषं स्वल्पमायुष्यं पाठ्यशास्त्राण्यनेकशः ।
 वीक्ष्य संक्षेपेण यत्नो लोकानुग्रहतो मुनेः ॥३॥
 कण्ठस्थीकरणं श्रेयः सूत्राणामिति चिन्तयन् ।
 अतिसंक्षिप्तरूपाणि पाणिनिस्तानि निर्ममौ ॥४॥
 चतुर्दशानां सूत्राणामन्ते यदनुबन्धनम् ।
 पाणिनेः प्रतिभोत्कर्षः क्रियानितिनिदर्शनम् ॥५॥
 अनेन सदुपायेन द्वाचत्वारिंशतः पुनः ।
 अलादिप्रत्याहाराणां कौतुकेन प्रदर्शनम् ॥६॥
 अर्धमात्रापि सूत्राणां न निरर्थास्ति पाणिनेः ।
 इत्युक्तवान् महाभाष्ये परमार्थं पतञ्जलिः ॥७॥
 लघिष्ठमपि सम्पूर्णं वर्णैरर्थैर्यथाक्रमम् ।
 पाणिनीयमिदं शास्त्रं कथं केनोपमीयताम् ॥८॥
 गुरुतामेव हरता छात्राणां घोषणश्रमे ।
 श्राम्यता च स्वयं तेन सूत्रेषु लघुतार्पिता ॥९॥
 महर्षिवर्येण तपोबलेन कृतेषु सूत्रेषु कियन्महत्त्वम् ।
 न वक्तुमीशोऽस्मि तथापि तस्य कृपालवानेव हृदावलम्बे ॥१०॥
 महामहिम्नामपि ये वरेण्यास्तेषामभूत् पाणिनिरुग्रवीर्यः ।
 कश्चिन्मुनिस्तेन महाश्रमेण तेनेऽद्भुतं व्याकरणं लघीयः ॥११॥

कस्यापि देवस्य द्यामिरेव समुज्ज्वलेच्चेत्प्रतिभातिदिव्या ।
 तदैव लोकानुपकर्तुमीदृग्रन्थात्मना वागवतारमेति ॥१२॥
 तपोभिरुग्रैः परितोषितस्य कृपाकटाक्षेण महेश्वरस्य ।
 सूत्राणि संक्षिप्ततमाक्षराणि महर्षिणा पाणिनिना कृतानि ॥१३॥
 कान् गुणान् परमान् वीक्ष्य पाणिनेः सूत्रगामिणः ।
 तत्सेवार्थमभून्मुग्धो भाष्यकारः पतञ्जलिः ॥१४॥
 तानि सूत्राण्यधीयानाः पूर्णार्थानि यथाक्रमम् ।
 रहस्यं सुरभाषायाः प्रपद्यन्तेऽचिरश्रमम् ॥१५॥
 संक्षिप्तरमणीयानि सूत्ररत्नानि पाणिनेः ।
 गलेऽन्तर्धारणीयानि गुम्फितानि यथाक्रमम् ॥१६॥
 सूत्राणां क्रमभेदेन यास्त्यनर्थपरम्परा ।
 तां न वक्तुं क्षमः क्षीणोऽनुभवामि पदे पदे ॥१७॥
 वैज्ञानिकेन विधिना विविधैः प्रयत्नैः
 पूर्णोपकारमनसा मुनिना कृतो यः ।
 सूत्रक्रमः स कमनीयतमोऽपि लोके
 हा साम्प्रतं पठनपाठनतो निरस्तः ॥१८॥
 यच्छास्त्रं वदुर्भिर्दिनैः कतिपयैः क्रीडामनस्कैरपि
 स्वाचार्याश्रमवासिभिः सरलया रीत्या पुराधीयते ।
 गुर्वर्थं परिपूर्णमुत्तमतया संक्षिप्तकायं च यत्
 तत्क्रीदन् विपरीतरूपमधुना हा हन्त जोघुष्यते ॥१९॥
 अतिसंक्षिप्तरूपं यत्कृतं शास्त्रं महर्षिणा ।
 तदेव दैवयोगेन महाविस्तृतिमाप्तवत् ॥२०॥
 सर्वेषामेव शास्त्राणां मुखं व्याकरणं स्मृतम् ।
 तस्यावश्याधिगम्यत्वं कापि शास्त्रे प्रवेक्ष्यताम् ॥२१॥
 तदिदानीं महाकायं भीमरूपं गृहीतवत् ।
 यद् दृष्ट्वा प्रपलायन्ते बालाः कोमलबुद्धयः ॥२२॥
 योऽप्याग्रहेण पठति पाणिनिक्रमवर्जितम् ।
 तदवश्यं स सम्पूर्णं यापयत्यत्र जीवितम् ॥२३॥

तथापि न च लक्ष्याणां लक्षणानां परिग्रहः ।
 अवश्याध्येयशास्त्राणां परित्यागस्तु निश्चितः ॥२४॥
 सूत्रवार्तिकभाष्याणि लक्ष्यसाधनसिद्धये ।
 प्रमाणानीति सर्वेषां मतिरेका विपश्चिताम् ॥२५॥
 तानि मूलान्यनभ्यस्य टीकाध्ययनतत्पराः ।
 शास्त्रान्तरस्पर्शशून्या जायन्ते पण्डितब्रुवाः ॥२६॥
 आरभ्य लघुकौमुद्या महाभाष्यनवाहिकम् ।
 यावदेव पठन्तोऽद्य नयन्ति पुरुषायुषम् ॥२७॥
 शब्दानामनुशासनस्य भगवान्यद्भाष्यकारोऽब्रवीत्
 वेदानां परिपालनं फलमहो तत्कापि दूरे गतम् ।
 ऊहः खल्वपि मन्त्रवाक्यविषयस्तस्याधुना का कथा
 सर्वाण्येव फलानि गर्त्तपतितान्युक्तानि तेनाग्रतः ॥२८॥
 अष्टकं पाणिनेस्त्यक्त्वा महाभाष्यं पतञ्जलेः ।
 वैयाकरणतां लब्धुं मुधा मुग्धाभिलाषिता ॥२९॥
 भो भो धीरा धियं स्वां श्रमयथ न मनागात्मजानां निजानां
 छात्राणामित्थमायुः क्षपयथ वितथं व्युत्क्रमं पाठयन्तः ।
 या रीतिः पाणिनीयातिविशदसरला लाघवप्राणमूला
 सूत्राणां तां त्यजन्तः क्रमरहिततया वृत्तिमुद्धोषयन्तः ॥३०॥
 त्र्यक्षरस्यापि सूत्रस्य पञ्चत्रिंशन्मिताक्षराम् ।
 सूत्रवद् वृत्तिमुद्वुष्य व्यर्थं जीवनयापनम् ॥३१॥
 अयि विद्वद्भ्रा धीरा निजशिष्यायुषः क्षयम् ।
 रात्रिन्दिवं जायमानं मनागपि न पश्यथ ॥३२॥
 तस्मात्क्रमेण सूत्राणि पठनीयानि यत्नतः ।
 अनुवृत्त्यादिसौकर्यात्तदर्थोऽपि न दुर्ग्रहः ॥३३॥
 स्थूलाक्षराणि सूत्राणि कण्ठे स्थाप्यानि सक्रमम् ।
 सूक्ष्माक्षराणि लक्ष्याणि निरीक्ष्याण्यवधानतः ॥३४॥
 यत्र यत्र समपेक्षितं कचिद् बोधनाय पठनार्थिनां कृते ।
 तत्र तत्र विनिविष्टसंख्ययाधस्तनी विवृतिरत्र दर्शिता ॥३५॥

पाणिनीयकमनीययोजनाभङ्गदोषमपचर्य पण्डितैः ।
 सूत्रपूर्वपरबुद्धिरोधिका नेत्रयोर्जवनिकेव पातिता ॥३६॥
 सूत्राणां क्रमविन्यासो रुचिरं मुनिना कृतः ।
 निरीक्ष्यतां सावधानं पूर्णं च परितुष्यताम् ॥३७॥
 संज्ञानां परिभाषाणां पूर्वाध्याये प्रदर्शनम् ।
 समासाश्च विभक्त्यर्था द्वितीयाध्यायगोचराः ॥३८॥
 तृतीये धातुविहिताः प्रत्ययाः सुव्यवस्थिताः ।
 तुर्यपञ्चमयोरुक्ता अवशिष्टाश्च ते क्रमात् ॥३९॥
 षष्ठे प्रकृतिकार्याणि प्रायेणादर्शयन्मुनिः ।
 सप्तमे प्रत्ययस्थानि द्विष्टानि च यथाक्रमम् ॥४०॥
 अष्टमे पूर्वचरणे पदकार्यं समासतः ।
 यान्यसिद्धानि पूर्वत्र त्रिपाद्यां तान्यवेशयत् ॥४१॥
 कृत्वा पूर्णमनोयोगं शिष्यप्रियचिकीर्षया ।
 पाणिनीयमिदं पाठ्यं गुरुभिः करुणार्णवैः ॥४२॥
 पाणिनीयपठनाय पाणिनेर्यः क्रमः स न कदापि हीयताम् ।
 वृत्तिदोषणमहापरिश्रमान्मुक्तिरेव फलमस्य दृश्यताम् ॥४३॥
 लघुना सदुपायेन शब्दौघप्रतिपत्तये ।
 कृतं व्याकरणं न स्यात्क्रमत्यागे यथेप्सितम् ॥४४॥
 तस्मात्क्रमोऽवश्यमेव नोज्झितव्यः कदाचन ।
 लक्ष्यबोधानुरोधेन पण्डितैः सूक्ष्मवीक्षितैः ॥४५॥
 लक्ष्यलक्षणविज्ञानं पूर्णं व्याकरणं स्मृतम् ।
 तदेवेदं मयादर्शि नूत्ररूपं प्रयत्नतः ॥४६॥
 अनेन पाणिनीयेन लघुनार्थगरीयसा ।
 जायतेऽल्पेन कालेन लक्ष्यलक्षणविज्ञता ॥४७॥
 यो ग्रन्थः शब्दशास्त्रस्य मूलभूतश्चिरन्तनः ।
 तस्यैवाध्ययने ध्यानं नार्पयन्त्यद्य पण्डिताः ॥४८॥
 सिद्धान्तकौमुदीस्नेहं हृदये यं विमर्श्यहम् ।
 न च तं वक्तुमीशोऽस्मि प्रमाणं स्वायुरर्पितम् ॥४९॥

विद्वद्वरेण्येन महाश्रमेण भट्टोजिना दीक्षितवंशजेन ।
 लक्ष्यानुसारं विहितावतारा न कौमुदी कस्य कृतोपकारा ॥५०॥
 इयं सुदेवीव तपोभिरुग्रैरूपासिता पूरयतेऽभिलाषम् ।
 गुरोः कृपां वा परमेश्वरस्य विना खलः खेलति यावदायुः ॥५१॥
 इयं सुरभ्या विदुषां हृदन्तर्गता प्रचारं निखिलासु दिक्षु ।
 न संशयोऽस्यां पुरुषायुषाणि परन्तु नश्यन्ति वृथार्पितानि ॥५२॥
 दैक्षिती कृतिरियं प्रचारिता कालयापनपरा न संशयः ।
 पाणिनेरतितरां तपस्यया साधितं फलमलोपयत्तमाम् ॥५३॥
 महासमुद्रोपमभीषणानां शब्दागमानां प्रचलत्प्रवाहे ।
 निमज्जतां व्याकुलबालकानां पोतोपमं पश्यत पाणिनीयम् ॥५४॥
 निरीक्ष्यतां पाणिनिना प्रदर्शितक्रमान्वितं व्याकरणं कृपालवः ।
 विधीयतां भाविकुलाङ्कुरायुषां सुरक्षणे चापि परः कृपालवः ॥५५॥
 यावत्फलं दीक्षितनिर्मितेन ग्रन्थेन विस्तीर्णतमेन लभ्यम् ।
 तावत्तदर्थार्थवपुर्धरेण विलोक्यतां विज्ञवरैरनेन ॥५६॥
 दृश्यतां यदि परोपकारिता वर्त्ततेऽत्र भवतां सदीक्षणे ।
 न्यस्यतां त्वरितमेव हस्तयोर्व्यस्यतां च विफलो दुराग्रहः ॥५७॥
 भ्रातृवृन्द भवदीयभावुकप्रेमपात्रतनयायुषां मया ।
 रक्षणाय विहितः परिश्रमः प्रेक्षणाय दृगिहापर्यतां क्षणम् ॥५८॥
 प्रहृष्यतां वा परिहस्यतां वा निरीक्ष्य मे ग्रन्थमिमं बुधेन्द्रैः ।
 न तत्र मे हर्षविषादलेशः प्रतन्यते तत्तनयार्थमेषः ॥५९॥
 विद्वद्वराणां सुविवेचकानां लब्ध्वा कराम्भोजनिवेशमेषा ।
 कृतिर्मदीया सुकृतेन केनाप्यवश्यमाप्स्यत्यतिसत्कृतानि ॥६०॥
 वागीश्वरीचरणरेणुकृपाभरेण लब्धोदयेन सुधिया हरिशङ्करेण ।
 विद्यार्थिनामुदयहेतुदयापरेण ग्रन्थो न्यबन्धि परमेण परिश्रमेण ॥६१॥
 वाञ्छा चेद्भूदयाम्बुजे प्रियतमायुष्याणि संरक्षितुं
 श्रद्धा बाध्ययनाय धर्मविहिता शास्त्रान्तराणामपि ।
 तर्हीतत् सुमनोरमं लघुतमं सम्पूर्णबोधप्रद-
 मार्ष व्याकरणं पठन्तु सुधियः किं वाग्वृथाडम्बरैः ॥६२॥

अये बुधधुरन्धरा विहितचारुविद्याश्रमा
 विवेचयत साम्प्रतं निजधियातिगम्भीरया ।
 कियन्ति दिवसानि नः सुरगिरः समाराधने
 वृथा समययापनं सहदयैरुपेक्ष्यते ॥६३॥
 विदन्त्यतितरां विदो यदिह मानुषं जीवनं
 कियल्लघु च चञ्चलं कियदिहास्ति कार्यं महत् ।
 विवेच्य हृदये निजे निखिलशास्त्रविद्यार्थिनां
 कराम्बुजसमर्पितं कुरुत पाणिनीयामृतम् ॥६४॥
 यदि स्वजनजीवनक्षपणचिन्तना चेतसि
 यदि प्रबललालसा सकलशास्त्रलाभोन्मुखी ।
 तदेदमतिमञ्जुलं गुरुविचारसाराञ्चितं
 गृहाण करकञ्जयोः सपदि पाणिनीयं नवम् ॥६५॥
 इदमतिरमणीयं पाणिनीयं भवद्भिः
 प्रियतमतनयानां हस्तयोरर्पणीयम् ।
 फलवति परिणामे नान्यथा शङ्कनीयं
 सपदि समयरक्षार्थं परं चेष्टनीयम् ॥६६॥
 आपणेषु परितः प्रसारितं द्रव्यजातमतिमुन्दरायितम् ।
 चिन्वतेऽपि तत एव किञ्चन काचकाञ्चनविवेचनेक्षणाः ॥६७॥
 शब्दशास्त्राम्बुधेरुद्धृतं नूतनं पाणिनीयामृतं स्वादयध्वं बुधाः ।
 जीवितं रक्षितं स्यादवश्यं भवद्बालकानामिदं निश्चिनुध्वं धिया ॥६८॥
 न चेत्फलं पाठनयास्य धीरा धिया स्वया ध्यायत धर्मवीराः ।
 न तर्हि मे प्रार्थनयानया वा कयापि शिष्यायुषि मा दयध्वम् ॥६९॥
 एकस्यापि यदि क्षणस्य भविता शिष्यायुषामन्वहं
 रक्षानेन मया कृतेन लघुना ग्रन्थेन सम्भाविता ।
 तर्ह्येतस्य परिश्रमस्य निखिलस्यायोजनस्याप्यलं
 लब्धाद्दे फलमुत्तमं नरजनुर्लभस्य चेहात्मनः ॥७०॥
 बाल्यादेव समर्पितं निजवयः शब्दागमाराधने
 विद्वन्मौल्युरोः पदाम्बुजरजोरागो हृदि स्थापितः ।

शिक्षापद्धतिरीक्षिता प्रचलिता देशेष्वलं मे पुनः
 सिद्धान्तोऽयमजागरीदनुभवैः कल्याणकल्पद्रुमः ॥७१॥
 भो भो भोश्चिरजीविनः प्रियतमाः शिष्याः स्वसूनूपमा
 युष्माकं परमोपकारमनसा ग्रन्थोऽयमुद्भावितः ।
 एतद् व्याकरणं मुनेर्हृदयतो यत्पाणिनेरुद्धतं
 स्वभ्यस्यन्तु भवन्तु भव्यसुधियः स्वल्पैर्दिनैर्भावुकाः ॥७२॥
 भो भो विज्ञवरा भवन्तु भवतां शिष्येषु भव्या दृशो
 येनैषां समयो निरर्थकतया यायान्न शब्दागमे ।
 नास्मिन्नेव समस्तजीवनमिदं तैर्देयमन्येष्वितः
 शास्त्रेषु प्रकटप्रयोजनशतेष्वध्यात्मयोगेष्वपि ॥७३॥
 पाणिनीयस्य शास्त्रस्य पाणिनिक्रमभञ्जने ।
 अपाणिनीयता स्पष्टा भाष्ये या दूषिताऽसकृत् ॥७४॥
 नेयं मदीया सरणिर्नवीनातिप्राक्तनी वर्षशतत्रयात् ।
 अद्यापि पूर्वत्वपरत्वबुद्धाबुपासनीयैव महाप्रयासैः ॥७५॥
 अस्याः पुनर्जागरणाज्जनानां जनिष्यते या प्रतिभा जयन्ती ।
 न पश्यतां तां विदुषां समक्षं पराक्रमेताथ परा प्रणाली ॥७६॥
 यद्वौरवस्यैव विनाशनाय तेपे तपः पाणिनिरुग्रतेजाः ।
 शेषोऽधरद्धारमशेषमेष दोषः स एवाद्य विशेषवेषः ॥७७॥
 तपस्यता पाणिनिना यदर्थं लघूनि सूत्राणि विनिर्मितानि ।
 विद्वद्वराणां शुभकामनानां दयादृशस्तत्र न किं पतन्ति ॥७८॥
 तेनैव चेत्पुनरपि प्रथितक्रमेण
 शिष्याः पठन्तु गुरवोऽप्यथ पाठयन्तु ।
 स्वल्पैरहोभिरखिलस्य समीहितस्य
 सिद्धिर्भविष्यति न संशयदोषलेशः ॥७९॥
 निरीक्षिता चारुविचारपूर्वं समर्थिता पण्डितमण्डलीभिः ।
 कृतिः पवित्रा निखिलासु दिक्षु प्रचारितावश्यमियं भवित्री ॥८०॥
 नेयं मदीया कविता जनानां चेतश्चमत्कर्तुमगात् प्रकाशम् ।
 यान्येव दुःखानि मयानुभूतान्येतानि पद्यत्वमितानि तानि ॥८१॥

न चादुतां दर्शयितुं मदीया सरस्वती कामयते कदापि ।
 तथ्यानि वक्तुं रसनाप्रसंस्था न लज्जतेऽसौ विदुषां संमक्षम् ॥८२॥
 न रोचतां चेद्विदुषां वरेभ्यः केभ्यश्चिदेतत्परमोपयुक्तम् ।
 अयेयमन्यं कमुपायमेवं विना विनम्यातिनिवेदनेन ॥८३॥
 पण्डितैरपि विवृद्धबुद्धिभी रक्षणीयमिदमस्ति पुस्तकम् ।
 यर्हि यत्पदमवेक्ष्यमिष्यतां दृश्यतां तदिह निर्विलम्बनम् ॥८४॥
 यान्येव लक्ष्याणि पुरा पुराणैराचार्यवर्यैः समुदाहृतानि ।
 तान्यत्र वर्णक्रमयोजितानि निरीक्षणीयानि यदीप्सितानि ॥८५॥
 विद्वेषभाजोऽपि विवेकशीलाः प्रशंसितुं नोत्सहमानमानाः ।
 सुगुप्तेतद् गुरुगौरवेण रक्षेयुराकाङ्क्षितपूरणाय ॥८६॥
 मतानि मत्वा महतां गुरुणामिदं मयायोजि नवस्वरूपम् ।
 यत्पुस्तकं भद्रतमं तदस्तु सर्वस्य लोकस्य भवोद्भवाय ॥८७॥
 स्वल्पेन कालेन विबोधनाय विद्यार्थिनां जीवनरक्षणाय ।
 ग्रन्थो मयायं विहितावतारो न ख्यातिलाभाय धनार्जनाय ॥८८॥
 नैतादृशं व्याकरणं भवद्भिर्दृष्टं भवेत् कापि पुरा पुराणम् ।
 भव्यक्रमं नव्यसमुद्भवञ्चच्छात्रोपकाराय धृतावतारम् ॥८९॥
 लक्ष्याणि केन विधिना सुगमैरुपायैः
 सिध्यन्ति लोकविदितान्यथ वैदिकानि ।
 इत्यर्थचिन्तनपरैरखिलैः पठद्भि-
 रभ्यास्यमेव भविता मम पाणिनीयम् ॥९०॥
 शास्त्रान्तरे कृतपरिश्रमसज्जनैस्तु
 संरक्ष्यमेव भवितेदमतिप्रसद्य ।
 यस्मिन् क्षणे समुदियात्पदसंशयो य-
 स्तस्मिन्ननेन निरियात्स निरीक्षितेन ॥९१॥
 धीरवर्यं करुणाकटाक्षणैरेकवारमपि पूयतामिदम् ।
 पुस्तकं करसरोजभूषितं स्थानमाप्स्यति चिराय चेतसि ॥९२॥
 उपेक्षणं नास्य नवोद्भवस्य कुरुध्वमाचार्यवरा इदानीम् ।
 घृणां निजे व्याकरणे महत्त्वात्समुत्थितामाशु बुधा हरध्वम् ॥९३॥

ग्रहीष्यतेऽवश्यमिदं सुधीभिर्यैर्ज्ञायते सत्समयोपयोगः ।
 को नाम शिष्यस्य वयोविनाशं सहिष्यते स्वस्य सुतोपमस्य ॥६४॥
 ग्रन्थरत्न यदि भासि भास्वरैः स्वैर्गुणैर्हृदयमोहनक्षमैः ।
 कस्य नो सहृदयस्य मानसं सस्पृहं वशयितासि सत्वरम् ॥६५॥
 गुणोऽत्र वा दोषसमूह एव निरीक्ष्यतां चारु विचार्यताञ्च ।
 विद्वन्मनीषानिकषे निकष्य सुवर्णतां साधयितुं यतेऽस्य ॥६६॥
 यावदात्मबलपौरुषं मया चेष्टितं परपरिष्कृतेः कृते ।
 सम्भवन्ति महतामपि व्रते पातकानि भृशवर्जितान्यपि ॥६७॥
 यद्यशुद्धिरिह मामके क्वचित्पुस्तके बुधवरेण लक्ष्यताम् ।
 आशु तत्स्वलनसूचनाकृपा दर्श्यतामिति परं निवेदनम् ॥६८॥
 अस्मिन्त्सन्ति कियन्त एव विषया ये नाद्य यावत्पुरा
 चक्षुर्गोचरतां गता मतिमतां तोषाय ते दर्शिताः ।
 केऽप्याकाङ्क्षितपूरणाय सुधियामध्यापनायामपि
 तत्सर्वाङ्गमनोरमं नवमिदं ग्राह्यं गुणग्राहिभिः ॥६९॥
 काठिन्यं विपुलश्रमोऽतिगुरुताभ्यासे तथायुःक्षयः
 सूत्राणां बहुशो व्यतिक्रमवशादोषा मृषारोपिताः ।
 ते नास्मिन् हरिशङ्करेण महतायासेन सम्पादिते
 ग्रन्थे पाणिनिना प्रदर्शितपथे विज्ञैस्तदालोच्यताम् ॥१००॥
 यान्यस्य मुग्धहृदयेन मयोदितानि
 ग्रन्थस्य पाठनफलानि समर्थितानि ।
 विद्वद्बरा विहितचारुनिरीक्षणास्तु
 तथ्यानि वातिवितथानि विवेचयन्तु ॥१०१॥
 जागर्यतां युवगणा भवतां समक्षं
 क्रीद्विचित्रसमयः समुपस्थितोऽस्ति ।
 सर्वे व्रजन्ति सुसुखं परमोदयानां
 पारं परन्तु भवतामधरे निपाताः ॥१०२॥
 नेत्थं सुषुप्तिरधुना जडवज्जघन्या
 भूभारवर्धनकरी क्रियतां कदापि ।

उत्थीयतां चरणयोर्निजयोर्बलैस्तु
 संदर्श्यतामथ परा भुवने विभूतिः ॥१०३॥
 शीघ्रं समाप्य पठनं सकलागमानां
 बाल्ये विलासबहुलेऽपि सुसंयमेन ।
 वीरव्रतोचितकृतिः करणीयतायां
 युष्माकमस्ति निहितापि न लोपनीया ॥१०४॥
 नो चिन्तयन्ति यदि चिन्तनपारयाता-
 स्नातार एव गुरवो भवतां कृतेऽद्य ।
 पूज्या भवन्तु हृदये क्रियतां किमेषां
 स्वेषां दशा तु विषमातिविचिन्तनीया ॥१०५॥
 भो बालकाः कृतधियः करुणाकरेण
 साक्षाद् धृदि स्थितवता परमेश्वरेण ।
 उत्थातुमिच्छततरां स्वहिताहितं च
 बुद्ध्वा यतध्वमधुना स्वधियैव धीराः ॥१०६॥
 नात्रास्ति किञ्चिदपि मामककल्पनायाः
 कार्यं न वा किमपि जल्पितकल्पमल्पम् ।
 यत्पाणिनीयमतिदिव्यतमं प्रपूर्णं
 शास्त्रं तदेव रुचिराकृति सन्निबद्धम् ॥१०७॥
 अयि बुधपरिषद्विवेकशीले यदि न दयां तत्तुषे स्वशिष्यवर्गे ।
 कथमथ भविता तदीयभाग्यप्रबलरवेरुदयोऽतिवाञ्छनीयः ॥१०८॥
 श्रीपाणिनीयपदपङ्कजकिङ्करेण
 पद्यानि गुम्फितवता नतमस्तकेन ।
 तत्पूजनाय विधिना हरिशङ्करेण
 माल्यं समर्पितमिदं परमादरेण ॥१०९॥

श्रीगणेशाय नमः ।

अथार्थ पाणिनीयं व्याकरणम् ।

वेदत्रयीप्रकाशं सकलजगन्मूलमवलम्बम् ।

हरिशङ्करयोरेकं रूपं हरिशङ्करः श्रयति ॥१॥

वागीश्वरीपदद्वन्द्वनखचन्द्रमरीचयः ।

तमोऽपहृत्य हृदये प्रकाशन्तां चिराय मे ॥२॥

पाणिनिं शास्त्रकर्तारं व्याख्यातारं पतञ्जलिम् ।

कात्यायनं वार्त्तिकानां प्रणेतारं स्तुवेतराम् ॥३॥

गुरुगङ्गाधरं ध्यात्वा पितरं रामजीवनम् ।

पाणिनीयमिदं शास्त्रं चारुरूपं प्रकाशये ॥४॥

तपस्यता पाणिनिना महात्मना

यथाक्रमं व्याकरणं प्रदर्शितम् ।

तथैव सोदाहरणं सवार्त्तिकं

वितन्यते सूचिनिवेशभूषितम् ॥५॥

१ अइउण् २ ऋलृक् ३ एओङ् ४ ऐऔच् ५ ह्यवरट्
६ लण् ७ जमडणनम् ८ झभञ् ९ घढधष् १० जबगडदश्
११ खफछठथचटतव् १२ कपय् १३ शषसर् १४ हल् ।

इतीमानि शिवसूत्राणि ।

१. वृद्धिरादैच् । आश्वलायनः, ऐतिकायनः, औपगवः, औपमन्यवः, शालीयो मालीयः ।

२. अदेङ् गुणः । तरिता, चेता, स्तोता, पचे ।

३. इको गुणवृद्धी । तरति, नयति, भवति । अकार्षीत्, अहार्षीत् ।
अचैषीत्, अनैषीत् । अलावीत्, अस्तावीत् ।

४. न धातुलोप आर्धधातुके । लोलुवः, पोपुवः, मरीमृजः ।

५. विङ्यति च । चितः, चितवान् । स्तुतः, स्तुतवान्, चिनुतः । गकारोऽ-
प्यत्र चत्वेन निर्दिश्यते । जिष्णुः ।

६. दीधीवेवीटाम् । आदीध्यनम्, आदीध्यकः, आवेव्यनम्, आवेव्यकः ।
इवः कणिता, इवो रणिता, भविता ।

७. हलोऽनन्तराः संयोगः । अग्निरिति गनौ, अश्व इति शवौ,
इन्द्रश्चन्द्रो मन्द्र इति नदराः । तिलान्स्त्र्यावपतीति नस्ततरयाः ।

८. मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः । अन्न औं अपः । गभीर औं उग्र-
पुत्रे, सँस्कृता ।

९. तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम् । दण्डाग्रम्, खट्वाग्रम् । * ऋलृवर्णयो-
नियः सावर्ण्यं वाच्यम् * होतृ + लृकारः = होतृकारः ।

१. गुणवृद्धिशब्दाभ्यां यत्र गुणवृद्धी विधीयेते तत्र इक इति पदमुपतिष्ठते ।
तेनेक एव गुणवृद्धी भवत इतीयं परिभाषा । २. धात्वंशलोपनिमित्त इत्यर्थः ।
३. इह हि लोलुयेति यङन्तादृचप्रत्यये धात्वंशलोपः । एवमन्यत्र । ४. इह
कणित्यस्य लघूपधत्वाद् गुणः प्राप्तो निषिध्यते । ५. आस्ये भवमास्यं
तात्त्वादस्थानम् । यथा :- अकुहविसर्जनीयानां कण्ठः । इचुयशानां
तालु । ऋदुरषाणां मूर्धा । लतुलसानां दन्ताः । उपूपध्मानीयानामोष्ठौ ।
जमङ्गनानां नासिका च । एदैतोः कण्ठतालु । ओदौतोः कण्ठोष्ठम् ।
वकारस्य दन्तोष्ठम् । जिह्वामूलीयस्य जिह्वामूलम् । नासिकानुस्वा-
रस्य । इह प्रयत्ना आभ्यन्तराः स्पृष्टेष्वत्स्पृष्टविवृतसंवृतनामानः । तत्र
स्पृष्टं प्रयत्नं स्पर्शानाम् । ईषत्स्पृष्टमन्तस्थानाम् । विवृतं स्वराणाम् ।
अकारस्य प्रयोगे संवृतम् । कादयो मावसानाः स्पर्शाः । यरलवा अन्तस्थाः ।
शवसहा ऊष्माणः । अचः स्वराः । ५क५पाविति कपाभ्यां प्रागर्धविसर्ग-
सदृशौ जिह्वामूलीयोपध्मानीयौ । अं अः इत्यचः परावनुस्वारविसर्गौ ।

१०. नाज्झलौ । दण्ड-हस्तः, दधि-शीतम् ।

११. ईदूदेद् द्विवचनं प्रगृह्यम् । अग्नी इति, वायू इति, माले इति, पचेते इति । *मणीवादीनां प्रतिषेधो वक्तव्यः* । मणीव, रोदसीव । दम्पतीव, जम्पतीव ।

१२. अदसो मात् । अमी अत्र, अमी ईशाः, अमू आसाते । नेह :-अमुकेऽत्र ।

१३. शे । अस्मे इन्द्रावृहस्पती, युष्मे इति ।

१४. निपात एकाजनाङ् । अ अपेहि, इ इन्द्रं पश्य, उ उत्तिष्ठ ।
आ एवं नु मन्यसे, आ एवं किल तत् । नेह ईवदुष्णमोष्णम् । ओदकान्तात् ।

१५. ओत् । अहो ईशाः ।

१६. सम्बुद्धौ शाकल्यस्येतावनार्षे । विष्णो इति, विष्णविति ।

१७. उञः । उ इति, विति ।

१८. ऊँ । ऊँ इति ।

१९. ईदूतौ च सप्तम्यर्थे । मामकी इति, तनू इति, सोमो गौरी अधि-
श्रितः । अर्थग्रहणाद् वृत्तौ न । वाप्यश्वः ।

२०. दाधा ध्वदाप् । प्रणिदाता, प्रणिधाता ।

२१. आद्यन्तवदेकस्मिन् । आभ्याम् ।

२२. तरप्तमपौ घः । कुमारितरा, कुमारितमा ।

२३. बहुगणवतुडति संख्या । बहुकृत्वः, बहुधा, बहुशः, बहुकः । गण-
कृत्वः, गणधा, गणशः. गणकः । तावत्कृत्वः । कतिधा ।

१. इह आकारोऽपि प्रश्लिष्यते तेन विश्वपाभिरित्यत्र हो ढो न ।
२. इवार्थो वशब्दो वाशब्दो वेति न प्रयोजनं वार्त्तिकस्येति केचित् । काशि-
कारीत्या तु प्रदर्शितम् । ३. ईषदर्थे क्रियायोगे मर्यादाभिविधौ च यः । एतमातं
ङितं विद्याद्वाक्यस्मरणयोरङित् ॥ ४. ओदिति वर्त्तते । ५. मामक्यामित्यत्र सुपां
सुलुगिति सप्तम्या लुकि सप्तम्यर्थता । यः शिष्यते स लुप्यमानार्थाभिवायीति
न्यायात् । ६. इहापि पूर्ववत् । ७. घुत्वान्नेर्गदेति णत्वम् । ८. तेनादन्ता-
ङ्गत्वात्सुपि चेति दीर्घः । ९. वरूपेति ह्रस्वत्वम् ।

२४. णान्ता षट् । षट् तिष्ठन्ति, षट् पश्य । पञ्च । नेह :-विप्रुषः,
पामानः ।

२५. डति च । कति तिष्ठन्ति, कति पश्य ।

२६. क्तवत् निष्ठा । कृतः. कृतवान् ।

२७. सर्वादीनि सर्वनामानि । सर्वे, सर्वस्मै, सर्वस्मात्, सर्वेषाम्,
सर्वस्मिन्, सर्वकः ।

२८. विभाषा दिक्समासे बहुव्रीहौ । उत्तरपूर्वस्यै, उत्तरपूर्वायै । दक्षिण-
पूर्वस्यै, दक्षिणपूर्वायै ।

२९. न बहुव्रीहौ । प्रियविश्वाय, प्रियोभयाय, द्वयन्याय, त्रयन्याय ।

३०. तृतीयासमासे । मासपूर्वाय, संवत्सरपूर्वाय, मासेन पूर्वाय ।

३१. द्वन्द्वे च । पूर्वापराणाम्, वर्गाश्रमेतराणाम् । कतरकतमानाम् ।

३२. विभाषा जसि । कतरकतमे, कतरकतमाः ।

३३. प्रथमचरमतयाल्पाधिकतिपयनेमाश्च । प्रथमे, प्रथमाः । चरमे,
चरमाः । द्वितये, द्वितयाः । अल्पे, अल्पाः । अर्धे, अर्धाः । कतिपये, कतिपयाः ।
नेमे, नेमाः ।

३४. पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायामसंज्ञायाम् । पूर्वे,
पूर्वाः । परे, पराः । अवरे, अवराः । दक्षिणे, दक्षिणाः । उत्तरे, उत्तराः । अपरे,
अपराः । अधरे, अधराः ।

३५. स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् । स्वे पुत्राः, स्वाः पुत्राः । स्वे गावः, स्वा
गावः । आत्मीया इत्यर्थः । स्वे स्वा आत्मान इत्यर्थः । नेह :- स्वाः । ज्ञात-
योऽर्था वा ।

१. सर्व, विश्व, उभ, उभय, इतर, इतम, अन्य, अन्यतर, इतर,
त्वत्, त्व, नेम, सम, सिम । पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायाम-
संज्ञायाम् । स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् । अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः । त्यद्, तद्,
वैद्, एतद्, इदम्, अदस्, एक, द्वि, युष्मद्, अस्मद्, भवतु, किम् । २. दिङ्-
नामान्यन्तराल इति विहित इत्यर्थः । ३. समासग्रहणेऽनुवर्तमाने पुनः
समासग्रहणात्तृतीयासमासार्थवाक्येऽपि निषेधः । ४. तयः प्रत्ययस्तेन
तदन्तग्रहणम् । ५. स्वाभिधेयापेक्षावधिनियमो व्यवस्था ।

३६. अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः । अन्तरे, अन्तरा वा गृहाः । अन्तरे, अन्तरा वा शाटकाः । *अपुरीति वक्तव्यम्* अन्तरायां पुरि । *विभाषा-
प्रकरणे तीयस्य डित्सूपसंव्यानम्* द्वितीयस्मै, द्वितीयाय । तृतीयस्मै, तृतीयाय ।

३७. स्वरादिनिपातमव्ययम् । स्वर, अन्तर, प्रातर, सनुतर, उच्चैस्, नीचैस्, शनैस्, कृधक्, आरात्, कृते-इत्यादि । च, वा, इ, अह, एव, एव-
मित्यादि ।

३८. तद्धितश्चासर्वविभक्तिः । ततः, यतः, तत्र, यत्र, तदा, यदा, सदा, सर्वदा ।

३९. कृन्मेजन्त । स्वादुङ्कारम् भुङ्क्ते, वक्षे रायः, जीवसे, पिबध्यै ।

४०. क्त्वातोऽनुक्त्वाः । कृत्वा, गत्वा, उदेतोः, विसृपः ।

४१. अव्ययीभावश्च । उपाग्नि शलभाः पतन्ति । अधिहरि ।

४२. शि सर्वनामस्थानम् । कुण्डानि तिष्ठन्ति, कुण्डानि पश्य । दधीनि, मधूनि, त्रपूणि, जतूनि ।

४३. सुडनपुंसकस्य । राजा, राजानौ, राजानः, राजानं राजानौ ।

४४. न वेति विभाषा । शुश्राव, शिश्वाय, शुश्रुवतुः, शिश्रिवयतुः ।

४५. इय्यणः सम्प्रसारणम् । इष्टम्, उत्तम्, गृहीतम् ।

४६. आद्यन्तौ ट्कितौ । लविता, मुण्डो भोषयते ।

४७. मिदं चोऽन्त्यात्परः । विरुणद्धि, मुञ्चति, पथांसि । *मस्जेरन्त्यात्पूर्वं
नुम्* मग्नः, मङ्क्ता, मङ्क्तुम् ।

४८. एच इग्नस्वादेशे । अतिरि, अतिनु, उपगु ।

१. बाह्या इत्यर्थः । २. परिधानीया इत्यर्थः । ३. तीयः प्रत्ययः । तेन तदन्ता गृह्यन्ते । ४. स्वरादयो गणपाठे द्रष्टव्याः । निपाताश्च चादयोऽसत्त्व इति विहिताः । सदृशं त्रिषु लिङ्गेषु सर्वाण्येव विभक्तिषु । वचनेषु च सर्वेषु यन्न व्येति तदव्ययम् ॥ ५. यस्मात्सर्वा विभक्तिर्नोत्पद्यते स तद्धितान्त इत्यर्थः । ६. वक्तुमित्यर्थे वचधातोः से प्रत्ययः । ७. सर्वनामस्थाने चासम्बुद्धाविति दीर्घः फलम् । ८. विभाषा श्वेरिति संप्रसारणं वा । ९. यणः स्थाने भूतो भावी वा इगित्यर्थः । १०. टिदादिर्भवति, किदन्तो भवतीति यथासंख्यम् । ११. अच इति निर्धारणे षष्ठी अचामित्यर्थे । जातावेकवचनम् ।

४९. षष्ठी स्थानेयोगा । (अस्तेभूः) भविता, भविष्यति ।

५०. स्थानेऽन्तरतमः । दण्डायम्, यूपायम् । पाकः, रागः । अमुष्मे,
अमूभ्याम् ।

५१. उरण् रपरः । कर्त्ता, हर्त्ता, किरति, गिरति, द्वैमातुरः ।

५२. अलोऽस्त्यस्य । (इह गोण्याः) पञ्चगोणिः, दशगोणिः ।

५३. डिच्च । (आनङ् ऋतो द्वन्द्वे) होतापोतारौ, मातापितरौ ।

५४. आदेः परस्य । (ईदासः) आसीनो यजते । द्वीपम् ।

५५. अनेकाल् शित् सर्वस्य । (अस्तेभूः) भविता । (जश्शसोः शि)
कुण्डानि ।

५६. स्थानिवदादेशोऽनलिवधौ । (अस्तेभूः) भविता (ब्रुवो वचिः)
वक्ता । केन, काभ्याम्, कैः । रामाय । नेह :-द्यौः, पन्थाः, सः ।

५७. अचः परस्मिन् पूर्वविधौ । पठयति, अवधीत् ।

५८. न पदान्तद्विर्वचनवरेयलोपस्वरसवर्णानुस्वारदीर्घजश्चर्विधिषु ।
कौ स्तः, कानि सन्ति, दृढयत्र, मद्भवन्न, यायावरः, कण्ठूतिः, चिकीर्षकः, शिण्डि,
शिषन्ति, प्रतिदोम्ना, सग्धिः, बब्धाम्, जक्षतुः ।

१. सट्शतम इत्यर्थः । सादृश्यञ्च स्थानप्रयत्नाभ्याम् । तुल्यास्य-
सूत्रे स्थानानि आभ्यन्तरप्रयत्नाश्च दर्शितानि । बाह्यप्रयत्नस्त्वेकादशधा ।
विवारः संवारः श्वासो नादो घोषोऽघोषोऽल्पप्राणो महाप्राण उदात्तोऽनुदात्तः
स्वरितश्चेति । खयां यमाः खयः >क>पौ विसर्गः शर एव च । एते श्वासानु-
प्रदाना अघोषाश्च विवृण्वते ॥ कण्ठमन्ये तु घोषाः स्युः संवृता नादभागिनः ।
अयुरमा वर्गयमगा यणश्चालपासवः स्मृताः ॥ २. वरेऽजादेशो न स्थानिवदित्य-
स्येदमुदाहरणम् । यातेर्यङन्ताद्यश्च यङ इति वरच् । ३. यलोपविधिम्प्रति
अजादेशो न स्थानिवदित्यस्येदमुदाहरणम् । कण्ठयतेः क्तिचि रूपम् ।
४. इह ण्वलि कृतेऽतो लोपः । लिति प्रत्ययात्पूर्वमुदात्तमिति स्वरे कर्त्तव्ये न
स्थानिवत् । ५. परसवर्णानुस्वारयोः श्रयोरल्लोपो न स्थानिवत् । ६. जश्-
विधौ षस्मिभसोर्हलि चेत्युपधालोपो न स्थानिवत् । अदेः क्तिनि ग्विः । समा-
ना ग्विः सग्विरिति वैदिकं रूपम् । भसेलौटि प्रथमपुरुषद्विवचने बब्धामिति ।
७. इह वर्विधौ गमहनेत्युपधालोपो न स्थानिवत् ।

५६. द्विर्वचनेऽचि । पपतुः, जघ्नतुः, आटित, चक्रतुः, नितय, निनाय,
लुलव, लुलाव । नेह :-जग्ले, मग्ले ।

६०. अदर्शनं लोपः । गौधेरः, पचेरन् ।

६१. प्रत्ययस्य लुक्श्लुलुपः । अत्ति, जुहोति, वरणाः ।

६२. प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम् । अग्निचित्, सोमसुत ।

६३. न लुमताङ्गस्य । कति ।

६४. अचोऽन्त्यादि टि । पचेते, पचेथे, शक्न्थुः ।

६५. अलोऽन्त्यात्पूर्वं उपधा । पपाच, पपाठ ।

६६. तस्मिन्नाति निर्दिष्टे पूर्वस्य । सुध्युपात्यः ।

६७. तस्मादित्युत्तरस्य । उत्थानम् । ओदनं पचति । नेह :-पचत्योदनम् ।

६८. स्वं रूपं शब्दस्याशब्दसंज्ञा । (अग्नेर्हक्) आग्नेयम् । नेह :-

आह् गुणः ।

६९. अणुदित्सवर्णस्य चाप्रत्ययः । सुध्युपात्यः, श्रीशः । लक्, लग् ।

७०. तपरस्तत्कालस्य । वृक्षैः, फ़क्षैः । नेह :-खट्वाभिः । अब्जाः,
गोजाः ।

७१. आदिरन्त्येन सहेता । अण्, अक्, अच्, हल्-आदयः प्रत्याहाराः
सिध्यन्ति ।

७२. येन विधिस्तदन्तस्य । (एरच्) अयः, चयः, जयः । *समास-
प्रत्ययविधौ प्रतिषेधः* कष्टं श्रितः कष्टश्रितः । नेह :-कष्टं परमश्रितः ।
नाडायनः । नेह :-सौत्रनाडिः । * उगिर्द्वर्णग्रहणवर्जम् * भवती, अतिभवती ।
दाक्षिः, प्लाक्षिः ।

१. द्विर्वचन इत्यस्यावृत्त्या द्वित्वनिमित्तेऽचीति द्वित्वे कर्त्तव्य इति चार्थः ।
अच आदेशः स्थानिवदिति रूपातिदेशः । अच आदेशो नेति चार्थः । २. इह
जसि चेति न गुणः । ३. इहैवाण परेण णकारेण ।

पूर्वैर्णैवाणग्रहाः सर्वे परैर्णैवैणग्रहा सताः ।

कृतेऽणुदित्सवर्णस्य चैतदेकं परेण तु ॥

४. यत्करणकं विधानमित्यर्थः । तच्च विशेषणमेवेति विशेषणं तदन्तस्य
संज्ञेति सूत्रार्थः ।

७३. वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वृद्धम् । शालीयः । मालीयः । *वा नामधेयस्य
वृद्धसंज्ञा वक्तव्या * देवदत्तीयाः, दैवदत्ताः ।

७४. त्यदादीनि च । त्यदीयम्, तदीयम्, मदीयम् ।

७५. एङ् प्राचां देशे । एणीपचनीयः, भोजकटीयः । ऐणीपचनः, भोजकटः ।
गोनर्दीयः, गौनर्दः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

प्रथमाध्यायस्य प्रथमः पादः समाप्तः ।

अथ प्रथमाध्यास्य द्वितीयपादः ।

१. गाङ्कुटादिभ्योऽङ्गिण्डित् । अध्यगीष्ट, अध्यगोषाताम् । कुटिता, कुटितव्यम् । उत्पुटिता, उत्पुटितव्यम् । *व्यचेः कुटादित्वमनसि * विचिता, विचितुम्, विचितव्यम् । नेह :-उरुव्यचाः ।

२. विज इट् । उद्विजिता, उद्विजितुम्, उद्विजितव्यम् ।

३. विभाषोर्णोः । प्रोर्णुविता, प्रोर्णविता । ऊर्णुवितव्यम्, ऊर्णवितव्यम् ।

४. सार्वधातुकमपित् । कुरुतः, कुर्वन्ति । चिनुतः, चिन्वन्ति ।

५. असंयोगाङ्गिट् कित् । बिभिदतुः, बिभिदुः । ईजतुः, ईजुः । नेह :-ससंसे । बिभेद ।

६. इन्धिभवतिभ्याश्च । पुत्र ईधे अथर्वणः, बभूव, बभूविथ । * ग्रन्थि-ग्रन्थिदम्भिस्वस्त्रीनामिति वक्तव्यम् * श्रेथतुः, ग्रेथतुः, देभतुः, सस्वजे ।

७. मृडमृदग्धकुषक्लिशवद्वसः क्त्वा । मृडित्वा, मृदित्वा, गुधित्वा, कुषित्वा, क्लिशित्वा, उदित्वा, उषित्वा ।

८. रुदचिदमुषग्रहिस्वपिप्रच्छः संश्च । रुदित्वा, रुदिषति । विदित्वा, विविदिषति । मुषित्वा, मुमुषिषति । गृहीत्वा, जिघृक्षति । सुप्तवा, सुषुप्सति । पृष्ट्वा, पिपृच्छिषति ।

९. इको भलत् । चिचीषति, तुष्टूषति, चिकीर्षति । नेह :-शिशयिषते ।

१०. हलन्ताश्च । बिभित्सति, बुभुत्सते । धीप्सति, धिप्सति । नेह :-यियक्षति । चिवधिषते ।

१. तेन घुमास्थेतीत्वम् । २. अनसीति पर्युदासात्कृन्मात्रमस्य विषयः । नेह :-अव्यचीत्, अव्याचीत् । ३. इह वेति वक्तव्यमिति केचित् । ४ न क्त्वा सेडिति प्राप्ते वचनम् । ५. चात् क्त्वापि । ६. झलादिः सन्नित्यर्थः । ७. पूर्व-सूत्रमनुवर्तते । इक इति सामीप्यार्थे षष्ठी । तेनेक्समीपहलन्तात्परो झलादिः सन्नित्यर्थः । ८. हल्यग्रहणस्य जातिपरत्वात् ।

११. लिङ्सिच्चात्मानेपदेषु । भित्सीष्ट, भुत्सीष्ट, अभित्त, अबुद्ध
नेहः-यक्षीष्ट । अयष्ट ।

१२. उश्च । कृषीष्ट, हृषीष्ट, अकृत, अहत । नेहः-वरिपीष्ट । अवरिष्ट ।

१३. वा गमः । संगसीष्ट, संगंसीष्ट । समगत, समगंस्त ।

१४. हनः सिन् । आहत, आहसाताम् ।

१५. यमो गन्धने । उदायत, उदायसाताम्, उदायसत । नेहः-उदायंस्त
पादम् ।

१६. विभाषोपयमने । उपायत, उपायंस्त वा कन्याम् ।

१७. स्थाघ्वोरिच्च । उपास्थित, उपास्थिषाताम् । अदित, अधित ।

१८. न क्त्वा सेट् । देवित्वा, वर्तित्वा । शयित्वा ।

१९. निष्ठा शीङ्स्विदिमिदिद्विदिधृषः । शयितः, शयितवान् । प्रस्वे-
दितः, प्रस्वेदितवान् । प्रमेदितः, प्रक्षेदितः, प्रधर्षितः ।

२०. मृषास्तितिज्ञायाम् । मर्षितः, मर्षितवान् । नेहः-अपमृषितं वाक्यम् ।

२१. उदुपधाद्भावादिकर्मणोरन्यतरस्याम् । द्युतितम्, द्योतितम् ।
मुदितम्, मोदितम्, प्रमुदितः, प्रमोदितः ।

२२. पूङ्गः क्त्वा च । पवितः, पवितवान् ।

२३. नोपधात्थफान्ताद्वा । ग्रथित्वा, ग्रन्थित्वा । गुफित्वा, गुम्फित्वा ।

२४. वञ्चिलुञ्ज्यूतश्च । वचित्वा, वञ्चित्वा । लुचित्वा, लुञ्जित्वा ।
सेडित्येव । नेहः-वक्त्वा । ऋतित्वा, अर्चित्वा ।

२५. तृषिमृषिकृशेः काश्यपस्य । तृषित्वा, तर्षित्वा । मृषित्वा,
मर्षित्वा । कृषित्वा, कर्षित्वा ।

२६. रत्नो व्युपधाद्धलादेः संश्च । द्युतित्वा, द्योतित्वा, दिद्युतिषते,
दिद्योतिषते । लिखित्वा, लेखित्वा, लिखित्वा, लिखित्वा ।

१. पूर्वसूत्रमनुवर्तते । तेनेकसमीपाद्धलः परौ झलादौ लिङ्सिच्चावित्यर्थः । २. ते-
नानुसिकलोपः । ३. गन्धनं सूचनम् । परदोषाविष्करणम् । धातूनामनेकार्थत्वाद्य-
मित्तत्र वर्तते । ४. उल्लिखितवानित्यर्थः । ५. उपयमनं विवाहः । ६. तितिक्षा
क्षमा । ७. अविस्पष्टमित्यर्थः । ८. अन्यतरस्यामिति नेहानुवर्तते उत्तरत्र वा-
ग्रहणात् । न क्त्वा सेडिति सिद्धे क्त्वाग्रहणमुत्तरार्थम् । ९. चात्क्त्वापि ।

२७. ऊकालोऽञ्जस्वदीर्घप्लुतः । दधि, मधु । कुमारी, गौरी, एहि ।
देवदत्ताः ।

२८. अचश्च । अतिरि, अतिरु, उपगु । चीयते, श्रूयते । देवदत्ताः ।

२९. उच्चैरुदात्तः । ये, ते, के ।

३० नीचैरनुदात्तः । नमस्ते रुद्र नीलकण्ठ सहस्राक्ष ।

३१. समाहारः स्वरितः । शिक्वम् । कन्या, सामन्यः, वव ।

३२. तस्यादित उदात्तमर्धह्रस्वम् । शिक्वम्, कन्या ।

३३. एकश्रुति दूरात्सम्बुद्धौ । आगच्छ भो माणवक देवदत्ताः ।

३४. यज्ञकर्मण्यजपन्यूङ्खलसामसु । अग्निर्मूर्द्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या
अयम् । अपां रेतांसि जिन्वतोऽम्—इति यज्ञक्रियायाम् । स्वाध्यायकाले तु
त्रैस्वर्यम् ।

३५. उच्चैस्तरां वा वषट्कारः । सोमस्याग्ने वीहीः वौऽषट् । सोमस्याग्ने
वीहीः वौऽषट् ।

३६. विभाषा छन्दसि । इषे त्वोज्जे त्वा २ । अग्न आयाहि वीतये २ ।
अग्निमीळे पुरोहितम् २ । शन्नो देवीरभोष्टये २ ।

३७. न सुब्रह्मण्यायां स्वरितस्य तूदात्तः । सुब्रह्मण्योऽम् * असावि-
त्यन्तः* गार्ग्यो यजते । *अमुष्येत्यन्तः* दाक्षेः पिता यजते । *स्यान्त-
स्योपोत्तमं च* गार्ग्यस्य पिता यजते । *वा नामधेयस्य* देवदत्तस्य पिता
यजते ।

१. ह्रस्वदीर्घप्लुत इति वर्तते । एतेऽच एव स्थाने भवन्तीति नियमनात्परि-
भाषेयम् । २. ऊर्ध्वभाग उपलभ्यमान इत्यर्थः । ३. उदात्तानुदात्तयोरित्यर्थः ।
४. इह ह्रस्वग्रहणमतन्त्रम् । ५. एवमादिष्वादित उदात्तार्धमात्रा । ६. दूरा-
दाहान इत्यर्थः । न तु एकवचनं सम्बुद्धिरितिसंज्ञके इति । उदात्तादिस्वराणां
तिरोधानमेकश्रुतिः । ७. जपो नाम उपांशुप्रयोगः । यथा जले निमग्नस्य ।
न्यूङ्ग नाम षोडश ओकाराः । गीतिषु सामाख्या । ८. वषडित्यनेन वौषट्-
शब्दो लक्ष्यते । पक्षे एकश्रुतित्वम् । ९. प्रथमान्तस्यान्त इत्यर्थः । १०. षष्ठ्यन्त-
स्येत्यर्थः ।

३८. देवब्रह्मणोरनुदात्तः । देवा ब्रह्माण आगच्छत ।

३९. स्वरितात्संहितायामनुदात्तानाम् । इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति ।
माणवक जटिलकाध्यापक क गमिष्यसि ?

४०. उदात्तस्वरितपरस्य सन्नतरः । सरस्वति शुतुद्रि देवा मरुतः पृश्नि-
मातरोपः ।

४१. अपृक्त एकाल् प्रत्ययः । घृतस्पृक्, अर्धभाक् ।

४२. तत्पुरुषः समानाधिकरणः कर्मधारयः । परमराज्यम्, उत्तम-
राज्यम् । पावकवृन्दारिका ।

४३. प्रथमानिर्दिष्टं समास उपसर्जनम् । कष्टश्रितः, शङ्कुलाखण्डः,
यूपदारु, वृकभयम्, राजपुरुषः, अक्षशौण्डः ।

४४. एकविभक्तिं चापूर्वनिपाते । निष्कौशाम्बिः !

४५. अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् । डित्थः, कपित्थः, रामः,
कुण्डम्, गङ्गा ।

४६. कृत्तद्धितसमासाश्च । कारकः, कर्ता । औपगवः, कापटवः । राज-
पुरुषः । ब्राह्मणकम्बलः ।

४७. ह्रस्वो नपुंसके प्रातिपदिकस्य । अतिरि कुलम् । अतिव ।

४८. गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य । चित्रगुः, निष्कौशाम्बिः ।

४९. लुक् तद्धितलुकिं । पञ्चेन्द्राण्यो देवता अस्य पञ्चेन्द्रः । पञ्च-
शङ्कुलिः । आमलक्याः फलमामलकम् । वकुलम् । वदरम् ।

५०. इद् गोण्याः । पञ्चगोणिः पटः । इदिति योगविभागात् पञ्चसूचिः ।

१. इहैकश्रुतिपदमनुवर्तते । २. अनुदात्तपदानुवृत्त्योदात्तस्वरितपरस्यानुदा-
त्तस्येत्यर्थः । सन्नतरोऽनुदात्ततर इत्यर्थः । ३. कर्मधारयत्वादिह राज्यमित्यु-
त्तरपदाद्युदात्तं न भवति । ४. उपसर्जनं पूर्वमिति पूर्वं निपतति । ५. एकैव विभ-
क्तिर्यस्य तन्नियतविभक्तीत्यर्थः । ६. गोस्त्रियोरिति ह्रस्वः । ७. प्रत्ययग्रहणे य-
स्मात्स विहितस्तदादेस्तदन्तस्य ग्रहणमित्यप्रत्ययान्तमित्यर्थः । आवृत्त्या
अप्रत्यय इत्यपि । ८. अव्युत्पत्तिपक्षे । ९. तदन्तविधिना कृत्तद्धितान्ता-
वित्यर्थः । १०. पूर्वसूत्रात् स्त्रीपदमुपसर्जनपदञ्चानुवर्तते, उपसर्जनस्य
स्त्रीप्रत्ययल्येत्यर्थः ।

५१. लुपि युक्तवद् व्यक्तिवचने । पञ्चालाः क्षत्रियाः, पञ्चाला जनपदः, कुरवः, मगधाः, मत्स्याः, अङ्गाः, वङ्गाः, सुह्याः, पुण्ड्राः ।

५२. विशेषणानां चाजातेः । पञ्चाला जनपदो रमणीयाः, गोदौ ग्रामो रमणीयौ । नेत्रः—पञ्चाला जनपदः । *हरीतक्यादिषु व्यक्तिः* हरीतक्याः फलानि हरीतक्यः । *खलतिकादिषु वचनम्* खलतिकस्य पर्वतस्यादूरभवानि खलतिकं वनानि । *मनुष्यलुपि प्रतिषेधो वक्तव्यः* चञ्चाभिरूपः । वर्धिका दर्शनीयः ।

५३. तदशिष्यं संज्ञाप्रमाणत्वात् । पञ्चालाः, वरणा । आपो दारा गृहाः सिकता वर्षा इति ।

५४. लुब्धोगाप्रख्यानात् । पञ्चालाः ।

५५. योगप्रमाणे च तदभावेऽदर्शनं स्यात् । पञ्चालाः ।

५६. प्रधानप्रत्ययार्थवचनमर्थस्यान्यप्रमाणत्वात् ।

५७. कालोपसर्जने च तुल्यम् ।

५८. जात्याख्यायामेकस्मिन्बहुवचनमन्यतरस्याम् । ब्राह्मणाः पूज्याः ।

ब्राह्मणः पूज्यः । सम्पन्ना यवाः । सम्पन्नो यवः ।

५९. अस्मदो द्वयोश्च । वयं ब्रूमः, अहं ब्रवीमि । वयं ब्रूमः, आवां ब्रूवः । *सविशेषणस्य प्रतिषेधः* अहं देवदत्तो ब्रवीमि । पटुरहं ब्रवीमि ।

६०. फल्गुनीप्रोष्ठपदानां च नक्षत्रे । कदा पूर्वाः फल्गुन्यो, पूर्वे फल्गुन्यौ वा । कदा पूर्वाः प्रोष्ठपदाः पूर्वे प्रोष्ठपदे वा ।

६१. छन्दसि पुनर्वस्वोरेकवचनम् । पुनर्वसु नक्षत्रम्, पुनर्वसू वा ।

१. युक्तवत्प्रकृतिवदित्यर्थः । व्यक्तिर्लिङ्गम् । वचनं संख्या । २. जनपदे लुप् । ३. हरीतक्यादिभ्यश्चेति फलेऽर्थे लुप् । ४. तद्युक्तवद्वचनम् । अशिष्यम् न वक्तव्यम् । संज्ञायाः प्रतीतेरेवोक्तविषये प्रमाणत्वात् । ५. अब्दारगृहादिषु वचनाभावेऽपि लिङ्गवचनयोर्लोकादेव प्रतीतिरिति भावः । ६. लुब्धशिष्यः न वक्तव्य इत्यर्थः । योगस्यावयवार्थस्याप्रख्यानादप्रतीतेः । ७. अशिष्यमिति वर्तते । प्रकृतिप्रत्ययौ सहायं ब्रूतस्तयोः प्रत्ययार्थः प्रधानमित्यादि वचनम् । अन्यो लोकः । ८. अतीताया रात्रेः पश्चार्धेनागामिन्याः पूर्वार्धेन च सहितो दिवसोऽद्यतनस्तज्जिन्नोऽनद्यतन इति, विशेषणमुपसर्जनमित्यादि च पूर्वाचार्यैः परिभाषितं तन्नाप्यशिष्यत्वं समानमित्यर्थः । ९. एकस्मिन् जातिरूपेऽर्थे । १०. द्वयोरिति वर्तते । फल्गुन्यौ प्रोष्ठपदे च द्वे द्वे नक्षत्रे ।

६२. विशाखयोश्च । विशाखा नक्षत्रं विशाखे वा ।

६३ तिष्यपुनर्वस्योर्नक्षत्रद्वन्द्वे बहुवचनस्य द्विवचनं नित्यम् ।
उदितौ तिष्यपुनर्वसू दृश्येते । पुष्यपुनर्वसू । सिद्धपुनर्वसू ।

६४ सरूपाणामेकशेष एकविभक्तौ । वृक्षश्च वृक्षश्च वृक्षौ । रामौ । वृक्षाः,
अक्षाः, पादाः, माषाः *विरूपाणामपि समानार्थानाम्* वक्रदण्डश्च कुटिल-
दण्डश्च वक्रदण्डौ, कुटिलदण्डौ ।

६५ वृद्धो यूना तल्लक्षणश्चेदेव विशेषः । गार्ग्यश्च गार्ग्यायणश्च
गार्ग्यौ । वात्स्यौ ।

६६ स्त्री पुंवच्च । गार्गी च गार्ग्यायणश्च गार्ग्यौ । वात्सी च वात्स्यायनश्च
वात्स्यौ ।

६७ पुमान् स्त्रिया । कुक्कुटश्च कुक्कुटी च कुक्कुटौ । हंसौ ।

६८ भ्रातृपुत्रौ स्वसृदुहितृभ्याम् । भ्राता च स्वसा च भ्रातरौ । पुत्रश्च
दुहिता च पुत्रौ ।

६९ नपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चास्यान्यतरस्याम् । शुक्लः कम्बलः, शुक्ला
शाटी, शुक्लं वस्त्रं, तदिदं शुक्लम् । तानीमानि शुक्लानि वा ।

७० पिता मात्रा । माता च पिता च पितरौ, मातापितरौ वा ।

७१. श्वशुरः श्वश्रू । श्वशुरश्च श्वश्रूश्च श्वशुरौ, श्वश्रूश्च श्वशुरौ वा ।

७२. त्यदादीनि सर्वानित्यम् । स च देवदत्तश्च तौ । यश्च देवदत्तश्च
यौ । *त्यदादीनां मिथःसहोक्तौ यत्परं तच्छिष्यते* स च यश्च यौ । यश्च
कश्च कौ । *पूर्वशेषोऽपि दृश्यते* इति भाष्यम् । स च यश्च तौ । *त्यदादितः
शेषे पुन्नपुंसकतो लिङ्गवचनानि* सा च देवदत्तश्च तौ । तच्च देवदत्तश्च यज्ञ-
दत्ता च तानि । तच्च देवदत्तश्च ते ।

७३ ग्राम्यपशुसङ्घेष्वतरुणेषु स्त्री । गाव इमाः । अजा इमाः । नेदः—
इमे वत्साः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसङ्कलिते

प्रथमाध्यायस्य द्वितीयपादः समाप्तः ।

१. पुनर्नक्षत्रग्रहणात्पर्यायाणामपि ग्रहणम् । २. रूपग्रहणाद्भिन्नार्थत्वेऽपि ।
३. वृद्धशब्दः पूर्वाचार्यस्य गोत्रस्य संज्ञा । गोत्रप्रत्ययान्तो युवप्रत्ययान्तेन
सहोक्तः शिष्यते तयोः प्रत्ययमात्रकृतं कृत्स्नं वैरूप्यं चेत् । ४. वृद्धो यूनेति
सूत्रमनुवर्तते । तेन वृद्धा स्त्री यूना सहोक्तौ पुंवदित्यर्थः । ५. त्यदादिः सर्वा-
द्यन्तर्गणः । ६. पुन्नपुंसकयोस्तु परत्वान्नपुंसकं शिष्यते ।

अथ प्रथमाध्यायस्य तृतीयपादः ।

१. भूवादयो धातवः । भवति । एधते । स्पर्धते । नेह :-याः पश्यति ।
२. उपदेशेऽजनुनासिक इत् । एध, स्पर्ध । प्रतिज्ञानुनासिक्याः पाणिनीयाः ।
३. हलन्त्यम् । अइउण्—णकारः । ऋलृक्—ककारः ।
४. न विभक्तौ तुस्माः । वृक्षात्, ब्राह्मणाः, पचतः, अपचताम् ।
५. आदिर्जिटुडवः । जिमिदा—मिन्नः । दुवेष्टु—वेपथुः । डुपचष्—पक्लिमम् ।
६. षः प्रत्ययस्य । नर्त्तकी, रजकी ।
७. चुट्ट । कौञ्जायन्यः । शाण्डिक्यः । कुरुचरी । उपसरजः ।
८. लशक्ततद्धिते । चयनम्, भवति, भुक्तः, प्रियंवदः, जिष्णुः, भङ्गुरम्, हरये ।
९. तस्य लोपः । मिन्नः, वेपथुः—इत्यादि ।
१०. यथासंख्यमनुदेशः समानाम् । हरये, विष्णवे, नायकः, पावकः ।
११. स्वरितेनाधिकारः । प्रतिज्ञास्वरिताः पाणिनीयाः । धातोः, ड्याप्प्रातिपदिकात्, अङ्गस्य, पदस्य, भस्य ।
१२. अनुदात्तङित आत्मनेपदम् । आस्ते, वस्ते । सूते, शेते ।

१. भूश्च वाश्च भूवौ आदिश्चादिश्चादौ भूवौ आदौ येषां ते भूवादयः । भूशब्दस्य व्यवस्थावाचिनि आदिशब्दे वाशब्दस्य प्रकारार्थे तस्मिन्नन्वयः । तेन क्रियावाचिनो भवादयो धातुसंज्ञा इत्यर्थः । भवादयश्च धातुपाठे द्रष्टव्याः ।
 २. तेनाणादिप्रत्याहाराः सिध्यन्ति । ३. जीत्वाद् जीतश्चेति वर्त्तमाने क्तः ।
 ४. इह द्वितोऽथुच् । ५. द्वितः क्रिः । ६. षित्त्वान्डीष् । ७. गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्च् । ८. ब्रातन्फजोरस्त्रियाम् । ९. शण्डिकादिभ्यो व्यः । १०. एचोऽयवायावः ।

१३. भावकर्मणोः । भूयते, क्रियते ।

१४. कर्त्तरि कर्मव्यतिहारे । व्यतिलुनते, व्यतिपुनते ।

१५. न गतिर्हिसार्थेभ्यः । व्यतिगच्छन्ति, व्यतिगन्ति ।

१६. इतरेतरान्योन्योपपदाच्च । इतरेतरस्यान्योन्यस्य वा व्यतिलुनन्ति ।

परस्परुपपदाच्चेति वक्तव्यम् परस्परस्य व्यतिलुनन्ति ।

१७. नेविशः । निविशते । यदागमास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्ते । न्यविशत ।
अर्थवद्ग्रहणे नानर्थक्यस्य ग्रहणम् । मधुनि विशन्ति भ्रमराः ।

१८. परिव्यवेभ्यः क्रियः । परिक्रीणीते, विक्रीणीते, अवक्रीणीते ।

१९. विपराभ्यां जेः । विजयते, पराजयते ।

२०. आडो दोऽनास्यविहरणे । विद्यामादत्ते । आस्यग्रहणमविवक्षितम् ।
नेह :-मुखं विपादिकां कूलं वा व्याददाति । *पराङ्गकर्मकान्न निषेधः* व्याददते
पिपीलिकाः पतङ्गस्य मुखम् ।

२१. क्रीडोऽनुसंपरिभ्यश्च । अनुक्रीडते, संक्रीडते, परिक्रीडते । वा-
दाडः । आक्रीडते । *समोऽकूजने* संक्रीडति चक्रम् । *आगमेः क्षमायाम्*
आगमयस्व तावन्माणवकम् । *शिक्षेर्जिज्ञासायाम्* धनुषि शिक्षते । *आशिषि
नाथः* सर्पिषो नाथते । *हरतेर्गताच्छीत्ये* पैतृकमश्वानुहरन्ते । मातृकं
गावोऽनुहरन्ते । *किरतेर्हृषजीविकाकुलायकरणेष्विति वाच्यम्* अपस्किरते
वृषो हृष्टः, कुक्कुटो भक्षार्थी श्वाश्रयार्थी च । *आङि नुपृच्छयोः* आनुते शृगालः,
आपृच्छते गुरुम् । *शप उपालम्भे* कृष्णाय शपते ।

२२. समवप्रविभ्यः स्थः । संतिष्ठते, अवतिष्ठते, प्रतिष्ठते, वितिष्ठते ।
* आङः प्रतिज्ञायामुपसंख्यानम्* शब्दं नित्यमातिष्ठते ।

२३. प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च । गोपी कृष्णाय तिष्ठते । संशय्य कर्णादिषु
तिष्ठते यः ।

१. भावः क्रिया । असत्त्वभूतो भावो हि तिङ्पदैरभिधीयते । २. क्रियाविनिमयः
कर्मव्यतिहारः । ३. मा त्वरिष्ठा इत्यर्थः । ४. शकधातोः सन्नन्तस्येदं रूपम् ।
५. आशिष्येवेति नियमार्थं वार्त्तिकम् । ६. सर्पिर्मे स्यादित्याशास्त इत्यर्थः ।
७. प्रतिजानीत इत्यर्थः । ८. स्थेयाख्या निर्णेतृत्वेनाश्रयणम् । ९. स्वाशयं
प्रकाशयतीत्यर्थः । १०. कर्णादीन्निर्णेतृत्वेनाश्रयतीत्यर्थः ।

२४. उदोऽनूर्ध्वकर्माणे । मुक्तावुत्तिष्ठते । * ईहायामेव * नेह :- ग्रामाच्छत-
मुत्तिष्ठति ।

२५. उपान्मन्त्रकरणे । आग्नेय्याग्नीध्रमुपतिष्ठते । * उपाद्देवपूजासङ्गति-
करणमित्रकरणपथिष्विति वाच्यम् * आदित्यमुपतिष्ठते, गङ्गा यमुनामुपतिष्ठते, रथि-
कानुपतिष्ठते, पन्थाः सुघ्नमुपतिष्ठते । * वा लिप्सायाम् * भिक्षुकः प्रभुमुपतिष्ठते,
उपतिष्ठति वा ।

२६. अकर्मकाच्च । भोजनकाले उपतिष्ठते ।

२७. उद्धिभ्यां तपः । उत्तपते, वितपते । * स्वाङ्गकर्मकाच्चेति वक्तव्यम् *
उत्तपते पाणिम् ।

२८. आङो यमहनः । आयच्छते, आयच्छेते, आयच्छन्ते । आहते, आघाते,
आघाते । अकर्मकात्स्वाङ्गकर्मकादित्येव । नेह :- परस्य शिर आहन्ति ।

२९. समो गम्यच्छिभ्याम् । सङ्गच्छते, समृच्छते । * विदिप्रच्छिस्वरतीना-
मुपसंख्यानम् * संवित्ते, संपृच्छते, संस्वरते । * अर्त्तिश्रुदृशिभ्यश्चेति वक्तव्यम् *
संकल्पा अस्य समरन्त । संशृणुते, संपश्यते ।

३०. निसमुपाविभ्यो ह्वः । निह्वयते, संह्वयते, उपह्वयते । * उपसर्गादस्य-
त्यूहोर्वेति वाच्यम् * निरस्यते, निरस्यति । समूहते, समूहति ।

३१. स्पधायामाङः । कृष्णश्चाणूरमाह्वयते ।

३२. गन्धनावक्षेपणसेवनसाहासिक्यप्रतियत्नप्रकथनोपयोगेषु कृञः ।
उत्कुरुते । श्येनो वर्त्तिकामुदाकुरुते । हरिमुपकुरुते । परदारान् प्रकुर्वते ।

१. उद्युङ्क्त इत्यर्थः । २. मन्त्रः करणं यत्र तन्मन्त्रकरणं स्तुतिः । ३. दीप्यत
इत्यर्थः । ४. स्वाङ्गं चेद् न पारिभाषिकं किन्तु स्वमङ्गं स्वाङ्गम् । ५. अर्त्तौत्यनेन
भौवादिकस्य जौहोत्यादिकस्य च ग्रहणम् । ६. इदं रूपं लुङि । ७. गन्धनमप-
कारप्रयुक्तं हिंसात्मकं सूचनम् । गन्ध अर्द्धे, अर्द्धं हिंसायामिति चुरादौ
पठ्यते । ८. अवक्षेपणं भर्त्सनम् । ९. साहासिक्यं साहासिकं कर्म । १०. प्रति-
यत्नो गुणाधानम् । ११. सूचयतीत्यर्थः । १२. भर्त्सयतीत्यर्थः । १३. सेवत इत्यर्थः ।
१४. तेषु सहसा प्रवर्त्तते ।

एधो दकस्योपस्कुरुते । गाथाः प्रकुर्वते । शतं प्रकुर्वते ।

३३. अधेः प्रसहने । शत्रुमधिकुरुते ।

३४. वेः शब्दकर्मणः । स्वरान्विकुरुते ।

३५. अकर्मकाच्च । विकुर्वते छात्राः ।

३६. संमाननोत्सञ्जनाचार्यकरणज्ञानभृतिधिगणनव्ययेषु नियः ।
शास्त्रे नयते । दण्डमुन्नयते । माणवकमुपनयते । तत्त्वं नयते । कर्मकरानुपन-
यते । करं विनयते । शतं विनयते ।

३७. कर्तृस्थे चाशरीरे कर्माणि । क्रोधं विनयते । नेह :- गडुं विनयति ।

३८. वृत्तिसर्गतायनेषु क्रमः । ऋचि क्रमतेऽस्य बुद्धिः । अध्ययनाय
क्रमते । अस्मिन् शास्त्राणि क्रमन्ते ।

३९. उपपराभ्याम् । उपक्रमते, पराक्रमते ।

४०. आङ् उद्गमने । आक्रमते सूर्यः । * ज्योतिरुद्गमन इति वाच्यम् *
नेह :- आक्रामति धूमो हर्म्यतलात् ।

४१. वेः पादविहरणे । साधु विक्रमते वाजी । नेह :- विक्रामति सन्धिः ।

४२. प्रोपाभ्यां समर्थाभ्याम् । प्रक्रमते, उपक्रमते । नेह :- प्रक्रामति ।
गच्छतीत्यर्थः । उपक्रामति । आगच्छतीत्यर्थः ।

४३. अनुपसर्गाद्वा । क्रामति, क्रमते ।

४४. अपह्वये ज्ञः । शतमपजानीते ।

१. गुणमाधत्ते । २. धर्मार्थं विनियुङ्क्ते । ३. प्रसहनं क्षमाभिभवश्च ।
४. उच्चारयति । ५. उत्सञ्जनमुत्क्षेपणम् । ६. शास्त्रस्थं सिद्धान्तं शिष्येभ्यः
प्रापयतीत्यर्थः । तेन शिष्यसंमाननं फलितम् । ७. उपनयनपूर्वकेणा-
ध्यापनेनोपनेतरि आचार्यत्वं क्रियते । ८. निश्चिनोत्यर्थः । ९. भृतिदानेन
स्वसमीपं प्रापयतीत्यर्थः । १०. विगणनमृणादेर्निर्यातनम् । राज्ञे देयं
परिशोधयति । ११. धर्मार्थं विनियुङ्क्त इत्यर्थः । १२. वृत्तिरप्रतिबन्धः ।
सर्ग उत्साहः । तायनं बुद्धिः । १३. नं प्रतिहन्यते । १४. उत्सहते ।
१५. स्फीतानि भवन्ति । १६. पूर्वसूत्रमनुवर्त्तते तेन नियमार्थमिदम् ।
१७. उदयते । १८. विहरणं विक्षेपः । १९. प्रारम्भे प्रोपयोस्तुल्यार्थता ।
२०. अप्राप्तविभाषेयम् । २१. अपह्वयोऽपलापः ।

प्रथमाध्यायस्य तृतीयपादः

४५. अकर्मकाच्च । सर्पिषो जानीते ।
 ४६. सम्प्रतिभ्यामनाध्याने । शतं संजानीते, प्रतिजानीते वा ।
 ४७. भासनोपसंभाषाज्ञानयत्नविमत्युपमन्त्रणेषु वदः । शास्त्रे वदते,
 भृत्यानुपवदते, शास्त्रे वदते, क्षेत्रे वदते, क्षेत्रे विवदन्ते, कुलभार्यामुपवदते ।
 ४८. व्यक्तवाचां समुच्चारणे । संप्रवदन्ते ब्राह्मणाः ।
 ४९. अनोरकर्मकात् । अनुवदते कठः कलापस्य ।
 ५०. विभाषा विप्रलापे । विप्रवदन्ते, विप्रवदन्ति वा वैद्याः ।
 ५१. अवाद् ग्रः । अवगिरते ।
 ५२. समः प्रतिज्ञाने । शब्दं नित्यं संगिरन्ते ।
 ५३. उद्भ्रमः सकर्मकात् । धर्ममुचरते ।
 ५४. समस्तृतीयायुक्तात् । रथेन संवरते ।
 ५५. दाणश्च सा चेच्चतुर्थ्यर्थे । दास्या संयच्छते ।
 ५६. उपाद्यमः स्वकरणे । भार्यामुपयच्छते ।
 ५७. ज्ञाश्रुस्मृद्शां सनः । धर्मं जिज्ञासते, गुरुं शुश्रूषते, नष्टं
 सुस्मर्यते, नृपं दिदृक्षते ।
 ५८. नानोर्ज्ञः । पुत्रमनुजिज्ञासति ।
 ५९. प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः । प्रतिशुश्रूषति, आशुश्रूषति ।
 ६०. शदेः शितः । शीयते, शीयेते, शीयन्ते ।
 ६१. म्रियतेर्लुङ्लिट्ठोश्च । म्रियते, मृषीष्ट, अमृत ।
 ६२. पूर्ववत्सनः । आसिसिषते, शिशयिषते । निविविक्षते, आचिकंसते ।
 ६३. आम्प्रत्ययवत्कृजोऽनुप्रयोगस्य । ईक्षांचके, एधांचके ।

१. सर्पिषोपायेन प्रवर्तत इत्यर्थः । २. आध्यानमुत्कण्ठापूर्वकं स्मरणं तद्भिन्ने ।
 ३. भासनं दीप्तिः, उपसंभाषोपसान्त्वनम् । ज्ञानं सम्यगवबोधः, यत्न
 उत्साहः, विमतिर्नानामतिः, उपमन्त्रणं रहसि प्रार्थनम् । ४. मनुष्याणाम् ।
 ५. यथा कलापोऽधोयानो वदति तथा कठ इत्यर्थः । ६. विप्रलापो विरुद्धोक्तिः ।
 ७. उल्लङ्घ्य गच्छतीत्यर्थः ।

६४. प्रोपाभ्यां युजेर्यज्ञपात्रेषु । प्रयुङ्क्ते, उपयुङ्क्ते । * स्वराद्यन्तो-
पसर्गादिति वक्तव्यम् * उद्युङ्क्ते, नियुङ्क्ते ।

६५. समः कृणुवः । संक्षुण्ते शस्त्रम् ।

६६. भुजोऽनवने । मुङ्क्ते, मुञ्जाते ।

६७. गोरणौ यत्कर्म णौ चेत्स कर्त्तानाध्याने । दर्शयते भवः । आरोहयते
हस्ती । नेह :- स्मरयति वनगुल्मः ।

६८. भीस्म्योर्हेतुभये । जटिलो भीषयते, मुण्डो भीषयते, विस्मापयते ।

६९. गृध्रिवञ्च्योः प्रलम्भने । माणवकं गर्धयते, वञ्चयते । नेह :-
श्वानं गर्धयति ।

७०. लियः संमाननशालीनीकरणयोश्च । जटाभिर्लापयते, श्येनो
वर्त्तिकामुलापयते । बालमुलापयते ।

७१. मिथ्योपपदात्कृजोऽभ्यासे । पदं मिथ्या कारयते । नेह :-
सकृत्पदं मिथ्या कारयति ।

७२. स्वरितञितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले । यजते, पचते, सुनुते,
कुरुते । पराभिप्राये तु यजति, पचति, सुनोति, करोति ।

७३. अपाद्वदः । न्यायमपवदते धनकामः ।

७४. णिचश्च । कटं कारयते । ओदनं पाचयते । कर्त्रभिप्राय इत्येव ।
नेह :- परस्य कटं कारयति, परस्य ओदनं पाचयति ।

७५. समुदाङ्भ्यो यमोऽग्रन्थे । व्रीहीन् संयच्छते, भारमुद्यच्छते, वस्त्र-
मायच्छते । नेह :- उद्यच्छति वेदम् । कर्त्रभिप्राय एव । अन्यत्र तु संयच्छतीत्यादि ।

७६. अनुपसर्गाज्ज्ञः । गां जानीते । अकर्त्रभिप्राये जानाति ।

७७. विभाषोपपदेन प्रतीयमाने । स्वं यज्ञं यजते, यजति वा । स्वं कटं
कुरुते, करोति वा ।

७८. शेषात्कर्त्तरि परस्मैपदम् । याति, वाति, भवति ।

१. यज्ञपात्रे तु द्वन्द्वं न्यञ्जि पात्राणि प्रयुनक्ति । २. अवने तु मर्द्दी भुनक्ति ।
३. णिचश्चेति सिद्धेऽकर्त्रभिप्रायार्थमिदम् । इह कर्मपदं क्रियार्थकमपि । तेन
अणौ या क्रिया सैव णौ चेदित्यर्थः । ४. इह पश्यन्ति भवं भक्ताः, पश्यति भवः,
दर्शयन्ति भवं भक्ता इति पूर्वकक्षात्रयमूह्यम् । ५. प्रलम्भनं मिथ्याफलाख्यानम् ।
६. संमाननं पूजनम्, शालीनीकरणं न्यग्भावनम् । ७. पूजामधिगच्छतीत्यर्थः ।
८. अभिभवतीत्यर्थः । ९. वञ्चयतीत्यर्थः । १०. एवं पञ्चसूत्र्यामुदाहार्यम् ।

७६. अनुपराभ्यां कृञः । अनुकरोति, पराकरोति ।
 ८०. अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः । अभिक्षिपति, प्रतिक्षिपति, अतिक्षिपति ।
 ८१. प्राद्वहः । प्रवहति ।
 ८२. परेर्मृषः । परिमृष्यति । वहेरनुवृत्त्या परिवहतीति केचित् ।
 ८३. व्याङ्परिभ्यो रमः । विरमति, आरमति, परिरमति ।
 ८४. उपाच्च । यज्ञदत्तमुपरमति ।
 ८५. विभाषाऽकर्मकात् । उपरमति, उपरमते वा ।
 ८६. बुध्युद्यनशजनेङ्पृदुस्त्रुभ्यो णेः । बोधयति पन्नम्, योधयति काष्ठानि, नाशयति दुःखम्, जनयति सुखम्, अध्यापयति वेदम्, प्रावयति, द्रावयति, स्वावयति ।
 ८७. निगरणचलनार्थेभ्यश्च । निगारयति, आशयति, भोजयति । चलयति, कम्पयति । * अदेः प्रतिषेधः* आदयते ।
 ८८. अणावकर्मकाच्चित्तवत्कर्त्तृकात् । आसयति, शाययति देवदत्तम् ।
 ८९. न पादभ्याङ्यमाङ्यसपरिमुहुरुचिन्नृतिवद्वसः । पाययते, दमयते, आयामयते, आयासयते, परिमोहयते, रोचयते, नर्त्तयते, वादयते, वासयते ।
 * धेट उपसंख्यानम् * धापयेते शिशुमेकं समीची ।
 ९०. वा क्यषः । लोहितायति, लोहितायते । पटपटायति, पटपटायते ।
 ९१. द्युद्भ्यो लुङि । अद्युतत्, अद्योतिष्ट । अलुठत्, अलोठिष्ट ।
 ९२. वृद्भ्यः स्यसनोः । वृत्स्यति, वर्त्तिष्यते । अवत्स्यत्, अवर्त्तिष्यत् । विवृत्सति, विवर्त्तिषते ।
 ९३. लुटि च क्लृपः । कल्सा, कल्प्स्यति, चिक्लृप्सति । कल्पिता, कल्पिष्यते, चिकल्पिषते ।

इत्यार्षे पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

प्रथमाध्यायस्य तृतीयपादः समाप्तः ।

१. उपरमयतीत्यर्थः । अन्तर्भावितण्यर्थोऽत्र रमिः । २. निवर्त्तत इत्यर्थः ।
 ३. प्रापयतीत्यर्थः । ४. विलापयतीत्यर्थः । ५. स्पन्दयतीत्यर्थः । ६. बहु-
 वचननिर्देशादाद्यर्थः । द्युतादिभ्य इत्यर्थः । ७. वृत्तु, वृधु, श्रु, स्यन्दू,
 कृपू-धातवो वृतादयो बहुवचननिर्देशाद् गृह्यन्ते ।

अथ प्रथमाध्यायस्य चतुर्थपादः ।

१. आकडारादेका संज्ञा । * या परानवकाशा च * भेत्ता, शिक्षा^१
अततक्षत् ।

२. विप्रतिषेधे परं कार्यम् । बृक्षेभ्यः, रामेभ्यः ।

३. यू स्याख्यौ नदी । कुमारी, नदी । * प्रथमलिङ्गग्रहणञ्च * हे बहु-
श्रेयसि ।

४. नेयडुवड्स्थानावस्त्री । हे श्रीः, हे भूः ।

५. वामि । श्रीणाम्, श्रियाम् । भ्रूणाम्, भ्रुवाम् ।

६. डिति ह्रस्वश्च । मत्यै, मतये । धेन्वै, धेनवे । श्रियै, श्रिये ।
भ्रुवै, भ्रुवे ।

७. शेषोऽप्यसखि । हरये, वायवे, मतये, धेनवे । हरेः, हरो ।

८. पतिः समास एव । भूपतिना, भूपतये । नेह :- पत्या, पत्ये ।

९. षष्ठीयुक्तश्छन्दसि वा । क्षेत्रस्य पतिना वयम् । पत्या वा ।

१० ह्रस्वं लघु । भेत्ता, छेत्ता, अचीकरत् ।

११. संयोगे गुरु । कुण्डा, शिक्षा, भिक्षा ।

१२. दीर्घं च । ईहांचक्रे, ऊहांचक्रे ।

१३. यस्मात्प्रत्ययविधिस्तदादि प्रत्ययेऽङ्गम् । कर्त्ता, इर्त्ता, कर्गिष्यति,
औपगवः । भविष्यामि, कुण्डानि ।

१४. सुप्तिङन्तं पदम् । ब्राह्मणाः, पचन्ति । अन्तग्रहणात्संज्ञाविधौ
प्रत्ययग्रहणे तदन्तग्रहणं नास्ति । गौरी ब्राह्मणितरा ।

१. अत्र लघुसंज्ञा । तेन च लघूपधगुणः । २. अत्र गुरुसंज्ञैव । तेन
बाह्वप्रत्ययः । ३. अत्र गुरुसंज्ञया लघुसंज्ञाया बाधात्सन्वल्लघुनीति न ।

४. गुरोश्च इल इत्यप्रत्ययः । ५. तेन धरूपचेलडिति सूत्रे षपठं न धान्तप्राद-
कमतश्च गौरीत्यस्य न ह्रस्वः ।

१५. नः क्ये । राजीयति, राजायते । चर्मायति, चर्मायते । नियमार्थोऽ-
यम् । नेह :-वाच्यति ।

१६. सिति च । भवदीयः ।

१७. स्वादिष्वसर्वनामस्थाने । राजभ्याम्, ददभ्याम् ।

१८. यचि भम् । गार्ग्यः, वात्स्यः । दाक्षिः, यूष्णः । * नभोऽङ्गि-
रोमनुषां वत्युपसंख्यानम् * नभस्वत्, अङ्गिरस्वत्, मनुष्वत् । * वृषण्वस्वश्वयोः *
वृषण्वसुः, वृषणश्वः ।

१९. तसौ मत्वर्थे । विद्युत्वान् बलाहकः । यशस्वी ।

२०. अयस्मयादीनिच्छन्दसि । अयस्मयं वर्म । सङ्खण्डभा सक्कवता
गणेन ।

२१. बहुषु बहुवचनम् । ब्राह्मणाः पठन्ति । रामाः । भवन्ति ।

२२. छोकयोर्द्विवचनैकवचने । रामौ । भवतः । रामः । भवति ।

२३. कारके । अधिकारोऽयम् । ग्रामादागच्छति ।

२४. ध्रुवमपायेऽपादानम् । ग्रामादागच्छति । धावतोऽश्वात्पतति ।

* जुगुप्साविरामप्रमादार्थानामुपसंख्यानम् * अधर्माञ्जुगुप्सते । अधर्माद्विरमति ।
धर्मात्प्रमाद्यति ।

२५. भीत्रार्थानां भयहेतुः । चौरैभ्यो बिभेति, चौरैभ्यस्त्रायते । चौरैभ्य
उद्विजते, चौरैभ्यो रक्षति ।

२६. पराजेरसोढः । अध्ययनात्पराजयते ।

२७. वारणार्थानामीप्सितः । यवेभ्यो गां वारयति, निवर्त्तयति ।

२८. अन्तर्धौ येनादर्शनमिच्छति । उपाध्यायादन्तर्धत्ते । मातुर्निली-
यते कृष्णः । नेह :- चौरान् न दिदृक्षते ।

१. नान्तमेव पदं नान्यदिति नियमः । २. भवतष्टकसाविति छस् । पदत्वाज्जश् ।
३. स्वादयः कप्प्रत्ययावधयः । ४. यस्मिन् विधिस्तदादावल्यहण इति यादाव-
जादावित्यर्थः । ५. यस्येति चेति लोपः । ६. अहोपोऽनः । ७. कचिद्
कचित्पदं क्वचिदुभयमपि । ८. इह पदत्वात्कुत्वं भत्वाच्च जश्त्वं न ।
९. तत्प्रयोजको हेतुश्चेति यावत् । कारकत्वं क्रियाजनकत्वम् । १०. प्रवृत्ति-
विधातो वारणम् । ११. व्यवधानमन्तर्धिः ।

२९. आख्यातोपयोगे । उपाध्यायादधीते । नेह :- नटस्य शृणोति ।

३०. जानिकर्तुः प्रकृतिः । ब्रह्मणः प्रजाः प्रजायन्ते । शृङ्गाच्छरो जायते । गोमयाद् वृश्चिको जायते ।

३१. भुवः प्रभवः । हिमवतो गङ्गा प्रभवति ।

३२. कर्मणा यमभिप्रैति स सम्प्रदानम् । विप्राय गां ददाति । माणकाय भिक्षां ददाति । * क्रियया यमभिप्रैति सोऽपि सम्प्रदानम् * पत्ये शेते, युद्धाय संनह्यते । * यजेः कर्मणः करणसंज्ञा सम्प्रदानस्य च कर्मसंज्ञा * पशुना रुद्रं यजते ।

३३. रुच्यर्थीनां प्रीयमाणः । हरये रोचते भक्तिः । देवदत्ताय स्वदत्तेऽपूपः ।

३४. श्लाघहुङ्स्थाशपां क्षीप्स्यमानः । देवदत्ताय श्लाघते । देवदत्ताय ह्वते । गोपी कृष्णाय तिष्ठते । यज्ञदत्ताय शपते ।

३५. धारेरुत्तमर्णः । देवदत्ताय शतं धारयति । भक्ताय धारयति मोक्षं हरिः । नेह :- शतं धारयति ग्रामे ।

३६. स्पृहेरोप्सितः । पुष्पेभ्यः स्पृहयति । नेह :- वने स्पृहयति ।

३७. कुधद्रुहेर्ष्यासूयार्थानां यं प्राति कोपः । देवदत्ताय क्रुध्यति, द्रुह्यति, ईर्ष्यति, असूयति वा ।

३८. कुधद्रुहोरुपस्पृष्टयोः कर्म । क्रूरमभिक्रुध्यति, अभिद्रुह्यति वा ।

३९. राधीद्वयोर्यस्य विप्रश्नः । कृष्णाय राध्यति, ईक्षते वा ।

४०. प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः पूर्वस्य कर्त्ता । विप्राय गां प्रतिशृणोत्याशृणोति वा ।

१. आख्याता प्रतिपादयिता, उपयोगो नियमपूर्वकं विद्याग्रहणम् । २. प्रकृतिः कारणम् । ३. प्रभवः प्रथमतः प्रकाशस्थानम् । ४. अन्वर्थसंज्ञया दानस्य कर्मणेति योज्यम् । ५. अन्यकर्त्तृकोऽभिलाषो रुचिः । ६. ज्ञपयितुं स्वाभिप्रायं प्रकाशयितुमिष्यमाणः । ७. ईप्सिततमत्वविवक्षायान्तु पुष्पाणि स्पृहयतीत्येव । ८. क्रोधोऽमर्षः, द्रोहोऽपकारः, ईर्ष्याऽक्षमा, गुणेषु दोषाविष्करणमसूया । ९. विविधः प्रश्नो विप्रश्नः । १०. पृष्टो गर्गः शुभाशुभं पर्यालोचयतीत्यर्थः । ११. विप्रेण मह्यं देहीति प्रवर्त्तितः प्रतिजानोते ।

४१. अनुप्रतिगृणश्च । होत्रेऽनुगृणाति, प्रतिगृणाति ।

४२. साधकतमं करणम् । दात्रेण लुनाति । बाणेन हतः ।

४३. दिवः कर्म च । अक्षैरक्षान्वा दीव्यति ।

४४. परिक्रयणे सम्प्रदानमन्यतरस्याम् । शताय शतेन वा परिक्रीतः ।

४५. आधारोऽधिकरणम् । कटे शेते, आस्ते वा । स्थाल्यां पचति ।

मोक्षे इच्छास्ति । सर्वस्मिन्नात्मास्ति ।

४६. अधिशीङ्स्थासां कर्म । अधिशेते, अधितिष्ठति, अध्यास्ते वा वैकुण्ठं हरिः ।

४७. अभिनिविशश्च । अनिविशते सन्मार्गम् । अभिनिविशित्यविकृतस्य सङ्घातस्य ग्रहणान्नेह :- पापेऽभिनिवेशः ।

४८. उपान्वध्याङ्वसः । उपवसति, आवसति वा वैकुण्ठं हरिः ।

* अभुक्त्यर्थस्य न * वने उपवसति ।

४९. कर्तुरीप्सिततमं कर्म । कटं करोति, हरिं भजति, ग्रामं गच्छति ।

नेह :- माषेष्वश्वं बध्नाति । पयसा ओदनं भुङ्क्ते ।

५०. तथायुक्तं चानीप्सितम् । ग्रामं गच्छन् तृणं स्पृशति । ओदनं भुञ्जानो विषं भुङ्क्ते । चौरान् पश्यति ।

५१. अकथितञ्च ।

दुष्टाचपच्दण्डरुधिप्रच्छिचिब्रूशास्रजिमथ्सुषाम् ।

कर्मयुक्त्यादकथितं तथा स्थान्नीहृकुष्वहाम् ॥

१. होता प्रथमं शंसति तमध्वर्युः प्रोत्साहयति । २. तमग्रहणं ज्ञापयति नान्यत्र कारके शब्दसामर्थ्यगम्यः प्रकर्ष आश्रीयत इति । तेन गङ्गायां घोष इत्यादौ गौणाधारेऽप्यधिकरणसंज्ञा । इह प्रकर्षः फलाव्यवधानेन क्रियाजनकत्वरूपः । ३. कर्तृकर्मद्वारा क्रियाधार इत्यर्थात् । औपश्लेषिको वैषयिकोऽभिव्यापकश्चेत्याधारस्त्रिधा । ४. आधार इति वर्तते । ५. क्रियेत्यर्थात् । कर्तृवृत्तिव्यापारजन्य-फलाश्रयत्वेनेत्यर्थः । ६. कर्मण ईप्सिता माषा न तु कर्तुः । ७. पयसा करणेन । पयोलाभेच्छयेत्यर्थः । भोजनफलाश्रयत्वे तु पय ओदनं च भुङ्क्त इति भवत्येव । ८. अनीप्सितं द्वेष्यमुदासीनञ्च । तृणमुदासीनम् विषचौराश्च द्वेष्याः ।

गां दोग्वि पयः । बलिं याचते वसुधाम् । अविनीतं विनयं याचते । तण्डुलान्
ओदनं पचति । गर्गान् शतं दण्डयति । ब्रजमवखण्डि गाम् । माणवकं पन्थानं
पृच्छति । वृक्षमवचिनोति फलानि । माणवकं धर्मं ब्रूते शास्ति वा । शतं जयति देव-
दत्तम् । सुधां क्षीरनिधिं मथ्नाति । देवदत्तं शतं मुष्णाति । ग्राममजां नयति, हर्गति,
कर्षति, वहति वा । (अर्थनिबन्धनेयं संज्ञा) बलिं भिक्षते वसुधाम् । माणवकं
धर्मं भाषतेऽभिषत्ते वक्तृत्यादि ।

५२. गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थशब्दकर्मकर्मकाणामणिकर्त्ता स गौ ।
शत्रूनगमयत्स्वर्गं वेदार्थं स्वानवेदयत् । आशयच्चासृत् देवान्वेदमध्यापयद्विधिम् ।
आसयत्सलिले पृथ्वीं यः स मे श्रीहरिर्गतिः ॥१॥ * नीवह्योर्न * नाययति वाहयति
वा भारं भृत्येन । * नियन्तृकर्त्तृकस्य वहेरनिषेधः * वाहयति रथं वाहान् सूतः ।
* आदिखाद्योर्न * आदयति खादयति वान्नं वटुना । * भक्षेर्द्विसार्थस्य न *
भक्षयत्यन्नं वटुना । नेह :- भक्षयति बलीवर्दान् शस्यम् । * जल्पतिप्रभृतीनामुप-
संख्यानम् * जल्पयति भाषयति धर्मं पुत्रं देवदत्तः । * दृशेश्च * दर्शयति द्वरि
भक्तान् । * शब्दायतेर्न * शब्दाययति देवदत्तेन ।

५३. हृक्रोरन्यतरस्याम् । हारयति कारयति वा भृत्यं भृत्येन वा
कटम् । * अभिवादिदृशोरात्मनेपदे वेति वक्तव्यम् * अभिवादयते दर्शयते देवं
भक्तं भक्तेन वा ।

५४. स्वतन्त्रः कर्त्ता । देवदत्तः पचति । स्थाली पचति । रामेण
हतो बाली ।

५५. तत्प्रयोजको हेतुश्च । स कारयति, हारयति, भावयति ।

५६. प्रार्थीश्वरान्निपाताः । अधिकारोऽयम् ।

५७. चादयोऽसत्वे । च, वा, इ, अह, एव, एवमित्यादि । अ अपंहि ।
अहो ईशाः । नेह :- पशुवै पुरुषः ।

१. प्रत्यवसानं भक्षणम् । गतिबुद्धिप्रत्यवसानान्यथा येषान्ते, शब्दः
कर्म येषां ते, अकर्मकाश्च तेषामित्यर्थः । २. क्रियायां स्वातन्त्र्येण विवक्षितोऽर्थ
इत्यर्थः । स्वातन्त्र्यं चान्यानधोनव्यापाराश्रयत्वेन । ३. हेतुत्वाद्धेतुमिति
चेति णिच् । ४. अधिरीश्वर इति सूत्रात् प्रागित्यर्थः । ५. अन्ये गणपाठे
द्रष्टव्याः । ६. पशुशब्दस्य चादौ पाठात्प्राप्तिः ।

५८. प्रादयः । प्र, परा, अप, सम्, अनु, अव, निस्, निर्, दुस्, दुर, वि, आङ्, नि, अधि, अपि, अति, सु, उत्, अभि प्रति, परि, उप । प्रभवति, पराभवति । नेह :- परा जयति सेना ।

५९. उपसर्गाः क्रियायोगे । प्रणयति । परिणयति । * महच्छब्दस्योपसंख्यानम् * महद्भिर्दत्तो महत्तः । * अछब्दस्योपसंख्यानम् * अद्वा ।

६०. गतिश्च । प्रकृत्य, प्रकृतम्, प्रकरोति ।

६१. ऊर्यादिचिञाच्च । ऊरीकृत्य, ऊरीकृतम् । उररीकृत्य । शुक्लीकृत्य, शुक्लीकृतम् । पटपटाकृत्य, पटपटाकृतम् ।

६२. अनुकरणं चानितिपरम् । खादकृत्य, खादकृतम् । नेह :- खाडिति कृत्वा निरष्टीवत् ।

६३. आदरानादरयोः सदसती । सत्कृत्य, सत्कृतम्, असत्कृत्य, असत्कृतम् । नेह :- सत्कृत्वा असत्कृत्वा वा काण्डं गतः ।

६४. भूषणेऽलम् । अलङ्कृत्य, अलङ्कृतम् । नेह :- अलं कृत्वौदनं गतः ।

६५. अन्तरपरिग्रहे । अन्तर्हृत्य । परिग्रहे तु अन्तर्हृत्वा गतः ।
* अन्तःशब्दस्याङ्गिविधिणत्वेषूपसर्गत्वं वक्तव्यम् * अन्तर्धा, अन्तर्धिः, अन्तर्णयति ।

६६. कणेमनसी श्रद्धाप्रतिघाते । कणेहृत्य, मनोहृत्य पयः पिबति ।

६७. पुरोऽव्ययम् । पुरस्कृत्य, पुरस्कृतम् । नेह :- पुरः कृत्वा गतः ।

६८. अस्तं च । अस्तंगत्य सविता पुनरुदेति ।

६९. अच्छ गत्यर्थवद्देशु । अच्छागत्य, अच्छगतम् । अच्छोद्य, अच्छोदितम् । नेह :- जलमच्छं गच्छति ।

१. निपातत्वादव्ययत्वेन छपो लुक् । २. सि. कौमुद्यां नेदं भाष्यवार्तिकमुपलभ्यते । ३. ऊरी, उररी, ताली, आताली, वेताली, धूसी, शकला, संसकला, ध्वंसकला, अंशकलेत्यादयो गणपाठे द्रष्टव्याः । ४. मध्ये हत्वेत्यर्थः । ५. हतं गृहीत्वा गत इत्यर्थः । ६. कणे-शब्दो निपातोऽभिलाषातिशये वर्त्तते । ७. पुर इति पुर-इति रान्तस्य द्वितीयाबहुवचने । ८. अव्ययमिति वर्त्तत इति हेतोः ।

७०. अदोऽनुपदेशे । अदःकृत्य, अदःकृतम् । उपदेशे तु अदः कृत्वा ।
७१. तिरोऽन्तर्धा । तिरोभूय, तिरोभूतम् । नेह :- तिरो भूत्वा स्थितः ।
७२. विभाषा कृञि । तिरःकृत्य, तिरस्कृत्य, तिरः कृत्वा, तिरस्कृत्वा ।
अन्तर्धावित्येव । नेह :- तिरः कृत्वा काष्ठं गतः ।
७३. उपाजेऽन्वाजे । उपाजेकृत्य, उपाजे कृत्वा । अन्वाजेकृत्य, अन्वाजे
कृत्वा ।
७४. साक्षात्प्रभृतीनि च । * च्यर्थ इति वाच्यम् * साक्षात्कृत्य,
साक्षात्कृत्वा । लवणंकृत्य, लवणं कृत्वा ।
७५. अनत्याधान उरसिमनसी । उरसिकृत्य, उरसि कृत्वा । मनसि-
कृत्य, मनसि कृत्वा । अत्याधाने तु उरसि कृत्वा पाणिं शेते ।
७६. मध्ये पदे निवचने च । मध्येकृत्य, मध्ये कृत्वा । पदेकृत्य,
पदे कृत्वा । निवचनेकृत्य, निवचने कृत्वा ।
७७. नित्यं हस्ते पाणायुपयमने । हस्तेकृत्य, पाणौकृत्य ।
७८. प्राध्वं बन्धने । प्राध्वंकृत्य । प्रार्थनादिभिरानुकूल्ये तु प्राध्वं
कृत्वा ।
७९. जीविकोपनिषदावौपस्ये । जीविकाकृत्य, उपनिषत्कृत्य । नेह :-
जीविकां कृत्वा गतः ।
८०. ते प्राग्धातोः । प्रभवति । पराभवति ।
८१. छन्दसि परेऽपि । इन्ति नि मुष्टिना । निहन्ति मुष्टिना ।

१. पार्श्वतो भूत्वेत्यर्थः । २. तिरसोऽन्यतरस्यामिति वा सः । ३. दुर्बल-
स्य बलमाधयेत्यर्थः । विभक्तिप्रतिरूपकौ निपातावेतौ । ४. साक्षात्, मिथ्या,
चिन्ता, भद्रा, लोचना, विभाषा, संपत्का, आस्था, अमा, श्रद्धा, प्राजया,
प्राजहदा, विजया, वीजहदा, संसया । अर्थे, लवणम्, उष्णम्, शीतम्, उदकम्,
आर्द्रम्, गतिसंज्ञासंनियोगेन मान्तत्वं निपात्यते । अग्नौ, वशे, विकम्पने, विदसने,
प्रतपने, प्रादुस्, नमस्, आविस् । आकृतिगणोऽयम् । ५. वाचं नियम्येत्यर्थः ।
६. उपयमनं विवाहः । ७. बन्धनेनानुकूलं कृत्वेत्यर्थः । ८. जीविकामिधोप-
निषदमिव कृत्वेत्यर्थः ।

८२. व्यवहिताश्च । हरिभ्यां याद्व्योक आ । आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभि-
र्याहि ।

८३. कर्मप्रवचनीयाः । अधिकारोऽयमधिरीश्वर इति यावत् ।

८४. अनुर्लक्षणे । गत्युपसर्गसंज्ञापवादः । जपमनुप्रावर्षत् ।

८५. तृतीयार्थे । नदीमन्ववसिता सेना ।

८६. हीने । अनु हरिं स्रराः । अन्वर्जुनं योद्धारः ।

८७. उपोऽधिके च । उप परार्धे हरेर्गुणाः । उप हरिं स्रराः ।

८८. अपपरी वर्जने । अप हरेः, परि हरेः संसारः ।

८९. आङ् मर्यादावचने । आ मुक्तेः संसारः । आ सकलाद् ब्रह्म ।

९०. लक्षणेत्थम्भूताख्यानभागवीप्सासु प्रतिपर्यन्तवः । वृक्षम्प्रति
पर्यनु वा विद्योतते विद्युद् । भक्तो विष्णुं प्रति पर्यनु वा । लक्ष्मीर्हरिं प्रति पर्यनु
वा । वृक्षं वृक्षं प्रति पर्यनु वा सिञ्चति ।

९१. अभिरभागे । हरिमभि वर्त्तते, भक्तो हरिमभि, देवं देवमभि
सिञ्चति ।

९२. प्रतिः प्रतिनिधिप्रतिदानयोः । प्रद्युम्नः कृष्णात्प्रति । तिलेभ्यः
प्रति यच्छति माषान् ।

९३. अधिपरी अनर्थकौ । कुतोऽध्यागच्छति, कुतः पर्यागच्छति ।

९४. सुः पूजायाम् । छ सित्तं भवता ।

९५. अतिरतिक्रमणे च । अति देवान् कृष्णः, अति स्तुतं भवता ।

१. जपहेतुकं जपोपलक्षितं वर्षणमित्यर्थः । परापि हेताविति तृतीयानेन बाध्यते ।
लक्षणेत्थम्भूतेत्यादिना सिद्धे पुनःसंज्ञाविधानसामर्थ्याद् । २. नद्या सह सम्बद्धे-
त्यर्थः । ३. हरेर्हीना इत्यर्थः । ४. अत्र पञ्चम्यपाङ्परिभिरिति पञ्चमी ।
५. वचनग्रहणादभिविधावपि । ६. कर्मप्रवचनीयसंज्ञयोपसर्गसंज्ञाया बाधान्न
षत्वम् । ७. प्रतिनिधिप्रतिदाने च यस्मादिति पञ्चमी । ८. अनया
गतिसंज्ञाया बाधः । तेन गति-गताविति निघातो नेति कर्मप्रवचनीयसंज्ञा-
फलम् ।

६६. अपिः पदार्थसंभावनान्ववसर्गगर्हासमुच्चयेषु । सर्पिषोऽपि स्यात्, मधुनोऽपि स्यात् । अपि स्तुयाद्विष्णुम् । अपि सिञ्च । धिग्देवदत्तमपि स्तुयाद् वृषलम् । अपि सिञ्च, अपि स्तुहि ।

६७. अधिरीश्वरे । अधि रामे भूः, अधि भुवि रामः ।

६८. विभाषा कृञि । यदत्र मामाधिकरिष्यति ।

६९. लः परस्मैपदम् । तिप्, तस्, झि, सिप्, थस्, थ, मिप्, वस्, मस्, शतृक्वस् व । भवतीत्यादि ।

१००. तङानावात्मनेपदम् । त, आताम्, झ, थास्, आथाम्, ध्वम्, इट्, वटि, महिङ् । आनः (ज्ञानच्कानचौ) च ।

१०१. तिङस्त्रीणि त्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः । तिसस्झि-प्रथमः । सिप्, थस्, थ-मध्यमः । मिप्, वस्, मस्-उत्तमः । त, आताम्, झ-प्रथमः । थास्, आथाम्, ध्वम्-मध्यमः । इट्, वटि, महिङ्-उत्तमः ।

१०२. तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः^१ । तिप्, सिप्, मिप्-एकवचनम् । तस्, थस् वस्-द्विवचनम् । झि, थ, मस्-बहुवचनम् । एवं सर्वत्र ।

१०३. सुपः । छ-एकवचनम् । औ-द्विवचनम् । जस्-बहुवचनम् । एवं सर्वत्र ।

१०४. विभक्तिश्च^२ । रामाः, भवतः ।

१०५. युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे स्थानिन्यपि मध्यमः^३ । त्वं भवसि, युवां भवथः, यूयं भवथ । भवसि, भवथः, भवथ ।

१०६. प्रहासे च मन्योपपदे मन्यतेरुत्तम एकवच्च । एहि मन्ये ओदनं भोक्ष्यसे इति, मुक्तः सोऽतिथिभिः ।

१. अत्र अपिशब्दो बिन्दुपदार्थद्योतकः सर्पिषो बिन्दुरपि दुर्लभ इत्यर्थः । सर्पिष इति पृष्ठी तु बिन्दुना योगे । २. यस्मादधिकमिति सूत्रेणैह सप्तमी । ३. कर्मप्रवचनीयसंज्ञापक्षे गतिसंज्ञाबाधात्तिङि चोदात्तवतीति निघातो न । ४. एकशः, एकैकमित्यर्थः । ५. तिङः छपश्चेति वर्त्तेते । ६. अप्रयुज्यमानेऽपीत्यर्थः ।

१०७. अस्मद्युत्तमः । अहं भवामि, आत्रां भवावः, वयं भवामः ।
भवामि । भवावः । भवामः ।

१०८. शेषे प्रथमः । पवति, पचतः, पचन्ति ।

१०९. परः सन्निकर्षः संहिता । दध्यत्र, मध्यत्र ।

११०. विरामोऽवसानम् । दधिँ, वृक्षः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसङ्कलिते
प्रथमाध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः ।

अथ द्वितीयाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

१. समर्थः पदविधिः । परिभाषयम् । कष्टं श्रितः कष्टश्रितः । नेह :- पश्य कष्टम् श्रितो गुरुकुलम् । शङ्कुलया खण्डः शङ्कुलखण्डः । नेह :- करिष्यति शङ्कुलया, खण्ड उपलेन । एवमग्रेऽपि ।

२. सुवामन्त्रिते पराङ्गवत्स्वरे । द्रवत्पाणी शुभस्पती । कुण्डेनाटन् । परशुना वृश्चन् । पूर्वाङ्गवच्चेति वक्तव्यम् * आ ते पितर्मरुताम् । प्रति त्वा दुहितर्दिवः । * अव्ययानां न * उच्चैरधीयान । * अव्ययोभावस्य त्विष्यते * उपागन्धीयान ।

३. प्राक्कङ्कारात्समासः । अधिकारोऽयम् ।

४. सह सुपा । अधिकारोऽयं विधिश्च । पूर्वम्भूतो भूतपूर्वः । सहेति योगे विभज्यते तिङापि सह यथा स्यात् स चच्छन्दस्येव । पर्यभूषत्, अनुव्यचलत् ।

५. अव्ययीभावः । अधिकारोऽयं तत्पुरुष इत्यतः प्राक् ।

६. अव्ययं विभक्तिसमीपसमृद्धिव्युद्ध्यर्थभावात्ययासम्प्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्ययौगपद्यसादृश्यसम्पत्तिं साकल्यान्तवचनेषु । अधिहरि, अपदिशम् । कृष्णस्य समीपमुपकृष्णम् । मद्राणां समृद्धिः समृद्धम् । मक्षिकाणामभावो निर्मक्षिकम् । हिमस्यात्ययोऽतिहिमम् । निद्रा सम्प्रति न युज्यत इत्यतिनिद्रम् । हरिशब्दस्य प्रकाश इति इतिहरि । विष्णोः पश्चादनुविष्णु । अनुरूपम् ।

१. समर्थः सामर्थ्यान्वितपदाश्रित इत्यर्थः । सामर्थ्यमैकार्थीभावः । २. पद-सम्बन्धी विधिः पदविधिः समासादिः । ३. शुभ इति शुभेः क्विबन्तात्पृष्ठ्यन्तस्य परशरीरानुप्रवेशे षाष्टिकमामन्त्रिताद्युदात्तत्वम् । न चाष्टमिको निघातः शङ्क्यः । पूर्वामन्त्रितस्याविद्यमानत्वेन पादादित्वात् । ४. क्रद्धेराधिक्यं समृद्धिः । ५. क्रद्धेरेभावो व्युद्धिः । ६. अत्ययो ध्वंसः । ७. असम्प्रति न युज्यत इत्यर्थः । ८. योग्यतावीप्सापदार्थानतिवृत्तिसादृश्यानि यथार्थाः । ९. सम्पत्तिरनुरूप आत्मभावः । १०. वचनग्रहणं प्रत्येकं सम्बध्यते ।

अर्थमर्थं प्रति प्रत्यर्थम् । शक्तिमनतिक्रम्य यथाशक्ति । हरेः सादृश्यं सदृरि । ज्येष्ठस्यानुपूर्व्येणेत्यनुज्येष्ठम् । चक्रेण युगपत् सचक्रम् । सदृशः सख्या ससखि । क्षत्राणां सम्पत्तिः सक्षत्रम् । नृणमप्यपरित्यज्य सनृणमस्ति । अग्निग्रन्थपर्यन्त-
मधीते साग्नि ।

७. यथाऽसादृश्ये । यथाध्यापकम् । सादृश्ये तु यथा हरिस्तथा हरः ।

८. यावदवधारणे । यावन्तः श्लोकास्तावन्तोऽच्युतप्रणामा यावच्छ्लो-
कम् । यावदमन्त्रं ब्राह्मणानामन्त्रयस्व ।

९. सुप् प्रतिना मात्रार्थे । शाकस्य लेशः शाकप्रति ।

१०. अक्षशलाकासंख्याः परिणा । अक्षेण विपरीतं वृत्तमक्षपरि, शला-
कापरि, एकपरि ।

११. विभाषा । अधिकारोऽयम् ।

१२. अपपरिवहिरञ्चवः पञ्चम्या । अपविष्णु संसारः, अप विष्णोः ।
बहिर्वनम्, बहिर्वनाब् । प्राग्वनम्, प्राग्वनाब् ।

१३. आङ् मर्यादाभिविध्योः । आमुक्ति संसारः, आ मुक्तेः । आबालं
हरिभक्तिः, आ बालेभ्यः ।

१४. लक्षणेनाभिप्रती आभिमुख्ये । अभ्यग्नि शलभाः पतन्ति । अग्नि-
मभि । प्रत्यग्नि, अग्निं प्रति ।

१५. अनुर्यत्समया । अनुवनमशनिर्गतः ।

१६. यस्य चायामः । अनुगङ्गं वाराणसी । गङ्गाया अनु ।

१७. तिष्ठद्गुप्रभृतीनि च । तिष्ठन्त्यो गावो यस्मिन् स तिष्ठद्गु गोदो-
हनकालः ।

१८. पारे मध्ये षष्ठ्या वा । पारेगङ्गम्, गङ्गापारम्, गङ्गायाः पारम् ।
मध्येगङ्गम्, गङ्गामध्यम्, गङ्गाया मध्यम् ।

१९. संख्या वंश्येन । द्वौ मुनी व्याकरणस्य वंश्यौ द्विमुनि व्याकरणस्य ।
त्रिमुनि । विद्यातद्वतामभेदविवक्षायान्तु त्रिमुनि व्याकरणम् ।

१. चार्थे द्वन्द्व इति यावत् । २. समया सामीप्यम् । ३. आयामो दैर्घ्यम् ।

४. गङ्गादैर्घ्यसदृशदैर्घ्योपलक्षितेत्यर्थः ।

२०. नदीमिश्र । * समाहारे चायमिष्यते * सप्तगङ्गम्, द्वियमुनम्, पञ्चनदम्, सप्तगोदावरम् ।

२१. अन्यपदार्थे च संज्ञायाम् । उन्मत्तगङ्गं नाम देशः । लोहित-
गङ्गम् ।

२२. तत्पुरुषः । अधिकारोऽयम् ।

२३. द्विगुश्च । पञ्चराजी, द्वयहः, पञ्चगवम् ।

२४. द्वितीया श्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्तापन्नैः । कष्टं श्रितः, कष्टश्रितः । कान्तारमतीतः, कान्तारातीतः । नरकं पतितः, नरकपतितः । ग्रामगतः । तरङ्गात्यस्तः । सुखप्राप्तः । सुखापन्नः । * गम्यादीनामुपसंख्या-
नम् * ग्रामं गमी, ग्रामगमी । अन्नम्बुमुक्षुः, अन्नबुमुक्षुः ।

२५. स्वयं केन । स्वयंकृतस्यापत्यं स्वायंकृतिः ।

२६. खट्वा क्षेपे । खट्वाखण्डो जालमः ।

२७. सामि । सामिकृतम् ।

२८. कालाः । मासप्रमितः प्रतिपञ्चन्द्रः ।

२९. अत्यन्तसंयोगे च । मुहूर्त्तं सुखम्, मुहूर्त्तसुखम् ।

३०. तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन । शङ्कुलया खण्डः, शङ्कुला-
खण्डः । धान्यार्थः ।

३१. पूर्वसदृशसमोनार्थकलहनिपुणमिश्रलक्षणैः । मासपूर्वः, मातृ-
सदृशः, पितृसमः, माषोनम्, माषविकलम्, वाक्कलहः, आचारनिपुणः, गुह-
मिश्रः, आचारश्लक्ष्णः । * अवरस्योपसंख्यानम् * मासेनावरो मासावरः ।

३२. कर्तृकरणे कृता बहुलम् । हरिणा त्रातो हरित्रातः । नखनिभिन्नः ।
बहुलग्रहणं सर्वोपाधिव्यभिचारार्थम् । तेन दात्रेण लूनवानित्यादौ न ।

३३. कृत्यैरधिकार्थवचने । वातच्छेद्यं तृणम् । काकपेया नदी ।

३४. अन्नेन व्यञ्जनम् । दध्ना ओदनः, दध्योदनः ।

१. शेषो बहुव्रीहिरिति यावत् । २. सामीत्यर्थमव्ययम् । ३. मासम्प-
रिच्छेत्तुमारब्धवानित्यर्थः । अनत्यन्तसंयोगार्थं वचनम् । ४. इह केनेति न
सम्बध्यते । ५. अर्थशब्देन समासः । ६. स्तुतिनिन्दाफलकमर्थवादवचनमधि-
कार्थवचनम् । ७. अत्रोपसंक्रियाद्वारा सामर्थ्यम् ।

३५. भक्ष्येण मिश्रीकरणम् । गुडेन धाना गुडधानाः ।

३६. चतुर्थी तदर्थार्थबलिहितसुखरक्षितैः । यूपाय दाह, यूपादाह ।
नेह :- रन्धनाय स्थाली । * अर्थेन नित्यसमाप्तो विशेष्यलिङ्गता चेति
वक्तव्यम् * द्विजायाय द्विजार्थः सूपः । द्विजार्था यवागूः । द्विजार्थं पयः । भूत-
बलिः, गोहितम्, गोखलम्, गोरक्षितम् ।

३७. पञ्चमी भयेन । चोराद्भयं चोरभयम् । * भयभीतभीतिभीमिरिति
वाच्यम् * वृकभीतः, वृकभीतिः, वृकभीः ।

३८. अपेतापोढमुक्तपतितापत्रस्तैरल्पशः । सुखापेतः, कल्पनापोढः,
चक्रमुक्तः, स्वर्गपतितः, तरङ्गापत्रस्तः । नेह :- प्रासादात्पतितः ।

३९. स्तोकान्तिकदूरार्थकृच्छ्राणि केन । स्तोकांमुक्तः, अन्तिका-
दागतः, अभ्याशादागतः, दूरादागतः, विप्रकृष्टादागतः, कृच्छ्रादागतः ।

४०. सप्तमी शौण्डैः । अक्षेषु शौण्डः, अक्षशौण्डः । ईश्वराधीनः ।

४१. सिद्धशुष्कपक्वबन्धैश्च । सांकाश्यसिद्धः, आतपशुष्कः, स्थाली-
पक्वः, चक्रबन्धः ।

४२. ध्वाङ्क्षेण क्षेपे । तीर्थे ध्वाङ्क्ष इव तीर्थे ध्वाङ्क्षः, तीर्थकाकः ।

४३. कृत्यैर्ऋणैः । मासे देयं मासदेयमृणम् । वत्सरदेयम् । पूर्वाह्ने-
गेयं साम ।

४४. संज्ञायाम् । अरण्येतिलकाः, वनेकसेरुकाः ।

४५. केनाहोरात्रावयवाः । पूर्वाह्नकृतम् । अपररात्रकृतम् ।

४६. तत्र । तत्रकृतम् । तत्रमुक्तम् ।

१. मिश्रणद्वारा सामर्थ्यम् । २. तदर्थेन प्रकृतिविकृतिभाव एवेष्यते ।
३. पञ्चभ्याः स्तोकादिभ्य इत्यलुक् । ४. शौण्डादिभिरित्यर्थः । शौण्ड,
कितव, धूर्त व्याड, प्रवीण, संवीत, अन्तर, अधि, पण्डित, कुशल, चपल, निपुण-
शब्दास्तत्र । ५. अपडक्षेति खः । ६. अनवस्थित इत्यर्थः । ध्वाङ्क्षपदेनात्र
ध्वाङ्क्षवाचिनो ग्रहः । ७. ऋणग्रहणमावश्यकोपलक्षणार्थम् । ८. तत्पुरुषे कृती-
त्यलुक् ९. हलदन्तादित्यलुक् । १०. ऐकपद्यमैकस्वर्यञ्च समासफलम् ।

४७. क्षेपे । अवतप्तेनकुलस्थितं तवैतच्च ।

४८. पात्रेसमितादयश्च । पात्रेसमिताः, गेहेष्टुरः, गेहेनर्दी ।

४९. पूर्वकालैकसर्वजरत्पुराणनवकेवलाः समानाधिकरणेन । पूर्व
स्नातः पश्चादनुलिप्तः, स्नातानुलिप्तः । एकनाथः, सर्वयाज्ञिकः, जरन्तैयायिकाः,
पुराणमीमांसकाः, नवपाठकाः, केवलवैयाकरणाः ।

५०. दिक्संख्ये संज्ञायाम् । पूर्वेषुकामशमी, सप्तर्षयः । संज्ञायामे-
वेति नियमार्थम् । नेह :- उत्तरा वृक्षाः, पञ्च ब्राह्मणाः ।

५१. तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारे च । पूर्वस्यां शालायां भवः पौर्वशालः,
आपरशालः । पूर्वशालाप्रियः । पाण्मातुरः । * द्वन्द्वतत्पुरुषयोस्तत्तरपदे
नित्यसमासवचनम् * पञ्चगवधनः ।

५२. संख्यापूर्वो द्विगुः । पञ्चगवम्, पञ्चकपालः ।

५३. कुत्सितानि कुत्सेनः । वैयाकरणखसूचिः, मीमांसकदुर्दुरुदः ।

५४. पापाणके कुत्सितैः । पापनापितः, अणककुलालः ।

५५. उपमानानि सामान्यवचनैः । घन इव श्यामो घनश्यामः,
शस्त्रीश्यामा ।

५६. उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे । पुरुषो व्याघ्र इव पुरुष-
व्याघ्रः, नृसोमः ।

५७. विशेषणं विशेष्येण बहुलम् । नीलमुत्पलं नीलोत्पलम् । बहुल-
ग्रदणात्त्वविनिर्णयम् । कृष्णसर्पः । क्वचिन्न रामो जामदग्न्यः ।

५८. पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यमध्यमवीराश्च । पूर्ववैया-
करणः, अपराध्यापकः । * अपरस्यार्धे पश्चभावो वक्तव्यः * अपरश्चासावर्धः
पश्चार्धः । प्रथमपुरुषः, चरमपुरुषः, जघन्यपुरुषः, समानपुरुषः, मध्यपुरुषः,
मध्यमपुरुषः, वीरपुरुषः ।

-
१. चापलमित्यर्थः । २. भोजनकाल उपस्थिता न तु कार्य इत्यर्थः ।
३. दिक्पूर्वपदादिति जः । सर्वनाम्नो वृत्तिमात्रे पञ्चद्वावः । ४. गोरतद्धितेति
टच् । ५. संस्कृतं भक्षा इत्यण् तस्य द्विगोर्लङ्गिति लुक् । ६. निष्प्रभ इत्यर्थः ।
७. एकवीर इति तु बाहुलकात् ।

५६. श्रेण्यादयः कृतादिभिः । * श्रेण्यादिषु चव्यर्थवचनं कर्त्तव्यम् *
अश्रेणयः श्रेणयः कृताः, श्रेणीकृताः, एककृताः ।

६०. केन नञ्विशिष्टनानञ् । कृतं च तदकृतं च कृताकृतम्, भुक्ता-
भुक्तम् । * शाकपार्थिवादीनां सिद्धय उत्तरपदलोपस्योपसंख्यानम् * शाकप्रियः
पार्थिवः, शाकपार्थिवः ।

६१. सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाः पूज्यमानैः । सद्द्वैद्यः, महावैयाकरणः,
परमपुरुषः, उत्तमपुरुषः, उत्कृष्टपुरुषः ।

६२. वृन्दारकनागकुञ्जरैः पूज्यमानम् । गोवृन्दारकः । अश्ववृन्दारकः ।
गोनागः, गोकुञ्जरः ।

६३. कतरकतमौ जातिपरिप्रश्ने । कतरकठः, कतमकलापः ।

६४. किं क्षेपे । किं राजा यो न रक्षति ।

६५. पोटा युवतिस्तोककतिपयगृष्टिधेनुवशावेहद्वक्त्रयणीप्रवक्तृश्रो-
त्रियाध्यापकधूर्तैर्जातिः । इभपोटा, इभयुवतिः, अग्निस्तोकः, उदश्वि-
त्कतिपयम्, गोगृष्टिः, गोधेनुः, गोवशा, गोवेहव्, गोवक्त्रयणी ।
कठप्रवक्ता, कठश्रोत्रियः, कठाध्यापकः, कठधूर्तः ।

६६. प्रशंसावचनैश्च । गोमतल्लिका, गोमचर्चिका, गोप्रकाण्डम्,
गवोद्धः, गोतल्लजः ।

६७. युवा खलतिपलितवलिनजरतीभिः । युवा खलतिः, युवखलतिः ।
युवतिः खलतिः, युवखलतिः, युवपलितः, युववलिनः, युवजरती ।

१. श्रेणि, एक, पूग, कुण्ड, राशि, विशिख, निचय, निधान, इन्द्र, देव,
मुण्ड, भूत, श्रवण, वदान्य, अध्यापक, ब्राह्मण, क्षत्रिय, पटु, पण्डित, कुशल,
चपल, निपुण, कृपणे-तिश्रेण्यादिः । २. कृत, मित, मत, भूत, उक्त, समाज्ञात,
सामाज्ञात, समाख्यात, संभावित, अवधारित, निराकृत, अवकल्पित, उपकृत,
उपाकृते-तिकृतादिः । ३. कुत्सितो राजेति विग्रहः । किमः क्षेप इति निषेधान्न टच् ।
४. पोटा स्त्रीर्षुसलक्षणा । ५. गृष्टिः सकृत्प्रसूता । ६. धेनुर्वप्रसूतिका ।
७. वशा वन्ध्या । ८. वेहद् गर्भधातिनी । ९. वक्त्रयणी तरुणवत्सा । १०. प्रश-
स्ता गौरित्यर्थः । मतल्लिकादयः शब्दा नियतलिङ्गाः प्रशंसावचनाः । ११. पूर्व-
निपातार्थं वचनम् । जरतीतिस्त्रीलिङ्गनिर्देशात् प्रातिपदिकग्रहणे लिङ्गविशिष्टस्यापि
ग्रहणमिति ज्ञाप्यते । १२. युवत्यामेव जरतीधर्मोपलम्भेन सामानाधिकरण्यम् ।

६८. कृत्यतुल्याख्या अजात्या । भोज्योष्णम्, तुल्यश्चेतः, सदृश-
श्चेतः ।

६९. वर्णो वर्णेन । कृष्णसारङ्गः ।

७०. कुमारः श्रमणादिभिः । कुमारश्रमणा ।

७१. चतुष्पादो गर्भिण्या । गोगर्भिणी ।

७२. मयूरव्यंसकादयश्च । मयूरो व्यंसको मयूरव्यंसकः, उदक्चावाक्च
उच्चावचम्, निश्चितं च प्रचितं निश्चप्रचम्, नास्ति किञ्चन यस्य सोऽकिञ्चनः ।
* आख्यातमाख्यातेन क्रियासातत्ये * अदनीत पिबतेत्येवं सततं यत्राभिधीयते
साश्रीतपिबता, पचतभृज्जता, खादतमोदता । * एहीडादयोऽन्यपदार्थे *
एहीडेति यस्मिन्कर्मणि तदेहीडम्, एहिपचम्, उद्धरोत्सृजा, उद्धमविधमा ।
* जहि कर्मणा बहुलमाभीक्ष्ये कर्तारं चाभिदधाति * जहिजोडः, जहिस्तम्बः ।
नास्ति कुतोऽपि भयं यस्य सोऽकुतोभयः, अन्यो राजा राजान्तरम्, विदेव
चिन्मात्रम् ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसङ्कलिते

द्वितीयाध्यायस्य प्रथमः पादः समाप्तः ।

१. सारङ्गश्रित्रः । २. श्रमणा, प्रव्रजिता, गर्भिणीत्यादयः शब्दाः स्त्री-
लिङ्गाः पठ्यन्ते । लिङ्गविशिष्टपरिभाषाया इदमपि ज्ञापकम् । ३. व्यंसको
धूर्तः ।

अथ द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः

१. पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे । षष्ठीसमासापवादः । पूर्व
कायस्य पूर्वकायः, अपरकायः, अधरकायः, उत्तरकायः । मध्याह्नः, सायाह्नः,
मध्यरात्रः ।

२. अर्धं नपुंसकम् । अर्धं पिप्पल्या अर्धपिप्पली ।

३. द्वितीयतृतीयचतुर्थतुर्यार्यन्यतरस्याम् । द्वितीयं भिक्षाया द्विती-
यभिक्षा, भिक्षाद्वितीयम् । तृतीयभिक्षा, भिक्षातृतीयम् । चतुर्थभिक्षा, भिक्षा-
चतुर्थम् । तुर्यभिक्षा, भिक्षातुर्यम् ।

४. प्राप्तापन्ने च द्वितीयया । प्राप्तो जीविकाम् प्राप्तजीविकः, जीवि-
काप्राप्तः, प्राप्तजीविका । आपन्नजीविकः, जीविकापन्नः, आपन्नजीविका ।

५. कालाः परिमाणिना । मासो जातस्य यस्य स मासजातः, द्वयह-
जातः ।

६. नञ् । न ब्राह्मणः, अब्राह्मणः । * नञो नलोपस्तिङि क्षेपे * अपच-
सि त्वं जालम् ।

७. ईषदकृता । ईषत्पिङ्गलः । * ईषद् गुणवचनेनेति वाच्यम् * ईषदक्तम् ।

८. षष्ठी । राज्ञः पुरुषः, राजपुरुषः । राजकम्बलः । * कृद्योगा षष्ठी
समस्यत इति वाच्यम् * इध्मस्य व्रश्चनः, इध्मव्रश्चनः ।

९. याजकादिभिश्च । ब्राह्मणयाजकः, देवपूजकः । * गुणात्तरेण तर-
लोपश्चेति वक्तव्यम् * सर्वेषां श्वेततरः, सर्वश्वेतः । सर्वशुक्ला गौः ।

१०. न निर्धारणे । नृणां द्विजः श्रेष्ठः । * प्रतिपदविधाना षष्ठी न
समस्यत इति वाच्यम् * सर्पिषो ज्ञानम् ।

१. संख्याविस्मयेतिज्ञापकात्सर्वोऽप्येकदेशः कालेन समस्यते । २. द्वितीयया
अ इतिच्छित्त्वा अकारविधानात्प्राप्तापन्नयोः स्त्रीलिङ्गयोरकारान्तत्वं विधीयते ।
तेन पुंवद्भावाप्राप्तावपि रूपसिद्धिः । ३. प्रतिपदविधाना षष्ठी न समस्यत इत्यस्य
प्रतिप्रसवोऽयम् । ४. न निर्धारण इति पूरणगुणेति च निषेधस्य प्रतिप्रसवोऽयम् ।

११. पूरणगुणसुहितार्थसद्व्ययतव्यसमानाधिकरणेन । सतां षष्ठः, छात्राणां दशमः, काकस्य काष्ण्यम्, ब्राह्मणस्य शुक्लाः^१ । नेदः—बुद्धिमान्द्यम्, अर्थगौरवम् । फलानां सुहितः, द्विजस्य कुर्वन्^२ कुर्वाणो वा, ब्राह्मणस्य कृत्वा, ब्राह्मणस्य कर्तव्यम् । तव्यता तु भवत्येव स्वकर्तव्यम् । तक्षकस्य सर्पस्य ।

१२. केन च पूजयाम् । राज्ञां मतो, बुद्धः, पूजितो वा ।

१३. अधिकरणवाचिना च । इदमेषामासितं, गतं, भुक्तं वा ।

१४. कर्मणि च । आश्चर्यो गवां दोहोऽगोपेन ।

१५. तुजकाभ्यां कर्त्तरि । अपां स्रष्टा । वज्रस्य भर्ता । ओदनस्य पाचकः । पत्यर्थभर्तृशब्दस्य तु याजकादौ पाठात्समासः । भूभर्ता । शेष-षष्ठा समासे च नायं निषेधः । त्रिभुवनविधाता ।

१६. कर्त्तरि च । भवतः शायिका ।

१७. नित्यं क्रीडाजीविकयोः । उद्दालकपुष्पभञ्जिका । दन्तलेखकः ।

१८. कुगतिप्रादयः । कुत्सितः पुरुषः, कुपुरुषः । कुरीकृतम् । * कारिकाशब्दस्योपसंख्यानम् * कारिकाकृत्य, दुष्पुरुषः, सुपुरुषः । * प्रादयो गताद्यर्थे प्रथमया * प्रगत आचार्यः प्राचार्यः । * अत्यादयः क्रान्ताद्यर्थे द्वितीयया * अतिक्रान्तो मालामतिमालः । * अवादयः कृष्टाद्यर्थे तृतीयया * अवक्रुष्टः कोकिल्यावकोकिलः । * पर्यादयो ग्लानाद्यर्थे चतुर्थया * परिग्लानोऽध्ययनाय पर्यध्ययनः । अलं कुमार्यै, अलंकुमारिः । * निरादयः क्रान्ताद्यर्थे पञ्चम्या * निष्क्रान्तः कौशाभ्याः, निष्कौशाभ्यः । * इवेन समासो विभक्त्यलोपश्च * जीमूतस्येव । * कर्मप्रवचनीयानां प्रतिषेधः * वृक्षम्प्रति ।

१९. उपपदमतिङ् । कुम्भकारः । गतिकारकोपपदानां कृद्धिः सह समासवचनं प्राक्सुबुत्पत्तेः । व्याघ्री, अश्वक्रीती, कच्छपी ।

१. प्रकरणादिना दन्ता इति विशेष्ये ज्ञात इदमुदाहरणम् । अनित्योऽयं गुणेन निषेधस्तदशिष्यं संज्ञाप्रमाणत्वादित्यादिनिर्देशात् । २. तस इत्यर्थः । ३. किङ्कर इत्यर्थः । ४. पूर्वोत्तरसाहचर्याद्व्ययं कृदेव । तेन तदुपरोत्यादि । ५. अत्र पूजापदेन मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्चेतिविहितमुपलक्ष्यते । ६. राजपूजित इत्यादौ तु भूतकान्तेन तृतीयातत्पुरुषः । ७. कोडाविशेषस्य संज्ञेयम् । संज्ञाया-मिति ण्वुल् । ८. कारिका क्रिया । ९. अतिङ्ग्रहणाज्ज्ञापकादिङ् लभ्यते ।

२०. अमैवाव्ययेन । स्वादुङ्कारं भुङ्क्ते । अमैवेतिनियमान्नेह कालो भोक्तम् । अग्रे भुक्त्वा अग्रे भोजम् ।

२१. तृतीयाप्रभृत्यन्यन्यतरस्याम् । मूलकेनोपदंशं, मूलकोपदंशं भुङ्क्ते ।

२२. क्त्वा च । उच्चैःकृत्य, उच्चैः कृत्वा ।

२३. शेषो बहुव्रीहिः । अधिकारोऽयं चार्थे द्वन्द्व इत्यतः प्राक् ।

२४. अनेकमन्यपदार्थे । प्राप्तमुदकं यं स प्राप्तोदको ग्रामः । ऊढरथो-
ऽनड्वान् । उपहतपशू रुद्रः । उद्धृतौदना स्थाली । वीरपुरुषको ग्रामः ।
* प्रादिभ्यो धातुजस्य वाच्यो वा चोत्तरपदलोपः * प्रपतितपर्णः, प्रपर्णः ।
* नञोऽस्त्यर्थानां वाच्यो वा चोत्तरपदलोपः * अविद्यमानपुत्रः, अपुत्रः ।
अस्तिक्षीरा ।

२५. संख्ययाव्ययासन्नादूराधिकसंख्याः संख्येये । दशानां समीपे
ये सन्ति ते उपदशाः, उपविंशाः, अद्वयदशाः, अधिकवत्त्वारिंशाः, द्वौ
वा त्रयो वा द्वित्राः । द्विरावृत्ता दश द्विदशाः ।

२६. दिङ्नामान्यन्तराले । दक्षिणस्याः पूर्वस्याश्चान्तरालं दिक् दक्षिण-
पूर्वा । उत्तरपूर्वा । नामग्रहणाद्यौगिकानां न । ऐन्द्रयाश्च कौवेर्याश्चान्तरालं
दिक् ।

२७. तत्र तेनेदमिति सारूपे । केशेषु केशेषु गृहीत्वेदं युद्धं प्रवृत्तं केशा-
केशि, कचाकचि । दण्डैश्च दण्डैश्च प्रहृत्येदं युद्धं प्रवृत्तं दण्डादण्डि । मुष्टी-
मुष्टि । बाहुबाहवि ।

२८. तेन सहेति तुल्ययोगे । पुत्रेण सह, सपुत्रः, सहपुत्रो वा आगतः ।
तुल्ययोगवचनं प्रायिकम् । सकर्मकः । सलोमकः ।

१. अमान्येन च तुल्यविधानमेतत् । २. उपदंशस्तृतीयायामित्यत आर-
भ्येत्यर्थः । ३. अव्यये यथाभिप्रेतेति क्त्वा । ४. उक्तादन्यः शेषः
प्रथमान्तमित्यर्थः । ५. नव एकादश वेत्यर्थः । ६. विंशतिरित्यर्थः
७. इतिशब्दाद्विषयविशेषाणां प्रतीतिः । ८. वोपसर्जनस्येति सहस्य
सो वा ।

२९. चार्थे द्वन्द्वः । धवखदिरौ । संज्ञापरिभाषम् । होतृपोतृनेष्टो-
द्रातारः ।

३०. उपसर्जनं पूर्वम् । कष्टश्चितः । शङ्कुलाखण्डः । यूपदारः । वृक-
भयम् । राजपुरुषः । अक्षशौण्डः ।

३१. राजदन्तादिषु परम् । दन्तानां राजा राजदन्तः । * धर्मादि-
ष्वनियमः * अर्धधर्मौ धर्माथौ । जम्पती, दम्पती, जायापती ।

३२. द्वन्द्वे घि । हरिश्च हरश्च हरिहरौ । * अनेकप्राप्तावेकत्र नियमो-
ऽनियमः शेषे * हरिगुरुहराः, हरिहरगुरवः ।

३३. अजाद्यदन्तम् । ईशकृष्णौ । * बहुष्वनियमः * अश्वरथेन्द्राः ।
इन्द्राश्वरथाः । इन्द्राग्नी ।

३४. अल्पात्तरम् । शिवकेशवौ । * ऋतुनक्षत्राणां समाक्षराणामा-
नुपूर्व्येण * हेमन्तशिशिरवसन्ताः । कृत्तिकारोहिण्यौ । * लघ्वक्षरं पूर्वम् *
कुशकाशम् । * अभ्यर्हितं च * तापसपर्वतौ । * वर्णानामानुपूर्व्येण * ब्राह्मण-
क्षत्रियविट्शूद्राः । * भ्रातृज्यायसः * युधिष्ठिरार्जुनौ । * संख्याया अल्पी-
यस्याः * द्वित्राः ।

३५. सप्तमीविशेषणे बहुव्रीहौ । कण्ठेकालः, चित्रगुः । * सर्वनाम-
संख्ययोरुपसंख्यानम् * सर्वश्वेतः, द्विशुक्लः । शब्दपरविप्रतिषेधात् । द्वयन्यः,
त्रयन्यः * वा प्रियस्य * गुडप्रियः, प्रियगुडः । * गड्वादेः परा सप्तमी * गडु-
कण्ठः । कचिन्नः—वहेगडुः ।

३६. निष्ठा । कृतकृत्यः । * जातिकालसुखादिभ्यः परा निष्ठा वाच्या *
सारङ्गजग्धी, मासजाता, सुखजाता । प्रायिकं चेदम् । कृतकटः,
पीतोदकः ।

१. समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहाराश्चार्थाः । परस्परनिरपेक्षस्यानेकस्थै-
कस्मिन्नन्वयः समुच्चयः । अन्यतरस्यानुषङ्गिकत्वेऽन्वाचयः । मिलितानामन्वय
इतरेतरयोगः । समूहः समाहारः । तेषु समुच्चयान्वाचययोरसामर्थ्यान्न
समासः । २. जायाशब्दस्य जम्भावो दम्भावश्च निपात्यते । ३. द्यन्ताद-
जाद्यदन्तं विप्रतिषेधेन ।

३७. वाहिताग्न्यादिषु । आहिताग्निः, अग्न्याहितः । * प्रहरणार्थेभ्यः
परे निष्ठासप्तम्यौ । अस्युद्यतः, दण्डपाणिः । कचिन्न :- विवृतासिः ।

३८. कडाराः कर्मधारये । कडारजैमिनिः, जैमिनिकडारः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसङ्कलिते

द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः समाप्तः ।

अथ द्वितीयाध्यायस्य तृतीयपादः ।

१. अनभिहिते । अधिकारोऽयम् ।

२. कर्मणि द्वितीया । कटं करोति, हरिं भजति । अभिहिते तु प्रथमैव हरिः सेव्यते, लक्ष्म्या सेवितः । शतेन क्रीतः शत्यः । प्राप्त आनन्दो यं प्राप्ता-
नन्दः । विषवृक्षोऽपि संवर्धय स्वयं छेत्तुमसाम्प्रतम् ।

* उभसर्वतसोः कार्या धिगुपय्यादिषु त्रिषु ।

द्वितीयान्नेडितान्तेषु ततोऽन्यत्रापि दृश्यते ॥ *

उभयतः कृष्णं गोपाः । सर्वतः कृष्णम् । धिक् कृष्णाभक्तम् । उपय्यु-
परि लोकं हरिः । अध्यधि लोकम् । अधोऽधो लोकम् । * अभितः परितः-
समयानिकषादाप्रतियोगेऽपि * अभितः कृष्णम् । परितः कृष्णम् । ग्रामं समया ।
निकषा लङ्काम् । हा कृष्णाभक्तम् । बुभुक्षितं न प्रति भाति किञ्चित् ।

३. तृतीया च होश्छन्दसि । यवाग्वाग्निहोत्रं जुहोति । यवागूमग्निहोत्रं
जुहोति ।

४. अन्तरान्तरेण युक्त । अन्तरा त्वां मां च हरिः । अन्तरेण हरिं न
छत्तम् ।

५. कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे । मासमधीते । मासं गुडधानाः । क्रोशं
कुटिला नदी । क्रोशमधीते । क्रोशं गिरिः ।

६. अपवर्गे तृतीया । अह्ना क्रोशेन वातुवाकोऽधीतः ।

७. सप्तमीपञ्चम्यौ कारकमध्ये । अद्य भुत्त्वा द्वये द्वयहाद्वा भोक्ता ।
इदत्थोऽयं क्रोशे क्रोशाद्वा लक्ष्यं विधेत् ।

८. कर्मप्रवचनीययुक्ते द्वितीया । जपमनु प्रावर्षत् ।

१. अभिधानञ्च तिङ्कृतद्वितसमासैरित्यर्थः । क्वचिन्निपातेनापि । २. तस्य
शौच्यत इत्यर्थः । ३. अग्निहोत्रशब्दोऽत्र हविषि वर्त्तते । अग्नये हूयत इति
व्युत्पत्तेः । ४. अत्र कर्त्तृशक्तिद्वयमध्ये कालः । ५. कर्त्तृकर्म शक्त्यन्तर्मध्येऽत्र देशः ।

६. यस्मादधिकं यस्य चेश्वरवचनं तत्र सप्तमी । उपपराधे हरेर्गुणाः ।
अधि भुवि रामः । अधि रामे भूः । सप्तमी शौण्डैरिति समासे तु रामाधोना भूः ।

१०. पञ्चभ्यपाङ्परिमिः । अप हरेः, परि हरेः संसारः । आ मुक्तेः
संसारः । आ सकलाद्ब्रह्म ।

११. प्रतिनिधिप्रतिदाने च यस्मात् । प्रद्युम्नः कृष्णात्प्रति । तिलेभ्यः
प्रति यच्छति माषान् ।

१२. गत्यर्थकर्मणि द्वितीयाचतुर्थ्यां चेष्टायामनध्वनि । ग्रामं ग्रामाय
वा गच्छति । नेह :- पन्थानं गच्छति । गन्त्राभिष्टितेऽध्वन्येवायं निषेधः ।
नेह :- उत्पथेन पथे गच्छति ।

१३. चतुर्थी सम्प्रदाने । विप्राय गां ददाति । पत्ये शेते । * तादर्थ्ये
चतुर्थी वाच्या * मुक्तये हरिं भजति । * कल्पिसंपद्यमाने च * भक्तिज्ञानाय
कल्पते, संपद्यते, जायते वा । * उत्पातेन ज्ञापिते च * वाताय कपिला विद्युत् ।
* द्वितयोगे च * ब्राह्मणाय द्वितम् ।

१४. क्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः । फलेभ्यो याति ।

१५. तुमर्थाच्च भाववचनात् । यागाय याति ।

१६. नमःस्वस्तिस्वाहास्वधालं वषड्योगाच्च । हरये नमः । उपपद-
विभक्तेः कारकविभक्तिर्बलीयसी । नमस्करोति देवान् । प्रजाभ्यः स्वस्ति ।
अग्नये स्वाहा । पितृभ्यः स्वधा । अलमिति पर्याप्तवर्थाग्रहणम् । दैत्येभ्यो
हरिरलं, प्रभुः, समर्थः, शक्त इत्यादि । प्रभ्वादियोगे षष्ठ्यपि साधुः । प्रभुर्बुभूषुर्बु-
वनत्रयस्य । वषडिन्द्राय । स्वस्ति गोभ्यो भूयात् ।

१७. मन्यकर्मण्यनादरे विभाषाऽप्राणिषु । न त्वां तृणं तृणाय वा मन्ये-
ऽहम् । * अप्राणिष्वित्यपनीय नौकाकान्नशुकशृगालवर्जेष्विति वाच्यम् * न त्वां

१. परार्थादधिका इत्यर्थः । २. ऐश्वर्ये तु स्वस्वामिभ्यां पर्यायेण सप्तमी ।
३. शौण्डादिगणेऽधिशब्दपाठात् । ४. अपडक्षेति खः । ५. परिरिह वर्जने लक्षणादौ
तु हरिर्भूति । ६. उत्पथात् पन्था आक्रमितुमिहेष्यते । ७. अनभिहित
इत्येव । नेह :- दानीयो विप्रः । ८. —आतपायातिलोहिनी । पीता वर्षाय
विज्ञेया दुर्भिक्षाय सिता भवेदिति पूरणीयम् । ९. अप्रयुज्यमानस्येत्यर्थः ।
१०. फलान्याहर्तुं यातीत्यर्थः । द्वितीयापवादोऽयम् । ११. भाववचनाच्चेति
घञ् । यष्टुं यातीत्यर्थः । १२. स एषां ग्रामणीः, तस्मै प्रभवतीत्यादिनिर्देशात् ।
१३. इह चकारग्रहणाच्चतुर्थी वाशिषीति षष्ठी बाध्यते ।

नावं काकमन्नं शुक्रं शृगालं वा मन्ये । नेह निषेधः :- न त्वां शुने श्वानं वा मन्ये ।

१८. कर्तृकरणयोस्तृतीया । रामेण बाणेन हतो वाली । * प्रकृत्या-
दिभ्य उपसंख्यानम् * । प्रकृत्या चारुः । प्रायेण याज्ञिकः । गोत्रेण गार्ग्यः ।
द्विद्वेगेन धान्यं क्रीणाति । सुखेन दुःखेन वा याति ।

१९. सहयुक्तेऽप्रधाने । पुत्रेण सहागतः पिता ।

२०. येनाङ्गविकारः । अक्ष्णा काणः । पादेन खड्गः ।

२१. इत्थम्भूतलक्षणे । जटाभिस्तापसः । अपि भवान् कमण्डलुना
छात्रमद्राक्षीव ?

२२. संज्ञोऽन्यतरस्यां कर्मणि । पित्रा, पितरं वा संजानीते ।

२३. हेतौ । दण्डेन घटः । धनेन कुलम् । पुण्येन हृष्टो हरिः । फलम-
पीह हेतुः । अध्ययनेन वसति । गम्यमानापि क्रिया कारकविभक्तीनां
प्रयोजिका । अलं श्रमेण । शतं शतेन वा वत्सान् पाययति पथः । * अशिष्ट-
व्यवहारे दाणः प्रयोगे चतुर्थ्यर्थे तृतीया * दास्या संयच्छते । नेह :- भाट्ट्यायै
संयच्छति ।

२४. अकर्त्तर्यृणे पञ्चमी । शताद्वद्धः ।

२५. विभाषा गुणेऽस्त्रियाम् । जाड्याज्जाड्येन वा बद्धः । विभाषेति
योगविभाषादगुणे स्त्रियाञ्च क्वचित् । धूमादग्निमान् । नास्ति घटोऽनुप-
लब्धेः ।

२६. षष्ठी हेतुप्रयोगे । अन्नस्य हेतोर्वसति ।

२७. सर्वनाम्नस्तृतीया च । केन हेतुना कस्य हेतोर्वा वसति ? * निमित्त-
पर्यायप्रयोगे सर्वासां प्रायदर्शनम् * किं निमित्तं, केन निमित्तेन, कस्मै निमित्ताये-
त्यादि । एवं किं कारणं, किं प्रयोजनमित्यादि । प्रायग्रहणादसर्वनाम्नः प्रथमा-
द्वितीये न स्तः । ज्ञानेन निमित्तेन, ज्ञानाय निमित्ताय वा हरिः सेव्यः ।

१. प्रकृत्यादिराकृतिगणः । २. एवं साकंसार्धसमं-योगेऽपि । विनापि सह-
शब्दयोगं तृतीया । वृद्धो यूनेति निर्दृशात् । ३. येनाङ्गेनाङ्गिनो विकार इत्यर्थः ।
४. इत्थम्भूतः कश्चित्प्रकारं प्राप्त इत्यर्थः । ५. जटाज्ञाप्यतापसत्वविशिष्ट इत्यर्थः ।
६. श्रमेण साध्यं नास्तीत्यर्थः । ७. शतेन परिच्छिद्येत्यर्थः । ८. हेतुशब्दप्रयोगे
हेतावित्यर्थः ।

२८. अपादाने पञ्चमी । ग्रामादायाति । धावतोऽश्वात्पतति । चौरा-
द्विभेति । * ल्यब्लोपे कर्ण्यधिकरणे च * प्रासादात्प्रेक्षते । आसनात्प्रेक्षते ।
श्वशुराजिह्वेति । गम्यमानापि क्रिया कारकविभक्तीनां प्रयोजिका । कस्मात्त्वम् ?
नद्याः । * यतश्चाध्वकालनिर्माणं तत्र पञ्चमो * * तद्युक्तादध्वनः प्रथमासप्तम्यौ *
* कालात्सप्तमी च वक्तव्या * वनाद् ग्रामो योजनं योजने वा । कार्तिक्या आग्र-
हायणो मासे ।

२९. अन्यारादितरर्तेद्विशब्दाञ्चूत्तरपदाज्जाहियुक्ते । अन्यो भिन्न
इतरो वा कृष्णात् । आराद्वनात् । ऋते कृष्णात् । पूर्वं ग्रामात् ।
चैत्रात्पूर्वः फाल्गुनः । अवयववाचियोगे तु पूर्वं कायस्य । प्राक्प्रत्यग्वा
ग्रामात् । दक्षिणा ग्रामात् । दक्षिणाद् द्विग्रामात् । प्रभृत्यर्थयोगे पञ्चमी ।
भवात्प्रभृति आरभ्य वा सेव्यो हरिः ।

३०. षष्ठ्यतसर्थप्रत्ययेन । ग्रामस्य दक्षिणतः, पुरः, पुरस्तात्, उपरि,
उपरिष्ठाद्वा ।

३१. एनपा द्वितीया । एनपेति योगविभागात्षष्ठ्यपि । दक्षिणेन ग्रामं
ग्रामस्य वा ।

३२. पृथग्विनानानामिस्तृतीयान्यतरस्याम् । पृथग् रामेण, रामात्,
रामं वा । विना रामेण, रामात्, रामं वा । नाना रामेण, रामात्, रामं वा ।

३३. करणे च स्तोकाल्पकृच्छ्रकतिपयस्यासत्त्वचनस्य । स्तोकेन
स्तोकाद्वा, अल्पेन अल्पाद्वा, कृच्छ्रेण कृच्छ्राद्वा, कतिपयेन कतिपयाद्वा मुक्तः ।
सत्त्वचने तु स्तोकेन विषेण हतः ।

३४. दूरान्तिकार्थः षष्ठ्यन्यतरस्याम् । दूरं विप्रकृष्टमन्तिकमभ्याशं वा
ग्रामस्य ग्रामाद्वा ।

३५. दूरान्तिकार्थेभ्यो द्वितीया च । ग्रामस्य दूरं, दूरात्, दूरेण वा
अन्तिकमन्तिकादन्तिकेन वा । सत्त्वचने तु दूरः पन्थाः ।

१. प्रासादमधिरुह्येत्यर्थः । २. आसन उपविश्येत्यर्थः । ३. श्वशुरं
वीक्ष्येत्यर्थः । ४. अन्य इत्यर्थग्रहणमितरग्रहणं प्रपञ्चार्थम् । दिशि दृष्टः शब्दो
द्विशब्दस्तेन देशकालवृत्तिनापि योगे भवति । ५. अपादाने पञ्चमीति सूत्रे
कार्तिक्याः प्रभृतीति भाष्यप्रयोगादिदं ज्ञायते । ६. प्रातिपदिकार्थमात्रे विधिरयम् ।

३६. सप्तम्यधिकरणे च^१ । कटे आस्ते । स्थाल्यां पचति । मोक्षे इच्छा-
स्ति । सर्वस्मिन्नात्मास्ति । वनस्य दूरे अन्तिके वा । * क्तस्येन्विषयस्य
कर्मण्युपसंख्यानम् * अधीती व्याकरणे । * साधवसाधुप्रयोगे च * साधुः
कृष्णो मातरि, असाधुर्मातुले । * निमित्तात्कर्मयोगे * चर्मणि द्वीपिनं हन्ति
दन्तयोर्हन्ति कुञ्जरम् । केशेषु चर्मो हन्ति सीम्नि पुष्कलको दतः ॥

३७. यस्य च भावेन भावलक्षणम् । गोषु दुह्यमानासु गतः । दुरधा-
स्वागतः ।

३८. षष्ठी चानादरे^२ । रुदति, रुदतो वा प्रात्राजीब^३ ।

३९. स्वामीश्वराधिपतिदायादसाक्षिप्रतिभूप्रसूतैश्च । गवां, गोषु वा
स्वामी, ईश्वरः, अधिपतिः, दायादः, साक्षी, प्रतिभूः, प्रसूतो वा ।

४०. आयुक्तकुशलाभ्यां चासेवायाम्^४ । आयुक्तः कुशलो वा हरि-
पूजने, हरिपूजनस्य वा ।

४१. यतश्च निर्धारणम्^५ । नृणां, नृषु वा ब्राह्मणः श्रेष्ठः । गवां, गोषु
वा कृष्णा बहुक्षीरा । गच्छतां, गच्छत्सु वा धावन् शीघ्रः । छात्राणां, छात्रेषु वा
मैत्रैः पटुः ।

४२. पञ्चमी विभक्ते^६ । माथुराः पाटलिपुत्रकेभ्य आढ्यतराः ।

४३. साधुनिपुणाभ्यामर्चायां सप्तम्यप्रतेः । मातरि साधुनिपुणो वा ।
नेह :- साधुर्देवदत्तो मातरं प्रति । * अप्रत्यादिभिरिति वक्तव्यम् । * साधुनि-
पुणो वा मातरं प्रति पर्यनु वा ।

४४. प्रसितोत्सुकाभ्यां तृतीया च । प्रसित उत्सुको वा हरिणा,
हरौ वा ।

१. चाह दूरान्तिकार्थेभ्यः । २. चतस्रोऽत्र विभक्तयः फलिताः । ३. योगः
संयोगसमवायात्मकः । ४. तृतीयात्र प्राप्ता निवार्यते । ५. सीमाण्डकोशः ।
पुष्कलको गन्धमृगः । ६. भावः क्रिया । ७. अनादराधिके भावलक्षण
इत्यर्थः । ८. रुदन्तं पुत्रादिकमनादृत्य संन्यस्तवानित्यर्थः । ९. आसेवा
तत्परता । १०. आयुक्तो व्यापारितः । ११. जातिगुणक्रियासंज्ञाभिः समुदाया-
देकदेशस्य पृथक्करणं निर्धारणम् । १२. विभागो विभक्तम् ।

४५. नक्षत्रे च लुपि । मूलेनावाहयेद्देवीं श्रवणेन विसर्जयेत् । मूले, श्रवणे वा ।

४६. प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रे प्रथमा । उच्चैः, नीचैः । कृष्णः, श्रीः, ज्ञानम् । तटः, तटी, तटम् । द्रोणो ब्रीहिः । एकः, द्वौ, बहवः ।

४७. संबोधने च । हे राम । हे रामौ । हे रामाः ।

४८. साऽऽमन्त्रितम् । अग्ने नय । अग्न इन्द्र वह्ण ।

४९. एकवचनं सम्बुद्धिः । हे राम । हे हरे ।

५०. षष्ठी शेषे । राज्ञः पुरुषः । पशोः पादः । पितुः पुत्रः । कर्मादीनामपि सम्बन्धमात्रविवक्षायां षष्ठ्येव । सतां गतम् । सर्पिषो जानीते । मातुः स्मरति । एधो दकस्योपस्कुहते । भजे शम्भोश्चरणयोः । फलानां तृप्तः ।

५१. ज्ञोऽविदर्थस्य करणे । सर्पिषो ज्ञानम् ।

५२. अधीगर्थदयेशां कर्मणि । मातुः स्मरणम् । सर्पिषो दयनम्, ईशनं वा ।

५३. कृजः प्रतियत्ने । एधो दकस्योपस्करणम् ।

५४. रुजार्थानां भाववचनानामज्वरेः । चौरस्य रोगस्य रुजा । चौरस्य रुजति रोगः । * अज्वरिसंताप्योरिति वाच्यम् * रोगस्य चौरज्वरः, चौरसंतापो वा । चौरं ज्वरयति ज्वरः, संतापयति तापो वा ।

५५. आशिषि नाथः । सर्पिषो नाथनम् । सर्पिषो नाथते ।

५६. जासिनिप्रहणनाटकाथपिषां हिंसायाम् । चौरस्योज्जासनम् । चौरस्योज्जासयति । निप्रौ संहतौ विपथ्यस्तौ व्यस्तौ च । चौरस्य निप्रहणनं, प्रणिहणनं, निहणनं, प्रहणनं वा । चौरस्योज्जाटनं, काथनं, पेषणं वा ।

१. नियतोपस्थितिकः प्रातिपदिकार्थः । यस्मिन्प्रातिपदिक उच्चारिते यस्यार्थस्य नियमेन भानं जायते स इत्यर्थः । मात्रशब्दस्य प्रत्येकं योगः । अलिङ्गा नियतलिङ्गाश्च प्रातिपदिकार्थमात्र इत्यस्योदाहरणम् । २. अनियतलिङ्गा लिङ्गमात्राधिक्य इत्यस्योदाहरणम् । ३. द्रोणरूपपरिमाणपरिच्छिन्नो ब्रीहिरित्यर्थः । ४. उक्तार्थत्वाद्विभक्तेरप्राप्तौ वचनम् । ५. उदकार्थो दकशब्दोऽप्यस्ति । एध इन्धनम् । ६. सर्पिषोपायेन करणभूतेन प्रवृत्तिरित्यर्थः । प्रातिपदविधाना षष्ठी न समस्यते । ७. प्रतियत्नो गुणाधानम् । ८. आशास्त इत्यर्थः ।

५७. व्यवहृपणोः समर्थयोः । शतस्य व्यवहरणं पणनं वा ।
 ५८. दिवस्तदर्थस्य । शतस्य दीव्यति ।
 ५९. विभाषोपसर्गे । शतस्य शतं वा प्रतिदीव्यति ।
 ६०. द्वितीया ब्राह्मणे । गामस्य तदहः सभायां दीव्येयुः ।
 ६१. प्रेष्यब्रुवोर्हविषो देवतासम्प्रदाने । अग्नये छागस्य हविषो वपाया मेदसः प्रेष्य, अनुब्रूहि वा ।
 ६२. चतुर्थर्थं बहुलं छन्दसि । पुरुषमृगश्चन्द्रमसे गोधा कालकादावा-
 घाटस्ते वनस्पतीनाम् । * पष्ठर्थं चतुर्थी वाच्या * या खर्वेण पिबति
 तस्यै खर्वः ।
 ६३. यज्ञेश्च करणे । घृतस्य घृतेन वा यजते ।
 ६४. कृत्वोऽर्थप्रयोगे कालेऽधिकरणे । पञ्चकृत्वोऽहो भोजनम् ।
 द्विरहो भोजनम् । द्विरहोऽधीते ।
 ६५. कर्तृकर्मणोः कृतिः । कृष्णस्य कृतिः । जगतः कर्ता कृष्णः ।
 * गुणकर्मणि वेष्यते * नेताश्वस्य सुघ्नस्य सुघ्नं वा ।
 ६६. उभयप्राप्तौ कर्मणि । आश्रयो गवां दोहोऽगोपेन । * स्त्रीप्रत्यय-
 योरकाकारयोर्नाथं नियमः * भेदिका बिभित्सा वा रुद्रस्य जगतः । * शेषे
 विभाषा * विचित्रा जगतः कृतिर्हरिः, हरिणा वा । शब्दानामनुशासनमाचार्येण,
 आचार्यस्य वा ।
 ६७. तस्य च वर्त्तमाने । राज्ञां मतो बुद्धः पूजितो वा ।
 ६८. अधिकरणवाचिनश्च । इदमेषामासितं शयितं गतं भुक्तं वा ।
 ६९. न लोकाव्ययनिष्ठाखलर्थतृणाम् । कुर्वन्, कुर्वाणो वा सृष्टिं
 हरिः । ओदनं पेवानः, पेचिवान् वा । पपिः सोमम्, ददिगाः । हरिं दिदृक्षुः,

१. समस्तुल्योऽर्थो ययोस्तयोरित्यर्थः शकन्वादिवात्पररूपम् । द्यूते क्रयविक्रय-
 व्यवहारे वानयोस्तुल्यार्थता । २. तद्धिते तु कृतपूर्वी कटम् । शेष इति निवृत्तम् ।
 ३. पर्यायार्हणोत्पत्तिष्विति भावे ण्वुच् । ४. न लोकेति निषेधापवादोऽयम् ।
 ५. अयमपि निषेधापवादः । ६. ल इति लादेशः शत्रुशानचौ, कानच्छसू,
 किंकिनौ च गृह्यन्ते । ७. तृन्निति प्रत्याहारः शत्रुशानचाविति तृशब्दादारभ्या
 तृनो नकाराद् ।

अलङ्कारिष्णुर्वा । दैत्यान् वातुको हरिः । * कमेरनिषेधः * लक्ष्म्याः कामुको हरिः । जगत्सृष्ट्वा । सुखं कर्तुम् । विष्णुना हता दैत्याः । दैत्यान् हतवान् विष्णुः । ईषत्करः प्रपञ्चो हरिणा । सोमं पवमानः । आत्मानं मण्डयमानः । वेदमधीयन् । कर्त्ता कटान् । * द्विषः शत्रुर्वा * मुरस्य मुरं वा द्विषन् । सर्वोऽयं कारकषण्ड्याः प्रतिषेधः । शेषे षष्ठी तु स्यादेव । ब्राह्मणस्य कुर्वन्, नरकस्य जिष्णुः ।

७०. अकेनोर्भविष्यदाधमर्गयोः । सतः पालकोऽवतरति । व्रजं गामी । शतं दायी ।

७१. कृत्यानां कर्त्तरि वा । मया मम वा सेव्यो हरिः । अत्र योगो विभज्यते । कृत्यानाम्—नेतव्या व्रजं गावः कृष्णेन । कर्त्तरि वा । उक्तोऽर्थः ।

७२. तुल्यार्थैरतुलोपमाभ्यां तृतीयान्यतरस्याम् । तुल्यः सदृशः समो वा कृष्णस्य कृष्णेन वा । नेह :- तुलोपमा वा कृष्णस्य नास्ति ।

७३. चतुर्थी चाशिष्यायुष्यमद्रभद्रकुशलसुखार्थहितैः । आयुष्यं चिरजीवितं मद्रं भद्रं कुशलं निरामयं सुखं शमर्थः प्रयोजनं हितं पथ्यं वा कृष्णस्य कृष्णाय वा भूयात् ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

द्वितीयाध्यायस्य तृतीयः पादः समाप्तः ।

-
१. शानन्-चानश्-शतृ-तृनां तृन्प्रत्याहारान्तर्गतत्वात् । २. उभयप्राप्ताविति नेति च वर्त्तते । उभयप्राप्ताविति कर्त्तरि निषेधे सिद्धे कर्मणि निषेधार्थमिदम् । ३. व्याख्यानात्सर्वत्रार्थग्रहणम् । मद्रभद्रयोः पर्यायत्वादन्यतरो न पठनीयः ।

अथ द्वितीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

१. द्विगुरेकवचनम् । पञ्चानां गवां समाहारः, पञ्चगवम् । पञ्चपूली ।
२. द्वन्द्वश्च प्राणितूर्यसेनाङ्गानाम् । पाणिपादम् । मार्दङ्गिकपाणविकम् । रथिकाश्वारोहम् ।
३. अनुवादे चरणानाम् । * स्थेणोलुङ्गीति वक्तव्यम् * उदगात्कठकालापम् । प्रत्यष्ठात्कठकौशुमम् ।
४. अध्वर्युकृतुरनपुंसकम् । अर्काश्वमेधम् । सामवेदे विहितौ तु द्विषुवज्रौ । नेह :- राजसूयवाजपेये (अर्धर्वादी) ।
५. अध्ययनतोऽविप्रकृष्टाख्यानाम् । पदक्रमकम् ।
६. जातिरप्राणिनाम् । धानाशष्कुलि । आराशस्त्रि । प्राणिनां तु विद्यूदाः । द्वयजातीनामेव । नेह :- रूपरसौ, गमनाकुञ्चने । जातिप्राधान्य एव । नेह :- वदरामलकानि ।
७. विशिष्टलिङ्गो नदीदेशोऽग्रामाः । उध्यश्च हरावती च उध्येरावति । गङ्गानशोणम् । कुङ्कुलक्षेत्रम् ।
८. क्षुद्रजन्तवः । यूकालिक्षम् । दंशमशकम् ।
९. येषां च विरोधः शाश्वतिकः । अहितकुलम् । गोव्याघ्रम् । काकोल्लुक्म् ।

१. एकस्यार्थस्य वचनं वाचको भवतीत्यर्थः । समाहारद्विगोश्चेदं ग्रहणं भवति । २. समाहारस्यैकत्वादेकत्वे सिद्धे नियमार्थं प्रकरणम् । एषां समाहार एव यथा स्यादिति । ३. चरणशब्दः शाखानिमित्तकः पुरुषेषु वर्तते । कठकालापादीनामुदयप्रतिष्ठे प्रमाणान्तरावगते यदा पुनः शब्देनानूद्येते तदेदमुदाहरणम् । ४. अध्वर्युकृत्युजुर्वेदे विहितः क्रतुः । ५. विशिष्टलिङ्गो विभिन्नलिङ्ग इत्यर्थः । ६. क्षुद्रजन्तुरनस्थिः स्यादथवा क्षुद्र एव यः । शतं वा प्रसूतौ येषां केचिदानकुलावधि ॥ ७. एषु परत्वात्प्राप्तमपि विभाषा वृक्षमृगेति चकारेण बाध्यते ।

१०. शूद्राणामनिरवसितानाम् । तक्षायस्कारम् । बहिष्कृतानां तु चण्डालमृतपाः ।

११. गवाश्वप्रभृतीनि च । गवाश्वम् । दासीदासम् ।

१२. विभाषा वृक्षमृगतृणधान्यव्यञ्जनपशुशकुन्यश्ववडवपूर्वापराधरोत्तराणाम् । वृक्षादौ विशेषाणामेव ग्रहणम् । मृक्षन्यग्रोधम्, मृक्षन्यग्रोधाः । रुरुष्वतम्, रुरुष्वताः । कुशकाशम्, कुशकाशाः । ब्रीहियवम्, ब्रीहियवाः । दधिघृतम्, दधिघृते । गोमहिषम्, गोमहिषाः । शुक्रवकम्, शुक्रवकाः । अश्ववडवम्, अश्ववडवौ । पूर्वापरम्, पूर्वापरे । अधरोत्तरम्, अधरोत्तरे । * फलसेनाङ्गवनस्पतिमृगशकुनिक्षुद्रजन्तुधान्यतृणानां बहुप्रकृतिरेव द्वन्द्व एकवदिति वाच्यम् * वदराणि चामलकानि च वदरामलकम् । नेह :- वदरामलके । रथिकाश्वारोहौ । मृक्षन्यग्रोधावित्यादि ।

१३. विप्रतिषिद्धं चानधिकरणवाचि । शीतोष्णम्, शीतोष्णे । जीवितमरणम्, जीवितमरणे । सुखदुःखम्, सुखदुःखे । चार्थे द्वन्द्व इति सिद्धे नियमार्थमिदम् । विरुद्धार्थानां वैकल्पिकः समाहारद्वन्द्वश्चेद्वचति तर्हि अद्वयवाचिनामेवेति । नेह :- शीतोष्णे उदके स्तः ।

१४. न दधिपयत्रादीनि । दधिपयसी, इध्माबहिषी, ऋक्सामे, वाङ्मनसे ।

१५. अधिकरणैतावत्त्वे च । दश दन्तोष्ठाः ।

१६. विभाषा समीपे । उपदशं दन्तोष्ठम् । उपदशा दन्तोष्ठाः ।

१७. स नपुंसकम् । पञ्चगवम्, दशगवम् । पाणिपादम्, दशग्रीवम् । दन्तोष्ठम् । * अकारान्तोत्तरपदो द्विगुः स्त्रियामिष्टः * पञ्चपूली । * आबन्तो वा * पञ्चखट्वी, पञ्चखट्वम् । * अनो नलोपश्च वा द्विगुः स्त्रियाम् * पञ्च-

१. निरवसानं बहिष्करणम् । २. गवाश्वम्, गवाविकम्, गवैडकम्, अजाविकम्, अजैडकम्, कुब्जवामनम्, कुब्जकिरातम्, पुत्रपौत्रम्—इत्यादि गणपाठे द्रष्टव्यम् । ३. विप्रतिषिद्धं विरुद्धार्थः । ४. गणपाठे निपातनाद् दीर्घः । ५. अधिकरणस्य द्रव्यस्य एतावत्त्वं संख्यावगमः । ६. पूर्वोक्तस्याधिकरणैतावत्त्वस्य सामीप्येन प्रतीतावित्यर्थः । ७. यस्यायमेकवद्भाव उक्तः स द्विगुर्द्वन्द्वश्चेत्यर्थः ।

तक्षी, पञ्चतक्षम् । * पात्राद्यन्तस्य न * पञ्चपात्रम्, त्रिभुवनम्, चतुर्युगम् ।
 * पुण्यसुदिनाभ्यामहः ह्यीवतेष्टा * । पुण्याहम्, सुदिनाहम् । * पथः संख्या-
 व्ययादेः * त्रयाणां पन्थास्त्रिपथम् । विरूपः पन्था विपथम् । कृतसमासान्त-
 निर्देशान्नेह । सुपन्थाः । * सामान्ये नपुंसकम् * मृदु पवति । प्रातः
 कमनीयम् ।

१८. अव्ययीभावश्च । अधिहरि । उन्मत्तगङ्गम्—इत्यादि ।

१९. तत्पुरुषोऽनङ्गकर्मधारयः । अधिकारोऽयं विभाषा सेनेत्यन्तं यावत् ।

२०. संज्ञायां कन्थोशीनरेषु । सुशमस्यापत्यानि सौशमयस्तेषां कन्था,
 सौशमिकन्थम् । अन्यत्र तु दाक्षिकन्था ।

२१ उपज्ञोपक्रमं तदाद्याचिख्यासायाम् पाणिन्युपज्ञं व्याकरणम् । नन्दो-
 पक्रमं द्रोणः ।

२२. छाया बाहुल्ये । इक्षुच्छायम् । शलभच्छायम् ।

२३ सभा राजाऽमनुष्यपूर्वा । * पर्यायस्यैवेष्ट्यते * इनसभम्, ईश्वर-
 सभम् । नेह :- राजसभा, चन्द्रगुप्तसभा । रक्षस्सभम्, पिशाचसभम् ।

२४. अशाला च । स्त्रीसभम् । शालार्थत्वे तु धर्मसभा ।

२५. विभाषा सेनासुराच्छायाशालानिशानाम् । ब्राह्मणसेनम्, ब्राह्मण-
 सेना । यवसुरम्, यवसुरा । कुड्यच्छायम्, कुड्यच्छाया । गोशालम्, गोशाला ।
 श्वनिशम्, श्वनिशा । तत्पुरुषोऽनङ्गकर्मधारय इत्युक्तेर्नेह :- हृदसेनो राजा,
 असेना, परमसेना ।

२६. परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषयोः । कुक्कुटमयूराविमे, मयूरीकुक्कुटा-
 विमौ । अर्धपिप्पली । * द्विगुप्राप्तापन्नालंपूर्वगतिसमासेषु प्रतिषेधः * पञ्चसु
 कपालेषु संस्कृतः, पञ्चकपालः पुरोडाशः । प्रासजीविकः । आपन्नजीविकः ।
 अलं कुमार्यै, अलकुमारिः । निष्कौशाम्बिः ।

१. नङ्गकर्मधारयभिन्नस्तत्पुरुषो नपुंसकमित्यर्थः । २. यदुपज्ञेयमुपक्रम्यञ्च
 तयोरादिः प्राथम्यञ्चेदाख्यातुमिष्यते । ३. इक्षूणां बाहुल्यं गम्यते । ४. अमनुष्य-
 शब्दो रुढ्या रक्षःपिशाचादीनाह । ५. शालार्थमिन्ना संघातार्था सभेत्यर्थः
 पर्युदासनजा लभ्यते । ६. स्त्रीसंघात इत्यर्थः । ७. धर्मशालेत्यर्थः । ८. अत
 एव ज्ञापकात्समासः ।

२७. पूर्ववदश्ववडवौ^१ । अश्वश्च वडवा चाश्ववडवौ । अश्ववडवान् ।

२८. हेमन्तशिशिरावहोरात्रे चच्छन्दसि । हेमन्तश्च शिशिरं च हेमन्त-
शिशिरौ । अहोरात्रे ।

२९. रात्राह्वाहाः पुंसि । अहोरात्रः, पूर्वरात्रः । पूर्वाह्णः, द्वयहः ।

* संख्यापूर्वं रात्रं ह्यीबम् * द्विरात्रम्, त्रिरात्रम्, गणरात्रम् ।

३०. अपथं नपुंसकम् । अपथानि गाढते मूढः । तत्पुरुष इत्येव । नेह :-
अपथो देशः ।

३१. अर्धर्चाः पुंसि च । अर्धर्चः, अर्धर्चम् । ध्वजः, ध्वजम् । तीर्थम्,
तीर्थः । शरीरम्, शरीरः । मण्डम्, मण्ड इत्यादि ।

३२. इदमोऽन्वादेशेऽनुदात्तस्तृतीयादौ । अशादेशवचनं साकृच्छा-
र्थम् । इमकान्यां छात्राभ्यां रात्रिरधीता, अथो आभ्यामहरप्यधीतम् ।

३३. एतदस्त्रतसोस्त्रतसौ चानुदात्तौ । एतस्मिन्ग्रामे सुखं वसामः ।
अथोऽन्नाधीमहे । अतो न गन्तास्मः ।

३४. द्वितीयाटोस्त्वेन^२ । अनेन व्याकरणमधीतमेनं छन्दोऽध्यापय ।
एनम्, एनौ, एनान् । अनेन रात्रिरधीता अथो एनेनाहरप्यधीतम् । अनयोः
पवित्रं कुलमेनयोः प्रभूतं स्वम् ।

३५. आर्धधातुके । अधिकारोऽयं ण्यक्षत्रियार्धजित इति यावत् ।

३६. अदो जग्धिर्त्यसि किति । प्रजग्ध्य, जग्धः, जग्धवान् ।

३७. लुङ्सनोर्घस्तु । अवसत्, अवसताम्, अवसन् । जिघत्सति ।

* अच्युपसंख्यानम् * प्रवसः ।

३८. घञपोश्च । वासः । प्रवसः^३ ।

३९. बहुलं छन्दसि । घस्तान्नूनम् । सग्धिश्च मे ।

१. अत्र द्विवचनमतन्त्रम् । २. अर्धर्चादयो गणपाठे द्रष्टव्याः ।
३. अन्वादेशोऽनुकथनमेकस्थैवाभिधेयस्य । ४. सर्वानुदात्तं पदं भवति ।
५. इदमो मण्डकप्लुत्यानुवृत्तिः । ६. अन्नमित्यत्र तु अन्नाण्ण इति निपात-
नात्सिद्धिः । ७. उपसर्गोऽद इत्यप् । ८. बहुलग्रहणाद् घस्तामित्यत्र नोपधालोपः ।
९. सग्धिः सहभोजनम् ।

४०. लिट्यन्यतरस्याम् । जघास, जक्षतुः, जक्षुः । आद, आदतुः, आदुः ।

४१. वेओ वयिः । उवाय, ऊयतुः, ऊयुः । ऊवतुः, ऊवुः । ववौ, ववतुः, ववुः ।

४२. हनो वध^१ लिङि । वध्यात्, वध्यास्ताम्, वध्यासुः ।

४३. लुङि च । अवधीत्, अवधिष्टाम्, अवधिषुः ।

४४. आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । आवधिष्ट, आवधिषाताम्, आवधिषत । आहत्, आहसाताम्, आहसत ।

४५. इणो गा लुङि । अगात्, अगाताम्, अगुः । अगायि भवता ।
* इण्वदिक इति वक्तव्यम् * अध्यगात्, अध्यगाताम्, अध्यगुः ।

४६. णौ गमिरबोधने । गमयति, गमयतः, गमयन्ति । बोधने तु प्रत्याययति । इण्वदिक इति अधिगमयति ।

४७. सनि^२ च । जिगमिषति, अधिजिगमिषति । बोधने तु अर्थान् प्रतीषिषति ।

४८. इङश्च । अधिजिगांसते, अधिजिगांसते, अधिजिगांसन्ते ।

४९. गाङ् लिटि । अधिजगे, अधिजगाते, अधिजगिरे ।

५०. विभाषा लुङ्लुङोः । अध्यगीष्ट, अध्यगीषाताम्, अध्यगीषत । अध्यैष्ट, अध्यैषाताम्, अध्यैषत । अध्यगीष्यत, अध्यैष्यत ।

५१. णौ च सँश्चङोः^३ । अधिजिगापयिषति, अध्यापिपयिषति । अध्यजी-
गपत्, अध्यापिपत् ।

५२. अस्तेर्भूः^४ । भविता, भवितुम्, भवितव्यम् ।

५३. वृवो वचिः^५ । वक्ता, वक्तुम्, वक्तव्यम् । ऊचे, वक्ष्यते ।

१. वधादेशोऽदन्तः । अतो लोपः । तस्य स्थानिवद्भावादवधीदित्यादौ न वृद्धिः ।

२. आङो यमहन इत्यात्मनेपदम् । ३. योगविभाग उत्तरार्थः । इङ्ङचेति सन्धेव यथा स्यात् । ४. सँश्चङोरिति णेर्विशेषणम् । ५. अस्तेरनुप्रयोग-
सामर्थ्यान्नेह :- ईहामास, ईहामासतुरित्यादि । ६. इकार उच्चारणार्थः ।

५४. चक्षिडः ख्याञ् । * खशादिरथमादेश इष्यते * चख्यौ, चख्ये ।
चक्षौ, चक्षे । ख्याता, ख्यातुम् । कशाता, कशातुम् । * वर्जने प्रतिषेधो
वक्तव्यः * समचक्षिष्टेत्यादि । दुर्जनाः संवक्ष्याः ।

५५ वा लिटि । चख्यौ, चचक्षे ।

५६. अजेर्व्यघञपोः । प्रवायकः । प्रवयणोयः । विवाय, विव्यतुः,
विव्युः । * वलादावार्धधातुके वेष्यते * विवयिथ, विवेथ, आजिथ । वेता,
अजिता । वेष्यति, अजिष्यति । अवैषीत्, आजीव् । अवेष्यत्, अजिष्यत् ।
* अजेः क्यपि वीभावो नेति वाच्यम् * समज्या । घञपोस्तु समाजः, समजः ।

५७. वा यौ । प्रवयणम् । प्राजनम् ।

५८. एयन्त्रियार्धजितो यूनि लुगणिभ्योः । कुर्वादिभ्योऽप्यः, तस्माच्चूनि
इङ्, तस्य लुक् । कौरव्यः पिता पुत्रश्च । श्वाफल्कः पिता पुत्रश्च । वासिष्ठः
पिता पुत्रश्च । बैदः पिता पुत्रश्च । तैकायनिः पिता पुत्रश्च ।

५९. पैलादिभ्यश्च । पैलः पिता पुत्रश्च ।

६०. इञः प्राचाम् । पान्नागारिः पिता पुत्रश्च ।

६१. न तौत्वलिभ्यः । तौत्वलिः पिता, तौत्वलायनः पुत्रः । धारणिः
पिता । धारणायनः पुत्र इत्यादि ।

६२. तद्राजस्य बहुषु तेनैवास्त्रियाम् । अङ्गाः, मगधाः, इक्ष्वाकवः,
पञ्चालाः । स्त्रियान्तु आङ्गयः । मागध्यः ।

६३. यस्कादिभ्यो गोत्रे । यस्काः, मित्रयवः । नेह :- यास्क्यः ।

६४. यजञोश्च । गर्गाः, वत्साः, बिदाः । नेह :- गार्ग्यः, बैद्यः ।

६५. अत्रिभृगुकुत्सवसिष्ठगोतमाङ्गिरोभ्यश्च । अत्रयः, भृगवः, कुत्साः,
वसिष्ठाः, गोतमाः, अङ्गिरसः ।

१. असिद्धकाण्डे शस्य यो वेति स्थितम् । २. चत्त्वस्यासिद्धत्वाच्चयो
द्वितीया इति न । ३. वर्जनीया इत्यर्थः । ४. ल्युट्प्रत्ययस्य निरनुबन्धस्यै-
तद्रूपम् । ५. ण्यप्रत्ययान्तात्, क्षत्रियगोत्रप्रत्ययान्तात्, ऋष्यभिधायिनो
गोत्रप्रत्ययान्तात्, जित्प्रत्ययान्ताच्चेत्यर्थः । ६. पीलाया वेत्यण्, तस्मादणो
द्वयच इति फिङ् । तस्य लुक् । ७. गोत्रे य इङ् तदन्तादित्यर्थः । प्राचामिति
गोत्रविशेषणम् । ८. लुगिति वर्त्तते । ते तद्राजाः, न्यादयस्तद्राजा इति च
वक्ष्यति ।

६६. बह्वच इजः प्राच्यभरतेषु । पन्नागाराः । युधिष्ठिराः ।

६७. न गोपवनादिभ्यः । गोपवनाः । शैववाः ।

६८. तिककितवादिभ्यो द्वन्द्वे । तैकायनयश्च कैतवायनयश्च, तिक-
कितवाः । वाङ्मयश्च भाण्डीरथयश्च, वङ्मरभण्डीरथाः ।

६९. उपकादिभ्योऽन्यतरस्यामद्वन्द्वे । उपकलमकाः । औपकायन-
लामकायनाः । उपकाः, औपकायनाः । लमकाः, लामकायनाः । आष्ट्रक-
कपिष्ठलाः । आष्ट्रकिकापिष्ठलयः । आष्ट्रकाः, आष्ट्रकयः । कपिष्ठलाः,
कापिष्ठलयः ।

७०. आगस्त्यकौण्डिन्ययोरगस्तिकुण्डिनच् । अगस्तयः, कुण्डिनाः ।

७१. सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । पुत्रीयति । घटीयति । राजपुरुषः ।

७२. अदिप्रभृतिभ्यः शपः । अत्ति, हन्ति, द्वेष्टि-इत्यादि ।

७३. बहुलं छन्दसि । वृत्रं हनति । अहिः शयते । अन्येभ्यश्च भवति ।
ब्राध्वं नो देवाः ।

७४. यङोऽचि च । लोलुवः । पोपुवः । सनीखंसः । दनीध्वंसः ।
बहुलग्रहणादवं विनापि । बोभवीति, बोभोति । लालपीति । वावदीति ।

७५. जुहोत्यादिभ्यः श्लुः । जुहोति । बिभेति । नेनेक्ति ।

७६. बहुलं छन्दसि । दाति प्रियाणि । पूर्णा विवष्टि । जनिमाविवक्ति ।

७७. गांतिस्थायुपाभूभ्यः सिचः परस्मैपदेषु । अगात्, अस्थात्,
अदात्, अघात्, अपात्, अभूत् ।

७८. विभाषा प्राघेदशाच्छासः । अघ्रात्, अघ्रासीत् । अघात्,
अघासीत् । अशात्, अशासीत् । अच्छात्, अच्छासीत् । असात्, असासीत् ।

१. भरतानां प्राच्यत्वादेव सिद्धे पुनर्ग्रहणं ज्ञापयति, अन्यत्र प्राच्यग्रहणे भरत-
ग्रहणं मा भूदिति । २. विदाद्यन्तर्गणोऽयं गोपवनादिः । ३. तिकादिभ्यः फिज् ,
तस्य लुक् । ४. अत इज्, तस्य लुक् । ५. पूर्वतोऽत्र द्वन्द्व इत्यपि वृत्तं ।
६. चकारेण बहुलमनुकृत्यते न तुच्छन्दसीति । तेनच्छन्दसि भाषायां च
यङो लुभभवति । ७. चर्करीतञ्चेति यङ्लुगन्तस्यादिप्रभृतिषु पाठाच्छपो लुक् ।
यङो वेति वेट् । ८. लुगिति वृत्तं न तु श्लुः । गापाविहणादेशपिबती गृह्यते ।
नेह :- अगासीन्नटः, अपासीन्नृपः ।

७६. तनादिभ्यस्तथासोः । अतत, अतनिष्ट । अतथाः, अतनिष्ठाः ।
असत, असनिष्ट । असथाः, असनिष्ठाः ।

८०. मन्त्रे घसह्वरणशवृदहाद्वच्चूकगमिजनिभ्यो लेः । अक्षन्नमीमदन्त
हि । माह्वमित्रस्य । प्रणङ् मर्त्यस्य । सुहो वेन आवः । मान आधक् ।
आप्रा घाघापृथिवी । परावर्ग भारभृद्यथा । अकन्नुवासः । त्वे रयि जागृ-
वांसो अनुगमन् । मन्त्रप्रहणं ब्राह्मणस्याप्युपलक्षणम् । अज्ञत वा अस्य दन्ताः ।
विभाषानुवृत्तेर्नेह :- न ता अगृभ्णन्नजनिष्ट हि षः ।

८१. आमः । ईहाञ्जके । एधांचके-इत्यादि ।

८२. अव्ययादाप्सुपः । तत्र शालायाम् । कृत्वा ।

८३. नाव्ययीभावादतोऽम्बपञ्चम्याः । उपकुम्भम्, उपकुम्भादानय ।
अपदिशम्, अपदिशात् ।

८४. तृतीयासप्तम्योर्बहुलम् । उपकुम्भम्, उपकुम्भेन वा कृतम् । उप-
कुम्भम्, उपकुम्भे वा निषेहि ।

८५. लुटः प्रथमस्य डारौरसः । भविता, भवितारौ, भवितारः ।
अध्येता, अध्येतारौ, अध्येतारः— इत्यादि ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसङ्कलिते

द्वितीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः ।

१. इह थासा साहचर्यादात्मनेपदस्य तशब्दस्य ग्रहणम् । २. अत्तेरादेशो घस् ।
हृ कौटिल्ये इत्यस्य कृतगुणानुकरणं ह्वरेति । अकार उच्चारणार्थः । वृ-इति वृङ्-
जोग्रहणम् । ३. घस्लादेशस्य गमहनेत्युपधालोपे शासिवसीति षः । ४. लोके तु अघसत्,
अह्वार्षीत्, अनशब्, अवारीत्, अधाक्षीत्, आप्रासीः, अवर्जीत्, अकार्षीत्,
अगमब्, अजनि—इत्यादि ।

अथ तृतीयाध्यायस्य प्रथमपादः ।

१. प्रत्ययः । पञ्चमाध्यायान्तं यावदधिकारोऽयम् ।
 २. परश्च । अयमपि तथा ।
 ३. आद्युदात्तश्च । अयमपि पूर्ववत् । अग्निः । कर्त्तव्यम् ।
 ४. अनुदात्तौ सुप्पितौ । हृषदौ, हृषदः । यज्ञस्य । न यो युच्छति ।
 ५. गुप्तिजिदभ्यः संन् । * गुपेर्निन्दायाम् * जुगुप्सते । * तिजेः क्षमायाम् * तितिक्षते । * कितेर्व्याधिप्रतिकारे निग्रहेऽपनयने नाशने संशये च * चिकित्सति ।
 ६. मान्वधदानशान्भ्यो दीर्घश्चाभ्यासस्य । * मानेर्जिज्ञासायाम् * मीमांसते । * बधेश्चित्तविकारे * बीभत्सते । * दानेराजधे * दीदांसते । * शानेर्निशाने * शीशांसते ।
 ७. धातोः कर्मणः समानकर्तृकादिच्छायां वा । पठितुमिच्छति, पिपठिषति । कर्त्तुमिच्छति, विकीर्षति । * आशङ्कायां सन्वक्तव्यः * आशङ्के कूलं पतिष्यति, पिपतिषति कूलम् । श्वा मुमूर्षते ।
- * शौषिकान्मतुबर्थीयाच्छौषिको मतुबर्थिकः ।
- सरूपः प्रत्ययो नेष्टः सन्नन्तान्न सनिष्यते ॥ *
- नेह :- विकीर्षितुमिच्छति । स्वार्थसन्नन्तात्तु स्यादेव । जुगुप्सिषते । मीमांसिषते ।
८. सुपः आत्मनः क्यच् । आत्मनः पुत्रमिच्छति, पुत्रीयति । गव्यति । नाव्यति । * मान्तप्रकृतिकसुबन्तादव्ययाच्च क्यच न * इदमिच्छति । किमिच्छति । स्वरिच्छति ।

१. अनिर्विशेषार्थाः प्रत्ययाः स्वार्थे भवन्ति । २. धातोरित्यविहितत्वात्संनोऽत्र नार्धधातुकत्वम् । तेनेङ्गुणौ न । ३. उपस्थितत्वादिषिकर्मण इषिणा समानकर्तृकाद्धातोरिति योज्यम् । ४. कर्मण इच्छायां वेति च वर्त्तते ।

६. काम्यच्च । आत्मनः पुत्रमिच्छति, पुत्रकाम्यति । वस्त्रकाम्यति । यश-
स्काम्यति । सर्पिष्काम्यति । मान्ताव्ययेभ्योऽप्ययं स्यादेव । किंकाम्यति । स्वः-
काम्यति ।

१०. उपमानादाचारे । पुत्रमिवाचरति, पुत्रीयतिच्छात्रम् । विष्णूयति
द्विजम् । * अधिकरणाच्चेति वक्तव्यम् * प्रासादीयति कुट्ट्यां भिक्षुः । कुटीयति
प्रासादे ।

११. कर्तुः क्यङ् सलोपश्च । सलोपो व्यवस्थितः । * ओजसो-
ऽप्सरसो नित्यमितरेषां विभाषया * कृष्ण इवाचरति, कृष्णायते । ओजायते ।
अप्सरायते । यशायते, यशस्यते । विद्वायते, विद्वस्यते । त्वद्यते, मद्यते ।
युष्मद्यते, अस्मद्यते । कुमारीवाचरति, कुमारायते । हरिणीवाचरति, हरिता-
यते । गुर्वीव, गुरूयते । सपत्नीव, सपत्नायते, सपतीयते, सपत्नीयते ।
युवतिरिव, युवायते । पट्वीमुदूयते । पाचिकायते । * आचारेऽवगल्भक्रीब-
होडेभ्यः क्विब्वा वक्तव्यः * अवगल्भते, अवगल्भायते । क्लीबते, क्लीबायते ।
होडते, होडायते । अवगल्भांचक्रे । क्लीबांचक्रे । होडांचक्रे । * सर्वप्राति-
पदिकेभ्यः क्विब्वा वक्तव्यः * कृष्ण इवाचरति, कृष्णति, कृष्णायते । अति,
अतः, अन्ति । मालाति । मालांचकार । अमालात् । अमालासीत् ।
कविरिव, कवयति । कवीयात् । अकवयीत् । अकवायीत् । श्रीरिव, श्रयति ।
शिश्नाय । पितेव, पितरति । पित्रियात् । भूरिव, भवति । बुभाव । अभावीत् ।
दूरिव, द्रवति, अद्रावीत् ।

१२. भृशादिभ्यो भुव्यच्चेर्लोपश्च हलः । अभृशो भृशो भवति भृशा-
यते । शीघ्रायते । छमनायते । स्वमनायत । उन्मनायते, उदमनायत ।

१. उपमानरूपात्कर्मणः सुबन्तात् आचारेऽर्थे क्यजित्यर्थः । २. ओजः-
शब्दो वृत्तिविषये तद्धति वर्त्तते । ओजस्वीवाचरतीत्यर्थः । ३. प्रत्ययोत्तरपदयो-
श्चेत्यस्य विषयः । ४. क्यङ्मानिनोश्चेति पुंवद्भावः । ५. अवगल्भादयः पचा-
द्यजन्ताः । क्तिप्रत्ययसन्नियोगेनात्प्रत्ययस्यानुदात्तत्वमनुनासिकत्वं च प्रतिज्ञायते ।
६. भृश, शीघ्र, मन्द, चपल, पण्डित, उत्सुक, उन्मनस्, अविमनस, छमनस्,
रहस्, रेहत्, शश्वत्, बृहत्, वेहत्, नृपत्, शुभि, अधर, ओजस्, वर्चस्-इति
भृशादिः । ७. अच्चेरित्यनेन पर्युदासेनाभूततद्भावविषयेभ्य इत्यर्थो लभ्यते ।
८. उपसर्गसमानाकारं पूर्वपदं भानुसंज्ञाप्रयोजके प्रत्यये चिकीर्षिते पृथक् क्रियत इति
मनः शब्दात्प्रागट् । 'संग्राम युद्धे' इति गणसूत्रे संविशिष्टपाठश्चेदं ज्ञापयति ।

१३. लोहितादिडाज्भ्यः क्यष् । लोहितायति, लोहितायते । पटपटायति, पटपटायते ।

१४. कष्टाय क्रमणे । कष्टायक्रमते, कष्टायते । * सत्रकक्षकष्टकृच्छ्रागहनेभ्यः कण्वचिकीर्षायामिति वक्तव्यम् * सत्रायते, कक्षायते, कृच्छ्रायते, गहनायते ।

१५. कर्मणो रोमन्थतपोभ्यां वर्त्तिचरोः । रोमन्थं वर्त्तयति, रोमन्थायते गौः । * इनुचलन इति वक्तव्यम् * नेह :- कीटो रोमन्थं वर्त्तयति । * तपसः परस्मैपदञ्च * तपश्चरति, तपस्यति ।

१६. बाष्पोष्मभ्यामुद्धमने । बाष्पमुद्धमति, बाष्पायते । ऊष्मायते । * फेनाच्चेति वक्तव्यम् * फेनमुद्धमति, फेनायते ।

१७. शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेघेभ्यः करणे । शब्दं करोति, शब्दायते । वैरायते, कलहायते, अभ्रायते, कण्वायते, मेघायते । * सुदिनदुर्दिननीहारेभ्यश्चेति वक्तव्यम् । सुदिनायते, दुर्दिनायते, नीहारायते ।

१८. सुखादिभ्यः कर्तृवेदनायाम् । सुखं वेदयते, सुखायते । दुःखायते ।

१९. नमोवरिवश्चित्रङः क्यच् । नमस्यति देवान् । वरिवस्यति गुरुन् । चित्रीयते ।

२०. पुच्छभाण्डचीवराणिङ् । * पुच्छादुदसने व्यसने पर्यसने च * उत्पुच्छयते । विपुच्छयते । परिपुच्छयते । * भाण्डात्समाचयने * भाण्डानि समाचिनोति, संभाण्डयते । समबभाण्डत । * चीवरादर्जने परिधाने च * संचीवरयते भिक्षुः ।

१. कृम्बस्तिर्योगं विनापीह डाच्, डाजन्तात्क्यषो विधानसामर्थ्यात् । लोहित, नील, हरित, पीत, मद्र, फेन, मन्द-इति लोहितादिराकृतिगणः । २. कण्वं पापम् । ३. सत्रादयो वृत्तिविषये पापार्थाः । तेभ्यो द्वितीयान्तेभ्यः क्यङ् । पापं चिकीर्षतीत्यस्वपदविग्रहः । ४. अपानप्रदेशान्निःसृतं द्रव्यमिह रोमन्थः । तदश्नातीति कैयटः । वर्त्तुलं करोतीति न्यासकारहरदत्तौ । ५. पक्षे तत्करोतीति णिचि शब्दयतीति न्यासः । ६. वेदनाकर्तुरेव चेत्सुखादीनि स्युः । ७. सुख, दुःख, तृप्त, गहन, कृच्छ्र, अस्त्र, अलीक, प्रतीप, करुण, कृपण, सोढे-ति सुखादिः । ८. करण इत्यनुवृत्तेः क्रियाविशेषे पूजायां परिचर्यायामाश्रये चार्थः । ९. पूजयतीत्यर्थः । १०. शुश्रूषत इत्यर्थः । ११. विस्मयत इत्यर्थः । विस्मापयत इत्यन्ये । १२. चीवराणि अर्जयति परिषत्ते वेत्यर्थः ।

२१. मुण्डमिश्रश्लक्ष्णलवणव्रतवस्त्रहलकलकृततूस्तेभ्यो णिच् । मुण्डं करोति, मुण्डयति । मिश्रयति । श्लक्ष्णयति । लवणयति । * व्रताद्भोजन-तन्निवृत्त्योः * पयः शूद्रान्नं वा व्रतयति । * वस्त्रात्समाच्छादने * संव-स्त्रयति । * हल्यादिभ्यो ग्रहणे * हलिं कलिं वा गृह्णाति, हलयति, कलयति । अजहलत्, अचकलत्, कृतं गृह्णाति, कृतयति । तूस्तानि विद्वन्ति, वितूस्तयति ।

२२. धातोरेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ् । पुनः पुनरतिशयेन वा भवति, बोभूयते । बोभूयांचक्रे । अबोभूयिष्ट । पापज्यते । यायज्यते । जाज्व-लयते । देदीप्यते । भृशं शोभते, रोचते, इत्यत्र यङ् नेति भाष्यम् । पौनः-पुन्ये तु स्यादेव । रोहयते । शोशुभ्यते । * सूचिसूत्रिमूत्र्यव्यत्यर्थशूणोतिभ्यो यङ् वाच्यः * सोसूच्यते । सोसूत्र्यते । मोमूत्र्यते । अटाटयते । अरार्यते । अशाश्यते । ऊर्णोनूयते । वेभिद्यते । वेभिदांचक्रे । वेभिदिता ।

२३. नित्यं कौटिल्ये गतौ । कुटिलं व्रजति, वाव्रज्यते । कुटिलं क्रामति, चङ्क्रम्यते ।

२४. लुपसदचरजपजभदहदशगृभ्यो भावगर्हायाम् । गर्हितं लुम्पति, लोलुप्यते । सासद्यते । चञ्चूर्यते । जञ्जप्यते । जञ्जभ्यते । दंदद्यते । दंदश्यते । जेगिल्यते ।

२५. सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादि-भ्यो णिच् । सत्यं करोति, आचष्टे वा सत्यापयति । * अर्थवेदयोर-प्यापुग् वक्तव्यः * अर्थापयति, वेदापयति । पाशं विमुञ्चति, विपाशयति । रूपं पश्यति, रूपयति । वीणयोपगायति, उपवीणयति । तूलेनानुकुष्णाति, अनुतूलयति । श्लोकैरुपस्तौति, उपश्लोकयति । सेनयाभियाति, अभिषेणयति । लोमान्यनुमाष्टि, अनुलोमयति । त्वचं गृह्णाति, त्वचयति । वर्मणा संनहति, संवर्मयति । वर्णं गृह्णाति, वर्णयति । चूर्णैरवध्वंसते, अवचूर्णयति । चोरयति ।

१. हलिकलयोरदन्तत्वं च निपात्यते । २. अग्लोपित्वान्न सन्वद्भावः ।
३. तूस्तं केशा इत्येके । जदीभूताः केशा इत्यन्ये । पापमित्यपरे । मुण्डादयः सत्यापपाशेत्यत्रैव पठितुं युक्ताः । ४. पौनःपुन्यं भृशार्थं वा क्रियासमभिहारः ।
५. इह यकारपररेफस्य न द्वित्वनिषेधः । अरार्यत इति भाष्योदाहरणम् ।
६. तृणाग्रं तूलेनानुघट्टयतीत्यर्थः । ७. त्वच संवरणे घः ।

२६. हेतुमति च । भवन्तं प्रेरयति, भावयति । ओदनं पचन्तं प्रेरया ओदनं पाचयति । कटं कुर्वन्तं प्रेरयति, कटं कारयति । * तत्करोति, तदाचष्टे * प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे बहुलमिच्छच्च * पटुमाचष्टे, पटयति । अपीपट अपपटत् । * तेनातिक्रामति * अश्वेनातिक्रामति, अश्वयति । हस्तयति * धातुरूपं च * * आख्यानात्कृतस्तदाचष्टे, कृल्लुक्, प्रकृतिप्रत्यापत्तिः, प्रकृति कारकम् * कंसवधमाचष्टे, कंसं धातयति । कंसमजीघत् । * कर्त्तृकरणाद्धात्वर्थे असिना ङन्ति, असयति ।

२७. कण्ड्वादिभ्यो यक् । कण्डून् गात्रविघर्षणे । कण्डूयते, कण्डूयति मन्तु अपराधे । मन्तूयति । रोष इत्येके । चन्द्रस्तु जितमाह । मन्तूयते । व पुञामाधुर्ययोः । वल्गूयति-इत्यादि ।

२८. गुपूधूपविच्छिपणिपनिभ्य आयः । गोपायति, धूपायति, विच्छयति, पणायति । व्यवहारे तु पणते पेणे—इत्यादि । पनायति ।

२९. ऋतेरीयङ् । ऋतीयते ।

३०. कामेणिङ् । कामयते, कामयेते, कामयन्ते ।

३१. आयादय आर्धधातुके वा । गोपायिता, गोपिता, गोसा । ऋयिता, अर्त्तिता । कामयिता, कमिता ।

१. हेतुर्विद्यते यस्यासौ हेतुमान् प्रयोजकव्यापारस्तस्मिन्प्रेषणादौ वा इत्यर्थः । हेतुर्हि स्वतन्त्रस्य कर्त्तुः प्रयोजकः । २. परत्वाद् वृद्धौ स टिलोपेजलोपित्वाभावात्सन्वद्भावः । ३. वृद्धेर्लोपो बलीयानिति भाष्यात्पूर्वं टि पेजलोपित्वान्न सन्वद्भावः । ४. प्रकृतिवच्चेति चकारो भिन्नक्रमः । प्रकृतिवल् का चेति । चात्कार्यम् । हेतुमणौ प्रकृतेर्यादृशं कारकं कार्यं च तादृशमिहापीत्यर्थं तेनाद्द्वित्वकुत्वतत्वादयः सिध्यन्ति । ५. कर्त्तृव्यापारार्थं यत्करणं न तु चक्षुर तस्मादित्यर्थः । ६. द्विविधाः कण्ड्वादयः, धातवः प्रातिपदिकानि च । धात्वधिकाराद्धातुभ्य एव प्रत्ययः । कण्ड्वादयो गणपाठे द्रष्टव्याः । ७. व्यवहारे स्तुतौ च । पन च । पनधातुः स्तुत्यर्थ एव । तत्साहचर्यात्पणि स्तुतावेवायं लभते । ८. ऋतेरिङिति सिद्धे ईयङ्वचनं ज्ञापयति धातुविहित प्रत्ययानामायन्नादयो न भवन्तीति । ९. ऋतिः सौत्रो धातुः । जुगुप्साया धातुरिति बहवः, कृपायां चेत्येके । १०. आयादय आय-ईयङ्-णिङ्-प्रत्यय

३२. सनाद्यन्ता धातवः । पिपठिषति, पुत्रीयति, पुत्रकाम्यति ।
३३. स्यतासी लुलुटोः । भविष्यति, अभविष्यत्, श्वो भविता ।
३४. सिच्चहुलं लेटि । जोषिषत् । तारिषत् । न च भवति :—पताति विद्युत् । प्रिया अगना भवति ।
३५. कासूप्रत्ययादामन्त्रे लिटि । * कास्यनेकाच्च इति वक्तव्यम् * कासांचके । दरिद्रांचकार । चुलुम्पांचकार ।
३६. इजादेश्च गुरुमतोऽनृच्छः । ईहान्वक्त्रे, ऊहान्वक्त्रे, एधांचके । ऋच्छेस्तु आनर्च्छ । * ऊर्णोतेराम्नेति वाच्यम् * ऊर्णनाव ।
३७. दयायासश्च । दयाञ्चके, पलायांचके, आसाञ्चके ।
३८. उषविदजागृभ्योऽन्यतरस्याम् । ओषाञ्चकार, उवोष । विदाञ्चकार, विवेद । जागराञ्चकार, जजागार ।
३९. भीहीभृदुवां श्लुवच्च । बिभयाञ्चकार, बिभाय । जिहयाञ्चकार, जिहाय । जुहवाञ्चकार, जुहाव ।
४०. कृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि । एधाञ्चके, एधांवभूव, एधामास । पाचयाञ्चकार, पाचयाम्बभूव, पाचयामास ।
४१. विदाङ्कुर्वन्तिवन्यतरस्याम् । विदांकरोतु, विदांकुहताम्, विदाङ्कुर्वन्तु । वेत्तु, वित्ताम्, विदन्तु-इत्यादि ।

१. सन्-क्यच्-काम्यच्-क्यङ्-क्यषोऽधाचारक्विब्-णिज्यङौ तथा । यगाय ईयङ् णिङ् चेति द्वादशामी सनादयः ॥ २. निरनुबन्धकग्रहणे सानुबन्धकस्येति परिभाषया लृशब्देन लृङ्लोटोर्ग्रहणम् । ३. आमोऽमित्त्वमदन्तत्वादगुणत्वं विदेस्तथा । आस्कासोरांविधानात् पररूपं कतन्तवत् ॥ ४. प्रत्ययग्रहणमपनीय तत्स्थानेऽनेकाच्च इति वाच्यमित्यर्थः । ५. विदेरदन्तत्वप्रतिज्ञानादामि न गुणः । ६. श्लाविष द्वित्वमित्त्वं च । ७. कृजिति प्रत्याहारेण कृभ्वस्तयो गृह्यन्ते । कृभ्वस्तियोगे सम्पद्यकर्त्तरि चिवरिति सूत्रे कृ-इत्यारभ्य कृजो द्वितीयेति जकारेण कृज्प्रत्याहारः । संपदिस्तु तदन्तर्भूतोऽपि न प्रयुज्यतेऽनन्वितार्थत्वात् । ८. अनु-प्रयोगसामर्थ्यादस्तेर्भूभावो न । ९. विदेर्लोऽयाम् गुणाभावो लोटो लुक् कृजश्च लोटपरस्यानुप्रयोग इत्यर्थः ।

४२. अभ्युत्सा^१द्यां प्रजनयां चिकयां रमयामकः पावयांक्रियाद्विदा-
मक्रन्निति छन्दसि । अभ्युत्सादयामकः । प्रजनयामकः । चिकयामकः ।
रमयामकः । पावयांक्रियात् । विदामक्रन् । लोके तु अभ्युदसीषद्व । प्राजी-
जनत् । अचैषीत् । अरीरमत् । पाव्याब् । अवेदिषुः ।

४३. चिल लुङि । अकार्षीत्, अहार्षीत् ।

४४. च्लेः सिच् । अकार्षीत्, अहार्षीत् । * स्पृशमृशकृषतृपहपां च्लेः
सिज्वा वाच्यः * अस्प्राक्षीत्, अस्पाक्षीत्, अस्पृक्षत् । अम्राक्षीत्, अमाक्षीत्,
अमृक्षत् । अक्राक्षीत्, अकाक्षीत्, अकृक्षत् । अतर्पीत्, अत्राप्सीत्, अताप्सीत्,
अतृप्त् । अदर्पीत्, अद्राप्सीत्, अदाप्सीत्, अदृप्त् ।

४५. शल इगुपधादनिटः क्सः । अलिक्षत् । अधुक्षत् ।

४६. श्लिष आलिङ्गने । आश्लिषत्कन्यां देवदत्तः । अन्यत्र तु आश्लि-
षज्जतु काष्ठम् ।

४७. न दृशः । अदर्शत्, अद्राक्षीत् ।

४८. णिश्चिद्रुमुभ्यः कर्त्तरि चङ् । अचीकरत्, अचीभवत् । अशिश्चि-
यत् । अदुदुवत् । अछुचुवत् । * कमेश्च्लेचङ् वक्तव्यः * अचकमत । णिङ्-
पक्षे तु सन्वद्भावः । अचीकमत ।

४९. विभाषा धेदृश्योः । अदधत्, अधात्, अधासीत् । अशिश्चिवयत्,
अश्चत्, अश्चयीब् ।

१. सद्विजनिर्माणां ण्यन्तानां लुङ्यामप्रत्ययो निपात्यते । विनोतेराम् द्वित्वं
कुत्वं च । अक इति चतुर्भिः सम्बध्यते । पवतेः पुनातेर्वा लुङ्याम् क्रियादित्यनु-
प्रयोगश्च । विदेर्लुङ्याम् गुणाभावः अक्रन्नित्यनुप्रयोगश्च । २. स्थानिन्यादेशे च
चित्त्वमागमानुदात्तत्वं प्रत्ययस्वरमिव चित्स्वरमपि न बाधेतेति । ३. वैकल्पिको-
ऽमागमः । ४. पक्षे क्सः । ५. सिचपक्षे रधादित्वाद्देड् । सिजभावपक्षे पुषादित्वादङ् ।
६. आलिङ्गनं परिष्वङ्गः । श्लिष इत्येको योगः । पुषाद्यङोऽपवादो न तु चिणः
पुरस्तादपवादन्यायात् । तत आलिङ्गने । नियमार्थञ्चेदम् । आलिङ्गन एवेति ।
कर्मणि अनालिङ्गने सिजेव । आश्लेषि, आश्लिक्षातामित्यादि । ७. इरितो वेत्यङ्-
विकल्पः । ८. विभाषा प्राथेडिति सिचो वा लुक् । ९. जृस्तस्मिन्वत्यङ् वा । सिचपक्षे
हृम्यन्तेति न वृद्धिः ।

५०. गुपेश्लुन्दसि । गृहानजगुपतं युवम् । अगौसम्, अगोपिष्टम्, अगोपायिष्टमिति वा ।

५१. नोनयतिध्वनयत्येलयत्यर्दयतिभ्यः । मा त्वायतो जरितुः काम-
मूनयीः । मा त्वाग्निध्वनयीत् । काममैलयीः । मैनमर्दयीत् । लोके तु
औननत्, अदध्वनत्, ऐलिलत्, आर्दिदत् ।

५२. अस्यतिवक्तिख्यातिभ्योऽङ् । पर्यास्थत् । अवोचत् । आख्यत् ।

५३. लिपिसिचिह्नश्च । अलिपत् । असिचत् । अह्वत् ।

५४. आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । अलिपत्, अलिप्त । असिचत्, असिक्त ।
अह्वत्, अह्वास्त ।

५५. पुषादिद्युतादलुदितः परस्मैपदेषु । अपुषत्, अशुषत् । अद्युत्, अश्वितत् । अगमत्, अशकत् । आत्मनेपदे तु अद्योतिष्ट । अश्वेतिष्ट ।

५६. सर्त्तिशास्त्यर्त्तिभ्यश्च । असरत् । अशिषत् । आरत् । समरत्, समरेताम्, समरन्त ।

५७. इरितो वा । भिदिर् अभिदत्, अभैत्सीत् । छिदिर् अछिदत्, अच्छैत्सीत् । आत्मनेपदे तु अभित् । अछिदत् ।

५८. जृस्तम्भुचुम्लुचुग्रुचुग्लुञ्चुश्चिभ्यश्च । अजरत्, अजा-
रीत् । अस्तभत्, अस्तम्भीत् । अग्रुचत्, अग्रोचीत् । अम्लुचत्, अम्लोचीत् ।
अग्रुचत्, अग्रोचीत् । अग्लुचत्, अग्लोचीत् । अग्लुचत्, अग्लुञ्चीत् । अश्चत्,
अशिश्चयत्, अश्चयीत् ।

५९. कृमृदृरुहिभ्यश्लुन्दसि । इदं तेभ्योऽकरं नमः । अथोऽमरत् । अदर-
दर्थान् । यत्सानोः सानुमारुहत् । लोके तु अकार्षीत् । अमृत । अदारीत् । अरुक्षत् ।

६०. चिण् ते पदः । अपादि ।

१. परस्मैपदे पुषादिपाठादेवाङ्सिद्धौ आत्मनेपदार्थं वचनम् । २. पुषादिर्दि-
वाद्यन्तर्गणो गृह्यते व्याख्यानात् । द्युतादिभ्वाद्यन्तर्गणः । ३. इह लुसशपा
शासिना साहचर्यात्सत्यर्थी जौहोत्यादिकावेव गृह्यते । तेन भ्वाद्योर्नाङ् ।
असार्षीत् । आर्षीत् । ४. पृथग्योगकरणमात्मनेपदार्थम् । अर्त्तिश्चुदशिश्वश्चेत्या-
त्मनेपदम् । ५. स्तम्भुः सौत्रो धातुः । ६. विभाषा धेदृश्वोरिति वा चङ् ।
तदभावपक्षे इम्यन्तेति न वृद्धिः ।

६१. दीपजनबुधपूरितायिप्यायिभ्योऽन्यतरस्याम् । अदीपि, अदीपिष्ट ।
अजनि, अजनिष्ट । अबोधि, अबुद्ध । अपूरि, अपूरिष्ट । अतायि, अतायिष्ट ।
अप्यायि, अप्यायिष्ट ।

६२. अचः कर्मकर्त्तरि । अकारि, अकृत कटः स्वयमेव । अलाधि, अल-
वष्ट केदारः स्वयमेव ।

६३. दुहश्च । अदोहि, अदुग्ध गौः स्वयमेव ।

६४. न रुधः । अवारुद्ध गौः स्वयमेव ।

६५. तपोऽनुतापे च । अन्वतप्त पापेन ।

६६. चिण् भावकर्मणोः । अमावि । अकारि घटः कुलालेन ।

६७. सार्वधातुके यक् । भूयते । अनुभूयते ।

६८. कर्त्तरि शप् । भवति । पचति ।

६९. दिवादिभ्यः श्यन् । दीव्यति । सीव्यति—इत्यादि ।

७०. वा भ्राशभ्लाशभ्रमुकमुक्कुमुत्रसिद्धिलषः । भ्राश्यते, भ्राशते ।
भ्लाश्यते, भ्लाशते । भ्राम्यति, भ्रमति । क्राम्यति, क्रामति । क्लाम्यति,
क्लामति । ग्रस्यति, ग्रसति । व्रुड्यति, व्रुडति । लष्यति, लषति ।

७१. यसोऽनुपसर्गात् । यस्यति, यसति । सोपसर्गस्य तु प्रयस्यति ।

७२. संयसश्च । संयस्यति, संयसति ।

७३. स्वादिभ्यः श्नुः । छनोति । सिनोति—इत्यादि ।

७४. श्रुवः शृ च । शृणोति, शृणुतः, शृण्वन्ति—इत्यादि ।

७५. अक्षोऽन्यतरस्याम् । अक्षणोति, अक्षति ।

७६. तनूकरणे तक्षः । तक्षणोति, तक्षति वा काष्ठम् ।

७७. तुदादिभ्यः शः । तुदति । तुदति—इत्यादि ।

७८. रुधादिभ्यः श्रम् । रुणद्धि । भिनत्ति—इत्यादि ।

७९. तनादिकृन्भ्य उः । तनोति । सनोति—इत्यादि । करोति, कुरुतः,
कुर्वन्ति ।

१. अनुतापः पश्चात्तापः । २. पापं कर्तृ तेनाभ्याहत इत्यर्थः । अथवा पापेन
पुंसा कर्त्रा अशोचोत्यर्थः । ३. हलि चेति दीर्घः । ४. शमामष्टानामिति दीर्घः ।
५. क्रमः परस्मपदेष्विति दीर्घः । ६. ष्टिवृक्लम्बिति दीर्घः ।

८०. धिन्विक्कुरव्योर^१ च । धिनोति^२ । कृणोति ।

८१. क्रव्यादिभ्यः श्रा । क्रीणाति । प्रीणाति—इत्यादि ।

८२. स्तम्भुस्तम्भुस्कम्भुस्कुम्भुस्कुम्भ्यः श्नुश्च । स्तन्नाति, स्तन्नोति ।
स्तम्भ्नाति, स्तम्भ्नाति । स्कम्भ्नाति, स्कम्भ्नाति । स्कुम्भ्नाति, स्कुम्भ्नाति । स्कुनाति,
स्कुनोति ।

८३. हलः श्रः शानञ्भौ । स्तभान । मुषाण । पुषाण—इत्यादि ।

८४. छन्दसि शायजपि । गुभाय जिह्या मधु । बधान देव सवितः ।

८५. व्यत्ययो बहुलम् । आण्डा शुष्मस्य भेदति । जरसा मरते पतिः ।
इन्द्रो वस्तेन नेषतु । इन्द्रेण युजा तरुपेन वृत्रम् । लोके तु भिनत्ति, भ्रियते, नयतु,
तरेम ।

सुसिद्धुपग्रहलिङ्गनराणां कालहलच्स्वरकर्तृयडाञ्च ।

व्यत्ययमिच्छति शास्त्रकृद्देवां सोऽपि च सिध्यति बाहुलकेन ॥

धुरि दक्षिणायाः । चषालं ये अश्वयुपाय तक्षति । ब्रह्मचारिणमिच्छते ।
प्रतीपमन्य ऊर्मिर्बुध्यति । मधोस्तृसा इवासते । अधा स वीरैर्दशभिर्विधूयाः ।
श्वोऽजनीनाधास्यमानेन । तमसो गा अदुक्षत् । मित्रं वयं च सूरयः । स्वर-
व्यत्ययो यथास्थानं वक्ष्यते । अन्नादाय ।

८६. लिङ्ब्याशिष्यङ् । मन्त्रं वोचेमाश्रये ।

गमेम जानतो गृहान् । * दशेरग् वक्तव्यः * पितरं च दशेर्यं मातरं च ।

८७. कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः । पच्यते ओदनः स्वयमेव । मिद्यते काष्ठम् ।

१. अन्त्यस्येत्यर्थः । २. अतो लोपस्य स्थानिवद्भावाद् गुणो न । ३. अतो हेरिति हेर्लुक् । ४. दक्षिणस्यामिति प्राप्ते । ५. तक्षन्तीति प्राप्ते । ६. उपग्रहः परस्मैपदात्मनेपदे । इच्छतीति प्राप्ते । ७. युध्यत इति प्राप्ते । ८. मधुन इति प्राप्ते । ९. नरः पुरुषः । विधूयादिति प्राप्ते । १०. कालः कालवाची प्रत्ययः । लडिह लुङ्विषये । ११. अधुक्षदिति प्राप्ते । १२. मित्रा वयमिति प्राप्ते । १३. कर्तृशब्दः कारकमात्रपरः । तद्वाचिनां कृत्तद्धितानां व्यत्ययः । अण्विषयेऽच् । अवग्रहे भेदः । यङ्-यङो यशब्दादारभ्य लिङ्ब्याशिष्यङिति ङकारेण प्रत्याहारः । तत्फलं तु भेदतीत्याद्युक्तमेव । १४. वच उम् । १५. कर्त्तरी शबित्यतोऽनुवृत्तं कर्त्तरीति प्रथमया विपरिणम्यते । कर्मपदञ्चावृत्त्या कर्मस्थक्रियापरमपि ।

अपाचि । अभेदि । कर्मस्थक्रियत्वे उदाहरणानि । कर्तृस्थक्रियत्वे तु अधिगच्छति
शास्त्रार्थः स्मरति श्रद्धाति च । * सकर्मकाणां प्रतिषेधः * अन्योऽन्यं स्पृशतः ।
अजा ग्रामं नयति ।

८८. तपस्तपःकर्मकस्यैव । तप्यते तपस्तापसः । अतस ।

८९. न दुहस्नुनमां यक्चिणौ । गौः पयो दुग्धे । अदुग्ध । प्रस्नुते गौः ।
प्रास्नोष्ट । नमते दण्डः । अनंस्त । * यक्चिणोः प्रतिषेधे हेतुमणिश्रिब्रूजामुप-
संख्यानम् * कारयते । अचोकरत् । उच्छ्रयते । उदशिश्नियत् । ब्रूते कथा ।
अवोचत् । * णिश्रन्थिग्रन्थिब्रूजात्मनेपदाकर्मकाणामुपसंख्यानम् * पुच्छमुदस्यति,
उत्पुच्छयते । उदपुच्छत गौः । ग्रन्थते ग्रन्थः । अग्रन्थिष्ट । ग्रन्थते । अग्रन्थिष्ट ।
विकुर्वते सैन्धवाः । व्यकारिष्ट । व्यकृत ।

९०. कुषिरञ्जोः प्राचां श्यन् परस्मैपदञ्च । कुष्यति, कुष्यते वा पादः
स्वयमेव । रज्यति, रज्यते वा वस्त्रम् ।

९१. धातोः । अधिकारोऽयमानुतीयाध्यायसमाप्तेः ।

९२. तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् । कुम्भं करोतीति कुम्भकारः । स्तम्भेरमः ।
कर्णेजपः । उपसरजः । मन्दुरजः ।

९३. कृदतिङ् । कर्त्तव्यम् । करणीयम् । कर्त्ता । कारकः ।

९४. वाऽस्वरूपोऽस्त्रियाम् । विक्षिपः । विक्षेप्ता । विक्षेपकः ।

९५. कृत्याः । अधिकारोऽयं प्राङ् णुलः ।

९६. तव्यत्तव्यानीयरः । कर्त्तव्यम् । करणीयम् । * वसेस्तव्यत्कर्त्तरि
णिच् * वसतीति वास्तव्यः । * केलिमर उपसंख्यानम् * पचेलिमा माषाः ।
भिदेलिमानि काष्ठानि ।

९७. अचो यत् । चयम् । जेयम् । * तकिशसिचतियतिजनिभ्यो
यद्वाच्यः * तक्यम् । शल्यम् । चत्यम् । यत्यम् । जन्यम् । * हनो वा यद्वधश्च
वक्तव्यः * वध्यः । पक्षे ण्यत् । घात्यः ।

१. भारद्वाजीयास्तु इत्थं पठन्ति । २. कर्मणि प्रत्ययः । कर्मकर्त्तर्ययमिति
केषांचिन्मतं भाष्यविरुद्धम् । ३. जनेर्यद्विधिः स्वरार्थः । ण्यतापि रूपसिद्धेः ।
जनिवध्योश्चेति वृद्धिस्तु न ।

६८. पोरदुपधात् । ण्यतोऽपवादः । शण्यम् । लभ्यम् । नानुबन्धकृतमसारूप्यम् । अतो न ण्यत् । तव्यदादयस्तु स्युरेव ।

६९. शकिसहोश्च । शक्यम् । सद्यम् ।

१००. गदमदचरयमश्चानुपसर्गे । गद्यम् । मद्यम् । चर्यम् । * चरेराङि चागुरौ * आचर्यो देशः । गुरुस्तु आचार्यः । यमेग्रहणं नियमार्थम् । सोपसर्गान्माभूदिति । प्रयाम्यम् ।

१०१. अवद्यपण्यवर्या गर्ह्यपणितव्यानिरोधेषु । अवद्यं पापम् । अन्यत्र अनुद्यं गुरुनाम । पण्या गौः । शतेन वर्या कन्या ।

१०२. वहां करणम् । वहां शकटम् । अन्यद्वाह्यम् ।

१०३. अर्यः स्वामिवैश्ययोः । अर्यः स्वामी वैश्यो वा ।

१०४. उपसर्ग्या काल्या प्रजने । उपसर्ग्या गौः ।

१०५. अजर्यं संगतम् । न जीर्यतीति अजर्यमार्यसंगतम् ।

१०६. वदः सुपि क्यप् च । ब्रह्मोद्यम् । ब्रह्मवद्यम् ।

१०७. भुवो भावे । ब्रह्मभूयं गतः ।

१०८. हनस्त च । ब्रह्महत्या ।

१०९. एतिस्तुशास्वृदजुषः क्यप् । इत्यः । स्तुत्यः । शिष्यः । वृत्यः । वृ-इति वृजो ग्रहणं न वृढः । वार्या ऋत्विजः । आदृत्यः । जुष्यः । * शंसिदुहिगुहिभ्यो वेति वक्तव्यम् * शंस्यम् । शस्यम् । दुह्यम्, दोह्यम् । गुह्यम् । गोह्यम् । * आङ्पूर्वादङ्गोः संज्ञायामुपसंख्यानम् * आङ्ग्यं घृतम् ।

११०. ऋदुपधाच्चाक्लृपिचृतेः । वृत्यम् । वृध्यम् । क्लृपिचृत्योस्तु कल्प्यम्, चर्त्यम् ।

१११. ई च खनः । खेयम् ।

१. गन्तव्य इत्यर्थः । २. तेन न तत्र भवेद्विनियम्यमिति वार्त्तिकप्रयोगान्निपूर्वात्स्यादेव । त्वया नियम्या इत्यादि । ३. तद्धि न गर्ह्यम् । किन्तु उच्चारणानर्हम् । आत्मनाम गुरोर्नामेति स्मृतेः । ४. न निरोद्धव्या । अन्या वृत्या । ५. गर्भग्रहणार्थं प्रासकालेत्यर्थः । ६. ब्रह्मभावमित्यर्थः । ७. स्त्रीत्वं लोकात् । ब्रह्मणो हननमित्यर्थः । ८. कथमुपेयम् । परेतद्रूपं नेणः । ९. बाहुलकात्करणे । १०. इ चेति ह्रस्वः स्रपठः ।

११२. भृजोऽसंज्ञायाम् । भृत्याः कर्मकराः । संज्ञायां तु भार्या नाम
क्षत्रियाः । * समश्च बहुलम् * संभृत्याः संभार्याः कर्मकराः ।

११३. मृजेर्विभाषा । मृज्यः । मार्ग्यः ।

११४. राजसूयसूर्यमृषोद्यरुच्यकुप्यकृष्टपच्यव्यथ्याः । राजसूयः ।
राजसूयम् । सरत्याकाशे सूर्यः । मृषोद्यम् । रुच्यः । कुप्यं सुवर्णरजतभिन्नं धनम् ।
कृष्टपच्याः । अव्यथ्यः ।

११५. भिद्योद्धयौ नदे । भिद्यः । उद्धयः ।

११६. पुष्यसिध्यौ नक्षत्रे । पुष्यः । सिध्यः ।

११७. विपूयविनीयजित्या मुञ्जकल्कहलिषु । विपूयो मुञ्जः । विनीयः
कल्कः । जित्यो हलिः । अन्यत्र तु विपव्यम् । विनेयम् । विजेयम् ।

११८. प्रत्यपिभ्यां ग्रहेः । * छन्दसीति वक्तव्यम् * । प्रतिगृह्यम् ।
अपिगृह्यम् । लोके तु प्रतिग्राह्यम् । अपिग्राह्यम् ।

११९. पदास्वैरिवाह्यापद्वेषु च । अवगृह्यं पदम् । गृह्यकाः शुकाः ।
ग्रामगृह्या सेना । आर्यगृह्याः ।

१२०. विभाषा कृवृषोः । कृत्यम्, कार्यम् । वृष्यम्, वर्ष्यम् ।

१२१. युग्यं च पत्रे । युग्यो गौः ।

१२२. अमावस्यदन्यतरस्याम् । अमावस्या, अमावास्या ।

१२३. छन्दसि निष्टक्यदेवहूयप्रणीयोन्नीयोच्छ्रित्यमर्यस्तर्थाध्वर्यखन्य-
खान्यदेवयज्यापृच्छयप्रतिषीव्यग्रह्यवाद्यभाव्यस्ताव्योपचाय्यपृडानि । निष्टक्यं

१. राज्ञा सोतव्योऽभिषवद्वारा निष्पादयितव्यः । २. कृष्टे स्वयमेव
पच्यन्ते । ३. भिनत्ति कूलम् । ४. उज्झत्युदकम् । ५. पुष्यन्त्यस्मिन्नन्थाः ।
६. सिध्यन्त्यस्मिन् । ७. रज्ज्वादिकरणाय शोधयितव्य इत्यर्थः । ८. कल्कः पिष्ट
ओषधिविशेषः । पापमिति वा । ९. हलिः कृष्टसमीकरणार्थं स्थूलकाष्ठम् । जित्यो
बलेन क्रष्टव्य इत्यर्थः । १०. पञ्जरादिबन्धनेन परतन्त्रीकृताः । अस्वैरी परतन्त्र
इत्यर्थात् । ११. ग्रामबहिर्भूतेत्यर्थः । बाह्येति स्त्रीलिङ्गनिर्देशात्पुंनपुंसकयोर्न ।
१२. आर्यैर्गृह्यते, आर्यपक्षाश्रित इत्यर्थः । १३. पत्रं वाहनम् । अत्र क्यप् कुत्वं च
निपात्यते । १४. अमा सह वसतोऽस्यां चन्द्रार्काविति विग्रहः ।

चिन्वीत पशुकामः । स्पर्धन्ते वा उ देवहूये । प्रणीयः । उन्नीयः । उच्छि-
प्यः । मर्यः । स्तर्या । ध्वर्यः । खन्यः । खान्यः । शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवय-
ज्यायै । आपृच्छ्यं धरुणं वाज्यर्षति । प्रतिषीव्यः । ब्रह्मवाद्यम् । भाव्यः । स्ताव्यः ।
उपचाव्यपृडम् । * हिरण्य इति वक्तव्यम् * उपचेयपृडमन्यत् ।

१२४. ऋहलोर्ग्यत् । कार्य्यम् । हार्द्यम् । वाक्यम् । पाक्यम् ।

१२५. ओरावश्यके । लाव्यम् । पाव्यम् । अवश्यलाव्यम् । अवश्यपाव्यम् ।

१२६. आसुयुवपिरपिलपित्तिपिचमश्च । यतोऽपवादः । आसाव्यम्,
याव्यम्, । राप्यम् । लाप्यम् । त्राप्यम् । आचाम्यम् ।

१२७. आनाय्योऽनित्ये । आनाय्यो दक्षिणाग्निः ।

१२८. प्रणाय्योऽसंमतौ । प्रणाय्यश्चौरः । प्रणाय्योऽन्तेवासि ।

१२९. पाय्यसांनार्यनिकाय्यधाय्या मानहविर्निवाससामधेनीषु ।
पाय्यं मानम् । मेयमन्यत् । सम्यङ् नीयते होमार्थमग्निं प्रतीति सांनार्यं हविर्विशेषः ।
निवीयतेऽस्मिन्धान्यादिकमिति निकाय्यो निवासः । धीयतेऽनया समिदिति धाय्या
ऋक् ।

१३०. क्रतौ कुण्डपाय्यसंचाय्यौ । कुण्डेन पीयतेऽस्मिन् सोमः स
कुण्डपाय्यः क्रतुः । संचायतेऽसौ संचाय्यः ।

१३१. अग्नौ परिचाय्योपचाय्यसमूह्याः । परिचाय्यः । उपचाय्यः ।
समूह्यः ।

१३२. चित्याग्निचित्ये च । चीयतेऽसौ चित्योऽग्निः । अग्नेश्चयनमग्नि-
चित्या ।

१३३. गवुल्लुचौ । कारकः, कर्ता । हारकः, हर्ता । बोढा । कारिका,
कर्त्री । कुटिता, कोटकः । विजिता । घातकः । दायकः । शमकः । दमकः ।
नियामकः । जनकः । वधकः । रन्धकः । जम्मकः । रघिता, रद्धा । मङ्क्ता ।
नष्टा, नशिता । रम्भकः, रब्धा । लम्भकः, लब्धा । एषिता, एष्टा । संहिता,

१. लुम्पेदवश्यमः कृत्ये तुम् काममनसोरपि । समो वा हितततयोर्मासस्य
पचि युद्धजोः ॥ इति मलोपः । २. गार्हपत्यादयमानीयते सततमप्रज्वलनाद-
नित्यश्च । ३. प्रीत्यनर्ह इत्यर्थः । ४. विरक्त इत्यर्थः । ५. मीयतेऽनेनेति विग्रहः ।
आदेः पत्वञ्च । ६. अग्निधारणार्थं स्थलविशेष एते निपात्यन्ते ।

सोढा । दरिद्रिता, दरिद्रायकः । कृमिता । संजिगमिषिता । विवृत्सिता ।
पापचक्रः, पापाचक्रः ।

१३४. नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यच्चः । नन्दयतीति नन्दनः । जनम-
र्दयतीति जनार्दनः । मधुसूदनः । विभीषयतीति विभीषणः । लवणः । ग्राही ।
स्थायी । मन्त्री । विशयी । विषयी । परिभवी, परिभावी । पचः । नदट्, चोरट्,
देवट् । नदी । चोरी । देवी । जारभरा । श्वपचा । चैक्रियः । नेन्यः । लोलुवः ।
पोषुवः । मरीष्टजः ।

१३५. इगुपधज्ञाप्र्रीकिरः कः । क्षिपः, लिखः, बुधः, कृशः । ज्ञः ।
प्रियः । किरः ।

१३६. आतश्चोपसर्गे । सुगलः । प्रज्ञः ।

१३७. पात्राध्माधेद्दृशः शः । पिबः । जिघ्रः । धमः । धयः । धया
कन्या । पश्यः । घ्रः संज्ञार्या न । व्याघ्रः ।

१३८. अनुसर्गालिम्पविन्दधारिपारिवेद्युदेजिचेतिसातिसाहिभ्यश्च ।
लिम्पः, विन्दः, धारयः, पारयः, वेदयः, उदेजयः, चेतयः, सातयः । * नौ
लिम्पेर्वाच्यः * निलिम्पा देवाः । * गवादिषु विदेः संज्ञायाम् । गोविन्दः,
अरविन्दम् ।

१३९. ददातिदधात्योर्विभाषा । णापवादः । ददः, दायः । दधः, धायः ।
अनुपसर्गादित्येव । प्रदः, प्रधः ।

१४०. ज्वलितिकसन्तेभ्यो णः । अचोऽपवादः । ज्वालः, ज्वलः । चालः,
चलः । अनुपसर्गादित्येव । उज्ज्वलः । * तनोतेरुपसंख्यानम् * अवतनोतीत्य-
वतानः ।

१४१. श्याद्व्यधास्तुसंस्वतीणवसावहलिहस्त्रिषश्वसश्च । अवश्यायः ।

१. यङन्ताण्वुल् । अतो लोपस्य स्थानिवद्भावात् न वृद्धिः । २. यङ्लुगन्ता-
ण्वुल् । ३. नन्द्यादिगणे निपातनाण्वत्वम् । ४. वृद्धयभावो निपातनात् । ५. इह
षत्वमपि । ६. वृद्धयभावो वा निपातनात् । ७. न्यङ्कादिषु पाठात् श्वपाकोऽप्यणि ।
८. श्याद्व्यधेति णत्वापवादः । ९. घेटष्टित्वात्स्तनंधयीतिवत् डीप् प्राप्तः । खशो-
ऽन्यत्र नेष्यत इति हरदत्तः । १०. व्याघ्रादिभिरिति निर्देशात् । ११. सातिः
सुखार्थो हेतुमण्यन्तः । वा सरूपन्यायेन क्विप् । सात् परमात्मा । सात्वन्तो
भक्ताः । १२. अनुपसर्गादिति विभाषेति च निवृत्तम् । अतो नित्यं णः ।

प्रतिश्यायः । दायः, धायः । व्याधः । आस्त्रावः । संस्त्रावः । अत्यायः । अवसायः ।
अवहारः । लेहः । श्लेषः । श्वासः ।

१४२. दुन्योरनुपसर्गे । दुनोतीति दावः । नीसाहचर्यात्सानुबन्धकाद्
दुनोतीरेव णः । दवतेस्तु पचाद्यच् । दवः । नायः । सोपसर्गे तु प्रदवः । प्रणयः ।

१४३. विभाषा ग्रहः । अचोऽपवादः । ग्रहः, ग्राहः । * भवतेश्चेति
काशिका * भवो देवः संसारश्च । भावाः पदार्थाः ।

१४४. गेहे कः । गृह्णाति धान्यादिकमिति गृहम् । तात्स्थयाद् गृहा दाराः ।

१४५. शिल्पिनि ष्वुन् । * नृतिखनिरञ्जिभ्य एव * नर्त्तकः, खनकः,
रजकः । नर्त्तकी, खनकी, रजकी ।

१४६. गस्थकन् । गाथकः । गाथिका ।

१४७. ण्युद् च । गायनः । गायनी ।

१४८. हश्च व्रीहिकालयोः । द्वायना व्रीहयः । द्वायनो वर्षम ।

१४९. प्रुसृत्वः समभिहारे वुन् । प्रवकः । सरकः । लवकः ।

१५०. आशिषि च । जीवताज्जीवकः । नन्दतान्नन्दकः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

तृतीयाध्यायस्य प्रथमपादः समाप्तः ।

१. व्यवस्थितविभाषाश्रयणात् ज्योतिषि ग्रहः । जलचरे ग्राहः । २. असि
अकेऽने च रञ्जेर्नलोपो वाच्यः । ३. षित्त्वान् डोष् । ४. भाष्यमते तु नृतिखनिभ्या-
मेव ष्वुन् । रञ्जेस्तु क्वुन् शिल्पिसंज्ञयोरिति क्वुन् । रजिका । ५. जहत्पुद्गलमिति
विग्रहः । ६. जहाति पदार्थानिति, जिह्वीते प्राप्नोति वा । ७. समभिहारेण साधु-
कारित्वं लक्ष्यते । ८. आशासितुः पित्रादेरियमुक्तिः ।

अथ तृतीयाध्यायस्य द्वितीयपादः ।

१. कर्मण्यण् । कुम्भं करोतीति कुम्भकारः । नगरकारः । काण्डलावः । शरलावः । वेदाध्यायः । चर्चापाठः । * शीलिकामिभक्ष्याचरिभ्यो णः * अणोऽपवादः । मांसशीला मांसकामा । मांसभक्षा । कल्याणाचारा । * ईक्षिभ्यश्च * सुखप्रतीक्षा । बहुक्षामा ।

२. ह्वावामश्च । कापवादः । स्वर्गद्वायः । तन्तुवायः । धान्यमायः ।

३. आतोऽनुपसर्गे कः । अणोऽपवादः । गोदः । कम्बलदः । पाष्णित्रम् । * कविधौ सर्वत्र सम्प्रसारणिभ्यो डः * ब्रह्मज्यः । आहुः । प्रह्वः ।

४. सुपि स्थः । सुपीति योगो विभज्यते । समस्थः । विषमस्थः । द्विपः । ततः स्थ इति । आरम्भसामर्थ्याद् भावे । आखूनामुत्थानमाखूत्यः ।

५. तुन्दशोकयोः परिमृजापनुदोः । * आलस्यसुखाहरणयोरिति वाच्यम् * तुन्दं परिमार्ष्टीति तुन्दपरिमृजोऽलसः । शोकापनुदः सुखस्यादत्ता । अन्यत्र तुन्दपरिमार्जः । शोकापनोदः । * कप्रकरणे मूलविभुजादिभ्य उपसंख्यानम् * मूलानि विभुजति, मूलविभुजो रथः । महीध्रः । कुध्रः । गिलः । कुमुदम् ।

६. प्रे दाज्ञः । अणोऽपवादः । सर्वप्रदः । पथिप्रज्ञः ।

७. समि ख्यः । अणोऽपवादः । गोसंख्यः ।

८. गापोष्टक् । कापवादः । सामगः । सामगी । * पिबतेः सुराशीध्वोरिति वाच्यम् * सुरापी । शीघ्रपी । अन्यत्र क्षीरपा । सुरां पातीति सुरापा ।

९. हरतेरनुद्यमनेऽच् । अणोपवादः । अंशहरः । उद्यमने भारहारः । * शक्तिलाङ्गुलाङ्कुशतोमरयष्टिवटवटीधनुष्यु ग्रहेरुपसंख्यानम् । शक्तिग्रहः । लाङ्गुलग्रहः । अङ्कुशग्रहः । तोमरग्रहः । यष्टिग्रहः । वटग्रहः । वटीग्रहः । धनुर्ग्रहः । * सूत्रे च धार्येऽर्थे * सूत्रग्रहः । अन्यत्र सूत्रग्राहः ।

१०. वयसि च । कवचहरः कुमारः ।

१. आदित्यं पश्यति, ग्रामं गच्छतीत्यादावनभिधानान्न । २. ब्रह्म जिनातीति विग्रहः । ३. सर्वत्र ग्रहणादातश्चोपसर्गे । ४. मूलविभुजादिराकृतिगणः । ५. उद्यमनार्थं सूत्रम् ।

११. आङि ताच्छील्ये । पुष्पाद्वरः । अताच्छील्ये तु भारद्वाजः ।
 १२. अर्हः । अणोऽपवादः । पूजाहो ब्राह्मणी ।
 १३. स्तम्बकर्णयो रमिजपोः । * हस्तिसूचकयोरिति वक्तव्यम् * स्त-
 म्बेरमो हस्ती । कर्णेजपः सूचकः ।
 १४. शमि धातोः संज्ञायाम् । शङ्करः । शंभवः । शंवदः । शङ्करा नाम
 परिव्राजिका तच्छीला ।

१५. अधिकरणे शेतेः । खे शेते, खशयः । * पार्श्वदिषूपसंख्यानम् *
 पार्श्वशयः । पृष्ठशयः । उदरशयः । * उत्तानादिषु कर्त्तृषु * उत्तानः शेते, उत्तानशयः ।
 अवमूर्धशयः । * गिरौ दृच्छन्दसि * गिरौ शेते गिरिशः । लोके तु लोमा-
 दित्वाच्छः ।

१६. चरेष्टः । कुरुषु चरतीति कुरुवरः । कुरुचरः ।
 १७. भिक्षासेनादायेषु च । भिक्षाचरः । सेनाचरः । आदायचरः ।
 १८. पुरोऽग्रतोऽग्रेषु सर्त्तेः । पुरःसरः । अग्रतःसरः । अग्रमग्रेऽग्रेण वा
 सरतीति अग्रेसरः । एदन्तत्वं च निपात्यते । अग्रसरमित्यपि बाहुलकात् ।
 १९. पूर्वे कर्त्तरि । पूर्वः सरतीति पूर्वसरः । पूर्वं सरतीति वाक्ये
 पूर्वसारः ।

२०. कृजो हेतुताच्छील्यनुलोभ्येषु । यशस्करी विद्या । श्राद्धकरः ।
 वचनकरः ।

२१. दिवाविभानिशाप्रभाभास्करोन्तानन्तादिबहुनान्दीकिलिपिलि-
 विबालिभक्तिकर्त्तृचित्रक्षेत्रसंख्याजङ्घाबाह्वह्यत्तद्वनुररुःषु । दिवाकरः । विभा-
 करः । निशाकरः । प्रभाकरः । भास्करः । कारकरः । अन्तकरः । अनन्तकरः ।
 आदिकरः । बहुकरः । नान्दीकरः । किङ्करः । लिपिकरः । लिबिकरः । बलिकरः ।
 भक्तिकरः । कर्त्तृकरः । चित्रकरः । क्षेत्रकरः । एककरः । द्विकरः । जङ्घाकरः ।
 बाहुकरः । अहस्करः । यत्करः । तत्करः । धनुष्करः । अरुष्करः । * कियत्तद्बहुषु

१. पुनर्घातुग्रहणं बाधकविषये प्रवृत्त्यर्थम् । तेन कृजो हेत्विति न टः ।
 २. अवनतो मूर्धा यस्य सोऽवमूर्धोऽधोमुख इत्यर्थः । ३. अधिकरण उपपदे ।
 ४. अनधिकरणार्थ आरम्भः । ५. आदायेति ल्यबन्तम् । ६. अहेत्वादावपि ।
 ७. कस्कादित्वात्सः । ८. अयमपि कस्कादौ । ९. नित्यं समास इति षत्वम् ।

कुञ्जोऽज्विधानमिति वार्त्तिकम् * किंकरा । यत्करा । तत्करा । बहुकरा । पुंयोगे किंकरी ।

२२. कर्मणि भृतौ । कर्मकरो भृतकः ।

२३. न शब्दश्लोककलहगाथावैरचाटुसूत्रमन्त्रपदेषु । शब्दकारः । श्लोककारः । कलहकारः । गाथाकारः । वैरकारः । चाटुकारः । सूत्रकारः । मन्त्रकारः । पदकारः ।

२४. स्तम्बशकुतोरिन् । * ब्रीहिवत्सयोरिति वक्तव्यम् * स्तम्बकरिब्रीहिः । शकुत्करिवत्सः ।

२५. हरतेर्दृतिनाथयोः पशौ । दृतिहरिः, नाथहरिः पशुः ।

२६. फलेग्रहिरात्मम्भरिश्च । फलानि गृह्णाति, फलेग्रहिः । आत्मानं विभर्तीति आत्मम्भरिः । चात्कुक्षिम्भरिः । उदरम्भरिः ।

२७. छन्दसि वनसनरक्षिमथाम् । ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिम् । उत नो गोवर्णि धियम् । ये पथां पथि रक्षयः । हविर्मथीनामभि ।

२८. एजेः खश् । जनमेजयतीति जनमेजयः । अङ्गमेजयः । * वातशुनी-
तिलशर्ध्वेजधेतुदजहातिभ्यः खश उपसंख्यानम् * वातमजा मृगाः । शुनिन्धयः ।
तिलन्तुदः । शर्ध्वज्जहा माषाः ।

२९. नासिकास्तनयोर्ध्माधेटोः । * स्तने धेटो नासिकायां धमश्चेति वाच्यम् * स्तनं धयतीति स्तनन्धयः । स्तनन्धयी । नासिकन्धयः । नासिकन्धमः ।

३०. नाडीमुष्ट्योश्च । * यथासख्यं नेष्यते * नाडिन्धमः । नाडिन्धयः । मुष्टिन्धमः । मुष्टिन्धयः । * घटीखारीखरीषूपसंख्यानम् * घटिन्धमः, घटिन्धयः । खारिन्धमः, खारिन्धयः, खरिन्धमः, खरिन्धयः ।

३१. उदि कूले रुजिवहोः । कूलमुद्गजः । कूलमुद्गहः ।

३२. वहाम्रे लिहः । वहंलिहो गौः । अभ्रंलिहो वायुः ।

३३. परिमाणे पचः । प्रस्थम्पचा स्थाली । खारिम्पचः कटाहः ।

३४. मितनखे च । मितम्पचा ब्राह्मणी । नखम्पचा यवागूः ।

१. भृतिर्वेतनं तस्यां गम्यमानायाम् । कर्मणीति स्वरूपपरम् । २. दृति चर्ममयद्रव्यं हरतीति दृतिहरिः कुक्कुरः । ३. नाथं नासारज्जुं हरतीति । ४. उप-
पदस्य एत्वम् । ५. आत्मनो सुमागमश्च । ६. खित्यनव्ययस्येति ह्रस्वः ।
७. शर्ध्वोऽपानशब्दस्तं जहतीति । ८. धातोष्टित्वान् ङीप् । ९. पवित्रं तापवाची ।

३५. विध्वरूपोस्तुदः । विधुन्तुदो राहुः । अरुन्तुदः ।

३६. असूर्यललाटयोर्दशितपोः । असूर्यम्पश्या राजदाराः । ललाट-
न्तपः सूर्यः ।

३७. उग्रम्पश्येरम्मदपाणिन्धमाश्च । उग्रम्पश्यः । इरम्मदो मेवज्योतिः ।
पाणयो ध्मायन्तेऽस्मिन्निति पाणिन्धमोऽध्वा ।

३८. प्रियवशे वदः खच् । प्रियंवदः । वशंवदः । * गमेः छपि वाच्यः *
मितङ्गमो हस्ती । * विदायसो विह च * * खच्च डिद्वा वाच्यः * विहङ्गमो
विहङ्गः ।

३९. द्विषत्परयोस्तपेः । द्विषन्तं परं वा तापयतीति द्विषन्तपः । परन्तपः ।
घटघटीग्रहणाल्लिङ्गविशिष्टपरिभाषाऽनित्या । तेनेह न । द्विषतीतापः ।

४०. वाचि यमो व्रते । वाचंयमो मौनव्रती । अन्यत्र वाग्यामः ।

४१. पूःसर्वयोर्दारिसहोः । पुरं दारयतीति पुरन्दरः । सर्वंसहः । * भगे
च दारेरिति काशिका * भगन्दरः ।

४२. सर्वकूलाभ्रकरीषेषु कषः । सर्वङ्कषः खलः । कूलङ्कषा नदी । अभ्रङ्क-
पो वायुः गिरिर्वा । करीषङ्कषा वात्या ।

४३. मेघार्तिभयेषु कृजः । मेघङ्करः । ऋतिङ्करः । भयङ्करः । भयशब्देन त-
दन्तविधिः । अभयङ्करः ।

४४. क्षेमप्रियमद्रेऽण च । क्षेमङ्करः । क्षेमकारः । प्रियङ्करः । प्रियकारः ।
मद्रङ्करः । मद्रकारः ।

४५. आशिते भुवः करणभावयोः । आशितो भवत्यनेनाशितम्भव
ओदनः । आशितस्य भवनमाशितम्भवः ।

४६. संज्ञायां भृतृवृजिधारिसहितपिदमः । विश्वम्भरा वसुन्धरा ।
रथन्तरं साम । पतिंवरा कन्या । शत्रुंजयो हस्ती । युगन्धरः पर्वतः । शत्रुंसहः ।
शत्रुंतपः । अरिन्दमः ।

१. न सूर्यं पश्यन्तीति विग्रहः । असमर्थसमासो निपातनात् । २. इरया
माद्यतीति विग्रहः । इरा उदकम् । ३. अन्धकारावृत इत्यर्थः । ४. खचि ह्रस्व इति
ह्रस्वः । मुमि कृते संयोगान्तलोपः । ५. अन्ये तु बाहुलकाल्लब्धमिदमित्याहुः ।
६. चात् खच् । ७. अल्पारम्भाः क्षेमकरा इति तु पञ्चाद्यचि कर्मणः शेषत्वविव-
क्षायाम् । ८. रथेन तरतीति व्युत्पत्तिमात्रं न त्ववयवार्थानुगमः । ९. दमिरिह
शमनायां तेन सकर्मकः ।

४७. गमश्च । सुतङ्गम् ।

४८. अन्तात्यन्ताध्वदूरपारसर्वानन्तेषु डः । अन्तगः । अत्यन्तगः ।
अध्वगः । दूरगः । पारगः । सर्वगः । अनन्तगः । * सर्वत्रपन्नयोरुपसंख्यानम् *
सर्वन्नगः । पन्नं पतितं गच्छतीति पन्नगः । * उरसो लोपश्च * उरसा गच्छतीत्युरगः ।
* सुदुरोरधिकरणे * सुखेन गच्छत्यत्र सुगः । दुर्गः । * अन्यत्रापि दृश्यत इति
वक्तव्यम् * ग्रामगः । * डे च विहायसो विहादेशो वक्तव्यः * विहगः ।

४९. आशिषि हनः । शश्रुं वध्याच्छत्रुहः । * दारावाहनोऽणन्तस्य च टः
संज्ञायाम् * दारवाघाटः । * चारौ वा * चारवाघाटः । चारवाघातः । * कर्मणि
समि च * वर्णसङ्घाटः । वर्णसङ्घातः । पदसङ्घाटः । पदसङ्घातः ।

५०. अपे क्लेशतमसोः । क्लेशापहः पुत्रः । तमोपहः सूर्यः ।

५१. कुमारशीर्षियोर्णिनिः । कुमारवाती । शीर्षवाती ।

५२. लक्षणे जायापत्योष्टृक् । जायाम्नो ना । पतिम्री स्त्री ।

५३. अमनुष्यकर्तृके च । जायाम्नस्तिलकालकः । पतिम्री पाणिरिखा ।
पित्तघ्नं घृतम् । शत्रुघ्नः कृतघ्न इत्यादि तु मूलविभुजादित्वात्सिद्धम् ।

५४. शक्तौ हस्तिकपाटयौ । हस्तिघ्नो ना । कपाटघ्नश्चोरः ।

५५. पाणिघताडघौ शिल्पिनि । पाणिघः । ताडघः । * राजघ उप-
संख्यानम् । राजानं हन्ति, राजघः ।

५६. आढ्यसुभगस्थूलपलितनम्रान्धप्रियेषु च्यर्थेष्वचौ कृञः करणे
स्युन् । अनाढ्यमाढ्यं कुर्वन्त्यनेनाढ्यङ्करणम् ।

५७. कर्त्तरि भुवः खिष्णुचक्रुकजौ । अनाढ्य आढ्यो भवति, आढ्य-
म्भविष्णुः । आढ्यम्भावुकः । सुभगम्भविष्णुः । सुभगम्भावुकः ।

५८. स्पृशोऽनुदके क्तिन् । घृतस्पृक् । मन्त्रस्पृक् ।

५९. ऋत्विग्धृक्स्त्रिदिगुष्णिगाञ्जुयुजिकृञ्चां च । ऋतौ, ऋतुं वा
यजतीति ऋत्विक् । घृष्णोतीति दधृक् । सृजन्ति तां स्रक् । दिशन्ति तामिति दिक् ।
उत्तिस्नह्यति, ऊष्णिक् । प्राङ् । प्रत्यङ् । उदङ् । युङ् । कृङ् ।

१. योगविभाग उत्तरार्थः । २. द्वित्वसामर्थ्यादभस्यापि टेलोपः । ३. पन्न-
मिति पद्यतेः क्तान्तं क्रियाविशेषणम् । ४. शिरसः शीर्षभावोऽपि निपात्यते ।
५. मनुष्यकर्त्तृकार्थमिदम् ।

६०. त्यदादिषु दशोऽनालोचने कश्च । तादृक्, तादृशः । यादृक्, यादृशः । * समानान्ययोश्चेति वक्तव्यम् * सदृक्, सदृशः । अन्यादृक्, अन्यादृशः । * कसोऽपि वाक्यः । तादृक्षः । सदृक्षः । अन्यादृक्षः । कोदृक्षः ।

६१. स स्रद्धिषदुहदुहयुजविदभिदच्छिदजिनोराजामुपसर्गोऽपि किप् । घुसत्, उपनिवत् । अण्डसूः, प्रसूः । मित्रद्विद्, प्रद्विद् । मित्रधुक्, प्रधुक् । गोधुक्, प्रधुक् । अश्वयुक्, प्रयुक् । वेदवित्, निवित् । काष्ठमित्, प्रमित् । रज्जुच्छित्, प्रच्छित् । शत्रुजित्, प्रजित् । सेनानोः, प्रगीः । विराट्, सन्नट् ।

६२. भजो रिवः । अंशभाक् । प्रभाक् ।

६३. छन्दसि सहः । तुराषाट् ।

६४. वहश्च । दित्यवाट् ।

६५. कव्यपुरीषपुरीष्येषु ज्युट् । कव्यवाहनः पितृणाम् । पुरीषवाहनः । पुरीष्यवाहनः ।

६६. हव्येऽनन्तःपादम् । अग्निश्च हव्यवाहनः । अन्तःपादन्तु, हव्यवाठाग्निरजरः पिता नः ।

६७. जनसनखनक्रमगमो विट् । अब्जाः^१ । गोजाः । गोषा इन्द्रो नृषा असि । इयं शुष्मेभिर्विसखा इवारुजत् । आ दधिका शवसा पञ्च कृष्टीः । अग्रेगाः ।

६८. अदोऽनन्ते । आममत्ति, आमात् । सस्यात् । नेह :- अन्नादः ।

६९. क्रव्ये च । क्रव्यमत्ति, क्रव्यात् । क्रव्याद इति तु पृषोदरादिपाठा-
त्सिद्धम् ।

७०. दुहः कव्यश्च । कामदुषा । अर्थदुषा ।

७१. मन्त्रे श्वेतवहोक्थशस्पुरोडाशो रिवन् । * श्वेतवहादीनां इस् पदस्येति वक्तव्यम् * श्वेतवाः, श्वेतवाहौ, श्वेतवाहः । उक्थानि उक्थैवां शंसति, उक्थशा यजमानः । उक्थशासौ । पुरो दाश्यते पुरोडाः^२ । पुरोडाशौ ।

७२. अवे यजः । अवयाः । अवयाजौ ।

७३. विजुपे छन्दसि । उपयट् ।

१. चास् क्विवन् । २. वक्ष्यमाणस्य किप् चेत्यस्य प्रपञ्चोऽयम् । ३. योगविभाग उत्तरार्थः । ४. विड्वनोऽस्त्यात्त्वम् । ५. यत्र पदत्वं भावि तत्र ण्विनोऽपवादो इस् वक्तव्य इत्यर्थः । ६. निपातनाद् दस्य डः ।

७४. आतो मनिन्कानिब्वनिपश्च । चाद्विच् । छदामा । छधीवा, छपी-
वा । भूरिदावा, धृतपावा । कीलालपाः ।

७५. अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । छशर्मा । प्रातरित्वा । विजावा । अवावा ।
रोद् । रेद् । छगण् ।

७६. किप् च । उखायाः खंसते, उखाखत् । पर्णध्वत् । वाहभ्रट् ।

७७. स्थः क च । शंस्थः । शंस्थाः ।

७८. सुप्यजातौ णिनिस्ताच्छील्ये । उष्णभोजी । शीतभोजी । नेह :-
ब्राह्मणानामन्त्रयिता । * साधुकारिण्युपसंख्यानम् * साधुकारी । साधुदायी ।
* ब्रह्मणि वदः * ब्रह्मवादी ।

७९. कर्त्तर्युपमाने । उष्ट्र इव क्रोशति, उष्ट्रक्रोशी । ध्वाङ्क्षरावी ।

८०. व्रते । स्थण्डिलशायी ।

८१. बहुलमाभीक्ष्ये । क्षीरपायिण उशीनराः ।

८२. मनः । दर्शनीयमानी ।

८३. आत्ममाने खश्च । पण्डितम्मन्यः । पण्डितमानी ।

८४. भूते । अधिकारोऽयं वर्त्तमाने लडिति यावत् ।

८५. करणे यजः । सोमेनेष्टवान्, सोमयाजी । अग्निष्टोमयाजी ।

८६. कर्मणि हनः । पितृव्यधाती । मातुलधाती ।

८७. ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु किप् । ब्रह्महा । भ्रूणहा । वृत्रहा ।

८८. बहुलं छन्दसि । यो मातृहा पितृहा ।

८९. सुकर्मपापमन्त्रपुरयेषु कृञः । छकृत् । कर्मकृत् । पापकृत् । मन्त्र-
कृत् । पुण्यकृत् । स्वादिष्वेवेति नियमाभावात् । शास्त्रकृत्, भाष्यकृत् ।

९०. सोमे सुञः । सोमसृत् ।

१. विजायत इति विजावा । विद्वनोरित्यास्त्वम् । २. ओणृ अपनयने ।
३. शमि धातोरित्यचं बाधितुं सूत्रम् । ४. चतुर्विधोऽत्र नियम इष्यते । ब्रह्मादिष्वेव,
इन्तेरेव, भूत एव, क्विवेति काशिकायाम् । भाष्ये तु आदिमोऽन्तिमश्च द्विविध
एव । ५. भूत एव, कृञ एव, क्विवेति त्रिविधोऽत्र नियमः काशिकायाम् । तेन
मन्त्रं करोति, करिष्यति वेत्यत्र मन्त्रमधीतवान्मन्त्राध्याय इत्यत्र च न क्विप् ।
कर्म कृतवानित्यत्राण् । ६. चतुर्विधोऽत्र नियमो धातुकालोपपदप्रत्ययविवचकः ।

६१. अग्नौ चैः । अग्निचित् ।
 ६२. कर्मण्यग्न्याख्यायाम् । श्येन इव चितः, श्येनचित् । कङ्कचित् ।
 ६३. कर्मणीनि विक्रियः । * कुत्सितग्रहणं कर्त्तव्यम् * सोमविक्रयी ।
 घृतविक्रयी । नेह :- धान्यविक्रायः ।
 ६४. दृशेः कृतिप् । पारं दृष्टवान्, पारदृष्ट्वा । मेरुदृष्ट्वा ।
 ६५. राजनि युधिकृजः । राजानं योधितवान्, राजयुद्ध्वा । राजकृत्वा ।
 ६६. सहे च । सदयुद्ध्वा । सङ्कृत्वा ।
 ६७. सप्तम्यां जनेर्ङः । सरसिजम् । मन्दुरजः ।
 ६८. पञ्चम्यामजातौ । संस्कारजः । अदृष्टजः ।
 ६९. उपसर्गे च संज्ञायाम् । प्रजा स्यात्सन्ततौ जने ।
 १००. अग्नौ कर्मणि । पुमांसमनुद्ध्य जाता, पुमनुजा ।
 १०१. अन्येष्वपि दृश्यते । अजः । अनुजः । ब्राह्मणजः । अपिशब्दः
 सर्वोपाधिव्यभिचारार्थः । परितः खाता, परिखा ।
 १०२. निष्ठा । स्नातं मया । स्तुतस्त्वया विष्णुः । विष्णुर्विश्वं कृतवान् ।
 १०३. सुयजोर्ङनिप् । सुत्वा, सुत्वानौ । यज्वा, यज्वानौ ।
 १०४. जीर्यतेरट् । जरन्, जरन्तौ, जरन्तः । वा सरूपविधिना
 जीर्णः, जीर्णवान् ।
 १०५. छन्दसि लिट् । अहं द्यावापृथिवी आततान । सूर्यमुभयतो ददर्श ।
 १०६. लिटः कानज्वा । अग्निं चिक्रयानः । चक्राणां पृष्णिम् ।
 १०७. कसुश्च । यो नो अग्ने अरिर्निवां अघायुः । ददिवान् । पपिवान् ।
 १०८. भाषायां सदवसश्चुवः । निषेदुषीमासनबन्धधीरः । अध्यषु-
 षस्तामभवञ्जनस्य । शुश्रुवान् ।
 १०९. उपेयिवाननाश्वाननूचानश्च । उपेयिवान्, उपेयुषी । उपेत्यविव-
 क्षितम् । ईयिवान् । समीयिवान् । अनाश्वान् । अनूचानः ।
 ११०. लुङ् । अभूत् । अकार्षीत् ।

१. अत्रापि पूर्ववन्नियमः । २. युधिरिहान्तर्भावितव्यर्थः । ३. मन्दुरायां जात इति । इयापोरिति ह्रस्वः । ४. योगविभाग उत्तरार्थः । ५. नाशनात्-इत्यर्थः । ६. अन्ववोचत्-इत्यर्थः ।

१११. अनद्यतने लट् । अभवत् । अकरोत् ।

११२. अभिज्ञावचने लट् । स्मरसि, बुध्यसे, चेतयसे वा कृष्ण गोकुले
वत्स्यामः ।

११३. न यदि । अभिजानासि कृष्ण यद्वने अभुञ्जमहि ।

११४. विभाषा साकाङ्क्षे । स्मरसि कृष्ण वने वत्स्यामस्तत्र गाश्चार-
यिष्यामः । पक्षे लट् ।

११५. परोक्षे लिट् । बभूव । चकार ।

११६. ह्रस्वतोर्लट् च । इति हाकरोत्, चकार वा । शश्वदकरोत्,
चकार वा ।

११७. प्रश्ने चासन्नकाले । अगच्छत्किम् ? जगाम किम् ? अनासन्ने
तु किं कंसं जवान् ?

११८. लट् स्मे । यजति स्म युधिष्ठिरः ।

११९. अपरोक्षे च । एवं स्म पिता ब्रवीति ।

१२०. ननौ पृष्टप्रतिवचने । अकार्षीः किम् ? ननु करोमि भोः ।

१२१. नन्वोर्विभाषा । अकार्षीः किम् ? न करोमि, नाकार्षम् । अहं नु
करोमि, अहं न्वकार्षम् ।

१२२. पुरि लुङ् चास्मे । वसन्तीह पुराच्छात्राः । अवात्सः, अवसन्,
लुषुर्वा । स्मयोगे तु यजति स्म पुरा ।

१२३. वर्त्तमाने लट् । भवति, भवतः, भवन्ति । पठति, पठतः, पठन्ति ।

१२४. लटः शतृशानच्चावप्रथमासमानाधिकरणे पचन्तं चैत्रं पश्य ।
पचमानं चैत्रं पश्य । प्रथमासमानाधिकरण्येऽपि क्वचित् । सन् ब्राह्मणः । * माड्या-
क्रोश इति वाच्यम् * मा जीवन् यः परावज्ञादुःखदग्धोऽपि जीवति ।

१२५. संबोधने च । पचन्, हे पचमान ।

१. वचनग्रहणं पर्यायार्थम् । २. लक्ष्यलक्षणभावेन साकाङ्क्षश्चेद्धात्वर्थ
इत्यर्थः । ३. अत्र वासो लक्षणं चारणं लक्ष्यम् । यच्छब्दयोगेऽपि न यदीति
बाधित्वा परत्वाद्विकल्पः । ४. अनद्यतनपरोक्ष इति निवृत्तम् । ५. अनुवृत्त्या सिद्धे
पुनर्लङ्ग्रहणात् ।

१२६. लक्षणहेत्वोः क्रियायाः । शयाना भुञ्जते यवनाः । अर्जयन्व-
सति । हरिं पश्यन्मुच्यते ।

१२७. तौ सत् । ब्राह्मणस्य कुर्वन्, कुर्वाणो वा । करिष्यन्, करिष्य-
माणो वा ।

१२८. पूङ्ग्यजोः शानन् । पवमानः । यजमानः ।

१२९. ताच्छ्रीत्यवयोवचनशक्तिषु चानश् । भोगं भुञ्जानः । कवचं
बिभ्राणः । शत्रून् निघ्नानः ।

१३०. इङ्धार्योः शत्रुकृच्छ्रिणि । अधीयन् पारायणम् । धारयन् । कृच्छ्रे तु
अधीते कष्टेन । धारयति भारम् ।

१३१. द्विषोऽमित्रे । द्विषन् शत्रुः ।

१३२. सुजो यज्ञसंयोगे । सर्वे सुन्वन्तः सर्वे यजमानाः सन्निगः ।

१३३. अर्हः प्रशंसायाम् । अर्हन् ।

१३४. आ केस्तच्छीलतद्धर्मतरसाधुकारिषु । अधिकारोऽयम्परिभाषा
वा ।

१३५. तृन् । कर्त्ता कटान् ।

१३६. अलंकृञ्जनिराकृञ्प्रजनोत्पत्तोन्मदरुच्यपत्रपवृत्तुवृधुसह-
चर इष्णुच् । अलंकरिष्णुः । निराकरिष्णुः । प्रजनिष्णुः । उत्पविष्णुः । उत्प-
तिष्णुः । उन्मदिष्णुः । रोचिष्णुः । अपत्रपिष्णुः । वर्त्तिष्णुः । वर्धिष्णुः । सहिष्णुः ।
वरिष्णुः ।

१३७. गोश्लुन्दसि । वीरुधः पारयिष्णवः । दृषदं धारयिष्णवः ।

१३८. भुवश्च । भविष्णुः । चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । भ्राजिष्णुः ।
श्वयिष्णुरित्यादि ।

१३९. ग्लानिस्थश्च ग्नुः । ग्लान्तुः । जिष्णुः । स्थास्तुः । चाद्भुवः ।
भूष्णुः । * दंशेश्लन्दस्युपसंख्यानम् * दंक्षवः पशवः ।

१. हेतुः फलं कारणं च । २. संज्ञासूत्रमिदम्परिभाषा वा । ३. पूरणगुणेति स-
मासनिषेधः । ४. अभिविधावाङ् । तेन क्विपोऽप्ययमर्थनिर्देशः । ५. योगविभाग
उत्तरार्थः । ६. इदं वृत्तिरीत्या । नैतद्भाष्ये दृष्टम् । ७. कित्वाभावान्नेत्वम् ।
८. श्युकः कित्तीत्यत्र गकारप्रश्लेषान्नेट् ।

१४०. त्रसिगृध्रिषिन्निपेः क्तुः । त्रस्तुः । गृध्रुः । घृष्णुः । क्षिप्नुः ।

१४१. शमित्यष्टाभ्यो घिनुण् । शमी । तमी । दमी । अमी । भ्रमी ।
क्षमी । प्रमादी । उन्मादी । वा सरूपविधिना उन्मदिष्णुः ।

१४२. संपृचानुरुधाड्यमाड्यसपरिसृसंसृजपरिदेविसंज्वरपरिक्षिप-
परिरटपरिवदपरिदहपरिमुहदुषद्विषदुहदुहयुजाक्रीडविविचत्यजरजभजा-
तिचरापचरामुषाभ्याहनश्च । सम्पर्की । अनुरोधी । आयामी । आयासी ।
परिसारी । संसर्गी । परिदेवी । संज्वारी । परिक्षेपी । परिराटी । परिवादी ।
परिदाही । परिमोही । दोषी । द्वेषी । द्रोही । दोहो । योगी । आक्रीडी । विवेकी ।
त्यागी । रागी । भागी । अतिचारी । अपचारी । आमोषी । अभ्यावाती ।

१४३. यौ कषलसकन्थस्त्रम्भः । विकाषी । विलासी । विकल्थी ।
वित्त्रम्भी ।

१४४. अपे च लपः । अपलाषी । विलाषी ।

१४५. प्रे लपसृद्रुमथवदवसः । प्रलापो । प्रसारी । प्रद्रावी । प्रमाथी ।
प्रवादी । प्रवासी ।

१४६. निन्दहिंसक्लिशखादविनाशपरिक्षिपपरिरटपरिवादिव्याभाषा-
सूत्रो वुञ् । निन्दकः । हिंसकः । क्लेशकः । खादकः । विनाशकः ।
परिक्षेपकः । परिराटकः । परिवादकः । व्याभाषकः । असूयकः ।

१४७. देविकुशोश्चोपसर्गे । आदेवकः । आक्रोशकः । अनुपसर्गे तु
देवयिता । क्रोष्टा ।

१४८. चलनशब्दार्थादिकर्मकाद्युच् । चलनः, चोपनः, कम्पनः । शब्द-
नः, रवणः । सकर्मकात्तु पठिता विद्याम् ।

१४९. अनुदात्तेश्च हलादेः । वर्त्तनः । वर्धनः ।

१५०. जुञ्जङ्क्रम्यदंद्रम्यसृगृधिज्वलशुचलषपतपदः । ज्वनः । चङ्क-
मणः । दन्द्रमणः । सरणः । गर्धनः । ज्वलनः । शोचनः । लषणः । पतनः । पदनः ।

१५१. कुधमराडार्थेभ्यश्च । क्रोधनः, रोषणः । मण्डनः, भूषणः ।

१. ताच्छीलिकेषु वा सरूपविधिर्नास्तीति प्रायिकम् । २. कण्ड्वादिभ्यो यक् ।
३. जु-इति सौत्रो धातुर्गतौ वेगे च । ४. पूर्व्वेण सिद्धे पदिग्रहणं लषपतपदेत्युक्ता
बाधा मा भूदिति । तेन ताच्छीलिकेषु वा सरूपविधिर्नास्तीति । तेनालङ्कृतृन् न ।

१५२. न यः । क्यूयिता । क्षमायिता ।

१५३. सूददीपदीक्षश्च । सूदिता । दीपिता । दीक्षिता ।

१५४. लषपतपदस्थाभूवृषहनकमगमशृभ्य उकञ् । लाषुकः । पातु-
कः । पादुकः । स्थायुकः । भावुकः । वर्षुकः । आघातुकः । कामुकः । आगामुकः ।
शासकः ।

१५५. जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृडः पाकन् । जल्पाकः । भिक्षाकः । कुट्टाकः ।
लुण्टाकः । वराकः, वराकी ।

१५६. प्रजोरिनिः । प्रजवी । प्रजविनौ ।

१५७. जिहन्तिविश्रीण्यन्वाव्यथाभ्यमपरिभूप्रसृभ्यश्च । जया । दरी ।
अयी । विशयी । अत्ययी । वमी । अव्ययी । अभ्यमी । परिभवी । प्रसवी ।

१५८. स्पृहृगृहिपतिदयिनिद्रातन्द्राश्रद्धाभ्य आलुच् । स्पृह्यालुः ।
गृह्यालुः । पत्यालुः । दयालुः । निद्रालुः । तन्द्रालुः । श्रद्धालुः । * शोडो
वाच्यः * शयालुः ।

१५९. दाधेत्सिशदसदो रुः । दारुः । धार्वत्सो मातरम् । सेरुः ।
शद्रुः । सद्रुः ।

१६०. सृष्ट्यदः क्मरच् । सुमरः । वल्मरः । अघरः ।

१६१. भञ्जभासमिदो घुरच् । भङ्गुरः । भासुरः । मेदुरः ।

१६२. विदिमिदिच्छिदेः कुरच् । विदुरः पण्डितः । मिदुरं काष्ठम् ।
छिदुरम् ।

१६३. इणनशजिसर्त्तिभ्यः करप् । इत्वरः, इत्वरी । नश्वरः । जित्वरः ।
सुत्वरः ।

१६४. गत्वरश्च । गत्वरः ।

१६५. जागरूकः । जागरूकः कर्मणि ।

१६६. यजजपदशां यङः । यायजूकः । जल्लूकः । दन्दशूकः ।

१६७. नमिकस्मिस्म्यजसकमहिंसदीपो रः । नम्रः । कम्पः । स्मेरः ।
भजस्म । कम्पः । हिंसः । दीप्रः ।

१. तत्पूर्वो द्राधातुः । दस्य नश्च निपातनात् । २. न लोकेति षष्ठीनिषेधः ।
३. कर्मकर्तरि । ४. अनुनासिकलोपश्च निपात्यते । ५. जागर्तैरूकः । ६. जसिर्न-
न्पूर्वः क्रियासातत्ये ।

१६८. सनाशंसभिन्न उः । विकीर्षुः । आशंसुः । मिश्रुः ।

१६९. विन्दुरिच्छुः । वेत्ति तच्छीलो विन्दुः । इच्छति तच्छील इच्छुः ।

१७०. क्याच्छन्दसि । अघायुः ।

१७१. आदृगमहनजनः किकिनौ लिट् च । पपिः सोमम्, ददिर्गाः ।
बभ्रिर्वज्रम् । जग्मिर्युवा । जग्मिर्वज्रममित्रियम् । जज्ञिः । * भाषायां धाञ्कृत्-
गमिजनिनमिभ्यः * दधिः । चक्रिः । सत्तिः । जग्मिः । जज्ञिः । नेमिः । * सास-
द्विवावद्विवाचलिपापतोनामुपसंख्यानम् * सासहिः । वावहिः । वाचलिः ।
पापतिः ।

१७२. स्वपितृषोर्नजिङ् । स्वप्नक् । तृष्णक् । * धृषेच्चेति काशिका *
धृष्णक् ।

१७३. शृवन्द्योराहः । शराहः । वन्दारहः ।

१७४. भियः कुक्लुकनौ । भीहः । भीलुकः । * क्रुकन्नपि वाच्यः *
भीहकः ।

१७५. स्थेशभासपिसकसो वरच् । स्थावरः । ईश्वरः । भास्वरः ।
पेस्वरः । कस्वरः ।

१७६. यश्च यङः । यायावरः ।

१७७. भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपृजुग्रावस्तुवः क्तिप् । विभ्राट् । भाः,
भासौ । धूः, धुरौ । विद्युत् । ऊर्क् । पूः, पुरौ । जूः, जुवौ । ग्रावस्तुत् ।

१७८. अन्येभ्योऽपि दृश्यते । छित् । मित् । युक् । दृशिग्रहणं विध्यन्त-
रोपसंग्रहार्थम् । तथा च वार्त्तिकम् * किञ्चिप्रचञ्चयायतस्तुकटपृजुश्रीणां दीर्घो-
ऽसंप्रसारणञ्च * वक्तोति वाक् । पृच्छतीति प्राट् । आयतं स्तौतीति आयतस्तुः ।
कटं प्रवत्ते, कटप्रूः । श्रयति हरिं श्रीः । * द्युतिगमिजुहोतीनां द्वे च * दिद्युत् । जगत् ।
* जुहोतेर्दीर्घश्च * जुहुः । * दू भये, अस्य हस्वश्च * ददत् । * ध्यायतेः सम्प्रसारणं
च * धीः ।

१७९. भुवः सज्ञान्तरयोः । मित्रभूनाम कश्चित् । धनिकाधमर्णयोरन्तरे
यस्तिष्ठति स प्रतिभूः ।

-
१. इच्छार्थल्याशंसेर्ग्रहणम् । २. लिङ्वावावन्न लोकेति षष्ठीनिषेधः ।
३. दृशिग्रहणस्यापकर्षाज्जवतेर्दीर्घः । ४. दृशिग्रहणादभ्याससंज्ञापि ।

१८०. विप्रसंभ्यो ङ्संज्ञायाम् । विभुर्व्यापकः । प्रभुः स्वामी । संभुर्ज-
निता । संज्ञायान्तु विभुर्नाम कश्चित् । * मितद्वादीनामुपसंख्यानम् * मितं द्रव-
तीति मितद्गुः । शतद्गुः । शंभुः ।

१८१. धः कर्मणि ष्टन् । धात्री जनन्यामलकीवद्युपमातृषु ।

१८२. दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । दान्त्य-
नेन, दात्रम् । नेत्रम् । शस्त्रम् । योत्रम् । योक्तृम् । स्तोत्रम् । तोत्रम् । सेत्रम् ।
सेक्तृम् । मेढ्रम् । पत्रम् । दंष्ट्रा । नध्री ।

१८३. हलसूकरयोः पुवः । हलस्य सूकरस्य वा पोत्रम् ।

१८४. अर्त्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः । अरित्रम् । लवित्रम् । धवित्रम् ।
सवित्रम् । खनित्रम् । सहित्रम् । चरित्रम् ।

१८५. पुवः संज्ञायाम् । पवित्रम् ।

१८६. कर्त्तरि चर्षिदेवतयोः । पूयतेऽनेनेति पवित्रं वेदमन्त्रः । अग्निः
पवित्रं स मां पुनातु ।

१८७. जीतः क्तः । जिह्विदा क्षिण्णः । जिह्न्धी इद्धः ।

१८८. मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च । राज्ञां मतः, इष्टः । बुद्धः, विदितः । पूजितः,
अर्चितः । चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । शीलितो रक्षितः क्षान्त आकृष्टो जुष्ट इत्यपि ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे ह्रिशङ्करशर्मसंकलिते

तृतीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः समाप्तः ।

१. अन्तर्भावितण्यर्थोऽत्र भवति । २. अजादित्वाद्वाप्, न ङीष् । ३. दर्भः ।

४. ऋषिर्वेदमन्त्रः ।

अथ तृतीयाध्यायस्य तृतीयपादः ।

१. उणादयो बहुलम् । कारुः । वायुः । पायुः । जायुः । मायुः । स्वा-
दुः । साधुः । आशुः—इत्यादि ।

२. भूतेऽपि दृश्यन्ते । वृत्तं तदिति, वर्त्म । चरितं तदिति, चर्म । भसितं,
भस्म ।

३. भविष्यति गम्यादयः । गमी ग्रामम्, आगामी । भावी ।

४. यावत्पुरानिपातयोर्लट् । यावद्भुङ्क्ते । पुरा भुङ्क्ते ।

५. विभाषा कदाकर्होः । कदा कर्हि वा भुङ्क्ते, भोक्ष्यते, भोक्ता वा ।

६. किंवृत्ते लिप्सायाम् । कं, कतरं, कतमं वा भोजयसि, भोजयिष्यसि,
भोजयितासि वा । लिप्साभावे तु कः पाटलिपुत्रं गमिष्यति ।

७. लिप्स्यमानसिद्धौ च । योऽन्नं ददाति, दास्यति, दाता वा स
स्वर्गं याति, यास्यति, याता वा ।

८. लोट्थलक्षणे च । कृष्णश्चेद्भुङ्क्ते, भोक्ष्यते, भोक्ता वा, त्वं
गाश्चारय ।

९. लिङ् चोर्ध्वमौर्ध्विके^१ । मुहूर्तादुपरि उपाध्यायश्चेदागच्छेत्, आ-
गच्छति, आगमिष्यति, आगन्ता वा, अथ त्वं छन्दोऽधीष्व ।

१०. तुमुन्वबुलौ क्रियायां क्रियार्थायाम् । कृष्णं द्रष्टुं दर्शको^२ वा
याति ।

११. भाववचनाश्च । यागाय याति । भूतये व्रजति ।

१२. अण् कर्मणि च । काण्डलावो व्रजति । कम्बलदायो याति ।

१. वर्त्तमान इति संज्ञायामिति च वर्त्तते । संज्ञास्य धातुरूपाणि प्रत्ययाश्च
ततः परे । काट्याद्विद्यादन्वन्धमेतच्छास्त्रमुणादिषु ॥ २. गमेरिनिः । आङि णिम् ।

३. ऊर्ध्वं मुहूर्ताद्भव ऊर्ध्वमौर्ध्विकः । निपातनात्समास उत्तरपदवृद्धिश्च । ४. अत्र
वा सरूपन्यायेन तृजादयो न पुनर्बुल्विधानात् ।

१३. लृट् शेषे च । करिष्यामीति व्रजति । भविष्यति । करिष्यति ।

१४. लृटः सद्भा । करिष्यन्तं करिष्यमाणं पश्य । करिष्यतोऽपत्यं कारि-
ष्यतः । हे करिष्यन् । अर्जयिष्यन् वसति ।

१५. अनद्यतने लृट् । लृटोऽपवादः । श्रो भोक्ता । भविता ।

१६. पदरुजविशस्पृशो घञ् । पद्यतेऽसौ, पादः । रुजतीति, रोगः । विश-
तीति, वेशः । स्पृशतीति, स्पर्शः ।

१७. सृ स्थिरे । सरति कालान्तरमिति सारः । * व्याधिमत्स्यबलेषु चेति
वक्तव्यम् । * अतिसारो व्याधिः । विसारो मत्स्यः । सारो बलम् ।

१८. भावे । पाकः, पाकौ । त्यागः । रागः ।

१९. अकर्त्तरि च कारके संज्ञायाम् । रज्यत्यस्मिन्, रङ्गः । प्रास्यत इति,
प्रासः । संज्ञायामिति प्रायिकम् । को भवता लाभो लब्धः ।

२०. परिमाणाख्यायां सर्वेभ्यः । एकस्तण्डुलनिचायः । द्वौ शूर्पनिष्पावौ ।
द्वौ कारौ । * दारजारौ कर्त्तरि णिलुक् च * दारयन्तीति दाराः । जारयन्ती-
ति जाराः ।

२१. इडञ्च । अचोऽपवादः । अध्यायः । उपेत्यास्मादधीयते, उपाध्यायः ।
* अपादाने स्त्रियामुपसंख्यानं तदन्ताच्च वा ङीष् * उपाध्याया, उपाध्यायी ।
* शृ वायुवर्णनिवृत्तेषु * शारो वायुः । शारो वर्णः । निशारो निवृत्तम् ।

२२. उपसर्गे रुचः । अपोऽपवादः । संरावः । आरावः ।

२३. समि युद्रुदुवः । संयावः । संद्रावः । संदावः ।

२४. श्रिणीभुवोऽनुपसर्गे । श्रायः । नायः । भावः । उपसर्गे तु प्रश्रयः ।
प्रणयः । प्रभवः ।

१. हधिरादिकमतिशयेन सारयतीत्यर्थः । २. सिद्धावस्थापन्ने भाव
इत्यर्थात् । साध्यावस्थापन्नस्य तस्य धातुनैव प्रतीतेः । ३. इत उत्तरमकर्त्तरि
कारके भाव इति चानुवर्त्तते । ४. इदमनुक्तसमुच्चयार्थेन चकारेण लभ्यते ।
५. अजपोर्बाधनार्थमिदम् । ६. कृ विक्षेप इत्यस्य । ७. करणे घञ् । ८. चित्रीकरणमिह
धात्वर्थः । ९. निवृत्तमावरणम् । आच्छादनमिति यावत् । गौरिवाकृतनीशारः प्रायेण
शिशिरे कृशः । १०. संयूयते मिश्रीक्रियते गुडादिभिरिति संयावोऽपूपविशेषः ।
११. प्रभाव इत्यत्र तु प्रकृष्टो भाव इति प्रादिसमासः । राज्ञो नय इति तु
बाहुलकात्समाधेयम् ।

२५. वौ लुश्रुवः । विक्षावः । विश्रावः । अन्यत्र क्षवः । श्रवः ।

२६. अवोदोर्नियः । अवनायः । उन्नायः । उन्नय उत्प्रेक्षेति तु बाहु
लकादच् ।

२७. प्रे द्रुस्तुस्रुवः । प्रद्रावः । प्रस्तावः । प्रस्तावः ।

२८. निरभ्योः पूल्बोः । निष्पावः । अभिलावः । अन्यत्र पवः । लघः

२९. उन्न्योर्ग्रः । उद्गारः । निगारः । अन्यत्र गरः ।

३०. कृ धान्ये । उत्कारो निकारो धान्यस्य । अन्यत्र उत्करः, निकरः ।

३१. यज्ञे समि स्तुवः । समेत्य स्तुवन्ति यस्मिन् छन्दोगाः, स देश
संस्तावः । अन्यत्र संस्तवः परिचयः ।

३२. प्रे स्त्रोऽयज्ञे । प्रस्तारः । यज्ञे तु बर्हिषः प्रस्तरो मुष्टिविशेषः ।

३३. प्रथने वावशब्दे । पटस्य विस्तारः । अप्रथने तृणविस्तरः । शब्
तु ग्रन्थविस्तरः ।

३४. छन्दोनास्ति च । विष्टारपङ्क्तिश्छन्दः ।

३५. उदि ग्रहः । उद्ग्राहः ।

३६. समि मुष्टौ । मल्लस्य संग्राहः । अन्यत्र द्रव्यस्य संग्रहः ।

३७. परिन्योर्नीणोर्द्युताभ्रेषयोः । परिणयेन शारान् हन्ति । एषोऽः
न्यायः ।

३८. परावनुपात्यय इणः । तव पर्यायः । अतिपाते तु कालस्य पर्ययः

३९. व्युपयोः शेतेः पर्याये । तव विशायः । समोपशायः । अन्य
विशयः संशयः । उपशयः समीपशयनम् ।

४०. हस्तादाने चेरस्तेये । पुष्पप्रचायः । यष्ट्यादाने प्रचयः । स्तेये ह
पुष्पप्रचयश्चौर्ध्वेण ।

४१. निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्वदेशे कः । काशीनिकायः

१. विस्तीर्यन्तेऽस्मिन्नक्षराणीत्यधिकरणे षञ् । ततः कर्मधारयः । २. दृढ-
मुष्टिताख्यायते । ३. पदार्थानामनपचारो यथाप्राप्तकरणमभ्रेष उचितमित्यर्थः ।
४. क्रमप्राप्तस्यानतिपातोऽनुपात्ययः । ५. शयनस्य पर्याय इत्यर्थः । ६. उपसमा-
धानं राशीकरणम् । ७. चः क इति वक्तव्य आदेरित्युक्तिर्यद्भुक्त्यादेरेव यथा स्यात् ।
गोमयानां निकेचायः ।

आकायमग्निं चिन्वीत । चीयतेऽस्मिन्नस्थ्यादिकमिति कायः । गोमयनिकायः ।
अन्यत्र तु वयः ।

४२. सङ्घे चानौत्तराधर्ये । मिश्रुनिकायः । औत्तराधर्ये तु सूकरनिचयः ।

४३. कर्मव्यतिहारेण च स्त्रियाम् । व्यावक्रोशी । व्यावहासी ।

४४. अभिविधौ भाव इनुण् । सांराविणं वर्त्तते ।

४५. आक्रोशेऽव्योर्ग्रहः । अवग्राहस्ते भूयात् । निग्राहस्ते भूयात् ।

अन्यत्र तु अवग्रहः पदस्य । निग्रहश्चोरस्य ।

४६. प्रे लिप्सायाम् । पात्रप्रग्राहेण चरति मिश्रुः । अन्यत्र प्रग्रहः ।

४७. परौ यज्ञे । उत्तरः परिग्राहः ।

४८. नौ वृ धान्ये । नीवाराः । अन्यत्र निवरा कन्या ।

४९. उदि श्रयतियौतिपूद्वः । उच्छ्रायः । उद्यावः । उत्पावः ।

उद्द्रावः । समुच्छ्रय इति तु बाहुलकात् ।

५०. विभाषाङि रुप्लवोः । आरावः, आरवः । आप्लावः, आप्लवः ।

५१. अत्रे ग्रहो वर्षप्रतिबन्धे । अवग्राहः, अवग्रहः ।

५२. प्रे वणिजाम् । तुलाप्रग्राहेण प्रग्रहेण वा चरति वणिक् ।

५३. रश्मौ च । प्रग्राहः, प्रग्रहः ।

५४. वृणोतेराच्छादने । प्रवारः । प्रवरः ।

५५. परौ भुवोऽवज्ञाने । परिभावः, परिभवः ।

५६. एरच् । वयः । जयः । * भयादीनामुपसंख्यानम् * भयम् ।

वर्षम् ।

५७. ऋदोरप् । करः, गरः, शरः । यवः, लवः, स्तवः, पवः ।

५८. ग्रहवृष्टनिश्चिगमश्च । वज्रचोरपवादः । ग्रहः । वरः । दरः ।

१. प्राणिनां समूहः सङ्घः । २. स्तनपानार्थमुत्तराधरभावेन सूकराः शेरते ।
३. णच् स्त्रियाम् । अजन्तत्वान्डीप् । न कर्मव्यतिहार इत्येज्ज । ४. अग्निगुणः ।
इण्यनपत्ये । ५. अभिभव इत्यर्थः । ६. पीडनमित्यर्थः । ७. स्फेन वेदेः स्वीकर-
णम् । ८. बाहुलकात् क्तिन्विषयेऽप्यप् । ९. वर्षाभाव इत्यर्थः । १०. अश्वादीनां
संयमनार्था रज्जुरिह रश्मिः । ११. अवज्ञानमनादरः । १२. नपुंसके क्तादि-
निवृत्त्यर्थम् ।

निश्चयः । गमः । * वशिरण्योरुपसंख्यानम् * वशः । रणः । * वज्रर्थे कवि-
धानम् * । प्रस्थः । विघ्नः । चक्रम् । चिह्निकम् । चकनसः ।

५९. उपसर्गोऽदः । प्रघसः । विघसः ।

६०. नौ ए च । न्यादः । निघसः ।

६१. व्यधजपोरनुपसर्गे । घञोऽपवादः । व्यधः । जपः । उपसर्गे तु
आव्याधः । उपजापः ।

६२. स्वनहसोर्वा । स्वनः, स्वानः । हसः, हासः । अनुपसर्ग एव ।
प्रस्वानः । प्रहासः ।

६३. यमः समुपनिविष्टु च । संयमः, संयामः । उपयमः, उपयामः ।
नियमः, नियामः । वियमः, वियामः । यमः, यामः ।

६४. नौ गदनदपठस्वनः । निगदः, निगादः । निनदः, निनादः । नि-
पठः, निपाठः । निस्वनः, निस्वानः ।

६५. कणो वीणायाश्च । निक्कणः, निक्काणः । कणः, काणः । वीणायां
प्रकणः, प्रकाणः ।

६६. नित्यं पणः परिमाणे । मूलकपणः । शाकपणः ।

६७. मदोऽनुपसर्गे । धनमदः । उपसर्गे तु प्रमादः ।

६८. प्रमदसंमदौ हर्षे । प्रमदः, संमदः । अन्यत्र प्रमादः, संमादः ।

६९. समुदोरजः पशुषु । समजः पशूनां सङ्घः । उदजस्तेषां प्रेरणम् ।
अन्यत्र समाजो ब्राह्मणानाम् । उदाजः क्षत्रियाणाम् ।

७०. अक्षेषु ग्लहः । अक्षस्य ग्लहः । अन्यत्र ग्रहः पादस्य ।

७१. प्रजने सत्तेः । गवामुपसरः ।

७२. ह्वः सम्प्रसारणं न्यभ्युपविष्टु च । निहवः । अभिहवः । उप-
हवः । विहवः । अन्यत्र प्रह्वायः ।

द्वित्वप्रकरणे के कृष्णादीनामिति वक्तव्यम् । २. घञपोश्चेति घस्त्वादेशः ।
३. चादप् । ४. चादनुपसर्गेऽपि । ५. व्यवहारार्थं मूलकादीनां परिमितो मुष्टिर्बध्यते
सोऽस्य विषयः । ६. अक्षशब्देन देवनं लक्ष्यते । व्यात्युक्षीमभिसरणललहामदीव्यन् ।
७. अवसरः, प्रसर इत्यादि तु अधिकरणे पुंसि संज्ञायामिति वः ।

७३. आङि युडे । आह्वयन्तेऽस्मिन्निति आह्वः । अन्यत्र आह्वायः ।
 ७४. निपानमाहावः । आहावस्तु निपानं स्यादुपकूपजलाशये ।
 ७५. भावेऽनुपसर्गस्य । हवः ।
 ७६. हनश्च वधः । वधः । घातः ।
 ७७. मूर्त्तौ घनः । अभ्रघनः । दधिघनः ।
 ७८. अन्तर्घनो देशे । अन्तर्घनः ।
 ७९. आगारैकदेशे प्रघणः प्रघाराश्च । प्रघणः, प्रघाणः ।
 ८०. उद्धनोऽस्याधानम् । उद्धन्यन्तेऽस्मिन्निति उद्धनः ।
 ८१. अपघनोऽङ्गम् । अपघनः पाणिः पादो वा ।
 ८२. करणेऽयोविद्रुषु । अयो हन्यतेऽनेनेति अयोघनः । विघनः । द्रुघनः ।
 द्रुघण इत्येके ।
 ८३. स्तम्बे क च । स्तम्बघनः । स्तम्बघनः ।
 ८४. परौ घः । परिहन्यतेऽनेन परिघः । पलिवः ।
 ८५. उपघ्न आश्रयः । पर्वतेनोपहन्यते सामीप्येन गम्यते, पर्वतोपघ्नः ।
 ८६. सङ्घोद्धौ गणप्रशंसयोः । सङ्घः पशूनाम् । उद्धो मनुष्यः ।
 ८७. निघो निमित्तम् । निघा वृक्षाः ।
 ८८. द्वितः क्तिः । पाकेन निर्वृत्तम्, पक्त्तिम् । उज्जिमम् । कृत्रिमम् ।
 ८९. द्वितोऽथुच् । वेपथुः । श्वयथुः । क्ष्वयथुः ।

१. युद्धम् । २. बाह्वज् । ३. सैन्धवघनमानयेति तु धर्मशब्देन धर्मिणो लक्षणात् । ४. बाहीकग्रामविशेषोऽयम् । अन्तर्घण इति पाठान्तरम् । ५. द्वारदेशे द्वौ प्रकोष्ठावलिन्यौ आभ्यन्तरो बाह्यश्च । तत्र बाह्यप्रकोष्ठस्य संज्ञेयम् । प्रकर्षेण हन्यत इति विग्रहः । ६. यस्मिन्काष्ठेऽन्यानि काष्ठानि स्थापयित्वा तक्ष्यन्ते तत् । ७. अङ्गं शरीरावयवः । ८. पूर्वपदात्संज्ञायामिति णत्वम् । संज्ञैषा कुठारस्य । द्रुर्वृक्षः । ९. चादप् । १०. प्रेशे घाङ्कयोरिति लत्वम् । ११. आश्रयशब्देन सामीप्यं लक्ष्यते । १२. उद्धन्यते उत्कृष्टो ज्ञायत इत्यर्थः । १३. समन्तान्मितं निमित्तम् । समा-
 रोहपरिणाहमित्यर्थः । १४. कर्मभित्तम् । नित्यग्रहणात् क्तिर्मन्त्रिवयः ।

६०. यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् । यज्ञः । याञ्जा । यत्नः ।
विशनः । प्रश्नः । रक्षणः ।

६१. स्वपो नन् । स्वप्नः ।

६२. उपसर्गे घोः किः । प्रधिः । अन्तर्धिः । उपाधिः ।

६३. कर्मण्यधिकरणे च । जलानि धीयन्तेऽस्मिन्, जलधिः । शरधिः ।

६४. स्त्रियां क्तिन् । वज्रपामपवादः । कृतिः । चितिः । मतिः । स्तुतिः ।
स्फातिः । * श्रुयजीषिस्तुभ्यः करणे * श्रूयतेऽनया श्रुतिः । इष्टिः । स्तुतिः ।
कीर्णिः । गीर्णिः । लूनिः । धूनिः । घूनिः । प्रहृत्तिः । चूर्त्तिः । फुल्लितः ।
अपचितिः । * सम्पदादिभ्यः क्विप् * । सम्पत्, विपत् । * क्तिन्नपीष्यते *
संपत्तिः, विपत्तिः ।

६५. स्थागापापचो भावे । अङोऽपवादः । प्रस्थितिः, उपस्थितिः ।
संगीतिः । संपीतिः । पक्तिः । व्यवस्थायामिति ज्ञापकात् अवस्था संस्थापि ।

६६. मन्त्रे वृषेषपचमनविदभूवीरा उदात्तः । वृष्टि दिवः । छन्नमिष्टये ।
पचात्पक्तीरुत । इयं ते नव्यसी मतिः । चित्तिः । भूतिः । अग्न आयाहि वीतये ।
रातौ स्यामोभयासः ।

६७. ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्त्तयश्च । ऊतिः । यूतिः । जूतिः ।
सातिः । हेतिः । कीर्त्तिः ।

६८. व्रजयजोर्भावे क्यप् । व्रज्या । इज्या ।

६९. संज्ञायां समजनिषदनिपतमनविदपुञ्शीङ्भृजिणः । समज-
न्त्यस्यामिति समज्या सभा । निषीदन्त्यस्यामिति निषद्या आपणः । निपतन्त्यस्यां
निपत्या पिच्छिला भूमिः । मन्यतेऽनया मन्या गलपार्श्वशिरा । विदन्त्यनया विद्या ।
छत्याभिषवः । शय्या । भृत्या । ईयतेऽनया, इत्या शिबिका ।

१. प्रश्ने चासन्नेति निर्देशान्न सम्प्रसारणम् । २. स्फातीय धातुः । स्फातिकाम
इति तु प्रामादिकम् । कान्ताद्वात्वर्थे णिचि अच इरिति वा । ३. यजेरिषेचवेदं रूपम् ।
४. ऋत्वादिभ्यः क्तिन्निष्ठावद्वाच्यः । ५. ह्लादो निष्ठायामिति सूत्रे ह्लाद इति
योगविभागाद्ध्रस्वः । ६. ति चेत्युत्वम् । ७. चायतेः क्तिनीति चिभावः ।
८. उदात्त इति हि वर्त्तते । ९. ज्वरत्वरेत्यूठ । स्वरार्थं वचनम् । १०. दीर्घत्वं
निपात्यते । ११. घतिस्यतिमास्येतीत्वं प्राप्तं निपातनाद्वार्यते । सनोतेर्वा जनस-
नेत्यात्वे कृते स्वरः फलम् । १२. अजेः क्यपि वीभावो नेति वाच्यम् ।

१००. कृजः श च । कृजः^१ । कृत्या । श च । चात्किन् । क्रिया । कृतिः ।

१०१. इच्छा । इच्छा^२ । * परिचर्यापरिसर्यामृगयाटाव्यानामुपसंख्यानम् *
परिचर्या । परिसर्या । मृगया । अटाव्या । * जागत्तैरकारो वा * पक्षे शः ।
जागरा । जागर्या ।

१०२. अ प्रत्ययात् । चिकीर्षा । पुश्रकाम्या । लोल्ल्या । कण्डूया ।

१०३. गुरोश्च हलः । ईहा । ऊहा । * निष्ठायां सेट इति वक्तव्यम् *
नेह :- आसिः । दीप्तिः ।

१०४. विद्भिदादिभ्योऽङ् । जृष् जरा । त्रपूष् त्रपा । भिदा विदारण एव^५ ।
भित्तिरन्या । छिदा । मृजा । * क्रपेः सम्प्रसारणं च * कृषा ।

१०५. चिन्तिपूजिकथिकुम्बिचर्चश्च । युचोऽपवादः । चिन्ता । पूजा ।
कथा । कुम्बा । चर्चा ।

१०६. आतश्चोपसर्गे । क्तिनोऽपवादः । प्रदा । उपदा । श्रद्धा ।
अन्तर्धा ।

१०७. रयासश्चन्थो युच् । अस्यापवादः । कारणा । हारणा । आसना ।
अन्थना । * घट्टिवन्दिदिविद्भिश्चेति वक्तव्यम् * घट्टना । वन्दना । वेदना ।
* इषेरनिच्छार्थस्य * अन्वेषणा । * परेर्वा * पर्येषणा । परीष्टिः ।

१०८. रोगाख्यायां रावुल् बहुलम् । प्रच्छदिका । प्रवाहिका । विच-
र्विका । * क्वचिन्न * शिरोऽर्तिः । * धात्वर्थनिर्देशे ण्वुल्वक्तव्यः * आसिका ।
शायिका । * इक्श्तिपौ धातुनिर्देशे * पचिः । पचतिः । * वर्णात्कारः * अकारः ।
ककारः । * रादिकः * रेफः । * मत्वर्थच्छिः * मत्वर्थीयः । * इणजादिभ्यः *
आजिः । आतिः । * इज् वपादिभ्यः । वापिः । वासिः । * इक् कृष्यादिभ्यः *
कृषिः । गिरिः ।

१०९. संज्ञायाम् । उद्दालकपुष्पभञ्जिका ।

११०. विभाषाख्यानपरिप्रश्नयोरिञ्च^६ । कां त्वं कारि कारिकां क्रियां

१. इति योगो विभज्यते । कृजः क्यबित्यर्थः । २. शो यक् च निपात्यते ।
३. गुरुमतो हलन्तादित्यर्थः । ४. तितुन्नेति नेट् । ५. तथैव गणे पाठाद् । ६. निर्देश
इत्येव । ७. अकारलोपश्च । ८. चात् ण्वुल् ।

कृत्यां कृति वाकार्षीः ? सर्वा कारि कारिकां क्रियां कृत्यां कृति वाकार्षम् । गणिं गणिकां गणनाम् । पाचि पाचिकां पचां पक्तिम् ।

१११. पर्यायाहणोत्पत्तिषु रघुच् । भवत आसिका, शायिका, अग्रगामिका । भवानिक्षुभक्षिकामर्हति । इक्षुभक्षिकां मे धारयति । इक्षुभक्षिका उदपादि ।

११२. आक्रोशे नञ्यनिः । अजीवनिस्ते शठ भूयात् । अप्रयाणिः ।

११३. कृत्यल्युटो बहुलम् । स्नान्त्यनेनेति, स्नानीयं चूर्णम् । दानीयो ब्राह्मणः । राज्ञा भुज्यन्ते, राजभोजनाः शालयः । पादाभ्यां ह्रियते, पादहारकः ।

११४. नपुंसके भावे क्तः । हसितम् । जल्पितम् ।

११५. ल्युट् च । हसनं छात्रस्य ।

११६. कर्मणि च येन संस्पर्शात्कर्तुः शरीरसुखम् । पयःपानं सुखम् । ओदनभोजनं सुखम् । नेह :- गुरोः स्नापनं सुखम् ।

११७. करणाधिकरणयोश्च । इधमप्रव्रश्चनः कुठारः । गोदोहनी स्थाली ।

११८. पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण । दन्ताश्छाद्यन्तेऽनेन, दन्तच्छदः । प्रच्छदः । आकुर्वन्त्यस्मिन्, आकरः । आलयः ।

११९. गोचरसंचरवहव्रजव्यजापणनिगमाश्च । हलश्चेत्यस्यापवादः । गावश्चरन्त्यस्मिन्, गोचरो देशः । संचरन्तेऽनेन, संचरो मार्गः । वहन्त्यनेन, वहः स्कन्धः । व्रजः । व्यजस्तालवृन्तम् । आपणः पण्यस्थानम् । निगच्छन्त्यनेन निगमच्छन्दः । चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । कषः । निकषः ।

१२०. अत्रे तृत्वोर्धञ् । अवतारः कृपादेः । अवस्तारो जवनिका ।

१२१. हलश्च । वापवादः । रमन्ते योगिनोऽस्मिन्निति, रामः । अप-
मृज्यते व्याधिरनेन, अपामार्गः । विमार्गः समूहनी । वेदः । मार्गः ।

१२२. अध्यायन्यायोद्यावसंहाराश्च । अध्यायः । न्यायः । उद्यावः ।
संहारः । * अवहाराधारावायानामुपसंख्यानम् * अवहारः । आधारः ।
आवायः ।

१. पर्यायः परिपाटी, क्रमः । अर्हः, अर्हणं योग्यता । ऋणम् । उत्पत्तिश्च ।

२. आक्रोशः शपनम् । ३. बहुलग्रहणं योगविभागेन कृन्मात्रस्यार्थव्यभिचारार्थम् ।

४. पूर्वैर्ण सिद्धे नित्यसमासार्थं वचनम् । ५. छादेरिति ह्रस्वः । ६. निपातनाद्विभावो न ।

१२३. उदङ्कोऽनुदके । घृतमुदच्यतेऽस्मिन्निति, घृतोदङ्गश्चर्ममयं भाण्डम् ।
उदके तु उदकोदञ्चनः ।

१२४. जालमानायः । आनीयन्ते मत्स्यादयोऽस्मिन्निति, आनायो जालम् ।

१२५. खनो घ च । चाद्वज् । आखनः । आखानः । धित्करणमन्यतो-
ऽपि ज्ञापनार्थम् । तेन भगः, पदमित्यादि । * खनेर्दंडरेकेकवक्त्रा वाच्याः * आखः,
आखरः, आखनिकः, आखनिकवकः ।

१२६. ईषददुःसुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल् । दुष्करः कटो भवता । ईष-
त्करः । सुकरः । ईषन्निमयः ।

१२७. कर्तृकर्मणोश्च भूकृजोः । * यथासंख्यं नेष्यते * * कर्तृकर्मणो-
श्चार्थयोरिति वाच्यम् * अनाढ्येन आढ्येन दुःखेन भूयते, दुराढ्यम्भवम् । ईषदा-
ढ्यम्भवम् । स्वाढ्यम्भवम् । ईषदाढ्यङ्करः । स्वाढ्यङ्करः । दुराढ्यङ्करः ।

१२८. आतो युच् । खलोऽपवादः । दुष्पानः । ईषत्पानः सोमो भवता ।
सुपानः ।

१२९. छन्दसि गत्यर्थेभ्यः । सूपसदनोऽग्निः ।

१३०. अन्येभ्योऽपि दृश्यते । सुवेदनामकृणोद्ब्रह्मणे गाम् । * भाषायां
शासियुधिदृशिष्टिष्विभ्यो युज्वाच्यः * दुःशासनः । दुर्योधनः । दुर्दर्शनः ।
दुर्धर्षणः । दुर्मर्षणः ।

१३१. वर्त्तमानसामीप्ये वर्त्तमानवद्वा । कदागतोऽसि ? अयमागच्छा-
म्यागमं वा । कदा गमिष्यसि ? एष गच्छामि गमिष्यामि वा ।

१३२. आशंसायां भूतवच्च । देवश्चेदवर्षीत्, वर्षति, वर्षिष्यति वा,
धान्यमवाप्स्य, वषामो वप्स्यामो वा ।

१३३. क्षिप्रवचने लट् । वृष्टिश्चेत् क्षिप्रमाशु त्वरितं वा यास्यति, शीघ्रं
वप्स्यामः ।

१३४. आशंसावचने लिङ् । भूतवच्चेत्यस्यापवादः । गुरुश्चेदुपेया-
दाशंसेऽधीयीत । आशंसे क्षिप्रमधीयीत ।

१. करणाधिकरणयोरिति निवृत्तम् । २. निमिमिलियां खलचोरात्वं नेत्यात्व-
निषेधः । ३. समीपमेव सामीप्यम् । ४. वर्त्तमानसामीप्य इति नानुवर्त्तते । भवि-
ष्यति काल इत्यर्थाद्गम्यते । ५. सामान्यातिदेशे विशेषानतिदेश इति लङ्लिटौ न ।

१३५. नानद्यतनवत् क्रियाप्रबन्धसामीप्ययोः । यावज्जीवमन्नमदात्, दास्यति वा । येथं पौर्णमास्यतिक्रान्ता तस्यामग्नीनाधित, सोमेनायष्ट । येय-ममावास्यागामिनी तस्यामग्नीनाधास्यते, सोमेन यक्ष्यते ।

१३६. भविष्यति मर्यादावचनेऽवरस्मिन् । योऽयमध्वा गन्तव्य आ पाटलिपुत्रात्तस्य यदवरं कौशाम्ब्यास्तत्र सक्तून् पास्यामः ।

१३७. कालविभागे चानहोरात्राणाम् । योऽयं वत्सर आगामी तस्य यदवरमाग्रहायण्यास्तत्र युक्ता अध्येष्यामहे । अहोरात्रप्रविभागे तु, योऽयं मास आगामी तस्य योऽवरः पञ्चदशरात्रस्तत्राध्येतास्महे ।

१३८. परस्मिन्विभाषा । योऽयं वत्सर आगामी तस्य यत्परमाग्रहायण्यास्तत्राध्येष्यामहे, अध्येतास्महे ।

१३९. लिङ्निमित्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ । सुवृष्टिश्चेदभविष्यत्, सुभिक्षमभविष्यत् । अभोक्ष्यत भवान् घृतेन, यदि मत्समीपमागमिष्यत् ।

१४०. भूते च । सुवृष्टिश्चेदभविष्यत्, सुभिक्षमभविष्यत् ।

१४१. वोताप्योः । अधिकारोऽयम् ।

१४२. गर्हायां लङ्पिजात्वोः । अपि जायां त्यजसि, जातु गणिकामाधत्से गर्हितमेतत् ।

१४३. विभाषा कथमि लिङ् च । कथं धर्मं त्यजेस्त्यजसि वा ? पक्षे कालत्रये लकाराः । कथन्नाम भवान् धर्ममत्यक्ष्यत्, अत्याक्षीद्वा ?

१४४. किंवृत्ते लिङ्लृटौ । सर्वलकारापवादः । कः, कतरः, कतमो वा हरिं निन्देन्ननिन्द्यति वा ? लृङ् प्राग्वत् ।

१. प्रबन्धः सातत्येनानुष्ठानम् । सामीप्यं तुल्यजातीयेनाव्यवधानम् । २. पूर्वसूत्रं सर्वमनुवर्तते । अहोरात्रसम्बन्धिनि प्रविभागे प्रतिषेधार्थं सूत्रम् । योगविभागस्तत्तत्तार्थः । ३. अवरस्मिन्वर्जं पूर्वसूत्रद्वयमनुवर्तते । ४. हेतुहेतुमतोर्लिङित्येवमादिकं लिङ्निमित्तम् । ५. पूर्वसूत्रं सर्वमनुवर्तते । ६. वा आ उताप्योरितिच्छेदः । लिङ्निमित्ते लृङ् वेत्यधिक्रियते उताप्योः समर्थयोर्लिङित्यतः प्राक् । ७. लिङ्निमित्ताभावादिह लृङ् न । लुङादीनयं परत्वाद् बाधते । ८. इह भविष्यति नित्यं लृङ् । भूते वा । ९. गर्हायामित्येव । विभाषा तु नानुवर्तते ।

१४५. अनवक्लृप्त्यमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि । न संभावयामि, मर्षये वा, भवान् हरिं निन्देन्न निन्द्यति वा । लुङ् प्राग्वत् ।

१४६. किङ्किलास्त्यर्थेषु लृट् । लिङोऽपवादः । न श्रद्धे, न मर्षये वा, किङ्किल त्वं शूद्रान्नम्भोक्ष्यसे । अस्ति, भवति, विद्यते वा, शूद्रां गमिष्यसि । अत्र लृङ् न ।

१४७. जातुयदोर्लिङ् । लृटोऽपवादः । * यदायद्योरुपसंख्यानम् * जातु यद्यदा यदि वा त्वादशो हरिं निन्देन्नावक्लृप्तयामि, न मर्षयामि । लृङ् प्राग्वत् ।

१४८. यच्चयत्रयोः । यच्च, यत्र वा त्वमेवं कुर्याः, न श्रद्धे, न मर्षयामि ।

१४९. गर्हायाञ्च । यच्च यत्र वा त्वं शूद्रं याजयेः, अन्याय्यं तत् ।

१५०. चित्रीकरणे च । यच्च, यत्र वा त्वं शूद्रं याजयेः, आश्चर्यमेतत् ।

१५१. शेषे लृडयदौ । आश्चर्यमन्धो नाम कृष्णं द्रक्ष्यति । यदौ तु, आश्चर्यं यदि सोऽधीयीत ।

१५२. उताप्योः समर्थयोर्लिङ् । उत, अपि वा हन्यादवं हरिः ।

१५३. कामप्रवेदनेऽकञ्चिति । कामो मे भुङ्गीत भवान् । कञ्चिति तु, कञ्चिज्जीवति ते माता ?

१५४. संभावनेऽलमिति चेत्सिद्धाप्रयोगे । अपि गिरिं शिरसा भिन्ध्यात् । सिद्धप्रयोगेऽलमिति तु, अलं कृष्णो हस्तिनं हनिष्यति ।

१५५. विभाषा धातौ सम्भावनवचनेऽप्यदि । सम्भावयामि भुङ्गीत, भोक्ष्यते वा भवान् । यदि तु, सम्भावयामि यद् भुङ्गीथास्त्वम् ।

१५६. हेतुहेतुमतोर्लिङ् । कृष्णं न मेऽचेत्सुखं यायात् । कृष्णं नस्यति चेत्सुखं यास्यति । भविष्यत्येवेष्यते । नेह :- हन्तीति पलायते ।

१. गर्हायामिति निवृत्तम् । अनवक्लृप्तिरसंभावना । अमर्षोऽक्षमा । २. अनवक्लृप्त्यमर्षयोरिति गर्हायान्वेति यावदनुवर्तते । किङ्किलेति समुदायः क्रोधघोतकः । अस्त्यर्थो अस्तिभवतिविद्यतयः । ३. लिङो निमित्तत्वाभावादित्यर्थः । ४. अनवक्लृप्त्यमर्षयोरिति निवृत्तम् । ५. यच्चयत्रान्यामन्यत्र चित्रीकरणं शेषः । ६. समोऽर्थो ययोस्तयोरित्यर्थः । शकन्धवादित्वात्पररूपम् । बाढमित्यस्मिन्नर्थेऽनयोस्तुल्यार्थता । इतः प्रभृति भूतेऽपि लिङ्निमित्ते क्रियातिपत्तौ नित्यं लृङ् । ७. कामप्रवेदनं स्वाभिप्रायाविष्करणम् । ८. अलमर्थोऽत्र प्रौढिः ।

१५७. इच्छार्थेषु लिङ्लोटौ । इच्छामि भुञ्जीत, भुङ्क्तां वा भवान् । कामये, प्रार्थये वा, भुञ्जीत, भुङ्क्तां वा । * कामप्रवेदन इति वक्तव्यम् * नेह :- इच्छन्करोति ।

१५८. समानकर्तृकेषु तुमुन् । इच्छति भोक्तुम्, वष्टि, वाञ्छति वा ।

१५९. लिङ् च । भुञ्जीयेतीच्छति ।

१६०. इच्छार्थेभ्यो विभाषा वर्त्तमाने । इच्छेत्, इच्छति । कामयेत, कामयते ।

१६१. विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ् । यजेत । इह भुञ्जीत भवान् । इहासीत । पुत्रमध्यापयेद्भवान् । किं भो वेदमधीयीत उत तर्कम् ? भोजनं लभेय ।

१६२. लोट् च । कटं भवान् करोतु । तत्र भवान् भुङ्क्ताम् । इहास्ताम् । मानवर्कं भवानध्यापयतु । किन्तु खलु भो व्याकरणमध्ययै ? व्याकरणं पठानि ।

१६३. प्रैषातिसर्गप्राप्तकालेषु कृत्याश्च । चाल्लोट् । त्वया कटः कर्त्तव्यः, करणीयः, कृत्यः, कार्यो वा । त्वं कटं कुरु । भवता यष्टव्यम् । भवान् यजताम् ।

१६४. लिङ् चोर्ध्वमौहूर्त्तिके । मुहूर्त्तादूर्ध्वं यजेत यजतां यष्टव्यं वा ।

१६५. स्मे लोट् । ऊर्ध्वं मुहूर्त्ताद् यजतां स्म ।

१६६. अधीष्टे च । त्वं स्म अध्यापय ।

१६७. कालसमयवेलासु तुमुन् । कालः समयो वेला अनेहा वा भोक्तुम् । प्रैषादिग्रहणमनुवर्त्तते । नेह :- भूतानि कालः पचतीति वार्त्ता ।

१६८. लिङ् यदि । कालः समयो वेला वा यद् भुञ्जीत भवान् ।

१६९. अर्हे कृत्यतृचश्च । चाल्लिङ् । भवता कन्या वोढव्या, वहनीया, वाह्या । त्वं कन्यां वोढा, कन्यां वहेः ।

१७०. आवश्यकधाधमर्ग्ययोर्णिनिः । अवश्यङ्कारी । शतं दायी ।

१. विधिः प्रेरणं भृत्यादेर्निकृष्टस्य । निमन्त्रणं नियोगकरणमावश्यकं श्राद्ध-भोजनादौ दौहित्रादेः प्रवर्त्तनम् । आमन्त्रणं कामचारानुज्ञा । अधीष्टः सत्कारपूर्वको व्यापारः । प्रवर्त्तनायां लिङ् इत्येव छवचम् । २. प्रैषः प्रेषणम् । अतिसर्गः काम-चारानुज्ञा । ३. प्रैषादयोऽनुवर्त्तन्ते । ४. अनयोरर्थयोर्नोपपदयोः । ५. मयूरव्यं-कादित्वात्समासः ।

१७१. कृत्याश्च । अवश्यं हरिः सेव्यः । शतं देयम् ।

१७२. शकि लिङ्^१ च । त्वं भारं वहः । त्वया भारो वोढव्यः, वहनीयः,
वाह्यः ।

१७३. आशिषि लिङ्लोटौ । भूयात्, भवतात् । चिरं जीव्यात्, जीव-
ताद्वा ।

१७४. किञ्क्तौ च संज्ञायाम् । भवतात्, भूतिः । यन्तिः । रन्तिः ।
तन्तिः । देवा एनं देयासुर्देवदत्तः ।

१७५. माङि लुङ् । मा भवान् भूत् । मा कार्षीत् ।

१७६. स्मोत्तरे लङ्^३ च । मा स्म भवद् भूद्वा । मा स्म करोत् कार्षीद्वा ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते
तृतीयाध्यायस्य तृतीयपादः समाप्तः ।

१. चात्कृत्याश्च । २. मा भवतु मा भविष्यतीति तु अङिन्माशब्दयोगे ।
३. चाल्लुङ् ।

अथ तृतीयाध्यायस्य चतुर्थपादः ।

१. धातुसम्बन्धे प्रत्ययाः । वसन् ददर्श । सोमयाज्यस्य पुत्रो भविता ।
कृतः कटः श्वो भविता । भावि कृत्यमासीत् । गोमानासीद्भविता वा ।

२. क्रियासमभिहारे लोट् लोटो हिस्वौ वा च तध्वमोः । याद्विया-
हीति याति, यातः, यान्तीत्यादि । यथौ, यास्यति, अयासीत्-इत्यादि । लुनी-
द्विलुनीहीति लुनाति, लुनीतः, लुनन्तीत्यादि । लुलाव, लविता, अलावीदि-
त्यादि । याद्वियाहीति, यातयातेति वा यूयं याथ । लुनीद्विलुनीहीति, लुनीत-
लुनीतेति वा यूयं लुनीथ । अधीष्वाधीष्वेत्यधीते, अधीयाते, अधीयत इत्यादि ।
अधीष्वाधीष्वेति, अधीध्वमधीध्वमिति वा यूयमधीध्वे-इत्यादि ।

३. समुच्चयेऽन्यतरस्याम् । सक्तून् पिब, धानाः खादेत्यभ्यवहरति । अ-
न्नं भुङ्क्ष्व, दाधिकमास्वादयस्वेत्यभ्यवहरते । तध्वमोर्विषये तु, पिबत खादतेति
वाभ्यवद्वरथ । भुङ्ध्वमास्वादयध्वमिति वाभ्यवहरध्वे । पक्षे सक्तून् पिबति ।
धानाः खादति-इत्यादि ।

४. यथाविध्यनुप्रयोगः पूर्वस्मिन् । प्रोक्तान्युदाहरणानि ।

५. समुच्चये सामान्यवचनस्य । प्रोक्तान्युदाहरणानि ।

६. लुन्दसि लुङ्लङ्लिटः । पक्षे यथास्वं प्रत्ययाः । देवो देवेभिरा-
गमत् । इदं तेभ्योऽकरं नमः । अग्निमद्य होतारमवृणीतायं यजमानः । अद्य ममार ।

१. धात्वर्थानां सम्बन्धे यत्रोक्तास्ततोऽन्यत्रापि काले प्रत्यया भवन्तीत्यर्थः ।
२. अतीतवासकर्तृकर्तृकं दर्शनमर्थः । वासदर्शनरूपधात्वर्थयोरेककर्तृत्वं विशेष्यवि-
शेषणभावश्चेह सम्बन्धौ । ३. सोमेन यक्ष्यमाणो यः पुत्रस्तत्कर्तृकं भवनमर्थः ।
इह यजनभवनयोः सम्बन्धौ । ४. पौनःपुन्यं भृशार्थो वा क्रियासमभिहारः । ५. पुनः
पुनरतिशयेन वा यानं ह्यन्तर्ल्यार्थः । एककर्तृकं वर्त्तमानं यानं यातीत्यस्य । इति-
शब्दस्त्वनयोर्भेदान्वये तात्पर्यं ग्राहयति । एवमन्यत्र । ६. अनेकक्रियासमुच्चय
इत्यर्थः । ७. पूर्वस्मिन् लोङ्विधाने क्रियासमभिहार इति विहित इत्यर्थः ।
८. धातुसम्बन्ध इत्येव । ९. लोङर्थे लुङ् । १०. इह लङ् । ११. म्रियत इत्यर्थः ।

७. लिङ्गर्थे लेट् । जोषिषत् । तारिषत् । मन्दिषत् । पताति विद्युत् ।

८. उपसंवादाशङ्कयोश्च । अहमेव पशूनामीशैः । नेज्जिह्वायन्तो नरकं पताम ।

९. तुमर्थे सेसेनसेअसेनक्सेकसेनध्यैअध्यैन्कध्यैकध्यैन्शध्यैशध्यैन्-
तवैतवेङ्कतवेनः । वक्षे रायः । ता वामेषे । शरदो जीवसे धाः । प्रेषे । गवा-
मिव श्रियसे । जठरं पृणध्यै । आहुवध्यै । राधसः सह मादयध्यै । वायवे
पिबध्यै । दातवाउ । सूतवे । कर्त्तवे ।

१०. प्रयै रोहिष्यै अव्यथिष्यै । प्रयै । रोहिष्यै । अव्यथिष्यै ।

११. दृशे विख्ये च । दृशे । विख्ये ।

१२. शकि गामुत्कमुलौ । विभाजं नाशकत् । अपलुपं नाशकत् ।

१३. ईश्वरे तोसुन्कसुनौ । ईश्वरो विचरितोः विलिखो वा ।

१४. कृत्यार्थे तवैकेन्यत्वनः । न म्लेच्छितवै । अवगाहे । दिङ्-
क्षेप्यः । भूर्यस्पष्ट कर्त्तव्यम् ।

१५. अवचक्षे च । रिपुणा नावचक्षे ।

१६. भावलक्षणे स्थण्कुञ्जदिचरिहुतमिजनिभ्यस्तोसुन् । आसं-
स्थातोः सीदन्ति । उदेतोः । अपकर्त्तोः । प्रवदितोः । प्रचरितोः । आत-
मितोः । काममाविजनितोः ।

१७. सृपितृदोः कसुन् । पुरा क्रूरस्य विसृपो विरग्निन् । पुरा जतृभ्य
आतृदः ।

१८. अलंखल्योः प्रतिषेधयोः प्राचां क्त्वा । अलं दत्त्वा । पीत्वा खलु ।

१९. उदीचां माङ्गो व्यतीहारे । अपमित्य याचते । याचित्वा अपमयते ।

१. इह सेप्रत्ययः । २. सेन् । ३. असे । असेन्-इत्याद्युदात्तः । ४. कसे ।
५. कसेन् । ६. अध्यै, अध्यैन् । पक्षे आद्युदात्तम् । ७. कध्यै, कध्यैन् । ८. शध्यै ।
९. शध्यैन् । १०. तवै । ११. तवेङ् । १२. तवेन् । १३. प्रयातुमित्यर्थः ।
१४. रोहुमित्यर्थः । १५. अव्यथितुम् । १६. द्रष्टुम् । १७. विख्यातुमित्यर्थः ।
१८. विभक्तुम् । १९. अपलोप्तुम् । २०. विचरितुं विलिखितुमित्यर्थः । २१. म्ले-
च्छितव्यम् । २२. अवख्यातव्यम् । २३. आ समाप्तेः । २४. प्राचां ग्रहणं पूजार्थम् ।
२५. अपूर्वकालार्थमिदम् ।

२०. परावरयोगे च । अप्राप्य^१ नदीं^२ पर्वतः । अतिक्रम्य पर्वतं स्थिता नदी ।

२१. समानकर्तृकयोः पूर्वकाले^३ । भुक्त्वा व्रजति । द्वित्वमतन्त्रम् ।
स्नात्वा, भुक्त्वा, पीत्वा व्रजति । विष्णुं नत्वा स्तौति । मुखं व्यादाय स्वपिति ।
नेत्रे निमील्य हसति ।

२२. आभीक्ष्ये णमुल् च । स्मारं स्मारं स्मृत्वा स्मृत्वा वा नमति
शिवम् । पायं पायम् । भोजं भोजम् । श्रावं श्रावम् । गामं गामम्, गमं गमम् ।
लभं लभम्, लाभं लाभम् । जागरं जागरम् ।

२३. न यद्यनाकाङ्क्षे । यदयं भुङ्क्ते, ततः पठति । साकाङ्क्षे तु, यदयं
भुक्त्वा व्रजति ततोऽधीते ।

२४. विभाषाप्रथमपूर्वेषु । अग्रेभोजम्, अग्रे भुक्त्वा । प्रथमं भोजम्,
प्रथमं भुक्त्वा । पूर्वं भोजं पूर्वं भुक्त्वा । पक्षे लडादयः । अग्रे भुङ्क्ते ततो व्रजति ।
आभीक्ष्ये तु पूर्वविप्रतिषेधेन नित्यमेव । अग्रे भोजं भोजं भुक्त्वा भुक्त्वा व्रजति ।

२५. कर्मण्याक्रोशे कृजः खमुञ् । चौरङ्कारमाक्रोशति ।

२६. स्वादुमि णमुल् । स्वादुङ्कारं, संपन्नङ्कारं, लवणङ्कारं वा भुङ्क्ते ।
वा सरूपेण क्त्वापि । स्वादुं कृत्वा भुङ्क्ते ।

२७. अन्यथैवंकथमित्थं^४ सिद्धाप्रयोगश्चेत् । अन्यथाकारं भुङ्क्ते ।
एवङ्कारं कथङ्कारमित्थङ्कारम्भुङ्क्ते ।

२८. यथातथयोरसूयाप्रतिवचने । यथाकारमहं भोक्ष्ये तथाकारमहं भोक्ष्ये
किं तवानेन ?

२९. कर्मणि इशिविदोः साकल्ये । कन्यादर्शं वरयति । ब्राह्मणवेदं भोज-
यति ।

३०. यावति विन्दजीवोः । यावद्वेदं^{११} भुङ्क्ते । यावज्जीवमधीते विप्रः ।

१. परनदीयोगोऽत्र पर्वतस्य । २. अवरपर्वतयोगोऽत्र नद्याः । ३. क्त्वा
तु अव्ययकृतो भावे । ४. इत्यादौ व्यादानसम्मिलनोत्तरकालेऽपि स्वापहासयोर-
नुवृत्तेस्तदंशविवक्षया । ५. चौरशब्दमुच्चार्येत्यर्थः । ६. अर्थग्रहणं व्याख्यानात् ।
मान्तत्वञ्च निपात्यते । ७. अन्यथा एवं कथमित्थं वा भुङ्क्ते इत्यर्थः । ८. कृजः
सिद्धाप्रयोग इत्येव । ९. सर्वाः कन्या इत्यर्थः । १०. यं यं ब्राह्मणं जानाति, लभते,
विचारयति वा, तं सर्वमित्यर्थः । ११. यावत्कालमते तावदित्यर्थः ।

३१. चर्मोदरयोः पूरेः । चर्मपूरं स्तृणाति । उदरपूरं भुङ्क्ते ।
 ३२. वर्षप्रमाणं उलोपश्चास्यान्यतरस्याम् । गोष्पदप्रं गोष्पदपूरं वा
 वृष्टो देवः । मूषिकाबिलप्रं मूषिकाबिलपूरं वा ।
 ३३. चेले क्रोपेः । चेलक्रोपं वृष्टो देवः । वस्त्रक्रोपम् । वसनक्रोपम् ।
 ३४. निमूलसमूलयोः कषः । निमूलकाषं समूलकाषं वा कषति ।
 ३५. शुष्कचूर्णरुत्नेषु पिषः । शुष्कपेषं पिनष्टि । चूर्णपेषम् । रूक्षपेषम् ।
 ३६. समूलाकृतजीवेषु हन्कृञ्ग्रहः । समूलघातं हन्ति । अकृतकारं
 करोति । जीवग्राहं गृह्णाति ।
 ३७. करणे हनः । पादघातं हन्ति । असिघातम् । शरघातम् ।
 ३८. स्नेहने पिषः । उदपेषं पिनष्टि । तैलपेषम् ।
 ३९. हस्ते वर्त्तिग्रहोः । हस्तवर्त्तं करवर्त्तं वा वर्त्तयति । हस्तग्राहं करग्राहं
 पाणिग्राहं वा गृह्णाति ।
 ४०. स्वे पुषः । स्वपोषं धनपोषं गोपोषं वा पुष्णाति ।
 ४१. अधिकरणे बन्धः । चक्रबन्धं बध्नाति ।
 ४२. संज्ञायाम् । मथूरिकाबन्धमट्टालिकाबन्धं वा बध्नाति ।
 ४३. कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नशिवहोः । जीवनाशं नश्यति । पुरुषवाहं वहति ।
 ४४. ऊर्ध्वे शुषिपूरोः । ऊर्ध्वशोषं शुष्यति । ऊर्ध्वपूरं पूर्यते ।
 ४५. उपमाने कर्माणि च । घृतनिधायं निहितं जलम् । अजकनाशं नष्टः ।
 ४६. कषादिषु यथाविध्यनुप्रयोगः पूर्वस्मिन् । तथैवोदाहतानि ।

१. कनूयी शब्दे उन्दे चेत्यतो ण्यन्तादित्यर्थः । २. निमूलं समूलं वेत्यर्थः ।
 ३. शुष्कं पिनष्टीत्यर्थः । ४. समूलं हन्तीत्यर्थः । ५. पादेन हन्तीत्यर्थः । ६. स्व-
 शब्देन स्वरूपस्य पर्यायस्य विशेषस्य च ग्रहणम् । ७. चक्रे बध्नाति । ८. बन्ध-
 विशेषाणामेताः संज्ञाः । ९. जीवो नश्यतीत्यर्थः । १०. पुरुषो वहतीत्यर्थः ।
 ११. ऊर्ध्व एव तिष्ठन् शुष्यतीत्यर्थः । १२. ऊर्ध्वमुख एव घटादिर्वर्षादकादिना पूर्णो
 भवतीत्यर्थः । १३. घृतमिव सुरक्षितमित्यर्थः । १४. अजक इव नष्ट इत्यर्थः ।
 १५. निमूलसमूलयोः कष इत्यादिषु ।

४७. उपदंशस्तृतीयायाम् । मूलकोपदंशं भुङ्क्ते, मूलकेनोपदंशम् ।

४८. हिंसार्थानां च समानकर्मकाणाम् । दण्डोपघातं गाः कालयति । दण्डेनोपघातम् । दण्डताडम् । दण्डेन ताडम् । विभिन्नकर्मत्वे तु, दण्डेन चौर-माहत्य गाः कालयति ।

४९. सप्तम्याञ्चोपपीडरुधकर्षः । पार्श्वोपपीडं शेते । पार्श्वार्थ्यां पार्श्व-योर्वा उपपीडम् । व्रजोपरोधं गाः स्थापयति । व्रजेन, व्रजे वोपरोधम् । पाण्युपकर्षं धानाः संगृह्णाति । पाणिना, पाणौ वोपकर्षम् ।

५०. समासत्तौ । केशग्राहं युध्यन्ते । केशेषु, केशैर्वा ग्राहम् । हस्तग्राहं हस्तेषु, हस्तैर्वा ग्राहं युध्यन्ते ।

५१. प्रमाणे च । द्व्यङ्गुलोत्कर्षं द्व्यङ्गुलेन, द्व्यङ्गुले वोत्कर्षं खण्डिकां छिनत्ति ।

५२. अपादाने परीप्सायाम् । शय्योत्थायं शय्याया उत्थायं वा धावति ।

५३. द्वितीयायां च । यष्टिग्राहं, यष्टिं ग्राहं वा युध्यन्ते । लोष्टग्राहम्, लोष्टं ग्राहम् । अस्यपगारमस्यपगोरम् । असिमपगारम्, असिमपगोरम् ।

५४. स्वाङ्गेऽध्रुवे । भ्रूविक्षेपं भ्रुवं विक्षेपं वा कथयति ।

५५. परिक्लिश्यमाने च । उरःप्रतिपेषमुरः प्रतिपेषं वा युध्यन्ते । उरो-विदारं प्रतिचल्करे नखैः ।

५६. विशिपतिपदिस्कन्दां व्याप्यमानासेव्यमानयोः । गेहानुप्रवेशम्, गेहं गेहमनुप्रवेशम्, गेहमनुप्रवेशमनुप्रवेशं वास्ते । गेहानुप्रपातम् । गेहानुप्रपादम् । गेहानुस्कन्दम् ।

१. दृश्यमानस्य मूलकस्य भुजिक्रियां प्रति करणत्वात्तृतीया । उपदंशिना सम्बन्धस्त्वर्थः । तावतापि सामर्थ्येन प्रत्ययः समासश्च । तृतीयायामिति ज्ञाप-कारम् । २. समासत्तिः सन्निकर्षः । ३. परीप्सा त्वरा । ४. परीप्सायामित्येव । ५. अपगुरो णमुलीत्यात्वं वा । ६. यस्मिन्नङ्गे छिन्नेऽपि प्राणी न म्रियते तदध्रुवम् । ७. परिक्लेशः सर्वतो बाधनम् । ८. गेहादिद्व्यव्याणां विश्यादिक्रियाभिः सह साकल्येन सम्बन्धो व्याप्तिः । आसेवनन्तु पौनःपुन्यम् । ९. इह वीप्सायां द्वित्वं तु न समासेनैव तस्या उक्तत्वात् ।

५७. अस्यतितृषोः क्रियान्तरेषु कालेषु । द्व्यहात्यासं द्व्यहमत्यासं
वा गाः पाययति । द्व्यहतर्षम्, द्व्यहं तर्षम् ।

५८. नाम्न्यादिशिग्रहोः । नामादेशमाचष्टे । नामग्राहमाह्वयति ।

५९. अव्ययेऽयथाभिप्रेताख्याने कृञः क्त्वाणमुलौ । उच्चैःकृत्य, उच्चैः
कृत्वा, उच्चैःकारमप्रियमाचष्टे । नीचैःकृत्य, नीचैःकृत्वा, नीचैःकारं वा प्रियं
ब्रूते ।

६०. तिर्यच्यपवर्गे । तिर्यक्कृत्य, तिर्यक्कृत्वा, तिर्यकारं वा गतः ।

६१. स्वाङ्गे तस्प्रत्यये कृभ्वोः । सुखतःकृत्य, सुखतः कृत्वा, सुखतः-
कारं वा गतः । सुखतोभूय, सुखतो भूत्वा, सुखतोभावम् ।

६२. नाधार्थप्रत्यये च्यर्थे । अनाना नाना कृत्वा, नानाकृत्य, नाना
कृत्वा, नानाकारम् । विनाकृत्य, विनाकृत्वा, विनाकारम् । नानाभूय, नाना
भूत्वा, नानाभावम् । अनेकमेकं भूत्वा, एकधाभूय, एकधा भूत्वा, एकधाभावम् ।
एकधाकृत्य, एकधा कृत्वा, एकधाकारम् ।

६३. तूष्णीमि भुवः । तूष्णीम्भूय, तूष्णीम्भूत्वा, तूष्णीम्भावम् ।

६४. अन्वच्यानुलोम्ये । अन्वग्भूय, अन्वग्भूत्वा, अन्वग्भावम् ।

६५. शकधृषज्ञाग्लाघट्टरभलभक्रमसहार्हास्त्यर्थेषु तुमुन् । शक्नोति,
जानाति, ग्लायति, घट्टते, आरभते, लभते, प्रक्रमते, सहते, अर्हति वा भोक्तुम् ।

६६. पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु । पर्याप्तोऽलं वा भोक्तुम् । भोक्तुं
पारयति ।

६७. कर्त्तरि कृत् । कारकः, कर्त्ता । नन्दनः । ग्राही । पचः ।

६८. भव्यगेयप्रवचनीयोपस्थानीयजन्याप्लाव्यापात्या वा । भवतीति,
भव्यः । भव्यमनेन वा । गायतीति गेयः साम्नामयम् । गेयं सामानेन वा ।
प्रवचनीयो गुरुः स्वाध्यायस्य । प्रवचनीयो गुरुणा स्वाध्यायो वा । उपस्थानी-
योऽन्तेवासी गुरोः । उपस्थानीयः शिष्येण वा गुरुः । जायतेऽसौ, जन्यः ।
जन्यमनेन वा । आप्लवतेऽसावाप्लाव्यः । आप्लाव्यमनेन वा । आपतत्यसा-
वापात्यः । आपात्यमनेन वा ।

१. क्रियामन्तरयति व्यवधत्त इति क्रियान्तरः । २. भूयग्रहणं कृञो निवृत्त्यर्थम् ।
३. यत्रार्थादेशो नास्ति तत्रायमुपतिष्ठते । अर्थाकाङ्क्षित्वाच्च ।

६६. लः कर्मणि च भावे चाकर्मकेभ्यः । लः कर्मणि च । आनन्दोऽनु-
भूयते चैत्रेण, त्वया, मया च । आनन्दमनुभवति चैत्रः । आनन्दमनुभवसि त्वम् ।
अनुभवाम्यहम् । भावे चाकर्मकेभ्यः । त्वया मयान्यैश्च भूयते । त्वं भवसि ।
अहं भवामि । स भवति ।

७०. तयोरेव कृत्यक्तखलर्थाः । एधितव्यम्, एधनीयम्, त्वया मया-
न्यैश्च । चेतव्यश्चनीयो, वा धर्मस्त्वया, मया, चैत्रेण च । स्नातं त्वया, मया, चैत्रेण
च । स्तुतस्त्वया मयान्यैश्च विष्णुः । ईषत्करः, सुकरः, दुष्करो वा कटस्त्वया
मयान्यैश्च । ईषदाढ्यम्भवम्, स्वाढ्यम्भवं भवता ।

७१. आदिकर्मणि क्तः कर्त्तरि च । प्रस्वेदितश्चैत्रः । प्रस्वेदितं तेन । प्रकृतः
कटं देवदत्तः । प्रकृतः कटस्तेन । प्रभुक्त ओदनं देवदत्तः । प्रभुक्त ओदनस्तेन ।

७२. गत्यर्थीकर्मकशिल्पशीङ्स्थासवसजनरुहजीर्यतिभ्यश्च । गङ्गां
गतः, गङ्गाम्प्राप्तः । ग्लानः सः । लक्ष्मीमाश्लिष्टो हरिः । शेषमधिशायितः ।
वैकुण्ठमधिष्ठितः । शिवमुपासितः । हरिदिनमुपोषितः । राममनुजातः । गरुड-
मारुढः । विश्वमनुजीर्णः । पक्षे यथाप्राप्तम् ।

७३. दाशगोघ्नौ सम्प्रदाने । दाशन्त्यस्मै दाशः । गां हन्त्यस्मै गोघ्नो-
ऽतिथिः ।

७४. भीमादयोऽपादाने । भीमः, भीष्मः, भयानकः । प्रस्कन्दनः ।
प्ररक्षः । मूर्खः । खलतिः ।

७५. ताभ्यामन्यत्रोणादयः । ततोऽसौ भवति, तन्तुः । वृत्तं तदिति,
वर्त्म । चरितं तदिति, चर्म ।

७६. क्तोधिकरणे च ध्रौव्यगतिप्रत्यवसानार्थेभ्यः । मुकुन्दस्यासित-
मिदमिदं यातं रमापतेः । भुक्तमेतदनन्तल्येत्यूचुर्गोण्यो दिदृक्षवः ॥

७७. लस्य । अधिकारोऽयम् ।

१. अत्र योगद्वयम् । २. सकर्मकेभ्यो धातुभ्य इत्यर्थाद्विध्यम् । चात्कर्त्तरि ।
३. चादिद्वापि कर्त्तरीत्यनुकृष्यते । ४. चाद्यथाप्राप्तम् । ५. शिल्पादयः सर्वे
सोपसर्गाः सकर्मका भवन्तीति पुनरेषामुपादानम् । ६. दाश दाने पचाद्यच् ।
७. दग्न निपात्यते । ८. लस्येति सामान्यग्रहणं लट्-लिट्-लुट्-लृट्-लोट्-लोट्-
लङ्-लिट्-लुङ्-लृङ्-लोट् ग्रहणार्थम् ।

७८. तितस्मिस्मिस्थमिद्वस्मस्तातांभथासाथांभमिड्वहिमहिड् ।
भवति, भवतः, भवन्ति । भवसि, भवथः,^१ भवथ । भवामि, भवावः, भवामः ।
एधते, एधेते, एधन्ते । एधसे, एधेथे, एधध्वे । एधे, एधावहे, एधामहे । एवमन्येषु
लकारेषूह्यम् ।

७९. दित आत्मनेपदानां टेरे । एधते-इत्यादि पूर्वमुदाहृतम् ।

८०. थासः से । एधसे । पचसे । पेचिषे । पक्तासे । पक्ष्यसे । एधांवकृषे ।
इत्यादि ।

८१. लिटस्तभ्योरेशिरेच् । पेचे, पेचिरे । लेभे, लेभिरे । एधांवक्रे,
एधांवकिरे ।

८२. परस्मैपदानां णलतुसुस्थलथुसणल्वमाः । बभूव, बभूवतुः,
बभूवुः । बभूविथ, बभूवथुः, बभूव । बभूव, बभूविथ, बभूविम ।

८३. विदो लटो वा । वेद, विदतुः, विदुः । वेत्थ, विदथुः, विद । वेद,
विद, विद्म । पक्षे, वेत्ति, वित्तः, विदन्ति । वेत्सि, वित्थः, वित्थ । वेद्मि, विद्वः,
विद्मः ।

८४. ब्रुवः पञ्चानामादित आहो ब्रुवः । आह, आहतुः, आहुः । आत्थ,
आहथुः । पक्षे, ब्रवीति, ब्रूतः, ब्रुवन्ति । ब्रवीषि, ब्रूथः ।

८५. लोटो लङ्वत् । भवताम्, भवतम्, भवत, भवाव, भवाम ।

८६. एरुः । भवतु । भवन्तु ।

८७. सेर्हापिच्च । लुनीहि । पुनीहि ।

८८. वा छन्दसि । प्रीणीहि । प्रीणाहि ।

८९. मेर्निः । उत्त्वलोपयोरपवादः । भवानि । पवानि ।

९०. आमेतः । एधताम्, एधेताम्, एधन्ताम् । पचताम्, पचेताम्,
पचन्ताम् ।

१. तिबादिभिरात्मनेपदानि विशेष्यन्ते तेनेह न, पचमानः । यजमानः ।

२. तेन तामादयः सलोपश्च । अडाटौ तु न, लङस्तुल्यं लङ्वदिति षष्ठ्यन्ता-
द्वेतरङ्गीकारात् । विदो लटो वेत्यतो वा-पदमनुवर्त्य व्यवस्थितविभाषाश्रयणाद्वा ।

३. हिन्योस्तवन्तूच्चारणसामर्थ्यान्न । देहि, भवानि । ४. अपित्वं विकल्प्यते ।

६१. सवाभ्यां वामौ । आमोऽपवादः । एधस्व, एधध्वम् । पचस्व, पचध्वम् ।

६२. आडुत्तमस्य पिच्च । भवानि, भवाव, भवाम । एधै, एधावहै, एधामहै । करवाणि, करवाव, करवाम । करवै, करवावहै, करवामहै ।

६३. एत ऐ । एधै, एधावहै, एधामहै ।

६४. लेटोऽडाटौ । जोषिषत् । तारिषत् । मन्दिषत् । पताति ।

६५. आत ऐ । मादयैते । मन्त्रयैते । करवैते ।

६६. वैतोऽन्यत्र । पशूनामीशै । ग्रहा गृह्यान्तै ।

६७. इतश्च लोपः परस्मैपदेषु । जोषिषत् । पताति ।

६८. स उत्तमस्य । करवाव । करवावः ।

६९. नित्यं ङितः । अभवाव, अभवाम । भवेव, भवेम । अभूव, अभूम ।

१००. इतश्च । अभवत् । भवेत् । भूयात् । अभूत् । अभविष्यत् ।

१०१. तस्थस्थमिपां तान्तन्तामः । अभवताम्, अभवतम्, अभवत, अभवम् । अपाक्ताम्, अपाक्तम्, अपाक्त, अपाक्षम् ।

१०२. लिङः सीयुट् । एधेत, एधेयाताम्, एधेरन् । एधिषीष्ट, एधिषीयास्ताम्, एधिषीरन् ।

१०३. यासुट् परस्मैपदेषूदात्तो ङिच्च । भवेत्, भूयात् । कुर्यात्, क्रियात् ।

१०४. किदाशिषि । भूयात् । स्तुयात् । इज्यात् । जागर्यात् ।

१०५. भस्य रन् । शोऽन्तापवादः । एधेरन् । एधिषीरन् । कृषीरन् ।

१०६. इटोऽत् । एधेय । पचेय, कृषीय ।

१०७. सुट् तिथोः । एधिषीष्ट । एधिषीयास्ताम् । एधिषीरन् ।

१०८. भोर्जुस् । शोऽन्तापवादः । भवेयुः । कुर्युः ।

१. आत ऐ इत्यस्य विषयं वर्जयित्वा । २. ङित्वन्तु लिङ एव । तत्कार्याणां तत्रैव सम्भवात् । स्थानिवद्भावादेव ङित्वे सिद्धे पुनस्तद्वचनं ज्ञापनार्थम् । लाश्रयमनुबन्धकार्यं नादेशानाम् । तेन अचिनवम् । अकरवम् । वक्ष्यमाणा । ३. कित्वङित्वयोर्गुणवृद्धिप्रतिषेधस्तुल्यः । सम्प्रसारणे जागर्तैर्गुणे च विशेषः कित्वस्य ।

१०६. सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च । अकार्षुः, अहार्षुः । अविभयुः, अजा-
गरुः । अविदुः ।

११०. आतः । अपुः । अदुः । अधुः ।

१११. लङः शाकटायनस्यैव । अयुः, अयान् । अवुः, अवान् ।

११२. द्विषश्च । अद्विषुः, अद्विषन् ।

११३. तिङ्शित्सार्वाधातुकम् । भवति । नयति । स्वपिति । पचन् ।
पचमानः ।

११४. आर्धधातुकं शेषः । भविता, भवितुम् । लविता, लवितुम् ।

११५. लिट् च । बभूविथ । पेविथ । जग्ले । मम्ले ।

११६. लिङाशिपि । एषिषीष्ट । लविषीष्ट ।

११७. छन्दस्युभयथा । वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयः । विशृण्विरे ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे ह्रिशङ्करशर्मसंकलिते
तृतीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः ।

१. पूर्वैर्नैव सिद्धे नियमार्थं वचनम् । सिजलुक्रयादन्तादेव शेर्जुसिति । तेनेह
न :- अभूवन् । २. आर्धधातुकत्वाणिलोपः । वर्धयन्तु-इत्यर्थः । ३. सार्वाधातु-
कत्वात् श्नुः श्रुभावश्च ।

अथ चतुर्थाध्यायस्य प्रथमपादः ।

१. ऊयाप्रातिपदिकात् । अधिकारोऽयमापञ्चमाध्यायसमाप्तेः ।

२. स्वौजसमौद्बुष्टाभ्यांभिस्ङेभ्याम्भ्यस्ङसिभ्याम्भ्यस्ङसोसाम्-
ङ्योस्सुप् । कुमारी, कुमार्यौ, कुमार्यः । कुमारीम्, कुमार्यौ, कुमारीः ।
कुमार्या, कुमारीभ्याम्, कुमारीभिः । कुमार्यै, कुमारीभ्याम्, कुमारीभ्यः ।
कुमार्याः, कुमारीभ्याम्, कुमारीभ्यः । कुमार्याः, कुमार्योः, कुमारीणाम् ।
कुमार्याम्, कुमार्योः, कुमारीषु । एवं गौरी, शार्ङ्गरवी । रमा, रमे, रमाः ।
रमाम्, रमे, रमाः । रमया, रमाभ्याम्, रमाभिः । रमायै, रमाभ्याम्,
रमाभ्यः । रमायाः, रमाभ्याम्, रमाभ्यः । रमायाः, रमयोः, रमाणाम् । रमायाम्,
रमयोः, रमासु । एवं बहुराजा, कारीषगन्ध्या । दृषद्, दृषदौ, दृषदः । दृषदम्,
दृषदौ, दृषदः । दृषदा, दृषदभ्याम्, दृषद्भिः । दृषदे, दृषदभ्याम्, दृषदभ्यः ।
दृषदः, दृषदभ्याम्, दृषदभ्यः । दृषदः, दृषदोः, दृषदाम् । दृषदि, दृषदोः,
दृषत्सु । रामः, रामौ, रामाः-इत्यादि ।

३. स्त्रियाम् । अधिकारोऽयं समर्थानामिति यावत् ।

४. अजाद्यतष्टाप् । अजा । एडका । अश्वा । चटका । मूषिका । बाला ।
वत्सा । होडा । मन्दा । विलाता । * संभस्त्राजिनशणपिण्डेभ्यः फलात् *
संफला । भस्त्रफला । अजिनफला । शणफला । पिण्डफला । * त्रिफला द्विगौ *
त्रिफला । * सदच्चाण्डप्रान्तशतैकेभ्यः पुष्पात् * पाककर्णेति ङीषोऽपवादः ।
सत्पुष्पा । प्राक्पुष्पा । प्रत्यक्पुष्पा । काण्डपुष्पा । प्रान्तपुष्पा । शतपुष्पा । एक-
पुष्पा । * शूद्रा चामहत्पूर्वा जातिः * शूद्रा । पुंयोगे शूद्री । महत्पूर्वा तु महाशूद्री ।
कुञ्जा । उष्णिहा । देवविशा । ज्येष्ठा । कनिष्ठा । मध्यमेति पुंयोगेऽपि । कोकिला
जातावपि । * मूलान्नजः * अमूला ।

५. ऋन्नेभ्यो ङीप् । कर्त्री । दण्डिनी । हस्तिनी ।

१. अजादीति लुप्तपञ्चमन्तम् । तस्य स्त्रियामन्वयः । अजादिवाच्ये स्त्रीत्व
इत्यर्थः । तेन पञ्चानामजानां समाहारः, पञ्चाजीत्यादौ समासार्थसमाहारनिष्ठ-
स्त्रीत्वे नेदम् । २. एषु जातिलक्षणो ङीप् प्राप्तः । ३. एषु वयसि प्रथम इति
ङीप् प्राप्तः । ४. ङयापोरिति ह्रस्वः ।

६. उगितश्च । पचन्ती, भवन्ती । भवती । प्राची, प्रतीची, उदीची, अवाची ।

७. वनो^१ र च । सुत्वरी, अतिसुत्वरी । धीवरी, अतिधीवरी । शर्वरी, पीवरी । * वनो न हस इति वक्तव्यम् * अवावा ब्राह्मणी । सहयुध्वा ।

८. पादोऽन्यतरस्याम् । द्विपात्, द्विपदी । त्रिपात्, त्रिपदी ।

९. टावृचि । द्विपदा ऋक् । एकपदा ।

१०. न षट्स्वस्वादिभ्यः । पञ्च । चत्स्रः ।

११. मनः । दामा, दामानौ । सीमा, सीमानौ ।

१२. अनो बहुव्रीहेः । बहुयज्वा, बहुयज्वानौ ।

१३. डावुभाभ्यामन्यतरस्याम् । सीमा । सीमे, सीमानौ । दामा । दामे, दामानौ । बहुयज्वा । बहुयज्वे, बहुयज्वानौ ।

१४. अनुपसर्जनात् । अधिकारोऽयं यूनस्तिरिति यावत् ।

१५. टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नमात्रचतयपृष्ठकृञ्कृञ्करपः । टापोऽप-
वादः । कुरुचरी । अनुपसर्जनादित्येव । नेह :- बहुकुरुचरा । नहृ-नदी । सौप-
र्णेयी । ऐन्द्री । औत्सी । ऊरुद्वयसी । ऊरुद्वी । ऊरुमात्रो । पञ्चतयी । आक्षिकी ।
लावणिकी । यादशी । इत्वरी । * ताच्छीलिके णेऽपि * चौरी । * नञ्स्नजीक-
कृत्युंस्तरुणतलुनानामुपसंख्यानम् * स्त्रैणी । पौंस्नी । शाक्तीकी । आढ्यङ्करणी ।
तरुणी । तलुनी ।

१६. यञश्च । गार्गी । वात्सी । * अनपत्याधिकारस्थान्न ङीप् * द्वैष्या ।
दैव्या ।

१७. प्राचां ष्फ तद्धितः^२ । गार्ग्यायणी । वात्स्यायनी । अन्येषां गार्गी ।
वात्सी ।

१. उगिदचामिति सूत्रेऽग्रहणं धातोश्चेदुगित्कार्यं तर्ह्यञ्चतेरेवेति नियमार्थम् ।
तेनेह न :-उखास्रत्, पर्णध्वत् ब्राह्मणीति । २. प्रत्ययग्रहणे यस्मात्स विहितस्त-
दादेस्तदन्तस्य ग्रहणम् । वन्तिनि ड्निप्कनिप्वनिपां सामान्यग्रहणम् । ३. प्राति-
पदिकविशेषणात्तदन्तान्तमपि लभ्यते । ४. नलोपः सुप्स्वरेति नलोपस्यासिद्धत्वा-
त्षट्संज्ञा । ५. अयमेव स्त्रीप्रत्ययेषु तदन्तविधिरस्तीति ज्ञापयति । ६. आयनेति
फस्यायनादेशः । प्रत्ययद्वयेनेह स्त्रीत्वप्रतीतिः ।

१८. सर्वत्र लोहितादिकतन्तेभ्यः । लौहित्यायनी । कात्यायनी ।

१९. कौरव्यमागडूकाभ्यां च । टाप्डीषोरपवादः । कौरव्यायणी । माण्डू-
कायनी । * आधुरेहपसंख्यानम् * आधुरायणी ।

२०. वयसि प्रथमे । कुमारी । * वयस्यचरम इति वाच्यम् * वधूटी ।
चिरुण्टी । कन्याया न । कन्यायाः कनीन चेति निर्देशात् । कन्या ।

२१. द्विगोः । त्रिलोकी । पञ्चपूली ।

२२. अपरिमाणविस्ताचितकम्बल्येभ्यो न तद्धितलुकि । पञ्चभिरश्वैः
क्रीता, पञ्चाश्वा, दशाश्वा । द्विवर्षा । द्विशता । द्वौ विस्तौ पचति, द्विविस्ता ।
द्वयाचिता । द्विकम्बल्या । परिमाणान्तात्तु, द्वयाढकी ।

२३. काण्डान्तात्क्षेत्रे । द्वे काण्डे प्रमाणमस्याः, द्विकाण्डा क्षेत्रमक्तिः ।
त्रिकाण्डा । अन्यत्र द्विकाण्डी रज्जुः ।

२४. पुरुषात्प्रमाणेऽन्यतरस्याम् । द्वौ पुरुषौ प्रमाणमस्याः, द्विपुरुषी,
द्विपुरुषा वा परिखा । त्रिपुरुषी, त्रिपुरुषा ।

२५. बहुव्रीहेरुधसो ङीप् । कुण्डोक्षी । घटोक्षी ।

२६. संख्याव्ययादेर्ङीप् । ङीषोऽपवादः । द्व्यूक्षी । अत्य्यूक्षी । बहुव्रीहे-
रित्येव । नेह :- ऊधोऽत्तिकान्ता, अत्यूधाः ।

२७. दामहायनान्ताच्च । द्विदाम्नी । द्विहायनी बाला । * त्रिचतुर्भ्यां
हायनस्य गत्वं वाच्यम् * वयोवाचकस्यैव हायनस्य ङीप् गत्वं चेष्यते । त्रिहायणी,
चतुर्हायणी बाला । अन्यत्र तु द्विहायना, त्रिहायना, चतुर्हायना शाला ।

२८. अन उपधालोपिनोऽन्यतरस्याम् । बहुराज्ञी । बहुराज्ञ्यौ, बहु-
राजे, बहुराजानौ ।

२९. नित्यं संज्ञाच्छन्दसोः । सुराज्ञी नाम नगरी । वेदे तु, शतमूर्ध्नी ।

१. वधूटचिरण्टशब्दौ यौवनवयोवाचिनौ । २. अपरिमाणान्ताद्विस्ताद्यन्ताच्च
द्विगोरित्यर्थः । ३. आर्हीयस्य ठकोऽध्यर्धेति लुक् । ४. कालः संख्या च न परि-
माणम् । ५. द्वाभ्यां शताभ्यां क्रीता । ६. ऊधसोऽनडित्यनडि कृते डाब्डीङ्निषेधेषु
प्राप्तेष्विदं वचनम् । ७. दामान्ते डाप्प्रतिषेधयोः प्राप्तयोर्हायनान्ते टापि प्राप्ते
वचनम् । इह पूर्वसूत्रात्संख्यादेरित्येवानुवर्तते न त्वव्ययादेरिति । तेनोदामा
वडवेत्यत्र डाप्प्रतिषेधावपि पक्षे स्तः ।] ८. ङीप् स्यात् । ङीपा मुक्ते डाप्प्रतिषेधौ
भवतः ।

३०. केवलमामकभागधेयपापापरसमानार्थकृतसुमङ्गलभेषजाच्च ।
अथोत इन्द्रः केवलीविंशः । मामकी । भागधेयी । पापी । अपरी । समानी ।
आर्यकृती । सुमङ्गली । भेषजी । अन्यत्र तु, केवला । मामिका । भागधेया । पापा ।
अपरा । समाना । आर्यकृता । सुमङ्गला । भेषजा ।

३१. रात्रेश्चाजसौ । रात्री व्यख्यदायती । लोके तु कृदिकारादिति ङीष्-
न्तोदात्तः ।

३२. अन्तर्धत्पतिवतोर्नुक् । अन्तर्वत्नी । पतिवत्नी ।

३३. पत्युर्नो यज्ञसंयोगे । वसिष्ठस्य पत्नी ।

३४. विभाषा सपूर्वस्य । गृहस्य पतिः, गृहपत्नी, गृहपतिः ।

३५. नित्यं सपत्न्यादिषु । समानः पतिरस्याः सा, सपत्नी । एकपत्नी ।
वीरपत्नी । भ्रातृपत्नी । पुत्रपत्नी ।

३६. पूतक्रतोरै च । इयं त्रिसूत्री पुंयोग एवेष्यते । पूतक्रतोः स्त्री
पूतक्रतायी । यया तु क्रतवः पूताः स्यात्पूतक्रतुरेव सा ।

३७. वृषाकप्यग्रिकुसितकुसिदानामुदात्तः । वृषाकपः स्त्री, वृषाक-
पायी । अग्रायी । कुसितायी । कुसिदायी ।

३८. मनोरौ वा । मनोः स्त्री, मनावी, मनायी, मनुः ।

३९. वर्णादिनुदात्तात्तोपधात्तो नः । एनी, एता । रोहिणी, रोहिता ।
श्येनी, श्येता । * पिशङ्गादुपसंख्यानम् * पिशङ्गी, पिशङ्गा । * असितपलित-
योर्न * असिता । पलिता । * छन्दसि क्रमेके * असिक्री । पलिक्री । अवदात्तशब्दो
विशुद्धवाची न वर्णवाचीति, अवदात्ता इत्येव ।

४०. अन्यतो ङीष् । कल्माषी । सारङ्गी ।

४१. शिद्गौरादिभ्यश्च । नर्त्तकी, खनकी । गौरी । * अनङ्गुहः स्त्रि-

१. संज्ञाच्छन्दसोरित्येव । २. ऋन्नेभ्यो ङीप् । अन्तरस्त्यस्यां गर्भ इति
विग्रहेऽन्तःशब्दस्याधिकरणप्रधानतयास्तिसामानाधिकरण्याभावादप्राप्तो मनुज्जिपा-
त्यते । ३. अत्र वत्त्वं निपात्यते । ४. तत्कृतयज्ञस्य फलभोक्तीत्यर्थः । दम्पत्योः
सहाधिकारात् । ५. हरविष्णू वृषाकपी इत्यमरः । वृषाकपायी श्रीगौर्योरिति च ।
६. वर्णानां तणितिनितान्तानामित्याद्युदात्ताः सर्व एते । ७. लघावन्ते द्वयोश्च
बह्वचो गुरुरिति मध्योदात्तावेतौ ।

यामाम् वा वाच्यः * अनडुदी, अनडाही । * पिप्पल्यादयश्च * पिप्पली । हरीत-
कीत्यादि ।

४२. जानपदकुण्डगोणस्थलभाजनागकालनीलकुशकामुककबराद्
वृत्त्यमत्रावपनाकृत्रिमाश्राणास्थौल्यवर्णनाच्छादनायोविकारमैथुनेच्छाकेश-
वेशेषु । जानपदी, वृत्तिश्चेत् । अन्या तु जानपदो । कुण्डी, अमत्रं चेत् ।
कुण्डान्या । गोणी, आवपनं चेत् । गोणान्या । स्थली, अकृत्रिमा भूमिः । स्थलान्या ।
भाजी, श्राणा । भाजान्या । नागी, स्थूला । नागान्या । काली, वर्णः । कालान्या ।
नीली, अनाच्छादनं चेत् । नीलाऽन्या । * नीलादोषधौ * नीली ओषधिः ।
* प्राणिनि च * नीली गौः । * संज्ञायां वा * नीली, नीला । कुशी, अयो-
विकारः । कुशान्या । कामुकी, मैथुनेच्छा चेत् । कामुकान्या । कबरी, केशवेश-
विशेषः । कबरान्या ।

४३. शोणात्प्राचाम् । शोणी, शोणा ।

४४. वोतो गुणवचनात् । मृद्दी, मृदुः । पट्टी, पटुः । * खरसंयोगो-
पधान्न * खरः पतिवरा कन्या । पाण्डुः ।

४५. बह्नादिभ्यश्च । बह्नी । बहुः । * कृदिकारादक्तिनः * रात्री, रात्रिः ।
* सर्वतोऽक्तिन्नर्थादित्येके * शकटो । शकटिः, क्तिन्नर्थात्तु, अजननिः । पद्धती,
पद्धतिः ।

४६. नित्यं छुन्दसि । बह्नीषु हित्वा प्रपिबन् ।

४७. भुवश्च । विभ्वी च प्रभ्वी च ।

४८. पुंयोगादाख्यायाम् । गोपस्य स्त्री, गोपी । * पालकान्तान्न *
गोपालिका । अश्वपालिका । * सूर्यादेवतायां चाब्वाच्यः * सूर्यस्य स्त्री
देवता, सूर्या । सूरी कुन्ती ।

१. उत्सादित्वादजनन्तत्वे टिड्देति ङीप्पाद्युदात्तः । २. स्त्रीविषयत्वादप्राप्तो
ङीष् विधीयते न तु नियम्यते । अमृते जारजः कुण्ड इति मनुष्यजातिवचनात्तु
जातिलक्षणो ङीष् भवत्येव । ३. गजवाची नागशब्दः स्थौल्यगुणयोगादन्यत्र
प्रयुक्त उदाहरणम् । ४. सर्पवाच्यं दैर्घ्यगुणयोगादन्यत्र प्रयुक्तः प्रत्युदाहरणम् ।
५. नील्या रक्ता शाटीत्यर्थः । ६. चित्रेत्यर्थः । ७. बहुशब्दो गुणवचन एव । तस्येह
पाठ उत्तरार्थः । ८. क्तिन्नन्तत्वादप्राप्ते पद्धतिशब्दो गणे पठ्यते । ९. मानुषीयम् ।

४९. इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृडहिमारण्ययवयवनमातुलाचार्याणामा-
नुक् । इन्द्राणी । वरुणानी । भवानी । शर्वाणी । मृडानि । * हिमारण्य-
योर्महत्त्वे * महद्धिमं हिमानी । महदरण्यमरण्यानी । * यवाद्दोषे * दुष्टो यवो
यवानी । * यवनाल्लिप्याम् * यवनानां लिपिर्यवनानो । * मातुलोपाध्याययोरा-
नुरवा * मातुलानी, मातुली । उपाध्यायानो, उपाध्यायी । * आचार्यादणत्वं
च * आचार्यानी । * अर्थक्षत्रियाभ्यां वा स्वार्थे * अर्याणी, अर्या । क्षत्रियाणी,
क्षत्रिया, पुंयोगे तु, अर्या । क्षत्रियी । * मुद्गलाच्छन्दसि लिचि * रथोरभून्मुद्ग-
गलानी ।

५०. क्रीतात्करणपूर्वात् । वस्त्रेण क्रीता, वस्त्रक्रीती । कचिन्न, धन-
क्रीता ।

५१. कादल्पाख्यायाम् । अभ्रलिप्ती द्यौः ।

५२. बहुव्रीहेश्चान्तोदात्तात् । * जातिपूर्वादिति वक्तव्यम् * ऊहमिन्नी ।
नेह :- बहुकृता । * जातान्तान्न * दन्तजाता । * पाणिगृहीती भार्यायाम् *
पाणिगृहीतान्या ।

५३. अस्वाङ्गपूर्वपदाच्च । छरापीती, छरापीता ।

५४. स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात् । अतिकेशी, अतिकेशा ।
चन्द्रमुखी, चन्द्रमुखा । संयोगोपधात्, सुगुल्फा । स्वाङ्गं त्रिधा :- * अद्रवं मूर्त्तिम-
त्स्वाङ्गं प्राणिस्थमविकारजम् * नेह :- सुस्वेदा । सुज्ञाना । सुमुखा शाला ।
सुशोफा । * अतत्स्थं तत्र दृष्टं च * सुकेशी, सुकेशा वा रथ्या । * तेन चेत्त-
त्थायुतम् * सुस्तनो, सुस्तना वा प्रतिमा ।

५५. नासिकोदरीष्टजङ्घादन्तर्कर्णशृङ्गाच्च । तुङ्गनासिकी, तुङ्गनासिका ।
तिलोदरी, तिलोदरा । बिम्बोष्ठी, बिम्बोष्ठा । दीर्घजङ्घी, दीर्घजङ्घा । समदन्ती,

१. येषामिन्द्रादीनां षण्णां मातुलाचार्ययोश्च पुंयोगे एवेष्यते तेषामातुगागम-
मात्रं विधीयते । ङीष् तु पूर्वैर्ण सिद्धः । अन्येषामुभयम् । २. या तु स्वयमेवाध्या-
पिका तत्र वा ङीष् वाच्यः । उपाध्यायी, उपाध्याया । नेदं भाष्ये दृश्यते । ३. स्वयं
व्याख्यात्री तु आचार्या । ४. स्वामिनी वश्या वा । इह वार्त्तिके स्वार्थ इति
भाष्ये नास्ति । कैयटरीत्या प्रक्षिप्तं तत् । ब्रह्माणीति तु ब्रह्माणमानयति जीवयतीति
कर्मण्यम् । ५. पूर्वैर्ण नित्यं प्राप्ते विकल्पोऽयम् । ६. शोफस्य विकारजत्वात् ।
७. अप्राणिस्थस्यापि प्राणिनि दृष्टत्वात् । ८. प्राणिवत्प्राणिसदृशे स्थितत्वात् ।

समदन्ता । चाहकर्णी, चाहकर्णी । तीक्ष्णशृङ्गी, तीक्ष्णशृङ्गा । * पुच्छाच्च *
सुपुच्छी, सुपुच्छा । * कबरमणिविषशरेभ्यो नित्यम् * कबरपुच्छो मयूरी । मणि-
पुच्छो । विषपुच्छी । शरपुच्छो । * उपमानात्पक्षाच्च पुच्छाच्च * उलूकपक्षी
शाला । उलूकपुच्छी सेना ।

५६. न क्रोडादिवह्वचः । कल्याणक्रोडा, कल्याणखुरा । सुभगा ।
सुजघना ।

५७. सहनञ्विद्यमानपूर्वाच्च । सकेशा । विद्यमाननासिका ।

५८. नखमुखात्संज्ञायाम् । शूर्पणखा । गौरमुखा । संज्ञाभावे ताम्रमुखी,
चन्द्रमुखी कन्या ।

५९. दीर्घजिह्वी चच्छ्रन्दसि । आसुरी वै दीर्घजिह्वी देवानां यज्ञवाट् ।

६०. दिक्पूर्वपदान्डीप् । प्राङ्मुखो, प्राङ्नासिकी । प्राङ्मुखा, प्राङ्-
नासिका ।

६१. वाहः । दित्यवाट् च मे दित्यौही च मे ।

६२. सख्यशिश्वीति भाषायाम् । सखी । अशिश्वी । आधेनवो धुनय-
न्तामशिश्वीः ।

६३. जातेरन्त्राविषयाद्योपधात् । * आकृतिग्रहणा जातिः * तटी ।
कुक्कुटी । सूकरी । * लिङ्गानां च न सर्वभाक् । सकृदाख्यातनिर्ग्राह्या * वृषली ।
* गोत्रं च चरणैः सह * औपगवी । कठी । बह्वुची । ब्राह्मणीन्यत्र तु शाङ्ग-
रवादित्वान् डीन् । * योपधप्रतिषेधे ह्यगवयमुकयमनुष्यमत्स्यानामप्रतिषेधः *
हयी । गवयी । मुकयी । मनुषी । मत्सी ।

६४. पाककर्णपर्णीपुष्पफलमूलवालौत्तरपदाच्च । ओदनपाकी । शङ्कु-
कर्णी । शालपर्णी । शङ्खपुष्पी । दासीफली । दर्भमूली । गोवाली ।

-
१. अश्वानामुरः क्रोडा । क्रोडादिराकृतिगणः । २. इह बह्वचकत्वात् ।
३. डीषो डीवादेश इत्यर्थः । ४. डीषेव स्वर्यते न डोप् । ५. अनुगतसंस्थानव्यङ्ग्ये-
त्यर्थः । ६. असर्वलिङ्गत्वे सत्येकस्यां व्यक्तौ कथनाद्व्यत्यन्तरे कथनं विनापि सुप्रहा
जातिरिति लक्षणान्तरम् । ७. अपत्यप्रत्ययान्तः शाखाध्येतृवाची च शब्दो जाति-
कार्यं लभत इत्यर्थः । ८. हलस्तद्धितस्येति यलोपः । ९. मत्स्यस्य ड्याम् ।
१०. स्त्रीविषयत्वात्पूर्वैणाप्राप्तौ वचनम् । ओषधिविशेषे रुदा पुते ।

६५. इतो मनुष्यजातेः । दाक्षी । औदमेयी ।

६६. ऊडुतः । कुरुः । ब्रह्मबन्धूः । नेहू :- अध्वर्युः । * अप्राणिजाते-
श्वारज्ज्वादीनामुपसंख्यानम् * अलावूः । कर्कन्धूः । अलाव्वा । कर्कन्ध्वा ।
प्राणिजातेस्तु, कृकवाकुः । नेहू :- रज्जुः । हनुः ।

६७. बाह्वन्तारसंज्ञायाम् । भद्रबाहूः । असंज्ञायान्तु, वृत्तबाहुः ।

६८. पङ्गोश्च । पङ्गूः । * श्वशुरस्योकाराकारलोपश्च * श्वश्रूः ।

६९. ऊरुत्तरपदादौपम्ये । करभोरुः । नागनासोरुः ।

७०. संहितशफलक्षणधामादेश्च । संहितोरुः । शफोरुः । लक्षणोरुः ।
वामोरुः । * संहितसहाभ्यां चेति वक्तव्यम् * संहितोरुः । सहोरुः ।

७१. कद्रुकमण्डल्वोश्छन्दसि । कद्रूश्च वै कमण्डलः । * गुग्गुलुमधुज-
तुपतयालूनामिति वक्तव्यम् * गुग्गुलुः । मधूः । जतूः । पतयालूः ।

७२. संज्ञायाम् । कद्रूः । कमण्डलूः ।

७३. शार्ङ्गरवाद्यञो ङीम् । शार्ङ्गरवी । बैदी । जातेरित्यनुवृत्तेः पुंयोगे
ङीषेव । * नृनरयोर्वृद्धिश्च * नारी ।

७४. यडश्चाप् । आम्बष्ठ्या । कारीषगन्ध्या । * पाद्यजश्चाप् वाच्यः *
पौतिमाण्या ।

७५. आवठ्याञ्च । आवठ्या ।

७६. तद्धिताः । अधिकारोऽयमापञ्चमाध्यायपरिसमाप्तेः ।

७७. यूनस्तिः । युवतिः । युवतीति तु, यौतेः शत्रन्तान्डीपि ।

७८. अणिञोरनार्षयोर्गुरुपोत्तमयोः प्यङ् गोत्रे । कुमुदगन्धेरेपत्यं स्त्री,
कौमुदगन्ध्या । वाराह्या । आर्षयोस्तु, वासिष्ठी । वैश्वामित्री ।

१. इह जातेरिति वर्त्तमाने पुनर्जातिग्रहणाद्योपधादपि । २. कुरुनादिभ्यो ङः ।
तस्य स्त्रियामवन्तीत्यादिना लुक् । ३. अयोपधादिति वृत्तं । ४. अनयोर्दीर्घान्त-
त्वेऽपि नोङ्धात्वोरिति प्रतिषेधः फलम् । ५. चादूङ् । पुंयोगलक्षणङीषोऽपवादः ।
६. लिङ्गविशिष्टपरिभाषया स्वादयः । ७. अनौपम्यार्थं सूत्रम् । ८. शफौ खुराविव
संहिलष्टावूरु यस्याः सा । ९. सहेते इति सहौ ऊरु यस्याः सा । १०. अच्छन्दोऽर्थं
वचनम् । ११. ञ्यङः ञ्यङश्च सामान्यग्रहणमेतत् । १२. पूतिमाषशब्दो गर्गादौ ।
१३. अवटशब्दोऽपि तथा । १४. निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्तीत्यणिञोरेव ञ्यङ् ।

७६ गोत्रावयवात् । पौणिक्या । भौणिक्या ।

८०. क्रौड्यादिभ्यश्च । क्रौड्या । व्याड्या । * सूत युवत्याम् * सूत्या ।
* भोज क्षत्रिये * भोज्या ।

८१. दैवयज्ञिशौचिवृत्तिसात्यमुप्रिकारणेविद्धिभ्योऽन्यतरस्याम् । दैव-
यज्ञ्या, दैवयज्ञी । शौचिवृक्ष्या, शौचिवृक्षी । सात्यमुप्रया, सात्यमुप्री । काण्ठे-
विद्ध्या, काण्ठेविद्धी ।

८२. समर्थानां प्रथमाद्वा । इदं पदत्रयमधिक्रियते प्राग्दिश इति यावत् ।

८३. प्राग्दीव्यतोऽण् । तेन दीव्यतीत्यतः प्रागणधिक्रियते ।

८४. अश्वपत्यादिभ्यश्च । वक्ष्यमाणस्य ण्यस्यापवादः । अश्वपतेरपत्यादि,
आश्वपतम् । गाणपतम् ।

८५. दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदार्णयः । दैत्यः । अदितेरादित्यस्य
वादित्यः । प्राजापत्यः । * यमाच्चेति काशिकायाम् * याम्यः । * पृथिव्या
जाजौ * पार्थिवा, पार्थिवी । * देवाद्यजजौ * दैव्यम्, दैवम् । * बह्विषष्टि-
लोपो यञ्च * बाह्यः । * ईकक् च * बाह्वीकः । * स्थान्नोऽकारः । अश्वत्थामः ।
* लोभोऽपत्येषु बहुष्वकारः * बाह्वादीजोऽपवादः । उडुलोमाः, उडुलोमान् ।
द्वित्वैकत्वयोस्तु, औडुलोमिः, औडुलोमी । * गोरजादिप्रसङ्गे यत् * गव्यम् ।
अनजादिप्रत्ययप्रसङ्गे तु, गोरूष्यम् । गोमयम् ।

८६. उत्सादिभ्योऽञ् । औत्सः । * अग्निकलिभ्यां ढग् वक्तव्यः * अग्नेर-
पत्यादि, आग्नेयम् । कालेयम् ।

८७. स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्सन्जौ भवनात् । स्त्रैणः । पौंस्त्रः । वत्यर्थे तु न
स्त्री पुंवच्चेति ज्ञापकात् । स्त्रीवत् । पुंवत् ।

८८. द्विगोर्लुगनपत्ये । पञ्चसु कपालेषु संस्कृतः पुरोडाशः, पञ्चकपालः ।
द्वौ वेदावधीते, द्विवेदः । त्रिवेदः । अपत्ये तु, द्वयोर्मित्रयोरपत्यं द्वैमित्रिः । अजादेरेव ।
नेह :- पञ्चगर्गरूप्यम्, पञ्चगर्गमयम् ।

१. गोत्रावयवः कुलाख्यः । अगुरुपोत्तमार्थोऽनजिजर्थश्च आरम्भः । २. अगो-
त्रार्थमिदं गोत्रेऽपि परत्वात् । ३. सामर्थ्यं परिनिष्ठितत्वं कृतसन्धिकार्यत्वमिति
यावत् । ४. गाणपत्यो मन्त्र इति तु प्रामादिकमेव । ५. पृषोदरादित्वात्सस्य तः ।
६. धान्यानां भवन इत्यतः प्राग्येऽर्थास्तेष्वित्यर्थः । ७. द्विगोर्निमित्तस्याजादेस्त-
द्धितस्येत्यर्थो व्याख्यानाल्लभ्यते ।

८९. गोत्रेऽलुगचि । गर्गाणां छात्राः, गार्गीयाः ।

९०. यूनि लुक् । ग्लुचुकस्य गोत्रापत्यं ग्लुचुकायनिः । युवापत्यं ग्लौचु-
कायनः । तस्यच्छात्रोऽपि ग्लौचुकायनः ।

९१. फक्फिजोरन्यतरस्याम् । कात्यायनस्य छात्राः, कातीयाः, का-
त्यायनीयाः । यास्कीयाः, यास्कायनीयाः ।

९२. तस्यापत्यम् । उपगोरपत्यमौपगवः । भानोरपत्यं भानवः ।

९३. एको गोत्रे । उपगोगोत्रापत्यमौपगवः । गार्ग्यः । नाडायनः ।

९४. गोत्राद्यून्यस्त्रियाम् । गर्गस्य युवापत्यं गार्ग्यायणः । स्त्रियां तु गोत्र-
त्वादेक एव प्रत्ययः । दाक्षी ।

९५. अत इञ् । दाक्षिः ।

९६. बाह्वादिभ्यश्च । बाह्विः । औडुलोमिः ।

९७. सुधातुरकङ् च । सुधातुरपत्यं सौधातकिः । * व्यासवरुडनिषाद-
चण्डालबिम्बानाञ्चेति वक्तव्यम् * वैयासकिः । वारुडकिः । नैषादकिः । चाण्डा-
लकिः । बैम्बकिः ।

९८. गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्चफञ् । कौञ्जायन्यः । ब्राह्मायन्यः ।

९९. नडादिभ्यः फक् । नाडायनः । गोत्र इत्येव । नाडिः ।

१००. हरितादिभ्योऽञ् । हारितायनः । कैन्दासायनः ।

१०१. यजिजोश्च । गार्ग्यायणः, वात्स्यायनः । दाक्षायणः ।

१०२. शरद्वच्छुनकदर्भाद् भृगुवत्साप्रायणेषु । अजिजोरपवादः । शार-
द्वतायनो भार्गवः । शारद्वतोऽन्यः । शौनकायनो वात्स्यः । शौनकोऽन्यः ।
दार्भायण आप्रायणश्चेत् । दार्भिरन्यः ।

१. अजादौ प्राग्दीव्यतीये विवक्षिते गोत्रप्रत्ययस्यालुगित्यर्थः । २. इह गार्गी-
दिभ्यो यजिति यजोऽलुकि वृद्धाच्छः । ३. युवप्रत्ययस्य पूर्वविषये इत्यर्थः ।
४. युवप्रत्ययस्याणो लुकि वृद्धत्वाभावाच्छो न । ५. यूनि लुगिति नित्ये प्राप्ते
वचनम् । ६. यून्यपत्ये गोत्रप्रत्ययान्तादेव प्रत्ययः । स्त्रियान्न युवसंज्ञा ।
७. बाह्वादिराकृतिगणः । ८. गोत्राधिकारश्च शिवादिभ्योऽणिति यावत् । ९. यूनि
फक् इत्यर्थः । बिदाद्यन्तर्गो हरितादिः । १०. इहापि यूनि प्रत्ययः, वचन-
सामर्थ्यात् । ११. शरद्वच्छुनकशब्दौ बिदादी ।

१०३. द्रोणपर्वतजीवन्तादन्यतरस्याम् । द्रौणायनः, द्रौणिः । पार्व-
तायनः, पार्वतिः । जैवन्तायनः, जैवन्तिः ।

१०४. अनुप्यानन्तर्ये विदादिभ्योऽञ् । विदस्य गोत्रापत्यं वैदः । अन-
न्तरो वैदिः । पुत्रस्यापत्यं पौत्रः । दौहित्रः ।

१०५. गर्गादिभ्यो यञ् । गार्ग्यः । वात्स्यः ।

१०६. मधुवक्रवोर्ब्राह्मणकौशिकयोः । माधव्यो ब्राह्मणः । माधवोऽन्यः ।
बाभ्रव्यः कौशिक ऋषिः । बाभ्रवोऽन्यः । बभ्रुशब्दस्य गर्गादावपि पाठः । तत्फलं
लोहितादिकार्यम् । बाभ्रव्यायणो ।

१०७. कपिवोध्यादाङ्गिरसे । काप्यः । बौध्यः । अन्यत्र कापेयः ।
बौधिः ।

१०८. वतण्डाच्च । वातण्ड्यः । अनाङ्गिरसे तु, गर्गादौ शिवादौ च पाठा-
द्यणौ । वातण्ड्यः । वातण्डः ।

१०९. लुक् स्त्रियाम् । वतण्डी । अनाङ्गिरसे लोहितादित्वाच्च वातण्ड्या-
यनी । अणि तु वातण्डी ।

११०. अश्वादिभ्यः फञ् । आश्वायनः । * पुंसि जाते * जातस्य
गोत्रापत्यं जातायनः । जातायास्तु, जातेयः ।

१११. भर्गात्तैर्गर्त्ते । भार्गायणस्त्रैर्गर्त्तः । भार्गिरन्यः ।

११२. शिवादिभ्योऽण् । शिवस्यापत्यं शैवः । गाङ्गः । तिकादौ शुभ्रा-
दौ च पाठात् फिज्ढकावपि । गाङ्गायनिः । गाङ्गेयः ।

११३. अवृद्धाभ्यो नदीमानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः । ढकोऽपवादः ।
यामुनः । नार्मदः । चिन्तिताया अपत्यं चैन्तितः । वृद्धाभ्यस्तु, वासवदत्तेयः ।

११४. ऋष्यन्धकवृष्णिङ्कुरुभ्यश्च । वासिष्ठः, वैश्वामित्रः । श्वाफलकः ।
वाष्पदेवः, आनिरुद्धः । नाकुलः, साहदेवः ।

१. अनादिरिद्ध द्रोणः । अश्वत्थामन्यनन्तरे तूपवारात्प्रयोगः । २. ये त्वत्रा-
नृषयस्तेभ्योऽनन्तरापत्ये । स्वार्थे ष्यञ् । ३. बाह्वादेशकृतिगणत्वादिङ् । ४. गोत्र
इत्येव । ५. आङ्गिरस इत्येव । ६. शार्ङ्गरवादिवात् ङीन् । ७. गोत्र इत्येव ।
८. गोत्र इति निवृत्तम् । ९. ऋषयो मन्त्रद्रष्टारः । १०. अन्धकोऽयम् । ११. वसु-
देवानिरुद्धौ वृष्णी । १२. नकुलसहदेवौ कुरुकुले ।

११५. मातुस्तसंख्यासंभद्रपूर्वायाः । द्वैमातुरः, षाण्मातुरः । सांमा-
तुरः । भाद्रमातुरः । वैमात्रेयस्तु शुभ्रादित्वाद् ढकि ।

११६. कन्यायाः कनीन च । कानीनो व्यासः, कर्णश्च ।

११७. विकर्णशुङ्गच्छगलाद्वत्सभरद्वाजात्रिषु । वैकर्णो वात्स्यः ।
वैकर्णिरन्यः । शौङ्गो भारद्वाजः । शौङ्गिरन्यः । छागल आत्रेयः । छागलिरन्यः ।

११८. पीलाया वा । पीलाया अपत्यं पैलः । पैलेयः ।

११९. ढक् च मण्डूकात् । माण्डूकेयः, माण्डूकः । माण्डूकिः ।

१२०. स्त्रीभ्यो ढक् । वैनतेयः । बाह्वादित्वात्सौमित्रिः । शिवादित्वा-
त्सापत्नः ।

१२१. द्यचः । तन्नामिकाणोऽपवादः । दात्तेयः । पार्थ इत्यत्र तु तस्येद-
मित्यण् ।

१२२. इतश्चानिजः । दौलेयः । नैधेयः ।

१२३. शुभ्रादिभ्यश्च । शुभ्रस्यापत्यं शौभ्रेयः । प्रावाहणेयः । प्रवाह-
णेयः । मार्कण्डेयः ।

१२४. विकर्णकुषीतकात्काश्यपे । वैकर्णेयः । कौषीतकेयः । अन्यो
वैकर्णिः । कौषीतकिः ।

१२५. भ्रुवो वृक्च । भ्रौवेयः ।

१२६. कल्याण्यादीनामिनङ् । काल्याणिनेयः । बान्धकिनेयः ।

१२७. कुलटाया वा । कौलटिनेयः । कौलटेयः ।

१२८. चटकाया षेरक् । चाटकैरः । * चटकस्येति वाच्यम् * चटकस्य
चाटकैरः । * स्त्रियामपत्ये लुग्वक्तव्यः * चटका ।

१२९. गोधाया ढक् । गौधेरः । शुभ्रादित्वात्पक्षे ढक् । गौधेयः ।

१३०. आरगुदीचाम् । गौधारः । रका सिद्धे आकारविधानमन्यतोऽपि
विधानार्थम् । जडस्य जाडारः । पाण्डारः ।

१. आदेशार्थं वचनम्, प्रत्ययस्तूत्सर्गेण सिद्धः । स्त्रीलिङ्गनिर्देशाद्वान्यमातुर्न ।
२. पक्षे द्वयच इति ढक् । ३. चादण् । पक्षे इञ् । ४. प्रवाहणस्येति वा वृद्धिः ।
५. चाङ् ढक् । ६. इनङ्मात्रं विकल्प्यते । ढक् तु नित्यः पूर्वैण । सती भिक्षुक्यत्र
कुलटा । या तु व्यभिचारार्थं कुलान्यटति तस्याः शुद्राभ्यो वेति पक्षे ढक् । कौलटेरः ।

१३१. जुद्राभ्यो वा । काणेः, काणेयः । दासेः, दासेयः ।
 १३२. पितृष्वसुशृण् । अणोऽपवादः । पैतृष्वस्त्रीयः ।
 १३३. ढकि च लोपः । पैतृष्वसेयः ।
 १३४. मातृष्वसुश्च । मातृष्वस्त्रीयः, मातृष्वसेयः ।
 १३५. चतुष्पाद्भ्यो ढञ् । कामण्डलेयः । जाम्बेयः ।
 १३६. गृष्ट्यादिभ्यश्च । अण्डकोरपवादः । गार्ष्टेयः । मित्रयोरपत्यं मैत्रेयः ।
 १३७. राजश्वशुराद्यत् । * राज्ञो जातावेवेति वाच्यम् * राजन्यः क्षत्रियः । राजनोऽन्यः । श्वशुर्यः ।
 १३८. क्षत्राद्धः । क्षत्रियः । जातावित्येव । क्षात्रिरन्यः ।
 १३९. कुलात्खः । कुलीनः । उत्तरसूत्रेऽपूर्वपदादिति लिङ्गात्तदन्तादपि । आढ्यकुलीनः ।
 १४०. अपूर्वपदादन्यतरस्यां यङ्ढकञौ । कुल्यः, कौलेयकः ।
 १४१. महाकुलाद्भ्रखञौ । माहाकुलः, माहाकुलीनः, महाकुलीनः ।
 १४२. दुष्कुलाङ् ढक् । दौष्कुलेयः, दुष्कुलीनः ।
 १४३. स्वसुशृङ् । स्वहुरपत्यं स्वस्त्रीयः ।
 १४४. भ्रातृर्व्यच्च । अणोऽपवादः । भ्रातृव्यः, भ्रात्रीयः ।
 १४५. व्यन्त्सपत्ने । भ्रातृव्यः शत्रुः ।
 १४६. रेवत्यादिभ्यष्टक् । रैवतिकः ।
 १४७. गोत्रास्त्रियाः कुत्सने ण च । गार्ग्या अपत्यं गार्गो गार्गिको वा जालमः ।
 १४८. वृद्धाट्क् सौवीरेषु बहुलम् । भागवित्तेर्भागवित्तिकः, भागवित्तायनः ।
 १४९. फेऽशृ च । यमुन्दस्यापत्यं यामुन्दायनिः । तस्यापत्यं यामुन्दायनीयः, यामुन्दायनिकः ।

१. अङ्गेन शीलेन च हीनाः क्षुद्राः । वा ढक् पक्षे ढक् । २. अत एव ज्ञापकाङ् ढक् । ३. चतुष्पाज्जातिविशेषोऽयम् । ४. दाण्डिनायनेति यलोपः । ५. स्वरे विशेषः । ६. सामर्थ्याच्च । ७. भस्याढ इति पुंवद्भावे यस्येति लोपः । आपत्यस्येति यलोपश्च । ८. पक्षे फक् । ९. तिकादित्वात् फिज् ।

१५०. फाण्टाहृतिमिमताभ्यां णफिजौ । फाण्टाहृतः, फाण्टाहृतायनिः ।
मैमतः, मैमतायनिः ।

१५१. कुर्वादिभ्यो रायः । कौरव्याः ब्राह्मणाः । वावदूक्याः । * सम्राजः
क्षत्रिये * साम्राज्यः । साम्राजोऽन्यः ।

१५२. सेनान्तलक्षणकारिभ्यश्च । द्वारिषेण्यः । लाक्षण्यः । तान्तु-
वाय्यः, कौम्भकार्यः, नापित्यः ।

१५३. उदीचामिञ् । द्वारिषेणिः । लाक्षणिः । तान्तुवायिः । कौम्भ-
कारिः । नापितात्तु उदीचां वृद्धादिति फिञ् । नापितायनिः ।

१५४. तिकादिभ्यः फिञ् । तैकायनिः ।

१५५. कौशल्यकार्मर्याभ्याञ्च । इजोऽपवादः । कौशल्यायनिः । का-
मर्यायनिः । * परमप्रकृतेरेवायमिष्यते * कुशलस्य कर्मरस्यापत्यमिति विग्रहः ।
* छागवृषयोरपि * छाग्यायनिः । वाघ्यायनिः ।

१५६. अणो ह्यचः । इजोऽपवादः । कार्मर्यायनिः ।

१५७. उदीचां वृद्धादगोत्रात् । आम्रगुप्तायनिः, आम्रगुप्तिः ।

१५८. वाकिनादीनां कुक्च । वाकिनकायनिः, वाकिनिः ।

१५९. पुत्रान्तादन्यतरस्याम् । गार्गीपुत्रकायनिः, गार्गीपुत्रायनिः । गार्गी-
पुत्रिः ।

१६०. प्राचामवृद्धात् फिन्बहुलम् । ग्लुचुकायनिः ।

१६१. मनोजातिवज्यतौ षुक् च । मानुषः, मनुष्यः ।

१६२. अपत्यं पौत्रप्रभृति गोत्रम् । गर्गस्यापत्यं पौत्रप्रभृति, गार्ग्यः ।
वात्स्यः ।

१६३. जीवति तु वंश्ये युवा । गर्गस्य यदपत्यं चतुर्थादि, गार्ग्यायणः ।

१६४. भ्रातरि च ज्यायसि । गार्ग्ये जीवति, गार्ग्यायणोऽस्य कनीयान्
भ्राता । वात्स्यायनः ।

१. नेह यथासंख्यम् । अल्पाक्षरस्य परनिपाताल्लिङ्गात्, इति वृत्तिकृत् ।
भाष्ये तु यथासंख्यमेव । २. प्रत्ययसन्निधौ प्रकृतिरूपं निपात्यते । ३. जाति-
शब्दावेतौ । अपत्यविवक्षायान्तु औत्सर्गिकोऽण् । मानवः । मानवी प्रजा । ४. पौत्र-
प्रभृति यदपत्यं तद् गोत्रमित्यर्थः । ५. पूर्वतोऽनुवृत्तं पौत्रप्रभृतीति षष्ठ्या विपरि-
णम्यते । तेन पौत्रप्रभृतेर्यदपत्यं चतुर्थादि तद्व्यवसंज्ञम् इत्यर्थः । ६. पित्रादयः पूर्वजा
वंश्या भ्राता तु न वंश्योऽकारणत्वात्तदर्थोऽयमारम्भः ।

१६५. वान्यस्मिन् सपिण्डे^१ स्थविरतरे जीवति । पितृव्ये मातामहे वा वयसाधिके जीवति, गर्गस्यापत्यं गार्ग्यायणो गार्ग्यो वा ।

१६६. * वृद्धस्य च पूजायामिति वाच्यम् * । तत्र भवान् गार्ग्यायणः ।

१६७. * यून्श्च कुत्सायां गोत्रसंज्ञेति वाच्यम् * । गार्ग्यो जालमः ।

१६८. जनपदशब्दात्तन्निप्रियादञ् । पाञ्चालः । ऐक्षवाकः । वैदेहः । * क्षत्रियसमानशब्दात्जनपदात्तस्य राजन्यपत्यवत् * पञ्चालानां राजा, पाञ्चालः । वैदेहः । मागधः । * पुरोरण् वक्तव्यः * पौरवः । * पाण्डोर्घ्यण् * पाण्ड्यः ।

१६९. साल्वेयगान्धारिभ्याञ्च । वृद्धेदिति व्यजोऽपवादः । साल्वेयः । गान्धारः ।

१७०. इङ्मगधकालिङ्गसूरमसादण् । अजोऽपवादः । आङ्गः, वाङ्गः, सौह्यः । मागधः । कालिङ्गः । सौरमसः ।

१७१. वृद्धेत्कोसलाजादाञ् व्यङ् । आम्बष्ठ्यः, सौवीर्यः, आवन्त्यः । कौसल्यः । आजाद्यः ।

१७२. कुरुनादिभ्यो रयः । कौरव्यः । नैषध्यः । नैषध इत्यत्र तु शैषि-
कोऽण् ।

१७३. साल्वावयवप्रत्यग्रथकलकूटाश्मकादिञ् । अजोऽपवादः । औ-
दुम्बरिः, तैलखलिः । प्रात्यग्रथिः । कालकूटिः । आश्मकिः ।

१७४. ते तद्राजाः । संज्ञासूत्रमिदम् ।

१७५. कम्बोजाल्लुक् । कम्बोजः । कम्बोजौ । * कम्बोजादिभ्य इति वक्तव्यम् * चोलः । शकः । केरलः । यवनः ।

१७६. स्त्रियामवन्तिकुन्तिकुरुभ्यश्च । अवन्ती । कुन्ती । कुरुः ।

१. सप्तमपुरुषावधयः सपिण्डाः स्मर्यन्ते । तरन्निर्देशात्स्थानेन वयसा चोत्कृष्ट इति, अन्यस्मिन् भ्रातृभिन्न इति चार्थः । प्रकृतं जीवतीति सप्तम्यन्तं सपिण्ड इत्यस्य, इहत्यन्तु संज्ञिनो विशेषणम् । २. गोत्रस्यैव वृद्धसंज्ञा प्राचाम् । ३. तद्वा-
जमावक्ष्माणस्तद्वाज इत्यन्वर्थसंज्ञासामर्थ्यात् । ४. साल्वो जनपदस्तस्यावयवा
उदुम्बरादयः । उदुम्बर, तिलखिल, मद्रकार, युगन्धर, भुलिङ्ग, शरदण्डेति ।
५. जनपदशब्दादित्यारभ्य विहिताः प्रत्ययास्ते इति पदेन परामृश्यन्ते । ६. इतो
मनुष्यजातेरिति ङीष् ।

१७७. अतश्च^१ । शूरसेनी । मद्रौ^२ ।

१७८. न प्राच्यभर्गादियौधेयादिभ्यः । पाञ्चाली, वैदर्भी, आङ्गी,
वाङ्गी, मागधी । एते प्राच्याः । भार्गी, कारुशी, कैकेयी^३ । यौधेयी^४, शौक्रेयी ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

चतुर्थाध्यायस्य प्रथमपादः समाप्तः ।

१. षष्ठ्यन्तमिदम् । तेनाकारप्रत्ययस्येत्यर्थः । २. माद्रौति तु भर्गादित्वकल्प-
नात् । ३. कैकेयीति तु जन्यजनकभावलक्षणे पुंयोगे ङीष् । ४. युधा-शुक्रा-आभ्यां
द्वयच इति ढक् । ततः स्वार्थे पार्श्वादियौधेयादिभ्य इत्यञि शार्ङ्गरवाद्यञ इति
ङीन् । अतश्चेति लुकि तु ढगन्तत्वान्ङीप्स्यात् ।

अथ चतुर्थाध्यायस्य द्वितीयपादः ।

१. तेन रक्तं रागात् । कषायेण रक्तं वस्त्रं काषायम् ।
२. लाज्जारोचनाट्टक् । लाक्षिकः । रौचनिकः । * शकलकर्दमाभ्या-
मुपसंख्यानम् * शाकलिकः । कार्दमिकः । आभ्यामणपीति वृत्तिः । शाकलः ।
कार्दमः । * नील्या अन् * नील्या रक्तं नीलम् । * पीतात्कन् * पीतकम् ।
* हरिद्रामहारजनाभ्यामन् * हारिद्रम् । माहारजनम् ।
३. नक्षत्रेण युक्तः कालः । पुष्येण युक्तं पौषमहः । पौषी रात्रिः ।
४. लुबविशेषे । अद्य पुष्यः । विभाषा कालगुनीश्रवणाचैत्रीभ्य इति
निर्देशात्पौर्णमास्यामयं लुङ् नेति ज्ञापनात्पौषी पूर्णिमेत्यादि ।
५. संज्ञायां श्रवणाश्वत्थाभ्याम् । श्रवणा रात्रिः । अश्वत्थो मुहूर्तः ।
६. द्रन्द्वाच्छुः । तिष्यपुनर्वसवीयमहः । राधानुराधीया रात्रिः ।
७. दृष्टं साम । वसिष्ठेन दृष्टं वासिष्ठं साम । वैश्वामित्रम् । * अस्मि-
न्नर्थेऽण् द्विवा वक्तव्यः * औशनम् । औशनसम् ।
८. कलेढक् । कालेयम् ।
९. वामदेवाङ् ड्यङ्ङ्यौ । वामदेव्यम् ।
१०. परिवृतो रथः । वस्त्रैः परिवृतो वास्त्रो रथः । काम्बलः ।
११. पाण्डुकम्बलादिनिः । पाण्डुकम्बली ।
१२. द्वैपवैयाघ्रादङ् । अणोऽयवादः । द्वैपेन परिवृतो रथो द्वैपः । वैयाघ्रः ।

१. रज्यतेऽनेनेति रागः । २. षष्टिदण्डात्मकस्य कालस्यावान्तरभेदश्चेन्न
गम्यते । ३. विशेषार्थोऽयमारम्भः । ४. नक्षत्रद्वन्द्वादित्यथात् । ५. सिद्धे यस्येति-
लोपेन किमर्थं ययतौ डितौ । ग्रहणं माऽतदर्थं भूद्दामदेव्यस्य नस्त्वरे ॥ ६. सम-
न्ताद्वेष्टितः परिवृत उच्यते । नेह :- छात्रैः परिवृतो रथः । ७. पाण्डुकम्बलशब्दो
राजास्तरणवर्णकम्बलस्य वाचकः । मत्वर्थीयेनैव सिद्धेऽणो निवृत्त्यर्थं वचनम् ।

१३. कौमारा^१पूर्ववचने । अपूर्वपतिं कुमारीं पतिरूपपन्नः, कौमारः पतिः । यद्वा अपूर्वपतिः कुमारी पतिमुपपन्ना, कौमारी भार्या ।

१४. तत्रोद्धृतमन्त्रेभ्यः । शराव उद्धृतः, शाराव ओदनः ।

१५. स्थण्डिलाच्छ्रयितरि व्रते । स्थण्डिले शेते, स्थाण्डिलो भिक्षुः ।

१६. संस्कृतं भक्षाः । आप्ते संस्कृताः, आप्ता यवाः । अष्टाष्ट कपालेषु संस्कृतः पुरोडाशोऽष्टाकपालः ।

१७. शूलोखाद्यत् । अणोऽपवादः । शूले संस्कृतम्, शूल्यं मांसम् ।
उख्यम् ।

१८. दध्मष्टक् । दाधिकम् ।

१९. उदश्वितोऽन्यतरस्याम् । औदश्वित्कः, औदश्वितः ।

२०. क्षीराद् दध् । क्षैरेयी यवागूः ।

२१. सास्मिन् पौर्णमासीति^१ । पौषी पौर्णमासी अस्मिन्, पौषो मासः ।
माघः ।

२२. आप्रहायण्यश्वत्थाद् ठक् । अणोऽपवादः । अग्रे हायनमस्या आप्र-
हायणी, सास्मिन् पौर्णमासीति, आप्रहायणिको मासः । अश्वत्थेन युक्ता पौर्णमासी,
अश्वत्थोऽस्मिन्, आश्वत्थिको मासः ।

२३. विभाषा फाल्गुनीश्रवणाकार्त्तिकीचैत्रीभ्यः । पक्षेऽण् । फाल्गुनिकः,
फाल्गुनः । श्रावणिकः, श्रावणः । कार्त्तिकिकः, कार्त्तिकः । चैत्रिकः, चैत्रः ।

२४. सास्य देवता । इन्द्रो देवतास्य, ऐन्द्रं हविः । पाशुपतम् । बार्ह-
स्पत्यम् । ऐन्द्रो मन्त्रः ।

२५. कस्येत्^२ । को ब्रह्मा देवतास्य, कायम् । आयम् ।

१. कौमारेत्यविभक्तिको निर्देशस्तेन स्त्रियां पुंसि च निपात्यते । २. उद्धृत्य
निहित इत्यर्थः । तेन सप्तमी । ३. तत्रेति वर्त्तते । यत्संस्कृतं भक्षाश्चेत्ते स्युः ।
४. उखा पात्रविशेषः । ५. उदकेन श्वयति वर्धत इत्युदश्वित्तकम् । ६. इतिशब्दा-
त्संज्ञायामिति लभ्यते । ७. प्रज्ञादेराकृतिगणत्वादण् । पूर्वपदादिति णत्वम् ।
८. निपातनादणो लुप् । ९. प्रत्ययसन्नियोगेनेति गम्यते । १०. यस्येति लोपा-
त्परत्वादादिवृद्धिः ।

२६. शुक्राद्धन् । अणोऽपवादः । शुक्रियम् ।
 २७. अपोनेप्त्रपान्नन्तुभ्यां घः । अपोनेप्त्रियम् । अपान्नन्त्रियम् ।
 २८. लृ च । अपोनेप्त्रीयम् । अपान्नन्त्रियम् । * शतरुद्राद्धश्च * शतं
 रुद्रा देवतास्य, शतरुद्रियम्, शतरुद्रीयम् ।
 २९. महेन्द्राद्वाणौ च । चाच्छः । महेन्द्रियम्, माहेन्द्रम्, महेन्द्रीयम् ।
 ३०. सोमाद् व्यण् । सौम्यम् । सौमी ऋक् ।
 ३१. वायृतुपित्रुषसो यत् । वायव्यम् । ऋतव्यम् । पितृयम् । उषस्यम् ।
 ३२. द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्वदग्नीषोमवास्तोष्पतिगृहमेधाच्छ च ।
 चाद्यत् । द्यावापृथिवीयम्, द्यावापृथिव्यम् । शुनासीरीयम्, शुनासीर्यम् । मरु-
 त्वतीयम्, मरुत्वत्यम् । अग्नीषोमीयम्, अग्नीषोम्यम् । वास्तोष्पतीयम् । वास्तो-
 ष्पत्यम् । गृहमेधीयम्, गृहमेध्यम् ।
 ३३. अग्नेर्दक् । अणोऽपवादः । आग्नेयोऽष्टाकपालः ।
 ३४. कालेभ्यो भववत् । मासिकम् । प्रावृषेण्यम् ।
 ३५. महाराजप्रोष्ठपदाद् ठञ् । माहाराजिकम् । प्रोष्ठपदिकम् । * तद-
 स्मिन्वर्त्तत इति नवयज्ञादिभ्य उपसंख्यानम् । नावयज्ञिकः कालः । पाकयज्ञिकः ।
 * पूर्णमासादण् वक्तव्यः * पूर्णो मासोऽस्यां वर्त्तते पौर्णमासी तिथिः ।
 ३६. पितृव्यमातुलमातामहपितामहाः । * पितृभ्रातरि व्यत् * पितु-
 भ्राता, पितृव्यः । * मातुर्दुलच् * मातृभ्राता, मातुलः । * मातृपितृभ्यां पितरि
 डामडच् * मातुः पिता, मातामहः । पितुः पिता, पितामहः । * मातरि षिच् *
 मातामही । पितामही । * अवेर्दुग्धे सोढदूसमरीसचो वक्तव्या च * अवेर्दुग्धम्,
 अविशोढम् । अविदूसम् । अविमरीसम् । * तिलान्निष्फलात्पिप्लुपेजौ * तिल-
 पिप्लुः । तिलपेजः । * पिप्लुश्छन्दसि ङिच् * तिल्पिप्लुः ।
 ३७. तस्य समूहः । काकानां समूहः, काकम् । वाकम् ।
 ३८. भिक्षादिभ्योऽण् । भैक्षम् । गर्भिणीनां गर्भिणम् । युवतीनां यौव-
 नम् । शत्रन्तात्तु, यौवतम् ।

१. अपोनेपात् अपान्नपाच्च देवता । प्रत्ययसन्नियोगेन तूक्तं रूपं निपात्यते ।
 २. योगविभागो यथासंख्यनिवृत्त्यर्थः । ३. विधानसामर्थ्याद् द्विगोर्लुगनपत्य इति न
 लुक् । ४. वन्ध्यस्तिल इत्यर्थः । ५. बाधकबाधनार्थमण्यहणम् । ६. इहानुदा-
 तादित्वादङ् प्राप्तः । इण्यनपत्य इति प्रकृतिभावः । ७. अनुदात्तादित्वादजि ।

३९. गोत्रोक्तोष्टोरभ्रराजराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजाद् वुञ् । ग्लुचु-
कायनीनां समूहो ग्लौचुकायनकम्, औपगवकम् । औक्षकम् । औष्ट्रकम् । और-
भ्रकम् । राजकम् । राजन्यकम् । राजपुत्रकम् । वात्सकम् । मानुष्यकम् ।
आजकम् । * वृद्धाच्चेति वक्तव्यम् * वार्धकम् ।

४०. कैदाराद्यञ्च । कैदार्यम्, कैदारकम् । * गणिकाया यजिति वक्त-
व्यम् * गाणिक्यम् ।

४१. ठञ्कवचिनश्च । चात्केदारादपि । कावचिकम् । कैदारिकम् ।

४२. ब्राह्मणमाणववाडवाद्यत् । ब्राह्मण्यम् । माणव्यम् । वाडव्यम् ।
* पृष्ठादुपसंख्यानम् * पृष्ठ्यम् ।

४३. ग्रामजनवन्धुभ्यस्तल् । ग्रामता । जनता । बन्धुता । * गजसहा-
याभ्यां चेति वक्तव्यम् * गजता । सहायता । * अहः खः क्रतौ * अहोनः ।
आहोऽन्यः । * पर्शान् वक्तव्यः * पर्शूनां समूहः, पाश्वरम् ।

४४. अनुदात्तादेरञ् । कापोतम् । मायूरम् ।

४५. खण्डिकादिभ्यश्च । खाण्डिकम् ।

४६. चरणेभ्यो धर्मवत् । काठकम् । छान्दोग्यम् ।

४७. अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् । साक्तुकम् । धैनुकम् ।

४८. केशाश्वाभ्यां यञ्छ्वावन्यतरस्याम् । पक्षे ठगणौ । कैश्यम्, कैशि-
कम् । अश्वीयम्, आश्वम् ।

४९. पाशादिभ्यो यः । पाश्या । तृण्या । धूम्या । वन्या । वात्या ।

५०. खलगोरथात् । खल्या । गव्या । रथ्या ।

५१. इनित्रकट्यच्चश्च । खलिनी । गोत्रा । रथकट्या । * खलादिभ्य
इनिर्वक्तव्यः * डाकिनी । कुटुम्बिनी ।

५२. विषयो देशे । शिब्रीनां विषयो देशः, शैबः ।

५३. राजन्यादिभ्यो वुञ् । राजन्यकः । त्रैगर्त्तकः ।

१. लौकिकमिह गोत्रम्, तच्चापत्यमात्रम् । २. अहर्गणसाध्यसुत्याकः क्रतुरि-
त्यर्थः । ३. इह खण्डिकादित्वादञ् । अहृष्टखोरेवेति नियमाद्विलोपो न । ४. चरणा-
द्धर्माभिनाययोरित्यतिदेशः । ५. विषयोऽत्यन्तपरिशीलितः । स चेदेशः ।

५४. भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्यो विध्वल्भक्तलौ । भौरिकीणां विषयो देशः,
भौरिकिविधम् । भौलिकिविधम् । ऐषुकारिभक्तम् । सारसायनभक्तम् ।

५५. सोऽस्यादिरिति छन्दसः प्रगाथेषु । पङ्क्तिरादिरस्य, पाङ्क्तः
प्रगाथः । * स्वार्थ उपसंख्यानम् * त्रिष्टुवेव, त्रैष्टुभम् ।

५६. संग्रामे प्रयोजनयोद्धृभ्यः । छभद्वा प्रयोजनमस्य, सौभद्रः संग्रामः ।
भरता योद्धारोऽस्य, भारतः संग्रामः ।

५७. तदस्य प्रहरणमिति क्रीडायां णः । दण्डः प्रहरणमस्यां क्रीडायां
दाण्डा । मौष्टा ।

५८. घञः साऽस्यां क्रियेति जः । श्येनपातोऽस्यां वर्त्तते, श्यैनम्पाता
मृगया । तैलम्पाता स्वधा ।

५९. तदधीते तद्वेद । व्याकरणमधीते, वेद वा, वैयाकरणः ।

६०. क्रतूकथादिसूत्रान्ताद् ठक् । आग्निष्टोमिकः, वाजपेयिकः । औ-
क्थिकः, न्यायं नैयायिकः, वृत्तिं वार्त्तिकः, लोकायतं लौकायतिकः ।
* सूत्रान्तात्त्वकल्पादेरेवेष्ट्यते * सांग्रहसूत्रिकः । कल्पादेस्तु, काल्पसूत्रः । * विद्या-
लक्षणकल्पान्ताच्चेति वक्तव्यम् * वायसविद्यिकः । गौलक्षणिकः । पाराशर-
कल्पिकः । * अङ्गक्षत्रधर्मत्रिपूर्वाद्द्विद्यान्तान्तेति वक्तव्यम् * आङ्गविद्यः । क्षात्र-
विद्यः । धार्मविद्यः । त्रैविद्यः । * आख्यानाख्यायिकेतिहासपुराणेभ्यश्च *
यवक्रीतमधिकृत्य कृतमाख्यानमुपचाराद्यवक्रीतं तदधीते, वेत्ति वा, यावक्रीतिकः ।
वासवदत्तिकः । ऐतिहासिकः । पौराणिकः । * सर्वादः सादेश्व लुग्वक्तव्यः *
सर्ववेदः । सर्वतन्त्रः । सवार्त्तिकः । द्वितन्त्रः । * इकन्पदोत्तरपदाब् शतषष्ठेः
षिकन् पथः * पूर्वपदिकः । उत्तरपदिकः । शतपथिकः । शतपथिकी । षष्टि-
पथिकी ।

६१. क्रमादिभ्यो वुन् । क्रमकः । पदकः । शिक्षकः । मीमांसकः ।

६२ अनुब्राह्मणादिनिः । ब्राह्मणसदृशो ग्रन्थोऽनुब्राह्मणं तदधीतेऽनु-
ब्राह्मणी ।

१. श्येनतिलस्येति मुम् । २. क्रतुविशेषवाचिनामिह ग्रहणम् । उक्तं सामविशे-
षस्तल्लक्षणपरो ग्रन्थविशेषो लक्षणयोक्तव्यम् । मुख्यार्थात्तूक्तशब्दाद् ठगणौ नेष्ट्येते ।

३. त्रिविधा विद्या, त्रिविद्या, तामधीते, वेद, वा । ४. द्विगोर्लुगिति लुक् ।

५. मत्वर्थीयेन सिद्धेऽणवाधनार्थम् ।

६३. वसन्तादिभ्यष्टुक् । वासन्तिकः । अथर्वाणमधीते, आथर्वणिकः ।
 ६४. प्रोक्ताल्लुक् । पाणिनीयः । पाणिनीया ।
 ६५. सूत्राच्च कोपधात् । अष्टावध्यायाः परिमाणमस्य, अष्टकं पाणिनेः
 सूत्रम्, तदधीते, वेद वा, अष्टकः । अष्टकौ । अष्टकाः ।
 ६६. छन्दोब्राह्मणानि च तद्विषयाणि । कठेन प्रोक्तमधीयते, कठाः ।
 ६७. तदस्मिन्नस्तीति देशे तन्नाम्नि । उदुम्बराः सन्त्यस्मिन्देशे,
 औदुम्बरः ।
 ६८. तेन निर्वृत्तम् । कुशाम्बेन निर्वृत्ता, कौशाम्बी नगरी ।
 ६९. तस्य निवासः । शिबीनां निवासो देशः, शैबः ।
 ७०. अदूरभवश्च । विदिशाया अदूरभवं नगरं वैदिशम् ।
 ७१. श्रोत्रञ्च । अणोऽपवादः । कक्षतु-काक्षतवम् । अरडु-आरडवम् । नद्यां
 तु, इक्षुमती ।
 ७२. मतोश्च बह्वज्ज्ञात् । सैध्रकावतम् । ऐषुकावतम् ।
 ७३. बह्वचः कूपेषु । अणोऽपवादः । दीर्घवरत्रेण निर्वृत्तो दीर्घवरत्रः
 कूपः ।
 ७४. उदक्च विपाशः । दत्तेन निर्वृत्तो दातः कूपः ।
 ७५. सङ्कलादिभ्यश्च । सङ्कलेन निर्वृत्तं साङ्कलम् । पौष्कलम् ।
 ७६. स्त्रीषु सौवीरसाल्वप्राक्तु । सौवीर, दात्तामित्री नगरी । साल्वे,
 वैधूमाक्षी । प्राचि, माकन्दी ।

१. दाण्डिनायनेति निपातनान्न टिलोपः । २. अध्येतृवेदितृप्रत्ययस्येति उप-
 स्थितत्वादर्थः । ३. स्वरे विशेषः । पणनं पणः । सोऽस्यास्तीति पणी । तस्य
 गोत्रापत्यं पाणिनः । युवापत्यं पाणिनिः । तेन प्रोक्तं पाणिनीयम् । वृच्छाच्छः ।
 तदधीते, वेद वा, पाणिनीयः । ४. अध्येतृवेदितृ-प्रत्ययं विना न प्रयोज्यानीत्यर्थः ।
 ५. अत्र वैशम्पायनान्तेवासित्वाणिनिः । तस्य कठचरकादिति लुक् । ततोऽणः
 प्रोक्ताल्लुक् । ६. चकारेण प्रागुक्तास्त्रयोऽर्थाः सन्निधाप्यन्ते । तेन वक्ष्यमाणप्रत्य-
 यानां चातुरर्थिकत्वम् । ७. नद्यां मतुबिति परत्वान्मतुप् । ८. अङ्गग्रहणं बह्वजिति
 तद्विशेषणं यथा स्यान्मत्वन्तविशेषणं मा भूत् । नेहः-मालावतम् । ९. विपाश
 उत्तरे ये कूपास्तेषु । अबह्वजर्थ आरम्भः । १०. कूपेष्विति निवृत्तम् ।

७७. सुवास्त्वादिभ्योऽण् । अजोऽपवादः । सुवास्तोरदूरभवं सौवा-
स्तवम् । वर्णु-वार्णवम् । सौवास्तवी नदी ।

७८. रोणी । रौणः । आजकरोणः ।

७९. कोपधाच्च । कार्णच्छिद्रकः कूपः । कार्कवाकवम् । त्रैशङ्कवम् ।

८०. वुञ्छण्कठजिलसेनिरढञ्जययफक्फिभिज्ज्यकठकोऽरीहणक्-
शाश्वर्ष्यकुमुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिसंकाशवलपक्षकर्णसुतङ्गमप्रगदिन्वरा-
हकुमुदादिभ्यः । अरीहणेन निर्वृत्तमारीहणकम् । कार्शाश्वीयम् । ऋश्यकम् ।
कुमुदिकम् । काशिलः । तृणसम् । प्रेक्षी । अश्मरः । साखेयम् । साङ्गाश्यम् । बल्यम् ।
पाक्षायणः । * पथः पन्थ च * पान्थायनः । कार्णायनिः । सौतङ्गमिः । प्रागद्यः ।
वाराहकः । कौमुदिकः ।

८१. जनपदे लुप् । पञ्चालानां निवासो जनपदः, पञ्चालाः । कुरवः ।
अङ्गाः । वङ्गाः । कलिङ्गाः ।

८२. वरणादिभ्यश्च । वरणानामदूरभवं नगरं वरणाः ।

८३. शर्कराया वा । शर्करा, शार्करम् ।

८४. ठक्छौ च । कुमुदादौ वराहादौ च पाठाटठक्कौ । शार्करिकम्,
शर्करीयम्, शर्करिकम्, शार्करकम् ।

८५. नद्यां मतुप् । इक्षुमती ।

८६. मध्वादिभ्यश्च । मधुमान् ।

८७. कुमुदनडवेतसेभ्यो ङ्मतुप् । कुमुद्मान् । नड्वान् । वेतस्वान् ।
* महिषाच्चेति वक्तव्यम् । * महिष्मान् देशः ।

८८. नडशादाङ् ड्वलच् । नड्वलः । शाड्वलः ।

८९. शिखाया वलच् । शिखावलं नगरम् ।

९०. उत्करादिभ्यश्च्छुः । उत्करीयः ।

१. अण्प्रहणं नद्यां मतुपो बाधनार्थम् । २. रोणीति प्रथमान्तनिर्देशाद्गोणीशब्दः
केवलस्तदन्तश्चाणं लभत इत्यर्थः । ३. इह सप्तदशभ्यो गणेभ्यः सप्तदश प्रत्यया
यथासंख्यम् । ४. अजनपदार्थ आरम्भः । ५. अनद्यर्थ आरम्भः । ६. आद्ययोर्ज्ञय
इति अन्त्ये मादुपधाया इति मस्य वः ।

६१. नडादीनां कुक् च । नडकीयम् । * कुञ्चा ह्रस्वत्वं च * कुञ्च-
कीयः । * तक्षन्नलोपश्च * तक्षकीयः । बिल्वकीया । वेन्नकीया ।

६२. शेषे । अयमधिकारो विधिश्च । चक्षुषा गृह्यते, चाक्षुषं रूपम् । श्रावणः
शब्दः । औपनिषदः पुरुषः । हृषदि पिष्टाः, दार्षदाः सक्तवः । उल्लूखले क्षुण्णः, औल्लू-
खलो यावकः । अश्वैरुह्यते, आश्वो रथः । चातुरं शकटम् । चतुर्दश्यां दृश्यते, चातुर्दशं
रक्षः ।

६३. राष्ट्रावारपाराद्धखौ । राष्ट्रियः । अवारपारीणः । * अवारपा-
राद्धिगृहीतादपि विपरीताच्चेति वक्तव्यम् * अवारीणः । पारीणः । पारावारीणः ।

६४. ग्रामाद्यस्वजौ । ग्राम्यः । ग्रामीणः ।

६५. कल्यादिभ्यो ढक्ञ् । कुत्सितास्त्रयः, कत्त्रयः, तत्र जातादिः,
कात्त्रेयकः । नागरेयकः । ग्रामेयकः ।

६६. कुलकुक्षिग्रीवाभ्यः श्वास्यलङ्कारेषु । कौलेयकः श्वा । कौलोऽन्यः ।
कौक्षेयकोऽसिः । कौक्षोऽन्यः । ग्रैवेयकोऽलङ्कारः । ग्रैवोऽन्यः ।

६७. नद्यादिभ्यो ढक् । नादेयम् । माहेयम् । वाराणसेयम् ।

६८. दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यक् । दाक्षिणात्यः । पाश्चात्यः । पौरस्त्यः ।

६९. कापिश्याः षक्क् । कापिश्यां जातादि, कापिशायनं मधु । कापिशा-
यनी द्राक्षा ।

१००. रङ्गोरमनुष्येऽण् च । राङ्गवो गौः । राङ्गवायणः । मनुष्यस्तु,
राङ्गवकः ।

१०१. द्युप्रागपागुदक्प्रतीचो यत् । दिव्यम् । प्राच्यम् । उदीच्यम् ।
प्रतीच्यम् ।

१०२. कन्थायाष्टक् । कान्थिकः ।

१०३. वर्णौ वुक् । यथा हि जातं हिमवत्सु कान्थकम् ।

१. बिल्वाः सन्ति यस्यां सेति विग्रहः । इति चातुरर्थिकप्रत्ययाः । २. तस्य
विकार इति यावत् । अथ शैषिकप्रत्ययाः । ३. इत आरभ्य प्रकृतिविशेषेभ्यः
प्रत्ययविशेषाष्ट्युत्पुलन्ता उच्यन्ते । तेषां जातादयोऽर्थाः समर्थविभक्त्यश्चाग्रे
वक्ष्यन्ते । ४. दक्षिणेत्याजन्तमव्ययम् । ५. चात् षक्क् । ६. मनुष्यतत्स्थयोरिति
वुक् । रङ्गुः कच्छादिः । ७. वर्णुर्नदस्तत्समीपदेशो वर्णुस्तद्विषयार्थवाचिनः कन्था-
शब्दादित्यर्थः ।

१०४. अव्ययास्त्यप् । * अमेहकतसिन्नेभ्य एव * अमात्यः । इहत्यः । कृत्यः । ततस्त्यः । तत्रत्यः । * त्यग्नेर्ध्रुव इति वक्तव्यम् * नित्यः । * निसो गते * निर्गतो वर्णाश्रमेभ्यो निष्ठ्यश्चाण्डालादिः । * अरण्याणः * आरण्याः छमनसः । * दूरादेत्यः * दूरेत्यः । * उत्तरादाहृच् * औत्तराहः ।

१०५. ऐषमोह्यश्चसोऽन्यतरस्याम् । पक्षे वक्ष्यमाणौ द्युद्युलौ । ऐष-
मस्त्यम्, ऐषमस्तनम् । ह्यस्त्यम्, ह्यस्तनम् । श्वस्त्यम् । श्वस्तनम् । पक्षे शौव-
स्तिकं वक्ष्यते ।

१०६. तीरूप्योत्तरपदादञ्जौ । काकतीरम्, पाल्वलतीरम् । शैव-
रूप्यम् ।

१०७. दिक्पूर्वपदादसंज्ञायां जः । अणोऽपवादः । पौर्वशालः । पूर्वेषु-
कामशमः ।

१०८. मदेभ्योऽञ् । पौर्वमदः । आपरमदः ।

१०९. उदीच्यग्रामाच्च बह्वचोऽन्तोदात्तात् । शैवपुरम् ।

११०. प्रस्थोत्तरपदपलद्यादिकोपधादण् । माहिकिप्रस्थः । पालदः ।
नैलीनकः ।

१११. कर्वादिभ्यो गोत्रे । काण्व्यस्य छात्राः, काण्वाः ।

११२. इञश्च । दाक्षाः । गोत्रमिह शास्त्रीयं न तु लौकिकम् । तेनेह न :-
पाणिनीयम् । सौतङ्गमीयम् ।

११३. न द्यचः प्राच्यभरतेषु । प्राष्टीयाः । काशीयाः ।

११४. वृद्धाच्छः । शालीयः । मालीयः । तदीयः ।

११५. भवतष्टक्छसौ । भावत्कः, भवदीयः । शत्रन्तात्तु, भावतः ।

११६. काश्यादिभ्यष्टञ्जिठौ । काशिकी, काशिका । बैदिकी, बैदि-
का । * आपदादिपूर्वपदात्कालान्तात् * आपत्कालिकी, आपत्कालिका ।

१. अमान्तिकसहार्थयोः । २. ह्रस्वात्तादाविति षत्वम् । ३. प्राचां ग्राम-
नगराणामित्युत्तरपदवृद्धिः । ४. दिक्पूर्वपदादित्येव । ५. कण्वो गर्गादिः । ६. भर-
तानां प्राच्यत्वेऽपि पृथगुपादानमन्यत्र प्राच्यग्रहणे तेषामग्रहणस्य ज्ञापकम् । ७. गोत्र-
इति नानुवर्तते । सामान्येन विधानम् । अणोऽपवादः । ८. वृद्धादिति वर्तते
विभाषोशीनरेष्विति यावत् । ९. इकार उच्चारणार्थः । १०. आपदादिराकृतिगणः ।

११७. वाहीकग्रामेभ्यश्च । छस्यापवादः । कास्तीरिकी, कास्तीरिका । शाकलिकी, शाकलिका ।

११८. विभाषोशीनरेषु । सौदर्शनिकी, सौदर्शनिका, सौदर्शनीया ।

११९. ओर्देशे ठञ् । नैषादकर्षुकः । दाक्षिकर्षुकः ।

१२०. वृद्धात्प्राचाम् । आढकजम्बुकः । शाकजम्बुकः । अन्येष्वान्तु, मल्ल-
वास्तु-माल्लवास्तवः ।

१२१. धन्वयोपधाद् वुञ् । ऐरावतकः । सांकाश्यकः । काम्पिल्यकः ।

१२२. प्रस्थपुरवहान्ताच्च । छस्यापवादः । मालाप्रस्थकः । नान्दो-
पुरकः । पैलुवहकः ।

१२३. रोपधेतोः प्राचाम् । पाटलिपुत्रकः । काकन्दी-काकन्दकः ।

१२४. जनपदतदवध्वोश्च । आदर्शकः । ग्रैगर्त्तकः ।

१२५. अवृद्धादपि बहुवचनविषयात् । आङ्गकः । आजमीढकः ।
दार्व-दार्वकः । कालञ्जरा-कालञ्जरकः । नेह :- वर्त्तनी च, वर्त्तनी च, वर्त्तनी च,
वर्त्तन्यः, तासु भवो वर्त्तनः ।

१२६. कच्छाग्निवक्त्रवर्त्तोत्तरपदात् । दारुकच्छकः । काण्डाग्नकः ।
सैन्धुवक्त्रकः । बाहुवर्त्तकः ।

१२७. धूमादिभ्यश्च । धौमकः । तैर्थकः ।

१२८. नगरात्कुत्सनप्रावीण्ययोः । नागरकश्चौरः, शिल्पी वा । अन्यत्र
नागराः ।

१२९. अरण्यान्मनुष्ये । णस्यापवादः । * पथ्यध्यायन्यायविहारमनुष्य-
हस्तिष्विति वाच्यम् * आरण्यकः पन्थाः, अध्यायः, न्यायः, विहारः, मनुष्यः,
हस्ती वा । * वा गोमयेषु * आरण्यकाः, आरण्या वा गोमथाः ।

१३०. विभाषा कुरुयुगन्धराभ्याम् । कौरवकः । कौरवः, यौगन्धरकः,
यौगन्धरः ।

१३१. मद्रवृज्योः कन् । जनपदवृजोऽपवादः । मद्रेषु जातादिः, मद्रकः ।
वृजिकः ।

१. कास्तीरं नाम वाहीकग्रामः । २. जिठं व्यावर्त्तयितुं ठञ्ग्रहणम् । ३. निषा-
दकर्षूः कश्चिद्देशः । ४. वृद्धाच्छं परत्वादयं बाधते । ५. धन्वशब्दो मरु-
देशवचनः । ६. पुरग्रहणमप्रागर्थम् । प्राचां तूत्तरेण सिद्धम् । ७. जनपदावधिरयम् ।

१३२. कोपधादण् । माहिषिकः ।

१३३. कच्छादिभ्यश्च । बुजादेरपवादः । काच्छः । सैन्धवः ।

१३४. मनुष्यतत्स्थयोर्वुञ् । कच्छाद्यणोऽपवादः । कच्छे जातादिः, काच्छको मनुष्यः । काच्छकं हसितम् । अन्यत्र काच्छो गौः ।

१३५. अपदातौ साल्वात् । कच्छादित्वात्सिद्धे नियमार्थम्, अपदातावेवेति । साल्वको ब्राह्मणः । पदातौ तु, साल्वः पदातिर्व्रजति ।

१३६. गोयवाग्वोश्च । कच्छाद्यणोऽपवादः । साल्वको गौः । साल्विका यवागुः । साल्वमन्यत् ।

१३७. गर्त्तात्तरपदाच्छः । अणोऽपवादः । वृकगर्तीयम् ।

१३८. गहादिभ्यश्छुः । गहीयः । * मुखपार्श्वतसोर्लोपश्च * मुखतीयम् । पार्श्वतीयम् । * कुम्जनस्य परस्य च * जनकीयम् । परकीयम् । * देवस्य च * देवकीयम् । * स्वस्य च * स्वकीयम् । * वेणुकादिभ्यश्छण् वाच्यः * वेणुकीयम् । वैत्रकीयम् । औत्तरपदकीयम् ।

१३९. प्राचां कटादेः । कटनगरीयम् । कटवोषीयम् । कटपल्वलीयम् ।

१४०. राज्ञः क च । राजकीयम् ।

१४१. वृद्धादकेकान्तखोपधात् । ब्राह्मणको नाम जनपदो यत्र ब्राह्मणा आयुधजोविनस्तत्र जातो ब्राह्मणकीयः । शाल्मलिकीयः । आयोमुखीयः ।

१४२. कन्थापलदनगरग्रामहृदोत्तरपदात् । ठञ्जिठादेरपवादः । दाक्षिकन्तीयम् । दाक्षिपलदीयम् । दाक्षिनगरीयम् । दाक्षिग्रामीयम् । दाक्षिहृदीयम् ।

१४३. पर्वताच्च । पर्वतीयः ।

१४४. विभाषा मनुष्ये । पर्वतीयानि, पार्वतानि वा फलानि । मनुष्ये तु, पर्वतीयः ।

१४५. कृकणपर्णाद्भारद्वाजे । कृकणीयम् । पर्णीयम् । अन्यत्र कार्कणम् । पार्णम् ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

चतुर्थाध्यायस्य द्वितीयपादः समाप्तः ।

अथ चतुर्थाध्यायस्य तृतीयपादः ।

१. युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां खञ्च । चाच्छः । पक्षेऽण् । युष्मदीयः ।
अस्मदीयः ।

२. तस्मिन्नाणि च युष्माकास्माकौ । यौष्माकीणः । आस्माकीनः ।
यौष्माकः । आस्माकः ।

३. तवकममकावेकवचने । तावकीनः, तावकः । मामकीनः, मामकः ।
त्वदीयः । मदीयः ।

४. अर्धाद्यत् । अर्धयः ।

५. परावराधमोत्तमपूर्वाच्च । परार्ध्यम् । अवरार्ध्यम् । अधमार्ध्यम् ।
उत्तमार्ध्यम् ।

६. दिक्पूर्वपदाट्ठञ्च । चाद्यत् । पौर्वार्धिकम्, पूर्वार्ध्यम् ।

७. ग्रामजनपदैकदेशादञ्ठञौ । इमेऽस्माकं ग्रामस्य जनपदस्य वा पौ-
र्वार्धाः, पौर्वार्धिकाः ।

८. मध्यान्मः । मध्यमः । * आदेश्च * आदिमः । * अवोधसोलोपश्च *
अवमः । अधमः ।

९. अ साम्प्रतिके । मध्यो^८ वैयाकरणः । मध्यं^५ दाह ।

१०. द्वीपादनुसमुद्रं यञ् । द्वैप्यम्, द्वैप्या ।

११. कालाट्ठञ् । मासिकम् । सांवत्सरिकम् । सायंप्रातिकः । पौनः-
पुनिकः ।

१२. श्राद्धे शरदः । ऋत्वणोऽपवादः । शारदिकं श्राद्धम् ।

१. देशाधिकारो निवृत्तः । २. पूर्वस्मिन्नर्थे भवा इति तद्धितार्थे समासः ।
ठञ्ग्रहणं स्पष्टार्थम् । अञ्चेत्युक्ते यतोऽनुकर्षः सम्भाव्येत । ३. काशिकासंमतो
वार्तिकद्वयपाठः । ४. समुचित इत्यर्थः । ५. नातिहृस्वं नातिदीर्घमित्यर्थः ।
६. समुद्रस्य समीपे यो द्वीपस्तद्विषयादित्यर्थः । ७. तत्र जात इति याव-
त्कालाधिकारः । शार्धर्मौषसं प्राक्कालीनमित्यादि तु न साध्विति प्रामाणिकाः ।

१३. विभाषा रोगातपयोः । शारदिकः, शारदो वा रोग आतपो वा ।
अन्यत्र शारदं दधीत्येव ।

१४. निशाप्रदोषाभ्याश्च । नैशिकम्, नैशम् । प्रादोषिकम्, प्रादोषम् ।

१५. श्वसस्तुद् च । शौवस्तिकम्, श्वस्त्यम्, श्वस्तनम् ।

१६. संधिवेलाद्युत्तुनक्षत्रेभ्योऽण् । सन्धिवेलायां भवं सान्धिवेलम् ।
सान्ध्यम् । ग्रैष्मम् । तैषम् । पौषम् । * संवत्सरात्फलपर्वणोः * सांवत्सरं
फलं पर्व वा । अन्यत्सांवत्सरिकम् ।

१७. प्रावृष पण्यः । प्रावृषेण्यः ।

१८. वर्षाभ्यष्टक् । वर्षाष्ट साधु, वार्षिकं वासः ।

१९. छन्दसि ठञ् । ठकोऽपवादः । वार्षिकम् ।

२०. वसन्ताच्च । वासन्तिकम् ।

२१. हेमन्ताच्च । हैमन्तिकम् ।

२२. सर्वत्राण् च तलोपश्च । हैमनम्, हैमन्तम् ।

२३. सायंचिरंप्राह्णेप्रगेऽव्ययेभ्यष्ट्युत्थुलौ तुद् च । सायन्तनम् ।
चिरन्तनम् । प्राह्णेतनम् । प्रगेतनम् । दोषातनम् । दिवातनम् । * चिरपहत्परारि-
भ्यस्तनो वक्तव्यः । चिरत्नम् । पहतनम् । परारितम् । * अग्रादिपश्चाद्धिमच-
अग्रिमम् । आदिमम् । पश्चिमम् । * अन्ताच्च * अन्तिमम् ।

२४. विभाषा पूर्वाह्णापराह्णाभ्याम् । पक्षे ठञ् । पूर्वाह्णेतनम् । अपराह्णे-
तनम् । पौर्वाह्निकम् । आपराह्निकम् । पूर्वाह्णः सोढोऽस्येति विग्रहे तु, पूर्वाह्णत-
नम् । अपराह्णतनम् ।

२५. तत्र जातः । खुट्ने जातः, खौट्णः । औत्सः । राष्ट्रियः—इत्यादि ।

२६. प्रावृषष्टप् । पण्यस्यापवादः । प्रावृषि जातः, प्रावृषिकः ।

२७. संज्ञायां शारदो वुञ् । ऋत्वणोऽपवादः । शारदका दर्भविशेषा मुद्ग-
विशेषाश्च । असंज्ञायान्तु, शारदं सस्यम् ।

१. द्वारादीनाञ्चेति ऐजागमः । २. स्वरे भेदः । ३. योगविभाग उत्तरार्थः ।
४. सर्वत्र वेदे लोके च । पक्षे ऋत्वण् । ५. तुटः प्रागनादेशः । अनद्यतन इत्यादिनिर्दे-
शात् । ६. प्राह्णे प्रगे-इत्येदन्तत्वं च निपात्यते । ७. षकालतनेष्वित्यलुक् ।
८. संज्ञायामिति कृतलब्धक्रीतकुशला इति यावत्केचिदनुवर्तयन्ति ।

२८. पूर्वाह्णापराह्णार्द्रामूलप्रदोषावस्कराद् वुन् । पूर्वाह्नकः । अपराह्नकः ।
आर्द्रकः । मूलकः । प्रदोषकः । अवस्करकः ।

२९. पथः पन्थ च । पथि जातः, पन्थकः ।

३०. अमावस्याया वा । अमावस्यकः । अमावस्यः ।

३१. अ च । अमावस्यः ।

३२. सिन्ध्वपकराभ्यां कन् । सिन्धुकः । अपकरकः ।

३३. अणञौ च । सैन्धवः । आपकरः ।

३४. श्रविष्ठाफल्गुन्यनुराधास्वातितिष्यपुनर्वसुहस्तविशाखाषाढाब-
हुलाल्लुक् । श्रविष्ठाञ्च जातः, श्रविष्ठः । फल्गुनः । अनुराधः । स्वातिः । तिष्यः ।
पुनर्वसुः । हस्तः । विशाखः । अषाढः । बहुलः । * चित्रारेवतीरोहिणीभ्यः
स्त्रियामुपसंख्यानम् * चित्रायां जाता, चित्रा । रेवती । रोहिणी । * फल्गुन्यषा-
ढाभ्यां टानौ वक्तव्यौ * फल्गुनी । अषाढा । * श्रविष्ठाषाढाभ्यां छण् वक्तव्यः *
अस्त्रियामपि । श्राविष्टीयः । आषाढीयः ।

३५. स्थानान्तगोशालखरशालाच्च । गोस्थानः । गोशालः । खर-
शालः ।

३६. वत्सशालाभिजिदश्वयुक्शतभिषजो वा । वत्सशाले जातः, वत्स-
शालः, वात्सशालः । अभिजिद, अभिजितः । अश्वयुक्, आश्वयुजः * जातार्थं
प्रतिप्रसूतोऽण्वा द्विवक्तव्यः * शतभिषः, शतभिषजः, शतभिषक् ।

३७. नक्षत्रेभ्यो बहुलम् । रोहिणः । रौहिणः ।

३८. कृतलब्धक्रीतकुशलाः । खुट्ने कृतः, लब्धः, क्रीतः, कुशलो वा
सौम्यः ।

३९. प्रायभवः । खुट्ने प्रायेण भवति, सौम्यः ।

४०. उपजानूपकर्णोपनीविष्टक् । औपजानुकः । औपकर्णिकः । औप-
नीविकः ।

४१. संभूते । खुट्ने संभवति, सौम्यः ।

-
१. कच्छाद्यणि मनुष्यवृजि च प्राप्ते कन् । २. औत्सर्गिकेऽणि प्राप्ते ।
३. रेवतीरोहिणीभ्यां लुक्तद्धितेति लुकि पिप्पल्यादेराकृतिगणत्वान्ङीष् ।
४. विभाषा सेनेति ह्रस्वत्वम् । ५. बाहुल्येन ।

४२. कोशाद्दञ् । कौशेयम् वञ्चम् ।
 ४३. कालात्साधुपुष्प्यत्पच्यमानेषु । हेमन्ते साधुर्हेमन्तः प्राकारः ।
 वसन्ते पुष्प्यन्ति, वासन्त्यः कुन्दलताः । शरदि पच्यन्ते, शारदाः शालयः ।
 ४४. उप्ते च । हेमन्ते उप्यन्ते, हेमन्ता यवाः ।
 ४५. आश्वयुज्या वुञ् । ठजोऽपवादः । आश्वयुज्यामुक्ता आश्वयुजका
 माषाः ।
 ४६. ग्रीष्मवसन्तादन्यतरस्याम् । पक्षे ऋत्वण् । ग्रैष्मकम्, ग्रैष्मम् ।
 वासन्तकम्, वासन्तम् ।
 ४७. देयमृणे । मासे देयमृणं मासिकम् ।
 ४८. कलाप्यश्वत्थयववुसाद् वुन् । यस्मिन्काले मयूराः कलापिनो भवन्ति
 स कलापी तत्र देयमृणं कलापकम् । अश्वत्था यस्मिन् फलन्ति स कालोऽश्वत्थस्तत्र
 देयमृणमश्वत्थकम् । यस्मिन्यववुसमुत्पद्यते तत्र देयं यववुसकम् ।
 ४९. ग्रीष्मावरसमाद् वुञ् । ग्रैष्मकम् । आवरसमकम् ।
 ५०. संवत्सराद्वत्सराभ्यां ठञ् । सांवत्सरिकम्, सांवत्सरकम् । आ-
 ग्रहायणिकम्, आग्रहायणकम् ।
 ५१. व्याहरति मृगः । निशायां व्याहरति, नैशो नैशिको वा मृगः ।
 ५२. तदस्य सोढम् । निशासहचरितमध्ययनं निशा, तत्सोढमस्य,
 नैशः । नैशिकः ।
 ५३. तत्र भवः । सुधने भवः, सौमनः । राष्ट्रियः ।
 ५४. दिगादिभ्यो यत् । दिश्यम् । वर्ग्यम् ।
 ५५. शरीरावयवाच्च । दन्त्यम् । कर्ण्यम् ।
 ५६. वृत्तिकुक्षिकलशिवस्त्यस्त्यहेर्दञ् । दात्तयम् । कौक्षेयम् । काल-
 शेयम् । वास्तेयम् । आस्तेयम् । आह्वेयम् ।
 ५७. ग्रीवाभ्योऽण् च । ग्रैवेयम्, ग्रैवम् ।
 ५८. गम्भीराञ्ज्यः । गाम्भीर्यम् ।
 ५९. अव्ययीभावाच्च । परिमुखं भवं पारिमुख्यम् । * परिमुखादिभ्य
 एवेष्प्यते * नेह :-औपकूलः ।

६०. अन्तःपूर्वपदादृष्टम् । अन्तर्वैश्वं भवमान्तर्वैश्विकम् । आन्तर्गणिकम् । * अध्यात्मादेष्टुनिष्यते * अध्यात्मं भवमाध्यात्मिकम् । आधिदैविकम् । आधिभौतिकम् । ऐहलौकिकम् । पारलौकिकम् ।

६१. ग्रामात्पर्यनुपूर्वात् । पारिग्रामिकः । आनुग्रामिकः ।

६२. जिह्वामूलाङ्गुलेश्चुः । जिह्वामूलीयम् । अङ्गुलीयम् ।

६३. वर्गान्ताच्च । कवर्गीयम् ।

६४. अशब्दे यत्खावन्यतरस्याम् । मद्गर्ग्यः । मद्गर्गीणः । शब्दे तु कवर्गीयो वर्णः ।

६५. कर्णललाटात्कनलङ्कारे । कर्णिका । ललाटिका ।

६६. तस्य व्याख्यान इति च व्याख्यातव्यनाम्नः । सुपां व्याख्यानः, सौपो ग्रन्थः । तैः । कार्तः । सुष्ठु भवं सौपम् ।

६७. बहुचोऽन्तोदात्तादृष्टम् । षत्वणत्वयोर्विधायकं शास्त्रं षत्वणत्वं तस्य व्याख्यानस्तत्र भवो वा, षात्वणत्विकः ।

६८. क्रतुयज्ञेभ्यश्च^१ । आग्निष्टोमिकः । वाजपेयिकः । पाकयज्ञिकः । नावयज्ञिकः ।

६९. अध्यायेष्वेवर्षे^२ । वसिष्ठेन दृष्टो मन्त्रो वसिष्ठस्तस्य व्याख्यानस्तत्र भवो वा, वासिष्ठिकोऽध्यायः । अन्यत्र वासिष्ठी ऋक् ।

७०. पौरोडाशपुरोडाशात्षष्ठम् । पुरोडाशसहचरितो मन्त्रः पुरोडाशः स एव पौरोडाशः । पौरोडाशिकः ।

७१. छन्दसो यदणौ । छन्दस्यः । छान्दसः ।

७२. दृष्टवृद्धाह्वणैर्कप्रथमाध्वरपुरश्चरणनामाख्यातादृष्टम् । ऐष्टिकः । पाशुकः । चातुर्होतुकः । ब्राह्मणिकः । आर्चिकः । प्राथमिकः । आध्वरिकः । पौरुश्चरणिकः । नामाख्यातग्रहणं संघातविगृहीतार्थम् । नामिकः । आख्यातिकः । नामाख्यातिकः ।

१. अव्ययीभावादिति वर्त्तते । २. चात्पूर्वोक्ते तत्र भव इत्यर्थः । ३. बहुवचनं स्वरूपविधिनिरासार्थम् । अन्यतरग्रहणेन सिद्धे उभयोपादानसामर्थ्यादसोमका अपीह गृह्यन्ते । अनन्तोदात्तार्थ आरम्भः । ४. ऋषिशब्देभ्यो लक्षणया व्याख्येयग्रन्थवृत्तिभ्य इत्यर्थः ।

७३. अणुगयनादिभ्यः । ठञादेरपवादः । आर्गयनः । औपनिषदः ।
वैयाकरणः ।

७४. तत आगतः । सुभादागतः, खौघ्नः ।

७५. ठगायस्थानेभ्यः । शुल्कशालाया आगतः, शौल्कशालिकः ।

७६. शुण्डिकादिभ्योऽण् । आयस्थानठकशब्दादीनां वापवादः । शुण्डिका-
दागतः, शौण्डिकः । कार्कणः । तैर्यः ।

७७. विद्यायोनिस्सम्बन्धेभ्यो वुञ् । औपाध्यायकः । पैतामहकः ।

७८. ऋतष्टञ् । वुजोऽपवादः । हौतृकम् । भ्रातृकम् ।

७९. पितुर्यच्च । चाट्टञ् । पित्र्यम् । पैतृकम् ।

८०. गोत्रादङ्कवत् । बिदेभ्य आगतं बैदम्, गार्गम् । दाक्षम्, औपगवकम् ।

८१. हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां रूप्यः । समरूप्यम् । विषमरूप्यम् ।
समीयम् । विषमीयम् । देवदत्तरूप्यम्, देवदत्तीयम्, दैवदत्तम् ।

८२. मयद् च । सममयम् । विषममयम् । देवदत्तमयम् ।

८३. प्रभवति । हिमवतः प्रभवति, हैमवती गङ्गा । दारदी सिन्धुः ।

८४. विदूराञ्ज्यः । अणोऽपवादः । विदूरात्प्रभवति, वैदूर्यो मणिः ।

८५. तद्रच्छति पथिदूतयोः । सुधनं गच्छति, खौधनः पन्था दूतो वा ।

८६. अभिनिष्क्रामति द्वारम् । सुधनमभिनिष्क्रामति, खौधनं कान्य-
कुब्जद्वारम् ।

८७. अधिकृत्य कृते ग्रन्थे । शारीरकमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः, शारीरकीयः ।

८८. शिशुकन्दयमसभद्वन्द्वेन्द्रजननादिभ्यश्छुः । अणोऽपवादः । शिशु-
क्रन्दमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः, शिशुकन्दीयः । यमसमीयः । किरातार्जुनीयम् । इन्द्र-
जननीयम् । विरुद्धभोजनीयम् ।

८९. सोऽस्य निवासः । खौघ्नः । माथुरः ।

९०. अभिजनश्च । खौघ्नः ।

९१. आयुधजीविभ्यश्छुः पर्वते । हृद्गोलः पर्वतोऽभिजनो येषामायु-
धजीविनां ते हृद्गोलीयाः । अन्यत्र ऋक्षोदोऽभिजनो येषाम्, आक्षौदा द्विजाः ।

१. रीकृतः । यस्येति लोपः । २. पक्षे गहादित्वाच्छः । ३. तत इत्येव ।
४. तदित्येव । ५. शारीरकमभाष्यमिति त्वभेदोपचारात् । ६. यत्र स्वयं वसति
स निवासः । यत्र पूर्वैरुषितं सोऽभिजन इति विवेकः ।

६२. शण्डिकादिभ्यो ज्यः । शण्डिकोभिजनोऽस्य, शण्डिक्यः ।
 ६३. सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽणञौ । सैन्धवः । ताक्षशिलः ।
 ६४. तूदीशलातुरवर्मतीकूचवाराड्ढक्छुराढ्यकः । तूदी अभिजनोऽस्य,
 तौदेयः । शालातुरीयः । वार्मतेयः । कौचवार्यः ।
 ६५. भक्तिः । सुघ्नो भक्तिरस्य, सौघ्नः ।
 ६६. अचित्ताददेशकालाट्टक् । अपूपा भक्तिरस्यापूपिकः । पायसिकः ।
 ६७. महाराजाट्टञ् । माहाराजिकः ।
 ६८. वासुदेवार्जुनाभ्यां वुन् । वाछदेवकः । अर्जुनकः ।
 ६९. गोत्रक्षत्रियाख्येभ्यो बहुलं वुञ् । अणोऽपवादः । ग्लुचुकायनिर्भ-
 क्तिरस्य, ग्लौचुकायनकः । नाकुलकः । बहुलग्रहणान्नेहः— पाणिनो भक्तिरस्य,
 पाणिनीयः ।
 १००. जनपदिनां जनपदवत्सर्वं जनपदेन समानशब्दानां बहुवचने ।
 अङ्गा जनपदः क्षत्रिया वा भक्तिरस्याङ्गकः ।
 १०१. तेन प्रोक्तम् । पाणिनिना प्रोक्तं पाणिनीयम् । आपिशलम्, काश-
 कृत्स्नम् ।
 १०२. तित्तिरिवरतन्तुखण्डिकोखाच्छृण् । अणोऽपवादः । तित्तिरिणा
 प्रोक्तमधीयते, तैत्तिरीयाः । वारतन्तवीयाः । खाण्डकीयाः । औखीयाः ।
 १०३. काश्यपकौशिकाभ्यामृषिभ्यां णिनिः । काश्यपिनः । कौशिकिनः ।
 १०४. कलापिवैशम्पायनान्तेवासिभ्यश्च । हरिद्रुणा प्रोक्तमधीयते, हा-
 रिद्रविणः । आलम्बिना, आलम्बिनः ।
 १०५. पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पेषु । ब्राह्मणेषु भल्लु-भाल्लविनः ।
 शाक्यायन-शाक्यायनिनः । पिङ्गेन प्रोक्तः, पैङ्गी कल्पः । नेहः— याज्ञवल्क्यानि
 ब्राह्मणानि । आश्मरथः कल्पः ।

१. सोऽस्येत्यनुवर्तते । भज्यते सेव्यत इति, भक्तिः । कर्मणि क्तिन् । २. जन-
 पदस्वामिनामित्यर्थः । ३. कलाप्यन्तेवास्ययम् । कलाप्यन्तेवासिनश्चत्वारः—
 हरिद्रु-छगली-तुम्बुरु-डलपेति । ४. वैशम्पायनान्तेवासिनो नव आलम्बि-पलङ्ग-
 कमल-कूचाभ-आरुणि-ताण्डय-श्यामायमान-कठ-कलापीति । ५. पुराणेन चिर-
 त्तनेन मुनिना प्रोक्ताश्चेद् ब्राह्मणकल्पास्तेषु वाच्येष्वित्यर्थः । ६. याज्ञवल्क्या-
 दयोऽचिरकाला इत्याख्यानेषु वार्ता । कण्वादौ पाठादण् ।

१०६. शौनकादिभ्यश्छन्दसि । शौनकेन प्रोक्तमधीयते, शौनकिनः ।
वाजसनेयिनः ।

१०७. कठचरकाल्लुक् । कठाः । चरकाः ।

१०८. कलापिनोऽण् । कलापिना प्रोक्तमधीयते, कालापाः ।

१०९. छगलिनो दिनुक् । छगलिना, छागलेयिनः ।

११०. पाराशर्य्यशिलालिभ्यां भिज्जुनटसूत्रयोः । पाराशर्येण प्रोक्तं
भिज्जुसूत्रमधीयते, पाराशरिणो भिक्षवः । शैलालिनो नटाः ।

१११. कर्मन्दकृशाश्वादिनिः । कर्मन्देन, कर्मन्दिनो भिक्षवः । कृशा-
श्विनो नटाः ।

११२. तेनैकदिक् । सुदाम्ना आद्रिणा एकदिक्, सौदामनी ।

११३. तसिश्च । पीलुमूलेन एकदिक्, पीलुमूलतः ।

११४. उरसो यच्च । उरसा एक दिक्, उरस्यः, उरस्तः ।

११५. उपज्ञाते । पाणिनिनोपज्ञातम्, पाणिनीयम् ।

११६. कृते ग्रन्थे । वररुचिना कृतो वाररुचो ग्रन्थः ।

११७. संज्ञायाम् । मक्षिकाभिः कृतं माक्षिकं मधु ।

११८. कुलालादिभ्यो वुञ् । कौलालकम्, वारुडकम् ।

११९. क्षुद्राभ्रमखट्वरपादपादञ् । क्षुद्राभिः कृतं क्षौद्रम् । भ्रामरम् ।
वाटरम् । पादपम् ।

१२०. तस्येदम् । उपगोरिदमौपगवम् । * वहेस्तुरिण्ट् च * संवोढुः
स्वम्, सांवहित्रम् । * अग्नीधः शरणे रण् भं च * अग्नीधः स्थानमाग्नीध्रम् ।
तात्स्थ्यात्सोऽप्याग्नीध्रः । * समिधासाधाने षेण्यण् * सामिधेन्यो मन्त्रः ।
सामिधेनी ऋक् ।

१२१. रथाद्यत् । रथ्यं चक्रम् ।

१२२. पत्रपूर्वादञ् । आश्वरथम् ।

१२३. पत्राध्वर्युपरिषदश्च । * पत्राद्वाह्ये * अध्वस्य वाह्यमाश्वम् । आ-
ध्वर्यवम् । पारिषदम् ।

१. नान्तस्य टिलोपे सन्नह्यचारीत्यादिना टिलोपः । २. भिज्जुनटसूत्रयोरित्येव ।
३. अग्रन्थार्थमिदम् ।

१२४. हलसीराट्टक् । हालिकम् । सैरिकम् ।
 १२५. द्वन्द्वाद् वुन् वैरमैथुनिकयोः । कालोल्लुकिका । कुत्सकुशिकिका ।
 १२६. गोत्रचरणाद् वुञ् । औपगवकम् । * चरणाद्धर्माध्याययोरिति वक्त-
 व्यम् * काठकम् ।
 १२७. सङ्गाङ्गलक्षणेष्वाज्यजिज्ञामण् । * घोषग्रहणमपि कर्तव्यम् * बैदः
 सङ्घोऽङ्को घोषो वा । बैदं लक्षणम् । गार्गः । गार्गम् । दाक्षः । दाक्षम् ।
 १२८. शाकलाद्वा । पक्षे चरणाद् वुञ् । शाकलेन प्रोक्तमधीयते, शा-
 कलाः । तेषां संघोऽङ्को घोषो वा, शाकलः । शाकलकः ।
 १२९. छन्दोगौक्थिकयाज्ञिकवह्वृचनटाञ्ज्यः । छन्दोगानां धर्म आ-
 न्नायो वा, छान्दोग्यम् । औक्थिक्यम् । याज्ञिक्यम् । बाह्वृच्यम् । नाट्यम् ।
 १३०. न दण्डमाणवान्तेवासिषु । दाक्षा दण्डमाणवाः शिष्या वा ।
 १३१. रैवतिकादिभ्यश्छुः । वुजोऽपवादः । रैवतिकीयः । बैजवापीयः ।
 १३२. कौपिञ्जलहास्तिपदादण् । कुपिञ्जलस्यापत्यं कौपिञ्जलः । तस्यायं
 कौपिञ्जलः । हस्तिपादस्यापत्यं हास्तिपदस्तस्यायं हास्तिपदः ।
 १३३. आथर्वणिकस्येकलोपश्च । आथर्वणिकस्यायमाथर्वणो धर्म आन्ना-
 यो वा ।
 १३४. तस्य विकारः । अश्मनो विकार आश्मः । आस्मनः । मार्त्तिकः ।
 १३५. अवयवे च प्राणयोषधिवृक्षेभ्यः । मयूरस्यावयवो विकारो वा,
 मायूरः । मौर्व काण्डं भस्म वा । पैप्पलम् ।
 १३६. विल्वादिभ्योऽण् । अञ्मयटोरपवादः । बैल्वम् ।
 १३७. कोपधाच्च । अजोऽपवादः । तर्कु-तार्कवम् । तैत्तिडिकम् ।
 १३८. प्रपुज्जतुनोः षुक् । त्रापुषम् । जातुषम् ।
 १३९. ओरञ् । दैवदारवम् । भाद्रदारवम् ।

१. मैथुनिकायाम् । २. परम्परासम्बधोऽङ्कः । साक्षात् लक्षणम् । ३. नट-
 शब्दादपि साहचर्याद्धर्माध्याययोरेव । ४. दण्डप्रधाना माणवा दण्डमाणवास्तेषु
 शिष्येषु चेत्यर्थः । ५. इहैव निपातनादण् । तदन्तात्पुनरण् । गोत्रवुजोऽपवादः ।
 इदं धार्त्तिकमिति केचित् । ६. अण् स्यात् । इति शैषिकप्रत्ययाः । ७. अश्मनो
 विकारे टिलोप इति टिलोपः । ८. चाद्विकारेऽपि ।

१४०. अनुदात्तादेश्च । दाधित्थम् । कापित्थम् ।
 १४१. पलाशादिभ्यो वा । पालाशम् । कारीरम् ।
 १४२. शम्याः प्लञ् । शामीलं भस्म । शामीली स्रुक् ।
 १४३. मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः । अश्ममयम् । आश्म-
 नम् । भक्ष्याच्छादनयोस्तु, मौद्गः सूपः । कार्पासमाच्छादनम् ।
 १४४. नित्यं वृद्धशरादिभ्यः । आभ्रमयम् । शरमयम् । * एकावो
 नित्यम् * त्वङ्मयम् । वाङ्मयम् । अम्मयम् ।
 १४५. गोश्च पुरीषे । गोः पुरीषं गोमयम् ।
 १४६. पिष्टाच्च । पिष्टमयं भस्म ।
 १४७. संज्ञायां कन् । पूषोऽपूपः पिष्टकः स्यात् ।
 १४८. व्रीहेः पुरोडाशे । व्रीहिमयः पुरोडाशः । व्रैह्ममन्यत् ।
 १४९. असंज्ञायां तिलयवाभ्याम् । तिलमयम् । यवमयम् । संज्ञायां
 तु, तैलम् । यावकः ।
 १५०. द्यचश्छन्दसि । शरमयं बर्हिः । यस्य पर्णमयी जुहुः ।
 १५१. नोत्वद्धर्षबिल्वात् । मौञ्जं शिष्यम् । वार्ध्नी रज्जुः । बैल्वो यूपः ।
 १५२. तालादिभ्योऽण् । अब्जमयदोरपवादः । * तालाद्बनुषि * तालं
 धनुः । अन्यत्तालमयम् । ऐन्द्रायुधम् ।
 १५३. जातरूपेभ्यः परिमाणे । द्वाटकस्तापनीयः सौवर्णो वा निष्कः ।
 अन्यत्र द्वाटकमयी घटिः ।
 १५४. प्राणिरजतादिभ्योऽञ् । शौकम् । चाकम् । राजतम् ।
 १५५. त्रितश्च तत्प्रत्ययात् । शामीलस्य, शामीलम् । दाधित्थम् । का-
 पित्थम् । जिद्धिन्ने बैल्वमयम् ।
 १५६. क्रीतवत्परिमाणात् । अणादीनामपवादः । निष्केण क्रीतः, तस्य
 विकारो वा नैष्किकः । शत्यः । शतिकः ।

१. प्रत्यये भाषायां नित्यमित्यनुनासिकत्वम् । आप्यमिति तु तस्येदमित्य-
 णन्तात्स्वार्थे व्यञ् । २. पैष्टी छरेति तु तस्येदमित्यणि । ३. यवस्य विकारो
 यावः । याव एव यावकः । यावादिभ्यः कन् । ४. बहुवचनात्पर्यायग्रहणम् ।
 ५. क्रीतेऽर्थे ये प्रत्ययास्तेऽत्रातिदिश्यन्ते ।

१५७. उष्द्राद् वुञ् । प्राण्यञोऽपवादः । औष्ट्रकः ।
 १५८. उमोर्णयोर्वा । औमकम्, औमम् । और्णकम्, और्णम् ।
 १५९. एण्या ढञ् । ऐणेयम् । एणस्य तु, ऐणम् ।
 १६०. गोपयसोर्यत् । गव्यम् । पयस्यम् ।
 १६१. द्रोश्च । द्रुर्वृक्षस्तस्य विकारोऽवयवो वा, द्रव्यम् ।
 १६२. माने वयः । द्रुवयम् ।
 १६३. फले लुक् । आमलक्याः फलमामलकम् ।
 १६४. स्रज्ञादिभ्योऽण् । विधानसामर्थ्यान्न लुक् । छाक्षम् । नैयग्रोधम् ।
 १६५. जम्ब्वा वा । जाम्बवम् । जम्बु ।
 १६६. लुप् च । जम्बूः । * फलपाकशुषामुपसंख्यानम् * ब्रीहयः ।
 मुद्गगाः । * पुष्पमूलेषु बहुलम् * मल्लिकायाः पुष्पं मल्लिका । जात्याः पुष्पं
 जाती । विदार्या मूलं विदारी । बहुलग्रहणान्नेह :- पाटलानि पुष्पाणि । सालवानि
 मूलानि । कविल्लुक् । अशोकम् करवीरम् ।
 १६७. हरीतक्यादिभ्यश्च । हरीतक्याः फलानि, हरीतक्यः ।
 १६८. कंसीयपरशव्ययोर्यञञौ लुक् च । कंसाय हितं कंसीयं तस्य
 विकारः, कांस्यम् । परशवे हितं परशव्यं तस्य विकारः, पारशवः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

चतुर्थाध्यायस्य तृतीयपादः समाप्तः ।

अथ चतुर्थाध्यायस्य चतुर्थपादः ।

१. प्राग्वहतेष्टृक् । तद्वहतीत्यतः प्रागधिकारोऽयम् * तदाहेति माशब्दा-
दिभ्य उपसंख्यानम् * मा शब्दः कारीति य आह स माशब्दिकः । स्वागतमिति य
आह स स्वागतिकः । * आहौ प्रभूतादिभ्यः * प्रभूतमाह, प्राभूतिकः । पार्या-
सिकः । * पृच्छतौ छस्नातादिभ्यः * छस्नातं पृच्छति, सौस्नातिकः । सौखशाय-
यनिकः । * गच्छतौ परदारादिभ्यः * पारदारिकः । गौरुतल्पिकः ।

२. तेन दीव्यति खनति जयति जितम् । अक्षैर्दीव्यति, आक्षिकः ।
अभ्या खनति, आभ्रिकः । अक्षैर्जयति, आक्षिकः । जितमाक्षिकम् ।

३. संस्कृतम् । दध्ना संस्कृतं दाधिकम् । मारीचिकम् ।

४. कुलत्थकोपधादण् । ठकोऽपवादः । कुलत्थैः संस्कृतं कौलत्थम् ।
तैत्तिढीकम् ।

५. तरति । उडुपेन तरति, औडुपिकः ।

६. गोपुच्छाट्टञ् । गौपुच्छिकः ।

७. नौद्वचष्टुन् । नावा तरति, नाविकः । घटिकः । प्लविकः । बाहुकः ।
बाहुका ।

८. चरति । हास्तिकः । शाकटिकः । दाधिकः ।

९. आकर्षाष्टल् । आकर्षिकः । आकर्षिकी ।

१०. पर्पादिभ्यः ष्टुन् । पर्पिकः । पर्पिकी । अश्विकः । रथिकः ।

११. श्वगणाट्टञ्च । चात्ष्टुन् । श्वागणिकः । श्वगणिकः । श्वागणिकी ।
श्वगणिकी ।

१. स्वागतादीनां चेति ऐजागमनिषेधः । २. अनुशतिकादिः । ३. संहिता-
प्रयुक्तः षकारो नानुबन्ध इति न ङीष् । ४. गच्छति भक्षयतीत्यर्थे च । ५. आकर्षो
निकषोपलः । आकर्षादिति पाठान्तरम् । ६. येन पीठेन पङ्गवश्चरन्ति स पर्पः ।
७. श्वादेरिजीति सूत्रे इकारादाविति वाच्यमिति नैच् ।

१२. वेतनादिभ्यो जीवति । वेतनेन जीवति, वैतनिकः । धानुष्कः ।
 १३. वस्त्रक्रयविक्रयादृन् । वस्त्रिकः । क्रयविक्रयग्रहणं संघातविगृहीता-
 र्थम् । क्रयविक्रयिकः । क्रयिकः । विक्रयिकः ।
 १४. आयुधाच्छ च । आयुधोयः । आयुधिकः ।
 १५. हरत्युत्सङ्गादिभ्यः । उत्सङ्गेन हरति, औत्सङ्गिकः । औडुपिकः ।
 १६. भस्त्रादिभ्यः घृन् । भस्त्रया भस्त्रिकः । भस्त्रिकी ।
 १७. विभाषा विवधात् । विवधिकः । वैवधिकः । एकदेशविकृतस्यान-
 न्यत्वाद्विवधादपि । वीवधिकः । वीवधिकी ।
 १८. अण् कुटिलिकायाः । कुटिलिकया हरति, कौटिलिको व्याधः
 कर्मारश्च ।
 १९. निर्वृत्तेऽक्षयूतादिभ्यः । अक्षयूतेन निर्वृत्तमाक्षयूतिकं वैरम् ।
 २०. कर्मेर्मन्त्रित्यम् । कृत्या निर्वृत्तं, कृत्रिमम् । पक्त्रिमम् । * भावप्रत्य-
 यान्तादिमन्त्रित्यः * पाकिमम् । त्यागिमम् ।
 २१. अपमित्ययाचिताभ्यां कक्कनौ । अपमित्य निर्वृत्तमापमित्यकम् ।
 याचितकम् ।
 २२. संसृष्टे । दक्ष्णा संसृष्टं दाधिकम् ।
 २३. चूर्णादिभिः । चूर्णैः संसृष्टाश्चूर्णिनोऽपूपाः ।
 २४. लवणाल्लुक् । लवणः सूपः । लवणं शाकम् ।
 २५. मुद्रादण् । मौद्ग ओदनः ।
 २६. व्यञ्जनैरुपसिक्ते । दक्ष्णा उपसिक्तम्, दाधिकम् ।
 २७. ओजःसहोऽम्भसा वर्त्तते । ओजसा वर्त्तते, औजसिकः शूरः ।
 साहसिकश्चौरः । आम्भसिको मत्स्यः ।
 २८. तत्प्रत्यनुपूर्वमीपलोमकूलम् । प्रतीपं वर्त्तते, प्रातीपिकः । आ-
 न्वीपिकः । प्रातिलोमिकः । आनुलोमिकः । प्रातिकूलिकः । आनुकूलिकः ।
 २९. परिमुखं च । पारिमुखिकः । चाल् पारिपार्श्विकः ।

१. वस्त्रेन मूलेन जीवति । २. विवधविवधशब्दौ उभयतो बहुशिक्ये स्कन्ध-
 बाह्ये काष्ठे वर्त्तते । ३. कुटिलिका व्याधानां गतिविशेषः कर्मारोपकरणं च ।

३० प्रयच्छति गर्हाम् । द्विगुणार्थं द्विगुणं प्रयच्छति, द्वैगुणिकः ।
त्रैगुणिकः । * वृद्धेर्वृधुविभावो वक्तव्यः * वार्धुषिकः ।

३१. कुसीददशैकादशात् छन्दश्चौ । कुसीदार्थं द्रव्यं कुसीदं प्रयच्छति,
कुसीदिकः । कुसीदिकी । दशैकादशिकः । दशैकादशिकी ।

३२. उच्छति । वदराण्युच्छति, वादरिकः ।

३३. रक्षति । समाजं रक्षति, सामाजिकः ।

३४. शब्ददुर्गं करोति । शब्दं करोति, शाब्दिकः । दार्दुरिकः ।

३५. पक्षिमत्स्यमृगान् हन्ति । पक्षिणो हन्ति, पाक्षिकः । शाकुनिकः ।
मायूरिकः । मात्स्यिकः । सैनिकः । शाकुलिकः । मार्गिकः । द्वारिणिकः ।
सारङ्गिकः ।

३६. परिपन्थं च तिष्ठति । पारिपन्थिकश्चौरः ।

३७. माथोत्तरपदपदव्यनुपदं धावति । दण्डमाथं धावति, दण्डमाथि-
कः । पादविकः । आनुपदिकः ।

३८. आक्रन्दादृञ्च । आक्रन्दं दुःखिनां रोदनस्थानं धावति, आक्रन्दिकः ।

३९. पदोत्तरपदं गृह्णाति । पौर्वपदिकः । औत्तरपदिकः ।

४०. प्रतिकण्ठार्थललामञ्च । प्रातिकण्ठिकः । आर्थिकः । लालामिकः ।

४१. धर्मं चरति । धार्मिकः । * अधर्माच्चेति वक्तव्यम् * अधार्मिकः ।

४२. प्रतिपथमेति ठञ्च । प्रातिपथिकः ।

४३. समवायान्तसमवैति । सामवायिकः । सामूहिकः ।

४४. परिषदो गयः । परिषदं समवैति, पारिषद्यः ।

४५. सेनाया वा । सैन्याः, सैनिकाः ।

४६. संज्ञायां ललाटकुक्कुट्यौ पश्यति । ललाटं पश्यति, लालाटिकः
सेवकः । कौक्कुटिको भिक्षुः ।

१. एकादशार्थत्वादेकादश ते च वस्तुतो दश चेति विग्रहेऽकारः समासान्त
इहैव निपात्यते । एकादशार्थं दश प्रयच्छतीत्यर्थः । २. स्वरूपस्य पर्यायाणां विशेष-
षाणां च ग्रहणम् । मत्स्यपर्यायेषु मोनस्यैव । ३. चाद्वन्तीत्यर्थेऽपि । परिपन्थं
हन्ति तिष्ठति वेत्यर्थः । परिपथपर्यायः परिपन्थशब्दोऽप्यस्तीति ज्ञाप्यते । ४. दण्डकारं
माथं पन्थानमित्यर्थः । ५. कुक्कुटीशब्देन तत्पाताहः स्वरूपदेशो लक्ष्यते ।

४७. तस्य धर्म्यम् । आपणस्य धर्म्यम्, आपणिकम् ।
 ४८. अग्रमहिष्यादिभ्यः । महिष्या माहिषम् । याजमानम् ।
 ४९. ऋतोऽञ् । यातुर्यात्रम् । * नराच्चेति वक्तव्यम् * नरस्य धर्म्या
 नारी । * विशसितुरिड्लोपश्चाञ्च वक्तव्यः * वैशस्त्रम् । * विभाजयितुर्णिलो-
 पश्चाञ्च वक्तव्यः । वैभाजित्रम् ।
 ५०. अवक्रयः । आपणस्य आपणिकः ।
 ५१. तदस्य परायम् । अपूपाः पण्यमस्यापूपिकः ।
 ५२. लवणाट्टञ् । लावणिकः ।
 ५३. किसरादिभ्यः ण् । किसरिकः । किसरिकी ।
 ५४. शलालुनोऽन्यतरस्याम् । शलालुकः । शलालुकी । शलालुकः ।
 शलालुकी ।
 ५५. शिल्पम् । मृदङ्गवादनं शिल्पमस्य, मार्दङ्गिकः ।
 ५६. मड्डुकभर्भरादन्यतरस्याम् । माड्डुकः, माड्डुकिकः । झार्शरः,
 झार्शरिकः ।
 ५७. प्रहरणम् । असिः प्रहरणमस्य, आसिकः । धानुष्कः ।
 ५८. परश्वधाञ्च । पारश्वधिकः ।
 ५९. शक्तियष्ट्योरीकक् । शाक्तीकः । याष्टीकः ।
 ६०. अस्ति नास्ति दिष्टं मतिः । अस्ति परलोक इति मतिर्यस्य, आ-
 स्तिकः । नास्तिकः । ^३दैष्टिकः ।
 ६१. शीलम् । अपूपभक्षणं शीलमस्य, आपूपिकः ।
 ६२. छत्रादिभ्यो णः । छात्रः ।
 ६३. कर्माध्ययने वृत्तम् । एकं कर्मान्यद् वृत्तं यस्य, ऐकान्यिकः ।
 ६४. बह्वचपूर्वाट्टञ् । द्वादशान्यिकः ।
 ६५. हितं भक्षाः । अपूपभक्षणं हितमस्मै, आपूपिकः ।

१. राजप्राह्मं द्रव्यमवक्रयः । २. शलालुः किसरश्च सुगन्धिद्रव्यविशेषः ।
 ३. दिष्टं दैवम् । ४. गुरोर्दोषावरणं छत्रं शीलमस्य । ५. यस्याध्ययने प्रवृत्तस्य
 परीक्षाकाले एकं विपरीतं जातं स इत्यर्थः । ६. द्वादशापपाठा अस्य जाता
 इत्यर्थः ।

६६. तदस्मै दीयते नियुक्तम् । अग्रभोजनं नियतं दीयतेऽस्मै, अग्रभोजनिकः ।

६७. आणामांसौदनाद्विठन् । आणिकः । मांसौदनिकः । मांसिकः । औदनिकः ।

६८. भक्तादणन्यतरस्याम् । भाक्तः, भाक्तिकः ।

६९. तत्र नियुक्तः । आकरिकः । आपणिकः ।

७०. अगारान्ताद्विठन् । देवागारे नियुक्तो देवागारिकः ।

७१. अध्यायिन्यदेशकालात् । इमशानेऽधीते, इमाशानिकः । चातुर्दशिकः ।

७२. कठिनान्तप्रस्तारसंस्थानेषु व्यवहरति । वंशकठिने देशे व्यवहरति, वंशकठिनिकः । प्रास्तारिकः । सांस्थानिकः ।

७३. निकटे वसति । नैकटिको मिश्रुः ।

७४. आवसथात् ष्टल् । आवसथिकः । आवसथिकी ।

७५. प्राग्घिताद्यत् । तस्मै हितमित्यतः प्राग्यदधिक्रियते ।

७६. तद्वहति रथयुगप्रासङ्गम् । रथं वहति, रथ्यः । युग्यः । प्रासङ्ग्यः ।

७७. धुरो यङ्ढकौ । धुर्यः । धौर्यः ।

७८. खः सर्वधुरात् । सर्वधुरीणः ।

७९. एकधुराल्लुक् च । एकधुरीणः । एकधुरः ।

८०. शकटादण् । शाकटो गौः ।

८१. हलसीराड्ढक् । हाल्लिकः । सैरिकः ।

८२. संज्ञायां जन्या । जनीं वधूँ वहति, जन्या ।

८३. विध्यत्यधनुषा । पादौ विध्यन्ति, पद्याः शर्कराः ।

८४. धनगणं लब्ध्वा । धनं लब्ध्वा, धन्यः । गण्यः ।

८५. अन्नारणः । आन्नः ।

१. मांसौदनग्रहणं संघातविगृहीतार्थम् । २. वंशा वेणवः कठिना यस्मिन्देशे तस्मिन्देशे वा क्रिया यथानुष्ठेया तां तथैवानुतिष्ठतीत्यर्थः । ३. इति ठकोऽवधिः समाप्तः । ४. वत्सानां दमनार्थं स्कन्धे यत्काष्ठमासज्यते स प्रासङ्गः । ५. न भकुर्छुरामिति दीर्घनिषेधः ।

८६. वशं गतः । वश्यः परेच्छानुवारी ।

८७. पदमस्मिन्दृश्यम् । पद्यः कर्दमः ।

८८. मूलमस्यावर्हि । मूल्या मुद्गाः ।

८९. संज्ञायां धेनुष्या । धेनुष्या ब्रन्धके स्थिता ।

९०. गृहपातिना संयुक्ते ज्यः । गार्हपत्योऽग्निः ।

९१. नौवयोधर्मविषमूलमूलसीतातुलाभ्यस्तार्यतुल्यप्राप्यवध्यानाभ्य-
समसमितसंमितेषु । नावा तार्यं नाव्यम् । वयसा तुल्यो वयस्यः । धर्मेण प्राप्यं
धर्म्यम् । विषेण वध्यो विष्यः । मूलेनानाभ्यं मूल्यम् । मूलेन समो मूल्यः ।
सीतया समितं सीत्थं क्षेत्रम् । तुलया समितं तुल्यम् ।

९२. धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते । धर्मोदनपेतं धर्म्यम् । पथ्यम् । अर्थ्यम् ।
न्याय्यम् ।

९३. छन्दसो निर्मिते । छन्दसा निर्मितं छन्दस्यम् ।

९४. उरसोऽण् च । औरसः, उरस्यः पुत्रः ।

९५. हृदयस्य प्रियः । हृद्यो देशः ।

९६. बन्धने चर्षो । हृद्यो वशीकरणमन्त्रः ।

९७. मतजनहलात्करणजल्पकर्षेषु । मतस्य करणं मत्यम् । जनस्य
जल्पो जन्यः । हलस्य कर्षो हल्यः ।

९८. तत्र साधुः । अग्रे साधुः, अग्र्यः । सामन्यः । कर्मण्यः । शरण्यः ।

९९. प्रतिजनादिभ्यः खञ् । प्रतिजनं साधुः, प्रातिजनीनः । सांयुगीनः ।
सार्वजनीनः । वैश्वजनीनः ।

१००. भक्तारणः । भक्ते साधवो भक्ताः शालयः ।

१०१. परिषदो गयः । पारिषद्यः ।

१०२. कथादिभ्यष्टक् । काथिकः ।

१०३. गुडादिभ्यष्टक् । गौडिक इक्षुः । साक्तुका यवाः ।

-
१. नातिशुष्क इत्यर्थः । २. आबर्ह उत्पादनम्, तदस्यास्ति, आबर्हि ।
३. धेनुशब्दस्य पुगागमो यत्प्रत्ययश्च निपात्यते । ४. इच्छया कृतमित्यर्थः ।
५. ऋषिर्वेदमन्त्रः । ६. भावः साधनं वा ।

१०४. पथ्यतिथिवसतिस्वपतेर्दञ् । पाथेयम् । आतिथेयम् । वासतेयो रात्रिः । स्वापतेयं धनम् ।

१०५. सभाया यः । सभ्यः ।

१०६. दृश्छन्दसि । सभेयो युवा ।

१०७. समानतीर्थे वासी । समाने^१तीर्थे गुरौ वसतीति, सतीर्थ्यः ।

१०८. समानोदरे शयित ओ चोदात्तः । समानोदर्यो भ्राता ।

१०९. सोदराद्यः । सोदर्यः ।

११०. भवे छन्दसि^२ । मेध्याय च विद्युत्याय च । आ पादसमाप्तेदृच्छन्दोधिकारः । मुल्लवान्नाम पर्वतः, तत्र भवो मौल्लवतः । सोमस्येव मौल्लवतस्य भक्षः ।

१११. पाथोनदीभ्यां ड्यण् । तमु त्वा पाथ्यो वृषा । चनो दधीत नाद्यो गिरो मे ।

११२. वेशन्तहिमवद्भ्यामण् । वेशन्तीभ्यः स्वाहा । हैमवतीभ्यः स्वाहा ।

११३. स्रोतसो विभाषा ड्यङ्^३ड्यौ । पक्षे यत् । स्रोतसि भवः, स्रोत्यः । स्रोतस्यः ।

११४. सगर्भसयूथसनुताद्यन् । यतोऽपवादः । अनुभ्राता सगर्भ्यः । अनुसखा सयूथ्यः । यो नः सनुत्य उत वा जिवत्सु ।

११५. तुग्राद्धन् । पक्षे यदपि । आवः शर्म वृषभं तुग्यास्विति बहुवृचाः । तुग्यास्विति शाखान्तरे ।

११६. अग्राद्यत् । अग्र्यम् ।

११७. घच्छौ च । चाद्यत् । अग्रियम् । अग्रियम् ।

१. साधुरिति निवृत्तम् । २. यथायथं शैषिकाणामणादीनां घादीनां चापवादोऽयम् । पक्षे तेऽपि भवन्ति । सर्वविधोनां छन्दसि वैकल्पिकत्वात् । ३. पाथसि भवः, पाथ्यः । ४. नद्यां भवो नाद्यः । ५. ड्यङ्ड्ययोः स्वरे भेदः । ६. सगर्भादयस्त्रयोऽमी कर्मधारयाः । समानस्य छन्दसीति सः । नुतिर्नुतम् । ७. घनाकाशयज्ञवरिष्ठेषु तुग्यशब्द इति वृत्तिः ।

११८. समुद्राभ्राद्धः । समुद्रिया अप्सरसो मनीषिणम् । नानदतो अभि-
यस्येव घोषाः ।

११९. बर्हिषि दत्तम् । बर्हिष्येषु निषिषु प्रियेषु ।

१२०. दूतस्य भागकर्मणि । दूत्यम् ।

१२१. रक्षोयातूनां हननी । या ते अग्रे रक्षस्या तनूः । यातव्या ।

१२२. रेवतीजगतीहविष्याभ्यः प्रशस्ये । रेवत्यादीनां प्रशंसनं रेव-
त्यम् । जगत्यम् । हविष्यम् ।

१२३. असुरस्य स्वम् । असुर्य देवेभिर्धायि विश्वम् ।

१२४. मायायामण । आसुरी माया ।

१२५. तद्वानासामुपधानो मन्त्र इतीष्टिकासु लुक् च मतोः । वर्च-
स्वानुपधानो मन्त्र आसामिष्टकानां वर्चस्याः । कृतव्याः ।

१२६. अश्विमानण । आश्विनीरुपदधाति ।

१२७. वयस्यासु मूर्ध्नो मतुप् । मूर्धन्वतीरुपदधाति ।

१२८. मत्वर्थे मासतन्वोः । नभोऽभ्रं तदस्मिन्नस्तीति नभस्यो मासः ।
ओजस्या तनूः ।

१२९. मधोर्ज च । माधवः । मधव्यः ।

१३०. ओजसोऽहनि यत्खौ । ओजस्यमहः । ओजसीनं वा ।

१३१-१३२. वेशोयशआदेर्भगाद्यल्खौ । यथासंख्यं नेष्यते । वेशोभग्यः,
वेशोभगीनः । यशोभग्यः, यशोभगीनः ।

१३३. पूर्वैः कृतमिनयौ च । गम्भीरेभिः पथिभिः पूर्विणेभिः । ये ते
पन्थाः सवितः पूर्व्यासः ।

१३४. अद्भिः संस्कृतम् । यस्येदमप्यं हविः ।

१३५. सहस्रेण सम्मितौ घः । सहस्त्रियासो अपां नोर्मयः ।

१. इदं सूत्रं यावद् भव इत्यनुवर्त्तते । २. प्राग्विताद्यदित्येव । ३. भागो-
ऽशः ४. रक्षसां हननी । ५. यातूनां हननी । ६. वयःशब्दवन्मन्त्रोपधेया-
स्वित्यर्थः । पूर्वसूत्रं सर्वमिहानुवर्त्तते । ७. मूर्ध्ववयःशब्दौ यत्र स्तस्तन्मन्त्रो-
धाना इष्टका इत्यर्थः । ८. सहस्रेण तुल्या इत्यर्थः ।

१३६. मतौ^१ च । सहस्रमस्यास्तोति, सहस्रियः ।

१३७. सोममर्हति यः । सोम्यो ब्राह्मणः ।

१३८. मये^२ च । सोम्यं मधु ।

१३९. मधोः^३ । मधव्यः ।

१४०. वसोः समूहे च । वसव्यः । * अक्षरसमूहे छन्दस उपसंख्यानम् *
एष सप्तदशाक्षरछन्दस्यः ।

१४१. नक्षत्राद्धिः^४ । नक्षत्रियेभ्यः स्वाहा ।

१४२. सर्वदेवात्तातिल् । सविता नः सुवतु सर्वतातिम् । प्रदक्षिणिद्वेवता-
तिमुराणः ।

१४३. शिवशमरिष्टस्य करे^५ । शिवं करोति, शिवतातिः । याभिः शन्ता-
ती भवथो दाशुषे । अथो अरिष्टतातये ।

१४४. भावे च । शिवस्य भावः, शिवतातिः । शन्तातिः । अरिष्टतातिः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

चतुर्थाध्यायस्य चतुर्थपादः समाप्तः ।

१. मतुबर्थ इत्यर्थः । २. मयडर्थे । ३. मधुमय इत्यर्थः । ४. स्वार्थे ।
५. पचाद्यच् ।

अथ पञ्चमाध्यायस्य प्रथमपादः ।

१. प्राक् क्रीताच्छुः । तेन क्रीतमित्यतः प्राक् छोऽधिक्रियते ।

२. उगवादिभ्यो यत् । छस्यापवादः । शङ्क्यं दाह । गव्यम् । हविष्यम् ।
* नाभि नभं च * नभ्योऽक्षः । नभ्यमञ्जनम् । * शुनः सम्प्रसारणं वा च दीर्घत्वम् *
शून्यम् । शून्यम् । * ऊधसोऽनङ् च * ऊधन्यः ।

३. कम्बलाच्च संज्ञायाम् । कम्बल्यमूर्णापलशतम् । अन्यत्र कम्बलीया
ऊर्णा ।

४. विभाषा हविरूपपादिभ्यः । आमिष्यमामिष्यीयं वा दधि । पुरोडा-
श्याः, पुरोडाशीया वा तण्डुलाः । अपूप्यम्, अपूपीयम् ।

५. तस्मै हितम् । वत्सेभ्यो हितो वत्सीयो गोशुक् । शङ्क्यम् ।
गव्यम् ।

६. शरीरावयवाद्यत् । दन्त्यम् । कण्ठ्यम् । नस्यम् । नाभ्यम् । शीर्षण्यः ।

७. खलयवमाषतिलवृषब्रह्मणश्च । खलाय हितं खल्यम् । यव्यम् ।
माष्यम् । तिल्यम् । वृष्यम् । ब्रह्मण्यम् । चाद्रथ्या ।

८. अजाविभ्यां थ्यन् । अजथ्या यूथिः । अविथ्या ।

९. आत्मन्विश्वजनभोगोत्तरपदात्त्वः । आत्मने हितमात्मनीनम् । विश्व-
जनीनम् । * कर्मधारयादेवेष्ट्यते * नेह :- विश्वजनीयम् । * पञ्चजनादुपसंख्यानम् *
पञ्चजनीनम् । * सर्वजनादृन् खदच * सार्वजनिकः । सर्वजनीनः । * महा-
जनादृन् * माहाजनिकः । मातृभोगीणः । पितृभोगीणः । राजभोगीणः ।
* आचार्यादणत्वं च * आचार्यभोगीणः ।

१०. सर्वपुरुषाभ्यां णटञौ । * सर्वाणो वेति वाच्यम् * सर्वेभ्यो हितं
सार्वम्, सर्वीयम् । * पुरुषाद्वधविकारसमूहतेन कृतेषु * पुरुषस्य वधो विकारो वा,
पौरुषेयः । पुरुषाणां समूहः, तेन कृतो वा, पौरुषेयः ।

१. रथनाभावेवेदम् । २. नस् नासिकायाः । ३. ये च तद्धित इति शीर्षन्ना-
देशः । ४. षष्ठीतत्पुरुषाद्बहुव्रीहेश्च छ एव । ५. भाष्यवचनात्तेनेत्यस्य द्वन्द्वमध्ये
निवेशः ।

११. माणवचरकाभ्यां खञ् । माणवीनम् । चारकीणम् ।

१२. तदर्थं विकृतेः प्रकृतौ । अङ्गारेभ्य एतानि, अङ्गारीयाणि काष्ठानि ।
कारीया इष्टकाः । शङ्खव्यम् ।

१३. छुदिरुपधिवलेढञ् । छादिषेयाणि तृणानि । बालेयास्तण्डुलाः ।
उपधिशब्दात्स्वार्थं इष्यते * उपधिरेवौपधेयम् ।

१४. ऋषभोपानहोर्जः । छस्यापवादः । आर्षभ्यो वत्सः । औपानह्यो
जः । औपानह्यं चर्म ।

१५. चर्मणोऽञ् । वर्धयै इदं वार्धं चर्म । चारन्नं चर्म ।

१६. तदस्य तदस्मिन् स्यादिति । प्राकार आसां स्यादिति, प्राका-
या इष्टकाः । प्रासादीयं दारु । प्राकारीयो देशः ।

१७. परिखाया ढञ् । पारिखेयी भूमिः ।

१८. प्राग्वतेष्टञ् । अधिक्रियते ।

१९. आर्हीदशोपुच्छसंख्यापरिमाणोऽङ् । ठजोऽपवादः । नैष्किकम् ।
णिकम् । गोपुच्छसंख्यापरिमाणान्तु ठजेव । गौपुच्छिकम् । षाष्टिकम् । प्रास्थि-
 ।

२०. असमासे निष्कादिभ्यः । निष्केण क्रीतं नैष्किकम् । समासे तु ङ् ।
नैष्किकः । असमासग्रहणं ज्ञापकमितः प्राक् तदन्तविधिरिति । सुगव्यम् । यवा-
म् । * इत उर्ध्वं तु संख्यापूर्वपदानां तदन्तग्रहणं प्राग्वतेरिष्यते तच्चालुकि *
यणिकः । द्वैपारायणिकः । लुकि तु, द्वाभ्यां शूर्पाभ्यां क्रीतं द्विशूर्पम्, तेन क्रीतं
र्षिकम् ।

२१. शताच्च ठन्यतावशते । शतेन क्रीतम्, शत्यम्, शतिकम् । शते तु,
: सङ्खः । असमास इत्येव । द्विशतेन क्रीतं द्विशतकम् ।

उपधीयत इत्युपधी रथाङ्गम् । २. चर्मण्ययमेव पूर्वविप्रतिषेधेन । ३. इति
लौकिकीं विवक्षामनुसारयति । नेह :- प्रासादो देवदत्तस्य स्यादिति ।
दशगणं संख्या एकत्वादिः । गुरुत्वमानमुन्मानं पलादिः । आयाम-
माणं वितस्त्यादिः । आरोहपरिणाहमानं परिमाणं प्रस्थादिः । ५. आर्ही-
 । इत आरभ्य तेन क्रीतमिति यावत् सप्तदशसूत्र्यामाहोदित्येतदनुवर्तते ।
रेमाणान्तस्येत्युत्तरपदबुद्धिः । ७. इह शूर्पादञ् न भवति किन्तु ङ् ।
परिमाणमस्येति सङ्खो न शताद्वयतिरिच्यते । तेन ठन्यतौ न किन्तु कनेव ।

२२. संख्याया अतिशदन्तायाः कन् । पञ्चभिः क्रीतः, पञ्चकः । बहुकः ।
तिशदन्तायास्तु, सासतिकः । चात्वारिंशत्कः ।

२३. वतोरिडा । तावतिकः, तावत्कः ।

२४. विंशतित्रिंशद्भ्यां ड्वुनसंज्ञायाम् । विंशतित्रिंशद्भ्यामित्येको
योगः । विंशतिकः । त्रिंशत्कः । ततो ड्वुनसंज्ञायामिति । विंशकः । त्रिंशकः ।
संज्ञायान्तु कन् पूर्वैण ।

२५. कंसाट्टिठ्ठन् । कंसिकः । कंसिकी । * अर्धाच्चेति वक्तव्यम् * अर्धिकः ।
अर्धिकी । * कार्षापणाट्टिठ्ठन्वक्तव्यः प्रतिरादेशश्च वा * कार्षापणिकः । कार्षापणिकी ।
प्रतिकः । प्रतिकी ।

२६. शूपादञ्जन्यतरस्याम् । शौर्षम्, शौर्षिकम् ।

२७. शतमानविंशतिकसहस्रवसनादण् । ठण्ठकनामपवादः । शात-
मानम् । वैंशतिकम् । साहस्रम् । वासनम् ।

२८. अध्यर्धपूर्वाद् द्विगोलुगसंज्ञायाम् । अध्यर्धकंसम् । द्विकंसम् ।
संज्ञायान्तु, पाञ्चकलायिकम् ।

२९. विभाषा कार्षापणसहस्राभ्याम् । अध्यर्धकार्षापणम्, अध्यर्ध-
कार्षापणिकम् । द्विकार्षापणम्, द्विकार्षापणिकम् । अध्यर्धप्रतिकम् । द्विप्रतिकम् ।
अध्यर्धसहस्रम्, अध्यर्धसाहस्रम् । द्विसहस्रम्, द्विसाहस्रम् ।

३०. द्वित्रिपूर्वाभिष्कात् । द्विनिष्कम्, द्विनैष्किकम् । त्रिनिष्कम्, त्रिनै-
ष्किकम् । * बहुपूर्वाच्च * बहुनिष्कम्, बहुनैष्किकम् ।

३१. विस्ताञ्च । द्विविस्तम्, द्विवैस्तिकम् ।

३२. विंशतिकात्खः । अध्यर्धविंशतिकीनम् । द्विविंशतिकीनम् ।

३३. खार्या ईकन् । अध्यर्धखारीकम् । द्विखारीकम् । * केवलायाश्चेति
वक्तव्यम् * खारीकम् ।

३४. परापादमाषशताद्यत् । अध्यर्धपाण्यम् । द्विपाण्यम् । अध्यर्धपाद्यम् ।
द्विपाद्यम् । अध्यर्धमाष्यम् । द्विमाष्यम् । अध्यर्धशत्यम् । द्विशत्यम् । त्रिशत्यम् ।

३५. शाणाद्धा । अध्यर्धशाण्यम् । अध्यर्धशाणम् ।

१. टो डीबर्थः । इकार उच्चारणार्थः । २. परिमाणविशेषः । ३. इह पादः
पठिति न यस्येति लोपस्य स्थानिवद्भावात् । पद्यत्यतदर्थ इत्यपि न । प्राण्यङ्गार्थ-
स्यैव तत्र ग्रहणात् । ४. पक्षे ठञ् तस्य लुक् ।

३६. द्वित्रिपूर्वादिण् च । चाद्यत् । द्वैशाणम् , द्विशाण्यम् , द्विशाणम् ।

३७. तेन क्रीतम् । गौपुच्छिकम् । सासतिकम् । प्रास्थिकम् । नैष्किकम् ।

३८. तस्य निमित्तं संयोगोत्पातौ । शत्यः, शतिको वा धनपतिसंयोगः।

शत्यं शतिकं वा दक्षिणाक्षिस्पन्दनम् । * वातपित्तश्लेष्मभ्यः शमनकोपनयोरुप-

संख्यानम् * वातस्य शमनं कोपनं वा, वातिकम् । पैत्तिकम् । श्लैष्मिकम् ।

* सन्निपाताच्चेति वक्तव्यम् * सान्निपातिकम् ।

३९. गोद्वयचोऽसंख्यापरिमाणाश्वादेर्यत् । गोर्निमित्तं संयोग उत्पातो

वा, गव्यः । धन्यः । यशस्यः । स्वर्ग्यः । संख्याद्यादेस्तु, पञ्चकम् । प्रास्थिकम् ।

खारीकम् । आधिकम् । आश्रमिकम् । * ब्रह्मवर्चसादुपसंख्यानम् * ब्रह्मवर्चस्यम् ।

४०. पुत्राच्छ्रु च । चाद्यत् । पुत्रोयः, पुत्र्यः ।

४१. सर्वभूमिपृथिवीभ्यामणजौ । सर्वभूमेर्निमित्तं संयोग उत्पातो वा,
सार्वभौमः । पार्थिवः ।

४२. तस्येश्वरः । सर्वभूमेरीश्वरः, सार्वभौमः । पार्थिवः ।

४३. तत्र विदित इति च । सार्वभौमः । पार्थिवः ।

४४. लोकसर्वलोकादृज् । लौकिकः । सार्वलौकिकः ।

४५. तस्य वापः । प्रास्थिकम् । द्रौणिकम् । खारीकम् ।

४६. पात्रात् घृन् । पात्रस्य वापः, पात्रिकं क्षेत्रम् । पात्रिकी क्षेत्रभक्तिः ।

४७. तदस्मिन्वृद्धयायलाभशुल्कोपदा दीयते । पञ्चास्मिन् वृद्धिः,

आयः, लाभः, शुल्कः, उपदा वा दीयते, पञ्चकः । शतिकः, शत्यः । सादृश्यः ।

* चतुर्थ्यर्थ उपसंख्यानम् * पञ्चास्मै वृद्ध्यादि दीयते, पञ्चको देवदत्तः । अधिकरण-
त्वविवक्षया वा ।

४८. पूरणार्थादृन् । उक्थितनोरपवादः । द्वितीयिकः । तृतीयिकः ।
अधिकः ।

१. संयोगः सम्बन्धः । उत्पातः शुभाशुभसूचकः । २. अनुशक्तिकादित्वादुभय-
पदवृद्धिः । ३. उप्यतेऽस्मिन्निति, वापः क्षेत्रम् । ४. उत्तमर्णेन मूलातिरिक्तं ग्राह्यं
वृद्धिः । ग्रामादिषु स्वामिग्राह्यो भाग आयः । विक्रेत्रा मूल्यादधिकं ग्राह्यं लाभः ।
रक्षानिर्वेशो राजभागः शुल्कः । उत्कोच उपदा । ५. सममब्राह्मणे दानमिति वत् ।
६. अर्धशब्दो रूपकस्यार्थे रुढः ।

४६. भागाद्यच्च । भागो वृद्ध्यादिरस्मिन् दीयते, भाग्यं भागिकं शतम् ।
भाग्या, भागिका विंशतिः ।

५०. तद्धरति वहत्यावहति भारद्वंशादिभ्यः । वांशभारिकः । ऐक्षु-
भारिकः । वांशिकः । ऐक्षुकः ।

५१. वस्नद्रव्याभ्यां ठन्कनौ । वस्नं हरति, वहत्यावहति वा, वस्निकः ।
द्रव्यकः ।

५२. सम्भवत्यवहरति पचति । प्रस्थं सम्भवति, प्रास्थिकः कटाहः ।
प्रास्थिकी ब्राह्मणी । * तत्पचतीति द्रोणादण् च * चाट्ठ् । द्रोणं पचति, द्रौणी,
द्रौणिकी ।

५३. आढकाचितपात्रात् खोऽन्यतरस्याम् । पक्षे ठञ् । आढकीना,
आढकिकी । आचितीना, आचितिकी । पात्रीणा, पात्रिकी ।

५४. द्विगोः ण्श्च । द्याढकिकी, द्याढकीना, द्याढकी । द्याचितिकी,
द्याचितीना, द्याचिता । द्विपात्रिकी, द्विपात्रीणा, द्विपात्रो ।

५५. कुलिजाल्लुक्खौ च । द्विकुलिजी, द्वैकुलिजिकी । द्विकुलिजीना,
द्विकुलिजिकी ।

५६. सोऽस्यांशवस्नभृतयः । पञ्चांशो वस्नं भृतिर्वास्य, पञ्चकः ।

५७. तदस्य परिमाणम् । प्रस्थं परिमाणमस्य, प्रास्थिको राशिः ।

५८. संख्यायाः संज्ञासङ्घसूत्राध्ययनेषु । पञ्चैव, पञ्चकाः शुकाः ।
पञ्च परिमाणमस्य, पञ्चकः सङ्घः । अष्टकं पाणिनीयं सूत्रम् । पञ्चकमध्ययनम् ।
* स्तोमे ङविधिः * पञ्चदश मन्त्राः परिमाणमस्य, पञ्चदशः स्तोमः ।

५९. पङ्क्तिर्विंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिश-
तम् । पङ्क्तिः । विंशतिः । त्रिंशत् । चत्वारिंशत् । षष्टिः । सप्ततिः ।
अशीतिः । नवतिः । शतम् ।

६०. पञ्चदशतौ वर्गे वा । पञ्च परिमाणमस्य, पञ्चद्वर्गः, पञ्चकः । दशत्,
दशकः ।

१. भारभूतेभ्य इति व्याख्यान्तरम् । २. स्वस्मिन्समावेशयतीत्यर्थः ।
३. चात्खः । पक्षे ठञ् तस्याध्यर्धेति लुक् । द्विगोरिति ङीप् । ४. अपरिमाणेति
ङीबन्निषेधः । ५. चाट्ठन् । लुगभावे ठञः श्रवणम् । ६. वस्नं मूल्यम् ।
भृतिर्वैतनम् । ७. सोमयागेषु च्छन्दोगैः क्रियमाणा पृष्ठ्यादिसंज्ञिका स्तुतिः स्तोमः ।

६१. सप्तनोऽष्ट्युन्दसि^१ । सप्त साप्तानि असृजत् । * शनृशतोर्दिनिशुन्द-
सि तदस्य परिमाणमित्यर्थे वाच्यः * पञ्चदशिनोऽर्धमासाः । त्रिंशिनो मासाः ।
* विंशतेरचेति वाच्यम् * विंशिनोऽङ्गिरसः । * युष्मदस्मदोः सादृश्ये वतुब्बा-
च्यः * त्वावतः पुरुवसो । न त्वावाँ अन्यः । यज्ञं विप्रस्य मावतः ।

६२. त्रिंशच्चत्वारिंशतोर्ब्राह्मणे संज्ञायां डण् । त्रिंशदध्यायाः परिमाण-
मेषां त्रैशानि ब्राह्मणानि । चात्वारिंशानि ।

६३. तदर्हति । श्वेतच्छत्रमर्हति, श्वैतच्छत्रिकः ।

६४. छेदादिभ्यो नित्यम् । छेदं नित्यमर्हति, छैदिको वेतसः । * विराग
विरङ्गं च * वैरङ्गिकः ।

६५. शीर्षच्छेदाद्यच्च । शिरश्छेदं नित्यमर्हति, शीर्षच्छेद्यः । शीर्षच्छेदिकः ।

६६. दण्डादिभ्यो यत् । दण्ड्यः । अर्घ्यः । वध्यः ।

६७. छन्दसि च । सादन्यम्, विदध्यम् ।

६८. पात्राद् घञश्च । पात्रियः, पाश्र्व्यः ।

६९. कडङ्करदक्षिणाच्छ च^२ । कडङ्करं माषमुद्रादितृणमर्हतीति, कडङ्क-
रीयो गौः । कडङ्कर्यः । दक्षिणामर्हति, दक्षिणीयः । दक्षिण्यः ।

७०. स्थालीबिलात् । स्थालीबिलीयाः, स्थालीबिल्यास्तण्डुलाः ।

७१. यज्ञविग्भ्यां घञञौ । यज्ञियः । आर्त्विजीनो यजमानः । * यज्ञ-
र्विग्भ्यां तत्कर्माहतीत्युपसंख्यानम् * यज्ञियो देशः । आर्त्विजीन कृत्विक् ।

७२. पारायणतुरायणचान्द्रायणं वर्त्तयति । पारायणं वर्त्तयति, पारा-
यणिकश्छात्रः । तौरायणिको यजमानः । चान्द्रायणिकः ।

७३. संशयमापन्नः । सांशयिकः ।

७४. योजनं गच्छति । यौजनिकः । * क्रोशशतयोजनशतयोरुपसंख्या-
नम् * क्रौशशतिकः । यौजनशतिकः । * ततोऽभिगमनमर्हतीति च वक्तव्यम् *
क्रोशशतादभिगमनमर्हति, क्रौशशतिको भिक्षुः । यौजनशतिक आचार्यः ।

७५. पथः ष्कन् । पथिकः । पथिकी ।

७६. पन्थो ण नित्यम् । पान्थः । पान्था ।

१. तदस्य परिमाणमिति वर्ग इति चार्थः । २. शीर्षभावोऽपि निपात्यते ।
३. चाद्यत् । ४. पाकयोग्या इत्यर्थः । ५. अतः परं ठजेव । ६. तुरायणं यज्ञविशेषः ।

७७. उत्तरपथेनाहतं^१ च । औत्तरपथिकम् । औत्तरपथिकः । * आहत-
प्रकरणे वारिजङ्गलस्थलकान्तारपूर्वादुपसंख्यानम् * वारिपथेनाहतं वारिपथिकम् ।
वारिपथिकः । जाङ्गलपथिकम् । स्थालपथिकः । कान्तारपथिकः ।

७८. कालात् । अधिकारोऽयं व्युष्टादिभ्योऽणिति यावत् ।

७९. तेन निर्वृत्तम् । आह्निकम् । मासिकम् ।

८०. तमर्धाष्टो^२ भृतो भूतो भावी । मासिकोऽध्यापकः । मासिकः कर्म-
करः । मासिको व्याधिः । मासिक उत्सवः ।

८१. मासाद्वयसि यत्खञौ । मासं भूतो मास्यः, मासीनः ।

८२. द्विगोर्यप् । द्विमास्यः, त्रिमास्यः ।

८३. षण्मासाण्यच्च^३ । षण्मास्यः, षण्मास्यः, षण्मासिकः ।

८४. अत्रयसि ठञ्च^४ । षण्मासिको व्याधिः । षण्मास्यः ।

८५. समायाः खः^५ । समामर्धाष्टो भृतो भूतो भावी वा, समीनः ।

८६. द्विगोर्वा^६ । द्विसमीनः । द्वैसमिकः ।

८७. राज्यहःसंवत्सराच्च^७ । द्विरात्रीणः, द्वैरात्रिकः । द्वयहीनः, द्वैय-
द्विकः^८ । द्विसंवत्सरीणः, द्विसांवत्सरिकः ।

८८. वर्षाल्लुक् च^९ । द्विवर्षाणो द्विवर्षो द्विवार्षिको वा व्याधिः ।

८९. चित्तवति नित्यम् । द्विवर्षो दारकः ।

९०. षष्टिकाः^{१०} षष्टिरात्रेण पच्यन्ते । षष्टिको धान्यविशेषः ।

९१. वत्सरान्ताच्छुश्रुन्दसि । इद्वत्सरीयः ।

१. चाद्रच्छतीत्यर्थेऽपि । २. अधीष्टः सत्कृत्य व्यापारितः । भृतो वेतनेन
क्रीतः । भूतः स्वसत्तया व्यासकालः । भावी तादृश एवानागतः । ३. चाद्यप् ।
४. चाण्यत् । ५. चत्वारोऽर्था अनुवर्तन्ते । ६. पक्षे ठञ् । तेन परिज्येत्यतः प्राक्
निर्वृत्तादिषु पञ्चस्वर्थेषु प्रत्ययाः । ७. समासान्तविधेरनित्यत्वान्न दृक् ।
८. संख्यायाः संवत्सरेत्युत्तरपदवृद्धिः । ९. वा खः । पक्षे ठञ् वा च लुक् ।
१०. वर्षस्याभविष्यतीत्युत्तरपदवृद्धिः । ११. कन्प्रत्ययो रात्रशब्दलोपश्च ।

६२. संपरिपूर्वात्त्व च । संवत्सरीणः, संवत्सरीयः । परिवत्सरीणः, परिवत्सरीयः ।

६३. तेन परिजय्यलभ्यकार्यसुकरम् । मासेन परिजय्यो मासिको व्याधिः । मासेन लभ्यं कार्यं सुकरं वा, मासिकम् ।

६४. तदस्य ब्रह्मचर्यम् । मासं ब्रह्मचर्यमस्य, मासिको ब्रह्मचारी । आर्धमासिकः । यद्वा मासोऽस्येति, मासिकं ब्रह्मचर्यम् । * महानाम्न्यादिभ्यः षष्ठ्यन्तेभ्य उपसंख्यानम् * महानाम्न्यो नाम विदामधवन्निन्त्याद्या ऋचस्तासां ब्रह्मचर्यमस्य, माह्वानाम्निकः । * चतुर्मासाण्यो यज्ञे तत्र भव इत्यर्थे * चातुर्मास्यानि यज्ञकर्माणि । * संज्ञायामण् * चातुर्मासी । आषाढी ।

६५. तस्य च दक्षिणा दीयते यज्ञाख्येभ्यः । द्वादशाहस्य दक्षिणा, द्वाद-
शाहिकी । आख्याग्रहणादकालादपि । आग्निष्टोमिकी । वाजपेयिकी ।

६६. तत्र च दीयते कार्यं भववत् । प्रावृषि दीयते, कार्यं वा, प्रावृषे-
ण्यम् । शारदम् ।

६७. व्युष्टादिभ्योऽण् । व्युष्टे दीयते, कार्यं वा, वैयुष्टम् ।

६८. तेन यथाकथाचहस्ताभ्यां रायतौ । * अर्थाभ्यान्तु यथासंख्यं ने-
ष्यते * यथाकथाच दीयते कार्यं वा, याथाकथाचम् । हस्तेन, हस्त्यम् ।

६९. संपादिनि । कर्णवेष्टकाभ्यां संपादि, कर्णवेष्टकिकं मुखम् ।

१००. कर्मवेष्टाद्यत् । कर्मण्यं शौर्यम् । वेष्ट्यो नटः ।

१०१. तस्मै प्रभवति सन्तापादिभ्यः । सन्तापाय प्रभवति, सान्ता-
पिकः । सांग्रामिकः ।

१०२. योगाद्यच्च । योगाय प्रभवति, योग्यः, यौगिकः ।

१०३. कर्मण उक्ञ् । कार्मुकम् ।

१०४. समयस्तदस्य प्राप्तम् । सामयिकम् ।

१०५. ऋतोरण् । आर्त्तवम् ।

१. कालादिति वर्त्तते । २. भस्याढ इति पुंवद्भावाद्भाह्वानामिक इति हरदत्तः ।
३. कालाधिकारः समाप्तः । ४. तेनेत्येव । ५. कर्णालङ्काराभ्यामवश्यं शोभत
इत्यर्थः । ६. वेषः कृत्रिम आकारः । ७. चाट्टञ् । ८. समयः प्राप्तोऽस्य ।

१०६. छन्दसि घस् । भाग ऋत्विगः ।
 १०७. कालाद्यत् । कालः प्राप्तोऽस्य, काल्यं शीतम् ।
 १०८. प्रकृष्टे ठञ् । प्रकृष्टः कालोऽस्य, कालिकं वैरम् ।
 १०९. प्रयोजनम् । इन्द्रमहः प्रयोजनमस्य, ऐन्द्रमहिकम् ।
 ११०. विशाखाषाढादगमन्थदण्डयोः । विशाखा प्रयोजनमस्य, वैशा-
 खो मन्थः । आषाढो दण्डः । * चूडादिभ्य उपसंख्यानम् * चौडम् । श्राद्धम् ।
 १११. अनुप्रवचनादिभ्यश्छुः । अनुप्रवचनीयम् ।
 ११२. समापनात्सपूर्वपदात् । व्याकरणसमापनीयम् ।
 ११३. ऐकागारिकद् चौरे । एकागारं प्रयोजनमस्य, ऐकागारिकश्चौरः ।
 ११४. आकालिकडाद्यन्तवचने । समानकालावाद्यन्तौ यस्याकालिकः ।
 * आकालाट्टंश्च । आकालिका विद्युत् ।
 ११५. तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिः । ब्राह्मणेन तुल्यं ब्राह्मणवदधीते ।
 ११६. तत्र तस्येव । मथुरायामिव, मथुरावत्सुध्ने प्राकारः । चैत्रस्येव,
 चैत्रवन्मैत्रस्य गावः ।
 ११७. तदर्हम् । विधिमर्हति, विधिवत्पूज्यते ।
 ११८. उपसर्गाच्छुन्दसि धात्वर्थे । यदुद्धृतो निवतः ।
 ११९. तस्य भावस्त्वतलौ । गोर्भावो गोत्वम् । गोता ।
 १२०. आ च त्वात् । ब्रह्मणस्त्व इत्यतः प्राक् त्वतलावधिक्रियेते । स्त्रिया
 भावः, स्त्रैणम्, स्त्रीत्वम्, स्त्रीता ।
 १२१. न नञ्पूर्वात्तत्पुरुषादचतुरसंगतलवणवटयुधकतरसलसेभ्यः ।
 अपतित्वम् । अपटुत्वम् । अन्यत्र तु बार्हस्पत्यम् । आचतुर्यम् । आसङ्गत्यम् ।
 आलवण्यम् । आवव्यम् । आयुध्यम् । आकत्यम् । आरस्यम् । आलस्यम् ।
 १२२. पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा । पृथोर्भावः, प्रथिमा, पार्थवम् । मृदोर्भावो
 अदिमा, मार्दवम् ।

१. दीर्घः । २. प्रयोजनं फलं कारणञ्च । ३. समानकालस्याकाल आदेशः ।
 आशुविनाशीत्यर्थः । ठञः पूर्णोऽवधिः । ४. उद्धृतान्निर्गतादित्यर्थः । ५. त्वान्तं
 ह्रीबं तलन्तं स्त्रियाम् । ६. अपवादैः सह समावेशार्थं गुणवचनादिभ्यः कर्मणि
 विधानार्थं चेदम् । चकारो नञ्स्वनञ्भ्यामपि समावेशार्थः । ७. वाचनमणादिस-
 मावेशार्थम् । ८. र ऋत इति रः । ढेरिति ढेलोपः ।

१२३. वर्णद्वयादिभ्यः प्यञ्च^१ । शौक्ल्यम् , शुक्लिमा । द्राढ्यम् , द्रढिमा । औचिती । याथाकामो ।

१२४. गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च । चाद्भावे । जडस्य कर्म, भावो वा, जाड्यम् । मौढ्यम् । ब्राह्मण्यम् । * अर्हतो नुम् च * आर्हन्त्यम् । आर्हन्ती । * चतुर्वर्णादीनां स्वार्थ उपसंख्यानम् * चत्वारो वर्णाश्चातुर्वर्ण्यम् । चातु-
राश्रम्यम् । त्रैस्वर्थ्यम् । षाड्गुण्यम् । सैन्यम् । सान्निध्यम् । सामीप्यम् । औपम्यम् । त्रैलोक्यम् । सार्ववेद्यः । * चतुर्वेदस्योभयपदवृद्धिश्च * चातुर्वेद्यः । चतुर्विद्यस्येति पाठे
चतुर्विद्य एव, चातुर्वेद्यः ।

१२५. स्तेनाद्यन्नलोपश्च । स्तेनस्य भावः, कर्म वा, स्तेयम् ।

१२६. सख्युर्यः । सख्युर्भावः, कर्म वा, सख्यम् । * दूतवणिग्भ्यां च *
दूत्यम् । वणिज्यम् । ब्राह्मणादित्वाद्वाणिज्यमपि ।

१२७. कपिज्ञात्योर्दक् । कापेयम् । ज्ञातेयम् ।

१२८. पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक् । सैनापत्यम् । पौरोहित्यम् ।
* राजास्ते * राज्ञो भावः, कर्म वा, राज्यम् । समासे तु, आधिराज्यम् ।

१२९. प्राणभृज्जातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् । आश्वम् । औष्ट्रम् ।
कौमारम् । कैशोरम् । औद्गात्रम् । औन्नेत्रम् । सौष्टवम् । दौष्टवम् ।

१३०. हायनान्तयुवादिभ्योऽण् । द्वैहायनम् । त्रैहायनम् । यौवनम् ।
स्थाविरम् । * श्रोत्रियस्य यलोपश्च * श्रौत्रम् । कुशलचपलनिपुणपिशुनकुतूहलक्षेत्रज्ञा
युवादिषु ब्राह्मणादिषु च पठ्यन्ते । कौशल्यम् , कौशलम् । चापल्यम् , चापलम् ।
नैपुण्यम् , नैपुणम् । पैशुन्यम् , पैशुनम् । कौतूहल्यम् , कौतूहलम् । क्षेत्रज्ञ्यम् ,
क्षेत्रज्ञम् ।

१३१. इगन्ताच्च लघुपूर्वात् । शौचम् । मौनम् ।

१३२. योपधाद् गुरुपोत्तमाद् वुञ् । रामणीयकम् । आभिधानीयकम् ।
* सहायाद्वा * साहायकम् , साहाय्यम् ।

१. चादिमनिच् । २. षो ङीषर्थः । सर्ववेदानधीते, सर्ववेदः । सर्वादेरिति लुक् ।
स एव सार्ववेद्यः । ३. नेति संघातग्रहणम् । स्तेन चौर्ये पचाद्यच् । स्तेनादिति
योगं विभज्य स्तैन्यमिति प्यजन्तमपि केचिद्विच्छन्ति । ४. इदं काशिकासते ।
माधवस्तु वणिज्याशब्दं स्वभावात्स्त्रीलिङ्गमाह । ५. असेऽसमास इत्यर्थः ।
६. इह ब्राह्मणादित्वात्प्यञ् । ७. काव्यं तु ब्राह्मणादित्वात् ।

१३३. द्वन्द्वमनोज्ञादिभ्यश्च । शैष्योपाध्यायिका । मानोज्ञकम् ।

१३४. गोत्रचरणाच्छ्लाघात्याकारतद्वेतेषु । गार्गिकया श्लाघते ।
गार्गिकयात्याकुस्ते । गार्गिकामवेतः । काठकेन श्लाघते ।

१३५. होत्राभ्यश्लुः । अच्छावाकस्य भावः, कर्म वा, अच्छावाकीयम् ।
सैत्रावरुणीयम् ।

१३६. ब्रह्मणस्त्वः । छत्यापवादः । ब्रह्मत्वम् ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

पञ्चमाध्यायस्य प्रथमपादः समाप्तः ।

१. अत्याकारोऽघिक्षेपः । २. होत्राशब्द ऋत्विग्वाचो स्त्रीलिङ्गः । बहुवचना-
द्विशेषग्रहणम् । ३. होत्रावाचिन इत्यर्थोऽनुवृत्त्या बोध्यः । नेति वाच्ये त्ववचनं
तलो बाधनार्थम् । ब्राह्मणपर्यायाद्ब्रह्मन्-शब्दात्तु, त्वतलौ । ब्रह्मत्वं ब्रह्मता ।

अथ पञ्चमाध्यायस्य द्वितीयपादः ।

१. धान्यानां भवने क्षेत्रे खञ् । मुद्गानां भवनं क्षेत्रं, मौद्गीनम् ।
२. व्रीहिशाल्योर्दक् । व्रीह्यम् । शाल्यम् ।
३. यवयवकषष्टिकाद्यत् । यव्यम् । यवक्यम् । षष्टिक्यम् ।
४. विभाषा तिलमाषोमाभङ्गाणुभ्यः । तिल्यम्, तैलीनम् । माष्यम् ,
माषीनम् । उम्यम् , औमीनम् । भङ्ग्यम् , भाङ्गीनम् । अणव्यम्, आणवीनम् ।
५. सर्वचर्मणः कृतः खखञौ । सर्वश्रमणा कृतः, सर्वचर्मणः, सार्व-
चर्मणः ।
६. यथामुखसंमुखस्य दर्शनः खः । यथामुखं दर्शनो यथामुखीनः ।
सर्वस्य मुखस्य दर्शनः, संमुखीनः ।
७. तत्सर्वादेः पथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति । सर्वपथान् व्याप्नोति,
सर्वपथीनः । सर्वाङ्गीणः । सर्वकर्मणः । सर्वपत्रीणः । सर्वपात्रीणः ।
८. आप्रपदं प्राप्नोति । आप्रपदीनः पटः ।
९. अनुपदसर्वान्नायानयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु । अनुपदं बद्धा, अनुप-
दीना उपानत् । सर्वान्नानि भक्षयति, सर्वान्नीनो भिक्षुः । अयानयं नेयः,
अयानयीनः शारः ।
१०. परोवरपरम्परपुत्रपौत्रमनुभवति । पराँश्चावराँश्चानुभवति, परोव-
रीणः । पराँश्च परतराँश्चानुभवति, परम्परीणः ।

-
१. भवन्त्यस्मिन्निति, भवनम् । २. असामर्थ्येऽपि निपातनात्समासः ।
 ३. दृश्यतेऽस्मिन्निति, दर्शनः । ४. मुखस्य सदृशं यथामुखम् । सादृश्ये निपातना-
दव्ययीभावः । प्रतिबिम्बमित्यर्थः । ५. पदस्याग्रं प्रपदं तन्मर्यादीकृत्य, आप्रपदम् ।
 ६. अनुरायामे सादृश्ये च । ७. अयः प्रदक्षिणम् । अनयः प्रसव्यम् । प्रदक्षिण-
प्रसव्यगामिनां शाराणां यस्मिन् परशारैः पदानामसमावेशः सोऽयानयः । ८. अव-
रस्योत्वं निपात्यते । ९. प्रकृतेः परम्परभावो निपातनात् । परम्पराशब्दात्तु
स्वार्थे ष्यञि पारम्पर्यम् ।

११. अवारपारात्यन्तानुकामं गामी । अवारपारं गामी, अवारपा-
रीणः । अवारीणः । पारीणः । पारावारीणः । अत्यन्तं गामी, अत्यन्तीनः । अनुका-
मीनः ।

१२. समां समां विजायते । समांसमीना सा यैव प्रतिवर्षं प्रसूयते ।
* खप्रत्ययानुत्पत्तौ यलोपो वा वक्तव्यः * समां समां विजायते, समायां
समायां वा ।

१३. अद्यश्वीनावष्टुधे । अद्य श्वो वा विजायते, अद्यश्वीना वडवा । अद्य-
श्वीनं मरणम् ।

१४. आगवीनः । गोः प्रत्यर्पणपर्यन्तं यः कर्म करोति स आगवीनः ।

१५. अनुग्वलंगामी । गोः पश्चात्पर्याप्तं गच्छति, अनुगवीनो गोपालः ।

१६. अध्वनो यत्खौ । अध्वानमलं गच्छति, अध्वन्यः, अध्वनीनः ।

१७. अभ्यमित्राच्छ च । अभ्यमित्रीयः, अभ्यमित्र्यः, अभ्यमित्रोणः ।

१८. गोष्ठात्खञ् भूतपूर्वे । गोष्ठो भूतपूर्वः, गौष्टीनो देशः ।

१९. अश्वस्यैकाहगमः । आश्वीनोऽध्वः ।

२०. शालीनकौपीने अधृष्टाकार्ययोः । शालाप्रवेशमर्हति, शालीनो-
ऽधृष्टः । कृपपतनमर्हति, कौपीनं पापम् ।

२१. व्रातेन जीवति । व्रातेन शरीरायासेन जीवति, व्रातीनः ।

२२. सासपदीनं सख्यम् । सप्तमिः पदैरवाप्यते, सासपदीनं सख्यम् ।

२३. हैयङ्गवीनं संज्ञायाम् । ह्योगोदोहस्य विकारो हैयङ्गवीनं नव-
नीतम् ।

२४. तस्य पाकमूले पीत्वादिकर्णादिभ्यः कुराब्जाहचौ । पीलूनां
पाकः, पीलुकुणः । कर्णस्य मूलम्, कर्णजाहम् ।

२५. पक्षात्तिः । पक्षस्य मूलं पक्षतिः ।

१. यथेष्टं गन्ता । २. ये चाभावकर्मणोरिति प्रकृतिभावः । ३. आत्माध्वानौ
ख इत्यनेन । ४. चाद्यत्खौ । अमित्राभिमुखं सुष्ठु गच्छतीत्यर्थः । ५. एकाहेन
गम्यते । ६. तत्साधनत्वात्तद्गोप्यत्वाद्वा लिङ्गमपि । तत्सम्बन्धात्तदाच्छा-
दनमपि । ७. न तु बुद्धिवैभवेन । ८. दुह्यत इति दोहः क्षीरम् ।

२६. तेन वित्तश्चुष्टु^१पूचणपौ । विद्यया वित्तो विद्याचुष्टुः । विद्याचणः ।

२७. विनञ्भ्यां नानाञौ न सह । विना । नाना ।

२८. वेः शालच्छङ्कटचौ । विस्तृतं विशालम् । विशङ्कटम् ।

२९. सम्प्रोदश्च कटच् । सङ्कटम् । प्रकटम् । उत्कटम् । चाद्विकटम् ।

* अलावूतिलोमाभङ्गाभ्यो रजस्युपसंख्यानम् * अलावूनां रजः, अलावूकटम् । तिलकटम् । उमाकटम् । भङ्गाकटम् । * गोष्ठजादयः स्थानादिषु पशुनामभ्यः * गवां स्थानं गोगोष्ठम् । * सङ्घाते कटच् * अवीनां संघातोऽविकटः । * विस्तारे पटच् * अविपटः । * द्वित्वे गोयुग्व् * द्वावुष्टौ, उष्ट्रगोयुगम् । * षट्त्वे षङ्गवच् * अश्वषङ्गवम् । * स्नेहे तैलच् * तिलतैलम् । सर्पपतैलम् । * भवने क्षेत्रे शाकटशाकिनौ * इक्षुशाकटम् । इक्षुशाकिनम् ।

३०. अवात्कुटारच्च । अवाचीनोऽवकुटारः । अवकटः ।

३१. नते^२ नासिकायाः संज्ञायां टीटज्जाटज्भ्रटचः । नासिकाया नतमवटीटम् । अवनाटम् । अवभ्रटम् । तद्योगान्नासिकावटीटा । पुरुषोऽवटीटः ।

३२. नेर्विडज्विरीसचौ । निविडम् । निबिरीसम् ।

३३. इनच् पिटच्चिक चि च । * कप्रत्ययचिकादेशौ च वक्तव्यौ * चिकिनम् । विपिटम् । विकम् । * क्तिन्नस्य चिल् पिल् लश्चास्य चक्षुषि * क्तिन्ने चक्षुषी अस्य, विल्लः । पिल्लः । * चुल् च * चुल्लः ।

३४. उपाधिभ्यां त्यक्न्नासन्नारुढयोः । पर्वतस्थासन्नस्थलमुपत्यका । आरुढं स्थलमधित्यका ।

३५. कर्मणि घटोऽठच् । कर्मणि घटते, कर्मठः ।

३६. तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच् । तारकाः संजाता अस्य, तारकितं नमः ।

३७. प्रमाणे द्वयसज्द्वयमात्रचः । ऊरु प्रमाणमस्य, ऊरुद्वयसम् । ऊरुद्वयम् । ऊरुमात्रम् । * प्रमाणे लः * शमः । दिष्टिः । वितस्तिः * द्विगोर्नित्यम् * द्वौ शमौ प्रमाणमस्य, द्विशमम् । * प्रमाणपरिमाणाभ्यां संख्यायाश्चापि

१. आदौ लुप्त्यकारो निर्दिष्टः तेन प्रत्यययोरादेशस्य नेत्त्वम् । २. पृथग्भावेऽर्थे ।

३. चात्कटच् । ४. नतं नमनम् । ५. तारकादिराकृतविगणः । ६. लुकः पूर्वाचार्य-संज्ञेयम् ।

संशये मात्रज्वक्तव्यः * शममात्रम् । प्रस्थमात्रम् । पञ्चमात्रम् । * वत्वन्ता-
त्स्वार्थे द्वयसज्जात्रचौ बहुलम् * तावद्द्वयसम् । तावन्मात्रम् ।

३८. पुरुषहस्तिभ्यामण च । पुरुषः प्रमाणमस्य, पौरुषम् । पुरुषद्वय-
सम् । हस्तिनम् । हस्तिद्वयसम् ।

३९. यत्तदेतेभ्यः परिमाणे वतुप् । यत्परिमाणमस्य, यावान् । तावान् ।
एतावान् ।

४०. किमिदम्भ्यां वो घः । कियान् । इयान् ।

४१. किमः संख्यापरिमाणे उति च । का संख्या येषां कति, कियन्तः ।

४२. संख्याया अवयवे तयप् । पञ्चावयवा अस्य, पञ्चतयं दाह ।

४३. द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वा । द्वयम्, द्वितयम् । त्रयम्, त्रितयम् ।

४४. उभादुदात्तो नित्यम् । उभयम् ।

४५. तदस्मिन्नधिकमिति दशान्ताङ्गुः । एकादशाधिका अस्मिन्नेका-
दशं शतम् । * शतसहस्रयोरेवेष्यते * नेह :- एकादश अधिका अस्यां विंशतौ ।
* प्रकृतिप्रत्ययार्थयोः समानजातीयत्व एवेष्यते * नेह :- एकादश भाषा अधिका
अस्मिन् सुवर्णशते ।

४६. शदन्तविंशतेश्च । त्रिंशं शतम् । विंशम् ।

४७. संख्याया गुणस्य निमाने मयट् । यवानां द्वौ भागौ निमानमस्यो-
दश्विद्भागस्य, द्विमयमुदश्विद्ववानाम् ।

४८. तस्य पूरणे डट् । एकादशानां पूरणः, एकादशः ।

४९. नान्तादसंख्यादेर्मट् । पञ्चानां पूरणः, पञ्चमः ।

५०. थट् च छन्दसि । पञ्चथम् । पञ्चमम् ।

५१. षट्कतिकतिपयचतुरां थुक् । षण्णां पूरणः, षष्ठः । कतिथः । कति-
पयथः । चतुर्थः । * चतुरश्रयतावाद्यक्षरलोपश्च * तुर्यः, तुरीयः ।

५२. बहुपूगागणसङ्घस्य तिथुक् । बहुतिथः । पूगातिथः । गणतिथः ।
सङ्घतिथः ।

५३. वतोस्थिक् । यावतिथः । तावतिथः ।

१. पूर्वतेऽनेन, पूरणः । २. कतिपयशब्दस्यासंख्यात्वेऽपि अत एव ज्ञापकाङ्कट् ।

३. पूगासङ्घयोरसंख्यात्वेऽप्यत एव डट् ।

५४. द्वेस्तीयः । द्वयोः पूरणो द्वितीयः ।
 ५५. त्रेः सम्प्रसारणं च । तृतीयः ।
 ५६. विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्याम् । विंशतितमः, विंशः । एक-
 विंशतितमः, एकविंशः ।
 ५७. नित्यं शतादिमासार्धमाससंवत्सराच्च । शततमः । एकशत-
 तमः । मासतमः । अर्धमासतमः । संवत्सरतमः ।
 ५८. षष्ठ्यादेश्चासंख्यादेः । षष्ठितमः, सप्ततितमः । संख्यादेस्तु,
 एकषष्टः, एकषष्ठितमः ।
 ५९. मतौ लुः सूक्तसाम्नोः । अच्छावाकशब्दोऽस्ति अस्मिन्, अच्छा-
 वाकीयं सूक्तम् । वारवन्तीयं साम ।
 ६०. अध्यायानुवाकयोर्लुक् । अत एव ज्ञापकाच्चः । विधानसामर्थ्याच्च
 वा लुक् । गर्दभाण्डो गर्दभाण्डीयो वाध्यायोऽनुवाको वा ।
 ६१. विमुक्तादिभ्योऽण् । वैमुक्तः । वैवासुरः ।
 ६२. गोषदादिभ्यो वुन् । गोषदकः । इषेत्वकः ।
 ६३. तत्र कुशलः पथः । पथि कुशलः, पथकः ।
 ६४. आकर्षादिभ्यः कन् । आकर्षकः ।
 ६५. धनहिरण्यात्कामे । धने कामो धनको देवदत्तस्य । हिरण्यकः ।
 ६६. स्वाङ्गेभ्यः प्रसिते । केशेषु प्रसितः, केशकः ।
 ६७. उदराद्गद्गाद्यन्ते । कनोऽपवादः । उदरे प्रसित औदरिकः^८ । अन्यत्र
 उदरकः ।
 ६८. सस्येन^९ परिजातः । सस्येन गुणेन परिजातः सम्बद्धः, सस्यकः
 साधुः ।
 ६९. अंशं हारी^{१०} । अंशको दायादः ।
 ७०. तन्त्रादचिरापहृते । तन्त्रकः पटः ।

१. आकर्षादिभ्य इति रेफरहितोऽपि पाठः । आकर्षो निकषोपलः । २. काम
 इच्छा । ३. प्रसितस्तत्परः । ४. बुभुक्षया पोडितोदरकार्य इत्यर्थः । अविजिगीषुरय-
 मुच्यते । ५. उदरपरिमार्जनादौ प्रसक्तः । ६. कन् स्वयते । सस्यशब्दो गुणवाची न
 तु धान्यवाची । ७. हारीति आवश्यके णिनिः । ८. प्रत्यग्र इत्यर्थः ।

७१. ब्राह्मणकोष्णिके संज्ञायाम् । आयुधजीविनो ब्राह्मणा यस्मिन्स
ब्राह्मणको देशः । अल्पमन्नं यस्यां सा, उष्णिका यवागूः ।

७२. शीतोष्णाभ्यां कारिणि । शीतं करोति, शीतकोऽलसः । उष्णकः
शीघ्रकारी ।

७३. अधिकम् । अधिकम् ।

७४. अनुकामिकाभीकः कामिता । अनुकामयतेऽनुकः । अभिकः ।
अभीकः ।

७५. पार्श्वेनान्विच्छति । पार्श्वकः ।

७६. अयःशूलदण्डाजिनाभ्यां ठक्ठञौ । आयःशूलिकः साहसिकः ।
दण्डाजिनिकः ।

७७. तावतिथं ग्रहणमिति लुग्वा । द्वितीयकं द्विकं वा ग्रहणं देवदत्तस्य ।
* तावतिथेन गृह्णातीति कन्वक्तव्यो नित्यं च लुक् * षष्ठेन रूपेण गृह्णाति, षट्को
देवदत्तः । पञ्चकः ।

७८. स एषां ग्रामणीः । देवदत्तो मुख्यो येषां ते, देवदत्तकाः । त्वत्काः ।
मत्काः ।

७९. शृङ्खलमस्य बन्धनं करभे । शृङ्खलकः करभः ।

८०. उत्क उन्मनाः । उत्क उत्कण्ठितः ।

८१. कालप्रयोजनाद्रोगे । द्वितीयेऽहनि भवो द्वितीयको ज्वरः । विषपुष्पै-
र्जनितो विषपुष्पकः । उष्णं कार्यमस्य, उष्णकः ।

८२. तदस्मिन्नन्नं प्रायेण संज्ञायाम् । गुडापूपाः प्रायेणान्नमस्यां गुडा-
पूपिका पौर्णमासी । * वटकेभ्य इनिर्वक्तव्यः * वटकिनी ।

८३. कुल्माषादञ्ज । कौल्माषी ।

८४. श्रोत्रियश्छन्दोऽधीते । श्रोत्रियः, छान्दसः ।

१. अन्नशब्दस्योष्णादेशो निपात्यते । २. अध्याख्यशब्दात्कन् । उत्तरपद-
लोपश्च । ३. अनृजुहपायः पार्श्वम् । ४. तीक्ष्ण उपायोऽयःशूलम् । ५. दण्डा-
जिनं दम्भः । ६. पूरणार्थप्रत्ययस्येत्यर्थात् । ७. प्रयोजनं कारणं रोगस्य फलं वा ।
८. वेत्यनुवर्तते । श्रोत्रियन्निति नान्तं निपात्यते । नकारः स्वरार्थः ।

८५. आद्धमनेन भुक्तमिनिठनौ । आद्धी, आद्धिकः ।
 ८६. पूर्वादिर्निः । पूर्वी ।
 ८७. सपूर्वाच्च । कृतपूर्वी कटम् । भुक्तपूर्वी भक्तम् ।
 ८८. इष्टादिभ्यश्च । इष्टमनेन, इष्टी । अधीती ।
 ८९. छन्दसि परिपन्थिपरिपरिणौ पर्यवस्थातरि । मा त्वा परिपरिणो विदन् । मा त्वा परिपन्थिनो विदन् । अपत्यं परिपन्थिनम् ।
 ९०. अनुपद्यन्वेष्टा । अनुपद्यमन्वेष्टा, अनुपदी गवाम् ।
 ९१. साक्षाद्द्रष्टरि संज्ञायाम् । साक्षी ।
 ९२. क्षेत्रियच् परक्षेत्रे चिकित्स्यः । क्षेत्रियो^३ व्याधिः ।
 ९३. इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गमिन्द्रदृष्टमिन्द्रसृष्टमिन्द्रजुष्टमिन्द्रदत्तमिति वा । इन्द्रात्मा तस्य लिङ्गमिन्द्रियम् । इन्द्रेणात्मना दृष्टं सृष्टं जुष्टं दत्तं वा, इन्द्रियम् । इति शब्दः प्रकारे । तेन इन्द्रेण दुर्जयमिन्द्रियम् ।
 ९४. तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप् । गावोऽस्यास्मिन्वा सन्ति, गोमान् । * गुणवचनेभ्यो मतुपो लुगिष्टः * शुक्लो गुणोऽस्यास्तोति, शुक्लः पटः । कृष्णः ।
 ९५. रसादिभ्यश्च । अन्यमतुबर्थप्रत्ययापवादः । रसवान् । रूपवान् । गुणवाचिनामेव ग्रहणम् । नेहः—रूपिणी कन्या । रसिको नटः । * एकाचः * स्ववान् ।
 ९६. प्राणिस्थादातो लजन्यतरस्याम् । चूडालः, चूडावान् । प्राण्यङ्गादेव । नेहः—मेधावान् ।
 ९७. सिध्मादिभ्यश्च । सिध्मलः, सिध्मवान् । * वातदन्तबलललाटानामूह च * वातूलः । दन्तूलः । बलूलः । ललाटूलः ।
 ९८. वत्सांसाभ्यां कामबले । वत्सलः । अंसलः ।
 ९९. फेनादिलच् च । चाल्लच् । फेनिलः, फेनलः, फेनवान् ।

१. अनेनेति प्रत्ययार्थः कर्त्ताऽनुवर्त्तते । न च क्रियामन्तरेण स सम्भवतीति यां काञ्चित् क्रियामध्याहृत्य प्रत्ययः । पूर्वं गतं भुक्तं कृतं वेति ।
 २. लोके तु परिपन्थिशब्दप्रयोगो न न्याय्यः । ३. शरीरान्तरे चिकित्स्यः । अप्रतिकार्य इत्यर्थः । ४. करणेनेन्द्रियेण कर्तुरात्मनोऽनुमानात् । ५. भूमनिन्दा-प्रशंसाद्यु नित्ययोगेऽतिशायने । सम्बन्धेऽस्तिविवक्षायां भवन्ति मतुबादयः । ६. प्रत्ययस्वरेणैव सिद्धेऽन्तोदात्तत्वे चूडालोऽसीत्यादौ स्वरितो वानुदात्ते पदादाविति स्वरितबाधनार्थश्चकारः । ७. कामवति बलवति चार्थे ।

१००. लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शनेलचः । लोमशः, लोम-
वान् । रोमशः, रोमवान् । पामनः । * अङ्गात्कल्याणे * अङ्गना । * लक्ष्म्या
अच्च * लक्ष्मणः । * विष्वगित्युत्तरपदलोपश्चाकृतसन्धेः * विषुणः । पिच्छिलः,
पिच्छवान् । उरसिलः, उरस्वान् ।

१०१. प्रज्ञाश्रद्धार्चभ्यो णः । प्राज्ञो व्याकरणे । श्राद्धः । आर्चः ।
* वृत्तेश्च * वार्त्तः ।

१०२. तपःसहस्राभ्यां विनीनी^१ । तपस्वी । सहस्वी ।

१०३. अण् च । तापसः । साहस्रः । * ज्योत्स्नादिभ्य उपसंख्यानम् *
ज्योत्स्नः । तामिस्रः ।

१०४. सिकताशर्कराभ्यां च । सैकतो घटः । शार्करः ।

१०५. देशे लुबिलचौ च । चादण् मनुप् च । सिकताः सन्त्यस्मिन्देशे,
सिकताः, सिकतिलः, सैकतः, सिकतावान् । एवं शर्कराः, शर्करिलः, शार्करः,
शर्करावान् ।

१०६. दन्त उन्नते उरच् । उन्नता दन्ताः सन्त्यस्य, दन्तुरः ।

१०७. ऊषसुपिमुष्कमधो रः । ऊषरः । छषिरः । मुष्करः । मधुरः^२ ।
* रप्रकरणे खमुखकुक्षेभ्य उपसंख्यानम् * खरः । मुखरः । कुक्षुरः । * नगापांशु-
पाण्डुभ्यश्च * नगरम् । पांशुरः । पाण्डुरः । * कच्छा ह्रस्वत्वञ्च * कच्छुरः ।

१०८. द्युद्भुभ्यां मः । द्युमः । द्रुमः ।

१०९. केशाद्भ्योऽन्यतरस्याम् । केशवः, केशिकः, केशी, केशवान् ।
* अन्येभ्योऽपि दृश्यते * मणिवो नागविशेषः । हिरण्यवः । * अर्णसो लोपश्च *
अर्णवः ।

११०. गाण्ड्यजगात्संज्ञायाम् । गाण्डिवम्^३, गाण्डीवम्^४ । अजगवम्^५ ।

१११. काण्डारडादीरन्नीरचौ । काण्डीरः । अण्डीरः ।

१. विनीन्योरिकारो नकारपरित्राणार्थः । असन्तत्वाददन्तत्वाच्च सिद्धे पुन-
र्वचनमणा बाधा मा भूदिति । सहस्रात्तु ठनोऽपि बाधनार्थम् । २. योगविभाग
उत्तरार्थः । ३. मुष्कोऽण्डः । ४. मधु माधुर्यम् । ५. कुक्षो हस्तिहनुः । ६. पाण्डर-
शब्दस्तु अव्युत्पन्न एव । ७. ह्रस्वदीर्घयोर्यणा तन्त्रेण निर्देशः । ८. अर्जुनस्य
धनुः । ९. पिनाकः ।

११२. रजःकृष्यासुतिपरिपदौ वलच् । रजस्वलः स्त्री । कृषीवलः ।
आसुतीवलः शौण्डिकः । परिपद्वलः । * अन्येभ्योऽपि दृश्यते * भ्रातृवलः ।
शत्रुवलः ।

११३. दन्तशिखात्संज्ञायाम् । दन्तावलो हस्ती । शिखावलः केको ।

११४. ज्योत्स्नातमिस्राशृङ्गिणोर्जस्विन्नूर्जस्वलगोमिन्मलिनमलीम-
साः । ज्योत्स्ना । तमिस्रा । शृङ्गिणः । ऊर्जस्वी । ऊर्जस्वलः । गोमी ।
मलिनः । मलीमसः ।

११५. अत इनिठनौ । दण्डी, दण्डिकः ।

११६. व्रीह्यादिभ्यश्च । व्रीही, व्रीहिकः ।

११७. तुन्दादिभ्य इलच् । तुन्दिलः, तुन्दी, तुन्दिकः, तुन्दवान् ।
* स्वाङ्गाद् विवृद्धौ * विवृद्धौ कर्णौ यस्य स कर्णिलः, कर्णी, कर्णिकः, कर्णवान् ।

११८. एकगोपूर्वाद्दृञ् नित्यम् । एकशतमस्यास्तीति, ऐकशतिकः । ऐक-
सहस्रिकः । गौशतिकः । गौसहस्रिकः ।

११९. शतसहस्रान्ताच्च निष्कात् । नैष्कशतिकः । नैष्कसहस्रिकः ।

१२०. रूपादाहतप्रशंसयोर्यप् । आहतं रूपमस्यास्तीति, रूप्यः कार्षा-
पणः । प्रशस्तं रूपमस्यास्ति, रूप्यो गौः । * अन्येभ्योऽपि दृश्यते * हिम्याः
पर्वताः । गुण्या ब्राह्मणाः ।

१२१. अस्मायामेधास्त्रजो विनिः । यशस्वी, यशस्वान् । मायी,
मायावान् । स्रग्वी । * आसयस्योपसंख्यानं दीर्घश्च * आसयावी । * शृङ्गवृन्दा-
भ्यामारकन् * शृङ्गारकः । वृन्दारकः । * फलवर्द्वाभ्यामिनच् * फलिनः । बर्हिणः ।
* हृदयाच्चातुरन्यतरस्याम् * हृदयालुः, हृदयी, हृदयिकः, हृदयवान् । * शीतोष्ण-
तृप्रेभ्यस्तदसहने * शीतं न सहते, शीतालुः । उष्णालुः । तृपालुः । * हिमाच्चेलुः *
हिमेलुः । * बलादूलः * बलूलः । * वातात्समूहे च * वातं न सहते, वातस्य
समूहो वा, वातूलः । * तप् पर्वमरुद्वयाम् * पर्वतः । मरुतः ।

१. पर्षदिति पाठान्तरम् । पर्षद्वलम् । २. वल इति सूत्रे संज्ञायामित्यनुवृत्तेर्न दीर्घः ।
३. न च व्रीह्यादिभ्यः सर्वेभ्य इनिठनौ किन्तर्हि शिखामालासंज्ञादिभ्य इनिः ।
यवखदादिभ्य इकः । अन्येभ्य उभयम् । ४. व्रीह्यादिपाठात् मायी, मायिक
इत्यपि । ५. तृपः पुरोडाशः । दुःखमिति माधवः ।

१२२. वहुलं छन्दसि । * छन्दोविन्प्रकरणेऽष्टामेखलाद्वयोभयरुजाहृदया-
नां दीर्घश्चेति वक्तव्यम् * मंहिष्टमुभयाविनम् । शुनमष्टाव्यचरत् । * छन्दसीविनपौ
च वक्तव्यौ * रथीरभूत् । सुमङ्गलीरियं वधूः । मधवानमीमहे ।

१२३. ऊर्णाया युस् । ऊर्णायुः ।

१२४. वाचो गमिनिः । वारमी ।

१२५. आलजाचटौ बहुभापिणि । * कुत्सित इति वक्तव्यम् * कुत्सितं
बहु भाषते, वाचालः । वाचाटः । यस्तु सम्यग्बहु भाषते स वारमीत्येव ।

१२६. स्वामिन्नैश्वर्ये । स्वामी ।

१२७. अर्श आदिभ्योऽच् । अर्शास्यस्य विद्यन्ते, अर्शासः ।

१२८. द्वन्द्वोपतापगर्ह्यात्प्राणिस्थादिनिः । कटकवलयिनो । शङ्खनू-
पुरिणी । कुष्टी । विलासी । ककुदावती । काकतालुकी । * प्राण्यङ्गान्न * पाणि-
पादवती । अत इत्येव । नेह :- चित्रकललाटिकावती ।

१२९. वातातीसाराभ्यां कुक् च । वातकी । अतीसारकी । * रोगे चा-
यमिष्यते * नेह :- वातवती गुहा । * पिशाचाच्च * पिशाचकी ।

१३०. वयसि पूरणात् । मासः संवत्सरो वा पञ्चमोऽस्यास्तीति,
पञ्चमी उष्ट्रः ।

१३१. सुखादिभ्यश्च । सुखी । दुःखी । * माला क्षेपे * माली ।

१३२. धर्मशीलवर्णान्तिाच्च । ब्राह्मणधर्मी । ब्राह्मणशीली । ब्राह्मणवर्णी ।

१३३. हस्ताज्जातौ । हस्ती । अन्यत्र हस्तवान् ।

१३४. वर्णाद् ब्रह्मचारिणि । वर्णी ब्रह्मचारी ।

१३५. पुष्करादिभ्यो देशे । पुष्करिणी । पद्मिनी । अन्यत्र पुष्करवान्
करी । * बाह्वरूपपूर्वपदाद्वलात् * बाहुबली । ऊरुबली । * सर्वादेश्च * सर्वधनी ।
सर्वबीजी । * अर्थाच्चासन्निहिते * अर्थी । सन्निहिते तु, अर्थवान् । * तदन्ताच्च *
धान्यार्थी । हिरण्यार्थी ।

१३६. बलादिभ्यो मतुबन्यतरस्याम् । बलवान्, बली । उत्साहवान्,
उत्साही ।

१. अत्र छन्दसीति केचिदनुवर्त्तयन्ति । युक्तञ्चित् । अन्यथाहंशुभमोरित्यत्रैवो-
णाग्रहणं कुर्यात् । २. आकृतिगणोऽयम् ।

१३७. संज्ञायां मन्माभ्याम् । प्रथिमिनो । दामिनी । होमिनी ।
सोमिनी ।

१३८. कंशंभ्यां वभयुस्तितुतयसः । कंवः । कम्मः । कंयुः । कन्तिः ।
कन्तुः । कन्तः । कंयः । शंवः । शम्मः । शंयुः । शन्तिः । शन्तुः । शन्तः । शंयः ।

१३९. तुन्दि॑वलि॒वटे॑र्भः । तुन्दि॑भः । वलि॒भः । वटि॑भः ।

१४०. अहं॑शुभमोर्यु॑स् । अहं॑युः अहङ्कार॑वान् । शुभं॑युः शुभान्वि॑तः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते
पञ्चमाध्यायस्य द्वितीयपादः समाप्तः ।

अथ पञ्चमाश्रयस्य तृतीयपादः ।

१. प्राग्दिशो विभक्तिः^१ । ततः । यतः । कुतः ।
२. किं सर्वनामबहुभ्योऽद्यादिभ्यः । अधिक्रियतेऽयं प्राग्दिशः । कुतः ।
कुत्र । यतः । यत्र । बहुतः । बहुत्र ।
३. इदम इश् । इह ।
४. एतेतौ रथोः । इशोऽपवादः । एतर्हि । इत्थम् ।
५. एतदोऽन् । एतदः^२ । एतर्हि । इत्थम् । अन् । अतः । अत्र ।
६. सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि । सदा, सर्वदा ।
७. पञ्चम्यास्तसिल्^३ । कुतः । यतः । ततः । बहुतः । अतः । इतः ।
अमुतः ।
८. तसेश्च^४ । कुतः ?
९. पर्यभिभ्याश्च । * सर्वोभयार्थाभ्यामेव * परितः^५ । अभितः ।
१०. सप्तम्यास्त्रल् । कुत्र । यत्र । तत्र । बहुत्र ।
११. इदमो हः । त्रलोऽपवादः । इह ।
१२. किमोऽन्^६ । क, कुत्र ।
१३. वा ह च छन्दसि । कुहस्थः कुह जगमथुः ।
१४. इतराभ्योऽपि दृश्यन्ते । इशिग्रहणाद्भवदादियोग एव । स भवान्,
ततो भवान् । तत्र भवान् । तं भवन्तम्, ततो भवन्तम् । तत्र भवन्तम् । तेन
भवता, ततो भवता । तत्र भवतेत्यादि ।

१. समर्थानामिति प्रथमाद्वेति च निवृत्तम् । वेति तु अनुवर्त्तत एव । इतः
परं स्वार्थिकाः प्रत्ययाः । २. एतद इति एको योगः । रथोरिति वर्त्तते । ३. अन्
इति द्वितीयो योगः । एतद् इत्येव । ४. कुतिहोरिति कुः । ५. प्रतियोगे पञ्चम्यास्त-
सिरित्यादि वक्ष्यति तस्येत्यर्थः । स्वार्थं विभक्त्यर्थञ्चेदम् । ६. सर्वत इत्यर्थः ।
७. उभयत इत्यर्थः । ८. वा ग्रहणमपकृष्यते । ९. क्रातीति कादेशः । १०. एवं
दीर्घाथुः । देवानां प्रियः । आयुष्मान् ।

१५. सर्वकान्यकिंयत्तदः काले दा । सर्वस्मिन्काले, सदा, सर्वदा ।
एकदा । अन्यदा । कदा । यदा । तदा । कालादन्यत्र सर्वत्रेत्यादि ।

१६. इदमो हिंल् । अस्मिन्काले, एतर्हि ।

१७. अधुना । अधुना ।

१८. दानीञ्च । इदानीम् ।

१९. तदो दा च । तदा, तदानीम् ।

२०. तयोर्दाहिंलौ च छन्दसि । इदा हि व उपस्तुतिम् । तर्हि ।

२१. अनद्यतने हिंलन्यतरस्याम् । कर्हि, कदा । यर्हि, यदा । तर्हि,
तदा । एतर्हि ।

२२. सद्यः परस्परायषमः परेद्यव्यद्य पूर्वद्युरन्येद्युरन्यतरेद्युरितरेद्यु-
रपरेद्युरधरेद्युरुभयेद्युरुत्तरेद्युः । समानेऽहनि, सद्यः । पूर्वस्मिन् वत्सरे, परस्व ।
पूर्वतरे वत्सरे, परारि । अस्मिन्वत्सरे, ऐषमः । परस्मिन्नहनि, परेद्यवि । अस्मि-
न्नहनि, अद्य । पूर्वस्मिन्नहनि, पूवेद्युः । अन्यस्मिन्नहनि, अन्येद्युः । अन्यतरस्मि-
न्नहनि, अन्यतरेद्युः । इतरस्मिन्नहनि, इतरेद्युः । अपरस्मिन्नहनि, अपरेद्युः ।
अधरस्मिन्नहनि, अधरेद्युः । उभयोरह्नोरुभयेद्युः । उत्तरस्मिन्नहनि, उत्तरेद्युः ।
* द्युश्चोभयाद्वक्तव्यः * उभयद्युः ।

२३. प्रकारवचने थाल् । तेन प्रकारेण, तथा । यथा ।

२४. इदमस्थमुः । थालोऽपवादः । अनेन प्रकारेण, इत्थम् । * एतदोऽपि
वाच्यः * एतेन प्रकारेण, इत्थम् ।

२५. किमश्च । केन प्रकारेण, कथम् ।

२६. था हेतौ च छन्दसि । कथा ग्रामं न पृच्छसि । कथा दाशेम ।

२७. दिक्शब्देभ्यः सप्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्यो दिग्देशकालेष्वस्तातिः ।
पूर्वस्थां पूर्वस्थाः पूर्वा वा दिक्, पुरस्तात् । अधस्तात् । अवस्तात् ।

२८. दक्षिणोत्तराभ्यामतसुच् । अस्तातेरपवादः । दक्षिणतः । उत्तरतः ।

२९. विभाषा परावराभ्याम् । परतः, परस्तात् । अवरतः, अवरस्तात् ।

१. इदम् इश् । यस्येति लोपः । २. तदो दावचनमनर्थकं विहितत्वात् ।

३. विभक्तिसंज्ञानां पूर्णोऽवधिः । ४. यथासंख्यमत्र नेष्यते ।

३०. अश्वेलुक्^१ । प्राच्यां प्राच्याः प्राची वा दिक्, देशः, कालो वा प्राक् । उदक् ।

३१. उपर्युपरिष्ठात् । उपरि, उपरिष्ठाद्वा वसति, आगतः, रमणीयं वा ।

३२. पश्चात् । पश्चादागतः । पश्चाद्रमणीयम् ।

३३. पश्च पश्चा चच्छन्दसि । पश्च हि सः । नो ते पश्चा ।

३४. उत्तराधरदक्षिणादातिः । उत्तरात् । अधरात् । दक्षिणात् ।

३५. एनवन्यतरस्यामदूरेऽपञ्चम्याः । उत्तरेण । अधरेण । दक्षिणेन । पक्षे यथास्वं प्रत्ययाः । केचिद्विशब्दमात्रात्प्रत्ययमिमं मन्यन्ते । पूर्वैर्ण ग्रामम् । अपरेण ।

३६. दक्षिणादाच्^२ । दक्षिणा वसति । नेह :- दक्षिणादागतः ।

३७. आहि च दूरे । दक्षिणाहि, दक्षिणा वसति ।

३८. उत्तराच्च । उत्तराहि, उत्तरा ।

३९. पूर्वाधरावराणामसि पुरधवश्चैषाम् । पुरः, अधः, अवः ।

४०. अस्ताति च । पुरस्तात् । अधस्तात् । अवस्तात् ।

४१. विभाषावरस्य । अवस्तात् । अवरस्तात् ।

४२. संख्याया विधार्थे धा । चतुर्धा । पञ्चधा ।

४३. अधिकरणविचाले च । एकं राशि पञ्चधा कुरु ।

४४. एकाद्धो ध्यमुजन्यतरस्याम् । ऐकध्यम्, एकधा ।

४५. द्वित्र्योश्च धमुञ् । द्वैधम्, द्विधा । त्रैधम्, त्रिधा । * धमुजन्ता-
त्स्वार्थे ङदर्शनम् । पथि द्वैधानि ।

४६. एधाच्च । द्वैधा । त्रैधा ।

४७. याप्ये पाशप् । कुत्सितो भिषक्, भिषक्पाशः ।

४८. पूरणान्नागे तीयादन् । द्वितीयः^३, तृतीयो भागः ।

४९. प्रागेकादशभ्योऽच्छन्दसि^४ । चतुर्थः । पञ्चमो भागः ।

१. अस्तातेरित्यर्थः । २. अपरस्य पङ्चभावः आतिश्च प्रत्ययोऽस्तातेर्विषये ।
३. अपञ्चम्या इत्येव । ४. स्वरे विशेषः । ५. अनु वर्तते ।

५०. षष्ठाष्टमाभ्यां ज च । षष्ठो भागः, षाष्टः, षष्ठः । आष्टमः, अष्टमः ।
 ५१. मानपश्वङ्गयोः कन्लुकौ च । षष्ठको भागो मानञ्चेत् । अष्टमो
 भागः पश्वङ्गञ्चेत् ।
 ५२. एकादाकिनिच्चासहाये । चात्कन्लुकौ । एकाकी, एककः, एकः ।
 ५३. भूतपूर्वे चरद् । आढयो भूतपूर्वः, आढयचरः ।
 ५४. षष्ठ्या रूप्य च । कृष्णस्य भूतपूर्वो गौः, कृष्णरूप्यः । कृष्णचरः ।
 शुभ्राया भूतपूर्वः, शुभ्रा रूप्यः ।
 ५५. अतिशायने तमविष्टनौ । अयमेषामतिशयेनाढयः, आढयतमः ।
 लघुतमो लविष्टः ।
 ५६. तिङश्च । सर्वे इमे पचन्ति । अयमेषामतिशयेन पचति, पचतितमाम् ।
 ५७. द्विवचनविभज्योपपदे तरबीयसुनौ । पूर्वयोरपवादः । अयमन-
 योरतिशयेन लघुलघुतरः, लवीयान् । उदीच्याः प्राच्येभ्यः पटुतराः, पटीयांसः ।
 ५८. अजादी गुणवचनादेव । नेह :- पाचकतरः । पाचकतमः ।
 ५९. तुश्छन्दसि । अतिशयेन कर्ता, करिष्ठः । दोहीयसी धेनुः ।
 ६०. प्रशस्यस्य श्रः । अयमेषामतिशयेन प्रशस्यः, श्रेष्ठः । अयमनयोरति-
 शयेन प्रशस्यः, श्रेयान् ।
 ६१. ज्य च । ज्येष्ठः, ज्यायान् ।
 ६२. वृद्धस्य च । ज्येष्ठः, ज्यायान् । पक्षे वर्षिष्ठः, वर्षीयान् ।
 ६३. अन्तिकवाढयोर्नेदसाधौ । नेदिष्ठः, नेदीयान् । साधिष्ठः, सा-
 धीयान् ।

१. चाद्यथाप्राप्तम् । महाविभाषया सिद्धे लुगवचनं पूर्वत्र जानौ नित्याविति ।
 २. इष्टन्नोदाह्रियते । गुणवचनादेव नियमितत्वात् । ३. द्वयोरकस्यातिशये विभज्ये
 चोपपद इत्यर्थः । ४. इष्टन्नीयसावित्यर्थः । ५. तुरिष्ठेमेयःस्त्विति तुल्योपः ।
 ६. अजादी इति पूर्वसूत्रादनुवर्त्येह सप्तम्या विपरिणम्यते । तेनाजाद्योरिदम् ।
 प्रशस्यस्यागुणवचनत्वादप्राप्तौ अजादिप्रत्ययौ आदेशविधानसामर्थ्याद्भवतः ।
 ७. प्रकृत्यैकाजिति प्रकृतिभावाद्दिलोपयस्येतिलोपौ न । ८. ज्यादादीयस इत्या-
 त्वम् । ९. प्रियस्थिरेति वर्षादेशः ।

६४. युवाल्पयोः कनन्यतरस्याम् । कनिष्ठः, कनीयान् । पक्षे यविष्ठः, अलिपष्ठः ।

६५. विन्मतोलुक् । अतिशयेन स्रग्वी, स्रजिष्ठः, स्रजीयान् । अतिशयेन त्वगवान्, त्वविष्ठः, त्वचीयान् ।

६६. प्रशंसायां रूपम् । प्रशस्तः पटुः, पटुरूपः । प्रशस्तं पचति, पचति-रूपम् ।

६७. ईषदसमाप्तौ कल्पव्देश्यदेशीयरः । ईषदूनो विद्वान्, विद्वत्कल्पः । यशस्कल्पम् । यजुष्कल्पम् । विद्वद्देश्यः । पचतिकल्पम् ।

६८. विभाषा सुपो बहुच् पुरस्तात् । ईषदूनः पटुः, बहुपटुः । पटुकल्पः ।

६९. प्रकारवचने जातीयर् । पटुप्रकारः, पटुजातीयः ।

७०. प्रागिवात्कः । इवे प्रतिकृतावित्यतः प्राक् काधिकारः ।

७१. अव्ययसर्वनाम्नामकच्चाक्टेः । उच्चकैः । नीचकैः । शनकैः । सर्वकैः । विश्वकैः । उभयकैः ।

७२. कस्य च दः । धकित्, धिक् । हिरकुत्, हिरूक् ।

७३. अज्ञाते । कस्यायमश्वोऽश्वकः ? गर्दभकः ? उष्ट्रकः ? * ओकारस-कारभकारादौ छपि सर्वनाम्नष्टेः प्रागकच् * युवकयोः । आवकयोः । युष्मकासु । अस्मकासु । युष्मकाभिः । अस्मकाभिः । * अकचप्रकरणे तूष्णीमः काम् वक्तव्यः * तूष्णीकामास्ते । * शीले को मलोपश्च * तूष्णीशीलः, तूष्णीकः । पचतिक । जल्पतिक ।

७४. कुत्सिते । कुत्सितोऽश्वोऽश्वकः ।

७५. संज्ञायां कन् । शूद्रकः । राधकः । धारकः ।

७६. अनुकम्पायाम् । पुत्रकः ।

७७. नीतौ च तद्युक्तात् । इन्त ते धानकाः । गुडकाः । एहकि । अहकि ।

१. सुब्रन्तात्तिङन्ताच्च । २. सोऽपदादाविति सः । ३. इणः ष इति षः । ४. प्रकारवति चायं थाल्तु प्रकारमात्रे । ५. तिङश्चेत्यनुवर्तते । ६. अनुकम्पितः पुत्र इत्यर्थः । ७. सामदानादिरूपायो नीतिः । पूर्वैणानुकम्प्यमानात्प्रत्ययः । अनेन तु परम्परासम्बन्धेऽपीति विशेषः ।

७८. बह्वचो मनुष्यनाम्नष्ट्रज्वा । देविकः, देवदत्तकः ।

७९. घनिलचौ च । देवियः, देविलः, देविकः । देवदत्तकः ।

८०. प्राचामुपादेरडज्जुचौ च । उपडः, उपकः, उपिकः, उपियः, उपिलः, उपेन्द्रदत्तकः ।

८१. जातिनाम्नः कन् । सिहकः । शरभकः । रासभकः ।

८२. अजिनान्तस्योत्तरपदलोपश्च । अनुकम्पितो व्याघ्राजिनो व्याघ्रकः । सिहकः ।

८३. ठाजादावूर्ध्वं द्वितीयादचः । अनुकम्पितो देवदत्तः, देविकः, देवियः, देविलः । वायुकः । पितृकः । * चतुर्थादच ऊर्ध्वस्य लोपो वाच्यः * अनुकम्पितो बृहस्पतिदत्तो बृहस्पतिकः । * अनजादौ च विभाषा लोपो वक्तव्यः * देवकः, देवदत्तकः । * लोपः पूर्वपदस्य च * दत्तिकः, दत्तियः, दत्तिलः, दत्तकः । * विनापि प्रत्ययं पूर्वोत्तरपदयोर्वा लोपो वक्तव्यः * देवदत्तः, दत्तः, देवः । सत्यभामा, भामा, सत्या । * उवर्णाल्ल इल्लस्य * भानुदत्तः, भानुलः । * ऋवर्णादपि * सवित्रियः । सवितृलः । * द्वितीयं सन्ध्यक्षरं चेत्तदादेर्लोपो वक्तव्यः * अनुकम्पितः कडोडः, कडिकः । लडोडः, लडिकः । * एकाक्षरपूर्वपदानामुत्तरपदलोपो वक्तव्यः * अनुकम्पितो वागाशीर्दत्तः, वाचिकः ।

८४. शेवलसुपरिविशालवरुणार्यमादीनां तृतीयात् । पूर्वस्यापवादः । अनुकम्पितः शेवलदत्तः, शेवलिकः, शेवलियः, शेवलिलः । सुपरिकः । विशालिकः । वरुणिकः । अर्यमिकः ।

८५. अल्पे । अल्पं तैलं तैलकम् ।

८६. ह्रस्वे । ह्रस्वो वृक्षो वृक्षकः ।

८७. संज्ञायां कन् । पूर्वस्यापवादः । वंशकः । वेणुकः ।

१. ठाजादाविति द्वितीयादच ऊर्ध्वस्य लोपः । २. चाद्यथाप्राप्तम् । ३. द्यहणमुको द्वितीयत्वे कादेशे विधानार्थम् । ४. चतुर्थादनजादौ च लोपः पूर्वपदस्य च । अप्रत्यये तथैवेष्ट उवर्णाल्ल इल्लस्य च ॥ ५. षडङ्गुलिदत्तः, षडिक इति तु ठाजादिवचनात् सिद्धम् ।

८८. कुटीशमीशुरडाभ्यो रः । ह्रस्वा कुटी, कुटीरः । शमीरः । शुण्डारः ।
 ८९. कुत्वा डुपच् । ह्रस्वा कुत्, कुतुपः ।
 ९०. कासूगोणीभ्यां ष्टरच् । ह्रस्वा कासू, कासूतरी । गोणीतरी ।
 ९१. वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यस्तनुत्वे । वत्सतरः । उक्षतरः । अश्वतरः ।
 ऋषभतरः ।
 ९२. कियत्तदो निर्धारणे द्वयोरेकस्य उत्तरच् । अनयोः कतरो वैष्णवः ?
 यतरः । ततरः । महाविभाषया यः । कः ।
 ९३. वा बहूनां जातिपरिप्रश्ने डतमच् । कतमो भवतां कठः ? यतमः ।
 ततमः । वाग्रहणादकजपि । यकः । सकः । महाविभाषया यः । सः । * किमो-
 ऽस्मिन्विषये डतरजपि * कतरः ।
 ९४. एकाच्च प्राचाम् । अनयोरेकतरो मैत्रः । एपामेकतमः ।
 ९५. अवक्षेपणे कन् । व्याकरणकेन गर्वितः ।
 ९६. इवे प्रतिकृतौ । अश्व इव प्रतिकृतिः, अश्वकः ।
 ९७. संज्ञायां च । अश्वसदृशस्य संज्ञा, अश्वकः ।
 ९८. लुम्मनुष्ये । चञ्जेव, चञ्जा । वर्द्धिका । खरकुटी ।
 ९९. जीविकार्थे चापण्ये । वासुदेवः । शिवः । स्कन्दः । पण्ये तु, इस्ति-
 कान् विक्रीणीते ।
 १००. देवपथादिभ्यश्च । देवपथः । हंसपथः ।
 १०१. वस्तेर्दञ् । वस्तिरिव, वास्तेयम्, वास्तेयो ।

१. कुत् : कृत्तेः स्नेहपात्रं ह्रस्वा सा कुतुपः पुमान् । २. कासूरायुधविशेषः ।
 ३. प्रवृत्तिनिमित्ततनुत्वे । ४. जात्या, क्रियया, गुणेन, संज्ञया वा समुदायादेक-
 देशस्य पृथक् करणं निर्धारणम् । ५. जातिपरिप्रश्ने इति प्रत्याख्यातमाकरे । ६. ये-
 नेतरः कुत्स्यते तदिहोदाहरणम् । स्वतः कुत्सिते तु कुत्सित इत्यस्य । ७. प्रतिकृतिः
 प्रतिरूपकम् । ८. अप्रतिकृत्यर्थ आरम्भः । ९. चञ्जा वृणमयः पुमान् । १०. देवल-
 कानां जीविकार्थास्तु देवमूर्तिष्विदम् । ११. आदिशब्दः प्रकारे । अर्चोस्तु पूजनार्थास्तु
 चित्रकर्मध्वजेषु च । इवे प्रतिकृतौ लोपः कनो देवपथादिषु ॥ देवपथादिराकृतिगणः ।
 १२. प्रतिकृताविति निवृत्तम् ।

१०२. शिलाया ढः । शिलेव, शिलेयम् । शिलाया इति योगविभागाद्ढ-
जपि । शैलेयम् ।

१०३. शाखादिभ्यो यः । शाखेव, शाख्यः । मुख्यः । जघन्यः । अग्र्यः,
शरण्यः ।

१०४. द्रव्यं च भव्ये । द्रव्यमयं ब्राह्मणः ।

१०५. कुशाग्राच्छः । कुशाग्रमिव, कुशाग्रीया बुद्धिः ।

१०६. समासाच्च तद्विषयात् । काकतालीयो^२ देवदत्तस्य वधः । अजा-
कृपाणीयः ।

१०७. शर्करादिभ्योऽण् । शर्करेव, शर्करम् ।

१०८. अङ्गुल्यादिभ्यष्टक् । अङ्गुलीव, अङ्गुलिकः । भरुजेव, भा-
रुजिकः ।

१०९. एकशालायाष्टजन्यतरस्याम् । एकशालेव, एकशालिकः, ऐक-
शालिकः ।

११०. कर्कलोहितादीकक् । कर्कोकः । लौहितीकः स्फटिकः ।

१११. प्रत्नपूर्वविश्वेमात्थात् छन्दसि । तं प्रतथा पूर्वथा विश्वथेमथा ।

११२. पूगाञ्ज्योऽग्रामणीपूर्वात् । लौहित्यञ्ज्यः । ग्रामणीपूर्वात्, देव-
दत्तो ग्रामणोरेषां त इमे देवदत्तकाः ।

११३. व्रातच्छत्रोरस्त्रियाम् । कापोतपाक्ष्यः । कौञ्जायन्यः । ब्राह्मा-
यन्यः । स्त्रियान्तु, कपोतपाको । कौञ्जायनी ।

११४. आयुधजीविसङ्गाञ्ज्यङ् वाहीकेष्वब्राह्मणराजन्यात् । क्षौद्रक्यः ।
मालक्यः । क्षौद्रकी । ब्राह्मणराजन्यात्, गोपालका ब्राह्मणाः । शालङ्कायना राजन्याः ।

११५. वृकाट्टेयम् । वार्केयः ।

१. द्रिरिव, द्रव्यम् । इवार्थे यः । २. इह काकतालसमागमसदृशश्चौर-
समागम इति समार्थः । तत्प्रयुक्तः काकमरणसदृशस्तु प्रत्ययार्थः । ३. कर्कः
शुद्धोऽहवः स इवेत्यर्थः । इवार्थो निवृत्तः । ४. नानाजातीया अनियतवृत्तयोऽर्थका-
मप्रधानाः सङ्गाः पूगास्तद्वाचकात्स्वार्थ इत्यर्थः । ५. स एषां ग्रामणीरिति
कन् । ६. उत्सेधजीविनः सङ्गा व्राताः । ७. आयुधजीविसङ्गादिति अभिजिदित्यतः
प्राग् वर्तते ।

११६. दामन्यादित्रिगर्त्त^१षष्ठाच्छुः । दामनीयः । औलपीयः । कौण्डो-
परथीयः । दाण्डकीयः ।

११७. पश्वर्वादियौधेयादिभ्योऽणञौ । पार्श्वः । यौधेयः ।

११८. अभिजिद्विदभृच्छालावच्छिखावच्छमीवदूर्णावच्छुमदणो यञ् ।
आभिजित्यः । वैदभृत्यः । शालावत्यः । शैखावत्यः । शामीवत्यः । और्णावत्यः ।
श्रौमत्यः ।

११९. ज्यादयस्तद्राजाः । लोहितध्वजाः^३ । कपोतपाकाः । कौञ्जायनाः ।
ब्राह्मायनाः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते
पञ्चमाध्यायस्य तृतीयपादः समाप्तः ।

१. त्रिगर्त्तः षष्ठो येषां ते त्रिगर्त्तषष्ठाः । आहुच्छिगर्त्तषष्ठास्तु कौण्डोपरथदाण्डकी ।
क्रोष्टुकिर्जालमानिश्च ब्रह्मगुप्तोऽथ जालकिः ॥ २. अणन्तेभ्योऽभिजिदादिभ्य इत्यर्थः ।
३. तद्राजस्येति बहुषु लुक् ।

अथ पञ्चमाध्यायस्य चतुर्थपादः ।

१. पादशतस्य संख्यादेर्वीप्सायां वुन्तोपश्च । द्वौ द्वौ पादौ, द्विपदिकां ददाति । द्विशतिकां । पादशतप्रहणमनर्थकमन्यत्रापि दर्शनात् । द्विमोदकिकाम् ।
२. दण्डव्यवसर्गयोश्च । द्वौ पादौ, द्विपदिकां दण्डितः । द्विशतिकां व्यवसृजति ।
३. स्थूलादिभ्यः प्रकारे कन् । जातीयरोऽपवादः । स्थूलकः । अणुकः । * चञ्चद्वृद्धोरुपसंख्यानम् * चञ्चत्कः । वृहत्कः । * सुराया अहौ * सुरावर्णोऽहिः, सुरकः ।
४. अनत्यन्तगतौ काल् । छिन्नकम् । भिन्नकम् । अभिन्नकम् ।
५. न सामिवचने । सामिकृतम् । अर्धकृतम् ।
६. बृहत्या आच्छादने । बृहतिका ।
७. अषडक्षाशितङ्ग्वलंकर्मालंपुरुषाध्युत्तरपदात्त्वः । अषडक्षीणो मन्त्रः । आशितङ्ग्वीनमरणम् । अलंकर्मीणः । अलंपुरुषीणः । ईश्वराधीनः ।
८. विभाषाञ्चरेदिक्स्त्रियाम् । प्राक्, प्राचीनम् । प्रत्यक्, प्रतीचीनम् । अवाक्, अवाचीनम् । अर्वाक्, अर्वाचीनम् । दिक्स्त्रियान्तु, प्राची । उदीची ।

१. तद्धितार्थ इति समासे कृते प्रत्ययः । वुन्नन्तं स्त्रियाम् । २. अवीप्सार्थ-
मिदम् । ३. ददातीत्यर्थः । ४. अनत्यन्तगतेरिह प्रकृत्यैवाभिधानात्पूर्वेण कन् न
प्राप्तः । इदमेवात्यन्तत्वार्थिकमपि कनं ज्ञापयति । बहुतरकम् । ५. द्वौ प्रावारोत्तरा-
सङ्गौ समौ बृहतिका तथा ॥ ६. द्वाभ्यामेव कृत इत्यर्थः । नित्योऽयं ख उत्तरसूत्रे
विभाषाग्रहणात् । ७. आशिता गावोऽस्मिन्निति । निपातनात्पूर्वस्य मुम् ।
८. अन्येऽपि केचित्त्वार्थिकाः प्रत्यया नित्यमिष्यन्ते । तमबादयः प्राक्कनः । ज्यादयः
प्राग्बुनः । आमादयः प्राङ्मयटः । बृहती । जात्यन्ताः । समासान्ताश्चेति ।
९. अर्धन्तं निकृष्टमञ्जतीति ।

६. जात्यन्ताच्छ बन्धुनि । ब्राह्मणजातीयः । क्षत्रियजातीयः ।

१०. स्थानान्ताद्विभाषा सस्थानेनेति चेत् । पितृस्थानीयः, पितृ-
स्थानः ।

११. किमेत्तिङ्गव्ययघादास्वद्रव्यप्रकर्षे । किन्तमाम् । प्राहृतमाम् । पच-
तितमाम् । उच्चैस्तमाम् । द्रव्यप्रकर्षे तु, उच्चैस्तमस्तहः ।

१२. अमु च छन्दसि । प्र तं नय प्रतरम् ।

१३. अनुगादिनष्टक् । अनुगादी एव, आनुगादिकः ।

१४. राचः स्त्रियामञ् । व्यावक्रोशी । व्यावहासी वर्त्तते ।

१५. अणिनुणः । सांराविणं वर्त्तते । सांकृटिनम् ।

१६. विसारिणो मत्स्ये । वैसारिणो मत्स्यः ।

१७. संख्यायाः क्रियाभ्यावृत्तिगणने कृत्वसुच् । पञ्चकृत्वो भुङ्क्ते ।

१८. द्वित्रिचतुर्भ्यः सुच् । कृत्वसुचोऽपवादः । द्विर्भुङ्क्ते । त्रिः । चतुः ।

१९. एकस्य सकृच्च । सकृद् भुङ्क्ते ।

२०. विभाषा बहोर्धाविप्रकृष्टकाले । बहुधा दिवसस्य भुङ्क्ते । विप्र-
कृष्टकाले तु, बहुकृत्वो मासस्य भुङ्क्ते ।

२१. तत्प्रकृतवचने मयद् । प्रकृतमन्नमन्नमयम् । अपूपमयम् । यवागु-
मयी । यद्वा अन्नमयो यज्ञः । अपूपमयं पर्व ।

२२. समूहवच्च बहुषु । मोदकाः प्रकृताः, मौदकिकम् , मोदकमयम् ।
शाष्कुलिकम् , शष्कुलीमयम् । यद्वा मौदकिको यज्ञः, मोदकमयः ।

२३. अनन्तावसथेतिहभेषजाञ्ज्यः । अनन्त एवानन्त्यम् । आवसथ
एवावसथ्यम् । इतिह एव, ऐतिह्यम् । भेषजमेव, भैषज्यम् ।

२४. देवतान्तात्तादर्थ्ये यत् । अग्निदेवतायै इदम्, अग्निदेवत्यम् । पितृ-
देवत्यम् ।

१. जातेर्व्यञ्जकं द्रव्यं बन्धु । २. सस्थानेन तुल्येन चेत्स्थानान्तमर्थवदित्यर्थः ।
३. अनुगदतीत्यनुगादी । ४. कर्मव्यतिहार इति णच् । ५. अभिविधौ भाव इनुण् ।
६. चात्सुच् । तस्य संयोगान्तस्येति लोपः । ७. अविप्रकृष्ट आसन्नः । ८. प्राचुर्येण
प्रस्तुतं प्रकृतं तस्य वचनं प्रतिपादनम् । भावेऽधिकरणे वा ल्युट् । ९. इतिहेति
निपातसमुदायः ।

२५. पादाग्रभ्यां च । पादार्थमुदकं पाद्यम् । अर्घ्यम् । * नवस्य नू
आदेशस्तनसप्तखाश्च प्रत्यया वक्तव्याः * नूतम्, नूतनम्, नवीनम् । * नश्च
पुराणे प्रात् * प्रणम्, प्रतनम्, प्रतनम्, प्रीणम् । * भागरूपनामभ्यो धेयः *
भागधेयम् । रूपधेयम् । नामधेयम् । * आग्नीध्रसाधारणादञ् * आग्नीध्रम् ।
साधारणम् । आग्नीध्री । साधारणी ।

२६. अतिथेर्ज्यः^१ । अतिथये हृदमातिथ्यम् ।

२७. देवात्तल्^२ । देव एव, देवता ।

२८. अवेः कः । अविरेव, अविकः ।

२९. यावादिभ्यः कन् । याव एव, यावकः । मणिकः ।

३०. लोहितान्मणौ । लोहितको मणिः ।

३१. वर्णे चानित्ये । लोहितकः कोपेन । * लोहिताल्लिङ्गबाधनं वा *
लोहितिका, लोहिनिका कोपेन ।

३२. रक्ते । लोहितिका, लोहिनिका वा शाटी ।

३३. कालाच्च^३ । कालकं मुखं वैलक्षणेण । कालकः पटः । कालिका शाटी ।

३४. विनयादिभ्यष्टक् । विनय एव, वैनयिकः । सामयिकः । * उपायो
ह्रस्वत्वं च * औपयिकः ।

३५. वाचो व्याहृतार्थायाम् । संदेशवाग्, वाचिकं स्यात् ।

३६. तद्युक्तात्कर्मणोऽण् । कर्मैव, कर्मणम् ।

३७. ओषधेरजातौ । औषधं पिबति । जातौ तु, ओषधयः क्षेत्रे रूढाः ।

३८. प्रज्ञादिभ्यश्च । प्रज्ञ एव, प्राज्ञः । प्राज्ञी स्त्री । दैवतः । बान्धवः ।

३९. मृदस्तिकन् । मृत्तिका ।

४०. सस्नौ प्रशंसायाम्^४ । रूपपोऽपवादः । प्रशस्ता मृत, मृत्सा, मृत्सना ।

४१. वृकज्येष्ठाभ्यां तिल्तातिलौ च छन्दसि । यो नो दुरेवो वृकतिः ।
ज्येष्ठतातिं बर्हिषदम् ।

४२. बहुलपार्थाच्छुस्कारकादन्यतरस्याम् । बहुशो ददाति । अल्पशः ।

१. तादर्थ्यं इत्येव । २. तादर्थ्यं इति निवृत्तम् । ३. पूर्वसूत्रद्वयमप्यनुवर्तते ।
४. वाचिकं श्रुत्वा क्रियमाणं कर्म । ५. उत्तरसूत्रेऽन्यतरस्यां ग्रहणान्नित्योऽयम् ।

* बह्वल्पाथान्मङ्गलामङ्गलवचनम् * नेह :- बहूनि ददात्यनिष्टेषु । अल्पं ददात्याभ्युदयिकेषु ।

४३. संख्यैकवचनाच्च वीप्सायाम् । द्वौ द्वौ ददाति, द्विशः । माषं माषशः । प्रस्थशः ।

४४. प्रतियोगे पञ्चम्यास्तसिः । प्रद्युम्नः कृष्णतः प्रति । * आद्यादिभ्य उपसंख्यानम् * आदितः । मध्यतः । पृष्ठतः । पार्श्वतः । स्वरतः । वर्णतः ।

४५. अपादाने चाहीयरुहोः । ग्रामत आगच्छति । हीयरुहोस्तु, स्वर्गाद्धीयते । पर्वतादवरोहति ।

४६. अतिग्रहाव्यथनक्षेपेष्वकर्त्तरि तृतीयायाः । चारित्रतोऽतिगृह्यते । वृत्ततो न व्यथते । वृत्ततः क्षिप्तः ।

४७. हीयमानोपयोगाच्च । वृत्तेन हीयते, वृत्तेन पापः, वृत्ततः ।

४८. षष्ठ्या व्याश्रये । देवा अर्जुनतोऽभवन् । आदित्याः कर्णतः ।

४९. रोगाच्चापनयने । प्रवाहिकातः कुरु ।

५०. कृन्वस्तियोगे संपद्यकर्त्तरि चिवः । * अभूततद्भाव इति वक्तव्यम् * अकृष्णः कृष्णः संपद्यते तं करोति, कृष्णोऽकरोति । ब्रह्मीभवति । गङ्गीस्यात् । गाङ्गीभवति । दोषाभूतमहः । दिवाभूता रात्रिः ।

५१. अरुर्मनश्चक्षुश्चेतोरहोरजसां लोपश्च । अरुःकरोति । उन्मनी-स्यात् । उच्चक्षुःकरोति । विचेतीकरोति । विरहीकरोति । विरजीकरोति ।

५२. विभाषा साति कात्स्न्ये । कृत्स्नं शस्त्रमग्निः संपद्यते, अग्निसाद्भवति । अग्नोभवति ।

५३. अभिविधौ सम्पदा च । अग्निसात्संपद्यते, अग्निसाद्भवति शस्त्रम्, अग्नोभवति । जलसात्संपद्यते, जलीभवति लवणम् ।

५४. तदधीनवचने । राजसात्करोति । राजसात्संपद्यते ।

१. परिमाणशब्दा वृत्तावेकार्था एव २. आद्यादिराकृतिगणः । ३. चारित्रेणान्यानतिक्रम्य वर्तत इत्यर्थः । ४. अर्जुनस्य पक्षे । ५. प्रतीकारमस्याः कुर्वित्यर्थः । ६. अस्य च्वाविति ईत्वम् । ७. क्यञ्च्योश्चेति यलोपः । ८. अव्ययस्य च्वावित्वं नेति वाच्यम् । ९. सात्वदाद्योरिति षत्वं न । १०. चात्कृन्वस्तियोगोऽपि । पक्षे चिवः । एकस्या व्यक्तेः संपूर्णतयान्यथाभावः कात्स्न्यम् । बहूनां व्यक्तीनां किंचिदेकदेशेन तथात्वं त्वभिविधिः । ११. राजाधीनमित्यर्थः ।

५५. देये प्रा च । विप्राधीनं देयं करोति, विप्रत्राकरोति । विप्रत्रा-
संपद्यते ।

५६. देवमनुष्यपुरुषपुरुमर्त्येभ्यो द्वितीयासप्तम्योर्बहुलम् । देवत्रा
वन्दे रमे वा । बहुलग्रहणादन्यत्रापि । बहुत्रा जीवतो मनः ।

५७. अव्यक्तानुकरणाद् व्यञ्जवर्धादनिता डाच् । पटपटाकरोति ।
पटपटाभवति ।

५८. कृञो द्वितीयतृतीयशम्बवीजात्कृषौ । द्वितीयं तृतीयं कर्षणं करोति,
द्वितीयाकरोति । तृतीयाकरोति । शम्बाकरोति । बीजाकरोति ।

५९. संख्यायाश्च गुणान्तायाः । द्विगुणाकरोति, त्रिगुणाकरोति क्षेत्रम् ।

६०. समयाच्च यापनायाम् । समयाकरोति ।

६१. सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथने । सपत्राकरोति मृगम् । निष्पत्राकरोति ।

६२. निष्कुलान्निष्कोषणे । निष्कुलाकरोति दाडिमम् ।

६३. सुखप्रियादानुलोम्ये । सुखाकरोति । प्रियाकरोति ।

६४. दुःखात्प्रातिलोम्ये । दुःखाकरोति स्वामिनम् ।

६५. शूलात्पाके । शूलाकरोति मांसम् ।

६६. सत्यादशपथे । सत्याकरोति भाण्डं वणिक् । शपथे तु सत्यं करोति
विप्रः ।

६७. मद्रात्परिवापणे । मद्राकरोति कुमारम् । * भद्राच्चेति वक्तव्यम् *
भद्राकरोति ।

१. द्वयच् अवर्गं न्यूनं न तु ततो न्यूनमनेकाजिति यावत् तादृशमर्थं यस्य
तस्मात् । २. डाचि बहुलं द्वे इति द्वित्वम् । नित्यमात्रेदित इति पररूपम् ।
३. अनुलोमं कृष्टं क्षेत्रं पुनः प्रतिलोमं कर्षतीत्यर्थः । ४. बीजेन सह कर्षति ।
५. क्षेत्रकर्मकं कर्षणं द्विगुणं त्रिगुणं वा करोतीत्यर्थः । ६. समथं यापयती-
त्यर्थः । ७. सपुङ्खशरप्रवेशनेन सपत्रं करोतीत्यर्थः । ८. सपुङ्खशरस्थापरपाद्वैन
निर्गमनान्निष्पत्रं करोतीत्यर्थः । ९. निर्गतं कुलमन्तरवयवानां समूहो यस्मात्तादृश-
मित्यर्थः । १०. अनुकूलाचरणेनानन्दयतीत्यर्थः । ११. पीडयति । १२. पचतीत्यर्थः ।
१३. परिवापणं मुण्डनम् । १४. मङ्गलमुण्डनेन संस्करोति ।

६८. समासान्ताः । अधिकारोऽयमापादसमाप्तेः । उपराजम् । द्विपुरी ।

६९. न पूजनात् । सुराजा । अतिराजा । सुगौः । अतिगौः । * स्वति-
भ्यामेव * नेह :-परमराजः । * प्राग्बहुव्रीहिप्रदणञ्च * सुसक्थः । स्वक्षः ।

७०. किमः क्षेपे । कुत्तितो राजा, किराजा । किंसखा । किंगौः ।
क्षेपादन्यत्र तु, कश्चायं राजा, किराजः । किंसखः । किंगवः ।

७१. नञस्तत्पुरुषात् । अराजा । असखा ।

७२. पथो विभाषा । अपथम्, अपन्थाः । तत्पुरुषादित्येव । अपथो
देशः ।

७३. बहुव्रीहौ संख्येये डजबहुगणात् । उपदशाः । उपविशाः ।
द्वित्राः । पञ्चषाः । * संख्यायास्तत्पुरुषस्य वाच्यः * निर्गतानि त्रिंशतो निखिशानि
वर्षाणि चैत्रस्य । निर्गतस्त्रिंशतोऽङ्गुलिभ्यो निखिशः खङ्गः ।

७४. ऋक्पूरब्धूः पथामानक्षे । अर्धर्चः । अनुचबहुवचवध्येतथैव ।
विष्णोः पूः, विष्णुपुरम् । विमलापं सरः । द्वीपम् । राजधुरा । जलपथः । रम्यपथः ।
अक्षे तु, अक्षधूः । ददधूरक्षः ।

७५. अच् प्रत्यन्ववपूर्वात्सामलोमः । प्रतिसामम् । अनुसामम् । अव-
सामम् । प्रतिलोमम् । अनुलोमम् । अवलोमम् । * कृष्णोदक्पाण्डुसंख्यापूर्वाया
भूमेरजिष्यते * कृष्णभूमः । उदग्भूमः । पाण्डुभूमः । द्विभूमः प्रासादः ।
* संख्याया नदीगोदावरीभ्याञ्च * पञ्चनदम् । सप्तगोदावरम् । अजिति योगवि-
भागादन्यत्रापि । पञ्चनाभः ।

७६. अक्षणोऽदर्शनात् । गवामक्षोव, गवाक्षः ।

७७. अचतुरविचतुरसुचतुरस्त्रीपुंसधेन्वनडुहर्कसामवाङ्मनसाक्षिधु-
वदारगवोर्वष्टीवपदष्टीवनक्तन्दिवरात्रिन्दिवाहर्दिवसरजसनिःश्रेयसपुरुषायु-
षध्यायुषत्र्यायुषर्ग्यजुषजातोक्षमहोक्षवृद्धोक्षोपशुनगोष्ठश्वाः । अविद्यमा-
नानि चत्वार्यस्य, अचतुरः । विचतुरः । सुचतुरः । * त्र्युपाभ्यां चतुरोऽजिष्यते *
त्रिचतुराः । उपचतुराः । स्त्रीपुंसौ । धेन्वनडुहौ । ऋक्सामे । वाङ्मनसे ।
अक्षिणी च भ्रुवौ च, अक्षिभ्रुवम् । दाराश्च गावश्च, दारगवम् । ऊरू च अष्टीवन्तौ च,
ऊर्वष्टीवम् । पदष्टीवम् । नक्तं च दिवा च, नक्तन्दिवम् । रात्रौ च दिवा च, रात्रि-

-
१. अ अनक्षे इतिच्छेदः । २. क्लीबत्वं लोकात् । ३. द्वयन्तरूपसर्गोभ्योऽप ईत् ।
४. अचक्षुःपयोयादित्यर्थः । ५. ऊरू च अष्टीवन्तौ च । निपातनाट्टिलोपः ।
६. पादशब्दस्य पद्मावो निपातनात् ।

न्दि॒वम् । अ॒हनि च दि॒वा च, अ॒हर्दि॒वम् । सर॒जसम् । नि॒श्चितं श्रे॒यो निःश्रे॒यसम् ।
पु॒रुष॒स्यायुः, पु॒रुषा॒युषम् । द्वा॒यायु॒षम् । त्र्या॒युषम् । ऋ॒ग्यजु॒षम् । जा॒तोक्षः । म॒होक्षः ।
वृ॒द्धोक्षः । उप॒शुनम् । गो॒ष्ठे श्वा, गो॒ष्ठश्च ।

७८. ब्र॒ह्मह॒स्तिभ्यां वर्च॑सः । ब्र॒ह्मवर्च॑सम् । ह॒स्तिवर्च॑सम् । * प॒ल्य-
राज॒भ्यां चेति वक्त॑व्यम् * प॒ल्यवर्च॑सम् । राज॒वर्च॑सम् ।

७९. अ॒वस॒मन्धेभ्य॑स्त॒मसः । अ॒वत॒मसम् । स॒न्तम॑सम् । अ॒न्धत॒मसम् ।

८०. श्व॒सो व॒सीयः॑श्रे॒यसः । श्वो॒वसी॑यसम् । श्वःश्रे॒यसम् ।

८१. अ॒न्वव॒तप्ता॒द्रह॑सः । अ॒नुर॒हसम् । अ॒वर॒हसम् । त॒सर॒हसम् ।

८२. प्र॒तेरु॒रसः॑ स॒प्तमी॑स्थात् । उ॒रसी॑ति, प्र॒त्युर॑सम् ।

८३. अ॒नुग॒वमा॑यामे । अ॒नुग॒वं या॑नम् ।

८४. द्वि॒स्तावा त्रि॑स्तावा वे॒दिः । द्वि॒स्तावा, त्रि॑स्तावा वे॒दिः ।

८५. उ॒पस॒र्गाद॑ध्व॒नः । प्र॒गतोऽध्वा॑नं प्रा॒ध्वो रथः॑ ।

८६. तत्पु॒रुष॒स्याङ्गु॑लेः सं॒ख्याव्य॑यादेः । द्वे अ॒ङ्गुली॑ प्र॒माण॑म॒स्य, द्व्य-
ङ्गुलं॑ दा॒रु । निर्गा॑तम॒ङ्गुलि॑भ्यो निर॒ङ्गुलम् ।

८७. अ॒हःसर्वै॑रु॒देश॑सं॒ख्यात॑पु॒ण्याच्च॑ रा॒त्रेः । अ॒हश्च रा॒त्रिश्चा॒होरा॒त्रः ।
सर्वा॑ रा॒त्रिः, सर्वा॑रा॒त्रः । पूर्वं रा॒त्रेः, पूर्वा॑रा॒त्रः । सं॒ख्यात॑रा॒त्रः । पु॒ण्यरा॒त्रः । द्वि॒रा-
त्रम् । अति॑रा॒त्रः ।

८८. अ॒होऽह॑ ए॒तेभ्यः॑ । सर्वा॑ल्लः । पूर्वा॑ल्लः । सं॒ख्याता॑हः । द्वयो॒रहो॑र्भवः,
द्व्य॒हः । द्व्य॒ह्ना । द्व्य॒हप्रि॑यः । अत्य॑हः । दी॒र्घाहो॑ प्रावृ॒ट् ।

८९. न सं॒ख्यादेः॑ स॒माहा॑रे । द्वयो॒रहोः॑ स॒माहा॑रः, द्व्य॒हः । व्य॒हः ।

१. वी॒णसा॑यां द्व॒न्द्वाः । अ॒द्वन्द्वा॒हनी॑त्यर्थः । २. तत्पु॒रुष ए॒व । नेह :- निःश्रे॒यान्
पु॒रुषः । ३. विलो॑पाभावः सम्प्रसारणं च निपात्यते । ४. अ॒न्धय॑तीत्यन्धम् ।
प॒वाद्यच् । ५. व॒सुश॑ब्दः प्रशस्तवाची तत ई॒यसु॑नि व॒सीयः । श्व॒शब्द उत्तरपदार्थ-
प्रशं॑सामाशीर्विषयामाचष्टे । ६. या॒वतो॑ प्र॒कृतौ॑ वेदिस्ततो द्वि॒गुणा त्रि॒गुणा वा॒श्वमे-
धादौ॑ तत्रेदं निपातनम् । ७. चात्सं॒ख्याव्य॑यादेः । ८. अ॒हर्ग्र॑हणं द्व॒न्द्वा॒र्थम् ।
९. ए॒तेभ्यः सर्वा॑दिभ्यः । १०. का॒लादृ॒ज् । तस्य द्वि॒गोर्लु॑गिति लुक् । ११. स्त्रि॒व्या-
मद॑न्तत्वाद्वाप् । १२. क्षु॒न्नादि॑षु चेति न णः ।

६०. उत्तमैकाभ्यां च । पुण्याहम् । छदिनाहम् । एकाहः । उत्तमग्रहणमु-
पान्त्यस्यापि संग्रहार्थमित्येके । संख्याताहः ।

६१. राजाहःसखिभ्यष्टच् । परमराजः । अतिराजी । उत्तमाहः । कृष्ण-
सखः । लिङ्गविशिष्टपरिभाषाया अनित्यत्वान्नेह :- मद्राणां राज्ञी, मद्रराज्ञी ।

६२. गोरतद्धितलुकि । परमगवः । पञ्चगवम् । पञ्चगवधनः । तद्धित-
लुकि तु, पञ्चभिर्गौभिः क्रीतः, पञ्चगुः ।

६३. अग्राख्यायामुरसः । अश्वानामुर इवाश्वोरसम् । हस्तयुरसम् ।

६४. अनोश्मायःसरसां जातिसंज्ञयोः । उपानसम् । अमृताश्मः ।
कालायसम् । मण्डूकसरसम् । इति जातिः । महानसम् । पिण्डाश्मः । लोहि-
तायसम् । जलसरसम् । इति संज्ञा ।

६५. ग्रामकौटाभ्यां च तक्षः । ग्रामतक्षः । कौटतक्षः ।

६६. अतेः शुनः । अतिश्वो वराहः । अतिश्वी सेवा ।

६७. उपमानादप्राणिषु । आकर्षः श्वेव, आकर्षश्वः । फलकश्चः ।

६८. उत्तरमृगपूर्वाच्च सक्थः । उत्तरसक्थम् । मृगसक्थम् । पूर्वसक्थम् ।
फलकमिव सक्थि, फलकसक्थम् ।

६९. नावो द्विगोः । द्विनावम् । त्रिनावम् । द्विनावरूप्यः । पञ्चनाव-
धनः । अतद्धितलुकीत्येव । पञ्चनौः ।

१००. अर्धाच्च । नावोऽर्धमर्धनावम् ।

१०१. खार्याः प्राचाम् । द्विखारम्, द्विखारि । अर्धखारम्, अर्धखारि ।

१०२. द्वित्रिभ्यामञ्जलेः । द्वयञ्जलम्, द्वयञ्जलि । अतद्धितलुकीत्येव । द्वा-
भ्यामञ्जलिभ्यां क्रीतः, द्वयञ्जलिः ।

१०३. अनसन्तान्पुंसकाच्छुन्दसि । ब्रह्मसामं भवति । देवच्छुन्द-
सानि ।

१. उत्तमशब्दोऽन्त्यार्थः पुण्यशब्दमाह । अहःसर्वैकदेशेति सूत्रेऽन्त्यत्वात् ।

२. तत्पुरुषस्येति वर्तते पञ्चम्यन्ततया विपरिणम्यते च । ३. मुख्योऽश्व इत्यर्थः ।

४. कुट्यां भवः, कौटः । स्वतन्त्र इत्यर्थः । ५. चादुपमानादपि । ६. द्विगोर-
र्धाच्चेति वर्तते ।

१०४. ब्रह्मणो जानपदाख्यायाम् । सुराष्ट्रे ब्रह्मा, सुराष्ट्रब्रह्मः । अव-
न्तिब्रह्मः ।

१०५. कुमहद्भ्यामन्यतरस्याम् । कुब्रह्मः, कुब्रह्मा । महाब्रह्मः, महा-
ब्रह्मा ।

१०६. द्वन्द्वाच्चुदषहान्तात्समाहारे । वाक्त्वचम् । त्वक्त्वजम् । शमी-
हृषदम् । वाक्त्वचम् । छत्रोपानहम् । समाहारादन्यत्र तु, प्रावृट्शरदौ ।

१०७. अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः । उपशरदम् । प्रतिविपाशम् । * ज-
राया जरश्च * उपजरसम् । * प्रतिपरसमनुभ्योऽक्ष्णः * प्रत्यक्षम् । परोक्षम् ।
समक्षम् । अन्वक्षम् ।

१०८. अनश्च । उपराजम् । अध्यात्मम् ।

१०९. नपुंसकादन्यतरस्याम् । उपचर्मम्, उपवर्म ।

११०. नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः । उपनदम्, उपनदि । उपपौर्ण-
मासम्, उपपौर्णमासि । उपाग्रहायणम्, उपाग्रहायणि ।

१११. भयः । उपसमिधम्, उपसमिद् ।

११२. गिरेश्च सेनकस्य । उपगिरम्, उपगिरि ।

११३. बहुव्रीहौ सक्थ्यदणोः स्वाङ्गात्पच् । दीर्घे सक्थिनो यस्य सः,
दीर्घसक्थः । जलजाक्षी । स्वाङ्गादन्यत्र दीर्घसक्थि शकटम् । स्थूलाक्षा वेणुयष्टिः ।

११४. अङ्गुलेदारुणि । पञ्चाङ्गुल्यो यस्य तत्पञ्चाङ्गुलं दारु । बहुव्रीहेर-
तु, द्वे अङ्गुली प्रमाणमस्याः, द्वयङ्गुला यष्टिः । दारुणोऽन्यत्र पञ्चाङ्गुलिर्हस्तः ।

११५. द्वित्रिभ्यां ष मूर्धः । द्विमूर्धः । त्रिमूर्धः ।

११६. अपूरणीप्रमाणयोः । कल्याणो पञ्चमीयासां रात्रीणां ताः, कल्या-
पञ्चमाः रात्रयः । स्त्री प्रमाणी यस्य स स्त्रीप्रमाणः । * प्रधानपूरण्यामेव *

१. आन्मदत इत्यात्त्वम् । २. अक्ष्णः परमिति विग्रहे समासान्तविधानसाम-
र्थ्यात्समासः । परोक्षे लिङिति निर्देशादोकारः । परोक्षा क्रियेत्यादि तु अर्श
आद्यचि । ३. सेनकग्रहणं पूत्रार्थम् । ४. अङ्गुलिसहसावयवं धान्यादिविक्षेपण-
काष्ठमुच्यते । ५. तद्वितार्थेति समासे तत्पुरुषस्याङ्गुलेरित्यच् ।

नेह :- कल्याणपञ्चमीकः पक्षः । * नेतुर्नक्षत्रे अब्वक्तव्यः * मृगो नेता यासां ताः,
मृगनेत्रा रात्रयः । पुष्यनेत्राः ।

११७. अन्तर्बहिभ्यां च लोम्नः । अन्तर्लोमः । बहिर्लोमः ।

११८. अञ्जनासिकायाः संज्ञायां नसं चास्थूलात् । द्रुवि नासिकास्य,
द्रुणसः । खरणसः । स्थूलात्, स्थूलनासिकः । * खुरखराभ्यां वा नस् * खुरणाः ।
खरणाः । पक्षेऽजपीष्यते । खुरणसः । खरणसः ।

११९. उपसर्गाच्च । उन्नता नासिकास्य, उन्नसः । प्रणसः । * वेग्रौ व-
क्तव्यः * विगता नासिकास्य, विग्रः । * ख्यश्च * विख्यः ।

१२०. सुप्रातसुश्वसुदिवशारिकुक्षचतुरश्रैणीपदाजपदप्रोष्ठपदाः ।
शोभनं श्वोऽस्य, सुश्वः । सुदिवः । शारेरिव कुक्षिरस्य, शारिकुक्षः । चतस्रोऽश्रयो-
ऽस्य, चतुरश्रः । एण्या इव पादावस्य, एणीपदः । अजपदः । प्रोष्ठपदः ।

१२१. नन्दुःसुभ्यो हलिसक्थोरन्यतरस्याम् । अहलः, अहलिः ।
असक्थः, असक्थिः । दुर्हलः, दुर्हलिः । दुःसक्थः, दुःसक्थिः । सुहलः, सुहलिः ।
सुसक्थः । सुसक्थिः ।

१२२. नित्यमसिच् प्रजामेधयोः । अप्रजाः । दुष्प्रजाः । सुप्रजाः ।
अमेधाः । दुर्मेधाः । सुमेधाः ।

१२३. बहुप्रजाश्लुन्दसि । बहुप्रजा निर्ऋतिमाविवेश ।

१२४. धर्मादनिच् केवलात् । कल्याणधर्मा ।

१२५. जम्भा सुहरिततृणसोमेभ्यः । शोभनो जम्भोऽस्य, सुजम्भा ।
हरितजम्भा । तृणजम्भा । सोमजम्भा । अन्यत्र तु, पतितजम्भः ।

१२६. दक्षिणेर्मा लुब्धयोगे । दक्षिणे इमं व्रणं यस्य स दक्षिणेर्मा मृगः ।

१२७. इच्छकर्मव्यतिहारे । केशाकेशि । सुसलासुसलि ।

१. तिरोहितावयवभेदस्य पक्षस्यान्यपदार्थतयेह पूरणी रात्रिरप्रधानम् । पुंव-
द्भावप्रतिषेधेऽपि प्रधानपूरण्या एव ग्रहणादिह पुंवद्भावः । २. पूर्वपदादिति णः ।
३. उपसर्गादिति णत्वम् । ४. प्रोष्ठो गौः । ५. नन्दुःसुभ्य इत्येव । नित्यग्रहणा-
त्कचिदन्यत्रापीति काशिका । तेनाल्पमेधस इत्यादि सिद्धम् । ६. संदिग्धसा-
ध्यधर्मैत्यादौ तु कर्मधारयपूर्वपदो बहुव्रीहिः । ७. जम्भो भक्ष्ये दन्ते च । ८. व्याधेन
कृतव्रण इत्यर्थः । ९. अन्येषामपीति पूर्वपदान्तस्य दीर्घः ।

१२८. द्विदण्ड्यादिभ्यश्च । द्वौ दण्डौ यस्मिन्प्रहरणे, द्विदण्डि प्रहरणम् ।
द्विसुसलि । उभाहस्ति । उभयाहस्ति ।

१२९. प्रसंभ्यां जानुनोर्ज्ञः । प्रगते जानुनी यस्य सः, प्रज्नुः । संज्नुः ।

१३०. ऊर्ध्वाद्विभाषा । ऊर्ध्वज्नुः, ऊर्ध्वजानुः ।

१३१. ऊधसोऽनङ् । कुण्डोघ्नी । घटोघ्नी । * ऊधसोऽनङि स्त्रीग्रहणम् *
नेह :- महोघाः पर्जन्यः । घटोघो धैनुकम् ।

१३२. धनुषश्च । शार्ङ्गधन्वा ।

१३३. वा संज्ञायाम् । शतधन्वा, शतधनुः ।

१३४. जायाया निङ् । युवतिर्जाया यस्य सः, युवजानिः ।

१३५. गन्धस्येदुत्पूतिसुसुरभिभ्यः । उदुगन्धिः । पूतिगन्धिः । सुग-
न्धिः । सुरभिगन्धिः । * गन्धस्येत्त्वे तदेकान्तग्रहणम् * सुगन्धि पुष्पं सलिलञ्च ।
नेह :- सुगन्ध आपणिकः ।

१३६. अलपाख्यायाम् । सूपस्य गन्धो लेशोऽस्मिन्, सूपगन्धि भोजनम् ।
घृतगन्धि ।

१३७. उपमानाच्च । पद्मस्येव गन्धोऽस्य, पद्मगन्धि ।

१३८. पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः । व्याघ्रस्येव पादौ यस्य, व्याघ्र-
पाद । हस्त्यादिभ्यस्तु, हस्तिपादः । कुसूलपादः ।

१३९. कुम्भपदीषु च । कुम्भपदी । शतपदी ।

१४०. संख्यासुपूर्वस्य । द्विपात् । छपात् ।

१४१. वयसि दन्तस्य दत् । द्विदन् । चतुर्वदन् । षोडन् । छदन् । छदती ।
वयसोऽन्यत्र, द्विदन्तः करी ।

१४२. छन्दसि च । उभयतोदतः प्रतिगृह्णाति ।

१४३. स्त्रियां संज्ञायाम् । अयोदती । फालदती ।

१. बहुव्रीहेरूपसो ङीष् । २. पुंवद्भावः । लोपो व्योरिति यलोपः । ३. एकान्त
एकदेश इवाविभागेन लक्ष्यमाण इत्यर्थः । ४. शोभना गन्धा गन्धद्रव्याण्यस्य ।
५. स्थानिद्वारेणायं समासान्तः । ६. पादस्य लोपो ङीष् च । ७. षष उत्वं
दत्तदशधासूत्रपदादेः ष्टुत्वञ्च ।

१४४. विभाषा श्यावारोकाभ्याम् । श्यावदन्, श्यावदन्तः । अरोक-
दन्, अरोकदन्तः ।

१४५. अप्रान्तशुद्धशुभ्रवृषवराहेभ्यश्च । कुड्मलाग्रदन्, कुड्मलाग्रदन्तः ।
शुद्धदन्, शुद्धदन्तः । शुभ्रदन्, शुभ्रदन्तः । वृषदन्, वृषदन्तः । वराहदन्,
वराहदन्तः ।

१४६. ककुदस्यावस्थायां लोपः । अजातककुद्वत्सः । पूर्णककुद वृषः ।

१४७. त्रिककुत्पर्वते । त्रिककुत् । अन्यत्र त्रिककुदः ।

१४८. उद्विभ्यां काकुदस्य । उत्काकुत् । विकाकुत् ।

१४९. पूर्णाद्विभाषा । पूर्णकाकुत्, पूर्णकाकुदः ।

१५०. सुहृद्दुर्हदौ मित्रामित्रयोः । सहन्मित्रम् । दुर्हदमित्रः । अन्यत्र
सहृदयः । दुर्हदयः ।

१५१. उरःप्रभृतिभ्यः कप् । व्यूदोरस्कः । प्रियसर्पिष्कः । * अर्थान्नजः *
अनर्थकम् ।

१५२. इनः स्त्रियाम् । बहुदण्डिका नगरी । अनिनस्मन्ग्रहणान्यर्थवता
चानर्थकेन च तदन्तविधिं प्रयोजयन्ति । बहुवाग्मिका । पुंसि तु, बहुदण्डी, बहु-
दण्डिको ग्रामः ।

१५३. नद्युतश्च । बहुकुमारीको देशः । कल्याणपञ्चमीकः पक्षः । बहु-
कर्त्तृकः ।

१५४. शेषाद्विभाषा । महायशस्कः, महायशाः । शेषादित्युक्तेर्नेह :-
व्याघ्रपाद्, छगन्धिः, प्रियपथः—इत्यादि । उपबहवः । उत्तरपूर्वा । सपुत्रः
—इत्यादि च ।

१५५. न संज्ञायाम् । विश्वे देवा अस्य, विश्वदेवः ।

१५६. ईयसश्च । बहवः श्रेयांसोऽस्य, बहुश्रेयान् । बहुश्रेयसी ।

१. पर्वतविशेषः । २. काकुदं तालु । ३. इह पुमान्, अनङ्गान्, पयः,
लक्ष्मीरित्येकवचनान्तानि पठ्यन्ते । ततोऽन्यत्र शेषाद्विभाषेति वा कप् । द्विपुमान्,
द्विपुंस्क इत्यादि । ४. अनुक्तसमासान्तादिति, शेषाधिकारस्यादिति चावृत्त्यर्थः ।
५. ईयसो बहुव्रीहेर्नैति गोस्त्रियोरिति न ।

१५७. वन्दिते भ्रातुः । प्रशस्तो भ्राता यस्य, प्रशस्तभ्राता । अन्यत्र
मूर्खभ्रातृकः ।

१५८. ऋतश्छन्दसि । हता माता यस्य, हतमाता ।

१५९. नाडीतन्त्र्योः स्वाङ्गे । बहुनाडिः कायः । बहुतन्त्रीर्ग्रीवा । अस्वाङ्गे
तु, बहुनाडीकः स्तम्भः । बहुतन्त्रीका वीणा ।

१६०. निष्प्रवाणिश्च । निर्गता प्रवाण्यस्य, निष्प्रवाणिः पटः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

पञ्चमाध्यायस्य चतुर्थपादः समाप्तः ।

१. न पूजनादिति निषेधस्तु बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोरित्यतः प्रागित्युक्तम् ।

२. प्रवाणी तन्तुवायशलाका । प्रवयतेर्ल्युट् । समाप्तवानो नव इत्यर्थः ।

अथ षष्ठाध्यायस्य प्रथमपादः ।

१. एकाचो द्वे प्रथमस्य । अधिकारोऽयं प्राक्संप्रसारणविधानात् । जजा-
गार । पपाच । इयाय । आर । बभूव ।

२. अजादेर्द्वितीयस्य । पूर्वापवादः । इदमपि पूर्ववदधिक्रियते । अटिडिष-
ति । अशिशिषति । उर्णुनाव ।

३. नन्द्राः संयोगादयः । उन्दिदिषति । अड्डिडिषति । अर्विचिषति । अजा-
देरेव । नेह :- दिद्रासति । इन्दिद्रियिषति । उब्जिजिषति । अरारयते । * ईर्ष्यते-
स्तृतीयस्येति वाच्यम् * ईर्ष्यिषति । केचिदाहुर्व्यञ्जनस्य । ईर्ष्यिषति । ऐर्ष्य-
यत्, ऐर्ष्यिष्यत् । * कण्डादेस्तृतीयस्य * कण्डूयिषति । * यथेष्टं नामधातुषु *
पुपुत्रीयिषति । पुतित्रीयिषति । पुत्रीयिषति । अजादेस्तु आद्येतरस्य । अशिन्धी-
यिषति । अश्वीयिषति ।

४. पूर्वोभ्यासः । पपाच । बभूव । पिपक्षति । पापच्यते । जुहोति ।
अपीपचत् ।

५. उभे अभ्यस्तम् । ददति । ददत् । जुहति । जुह्व ।

६. जक्षित्यादयः षट् । जक्षति । जाग्रति । दरिद्रति । शासति । चकास-
ति । दीध्यते । वेव्यते । दीध्यत् । वेव्यत् ।

७. तुजादानां दीर्घोभ्यासस्य । तूतुजानः । मामहानः । दाधार यः
पृथिवीम् । स तूताव ।

८. लिटि धातोरेनभ्यासस्य । पपाच । पपाठ । बभूव । आत । * छन्द-
सि वा * यो जागार तमृचः कामयन्ते । दाति प्रियाणि चिद्वद् ।

१. प्रथमत्वमिह व्यपदेशिवद्भावात् । २. इहैकाचत्वं व्यपदेशिवद्भावात् ।
३. अजादेरिति बहुव्रीहिः कर्मधारयश्च । ४. उब्जिर्दकारोपधः । अजन्त्युब्जाविति
निपातनाहः । स च द्वित्वानन्तरम् । दकारोच्चारणसामर्थ्यात् । ५. यकारपररेकस्य
न द्वित्वनिषेधः । भाष्ये तथोदाहरणात् । ६. अजादेर्द्वितीयस्येति द्वित्वं तृतीयैकाच
इति पक्षे वार्त्तिकप्रवृत्तेः । ७. अदभ्यस्तादित्यत् । ८. अभ्यस्तानामादिरिति स्वरः
फलम् । ९. छान्दसत्वाद् व्यत्ययेन परस्मैपदम् ।

६. सन्यङोः । पिपक्षति । जुभूषति । पिपतिषति । पापच्यते । अटाव्यते ।

१०. श्लौ । जुहोति । बिभेति । ददाति ।

११. चङि । अचीकमत । अपीपचत् । आटिटत् ।

१२. दाश्वान् साह्वान् मीढांश्च^१ । दाश्वान्सो दाशुषः सुतम् । साह्वान् बलाहकः । मीढस्तोकाय तनयाय । * कृजादीनां के द्वे भवत इति वक्तव्यम् * क्रियतेऽनेनेति, चक्रम् । चिह्निदम् । * चरिचलिपतिवदीनां वा द्वित्वमच्याक्चाभ्यासस्येति वक्तव्यम् * चराचरः । चलाचलः । पतापतः । वदावदः । पक्षे चरः । चलः । पतः । वदः । * हन्तेर्घात्त्वञ्च * घनाघनः, हनः * पाटेर्णिलुक् चोक्च दीर्घश्चाभ्यासस्य * पाट्पटः, पाटः ।

१३. ष्यङ्गः सम्प्रसारणं पुत्रपत्योस्तत्पुत्रेषु । कारीषगन्धीपुत्रः । कारीषगन्धीपतिः । कौमुदगन्धीपुत्रः । कौमुदगन्धीपतिः । नेह :- कारीषगन्ध्याकुलम् । कौमुदगन्ध्याकुलम् । अनुपसर्जनस्त्रीप्रत्यये तदादिनियमो न । परमकारीषगन्धीपुत्रः । उपसर्जने तु तदादिनियमः । अतिकारीषगन्ध्यापुत्रः ।

१४. बन्धुनि बहुव्रीहौ । कारीषगन्ध्या बन्धुरस्य, कारीषगन्धीबन्धुः । कौमुदगन्धीबन्धुः । * मातज्मातृकमातृषु वा * कारीषगन्धीमातः, कारीषगन्ध्यामातः । कारीषगन्धीमातृकः, कारीषगन्ध्यामातृकः । कारीषगन्धीमाता, कारीषगन्ध्यामाता ।

१५. वचिस्वपियजादीनां किति । उक्तम्, ऊचतुः । सुप्तम्, सुषुपतुः । इष्टः, ईजतुः । उप्तम्, उपतुः । ऊढः, ऊहतुः । उषितः, ऊषतुः । उतः । संवीतः । हूतः । उदितः । शूनः ।

१६. ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनां ङिति^५ च । गृहीतः, गृह्णाति । जीनः, जिनाति । ऊयतुः, ऊवतुः । विद्धः, विध्यति । उष्टः, उशन्ति । विचितः, विचति । वृक्णः, वृश्चति । पृष्टः, पृच्छति । भृष्टः, भृज्जति ।

१. एते दाश्व दाने, षह मर्षणे, मिहि सेवने—एभ्यो धातुभ्यः कस्वन्ता निपात्यन्ते । २. करीषस्येव गन्धोऽस्य, करीषगन्धिः । तस्यापत्यं स्त्री, कारीषगन्ध्या, तस्याः पुत्रः पतिर्वैति विग्रहः । ३. अस्मादेव निपातनान्मातजादेशः कञ्चिकल्पश्च । ४. यजादयो धातुपाठे भ्वादौ द्रष्टव्याः । ५. चात्कित्यपि । ६. प्रश्न इत्यत्र तु न । प्रश्ने चासन्नेति निर्देशेन तदभावनिपातनात् ।

१७. लिट्यभ्यासस्योभयेषाम्^१ । उवाच, उवचिथ । सुष्वाप, सुष्वपिथ ।
इयाज, इयजिथ । उवाप, उवपिथ । जग्राह, जग्रहिथ । जिज्यौ, जिज्यिथ । उवाय ।
विव्याध । उवाश । वव्रश्च । पप्रच्छ । बभर्ज ।

१८. स्वापेश्चङि । असूषुपत्, असूषुपताम्, असूषुपन् ।

१९. स्वपिस्वमिव्येजां यङि । सोषुप्यते । सेसिम्यते । वेवीयते ।

२०. न वशः । वावश्यते ।

२१. चायः की । चेकीयते ।

२२. स्फायः स्फी निष्ठायाम् । स्फीतः, स्फीतवान् ।

२३. स्तयः प्रपूर्वस्य । प्रस्तीतः, प्रस्तीतवान्, प्रस्तीमः, प्रस्तीमवान् ।

२४. द्रवमूर्त्तिस्पर्शयोः श्यः । शीतं घृतम् । शीतं जलम् । अन्यत्र संश्यानो
वृश्चिकः ।

२५. प्रतेश्च । प्रतिशीनः । प्रतिशीनवान् ।

२६. विभाषाम्यवपूर्वस्य । अभिशीनम्, अभिश्यानम् । अवशीनम्,
अवश्यानम् । व्यवस्थितविभाषेयम् । नेह :- समवश्यानः ।

२७. शृतं पाके । शृतं क्षीरं हविर्वा । व्यवस्थितविभाषाश्रयणात् क्षीर-
हविर्भ्यामन्यत्र श्राणं श्रपितं वा ।

२८. प्यायः पी । स्वाङ्गे नित्यम् । पीनं सुखम् । पीनौ बाहू । पीनमुरः ।
अन्यत्र वा । प्यानः, पीनः स्वेदः ।

२९. लिङ्यङोश्च । पिप्ये, पिप्याते । पेपीयते ।

३०. विभाषा श्वेः^२ । शुशाव, शिश्वाय । शुशुवतुः, शिश्विषतुः । शोशू-
यते, शेश्वीयते ।

३१. शौ च संश्चङोः^३ । शुशावयिषति, शिश्वाययिषति । अशूशवत्^४,
अशिश्वयत् ।

१. वच्यादीनां ग्रहादीनाञ्चेत्यर्थः । २. लिङ्यङोरिति सम्प्रसारणमिति च वर्त्तते ।
३. सम्प्रसारणं तदाश्रयं च कार्यं बलवदित्यादौ सम्प्रसारणं पूर्वरूपञ्च । ४. अल-
घुत्वान्न दीर्घः ।

३२. ह्रः सम्प्रसारणम् । जुहावयिषति, अजूहवत । अजूहावव ।

३३. अभ्यस्तस्य च । जुहाव, जोहूयते । जुहूषति ।

३४. बहुलं छन्दसि । इन्द्रमाहुव ऊतये ।

३५. चायः की । न्य१न्यं चिक्युर्न निचिक्युरन्यम् । बहुलग्रहणानुवृत्तेर्नेह :-
अग्निं ज्योतिर्निचाय्य ।

३६. अपस्पृधेथामानृचुरानृहुश्चिच्युषेतित्याजश्राताश्रितमाशीराशी-
र्ताः । इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथाम् । अर्कमानृचुः । वसून्यानृहुः । चिच्युषे । यस्ति-
त्याज । श्रातास्त इन्द्र सोमाः । श्रिता नो ग्रहाः । आशीरं दुहे । मध्यत आ-
शीर्तः ।

३७. न सम्प्रसारणे सम्प्रसारणम् । विद्धः । विचितः । यूनः ।
* कचि ग्रेहत्तरपदादिलोपश्च छन्दसि * नृचं सूक्तम् । लोके तु, व्युचानि । * रयेर्मतौ
बहुलम् * रेवान्, रयिमान् पुष्टिवर्धनः ।

३८. लिटि वयो यः । उवाय, ऊयतुः, ऊयुः ।

३९. वश्चान्यतरस्यां किति । ऊवतुः, ऊवुः । ऊयतुः, ऊयुः ।

४०. वेजः । ववौ । ववतुः । ववुः ।

४१. ल्यपि च । प्रवाय । उपवाय ।

४२. ज्यश्च । प्रज्याय । उपज्याय ।

४३. व्यश्च । प्रव्याय । उपव्याय ।

४४. विभाषा परेः । परिवीय, परिव्याय ।

४५. आदेच उपदेशेऽशिति । ग्लै-गलाता, गलातुम्, गलातव्यम् ।

१. सम्प्रसारणमित्यनुवर्त्तमाने पुनः सम्प्रसारणग्रहणं विभाषेत्यस्य निवृत्त्यर्थम् ।
२. काण्यादीनां वेति ह्रस्वविकल्पः । ३. अभ्यस्तीभव्यत इत्यर्थः । ४. स्पर्धे-
लङि-आथाम् । ५. श्रीजो निष्ठायाम् । ६. श्रीज एव क्पि । ७. न सम्प्रसारणम् ।
वेजो वयिरिति वा वयादेशे । ८. न सम्प्रसारणमिति वर्त्तते । ९. ह्रल इति दीर्घः ।
ह्रस्वस्येति तुक् तु परत्वात्तेन बाध्यते । १०. श एव इत्, शिदिति कर्मधारये यस्मि-
न्विधिस्तदादावल्यग्रहण इति तदादिविधौ शिदादौ प्रत्यये नेत्यर्थः । तेन जगले
मम्ले इत्यादौ न । प्रसज्यप्रतिषेधोऽयम् । आत्वञ्चानैमित्तिकमादावेव भवति ।

शो-निशाता । निशातुम् । निशातव्यम् । शिति तु, ग्लायति । म्लायति ।

४६. न व्यो लिटि^१ । विव्याय, विव्ययिथ ।

४७. स्फुरतिस्फुलत्योर्घञि । विस्फारः । विष्फारः । विस्फालः । विष्फालः ।

४८. क्रीड्जीनां णौ । क्रापयति । अध्यापयति । जापयति ।

४९. सिध्यतेरपारलौकिके । अन्नं साधयति । पारलौकिके तु, तपस्ताप-
सं सेधयति ।

५०. मीनातिमिनोतिदीङ् ल्यपि च । प्रमाता, प्रमातव्यम्, प्रमा-
तुम्, प्रमाय । निमाता, निमाय । दाता, दातव्यम्, दातुम्, प्रदाय ।

५१. विभाषा लीयते^२ । लाता, लातुम्, लातव्यम्, विलाय । लेता,
लेतुम्, लेतव्यम्, विलीय । * निमीमिलियां खलचोरात्वं नेति वाच्यम् * ईष-
न्निमयः । निमयः । ईषत्प्रमयः । प्रमयः । ईषद्विलयः । विलयः । मयः । लयः

५२. खिदेश्छन्दसि । चित्तं चिखाद, चिखेद ।

५३. अपगुरो रामुलि । अपगारम्, अपगारम् । अपगोरम्, अपगोरम् ।
अस्यपगारमस्यपगोरं युध्यन्ते ।

५४. चिस्फुरोर्णौ^३ । चापयति, चाययति । स्फारयति । स्फोरयति ।

५५. प्रजने वीयते^४ । वापयति, वाययति वा गाः पुरोवातः ।

५६. बिभेतेर्हेतुभये^५ । मुण्डो भापयते, भीषयते वा । अन्यत्र तु, कुञ्चिकया
भाययति ।

५७. नित्यं स्मयते^६ । जटिलो विस्मापयते । नेह :- कुञ्चिकया विस्मा-
ययति ।

१. आदेव इत्यधिक्रियते नित्यं स्मयतेरिति यावत् । २. स्फुरतिस्फुलत्योर्निर्नि-
विभ्यः इति वा षत्वम् । ३. तापसः सिध्यति, तत्त्वं निश्चिनोति तं तपः प्रेरयति
४. लीङ् श्लेषण इति दिवादेर्ली श्लेषण इति क्रयादेश्च यका निर्देशः । ५. ज्ञपादेस्तु
मित्वाद्भूस्वत्वे चपयति, चययति । ६. प्रजनं गर्भग्रहणम् । ७. हेतुरिह स्वतन्त्रस्य
प्रयोजकः । ८. भीष्म्योरित्यात्मनेपदम् । ९. हेतुपदमिहानुवर्तते । तेन हेतोः स्मय
इत्यर्थः ।

५८. सृजिदृशोर्भल्यमकिति । गुणापवादः । स्रष्टा, स्रष्टुम्, स्रष्टव्यम्, अस्त्राक्षीत् । द्रष्टा, द्रष्टुम्, द्रष्टव्यम्, अद्राक्षीत् । नेह :- सर्जनम् । दर्शनम् । किति तु, स्रष्टः । द्रष्टः ।

५९. अनुदात्तस्य चर्दुपधस्यान्यतरस्याम् । व्रसा, तर्सा, तर्पिता । व्रसा, दर्सा, दर्पिता । किति तु, वृत्तः, दृत्तः ।

६०. शीर्षश्छन्दसि । शीर्ष्णः शिष्णो जगतः ।

६१. ये च तद्धिते । शीर्षण्यः । * वा केशेषु * शीर्षण्याः, शिरस्या वा केशाः ।

६२. आचि शीर्षः । स्थूलशिरस इदं स्थूलशीर्षम् । हास्तिशीर्षिः ।

६३. पदन्तोमासहृन्निशसन्यूषन्दोषन्यकञ्चकन्नुदन्नासञ्छस्प्रभृतिषु । पदः, पादान् । पदा, पादेन । पदभ्याम्, पादाभ्यामित्यादि । दत्तः, दन्तान् । दत्ता, दन्तेन । ददभ्याम्, दन्ताभ्यामित्यादि । नसः, नासिकाः । नसा, नासिकया । नोभ्याम्, नासिकाभ्यामित्यादि । मासः, मासान् । मासा, मासेन । माभ्याम्, मासाभ्यामित्यादि । हृन्दि, हृदयानि । हृदा, हृदयेन । हृदभ्याम्, हृदयाभ्यामित्यादि । निशः, निशाः । निशा, निशया । निडभ्याम्, निशाभ्यामित्यादि । असानि, असृजि । अस्ना, असृजा । असभ्याम्, असृग्भ्यामित्यादि । यूष्णः, यूषान् । यूष्णा, यूषेण । यूषभ्याम्, यूषाभ्यामित्यादि । दोष्णः, दोषान् । दोष्णा, दोषेण । दोषभ्याम्, दोषाभ्यामित्यादि । यकानि, यकुन्ति । यक्ता, यकृता । यकभ्याम्, यकृदभ्यामित्यादि । शकानि, शकुन्ति । शक्ता, शकृता । शकभ्याम्, शकृदभ्यामित्यादि । उदानि, उदकानि । उद्गा, उदकेन । उदभ्याम्, उदकाभ्यामित्यादि । आसानि, आस्यानि । आस्ना, आस्येन । आसभ्याम्,

१. धातोः स्वरूपग्रहणे तत्प्रत्यये कार्यविज्ञानादिह न :- रज्जुसृङ्भ्याम्, देवहृग्भ्याम् । २. रधादिभ्यश्चेति वेट् । ३. बाह्वादित्वादिव् । हस्तिशिरसोऽपत्यमिति विग्रहः । ४. पाद-दन्त-नासिका-मास-हृदय-निशा-असृज्-यूष-दोष-यकृत्-शकृत्-उदक-आस्ये-ति स्थानिशब्दाः समानार्थकत्वात् समानाधिकवर्ण-घटितत्वाच्च बोध्याः । यत्तु आसनशब्दस्यासन्नादेश इति काशिकायामुक्तं तत्प्रा-मादिकम् । केचिदिह छन्दसीत्यनुवर्त्तयन्ति । अपरे पुनरविशेषेणेच्छन्ति । प्रभृतिग्रहणं प्रकारार्थम् । तेन ककुदोषणी । पदङ्घ्रिश्चरणोऽस्त्रियाम् । आसन्यम्प्राणमूचुः । दक्षिणं दौर्निशाचरः । इत्यादि सिद्धम् ।

आस्याभ्यामित्यादि । * मांसपृतनासानूनां मांसपृतनवो वाच्याः शसादौ वा * मांसि, मांसानि । मांसा, मांसेन । मान्भ्याम्, मांसाभ्यामित्यादि । पृतः, पृतनाः । पृता, पृतनया । पृद्भ्याम्, पृतनाभ्यामित्यादि । स्नूनि, सानूनि । स्तुना, सानुना । स्नुभ्याम्, सानुभ्यामित्यादि ।

६४. धात्वादेः षः सः । षह्-सहते । षिच-सिञ्चति । * सुध्रातुष्टिवु-
ष्वष्कतीनां प्रतिषेधो वक्तव्यः * षोढीयति । षण्ढीयति । ष्टीव्यति, ष्टीवति ।
ष्वष्कते ।

६५. शो नः । शीञ्-नयति । णम-नमति । णह्-नह्यति ।

६६. लोपो व्योर्वलि । दिवु-दिदिवान् । भवेत्, पचेत् । ऊयी-ऊतम् ।
क्नूयी-क्नूतम् । गौधेरः । जीव-जीरदानुः । स्त्रिवु-आस्त्रेमाणम् ।

६७. वेरपृक्तस्य । ब्रह्महा । घृतस्पृक् । अंशभाक् ।

६८. हल्ङ्याभ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । सखा, उखास्रत् । कुमारी,
गौरी, शार्ङ्गरवी । रमा, बहुराजा, कारीषगन्ध्या । अविभः । अहन् । नेह :-
निष्कौशाम्बिः । अतिखटुः ।

६९. एङ्ह्रस्वात्सम्बुद्धेः । हे हरे, हे भानो । हे राम, हे नदि, हे वधु ।

७०. शेश्छन्दसि बहुलम् । या ते गात्राणाम् । ता ता पिण्डानाम् ।

७१. ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् । इत्यः, स्तुत्यः । अग्निचित्, सोम-
सुत् । प्रकृत्य ।

७२. संहितायाम् । अधिकारोऽयमनुदात्तं पदमेकवर्जमिति यावत् । दध्यत्र ।
मध्वत्र । असंहितायान्तु, दधि अत्र, मधु अत्र ।

७३. छे च । इच्छति । गच्छति । शिवच्छाया ।

७४. आङ्माङोश्च । पदान्ताद्वेत्यस्यापवादः । आच्छाया । माच्छिद्व ।

१. सेक्-सृप्-सृ-स्तृ-सृज-स्तृ-स्त्यान्ये दन्त्याजन्तसादयः । एकाचः षोपदेशाः
ष्वष्क्-स्विह्-स्वद-स्वञ्ज-स्वप्-स्मिङ् ॥ २. णोपदेशास्त्व-नर्द् नाटि-नाथ्-नाध्-
नन्द्-नक्-नृ-नृतः । नाटेर्दीर्घाहस्य पर्युदासाद्धटादिर्णोपदेश एव । ३. क्विपो वत्स्य
लोपः । वेरित्यत्रेकार उच्चारणार्थः । ४. दीर्घादिति ङ्यापोर्विशेषणम् । ५. एकस्मि-
न्पदे संहिता नित्येति न तुप्रहितः प्रयुज्यते । संहितैकपदे नित्या नित्या धातूपसर्ग-
योः । नित्या समासे वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ॥

७५. दीर्घात् । चेच्छद्यते । द्वीच्छति । म्लेच्छति ।

७६. पदान्ताद्वा । लक्ष्मीच्छाया, लक्ष्मीछाया ।

७७. इको यणचि^१ । दध्यन्न, दध्युपास्यः । मध्वन्न, मध्वरिः । धात्रंशः । लाकृतिः ।

७८. एचोऽप्यवायावः । हरये । विष्णवे । नायकः । पावकः ।

७९. वान्तो यि प्रत्यये । गव्यम् । नाव्यम् । * गोर्युतौ छन्दसि * घृतैर्ग-
व्यूतिसुक्षतम् । * अश्वपरिमाणे च * गव्यूतिः^३ ।

८०. धातोस्तन्निमित्तस्यैव । लव्यम् । पव्यम् । अवश्यलाव्यम् । अव-
श्यपाव्यम् । नेह :- ओयते । औयत ।

८१. क्षय्यजय्यौ शक्यार्थे । क्षेतुं शक्यः, क्षय्यः । जेतुं शक्यो जय्यः ।
अन्यत्र तु, क्षेयं पापम् । जेयं मनः ।

८२. क्रय्यस्तदर्थे^४ । क्रय्यो गौः । क्रयमन्यत् ।

८३. भय्यप्रवय्ये चच्छन्दसि । बिभेत्यस्मादिति, भय्यः । प्रवय्या वत्सतरी ।
लोके भेयम् । प्रवेयम् । * हृदय्या उपसंख्यानम् * हृदय्या आपः ।

८४. एकः पूर्वपरयोः । अधिकारोऽयं ख्यत्यादित्यतः प्राक् ।

८५. अन्तादिवच्च । ब्रह्मबन्धूः^५ । वृक्षौ^६ । * वर्णाश्रयेऽन्तादिवद्भावप्रति-
षेधः * खटाभिः, रमाभिः । जुहाव ।

८६. षत्वतुकोरसिद्धः । कोऽसिवत् । कोऽस्य । कोऽस्मै । अधीत्य ।
प्रेत्य ।

८७. आद् गुणः । उपेन्द्रः, रमेशः । गङ्गोदकम् । कृष्णर्द्धिः^७ । तव-
ल्कारः ।

८८. वृद्धिरेचि । गुणस्यापवादः । कृष्णैकत्वम् । देवैश्वर्यम् । गङ्गौघः ।
कृष्णौत्कण्ठयम् ।

१. अचीत्यधिक्रियते सम्प्रसारणाच्चेति यावत् । २. यस्मिन्विधिरिति परिभाषया
यादाचित्यर्थः । ३. क्रोशयुगम् । ४. लुम्पेदवश्यमः कृत्य इति मलोपः । ५. तस्मै
प्रकृत्यर्थाय इदं तदर्थम् । जेतारः क्रीणीयुरिति बुद्ध्यापणे प्रसारितमित्यर्थः । ६. इहो-
हा सवर्णदीर्घे प्रातिपदिकत्वात्सुः । ७. इह सुबन्तत्वात्पदत्वम् । ८. इह पूर्वरूपा-
नन्तरमात्वबुद्ध्या आत औ गल इत्यौत्वं न । ९. उरण्पर इति रपरत्वं लपरत्वञ्च ।

८६. एत्येधत्सु । पररूपगुणापवादः । उपैति । उपैधते । प्रष्टौहः ।
नेह :- उपेतः । मा भवान् प्रेदिधत् । * अक्षादूहिन्यामुपसंख्यानम् * अक्षौहिणी
सेना । * स्वादीरेरिणोः * स्वैरः । स्वैरी । स्वैरिणी । * प्रादूढोढोदयेष्व्येषु *
प्रौहः । प्रौढः । अर्थवद्ग्रहणे नानर्थकस्य ग्रहणम् । प्रोढवान् । प्रौढिः । प्रैषः ।
प्रैष्यः । * ऋते च तृतीयासमासे * सुखेन ऋतः, सुखार्तः । दुःखार्तः । * प्रवत्स-
तरकम्बलवसनार्णदशानामृणे * प्रार्णम् । वत्सतरार्णम् । कम्बलार्णम् । वसनार्णम् ।
ऋणार्णम् । दशार्णो देशः । नदी च दशार्णा ।

६०. आटश्च । ऐक्षत । ऐधत । ऐधिष्ट । ऐक्षिष्ट । बहुश्रेयस्यै, बहुश्रे-
यस्याः । चकारोऽधिकविधानार्थः । उत्स्योमाडोश्च पररूपवाधानार्थः । औखीयत् ।
औङ्कारीयत् । आ + ऊढ ओढस्तमैच्छत्, औढीयत् ।

६१. उपसर्गादिति धातौ । गुणापवादः । प्राच्छति । उपाच्छति ।

६२. वा सुप्यापिशलेः । प्रार्षभीयति, प्रर्षभीयति । उपाल्कारीयति,
उपल्कारीयति । ऋतीति तपरकरणान्नेह :- उपक्कारीयति, उपर्कारीयति ।

६३. औतोऽम्शसोः । गां पश्य । द्यां पश्य । गाः । द्याः ।

६४. एङि पररूपम् । वृद्धिरेचीत्यस्यापवादः । प्रेजते । उपोषति ।
एङादौ सुञ्धातौ वा । उपेङकीयति, उपैङकीयति । प्रोधीयति, प्रौधीयति ।
* शकन्वादिषु पररूपं वाच्यम् * तच्च टेः । शकन्वुः । कर्कन्धुः । कुलटा ।
सीमन्तः केशवेशे । सीमान्तोऽन्यः । मनीषा । हलीषा । लाङ्गलीषा । पतञ्जलिः ।

१. एचीत्यनुवृत्तमेत्येधत्योर्विशेषणम्-न तूठः । २. पुरस्तादपवादस्यायेनेयं वृद्धि-
रेङि पररूपमित्यस्यैव बाधिका न त्वोमाडोश्चेत्यस्य । तेनावैहीति वृद्धिरसाधुरेव ।
३. लिङ्गविशिष्टपरिभाषया । ४. ब्रह्मेति सूत्रे राजेः पृथग्भ्राजिग्रहणमत्र ज्ञापकम् ।
५. इषधातोर्धजि ण्यति च एते रूपे । यस्तु ईषधातुस्तस्य प्रेषः प्रेष्य इत्येव ।
६. ऋणस्यापनयनाय यद्वहणं क्रियते तद्वहणार्णम् । ऋणशब्दो दुर्गभूमौ जले च ।
७. अचीत्यनुवृत्त एव । ८. उपसर्गणैव धातोराक्षेपे सिद्धे धाताविति योगविभागेन
पुनर्वृद्धिविधानं तेन ऋत्यक इति पाक्षिकोऽपि प्रकृतिभावोऽत्र न । ९. ऋकारादौ
सुञ्धातावित्यर्थः । आपिशलिग्रहणं पूजार्थम् । १०. आ ओत इतिच्छेदः । अमिह
द्वितीयैकवचनं गृह्यते शशा साहचर्यात् । सुपीत्यधिकाराच्च । नेह :- अचिनवम् ।
अमुनवम् । ११. इह वा सुपीत्यनुवर्त्य वाक्यभेदेन व्याख्येयमिदम् ।

७५. दीर्घात् । चेच्छते । हीच्छति । म्लेच्छति ।

७६. पदान्ताद्वा । लक्ष्मीच्छाया, लक्ष्मीछाया ।

७७. इको यणचि^१ । दध्यन्न, सुध्युपास्यः । मध्वन्न, मध्वरिः । धात्रंशः । लाङ्गतिः ।

७८. एचोऽप्यवायावः । हरये । विष्णवे । नायकः । पावकः ।

७९. वान्तो यि प्रत्यये । गव्यम् । नाव्यम् । * गोयूतौ छन्दसि * घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम् । * अध्वपरिमाणे च * गव्यूतिः^२ ।

८०. धातोस्तन्निमित्तस्यैव । लव्यम् । पव्यम् । अवश्यलाव्यम् । अवश्यपाव्यम् । नेह :- ओयते । औयत ।

८१. क्षय्यजय्यौ शक्यार्थे । क्षेतुं शक्यः, क्षय्यः । जेतुं शक्यो जय्यः । अन्यत्र तु, क्षेयं पापम् । जेयं मनः ।

८२. क्रय्यस्तदर्थे । क्रय्यो गौः । क्रयमन्यत् ।

८३. भय्यप्रवय्ये चच्छन्दसि । बिभेत्यस्मादिति, भय्यः । प्रवय्या वत्सतरी । लोके भेयम् । प्रवेयम् । * हृदय्या उपसंख्यानम् * हृदय्या आपः ।

८४. एकः पूर्वपरयोः । अधिकारोऽयं ख्यत्यादित्यतः प्राक् ।

८५. अन्तादिवच्च । ब्रह्मबन्धूः । वृक्षौ^३ । * वर्णाश्रयेऽन्तादिवद्भावप्रतिषेधः * खदाभिः, रमाभिः । जुहाव ।

८६. पत्वतुकोरसिद्धः । कोऽसिचत् । कोऽस्य । कोऽस्मै । अधीत्य । प्रेत्य ।

८७. आद् गुणः । उपेन्द्रः, रमेशः । गङ्गोदकम् । कृष्णर्द्धिः^४ । तवल्कारः ।

८८. वृद्धिरेचि । गुणस्यापवादः । कृष्णैकत्वम् । देवैश्वर्यम् । गङ्गौवः । कृष्णौत्कण्ठयम् ।

१. अचीत्यधिक्रियते सम्प्रसारणाच्चेति यावत् । २. यस्मिन्विधिरिति परिभाषया यादाचित्यर्थः । ३. क्रोशयुगम् । ४. लुम्पेदवश्यमः कृत्य इति मलोपः । ५. तस्मै प्रकृत्यर्थाय इदं तदर्थम् । क्रेतारः क्रोणीयुरिति बुद्ध्यापणे प्रसारितमित्यर्थः । ६. इहो-का सर्वर्णदीर्घे प्रातिपदिकत्वात्तुः । ७. इह सुबन्तत्वात्पदत्वम् । ८. इह पूर्वरूपा-नन्तरमात्वबुद्ध्या आत औ णल इत्यौत्वं न । ९. उरण्पर इति रपरत्वं लपरत्वञ्च ।

८९. एत्येधत्सु । पररूपगुणापवादः । उपैति । उपैधते । प्रधौहः । नेह :- उपेतः । मा भवान् प्रेदिधत् । * अक्षादूहिन्यामुपसंख्यातम् * अक्षौहिणी सेना । * स्वादीरेरिणोः * स्वैरः । स्वैरी । स्वैरिणी । * प्रादूढोढाद्वेष्येषु * प्रौहः । प्रौढः । अर्थवद्ग्रहणे नानर्थकस्य ग्रहणम् । प्रोढवान् । प्रौढिः । प्रैषः । प्रैष्यः । * ऋते च तृतीयासमासे * सुखेन ऋतः, सुखार्तः । दुःखार्तः । * प्रवत्स-तरकम्बलवसनार्णदशानामृणे * प्रार्णम् । वत्सतरार्णम् । कम्बलार्णम् । वसनार्णम् । ऋणार्णम् । दशार्णो देशः । नदी च दशार्णा ।

९०. आटश्च । ऐक्षत । ऐधत् । ऐधिष्ट । ऐक्षिष्ट । बहुश्रेयस्यै, बहुश्रे-यस्याः । चकारोऽधिकविधानार्थः । उस्त्योमाडोश्च पररूपवाधनार्थः । औत्तोयत् । औट्कारोयत् । आ + ऊढ ओढस्तमैच्छत्, औढीयत् ।

९१. उपसर्गादिति धातौ । गुणापवादः । प्राच्छति । उपाच्छति ।

९२. वा सुप्यापिशलेः । प्रार्षभीयति, प्रर्षभीयति । उपाल्कारीयति, उपल्कारीयति । ऋतीति तपरकरणान्नेह :- उपक्कारीयति, उपकारीयति ।

९३. औतोऽमृशसोः । गां पश्य । द्यां पश्य । गाः । द्याः ।

९४. एङि पररूपम् । वृद्धिरेचीत्यस्यापवादः । प्रेजते । उपोषति । एङादौ सुधातौ वा । उपेङकीयति, उपैङकीयति । प्रोषीयति, प्रौषीयति । * शकन्वादिषु पररूपं वाच्यम् * तच्च टेः । शकन्धुः । कर्कन्धुः । कुलटा । सीमन्तः केशवेशे । सीमान्तोऽन्यः । मनीषा । हलीषा । लाङ्गलीषा । पतञ्जलिः ।

१. एचीत्यनुवृत्तमेत्येधत्योर्विशेषणम्-न तूठः । २. पुरस्तादपवादन्यायेनेयं वृद्धि-रेङि पररूपमित्यस्यैव बाधिका न त्वोमाडोश्चेत्यस्य । तेनावैहीति वृद्धिरसाधुरेव । ३. लिङ्गविशिष्टपरिभाषया । ४. ब्रश्चेति सूत्रे राजेः पृथग्भ्राजिग्रहणमत्र ज्ञापकम् । ५. इषधातोर्धनि ण्यति च एते रूपे । यस्तु ईषधातुस्तस्य प्रेषः प्रेष्य इत्येव । ६. ऋणस्यापनयनाय यदणं क्रियते तद्वणार्णम् । ऋणशब्दो दुर्गभूमौ जले च । ७. अचीत्यनुवर्त्तत एव । ८. उपसर्गणैव धातोराक्षेपे सिद्धे धाताविति योगविभागेन पुनर्वृद्धिविधानं तेन ऋत्यक इति पाक्षिकोऽपि प्रकृतिभावोऽत्र न । ९. ऋकारादौ सुधातावित्यर्थः । आपिशलिग्रहणं पूजार्थम् । १०. आ ओत इतिच्छेदः । अमिह द्वितीयैकवचनं गृह्यते शसा साहचर्यात् । सुपीत्यधिकाराच्च । नेह :- अचिनवम् । असुनवम् । ११. इह वा सुपीत्यनुवर्त्य वाक्यभेदेन व्याख्येयमिदम् ।

सारङ्गः पशुपक्षिणोः । साराङ्गोऽन्यः । आकृतिगणोऽयम् । मार्तण्डः । * एवे
चानियोगे * क्वेव भोक्ष्यसे ? * ओत्वोष्ठयोः समासे वा * स्थूलोतुः, स्थूलौतुः ।
बिम्बोष्ठः, बिम्बौष्ठः । नेह :- तवौष्ठः । * एमन्नादिषुच्छन्दसि * अपां त्वेमन् । अपां
त्वोष्मन् ।

१५. ओमाङ्गोश्च । शिवायोनमः । शिव + एङि = शिवेङि । कदा + ओढः
= कदोढः ।

१६. उस्यपदान्तात् । अपुः । भिन्दुः । अदुः ।

१७. अतो गुणे । पचन्ति । एधे ।

१८. अव्यक्तानुकरणस्यात इतौ । पट् + इति = पटिति । झटिति
* एकाचो न * अदिति ।

१९. नाप्नेडितस्यान्त्यस्य तु वा । पट् + पेति = पटपटिति ।

१००. नित्यमाप्नेडिते डाचि । पटपटाकरोति । दमदमाकरोति ।

१०१. अक्रः सवर्णे दीर्घः । दैत्यारिः । श्रीशः । विष्णुद्वयः । अनचि तु,
कुमारी शेते । * ऋति सवर्णे ऋ वा * होतृकारः । होतृकारः । * लृति सवर्णे
लृ वा * होतृकारः । होतृकारः ।

१०२. प्रथमयोः पूर्वसवर्णः । हरी । भानू । रामाः । हरीन् । भानून् ।
रामान् ।

१०३. तस्माच्छसो नः पुंसि । हरीन् । रामान् । भानून् । कर्तृन् ।

१०४. नादिचि । रामौ । शिवोऽर्च्यः ।

१०५. दीर्घाज्जसि च । विश्वपौ, विश्वपाः । पय्यौ, पय्यः । गौर्यौ,
गौर्यः । वध्वौ, वध्वः ।

१०६. वा छन्दसि । वाराही, वाराह्यौ । मानुषीरीळते विशः ।

१०७. अमि पूर्वः । रामम् । हरिम् । गौरीम् । भानुम् । वधूम् । वा छ-
न्दसीत्येव । शर्मो च शर्म्यं च । सूर्य्यं छविरामिव ।

१. अनियोगोऽनिश्चयः । २. आ + इङि = एङीति गुणे कृते अन्तादिवच्चे-
त्याङ्बुद्ध्या । ३. आ + ऊढः = ओढः । ४. डाचि बहुलमिति द्विर्वचनम् ।
५. नाज्जलाविति सावर्ण्यनिषेधस्तु न दीर्घशकारयोः । अणुदिच्छास्त्रस्य
सावर्ण्यविधिनिषेधाभ्यां प्रागनिष्पत्तेः । पञ्चधा महावाक्योत्तरं तत्प्रवृत्तेर्भाष्य-
कारैरङ्गीकृतत्वात् । ६. इह वार्तिकद्वये विधेयं वर्णद्वयं द्विमात्रम् । आद्यस्य मध्ये
द्वौ रेफौ तयोरेका मात्रा अभितोऽञ्भक्तेरपरा । द्वितीयस्य तु द्वौ लकारौ शेषं
प्राग्वत् । पक्षे कृत्यक इति प्रकृतिभावो वक्ष्यते । ७. विभक्तिषु प्रथमयोर्द्वयोरित्या-
गतं प्रथमाद्वितीयाविभक्तयोरिति ।

१०८. सम्प्रसारणाच्च । इष्टम् । उत्तम् । गृहीतम् । वा छन्दसीत्येव ।
इज्यमानः, यज्यमानः ।

१०९. एङः पदान्तादति । हरेऽत्र । विष्णोऽत्र ।

११०. डसिङ्सोश्च । हरेः । विष्णोः ।

१११. ऋत उत । क्रोष्टुः । पितुः ।

११२. ख्यत्यात्परस्य । सख्युः । पत्युः । लूत्युः ।

११३. अतो रोरप्लुतादप्लुते । शिवोऽर्च्यः । रामोऽत्र । नेह :- देवा
अत्र । श्व आगन्ता । एहि सुखोत३ अत्र स्नाहि ।

११४. हशि च । शिवो वन्द्यः ।

११५. प्रकृत्यान्तःपादमव्यपरे । उपप्रयन्तो अध्वरम् । सृजाते अश्व-
सूनुते । अनन्तःपादे तु, एतास एतेऽर्चन्ति ।

११६. अव्यादवद्यादवक्रमुरत्रतायमवन्त्ववस्युषु च । वसुभिर्नो अ-
व्यात् । मित्रमहो अवद्यात् । मा शिवासो अवक्रमुः । ते नो अग्रत । शतधारो
अयं मणिः । ते नो अवन्तु । कुशिकासो अवस्यवः । ते नोऽवन्तु रथतुः, सोऽय-
मागात्, तेऽरुणिभिरित्यादौ तु बाहुलकात् ।

११७. यजुष्युरः । उरो अन्तरिक्षम् ।

११८. आपो जुषाणो वृष्णो वर्षिष्ठेऽम्बेऽम्बालेऽम्बिके पूर्वे । आपो
अस्मान्मातरः । जुषाणो अग्निराज्यस्य । वृष्णो अंशुभ्याम् । वर्षिष्ठे अधि-
नाके । अम्बे^१ अम्बाले अम्बिके ।

११९. अङ्ग इत्यादौ च । प्राणो अङ्गे अङ्गे अदीध्यत् ।

१२०. अनुदात्ते च कुधपरे । अयं सो अग्निः । अयं सो अध्वरः ।
उदात्ते तु, अथोऽग्रे हरे ।

१२१. अवपथासि च । त्रौ हरेभ्यो अवपथाः । उदात्ते तु, यद्गुद्रेभ्योऽव-
पथाः ।

१२२. सर्वत्र विभाषा गोः । गो अग्रम्, गोऽग्रम् ।

१. नत्वस्यासिद्धतया । २. एङ इति अतीति चानुवर्त्तते । ३. यजुषि पादा-
भावादनन्तःपादार्थं वचनम् । ४. अस्मादेव वचनादम्बार्थेति ह्रस्वो न । ५. वपे-
र्लङि थासि तिङ्ङितङ इत्यनुदात्तत्वम् । ६. निपातैर्यद्यदीति निघातो न ।

१२३. अवङ् स्फोटायनस्य । गवाग्रम् । पदान्त इत्येव । नेह :- गवि ।

१२४. इन्द्रे च । गवेन्द्रः ।

१२५. प्लुतप्रगृह्या अचि नित्यम् । एहि कृष्णः अत्र गौश्ररति ।

१२६. आङोऽनुनासिकश्छन्दसि । अत्र आँ अपः । गभीर आँ उग्रपुत्रे ।

१२७. इकोऽसवर्णे शाकल्यस्य ह्रस्वश्च । चक्रि अत्र, चक्रयत्र । कुमारि
अत्र, कुमार्यत्र । पदान्त इत्येव । नेह :- गौर्यौ ।

* न समासे * वाप्यश्चः । * सिति च * पार्श्वम् । * ईषाअक्षादीनां छन्दसि
प्रकृतिभावो वक्तव्यः * ईषाअक्षो हिरण्ययः । ज्या इयम् । पूषा अविष्टु ।

१२८. ऋत्यकः । ब्रह्म ऋषिः, ब्रह्मर्षिः । समासेऽप्ययम् । सप्तऋषी-
णाम्, सप्तर्षीणाम् । पदान्त इत्येव । नेह :- आच्छत् ।

१२९. अप्लुतवदुपस्थिते । छल्लोकेति, छल्लोक इति । छमङ्गलेति,
छमङ्गल इति ।

१३०. ई३ चाक्रवर्मणस्य । चिनुहीति, चिनुहि३ इति । चिनुहीदम्,
चिनुहि३ इदम् ।

१३१. दिव उत् । द्युभ्यां द्युनिरित्यादि । द्युकामः । द्युमान् । विमल-
द्यु दिनम् ।

१३२. एतत्तदोः सुलोपोऽकोरनञ्समासे हलि । एष विष्णुः । स
शम्भुः । अकोरित्युक्तेः एषको रुद्रः । नञ्समासे तु, असः शिवः ।

१३३. स्यश्छन्दसि बहुलम् । एष स्य भानुः । यत्र स्यो निपतेत् ।

१३४. सोऽचि लोपे चेत् पादपूरणम् । सेमामविड्ढि प्रभृति य ईशिषे ।
सैष दाशरथी रामः । बहुलग्रहणात् लोपे सत्येवेत्यवधार्यते । सोऽहमाजन्म-
शुद्धानाम् ।

१३५. सुट् कात्पूर्वः । अधिकारोऽयं पारस्करप्रभृतीनि चेति यावत् ।

१३६. अडभ्यासव्यवायेऽपि । समस्करोत् । समस्कार्षीत् । संचस्कार ।
परिचस्कार ।

१. पदान्त इति वर्तत एव । २. पश्वां णसिति णम् । ३. वत्करणात् अग्री३
इतीत्यत्र प्रगृह्याश्रये प्रकृतिभावे प्लुतस्य श्रवणम् । ४. एङः पदान्तादित्यतः ।
पदग्रहणमनुवर्त्य पदस्य दिव इति योज्यम् । ५. इह न, लोपाभावेऽपि पादपूर्तेः ।

१३७. संपरिभ्यां करोतौ भूषणे । संस्कृता । संस्कृतम् । संस्कृतव्यम्
परिष्करोति । परिष्कर्त्ता । परिष्कर्त्तुम् । परिष्कर्त्तव्यम् ।

१३८. समवाये च । तत्र नः संस्कृतम्^१ । परिष्कृतम् ।

१३९. उपात्प्रतियत्नवैकृतवाक्याध्याहारेषु च^२ । एधो दकस्योपस्कृते ।
उपस्कृतं भुङ्क्ते । उपस्कृतं ब्रूते । उपस्कृता कन्या । उपस्कृता ब्राह्मणाः ।

१४०. किरतौ लवने । उपस्किरति । उपचस्कार । उपास्किरति ।

१४१. हिंसायां प्रतेश्च । उपस्किरति । प्रतिस्किरति ।

१४२. अपाच्चतुष्पाच्छकुनिष्वालखने । * हर्षजीविकाकुलायकरणेष्वि-
ति वाच्यम् * अपस्किरते^३ वृषो हृष्टः, कुक्कुटो भक्षार्थी, श्वा आश्रयार्थी च ।
अन्यत्र तु, अपकिरति कुष्ठमम् ।

१४३. कुस्तुम्बुरुणि जातिः । कुस्तुम्बुर धान्याकम् । जातेरन्यत्र तु,
कुतुम्बुरुणि ।

१४४. अपरस्पराः क्रियासातत्ये । अपरस्पराः सार्था गच्छन्ति । अन्यत्र
तु, अपरपरा गच्छन्ति ।

१४५. गोष्पदं सेवितासेवितप्रमाणेषु । गावः पद्यन्तेऽस्मिन्देसे स
गोभिः सेवितो गोष्पदः । अगोष्पदान्यरण्यानि । गोष्पदमात्रं क्षेत्रम् । अन्यत्र
गोपदम् ।

१४६. आस्पदं प्रतिष्ठायाम् । आस्पदम् । अन्यत्र आ पदात्, आपदम्

१४७. आश्चर्यमनित्ये^४ । आश्चर्यं यदि स भुञ्जीत । आश्चर्यं सोऽधीयीत ।
अन्यत्र त्वाचर्यं कर्म शोभनम् ।

१. समुदितमित्यर्थः । २. चात्प्रागुक्तयोरर्थयोः । ३. प्रतियत्नो गुणाधानम् ।
४. विकृतमित्यर्थः । ५. अध्याहृतमित्यर्थः । ६. अलङ्कृतेत्यर्थः । ७. समुदिता
इत्यर्थः । ८. लुनातीत्यर्थः । कृ विक्षेप इत्यस्य धातूनामनेकार्थत्वाल्लवने वृत्तिः ।
९. किरतेर्हर्षजीविकेति वार्त्तिकेनात्मनेपदम् । १०. कुत्सितानि तिन्दुकोफलानि-
त्यर्थः । ११. सन्ततमविच्छेदेन गच्छन्तीत्यर्थः । १२. अपरे परे च सकृदेव गच्छ-
न्तीत्यर्थः । १३. सुट् षत्वञ्च निपात्यते । १४. अनित्यतयाद्भुतत्वमिदं लक्ष्यते ।
अद्भुतं हि नित्यन्न भवति ।

१४८. वर्चस्केऽवस्करः । अवकीर्यते इत्यवस्करोऽन्नमलम् । अवकरोऽन्यः ।
 १४९. अपस्करो रथाङ्गम् । अपस्करो रथावयवः ।
 १५०. विष्किरः शकुनिर्विकिरो वा । सर्वे शकुनयो भक्ष्या विष्किराः
 कुक्कुटान्विता ।
 १५१. ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदे मन्त्रे । हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः । सुश्चन्द्र दत्सम् ।
 १५२. प्रतिष्कशश्च कशेः । प्रतिष्कशः सहायः पुरोयायी वा । ग्राम-
 मद्य प्रवेक्ष्यामि भव मे त्वं प्रतिष्कशः ।
 १५३. प्रस्करवहरिश्चन्द्रावृषी । प्रस्कण्व ऋषिः । हरिश्चन्द्र ऋषिः ।
 १५४. मस्करमस्करिणौ वेणुपरिव्राजकयोः । मस्करो वेणुः । मस्करी
 परिव्राजकः । अन्यत्र मकरो ग्राहः । मकरी समुद्रः ।
 १५५. कास्तीराजस्तुन्दे नगरे । कास्तीरं नाम नगरम् । अजस्तुन्दं नाम
 नगरम् ।
 १५६. कारस्करो वृक्षः । कारं करोतीति, कारस्करो वृक्षः । कारकरोऽन्यः ।
 १५७. पारस्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम् । पारस्करः । किष्किन्धा ।
 * तद्बृहतोः करपत्योः छट् तलोपश्च * तस्करः । बृहस्पतिः । * प्रायस्य चिति-
 वित्तयोः * प्रायश्चित्तिः । प्रायश्चित्तम् । वनस्पतिरित्यादि ।
 १५८. अनुदात्तम्पदमेकवर्जम् । परिभाषेयं स्वरविधिविषया । गो-
 पायतं नः । * सतिशिष्टस्वरबलीयस्त्वमन्यत्र विकरणेभ्य इति वाच्यम् *
 यज्ञं यज्ञमभिवृधे गृणीतः ।
 १५९. कर्षाऽऽत्वतो घञोऽन्त उदात्तः । कर्षः । पाकः ।
 १६०. उञ्छादीनां च । उञ्छः । वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगे युगे । अन्यत्र

१. कुत्सितं वर्चो वर्चस्कमन्नमलम् । २. कश गतिशासनयोरित्यस्य प्रतिपूर्वस्य पचाद्यचि छट् षत्वं च निपात्यते । ३. आकृतिगणोऽयम् । ४. इह धातुस्वरेण यका-
 राकार उदात्तः । शिष्टमनुदात्तम् । ५. तेनोक्तोदाहरणे धातुस्वर एव । गुपेर्धातुस्वर
 आयस्य प्रत्ययस्वरश्च न शिष्यते । ६. इह सतिशिष्टोऽपि इनास्वरौ न शिष्यते
 किन्तु तस्वर एव । ७. कर्षेति शपा निहैशात्तुदादेराद्युदात्त एव । ८. युगशब्द
 उञ्छादौ घञन्तोऽणो निपात्यते । कालविशेषे रथाद्यवयवे च ।

योगे योगे तवस्तरम् । गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः । उत्तमशश्वत्तमावपि ।
उदुत्तमं वरुण । शश्वत्तममीळते ।

१६१. अनुदात्तस्य च यत्रोदात्तलोपः । देर्वी^१ वाचम् । पथः । पथा ।

१६२. धातोः^२ । पचति । पठति । गोपायतं नः । असि सत्यः ।

१६३. चितः । * चितः सप्रकृतेर्बह्वकर्थम् * नभन्तामन्यके समे ।
यके सरस्वतीमनु । तक्तुते । भङ्गुरम् ।

१६४. तद्धितस्य^३ । कौञ्जायनाः ।

१६५. कितः । यदाग्नेयः । नाडायनः । आक्षिकः ।

१६६. तिसृभ्यो जसः । तिस्रो द्यावः सवितुः ।

१६७. चतुरः शसि । चतुरः^४ कल्पयन्तः । अचि र इति रादेशस्य पूर्व-
विधौ स्थानिवत्त्वान्नेह :- चतस्रः पश्य ।

१६८. सावेकाचस्तृतीयादिर्विभक्तिः । वाचा विरूपः । नेह :- न ददर्श
वाचम् ।

१६९. अन्तोदात्तादुत्तरपदादन्यतरस्यामनित्यसमासे । परमवाचा ।
परमवाचे । नित्यसमासे तु न अग्निचिता^५ ।

१७०. अञ्जेश्छन्दस्यसर्वनामस्थानम् । इन्द्रो दधीचः^६ ।

१७१. ऊडिदम्पदाद्यप्पुत्रैद्युभ्यः । प्रष्टौहः, प्रष्टौहा । * ऊड्युपधाग्रहणं
कर्त्तव्यम् * नेह :- अक्षद्युवा । एभिर्नृभिर्नृतमः । अन्वादेशे तु न । प्र ते बभ्रु,
माभ्यां गा अनु । पद्भ्यां भूमिः । दद्भिर्न जिह्वा । अहरहर्जायते मासि-
मासि । मनश्चिन्मे हृद आ । अपां फेनेन । अघ्रातेव दुंसः । राया वयम् । रायो धर्त्ता
विवस्वतः । उपत्वाग्ने दिवेदिवे ।

१७२. अष्टनो दीर्घात् । अष्टाभिर्दशभिः ।

१. इह ङीप्यनुदात्ते परतो देवाकारस्योदात्तस्य लोप इति ङीबुदात्तः ।
२. अन्त इत्येव । ३. चित इत्यनुवर्त्तते । पूर्वेण सिद्धे जित्स्वरबाधनार्थमिदम् ।
४. चतेरुत्तरम् । नित्त्वादाद्युदात्तात्ता । ५. उपपदसमासस्य नित्यसमासत्वात् ।
६. चाविति पूर्वपदान्तोदात्तत्वं प्राप्तम् । ७. अन्तोदात्तादित्यनुवृत्तेः । अन्वादेशे
हि अनुदात्तस्याशो विधानम् । ८. पदन्नोमासहन्निश्-इति षट् पदादयः न तु
ततः परे एकाच इत्यनुवृत्तेः ।

१७३. शतुरनुमो नद्यजादी । अच्छा रवं प्रथमा जानती । कृण्वते । अन्तोदात्तादेव । नेह :- दधती । सनुमश्च तुदन्ती ।

१७४. उदात्तयणो हल्पूर्वात् । चोदयित्री सूत्रतानाम् । एषा नेत्री । ऋतं देवाय कृण्वते सवित्रे ।

१७५. नोङ्धात्वोः । ब्रह्मबन्धवा । सेतृशिनः छम्वे ।

१७६. ह्रस्वनुङ्भ्यां मतुप् । यो अङ्दिमौ उदनिमौ इयत्ति । अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायः । अन्तोदात्तादित्येव । नेह :- मात्वां विददिषुमान् । स्वरविधौ व्यञ्जनमविद्यमानवदित्येतदत्र न । मरुत्वानिन्द्र । नियुत्वान्वा यवागहि ।
* ऐशब्दाच्च * रेवाँ इद्रेवतः ।

१७७. नामन्यतरस्याम् । चेतन्ती छमतीनाम् । अग्नीनाम् ।

१७८. ड्याश्छन्दसि बहुलम् । देवसेनानामभिभञ्जतीनाम् । बहुलग्रहणान्नेह :- जयन्तीनां मरुतो यन्तु ।

१७९. षट्त्रिचतुर्भ्यो हलादिः । आ षड्भिर्हूयमानः । त्रिभिर्द्वं देव । चतुर्भ्यः ।

१८०. भल्युपोत्तमम् । अध्वर्युभिः पञ्चभिः । नवभिर्वाजैर्नवती च । सप्तभ्यो जायमानः । आदशभिर्विवस्वतः ।

१८१. विभाषा भाषायाम् । पञ्चभिः २ । सप्तभिः २ ।

१८२. न गोश्वन्साववर्णराडङ्कुङ्कुद्भ्यः । गवां शता, गोभ्यो गा-तुम् । शुनश्चिच्छेपम् । तेभ्यो द्युम्नम्, तेषां पाहि श्रुधी हवम् । राजा । प्राञ्चा । क्रुञ्चा । कृता ।

१८३. दिवो भल् । द्युमिरक्तुभिः ।

१८४. नृ चान्यतरस्याम् । नृभिर्यैमानः ।

१८५. तित्स्वरितम् । क नूनम् ।

१८६. तास्यनुदात्तोन्डिददुपदेशल्लसार्वधातुकमनुदात्तमहन्विडोः । प्रत्ययस्वरापवादः । कर्त्ता, कर्त्तारौ, कर्त्तारः । य आस्ते । अभिचष्टे । पुरुभुजा

१. अभ्यस्तानामादिरित्याद्युदात्तः । २. एकादेशोऽत्र उदात्तः । ३. तुङ्ग्रह-णात् । ४. इह ह्रस्वग्रहणं मतुङ्यग्रहणं चानुवर्त्तते । मतुपि यो ह्रस्वस्तदन्तोदात्तादित्यर्थः । ५. अन्तोदात्तादिति निवृत्तम् । ६. नोदात्तेत्यर्थः ।

चनस्यतम् । वर्धमानं स्वे दमे । हिङोस्तु न, हुते । यदधीते । * विन्दीन्धिखि-
दिभ्यो नेति वक्तव्यम् * विन्दाते । इन्धे राजा । खिन्दाते ।

१८७. आदिः सिचोऽन्यतरस्याम् । यासिष्टं वर्त्तिरश्विनौ ।

१८८. स्वपादिहिंसामच्यनिटि । स्वपन्ति, श्वसन्ति । हिंसन्ति ।
किङ्त्थ्येवेष्थते । नेह :- स्वपानि । हिनसानि

१८९. अभ्यस्तानामादिः । ये ददति प्रिया वसु । दधाना इन्द्रे ।

१९०. अनुदात्ते च । दधासि रत्नं द्रविणं च दाशुषे ।

१९१. सर्वस्य सुपि । सर्वे नन्दन्ति यशसा ।

१९२. भीह्विभृहुमदजनधनदरिद्राजागरां प्रत्ययात्पूर्वं पिति । बिभेति ।
जिह्वेति । बिभर्त्ति । योऽग्निहोत्रं जुहोति । ममत्तु नः परिज्मा । जजनदिन्द्रम् ।
माता यद्वीरं दधनत् । दरिद्राति । जागर्षि त्वम् ।

१९३. लिति । विकीर्षकः ।

१९४. आदिर्णामुत्पन्न्यतरस्याम् । लोल्यं लोल्यम् । पक्षे लिट्स्वरः ।

१९५. अचः कर्तृयकि । ल्यते केदारः स्वयमेव ।

१९६. थलि च सेटीङन्तो वा । लुलविथ ।

१९७. ज्नित्यादिर्नित्यम् । यस्मिन् विश्वानि पौंस्या । सुते दधिष्व
नश्रनः ।

१९८. आमन्त्रितस्य च । अग्न इन्द्र वरुण मित्र देवाः ।

१९९. पथिमथोः सर्वनामस्थाने । अयं पन्थाः ।

२००. अन्तश्च तवै युगपत् । हर्षसे दातवा उ ।

२०१. क्षयो निवासे । स्वे क्षये शुचिव्रत ।

१. एतच्चानुदात्तस्य च यत्रेति सूत्रे भाष्ये स्थितम् । २. स्वपादिरदाद्यन्तर्गणः ।
३. पक्षे प्रत्ययस्वरेण मध्योदात्तता । ४. अनिज्यचीति लसार्वाधातुकमिति च पूर्व-
तोऽनुवर्त्तत एव । तेन अनिज्यजादौ लसार्वाधातुके परत इत्यर्थः । ५. परत्वाच्चित्स्व-
रमयं बाधते । ६. प्रत्ययात्पूर्वमिति वर्त्तते । ७. यदा नैते त्रयस्तदा लितीति प्रत्यया-
त्पूर्वमुदात्तम् । अत्र चत्वारोऽपि पर्यायेणोदात्ताः । ८. पुंसः कर्मणि ब्राह्मणादि-
त्वात्प्यञ् । ९. चायतेरञ् । चायेरन्ने हस्वइचेति चकारादञ्जनो जुट् च ।

२०२. जयः करणम् । जयत्यनेन, जयोऽश्वः ।
 २०३. वृषादीनाञ्च । वृषः । जनः । वाजेभिर्वाजिनीवती । इन्द्रं वाणीः ।
 २०४. संज्ञायामुपमानम् । चञ्चेव, चञ्चा ।
 २०५. निष्ठा च द्व्यजनात् । दत्तः । नेहः— चिन्तितः । त्रातः । संज्ञायामेव ।
 नेहः— कृतम् ।
 २०६. शुष्कधृष्टौ । अतसं न शुष्कम् । धृष्टः ।
 २०७. आशितः कर्त्ता । कृषन्निवृत्तफाल आशितम् ।
 २०८. रिक्ते विभाषा । रिक्तः ।
 २०९. जुष्टार्पिते च छन्दसि । जुष्टः । अर्पितः ।
 २१०. नित्यं मन्त्रे । जुष्टं देवानाम् । अर्पितं पितॄणाम् ।
 २११. युष्मदस्मदोर्दसि । नहिषस्तव नो मम ।
 २१२. ऊयि च । तुभ्यं द्विन्वानः । मह्यं वातः पवताम् ।
 २१३. यतोऽनावः । चेयम् । युञ्जन्त्यस्य काम्या । कण्व्यम् । नेहः—
 नाव्यम् ।
 २१४. ईडवन्दवृशंसदुहां एयतः । ईड्यो नूतनैस्त । आजुह्वान ईड्यो
 वन्द्यश्च । श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम् । उक्थमिन्द्राय शंस्यम् । दोह्या धेनुः ।
 २१५. विभाषा वेरिवन्धानयोः । वेणुः । इन्धानो अग्निम् ।
 २१६. त्यागरागहासकुह्वठक्रथानाम् । त्यागः । रागः । हासः ।
 कुह्वः । श्वठः । क्रथः ।
 २१७. उपोत्तमं रिति । प्रत्ययस्वरापवादः । यदाहवनीये ।
 २१८. चङथन्यतरस्याम् । मा हि चीकरताम् ।

१. वृषादिराकृतिगणः । २. कनोऽत्र लुप् । कनः प्रत्ययलक्षणेन नित्वादा-
 शुदात्तत्वे सिद्ध एतदेव ज्ञापयति क्वचित्स्वरविधौ प्रत्ययलक्षणं नेति । ३. संज्ञायां
 तु निष्ठा च द्व्यजनात् इति नित्यमाशुदात्तत्वं पूर्वविप्रतिषेधेन । ४. इदं शक्य-
 मकर्त्तुम् पूर्वैर्नैव सिद्धेः । तत्र हि व्यवस्थितविभाषाश्रयणेन सर्वदोषपरिहारात् ।
 ५. निष्ठा च द्व्यजनादित्यतो द्वयजग्रहणं वर्त्तते । ६. कमेणिङन्तादचो यत् ।
 ७. त्रयो घञन्ता आद्याः । परे वाजन्ताः । ८. उत्तमस्यान्त्यस्य समीपमुपोत्तमम् ।
 ९. धात्वकारः पक्षान्तरे चङ् चोदात्तः ।

२१६. मतोः पूर्वमात्संज्ञायां स्त्रियाम् । उदुम्बरावती । शरावती ।
 २२०. अन्तोऽवत्याः । वेन्नवती । अजिरवती ।
 २२१. ईवत्याः । अहीवती । मुनीवती ।
 २२२. चौ । उदात्तनिघृत्तिस्वरापवादः । देवद्वीची नयत देवयन्तः ।
 * अतद्धित इति वाच्यम् * दाधीचः । माधूचः ।
 २२३. समासस्य । राजपुरुषः । यज्ञश्रियम् ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते
 षष्ठाध्यायस्य प्रथमपादः समाप्तः ।

अथ षष्ठाध्यायस्य द्वितीयपादः ।

१. बहुव्रीहौ प्रकृत्या पूर्वपदम् । समासान्तोदात्तापवादः । सत्यश्चित्र-
श्रवस्तमः । काष्णोत्तरासङ्गः ।

२. तत्पुरुषे तुल्यार्थतृतीयासप्तम्युपमानाव्ययद्वितीयाकृत्याः । तुल्य-
श्चेतः । किरिणा काणः, किरिकाणः । अश्वशौण्डः, पतयन्मन्दयत्सखम् । शस्त्री-
श्यामा, शरकाण्डगौरी । * अव्यये नञ्कुनिपातानाम् * अयज्ञो वा एषः, अब्रा-
ह्मणः । कुब्राह्मणः । निष्कौशाम्बिः । नेह :- स्नात्वाकालकः । मुहूर्त्तसखम् ।
भोज्योष्णम् ।

३. वर्णो वर्णेष्वनेते । कृष्णसारङ्गः । लोहितकल्माषः । एते तु न,
कृष्णैतः ।

४. गाधलवणयोः प्रमाणे । अरित्रगाधमुदकम् । गोलवणम् ।

५. दायाद्यं दायादे । धनदायादः ।

६. प्रतिबन्धि चिरकृच्छ्रयोः । गमनचिरम् । गमनकृच्छ्रम् । नेह :-
मूत्रकृच्छ्रम् ।

७. पदेऽपदेशे । मूत्रपदेन प्रस्थितः । उच्चारपदेन ।

८. निवाते वातत्राणे । कुटीनिवातम् । कुड्यनिवातम् । नेह :- मातुनि-
वातम् ।

१. व्याख्यानादुदात्तस्वरितयोगि पूर्वपदं ग्राह्यम् । तेन सर्वानुदात्ते पूर्वपदे नेदं
भवति । समापादः । २. मन्दयति, मादके इन्द्रे सखेति सप्तमीतत्पुरुषः । ३. कृष्ण-
शब्दो नञ्प्रत्ययान्तः । ४. लोहितशब्द इतन्नन्तः । ५. अरित्रशब्द इत्रान्तो
मच्योदात्तः । ६. यावद् गवे दीयते तावदित्यर्थः । ७. धनशब्दः क्युप्रत्ययान्तः
प्रत्ययस्वरेणाद्युदात्तः । ८. गमनं कारणविकलतया चिरकालभावि कृच्छ्रयोगि च
प्रतिबन्धि जायते । ९. अपदेशो व्याजः । मूत्रशब्दो घञन्त आद्युदात्तः ।
१०. उच्चारशब्दो घञन्तस्थायादिस्वरेणान्तोदात्तः । ११. कुट्टयेव निवातं वात-
त्राणम् । कुटीशब्दो ङीषन्तः । १२. कुड्यशब्दो ङ्यगन्तः । यगन्तो वा । १३. इह
निवातशब्दो रुढः पाश्चै ।

६. शारदेऽनार्त्तवे । रज्जुशारदमुदकम् । आर्त्तवे तु, उत्तमशारदम् ।
 १०. अध्वर्युकषाययोर्जातौ । कठ^१ाध्वर्युः । दौवारिक^२कषायम् ।
 ११. सट्शप्रतिरूपयोः सादृश्ये । पितृसदृशः । मातृप्रतिरूपः ।
 १२. द्विगौ प्रमाणे । प्राच्य^३सप्तसमः ।
 १३. गन्तव्यपरयं वाणिजे । मद्रवाणिजः । गोवाणिजः ।
 १४. मात्रोपशोपक्रमच्छाये नपुंसके । भिक्षायास्तुल्यप्रमाणम्, भि-
 क्षामात्रम् । पाणिन्युपज्ञम् । नन्दोपक्रमम् । इषुच्छायम् ।
 १५. सुखाप्रिययोर्हिते । गमन^४सुखम् । गमनप्रियम् ।
 १६. प्रीतौ च । ब्राह्मणसुखं पायसम् । छात्रप्रियोऽनध्यायः ।
 १७. स्वं स्वामिनि । गोस्वामी । अश्वस्वामी ।
 १८. पत्यावैश्वर्ये । दमूना गृहपतिर्दमे ।
 १९. न भूवाक्चिदधिषु । भुवः पतिः, भूपतिः । वाक्पतिः । चित्पतिः ।
 दिधिषूपतिः ।
 २०. वा भुवनम् । भुवन^५पतिः ।
 २१. आशङ्काबाधनेदीयस्सु सम्भावने । गमनाशङ्कम् । गमनाबाधम् ।
 गमननेदीयः ।
 २२. पूर्वे भूतपूर्वे । आढयो भूतपूर्व आढयपूर्वः । दर्शनीयपूर्वः ।

१. सुजेरसम् चेत्याद्युदात्तो रज्जुशब्दः । रज्जोः सद्य उद्घृतं नूतनमित्यर्थः ।
 २. कठशब्दः पचाद्यजन्तः । तस्माद्वैशम्पायनान्तेवासिभ्यश्चेति गिनेः कठ-
 वरकाल्लुगिति लुक् । ३. द्वारि नियुक्तो दौवारिकः । ठक्यन्तोदात्तः । ४. प्राच्य-
 श्वासौ सप्तसमश्च । सप्त समाः प्रमाणमस्येति च विग्रहः । प्रमाणे ल इति मात्रो
 लुक् । प्राच्यशब्द आद्युदात्तः । ५. मद्रशब्दो रक्प्रत्ययान्तः । ६. भिक्षाशब्दोऽप्र-
 त्ययान्तः । ७. पाणिनिराद्युदात्तः । ८. नन्दोऽजन्तः । ९. इषुर्निच्वादाद्युदात्तः ।
 १०. गमने छित्स्वरः । ११. ब्राह्मणच्छात्रशब्दौ प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तौ । १२. भूस्-
 धृञ्स्लिभ्य इति क्युन्नन्तो भुवनशब्दः । १३. गमनमाशङ्क्यते, आबाध्यते,
 निकटतरमिति वा सम्भाव्यते । १४. पूर्वशब्दो वृत्तौ भूतपूर्वं वर्त्तते

२३. सविधसनीडसमर्यादसवेशसदेशेषु सामीप्ये । मद्रसविधम् ।
गान्धारसनीडम् । काश्मीरसमर्यादम् । मद्रसवेशम् । मद्रसदेशम् ।
२४. विस्पष्टादीनि गुणवचनेषु । विस्पष्टकटुकम् । विचित्रकटुकम् ।
२५. श्रज्यावमकन्पापवत्सु भावे कर्मधारये । गमनश्रेष्ठम् । गमन-
ज्यायः । गमनावमम् । गमनकनिष्ठम् । गमनपापिष्ठम् । नेह :- गमनशोभनम् ।
२६. कुमारश्च । कुमारश्रमणा ।
२७. आदिः प्रत्येनसि । कुमारप्रत्येनाः ।
२८. पूगेष्वन्यतरस्याम् । कुमारधातकाः । कुमारजीमूताः ।
२९. इगन्तकालकपालभगालशरावेषु द्विगौ । पञ्चारलिः । पञ्च-
मास्यः, दशमास्यः । पञ्चकपालः । पञ्चभगालः । पञ्चशरावः ।
३०. बहुष्वन्यतरस्याम् । बहुरलिः २ । बहुमास्यः २ । बहुकपालः २ ।
बहुभगालः २ । बहुशरावः २ ।
३१. दिष्टिवितस्त्योश्च । पञ्चदिष्टिः २ । पञ्चवितस्तिः २ ।
३२. सप्तमी सिद्धशुष्कपक्वबन्धेष्वकालात् । साङ्काश्यसिद्धः । आतप-
शुष्कः । भ्राष्ट्रपक्वः । चक्रबन्धः । कालात्तु, पूर्वाह्णसिद्धः ।
३३. परिप्रत्युपापा वर्ज्यमानाहोरात्रावयवेषु । परित्रिगतं वृष्टो देवः ।
प्रतिपूर्वाह्णम्, प्रत्यपररात्रम् । उपपूर्वरात्रम् । अपत्रिगतम् ।
३४. राजन्यबहुवचनद्वन्द्वेऽन्धकवृष्णिषु । श्वाफल्कचैत्रकाः । शिनि-
वाद्यदेवाः । राजन्यादन्यत्र तु, द्वैप्यभैमायनाः ।

१. विस्पष्टशब्दो गतिरनन्तर इत्याद्युदात्तः । २. कुमारशब्दोऽन्तोदात्तः ।
३. प्रतिगतमेनोऽस्य, प्रत्येनाः । ४. पूगा गणाः । पक्षे कुमारश्चेत्येव भवति ।
५. पञ्च मासान् भूत इति द्विगौर्यप् । त्रः संख्याया इति पञ्चन्-शब्द आद्युदात्तः ।
६. बहुशब्दोऽन्तोदात्तः । तस्य यणि सत्युदात्तस्वरितयोरिति भवति । ७. साङ्का-
श्यशब्दो ण्यान्तः । ८. भ्राष्ट्रशब्दे ङ्ङ् । ९. चक्रशब्दोऽन्तोदात्तः । १०. उपसर्गा
आद्युदात्ताः । बहुव्रीहितत्पुरुषयोः सिद्धत्वादव्ययीभावार्थमिदम् । ११. शिनिराद्यु-
दात्तो लक्षणया तदपत्ये वर्तते । १२. अन्धकवृष्णय एते न तु राजन्याः । राजन्य-
ग्रहणमिदमिषिक्तवन्द्यानां क्षत्रियाणां ग्रहणार्थम् । नैते तथा ।

३५. संख्या । एकादश । द्वादश । त्रयोदशः ।

३६. आचार्योपसर्जनश्चान्तेवासी । पाणिनीयरौढीयाः ।

३७. कार्तिकौजपादयश्च । कार्तिकौजपौ । सावर्णिमाण्डूकेयौ ।

३८. महान् ब्रीह्यपराह्णगृष्टीष्वासजाबालभारभारतहैलिहिलरौरवप्र-
वृद्धेषु । महाब्रीहिः । महापराह्णः । महागृष्टिः । महेष्वासः । महाजाबालः ।
महाभारः । महाभारतः । महाहैलिहिलः । महारौरवः । महाप्रवृद्धः ।

३९. जुलुकश्च वैश्वदेवे । क्षुलुकवैश्वदेवम् । महावैश्वदेवम् ।

४०. उष्ट्रः सादिवाम्योः । उष्ट्रादी । उष्ट्रवामी ।

४१. गौः सादसादिसारथिषु । गोसादः । गोसादिः । गोसारथिः ।

४२. कुरुगार्हपतारिक्तगुर्वसूतजरत्यश्लीलदृढरूपा पारेवडवा तैतिल-
कद्रूः परयकम्बलो दासीभाराणाञ्च । कुरुणां गार्हपतम्, कुरुगार्हपतम् । * वृजे-
रिति वाच्यम् * वृजिगार्हपतम् । रिक्तो गुरुः, रिक्तगुरुः । असूता जरती, असूतजरती ।
अश्लीला दृढरूपा, अश्लीलदृढरूपा । पारे वडवेव, पारेवडवा । तैतिलानां कद्रूः ।
तैतिलकद्रूः । पण्यकम्बलः । * संज्ञायामिति वक्तव्यम् * दास्या भारो दासी-
भारः । देवद्वितिः । स राये स पुरन्ध्याम् ।

४३. चतुर्थी तदर्थे । यूपाय दारु, यूपदारु ।

४४. अर्थे । देवार्थम् ।

१. त्रेत्रयसादेश आद्युदात्तो निपात्यते । २. लृक्चरेण मध्योदात्तावेतौ । आचा-
र्योपसर्जनग्रहणं द्वन्द्वविशेषणम् । ३. कृतस्यापत्यं कुजपस्यापत्यमित्यणन्तावेतौ ।
४. महच्छब्दोऽन्तोदात्तः । ५. चान्महान् । क्षुधं लातीति, क्षुलुः । तस्मादज्ञातादिषु
केऽन्तोदात्तः । ६. उपेः छनि उष्ट्रशब्द आद्युदात्तः । ७. उप्रत्ययान्तः कुरुः ।
८. वृजिराद्युदात्तः । ९. रिक्ते विभाषेति आद्युदात्तो रिक्तशब्दः । १०. अश्लीलशब्दो
नव्यमासत्वादाद्युदात्तः । श्रीर्यस्यास्ति, श्लीलम् । सिध्मादित्वाल्लृच् । कपिलका-
दित्वाल्लृच् । ११. पारे शब्दो घृतादित्वादन्तोदात्तः । १२. तितिलिनोऽपत्यं छात्रो
वेत्यणन्तः । १३. पण्यशब्दो यदन्तत्वादाद्युदात्तः । १४. अन्यत्र तु समासान्तो-
दात्तत्वम् । १५. यस्य तत्पुरुषस्य पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वमिष्यते न च विशिष्य वचनं
ब्रह्मिन् स सर्वोऽपि दासीभारादौ द्रष्टव्यः । पुरं शरीरं धीयते यस्यामिति किप्रत्ययः ।
अलुक्छान्दसः । नञ्विषयस्येत्याद्युदात्तः पुरशब्दः ।

४५. के च । गोहितम् ।

४६. कर्मधारयेऽनिष्टा । श्रेणि^१कृताः । पूग^२कृताः । नेह :- कृताकृतम् ।

४७. अहीने द्वितीया । कष्ट^३श्रितः । ग्राम^४गतः । हीने तु, कान्तारातीतः ।

* अनुपसर्ग इति वक्तव्यम् * नेह :- सुखं प्राप्तः ।

४८. तृतीया कर्मणि । त्वोता^५सः । रुद्र^६हतः । महाराजहतः ।

४९. गतिरनन्तरः । पुरोहितम् । सान्तरे, अभ्युदय^७तम् ।

५०. तादौ च निति कृत्य^८तौ । अग्ने रायो नृतमस्य प्रभू^९तौ । सङ्गतिं गोः ।

५१. तवै चान्तश्च युगपत् । अन्वेतवा उ ।

५२. अनिगन्तोऽञ्च^{१०}तौ वप्रत्यये । ये पराञ्चस्तान् । इगन्ते तु, प्रत्यञ्चो यन्तु । जहि वृष्ण्यानि कृणुही पराचः ।

५३. न्यधी च । न्यङ्ङुत्तानः । अध्यङ् ।

५४. ईषद^{११}न्यतरस्याम् । ईषत्कडारः २ ।

५५. हिरण्यपरिमाणं धने । द्विष्व^{१२}वर्णधनम् २ ।

५६. प्रथमोऽचिरोपसम्पत्तौ । प्रथमवैयाकरणः २ । चिरोपसम्पत्तौ तु, प्रथमो वैयाकरणः ।

५७. कतरकतमौ कर्मधारये^{१३} । कतरकठः २ । कतमकठः २ ।

५८. आर्यो ब्राह्मणकुमारयोः । आर्य^{१४}ब्राह्मणः । आर्यकुमारः ।

१. श्रेणिशब्द आद्युदात्तः । २. पूगशब्दोऽन्तोदात्तः । ३. थाथेत्यस्यापवादः । कष्टशब्दोऽन्तोदात्तः । ४. ग्रामशब्दो नित्स्वरेण । ५. त्वया कृताः । ६. रुद्रो रगन्तः । ७. कृत्स्वरापवादः । ८. कृत्स्वरात्परत्वाद्यमेव । ९. उदात्तस्वरितयोर्यण इति अञ्चतेरकारः स्वरितः । १०. ईषदित्यन्तोदात्तः । ईषदुभेद इत्यादौ तु कृत्स्वर एव । ११. द्वे सुवर्णे परिमाणमस्य, द्विसुवर्णं तदेव धनं द्विसुवर्णधनम् । १२. सम्प्रति व्याकरणमध्येतुं प्रवृत्तः । प्रथमशब्दः प्रथेरमजन्तः । १३. कर्मधारयग्रहणमुत्तरार्थम् । इह तु प्रतिपदोक्तत्वादेव सिद्धम् । १४. आर्य-शब्दो ण्यदन्तस्वरितः ।

५९. राजा च^१ । राजब्राह्मणः । राजकुमारः ।
 ६०. षष्ठी प्रत्येनसि । राजप्रत्येनाः ।
 ६१. के नित्यार्थे^२ । नित्यप्रदसितः ।
 ६२. ग्रामः शिल्पिनि । ग्रामनापितः ।
 ६३. राजा च प्रशंसायाम् । राजनापितः । राजकुशलाः ।
 ६४. आदिखदात्तः । अधिकारोऽयं प्रागन्त इत्यधिकारात् ।
 ६५. सप्तमीहारिणौ धर्म्येऽहरणे । मुकुटे^३कार्पाणम् । हलेद्विपदिका ।
 याज्ञिकाश्च । वैयाकरणहस्ती । हरणे तु, वाडवहरणम् ।
 ६६. युक्ते^४ च । गोबल्लवः ।
 ६७. विभाषाध्यक्षे । गवाध्यक्षः २ । अश्वाध्यक्षः २ ।
 ६८. पापं च शिल्पिनि । पापनापितः ।
 ६९. गोत्राऽन्तेवासिमाणवब्राह्मणेषु क्षेपे । भार्यासौश्रुतः । कुमारी-
 दाक्षाः । ओदनपाणिनीयाः । भिक्षामाणवः । भयब्राह्मणः । नेह :- दासीश्रोत्रियः ।
 परमब्राह्मणः ।
 ७०. अङ्गानि मैरेये । मधुमैरेयः ।
 ७१. भक्ताख्यास्तदर्थेषु^५ । भिक्षार्कसः । भाजीकंसः ।
 ७२. गोविडालसिंहसैन्धवेषूपमाने । धान्यगवः^६ । गोविडालः । तृण-
 सिंहः । सत्तु सैन्धवः ।

१. योगविभाग उत्तरार्थः । २. नित्यशब्दस्त्यबन्त आद्युदात्तः । हसित इति थाथादिस्वरेणान्तोदात्तः । ३. ग्राम आद्युदात्तः । ४. देयं यः स्वीकरोति स हारीत्युच्यते । धर्म्यमाचारनियतं देयम् । ५. संज्ञायामिति समासः, कारनाम्नि चेत्यलुक् । ६. वडवाया अयं वाडवः । तस्य बीजनिषेकादुत्तरकालं शरीरपुष्ट्यर्थं यद्दीयते तद्वरणमित्युच्यते । परोऽपि कृत्स्वरो हारिस्वरेण बाध्यते इत्यहरण इति निषेधेन ज्ञाप्यते । तेन वाडवद्वार्यमिति हारिस्वरः सिध्यति । ७. कर्तव्ये तत्परो युक्तः । ८. सुश्रुतापत्यस्य भार्याप्रधानतया क्षेपः । ९. कुमार्यादिलाभकामा ये दाक्ष्यादिप्रोक्तशास्त्राण्यधीयते त एवं क्षिप्यन्ते । १०. भिक्षां लप्स्येऽहमिति माणवः । ११. भयेन ब्राह्मणः सम्पद्यते । १२. भिक्षादयो भक्तविशेषाः । १३. गवाकृत्या संनिवेशितं धान्यमित्यर्थः । धान्यं गौरिवेति व्याघ्रादेराकृतिगणत्वात्समासः ।

७३. अके जीविकार्थे । दन्तलेखकः ।
 ७४. प्राचां क्रीडायाम् । उडालकपुष्पभञ्जिका ।
 ७५. अणि नियुक्ते । छत्रधारः । अनियुक्ते तु, काण्डलावः ।
 ७६. शिल्पिनि चाकृजः । तन्तुवायः । कृजस्तु न, कुम्भकारः ।
 ७७. संज्ञायाञ्च । तन्तुवायो नाम कृमिः ।
 ७८. गोतन्तियवं पाले । गोपालः । तन्तिपालः । यवपालः ।
 ७९. णिनि । पुष्पहारी ।
 ८०. उपमानं शब्दार्थप्रकृतावेव । उष्ट्रकोशी । धवाङ्क्षरावी । अन्यत्र तु न, वृकवञ्ची । गर्दभोचारी ।
 ८१. युक्तारोह्यादयश्च । युक्तारोही । आगतयोधी । क्षीरहोता ।
 ८२. दीर्घकाशतुषभ्राष्ट्रवटं जे । कुटीजः । काशजः । तुषजः । भ्राष्ट्रजः । वटजः ।
 ८३. अन्त्यात्पूर्वं बह्वचः । उपसरजः । आमलकीजः ।
 ८४. ग्रामेऽनिवसन्तः । मल्लग्रामः । देवग्रामः । नेह :- दाक्षिग्रामः ।
 ८५. घोषादिषु च । दाक्षिवोषः । दाक्षिकटः । दाक्षिहृदः ।
 ८६. छात्र्यादयः शालायाम् । छात्रिशाला । व्याडिशाला । छात्रिशालम्,
 ८७. प्रस्थेऽवृद्धमकक्यादीनाम् । इन्द्रप्रस्थः । कक्यादीन्तु न, कर्की-
 प्रस्थः । मकरीप्रस्थः ।
 ८८. मालादीनां च । मालाप्रस्थः । शोणाप्रस्थः ।
 ८९. अमहन्नवन्नगरेऽनुदीचाम् । ब्रह्मनगरम् । नेह :- महानगरम् ।
 नवन्नगरम् । उदीचान्तु न, कार्तिकनगरम् ।
 ९०. अर्मे चावर्णं द्वयच् ज्यच् । गुसार्मम् । कुक्कुटार्मम् । नेह :- महार्मम् । नवार्मम् ।

१. उपमानग्रहणमस्य पूर्वसूत्रस्य च विषयविभागार्थम् । २. ग्रामोऽत्र समूहः ।
 ३. देवस्वामिकः । ४. यदा शालान्तस्तत्पुरुषो नपुंसकलिङ्गो भवति तदापि तत्पुरुषे शालायां नपुंसक इत्येतस्मात्पूर्वविप्रतिषेधेनायमेव स्वरः ।

६१. न भूताधिकसंजीवमद्राशमकज्जलम् । भूतार्मम् । अधिकार्मम् ।
सञ्जीवार्मम् । मद्रार्मम् । अशमार्मम् । मद्राशमार्मम् । कज्जलार्मम् । * आद्युदा-
त्तप्रकरणे दिवोदासादीनां छन्दस्युपसंख्यानम् * दिवोदासाय दाशुषे ।

६२. अन्तः । अधिकारोऽयं प्रागुत्तरपदादिग्रहणम् ।

६३. सर्वं गुणकार्त्स्न्ये । सर्वश्वेतः । सर्वमहान् । नेह :- परमश्वेतः ।
सर्वेषां श्वेततरः, सर्वश्वेतः ।

६४. संज्ञायां गिरिनिकाययोः । अञ्जनागिरिः । मौण्डिनिकायः । नेह :-
परमगिरिः ।

६५. कुमार्यां वयसि । बृद्धकुमारी ।

६६. उदकेऽकेवले । गुहोदम् । नेह :- शीतोदकम् ।

६७. द्विगौ क्रतौ । गर्गत्रिरात्रः । नेह :- अतिरात्रः ।

६८. सभायां नपुंसके । गोपालसभम् । स्त्रीसभम् ।

६९. पुरे प्राचाम् । देवदत्तपुरम् । नान्दीपुरम् । नेह :- शिवपुरम् ।

१००. अरिष्टगौडपूर्वे च । अरिष्टपुरम् । गौडपुरम् ।

१०१. न हास्तिनफलकर्मादेयाः । हास्तिनपुरम् । फलकपुरम् । मार्दे-
यपुरम् ।

१०२. कुसूलकूपकुम्भशालं बिले । कुसूलबिलम् । कूपबिलम् । कुम्भ-
बिलम् । शालबिलम् ।

१०३. दिक्शब्दां ग्रामजनपदाख्यानचानराटेषु । पूर्वेषुकामशमी,
अपरकृष्णमृत्तिका । पूर्वपञ्चालाः, पूर्वयायातम् । पूर्वचानराटम् ।

१०४. आचार्योपसर्जनश्चान्तेवासी । पूर्वपाणिनीयाः । अपरकाशकृ-
त्स्नाः ।

१. मद्राशमग्रहणं संघातविगृहीतार्थम् । २. आश्रयव्याप्त्या परमत्वं श्वेत-
स्येति गुणकार्त्स्न्ये वर्तते । ३. कुमारीशब्दः पुंसां सहासंप्रयोगमात्रं प्रवृत्तिनि-
मित्तमुपादाय प्रयुक्तो बृद्धादिभिः समानाधिकरणः । तच्च वय इह गृह्यते
न कुमारत्वमेव । ४. स्वरे कृतेऽत्रैकादेशः । ५. द्विगावुत्तरपदे क्रतौ गम्य इत्यर्थः ।
६. मृदेरपत्यमिति शुभ्रादित्वाद् ढक् । ७. शब्दग्रहणं कालवाचिनोऽपि दिक्शब्दस्य
परिग्रहार्थम् ।

१०५. उत्तरपदवृद्धौ सर्वं च । सर्वपाञ्चालकः । अपरपाञ्चालकः ।
 १०६. बहुव्रीहौ विश्वं संज्ञायाम् । विश्वकर्मा । विश्वदेवः । आ विश्वदेवं
 सत्पतिम् ।
 १०७. उदराश्वेषुषु । वृकोदरः । हर्यश्वः । महेषुः ।
 १०८. क्षेपे । घटोदरः । कटुकाश्वः । चलाचलेषुः ।
 १०९. नदी बन्धुनि । गार्गीबन्धुः । वात्सीबन्धुः । नेहः— ब्रह्मबन्धुः ।
 ११०. निष्ठोपसर्गपूर्वमन्यतरस्याम् । प्रधौतपादः ।
 १११. उत्तरपदादिः । उत्तरपदाधिकार आपादान्तम् । आद्यधिकारस्तु
 प्रकृत्या भगालमिति यावत् ।
 ११२. कर्णो वर्णलक्षणात् । शुक्लकर्णः । शङ्कुकर्णः । अन्यत्र तु, शोभन-
 कर्णः ।
 ११३. संज्ञौपम्ययोश्च । मणिकर्णः । गोकर्णः ।
 ११४. कण्ठपृष्ठग्रीवाजङ्घं च^१ । शितिकण्ठः । काण्डपृष्ठः । छग्रीवः । नाडी-
 जङ्घः । खरकण्ठः । गोपृष्ठः । अश्वग्रीवः । गोजङ्घः ।
 ११५. शृङ्गमवस्थायाश्च^२ । उद्गतशृङ्गः । द्वयङ्गुलशृङ्गः । ऋष्यशृङ्गः । मेघ-
 शृङ्गः ।
 ११६. नञो जरमरमित्रमृताः । न मे जरा अजरम् । अमरम् । अमित्र-
 मर्दय । श्रवो देवेष्वमृतम् ।
 ११७. सोर्मनसी अलोमोषसी । सुकर्माणः । सुयुजः । स नो वक्षदनि-
 मानः सुवह्वा । शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः । उपेशस्करति । नेहः—
 सुलोमा । सुषाः ।
 ११८. कृत्वादयश्च । साम्राज्याय सुकतुः । सुप्रतीका । सुहृभ्यः । सुप्रतु-
 त्तिमनेहसम् ।
 ११९. आद्युदात्तं द्व्यच् छन्दसि । अथा स्वश्वाः । सुरथाँ आतिथिवे ।

१. पूर्वपदप्रकृतिस्वरं प्राप्त्याद्युदात्तस्यापवादः । २. प्राग्व्ययीभाट्टद्विव्रीह्य-
 धिकारः । संज्ञायामित्यनुवर्तते । ३. संज्ञौपम्ययोरिति वर्तते । ४. इहापि
 संज्ञौपम्ययोरिति वर्तते एव । ५. नञ्प्रभ्यामित्यस्यापवादः । ६. नित्स्वरेणा-
 न्वरथावाद्युदात्तौ ।

१२०. वीरवीर्यौ च । सुवीरेण रयिणा । सुवीर्यस्य गोमतः ।
१२१. कूलतीरतूलमूलशालाक्षसममव्ययीभावे । उपकूलम् । उपती-
रम् । उपतूलम् । उपमूलम् । उपशालम् । उपाक्षम् । सुषमम् । निःषमम् ।
१२२. कंसमन्थशूर्पपाय्यकाण्डं द्विगौ । द्विकंसः । द्विमन्थः । द्विशूर्पः ।
द्विपाय्यम् । द्विकाण्डम् । नेह :- परमकंसः ।
१२३. तत्पुरुषे शालायां नपुंसके । ब्राह्मणशालम् । नेह :- दृढशालम् ।
१२४. कन्था च । सौशमिकन्थम् । आह्वरकन्थम् । नेह :- दाक्षिकन्था ।
१२५. आदिश्विहणादीनाम् । चिह्नकन्थम् । मदुरकन्थम् ।
१२६. चेलखेटकटुककाण्डं गह्रियाम् । पुत्रचेलम् । नगरखेटम् । दधि-
कटुकम् । प्रजाकाण्डम् । नेह :- परमचेलम् ।
१२७. चीरमुपमानम् । वस्त्रं चीरमिव, वस्त्रचीरम् । कम्बलचीरम् ।
१२८. पललसूपशाकं मिश्रे । घृतपललम् । घृतसूपः । घृतशाकम् ।
१२९. कूलसूदस्थलकर्षाः संज्ञायाम् । दाक्षिकूलम् । शाण्डिसूदम् ।
दाण्डायनस्थलम् । दाक्षिकर्षः ।
१३०. अकर्मधारये राज्यम् । ब्राह्मणराज्यम् । कर्मधारये तु न, परम-
राज्यम् । * चेलराज्यादिस्वरादव्ययस्वरः पूर्वविप्रतिषेधेन * कुचेलम् । कुराज्यम् ।
१३१. वर्ग्यादियश्च । अर्जुनवर्ग्यः । वासुदेवपक्ष्यः ।
१३२. पुत्रः पुम्भ्यः । दाशकिपुत्रः । माहिषपुत्रः ।
१३३. नाचार्यराजत्विक्संयुक्तज्ञात्याख्येभ्यः । आचार्यपुत्रः, उपाध्याय-
पुत्रः, शाकटायनपुत्रः । राजपुत्रः, ईश्वरपुत्रः । ऋत्विक्पुत्रः, याजकपुत्रः, होतुः-
पुत्रः । श्यालपुत्रः । ज्ञातिपुत्रः, भ्रातृपुत्रः ।
१३४. चूर्णादीन्यप्राणिषष्ठ्याः । मुद्गचूर्णम् । नेह :- मत्स्यचूर्णम् ।
-
१. वीर्यशब्दो यत्प्रत्ययान्तः । तत्र यतोऽनाव इत्याद्युदात्तत्वं नेति वीर्य-
ग्रहणं ज्ञापकम् । तत्र हि सति पूर्वणैव सिद्धं स्यात् । २. तिष्ठद्गुप्रभृतिष्वेते ।
३. आदिरिति वर्तमाने पुनर्ग्रहणं पूर्वपदस्याद्युदात्तत्वार्थम् । ४. चेलादिसाहचयेन
पुत्रादीनां व्याघ्रादित्वात्समासः । ५. ग्रामसंज्ञा एताः । ६. वर्ग्यादिर्दिगाद्यन्तर्गणः
७. आख्याग्रहणात्पर्यायाणां विशेषाणां च ग्रहणम् । संयुक्ताः सम्बन्धिनः । ज्ञातयो
मातापितृसम्बन्धेन बान्धवाः ।

१३५. षट् च काण्डादीनि । दर्भकाण्डम् । दर्भचौरम् । तिलपल्लम् ।
मुद्गासूपः । मूलकशाकम् । नदीकूलम् ।

१३६. कुराडं वनम् । दर्भकुण्डम् । अन्यत्र मृत्कुण्डम् ।

१३७. प्रकृत्या भगालम् । कुम्भीभगालम् । कुम्भीन^३दालम् । कुम्भी-
कपालम् ।

१३८. शितेर्नित्याऽबह्वज्वहुव्रीहावभसत् । शितिपादः । शित्यंसः ।
नेह :- शितिभसत् ।

१३९. गतिकारकोपपदात्कृत् । प्रकारकः । प्रहरणम् । शोणाष्टष्णू
नृवाहसा । इध्मप्रव्रश्चनः । उच्चैःकारम् । ईषत्करः । नेह :- देवस्य कारकः ।

१४०. उभे वनस्पत्यादिषु युगपत् । वनस्पतिं वन आ । बृहस्पतिं यः ।
हर्षया शचीपतिम् । तनूनपादुच्यते । नराशंसं वाजिनम् । शुनःशेपम् ।

१४१. देवताद्वन्द्वे च । आय इन्द्रावरुणौ । इन्द्राबृहस्पती वयम् ।

१४२. नोत्तरपदेऽनुदात्तादावपृथिवीरुद्रपूषमन्थिषु । इन्द्राग्निभ्यां कं-
वृषणः । नेह :- द्यावापृथिवी जनयन् । सोमारुद्रौ । इन्द्रापूर्वणौ । शुक्रामन्थिनौ^१ ।

१४३. अन्तः । अधिकारोऽयं परादिश्छन्दसीत्यतः प्राक् ।

१४४. थाथचञ्क्ताजबित्रकाणाम् । प्रभृथस्यायोः । आवसथः । प्रभेदः ।
धर्त्ता वज्री पुरुषदुतः । प्रक्षयः । प्रलवः । प्रलवित्रम् । गोवृषः । गतिकारकोपपदा-
दित्येव । सुस्तुतं भवता ।

१४५. सूपमानात् कः । ऋतस्य योनौ छकृतस्य । शशप्लुतः ।

१४६. संज्ञायामनाचितादीनाम् । उपहृतः शाकल्यः । परिजग्धः कौ-
ण्डिन्यः । नेह :- आचितम् । आस्थापितम् ।

१. चेलखेटकटुककाण्डमिति सूत्रे पठितात्काण्डशब्दादारभ्य षट् शब्दा इत्यर्थः ।
२. कुण्डशब्दोऽत्र कुण्डसादृश्येन वने वर्तते । ३. मध्योदात्ता एते भगालवाचिनः ।
प्रकृत्येत्यधिकृतमन्त इति यावत् । ४. पादशब्दो वृषादित्वादाद्युदात्तः । अंसशब्दो
नित्वात् । ५. बृहच्छब्दोऽत्र आद्युदात्तो निपात्यते । ६. शार्ङ्गरवादित्वादाद्युदात्तः
शचीशब्दः । ७. निपातनाद्दीर्घः । ८. आद्युदात्तो द्यावा निपात्यते । ९. रोदेर्णि-
ल्लुक्चेति रगन्तो रुद्रः । १०. श्वन्नुक्षन्पूर्वन्निति घृषा अन्तोदात्तः । ११. मन्थि-
न्नन्तन्तत्वादन्तोदात्तः । १२. पुरुष बहुषु प्रदेशेषु स्तुतः ।

१४७. प्रवृद्धादीनां च । प्रवृद्धः । प्रयुक्तः ।

१४८. कारकादत्तश्रुतयोरेवाशिषि । देवदत्तः । विष्णुश्रुतः ।

१४९. इत्थम्भूतेन कृतमिति च । सुसप्रलपितम् । प्रसक्तगीतम् ।

१५०. अनो भावकर्मवचनः । पयःपानं सुखम् । राजभोजनाः शालयः ।

१५१. मन्तिकव्याख्यानशयनासनस्थानयाजकादिक्रीताः । रथवर्त्म ।
पाणिनिकृतिः । छन्दोव्याख्यानम् । राजशयनम् । राजासनम् । अश्वस्थानम् ।
ब्राह्मणयाजकः । गोक्रीतः ।

१५२. सप्तम्याः पुण्यम् । अध्ययनपुण्यम् ।

१५३. ऊनार्थकलहं तृतीयायाः । माषोनम् । माषविकलम् । वाक्कलहः ।
केचिदर्थेति स्वरूपग्रहणमिच्छन्ति । धान्यार्थः ।

१५४. मिश्रं चानुपसर्गमसन्धौ^१ । तिलमिश्राः । सर्पिमिश्राः । सन्धौ
तु, ब्राह्मणमिश्रो राजा ।

१५५. नञो गुणप्रतिषेधे सम्पाद्यर्हहितालमर्थास्तद्धिताः । न कर्ण-
वेष्टकिकमकर्णवेष्टकिकम् । अच्छैदिकः^२ । अवत्सीयः^३ । असान्तापिकः^४ ।

१५६. ययतोश्चातदर्थे^{१०} । न पादया, अपादया । अदन्त्यम् । तदर्थे तु,
अपाद्यम् । तदनुबन्धकग्रहणे नातदनुबन्धकस्येति^{११} । नेह :- अवामदेव्यम् ।

१५७. अच्कावशक्तौ । अपचः^{१२} । अविलिखः । गुणप्रतिषेध एव । नेह :-
अन्योऽयं पचादपचः ।

१५८. आक्रोशे च । अपचो जाल्मः । अविक्षिपः ।

१५९. संज्ञायाम् । अदेवदत्तः ।

१. असंज्ञार्थमिदम् । प्रवृद्धादिराकृतिगणः । २. एवग्रहणं कारकावधारणं यथा
स्यात् दत्तश्रुतावधारणं मा भूत् । अकारकादपि दत्तश्रुतयोरन्त उदात्तो भवति ।
संश्रुतः । ३. तृतीया कर्मणीत्यस्यापवादः । ४. पणबन्धेनैकार्थ्यं सन्धिः । मिश्रग्रहणे
सोपसर्गग्रहणस्येदमेव ज्ञापकम् । ५. ब्राह्मणैः सह संहित ऐकार्थ्यमापन्नः । ६. कर्ण-
वेष्टकाम्नां सम्पादि । ७. छेदमर्हति छैदिकः । ८. न वत्सेभ्यो हितः । ९. न सन्ता-
पाय प्रभवति । १०. पाशानां समूहः । ११. वामदेवाद् ड्यड्युयाविति ज्ञापितम् ।
१२. पक्तुं न शक्तः ।

१६०. कृत्योकेष्णुच्चादयश्च । अकर्त्तव्यम् । अनागामुकः । अनलङ्क-
रिष्णुः । अनाद्यम्भविष्णुः । अचारुः । असाधुः । * राजाहोश्छन्दसि *
अराजा । अनहः ।

१६१. विभाषा तृन्ननतीक्ष्णशुचिषु । अकर्त्ता । अनन्नम् । अतीक्ष्णम् ।
अशुचि ।

१६२. बहुव्रीहाविदमेतत्तद्भ्यः प्रथमपूरणयोः क्रियागणने । इदम्प्रथ-
ममस्य, इदम्प्रथमः । एतद्वितीयः । तत्पञ्चमः । इदम्प्रथमकः ।

१६३. संख्यायाः स्तनः । द्विस्तना । चतुःस्तना ।

१६४. विभाषा छन्दसि । द्विस्तनां करोति ।

१६५. संज्ञायां मित्राजिनयोः । देवमित्रः । कृष्णाजिनम् । * ऋषिप्रति-
षेधो मित्रे * विश्वामित्र ऋषिः ।

१६६. व्यवायिनोऽन्तरम् । वस्त्रमन्तरं यस्य, वस्त्रान्तरः ।

१६७. मुखं स्वाङ्गम् । गौरमुखः ।

१६८. नाव्ययदिकशब्दगोमहस्थूलमुष्टिपृथुवत्सेभ्यः । उच्चैर्मुखः ।
प्राङ्मुखः । गोमुखः । महामुखः । स्थूलमुखः । मुष्टिमुखः । पृथुमुखः ।
वत्समुखः ।

१६९. निष्ठोपमानादन्यतरस्याम् । प्रक्षालितमुखः । सिंहमुखः ।

१७०. जातिकालसुखादिभ्योऽनाच्छादनात् कोऽकृतमितप्रतिपन्नाः ।
सारङ्गजायः । मासजातः । सुखजातः । दुःखजातः । नेह :- वस्त्रच्छन्नः । कुण्ड-
कृतः । कुण्डमितः । कुण्डप्रतिपन्नः ।

१७१. वा जाते । दन्तजातः २ । मासजातः २ ।

१७२. नञ्सुभ्याम् । अत्रीहिः । सुमाषः ।

१७३. कपि पूर्वम् । अब्रह्मबन्धुकः । सुकुमारीकः ।

१. इष्णुग्रहणे खिष्णुचो द्वयनुबन्धकस्यापि ग्रहणमिकारादेर्विधानसामर्थ्यात् ।
२. लोके तु नञः स्वर एव । ३. पक्षे अव्ययस्वरः । ४. बहुव्रीहावित्यधिकारो वनं
समास इत्यतः प्राक् । ५. उत्तरपदस्य कार्यित्वात्कपि पूर्वमन्तोदात्तम् । ६. व्यव-
धायकम् । ७. एषु पूर्वपदप्रकृतिस्वरः । ८. पक्षे निष्ठोपसर्गेति पूर्वपदान्तोदात्तत्वम् ।
पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वेन गतिस्वरोऽपि भवति । ९. अस्माज्ज्ञापकान्निष्ठान्तस्य
परनिपातः ।

१७४. ह्रस्वान्तेऽन्त्यात्पूर्वम् । अत्रीहिकः । उमाषकः ।
 १७५. बहोर्नञ्वदुत्तरपदभूम्नि । बहुव्रीहिकः । बहुमित्रकः ।
 १७६. न गुणादयोऽवयवाः । बहुगुणारज्जुः । बद्धक्षरं पदम् । बद्धध्यायः ।
 १७७. उपसर्गात्स्वाङ्गं ध्रुवमपशु । प्रपृष्ठः । प्रललाटः । नेह :- विपर्शुः ।
 १७८. वनं समासे । तस्येदिमे प्रवणे ।
 १७९. अन्तः । अन्तर्वर्णो देशः ।
 १८०. अन्तश्च । पर्यन्तः । समन्तः ।
 १८१. न निविभ्याम् । न्यन्तः । व्यन्तः ।
 १८२. परेरभितोभावि मण्डलम् । परिकूलम् । परिमण्डलम् ।
 १८३. प्रादस्वाङ्गं संज्ञायाम् । प्रगृहम् । नेह :- प्रपदम् ।
 १८४. निरुद्धादीनि च । निरुद्धकम् । निरुपलम् ।
 १८५. अभेर्मुखम् । अभिमुखम् । अभिमुखा शाला ।
 १८६. अपाच्च । अपमुखम् ।
 १८७. स्फिगपूतवीणाञ्जोऽध्वकुक्षिसीरनामनाम च । अपस्फिगम् ।
 अपपूतम् । अपवीणम् । अपाञ्जः । अपाध्वा । अपकुक्षिः । अपसीरम् , अपहलम् ।
 अपनाम ।
 १८८. अधेरुपरिस्थम् । अध्यारूढो दन्तोऽधिदन्तः ।
 १८९. अनोरप्रधानकनीयसी । अनुगतो ज्येष्ठमनुज्येष्ठः । अनुगतः क-
 नीयान्, अनुकनीयान् ।

१. पूर्वमित्यनुवर्त्तमाने पुनः पूर्वग्रहणं प्रवृत्तिभेदेन नियमार्थम् । ह्रस्वान्त्येऽ-
 न्त्यादेव पूर्वपदमुदात्तं न कपि पूर्वमिति । अज्ञकः । कबन्तस्यैवान्तोदात्तत्वम् ।
 २. गुणादिराकृतिगणः । ३. ध्रुवमेकरूपम् । ४. अभित उभयतो भावो यस्यास्ति
 तत्कूलादि मण्डलञ्चेत्यर्थः । ५. योगविभाग उत्तरार्थः । ६. स्फिगपूतकुक्षिग्रहणमबहु-
 व्रीह्यर्थमधुवार्थमस्वाङ्गार्थञ्च । ७. उपसर्गादध्वन इत्यस्याभाव इदम् । ज्ञापकं चेदं
 समासान्तानित्यत्वे । ८. दन्तस्योपरि जातः । ९. अन्वर्थस्य प्राधान्याज्ज्येष्ठोऽ-
 प्रधानम् ।

१६०. पुरुषश्चान्वादिष्टः । अन्वादिष्टः पुरुषोऽनुपुरुषः । नेह :- अनु-
गतः पुरुषोऽनुपुरुषः ।

१६१. अतरेकृत्पदे । अत्यङ्कुशो नागः । अतिपदा गायत्री । नेह :-
अतिकारः । * अतेर्धातुलोप इति वाच्यम् * नेह :- शोभनो गार्ग्योऽतिगार्ग्यः ।

१६२. नेरनिधाने । निमूलम् । न्यक्षम् । नेह :- निहितो दण्डो
निदण्डः ।

१६३. प्रतेरन्वाद्यस्तत्पुरुषे । प्रतिगतोऽशुः, प्रत्यंशुः । प्रतिजनः ।
प्रतिराजा ।

१६४. उपाद् द्यजजिनमगौरादयः । उपदेवः । उपेन्द्रः । उपाजिनम् ।
नेह :- उपगौरः । उपतैषः ।

१६५. सोरवक्षेपणे । सुप्रत्यवसितः ।

१६६. विभाषोत्पुच्छे । उत्क्रान्तः पुच्छादुत्पुच्छः । तत्पुरुष इत्येव । नेह :-
उदस्तं पुच्छं येन स उत्पुच्छः ।

१६७. द्वित्रिभ्यां पादन्मूर्धसु बहुव्रीहौ । द्विपाच्चतुष्पाच्च रथाय । त्रिपा-
दूर्ध्वः । द्विदन् । त्रिमूर्धानं ससरश्मिम् । द्विमूर्धः । त्रिमूर्धः ।

१६८. सकथं चाक्रान्तात् । गौरसकथः । श्लक्ष्णसकथः । नेह :- चक्र-
सकथः ।

१६९. परादिश्छन्दसि बहुलम् । अजिसकथमालभेत । * परादिश्च परा-
न्तश्च पूर्वान्तश्चापि दृश्यते । पूर्वोदयश्च दृश्यन्ते व्यत्ययो बहुलं यतः * । तुविजाता
उरुक्षया । नि येन मुष्टिद्वयथा । यस्मिन्नचक्रः । विश्वायुर्धेहि ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

षष्ठाध्यायस्य द्वितीयपादः समाप्तः ।

१. निधानमप्रकाशनम् । ततोऽन्यस्मिन्प्रकाश इत्यर्थः । २. समासान्तस्या-
नित्यत्वान्न टच् । ३. छत्र पूजयाम् । वाक्यार्थस्त्वत्र निन्दा । असूयया
तथाभिधानात् । ४. समासान्तस्य षचद्वित्वान्नित्यमेवान्तोदात्तत्वम् ।

अथ षष्ठाध्यायस्य तृतीयपादः ।

१. अलुगुत्तरपदे । अलुगधिकारः प्रागानङः । उत्तरपदाधिकारस्त्वापाद-
समाप्तेः ।

२. पञ्चभ्याः स्तोकादिभ्यः । स्तोकान्मुक्तः, अल्पान्मुक्तः । अन्ति-
कादागतः, अभ्याशादागतः । दूरादागतः, विप्रकृष्टादागतः । कृच्छ्रान्मुक्तः ।
* ब्राह्मणाच्छंसिन उपसंख्यानम् । ब्राह्मणाच्छंसी ऋत्विग्विशेषः ।

३. ओजःसहोऽभस्तमसस्तृतीयायाः । ओजसाकृतम् । सहसाकृतम् ।
अम्भसाकृतम् । तमसाकृतम् । * अञ्जस उपसंख्यानम् * अञ्जसाकृतम् । * पुंसानुजो
जनुबान्ध इति च * यस्याग्रजः पुमान् स पुंसानुजः । जनुबान्धो जन्मान्धः ।

४. मनसः संज्ञायाम् । मनसागुप्ता ।

५. आज्ञायिनि च । मनसाज्ञातुं शीलमस्य, मनसाज्ञायी ।

६. आत्मनश्च । * पूरण इति वक्तव्यम् * आत्मनापञ्चमः ।

७. वैयाकरणाख्यायां चतुर्थ्याः । आत्मनेपदम् । आत्मनेभाषाः ।

८. परस्य च । परस्मैपदम् । परस्मैभाषाः ।

९. हलदन्तात्सप्तम्याः संज्ञायाम् । त्वचिसारः । युधिष्ठिरः । अरण्ये-
तिलकाः । * हृद्द्युभ्यां च * हृदिस्पृक् । दिविस्पृक् ।

१०. कारनास्त्रि च प्राचां हलादौ । मुकुटेकार्षापणम् । ह्यदिमाषकः ।

११. मध्याद् गुरौ । मध्येगुरुः । * अन्ताच्च * अन्तेगुरुः ।

१२. अमूर्धमस्तकात्स्वाङ्गादकामे । कण्ठेकालः । उरसिलोमा । नेह :-
मूर्धशिल्हः । मस्तकशिल्हः । मुखे कामोऽस्य, मुखकामः ।

१. ब्राह्मणे विहितानि शस्त्राण्युपचाराद्ब्राह्मणानि तानि शंसतीति द्वितीयार्थे
पञ्चम्युपसंख्यानानादेव । २. जनार्दनस्त्वात्मचतुर्थ एवेति तु बहुव्रीहिर्बोधः ।
३. तादर्थ्ये चतुर्थ्येवा । ४. गवियुधिभ्यामिति षः । ५. पूर्वैण सिद्धे नियमार्थम् ।
कारनाभ्यामेव, प्राचामेव, हलादावेवेति । तेनेह न :- अभ्याहितपशुः । यूथपशुः ।
अविकटोरणः ।

१३. बन्धे च विभाषा । हस्तेबन्धः, हस्तबन्धः । हलदन्तादेव । नेह :-
गुप्तिबन्धः ।

१४. तत्पुरुषे कृति बहुलम् । स्तम्भेरमः । कर्णेजपः । कचिन्न । कुरुचरः ।

१५. प्रावृट्शरत्कालदिवां जे । प्रावृषिजः । शरदिजः । कालेजः । दिविजः ।

१६. विभाषा वर्षत्तरशरवरात् । वर्षेजः, वर्षजः । क्षरेजः, क्षरजः ।
शरेजः, शरजः । वरेजः, वरजः ।

१७. घकालतनेषु कालनाम्नः । पूर्वाह्नितरे, पूर्वाह्नितरे । पूर्वाह्नितमे,
पूर्वाह्नितमे, पूर्वाह्निकाले । पूर्वाह्निकाले । पूर्वाह्नितने, पूर्वाह्नितने ।

१८. शयवासवासिष्वकालात् । खेशयः, खशयः । ग्रामेवासः, ग्राम-
वासः । ग्रामेवासी, ग्रामवासी । हलदन्तादेव । नेह :- भूमिशयः । * अपो
योनियन्मतुषु * अण्ड योनिहृत्पत्तिरस्य, अण्डयोनिः । अण्ड भवोऽप्सव्यः । अण्डम-
न्तावाज्यभागौ ।

१९. नेन्त्सिद्धबध्नातिषु च । स्थण्डिलशायी । सांकाश्यसिद्धः । चक्रबद्धः ।

२०. स्थे च भाषायाम् । समस्थः । कूटस्थः । अन्यत्र तु, कृष्णोऽस्या-
खरेष्टः ।

२१. षष्ठ्या आक्रोशे । चौरस्यकुलम् । * चादिक्पश्यदभ्यो युक्तिदण्ड-
हरेषु * चावोयुक्तिः । दिशोदण्डः । पश्यतोहरः । * आमुष्यायणामुष्यपुत्रिका-
मुष्यकुलिकेति च * अमुष्यापत्यमामुष्यायणः । अमुष्य पुत्रस्य भाव आमुष्य-
पुत्रिका । आमुष्यकुलिका । * देवानां प्रिय इति च * देवानांप्रियः । चाहेव-
प्रियः । * शेपपुच्छलाङ्गूलेषु शुनः * शुनःशेपः । शुनःपुच्छः । शुनोलाङ्गूलः ।
* दिवश्च दासे * दिवोदासः ।

२२. पुत्रेऽन्यतरस्याम् । दास्याःपुत्रः, दासीपुत्रः ।

२३. ऋतो विद्यायोनिसम्बन्धेभ्यः । होतुरन्तेवासी । होतुःपुत्रः ।
पितुरन्तेवासी । पितुःपुत्रः । * विद्यायोनिसम्बन्धेभ्यस्तत्पूर्वोत्तरपदग्रहणम् *
नेह :- होतृघनम् ।

१. पूर्वस्यायं प्रपञ्चः । २. नडादित्वात्फक् । ३. मनोज्ञादित्वाद् वृष् । ४. इह
मूर्ख इत्यधिकः सिद्धान्तकौमुदीपाठः । भाष्ये तु न तथोपलभ्यते ।

२४. विभाषा स्वस्त्युपत्योः । मातुः^१स्वसा, मातुःस्वसा, मातुः^२स्वसा ।
पितुः^३स्वसा, पितुःस्वसा, पितुः^४स्वसा ।

२५. श्रानङ् ऋतो द्वन्द्वे । होतापोतारौ । होतृपोतृनेष्टोद्गतातरः ।
मातापितरौ । पुत्र इत्यनुवृत्तेः पितापुत्रौ ।

२६. देवताद्वन्द्वे च । मित्रावरुणौ । * वायुशब्दप्रयोगे प्रतिषेधः *
अग्निवायू । वायवर्गनी । पुनर्द्वन्द्वग्रहणं प्रसिद्धसाहचर्यस्य परिग्रहार्थम् । नेह :-
ब्रह्मप्रजापती ।

२७. ईदग्नेः सोमवरुणयोः । अग्नीषोमौ । अग्नीवरुणौ ।

२८. इद् वृद्धौ । अग्नमरुतौ देवते अस्य, आग्निमास्तं कर्म । अग्नीवरुणौ
देवते अस्य, आग्निवारुणं कर्म । नेह :- आग्नेन्द्रः । * विष्णौ न * आग्ना-
वैष्णवम् ।

२९. दिवो द्यावा । द्यावाभूमी । द्यावाक्षमे ।

३०. दिवसश्च पृथिव्याम् । द्यौश्च पृथिवी च, दिवस्पृथिव्यौ । द्यावा-
पृथिव्यौ । छन्दसि दृष्टानुविधिः । द्यावाचिदस्मै पृथिवी ।

३१. उषासोषसः । उषासासूर्यम् ।

३२. मातरपितराबुदीचाम् । मातरपितरौ । अन्येषां तु मातापितरौ ।

३३. पितरामातरा चच्छन्दसि । आ मा गन्तां पितरामातरा च । चा-
द्विपरीतमपि । न मातरापितरा नू चिद्विष्टौ ।

३४. स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्कादनूङ् समानाधिकरणे स्त्रियामपूरणी-
प्रियादिषु । चित्रा गावो यस्य स चित्रगुः । रूपवती भार्या यस्य स रूपवद्भार्यः ।

१. मातुःपितृभ्यामिति वा षः । २. मातृपितृभ्यामिति षः । ३. पुत्रेऽन्य-
तरस्यामित्यतो मण्डूकण्डुत्येति भावः । ४. एतद्धि नैकहविभागित्वेन श्रुतं नापि
लोके प्रसिद्धसाहचर्यम् । ५. अग्नेरिति षः । ६. देवताद्वन्द्वे चेत्युभयपदवृद्धिः ।
७. नेन्द्रस्य परस्येत्युत्तरपदवृद्धिनिषेधः । ८. अकारोच्चारणं सकारस्य विकाराभा-
वार्थम् । ९. स्त्रीवाचकस्य शब्दस्येत्यर्थः । तुल्ये प्रवृत्तिनिमित्ते यदुक्तपुंस्कं तस्मात्पर
ऊङोऽभावो यस्मिंस्तथाभूतस्येत्यर्थः । निपातनात्पञ्चम्या अलुक् । षष्ठ्याश्च लुक् ।
१०. प्रिया, मनोज्ञा, कल्याणी, छभगा, दुर्मगा, भविः, सचिवा, स्वसा, कान्ता,
क्षान्ता, समा, चपला, दुहिता, वामा, अबला, तनयेति-प्रियादिः ।

चित्रा जरत्यो गावो यस्य स चित्राजरद्वगुः । जरतीचित्रगुः । कर्मधारयपूर्वपदे जर-
चित्रगुः । कर्मधारयोत्तरपदे तु चित्रजरद्वगवीकः । नेह :- गङ्गाभार्यः । वामोरु-
भार्यः । कल्याणीपञ्चमा रात्रयः । कल्याणीप्रियः । दृढभक्तिरित्यत्र तु दृढं भक्ति-
रत्येति सामान्ये नपुंसकम् । स्त्रीत्वविवक्षायान्तु दृढाभक्तिरित्येव । * पुंवश्च-
प्रतिषेधः प्रधानपूरण्यामेव * नेह :- कल्याणपञ्चमीकः पक्षः ।

३५. तसिलादिष्वाकृत्वसुचः । परिगणनं कर्तव्यम् :- व्रतसौ । तरुमपौ ।
चरङ्जातीयरौ । कल्पदेशीयरौ । रूपपाशपौ । थाल् । तिल्थ्यनौ । बहुत्र । बहुतः ।
दर्शनीयतरा । दर्शनीयतमा । पटुचरी । पटुजातीया । दर्शनीयकल्पा । दर्शनीय-
देशीया । दर्शनीयरूपा । दर्शनीयपाशा । बहुधा । प्रशस्ता वृकी, वृकतिः । अजाभ्यो
हिता, अजथ्या । * शसि बहुलपार्थस्य पुंवद्भावो वक्तव्यः * बह्वीभ्यो देहि, बहुशः ।
अल्पाभ्योऽल्पशः । * त्वतलोर्गुणवचनस्य * शुक्लाया भावः, शुक्लत्वम्,
शुक्लता । * भस्यादे तद्धिते * हस्तिनीनां समूहो हास्तिकम् । नेह :- रौहि-
णेयः । समानः पतिः स्वामी यस्याः सा सपत्नी तस्या अपत्यं सापत्यः । सपत्नस्य
स्त्री सपत्नी, समानः पतिर्भर्ता यस्याः सापि सपत्नी, तयोरपत्यन्तु सापत्नः ।
* ठक्छतोश्च * भवत्याश्छात्रा भावत्काः, भवदीयाः ।

३६. क्यङ्मानिनोश्च । एनीवाचरतीति, एतायते । श्येनीव, श्येतायते ।
दर्शनीयमानिनी । दर्शनीयमानी चैत्रः ।

३७. न कोपधायाः । पाचिकाभार्यः । रसिकाभार्यः । मद्रीकायते ।
मद्रीकामानिनी । * कोपधप्रतिषेधे तद्धितबुद्ध्यङ्गम् * नेह :- पाकभार्यः ।

३८. संज्ञापूरणयोश्च । दत्ताभार्यः । दत्तामानिनी । पञ्चमीभार्यः ।
पञ्चमीपाशा ।

३९. वृद्धिनिमित्तस्य च ताद्धितस्यारक्ताविकारे । जौह्वीभार्यः । माथु-
रीयते । माथुरीमानिनी । नेह :- काषायकन्थः । हैममुद्रिकः । वृद्धिशब्देन विहिता

१. तिरोहितावयवभेदस्य पक्षस्यान्यपदार्थतया पूरणीह रात्रिरप्रधानम् । २. पटि-
तरा, पटितमेत्यादौ तु घरूपेति वक्ष्यमाणो ह्रस्वः परत्वादिमं पुंवद्भावं बाधते ।
३. शरदः कृतार्थतेति तु सामान्ये नपुंसकम् । ४. भाषितपुंस्कत्वादिह पुंवद्भावः ।
पत्युत्तरपदलक्षणो ण्यत् । ५. भाषितपुंस्कत्वाभावान्नेह पुंवद्भावः । शिवादित्वाद्गणः ।
पूर्वत्र नायं रूढयोरेव तत्र ग्रहणात् । ६. पाका शिशुभार्या यस्य सः । ७. दानक्रिया-
निमित्तः क्षियां पुंसि च संज्ञाभूतोऽयमिति भाषितपुंस्कत्वमस्ति ।

वृद्धिरिह गृह्यते । नेह :- तावद्भार्यः । वृद्धिम्प्रति फलोपधानाभावादिह पुंवत् । वैया-
करणभार्यः । सौवश्वभार्यः ।

४०. स्वाङ्गाच्चेतः । एकेशीभार्यः । * अमानिनीति वक्तव्यम् * एकेश-
मानिनी ।

४१. जातेश्च । शूद्राभार्यः । ब्राह्मणीभार्यः ।

४२. पुंवत्कर्मधारयजातीयदेशीयेषु । महानवमी । कृष्णचतुर्दशी । महा-
प्रिया । पाचकस्त्री । दत्तभार्या । पञ्चमभार्या । सौम्यभार्या । एकेशभार्या । ब्राह्मण-
भार्या । पाचकजातीया । पाचकदेशीया । * कुक्कुट्यादीनामण्डादिषु * कुक्कुट्या
अण्डम् , कुक्कुटाण्डम् । मृगयाः क्षीरं मृगक्षीरम् । काक्याः शावः, काकशावः ।

४३. धरूपकल्पचेतः । ब्रुवगोत्रमतहतेषु उच्योऽनेकाचो ह्रस्वः । ब्राह्म-
णितरा । ब्राह्मणितमा । ब्राह्मणिरूपा । ब्राह्मणिकल्पा । ब्राह्मणिचेली । ब्राह्मणिब्रुवा ।
ब्राह्मणिगोत्रा । ब्राह्मणिमता । ब्राह्मणिहता ।

४४. नद्याः शेषस्यान्यतरस्याम् । ब्रह्मबन्धुतरा, ब्रह्मबन्धुतरा । स्त्रि-
तरा, स्त्रीतरा । * कुन्नद्या न * लक्ष्मीतरा ।

४५. उगितश्च । विदुषितरा, विद्वत्तरा ।

४६. आन्महतः समानाधिकरणजातीययोः । महाब्रह्मः, महाब्रह्मा ।
महादेवः । महाजातीयः । महाजातीया । नेह :- महतः सेवा, महत्सेवा ।
आदिति योगविभागादात्त्वम् । एकादश । * महदात्वे वासकरविशिष्टेषूपसंख्यानां
पुंवद्भावश्च * महतो महत्या वा वासो महावासः । महाकरः । महाविशिष्टः ।
* अष्टनः कपाले हविषि * अष्टाकपालः । * गवि च युक्ते * अष्टागवं
शकटम् ।

४७. द्वाष्टनः संख्यायामबहुव्रीहाशीत्योः । द्वौ च दश च, द्वादश ।

१. सौत्रस्यैवायं निषेधः । नेह :- हस्तिनीनां समूहो हास्तिकम्
२. प्रतिषेधार्थोऽयमारम्भः । ३. चेलडादीनि कुत्सनवाचीनि तैः कुत्सितानि कुत्सनै-
रिति समासः । ४. ह्रस्वाभावपक्षे तसिलादिष्विति पुंवत् । ५. प्रागेकादशस्य इति
निर्देशाद्वा । ६. अक्षप्रत्यन्ववेत्यत्राजिति योगविभागाद्बहुव्रीहावप्यच् । अष्टानां
गवां समाहारोऽष्टगवम्, तद्यत्तत्वाच्छकटमष्टगवमिति वा ।

द्वयधिका दशेति वा । द्वाविंशतिः । अष्टादश । अष्टाविंशतिः । नेह :- द्वित्राः ।
त्रयशीतिः । * प्राक्शतादिति वक्तव्यम् * नेह :- द्विशतम् । द्विसहस्रम् ।

४८. त्रेख्यः । त्रयोदश । त्रयोविंशतिः । बहुव्रीह्यशीत्योस्तु, त्रिदंश,
त्रिदशाः । त्रयशीतिः । प्राक्शतादित्येव । नेह :- त्रिशतम् । त्रिसहस्रम् ।

४९. विभाषा चत्वारिंशत्प्रभृतौ सर्वेषाम् । द्वाचत्वारिंशत्, द्विचत्वा-
रिंशत् । अष्टाचत्वारिंशत्, अष्टचत्वारिंशत् । त्रयश्चत्वारिंशत्, त्रिचत्वारिंशत् ।
एवं पञ्चाशत्षष्टिसप्ततिनवतिषु ।

५०. हृदयस्य हल्लेख्यदण्णलासेषु । हल्लेखः । हृदयस्य प्रियं हृद्यम् ।
हृदयस्येदं हार्दम् । हल्लासः । लेखेत्यणन्तग्रहणम् । घञि तु, हृदयलेखः ।

५१. वा शोकप्यज्जोगेषु । हृच्छोकः, हृदयशोकः । सौहार्द्यम्, सौहृद-
व्यम् । हृद्दोगः, हृदयरोगः ।

५२. पादस्य पदाज्यातिगोपहतेषु । पादाभ्यामजतीति, पदाजिः । पदा-
तिः । पदगः । पदोपहतः ।

५३. पद्यत्यतदर्थे । पादौ विध्यन्ति, पद्याः शर्कराः । तदर्थं तु, पादार्थ-
मुदकं पाद्यम् । * इके चरताबुपसंख्यानम् * पादाभ्यां चरति, पदिकः^५ ।

५४. हिमकाषिहतिषु च । पद्धिमम् । पट्काषी । पद्धतिः ।

५५. ऋचः शे । गायत्रीं पच्छः शंसति ।

५६. वा घोषमिश्रशब्देषु । पद्घोषः, पादघोषः । पन्मिश्रः, पाद-
मिश्रः । पच्छब्दः, पादशब्दः । * निष्के चेति वाच्यम् * पन्निष्कः, पाद-
निष्कः ।

५७. उदकस्योदः संज्ञायाम् । उदमेघः । * उत्तरपदस्य चेति वक्तव्यम् *
क्षीरोदः ।

५८. पेवंवासवाहनधिषु च । उदपेवं पिनष्टि । उदवासः । उदवाहनः ।
उदधिर्घटः ।

१. लेखग्रहणं ज्ञापकमुत्तरपदाधिकारे तदन्तविधिर्नास्तीति । २. हृद्गतेति पूर्वो-
त्तरपदवृद्धिः । हृदयपर्यायो हृच्छब्दोऽप्यस्ति तेन सिद्धे प्रपञ्चार्थमिदम् ।

३. अज्यतिभ्यां पादे चेतीण् । अजेर्व्यभावो निपातनात् । ४. पादाघोभ्यां
चेति यत् । ५. पपादित्वात्छन् । ६. समुद्रे तु पूर्वैण सिद्धम् ।

५९. एकहलादौ पूरयितव्येऽन्यतरस्याम् । उदकुम्भः, उदककुम्भः ।
नेह :- उदकस्थाली ।

६०. मन्थौदनसक्तुबिन्दुवज्रभारहारवीवधगाहेषु च । उदमन्थः,
उदकमन्थः । उदौदनः, उदकौदनः । उदसक्तुः, उदकसक्तुः । उदबिन्दुः, उदक-
बिन्दुः । उदवज्रः, उदकवज्रः । उदभारः, उदकभारः । उदहारः, उदकहारः ।
उदवीवधः, उदकवीवधः । उदगाहः, उदकगाहः ।

६१. इको ह्रस्वोऽङ्घो गालवस्य । ग्रामणिपुत्रः, ग्रामणीपुत्रः । नेह :-
गौरीपतिः * इयङुवङ्भावितानामव्ययानां च नेति वाच्यम् * श्रीमदः । भ्रूमङ्गः ।
शुक्लीभावः । * अभ्रुकुंसादीनामिति वक्तव्यम् * भ्रुकुंसः, भ्रुकुंसः । भ्रुकुटिः,
भ्रुकुटिः । अकारोऽनेन विधीयत इति व्याख्यान्तरम् । भ्रुकुंसः । भ्रुकुटिः ।

६२. एक तद्धिते च । एकस्या आगतमेकरूप्यम् । एकक्षीरम् ।

६३. ङथापोः संज्ञाच्छन्दसेर्विहुलम् । रेवतिपुत्रः । अजक्षीरम् ।

६४. त्वे च । अजत्वम्, अजात्वम् । रोहिणित्वम् । रोहिणीत्वम् ।

६५. इष्टकेषीकामालानां चित्तूलभारिषु । इष्टकचितम् । पक्वेष्टकचितम् ।
इषीकतूलम् । मुञ्जकेषीकतूलम् । मालभारि । उत्पलमालभारि ।

६६. खित्यनव्ययस्य । कालिमन्या । शुनिधयः । नेह :- दोषामन्य-
महः । दिवामन्या रात्रिः ।

६७. अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । अरुन्तुदः । द्विषन्तपः । जनमेजयः ।
अनव्ययस्येत्येव । नेह :- दोषामन्यमहः । दिवामन्या रात्रिः ।

६८. इच्च एकाचोऽप्रत्ययवच्च । गाम्मन्यः । स्त्रियम्मन्यः, स्त्रीम्मन्यः ।
नरम्मन्यः । भुवंमन्यः । श्रिमन्त्यं कुलमिति तु, भाष्यवचनात् सिद्धम् ।

६९. वाचंयमपुरन्दरौ । वाचंयमो मौनव्रती । पुरन्दरः ।

७०. कारे सत्यागदस्य । सत्यङ्कारः । अगदङ्कारः । * अस्तोश्चेति
वक्तव्यम् * अस्तुङ्कारः । * धेनोर्भव्यायाम् * धेनुम्मव्या । * लोकस्य पृणे *

१. गालवग्रहणं पूजार्थम् । अन्यतरस्यामित्यनुवृत्तेः । २. भ्रुवा कुंसो
भाषणं शोभा वा यस्य स स्त्रीवेषधारी नर्तकः । ३. भ्रुवः कुटिः, कौटिल्यम् ।
४. परित्यक्तस्वलङ्गः श्रीशब्दोऽत्र कुले वर्तते । तेन स्वमोर्नपुंसकादित्यमो
लुगभवति ।

द्वयधिका दशेति वा । द्वाविंशतिः । अष्टादश । अष्टाविंशतिः । नेह :- द्वित्राः ।
द्वयशीतिः । * प्राक्शतादिति वक्तव्यम् * नेह :- द्विशतम् । द्विसहस्रम् ।

४८. त्रेख्यः । त्रयोदश । त्रयोविंशतिः । बहुव्रीह्यशीत्योस्तु, त्रिदश,
त्रिदशाः । त्र्यशीतिः । प्राक्शतादित्येव । नेह :- त्रिशतम् । त्रिसहस्रम् ।

४९. विभाषा चत्वारिंशत्प्रभृतौ सर्वेषाम् । द्वाचत्वारिंशत्, द्विचत्वा-
रिंशत् । अष्टाचत्वारिंशत्, अष्टचत्वारिंशत् । त्रयश्चत्वारिंशत्, त्रिचत्वारिंशत् ।
एवं पञ्चाशत्षष्टिसप्ततिनवतिषु ।

५०. हृदयस्य हृल्लेख्यदण्णालासेषु । हृल्लेखः । हृदयस्य प्रियं हृद्यम् ।
हृदयस्येदं हार्दम् । हृल्लासः । लेखेत्यणन्तप्रहणम् । घञि तु, हृदयलेखः ।

५१. वा शोकघ्न्यज्जोगेषु । हृच्छोकः, हृदयशोकः । सौहार्दम्, सौहृद-
घ्न्यम् । हृद्रोगः, हृदयरोगः ।

५२. पादस्य पदाज्यातिगोपहतेषु । पादाभ्यामजतीति, पदाजिः । पदा-
तिः । पदगः । पदोपहतः ।

५३. पद्यत्यतदर्थे । पादौ विध्यन्ति, पद्याः शर्कराः । तदर्थं तु, पादार्थ-
मुदकं पाद्यम् । * इके चरतावुपसंख्यानम् * पादाभ्यां चरति, पदिकः ।

५४. हिमकाषिहतिषु च । पद्धिमम् । पत्काषी । पद्धतिः ।

५५. ऋचः शे । गायत्रीं पच्छः शंसति ।

५६. वा घोषमिश्रशब्देषु । पद्घोषः, पादघोषः । पन्मिश्रः, पाद-
मिश्रः । पच्छब्दः, पादशब्दः । * निष्के चेति वाच्यम् * पन्निष्कः, पाद-
निष्कः ।

५७. उदकस्योदः संज्ञायाम् । उदमेघः । * उत्तरपदस्य चेति वक्तव्यम् *
क्षीरोदः ।

५८. पेषंवासवाहनधिषु च । उदपेषं पिनष्टि । उदवासः । उदवाहनः ।
उदधिर्घटः ।

१. लेखप्रहणं ज्ञापकमुत्तरपदाधिकारे तदन्तविधिर्नास्तीति । २. हृद्भोगेति पूर्वो-
त्तरपदबुद्धिः । हृदयपर्यायो हृच्छब्दोऽप्यस्ति तेन सिद्धे प्रपञ्चार्थमिदम् ।
३. अज्यतिभ्यां पादे चेतीण् । अजेर्व्यभावो निपातनात् । ४. पादाघाभ्यां
चेति यम् । ५. पर्पादित्वात्छन् । ६. समुद्रे तु पूर्वैण सिद्धम् ।

५९. एकहलादौ पूरयितव्येऽन्यतरस्याम् । उदकुम्भः, उदककुम्भः ।
नेह :- उदकस्थाली ।

६०. मन्थौदनसक्तुबिन्दुवज्रभारहारवीवधगाहेषु च । उदमन्थः,
उदकमन्थः । उदौदनः, उदकौदनः । उदसक्तुः, उदकसक्तुः । उदबिन्दुः, उदक-
बिन्दुः । उदवज्रः, उदकवज्रः । उदभारः, उदकभारः । उदहारः, उदकहारः ।
उदवीवधः, उदकवीवधः । उदगाहः, उदकगाहः ।

६१. इको ह्रस्वोऽङ्गो गालवस्य । ग्रामणिपुत्रः, ग्रामणीपुत्रः । नेह :-
गौरीपतिः * इयङुवङ्भाविनामव्ययानां च नेति वाच्यम् * श्रीमदः । भ्रूभङ्गः ।
शुक्लीभावः । * अभ्रुकुंसादीनामिति वक्तव्यम् * भ्रुकुंसः, भ्रूकुंसः । भ्रुकुटिः,
भ्रूकुटिः । अकारोऽनेन विधीयत इति व्याख्यानन्तरम् । भ्रुकुंसः । भ्रुकुटिः ।

६२. एक तद्धिते च । एकस्या आगतमेकरूप्यम् । एकक्षीरम् ।

६३. ङथापोः संज्ञाच्छुन्दसेविहुलम् । रेवतिपुत्रः । अजक्षीरम् ।

६४. त्वे च । अजत्वम्, अजात्वम् । रोहिणित्वम् । रोहिणीत्वम् ।

६५. इष्टकेपीकामालानां चित्तूलभारिषु । इष्टकचितम् । पक्वेष्टकचितम् ।
इषीकतूलम् । मुञ्जकेपीकतूलम् । मालभारि । उत्पलमालभारि ।

६६. खित्यनव्ययस्य । कालिमन्या । शुनिधयः । नेह :- दोषामन्य-
महः । दिवामन्या रात्रिः ।

६७. अरुद्विषदजन्तस्य मुम् । अरुन्तुदः । द्विषन्तपः । जनमेजयः ।
अनव्ययस्येत्येव । नेह :- दोषामन्यमहः । दिवामन्या रात्रिः ।

६८. इच्च एकाचोऽम्प्रत्ययवच्च । गाम्मन्यः । स्त्रियम्मन्यः, स्त्रीम्मन्यः ।
नरम्मन्यः । भुवंमन्यः । श्रिमन्यं कुलमिति तु, भाष्यवचनात् सिद्धम् ।

६९. वाचंयमपुरन्दरौ । वाचंयमो मौनव्रती । पुरन्दरः ।

७०. कारे सत्यागदस्य । सत्यङ्कारः । अगदङ्कारः । * अस्तोश्चेति
वक्तव्यम् * अस्तुङ्कारः । * धेनोर्भव्यायाम् * धेनुम्मव्या । * लोकस्य णे *
लुभभवति ।

१. गालवग्रहणं पूजार्थम् । अन्यतरस्यामित्यनुवृत्तेः । २. भ्रुवा कुंसो
भाषणं शोभा वा यस्य स स्त्रीवेषधारी नर्तकः । ३. ऋवः कुटिः, कौटिल्यम् ।
४. परित्यक्तस्वलङ्कः श्रीशब्दोऽत्र कुले वर्तते । तेन स्वमोर्नपुंसकादित्यमो
लुभभवति ।

लोकम्पृणः । * इत्येऽनभ्याशस्य * अनभ्याशमित्यः । * भ्राष्ट्रान्योरिन्धे *
भ्राष्ट्रमिन्धः । अग्निमिन्धः । * गिलेऽगिलस्य * तिमिङ्गिलः । नेह :- गिलगिलः ।
* गिलगिले च * तिमिङ्गिलगिलः । * उष्णभद्रयोः करणे * उष्णङ्करणम् ।
भद्रङ्करणम् ।

७१. श्येनतिलस्य पाते जे । श्येनपातोऽस्यां श्यैनंपाता मृगया । तैल-
म्पाता स्वधा ।

७२. रात्रेः कृति विभाषा । रात्रिञ्चरः, रात्रिचरः । रात्रिमटः, रात्रयटः ।

७३. नलोपो नञः । न ब्राह्मणः, अब्राह्मणः । * नञो नलोपस्ति-
ङि क्षेपे * । अपचसि त्वं जालम् ।

७४. तस्मान्नुडचि । अनश्चः ।

७५. नभ्राएनपान्नवेदानासत्यानमुचिनकुलनखनपुंसकनक्षत्रनक्रना-
केषु प्रकृत्या । नभ्राजत इति, नभ्राट् । न पातीति, नपात् । न वेत्तीति, नवेदाः ।
न असत्या नासत्याः । न मुञ्चतीति, नमुचिः । न कुलमस्य, नकुलः । न खमस्य,
नखम् । न स्त्री पुमान्, नपुंसकम् । न क्षरति, नक्षत्रम् । न काम्यति, नकः । न
अकमस्मिन्निति, नाकः ।

७६. एकादिश्चैकस्य चादुक् । एकेन न विंशतिः, एकान्नविंशतिः,
एकाद्विंशतिः । एकान्नत्रिंशत्, एकाद्विंशत् ।

७७. नगोऽप्राणिष्वन्यतरस्याम् । नगाः, अगाः पर्वताः । नेह :- अगो
वृषलः शीतेन ।

७८. सहस्य सः संज्ञायाम् । सपलाशम् । नेह :- सहयुष्वा ।

७९. ग्रन्थान्ताधिके च । समुहूर्तं ज्योतिषमधीते । सद्रोणा खारी ।

८०. द्वितीये चानुपाख्ये । सराक्षसीका निशा ।

८१. अव्ययीभावे चाकाले । चक्रेण युगपत्सचक्रम् । नेह :- सहपूर्वाह्णम् ।

१. दूरतः परिहर्त्तव्य इत्यर्थः । २. सत्स साधवः सत्याः । न सत्या असत्याः ।
३. मुञ्चतेरौणादिकः क्रिः । ४. स्त्रीपुंसयोः पुंसकभावः । ५. क्षीयतेः क्षरतेर्वा-
क्षत्रम् । ६. क्रमेणः । ७. अनुनासिकविकल्पः । ८. न उपाख्यायते, प्रत्यक्षत
उपलभ्यत इत्यनुपाख्योऽनुमेयः ।

८२. वोपसर्जनस्य । सपुत्रः, सहपुत्रः ।

८३. प्रकृत्याशिषि । स्वस्ति राज्ञे सहपुत्राय सहामात्याय । * अगो-
वत्सहलेष्विति वाच्यम् * सगवे । सवत्साय । सहलाय ।

८४. समानस्य छन्दस्यमूर्धप्रभृत्युदर्केषु । अनुभ्राता सगर्भ्यः । अनुसखा
सयूथ्यः । यो नः सनुत्यः । नेह :- समानमूर्धा । समानप्रभृतयः । समानोदर्काः ।
समानस्येति योगो विभज्यते । तेन सपक्षः । साधर्म्यम् । संजातीयमित्यादि ।

८५. ज्योतिर्जनपदरात्रिनाभिनामगोत्ररूपस्थानवर्णवयोवचनबन्धुषु ।
सज्योतिः । सजनपदः । सरात्रिः । सनाभिः । सनामा । सगोत्रः । सरूपः ।
सस्थानः । सवर्णः । सवयाः । सवचनः । सवन्धुः ।

८६. चरणे ब्रह्मचारिणि । सब्रह्मचारी ।

८७. तीर्थे ये । सतीर्थ्यः ।

८८. विभाषोदरे । सोदर्यः । समानोदर्यः ।

८९. दृग्दृशवतुषु । सदृक् । सदृशः । * दृक्षे चेति वक्तव्यम् * सदृक्षः ।

९०. इदंकिमोरीशकी । ईदृक्, ईदृशः । इयान् । कीदृक्, कीदृशः,
कियान् । * दृक्षे च * ईदृक्षः । कीदृक्षः ।

९१. आ सर्वनाम्नः । तादृक्, तादृशः । तावान् । तादृक्षः । यादृक्,
यादृशः । यावान् । यादृक्षः । अमूदृक्, अमूदृशः, अमूदृक्षः ।

९२. विश्वदेवयोश्च टेरद्रथश्चतावप्रत्यये । विश्वगञ्जतीति, विश्वद्रयङ् ।
देवद्रयङ् । तद्रयङ् । यद्रयङ् । अमुमुयङ्, अदमुयङ्, अदद्रयङ् । * छन्दसि
स्त्रियां बहुलम् * विश्वाची च घृताची च । देवद्रीची नयत देवयन्तः ।
कद्रीची ।

९३. समः समि । सम्यङ् । सम्यङ्गौ । सम्यङ्गः । समीचः । समीचा ।

१. सगर्भसयूथेति यत् । २. यद्वा सहशार्थः सहशब्दोऽस्ति सदृशः सख्या,
ससखीति यथा । ३. ब्रह्म वेदस्तदध्ययनार्थं व्रतमपि ब्रह्म तच्चरतीति, ब्रह्मचारी ।
समानः स इति । ४. समानतीर्थे वासीति यत् । ५. समानोदर इति यत् ।
६. वतुरुत्तरार्थः । ७. अदसोऽसेरिति मत्वोत्वे पृथक् २ । ८. अन्त्यबाधेऽन्त्यस-
देनास्येति परस्यैव मुत्वम् । ९. नात्र मुत्वं सूत्रेऽसेरिति दर्शनात् । १०. अच इत्य-
ङोपे चाविति दीर्घः ।

६४. तिरसस्तिर्यलोपे । तिर्यङ् । तिर्यञ्चौ । तिर्यञ्चः । लोपे तु, तिरश्चः । तिरश्चेत्यादि ।

६५. सहस्य सध्रिः । सध्र्यङ् । सध्र्यञ्चौ । सध्र्यञ्चः । सध्रीचः । सध्रीचेत्यादि ।

६६. सध मादस्थयोश्छन्दसि । इन्द्र चास्मिन्तसधमादे । सोमः सधस्थम् ।

६७. छान्तरूपसर्गेभ्योऽप इत् । द्विर्गता आपो यस्मिन्निति, द्वीपम् । अन्तरीपम् । प्रतीपम् । समीपम् । कृतसमासान्तग्रहणान्नेह :- स्वप्, स्वपी । * अवर्णान्ताद्वा * प्रेपम्, प्रापम् । परेपम्, परापम् ।

६८. ऊदनोर्देशे । अनूपो देशः ।

६९. अषष्ठ्यतृतीयास्थस्यान्यस्य दुगाशीराशास्थास्थितोत्सुकोति-कारकरागच्छेषु । अन्यदाशीः । अन्यदाशा । अन्यदास्था । अन्यदास्थितः । अन्यदुत्सुकः । अन्यदूतिः । अन्यत्कारकः । अन्यद्रागः । अन्यदीयः ।

१००. अर्थे विभाषा । अन्यदर्थः, अन्यार्थः ।

१०१. कोः कत्तत्पुरुषेऽचि । कुत्सितोऽश्वः, कदश्वः । कदन्नम् । अन्यत्र तु, कृष्टो राजा । * त्रौ च * कुत्सितास्त्रयः, कत्त्रयः ।

१०२. रथवदयोश्च । कदथः । कद्वदः ।

१०३. तृणे च जातौ । कत्तृणम् ।

१०४. का पथ्यक्षयोः । कापथम् । काक्षः ।

१०५. ईषदर्थे । ईषज्जलं काजलम् । काम्लः ।

१०६. विभाषा पुरुषे । कापुरुषः, कुपुरुषः ।

१०७. कवं चोष्णे । कवोष्णम्, कोष्णम्, कदुष्णम् ।

१०८. पथि चच्छन्दसि । कवपथः, कापथः, कुपथः ।

१. अच इत्यलोपः । २. अप इति कृतसमासान्तानुकरणम् । षष्ठ्यर्थे प्रथमा । ३. कारके छे च अषष्टीति निषेधो न विधानारम्भात् । ४. गहादेराकृतिगणत्वाच्छः । ५. अक्षशब्देन तत्पुरुषः । अक्षिशब्देन बहुव्रीहिर्वा ।

१०९. पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम् । पृषत उदं पृषोदरम् । वारिवाहको बलाहकः । * दिक्शब्देभ्यस्तीरस्य तारभावा वा * दक्षिणतारम्, दक्षिण-तीरम् । उत्तरतारम्, उत्तरतीरम् । * दुरो दाशनाशदभ्येषूत्वमुत्तरपदादेः षुत्वञ्च * । दूदाशः । दूणाशः । दूडभः । दूढयः । दूणी । * षष उत्वं दतृदशत्रासुत्तर-पदादेः षुत्वं च * षोडन् । षोडश । * धासु वा षष उत्त्वमुत्तरपदादेः षुत्वञ्च * षोडा, षड्धा ।

११०. संख्याविसायपूर्वस्याहस्याहनन्यतरस्यां डौ । द्व्यह्नि, द्व्यह-नि, द्व्यहे । व्यह्नि, व्यहनि, व्यहे । सायाह्नि, सायाहनि, सायाहे ।

१११. द्रूलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः । पुना रमते । हरी रम्यः । शम्भु राजते । लोढः । अजर्घाः ।

११२. सहिवहोरोदवर्णस्य । सोढा । वोढा । सोढुम् । वोढुम् । सोढव्यम् । वोढव्यम् ।

११३. साढ्यै साद्वा साढौति निगमे । साढ्यै समन्तात् । साद्वा शन्नून् । महद्भिषयः पृतनासु साढ्यै । लोके तु, सोढा । सोढा ।

११४. संहितायाम् । अधिकारोऽयं द्व्यचोऽतस्तिङ् इति यावत् ।

११५. कर्णे लक्षणस्याविष्टाष्टपञ्चमणिभिन्नच्छिन्नच्छिद्रस्रुवस्वस्तिकस्य । द्विगुणार्कणः । दानार्कणः । नेह :- विष्टर्कणः । अष्टर्कणः । पञ्चर्कणः । मणिकर्णः । भिन्नर्कणः । छिन्नर्कणः । छिद्रर्कणः । स्रुवर्कणः । स्वस्तिकर्कणः ।

१. तलोपः । भवेद्दर्शनागमाद्धंसः सिद्धो वर्णविपर्ययात् । गृढोत्मा वर्णविकृतेर्चर्ण-नाशात्पृषोदरम् । २. पूर्वपदस्य व उत्तरपदादेश्च लत्वम् । ३. दुःखेन दाश्यते । ४. दुःखेन नाश्यते । ५. दम्भेर्नलोपः । ६. दुःखेन ध्यायति । ७. द्रुवन्तोऽस्यां सीदन्तीति द्रुवच्छब्दस्य वृ आदेशः । सदेरधिकरणे ङट् । आकृतिगणोऽयम् । ८. अहः सायः, सायाहः । ९. अण्ग्रहणं पूर्वेण णकारेणेति सूचयितुमिहान्ग्रहणस-न्यथा दीर्घपदश्रुत्याच इत्युपस्थितेरेव सिद्धेः । १०. पूर्वग्रहणमनुत्तरपदेऽपि पूर्वमा-त्रस्य दीर्घार्थम् । ११. सहेः क्त्वाप्रत्यये आद्यं रूपद्वयम्, तृनि तृतीयं निपात्यते । १२. अचोर्मध्यस्थस्य ङस्य लः ङस्य ल्ङश्च प्रातिशाख्ये विहितः । आह हि :-द्वयो-श्चास्य स्वरयोर्मध्यमेत्य संपद्यते स ङकारो ल्ङकारः । ल्ङ्ङकारतामेति स एव चास्य ङकारः सन्नूपमणा संप्रयुक्तः । १३. दीर्घ इत्यनुवर्त्तते ।

११६. नहिवृतिवृषिव्यधिरुचिसहितनिषु कौ । उपानस् । नीवृब् ।
प्रावृट् । मर्माविव् । नीरुक् । ऋतीषट् । तरोतष् ।

११७. वनगिर्योः संज्ञायां कोटरकिंशुलकादीनाम् । कोटरावणम् ।
मिश्रकावणम् । सिध्रकावणम् । सारिकावणम् । किंशुलकागिरिः । अञ्जनागिरिः ।

११८. वले । कृषीवलः । दन्तावलः । आसृतीवलः ।

११९. मतौ बहुचोऽनजिरादीनाम् । अमरावती । नेह :- अजिरवती ।

१२०. शरादीनां च । शरावती । धूमावती ।

१२१. इको वहेऽपीलोः । ऋषीवहम् । कपीवहम् । * अपीलवादीनामिति
वाच्यम् * पीलुवहम् । दारुवहम् ।

१२२. उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये बहुलम् । परोपाकः, परिपाकः । मनु-
ष्ये तु, निषादः ।

१२३. इकः काशे । वीकाशः । नीकाशः । नेह :- प्रकाशः ।

१२४. दस्ति । नीत्तम् । सूत्तम् । नेह :- प्रत्तम् ।

१२५. अष्टनः संज्ञायाम् । अष्टावकः । अष्टापदम् ।

१२६. छन्दसि च । अष्टापदी ।

१२७. चित्तेः कपि । एकचित्तीकः ।

१२८. विश्वस्य वसुराटोः । विश्वावसः । विश्वाराट् ।

१२९. नरे संज्ञायाम् । विश्वानरः ।

१३०. मित्रे चर्षौ । विश्वामित्रः । नेह :- विश्वमित्रो माणवकः ।

१३१. मन्त्रे सोमाभ्वेन्द्रियविश्वदेव्यस्य मतौ । अश्वावर्तो सोमावतोम् ।
इन्द्रियावान्मद्विन्तमः । विश्वकर्मणा विश्वदेव्यावता ।

१३२. ओषधेश्च विभक्तावप्रथमायाम् । यदोषधीभ्यः । अदधात्योष-
धीषु । प्रथमायान्तु, स्थिरेयमस्त्वौषधिः ।

१३३. ऋचि तुनुधमन्तुतङ्कुत्रोरुण्याणाम् । आ तू न इन्द्रः । नू मर्त्तः ।
उत वा वा स्यालात् । मक्षू गोमन्तमीमहे । भरता जातवेदसम् । कूमनाः । अत्रा
ते भद्रा । यत्रा नश्रका । उरुण्या णः ।

१. असंज्ञार्थमिदम् । २. तडिति थादेशस्य डित्वपक्षे ग्रहणम् । नेह :-
शृणोत प्रावाणः ।

१३४. इकः सुभि । अभीषु^१ णः सखीनाम् ।
 १३५. द्व्यचोऽतस्तिङः । विद्या हि । चक्रा जसरम् ।
 १३६. निपातस्य च । एवा हि ते ।
 १३७. अन्येषामपि दृश्यते । केशाकेशि । कवाकवि । * शुनो दन्त-
 दंष्ट्राकर्णकुन्दवराहपुच्छेषु दीर्घो वाच्यः * श्वादन्तः । श्वादंष्ट्रः । श्वाकर्णः । श्वा-
 कुन्दः । श्वावराहः । श्वापुच्छः ।
 १३८. चो^१ । दधीचः पश्य । मधूचः पश्य । प्राचः । प्रतीचः ।
 १३९. सम्प्रसारणस्य । कारोषगन्धीपुत्रः । कौमुदगन्धीपुत्रः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

षष्ठाध्यायस्य तृतीयपादः समाप्तः ।

१. सुज इति षः । नश्च धातुस्थोऽहपुभ्य इति णः । २. अञ्चतौ लुप्तनकाराकार इत्यर्थः ।

अथ षष्ठाध्यायस्य चतुर्थपादः ।

१. अङ्गस्य । अधिकारोऽयमा सप्तमाध्यायसमाप्तेः ।
२. हलः । हृतः । जीनः । संवीतः । नेह :- निहृतम् ।
३. नामि । रामाणाम् । हरीणाम् । भानूनाम् । कर्तृणाम् ।
४. न तिसृचतसृ । तिसृणाम् । चतसृणाम् ।
५. छन्दस्युभयथा । धाता धातूणामिति बहुवृचाः । धातूणामिति तैत्ति-
रीयाः ।
६. नृ च । नृणाम्, नृणाम् ।
७. नोपधायाः । पञ्चानाम् । सप्तानाम् । नवानाम् ।
८. सर्वनामस्थाने चासम्बुद्धौ । राजा, राजानौ, राजानः, राजा-
नम्, राजानौ । सम्बुद्धौ तु, हे राजन् ।
९. वा षपूर्वस्य निगमे । ऋभुक्षणम्, ऋभुक्षणम् । लोके तु, तक्षा,
तक्षाणौ ।

१०. सान्तमहृतः संयोगस्य । श्रेयान्, श्रेयांसौ, श्रेयांसः । अजरांसि ।
यशांसि । महान्, महान्तौ, महान्तः । असम्बुद्धावित्येव । नेह :- हे श्रेयः । हेमहन् ।

११. अप्तृन्तृचस्वसृनप्तृनेष्टृत्वष्टृत्तृहोतृपोतृप्रशास्तृणाम् । आपः ।
कर्त्तारौ, कर्त्तारः कटान् । कर्त्तारौ, कर्त्तारः कटस्य । स्वसारौ, स्वसारः । नसारौ,
नसारः । नेष्टारौ, नेष्टारः । त्वष्टारौ, त्वष्टारः । क्षत्तारौ, क्षत्तारः । होतारौ,
होतारः । पोतारौ, पोतारः । प्रशास्तारौ, प्रशास्तारः । नेह :- पितरौ, पितरः ।
भ्रातरौ, भ्रातर इत्यादि । असम्बुद्धावित्येव । नेह :- हे कर्त्तः । हे स्वसः ।

१. सम्प्रसारणस्येति वृत्तं । अङ्गस्य विशेषणतया तदन्तविधिः । तेनाङ्गावय-
वाद्धलः परं यत्सम्प्रसारणं तदन्ताङ्गस्येत्यर्थः । २. आगतनुट्कं षष्ठीबहुवचनमाप्त-
नाम् । ३. नोपधाया इति वृत्तं । ४. इहोपधाया इत्येवानुवृत्तं । नन्नादीनां ग्रहणं
व्युत्पत्तिपक्षे नियमार्थम् । एवंभूतानां संज्ञाशब्दानामन्येषां दीर्घा मा भूदिति ।
उद्गतातृशब्दस्य तु भवत्येव समर्थसूत्रे उद्गतातर इति भाष्यप्रयोगाच्च ।

१२. इन्हन्पूषार्यम्णां शौ^१ । बहुदण्डीनि । बहुवृत्रहाणि । बहुपूषाणि । बह्वर्यमाणि ।

१३. सौ च । दण्डी । वृत्रहा । पूषा । अर्यमा । सम्बुद्धौ तु, हे दण्डिन् । वृत्रहन् । पूषन् । अर्यमन् ।

१४. अत्वसन्तस्य चाधातोः । भवान् । कृतवान् । गोमान् । सपथाः । चन्द्रमाः । वेधाः । असम्बुद्धावित्येव । नेह :- हे गोमन् । हे सपथः ।

१५. अनुनासिकस्य किभ्रलोः किङ्कति । इदमिवाचरति, इदामति । राजानति । प्रशान् । शान्तः । शान्तिः । शंशान्तः ।

१६. अज्भनगमां सानि । विवीषति । तुष्टूषति । चिकीर्षति । जिघांसति । अधिजिगांसते ।

१७. तनोतेर्धिभाषा । तितांसति, तितंसति । नेह :- तितनिषति ।

१८. क्रमश्च क्त्वि । क्रान्त्वा, क्रन्त्वा । नेह :- क्रमिक्त्वा ।

१९. च्छ्वोः शूडनुनासिके च । प्रश्नः । प्राट् । विश्वः । खौनाति ।

२०. ज्वरत्वरश्रिव्यविमवामुपधायाश्च । जूः, जूरौ, जुरः । जूर्तिः । तूः, तूरौ, तुरः । तूर्तिः । श्रूः, श्रुवौ, श्रुवः । श्रूतः । श्रूतिः । ऊः, उवौ, उवः । ऊतिः । मूः, मुवौ, मुवः । मूर्तिः ।

२१. राल्लोपः । मुह्यँ—मूः, मुरौ, मुरः । मूर्तः । मूर्तिः । हुह्यँ—हूः, हूरौ, हुरः । हूर्तिः । तुर्वी—तूः, तूरौ, तुरः । तूर्णः । तूर्तिः । धुर्वी—धूः, धुरौ, धुरः । धूर्णः । धूर्तिः ।

२२. असिद्धवदत्रा भात् । असिद्धवदित्यधिक्रियते आध्यायसमाप्तेः । एधि । शाधि । जहि । समानाश्रय एव । नेह :- पपुषः । चिच्युषः ।

१. सिद्धे सत्यारम्भो नियमार्थः । एषां शावेवोपधाया दीर्घो नान्यत्र दण्डिनौ । वृत्रहणौ । पूषणौ । अर्धमणौ । २. यद्बलुगन्तादयं तस् । ३. अजादेशस्य गमेर्यद्वहणं व्याख्यानात् । तेनेङ् एतद्द्रुपम् । गमेस्तु, संजिगंसते । ४. सनीवन्तर्धेति सूत्रे पठितेन तनिपतिदरिद्रातिभ्य इति वार्तिकेन वेट् । ५. उदितो वेति वेट् । ६. पृच्छतीति किञ्चवीति किप् दीर्घश्च । अत्रच्छस्य शः । तस्य पत्वे जइत्वे चत्त्वम् । ७. खवधानुः श्रयादिः । ८. छोरिति वर्त्तते । ९. न ध्याख्यापृमूर्धिमदामिति निष्ठानत्वाभावः । १०. इत ऊर्ध्वमा पादसमाप्तेराभीयं तस्मिन्समानाश्रये कर्त्तव्ये तदसिद्धम् । अत्रेति पदेन समानाश्रयेऽस्मिन्नित्यर्थो भाष्यव्याख्यानाल्लभ्यते ।

२३. श्नान्नलोपः । इन्धे । अनक्ति । भनक्ति । हिनस्ति ।

२४. अनदितां हल उपधायाः किङति । स्रस्तः । ध्वस्तः । अग्नि-
मत् । प्राङ्, प्राञ्चौ, प्राञ्चः । * रञ्जेगौ मृगरमणे नलोपो वक्तव्यः * रजयति
मृगान् । नेह :- रञ्जयति पक्षिणः मृगान्वा तृणदानेन । * असि अकेऽने च
रञ्जेर्नलोपो वाच्यः * रजः । रजकः । रजनम् ।

२५. दंशस्तञ्जस्वञ्जां शपि । दशति, दशतः, दशन्तीत्यादि । सजति ।
स्वजते । परिष्वजते ।

२६. रञ्जेश्च । रजति, रजतः, रजन्तीत्यादि । रजते, रजेते, रजन्त
इत्यादि ।

२७. घञि च भावकरणयोः । रागः । नेह :- रज्यत्यस्मिन्, रङ्गः ।

२८. स्यदो जवे । स्यदो वेगः । अन्यत्र स्यन्दः ।

२९. अवोदैधौद्मप्रथहिमश्रथाः । अवोदः अवक्लेदनम् । एध इन्ध-
नम् । ओद्म उन्दनम् । प्रथथः । हिमश्रथः ।

३०. नाञ्चेः पूजायाम् । अञ्जिता गुरवः । प्राङ्, प्राञ्चः, प्राञ्चा, प्राङ्-
भ्यामित्यादि ।

३१. क्तिव स्कन्दिस्स्यन्दोः । स्कन्त्वा । स्यन्त्वा, स्यन्दिक्त्वा ।

३२. जान्तनशां विभाषा । रङ्क्त्वा, रक्त्वा । भङ्क्त्वा, भक्त्वा ।
नष्टा, नष्टा । इटि नशित्वा ।

३३. भञ्जेश्च चिणि । अभाजि, अभञ्जि ।

३४. शास् इदङ्हलोः । अशिषत्, अशिषताम्, अशिषन् । शिष्टः । तौ
शिष्टः ।

३५. शा हौ । शाधि ।

३६. हन्तेर्जः । जहि ।

१. नलोपे कृते उगिदचामिति नुम् । संयोगान्तलोपे नुमो नकारस्य किन्प्रत्य-
यस्येति ङः । २. मृगरमणमाखेटकम् । ३. नेह नुम् । ४. ऊदित्वाद्देट् । ५. इत्वे
कृते शासिवसीति षः । ६. शादेशस्यासिद्धत्वाद्धेर्धिः । उपधाया इति निवृत्तम् ।
७. जादेशस्यासिद्धत्वादतो हेरिति न लुक् ।

३७. अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपो भ्रूलि विङ्-
ति । यतः, यतवान्, यतिः । रतः, रतवान्, रतिः । नतः, नतिः । गतः,
गतिः । हतः । मतः । वतिः । ततः । क्षतः । क्षितः । कृतः । वृतः । घृतः ।
वतः । मतः ।

३८. वा ल्यपि । व्यवस्थितविभाषेयम् । मान्तानिटां वा, नान्तानिटां
वनादीनां च नित्यम् । आगत्य, आगम्य । प्रणत्य, प्रणम्य । प्रहृत्य, प्रमत्य ।
प्रवत्य । वितत्य ।

३९. न क्तिचि दीर्घश्च । यन्तिः । रन्तिः । वन्तिः । तन्तिः ।

४०. गमः कौ । अङ्गगद् । * गमादीनामिति वक्तव्यम् * परीतत् ।
संयत् । छनत् । * ऊङ् च गमादीनामिति वक्तव्यम् * अग्रेणुः । अग्रेभ्रूः ।

४१. विङ्वनोरनुनासिकस्यात् । अञ्जाः । गोजाः । गोषाः । कूप-
खाः । विजावा ।

४२. जनसनखनां सन्भ्रूलोः । जातः, जातवान्, जातिः । सिषा-
सति, सातः, सातिः । खातः, खातिः ।

४३. ये विभाषा । जायते, जन्यते । जाजायते, जञ्जन्यते^५ । सायते,
सन्यते । सासायते, संसन्यते । खायते, खन्यते । चाखायते, चंखन्यते ।

४४. तनोतेर्यकि । तायते, तन्यते ।

४५. सनः क्तिचि लोपश्चास्यान्यतरस्याम् । सातिः, सतिः, सन्तिः ।

४६. आर्धधातुके । अधिक्रियत इदं न ल्यपोत्यतः प्राक् ।

४७. अस्जो रोपधयोरमन्यतरस्याम् । भ्रष्टा, भर्ष्टा । भ्रक्षति, भर्क्षति ।
भ्रज्जनम्, भर्जनम् ।

१. यमि, रमि, नमि, गमि, हनि, मन्यतयोऽनुनासिकान्ता अनुदात्तोपदेशाः ।
तनोत्यादयश्च तनु, षणु, क्षणु, क्षिणु, ऋणु, वृणु, घृणु, वनु, मनवः । २. तनोते-
स्त्वात्वं वक्ष्यति । ३. क्तिक्तौ च संज्ञायामिति क्तिच् । ४. लोपश्च । ५. जनेः
श्यनि तु ज्ञाजनोर्जा इति नित्यं जादेशः ।

४८. अतो लोपः । गोपायाञ्चकार । गोपायिता । चिकीर्षिता । चिकीर्षकः ।

४९. यस्य हलः । बेभिदांचके । बेभिदिता । सोसूचांचके । सोसूचिता ।

५०. क्यस्य विभाषा । समिधांचकार, समिध्यांचकार । समिधिता, समिधियता । समिधांचके, समिध्यांचके ।

५१. रोरनिटि । इयङ्यण्गुणवृद्धिदीर्घाणामपवादः । अततक्षत् । आटि-
टत् । कारणा । कारकः । कार्यते ।

५२. निष्ठायां सेटि । भावितः । कारितम् । गणितम् ।

५३. जनिता मन्त्रे । यो नः पिता जनिता । लोके तु, जनयिता ।

५४. शमिता यज्ञे । शृतं हविः शमितः । लोके शमयितः ।

५५. अयामन्ताल्वाय्येत्स्विष्णुषु । कारयाञ्चकार । कामयाञ्चके ।
मण्डयन्तः । स्पृहयालुः । स्तनयित्तुः । पोषयिष्णवः ।

५६. ल्यपि लघुपूर्वात् । विगणय्य । प्रणमय्य । प्रवेभिदय्य । नेह :-
संप्रसार्य ।

५७. विभाषापः । प्रापय्य, प्राप्य ।

५८. युप्लुवोर्दीर्घश्छन्दासि । दान्त्यनुपूर्वं वियूय । यत्रायोदक्षिणा परि-
प्लूय । लोके तु, वियुत्य । परिप्लुत्य ।

५९. क्षियः । प्रक्षीय ।

६०. निष्ठायामण्यर्थे । क्षीणवान् । प्रक्षीणः । क्षीणः । नेह :- क्षितः
कामो मया ।

६१. वा क्रोशदैन्ययोः । क्षीणायुर्भव, क्षितायुर्भव । क्षीणोऽयं तपस्वी,
क्षितोऽयं तपस्वी ।

१. इहार्धधातुक इत्यधिकृतमावृत्त्या आर्धधातुकोपदेशेऽतो लोप आर्धधातुके
परत इत्यर्थबोधकम् । २. क्यच्क्यङोर्ग्रहणम् । ३. आचारे क्यङो रूपे । ४. तुचि
सम्बुद्धयन्तमेतम् । ५. नेति वक्तव्येऽय्वचनमुत्तरार्थम् । ६. ण्यदर्थो भावकर्मणी
ततोऽन्यत्रेत्यर्थः । ७. दीर्घाभावात् क्षियो दीर्घादिति निष्ठानत्वमपि न ।

६२. स्यसिच्सीयुद्तासिषु भावकर्मणोरुपदेशेऽभिनप्रहृशां वा चि-
एवदिट् च । भाविष्यते, भविष्यते । अभाविष्यत, अभविष्यत । अन्वभा-
विषाताम्, अन्वभविषाताम् । भाविषीष्ट, भविषीष्ट । भाविता, भविता ।
दायिष्यते, दास्यते । अदायिषाताम्, अदासाताम् । दायिषीष्ट, दासीष्ट । दायिता,
दाता । शानिष्यते, शमिष्यते, शमयिष्यते । शामिता, शमिता, शमयिता ।
वानिष्यते, हनिष्यते । अघानिषाताम्, अहसाताम् । पक्षे अवधिषाताम् । वानि-
षीष्ट । पक्षे वधिषीष्ट । वानिता, हन्ता । ग्राहिष्यते, ग्रहीष्यते । ग्राहिता, ग्रहीता ।
दशिष्यते, द्रश्यते । अदशिषाताम्, अदक्षाताम् । दशिषीष्ट, दक्ष ष्ट । दशिता, द्रष्टा ।

६३. दीडो युडचि किडति । * वुग्युडावुवङ्गणोः सिद्धौ वक्तव्यौ *
दिदीये, दिदीयाते, दिदीयिरे ।

६४. आतो लोप इटि च । पपिथ । तस्थिथ । दधनुः, दधुः । पपतुः,
पपुः । गोदः ।

६५. ईद्यति । देयम् । ग्लेयम् । हेयम् । स्थेयम् ।

६६. घुमास्थागापाजहातिसां हलि । दीयते । देदीयते । धीयते ।
मीयते । मेमीयते । स्थीयते । तेष्टीयते । जेगीयते । अध्यगीष्ट । पीयते । पेपीयते ।
पातेस्तु, पायते । द्वीयते । जेद्वीयते । जिद्वीतेस्तु, द्वायते । अवसीयते । सेसीयते ।
किङ्क्षीत्येव नेह :- दाता । धाता ।

६७. ण्लिङि । देयात् । घेयात् । मेयात् । स्थेयात् । गेयात् । पेयात् ।
हेयात् । अवसेयात् ।

६८. वाऽन्यस्य संयोगादेः । ग्लेयात्, ग्लयात् । स्लेयात्, स्लायात् ।
अन्यस्येति नेह :- स्थेयात् ।

६९. न ल्यपि । प्रदाय । प्रमाय । प्रस्थाय । प्रगाय । प्रपाय । प्रहाय ।
अवसाय ।

१. चिणीवाङ्कार्यमित्यर्थः । स्यादीनामिडागमश्च । इहाध्वानुत्कर्मित्यधि-
कृतं सीयुदो विशेषणं नेतरेशामव्यभिचारात् । २. चिण्वदिट् आभीयत्वेनासिद्ध-
त्वार्णिलोपः । ३. चिण्णमुलोरिति वा दीर्घः । ४. ग्रहोऽल्लिटीति चिण्वदिटो
न दीर्घत्वम् । प्रकृतस्य बलादिलक्षणस्यैवेदस्तत्र ग्रहणात् । ५. बहिरङ्गत्वेन युटोऽसि-
द्धत्वाद्यणि प्राप्ते घवनम् । ६. लुग्विकरणालुग्विकरणयोरलुग्विकरणस्यैव ग्रहणात् ।

७०. मयतेरिदन्यतरस्याम् । अपमित्य याचते, अपमाय वा ।

७१. लुङ्लङ्लुङ्चङुदात्तः । अभूत् । अभवत् । अभविष्यत् । अका-
र्षीत् । अकरोत् । अकरिष्यत् ।

७२. आडजादीनाम् । ऐधिष्ट । ऐधत । ऐधिष्यत । आतीत् । आतत ।
आतिष्यत् ।

७३. छन्दस्यपि दृश्यते । आनट् । आवः ।

७४. न माङ्योगे । मा भवान् भूत् । मा स्म भवत्, भूद्वा । मा भवानी-
क्षिष्ट । मा स्म भवानीक्षत ।

७५. बहुलं छन्दस्यमाङ्योगेऽपि । जनिष्ठा उग्रः । काममूनयीत् ।
मा वः क्षेत्रे परबीजान्यवाप्सुः ।

७६. इरयो रे । प्रथमं दध्न आपः । बाहुलकान्नेऽः- अग्निरूमाणि
चक्रिरे ।

७७. अचि श्नुधातुध्रुवां य्वोरियङुवड्यौ । आप्नुवन्ति । शक्नुवन्ति ।
चिक्षियतुः, चिक्षियुः । लुलुवतुः, लुलुवुः । नियौ, नियः । लुवौ, लुवः । भ्रुवौ,
भ्रुवः । * तन्वादीनां छन्दसि बहुलम् * तन्वं पुषेम, तनुवं पुषेम । अयम्बकम्,
त्रियम्बकम् । स्वर्गो लोकः । सुवर्गः ।

७८. अभ्यासस्यासवर्णे । इयेव । उवोख । इयत्ति । नेह :- ईषतुः ।
कलतुः ।

७९. स्त्रियाः । स्त्रियौ, स्त्रियः । स्त्रीणामित्यत्र तु, परत्वान्नुट् ।

८०. वामशसोः । स्त्रियम्, स्त्रीं वा पश्य । स्त्रियः, स्त्रीः ।

८१. इणो यण् । यन्ति । यन्तु । आयन् ।

८२. एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य । प्रध्यौ, प्रध्यः । ग्रामण्यौ, ग्रामण्यः ।
नेह :- नियौ, नियः । यवक्रियौ, यवक्रियः ।

८३. ओः सुपि । खलप्यौ, खलप्यः । सुल्वौ, सुल्वः । अनेकाच
इत्येव । नेह :- लुवौ, लुवः ।

१. यत्र विहितस्ततोऽन्यद्वेत्यर्थः । २. रेभावस्याभीयत्वेनासिद्धत्वाद्दालोपः ।
अत्र रेण्वदस्येति कृते पुनरपि रेभावः । तदर्थं च सूत्रे द्विवचनान्तमिरयोरिति
निर्दिष्टम् ।

८४. वर्षाभिवश्च । वर्षाभ्वौ, वर्षाभ्वः । * हन्करपुनःपूर्वस्य भुवो
यणवक्तव्यः * हन्भ्वौ, हन्भ्वः । करभ्वौ, करभ्वः । पुनभ्वौ, पुनभ्वः ।

८५. न भूसुधियोः । प्रतिभुवौ, प्रतिभुवः । छधियौ, छधियः ।

८६. छन्दस्युभयथा । वनेषु चित्रं विभवं विभुवं वा । छध्यो नव्यमग्ने
छधियो वा ।

८७. हुश्रुयोः सार्वधानुके । जुहति, जुहतु । छन्वन्ति, छन्वन्तु,
अछन्वन् । नेह :- जुहुवतुः । असंयोगपूर्वस्येत्येव । नेह :- आप्नुवन्ति ।

८८. भुवो वुग्लुङ्लितोः । अभूवन्, अभूवम् । बभूव, बभूवतुः,
बभूवुः ।

८९. ऊटुपधाया गोहः । गूहति, गूहते । निगूहकः । निगूहनम् ।
नेह :- जुगुहतुः । गोढा ।

९०. दोषो णौ । दूषयति, दूषयतः, दूषयन्ति ।

९१. वा चित्तविरागे । चित्तं दूषयति, दोषयति वा कामः ।

९२. मितं ह्रस्वः । घटयति । व्यथयति । जनयति । शमयति । ज्ञपयति ।
केचिदिह वेत्यनुवर्त्य व्यवस्थितविभाषां कलयन्ति । तेनेह न :- उत्क्राम-
यति । संक्रामयतोत्यादि ।

९३. चिण्णमुलोर्दीर्घोऽन्यतरस्याम् । अशमि, अशामि । अतमि,
अतामि । शमं शमम्, शामं शामम् । तमं तमम्, तामं तामम् ।

९४. खचि ह्रस्वः । द्विषन्तपः । परन्तपः । पुरन्दरः ।

१. कारेति दीर्घपाठे तु कारभ्वौ, कारभ्वः । स्वार्थिकः प्रज्ञादित्वाद्गुणः ।
२. पुनर्भूयैः गकः णसि । ३. बुह् नित्यत्वाद् गुणबृद्धौ बाधते । न च द्विर्बचनेऽवीति
तयोर्निषेधान्नेह युक्तमिति वाच्यम् । स्थानिरूपातिदेशपक्षे तत्प्राप्तिरसम्भवात् ।
४. गोहरूपप्राप्तिसंभावनाविषये गुणहेतावजादौ प्रत्यय इत्यर्थः । ५. दुष इति वाच्ये
दोष इत्युक्तिः प्रक्रमाभेदात् । ६. विरागोऽप्रीतता । ७. णाविति वर्त्तते । घटादयो
मित इत्येवमादयो मितः । ८. प्रकृतो ह्रस्व एव तु न विकल्पितः । ण्यन्ताण्यौ
ह्रस्वविकल्पस्यासिद्धेः । दीर्घविधौ हि णिचो लोपो न स्थानिवदिति दीर्घः
सिध्यति । ह्रस्वविधाने तु स्थानिवत्त्वं दुर्वारम् ।

६५. ह्लादो निष्ठायाम् । प्रहृन्नः । प्रहृन्नवान् । ह्लाद इति योगविभा-
गात् प्रहर्त्तः ।

६६. छदिर्धेऽद्युसर्गस्य । प्रच्छदः । उरच्छदः । दन्तच्छदः । नेह :-
समुपच्छदः ।

६७. इस्मन्नन्नकिषु च । छदिः । छन्न । छत्स्म् । तनुच्छत् । धाम-
च्छत् ।

६८. गमहनजनखनघसां लोपः किङ्त्यनङि । जग्मतुः, जग्मुः ।
जङ्मतुः, जङ्मुः । जज्ञे, जज्ञाते । चरुनतुः, चरुनुः । जक्षतुः, जक्षुः । नेह :- गमनम् ।
अगमन् ।

६९. तनिपत्योश्छन्दसि । वितन्निरे कवयः । शकुना इव पक्षिणः ।

१००. घसिभसोर्हलि च । सग्धिश्च मे । बन्धां ते हरी धानाः ।

१०१. हुभल्भ्यो हेर्धिः । जुहुधि । भिन्धि । छिन्धि । नेह :- क्रीणीहि ।

१०२. श्रुशृणुपृक्पृक्भ्यश्छन्दसि । श्रुधो हवम् । शृणुधी गिरः । राय-
स्थुधि । उरुणस्कृधि । अपावृधि ।

१०३. अङितश्च । रारन्धि । अस्मे प्रयन्धि । युयोधि जातवेदः ।

१०४. चिणो लुक् । अभावि । अकारि । अप्यायि । अपावि ।

१०५. अतो हेः । भव । पच । पठ । गच्छ । नेह :- युहि । रुहि ।

१०६. उतश्च प्रत्ययादसंयोगपूर्वात् । चिनु । छुनु । कुरु । धिनु ।

* छन्दसि वावचनम् * धिनुहि यज्ञपतिम् । कृणुहि ।

१०७. लोपश्चास्यान्यतरस्यां भ्वोः । छन्वः, छनुवः । छन्मः, छनुमः ।

१०८. नित्यं करोतेः । कुर्वः । कुर्मः ।

१०९. ये च । कुर्ध्यात्, कुर्ध्याताम्, कुर्धुः ।

१. पुंसि संज्ञायामिति घः । २. भिन्तादित्यत्र परत्वात्तातङ्गा बाधात् कृते
च तातङ्गि सकृद्गताविति न्यायाद्विभावो न । ३. अन्येषामपीति दीर्घत्वम् ।
४. रमेर्व्यत्ययेन परस्मैपदम् । वा छन्दसीति पितृवेनास्याङित्वम् । शपः
श्लुश्रभ्यासदीर्घश्च । ५. यमेः शपो लुक् । ६. यौतेः शपः श्लुः । ७. हलि चेति
दीर्घत्वं न भकुर्दुरामिति निषिध्यते ।

११०. अत उत्सार्वधातुके । कुरुतः, कुर्वन्ति, कुरु । किङ्तीत्येव ।
नेह :- करोति, कराषि, करोमि ।

१११. अस्सोरह्ये^१प । रुन्धः, रुन्धन्ति । भिन्तः, भिन्दन्ति । स्तः,
सन्ति । किङ्तीत्येव । नेह :- भिनत्ति । अस्ति ।

११२. आभ्यस्तयोरानतः । क्रीणते । लुनते । मिमते । जिहते ।

११३. ई हल्यघोः । क्रीणीतः । लुनीतः । पुनीतः । नेह :- लुनाति ।
दत्तः ।

११४. इदरिद्रि^२स्य । दरिद्रितः । दरिद्रिथः । दरिद्रिधः । दरिद्रिमः ।
* दरिद्रांतरार्धधातुके विवक्षित आलोपो वाच्यः । लुङि वा, सनि ण्वुलि ल्यु-
टि च न * दरिद्रिता । अदरिद्रित्, अदरिद्रासोत् । दिदरिद्रासति । दरिद्रायकः ।
दरिद्राणम् ।

११५. भियोऽन्यतरस्याम् । बिभितः, बिभीतः । बिभिथः, बिभीथः ।

११६. जहातेश्च । जहितः, जहीतः । जहिथः, जहीथः ।

११७. आ च हौ । जहाहि, जहिहि, जहीहि ।

११८. लोपो यि । जह्यात्, जह्याताम्, जह्युः ।

११९. घ्वसोरेद्वावभ्यासलोपश्च^३ । देहि । धेहि । एधि ।

१२०. अत एकहल्मध्येऽनादेशादेर्लिटि^४ । रेणुतुः, रेणुः । पेचुतुः, पेचुः ।
देधे, देधाते, देधिरे । नेह :- चक्णुतुः, चक्णुः । बभणुतुः, बभणुः । ररक्षुतुः,
ररक्षुः । किङ्तीत्येव । नेह :- रराण । पपाच ।

१२१. थलि च सेटि । पेचिथ । रेणिथ । शेकिथ । नेह :- पपक्थ ।

१२२. तृप्तलभजप्रपश्च । तेरतुः, तेरुः, तेरिथ । फेलुतुः, फेलुः,
फेलिथ । भेजतुः, भेजुः, भेजिथ । द्रेपे, द्रेप ते, द्रेपिरे ।

१. तपरकरणं लघूपधस्य गुणनिवृत्त्यर्थम् । २. इनसोरिति शकन्धवादित्वा-
त्पररूपम् । ३. शिदर्थं लोपस्तेन सर्वस्याभ्यासस्य भवति । ४. आभीयत्वेन
एत्वस्यासिद्धत्वाद्धेधिः । इनसोरित्यल्लोपः । ५. आदेशश्चेह वैरूप्यसम्पादक
एवाश्रीयते । शशिद्वयोः प्रतिषेधवचनाज्ज्ञापकम् । तेन प्रकृतिजश्ररां तेषु सत्स्वपि
एत्वाभ्यासलोपौ स्त एव ।

१२३. राधो हिंसायाम् । अपरेधतुः, अपरेधुः, अपरेधिथ । अहिंसायां तु रराधतुः, रराधुः, रराधिथ ।

१२४. वा जृध्रमुत्रसाम् । जेरतुः, जजरतुः । जेरुः, जजरुः । जेरिथ, जजरिथ । भ्रेमतुः, बभ्रमतुः । भ्रेमुः, बभ्रमुः । भ्रेमिथ, बभ्रमिथ । त्रेसतुः, तत्रसतुः । त्रेष्ठः, तत्रष्ठः । त्रेसिथ, तत्रसिथ ।

१२५. फणां च सप्तानाम् । फेणतुः, पफणतुः । रेजतुः, रराजतुः । भ्रेजे, बभ्राजे । भ्रेशे, बभ्राशे । भ्लेशे, बभ्लाशे । स्येमतुः, सस्यमतुः । स्वेनतुः, सस्वेनतुः ।

१२६. न शसद्दवादिगुणानाम् । शशसतुः, शशष्ठः, शशसिथ । दददे, दददाते, दददिरे । ववमतुः, ववमुः, ववमिथ । शशरतुः, शशरुः, शशरिथ ।

१२७. अर्वणखसावनजः । अर्वन्तौ, अर्वन्तः, अर्वता, अर्वदुभ्याम् । अर्वती । आर्वतम् । नेह :- अनर्वाणौ । अनर्वाणिः ।

१२८. मघवा बहुलम् । मघवान्, मघवन्तौ, मघवन्तः, मघवता । मघवती । माघवतम् । मघवा, मघवानौ, मघवानः, मघोनः, मघोना, मघवभ्याम् । मघोनी । माघवनम् ।

१२९. भस्य । अधिक्रियत इदमाध्यायसमाप्तेः ।

१३०. पादः पत् । छपदः, छपदा, छपदे । द्विपदः, द्विपदा, द्विपदे । द्विपदिकां ददाति । वैयाघ्रपथः ।

१३१. वसोः सम्प्रसारणम् । विदुषः, विदुषा, विदुषे । पेदुषः, पेदुषा । पेदुषे । सेदुषः, सेदुषा, सेदुषे ।

१३२. वाह ऊद् । विश्वौहः, विश्वौहा, विश्वौहे ।

१३३. श्वयुवमघोनामतद्धिते । शुनः, शुना, शुने । यूनः, यूना, यूने । मघोनः, मघोना, मघोने । नेह :- शौवनं मांसम् । यौवनम् । माघवनम् ।

१. लुप्ताकारः पादशब्दो गृह्यते । २. एत्येग्रत्यूट्स्विति वृद्धिः । सम्प्रसारण एव कृते गुणे च वृद्धिरेचीति वृद्धौ विश्वौह इत्यादीनां सिद्धौ ऊद्ग्रहणं ज्ञापयति असिद्धं बडिरङ्गमन्तरङ्ग इति परिभाषाम् । ३. शुनो विकारे प्राणिरजतादिभ्य इत्यञ् । द्वारादिस्वादौजागमः ।

उत्तमन्न अन इति योगो विभज्यते । तस्य चात्रापि सम्बन्धादन्नन्तानामेवेदम् ।

नेह :- युवतीः । मघवतः ।

१३४. अल्लोपोऽनः । राज्ञः, राज्ञा, राज्ञे । यूष्णः, यूष्णा, यूष्णे ।

नेह :- राजकीयम् ।

१३५. षपूर्वहन्धृतराज्ञामणि । औक्ष्णः । ताक्ष्णः । औणम्नः । धार्त-
राज्ञः ।

१३६. विभाषा डिश्योः । राज्ञि, राजनि । यूष्णि, यूष्णि । साम्नि,
सामनि ।

१३७. न संयोगाद्वमन्तात् । यज्वनः, यज्वना, यज्वने । ब्रह्मणः,
ब्रह्मणा, ब्रह्मणे । पर्वणा, पर्वणे ।

१३८. अचः । प्राचः, प्राचा, प्राचे । प्रतोचः, प्रतीचा, प्रतीचे । दधीचः,
दधीचा, दधीचे ।

१३९. उद ईत् । उदीचः, उदीचा, उदीचे ।

१४०. आतो धातोः । विश्वपः, विश्वपा, विश्वपे । गोपः, गोपा, गोपे ।
नेह :- खट्वाः । मालाः ।

१४१. मन्त्रेष्व्याद्व्यादेरात्मनः । त्मना देवेषु । लोके तु आत्मना ।

१४२. ति विंशतेर्ङिति । विंशत्या क्रीतः, विशकः । विंशतेः पूरणो
विंशः ।

१४३. टेः । कुमुद्वान् । नड्वान् । वेतस्वान् । उपसरजो मन्दुरजः ।
त्रिशकः ।

१४४. नस्तद्धिते । औद्दुलोमिः । आग्निशर्मिः । अश्व्यात्मन् । * ना-
न्तस्य ढिलापे सब्रह्मचारिपीठसर्पिकलापिकौथुमितैतिलिजाजलिलाङ्गलिशिला-
शिखण्डिसुकरसहस्रवर्णामुपसंख्यानम् * सब्रह्मचारिण इमे, सब्रह्मचाराः । पीठ-
सर्पिण इमे, पैठसर्पाः । कलापिना प्रोक्तमधीयते, कालापाः । कौथुमिन इमे,

१. अन्नन्तत्वाभावादिति भावः । २. अञ्चतिर्लुप्तनकारो निर्दिश्यते अच इति ।
३. नलोपे कृते अच इत्यलोपे चाविति दीर्घः । ४. बाह्वादित्वादिङ् । ५. अत्र ये
इन्नन्तास्तेषामिन्नपत्य इति ये त्वन्नन्तास्तेषामिन्निति प्रकृतिभवे प्राप्ते वचनम् ।

कौथुमाः । तैतिलाः । जाजलाः । लाङ्गलाः । शैलालाः । शैखण्डाः । सौकरसन्नाः ।
सौपर्वाः । * चर्मणः कोशे * चार्मः कोशः । * अश्मनो विकार उपसंख्यानम् *
अश्मनो विकार आश्मः । * शुनः संकाचे * शौवः संकाचः । शौवनोऽन्यः ।
* अव्ययानां च सायं प्रातिहास्यमुपसंख्यानम् * सायंप्रातिकः । पौनःपुनिकः ।
बाह्यः । कौतस्कुतः ।

१४५. अहृष्टखेरेव^१ । उत्तमाहः । द्वयोरहोः समाहारः, द्वयद्वः । द्वे
अद्विती अत्रोष्टो भृता भूतो भावो वा, द्वयहीनः । द्व्यहीनः । अद्वितीयः क्रतुः । नेह :-
अह्ना निवृत्तमाह्निकम् ।

१४६. ओ^२गुणः । औपगवः । बाभ्रव्यः । माण्डव्यः । शङ्खव्यं दाह ।
बाह्वहवि ।

१४७. ढे लोपोऽकट्^३द्रवाः । कामण्डलेयः । शैतिवाहेयः । जाम्बेयः । नेह :-
काद्रवेयो मन्त्रमाश्रयत ।

१४८. यस्येति च । दाक्षी । सखी । दौलेयः । आत्रेयः । कुमारी ।
गौरी । दाक्षिः । सौमित्रिः । * औडः श्यां प्रतिषेधो वाच्यः * ज्ञाने । काण्डे ।

१४९. सूर्यतिष्यागस्त्यमत्स्यानां य उपधायाः । सूर्येणैकदिक्, सौरी
बलाका । तैषमहः । तैषी रात्रिः । अगस्त्यस्यापत्यं स्त्री, आगस्ती । मत्सी^४ । * म-
त्स्यस्य ड्याम् * नेह :- मात्स्यं मांसम् । * सूर्यागस्त्ययोश्छे च ड्यां च *
सौरीयः । सौरी । आगस्ती । आगस्तीयः । नेह :- सौर्यं चरुं निर्वपेत् ।
आगस्त्यः । * तिष्यपुष्ययोर्नक्षत्राणि * तैषः । पौषः ।

१५०. हलस्ताद्धितस्य^५ । गार्गी । वात्सी ।

१५१. आपत्यस्य च तद्धितेऽनाति । गार्गाणां समूहो गार्गकम् । गा-
र्गीयाः । नेह :- गार्ग्यायणः ।

१. तैतिलिजाजलिनावाचार्यौ तत्कृतं ग्रन्थमधीयत इति, तैतिलाः । जाजलाः ।
एवं लाङ्गलाः शैलालाः । शिखण्ड्यादिभ्यस्तु शैषिकोऽण् । २. एवग्रहणं विलप-
ष्टार्थम् । अह एव टलोऽरिति नियमस्तु न स्यात् आत्माध्वानौ ख इति प्रकृति-
भावविधानात् । ३. ओरोदिति वक्तव्ये गुणग्रहणं संज्ञापूर्वको विधिरनित्य इति
ज्ञापयति । तेन स्वायम्भुवमित्यादिसिद्धिः । ४. चतुष्पादुभयो ढञिति ढञ् ।
५. इश्च अश्मानयोः समाहारो यंतस्य । इति दोर्ध्वे छरे तद्धिते च लोप इत्यर्थः ।
६. ऋषित्वादण् । ७. गौरादित्वान् ङीष् । ८. ईति परतः ।

१५२. क्यच्छ्योश्च । गार्गीयति । गार्गीयते । गार्गीभवति । वात्सी-
भवति ।

१५३. बिल्वकादिभ्यश्छ्यस्य लुक् । बिल्वाः सन्ति यस्यां सा, बिल्व-
कीया—तस्यां भवा बैल्वकाः । वेणुकीया—वैणुकाः । वेत्रकीया—वैत्रकाः ।

१५४. तुरिष्टेऽमेयःसु । अतिशयेन कर्त्ता, करिष्टः । दोहीयसी धेनुः ।

१५५. टेः । पटिष्टः, पटिमा, पटोयान् । लविष्टः, लविमा, लवीयान् ।
प्रथिष्टः, प्रथिमा, प्रथीयान् ।

१५६. स्थूलदूरयुवहस्वक्षिप्रक्षुद्राणां यणादिपरं पूर्वस्य च गुणः ।
स्थविष्टः, स्थवीयान् । दविष्टः, दवीयान् । यविष्टः, यवीयान् । हसिष्टः, हसीयान्,
हसिमा । क्षेपिष्टः, क्षेपीयान्, क्षेपिमा । क्षोदिष्टः, क्षोदीयान्, क्षोदिमा ।

१५७. प्रियस्थिरस्फिरोखदुलगुरुवृद्धतृप्रदीर्घवृन्दारकाणां प्रस्थस्फव-
र्वाहिगर्वाभिर्ब्रव्द्राघिवृन्दाः । प्रेष्टः, प्रेमा, प्रेयान् । स्थेष्टः, स्थेयान् ।
स्फेष्टः, स्फेयान् । वरिष्टः, वरिमा, वरीयान् । बंहिष्टः, बंहिमा,
बंहीयान् । गरिष्टः, गरिमा, गरीयान् । वर्विष्टः, वर्वीयान् । त्रपिष्टः, त्रपी-
यान् । द्राविष्टः, द्राविमा, द्रावीयान् । वृन्दिष्टः, वृन्दीयान् ।

१५८. बहोर्लोपो भू च बहोः । भूयान्, भूमा ।

१५९. इष्टस्य यिद् च । भूयिष्टः ।

१६०. ज्यादादीयसः । ज्यायान् ।

१६१. र ऋतो हलादेर्लघोः । प्रथिष्टः, प्रथीयान्, प्रथिमा । ऋदिष्टः,
ऋदीयान्, ऋदिमा । नेह :- ऋजिष्टः, ऋजीयान्, ऋजिमा । कृष्णिष्टः, कृष्णी-
यान्, कृष्णिमा । परिगणनं कर्त्तव्यम् । पृथुं मृदुं भृशं चैव कृशं च दृढमेव च ।
परिपूर्वं वृढं चैव षडेतान् रविधौ स्मरेत् । नेह :- कृतमावष्टे, कृतयति । मातयति ।
भ्रातयति ।

१. नडादिषु बिल्ववादयः पठ्यन्ते । त एव कृतकुगागमा बिल्वकादयो भवन्ति ।
२. छग्रहणं छमात्रस्य लुग् यथा स्यात् कुको निवृत्तिर्मा भूदिति । अन्यथा
संनियोगशिष्टत्वात्कुगपि निवर्त्तते । ३. इमनिजग्रहणमुत्तरार्थम् । ४. प्रियोऽगुरुबहुल-
दीर्घाः पृथ्व्यादिषु पठ्यन्ते । तेनान्येषामिमनिञ् न भवतीति नोदाह्रियते । ५. इकार
उच्चारणार्थः ।

१७४. दारिडनायनहास्तिनायनाथर्वणिकजैह्माशिनेयवाशिनायनिभ्रौ-
णाहत्यधैवत्यसारवैद्वाकमैत्रेयहिरण्मयानि । हस्तिनोऽपत्यं हास्तिनायनः ।
दारिडनायनः । अथर्वणा प्रोक्तमधीते, आथर्वणिकः । जैह्माशिनेयः । वाशिनोऽपत्यं
वाशिनायनिः । भ्रौणहत्यम् । धैवत्यम् । सरयवां भवं सारवमुदकम् । इक्ष्वाकुषु
जनपदेषु भव ऐक्ष्वाकः । मित्रयोरपत्यं मैत्रेयः । हिरण्मयम् ।

१७५. ऋत्व्यवास्त्व्यवास्त्वमाध्वीहिरण्ययानिच्छन्दसि । ऋतौ भव-
मृत्व्यम् । वास्तुनि भवं वास्त्व्यम्, वास्त्वं च । माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः । हिरण्य-
येन सविता रथेन ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

षष्ठाध्यायस्य चतुर्थपादः समाप्तः ।

१. हस्तिन्-दण्डिन्-शब्दौ नडादौ पठ्येते । २. वसन्तादिभ्यष्टक् । इके प्रकृति-
भावो निपात्यते । ३. जिह्माशिनोऽपत्यम् । शुभ्रादित्वाङ् ढक् । ४. उदोवां
वृद्धादिति फिञ् । ५. भ्रूणघ्नो भावः । तत्त्वं निपात्यते । ६. धीन्नो भावः ।
७. सरयू-इत्येतत्स्याणि अयश्शब्दलोपः । ८. कोपघादण् । उलोपः । ९. गृष्ट्या-
दित्वाङ् ढक् । यलोपः । १०. विकारे मयट् । यलोपः ।

अथ सप्तमाध्यायस्य प्रथमपादः ।

१. युवोरनाकौ । नन्दनः । रमणः । कारकः । हारकः । वासुदेवकः ।
२. आयनेयीनीयियः फढखलुघां प्रत्ययादीनाम् । नाडायनः, चारा-
यणः । सौपर्णयः, वैनतेयः । कुलीनः । गार्गीयः । क्षत्रियः । नेह :- फक्कति ।
ढौकते । खनति । छिनत्ति । घूर्णते ।
३. भोऽन्तः । भ वन्ति । कुर्वन्ति । प्रत्ययस्येत्येव । नेह :- उज्जिता,
उज्जितुम् ।
४. अदभ्यस्तात् । जुह्वति । ददति । जक्षति । जायतु ।
५. आत्मनेपदेष्वनतः । चिन्वते । लुनते । ऐधिषत ।
६. शीडो रुट् । शेरते, शेरताम्, अशेरत ।
७. वेत्तेर्विभाषा । संविद्रते, संविदते । संविद्रताम्, संविदताम् । सम-
विद्रत, समविदत ।
८. बहुलं छन्दसि । देवा अदुह । धेनवो दुहे । घृतं दुहते । अहश्रमस्य ।
९. अतो भिस पेस् । रामैः । वृक्षः । नेह :- अग्निभिः । वायुभिः ।
रमाभिः ।
१०. बहुलं छन्दसि । अग्निर्देवेभिः ।
११. नेदमदसोरकोः । एभिः । अमीभिः । नेह :- इमकैः । अमुकैः ।
१२. टाडसिडसाभिनात्स्याः । रामेण । वृक्षेण । रामात् । वृक्षात् ।
रामस्य । वृक्षस्य । नेह :- सख्या । पत्या ।
१३. डेर्यः । रामाय । वृक्षाय । नेह :- सख्ये । पत्ये ।
१४. सर्वनाम्नः स्मै । सर्वस्मै । विश्वस्मै । यस्मै । कस्मै । तस्मै ।
१५. डसिडयोः स्मात्स्मिनौ । सर्वस्मात् । विश्वस्मात् । यस्मात् ।
तस्मात् । सर्वस्मिन् । विश्वस्मिन् । यस्मिन् । कस्मिन् । तस्मिन् ।

-
१. अनुनासिकयवयोर्ग्रहणम् । व्याख्यानात् । नेह :- ऊर्णाया युस् ऊर्णायुः ।
 २. शङ्खः, षण्ड इत्यादौ तु बहुलवचनात् सिद्धम् । ३. अत इत्येव ।

१६. पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा । पूर्वस्मात्, पूर्वात् । पूर्वस्मिन्, पूर्वे ।
परस्मात्, परात् । परस्मिन्, परे । एवमवरादयः सप्त ।
१७. जसः शी । सर्वे । विश्वे । ये । के । ते ।
१८. औङ् आपः । रमे । खट्वे । बहुराजे । कारीषगन्धे ।
१९. नपुंसकाच्च । ज्ञाने । कुण्डे । दधिनी । मधुनी ।
२०. जश्शसोः शिः । ज्ञानानि २ । कुण्डानि २ । दधीनि २ । मधूनि २ ।
२१. अष्टाभ्य औश् । अष्टौ २ । नेह :- अष्ट २ । तदन्तेऽपि परमाष्टौ ।
२२. षड्भ्यो लुक् । कति । षट्, षड् । षट्, षड् । पञ्च २ । सप्त २ ।
नव २ । दश २ । षट्प्रधानात्तदन्तादपि । परमषट् । उत्तमषट् । उपसर्जनात्तु
न :- प्रियषषः । प्रियपञ्चानः ।
२३. स्वमोर्नपुंसकात् । दधि २ । मधु २ । वारि २ । तत्, तद् ।
२४. अतोऽम् । ज्ञानम् २ । कुण्डम् २ । वनम् २ ।
२५. अट् इतरादिभ्यः पञ्चभ्यः । कतरत् २ । कतमत् २ । अन्यत् २ ।
अन्यतरत् २ । इतरत् २ * एकतरात्प्रतिषेधो वक्तव्यः * एकतरम् ।
२६. नेतराच्छन्दसि । वार्त्रघ्नमितरम् । लोके तु, इतरत्काष्ठम् ।
२७. युष्मदस्मद्भ्यां ङसोऽश् । तव । मम ।
२८. ङे प्रथमयोरम् । तुभ्यम् । मयम् । त्वम् । अहम् । युवाम् । आवाम् ।
यूयम् । वयम् । त्वाम् । माम् । युवाम् । आवाम् ।
२९. शसो न । युष्मान् । अस्मान् ।
३०. भ्यसो भ्यम् । युष्मन्धं दीयते । अस्मभ्यम् ।
३१. पञ्चम्या अत् । युष्मत् । अस्मत् ।

१. दीर्घोच्चारणमुत्तरार्थम् । प्रपुणी । २. औङित्यौकारविभक्तेः संज्ञा ।
३. जसा सहचरितस्य शसो ग्रहणान्नेह :- कुण्डशो ददाति । ४. कृताकारोऽष्टन्-शब्दो
गृह्यते । इह कृतात्वनिर्देशो ज्ञापयति अष्टन आ विभक्तावित्यात्वविकल्पम् ।
५. शिक्करणं सर्वादेशार्थम् । ६. ङे इति लुप्तपञ्चान्तम् । प्रथमयोरित्यस्य प्रथमा-
द्वितीयाविभक्त्योरित्यर्थः । ७. शसः सकारस्य नकारादेश इत्यर्थः । ८. भ्यतो
भ्यम्, अभ्यम् वादेशः । आद्यः शेषे लोपस्यान्त्यलोप एव । तत्राङ्गवृत्तपरिभाषया
एत्वं न । अभ्यन्तु पक्षद्वयेऽपि साधुः ।

३२. एकवचनस्य च । त्वत् । मत् ।

३३. साम् आकम् । युष्माकम् । अस्माकम् ।

३४. आत औ णलः । पपौ । तस्थौ । जग्लौ । मम्लौ ।

३५. तुह्योस्तातङ्ङाशिष्यन्यतरस्याम् । भवतात्, भवतु । जीवतात्, जीवतु । भवतात्, भव । जीवतात्, जीव ।

३६. विदेः शतुर्वसुः । विद्वान्, विद्वांसौ, विद्वांसः । विदुषी । विदन्, विदन्तौ, विदन्तः ।

३७. समासेऽनपूर्वे क्तवो ल्यप् । प्रकृत्य । प्रहृत्य । नेह :- अकृत्वा । पर्युदासाश्रयणान्नेह :- परमकृत्वा ।

३८. क्त्वापि छन्दसि । यजमानं परिधापयित्वा ।

३९. सुपां सुलुक्पूर्वसवर्णाच्छ्रेयाडाड्यायाजालः । ऋजवः सन्तु पन्थाः । परमे व्योमन् । धीती मती सुष्टुती । या सुरथा रथीतमोभा देवा दिवि-स्पृशा । अश्विना । नताद् ब्राह्मणम् । या देव विद्म ता त्वा । न युष्मे वाजबन्धवः । अस्मे इन्द्रावृहस्पती । उरुया । घृष्णुया । नाभा पृथिव्याः । ता अनुष्योच्यावय-तात् । साधुया । वसन्ता यजेत । * इयाडियाजीकाराणामुपसंख्यानम् * उर्विया । दार्विया । छक्षेत्रिया । हति न शुष्कं सरसी शयानम् । * आड्याजयारासुप-संख्यानम् * प्रबाहुवा सिस्तम् । स्वप्नया । स नः सिन्धुमिव नावया ।

१. आगतसृक्स्याम इत्यर्थः । भाविनः छटो निवृत्त्यर्थं ससृक्निर्देशः । २. अने-काल्त्वात्सर्वादेशः । छिच्चेत्यपवादोऽपि अनन्यार्थञ्चित्सु चरितार्थत्वात्परत्वात्सर्वा-देशेनेह बाध्यते । एतद् छित्त्वन्तु गुणवृद्धिप्रतिषेधसम्प्रसारणाद्यर्थतया न व्यर्थम् । ३. अन्यतरस्यामिति वर्तते । ४. ततश्च सादृश्यान्नञ्भिन्ने तत्सदृशव्ययपूर्वं इत्यर्थः । ५. पन्थान इति प्राप्ते छः । ६. व्योमनि इति प्राप्ते ङेर्लुक् । ७. धीत्या मत्या सुष्टुत्येति प्राप्ते पूर्वसवर्णदीर्घः । ८. इह औ-इत्यस्य आकारादेशः । ९. नतमिति प्राप्ते आत् । १०. यमिति प्राप्ते । ११. युष्माछ, अस्मभ्यमिति प्राप्ते शे । १२. उरुणा घृष्णुना इति प्राप्ते या । १३. नाभाविति प्राप्ते डा । १४. अनुष्ठानमनुष्ठा । व्यवस्थावदङ् । आडो ड्या । १५. साध्विति प्राप्ते याच् । १६. वसन्ते-इति प्राप्ते आल् । १७. उरुणा दारुणेति प्राप्ते इया । १८. छक्षेत्रिणे-ति प्राप्ते डियाच् । १९. डेरीकारः । २०. प्रबाहुनेति प्राप्ते आङादेशः । घेर्द्वितीति गुणः । २१. स्वप्नेनेति प्राप्ते अयाच् । २२. नावेति प्राप्ते अयार् ।

४०. अमो मश् । वर्षी वृत्रम् ।

४१. लोपस्त आत्मनेपदेषु । देवा अदुह^३ । दक्षिणतः शये ।

४२. ध्वमो ध्वात् । अन्तरेवोष्माणं वारय^४ध्वात् ।

४३. यजध्वैनमिति च । यजध्वैनं^५ प्रियमेधाः ।

४४. तस्य तात् । गात्रमस्या नूनं कृणुतात् । कृणुतेति लोके । सूर्यं चक्षुर्गा-
मयतात् । गमयतेति लोके ।

४५. तप्तनप्तनथनाश्च । शृणोत प्रावाणः । सुनोतन पचत ब्रह्मवाहसे ।
दधातन द्रविणं चित्रमस्मै । मरुतस्तज्जुजुष्टन । विश्वेदेवासो मरुतो यति ध्न ।

४६. इदन्तो मसि । नभो भरन्त एमसि । त्वमस्माकं तव स्मसि ।

४७. क्तवो यक् । दिवं सुपर्णो गत्वाय ।

४८. इष्ट्वीनमिति च । इष्ट्वीनं^{११} देवान् ।

४९. स्नात्ख्याद्यश्च । स्विन्नः स्नात्वी मलादिव ।

५०. आज्ञसेरसुक् । देवासः । ब्राह्मणासः ।

५१. अश्वक्षीरवृषलवणानामात्मप्रीतौ क्यचि । * अश्ववृषयोर्मैथुनेच्छा-
याम् * अश्वस्यति वडवा । वृषस्यति गौः । * क्षीरलवणयोर्लालसायाम् * क्षीर-
स्यति बालः । लवणस्यति उष्ट्रः । * सर्वप्रातिपदिकानां लालसायां क्यचि सुग-
सुकौ * दधिस्यति, दध्यस्यति । मधुस्यति, मध्वस्यति ।

५२. आमि सर्वनाम्नः सुद्^{१३} । सर्वेषाम् । विश्वेषाम् । येषाम् । तेषाम् ।
यासाम् । तासाम् । आदित्येव । नेह :- भवताम् ।

५३. त्रेस्त्रयः । त्रयाणाम् ।

१. अकार उच्चारणार्थः । शित्त्वं सर्वादेशार्थम् । अस्तिसिच इति ईट् । २. अदु-
हतेति प्राप्ते । ३. शेते इति प्राप्ते । ४. वारयध्वमिति प्राप्ते । ५. यजध्वमेन-
मिति स्थाने । ६. शृणुतेति प्राप्ते तप् । ७. जुषध्वमिति प्राप्ते । व्यत्ययेन
परस्मैपदं श्लुश्च । ८. यत्संख्याकाः स्थेत्यर्थः । छान्दसो ङतिः । अस्तेस्तस्य थन् ।
९. इम इति प्राप्ते । १०. स्म इति प्राप्ते । ११. इष्ट्वेति प्राप्ते । १२. तृष्णा-
तिरेको लालसा । १३. आदिति वर्त्तते । आमिति षष्ठीबहुवचनम्, न तु डेराम् ।

५४. ह्रस्वनद्यापो नुद् । रामाणाम् । हरीणाम् । वायूनाम् । कर्त्तॄणाम् ।
गौरीणाम् । नदीनाम् । लक्ष्मीणाम् । ब्रह्मबन्धूनाम् । रमाणाम् ।

५५. षट्चतुर्भ्यश्च । षण्णाम् । पञ्चानाम् । सप्तानाम् । चतुर्णाम् । बहु-
वचननिर्देशात्संख्याप्रधानस्य ग्रहणम् । परमषण्णाम् । नेह :- प्रियष्वाम् ।
प्रियचतुराम् ।

५६. श्रीग्रामरयोश्छन्दसि । श्रीणामुदारो वरुणो रयीणाम् । सूतग्राम-
णीनाम् ।

५७. गोः पादान्ते । विद्या हि त्वा गोपतिं शूर गोनाम् । नेह :- गवां
शता पृथ्यामेषु । पादान्तेऽपि क्वचिन्न । विराजं गोपतिं गवाम् ।

५८. इदितो नुम् धातोः । स्कुदि-स्कुन्दते । कुडि-कुण्डते । नदि-
नन्दति ।

५९. शे मुचादीनाम् । मुञ्चति, मुञ्चते । लुम्पति, लुम्पते । विन्दति,
विन्दते । लिम्पति, लिम्पते । सिञ्चति, सिञ्चते । कुन्तति । खिन्दति । पिशति ।
* शे तृम्फादीनां नुम् वाच्यः * तृम्फति । डम्फति । गुम्फति । उम्भति । शुम्भति ।

६०. मस्जिनशोर्भलि । मङ्क्ता । मङ्क्तुम् । मङ्क्तव्यम् । नंष्टा । नंष्टुम् ।
नंष्टव्यम् ।

६१. रधिजभोरचि । रन्धयति । रन्धकः । रन्धः । जम्भयति । जम्भ-
कः । जम्भः । नेह :- रद्धा । जम्भ्यम् ।

६२. नेत्यलिटि रधेः । रधिता । रधितुम् । रधितव्यम् । लिटि तु,
ररन्धिव । ररन्धिव ।

६३. रभेरशब्लिटोः । आरम्भयति । आरम्भकः । आरम्भः । नेह :-
आरभते । आरभे ।

६४. लभेश्च । लम्भयति । लम्भकः । लम्भः । नेह :- लभते । लेभे ।

६५. आङो यि । आलम्भ्यो गौः । आलम्भ्या वडवा । नेह :- लम्भ्यः ।

१. छन्दसि सर्वेषां वैकल्पिकत्वात् । २. मुच्-लुप्-विद्-लिप्-सिच्-खिद्-
पिप्सो मुचादयः । ३. आदिशब्दः प्रकारे तेन येऽत्र नकारानुषक्तास्त एव
गृह्यन्ते । नेह :- तृफति । डफति । ४. पृथग्योगकरणमुत्तरार्थम् ।

६६. उपात्प्रशंसायाम् । उपलम्भ्यः साधुः । उपलम्भ्या विद्या । नेह :-
उपलब्धुं शक्य उपलम्भ्यः ।

६७. उपसर्गात्त्वल्घञोः । ईषत्प्रलम्भः । सुप्रलम्भः । दुष्प्रलम्भः ।
प्रलम्भः ।

६८. न सुदुर्भ्यां केवलाभ्याम् । सुलभम् । दुर्लभम् । सुलाभः ।
दुर्लाभः ।

६९. विभाषा चिरणमुलोः । अलम्भि, अलाभि । लम्भम् २, लाभम् २ ।
व्यवस्थितविभाषेयम् । अनुपसृष्टस्य विकल्पः । उपसृष्टस्य नित्यम् । प्रालम्भि ।
प्रलम्भम् २ ।

७०. उगिद्वां सर्वनामस्थानेऽधातोः । भवतु-भवान्, भवन्तौ,
भवन्तः । श्रेयान्, श्रेयांसौ, श्रेयांसः । पचन्, पचन्तौ, पचन्तः । प्राञ्चौ,
प्राञ्चः । नेह :- हवत्, हवदौ । भवतः । श्रेयसः ।

७१. युजेरत्समासे । युङ्, युञ्जौ, युञ्जः । नेह :- छयुक् । अथयुक् ।
युजेरितीकारनिर्देशाद्युज समाधावित्यस्य न । युज्यते समाधत्त इति युक् ।

७२. नपुंसकस्य भलचः । शक्नुन्ति । यशांसि । ज्ञानानि । कुण्डानि ।
वारिणि । मधूनि । श्रेयांसि । भूयांसि । * बहुर्जि नुम्प्रतिषेधः * * अन्त्यात्
पूर्वो वा नुम् * बहुर्जि । बहुर्जि ।

७३. इकोऽचि विभक्तौ । वारिणी । वारिणे । मधुनी । मधुने । नेह :-
वारिभ्याम् । वारिभिः ।

७४. तृतीयादिषु भाषितपुस्कं पुंवद् गालवस्य । अनादये, अनादिने ।
अनादेः, अनादिनः । ग्रामण्या, ग्रामणिना । ग्रामण्ये, ग्रामणिने । ग्रामण्यः,
ग्रामणिनः । नेह :- पीलुर्ध्वस्तत्फलं पीलु तस्मै पीलुने ।

७५. अस्थिदधिसक्थ्यक्षणात्मनङुदात्तः । अस्थना, अस्थने । दधना,
दधने । सक्थना, सक्थने । अक्षणा, अक्षणे । तृतीयादिष्वेव । नेह :- अस्थिनी ।
दधिनी । अच्येव । नेह :- अस्थिभ्याम् । दधिभ्याम् ।

१. शस्येते । २. रजजानां संयोगः । ३. इदमेवाज्यहणं ज्ञापकं न लुप्ततेति
निषेधोऽनित्य इति । तेन हे वारे, हे वारि । हे त्रपो, हे त्रपु इत्यादि ।
४. तुल्ये प्रवृत्तिनिमित्त एवेदम् । ५. अर्थभेदादित्यर्थः ।

७६. छन्दस्यपि दृश्यते । इन्द्रो दधीचो अल्यभिः । भद्रं पश्येमाक्षभिः ।

७७. ई च द्विवचने । अक्षीभ्यां ते नासिकाम्याम् ।

७८. नाभ्यस्ताच्छतुः । ददत्, ददतौ, ददतः । दधत् । जक्षत् । जाग्रत् ।
दरिद्रत् । शासत् । चकासत् ।

७९. वा नपुंसकस्य । ददति, ददन्ति । दधति, दधन्ति । जक्षति,
जक्षन्ति । जाग्रति, जाग्रन्ति कुलानि ।

८०. आच्छीनद्योर्नुम् । तुदती तुदन्ती, वा कुले । तुदती, तुदन्ती वा
ब्राह्मणी । याती, यान्ती वा कुले । याती, यान्ती वा ब्राह्मणी । नेह :- अदती ।
भ्रती । लुनती । पुनती । कुर्वती । छन्वती ।

८१. शप्श्यनोर्नित्यम् । पचन्ती कुले । पचन्ती ब्राह्मणी । दीव्यन्ती कुले ।
दीव्यन्ती ब्राह्मणी । सीव्यन्ती ।

८२. सावनडुहः । अनड्वान् । हे अनड्वन् ।

८३. हक्स्ववस्स्वतवसां छन्दसि । कीदृङिन्द्रः । स्ववान् । स्वतवान् ।

८४. दिवं औत् । द्यौः । छद्यौः । नेह :- अक्षद्यूः ।

८५. पथिमथ्यभुक्षामात् । पन्थाः । मन्थाः । ऋमुक्षाः ।

८६. इतोऽन्तु सर्वनामस्थाने । पन्थाः, पन्थानौ, पन्थानः । पन्थानम्,
पन्थानौ । मन्थाः, मन्थानौ, मन्थानः । मन्थानम्, मन्थानौ । ऋमुक्षाः,
ऋमुक्षाणौ, ऋमुक्षाणम्, ऋमुक्षाणौ ।

८७. थो न्थः । पन्थाः, पन्थानौ, पन्थानः । मन्थाः, मन्थानौ,
मन्थानः ।

८८. भस्य^१ टेलोपः । पथः, पथा, पथे । मथः, मथा, मथे । ऋमुक्षः,
ऋमुक्षा, ऋमुक्षे ।

१. तुम्-ग्रहणमनुवर्त्तते । २. दिविति प्रातिपदिकमिह गृह्यते निरनुबन्धकम् ।
धातुस्तु सानुबन्धको न गृह्यते । ३. भाव्यमानेन सवर्णानां न ग्रहणमिति
नानुनासिक आकारः । ४. इह सर्वनामस्थानमुत्तरत्र सम्बन्धार्थमनुवर्त्तमानमपि
भस्येति विरोधाद् न सम्बध्यते ।

८९. पुंसोऽसुङ् । पुमान्, पुमांसौ, पुमांसः । पुमांसम्, पुमांसौ ।
नेह :- पुंसः, पुंसा ।

९०. गोतो णित् । गौः, गावौ, गावः । * ओतो णिदिति वाच्यम् *
* विहितविशेषगञ्च * द्यौः, द्यावौ, द्यावः । सुद्यौः, सुद्यावौ, सुद्यावः । नेह :- हे
भानो । भानवः ।

९१. णलुत्तमो वा । अहं चकर, चकार वा । पपच, पपाच ।

९२. सख्युरसम्बुद्धौ । सखायौ, सखायः । नेह :- हे सखे ।

९३. अनङ् सौ । सखा । नेह :- हे सखे ।

९४. ऋदुशनस्पुरुदंशोऽनेहसाञ्च । कर्ता । माता । पिता । उशना ।
पुरुदंशा । अनेहा । नेह :- हे कर्तः । हे मातः । हे पितः । हे पुरुदंशः । हे अनेहः ।
* उशनसः सम्बुद्धौ वाऽनङ् नलोपश्च वा वाच्यः * हे उशन, हे उशनन्,
हे उशनः ।

९५. तृज्वत्क्रोष्टुः । क्रोष्टा, क्रोष्टारौ, क्रोष्टारः । क्रोष्टारम्, क्रोष्टारौ ।
नेह :- क्रोष्टृन् । हे क्रोष्टो ।

९६. स्त्रियाञ्च । क्रोष्ट्री । क्रोष्ट्रीभ्याम् । क्रोष्ट्रीभिः ।

९७. विभाषा तृतीयादिष्वचि । क्रोष्ट्रा, क्रोष्टुना । क्रोष्ट्रे, क्रोष्ट्वे ।
नेह :- क्रोष्टृन् । * उमचिरतृज्वद्भावेभ्यो लुट् पूर्वविप्रतिषेधेन * क्रोष्टृनाम् ।

९८. चतुरनडुहोरामुदात्तः । चत्वारः । अनड्वान्, अनड्वाहौ, अन-
ड्वाहः । अनड्वाहम्, अनड्वाहौ । प्रियचत्वाः, प्रियचत्वारौ, प्रियचत्वारः ।
प्रियचत्वारम्, प्रियचत्वारौ । नेह :- अनडुहः । चतुरः ।

९९. अम् सम्बुद्धौ । हे अनड्वन् । हे प्रियचत्वः ।

१००. ऋत इद्धातोः । किरति । गिरति । विस्तीर्णम् । नेह :- पितृणाम् ।

१०१. उपधायाश्च । कीर्त्तयति, कीर्त्तयतः, कीर्त्तयन्ति ।

१. सर्वनामस्थान इति वर्त्तते । २. इहार्थवशात्सर्वनामस्थानमिति विप-
रिणामः । ३. सर्वनामस्थान इत्यनुवर्त्तते । ४. कृत संशब्दने । रपरत्वम् । उप-
धायाच्चेति दीर्घः ।

१०२. उदोष्ट्यपूर्वस्य । पिपूर्त्तः । पूर्त्तः । पुपूर्षति । मुमूर्षति । * इत्वो-
त्वाभ्यां गुणवृद्धी विप्रतिषेधेन * तरति । आस्तरणम् । निगरणम् । आस्तारकः ।
निगारकः ।

१०३. बहुलं छन्दसि । ततुरिः । जगुरिः पराच्चैः । पपुरिः ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिदाङ्करशर्मसंकलिते
सप्तमाध्यायस्य प्रथमपादः समाप्तः ।

अथ सप्तमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

१. सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु । अचैषीत् । अनैषीत् । अवैषीत् । अका-
पीत् । अलावीत् । नेह :- अचेष्ट । अनेष्ट ।

२. अतो ज्ञान्तस्य । मा भवानालीत् । अज्वालीत् । अत्सारीत् ।

३. चदत्रजहलन्तस्याचः । अवादीत् । अवाजीत् । अपाक्षीत् । अभै-
त्सीत् । अरौत्सीत् । अभाङ्क्षीत् ।

४. नेटि । मा भवानतीत् । अदेवीत् । असेवीत् । अमोषीत् ।

५. ह्यन्तक्षणाश्वसजागृणिश्येदिताम् । अग्रहीत् । अक्रमीत् । अवमीत् ।
अव्ययीत् । अक्षणीत् । अश्वसीत् । अजागरीत् । ऊनयीत् । अश्वयीत् ।
अलग्नीत् ।

६. ऊर्णोतेर्विभाषा । और्णावीत् , और्णवीत् , और्णवीत् ।

७. अतो हलादेर्लघोः । अखादीत् , अखदीत् । अकाणीत् , अकणीत् ।
नेह :- अदेवीत् । मा भवानटीत् । मा भवानशीत् । अतक्षीत् । अरक्षीत् ।

८. नेङ् वशि कृति । ईश्वरः । दीप्तः । भस्म । याज्जा । दृशर्मा । प्रात-
रित्वा ।

९. तितुप्रतथसिसुसरकसेषु च । तन्तिः, दीप्तिः । सक्तुः । पत्रम् ,
तन्त्रम् । हस्तः, पोतः । कुष्ठम् । कुक्षिः । इक्षुः । अक्षरम् । शल्कः । वत्सः ।
* तितुन्नेष्वग्रहादीनामिति वक्तव्यम् * निगृहीतिः । निपठितिः ।

१. इको गुणवृद्धी इतीकपदोपस्थित्याङ्गस्य विशेषणतया तदन्तविधौ ङगन्ता-
ङ्गस्येत्यर्थः । २. हल्यग्रहणं हलसमुदायपरम् । ३. इह नोनयतीति श्लेशङ् न ।
छान्दसमेतत् । अत एवाङपि न । ४. विभाषोर्णोरिति द्वित्वपक्ष इदम् । ५. किङ् ।
६. किन् ।

१०. एकाच उपदेशेऽनुदात्तात् ।

ऊदन्तैर्यौति-र-क्षु-शीङ्-स्नु-नु-क्षु-श्चि-डोङ्-श्रिभिः ।

वृह्-वृन्म्यां च विनैकाचोऽजन्तेषु निहताः स्मृताः ॥ १ ॥

शक्ल-पच्-मुच्-रिच्-वच्-विच्-सिच्-प्रच्छि-त्यज-निजिर्-भजः ।

भञ्ज-भुज्-भ्रस्ज्-मस्जि-यज्-युज्-रज्-विजिर्-स्वस्जि-सज्-सृजः ॥ २ ॥

अद्-भुद्-खिद्-छिद्-तुदि-नुदः पद्य-भिद्-विद्यतिर्विनद् ।

शद्-सदी स्विद्यति स्कन्दि-हृदी क्रुध्-क्षुधि-बुध्यती ॥ ३ ॥

बन्धिर्युधि-रुधी राधि-व्यध्-शुधः साधिसिद्धयती ।

मन्य-हन्नाप्-क्षिप्-क्षुपि-तप्-तिपस्त्वृप्यति-हृप्यती ॥ ४ ॥

लिप्-लुप्-वप्-शप्-स्वप्-सृपि-यभ्-रभ्-लभ्-गम्-नम्-यमो रमिः ।

क्रुशिर्दशि-हृशी हृश्-मृश्-रिश्-रृश्-लिश्-विश्-स्पृशः कृषिः ॥ ५ ॥

त्विष्-तुष्-द्विष्-दुष्-पुष्य-पिष्-विष्-शिष्-शुष्-श्लिष्यतयो घसिः ।

वसतिर्दृङ्-दिङ्-दुहो नङ्-मिङ्-रुङ्-लिङ्-वङ्-स्तथा ॥ ६ ॥

अनुदात्ता हलन्तेषु धातवो द्वयधिकं शतम् ।

तुदादौ मतभेदेन स्थितौ यौ च चुरादिषु ॥ ७ ॥

तृप्-हृपी तौ वारयितुं श्यना निर्देश आहतः ।

स्विद्यपद्यौ सिध्यबुध्यौ मन्यपुष्यश्लिषः श्यना ॥ ८ ॥

वसिः शपा लुका यौतिर्निर्दिष्टोऽन्यनिवृत्तये ।

णिजिर्-विजिर्-शक्ल-इति सानुबन्धा अमी तथा ॥ ९ ॥

चिन्दतिश्चान्द्रदौगादेरिष्टो भाष्येऽपि दृश्यते ।

व्याघ्रभूत्यादयस्त्वेनं नेह पेठुरिति स्थितम् ॥ १० ॥

रञ्जि-मस्जी अदि-पदी तुद् क्षुध् शुषि-पुषी शिषिः ।

भाष्यानुक्ता नवेहोक्ता व्याघ्रभूत्यादिसम्मतैः ॥ ११ ॥

एधांचकृषे । एधांचकृवहे । एधांचकृमहे । कर्त्ता । हर्त्ता । दाता । नेता । चेता
स्तोता । नेह :- भविता, लविता । तरिता, तरीता । यविता । रविता । क्षगविता ।
शयिता । स्नविता । नविता । क्षविता । श्रयिता । डयिता । श्रयिता । वरिता, वरीता ।

११. अयुक्तः किति । श्रित्वा । श्रितः । श्रितवान् । भूत्वा । भूतः । भूत-
वान् । युत्वा । युतः । युतवान् । वृत्वा । वृतः । वृतवान् । तोत्वा । तीर्णः ।

तीर्णवान् । भूष्णः । नेह :- श्रयिता, श्रयितुम्, श्रयितव्यम् ।

१२. सनि ग्रहगुहोश्च । जिघृक्षति । जुघृक्षति । बुभूषति । लुलूषति ।

१३. कृस्मृष्टुस्तुद्रुस्त्रुवो लिटि । चकृव, चकृम । ससृव, ससृम । बभृव, बभृम । ववृव, ववृम । ववृवहे, ववृमहे । तुष्टुव, तुष्टुम । दुद्रुव, दुद्रम । स्रुव, स्रुम । शुश्रुव, शुश्रुम । * कृजोऽसृष्ट इति वक्तव्यम् * संवस्करिथ, संवस्करिव, संवस्करिम ।

१४. श्वीदितो निष्ठायाम् । शूनः, शूनवान् । ओलजी-लग्नः, लग्नवान् । ओविजो-उद्विग्नः, उद्विग्नवान् । दीपी-दीप्तः, दीप्तवान् ।

१५. यस्य विभाषा । विधूतः । विधूतवान् । समक्तः । उदक्तमुदकम् । गूढः, गूढवान् । वृद्धः, वृद्धवान् ।

१६. आदितश्च । मिन्नः, मिन्नवान् । क्षिण्णः, क्षिण्णवान् । स्विन्नः । आश्वस्तः । वान्तः ।

१७. विभाषा भावादिकर्मणोः । प्रस्वेदितं प्रस्विन्नं वा तेन । प्रस्वेदितः, प्रस्विन्नो वा चैत्रः । प्रमिन्नं प्रमेदितं वा तेन । प्रमिन्नः, प्रमेदितः ।

१८. क्षुब्धस्वान्तध्वान्तलग्नम्लिष्टविरिद्धफाण्टबाढानि मन्थमनस्तमःसक्ताविस्पष्टस्वरानायासभृशेषु । क्षुब्धो मन्थः । स्वान्तं मनः । ध्वान्तं तमः । लग्नं सक्तम् । म्लिष्टमविस्पष्टम् । विरिद्धः स्वरः । फाण्टः कषायविशेषः । बाढम् भृशम् । अन्यत्र तु :- क्षुभितम् । स्वनितम् । ध्वनितम् । लगितम् । म्लेच्छितम् । विरेभितम् । फणितम् । बाहितम् ।

१. गकारस्य चत्वेन ककारं प्रलिख्य गित्यपि इग्निषेधं वाञ्छन्ति । ग्लाजित्यश्च ग्स्त्वरित्यत्र चाद् भुव इति ग्स्त्नुः । २. क्रादीनां चतुर्णां ग्रहणं नियमार्थम् । प्रकृत्याश्रयः प्रत्ययाश्रयो वा यावानिग्निषेधः स लिटि चेत्तर्हि क्रादिभ्य एव नान्येभ्य इति । ततश्चतुर्णां ग्रहणं थलि भारद्वाजनियमप्रापितस्य वमादिषु क्रादिनियमप्रापितस्य चेटो निवृत्त्यर्थम् । ३. चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । ४. निष्ठानत्वमपि निपातनात् । ५. म्लेच्छ-रेभृ-अनयोहपधाया इत्वमपि । ६. माधवस्तु नवनीतभावात्प्रागवस्थापन्नं द्रव्यं फाण्टमिति वेदभाष्ये आह । ७. क्षुब्धो राजेति तु आगमशास्त्रस्यानित्यत्वाद् ।

१६. धृषिशसी वैयात्ये । धृष्टः प्रगल्भः । विशस्तः । अन्यत्र वर्धितः । विशसितः ।

२०. दढः स्थूलबलयोः । दढः स्थूलो बलवान्वा । अन्यत्र दहितम् । दंहितम् ।

२१. प्रभौ परिवृढः । परिवृढः कुटुम्बी । अन्यत्र परिवृद्धितम्, परिवृद्धितम् ।

२२. कृच्छ्रगहनयोः कषः । कष्टं दुःखं तत्कारणं च । कष्टो मोहः । कष्टं शास्त्रम् ।

२३. घुषिरविशब्दने । घुष्टा रज्जुः । नेह :- घुषितं वाक्यम् ।

२४. अर्देः सन्निविभ्यः । समर्णः । न्यर्णः । व्यर्णः । नेह :- अर्दितः ।

२५. अभेश्चाविदूर्ये । अभ्यर्णम् ।

२६. णेरभ्ययने वृत्तम् । वृत्तं छन्दश्छात्रेण । वृत्तं पारायणम् ।

२७. वा दान्तशान्तपूर्णदस्तस्पष्टच्छन्नज्ञप्ताः । दान्तः, दमितः । शान्तः, शमितः । पूर्णः, पूरितः । दस्तः, दासितः । स्पष्टः, स्पाशितः । छन्नः, छादितः । ज्ञप्तः, ज्ञपितः ।

२८. रुष्यमत्वरसंघुषास्वनाम् । रुष्टः, रुषितः । आन्तः, अमितः । तूर्णः, त्वरितः । संघुष्टः, संघुषितः । आस्वान्तः, आस्वनितः ।

२९. हृषेलोमसु । हृष्टं हृषितं वा लोम । * विस्मितप्रतिघातयोश्च * हृष्टो हृषितो वा मैत्रः ।

३०. अपचितश्च । अपचितः, अपचायितः । * क्तिनि नित्यमिति वाच्यम् * अपचितिः ।

३१. हुह्वेश्छन्दसि । अहुतमसि हविर्धानम् ।

३२. अपरिह्वृताश्च । अपरिह्वृताः सनुयाम वाजम् ।

३३. सोमे ह्वरितः । मा नः सोमो ह्वरितः ।

१. वियातः प्रगल्भः । तस्य भावो वैयात्यम् । २. नातिदूरं नासन्नं वा ।

३. ण्यन्ताद् वृतेर्निष्ठायामित्यर्थः । ४. णेरिति वर्त्तते । ५. अनुनासिकस्य क्लृप्तलो-
रिति दीर्घः । ६. विस्मितः प्रतिहृतो वेत्यर्थः । ७. इङ्गुणौ निपात्येते ।

१. इहादिमन्त्रये उदित्वाद्भेदकत्वादिग्नियेषधे प्राप्ते इग्नित्वात्पत्यते । २. उत्पूर्वस्य पुनर्निपातनमन्योपसर्गपूर्वस्य मा भूदिति । ३. कस्येडभावः । विकस्ता इति बहुवचननिपातनं बहुत्वापेक्षम् । ४. शसु-शंसु-शासु-पुन्यस्तृच इडभावः । ५. तरते-वृहवृजोश्च तृच उड् ऊट् वा निपात्यते । ६. अत्र ङीषन्तनिपातनं प्रपञ्चार्थम् । जसि पूर्वसवर्णदीर्घः सौत्रत्वात् । ७. सूत्रे क्षरतीत्यस्यानन्तरं क्षमितीत्यधिकपाठमन्त्वेदमुदाहार्यम् । ८. प्रतिषेधफलमिदं सूत्रम् । ९. प्रपूर्वो विपूर्वश्च क्रम् आत्मनेपदस्य निमित्तम् । प्रोपाभ्यामिति वेः पादविहरण इत्यात्मनेपदविधानात् । १०. भावकर्मणोरित्यात्मनेपदविधानादिह स्तुरात्मनेपदनिमित्तम् । ११. इह कर्मणि प्रत्यये चिण्वदित् ।

३८. वृतो वा । वरीता, वरिता । प्रावरीता, प्रावरिता । तरीता, तरिता । आस्तरिता, आस्तरिता । अलिटीत्येव । नेह :- ववरिथ । तेरिथ ।

३९. न लिङि । वरिषीष्ट । प्रावरिषीष्ट । आस्तरिषीष्ट ।

४०. सिचि च परस्मैपदेषु । प्रावारिष्टाम् । प्रावारिषुः । अतारिष्टाम् । अस्तारिष्टाम् । नेह निषेधः :- प्रावरोष्ट, प्रावरिष्ट । वुवूर्षते ।

४१. इत् सनि वा । विवरीषति, विवरिषति, वुवूर्षति । विवरीषते, विवरिषते । तितरीषति, तितरिषति, तितोर्षति । आतिस्तिरीषति, आतिस्तिरिषति, आतिस्तीर्षति ।

४२. लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु । वरिषीष्ट, वृषीष्ट । प्रावरिषीष्ट, प्रावृषीष्ट । आस्तरिषीष्ट, आस्तरिषीष्ट, आस्तीर्षीष्ट । अवरीष्ट, अवरिष्ट, अवृत । प्रावरीष्ट, प्रावरिष्ट, प्रावृत । आस्तरीष्ट, आस्तरिष्ट, आस्तीर्ष ।

४३. ऋतश्च संयोगादेः^१ । ध्वरिषीष्ट, ध्वृषीष्ट । स्मरिषीष्ट, स्मृषीष्ट । अध्वरिषाताम्, अध्वृषाताम् । अस्मरिषाताम्, अस्मृषाताम् ।

४४. स्वरतिसूतिसूयतिधूञ्जितो वा । स्वरिता, स्वता । प्रसविता, प्रसोता । सविता, सोता । धविता, धोता । गाहू-गाहिता, गाढा । गुपू-गोपिता, गोप्ता । * स्वरत्यादेः श्युकः कितोति नित्यमिडभावः पूर्वविप्रतिषेधेन * स्मृत्वा । सूत्वा । धूत्वा ।

४५. रधादिभ्यश्च^२ । रधिता, रद्धा । नशिता, नंष्टा । तर्पिता, त्रप्ता, तर्षा ।

४६. निरः कुषः । निष्कोषिता, निष्कोष्टा । निष्कोषितुम्, निष्कोष्ठुम् ।

४७. इग्निष्ठाया^३म् । निष्कुषितः । निष्कुषितवान् ।

१. वृ च ऋचानयोः समाहारो वृत् तस्माद् वृत् इति । वृ-इति वृद्धृजःप्रहणम् । २. एकाव उपदेश इत्यत उपदेशग्रहणमनुवर्त्य उपदेशे यः संयोगादिरिति व्याख्यानान्नेह :- संस्कृषीष्ट । समस्कृत । ३. रध्-नश्-तृप्-टप्-द्रृह्-मुह्-स्नुह्-स्निहो रधादयः । ४. आरम्भसामर्थ्यान्नित्यम् । इहग्रहणेऽनुवर्त्तमाने पुनरिहग्रहणं नित्यत्वार्थम् ।

४८. तीषसहलुभरुषरिषः । एषिता, पृष्टा । सहिता, सोढा । लो-
भिता, लोब्धा । रोषिता, रोष्टा, रेषिता, रेष्टा । नेह :- एषिष्यति ।

४९. सनीवन्तर्धभ्रस्जदम्भुश्चिस्वृयूर्णुभरज्ञापिसनाम् । दिदेविषति,
दुद्यूषति । सितेविषति, सुल्यूषति । अर्द्धिषति, ईत्संति । बिभ्रज्जिषति, बिभ्र-
क्षति, बिभर्जिषति, बिभर्क्षति । दिदम्भिषति, धीप्सति, धिप्सति । शिश्रयिषति,
शिश्रोषति । सित्वरिषति, सुल्यूषति । यियविषति, युयूषति, ऊर्णुनविषति, ऊर्णुनूषति ।
बिभरिषति, बुभूर्षति । जिज्ञपयिषति, ज्ञीप्सति । सिसनिषति, सिषासति ।
* तनिपतिदरिद्रातिभ्यः सनो वा इह् वाच्यः * तितनिषति, तितांसति, तितं-
सति । पिपतिषति, पित्सति । दिदरिद्रिषति, दिदरिद्रासति ।

५०. क्लिशः कत्वानिष्ठयोः । क्लिशित्वा, क्लिष्ट्वा । क्लिशितः, क्लिष्टः ।
क्लिशितवान्, क्लिष्टवान् ।

५१. पूडश्च । पवित्वा, पूत्वा । पवितः, पूतः । पवितवान्, पूतवान् ।

५२. वसतिनुधोरिद् । उषित्वा । उषितः । उषितवान् । क्षुधित्वा ।
क्षुधितः । क्षुधितवान् ।

५३. अञ्जेः पूजायाम् । अञ्जित्वा । अञ्जिता गुरवः । नेह :- उदक्कुमुदकं
कृपात् ।

५४. लुभोऽविमोहने । लोभित्वा । लुभितः । नेह :- लुब्धो वृषलः ।

५५. जृत्रश्च्योः क्त्व । जरीत्वा, जरित्वा । ब्रश्चित्वा ।

५६. उदितो वा । शमित्वा, शान्तत्वा । तमित्वा, तान्तत्वा । दमित्वा,
दान्तत्वा ।

५७. सेऽसिचि कृतचृतच्छृदृत्तृदन्तुतः । कर्तिष्यति, कत्स्यति । अक-
र्तिष्यत्, अकत्स्यत् । चिकर्तिषति, चिकृत्सति । चर्तिष्यति, चत्स्यति ।
छर्दिष्यति, छत्स्यति । तर्दिष्यति, तत्स्यति, नर्तिष्यति, नत्स्यति ।

५८. गमेरिद् परस्मैपदेषु । गमिष्यति । अगमिष्यम् । जिगमिषति ।
नेह :- संगंसीष्ट, संगसीष्ट । संगंन्यते । संजिगंसते ।

१. रलो व्युपधादिति वा कित्त्वम् । २. जृधातोः श्युकः कित्तीति निषेधे प्राप्ते
ब्रश्चेरुदित्वाद्विकल्पे प्राप्ते वचनम् ।

५९. न वृद्भ्यश्चतुर्भ्यः । वृत्तु-वृधु-वत्स्स्यति । अवत्स्स्यत् । विवृत्सति ।
शृधु-शत्स्स्यति । स्यन्दू-स्यन्त्स्यति । नेह :- वर्तिष्यते । वर्धिष्यते । शर्धिष्यते ।
स्यन्दिष्यते ।

६०. तासि च कल्पः । कल्पा । कल्पस्यति । अकल्पस्यत् । चिक्कल्सति ।
परस्मैपदेष्वित्येव । नेह :- कल्पितासे । कल्पिष्यते । अकल्पिष्यत् ।

६१. अचस्तास्वत्थल्यनिटो नित्यम् । ययाथ । विचेथ । जुहोथ ।
नेह :- बिभेदिथ । लुलविथ । जवसिथ ।

६२. उपदेशेत्वतः । पपकथ । इयष्ठ । शशकथ । नेह :- रराधिथ ।

६३. ऋतो भारद्वाजस्य । सस्मर्थ । जहर्थ । चकर्थ । ऋदन्तादेव थलो
नेह इति । ययिथ । विचयिथ । पेचिथ । शेकिथ । अयमत्र संग्रहः :-

अजन्तोऽकारवान्वा यस्तास्यनिट् थलि वेडयम् ।

ऋदन्त ईडङ् नित्यानिट् क्वाचन्यो लिटि सेङ् भवेत् ॥१॥

६४. बभूथाततन्थजगृम्भववर्थेति निगमै । विद्या तमुत्सं यत आबभूथ ।
येनान्तरिक्षमुवाततन्थ । जगृम्भाते दक्षिणमिन्द्र हस्तम् । त्वं ज्योतिषा वितमो
ववर्थ ।

६५. विभाषा सृजिदृशोः । सखष्ठ, ससर्जिथ । दद्रष्ठ, ददर्शिथ ।

६६. इडस्यार्तिव्ययतीनाम् । आदिथ । आरिथ । विव्ययिथ ।

६७ वस्वेकाजाद्वसाम् । आदिवान् । आरिवान् । ददिवान् । जक्षिवान् ।
नेह :- बभूवान् ।

६८. विभाषा गमहनविदविशाम् । जग्मिवान्, जगन्वान् । जज्ञिवान्,
जजन्वान् । विविदिवान्, विविद्वान् । विविशिवान्, विविश्वान् । * दृशेष्ट्र *
दृक्षिवान्, दृक्ष्वान् ।

१. ऊदित्वाद्वेडिति कल्पासे, कल्पस्यते, अकल्पस्यतेति पाक्षिकरूपाणि ।
२. घतेस्तासाद्यभावात्थलि नित्यमिट् । ३. पूर्वैर्ण सिद्धे नियमार्थं सूत्रम् । तेनान्य-
स्मात्स्यादेव । ४. लोके तु बभूविथ । आतेनिथ । जगृहिम । ववरिथ । ५. विशिना
सादृचर्ष्यात्तौदादिकस्य विदो ग्रहणम् । तेन ज्ञानार्थस्यादादिकस्य विविद्वानित्येव ।

६६. सनिससनिवांसम्^१ । अञ्चित्वाग्ने सनिससनिवांसम् । लोके तु सेनिवांसम् ।

७०. ऋद्धनोः स्ये । करिष्यति । हरिष्यति । हनिष्यति ।

७१. अञ्जेः सिचि । आञ्जीत् , आञ्जिष्टाम् , आञ्जिषुः ।

७२. स्तुसुधूञ्भ्यः परस्मैपदेषु । अस्तावीत् । असावीत् । अघावीत् ।
नेह :- अस्तोष्ट । असोष्ट । अधोष्ट, अधविष्ट ।

७३. यमरमनमातां सक्च । अयंसीत् , अयंसिष्टाम् , अयंसिषुः । व्यरं-
सीत् । अनंसीत् । अयासीत् । अलासीत् । परस्मैपदेष्वेव । नेह :- अरंस्त ।

७४. स्मिपूङ्ग्वञ्ज्वां सनि । सिस्मयिषते । पिपयिषते । अरिरिषति ।
अञ्जिजिषति । अशिशिषते ।

७५. किरश्च पञ्चभ्यः । चिकरिषति । जिगरिषति । * अत्रेदो दीर्घो नेष्टः *
दिदरिषते । दिधरिषते । पिप्रच्छिषति ।

७६. रुदादिभ्यः^२ सार्वधातुके । रोदिति । स्वपिति । श्वसिति । प्राणिति ।
जक्षिति । बलादेरित्येव । नेह :- रुदन्ति ।

७७. ईशः से । ईशिषे । ईशिष्व ।

७८. ईडिजनोर्ध्वे^३ च । ईडिध्वे । ईडिध्वम् । ईडिषे । ईडिष्व ।
जनिध्वम् । जनिषे । जनिष्व । ईशिध्वे ।

७९. लिङः सलोपोऽनन्त्यस्य^४ । कुर्यात् , कुर्याताम् , कुर्युः । कुर्वीत,
कुर्वीयाताम् , कुर्वीरन् । नेह :- क्रियास्ताम् । क्रियाष्टः ।

८०. अतो येयः^५ । पचेत् , पचेताम् । भवेत् , भवेताम् । नेह :- ह्यनुयाङ् ।

८१. आतो डितः । पचेते । पचेथे । पचेताम् । पचेथाम् । एषेते । एषे-
ताम् । एषेथाम् ।

८२. आने मुक् । पवमानः । यजमानः ।

-
१. सनिमित्येतत्पूर्वात्सनतेः सनोतेर्वा कसोरिङ् । एत्वाभ्यासलोपाभावश्च ।
२. उद्दिधीर्षुरित्यादौ तु भौवादिको ष्टङ् ष्ण् वा । ३. पञ्चभ्य इति वर्तते ।
४. एकदेशविकृतन्यानन्यत्वात् । ५. ईशोऽप्यनुवर्त्तनम् । ६. छान्दसमेतत् ।
तेनेह इयनो लुक् । उपधालोपाभावश्च । ७. सार्वधातुक इति वर्तते । ८. सार्व-
धातुकपदानुवृत्तेर्नेह :- चिकीर्ष्यात् ।

८३. ईदासः । आसीनः ।

८४. अष्टन आ विभक्तौ । अष्टाभिः । अष्टाभ्यः । अष्टानाम् । अष्टाह ।
अष्टभिः । अष्टभ्यः । अष्टह । तदन्तस्यापि । प्रियाष्टाभ्याम् ।

८५. रायो हलि । राभ्याम् । राभिः । नेह :- रायौ । रायः ।

८६. युष्मदस्मदोरनादेशे । युवाभ्याम् । आवाभ्याम् । युष्माभिः ।
अस्माभिः । युष्माह । अस्माह ।

८७. द्वितीयायां च । त्वाम् । माम् । युवाम् । आवाम् । युष्मान् ।
अत्मान् ।

८८. प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायाम् । युवाम् । आवाम् । नेह :- युवं
वस्त्राणि ।

८९. योऽचि । त्वया । मया । त्वयि । मयि । युवयोः । आवयोः ।
नेह :- युवाभ्याम् । आवाभ्याम् ।

९०. शेषे लोपः । त्वम् । अहम् । यूयम् । वयम् । तुभ्यम् । मह्यम् ।
युष्मभ्यम् । अस्मभ्यम् । त्वत् । मत् । युष्मत् । अस्मत् । तव । मम । युष्मा-
कम् । अस्माकम् । त्वं स्त्री । अहं स्त्री ।

९१. मपर्य्यन्तस्य । अधिकारोऽयं प्रत्ययोत्तरपदयोश्चेति यावत् ।

९२. युवावौ द्विवचने । युवाम् । आवाम् । युवाभ्याम् ३ । आवा-
भ्याम् ३ । युवयोः २ । आवयोः २ । अतियुवाम् । अत्यावाम् । युवामतिक्रान्तम-
तियुवाम् । आवामतिक्रान्तमत्यावाम् । अतियुवान् । अत्यावान् । अतियुवया ।
अत्यावया । अतियुवाभिः । अत्यावाभिः । अतियुवभ्यम् । अत्यावभ्यम् । अति-
युवत् । अत्यावत् । अतियुवाकम् । अत्यावाकम् । अतियुवयि । अत्यावयि । अति-
युवाह । अत्यावाह । युवामतिक्रान्तोऽतित्वम् । आवामतिक्रान्तोऽत्यहम् । अति-
यूयम् । अतिवयम् । अतितुभ्यम् । अतिमह्यम् । अतितव । अतिमम ।

१. आदेः परस्य । २. वैकल्पिकञ्चोदमष्टन आत्वमष्टनो दीर्घादिति सूत्रे
दीर्घग्रहणात् । ३. प्रियाष्टनो राजवत्सर्वं हाहावच्चापरं हलि । ४. इह
अन्त्यलोपेऽदन्तत्वाद्वाप् प्राप्नो न भवति । सन्निपातपरिभाषाविरोधात् । अलिङ्गे
युष्मदस्मदी इति हेतोर्वा । शेषे लोप इत्यत्र मपर्य्यन्ताच्छेषस्य लोप इत्यपि के-
चिदिच्छन्ति । ५. त्वाहादीनां विषये परत्वात् एव ।

६३. यूयवयौ जसि । यूयम् । वयम् । परमयूयम् । परमवयम् । अति-
यूयम् । अतिवयम् ।

६४. त्वाहौ सौ । त्वम् । अहम् । परमत्वम् । परमाहम् । अतित्वम् ।
अत्यहम् ।

६५. तुभ्यमह्यौ ङयि । तुभ्यम् । मह्यम् । परमतुभ्यम् । परममह्यम् ।
अतितुभ्यम् । अतिमह्यम् ।

६६. तवममौ ङसि । तव । मम । परमतव । परममम । अतितव ।
अतिमम ।

६७. त्वमावेकवचने । त्वाम् । माम् । त्वया । मया । त्वत् । मत् ।
त्वयि । मयि । त्वामतिक्रान्तौ, अतित्वाम् । मामतिक्रान्तौ, अतिमाम् । अतित्वान् ।
अतिमान् । अतित्वाभ्याम् ३ । अतिमाभ्याम् ३ । अतित्वाभिः । अतिमाभिः ।
इत्यादि ।

६८. प्रत्ययोत्तरपदयोश्च । तवार्यं त्वदीयः । ममार्यं मदीयः । त्वत्तरः ।
मत्तरः । त्वद्यति । मद्यति । त्वद्यते । मद्यते । त्वत्पुत्रः । मत्पुत्रः । त्वन्नाथः ।
मन्नाथः । एकवचन इत्येव । नेह :- युष्माकमिदम्, युष्मदीयम् । अस्माकमिदम्,
अस्मदीयम् । युष्मत्पुत्रः । अस्मत्पुत्रः ।

६९. त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृचतसृ । तिस्त्रः । चतस्त्रः । तिसृभिः । चत-
सृभिः । प्रियतिसा, प्रियतिस्त्रौ, प्रियतिस्त्रः । प्रियतिसृ, प्रियतिसृणी, प्रियति-
सृणि । नेह :- प्रियास्त्रयस्त्रोणि वा यस्याः सा, प्रियत्रिर्मतिवत् । प्रियचत्वारः, प्रिय-
चत्वारौ, प्रियचत्वारः ।

१००. अचि र ऋतः । गुणदीर्घोत्वानामपवादः । तिस्त्रः, तिस्त्रः । चतस्त्रः,
चतस्त्रः । प्रियतिस्त्रः स्वम् । प्रियचतस्त्रः स्वम् ।

१०१. जराया जरसन्यतरस्याम् । जरसौ २, जरे २ । जरसः २, जराः २ ।
जरसम्, जराम् । जरसा, जरया । जरसे, जरायै । जरसः २, जरायाः २ । जरसोः,
जरयोः । जरसाम्, जराणाम् । जरसि, जरायाम् । तदन्तस्यापि । निर्जरसौ २,

१. स्त्रियामिति त्रिचतुरोर्विशेषणं नाङ्गस्य । श्रुतानुमितयोः श्रुतसम्बन्धस्य
बलीयस्त्वात् । २. प्रथमाद्वितीयाद्विवचनयोः । ३. जश्शसोः । ४. ङसिङ्सोः,
५. एकदेशविकृतस्यानन्यत्वाज् जरशब्दस्य जरस् ।

निर्जरौ २ । निर्जरसः, निर्जराः । निर्जरसम्, निर्जरम् । निर्जरसः, निर्जरान् ।
निर्जरसा, निर्जरेणेत्यादि । अचीत्येव । नेह :- जराभ्याम् । जराभिः । निर्जरा-
भ्याम् । निर्जरैः ।

१०२. त्यदादीनामः । स्यः, त्यौ, त्ये । सः, तौ, ते । यः, यौ, ये ।
एषः, एतौ, एते । अयम्, इमौ, इमे । असौ, अमू, अमी । द्वौ २ ।
द्वाभ्याम् ३ । परमसः, परमतौ, परमते । * द्विपर्यन्तानामेवेष्टिः * नेह :- भवान्,
भवन्तौ, भवन्तः । त्वत् नाम कश्चिन् । अतित्यब् ।

१०३. किमः कः । कः, कौ, के, इत्यादि ।

१०४. कु तिहोः । कुतः । कुत्र । कुह ।

१०५. क्राति । क ।

१०६. तदोः सः सावनन्त्ययोः । स्यः । सः । एषः । असौ ।

१०७. अदस औ सुलोपश्च । असौ । * ओत्वप्रतिषेधः साकचकस्य वा
वक्तव्यः सादुत्वं च * असकौ, असकः ।

१०८. इदमो मः । अयम् । इयम् ।

१०९. दश्च । इमम्, इमौ, इमान् ।

११०. यः सौ । इयम् ।

१११. इदोऽय् पुंसि । अयं ब्राह्मणः ।

११२. अनाप्यकः । अनेन । अनयोः । नेह :- इसकेन । इमकयोः ।

११३. हलि लोपः । आभ्याम् । एभिः । एभ्यः । एषाम् । एषु ।

११४. मृजेर्बुद्धिः । माष्टि । माष्टौ । माष्टुम् । माष्ट्व्यम् ।

१. वृत्तिकृता पूर्वविप्रतिषेधेन टाडस्योरिनातोः कृतयोः सन्निपातपरिभा-
षाया अनित्यत्वमाश्रित्य जरसि कृते निर्जरसिन, निर्जरसादिति रूपे न तु
निर्जरसा, निर्जरस इति केचिदित्युक्तम् । तत्सर्वं भाष्यविरोधादुपेक्ष्यम् ।
२. संज्ञोपसर्जनीभूतानां सर्वादौ त्यदादौ चासंनिवेशाच्च । ३. विभक्ताविति
वर्तत एव । ४. इकार उच्चारणार्थः । ५. ओर्गुणनिवृत्त्यर्थं क्कादेशविधानम् ।
६. इह साविति न सम्बध्यते उत्तरत्र तद्व्यवहारात् । ७. नानर्थकेऽलोऽन्त्यविधिरन-
भ्यासचिकार इतीदृशभागस्य लोपः ।

११५. अचो जिणति । निवायः । निष्पावः । कारः । द्वारः । गौः,
गावौ, गावः । सखायौ, सखायः ।

११६. अत उपधायाः । पाकः । यागः । जगाद । पाचकः । पाठकः ।

११७. तद्धितेष्वचामादेः । गार्धः । औपगवः । दाक्षिः । जागर्तः ।

११८. किति च । नाडायनः । चारायणः । आक्षिकः ।

इत्यादि श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

सप्तमाध्यायस्य द्वितीयपादः समाप्तः ।

अथ सप्तमाध्यायस्य तृतीयपादः ।

१. देविकाशिंशपादित्यवाङ्दीर्घसत्रश्रेयसामात् । देविकायां भवमुदकं दाविकम् । दाविकाकूलाः शालयः । शिंशपाया विकारश्चमसः शांशपः । दित्यौह इदं दात्यौहम् । दार्धसत्रम् । श्रेयसि भवं श्रायसम् ।

२. केकयमित्रयुप्रलयानां यादेरियः । केकयस्यापत्यं कैकेयः । मित्रयुभावेन, मैत्रेयिकया इलाघते । प्रलयादागतं प्रालेयमुदकम् ।

३. न खाभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वौ तु ताभ्यामैच् । व्यसने भवं वैयसनम् । वैयाकरणः । सौवश्वः ।

४. द्वारादीनां च । द्वारे नियुक्तो दौवारिकः । दौवारपालम् । स्वरमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः, सौवरः । सौवस्तिकः ।

५. न्यग्रोधस्य च केवलस्य । नैयग्रोधश्चमसः । नेह :- न्याग्रोधमूलाः शालयः ।

६. न कर्मव्यतिहारे । व्यावक्रोशी । व्यावहासी । व्यावलेखी ।

७. स्वागतादीनां च । स्वागतमित्याह, स्वागतिकः । स्वाध्वरिकः । व्याहिः । व्याङ्गिः । व्यावहारिकः । स्वापतेयम् ।

८. श्वादेरिति । श्वमस्त्रस्यापत्यं श्वमस्त्रिः । श्वादष्टिः । * इकारादाविति वाच्यम् * श्वागणिकः । श्वायूथिकः ।

९. पदान्तस्यान्यतरस्याम् । श्वापदस्येदं श्वापदम्, शौवापदम् ।

१०. उत्तरपदस्य । अस्याधिकारो हनस्तोऽचिण्णलोरित्यतः प्राक् ।

१. गोत्रवरणाच्छलाघेति बुज् । २. द्वार-स्वर-स्वाध्याय-व्यस्कश-स्वस्ति-स्वर्-स्फ्यकृत्-स्वादुपृदु-श्वन्-स्वे-ति द्वारादिः । ३. न्यग्रोहयतीति, न्यग्रोध इति व्युत्पत्तिपक्षे नियमार्थं सूत्रम् । अव्युत्पत्तिपक्षे तु विध्यर्थम् । ४. स्वागत-स्वध्वर-स्वङ्ग-व्यह-व्यवहार-स्वपती-ति स्वागतादिः । ५. द्वारादौ स्वशब्देन तदादिविधिरित्यद्रेदमेव ज्ञापकम् ।

११. अवयवाद्गतोः । पूर्ववार्षिकम् । पूर्वद्वैमनः । नेह :- पूर्वाह्न वर्षाद्यं भवः, पौर्ववार्षिकः ।

१२. सुसर्वाधिज्जनपदस्य । सुपाञ्चालकः । सर्वपाञ्चालकः । अर्ध-
पाञ्चालकः ।

१३. दिशोऽमद्राणाम् । पूर्वपाञ्चालकः । दक्षिणपाञ्चालकः । नेह :-
पौर्वमद्रः । आपरमद्रः ।

१४. प्राचां ग्रामनगराणाम् । पूर्वेषुकामशम्यां भवः, पूर्वेषुकामशमः ।
अपरैषुकामशमः । पूर्वस्मिन् पाटलिपुत्रे भवः, पूर्वपाटलिपुत्रकः । अपरकान्यकुब्जः ।

१५. संख्यायाः संवत्सरसंख्यस्य च । द्वौ संवत्सरावधीष्टो भूतो भूतो
भावी वा, द्विसंवत्सरिकः । द्विषाष्टिकः । द्विसाप्तिकः ।

१६. वर्षस्याभविष्यति । द्वे वर्षे अधोष्टो भूतो भूतो वा, द्विवार्षिकः ।
त्रिवार्षिकः । नेह :- त्रीणि वर्षाणि भावीति, त्रैवार्षिकम् । त्रैवार्षिकः ।

१७. परिमाणान्तस्यासंज्ञाशाणयोः । द्वाभ्यां निष्काम्यां क्रीतं द्विनै-
ष्किकम् । द्वौ कुडवौ प्रयोजनमत्य, द्विकौडविकः । परमनैष्किकः ।

१८. जै प्रोष्ठपदानाम् । प्रोष्ठपदाद्यं जातः, प्रोष्ठपादः । भाद्रपादः ।

१९. हृद्गसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य च । छद्दोऽपत्यं सौहार्दः । सौभा-
ग्यम् । दौर्भाग्यम् । छद्मगाया अपत्यं सौभागिनेयः । दौर्भागिनेयः । सात्सुसैन्धवः ।
पानसैन्धवः ।

२०. अनुशतिकादीनां च । अनुशतिकस्येदमानुशतिकम् । अनुहोदेन
चरति, आनुहौडिकः । आनुसांवत्सरिकः । पौष्करसादिः । ऐहलौकिकः । पार-
लौकिकः । सार्वलौकिकः । सार्वपौरुषम् । सार्वभौमः । सौखंशायनिकः । पार-
दारिकः । आधिदैविकम् । आधिभौतिकम् ।

२१. देवताद्वन्द्वे च । आग्निमास्तीमनद्वाहीमालभेत । आग्निमारुतं
कर्म ।

१. ऋतोर्वृद्धिमद्विधावयवानामिति तदन्तविधिः । २. इह तु नावयवत्वाभावात् ।
३. जनपदवाचित्वाद्भूम् । ४. जातार्थबोधकं जपदम् । ५. बहुवचननिर्देशात्पर्यायोऽपि
गृह्यते । ६. अनुशतिकादिराकृतिगणः ।

२२. नेन्द्रस्य परस्य । सौमेन्द्रः । नेह :- ऐन्द्राग्नः ।

२३. दीर्घाच्च वरुणस्य । ऐन्द्रावरुणम् । मैत्रावरुणम् । नेह :- आग्निवा-
रुणीमनवाहीमालभेत ।

२४. प्राचां नगरान्ते । सुहानगरे भवः, सौहानागरः । पौण्ड्रनागरः ।
नेह :- माद्रनगरः ।

२५. जङ्गलधेनुवलजान्तस्य विभाषितमुत्तरम् । कुरुजङ्गलेषु भवं कौरु-
जाङ्गलम्, कौरुजङ्गलम् । दैश्वधैनवम्, वैश्वधेनवम् । सौवर्णवालजः, सौवर्ण-
वलजः ।

२६. अर्धात्परिमाणस्य पूर्वस्य तु वा । अर्धद्रोणेन क्रीतम्, आर्धद्रौणिकम्,
अर्धद्रौणिकम् । आर्धकौडविकम्, अर्धकौडविकम् ।

२७. नातः परस्य । अर्धप्रस्थिकम्, आर्धप्रस्थिकम् । अर्धकंसिकः,
आर्धकंसिकः । नेह :- आर्धकौडविकः ।

२८. प्रवाहणस्य ढे । प्रावाहणेयः, प्रवाहणेयः ।

२९. तत्प्रत्ययस्य च । प्रवाहणेयस्यापत्यं प्रावाहणेयिः, प्रवाहणेयिः ।

३०. नञः शुचीश्वरक्षेत्रज्ञकुशलनिपुणानाम् । आशौचम्, अशौचम् ।
आनैश्वर्यम्, अनैश्वर्यम् । आक्षेत्रज्ञम्, अक्षेत्रज्ञम् । आकौशलम्, अकौशलम् ।
आनैपुणम्, अनैपुणम् ।

३१. यथातथ्यथापुरयोः पर्यायेण । आयथातथ्यम्, अयाथातथ्यम् ।
आयथापुर्दम्, अयाथापुर्दम् ।

३२. हनस्तोऽचिरणलोः । घातयति । घातकः । घातः । घातं घातम् ।
नेह :- अघानि । जघान ।

३३. आतो युक् चिरकृतोः । दायिता । अदायि । दायः । दायकः ।
अदायि । दायः । दायकः ।

१. मद्रनगरमुत्तु । २. प्रवाहणस्यापत्यमिति शुभ्रादिभ्यश्चेति ढक् ।

३. इन्प्रत्ययनिमित्ता वृद्धिर्वाश्रयेण विकल्पेन बाधितं न शक्यत इति सूत्रारम्भः ।

४. तद्धितेष्विति तत्सम्बद्धं कितौति च निवृत्तम् । क्णितीति च वर्त्तते । घातोः
स्वरूपग्रहणे तत्प्रत्यये कार्यविज्ञानम् । तेनेह न :- धार्द्रम् ।

३४. नोदात्तोपदेशस्य मान्तस्यानाच्चेः । अशमि । अतमि । अदमि ।
शमकः । तमकः । दमकः । नेह :- रामकः । यामकः । आचामकः । आचामः ।
* अनाचमिकमिवमीनामिति वक्तव्यम् * अकामि । अवामि । कामः । वामः ।

३५. जनिवध्योश्च । अजनि । जनकः । जनः । अवधि । वधकः । वधः ।

३६. अर्तिह्रीव्लीरीकन्यूदीक्षमाय्यातां पुङ्गुः । अर्पयति । ह्रेपयति । ब्ले-
पयति । रेपयति । क्रोपयति । क्षमापयति । दापयति । धापयति ।

३७. शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक् । शाययति । छाययति । साययति ।
ह्वाययति । व्याययति । वाययति । पाययति । * पातेर्णौ लुग्वक्तव्यः * पालयति ।
* धून्प्रीनोर्नुग्वक्तव्यः * धूनयति । प्रीणयति ।

३८. वो विधूनने जुक् । वाजयति । नेह :- केशान्वापयति ।

३९. लीलोर्नुग्लुकावन्यतरस्यां स्नेहविपातने । विलीनयति, विला-
ययति, विलालयति, विलापयति वा घृतम् । नेह :- लोहं विलापयति, विलाय-
यति वा ।

४०. भियो हेतुभये जुक् । मुण्डो भीषयते । जटिलो भीषयते । नेह :-
कुञ्जिकदैर्नं भाययति । मुण्डो भापयते ।

४१. स्फायो वः । स्फावयति ।

४२. शदेरगतौ तः । पुष्पाणि शातयति । नेह :- गाः शादयति
गोविन्दः ।

४३. रुहः पोऽन्यतरस्याम् । रोपयति, रोहयति ।

१. यदुक्तं तन्नेति वृद्धिर्निषिध्यते । २. कथमुपरम् उद्यम् इति हेतु, यम्
उपरमे, अह उद्यमे इति निपातनात्समाधेयम् । ३. वधिः प्रकृत्यन्तरम् न
हनादेश एव । तस्य त्वदन्तत्वादेव सिद्धेः । ४. अयं स्वादौ क्रयादौ तुदादौ च ।
स्वादौ ह्रस्वश्च । धूनोति चम्पकवनानि धुनोत्यशोकं चूतं धुनाति धुवति स्फुटि-
तातिमुक्तम् । वायुर्विधूनयति चम्पकपुष्परेणून्यत्कानने धवति चन्दनमञ्जरीश्चेति
कविरहस्ये । ५. ली-ई-इतीकारप्रश्लेषात्कृतात्वस्य न जुक् । ६. इहापि भी-
ई-इतीकारप्रश्लेषादीकारान्तस्यैव भियः जुक् । ७. गमयतोत्यर्थः ।

४४. प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यात् इदाप्यसुपः । कारिका । हारिका ।
सर्विका । नेह :- शका । नन्दना । कटुका । नौका । राका । कारकः ।
बहुपरिब्राजका नगरी । * मामकनरकयोहपसंख्यानम् * मामिका । नरिका । *
त्यक्त्यपोश्च * दाक्षिणात्यिका । इहृत्यिका ।

४५. न यासयोः । यका । सका । यकाम् । तकाम् । * त्यकनश्च
निषेधः * अधित्यका । उपत्यका । * आशिषि वुनश्च न * जीवका । भवका ।
* उत्तरपदलोपे च * देवदत्तिका, देवका । * क्षिपकादीनां चोपसंख्यानम् *
क्षिपका । ध्रुवका । कन्यका । चटका । * तारका ज्योतिषि * तारका । अन्यत्र
तारिका । * वर्णका तान्तवे * वर्णका प्रावरणभेदः । अन्यत्र वर्णिका । * वर्तका
शकुनौ प्राचाम् * वर्तका । उदीचां तु, वर्तिका । * अष्टका पितृदैवत्ये * अष्टका ।
नेह :- अष्टिका खारी । * सूतकापुत्रिकावृन्दारकाणां वेति वक्तव्यम् * सूतका,
सूतिका । पुत्रका, पुत्रिका । वृन्दारका, वृन्दारिका ।

४६. उदीचामातः स्थाने यकपूर्वायाः । आर्यका, आर्यिका । चटकका,
चटकिका । इभ्यका, इभ्यिका । मूषिकका, मूषिकिका । नेह :- सांकाश्ये भवा,
सांकाश्यिका । अश्विका * धात्वन्तयकोस्तु नित्यम् * छनयिका । छपाकिका ।

४७. भस्त्रैषाजान्नाद्वास्वा नञ्पूर्वाणामपि । निर्भस्त्रका, निर्भस्त्रिका ।
अभस्त्रका, अभस्त्रिका । एषका, एषिका । अनैषका । परमैषका । अजका,
अजिका । अनजका, अनजिका । ज्ञका, ज्ञिका । अज्ञका, अज्ञिका ।
द्वैके, द्विके । अद्वैके । परमद्वैके । स्वका, स्विका । निःस्वका, निःस्विका ।

१. नरान्कायतीति । २. उदीचामातः स्थान इति विकल्पबाधनार्थमिदम् ।
३. इह वा अ इतिच्छेदः । तेन पुत्रिकाशब्दे ङीनः पक्षेऽकारः । अन्यदेत्वबाधनार्थ-
मकारस्यैव पक्षेऽकारः । ४. शुभं यातीति शुभंयाः । अज्ञाता शुभंयाः, शुभंयिका ।
५. स्वेत्यन्तं लुप्त-षष्ठीकं पदम् । ६. भस्त्राग्रहणमुपसर्जनार्थमन्यस्य तूत्तरसूत्रेण
सिद्धम् । ७. एषा-द्वा-प्तयोस्तु सपूर्वयोर्देत्वम् । अन्तर्वर्तिनी विभक्तिमाश्रित्यास्य
इति निषेधात् । कृतवत्त्वनिर्देशान्नेह :- एतिके । एतिकाः । ८. स्वशब्दग्रहणं
संज्ञोपसर्जनार्थम् । इह हि आतः स्थान इत्यनुवृत्तं स्वशब्दस्यातो विशेषणम् । न तु
द्वयोरसम्भवात् । नाप्यन्येषामव्यभिचारात् । स्वशब्दस्त्वनुपसर्जनमात्मीयवाची
अकजहः । अर्थान्तरे तु न स्त्री । संज्ञोपसर्जनीभूतस्तु कप्रत्ययान्तत्वाद्भवत्युदाहरणम् ।

४८. अभाषितपुंस्काच्च । खट्वा, खट्वा । गङ्गाका, गङ्गाका । नेह :—
अज्ञाताखट्वा, अखट्वा । शैषिके कपि तु, विकल्प एव । अखट्वा, अखट्वा ।

४९. आदाचार्याणाम् । गङ्गाका । खट्वाका ।

५०. ठस्येकः । आक्षिकः । लावणिकः । वैवतिकः ।

५१. इसुसुकान्तात्कः । सार्पिष्कः । धानुष्कः । नैषादकर्षुकः । मातृ-
कम् । औदक्षितकः । * दोष उपसंख्यानम् * दौष्कः ।

५२. चजोः कु घिरण्यतोः । पाकः । त्यागः । रागः । पाक्यम् ।

५३. न्यङ्क्वादीनां च । न्यङ्कुः । मदगुः । भृगुः । श्वपाकः । अनुषङ्गः ।
मेघः । उपसर्गः । इत्यादि ।

५४. हो हन्तेऽर्गन्नेषु । वातयति । वातकः । वातः । वातं वातम् ।
घ्नन्ति । अघ्नन् ।

५५. अभ्यासाच्च । जिघांसति । जघान । जङ्घन्यते ।

५६. हेरचङि^३ । प्रजिघाय । प्रजिघीषति । जेघीयते । नेह :—अजीहयत् ।

५७. सन्लिटोर्जेः । जिगीषति । जिगाय । नेह :—जेजीयते ।

५८. विभाषा चेः । चिकीषति, चिचीषति । चिकाय, चिचाय । नेह :—
चेचीयते ।

५९. न कादेः । कृजः । खर्जः । गर्जः । कृज्यम् । खर्ज्यम् । गर्ज्यम् ।

६०. अजिघ्रज्योश्च । समाजः । उदाजः । परिवाजः । परिवाज्यम् ।

६१. भुजन्त्युञ्जौ पायुपतापयोः । भुजः पाणिः । न्युञ्जो रोगः ।
नेह :—भोगः । समुद्रः ।

६२. प्रयाजानुयाजौ यज्ञाङ्गे । पञ्च प्रयाजाः । प्रयोऽनुयाजाः ।

६३. वञ्जैर्गतौ । वञ्ज्यम् । नेह :—वङ्क्यं काष्ठम् ।

१. बहुव्रीहेर्विहितस्य तु नित्यम् । न खट्वा यस्या इति भाषितपुंस्कत्वा-
दित्यर्थः । २. नावञ्चेरित्युः । ३. अचङ्ग्रहणं ज्ञापयति प्रकृतिग्रहणे ण्यधिकस्यापि
ग्रहणमिति । ४. न्युञ्जिताः शेरतेऽस्मिन् । ५. कुटिलीकृतमित्यर्थः ।

६४. ओक^१ उचः के । ओकः शकुन्तवृषलौ ।
 ६५. एय आवश्यके । अवश्यपाच्यम् । अवश्यवाच्यम् । नेह :- पाच्यम् ।
 ६६. यजयाचरुचप्रवचर्चश्च । याज्यम् । याच्यम् । रोच्यम् ।
 प्रवाच्यम् । अर्च्यम् । * त्यजेश्च * त्याज्यम् ।
 ६७. वचोऽश्च^२दसज्ञायाम् । वाच्यम् । शब्दाख्यायान्तु, वाक्यम् ।
 ६८. प्रयोज्यनियोज्यौ शक्यार्थे । प्रयोक्तुं शक्यः, प्रयोज्यः । नियो-
 ज्यो भृत्यः ।
 ६९. भोज्यं भक्ष्ये । भोज्य ओदनः । भोग्यमन्यत् ।
 ७०. घोर्लोपे^३ लेटि वा । दधद्रत्नानि दाशुषे । सोमो ददद्रन्धर्वाय । यद-
 विनरगनये ददात् ।
 ७१. श्रोतः श्यनि । श्यति^४ । ह्यति^५ । घति^६ । अवस्यति ।
 ७२. क्सस्याचि । अधुक्षाताम् । अधुक्षाथाम् । अधुक्षि । नेह :- अधुक्षत् ।
 ७३. लुग्वा दुहदिहलिहगुहामात्मनेपदे दन्त्ये । अदुग्ध^७, अधुक्षत् ।
 अदुग्धाः, अधुक्षथाः । अदुग्ध्वम्, अधुक्षध्वम् । अदुह्मदि, अधुक्षावदि । अदिग्ध,
 अधिक्षत् । अलीढ, अलिक्षत् । अगूढ, अधुक्षत् ।
 ७४. शमामद्यानां दीर्घः श्यनि । शाम्यति । ताम्यति । दाम्यति ।
 शाम्यति । भ्राम्यति । क्षाम्यति । छाम्यति । माद्यति । नेह :- भ्रमति^८ ।
 ७५. छिबुक्कुमुचमां शिति । छीवति । छाम्यति । आचामति । * आङि
 चम इति वक्तव्यम् । नेह :- चमति । विचमति ।
 ७६. क्रमः परस्मैपदेषु । क्राम्यति, क्रामति । नेह :- आक्रमते सूर्यः ।
 ७७. इषुगमियमां छुः । इच्छति । गच्छति । यच्छति । नेह :- इष्यति ।
 इष्णाति ।

७८. पात्राध्मास्थान्नादाण्दृश्यत्तिसर्त्तिसिदसदां पिबजिघ्रधमतिष्ठ-
 मनयच्छपश्यच्छ्रुधौशीयसीदाः । पिबति । जिघ्रति । धमति । तिष्ठति ।

१. गुणकुत्वे निपात्येते । २. शो तनूकरणे । ३. छो छेदने । ४. दो
 अवस्त्रण्डने । ५. षोऽन्तकर्मणि । ६. वा आशेति श्यन्विकल्पः । ७. पिबा-
 देशोऽदन्तस्तेन न गुगः । अथवा अङ्गवृत्तेः पुनर्वृत्तावविधिः ।

सनति । यच्छति । पश्यति । ऋच्छति । धावति । शोयते । सीदति । सरतेर्बङ्गितायां
गतौ धावादेशः । नेह :- सरति । अनुसरति ।

७६. ब्राजनोर्जा । जानाति । जायते ।

८०. प्वादीनां ह्रस्वः । पुनाति । लुनाति । स्तृणाति । कृणाति ।
वृणाति । जिनाति ।

८१. मीनातेर्निगमे । प्रमिणन्ति व्रतानि । लोके तु, प्रमीगन्ति ।

८२. मिदेर्गुणः । मेद्यति । नेह :- मिमिदे ।

८३. जुसि च । अजुदुः । अत्रिभयुः । अत्रिभरुः ।

८४. सार्धधातुकार्धधातुकयोः । भवति । तरति । नयति । कर्त्ता । चेता ।
स्तोता ।

८५. जाग्रोऽविचिरणलङित्सु । जागरयति । जागरकः । जागरं जागरम् ।
जागरः । जागरितो वर्त्तते । जागर्त्तिः । नेह :- जागृविः । अजागारि । जजागार ।
जागृतः । जागृथः ।

८६. पुगन्तलघूपधस्य च । व्लेयति । ह्लेयति । क्लोपयति । भेत्ता ।
छेत्ता । भेदनम् । छेदनम् ।

८७. नाभ्यस्तस्याचि पिति सार्धधातुके । नेनिजानि । अनेनिजम् ।
वेविषाणि । अवेविषम् । नेह :- नेनेक्ति । * बहुलं छन्दसोति वक्तव्यम् *
अनुषग् जुनाषत् ।

८८. भूसुबोस्तिङि । अभूत् । अभूः । सुबै । सुवावहै । नेह :- भवति ।

८९. उतो वृद्धिर्लुकि हलि । यौति । यौषि । यौमि । नौति । स्तौति ।
नेह :- युतः । स्तुतः ।

९०. ऊर्णातेर्धिभाषा । ऊर्गौति, ऊर्गोति । ऊर्गौषि, ऊर्गोषि । नेह :-
ऊर्णुतः । ऊर्णवानि ।

१. प्वादयः क्रयादौ पूज् पवन इत्याभ्य स्त्री गताविति यावत् । २. हल
इति दीर्घं कृतंऽनेन ह्रस्वः । ३. शितीति वर्त्तते । तदादिविधौ शिदादौ
प्रत्यय इत्यर्थः । ४. गुगपदश्रुत्येक उपस्थित्याङ्गस्य विशेषणतया तदन्तविधौ इग-
न्तःङ्गस्येति बोध्यम् । ५. इक्पदापस्थित्या इक् एव गुगः । ६. लघूपधस्येति वर्त्तते ।
७. इह शपा ध्यवधानम् । ८. सार्धधातुके पितोति च वर्त्तते । ९. हलोति वर्त्तते ।

६१. गुणोऽपृक्ते । वृद्धयपवादः । और्गोत् । और्गोः ।
 ६२. तृणइ इत् । तृणेढि । तृणेक्षि । तृणेहि । अतृणेद् ।
 ६३. ब्रुव ईद् । ब्रवीति । ब्रवीषि । ब्रवीमि । अब्रवीत् । नेह :- द्रुतः ।
 ब्रवाणि ।
 ६४. यङो वा । बोभवीति, बोभोति । लालवीति । वावदीति । रोर-
 वीति । न च भवति । वर्धति । चर्कति ।
 ६५. तुरुस्तुशम्यमः सार्वधातुके । तवीति, तौति । तुवीतः, तुतः ।
 रवीति, रौति । रवीतः, रतः । स्तवीति, स्तौति । स्तुवीतः, स्तुतः । शमीध्वम्,
 शाम्यध्वम् । अभ्यमीति, अभ्यमति ।
 ६६. अस्तिसिचोऽपृक्ते । आसीत् । आसीः । अकार्षीत् । असावीत् ।
 ६७. बहुलं छन्दसि । सर्वमा इदम् ।
 ६८. रुदश्च पञ्चम्यः । अरोदीत् । अरोदीः । अस्वपीत् । अश्वसीत् ।
 प्राणीत् । अजक्षीत् । अपृक्त इति नेह :- रोदिति । स्वपिति ।
 ६९. अङ्गार्यगालवयोः । अरोदत् । अरोदः । अस्वप् । अश्वसत् ।
 प्राणत् । अजक्षत् ।
 १००. अदः सर्वेषाम् । आदत् । आदः । अपृक्तस्येत्येव नेह :- अत्ति ।
 १०१. अतो दीर्घो यञि । भवामि । भवावः । भवामः । पचामि ।
 मविष्यामि । पक्ष्यामि । नेह :- भवतः । पचतः । चिनुवः । केशवः ।
 १०२. सुपि च । रामाभ्याम् । वृक्षाभ्याम् । रामाय । वृक्षाय । नेह :-
 अग्निभ्याम् । रामस्य ।

१. यङन्ताद्वलादेः पितः सार्वधातुकस्यासम्भवाद्यङ्लुगन्तोदाहरणानि । २. पुनः सार्वधातुकग्रहणमपि दर्शम् । शम्यमार्बहुलं छन्दसीति विकरणलुकि उदाहरणम् ।
 ३. अभूदित्यत्र स्थानिवद्भावेन सिञ्जबुद्ध्या प्राप्त ईद् द्विसकारको निर्देश इति कृत्वा सान्तस्यास्तेः सिचश्च ग्रहणाद् वारितो भाष्ये । सिञ्च अस् चेति समाहारद्वन्द्वः । अस्तीत्यव्ययेन कर्मधारयः । तेन विद्यमानाङ् सिचोऽन्तेऽच्चेत्यर्थोऽश्रयणेन तद्वार-
 णोपायः प्रदर्शितः शब्दस्वारस्यविश्रामोदाय । ४. आसीदिति प्राप्ते । ५. रुद, स्वप्, श्वस्, अन्, जक्ष, इति पञ्च । ६. यजीति वर्त्तते ।

१०३. बहुवचने भाल्येत् । रामेभ्यः । वृक्षेभ्यः । रामेषु । सर्वेषाम् ।
नेह :- रामाभ्याम् । रामाणाम् । छपीत्येव । नेह :- यजध्वम् । पचध्वम् ।

१०४. ओसि च । रामयोः । वृक्षयोः ।

१०५. आङि चापः । रमया । रमयोः । खट्वा । खट्वयोः । बहुरा-
जया । बहुराजयाः । कारीषगन्धया । कारीषगन्धयोः ।

१०६. सम्बुद्धौ च । हेरमे । हेखट्वे । हेबहुराजे । हेकारीषगन्धे ।

१०७. अम्बार्थनद्योर्ह्रस्वः । हे अम्ब । हे अक्क । हे अल्ल । हे गौरि
हे नदि । हे शार्ङ्गरवि । हे ब्रह्मबन्धु । * असंयुक्ता ये ङलकास्तद्गतां ह्रस्वो न *
हे अम्बाडे । हे अम्बाले । हे अम्बिके ।

१०८. ह्रस्वस्य गुणः । हे हरे । हे अगने । हे भानो । ह्रस्वविधानसा-
मर्थ्यान्नेह :- हे गौरि । हे नदि ।

१०९. जसि च । हरयः । अग्नयः । भानवः । पटवः । धेनवः । बुद्धयः
* जसादिषु छन्दसि वा वचनम् प्राङ् णौ चङ्युपधायाः * अथा शतकृत्वो यूयम् ।
शतकृत्वः । पशवे नृभ्यो यथा गवे । पशवे ।

११०. ऋतो ङिसर्वनामस्थानयोः । कर्त्तरि । मातरि । पितरि
क्रोष्टरि । कर्त्तारो । मातरो । पितरो । क्रोष्टारौ । कर्त्तारः । मातरः । पितरः
क्रोष्टारः ।

१११. घेङिति । हरये । अग्नये । भानवे । वायवे । हरः । भानोः ।
नेह :- सख्ये । पत्ये । छपीत्येव । नेह :- पटी ।

११२. आणनद्याः । गौर्यै । नद्यै । बहुश्रेयस्यै । ब्रह्मबन्धवै । गौर्याः ।
ब्रह्मबन्धवाः ।

११३. याडापः । रमायै । बहुराजायै । कारीषगन्धायै ।

११४. सर्वनाम्नः स्याङ् ह्रस्वश्च । सर्वस्यै । विश्वस्यै । यत्स्यै । तत्स्यै ।
कत्स्यै । सर्वस्याः । विश्वस्याः । यत्स्याः । तत्स्याः । कत्स्याः । आप एव नेह :-
भवते । भवतः ।

१. अत इति वक्तते । २. आङिति टाविभक्तः संज्ञा प्राचाम् । ३. यदि गुण
इष्टः स्यात् । अम्बार्थानां ह्रस्वः, नदोह्रस्वयोर्गुण इत्येव ब्रूयात् । ४. ङितोत्यनुवृत्तं
पञ्चम्यन्ततया विपरिणम्यते ङित इति ।

११५ विभाषा द्वितीयातृतीयाभ्याम् । द्वितीयस्यै, द्वितीयायै । तृतीय-
स्यै, तृतीयायै । द्वितीयस्याः, द्वितीयायाः । तृतीयस्याः, तृतीयायाः ।

११६. डेराम् नद्यास्त्रीभ्यः । गौर्याम् । नद्याम् । बहुश्रेयस्याम्, ब्रह्म-
बन्धवाम् । रमायाम् । बहुराजायाम् । कारीषगन्धायाम् । सेनान्याम् ।
ग्रामण्याम् ।

११७. इदुद्भ्याम् । मत्याम् । बुद्ध्याम् । धेन्वाम् ।

११८. औल् । सख्यौ । पत्यौ ।

११९. अच्च घेः । हरौ । अग्नौ । भानौ । वायौ । मतौ । धेनौ ।

१२०. आङो नाऽस्त्रियाम् । हरिणा । अग्निना । भानुना । वायुना ।
नेह :- मत्या । धेन्वा ।

इत्यादे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

सप्तमाध्यायस्य तृतीयपादः समाप्तः ।

अथ सप्तमाध्यायस्य चतुर्थपादः ।

१. णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः । अचीकरत् । अजीहरत् । अचीकमत ।
अलीलवत् । अमीपठत् ।

२. नाग्लोपिशास्वृदिताम् । मालामालयत्, अममालत् । अत्यरराजत् ।
अशशासत् । बाष्ट-अववाधत् । याचृ-अययाचत् । ढौकृ-अडुडौकत् ।

३. भ्राजभासभाषदीपजीवमीलपीडामन्यतरस्याम् । अबिश्रजत्, अब-
भ्राजत् । अबोभसत्, अबभासत् । अबोभषत्, अबभाषत् । अदोदिपत्, अदि-
दीपत् । अजीजिवत्, अजिजीवत् । अमीमिलत्, अमिमीलत् । अपीपिडत्,
अपिपीडत् । * काण्यादीनां वेति वक्तव्यम् * अचीकणत्, अचकाणत् । अवीवणत्,
अववाणत् ।

४. लोपः पिबतेरीच्चाभ्यासस्य । अपोप्यत्, अपीप्यताम्, अपोप्यन् ।

५. तिष्ठतेरित् । अतिष्ठिपत्, अतिष्ठिपताम्, अतिष्ठिपन् ।

६. जिघ्रतेर्वा । अजिघ्रिपत्, अजिघ्रपत् । अजिघ्रिपताम्, अजिघ्रपताम् ।

७. उञ्जृत् । इररारामपवादः । अचीकृतत्, अचिकीर्त्तत् । अवीवृतत्,
अववर्त्तत् । अमीमृजत्, अममार्जत् ।

८. नित्यं छन्दसि । अवीवृधत् पुरोडाशेन ।

९. दयतेर्दिङि लिटि । दिग्ये, दिग्याते, दिग्यिरे ।

१०. ऋतश्च संयोगादेर्गुणः । जह्वरतुः । जह्वरुः । सस्वरतुः । सस्वरुः ।
सस्मरतुः, सस्मरुः । नेङ् :- चक्रतुः ।

११. ऋच्छृत्यृताम् । आनच्छत्, आनच्छतुः, आनच्छुः । आर, आरतुः,
आरुः । कृ-चकार, चकारतुः, चकरुः । गृ-जगरतुः ।

१. ण्यन्ताः कणरणभणश्रणलुपट्टाः काण्यादयः षड् भाष्ये उक्ताः ।
ह्वायिबाणिलोठिलोचयश्चत्वारोऽधिका न्यासे । वाणिलोठो अप्यन्यत्र । इत्थं द्वादश ।
२. दिश्यादेशेन द्वित्वबाधनमिष्यते । ३. दयतेरिति देहो ग्रहणम् । दयतेस्तु दया-
यासश्चेत्यामि दयांचके । ४. वृद्धिर्विषये तु पूर्वविप्रतिषेधेन वृद्धिरेवेष्यते ।

१२. शृदृप्रां ह्रस्वो वा । शश्रुतुः, शशरुतुः । शश्रुः, शशरुः । ददृतुः, ददरुतुः । ददृः, ददरुः । पप्रुतुः, पपरुतुः । पप्रुः, पपरुः ।

१३. केश्णः । ज्ञका । कुमारिका । किशोरिका । नेह :- गोका । नौका ।

१४. न कपि । कल्याणपञ्चमीकः । बहुकुमारीकः । बहुवधूकः ।

१५. आपोऽन्यतरस्याम् । बहुमालाकः, बहुमालकः ।

१६. ऋदृशोऽङि गुणः । असरत् । अहं तेभ्योऽकरं नमः । अदर्शत्, अदर्शताम् ।

१७. अस्यतेस्थक् । आस्थत्, आस्थताम्, आस्थन् ।

१८. श्वयतेरः । अश्वत्, अश्वताम्, अश्वन् ।

१९. पतः पुम् । अपसत्, अपसताम्, अपसन् ।

२०. वच उम् । अवोचत् । अवोचताम् । अवोचन् ।

२१. शीङिः सार्वधातुके गुणः । शेते, शयाते, शेरते । नेह :- शिश्ये ।

२२. अयङ् यि ङिति । शय्यते । शाशय्यते । प्रशय्य ।

२३. उपसर्गाद्ध्रस्व ऊहतेः । ब्रह्म समुह्यात् । अग्नि समुह्य । समुह्यते । अभ्युह्यते । नेह :- ऊह्यते । ङिङ्तीत्येव । नेह :- अभ्यूह्योऽयमर्थः ।

२४. एतोर्लीङि । उदियात् । समियात् । अन्वियात् । नेह :- ईयात् ।

२५. अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः । क्षीयात् । क्षीयते । चीयात् । चीयते । भृशायते । सखायते । स्तूयते । तोष्टूयते । नेह :- प्रकृत्य । प्रहृत्य । चिनुयात् । चनुयात् ।

२६. च्वौ च । शुचीकरोति । शुचीभवति । पट्टस्यात् ।

२७. रीङ् ऋतः । मात्रीयति । मात्रीयते । चेक्रीयते । पित्र्यम् ।

२८. रिङ् शयग्लिङ्क्षु । आद्रियते । आघ्रियते । क्रियते । ह्रियते । क्रियात् । ह्रियात् । नेह :- बिभृयात् । कृषीष्ट ।

२९. गुणोऽर्त्तिसंयोगाद्योः । अर्हते । अर्थात् । स्मरते । स्मर्यात् । यीत्येव नेह :- स्मृषीष्ट । धृषीष्ट । असार्वधातुक इत्येव । नेह :- इष्टृयात् ।

१. पक्षे गुणः । २. कबभावे बहुमालः । ३. अकृत्सार्देति दीर्घः । पूर्वत्र दीर्घे कृतेऽनेन ह्रस्वः । ४. ऋतो यकि लिङ् इति च वक्तुं । ५. ऋधातोर्विधि लिङि रूपम् ।

३०. यङि च । अरार्यते । सास्वर्यते । सास्मर्यते । * हन्तेहिंसायां यङि
घ्नीभावो वाच्यः । जेघ्रीयते । नेह :- जङ्घन्यते ।

३१. ई घ्राध्मोः । जेघ्रीयते । देघ्मीयते ।

३२. अस्य च्चौ । शुक्लोभवति । कृष्णीःरोति । ब्रह्मीभवति । गङ्गो-
स्यात् । * अव्ययस्य च्चावीत्वं नेति वाच्यम् * दोषाभूतमङ्गः । दिवाभूता रात्रिः ।

३३. क्यचि च । पुत्रीयति । घटीयति । खटीयति । मालीयति ।

३४. अशनायोदन्यधनाया वुभुक्षापिपासागर्भेषु । अशनायति ।
उदन्यति । धनायति । अन्यत्र तु, अशनायति । उदकोयति । धनीयति ।

३५. नच्छन्दस्यपुत्रस्य । मित्रयुः । छन्नयुः । नेह :- पुत्रोयन्तः छदानवः ।
* अपुत्रादीनामिति वक्तव्यम् * जनीयन्तोऽन्वयवः ।

३६. दुरस्युर्द्रविणस्युर्वृषयति रिषयति । अवियोना दुरस्युः ।
द्रविणस्युर्विपन्यया । वृषयति । रिषयति ।

३७. अश्वाघस्यात् । अश्वायन्तो मघवन् । मा त्वा वृका अघायवः ।

३८. देवसुम्नयोर्यजुषि काठके । देवायन्तो यजमानाः । छन्नायन्तो
हवामहे । नेह :- देवाङ्घ्रिगाति छन्नयुः ।

३९. कव्यध्वरपृतनस्यार्चि लोपः । सपूज्या निविदा कव्यतायोः ।
अध्वर्युं वा मधुपाणिम् । दमयन्तं पृतन्युम् ।

४०. द्यातिस्यतिमास्थामिति किति । निर्दितः । निर्दितवान् । अव-
सितः । मितः । स्थितः । नेह :- अवदाय । अवदाता ।

४१. शाच्छोरन्यतरस्याम् । निशितम्, निशातम् । छितम्, छातम्
संशितम् व्रतम् । संशितो ब्राह्मणः ।

४२. दधातेहिंः । अभिहितम् । निदितम् । हित्वा ।

४३. जहातेश्च क्त्वि । हित्वा राज्यं वनं गतः । जिहीतेस्तु, हात्वा ।

१. एतदव्ययीभावश्चेति सूत्रे भाष्य उक्तम् । २. अकृतत्वादित्यस्यापवादः ।
३. लोके दुष्टीयति । द्रविणीयति । वृषीयति । रिष्टीयते । लोके उदत्ययाभावादिद-
मुदाहरणम् । ४. न छन्दसीति निषेधो नेत्वस्यैव किन्तु दोषस्यापोति इदं सूत्रं
ज्ञापयति । ५. व्यवस्थितविभःपाश्रयणाद् व्रतविषये नित्यम् । ६. सम्भक् संपा-
दितम् । ७. व्रतविषयकयत्नवानित्यर्थः ।

४४. विभाषा छन्दसि । द्वित्वा शरीरं द्वात्वा वा ।

४५. सुधित वसुधित नेमधित धिष्व धिषीय च । गर्भं माता सुधितं । क्षणासु । वसुधितमर्गो । नेमधिता न पौल्या । * क्तिन्पि दृश्यते * उत श्वेतं । सुधिति निरेके । धिष्व वज्रं दक्षिण इन्द्र दस्ते । सुरता रेतो धिषीय ।

४६. दो दद् घोः । दत्तः । दतवान् । दत्तिः । नेह :- दाप्-दातं वधिः । दैप्-अवदातं सुखम् ।

४७. अच उपसर्गात्^८ । प्रत्तः । अवत्तः । नीत्तम् । सूत्तम् । * अवदत्तं विदत्तं च प्रदत्तं चादिकर्मणि । सुदत्तमनुदत्तं च निदत्तमिति चेष्टते * अवदत्तम् इत्यादि ।

४८. अपो भि । अङ्गिः । अङ्गभ्यः । नेह :- अण्ड । * मासश्छन्दपीति वक्तव्यम् * माङ्गिः । शङ्गिः । * स्ववःस्वतवःश्लेषश्चेष्टते * स्ववङ्गिः । स्वतवङ्गिः । समुषङ्गिरजायथाः ।

४९. सः स्यार्धधातुके । वत्स्यति । अवत्स्यत् । विवत्सति । जिवत्सति । नेह :- वासः । वासः ।

५०. तासस्त्योर्लोपः । भवितासि । कर्त्तासि । व्यतिसे ।

५१. रि च । भवितारौ, भवितारः । कर्त्तारौ, कर्त्तारः । व्यतिरे ।

५२. ह एति । एधिताहे । कर्त्ताहे । व्यतिहे ।

५३. यीवर्णयोर्दीधीवेव्योः । आदीध्य । आवेव्य । आदीध्यते । आवेव्यते । आदोधिता । आवेविता । आदोधीत । आवेवीत । नेह :- आदीध्यनम् । आवेव्यनम् ।

१. सुवसुनेमपूर्वस्य दधातेः क्तप्रत्यये इत्वं निगत्यते । २. लोके धत्स्वेति । ३. धासीयेति । ४. इह अच इत्यस्यावृत्त्याजन्तादुपसर्गादिति दा-इत्यस्य धोरच इति च गम्यते । ५. उपसर्गविभक्तिल्वरप्रतिरूपकाश्चेति चादित्वमिति नोपसर्गात्वं वा । ६. अवतरेषुन् शोभनमवो येषां ते स्ववसस्तैः । ७. तु इति सोत्रो धातुस्तस्मादसुन् स्वं तवो येषां तैः । ८. मिथुनेऽसिः वसेः किञ्चेत्यसिरिति हरदत्तः । पञ्चपादीरोत्या तु उपः किदिति बोध्यम् । ९. अस्तेरकारसकारयोर्लुप्तयोः से इति प्रत्ययमात्रमेतदाहम् । १०. अन्तेऽङिति प्रथमपुङ्गवपुङ्गवने छान्दसं रूपम् । इरयो रे इत रेभावः । ११. लिङ्गि रूपम् ।

५४. सनि मीमाधुरभलभश कपतपदामच इस् । मित्सति २ । मित्सते २ मा-मित्सति । माद्मेडाः मित्सते । दो-शण्-दित्सते । दाञ्-दित्सति, दित्सते । देह्-दित्सते । धेद्-धित्सति । धाञ्-धित्सति, धित्सते । रिप्सते । लिप्सते । शिष्यति । पित्सति । पित्सते । * राधो दिसायां सनीस् वाच्यः * रित्सति । नेह :- आरिरात्सति ।

५५. आप्बृण्पृथामीत् । ईप्सति । शीप्सति । ईर्त्सति ।

५६. दम्भ इच्च । धीप्सति, धिप्सति ।

५७. मुचोऽकर्मकस्य गुणो वा । मोक्षते, मुमुक्षते वा वत्सः स्वयमेव । नेह :- मुमुक्षति वत्सं कृष्णः ।

५८. अत्र लोपोभ्यासस्य । मित्सतीत्यारभ्य मोक्षत इत्यन्तमुदाहार्यम् ।

५९. ह्रस्वः । दौक-डुडौके । डुडौकिषते । त्रौक-तुत्रौके । तुत्रौकिषते । अडुडौक्व । अतुत्रौक्व ।

६०. हलादिः शेषः । बभूव । जगलौ । पपाच । आट, आटतुः ।

६१. शर्पूर्वाः खयः । चुश्च्योव । तल्यौ । चुश्च्यतिषति । तिष्ठसति । पल्पधे ।

६२. कुहोश्चुः । चकार । चखान । जगाम । जघान । जहार । जहौ ।

६३. न कवतेर्यङि । कोक्यते । कौतिकुवत्योस्तु, चांक्यते ।

६४. कृषेच्छन्दसि । करिकृष्यते ।

६५. दाधति दर्धति दर्धषि बोभूतु तेतिकेऽलर्ण्याऽपनीफणत्संस-
निष्यदत्करिकत्कनिकदद्भरिभ्रद्वाविध्वतो दविद्युत्तारित्रतः सरीसृपतं व-
रीवृजन्मर्मृज्याऽगनीगन्तीति च । दाधति, दर्धति । दर्धषि । बोभूतु ।

१. मो-इति मीनातिमिनोत्योर्द्वयोरपि ग्रहणमिष्यते । कृतदोर्घस्य मिनोतेरपि मीरूपत्वाविशेषात् । २. गामादाग्रहणेष्वाविशेषात् । ३. पक्षे दिदम्भिवति । ४. सनि मांमेत्यारभ्य मुचोऽकर्मकस्येति यावदत्रपदेन गृह्यते । अभ्यासस्येति आध्या-
यपरिसमाप्तेरधिकृतं बोध्यम् । ५. अभ्यासस्यादिश्चेद्वल् शिष्यते । अन्ये हलो लुप्यन्त इत्यर्थः । ६. आद्यास्त्रयो घृत्रो धारयतेर्वा इलौ यङ्लुकि वा अभ्यासस्य दोर्धत्वं गिलापश्च । ७. भवतेर्यङ्लुगन्तस्य गुणाभावः । तेन भाषायां गुणो लभ्यते ।

तेतिक्तं । अलृपि युधम खजकृतपुरन्दर । आपनीकणत् । संसंनिध्यदत् । करिकत् ।
कनिकृत् । नुषम् । वि यो भरिभ्रदोषशीषु । दविध्वतो रदमयः सूर्यस्य । दविद्युतद्वीच-
च्छोद्युवानः । सद्योर्जा तरित्रतः । सरीसृपतम् । वरीवृजत् । मर्मज्यम् । वक्ष्यन्तो
वेदाङ्गनीगन्ति कणम् ।

६६. उरन् । वव्रश्च । ववृते । ववृषे । ननर्त्ति । नरनर्त्ति । नरोनर्त्ति ।

६७. द्युतिस्वाप्योः सम्प्रसारणम् । दिद्युते । दिद्युतिषते । दिद्योतिषते ।
देद्युत्यते । सुष्वापायपति ।

६८. व्यथो लिटि । विव्यथे, विव्यथाते, विव्यथिरे ।

६९. दीर्घ इणः किति । ईयुः, ईयुः । नेह :- इयाय ।

७०. अत आदेः । पररूपापवादः । आत, आततुः । आट, आटतुः ।

७१. तस्मान्नुङ् द्विहलः । आनञ्ज, आनञ्जतुः । आनर्ह, आनर्हतुः ।

७२. अश्रोतेश्च । आनशे, आनशते । अशनातं स्तु, आश । आशतुः ।

७३. भवतेरः । बभूव, बभूवतुः । लिटीत्येव । नेह :- बुभूषति । बोभूयते ।

७४. ससृवेति निगमे । गृष्टिः ससृव स्थविरम् । लोके सुषुव ।

७५. णिजां प्रयाणां गुणः श्लौ । नेनेक्ति, नेनक्तिः । वेवेक्ति, वेवक्तिः ।
वेवेष्टि । वेवेष्टिः, नेह :- निनेज ।

१. तिजेर्यङ्लुगन्तात्तङ् । २. इयर्तेर्लटि हलादिःशेषापवादो रेफस्य लत्वमि-
त्वाभावश्च । सिमा निर्देशो न तन्त्रम् । अलर्त्ति दक्ष उत । ३. फगतराङ्पूर्वस्य
यङ्लुगन्तस्य शतरि अभ्यासस्य नीगागमः । ४. संपूर्वस्य स्यन्दर्यङ्लुकि शतरि
अभ्यासस्य निक् धातुपकारस्य षत्वम् । ५. कर्तेर्यङ्लुगन्तस्य भ्यासस्य चुत्वा-
भावः । ६. कन्दर्हुङि च्लेरङ् । द्वित्वमभ्यासस्य चुत्वाभावो निगागमश्च ।
अक्रन्दीदित्यर्थः । ७. विमर्त्सभ्यासस्य जस्त्वाभावः । ८. ध्वरतेर्यङ्लुगन्तस्य
शतरि अभ्यासस्य विगागमा धातोर्ऋकारलोपश्च । ९. द्युतेरभ्यासस्य संप्रसारणा-
भावाऽत्वं विगागमश्च । १०. तरतेः शतरि श्लौ अभ्यासस्य रिगागमः ।
११. सुषेः शतरि श्लौ द्वितीयैकवचनेऽभ्यासस्य रोगागमः । १२. वृजेः शतरि श्लौ
अभ्यासस्य राक् । १३. मृजेर्लटि णल् अभ्यासस्य रुक् । धातोश्च युक् । १४. गमे-
राङ्पूर्वस्य लटि श्लाढभ्यासस्य चुत्वाभावो नीगागमश्च । १५. इडाङ्गाधिकारा-
त्प्रत्यये परत इत्युद्धतं । अतश्चचारदत्वे कृते स्थानिवद्भावेन न सम्प्रसारणे सम्प्र-
सारणमित न पुनः सम्प्रसारणम् । १६. णिज्-विज्-विद्-इत्येतेषामित्यर्थः ।

७६. भृ॒त्राभिन् । बि॒नति । मि॒नोते । जि॒होते । । नेह :- जडाति ।
इडावेव । नेह :- बभार ।

७७. अ॒ति॒पिप॒त्याश्च । इ॒यति । पि॒पति ।

७८. बहु॒लं छु॒न्दसि । पूर्णं वि॒वष्टि । ज॒न्मि॒मा वि॒वक्ति । जि॒घर्ति॒ सोमम्

७९. स॒न्यनः । पि॒पठि॒ति । पि॒पक्ष॒ति । यि॒पक्ष॒ति । पि॒पास॒ति । नेह :-
लुल्ल॒ति । पा॒पवि॒पते ।

८०. ओः पु॒य॒ग्न्य॒परे । पि॒रवि॒रति । अ॒रोप॑वत् । पि॒राव॒यि॒रति ।
अ॒रोभ॒वत् । बि॒माव॒यि॒षति । यि॒यवि॒रति । अ॒योय॑वत् । यि॒याव॒यि॒षति । अ॒रोर॑वत् ।
रि॒राव॒यि॒रति । अ॒लो॒लव॑त् । लि॒लाव॒यि॒षति । अ॒त्रो॒जव॑त् । जि॒जाव॒यि॒षति । नेह :-
नु॒राव॒यि॒षति । बु॒भू॒रति ।

८१. स्र॒वति॒शृ॒णो॒ति॒द्र॒वति॒प्र॒वाति॒ह्र॒वति॒च्य॒वती॒नां वा । अ॒स्मि॒न्नव॑त् ,
अ॒स्र॒न्नव॑त् । मि॒स्त्राव॒यि॒षति । स्र॒त्राव॒यि॒षति । अ॒ग्नि॒श्रव॑त् , अ॒शु॒श्रव॑त् । शि॒श्राव॒यि॒रति ,
शु॒श्राव॒यि॒षति । अ॒दि॒द्रव॑त् , अ॒दु॒द्रव॑त् । दि॒द्राव॒यि॒षते , दु॒द्राव॒यि॒षति । अ॒पि॒प्रव॑त् ,
अ॒पु॒प्रव॑त् । पि॒प्राव॒यि॒षति , पु॒प्राव॒यि॒षति । अ॒पि॒ह्रव॑त् , अ॒पु॒ह्रव॑त् । पि॒ह्राव॒यि॒षति ,
पु॒ह्राव॒यि॒षति । अ॒वि॒च्य॒वत् , अ॒वु॒च्य॒वत् । वि॒च्य॒वाव॒यि॒षति , चु॒च्य॒वाव॒यि॒षति ।

८२. गु॒णो य॒ङ्लु॒कोः । बो॒भू॒यते । चे॒ची॒यते । बो॒भवी॑ति , बां॒भोति॑ ।

८३. दी॒र्घोऽ॒कितः । पा॒पच॑यते । पा॒पवी॑ति । अ॒टा॒व्यते । या॒यज॑यते ।
या॒यजी॑ति । नेह :- यं॒य॒म्यते । यं॒य॒म॒ति । रं॒म्यते । रं॒मा॒ति ।

८४. नो॒ग॒य॒ञ्चु॒ प्रं॒सु॒ध्वं॒सु॒भ्रं॒सु॒ ह॒स॒पत॑पदस्कन्दाम् । व॒नीव॑च्यते । व॒नी-
व॒ञ्ची॑ति । स॒नो॒स्र॒न्यते । स॒नो॒स्र॒सो॒ति । द॒नी॒ध्व॒स्यते । द॒नी॒ध्वं॒सो॒ति । व॒नी॒भ्र॒स्यते ।
व॒नी॒भ्रं॒नाति॑ । च॒नो॒क॒स्यते । च॒नो॒क॒जी॑ति । प॒नो॒म॒स्यते । प॒नो॒प॒ती॑ति । प॒नो॒प॒द्यते॑ ।
प॒नो॒प॒शे॑ति । व॒नो॒ऽक॒स्यते । व॒नो॒ऽक॒न्शे॑ति ।

८५. जु॒ग॒ नोऽ॒प्नु॒ना॒सि॒कान्त॑स्य । * प॒दान्त॑वच्चेति वक्तव्यम् *
य॒य्य॑म्यते , यं॒य॒म्यते । य॒य्य॑मोति , यं॒य॒मो॒ति । ज॒ङ्ग॒म्यते , जं॒ग॒म्यते । ज॒ङ्ग॒मो॒ति ,
जं॒ग॒मो॒ति । नेह :-तेति॒म्यते ।

१. भृज् माह्-आडाडां त्रयाणामेव । २. वशेरेतद्रूपम् । ३. परयो रति वक्तव्ये
वर्गप्रत्याहारजग्रहो ज्ञायति । गिच्यव आदेशो न स्याद् द्विवे कार्य इति । तेन
औननदित्यादिसिद्धिः । ४. सन्वद्भावकृमिश्च । ५. जु-इति सौत्रो धातुः ।
६. जुडाऽनुस्वारो लक्ष्यते । ७. वा पदान्तस्येति परसवर्णविकल्पः ।

८६. जपजभद्ददशमञ्जपशां च । जंजप्यते । जंजपोति । जंजभ्यते । जंजभोति । दंद्दहते । दन्दद्दोति । दंद्दश्यते । दन्ददशोति । दंभज्यते । दंभजोति । पंपश्यते । पंपशोति ।

८७. चरफलोश्च । चञ्चूर्यते । चंचुरीति । पंकुल्यते । पंकुशीति ।

८८. उत्परस्यातः । चञ्चूर्यते । चञ्चुरीति । पंकुल्यते । पंकुलोति ।

८९. ति च । चूर्तिः । प्रकुलितः । प्रकुलतः ।

९०. रीगृदुपधस्य च । वरीवृत्यते । वरीवृतोति । वरीवृथ्यते । वरीवृथीति । नरीवृत्यते । नरीवृतोति । * रीगृत्वत् इति वक्तव्यम् * वरोवृथ्यते । परोपृच्छ्यते ।

९१. रुप्रिकौ च लुकि । नर्नर्ति, नरिनर्ति, नरीनर्ति । वर्धर्ति, वरि-
वर्ति, वरीवर्ति ।

९२. ऋतश्च । चर्वर्ति, चरिर्कर्ति, चरोर्कर्ति । जर्धर्ति, जरिर्धर्ति, जी-
र्धर्ति । नेह :- कृ-वाकर्ति ।

९३. सन्वल्लुघुनि चङ्परेऽनग्लोपे । अचीकमत । अवीकरत् । अपी-
पचत् । अपीपचत् । अबीभवत् । अयीयवत् । अजीजवत् । नेह :- अततक्षत् । अज-
जागत् । णिङ्मावपक्षे अवकमत । अवकथ्यत् ।

९४. दीर्घो लघोः । अवीकमत । अवीकरत् । अजीहरत् । नेह :- अवि-
भ्रजत् । अततक्षत् ।

९५. अत्स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तृस्पशाम् । असस्मरत् । अददरत् । अत-
त्वरत् । अपप्रथत् । अमम्रदत् । अतस्तरत् । अपस्पशत् ।

१. पश इति सौत्रो धातुः । २. प्रकुलमिति तु कुल्ल विकसने पचाद्य् ।
३. क्षुब्धतादित्वान्न णः । ४. चङ् परो यस्मादिति बहुव्रीहिः । णिरित्यर्थः । स
चाङ्गल्येति च द्वयमप्यावर्तते । अङ्गसंज्ञानिमित्ते चङ्परे णौ यल्लघु तत्परो योऽङ्गस्या-
भ्यासस्तस्य सनोव कार्यं स्याण्णावर्गलोपेऽप्तोत्यर्थः । अथवाङ्गल्येति नावर्तते ।
चङ्परे णौ यदङ्गं तस्य योऽभ्यासो लघुसस्तस्येत्यादि प्राग्वत् । ५. अदन्तोप-
देशत्वादङ्गलोपित्वम् । ६. पूर्वस्मिन्नेव विषये । ७. अत्वविधानादित्वं बाध्यते ।
तपरत्वाद्दीर्घोऽपि ।

६६. विभाषा वेष्टिवेष्ट्योः । अववेष्ट्, अविवेष्ट् । अववेष्ट्,
अविवेष्ट् ।

६७. ई च गणः । अजीगगत् । अजगगत् ।

इत्यादि श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मलंकिते

सप्तमाध्यायस्य चतुर्थपादः समाप्तः ।

अथाष्टमाध्यायस्य प्रथमपादः ।

१. सर्वस्य द्वे । इदमधिक्रियते पदस्येत्यतः प्राक् ।

२. तस्य परमाभ्रेडितम् । चोर चोर ३ घातयामि त्वाम् । वृषल वृषल ३ ।

३. अनुदात्तञ्च । दिवे दिवे । भुङ्क्ते भुङ्क्ते ।

४. नित्यदीप्सयोः । पवति पवति । जल्पति जल्पति । भुक्त्वा २, भोजम् २ व्रजति । लुणीदि लुनीदोत्येवायं लुणाति । वृक्षं वृक्षं सिञ्चति । ग्रामो ग्रामो रमणीयः ।

५. परेर्वर्जने । परि परि वङ्गेभ्यो वृष्टो देवः । * परेर्वर्जने वा वचनम् * परि वङ्गेभ्यः ।

६. प्रसमुपोदः पादपूरणे । प्रप्राग्मग्निः । संसमिदुवसे । उपोप मे परा-
मृश । किन्नोदुदु इपसे ।

७. उपर्यध्यधसः सामीप्ये । उपर्युपरि ग्रामम् । अध्यधि सुखम् ।
अधोऽधो लोकम् ।

८. वाक्यादेरामन्त्रितस्यासूयासंमतिकोणकुत्सनभर्त्सनेषु । छन्दर
छन्दर वृथा ते सौन्दर्यम् । देव देव वन्द्योऽसि । दुर्विनीत दुर्विनीत इदानीं
ज्ञास्यसि । धानुष्क धानुष्क वृथा ते धनुः । चोर चोर घातयिष्यामि त्वाम् ।

९. एकं बहुव्रीहिवत् । एकैकमक्षम् । एकैकयाहुत्या । एकैकस्मै देहि ।

१०. आबाधे च । गतगतः । गतगता । पतितपतितः ।

१. आभ्रेडितं भर्त्सनं इति प्लुतभावः । २. आभोक्ष्यमिदं नित्यता तच्च
तिङन्तेष्वव्ययसंज्ञकृद्गन्तेषु च । ३. वङ्गान्पङ्क्तिव्येत्यर्थः । ४. ग्रामस्योपरिष्ठा-
त्समीपे देशे । ५. लोकस्याधस्तात्समीप इत्यर्थः । ६. एकार्थः पदसमूहो वाक्यम् ।
७. असूया गुणेषु दोषारोपः । संमतिः पूजा । ८. बहुव्रीहिवद्वावात्सुपोर्लुकि
पुनः प्रातिपदिकत्वात्सुप् । ९. न बहुव्रीह्यावर्ति सर्वनामसंज्ञानिषेधस्त्वह न ।
अलौकिके विप्रदवाक्य एव तत्प्रवृत्तेः सिद्धान्तितत्वात् । १०. विरहात्पीड्यमान-
स्योक्तिः ।

११. कर्मधारयजडुत्तरेषु । पटुपटुः । पटुपटुः ।

१२. प्रकारे गुणवचनस्य । पटुपटुः । पटुपटुः । शुक्लशुक्लं रूपम् ।
शुक्लशुक्लः पटुः । * आनुरूप्ये द्वे वाच्ये * मूले मूले स्थूलः । * सञ्ज्ञेन प्रवृत्तौ
यथेष्टमनेकधा प्रयोगो न्यायसिद्धः * सर्पः सर्पः । बुध्यस्व बुध्यस्व । सर्पः सर्पः
सर्पः । बुध्यस्व बुध्यस्व बुध्यस्व । * क्रियासमभिदारे च * लुनोहि लुनीतीत्ये-
वायं लुनाति । * डाचि विवक्षिते द्वे बहुलम् * पटापटाकरोति । पटपटयते ।
* कर्मव्यतिदारे सर्वनाम्नो द्वे वाच्ये समासवच्च बहुलम् * * असमासवद्भावे
पूर्वपदस्य सप्तः सुवक्तव्यः * अन्योन्यं विप्रा नमन्ति । अन्योन्यौ । अन्योन्याम् ।
अन्योन्येन कृतम् । अन्योन्यस्मै दत्तमित्यादि । परस्परम् । इतरेतरम् । परस्परेण
इतरेतरेणेत्यादि । * स्त्रीनपुंसकयोस्तत्परपदस्याया विभक्त्याम्भावो वा वक्तव्यः *
अन्यान्याम्, अन्योन्यम्, पर-पराम्, परस्परम्, इतरेतराम्, इतरेतरम्, वा
इमे ब्राह्मण्यौ कुले वा भोजयतः ।

१३. अकृष्टे प्रियसुखयोरन्यतरस्याम् । प्रियप्रियेण ददाति । सुख-
सुखेन । प्रियेण सुखेन वा ।

१४. यथास्वे यथायथम् । यथायथं ज्ञाता ।

१५. द्वन्द्वं रहस्यमर्यादावचनव्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगाभिव्याक्तिषु ।
द्वन्द्वं मन्त्रयते । आचतुरं हीमे पतवो द्वन्द्वं मिथुनोयन्ति । द्वन्द्वं व्युत्क्रान्ताः ।
द्वन्द्वं यज्ञपात्राणि प्रयुनक्ति । द्वन्द्वं संकर्षणवाद्येवौ ।

१६. पदस्य । अधिकारोऽयं प्रागपदान्ताधिकारात् ।

१. कर्मधारयजडावातशुक्लोपपुत्रज्जावान्तादात्तत्वानि भवन्ति । २. पटुपटुश्च
ईषत्पटुरिति यावत् । ३. गुणवाचिनो गुणोपसर्जनद्रव्यवाचिनश्च गृह्यन्ते । ४. नित्य-
वीजयोरिति सिद्धे भृशार्थे द्वित्वार्थमिदम् । पौनःपुन्येऽपि लोटा सह समुच्चित्य
द्योतकतां लब्धुं वा । ५. बहुलप्रहणादन्यपःयोर्न समासवत् । इतरस्य तु नित्यम् ।
सर्वं बाहुल्येन समाधेयम् । ६. अतिप्रियमपि वस्तु अनायासेन ददातीत्यर्थः ।
७. वीप्सायामव्ययीभावः । योऽययात्मा यच्चात्मीयं तद्यथास्वम् । ८. यथास्वभाव-
मित्यर्थः । ९. रहस्यमित्यर्थः । १०. माता पुत्रेण पौत्रेण प्रपौत्रेणापि मिथुनं गच्छ-
तीत्यर्थः । ११. व्युत्क्रमणं पृथगवस्थानम् । १२. अभिव्यक्तौ साहचर्येणेत्यर्थः ।

१७. पदात् । अधिक्रियत इदं कुत्तने च सप्यगोत्रादावित्यतः प्राक् ।

१८. अनुदात्तं सर्वमपादादौ । गोपायतं नः । अधिक्रियत इदमापादसमाप्तेः ।

१९. आमन्त्रितस्य च । षष्ठ्यापवादः । पचसि देवदत्त । इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति । नेह :- शुतुद्रि स्तोमम् । अग्न इन्द्र । * समानवाक्ये निघात-युष्मदस्मदादेशा वक्तव्याः * नेह :- अयं दण्डो हरानेन । ओदनं पच तव भविष्यति । ओदनं पच मम भविष्यति ।

२०. युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयास्थयोर्दानावौ^३ । ग्रामो वां स्वम् । ग्रामा नौ स्वम् । ग्रामो वां दीयते । ग्रामो नौ दीयते । जनो वां पश्यति । जनो नौ पश्यति । स्थग्रङ्गाच्छूयमाणविभक्तिर्योरेव । नेह :- इति युष्मत्पुत्रोऽस्मत्पुत्रः ।

२१. बहुवचनस्य वस्नसौ । ग्रामो वः स्वम् । ग्रामो नः स्वम् । ग्रामो वो दीयते नो दीयते । जनो वः पश्यति नोऽपि ।

२२. तेमयावेकवचनस्य । ग्रामस्ते स्वं मेऽपि । ग्रामस्ते दीयते मेऽपि ।

२३. त्वामौ द्वितीयायाः । जनस्त्वा पश्यति मापि ।

२४. न चवाहाहैवयुक्ते । ग्रामस्तव च स्वं मम च स्वम् । हरिस्त्वां मां च रक्षतु, ग्रामस्तव वा स्वं मम वा । ग्रामस्तव इ स्वं मम इ स्वम् । ग्रामस्तवा इ स्वं ममा इ स्वम् । ग्रामस्तवैव स्वं ममैव स्वम् । युक्तग्रङ्गात्सःक्षाद्योगेऽयं निषेधः । नेह :- हरो हरिश्च मे त्वामी ।

२५. पश्याथैश्चानालोचने । चेतसा त्वां समीक्षते । भक्तस्तव रूपं ध्यायति मम रूपं ध्यायति ।

२६. सपूर्वायाः प्रथमाया विभाषा । भक्तस्त्वमग्रहं तेन हरिस्त्वां त्रायते स माम् । त्वा मेति वा । ग्रामे कम्बलस्त स्वम् तव वा । ग्रामे कम्बलो मे स्वं

१. इन्द्रादीनां न निघातः । आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवदिति अविद्यमान-वद्भावेन पदात्परत्वाभावात् । २. एकतिङ् वाक्यम् । ३. वचनान्तरैर्गोदेशान्तरविधानाद् द्विवचनान्तयोरेवादेशाविमौ । ४. पश्याथार्थं दर्शनार्थाः । दर्शनं ज्ञानम् । आलोचनं चाक्षुषज्ञानम् । ५. परम्परायोगेऽयं निषेधः ।

वा । * एते वांनावाद्य आदेशा अनन्वादेशे वा वक्तव्याः * धाता ते गोऽस्ति , धाता तव भक्तोऽस्ति वा । तस्मै ते नम इत्येव ।

२७. तिङो गोत्रादीनि कुत्सनाभीक्षययोः । पवति गोत्रम् । पवति ति गोत्रम् । जल्पति ब्रुवम् । जल्पति जल्पति ब्रुवम् । नेह :- पवति पापम् । ति गोत्रं समेत्य कृत् ।

२८. तिङ्ङतिङः । अग्निमीळे । देवदत्तः पवति । नेह :- नीलमुत्पलम् ।

२९. न लुद् । श्वः कर्त्ता, श्वः कर्तारौ ।

३०. निपातैर्यद्यदिहन्तकुविन्नेच्चेच्चएकच्चिद्यत्रयुक्तम् । यदग्ने स्यात्त्वम् । युवा यदीदृथः । हन्त करोति । कुविदङ्ग आसन् । नेज्जिह्वायन्तो नरकं । स चेद्भुङ्क्ते । अयं च मरिष्यति । अचित्तिभिश्चकृमा कच्चिद् । पुत्रासो यत्र । रो भवन्ति ।

३१. नह प्रत्यारम्भे । नह भोक्ष्यसे ? नेह :- नह वै तस्मिन् लोके हणमिच्छन्ति ।

३२. सत्यं प्रश्ने । सत्यं भोक्ष्यसे ? नेह :- सत्यमिद्वा उ तं वयमिन्द्रं वाम ।

३३. अङ्गाप्रातिलोभ्ये । अङ्ग कुरु । अङ्ग पठ । नेह :- अङ्ग कूजसि वृषलानीं ज्ञास्यसि जालम् ।

३४. हि च । आ हि ष्मा याति । आ हि रुहन्तम् ।

३५. छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम् । अमृतं हि मत्तो वदति पाप्मा चैनं युनाति ।

३६. यावद्यथाभ्याम् । यावद्भुङ्क्ते । यथाचित्कण्वमावतम् ।

१. अनन्वादेशे तु नित्यमित्यर्थः । २. अनुदात्तानि भवन्तीत्यर्थः । गोत्रप्रवचनप्र-
श्नप्रहसनप्रत्यायनब्रुवप्रवक्षणप्रायविचक्षणावचक्षणस्वाध्यायभूयिष्ठेति गोत्रादीनि ।
ब्रुवः कन्निपातनाद्वच्यपदेशाभावश्च । ४. चण्शब्दो गित् चेदर्थे ।
प्रतिषेधयुक्त आरम्भः प्रत्यारम्भः । ६. अनभिप्रेतमसौ कुर्वन् प्रतिलोमो भवति ।
तिङन्तद्वयमपि नानुदात्तम् ।

३७. पूजायां नानन्तरम् । यावत्पवति शोभनम् । यथा पवति शोभनम् ।
नेह :- यावद्भुङ्क्ते । यावद्देवदत्तः पवति शोभनम् ।

३८. उपसर्गव्यपेतं च । यावत्प्रपवसि शोभनम् । यथा करोति चाह ।
अनन्तरमित्येव । नेह :- यावद्देवदत्तः पवति शोभनम् ।

३९. तुपश्यपश्यताहैः पूजायाम् । माणवकस्तु भुङ्क्ते शोभनम् । पश्य
माणवको भुङ्क्ते शोभनम् । पश्यत माणवको भुङ्क्ते शोभनम् । आदह स्वधामनु
पुनर्गर्भत्वमेरिरे ।

४०. अहो च । अहो देवदत्तः पवति शोभनम् ।

४१. शेषे विभाषा । अहो कटं करिष्यति ।

४२. पुरा च परीप्सायाम् । अधीष्व माणवक पुरा विद्योतते विद्युत् ।
नेह :- न तेन स्म पुराधीयते ।

४३. नन्वित्यनुज्ञैषणायाम् । ननु गच्छामि भोः ? नेह :- अकार्षीः कटं
त्वम् ? ननु करोमि ।

४४. किं क्रियाप्रश्नेऽनुपसर्गमप्रतिषिद्धम् । किं द्विजः पचत्याहोस्विद्व-
च्छति ? नेह :- किं भक्तं पचत्यपूषान्वा ? किं प्रपवति उत प्रकरोति ?
किं द्विजो न पवति ?

४५. लोपे विभाषा । देवदत्तः पचत्याहोस्वित्पठति ?

४६. एहि मन्ये प्रहासे लृट् । एहि मन्ये भक्तं भोक्ष्यसे न हि भोक्ष्यसे भुक्तं
तत्त्वतिथिभिः । अन्यत्र तु नेह :- एहि मन्यसे ओदनं भोक्ष्ये इति सृष्टु मन्यसे ।

४७. जात्वपूर्वम् । जातु भोक्ष्यसे । नेह :- कटं जातु करिष्यसि ।

४८. किंवृत्तं च चिदुत्तरम् । कश्चिद् भुङ्क्ते । कतरश्चिद् भुङ्क्ते । कत-
मश्चिद् भुङ्क्ते । नेह :- को भुङ्क्ते । अपूर्वमित्येव । नेह :- रामः किञ्चित्पठति ।

१. अनुदात्तं न भवतीति न अर्थादनुदात्तमेव भवति । २. पूर्वैण सूत्रेणात्र निघातः
प्रतिषिध्यते । ३. पूजातिरिक्तं शेषः । ४. परीप्सा इवरा । ५. अनुज्ञैषणानुप्रार्थना ।
६. अनुजानीहि मां गच्छन्तमित्यर्थः । ७. पृष्टप्रतिवचनमेतत् । ८. साधनप्रश्नः ।
९. किमोऽप्रयोग इत्यर्थः । १०. गत्यर्थलोटा लुङित्यनेनैव सिद्धे नियमार्थो-
ऽयमारम्भः । एहिमन्येयुक्ते प्रहास एव नान्यत्र । एहि मन्यसे ओदनं भोक्ष्य इति ।

४६. आहो उताहो चानन्तरम् । आहो भुङ्क्ते । उताहो भुङ्क्ते ।
जूर्ध्वमित्येव । नेह :- देव आहो भुङ्क्ते ।

५०. शेषे विभाषा । आहो देवः पचति ।

५१. गत्यर्थलोटा लृण न चेत्कारकं सर्वान्यत् । आगच्छ देव ग्रामं
द्रक्ष्यसि । उद्यन्तां शालयो देवदत्तेन रामेण भोक्ष्यन्ते । नेह :- पच^३ देव ओदनं
भोक्ष्यसेऽन्नम् । आगच्छेद्देव ग्रामं द्रक्ष्यस्येन्नम् । आगच्छ देव ग्रामं पश्यस्येन्नम् ।
आगच्छ देव ग्रामं पिता ते ओदनं भोक्ष्यते । आगच्छ देव ग्रामं त्वं चाहं च द्रक्ष्याव
पुनम् ।

५२. लोट् च । आगच्छ देव ग्रामं पश्य । नेह :- पच देवोदनं भुङ्क्ष्वेन्नम् ।
आगच्छ देव ग्रामं पश्यसि ।

५३. विभाषितं सोपसर्गमनुत्तमम् । आगच्छ देव ग्रामं प्रविश । नेह :-
आगच्छानि देव ग्रामं प्रविशानि ।

५४. हन्त च । हन्त प्रविश । नेह :- हन्त कुहं । हन्त प्रमुञ्जामहे ।

५५. ग्राम एकान्तरमामन्त्रितमनन्तिके । आम् पचसि देवदत्त ३ ।
नेह :- आं प्रपचसि देवदत्त ३ । अन्तिके तु आम् पचसि देवदत्त ।

५६. यद्धितुपरं छन्दसि । उदसृजो यदङ्गिरः । उशन्ति हि । आख्या-
स्यामि तु ते । नियमार्थमिदम् । एतैरेव परभूतैर्योगे नान्यैरिति । जाये स्वारोहा-
वैद्भिः^३ ।

५७. चनचिदिवगोत्रादितद्धिताम्रेडितेष्वगतेः । देवः पचति चन ।
देवः पचति चित् । देवः पचतीव । देवः पचति गोत्रं द्रुधं प्रवचनं वा । देवः
पचतिकल्पम् । देवः पचति पचति । नेह :- देवः प्रपचति चन ।

१. व्यवहित इत्यर्थः । २. यत्रैव कारके लोट् तत्रैव लृङ्पि चेदित्यर्थः ।
३. गत्यर्थत्वाभावादित्यर्थः । ४. इह लोटा योगाभावः । ५. इह लृणनास्तीति ।
६. गत्यर्थलोटाः कर्त्ता त्वं लृटन्तु पितेति भेदः । ७. यल्लोटाः कारकं तच्चान्यच्च
लृट् इति नेह प्रवृत्तिः । ८. गत्यर्थलोटेत्यनुवर्त्तते । योगविभाग उत्तरार्थः । ९. इह
पूर्वसूत्रं सर्वमनुवर्त्तते । १०. निपातेर्धदोति निघातप्रतिषेधः । ११. नानुदात्तं
भवतीत्यर्थः । १२. निपातेर्धदिति हि चेति तुपश्येति च सिद्ध इति भावः । १३. एदोति
गत्यर्थलोटा युक्तस्य लोटन्तस्य निघातो भवति ।

५८. चादिषु च । देवः पचति च खादति च । देवः पचति वा खादति वा । अगतेरित्येव । नेह :- देवः प्रपचति च प्रखादति च ।

५९. चवायोगे प्रथमा । गाश्च चारयति वीणां वा वादयति । इतो वा सातिमीमहे ?

६०. हेति क्षियायाम् । स्वयं ह रथेन याति ३ उपाध्यायं पदार्ति गमयति । स्वयं हौदनं भुङ्क्ते ३ उपाध्यायं सक्तून् पाययति ।

६१. अहेति विनियोगे च । त्वमह ग्रामं गच्छ । स्वयमह रथेन याति ३ उपाध्यायं पदार्ति गमयति ।

६२. चाहलोप एवेत्यवधारणम् । देव एवारण्यं गच्छतु । देव एव ग्रामं गच्छतु । राम एवारण्यं गच्छतु । राम एव ग्रामं गच्छतु । नेह :- देव क्वेव भोक्ष्यसे ?

६३. चादिलोपे विभाषा । इन्द्र वाजेषु नोऽव । शुक्ला ब्रीहयो भवन्ति । इवेता गा आज्याय दुहन्ति । ब्रीहिभिर्दजेत, यवैर्दजेत ।

६४. वैवावेति च छन्दासि । अहवै देवानामासीत् । अयं वाव हस्त आसीत् ।

६५. एकान्याभ्यां समर्थभ्याम् । अजामेकां जिन्वति । प्रजामेकां रक्षति । तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्ति । नेह :- एको देवानुयातिष्ठत् ।

६६. यद्वृत्तान्नित्यम् । यो भुङ्क्ते । यद्वयङ् वायुर्वाति । यं भोजयति । * याथाकाम्ये वेति वक्तव्यम् * यत्र क्वचन यजन्ते ।

१. चादयश्चवाद्देवाः । २. प्रथमा तिङ् विभक्तिर्नानुदात्तेत्यर्थः । उत्तरवाक्यानुसङ्गनीयतिङान्तापेक्षया प्रथमात्वम् । ३. धर्मव्यतिक्रम आचारभेद इति यावत् । ४. क्षियाशीः प्रैषेष्टिवति प्लुतः । ५. चात् क्षियायामपि । विविधप्रयोजनो नियोगो विनियोगः । ६. ग्राममरण्यञ्च गच्छत्वित्यर्थः । इह चलोपः । ७. अरण्यं केवलं ग्रामं केवलमित्यर्थः । इह केवलार्थोऽइशब्दो लुप्तः । ८. न क्वचित्यर्थः । ९. एषु चलोपः । १०. इह चालोपः । ११. इह एक इति संख्यापरं नान्यार्थम् । १२. अत्र व्यवहितेऽपि कार्यमिष्यते । १३. स्थाननियमाभावादिह याथाकाम्यम् ।

६७. पूजनात्पूजितमनुदात्तं काष्ठादिभ्यः । काष्ठाध्यापकः । * मलोपश्च
वक्तव्यः * दारुणाध्यापकः । अज्ञाताध्यापकः ।

६८. सगतिरपि तिङ् । यत्काष्ठं प्रपचति । * गतिग्रहण उपसर्गग्रहणम् *
नेह :- यत्काष्ठं शुक्लीकरोति ।

६९. कुत्सने च सुप्यगोत्रादौ । पचति पूति । प्रपचति पूति । पचति
मिथ्या । नेह :- प्रपचति शोभनम् । पचति क्लिञ्चति । पचति गोत्रम् । * क्रिया-
कुत्सन इति वाच्यम् * नेह :- पचति पूतिर्देवदत्तः । * पूतिश्रानुबन्ध इति
वाच्यम् * वा बह्वर्थमनुदात्तमिति वाच्यम् * पचन्ति पूति ।

७०. गतिर्गतौ । अभ्युद्धरति । नेह :- दत्तः पचति ।

७१. तिङि चोदात्तवाति । यत्प्रपचति । नेह :- प्रपचति ।

७२. आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत् । अग्ने तव । अग्न इन्द्र वह्न्य
देवास्मान् पाहि । अग्ने नय ।

७३. नामन्त्रिते समानाधिकरणे सामान्यवचनम् । हरे दयालो नः
पाहि । अग्ने तेजस्विन् ।

७४. विभाषितं विशेषवचने । अत्र भाष्यम्—बहुवचनमिति वक्ष्यामीति ।
यूयं प्रभवः । देवाः शरण्याः युष्मान् भजे वो भजे वा । नेह :- माणवक
जटिलक ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

अष्टमाध्यायस्य प्रथमपादः समाप्तः ।

१. समासान्तोदात्तत्वापवादः । काष्ठादयोऽङ्गुतवचनाः सन्तः पूजनवचनाः ।
पूजनादित्येव पूजितग्रहणे सिद्धे पूजितग्रहणमनन्तरपूजितताभार्यम् । एतदेव ज्ञापकमत्र
प्रकरणे पञ्चमीनिर्देशोऽपि नानन्तर्यमाश्रीयत इति । २. दारुणाध्यापक इत्यसमासे-
ऽरि सूत्रप्रवृत्तिः । ३. काष्ठादिभ्य इति वर्तते । तिङ्ङितिङ् इति निघातस्य
निपादैर्यदिति निषेधे प्राप्ते विधिरयम् । सगतिग्रहणाच्च गतिरपि निहन्त्यते ।
४. तेनायं चकारानुबन्धत्वादन्तोदात्तः । ५. गतिरनुदात्त इत्यर्थः ।
६. विशेष्यमित्यर्थः ।

अथाष्टमाध्यायस्य द्वितीयपादः ।

१. पूर्वत्रासिद्धम् । अधिकारोऽयं विधिश्च । इर इह । विष्ण इह श्रिया उद्यतः । गुरा उत्कः ।

२. नलोपः सुप्स्वरसंज्ञातुग्विधिषु कृति । राजभ्याम्, राजभिः । राज-
वती । पञ्च ब्राह्मण्यः । वृत्रभ्याम्, वृत्रभिः । नियमार्थमिदम् । नलोप एष्वे-
वासिद्धो नान्यत्र :- राजाश्वः । राजीयति । राजायते ।

३. न मु ने । अमुना । * सिज्जलोप एकादेशे सिद्धो वक्तव्यः * आतीत् ।
अलावीत् । * निष्ठादेशः षत्वस्वरप्रत्ययेद्विधिषु सिद्धो वक्तव्यः । वृक्गः ।
वृक्गवान् । क्षीबः । * इत्तुत्वं धुटि सिद्धं वक्तव्यम् * अट्श्च्योतति । रट्-
श्च्योतति ।

४. उदात्तस्वरितयोर्यणः स्वरितोऽनुदात्तस्य । अभ्यमि हि । खल-
ज्याशा । कुमार्यः ।

५. एकादेश उदात्तेनोदात्तः । अग्नी । वायू । क वोऽश्वाः ।

६. स्वरितो वानुदात्ते पदादौ । वीदं ज्योतिर्दृष्टये । सूत्थितः । वीक्षते ।
अस्य श्लोको दिवीयते । तेऽवदन् । सोऽयमागात् ।

१. सपादसप्ताध्याय्यामित्यर्थः । परमित्यर्थाद् गम्यते । तेन त्रिपादीत्यर्थः ।
२. तेन त्रिपाद्यामपि पूर्वं प्रति परमसिद्धमित्यर्थोऽपि । ३. नलोपस्यासिद्धत्वाद्-
न्तोऽवत्या इति न भवति । ४. अत्र नलोपस्यासिद्धत्वाद्भ्रस्वस्य पिति कृतीति तुग्
न भवति । ५. नाभावे कर्त्तव्ये कृते च इत्यर्थः । तेन मुभावस्यासिद्धत्वाभावाद्धि-
संज्ञया नाभावः । कृते च नाभावेऽसिद्धत्वाभावात्सपि चेति दीर्घो न । ६. नत्वस्या-
सिद्धत्वाद् ब्रह्मेति षत्वं प्राप्तम् । कुत्वे कर्त्तव्ये त्वसिद्धत्वमेव । ७. स्वरप्रत्ययेद्वि-
धिष्विदमुदाह्रियते । ८. प्रथमोऽभिषेदोऽन्तोदात्तः । द्वितीयोऽनुदात्तः । अस्य
स्वरितस्यासिद्धत्वाच्छेषनिघातो न । ९. अनुदात्तस्येति वर्त्तते । १०. पक्षे पूर्वो-
दात्तः । व्यवस्थितविभाषात्वादिकारयोः स्वरितः । दीर्घप्रवेशे पक्षे सूदात्तः ।
११. पङ्कः पदान्तादिति पूर्वरूपे स्वरित एव ।

७. नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य । राजा । राजभ्याम् । यूयभ्याम् ।
राजता । नेह :- अहन् । राजानौ ।

८. न ङिस्सुद्धयोः । परमे व्योमन् । हे राजन् । हे दण्डिन् । * ङाबु-
त्तरपदे प्रतिषेधो वक्तव्यः * चर्मतिष्ठः । ब्रह्मनिष्ठः । * वा नृपुंसकानाम् *
हे सुपथिन् , हे सुपथि । हे चर्मन् , हे चर्म ।

९. मातुपधायाश्च मतोर्वोऽप्यवादिभ्यः । किंवान् । शंवान् । ज्ञानवान् ।
विद्यावान् । लक्ष्मीवान् । शमीवान् । यशस्वान् । भास्वान् । नेह :- यवमान् ।
भूमिमान् ।

१०. भयः । विद्युत्वान् बलाहकः । मरुत्वान् इन्द्रः ।

११. संज्ञायाम् । अहीवती । मुनीवती ।

१२. आसन्दीवदष्टीवच्चक्रीवत्कक्षीवद्रुमण्वच्चर्मण्वती । आसन्दीवान्
ग्रामः । अष्टीवान्नाम ऋषिः । चक्रीवान्नाम राजा । कक्षीवान् ऋषिः । रुम-
ण्वान् पर्वतः । चर्मण्वती नदी । असंज्ञायान्तु आसन्नवान् । अस्थिमान् । चक-
वान् । कक्षयान् । लवणवान् । चर्मवती ।

१३. उदन्वानुदधौ च । उदन्वान् समुद्र ऋषिश्च ।

१४. राजन्वान् सौराज्ये । राजन्वती भूः । अन्यत्र राजवान् ।

१५. छन्दसीरः । हरीवते हर्यश्वाय । हरिवो मेदिनं त्वा । गीर्वान् ।

१६. अनो नुद् । अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः । अस्थण्वन्तं यदनस्था ।

१७. नाद् घस्य । सुपथिन्तरः । * भूरिदाज्ञस्तुङ्गाच्यः * भूरिदावत्तरो
जनः । * ईद्रथिनः * रथीतमं रथीनाम् ।

१. पदस्येति वर्तते । नेति प्रातिपदिकेति च लुप्तषष्ठ्यन्तम् । २. छन्दस्त्वान्
सुपां छलुगिति लुक् । ३. चर्मणि तिला अस्य । ४. प्रातिपदिकपदमनुवर्त्य मादि-
त्यनेन विशिष्यते । तेन मकारान्ताद्वर्णान्ताच्च प्रातिपदिकात्तदुपधाकृतेत्यर्थः ।
५. यवादिराकृतिगणः । ६. तसौ मत्वर्थ इति भत्वादपदान्तत्वान्न जश्त्वम् ।
७. शरादीनां चेति दीर्घः । ८. चात्संज्ञायामपि ।

१८. कृपो रौ लः । कल्पते । कल्पा । चकृत् । कलुः ।

१९. उपसर्गस्यायतौ । प्लायते । पलायते । निर्-निलयते । दुर्-दुलयते ।
निर्दुसोस्तु निरयते । दुरयते ।

२०. प्रो याङि । जेगिल्यते ।

२१. अचि विभाषा । गिलति, गिरति । निगलनम्, निगरणम् ।

२२. परेश्च घाङ्कयोः । परिघः, पलिघः । पर्यङ्कः, पल्यङ्कः ।

२३. संयोगान्तस्य लोपः । गोमान् । यवमान् । कृतवान् । हृतवान् ।

* यणः प्रतिषेधो वाच्यः * सुद्धयुपास्यः । दध्यत्र । मध्वत्र ।

२४. रात्सस्य । क्रोष्टुः । पितुः । मातुः । नियमार्थमिदम् । रात्सस्यैव
लोपो नान्यस्येति । नेह :- ऊर्क्, ऊर्ग । अमार्द् ।

२५. धि च । एधिताध्वे । अलविध्वम् । ऐधिध्वम् ।

२६. भलो भलि । असैद्वाम् । असैद्वम् । अभित् । अभैत्ताम् । नेह :-
अभित्साताम् ।

२७. ह्रस्वादङ्गात् । अकृत । अकृयाः । अहृत । अहृयाः । नेह :-
अच्योष्ट ।

२८. इट ईटि । आतीक्ष् । असेवोत् । अकोषीत् ।

२९. स्कोः संयोगाद्योरन्ते च । भृट्, भृङ् । लग्नः । तट्, तङ् ।
तष्टवान् ।

३०. चोः कुः । पक्ता । पक्तुम् । स्युक् । वाक् ।

३१. हो ढः । लिट्, लिङ् । सोढा । वोढा । तुरापाट् ।

३२. दादेर्धातोर्धः । धुक्, धुग् । दग्धा । दग्धुम् । औपदेशिकस्य
दादेर्धातोर्ग्रहणान्नेह :- दामलिट् । इह तु स्यादेव अधोक् ।

१. कृप उः इति छेदः । कृपे रेफस्य ककारावयवरेफस्य च ल इत्यर्थः ।
२. कृपा-कृपाण-कृपणादौ तु कृपणादीनां प्रतिषेध इति भाष्यम् । ३. रूत्वस्या-
सिद्धत्वाद्देफाभावादिति भावः । प्रत्यय इति त्विगो रूपम् । ४. घ इति स्वरूप-
ग्रहणमद्रेष्यते न तत्समपौ घ इति । ५. पइस्येति वर्त्तते । ६. मृजेर्लङि । ७. पइस्येति
वर्त्तते । झलि चेति । ८. दादेरित्यस्यावृत्त्यायमर्थो लभ्यः । ९. दामलिहमात्मन
इच्छति दामलिहति ततः क्तिप् ।

३३. वा द्रुहमुहण्णुहण्णिहाम् । धृक्, ध्रुग, धुट्, धुङ् । द्रोग्वा, द्रोढा । मित्रधृक्, मित्रधुट् । मुक्, मुग्, मुट्, मुङ् । मोग्वा, मोढा । स्नुक्, स्नुट् । स्नोग्वा, स्नोढा । स्निक्, स्निट् । स्नेग्वा, स्नेढा ।

३४. नहो धः । उपानत् । परीगत् । नद्धा । नद्धव्यम् ।

३५. आहस्थः । आत्थ । झरोत्येव । नेह :- आह, आहतुः ।

३६. ब्रश्चभ्रस्जसृजस्मृजयजराजभ्राजच्छृशां षः । ब्रष्टा । ब्रष्टुम् । ब्रष्टव्यम् । भ्रष्टा । भ्रष्टुम् । भृट् । खष्टा । खष्टुम् । रज्जुसृट् । माष्टा । माष्टुम् । कंसपरिसृट् । यष्टा । यष्टुम् । देवेट् । उपयट् । राट् । सम्राट् । स्वराट् । विभ्राट् । फगादेरेव भ्राजर्ग्रहगादन्यस्य न । विभ्राक् । प्रष्टा । प्रष्टुम् । प्राट् । वेष्टा । वेष्टुम् । विट् । * परौ ब्रजेः षः पदान्ते * परिव्राट् ।

३७. एकाचो वशो भष् भपन्तस्य स्वोः । भुत्, भुङ् । भोत्स्यते । धुक् । धोक्ष्यते । धुट् । अजर्वाः । गर्धप् । नेह :- दामलिट् । दास्यति ।

३८. दधस्तथोश्च । धत्तः । धत्थः । धत्से । धद्वध्वम् । नेह :- दधाति ।

३९. भूलां जशोऽन्ते । वागीशः । वाग्धरिः ।

४०. भूषस्तथोर्धोऽधः । लब्धा । लब्धुम् । अदुग्ध । अदुग्धाः । लेढा । लेढुम् । नेह :- धत्तः ।

४१. षढोः कः सि । वेवेक्षि । वेक्ष्यति । अवेक्ष्यत् । लेक्षि । लेक्ष्यति । लिलिञ्क्षति ।

४२. रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः । शीर्णः । विस्तीर्णः । निगीर्णः । डिन्नः । भिन्नः । शीर्णवान् । विस्तीर्णवान् । भिन्नवान् ।

४३. संयोगादेरातो धातोर्यएवतः । द्राणः । स्त्यानः । ग्लानः ।

४४. ल्वादिभ्यः । लूनः । लूनवान् । जीनः । धूनः । * फलवादिभ्यः क्तिन्निष्ठावद्वाच्यः * कीर्णिगः । लूनिः । धूनिः । * दुग्धोर्दीर्घश्च * दूनः । गूनः । * पूनो विनाशे * पूना यवाः । पूतमन्यत् । * सिनोतेर्पासकर्मकर्तृकस्य * सिनो ग्रासः । नेह :- सिता पाशेन सूकरी । सितो ग्रासो देवदत्तेन ।

-
१. राजेः साहचर्यादिति भावः । २. एजृ-भ्रेजृ-भ्राजृ-दीप्तावित्यस्येदम् ।
३. परावुपपदे ब्रजेः क्तिप्, दीर्घः, पदान्ते षश्च । इदमुणादौ द्वितीयपाद उपलभ्यते ।
४. झलीति निवृत्तम् । ५. विनटा इत्यर्थः ।

४५. ओदितश्च । भुजो—भुजः । ओलस्जी—लजः । दुभोधि—उच्छूनः ।
ओविजी—उद्विजः । सूनः । दूनः । दोनः । उड्डीनः ।

४६. क्षियो दीर्घान् । क्षीणस्तपस्वी । क्षीणवान् । नेह :- क्षितः कामो
मया ।

४७. श्योऽस्पर्शः । शीनं घृतम् । संश्यानो वृश्चिकः । नेह :- शीतं जलम् ।
शीतो वायुः ।

४८. अञ्जोऽनपादाने । समक्तः । नेह :- उदक्तमुदकं कृणात् ।

४९. दिवोऽदिजिगीषायाम् । आद्यूनः । परिद्यूनः । नेह :- द्यूतम् ।

५०. निर्वाणोऽवाते । निर्वाणोऽग्निर्निश्च । नेह :- निर्वातो वातः ।

५१. शुरः कः । शुष्कः । शुष्कवान् ।

५२. पचो वः । पक्कः । पक्कवान् ।

५३. क्षायो मः । क्षामः । क्षामवान् ।

५४. प्रस्त्योऽन्यतरस्याम् । प्रस्तोमः, प्रस्तीतः । नेह :- स्त्यानः ।

५५. अनुपसर्गात्फुल्लक्षोबकशोलाद्याः । जिकला—कुल्लः । फुल्ल-
वान् । क्षीवो मत्तः । कुशस्तनुः । उल्लाघो नीरोगः । नेह :- प्रफुल्लितः ।
प्रक्षीवितः । प्रकृशितः । प्राललाधितः । * उत्फुल्लितं फुल्लयोहः संख्यानम् *
उत्फुल्लः । संकुल्लः ।

५६. नुद्विदोन्द्राग्रहीभ्योऽन्यतरस्याम् । नुन्नः, नुत्तः । विन्नः,
वित्तः । उन्नः, उत्तः । व्रागः, व्रातः । प्रागः, प्रातः । हीगः, ह्योतः ।

५७. न ध्याख्यापृमृच्छिमदाम् । ध्यातः । ध्यातवान् । ख्यातः । पूर्तः ।
मूर्तः । मत्तः ।

५८. वित्तो भोगप्रत्यययोः । वित्तं धनम् । वित्तः पुरुषः । नेह :-
विन्नः ।

१. त्वादय ओदित इत्युक्तम् । २. ओदिन्मध्ये ङोङः पाठसामर्थ्यान्नेह ।
३. निष्ठायामपदार्थ इति दीर्घः । ४. श तात्सकुचित इत्यर्थः । ५. उदितो वेति
वत्त्रायां वेदत्वादिह नेह । ६. प्रफुल्लितमत्यादौ तु फुल्ल विक्रसने पचाद्यच् ।
७. विद् विचारण इति रौघादिकस्येह ग्रहणम् उन्दिना परेण साहचर्यात् । विद्यते-
विन्न इत्येव । वेत्तेस्तु विदितः । ८. विभाषा गमदनेति कसौ वेत्त्वादिह नेह ।

५९. भित्तं शकलम् । भित्तं पतति । अन्यत्र भिन्नम् ।

६०. ऋणमाधमर्ण्ये । ऋणं धारयति । ऋणमन्यत् ।

६१. नसत्तानिषत्तानुत्तप्रतूर्नसूर्तगूर्तानि छन्दसि । नसत्तमङ्गभा । निषत्तमन्य चरतः । अनुत्तमा ते मववन् । प्रतूर्तम् । सूर्तम् । गूर्तम् । लोके तु असन्नम् । निषण्णम् । अनुन्नम् । प्रतूर्णम् । सूर्णम् । गूर्णम् ।

६२. किन्प्रत्ययस्य कुः । घृतस्पृक् । मन्त्रस्पृक् । युङ् । स्पृक् ।

६३. नशेर्वा । नक्, नग्, नद्, नङ् । नग्भ्याम्, नङ्भ्याम् । पदस्येत्येव । नेह :- नशो ।

६४. मो नो धातोः । प्रशान् । प्रतान् । प्रदान् । नेह :- इदम् । प्रशामौ ।

६५. म्बोश्च । अगन्म । अगन्व । जगन्वान् । क्षमून्-वक्ष्णमेह । चक्ष्णवहे ।

६६. ससजुषो रुः । जहत्वापवादः । अग्निरत्र । वायुत्र । शिवाऽऽर्धः । शिवो वन्द्यः ।

६७. अवयाः श्वेतवाः पुरोडाश्च । हे अवयः । हे श्वेतवाः । हे पुरोडाः ।

५८. अहर् । अर्धाम्, अर्धोभिः । तदन्तव्यापि । दीर्घां^० निदाघः । हे दीर्घां^० निदाघ । नेह :- दीर्घाङानौ । दीर्घाङानः । * रूपाग्निरथन्तरेषु स्तब्धं वाचम् * अङोरूपम् । अङोराग्निः । अङोरः । अङोरथन्तम् ।

६९. रोऽसुपि । अहर्माति । अहरद् । अहरणः । नेह :- अङोभ्याम् ।

७०. अन्नरूपधरवदित्युभयथा छन्दसि । अन्न एव, ३ अरेव । ऊय एव, ऊयेव । अव एव, अवरेव । * अहगादीनां पतादिपूरकल्याणम् * अर्द्धपतिः, अहःपतिः । गौर्द्धपतिः, गोर्द्धपतिः । धूर्द्धपतिः, धूःपतिः ।

१. पदस्येति वर्त्तते । २. कितः कुरिति सिद्धे प्रत्ययग्रहणात्किञ्चनप्रत्ययो यस्माद्विहित इति बहुव्रीह्याश्रयणात्किञ्चपि कुत्वम् । ३. नत्वव्यासिद्धत्वान्नलोपो न । ४. गमेलङि बहुलं छन्दसीति शषा लुक् । ५. सम्बुद्धो दीर्घार्थमेते निपात्यन्ते । श्वेतवहादीनां इत्यपदस्येति इन्प्रत्ययान्ता एते । ६. नलोपमकृत्वा निर्देशो ज्ञापको नलोपभावो यथा स्यादिति । तेन अहः, अङोभ्यामित्यादौ रत्वहत्वयोरसिद्धत्वान्नलोपः प्राप्तो न भवति । ७. दीर्घाण्यङानि यस्मिन्निति बहुव्रीहिः । ८. एकदेशविकृतस्यानन्यत्वाच्च । ९. पक्षे स्तवे यत्वे लोपः । १० पक्षे उपभ्रानोयः ।

७१. भुवश्च महाव्याहृतेः । भुवरिति, भुव इति ।

७२. वसुसंस्वन्स्वनडुहां दः । विद्वद्भ्याम्, विद्वद्भिः । पपिवद्भ्याम् ।
उखास्रत्, उखास्रद्भ्याम् । पर्णध्वत्, पर्णध्वद्भ्याम् । अनडुद्भ्याम्, अनडुद्भिः ।
स्वनडुब् । नेह :- विद्वान् ।

७३. तिप्यनस्तेः । अचकाब्, अचकाद् । नेह :- आप एवेदं सलिलं
सर्वमाः ।

७४. सिपि धातो र्वा । अचकाः, अचकात्, अचकाद् ।

७५. दश्च । अभिनः, अभिनत्, अभिनद् । अच्छिनः, अच्छिनत् ।

७६. वीरुपधाया दीर्घ इकः । गीः, गीभ्याम्, गीभिः । धूः । पूः ।
आशीः ।

७७. हलि च । आस्तीर्णम् । विशीर्णम् । अवगूर्णम् । दीव्यति । सीव्यति ।
धातोर्त्येव । नेह :- दिवमिच्छति, दिव्यति । चतुर इच्छति, चतुर्थति ।

७८. उपधायां च । उर्द—ऊर्दते, ऊर्दाचक्रे । कुर्द—कूर्दते । खूर्द—खूर्दते ।
हूर्ता—हूर्छिता । नेह :- विव्यतुः । विव्युः ।

७९. न भकुर्छुराम् । धुरि साधुः, धुर्यः । दिव्यम् । कुर्यात् । छुर्यात् ।

८०. अदसोऽसेर्दादु दो मः । अमुम, अम्, अमूत् । अमुना, अमूम्याम् ।
नेह :- अदस्यति ।

अदसोऽद्रेः पृथङ् मुत्थं केचिदिच्छन्ति लत्ववच्च ।

केचिदन्त्यसदेशस्य नेत्येकेऽसेर्दिद्वि इदथते ॥

अमुमुयङ्, अममुयङ्, अमद्रयङ् ।

१. भुवरित्यव्ययमन्तरिक्षवाचि । २. इह ससञ्जो हरित्यतः स इति वर्तते ।
तेन सान्तस्य वस्वन्तस्येत्यर्थः । ३. इह पदस्येति स इति च वर्तते । तेन पदान्तस्य
सस्येत्यर्थः । ४. आ इति अस्तेर्लङ् तिपि बहुलं छन्दसीति ईह न कृतः ।
५. अपदान्तार्थ एव आरम्भः । ६. हलोति वर्तते । ७. यणादेशस्य स्थः निवत्त्वेन
ह्रस्परत्वाभावात् । न च दीर्घविधौ तन्निषेध इति वाच्यम् तत्र स्वशदीर्घलोपेषु
लोपरूपाजादेशस्यैव ग्रहणात् । ८. उ इति ह्रस्वदीर्घयोः समाहारद्वन्द्वः । आन्त-
रन्त्याहुः स्वव्यञ्जनयाह्रस्वो दीर्घस्य दीर्घः ।

८१. एत ईद् बहुवचने । अमी । अमीभिः । अमीभ्यः । अमीषाम् ।
 ८२. वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्तः । अधिकारोऽयमा पादपरिसमाप्तेः ।
 ८३. प्रत्यभिवादेऽष्टाद्रे । अभिवादये देवदत्तोऽङ्गम् । भो आयुष्मानेधि
 देवदत्त ३ । * स्त्रियां न * अभिवादये गार्ग्यङ्गम् । भो आयुष्मती भव गार्गि ।
 नेह :- आयुष्मानेधि । * भोरान्यविशां वेति वाच्यम् * आयुष्मानेधि भोः ३ ।
 आयुष्मानेधीन्द्रवर्म ३ । आयुष्मानेधीन्द्रपालित ३ ।
 ८४. दूराद्धूते च । सकून् पिब देवदत्त ३ । यत्र वाक्यान्ते सम्बोधनपदं
 तत्रार्थं प्लुत इष्यते । नेह :- देवदत्त सकून् पिब ।
 ८५. हैहेप्रयोगे हैहयोः । है ३ राम, राम है ३ । हे ३ राम, राम हे ३ ।
 ८६. गुरोरनुनोऽनन्त्यस्याप्येकैकस्य प्राचाम् । देवदत्त, देवदत्त,
 देवदत्त ३ । नेह :- कृष्ण ३ ।
 ८७. ओमभ्यादाने । ओ३मभिमीळे पुरोहितम् । नेह :- ओमित्येका-
 क्षरं ब्रह्म ।
 ८८. ये यज्ञकर्मणि । ये ३ यजामहे । स्वाध्यायकाले तु न । ये यजामहे ।
 ८९. प्रणवष्टेः । अपां रेतांसि जिन्वतोऽङ्गम् ।
 ९०. याज्यान्तः । जिह्वामग्ने चक्षुषे हव्यवाद्वा ३ ।
 ९१. ब्रूहिप्रेष्यश्रौषड्वौषडावहानामादेः । अग्नयेऽनुब्रूहि । अग्ने
 गोमयानि प्रेष्य । अस्तु श्रौषट् । सोमस्याग्ने वीढी वौषट् । अग्निमा ३ वह ।
 ९२. अग्नीत्प्रेषणे परस्य च । ओ३ श्रा ३ वय ।
 ९३. विभाषा पृष्टप्रतिवचने हेः । अकार्षीः कटम् ? अकार्षं हि ३, अकार्षं
 हि । नेह :- कटं करिष्यति हि ।
 ९४. निगृह्यानुयोगे च । अद्यामावन्त्येत्यात्थ ३ ।
 ९५. आम्नेडितं भर्त्सने । चोर चोर ३ इत्या इन्यो ३ घातयिष्यामि
 त्वाम् ।

१. नाम गोत्रं वा यत्र प्रत्यभिवादवाक्ये प्रयुज्यते तत्रैव प्लुत इष्यते । २. पक्षे
 प्लुतरहितानि । ३. हूतमाह्वानम् । ४. एकैकग्रहणं पदार्थार्थम् । प्राचामिति योगं
 विभज्य सर्वः प्लुता विकल्प्यते । ५. अभ्यादानमारम्भः । ६. याज्या नाम केचि-
 न्मन्त्राः । इहान्तप्रश्नाद् याज्यानामूर्वा वाक्यसमुदायरूपाणां प्रतिवाक्यं टेः
 प्लुतो न भवति ।

६६. अङ्गयुक्तं तिङाकाङ्क्षम् । अङ्ग कृत ३ इदानीं ज्ञास्यसि । नेह :-
अङ्ग पव ।

६७. विचार्यमाणानाम् । होतव्यं दीक्षितस्य गृहा ३ इ । न होतव्य ३-
मिति ।

६८. पूर्वं तु भाषायाम् । अर्द्धं ३ रज्जुर्न ।

६९. प्रतिश्रवणे च । गां देहि भोः । हन्त ते ददामि ३ । नित्यः शब्दो
अवितुमर्हति ३ । दत्त किमात्थ ३ ।

१००. अनुदात्तं प्रश्नाभिपूजितयोः । अग्निभूत ३ इ । १८ ३ उ । शोभनः
खल्वसि माणवक ३ ।

१०१. चिदिति चोपमार्थे प्रयुज्यमाने । अग्निचिदाया ३ इ । नेह :-
कथंचिदाहुः ।

१०२. उपरिस्विदासीदिति च । उपरि स्विदासी ३ इ ।

१०३. स्वरिनमाधेडितेऽसूयासंमतिकोपकुत्सनेषु । अभिरूपक ३ अभि-
रूपक रिक्तं ते आभिरूप्यम् । अभिरूपक ३ अभिरूपक शोभनोऽसि । अविनीतक ३
अविनीतक इदानीं ज्ञास्यसि ज्ञास्यम् । शाक्तीक ३ शाक्तीक रिक्ता ते शक्तिः ।

१०४. क्षियाशीः प्रैषेषु तिङाकाङ्क्षम् । स्वयं ह रथेन याति ३ उपा-
ध्यायं पदं नि गमयति । पुत्रांश्च लप्सीष्ट ३ धनं च तात । कर्दं कुरु ३ ग्रामं गच्छ ।
नेह :- दीर्घायुरसि ।

१०५. अनन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः । अगमः ३ पूर्वा ३ न् ग्रामा ३ न् ।
अगमश्च पूर्वा ३ न् ग्रामा ३ न् ।

१०६. प्लुतावैच इदुतौ । ऐष्टिकायन । औष्ठपगव ।

१. नैतदपगमाकाङ्क्षति । २. प्रमाणेन वस्तुपरीक्षणं विचारः । ३. भाषा-
ग्रहणात्पूर्वयोगश्छन्दसीति गम्यते । ४. प्रतिश्रवणमभ्युपगमः, प्रतिज्ञानं, श्रवणा-
भिमुख्यञ्च । ५. अग्निरिव भाषादित्यर्थः । ६. अधः स्विदासीदित्यत्र तु
विचार्यमाणानामिति उदात्तः प्लुतः । ७. क्षिया आचारभेदः । ८. अ + इ ३ = ऐष्ट
चतुर्मात्रावन्न ऐवौ संपद्येते ।

१०७. एचोऽप्रगृह्यस्यादूराद्धूने पूर्वस्यार्धस्यादुत्तरस्येदुतौ । * प्र-
क्षामिपूजितविचार्यमाणप्रत्यभिवादाज्जयान्तेष्वेव * अगमः ३ पूर्वा३न् ग्रामा३न्
अग्निभूत३इ ? करोषि पट३उ । होतव्यं दीक्षितस्य गृह३इ । न होत-
व्य३म् इति । आयुष्मानेधि अग्निभूत३इ । स्तोमैर्विधेमाग्नया३इ । * आ-
मन्त्रितं छन्दसि प्लुतविकाराऽयं वक्तव्यः * अग्न३इ पत्नो वः ।

१०८. तयोर्व्यावचि संहितायाम् । अग्न३याशा । अग्न३यिन्द्रम् ।
पट३बुद्धकम् । नेह :- अग्ना३इवरुणौ ।

इत्यादि श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते
अष्टमाध्यायस्य द्वितीयपादः समाप्तः ।

अथाष्टमाध्यायस्य तृतीयपादः ।

१. मतुवसो रु सम्बुद्धौ छन्दसि । इन्द्र मरुत्व इह पाहि सोमम् । हरि-
वो मेदिनं त्वा । मीढुस्तोकाय तनयाय । इन्द्र साह्वः । * वन उपसंख्या-
नम् * यस्त्वायन्तं वसुना प्रातरित्त्वः । * विभाषा भवद्भगवदध्वतामोच्चावस्य *
हे भोः, हे भवन् । हे भगोः, हे भगवन् । हे अघोः, हे अघवन् ।

२. अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा । संस्कृतां । संस्कृत्तुम् । संस्क-
र्तव्यम् ।

३. आतोऽटि नित्यम् । महौ इन्द्रः । महौ असि ।

४. अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः । संस्कृतां । संस्कृत्तुम् । संस्कृत्तव्यम् ।

५. समः सुटि । * संपुंकानां सो वक्तव्यः । संस्कृतां, संस्कृत्तां ।
* समो वा लोपमेके * इति भाष्यम् । संस्कृतां, संस्कृत्तां ।

६. पुमः खय्यस्परे । पुंस्कोकिलः, पुंस्कोकिलः । पुंस्कामा, पुंस्कामा ।

७. नश्छव्यप्रशान् । शार्ङ्गिंश्छिन्धि, शार्ङ्गिंश्छिन्धि । चकिंस्त्रायस्व,
चकिंस्त्रायस्व । नेह :- प्रशान् तनोति । भवान्तसहः ।

८. उभथर्क्षु । पशून्स्तांश्चक्रे । तस्मिन् त्वा दधाति ।

९. दीर्घादटि समानपादै । देवाँ अचछा छमती । महौ इन्द्रो य ओजसा ।
उभयथेत्यनुवृत्तेर्नेह :- आदित्यान्याचिषामहे ।

१०. नृन् पे । नृः पाहि, नृः पाहि, नृन्पाहि । नृः प्रीणीहि,
नृः प्रीणीहि, नृन्प्रीणीहि ।

११. स्वतवान्पायौ । स्वतवाँः पायुग्ने ।

१. सामान्येन छन्दसि भाषायान्वेदम् । यद्वा भो भगो इति निपातनात्
सिद्धम् । २. अनुनासिकं विहाय पक्षान्तर इत्यर्थः । ३. रु इति वर्तते । ४. अस्य
लोपस्यापि ह्रस्वकरणस्यत्वाद्धानुनासिकानुस्वारौ । ५. तौ चेन्नादौ । ६. पक्षे
कुण्डोः ऋकः पौ चेत्यपि ।

१२. कानाभ्रेडिते । काँल्कान्, काँल्कान् ।

१३. ठौं ढे लोपः । गाढा । लेडि । लीडः । उपगूढः ।

१४. रो रि । पुना रमते । हरी रम्यः । शम्भू राजते ।

१५. खरवसानयोर्विसर्जनीयः । विष्णुस्त्राता । रामः ।

१६. रोः सुपि । यशःछ । पयःछ । छपि रोरेब रेफस्येति । नेह :- गीर्षुं ।
पूर्व ।

१७. भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि । भो देवाः । भगो नमस्ते । अघो
याहि । देवा इह, देवायिह ।

१८. व्योर्लेधुप्रयत्नतरः शाकटायनस्य । भोयच्युत । भगोयत्र । अघो-
यत्र । कयास्ते । असावादित्यः । द्वावत्र ।

१९. लोपः शाकल्यस्य । विष्ण इह, विष्णविह । हर इह । हरयिह,
क आस्ते, कयास्ते ।

२०. ओतो गार्ग्यस्य । भो अच्युत । भो अत्र । भगो अत्र । अघो अत्र ।

२१. उञि च पदे । स उ एकाग्रिः । नेह :- तन्त्रयुतम् ।

२२. हलि सर्वेषाम् । भो देवाः । भो लक्ष्मि । भो विद्वद्वृन्द । भगो
नमस्ते । अघो याहि । देवा नम्याः । देवा यान्ति ।

२३. मोऽनुस्वारः । हरिं वन्दे । वनं हसति । पदस्येति नेह :- गम्यते ।
शम्यते ।

२४. नश्चापदान्तस्य झलि । यशांसि । आक्रंस्यते ।

२५. मो राजि समः कौ । सन्नाट् । साम्राज्यम् ।

२६. हे मपरे वा । किम् हल्यति, किं हल्यति । * यवलपरे यवला
वा * कियँ ह्यः, किं ह्यः । किँ हल्यति, किं हल्यति । किँ ह्यादयति,
किं ह्यादयति ।

१. संधुकानामिति सः । कल्कादौ पाठाद्वा । २. इह पदस्येति न सम्बद्धम-
सम्भवात् । ३. ष्टुत्वस्यात्र सिद्धत्वमाश्रयाद् द्रष्टव्यम् । ४. यस्योच्चारणे जिह्वाग्रो-
पाग्रमध्यमूलानां शैथिल्यम् । ५. गार्ग्यग्रहणं पूजार्थम् । ६. उतमिति वेजः कप्रत्यये
कपम् । ७. पदस्येति वसन्ते ।

२७. नपरे नः । किन् ह्रुते । किं ह्रुते ।

२८. ङोः कुक्कुक् शरि । प्राङ्क्ष^१ष्ठः, प्राङ्षष्ठः । सुगण्^२षष्ठः, उगण्-
षष्ठः ।

२९. डः सि धुद् । षट्सन्तः, षट्सन्तः । षट्स, षट्स ।

३०. नश्च^३ । सन्तसः, सन्तसः । महान्तसाये, महान्साये ।

३१. शि^४ तुक् । सञ्छम्भुः, सञ्च^५शम्भुः, सञ्छम्भुः, सञ्शम्भुः ।

३२. उमो ह्रस्वादचि उमुगिनत्यम् । प्रत्यङ्ङात्मा । सुगण्णीशः । स-
न्नच्युतः ।

३३. मय उजो वो वा । किम्बुक्तम्, किमुक्तम् ।

३४. विसर्जनीयस्य सः^६ । विष्णुस्त्राता । वृक्षस्तत्र । नेह :- वृक्षः ।

३५. शर्परे विसर्जनीयः । कःत्सरः । घनाघनः^७क्षोभणः । वासः^८क्षौमम् ।

३६. वा शरि । हरिश्शेते, हरिःशेते । * खर्परे शरि वा विसर्गलोपः *
रामस्थाता । हरिस्फुरति ।

३७. कुप्वोः क^९पौ च । क^९करोति, कःकरोति । क^९खनति,
कःखनति । क^९पवति, कःपवति । क^९फलति, कःफलति ।

३८. सोऽपदादौ । * पाशकल्पककाम्येष्विति वाच्यम् * पयस्पाशम् ।
यशस्कल्पम् । यशस्कम् । यशस्काम्यति । * अनव्ययस्येति वाच्यम् * प्रातः-
कल्पम् । नेह :- पयः कामयते । पयः पिबति । * काम्ये रोरेवेति वाच्यम् *
नेह :- गीःकाम्यति । धूःकाम्यति ।

१. चयो द्वितीया इति द्वितीयत्वे प्राङ्खषष्ठः सुगण्^२षष्ठ इत्यपि । २. पञ्चम्य-
न्तात्परत्वात्सीति सस्येति सम्पद्यते । ३. इहापि सीति वर्त्तते । न इति पञ्चमीति
नान्तात् सस्येत्यर्थः । ४. इह न इत्यनुवृत्तमर्थवशात्षष्ठ्यन्तमिति तस्यैव तुक् ।
५. शश्लोऽटीति वा छत्वम् । ६. इह खरवसानयोरित्यतः मण्डूकप्लुत्या खरीत्य-
नुवर्त्तते । ७. इह कुप्वोरिति जिह्वामूलीयो न । ८. पक्षे विसर्गो सत्त्वे च
त्रैरूप्यम् । ९. चाद्विसर्गः । अत्र कपावुच्चारणार्थौ ।

३९. इणः षः । सर्पिष्पाशम् । सर्पिष्कल्पम् । सर्पिष्कम् । सर्पिष्का-
म्यति ।

४०. नमस्पुरसोर्गत्योः । नमस्करोति, नमः करोति । पुरस्करोति ।
नेह :- पुरः प्रवेक्ष्यन्ते ।

४१. इदुदुपधस्य चाप्रत्ययस्य । निष्प्रत्युहम् । आविष्कृतम् । दुष्कृ-
तम् । नेह :- अग्निः करोति । वायुः करोति । एकादेशशास्त्रनिमित्तकस्य न
षत्वम् । मातुः कृपा । पितुः कृपा । * मुहुसः प्रतिषेधः * मुहुःकामा ।

४२. तिरसोऽन्यतरस्याम् । तिरस्कृतां, तिरःकृतां । गतेरित्येव । नेह :-
तिरःकृत्वा काण्डं गतः ।

४३. द्विस्त्रिश्चतुरिति कृत्वोऽर्थे । द्विष्करोति, द्विःकरोति । त्रिष्करोति,
त्रिःकरोति । चतुष्पचति, चतुःपचति । नेह :- चतुष्कपालः ।

४४. इसुसोः सामर्थ्ये । सर्पिष्करोति, सर्पिः करोति । धनुष्करोति,
धनुः करोति । नेह :- तिष्ठतु सर्पिः पिब त्वमुदकम् ।

४५. नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य । सर्पिष्कुण्डिका । धनुष्कपालम् ।
नेह :- परमसर्पिःकुण्डिका ।

४६. अतः कृकामिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णीष्वनव्ययस्य । अयस्कारः ।
अयस्कामः । अयस्कंसः । अयस्कुम्भः । अयस्पात्रम् । अयस्कृशा । अयस्कणी ।
नेह :- गीःकारः । स्वःकामः । समास इत्येव । नेह :- यशः करोति । अनुत्तर-
पदस्थस्येत्येव । नेह :- परमयशःकारः ।

४७. अधःशिरसी पदे । अधस्पदम् । शिरस्पदम् । समास इत्येव ।
नेह :- अधः पदम् । शिरः पदम् ।

४८. कस्कादिषु च । कल्कः । कौतस्कुतः । भ्रातुष्पुत्रः ।

४९. छन्दसि वाऽप्राप्तेऽडितयोः । अग्ने व्रातर्कतस्कविः । गिरिर्न विश्व-
तस्पृथुः । वछनः पूर्यः पतिः । नेह :- अग्निः प्रविद्वान् । पुरुषः पुरुषः ।

१. पूर्वसूत्रविषये । २. साक्षात्प्रभृतित्वाद्दिभाषा गतिसंज्ञेति तदभाव
इदम् । ३. कस्कादिषु भ्रातुष्पुत्रशब्दस्य पाठ इदं ज्ञापयति । ४. इह कस्कादि-
पाठान्नित्यं षत्वम् । ५. इह इणः षः । अन्यत्र स इति व्याख्येयम् ।

५०. कःकरत्करतिकृधिकृतेष्वनदितेः । प्रदिवो अपस्कः । यथा नो वस्यसस्करत । छपेशस्करति । उरुणस्कृधि । सोमं न चाह मघवत्स नस्कृतम् । नेह :- यथा नो अदितिस्करत ।

५१. पञ्चम्याः परावध्यर्थे । दिवस्पतिः प्रथमं जज्ञे । नेह :- दिवस्पृथिव्याः पर्योजः ।

५२. पातौ च बहुलम् । सूर्यो नो दिवस्पातु ।

५३. षष्ठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपदपयस्पोषेषु । वाचस्पतिं विश्वकर्माणम् । दिवस्पुत्राय सूर्याय । दिवस्पृष्ठं भन्दमानः । तमस्सपारमस्य । परिवीत इच्छस्पदे । दिवस्पयो दिधिषाणाः । रायस्पोषं यजमानेषु ।

५४. इडाया वा । इडायास्पुत्रः, इडायाः पुत्रः । इडायास्पदे, इडायाः पदे ।

५५. अपदान्तस्य मूर्धन्यः । इदं पदद्वयमधिक्रियत आ पादसमाप्तेः ।

५६. सहेः साडः सः । तुराषाड्, तुराषाड् । नेह :- तुरासाहौ ।

५७. इणकोः । इदमप्यधिक्रियत आ पादसमाप्तेः ।

५८. नुम्विस्सर्जनीयशर्व्यवायेऽपि । इदमपि पूर्ववदधिक्रियते । सर्पीषि । यज्ञूषि । सर्पिषु । यज्ञुषु । सर्पिषु । यज्ञुषु । प्रत्येकं व्यवाय एव । नेह :- निस्ते । निस्त्व ।

५९. आदेशप्रत्यययोः^१ । अग्निषु । वायुषु । गीषु^२ । धूषु^३ । त्वक्षु । वाक्षु । सिषेव । छ्वाप । रामेषु । हरिषु । कर्तृषु । नेह :- दास्यति । असौ ।

६०. शासिवसिधसीनां च । शिष्टः । अशिषत् । उषितः । जक्षतुः । इणकोरित्येव । नेह :- शास्ति । वसति । जवास ।

६१. स्तौतिण्योरेव षण्यभ्यासात् । तुष्टूषति । छ्वापयिषति । सिषाधयिषति । सिषेवयिषति । नेह :- सिसिषति । तिष्ठासति ।

१. पञ्चम्या इत्येव । २. स्वतन्त्रविधित्वाभावादेव निस्ते निस्स्वेत्यत्र पूर्वसकारस्य न षः । आदेशप्रत्ययावयवत्वाभावात् । ३. आदेशरूपस्य प्रत्ययावयवस्य च सत्येत्यर्थो व्याख्यानात् । ४. षत्वमापन्ने सनीत्यर्थः ।

६२. सः^१ स्विदिस्वादिसहीनां च । सिस्वेदयिषति । सिस्वादयिषति । सिसाहयिषति ।

६३. प्राक् सितादङ्गव्यायेऽपि । अभिषुगोति, अभ्यषुगोत् । परिषु-
गोति, पर्यषुगोत् । न्यषेधत्, न्यषेधोत् ।

६४. स्थादिष्वभ्यासेन चाभ्यासस्य । अभिषिषेणयिषति, परिषिषेण-
यिषति । निषिषेध । अभिषिषिषति, परिषिषिषति । अधितष्ठौ । स्थादिष्वेति
नियमान्नेह :- अभिषुसृपति । अभिसिषासति ।

६५. उपसर्गात्सुनोतिसुवतिस्यतिस्तौतिस्तोभतिस्थासेनयसेधसिच-
सञ्जस्वञ्जाम् । अभिषुगोति । अभिषुवति । अभिष्यति । अभिष्टौति । परिष्टो-
भते । अनुष्ठाह्यति, परितष्ठौ । अभिषेगयति । अभिषेधति । अभिषिञ्चति ।
परिषजति । परिष्वजते । नेह :- दधि सिञ्चति ।

६६. सदिरप्रतेः । निषीदति । विषीदति । न्यषीदत् । निषसाद । नेह :-
प्रतिसीदति ।

६७. स्तन्मेः । अभिष्टञ्जाति । परिष्टञ्जाति । अन्यष्टञ्जात् । अमितष्टम्भ ।
प्रतेरपि । प्रतिष्टम्भनाति । प्रतिष्टम्भः ।

६८. अवाच्चालम्बनाविदूर्ययोः । अवष्टभ्यास्ते । अवष्टब्धा सेना ।

६९. वेष्ट्र स्वनो भोजने । विष्वणति । व्यष्वणत् । विषष्वाण । अव-
ष्वणति । अवषष्वाण । अवाष्वणत् ।

७०. परिनिविभ्यः सेवसितसयसिबुसहसुद्स्तुस्वञ्जाम् । परिषेवते
निषेवते । विषेवते । पर्यषेवत् । परिषिषेविषते । परिषितः । निषितः
विषितः । परिषयः । निषयः । विषयः । परिषीव्यति । निषीव्यति । विषीव्यति ।
परिषहते । निषहते । विषहते । परिष्करोति । परिष्टौति । निष्टौति । विष्टौ-
ति । परिष्वजते । निष्वजते । विष्वजते ।

७१. सिवादीनां वाङ्मव्यायेऽपि । पर्यषीव्यत्, पर्यसीव्यत् । न्यषी-
व्यत्, न्यसीव्यत् । व्यषीव्यत्, व्यसीव्यत् । पर्यषहत्, पर्यसहत् । न्यषहत्,
न्यसहत् । व्यषहत्, व्यसहत् । पर्यष्काषीत्, पर्यस्काषीत् । पर्यष्टौत्, पर्यस्तौत् ।
पर्यष्वजत्, पर्यस्वजत् ।

१. सस्य सवचनं मूर्धन्यनिवृत्त्यर्थम् । २. सिञ् बन्धने क्तः । तत् एव परच्
सयः । ३. पूर्वैर्गैव सिद्धे स्तुस्वङ्निग्रहणमुत्तरार्थम् ।

७२. अनुविपर्यभिनिभ्यः स्यन्दतेरप्राणिषु । अनुष्यन्दते, अनुस्यन्दते वा जलम् । विष्यन्दते, विस्यन्दते । परिष्यन्दते, परिस्यन्दते । अभिष्यन्दते, अभिस्यन्दते । निष्यन्दते, निस्यन्दते । नेह :- अनुस्यन्दते हस्ती । अप्राणिष्विति पर्युदासाश्रयणादिह स्यादेव :- मत्स्योदके अनुष्यन्दते, अनुस्यन्दते ।

७३. वेः स्कन्देरनिष्ठायाम् । विष्कन्ता, विस्कन्ता । विष्कन्तुम्, विस्कन्तुम् । विष्कन्तव्यम्, विस्कन्तव्यम् । नेह :- विस्कन्नः ।

७४. परेश्च । परिष्कन्ता, परिस्कन्ता । परिष्कन्तुम्, परिस्कन्तुम् । परिष्कणः, परिस्कन्नः ।

७५. परिस्कन्दः प्राच्यभरतेषु । परिस्कन्दः । अन्यत्र परिस्कन्दः, परिस्कन्दः ।

७६. स्फुरतिस्फुलत्योर्निनिविभ्यः । निष्फुरति, निस्फुरति । निष्फुरति, निस्फुरति । विष्फुरति, विस्फुरति । निष्फुलति, निस्फुलति । निष्फुलति, निस्फुलति । विष्फुलति, विस्फुलति ।

७७. वेः स्कन्नातेर्नित्यम् । विष्कन्नाति । विष्कम्भिता ।

७८. इणः षीध्वंलुङ्लिट्ठां धोऽङ्गात् । च्योषीद्वम् । प्लोषीद्वम् । अच्योद्वम् । अप्लोद्वम् । एधांचकृद्वे ।

७९. विभाषेटः । लविषीद्वम्, लविषीध्वम् । अयिषीद्वम्, अयिषीध्वम् । आयिद्वम्, आयिध्वम् । लुलुविद्वे, लुलुविध्वे ।

८०. समासेऽङ्गुलेः सङ्गः । अङ्गुलिषङ्गः । नेह :- अङ्गुलेः सङ्गः ।

८१. भीरोः स्थानम् । भीरुष्ठानम् । नेह :- भीरोः स्थानम् ।

८२. अग्नेः स्तुत्स्तोमसोमाः । अग्निष्टुत् । अग्निष्टोमः । अग्नीषोमौ ।

८३. ज्योतिरायुषः स्तोमः । ज्योतिष्टोमः । आयुष्टोमः । समास इत्येव नेह :- ज्योतिः स्तोमं दर्शयति ।

८४. मातृपितृभ्यां स्वसा । मातृष्वसा । पितृष्वसा ।

८५. मातुःपितृभ्यामन्यतरस्याम् । मातुःष्वसा, मातुःस्वसा । पितुःष्वसा, पितुःस्वसा । समास इत्येव नेह :- मातुः स्वसा ।

१. अनिष्ठायामिति पर्युदासात्कृत्येवेदम् । २. इहानिष्ठायामिति न सम्बध्यते पृथग्योगारम्भसामर्थ्यात् । ३. अचि निपातनम् ।

८६. अभिनिस्तनः शब्दसंज्ञायाम् । अभिनिष्ठानो वर्णः । अभिनिस्तानः । नेह :- अभिनिस्तनति मृदङ्गः ।

८७. उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यच्परः । अभिषन्ति । निषन्ति । प्रादुःषन्ति । अभिष्यात् । निष्यात् । प्रादुःष्यात् । नेह :- निस्तः । विस्तः ।

८८. सुविनिर्दुर्भ्यः सुपिसूतिसमाः । ह्युसः । ह्युपुपुतुः । विपुसः । निःपुसः । दुःपुसः । ह्यपूतिः । विपूतिः । निःपूतिः । दुःपूतिः । ह्यमम् । विषमम् । निःषमम् । दुःषमम् ।

८९. निनदीभ्यां स्नातेः कौशले । निष्णातः । नदीष्णः । नेह :- निस्नातः । नदीस्नातः ।

९०. सूत्रं प्रतिस्नातम् । प्रतिष्णातं सूत्रम् । अन्यत्र प्रतिस्नातम् ।

९१. कपिष्ठलो गोत्रे । कपिष्ठलो नाम यस्य सः । कापिष्ठलिः पुत्रः ।

९२. प्रष्टोऽग्रगामिणि । प्रष्टो गौः । नेह :- प्रस्थो व्रीहीणाम् ।

९३. वृक्षासनयोर्विष्टरः । विष्टरो वृक्ष आसनं च । अन्यत्र विस्तरः ।

९४. छन्दोनाम्नि च । विष्टारपङ्क्तिश्छन्दः । नेह :- पदस्य विस्तरः ।

९५. गवियुधिभ्यां स्थिरः । गविष्ठिरः । युधिष्ठिरः ।

९६. विकुशमिपरिभ्यः स्थलम् । विष्ठलम् । कुष्ठलम् । शमिष्ठलम् । परिष्ठलम् ।

९७. अम्बाम्बगोभूमिसव्यापद्वित्रिकुशकुशङ्कुङ्गुमञ्जिपुञ्जिपरमेवार्हैर्दिव्यग्निभ्यः स्थः । अम्ब्रष्टः । आम्ब्रष्टः । गोष्ठः । भूमिष्ठः । सव्येष्ठः । अपष्ठः । द्विष्ठः । त्रिष्ठः । कुष्ठः । शेकुष्ठः । शङ्कुष्ठः । अङ्गुष्ठः । मञ्जिष्ठः । पुञ्जिष्ठः । परमेष्ठः । बर्हिष्ठः । दिविष्ठः । अग्निष्ठः ।

९८. सुषामादिषु च । सुषामा ब्राह्मणः । सुषन्धिः ।

९९. एति संज्ञायामगात् । हरिषेणः । वारिषेणः । नेह :- हरिसक्थम् । पृथुसेनः । विश्वक्सेनः । इण्कोरित्येव । नेह :- सर्वसेनः ।

१. ह्यपीति योगविभागात्कः । कुशल इत्यर्थः । २. शुद्धमित्यर्थः । ३. छन्दोनाम्नि च (३।३।३४) इति घञ् । ४. अत एव वचनात्सप्तम्या अलुक् । ५. हलदन्तादित्यलुक् । ६. चत्वर्यस्यासिद्धत्वाद् गकारात्परोऽयम् ।

१००. नक्षत्राद्वा । रोहिणीषेणः, रोहिणीसेनः । अगादित्येव । नेह :-
शतभिषक्सेनः ।

१०१. ह्रस्वात्तादौ तद्धिते । सर्पिष्टरम् । सर्पिष्टमम् । चतुष्टये ब्राह्मणानां
निकेताः । निष्ठयश्चाण्डालादिः । आविष्टयः । नेह :- गोस्तरा । सर्पिस्तरति ।
* तिङन्तस्य प्रतिषेधः * भिन्दुस्तराम् । छिन्दुस्तराम् ।

१०२. निस्स्तपतावनासेवने । निष्टपति सुवर्णम् । निष्टप्तं रक्षो निष्टप्ता
अरातयः । नेह :- निस्तपति सुवर्णं सुवर्णकारः ।

१०३. युष्मत्तत्तत्तुःष्वन्तःपादम् । त्रिभिष्टुं देव सवितः । तेभिष्टुः ।
आभिष्टे । अपस्वग्ने सधिष्टव । अग्निष्टद्विष्टम् । द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः । नेह :-
तदग्निस्तदर्थमा ।

१०४. यजुष्येकेषाम् । अर्चिभिष्टुम्, अर्चिभिस्त्वम् । अग्निष्टे अग्रम्,
अग्निस्ते अग्रम् । अग्निष्टम्, अग्निस्तत् । अर्चिभिष्टतक्षुः, अर्चिभिस्ततक्षुः ।

१०५. स्तुतस्तोमयोश्छन्दसि । नृभिष्टुतस्य, नृभिस्तुतस्य । गोष्टोमम्,
गोस्तोमम् ।

१०६. पूर्वपदात् । द्विषन्धिः, द्विसन्धिः । मधुष्ठानम्, मधुस्थानम् ।
युधं द्वि स्थः स्वर्पती ।

१०७. सुजः । ऊर्ध्व ऊ पु णः । अभी पु णः ।

१०८. सनोतेरनः । गोषा इन्द्रो नृषा असि । नेह :- गोसनिः ।

१०९. सहेः पृतनर्ताभ्यां च । पृतनाषाहम् । ऋताषाहम् ।

११०. न रपरस्पृषिस्पृजिस्पृशिस्पृहिसवनादीनाम् । विस्त्रसिकाथाः
काण्डं जुहोति । विस्त्रग्धः कथयति । उस्त्रो रश्मिः । उस्त्रागौः । पुरा क्रूरस्य विस्त्रपः ।
वाचो विस्त्रजनाम् । दिविस्पृशम् । निस्पृहं कथयति । अनुसवनम् । गोसनिम् ।
अश्वसनिम् ।

१. सकृदग्निं स्पर्शयतीत्यर्थः । २. पुनः पुनस्तपतीत्यर्थः । ३. अत्राग्निरिति
पूर्वपादस्यान्तो न तु मध्यः । ४. इकः सृजतीति दीर्घः । नश्च धातुस्येति णत्वम् ।
५. शास्त्रिवसोति प्राप्तमप्यनेन वार्यत इति मतेनेदमुदाहरणद्वयम् । पूर्वपदा-
दिति प्राप्ते प्रतिषेध इति काशिका तु भूयोऽभिप्रायेति । ६. सवनादावश्वसनि-
प्रहणं ज्ञापकम् अनिणोऽपि षत्वमस्तीति । तेन जलाषाहमश्वषाहम् ।

१११. सात्पदाद्योः । अग्निसात् । दधिसात् । दधि सिञ्चति । मधु सिञ्चति ।

११२. सिञ्चो याङि । सेसिञ्चते । निसेसिञ्चते ।

११३. सेधतेर्गतौ । गङ्गां विसेधति । अभिसेधयति गाः । अन्यत्र निषेधति ।

११४. प्रतिस्तब्धानिस्तब्धौ च । प्रतिस्तब्धः । निस्तब्धः ।

११५. सोढः । परिसोढा । परिसोढुम् । परिसोढव्यम् । अन्यत्र परिषहते ।

११६. स्तम्भुसिबुसहां चङि । पर्यस्तम्भम् । अभ्यस्तम्भम् । पर्यसीषिवत् । न्यसीषिवत् । पर्यसीषहत् । व्यसीषहत् ।

११७. सुनोतेः स्यसनोः । परिसोष्यति । अभिसोष्यति । अभिछसूः ।

११८. सदेः परस्य लिटि । अभिषसाद । निषसाद । परिषसाद ।
* स्वञ्जेरुपसंख्यानम् * परिषत्वजे । अभिषत्वजे ।

११९. निव्यभिभ्योऽङ्व्यवाये वा छन्दसि । न्यषीदत्, न्यसीदत् । व्यषीदत्, व्यसीदत् । अभ्यषीदत्, अभ्यसीदत् । अभ्यष्टौ^३, अभ्यस्तौ^३ ।

इत्यार्षे श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते

अष्टमाध्यायस्य तृतीयपादः समाप्तः ।

१. स्तम्भेरिति परिनिविभ्य इति च प्राप्तं प्रतिषिध्यते । अभ्यासात्परस्य तु षत्वं भवत्येष । २. अभिछसूषतेः क्पि रूपमिदम् । ननु छसूषति अभिछसूषत इत्यादि किन्नादाहृतमिति चेन्न स्तौतिण्योरिति स्थादिष्विति नियमाभ्यामेव तयोर्वाच्य-
सम्भवात् । ३. सामान्येनैतद्वचनमिति स्तुधातुरप्युदाहृतः ।

अथाष्टमाध्यायस्य चतुर्थपादः ।

१. रषाभ्यां नो णः समानपदे । आस्तीर्णम् । विस्तीर्णम् । कुष्णाति । पुष्णाति । यूष्णः । यूष्णा । * ऋवर्णाच्चेति वक्तव्यम् * चतसृणाम् । मातृणाम् । पितृणाम् ।

२. अद्कुष्वाङ्नुस्यवायेऽपि । करणम् । अर्केण । मूर्खेण । दर्पेण । रामेण । पर्याणद्धम् । बृंहणम् । तुम्-ग्रहणमनुस्वारोपलक्षणार्थम् । तृंहणम् । तुम्फणम् । नेह :- प्रेन्वनम् ।

३. पूर्वपदात्संज्ञायामगः । द्रुणसः । खरणसः । शूर्पणखा । नेह :- चर्मनासिकः । ऋगयनम् ।

४. वनं पुरगामिश्रकासिध्रकाशारिकाकोटराग्रेभ्यः । पुरगावणम् । मिश्रकावणम् । सिध्रकावणम् । शारिकावणम् । कोटरावणम् । अग्रेवणम् । नेह :- कुवेरवनम् । शतधारवनम् ।

५. प्रनिरन्तःशरेक्षुस्रक्षाम्रकार्ष्यखदिरपीयूक्षाम्भ्योऽसंज्ञायामपि । प्रवणम् । निर्घणम् । अन्तर्वणम् । शरवणम् । इक्षुवणम् । लक्षवणम् । आम्रवणम् । कार्ष्यवणम् । खदिरवणम् । पीयूषावणम् ।

६. विभाषौषधिवनस्पतिभ्यः । दूर्वावणम् । दूर्वावनम् । शिरीषवणम् । शिरीषवनम् । * द्वयच्छयज्भ्यामेव * नेह :- देवदारुवनम् । * इरिकादिभ्यः प्रतिषेधो वक्तव्यः * इरिकावनम् । मिरिकावनम् ।

७. अहोऽदन्तात् । पूर्वाह्णः । अपराह्णः । नेह :- निरहः । दुरहः ।

८. बाहनमाहितात् । इक्षुवाहणम् । शरवाहणम् । नेह :- इन्द्रवाहनम् ।

१. व्यस्तैः समस्तैश्च यथासम्भवं व्यवाय इत्यर्थः । २. अद्व्यवाय इत्येव सिद्धे आह्ग्रहणं पदव्यवाय इत्यस्य प्रतिषेधस्य बाधनार्थम् । ३. तच्चाकर्तुं शक्यम् । अयोगवाहानामट्सुपदेशनात् । ४. आरोप्य यदुह्यते तदाहितम् । ५. इन्द्रस्वामिकमित्यर्थः ।

६. पानं देशे । क्षीरपाणा उशीनराः । घृतापाणाः प्राच्याः । नेह :-
दाक्षिणपानम् ।

१०. वा भावकरणयोः । क्षीरपाणम्, क्षीरपानम् । क्षीरपाणः, क्षीर-
पानः कंसः । * गिरिनद्यादीनां वा * गिरिणदी, गिरिनदी । चक्रणितम्बा,
चक्रनितम्बा ।

११. प्रातिपदिकान्तनुम्बिभक्तिषु च । माषवापिणौ, माषवापिनौ ।
ब्रीहिवापिणि, ब्रीहिवापानि । माषवापेण, माषवापेन । * युवादेर्न * रम्ययूना ।
परिपक्वानि ।

१२. एकाजुत्तरपदे णः^१ । घृत्रहणौ, घृत्रहणः । हरिमाणी । क्षीरपाणि,
क्षीरपेण । रम्यविणा ।

१३. कुमति च । हरिकामिणौ । हरिकामाणि । हरिकामेण । स्वर्ग-
कामिणः । स्वर्गगामिणः ।

१४. उपसर्गादस्मासेऽपि णोपदेशस्य । प्रणदति । प्रणमति । प्रणायकः ।

१५. हिनुमीना । प्रहिणोति, प्रहिणुतः । प्रमीणाति, प्रमीणीतः ।

१६. आनि ङोट् । प्रभवानि । प्रयाणि । परिवपाणि । नेह :-प्रवपानि
मांसानि ।

१७. नेर्गद्वनदपतपदद्युमास्यतिहन्तियातिवातिद्रातिप्सातिवपातिवह-
तिशाम्यतिचिनोतिदेग्धिषु च । प्रणिगदति, परिणिगदति । प्रणिनदति ।
प्रणिपतति । प्रणिपथते । प्रणिददाति । प्रणिदधाति । प्रणिमिमीते । प्रणिमयते ।
प्रणिष्यति । प्रणिहन्ति । प्रणियाति । प्रणिवाति । प्रणिद्राति । प्रणिप्साति ।
प्रणिवपति । प्रणिवहति । प्रणिशाम्यति । प्रणिचिनोति । प्रणिदेग्धि । प्रण्यगदत् ।

१८. शेषे विभाषाऽक्खादावषान्त उपदेशे । प्रणिभवति, प्रनिभवति ।
प्रणिपचति, प्रनिपचति । नेह :- प्रनिकरोति । प्रनिस्त्रादति । प्रनिपिनष्टि । प्रनि-
चकार ।

१. पीयत इति पानं कमणि ल्युट् । २. कंसोऽस्त्री पानभाजनम् । ३. पूर्वपदा-
दित्यधिकारादुत्तरपदस्येति लभ्यते । तेनेह न :- गर्गाणां भगिनी, गर्गभगिनी ।
४. पुनर्गग्रहणान्नित्यम् । ५. हरिं मानयतीति मनेर्ण्यन्तात्किप् ततो ङीप् ।
६. असमासग्रहणमुत्तरपदाधिकारात्समास एवेत्यर्थनिवृत्त्यर्थम् ।

१६. अनितेः । प्राणिति । पराणिति ।

२०. अन्तः । हे प्राण् । हे पराण् ।

२१. उभौ साभ्यासस्य । प्राणिणिषति । प्राणिणत् । पराणिणत् ।

२२. हन्तेरत्पूर्वस्य । प्रहण्यते । प्रहणनम् । परिहण्यते । परिहणनम् ।
नेह :- प्रहन्ति । प्रावानि ।

२३. वमोर्वा । प्रहण्वः, प्रहन्वः । परिहण्वः, परिहन्वः । प्रहणम् ।
प्रहन्मः ।

२४. अन्तरदेशे । अन्तर्हण्यते । अन्तर्हणनम् । नेह :- अन्तर्हणनो देशः ।
अत्पूर्वस्येत्येव । नेह :- अन्तर्हणन्ति । अन्तरधानि ।

२५. अयनं च । अन्तरयणम् । अदेश एव । नेह :- अन्तरयणो देशः ।

२६. छन्दस्यृद्वग्रहात् । नृमणाः । पितृयाणम् ।

२७. नश्च धातुस्थोरुभ्यः । अग्ने रक्षा णः । शिक्षा णो अस्मिन् ।
उरु णस्कृधि । अभी पु णः सखीनाम् ।

२८. उपसर्गाद्विहुलम् । प्रणः शूद्रः । प्रणसः, प्रणो राजा । बहुलग्रहणात् ।
भाषायामपि । प्रणसं मुखम् ।

२९. कृत्यच्चः । प्रयाणम् । प्रमाणम् । प्रयाणीयम् । अप्रयाणिः । प्रया-
यिणौ । प्रहीणः । नेह :- प्रमग्नः । प्रभुग्नः । * निर्विण्णस्योपसंख्यानम् ।
निर्विण्णोऽस्मि खलसङ्गेन । शकारव्यवधानान्नेह :- प्रख्यानम् । प्रख्यानीयम् ।

३०. रोर्विभाषा । प्रयापणम्, प्रयापनम् । प्रयापणीयम्, प्रयापनीयम् ।
प्रयाप्यमाणं पदम् ।

१. इदमेव ज्ञापकं पूर्वत्रासिद्धीयमद्वित्व इत्यस्यानित्यत्वे । तेन औजडदिति सिद्धम् । २. ऋकारान्तादवग्रहात्पूर्वपदादुत्तरस्य णकार इत्यर्थः । अपदान्ते चावग्रहं नास्ति । ३. अस्मदादेशोऽयं नः । द्वयचोऽतस्तिङ् इति दीर्घः । ४. नसो नकार इत्यर्थः । ५. उपसर्गाच्चेति नासिकाया नसादेशः । ६. अच उत्तरत्वाभावाद्भवति नम् । परस्य णत्वं पूर्वस्य णुत्वम् । ७. चक्षिङः ख्याज् । ख्यादिरयमादेशः । ख्याजः शस्य यो घा । इदं णत्वोपरीति यादेशस्यासिद्धत्वादिति भावः । ८. रोर्विहिते कृतीत्यर्थश्रयणादिति भावः ।

३१. हलश्चेजुपधात् । प्रकोपणम् , प्रकोपनम् । प्रकोपणीयम् , प्रकोपनीयम् । नेह :- प्रोहणम् । प्रोहणीयम् । प्रवपणम् । प्रवपणीयम् ।

३२. इजादेः सनुमः । प्रेह्वणम् । प्रेह्वणीयम् । प्रेह्वणम् । प्रोम्भणम् । नेह :- प्रमङ्गनम् । प्रमङ्गनीयम् । प्रेन्वनम् । प्रेन्वनीयम् ।

३३. वा निंसनिक्षानिन्दात् । प्रणिसनम् , प्रनिसनम् । प्रणिसितव्यम् , प्रनिसितव्यम् । प्रणिक्षणम् , प्रनिक्षणम् । प्रणिन्दनम् , प्रनिन्दनम् ।

३४. न भाभूपूकामिगामिप्यायिवेपात् । प्रभानम् । प्रभानीयम् । प्रभवनम् । प्रभवनीयम् । प्रपवनम् । प्रपवनीयम् । * पूज एव ग्रहणमिष्यते * पूजस्तु प्रपवणम् । प्रपवणीयः सोमः । प्रकमनम् । प्रकमनीयम् । प्रगमनम् । प्रप्यायनम् । प्रवेपनम् । * ण्यन्तभादीनामुपसंख्यानम् * प्रभापनम् । प्रभापनीयम् ।

३५. घात्पदान्तात् । निष्पानम् । दुष्पानम् । सर्पिष्पानम् । नेह :- कुष्णाति । पुष्णाति ।

३६. नशेः पान्तस्य । प्रनष्टः । प्रनष्टा । प्रनक्षति । नेह :- प्रणश्यति ।

३७. पदान्तस्य । रामान् । हरीन् ।

३८. पदव्यवायेऽपि । माषकुम्भवापेन । चतुरङ्गयोगेन । * अतद्धित इति वाच्यम् * आर्द्रगोमयेण । शुष्कगोमयेण ।

३९. कुञ्जादिषु च । क्षुन्नाति । क्षुन्नीतः । नृनमनम् । हरिनन्दनः । रामनगरम् । नरीनृत्यते । नृप्रोति । * आचार्यादणत्वं च * आचार्यानी ।

४०. स्तोः श्चुना श्चुः । हरिश्शेते । रामश्चिनोति । सच्चित् । शार्ङ्गिज्जय ।

१. इह हल्यग्रहणं हलादेरित्यर्थम् । २. इह कृत्यच इति नित्यं णत्वम् । ३. हल इति वर्तते । सामर्थ्यात्तदन्तविधिः । सनुमश्चेत्कृति तर्हि इजादेर्हलन्ताद्विहित एवेति नियमार्थं सूत्रम् । ४. नुम्-ग्रहणस्यानुस्वारोपलक्षणार्थत्वान्नेह । ५. णोपदेशत्वान्नित्यणत्वे प्राप्ते विकल्पः । ६. कृत्यच इति प्राप्तं नेत्यर्थः । ७. अन्तग्रहणं भूतपूर्वप्रतिपत्त्यर्थमितीहापि निषेधः । ८. निमित्तनिमित्तिनोः पदेन व्यवधान इत्यर्थः । ९. पूर्वपदात्संज्ञायामिति प्राप्तिः । क्षुम्नादिराकृतिगणः । १०. इह स्थाननिमित्तयोर्न यथासंख्यम् । शादिति ज्ञापकात् । स्थान्यादेशयोस्तु यथासंख्यमन्वयः ।

४१. ष्टुना^१ ष्टुः । रामण्षष्ठः । रामष्टीकते । पेष्टा । तष्टीका । चक्रिण्डौ-
कसे ।

४२. न पदान्ताष्टोरनाम् । षट्सन्तः । षट्ते । नेह :- इट्ठे । सर्पि-
ष्टमम् । * अनाम्रवतिनगरीणामिति वाच्यम् * षण्णाम् । षण्णवतिः । षण्ण-
गर्थः ।

४३. तोः षि । सन्षष्ठः । महान्वण्डः ।

४४. शात् । विश्वः । प्रश्नः ।

४५. यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा । वाङ्मनयति । वाग्मनयति । एत-
न्मुरारिः । एतद्वमुरारिः । नेह :- चतुर्मुखः । * प्रत्यये भाषायां नित्यम् *
तन्मात्रम् । चिन्मयम् । ककुब्जन्त इत्यत्र तु यवादिगणे निपातनाद्वकारः ।

४६. अचो रहाभ्यां द्वे^२ । अर्कः, अर्कः । ब्रह्ममा, ब्रह्मा । गौय्यौ,
गौय्यौ । हर्ष्यनुभवः, हर्ष्यनुभवः । नह्य्यस्ति, नह्य्यस्ति । नेह :- हने ।

४७. अनचि च । छड्युपास्यः, छड्युपास्यः । मध्वरिः, मध्वरिः ।
वाक्, वाक् । नेह :- स्मितम् । * यणो मयो द्वे वाच्ये * ऊल्का, उल्का ।
वलम्मीकः, वलमीकः । छड्युपास्यः, छड्युपास्यः । मध्वरिः, मध्वरिः ।
* शरः खयः * स्थाली, स्थाली । स्थाता, स्थाता । संस्कृता, संस्कृता ।
संस्कृता, संस्कृता । वत्सरः, वत्सरः । अप्सराः, अप्सराः ।

४८. नादिन्याकोशे पुत्रस्य । पुत्रादिनी त्वमसि पापे । नेह :- पुत्रादिनी
शिष्टुमारी व्याघ्रो । * तत्परे च * पुत्रपुत्रादिनी त्वमसि पापे । * वा हतजग्ध-
योः * पुत्रहती, पुत्रहती । पुत्रजग्धो, पुत्रजग्धो । * चयो द्वितीयाः शरि पौष्क-
रसादेरिति वाच्यम् * वत्सरः, वत्सरः । अप्सराः, अप्सराः । प्राङ्खण्डः, प्राङ्-
क्षण्डः । छगण्ड्षष्ठः, छगण्ड्षष्ठः ।

४९. शरोऽचि । कर्षति । वर्षति । चतुर्षु । नेह :- दशदर्थते ।

१. इहापि पूर्ववद्यथासंख्यम् । २. नेति तोरिति च वर्त्तते । ३. पदान्तग्रहण-
मनुवर्त्तते । ४. स्थानप्रयत्नाभ्यामन्तरतमे रूपेण चरितार्थो विधिरथरेफे न
प्रवर्त्तत इति हेतोः । ५. यर इति वर्त्तते । ६. इह यर इति अच इति च वर्त्तते ।
७. यण इति पञ्चमी मय इति षष्ठी । अथवा मय इति पञ्चमी यण इति षष्ठी ।
८. इहापि पूर्ववद्वयाख्यानद्वयम् । ९. इदं खयः शर इति व्याख्यानस्य फलम् ।

५०. त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य । इन्द्रः, इन्द्रः । राष्ट्रम्, राष्ट्रम् ।
 ५१. सर्वत्र शाकल्यस्य । अर्कः । ब्रह्मा ।
 ५२. दीर्घादाचार्याणाम् । दात्रम् । पात्रम् । सूत्रम् । मूत्रम् ।
 ५३. भलां जश् भशि । लब्धा । दोग्धा । बोद्धा । छद्ध्युपास्यः ।
 नेह :- दत्तः ।

५४. अभ्यासे चर्च । विच्छेद । तिष्ठासति । बुभूषति । बभूव । जघान ।
 हुदौके । ददौ । विड्ये ।

५५. खरि च । भेत्ता । भेत्यति । तच्छिवः । योत्स्यते । आरिप्सते ।
 ५६. वाज्वसाने । वाक्, वाग् । रामात्, रामाद् । लिट्, लिट् ।
 नेह :- वागीशः ।

५७. अणोऽप्रग्रहस्यानुनासिकः । दधिँ, दधि । मधुँ, मधु । नेह :-
 कर्त्तु । अग्नी ।

५८. अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः । अङ्कितः । अङ्कितः । कुण्ठितः ।
 शान्तः । गुम्फितः । कुर्वन्ति । नेह :- आक्रंस्यते ।

५९. वा पदान्तस्य । त्वङ्करोषि, त्वं करोषि । संय्यन्ता, संयन्ता ।
 संवत्सरः, संवत्सरः । यल्लोकम्, यं लोकम् । तद्धथञ्चिप्रपक्षण्डयमानन्नभः-
 स्थम्पुरुषोऽवधीत ? तं कथं चित्रपक्षं डयमानं नभःस्थं पुरुषोऽवधीत ?

६०. तोलिँ । तल्लयः । विद्वालँ लिखति ।

६१. उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य । उत्थानम् । उत्तम्भनम् । उत्थाता ।
 ऊत्तम्भिता ।

६२. भूयो होज्यतरस्याम् । वाग्धरिः, वाग्धरिः । लिङ्सति, लिङ्-
 हसति । तद्धविः, तद्धविः । त्रिष्टुब्धसति । त्रिष्टुब्धसति ।

१. शाकल्यग्रहणं पूजार्थं न विकल्पार्थम् । सामर्थ्यादेव तत्सिद्धेः । २. वाज्जज्ञश्च । ज्ञां जशः खयां चरः । तत्रापि प्रकृतिजशां प्रकृतिजशः प्रकृतिचरां प्रकृतचर इति विवेक आन्तरतम्यात् । ३. श्रलामिति वर्तते । ४. गत्वस्यासिद्धत्वाद्नु-
 स्वारे परसवर्णं च कृते तस्यासिद्धत्वान्न गत्वम् । ५. अत्राघोषस्य महाप्राणस्य
 सस्य तादृश एव थः । तस्य झरो झरीति वा लोपः । तदभावपक्षे उत्थानम् ।
 उत्तम्भनम् । न तु थस्य चत्वेन तकारः । चत्वं प्रति तस्यासिद्धत्वात् ।

६३. शश्छोऽटि । तच्छिवः, तच्शिवः । * छत्वममीति वाच्यम् *
तच्छ्लोकेन, तच्च्लोकेन ।

६४. हलो यमां यमि लोपः । शय्या । शय्या । आदित्यो देवतास्य,
आदित्यं हविः । आदित्यम् । नेह :- अन्नम् ।

६५. भरो भरि सवण । प्रत्तम्, प्रत्तम् । अवत्तम्, अत्तम् ।
नेह :- तर्सा ।

६६. उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः । गार्ग्यः । वात्स्यः । पचति ।

६७. नोदात्तस्वरितोदयमगार्ग्यकाश्यपगालवानाम् । प्रय आरुः ।
वोश्वाः । व्का३भीशवः । गार्ग्यादिमते तु स्यादेव ।

६८. अ॑ अ । वृक्षः । वृक्षः ।

इत्यायं श्रीमत्पाणिनीयव्याकरणे हरिशङ्करशर्मसंकलिते
अष्टमाध्यायस्य चतुर्थपादः समाप्तः ।

लक्ष्यलक्षणविज्ञानं पूर्णं व्याकरणं स्मृतम् ।

तदेवेदं मयादर्शि नूत्नरूपं प्रयत्नतः ॥१॥

पाणिनीयमिदं शास्त्रं हरिशङ्करशर्मणा ।

शर्मणे शिष्यवर्गाणां सङ्कलय्य प्रकाशितम् ॥२॥

१. प्रक्रियायां विवृतोऽकारः परिनिष्ठितावस्थायां संवृतः सम्पद्यत इत्यर्थः

सम्पन्नः ।

अथोणादयः ।

कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण् ॥ १ ॥ करोतीति कारः शिल्पी कार-
 कश्च । आतो युक् । वातोति वायुः । पायुर्गुदम् । जयत्यभिभवति रोगान् जायु-
 रौषधम् । मिनोति प्रक्षिपति देहे ऊष्माणमिति मायुः पित्तम् । स्वादुः । साध्नोति
 परकार्यं साधुः । अश्नुते आशु शीघ्रम् । आशुर्वीहिः पाटलः स्यात् । छन्दसीणः
 ॥ २ ॥ मान आयौ । दृसनजनिचरिचटिभ्यो जुण् ॥ ३ ॥ दीर्यत इति
 दारु । स्नुः प्रस्थः सानुरस्त्रियाम् । जानु । जानुनी । इह जनिवध्योश्चेति न
 निषेधः । अनुबन्धद्वयसामर्थ्यात् । चारु रम्यम् । चाटु प्रियं वाक्यम् । मृगव्यादित्वा-
 त्कुप्रत्यये चटु इत्यपि । किञ्जरयोः श्रिणः ॥ ४ ॥ किं शृणोतीति किंशारः सत्य-
 शूकं बाणश्च । जरामेति जरायुर्गर्भाशयः । गर्भाशयो जरायुः स्यात् । प्रो रश्च
 लः ॥ ५ ॥ तरन्त्यनेन वर्णा इति तालुः । कृके वचः कश्च ॥ ६ ॥ कृकेण
 गलेन वक्तोति कृकवाकुः । कृकवाकुर्मयूरे च सरटे चरणायुधे इति विश्वः । भृमृशी-
 तृचरित्सरितनिधनिमिमस्त्रिभ्य उः ॥ ७ ॥ भरति बिभर्ति वा भरुः स्वामी
 हरश्च । त्रियन्तेऽस्मिन् भूतानि मरुर्निर्जलदेशः । शेते शयुरजगरः । तरुर्वृक्षः । चरन्ति
 भक्षयन्ति देवता इममिति वरुः । त्सरुः खड्गादिमुष्टिः । तनु स्वल्पम् । स्त्रियां मूर्ति-
 स्तनुस्तनूः । धनुः शस्त्रविशेषः । धनुषा च धनुं विदुः । धनुरिवाजनि वक्र इति
 श्रीहर्षः । मयुः किन्नरः । मद्गुः पानीयकाकिकेति रभसः । न्यङ्कादित्वात्कुत्वम् ।
 जश्त्वेन सत्य दः । अणश्च ॥ ८ ॥ लवणेशकणानवः । चात्कटिवटिभ्याम् । कटुः ।
 वटुः । धान्ये नित् ॥ ९ ॥ धान्ये वाच्येऽण उप्रत्ययः स्यात् स च निच् । नित्वा-
 दाद्युदात्तः । प्रियङ्गवश्च मेऽणवश्च मे । व्रीहिभेदस्त्वणुः पुमान् । निद्रप्रहणं फलि-
 पाटीत्यादि सूत्रमभिव्याप्य संबध्यते । शृस्वृस्त्रिहित्रप्यसिचसिहनिक्लिदिवन्धि-
 मनिभ्यश्च ॥ १० ॥ शृणातीति शरुः । शरूरायुधकोपयोः । स्वरुर्वज्रम् । स्नेदु-
 र्व्याधिः । चन्द्र इत्यन्ये । त्रपु सीसम् । पुंसि भूमन्यसवः प्राणाः । वल्लहं देऽशौ
 योक्त्रेऽशौ वल्ल तोये धने मणौ । हनुर्वक्त्रैकदेशः । क्लेदुश्चन्द्रः । बन्धुः । मनुः ।
 चास् बिदि अवयवे । बिन्दुः । स्यन्देः संप्रसारणं धश्च ॥ ११ ॥ देशे नदविशे-

वेऽङ्घ्रौ सिन्धुनां सरिति सिन्ध्यामित्यमरः । उन्देरिच्चादेः ॥ १२ ॥ उनत्ति इन्दुः ।
 ईषेः किञ्च ॥ १३ ॥ ईषेरुः स्यात्स च किञ् आदेरिकारादेशश्च । ईषते हिनस्ति
 इषुः शरः । इषुर्द्वयोः । स्कन्देः सलोपश्च ॥ १४ ॥ कन्दुः । सृजेरसुम् च
 ॥ १५ ॥ चात्सलोप उपत्ययश्च । रज्जुः । कृतेराद्यन्तविपर्ययश्च ॥ १६ ॥
 ककारतकारयोर्विनिमयः । तर्कुः सूत्रवेष्टनम् । नावञ्चेः ॥ १७ ॥ न्यङ्कादित्वा-
 त्कुत्वम् । नियतमञ्चति न्यङ्कुर्मृगः । फलिपाटिनमिमनिजनां गुक्पटिनाकि-
 धतश्च ॥ १८ ॥ फलेर्गुक् । फल्गुः । पाटेः पटिः । पाटयतीति पटुः । नम्यतेऽनेन
 नाकुर्वन्मीकम् । मन्यते इति मधु । जायते इति जतु । वलेर्गुक्च ॥ १९ ॥ वल
 संवरणे । वल्गुः । शः कित्सन्वच्च ॥ २० ॥ श्यतेरुः स्यात्स च कित्सन्वच्च । शिशु-
 बालः । यो द्वे च ॥ २१ ॥ ययुरश्चोऽश्वमेधीयः । सन्वदिति प्रकृते द्वेग्रहणमित्व-
 निवृत्त्यर्थम् । कुर्धश्च ॥ २२ ॥ बभ्रुर्मुन्यन्तरे विष्णौ बभ्रू नकुलपिङ्गलौ । स्याद-
 न्यतोऽपि । चक्रुः कर्ता । जघ्नुर्हन्ता । पपुः पालकः । पृमिदिव्याधिगृधिधृषिभ्यः
 ॥ २३ ॥ कुः स्यात् । पुहः । भिनत्ति भिदुर्वत्रम् । ग्रहिज्येति संप्रसारणम् । विर-
 ह्णिं विच्यति विधुः । विधुः शशाङ्के कर्पूरे हृषीकेशे च राक्षसे । गृधुः कामः ।
 ध्वुर्दक्षः । कुग्रोरुच्च ॥ २४ ॥ करोतीति कुरुः । गृणाति गुरुः । अपटुः सुषु स्थः
 ॥ २५ ॥ सुषामादिषु चेति षत्वम् । अपष्टु प्रतिकूलम् । दुष्टु । षुष्टु । रपेरिच्चो-
 पधायाः ॥ २६ ॥ अनिष्टं रपतीति रिपुः । अर्जिदृशिकम्यमिपशिवाधामुजि-
 पशितुक्धुक्दीर्घहकाराश्च ॥ २७ ॥ अर्जयति गुणान् ऋजुः । सर्वानविशेषेण
 पश्यतीति पशुः । कन्तुः । अन्धुः कृपः । पांशुनां न द्वयो रजः । तालव्या अपि दन्त्याश्च
 सम्बसूकरपांसवः । बाधते इति बाहुः । बाहुः स्त्रीपुंसयोर्भुजः । प्रथिप्रदिभ्रस्त्रां
 संप्रसारणं सलोपश्च ॥ २८ ॥ त्रयाणां कुः संप्रसारणं भ्रस्त्रेः सलोपश्च ।
 पृथुः । मृदुः । न्यङ्कादित्वात्कुत्वम् । भृजति तपसा भृगुः । लङ्घिबंह्योर्नलोपश्च
 ॥ २९ ॥ लघुः । वालमूललघ्वलमङ्गुलीनां वा लो रत्वमापद्यते ॥ ३० ॥
 रघुर्नृपभेदः । बहुः । ऊर्णोतेर्नुलोपश्च ॥ ३१ ॥ ऊह सक्थि । महति ह्रस्वश्च
 ॥ ३२ ॥ उह महत् । श्लिषेः कश्च ॥ ३३ ॥ श्लिष्यतीति श्लिकुर्भृत्यः । उद्यतो
 ज्योतिश्च । आङ्परयोः खनिशृभ्यां ङिच्च ॥ ३४ ॥ आखनतीत्याखुः । परं
 शृणातीति परशुः । पृषोदरादित्वादकारलोपात्परशुरपि । हरिमितयोर्द्विवः ॥ ३५ ॥
 द्रु गतौ अस्मात् हरिमितयोरुपपदयोः कुः स च ङित् । हरिभिर्द्रुयते हरिद्रुवृक्षः ।

मितं द्रवति मितद्रुः समुद्रः । शते च ॥ ३६ ॥ शतधा द्रवति शतद्रुः । बाहुल-
कात्केवलादपि । द्रवत्यूर्ध्वमिति द्रुर्वक्षः शाखा च । तद्वान् द्रुमः । खरुशङ्कु-
पीयुनीलङ्गुलिगु ॥ ३७ ॥ पञ्चैते कुप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । खनते रेफश्चा-
न्तादेशः । खः कामः क्रूरो मूर्खः अश्वश्च । शङ्कुर्ना कीलशल्ययोः । पिबतेरि-
त्वं युगागमश्च ॥ ३८ ॥ पीयुर्वायसः कालः सुवर्णं च । निपूर्वाह्णि गतावस्मा-
त्कुत्वं नेदीवश्च । नीलङ्गुः किमिविशेषः शृगालश्च । नीलाङ्गुरिति पाठान्तरं तत्र
धातोरपि दीर्घः । लगे सङ्गे अस्य अत इत्वं च । लगतीति लिगु चित्तम् । लिगुर्मूखः ।
मृगय्वादयश्च ॥ ३९ ॥ एते कुप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । मृगं यातीति मृगयु-
व्याधः । देवयुर्धामिकः । मित्रयुर्लोक्यान्नाभिज्ञः । आकृतिगणोऽयम् । मन्दिवाशि-
मथिचतिचङ्क्यङ्किभ्य उरच् ॥ ४० ॥ मन्दुरा वाजिशाला । वाशुरा
रात्रिः । मथुरा । चतुरः । चङ्कुरो रथः । अङ्कुरः । खर्जूरदित्वादङ्कुरोऽपि ।
व्यथेः संप्रसारणं किञ्च ॥ ४१ ॥ विश्वरश्चोररक्षसोः । मुकुरदुर्दुरौ ॥ ४२ ॥
मुकुरो दर्पणः । बाहुलकान्मकुरोऽपि । दृ विदारणे धातोर्द्विवचनमभ्यासस्य ह्क्
टिलोपश्च । दुर्दुरस्तोयदे भेके वाद्यभाण्डाद्विभेदयोः । दुर्दुरा चण्डिकायां स्याद् प्रा-
मजाले च दुर्दुरमिति विश्वः । मदगुरादयश्च ॥ ४३ ॥ उरजन्ता निपात्यन्ते ।
माद्यतेर्गुक् । मदगुरो मत्स्यभेदः । कवृ वर्णे । रुगागमः । कर्बुरः श्वेतरक्षसोः ।
बल्लतेः खर्जूरदित्वादुरोऽपि । बन्धूरबन्धुरौ स्यातां नम्रसुन्दरयोस्त्रिषु इति
रन्तिदेवः । कोकतेर्वा कुक् ॥ ४४ ॥ कुक्कुरः । कुकुरः । असेरुरन् ॥ ४५ ॥
असुरः । प्रज्ञाद्यण् । आसुरः । मसेश्च ॥ ४६ ॥ पञ्चमे पादे मसेरुरन्निति वक्ष्यते ।
मसूरा मसुरा ब्रीहिप्रभेदे पण्ययोषिति । मसूरा मसुरा वा ना वेश्याब्रीहिप्रभेदयोः ।
मसूरी पादरोगे स्यादुपधाने पुनः पुमान् । मसूरमसुरौ च द्वाविति विश्वः । शाव-
शेरासौ ॥ ४७ ॥ शु इति आश्वथै । श्वशुरः । पतिपत्न्योः प्रसूः श्वश्रूः श्वशुरस्तु
पिता तयोरित्यमरः । अविमह्योष्टिषच् ॥ ४८ ॥ अविषः । महिषः । अमेर्दी-
र्घश्च ॥ ४९ ॥ आमिषं त्वस्त्रियां मांसे तथा स्याद्भोग्यवस्तुनि । रुहेर्वृद्धिश्च
॥ ५० ॥ रङ्कुशम्बररौहिषाः । रौहिषो मृगभेदे स्याद्रौहिषं च वृणं मतमिति
संसारवर्तः । तवेर्लीङ्गा ॥ ५१ ॥ तवेति सौत्रो धातुः । तविषताविषावण्यौ
स्वर्गौ च । स्त्रियां तविषी ताविषी नदो देवकन्या भूमिश्च । तविषी बलमिति वेद-
भाष्यम् । नञि व्यथेः ॥ ५२ ॥ अव्यथिषोऽब्धिसूर्ययोः । अव्यथिषी धरा-

राश्वोः । किलेर्बुक् च ॥ ५३ ॥ किल्बिषम् । इषिमदिमुदिखिदिच्छिदिभि-
 दिमन्दिचन्दितिमिमिहिमुहिमुचिरुचिरुधिवन्धिषुषिभ्यः किरच् ॥ ५४ ॥
 इषिरोऽग्निः । मदिरा सुरा । मुदिरः कामुकाभ्रयोरिति विश्वमेदिन्यौ । खिदिर-
 श्चन्द्रः । छिदिरोऽसिकुठारयोः । भिदिरं वज्रम् । मन्दिरं गृहम् । स्त्रियामपि ।
 मन्दिरं मन्दिरापि स्यादिति विश्वः । चन्दिरौ चन्द्रद्वस्तनौ । तिमिरं तमो-
 ऽक्षिरोगश्च । मिदिरः सूर्यः । मुदिरः काम्यसभ्ययोः । मुचिरो दाता ।
 रुचिरम् । रुधिरम् । बधिरः । शुष शोषणे शुषिरं छिद्रम् । शुष्कमित्यन्ये ।
 अशोर्णित् ॥ ५५ ॥ आशिरो वह्निरक्षसोः । अजिरशिशिरशिशिलस्थिरस्फिर-
 स्थविरखदिराः ॥ ५६ ॥ अजेर्वीभावाभावः । अजिरमङ्गणम् । शशेरुपधाया
 इत्वम् । शिशिरं स्यादतोभेदे तुषारे शीतलेऽन्यवत् । अथ मोचने उपधाया इत्वं रेफ-
 लोपः । प्रत्ययरेफस्य लत्वम् । शिशिलम् । स्थास्फाट्योष्ठिलोपः । स्थिरं निश्चलम् ।
 स्फिरं प्रभूतम् । तिष्ठतेर्बुक् ह्रस्वत्वं च । स्थविरः । खदिरः । बाहुलकात्
 शीङो बुक् ह्रस्वत्वं च । शिविरम् । सलिकल्यनिमहिभडिभरिडशरिडपि-
 रिडतुरिडकुकिभूभ्य इलच् ॥ ५७ ॥ सलति गच्छति निम्नमिति सलिलम् ।
 कलिलः । अनिलः । महिला । पृषोदरादित्वान्महेलापि । भड इति सौत्रौ धातुः ।
 भडिलौ शूरसेवकौ । भण्डिलो दूतः कल्याणं च । शण्डिलो मुनिः । पिण्डिलो
 गणकः । तुण्डिलो मुखरः । कोकिलः । भविलो भव्यः । बाहुलकात्कुटिलः ।
 कमेः पश्च ॥ ५८ ॥ कपिलः । गुपादिभ्यः कित् ॥ ५९ ॥ गुपिलो राजा । तिजिलो
 निशाकरः । गुहिलं वनम् । मिथिलादयश्च ॥ ६० ॥ मध्यन्तेऽत्र रिपवो मिथिला
 नगरी । पथिलः पथिकः । पतिकठिकुठिगडिगुडिदंशिभ्य परक् ॥ ६१ ॥
 पतेरः पक्षी गन्ता च । कटेरः कृच्छ्रजीवी । कुटेरः पर्णाशः । बाहुलकान्नुञ्ज ।
 गहेरो मेघः । गुहेरो गुहकः । दशेरो हिंस्रः । कुम्बेर्नलोपश्च ॥ ६२ ॥
 कुवेरः । शदेस्त च ॥ ६३ ॥ शतेरः शत्रुः । मूलेरादयः ॥ ६४ ॥ एरगन्ता
 निपात्यन्ते । मूलेरो जटा । गुवेरो गोप्ता । गुहेरो लोहवातकः । मुहेरो मूर्खः ।
 कवेरोतच् पश्च ॥ ६५ ॥ कपोतः पक्षी । भातेर्डवतुः ॥ ६६ ॥ भातीति भवान्
 कठिचकिभ्यामोरन् ॥ ६७ ॥ कठोरः । चकोरः । किशोरादयश्च ॥ ६८ ॥
 किपूर्वस्य शृणातेष्टिलोपः किमोऽन्त्यलोपः । किशोरोऽश्वशावः । सहोरः साधुः ।
 कपिगडिगरिडकटिपटिभ्य ओलच् ॥ ६९ ॥ कपीति निर्देशान्नलोपः । कपोलः
 गडोलगण्डोलौ गुडकपर्यायौ । कटोलः कटुः । पटोलः । मीनातेरूरन् ॥ ७० ॥

मयूरः । स्यन्देः संप्रसारणं च ॥ ७१ ॥ सिन्दूरम् । शितानिगामिसिच्यवि-
धाञ्जकुशिश्यस्तुन् ॥ ७२ ॥ सिनोतीति सेतुः । तितुष्टेति नेट् । तन्तुः ।
गन्तुः । मस्तुः दधिमण्डम् । सच्यत इति सक्तुः । अर्धर्चादिः । ज्वरत्वेत्यूट् ।
तत्र विह्वतीत्यनुवर्तत इति मते तु बाहुलकात् । ओतुर्बिडालः । धातुः क्रोष्टा ।
पः किञ्च ॥ ७३ ॥ पिबतीति पितुर्वह्नौ दिवाकरे । अर्तेश्च तुः ॥ ७४ ॥
अर्तेश्च तुः स्यात्स च किञ् । ऋतुः स्त्रीपुष्पकालयोः । कमिमनिजनिगाभायाहि-
भ्यश्च ॥ ७५ ॥ एभ्यस्तुः स्यात् । कन्तुः कन्दर्पचित्तयोः । मन्तुरपराधः ।
जन्तुः प्राणी । गातुः पुंस्कोकिले शृङ्गे गन्धर्वे गायनेऽपि च । भानुरादित्यः ।
यातुरध्वगकालयोः । रक्षसि स्त्रीबम् । हेतुः कारणम् । चायः किः ॥ ७६ ॥
केतुर्ग्रहपताकयोः । आप्रोतेर्ह्रस्वश्च ॥ ७७ ॥ अप्तुः शरीरम् । वसेस्तुन्
॥ ७८ ॥ वस्तु । अगारे णिञ्च ॥ ७९ ॥ वेश्मभूर्वास्तुरस्त्रियाम् ।
कृजः कतुः ॥ ८० ॥ क्रतुर्यजः । एधिवह्योश्च तुः ॥ ८१ ॥ एधतुः
पुरुषः । वहतुरनङ्गान् । जीवेरातुः ॥ ८२ ॥ जीवातुरस्त्रियां भक्ते जीविते
जीवनौषधे । आतृकन् वृद्धिश्च ॥ ८३ ॥ जीवेरित्येव । जैवातृकस्त्विन्तु-
मिषगायुष्मत्तृ कृषोबले । कृषिचमितनिधनिसर्जिखर्जिभ्य ऊः ॥ ८४ ॥
कर्षूः पंसि करीषाप्रौ कर्षूर्नद्यां स्त्रियां मता । बभूः । तनूः । धनूः शस्त्रम् ।
सर्ज सर्जने । सर्जूर्धणिक् । खर्ज व्यथने । खर्जूः पामा । मृजेर्गुणश्च ॥ ८५ ॥
मर्जूः शुद्धिक् । चहो धश्च ॥ ८६ ॥ वधूर्जायास्तुषास्त्रीषु । कपेश्लश्च ॥ ८७ ॥
कच्छूः पामा । णित्कसिपद्यर्तेः ॥ ८८ ॥ कासूः शक्तिः । पादूश्चरणधारिणी । आरूः
पिङ्गलः । अणो डश्च ॥ ८९ ॥ आहूर्जल्लवद्रव्यम् । नात्रि लम्बेर्नलोपश्च
॥ ९० ॥ तुम्ब्यलाबूरुमे समे इत्यमरः । के अ एरङ् चास्य ॥ ९१ ॥ कशब्दे
उपपदे शृणातेरूः स्यादेरङ् आदेशः । कशेरूस्तृणकन्दे स्त्री । बाहुलकादुपत्यये
कशेरूः स्त्रीवे पुंसि च । प्रो दुट् च ॥ ९२ ॥ तरतेरूः स्यात्तस्य दुट् । तर्दूः स्याद्वा-
रुहस्तकः । दरिद्रितेयर्लोपश्च ॥ ९३ ॥ इश्च आश्च यौ तयोर्लोपः । तर्दूः कुष्ठप्रभेदः ।
नृतिशृङ्गोः कूः ॥ ९४ ॥ नृत्नर्तकः । शृधूरपानम् । ऋतेरम् च ॥ ९५ ॥
ऋतिः सौत्रौ धातुः । ततः कूरमागमश्च । रन्तुर्देवनदी सत्यवाक् च । अन्दूहम्भू-
जम्बूकफेलूकर्कन्धूदिधिषूः ॥ ९६ ॥ एते कूप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । अन्दूर्ब-
न्धनम् । इमी ग्रन्थे । निपातनान्नुम् । इम्भूः । अनुस्वाराभावोऽपि निपातनादित्येके ।

दन्भूः । जनेर्बुक् ॥ ६७ ॥ जम्बूः । जम्बु अदने अस्येत्येके । बाहुलकाद्बुस्वोऽपि ।
 जम्बुः । कर्फं लाति कफेल्लः श्लेष्मातकः । निपातनादेत्वम् । कर्कं दधाति कर्कन्धू-
 र्बदरी । निपातनान्नुम् । दिधि धैर्यं स्यति त्यजतीति दिधिषूः पुनर्भूः ।
 केचित्तु अन्दूदम्भूजम्बूकम्बू इति पठन्ति । दम्फ उत्क्लेशे । दम्फूः सर्पजातिः ।
 कमेर्बुक् ॥ ६८ ॥ कम्बूः परद्रव्यापहारी । मृगोरोतिः ॥ ६९ ॥ मरुत् । गरुत्पक्षः ।
 ग्रो मुद् च ॥ १०० ॥ गिरतेरुतिस्तस्य च मुद् । गर्मुत्सृवर्णं तृणविशेषश्च ।
 हर्षेल्लच् ॥ १०१ ॥ हर्षुलो मृगकामिनोः । बाहुलकाच्चटतेः चटुलं शोभनम् ।
 हस्त्रहियुषिभ्य इतिः ॥ १०२ ॥ हरित्ककुभि वर्णं च तृणवाजिविशेषयोः ।
 सरिन्न्दी । रोदित् मृगविशेषस्य स्त्री । युष इति सौत्रौ धातुः । ऋश्यस्य रोदित्
 पुरुषस्य योषिव् इति भाष्यम् । ताडोर्णिलुक् च ॥ १०३ ॥ ताडयतीति तडित् ।
 शमेर्दः ॥ १०४ ॥ बाहुलकादित्संज्ञा एयादेश इद् च न । शण्डः स्यात्पुंसि
 गोपतौ । शण्डः क्लीबः । कमेरठः ॥ १०५ ॥ कमठः । कमठः कच्छपे पुंसि भाण्डमेदे
 नपुंसकमिति मेदिनी । बाहुलकाज्जरठः । रमेर्वृद्धिश्च ॥ १०६ ॥ रामठं द्विङ् ।
 शमेः खः ॥ १०७ ॥ शङ्खः । कणोष्ठः ॥ १०८ ॥ कण्डः । कलस्तृपश्च ॥ १०९ ॥
 तृपतेः कलप्रत्ययः चातृपतेः । तृपला लता । त्रिफला तु फलत्रिके । शपेर्बश्च
 ॥ ११० ॥ शबलः । वृषादिभ्यश्चित् ॥ १११ ॥ वृषलः । पललम् । बालकाद् गुणः
 सरलः तरलः । कमेर्बुक् ॥ ११२ ॥ कम्बलः । मुस खण्डने । मुसलम् ।
 लङ्गेर्वृद्धिश्च ॥ ११२ ॥ लाङ्गलम् । कुटिकशिकौतिभ्यः प्रत्ययस्य मुद्
 ॥ ११४ ॥ कुट्मलः । कुडेरपि । कुड्मलः । कश्मलम् । बाहुलकाद् गुणः । कोमलम् ।
 मृजेष्टिलोपश्च ॥ ११५ ॥ मलम् । चुपेरच्चोपधायाः ॥ ११६ ॥ चपलम् ।
 शकिशम्योर्नित् ॥ ११७ ॥ सकलम् । शमलम् । छो गुक् ह्रस्वश्च ॥ ११८ ॥
 छालः । प्रज्ञादित्वाच्छालः । अमन्ताडुः ॥ ११९ ॥ दण्डः । रण्डा । खण्डः । मण्डः ।
 वण्डश्छिन्नहस्तः । अण्डः । बाहुलकात्सत्वाभावः । षण्डः सङ्घातः । तालव्यादिरि-
 त्यपरे । शण्डः । गण्डः । चण्डः । पण्डः क्लीबः । पण्डा बुद्धिः । कादिभ्यः कित्
 ॥ १२० ॥ कवगादिभ्यो डः कित्स्यात् । कुण्डम् । काण्डम् । गुह् । गुडः । घुण
 भ्रमणे । घुण्डो भ्रमरः । स्थाचतिमृजेरालज्वालज्वालीयचः ॥ १२१ ॥ तिष्ठते-
 रालच् । स्थालम् स्थाली । चतेर्बालच् । चात्वालः । मृजेरालीयच् । मार्जालीयो
 बिडालः । पतिचरिडभ्यामालच् ॥ १२२ ॥ पातालम् । चण्डालः । प्रज्ञादित्वादणि

उणादयः ।

वाण्डालोऽपीत्येके । तमिविशिविडिमृणिकुलिकपिपलिपञ्चिभ्यः कालन्
 ॥ १२३ ॥ तमालः । विशालः । बिडालः । मृणालम् । कुलालः । कपालम् ।
 पलालम् । पञ्चालाः । पतेरङ्गच् पक्षिणि ॥ १२४ ॥ पतङ्गः । तरत्यादिभ्यश्च
 ॥ १२५ ॥ तरङ्गः । लवङ्गम् । विडादिभ्यः कित् ॥ १२६ ॥ विडङ्गः । मृदङ्गः ।
 कुरङ्गः । बाहुलकादुत्वं च । सृवृजोर्बृद्धिश्च ॥ १२७ ॥ सारङ्गः । वारङ्गः
 खङ्गादिमुष्टिः । गन् गम्यद्योः ॥ १२८ ॥ गङ्गा । अग्दः पुरोडाशः । छाप्स्वाडि-
 भ्यः कित् ॥ १२९ ॥ छागः । पूगः । खङ्गः । बाहुलकाद् षिट् अनादरे गन्त-
 त्वाभावश्च । षिट्गः तरलः । षिट्गैरगद्यत ससंभ्रममेवमेकेति माघः । भृजः
 किन्नुद् च ॥ १३० ॥ भृजः गन् कित्सात्तस्य नुद् च । भृङ्गाः षिट्गालिभूम्याटाः ।
 भृणातेर्ह्रस्वश्च ॥ १३१ ॥ शृङ्गम् । गण् शकुनौ ॥ १३२ ॥ नुद् चेत्यनुवर्तते ।
 शार्ङ्गः । मुदिग्रोर्गमौ ॥ १३३ ॥ मुद्गः । गर्गः । अराडन् कृस्तृभृवृजः
 ॥ १३४ ॥ करण्डः । सरण्डः पक्षी । भरण्डः स्वामी । वरण्डो मुखरोगः ।
 शृद्मसोऽदिः ॥ १३५ ॥ शरब् । द्रव्यदयकूलयोः । नसज्जवनम् । दृणातेः षुग्
 ह्रस्वश्च ॥ १३६ ॥ दृषत् । त्यजितनियजिभ्यो डित् ॥ १३७ ॥ त्यद् । तद् ।
 यद् । सर्वादयः । एतेस्तुद् च ॥ १३८ ॥ एतद् । सर्तेरदिः ॥ १३९ ॥ सरद्
 स्याद्वातमेवयोः । वेदभाष्ये तु याभिः कृशानुमिति मन्त्रे सरद्भ्यो मधुमक्षिकाभ्य
 इति व्याख्यातम् । लङ्गेर्नलोपश्च ॥ १४० ॥ लवट् वायुः । पारयतेरजिः
 ॥ १४१ ॥ पारक् छवर्णम् । प्रथेः कित्संप्रसारणं च ॥ १४२ ॥ पृथक् स्वरादि-
 पाठादव्ययत्वम् । मियः षुक् ह्रस्वश्च ॥ १४३ ॥ भिषक् । युष्यासिभ्यां मदिक्
 ॥ १४४ ॥ युष् सौत्रो धातुः । युष्मद् । अस्मद् । त्वम् । अहम् । अर्तिस्तुसु-
 हुस्तृक्षिन्नुभायावापदियक्षिनीभ्यो मन् ॥ १४५ ॥ एभ्यश्चतुर्दशभ्यो मन् ।
 अर्मश्चक्षुरोगः । स्तोमः सङ्घातः । सोमः । होमः । समौ गमनम् । धर्मः । क्षेमः कुशलम् ।
 क्षोमम् । प्रज्ञाद्यणि क्षौमं च । भाम आदित्यः । यामः । वामः शोभनदुष्टयोः ।
 पद्मम् । यक्ष पूजायाम् । यक्ष्मो रोगराजः । नेमः । जहातेः सन्वदालोपश्च
 ॥ १४६ ॥ जिह्वाः कुटिलमन्दयोः । अवतेष्टिलोपश्च ॥ १४७ ॥ मन्प्रत्ययस्यायं
 टिलोपो न प्रकृतेः । अन्यथा ङित्येव ब्रूयात् । ज्वरत्स्वरेति ऊऔ । तयोर्दीर्घे कृते
 गुणः । चादिपाठादव्ययत्वमित्युज्ज्वलदत्तस्तन्न । तेषामसत्त्वार्थत्वाद् । वस्तुतस्तु
 स्वरादिपाठादव्ययत्वम् । अवतीति ओम् । प्रसेरा च ॥ १४८ ॥ ग्रामः ।

अविस्विसिषुभिः किल् ॥ १४६ ॥ ऊमं नगरम् । स्थूमो रश्मिः । सिमः
 सर्वः । शुष्ममग्निसमीरयोः । इषियुर्ध्वान्धदसि श्याधूसूभ्यो मक् ॥ १५० ॥
 इष्मः कामवसन्तयोः । ईषीति पाठे दीर्घादिः । युष्मः शरो योद्धा च । इष्मः समित् ।
 दस्मो यजमानः । श्यामः । धूमः । सूमोऽन्तरिक्षम् । बाहुलकादीर्म व्रणः ।
 युजिरुचितिजां कुश्च ॥ १५१ ॥ युग्मम् । ह्वमम् । तिग्मम् । हन्तेर्हि च
 ॥ १५२ ॥ हिमम् । भियः घुग्वा ॥ १५३ ॥ भीमः । भीष्मः । घर्मः ॥ १५४ ॥
 घृधातोर्मगुणश्च निपात्यते । ग्रीष्मः ॥ १५५ ॥ ग्रसतेर्निपातोऽयम् । प्रथेः पिवन्
 संप्रसारणं च ॥ १५६ ॥ पृथिवी । षवन्नित्येके । पृथवी पृथिवी पृथ्वी इति
 शब्दाणवः । अशूप्रषिलटिकणिखटिविशिभ्यः कन् ॥ १५७ ॥ अश्वः । प्रुष
 स्नेहनादौ । प्रुष्वः स्यादृतुसूर्ययोः । प्रुष्वा जलकणिका । लट् पक्षिभेदः फलं
 च । कण्वं पापम् । बाहुलकादित्वे क्ण्वमपि । खट् । विश्वम् । इण्शीभ्यां वन्
 ॥ १५८ ॥ एवो गन्ता । ये च एवा मरुतः । असत्त्वे निपातोऽयम् । शेवं मित्राय वरुणाय ।
 सर्वनीघृष्वरिष्वलष्वशिवपट्वप्रह्वेषा अतन्त्रे ॥ १५९ ॥ अकर्तयंते निपा-
 त्यन्ते । सुतमनेन विश्वमिति सर्वम् । निपूर्वाद् घृषेर्गुणाभावोऽपि । निघृष्यतेऽनेन
 निघृष्वः खुरः । रिष्वो हिंस्रः । लष्वो नर्तकः । लिष्व इत्यन्ये । तत्रोपधाया
 इत्वमपि । शेतेऽस्मिन् सर्वमिति शिवः शम्भुः । शोडो ह्रस्वत्वम् । पटो रथो
 भूलोकश्च । प्रहृयत इति प्रह्वः । ह्वेज आकारवकारलोपः । जहातेरालोपो वा ।
 ईषेर्वन् ॥ ईष्व आचार्यः । इष्व इत्यन्ये । अतन्त्रे किम् । सता सारकः । बाहुलकाद्
 हसतेः ह्रस्वः । शेवयह्वजिह्वाग्रीवाप्वामीवाः ॥ १६० ॥ शेव इत्यन्तोदात्तार्थम्
 यान्त्यनेन यह्वः । ह्रस्वो हुगागमश्च । लिहन्त्यनया जिह्वा । लकारस्य जः गुणा-
 भावश्च । गिरन्त्यनया ग्रीवा । ईडागमश्च । आप्रोतीत्यापवा वायुः । मीवा
 उदरकृमिः । वायुरित्यन्ये । कृगृशृदृभ्यो वः ॥ १६१ ॥ कर्वः काम आखुश्च ।
 गर्वः । शर्वः । दर्वा राक्षसः । कनिन् युवृषितक्षिराजिधन्विद्युप्रतिदिवः
 ॥ १६२ ॥ यौतीति युवा । वृषा इन्द्रः । तक्षा । राजा । धन्वा मरुः । धन्व
 शरासनम् । द्युवा सूर्यः । प्रतिदीव्यन्त्यस्मिन् प्रतिदिवा दिवसः । सप्यसूभ्यां
 तुद् च ॥ १६३ ॥ सप्त । अष्ट । नञि जहातेः ॥ १६४ ॥ अहः ।
 श्वन्नुज्ञन्पूषन्सीहन्क्लेदन्स्नेहन्मूर्धन्मज्जन्यमन्विश्वप्सन्परिजन्मातरि-
 श्वन्मघवन्निति ॥ १६५ ॥ एते त्रयोदश कनिन्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । श्वयतीति

श्वा । उक्षा । पूषा । छिद्र गतौ । इकारस्य दीर्घत्वम् । प्लेहतीति छीहा कुक्षिव्याधिः ।
 छिद्र आर्द्रभावे । छिद्यति क्लेदा चन्द्रः । छिद्यतेगुणः । छिद्यतीति स्नेहा
 स्रहचन्द्रश्च । मुखन्त्यस्मिन्नाहते मूर्धा । मुहुरपधाया दीर्घो धोऽन्तादेशो रमा-
 गमश्च । सज्जत्यस्थिषु सज्जा अस्थिसारः । अर्यपूर्वो माह् । अर्यमा । विश्वं
 प्साति विश्वप्सासिः । परिजायते परिजमा चन्द्रोऽग्निश्च । जनेहपधालोपो मश्वा-
 न्तादेशः । मातरि अन्तरिक्षे श्वयतीति मातरिश्वा । धातोरिकारलोपः । मह
 पूजायाम् । हस्य वो बुगागमश्च सववा इन्द्रः । इत्युणादिषु प्रथमः पादः ॥

द्वितीयः पादः ।

कृहभ्यामेणुः ॥ १६६ ॥ करेणुः । हरेणुगन्धद्रव्यम् । हनिकुषिनीरमिका-
 शिभ्यः कथन् ॥ १६७ ॥ हथो विषग्नः । कुष्ठः । नीथो नेता । रथः काष्ठम् ।
 अवे भृजः ॥ १६८ ॥ अवभृथः । उषिकुषिगार्तिभ्यस्थन् ॥ १६९ ॥
 ओष्ठः । कोष्ठम् । गाथा । अर्थः । बाहुलकात् शोथः । सर्तेणिन् ॥ १७० ॥ सार्थः
 समूहः । जृवृजभ्यामूथन् ॥ १७१ ॥ जरूथं मांसम् । वरूथो रथगुप्तौ ना ।
 पातृतुदिवचिरिचिसिचिभ्यस्थक् ॥ १७२ ॥ पीथो रविर्धृतं पीथम् । तीर्थं
 शान्त्राध्वरक्षेत्रोपायोपाध्यायमन्त्रिषु । अवतारर्षिजुष्टाम्भःस्त्रीरजःस्रु च विश्रुतमिति
 विश्वः । नुत्थोऽग्निः । उक्थं सामभेदः । रिक्थम् । बाहुलकाद्वेरेपि । रिक्थं धनं
 वस्र । सिकथम् । अर्तेर्निरि ॥ १७३ ॥ निर्द्धथं साम । निशीथगोपीथावगथाः
 ॥ १७४ ॥ निशीथोऽर्धरात्रः रात्रिमात्रं च । गोपीथं तीर्थम् । अवगथः प्रातः
 स्नातः । गश्चोदि ॥ १७५ ॥ उद्गुगीथः सान्नो भागविशेषः । समीणः ॥ १७६ ॥
 समिथो वह्निः संग्रामश्च । तिथपृष्ठगूथयूथप्रोथाः ॥ १७७ ॥ विजेर्जलोपः ।
 तिथोऽनलः कामश्च । पृष्ठम् । गूथं विष्ठा । यूथं समूहः । प्रोथमस्त्री तुरङ्गाख्ये
 प्रोथः प्रस्थित उच्यते । स्फायितश्चिवाश्चिशकिन्निपिचुदिसृपितुपिष्टपिवन्धु-
 न्दिश्वितिवृत्यजिनीपदिमदिमुदिस्विदिछिदिभिदिमन्दिचन्दिदहिदसिदम्भिव-
 सिवाशिशीङ्हसिसिधिशुभिभ्यो रक् ॥ १७८ ॥ द्वात्रिंशतो रक् स्यात् ।
 वलि यलोपः । स्फारम् । न्यङ्कादित्वात्कुत्वम् । तक्रम् । वक्रम् । शक्रः । क्षिप्रम् ।
 क्षुद्रः । स्रप्रश्चन्द्रः । वृषः पुरोडाशः । ह्रप्रो बलवान् । वन्द्रः पूजकः । उन्दी,
 उद्रो जलचरः । श्वित्रं कुष्ठम् । वृत्रो रिपौ ध्वनौ ध्वान्ते शैले चक्रे च दानवे ।

अजेवी, वीरः । नीरम् । पद्मे ग्रामः । मद्रो हर्षो देशभेदश्च । मुद्रा प्रत्ययकारिणी ।
 खिद्रो रोगो दरिद्रश्च । छिद्रम् । मिद्रं वज्रम् । मन्द्रः । चन्द्रः । पचाद्यचि चन्दो-
 ऽपि । हिमांशुश्चन्द्रमाश्चन्द्रः शशी चन्दो हिमद्युतिः । दहोऽग्निः । दक्षः स्ववैद्यः ।
 दम्भ्रः समुद्रः स्वरूपं च । वसेः संप्रसारणे । न रपरस्तृपिस्तृजिस्पृशिस्पृहिसव-
 नादीनाम् ॥ १७६ ॥ रेफपरस्य सकारस्य सृष्यादीनां सवनादीनां च मूर्धन्यो
 न स्यात् । पूर्वपदादिति प्राप्तः प्रतिषिध्यत इति वृत्तिभूयोऽभिप्राया । तेन शासि-
 वशीति प्राप्तमपि न । उखो रश्मिः । उखा गौः । वाश्रो दिवसः । वाश्रं मन्दिरम् ।
 शीरोऽजगरः । ह्रस्वो मूर्खः । सिभ्रः साधुः । शुभ्रम् । मुसेरक् ॥ १८० ॥ मुलम् ।
 बाहुलकाद् अश्रुः । चकिरम्योरुच्चोपधायाः ॥ १८१ ॥ चुक्रममूढव्यम् । ह्रस्वोऽ-
 ह्णः । वौ कसेः ॥ १८२ ॥ विकुलश्चन्द्रः । अमितम्योर्दीर्घश्च ॥ १८३ ॥
 आन्नम् । तान्नम् । निन्देर्नलोपश्च ॥ १८४ ॥ निद्रा । अर्देर्दीर्घश्च ॥ १८५ ॥
 आर्द्रम् । शुचेर्दश्च ॥ १८६ ॥ शूद्रः । दुरीणो लोपश्च ॥ १८७ ॥ दुःखेनेयते
 प्राप्यत इति दूरम् । कृतेऽल्लुः कू च ॥ १८८ ॥ कूळम् । क्रूरः । रोदोर्णिलुक्
 च ॥ १८९ ॥ रोदयतीति रुद्रः । बहुलमन्यघ्रापि संज्ञाछन्दसोः ॥ १९० ॥
 णिलुगित्येव । वान्ति पर्णशुषो वातास्ततः पर्णमुबोऽपरे । जोरी च ॥ १९१ ॥
 जीरोऽणुः । ज्यश्चेत्येके । सुसूधागृधिभ्यः क्रन् ॥ १९२ ॥ छुरः । सूरः । धीरः
 गृध्रः । शुसिचिमीनां दीर्घश्च ॥ १९३ ॥ शुः सौत्रः । शूरः । सीरम् । चीरम् ।
 मीरः समुद्रः । वाविन्धेः ॥ १९४ ॥ वीध्रं विमलम् । वृधिवपिभ्यां रन्
 ॥ १९५ ॥ वर्ध्रं वर्म । वप्रः प्राकारः । ऋज्रेन्द्राप्रवज्रविप्रकुब्रचुब्रलुरलुर-
 भद्रोप्रमेरभेलशुकशुकुगौरवज्रेरामालाः ॥ १९६ ॥ रन्नन्ता ऊनविंशतिः ।
 निपातनाद् गुणाभावः । ऋज्रो नायकः । इदि इन्द्रः । अङ्गेर्नलोपः । अग्रम् । वज्रोऽङ्गी
 हीरके पवौ । डुवप् उपधाया इत्वम् । विप्रः । कुम्बिचुम्ब्योर्नलोपः । कुब्रमरण्यम् ।
 चुब्रं सुखम् । क्षुर विलेखने रेफलोपः । अगुणः । क्षुरः । क्षुर छेदने रलोपो गुणा-
 भावश्च । क्षुरः । भन्देर्नलोपः । भद्रम् । उच समवाये । चस्य गः । उग्रः । जिभी
 भेरी । पक्षे लः । भेलो जलतरणद्रव्यम् । शुचेश्चस्य कः । शुक्रः । पक्षे लः ।
 शुक्रः । गुह् वृद्धिः । गौरोऽरुणे सिते पीते । वन संभक्तौ । वश्रो विभागी
 इणो गुणाभावः । इरा मध्ये च वारिणि । मा माने । माला । समि कस उकन्
 ॥ १९७ ॥ कस गतौ । सम्यक्सन्ति पलायन्ते जना अस्मादिति सङ्कष्टको
 दुर्जनः, अस्थिरश्च । पचिनशोर्णुकन् कनुमौ च ॥ १९८ ॥ पचेः कः ।

पाकुः सूपकारः । नशेर्नुम् । नञ्शुकः । भियः कृकन् ॥ १६६ ॥ भीरुकः ।
 क्वुन् शिल्पिसंज्ञयोरपूर्वस्यापि ॥ २०० ॥ रजकः । इक्षुकुट्टकः । चरकः । चष
 भक्षणे । चषकः । शुनकः । भषकः । रभे रश्च लो वा ॥ २०१ ॥ रमको विलासी ।
 लमकः । जहातेर्दे च ॥ २०२ ॥ जहकस्त्यागी कालश्च । ध्मो धम च ॥ २०३ ॥
 धमकः कर्मकारः । हनो वध च ॥ २०४ ॥ वधकः । बहुलमन्यत्रापि । कुह
 विस्मापने । कुहकः । कृतकम् । कृषेर्वृद्धिश्चोदीचाम् ॥ २०५ ॥ कार्षकः । कृषकः ।
 उदकं च ॥ २०६ ॥ प्रपञ्चार्थम् । वृश्चिकृष्योः किकन् ॥ २०७ ॥ वृश्चिकः ।
 कृषिकः । प्राडि पणिकषः ॥ २०८ ॥ प्रापणिकः पण्यविक्रयी । प्राकषिकः पर-
 दारोपजीवी । मुषेर्दीर्घश्च ॥ २०९ ॥ मूषिकः आलुः । स्यमेः संप्रसारणं च
 ॥ २१० ॥ चादीर्घः । सीमिको वृक्षभेदः । क्रिय इकन् ॥ २११ ॥ क्रयिकः,
 क्रेता । आडि पणिपनिपतिखानिभ्यः ॥ २१२ ॥ आपणिकः । आपनिकः
 इन्द्रनीलः किरातश्च । आपतिकः इयेनो दैवायत्तश्च । आखनिको मूषिको वराहश्च ।
 श्यास्त्याह्नविभ्य इनच् ॥ २१३ ॥ इयेनः । स्थेनः । हरिणः । अविनोऽव्यर्थः ।
 वृजेः किच्च ॥ २१४ ॥ वृजिनम् । अजेरज च ॥ २१५ ॥ वीभावबाधनार्थम् । अजि-
 नम् । बहुलमन्यत्रापि ॥ २१६ ॥ कठिनम् । नलिनम् । मलिनम् । कुण्डिनम् । द्यतेः
 ॥ २१७ ॥ यत्पहणि दिनम् । दिवसोऽपि दिनम् । द्रुदक्षिंभ्यामिनन् ॥ २१८ ॥
 द्रविणम् । दक्षिणः । दक्षिणा । अर्तेः किदिच्च ॥ २१९ ॥ इरिणं शून्यम् ।
 वेपितुहोर्ह्रस्वश्च ॥ २२० ॥ विपिनम् । तुहिनम् । तलिपुलिभ्यां च ॥ २२१ ॥
 तलिनं विरले स्तोके ह्रस्वच्छेऽपि तलिनं त्रिषु । पुलिनम् । गर्धरत उच्च ॥ २२२ ॥
 गौरादित्वात् ङीष् । गुर्विणी गमिणी । रुहेश्च ॥ २२३ ॥ रोहिणः । महेरिण
 च ॥ २२४ ॥ चादिनन् । माहिनम् । महिनं राज्यम् । किञ्चिचप्रच्छिन्नस्रुद्रु-
 पुज्वां दीर्घोऽसंप्रसारणं च ॥ २२५ ॥ वाक् । प्राट् । श्रीः । स्रवत्यतो घृतादिकमिति
 सूर्यज्ञोपकरणम् । द्रूहिरण्यम् । कटप्रूः कामरूपी कीटश्च । जूराकाशे सरस्वत्यां पिशा-
 च्यां जवने स्त्रियाम् । आप्रोतेर्ह्रस्वश्च ॥ २२६ ॥ आपः । अपः । अद्भिः । अद्भयः ।
 परौ व्रजेः षश्च पदान्ते ॥ २२७ ॥ व्रजेः किब्दीर्घौ स्तः पदान्ते तु षश्च ।
 परित्राट् । परित्राजौ । हुवः श्लुवच्च ॥ २२८ ॥ जुह्वः । स्तुवः कः ॥ २२९ ॥
 स्तुवः । चिक् च ॥ २३० ॥ इकार उच्चारणार्थः । क इष् कुत्वम् । स्तुक् । स्तुवं च
 स्तुश्च संभृद्दि । तनोतेरनश्च वः ॥ २३१ ॥ तनोतेश्चिक् प्रत्ययः । अनो

वशब्दादेशश्च । त्वक् । ग्लानुदिभ्यां डौः ॥ २३२ ॥ ग्लौः । नौः । चिवरव्य-
 यम् ॥ २३३ ॥ डौरित्येव । ग्लौकरोति । कृन्मेजन्त इति सिद्धे नियमार्थमिदम्
 उणादिप्रत्ययान्तश्चव्यन्त एवेति । रातेडैः ॥ २३४ ॥ राः । रायौ । रायः ।
 गमेडौः ॥ २३५ ॥ गौर्नादित्ये बलीवर्दे किरणक्रतुभेदयोः । स्त्री तु स्याद्विशि
 भारत्यां भूमौ च छरभावपि । वृद्धियोः स्वर्गवज्राम्बुरश्मिह्रबाणलोमस्य । बाहुल-
 काद् द्युतेरपि ङोः । द्यौः स्त्री स्वर्गान्तरिक्षयोः । भ्रमेश्च डूः ॥ २३६ ॥ भ्रूः ।
 चाद् । गमेः । अग्रेगूः । दमेडौसिः ॥ २३७ ॥ दोः । दोषौ । पणेरिज्यादेश्च वः
 ॥ २३८ ॥ वणिक् । स्वार्थेऽण् । नैगमो वाणिजो वणिक् । वशेः कित् ॥ २३९ ॥
 उशिगमौ घृतेऽपि च । भृञ ऊञ्च ॥ २४० ॥ भूरिक् भूमिः । जसिसहोरुरिन् ॥ २४१ ॥
 जस्रिर्वज्रम् । सहुरिरादित्यः पृथिवी च । सुयुरुवृजो युच् ॥ २४२ ॥ सवनश्चन्द्रमाः ।
 यवनः । रवणः कोकिलः । वरणः । अशे रश च ॥ २४३ ॥ अदनोतेयुच् स्यात्
 रशादेशश्च । रशना काञ्ची । जिह्वावाची तु दन्त्यसकारवान् । उन्देर्नलोपश्च ॥ २४४ ॥
 ओदनः । गमेर्मेश्च ॥ २४५ ॥ गमेर्युच् स्याद् गश्चादेशः । गगनम् । बहुलमन्यत्रापि
 युच् स्यात् । स्यन्दनः । रोचना । रञ्जेः क्युन् ॥ २४६ ॥ रजनम् । भूसूयभ्रस्-
 जिभ्यश्छन्दसि ॥ २४७ ॥ भुवनम् । छवन आदित्यः । भुवनो वह्निः । निभुवनं
 छरतम् । भृज्जनमम्बरीषम् । कृपृवृजिमन्दिनिधाजः क्युः ॥ २४८ ॥ किरणः ।
 पुरणः समुद्रः । वृजनमन्तरिक्षम् । मन्दनं स्तोत्रम् । निधनम् । धृषेर्धिष् च संज्ञा-
 याम् ॥ २४९ ॥ धिषणो गुरुः । धिषणा धीः । वर्तमाने पृषद्बृहन्महज्जगच्छतु-
 वच्च ॥ २५० ॥ अर्तप्रत्ययान्ताः । पृषु सेचने गुणाभावः पृषन्ति । बृहत् । महान् ।
 गमेर्जगादेशः । जगत् । संश्चत्तृपद्वेहत् ॥ २५१ ॥ एते निपात्यन्ते । पृथक्करणं
 शतृवज्जावनिवृत्त्यर्थम् । संविनोतेः छद् इकारलोपः । संश्चत्तृकहकः । तृपच्छत्रम् ।
 विपूर्वाङ्गान्तेऽलोपः । इत् ए च । वेहद् गर्भोपघातिनी । छन्दस्यसानच् शुतृभ्याम्
 ॥ २५२ ॥ शवसानः पन्थाः । जरसानः पुरुषः । ऋज्वृधाधमान्दसाहभ्यः कित्
 ॥ २५३ ॥ ऋज्वसानो मेघः । वृधसानः पुरुषः । मन्दसानोऽग्निर्जीवश्च । सहसानो यज्ञो
 मयूरश्च । अर्तेर्गुणः शुट् च ॥ २५४ ॥ अर्शसानोऽग्निः । सम्यानच् स्तुवः ॥ २५५ ॥
 संस्तवानो वाग्मी । युधिबुधिद्विशिभ्यः किञ्च ॥ २५६ ॥ युधानः । बुधानः । दशानो
 लोकपालकः । हुर्लेः सनो लुक् छलोपश्च ॥ २५७ ॥ जुहुराणश्चन्द्रमाः । श्वि-
 तेर्दश्च ॥ २५८ ॥ शिश्विदानः पुण्यकर्मा । तृन्तृचौ शंसिन्नदादिभ्यः संज्ञायां

चानिटौ ॥ २५६ ॥ शंसेः क्षदादिभ्यश्च क्रमात्तन्तुचौ स्तः तौ चानिटौ । शंस्ता
स्तोता । शंस्तरौ । शंस्तरः । क्षदिः सौत्रो धातुः शकलीकरणे भक्षणे च । अनु-
दात्तेत । वृक्ये चक्षदानमिति मन्त्रात् । उक्षाणं वा वेहतं वा क्षदन्ते इति ब्राह्मणाच्च ।
क्षत्ता स्यात्सारथौ द्वाःस्थे वैश्यायामपि शूद्रजे । बहुलमन्यत्रापि । मन् । मन्ता ।
हन् । हन्ता । इत्यादि । नप्त् नैप्त् त्वष्टृ होतृ पोतृ भ्रातृ जामातृ मातृ
पितृ दुहितृ ॥ २६० ॥ न पतन्त्यनेन नसा पौत्रो दौहित्रश्च । नयतेः पुग्गुणश्च ।
नेष्टा । त्विषेरितोऽत्वम् । त्वष्टा । हाता । पोता ऋत्विग्भेदः । भ्राजतेर्जलोपः ।
भ्राता । जायां माति जामाता । मान पूजायां नलोपः । माता । पातेराकारस्य
इत्वम् । पिता । दुहेस्तृच इद् गुणाभावश्च । दुहिता । सावसेर्ऋन् ॥ २६१ ॥
त्वसा । यतेर्वृद्धिश्च ॥ २६२ ॥ याता । भार्यास्तु भ्रातृवर्गस्य यातरः स्युः
परस्परम् । नञि च नन्देः ॥ २६३ ॥ न नन्दति ननान्दा । इह वृद्धिर्नानुवर्तत
इत्येके । ननान्दा तु स्वसा पत्युर्ननन्दा नन्दिनी च सेति शब्दार्णवः । दिवेर्ऋः
॥ २६४ ॥ देवा देवरः । स्वामिनो देवदेवरा । नयतेर्ङिच्च ॥ २६५ ॥ ना ।
नरौ । नरः । सव्ये स्थश्छन्दासि ॥ २६६ ॥ अम्बाम्वेत्यत्र स्थास्थिन्स्यूणामुप-
संव्यानम् । सव्येष्ठा सारथिः । सव्येष्ठरा । सव्येष्ठरः । अर्तिस्त्रुधम्यश्यचितृभ्यो-
ऽनिः ॥ २६७ ॥ अष्टभ्योऽनिप्रत्ययः स्यात् । भरगिरगनेयौनिः । सरणिः । धरणिः ।
धमनिः । अमनिर्गतिः । अशनिः । अवनिः । तरणिः । बाहुलकान् रजनिः ।
आङि शुषेः सनश्छन्दसि ॥ २६८ ॥ आशुशुक्षगिरग्निरातश्च । कृषेरादेश्च चः
॥ २६९ ॥ वर्षणिर्जनः । अर्देर्मुट् च ॥ २७० ॥ अन्ननिरग्निः । वृतेश्च
॥ २७१ ॥ वर्तनिः । गोवर्धनस्तु चकारान्मुट् वर्त्तनिरित्याह । क्षिपेः किञ्च
॥ २७२ ॥ क्षिपणिरायुधम् । अर्चिश्चिहुस्त्रुपिछादिछर्दिभ्य इसिः ॥ २७३ ॥
अर्विज्वाला । इदन्तोऽप्ययम् । अग्नेर्भ्राजन्ते अर्वयः । शोचिर्दीप्तिः । हविः सर्पिः ।
इस्मन् इति ह्रस्वः । छदिः पटलम् । छर्दिर्वमनव्याधिः । इदन्तोऽपि । छर्द्यतीसार-
श्छवान् । बृहेर्नलोपश्च ॥ २७४ ॥ बहिर्ना कुशशुष्मणोः । द्युतेरिसिन्नादेश्च
जः ॥ २७५ ॥ ज्योतिः । वसौ रुचेः संज्ञायाम् ॥ २७६ ॥ वद्यरोचिर्यज्ञः ।
भुवः कित् ॥ २७७ ॥ भुविः समुद्रः । सहो धश्च ॥ २७८ ॥ सधिरनडान् ।
पिबतेस्थुक् ॥ २७९ ॥ पाथिश्छुःसमुद्रयोः । जनेरुसिः ॥ २८० ॥ जनुर्जन-
नम् । मनेर्धश्छन्दसि ॥ २८१ ॥ मधुः । अर्तिपृवपियजितनिधनितपिभ्यो

नित् ॥ २८२ ॥ अहः । पर्यन्धिः । वपुः । यजुः । तनुः, तनुषी, तनूषि ।
धनुस्त्रियाम् । धनुर्वशविशुद्धोऽपि निर्गुणः किं करिष्यति । सान्तस्य उदन्तस्य वा
रूपम् । तपुः सूर्याग्निशत्रुषु । एतेर्णिच्च ॥ २८३ ॥ आयुः । आयुषी । चक्षेः
शिच्च ॥ २८४ ॥ वक्षुः । मुहेः किच्च ॥ २८५ ॥ मुहुरव्ययम् । बहुलमन्यत्रापि ।
आवक्षुः । परिवक्षुः । कृगृशृवृश्चतिभ्यः ष्वरच् ॥ २८६ ॥ कर्वरो व्याघ्र-
रक्षसोः । गर्वरोऽहंकारी । शर्वरी रात्रिः । वर्वरः प्राकृतो जनः । चत्वरम् ।
नौ सदेः ॥ २८७ ॥ निषद्वरस्तु जम्बालः । निषद्वरी रात्रिः । इत्युणादिषु
द्वितीयः पादः ।

तृतीयः पादः ।

छित्त्वरञ्छित्त्वरधीवरपीवरमीवरचीवरतीवरनीवरगह्वरकट्वरसंयद्वराः
॥ २८८ ॥ एकादश ष्वरच्प्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । छिदिस्-छद्-अनयोस्तकारोऽन्ता-
देशः छिदेर्गुणाभावश्च । छित्वरो धृतः । छत्त्वरो गृहकुञ्जयोः । धीवरः कैवर्तः । पीवरः
स्थूलः । मीवरो हिंसकः । चिनोतेर्दीर्घश्च । चीवरं भिक्षुकप्रावरणम् । तीवरो
जातिविशेषः । नीवरः परिव्राट् । गाह्वतेर्ह्रस्वत्वम् । गह्वरम् । कटे वर्षादौ । कट्वरं
व्यञ्जनम् । यमेर्दकारः । संयद्वरो नृपः । पदेः संपद्वरः इत्येके । इण्सिञ्जिदी-
ङुष्यविभ्यो नक् ॥ २८९ ॥ इनः सूर्ये नृपे पत्यौ । सिनः काणः । जिनोऽहंन् ।
दीनः । उष्णः । ऊनः । फेनमीनौ ॥ २९० ॥ एतौ निपात्येते । स्फायतेः फेनः ।
मीनः । कृषेर्वर्णे ॥ २९१ ॥ कृष्णः । बन्धेर्ब्रधिवुधी च ॥ २९२ ॥ ब्रध्नः ।
बुध्नः । धापृवस्यज्यतिभ्यो नः ॥ २९३ ॥ धाना शृष्टयवे स्त्रियः । पर्णं पत्रम् ।
पर्णः किंशुकः । वक्षो मूल्ये वेतने च । अजेर्वी । वेनः । अन्न आदित्यः । बाहुल-
कात् । शृणोतेः श्रोणः पङ्क्तुः । लक्षेरट् च ॥ २९४ ॥ लक्षेऽश्वुरादिष्यन्तान्नः
स्यात्तस्याडागमश्च । चान्मुडित्येके । लक्षणं लक्ष्मणं नास्ति चिह्ने च । लक्षणो
लक्ष्मणश्च रामभ्राता । लक्षणा ईसयोषायां सारसस्य च लक्ष्मणा । वनेरिञ्चोपधायाः
॥ २९५ ॥ वेन्ना नदी । सिवेष्टेर्यु च ॥ २९६ ॥ दीर्घोच्चारणसामर्थ्यान्न गुणः ।
स्यून आदित्यः । बाहुलकात् केवलो नः । ऊट् । अन्तरङ्गत्वाद्यण् । गुणः । स्योनः ।
कृवृजृसिद्धपन्यनिस्वपिभ्यो नित् ॥ २९७ ॥ कर्णः । वर्णः । जर्णः श्रन्द्रे च
बृक्षे च । सेना । द्रोणः । पन्नो नीचैर्गतिः । अन्नमोदनः । स्वप्नो निद्रा । धेट्

इच्च ॥ २६८ ॥ धेनः सिन्धुर्नदी धेना । तुषिषुषिरसिभ्यः कित् ॥ २६९ ॥ तृष्णा ।
 शुष्णः सूर्यो वह्निश्च । रस्नं द्रव्यम् । सुओ दीर्घश्च ॥ ३०० ॥ सूना वधस्थानम् ।
 रमेस्त च ॥ ३०१ ॥ रमयतीति रत्नम् । रास्नासास्नास्थूणावीणाः ॥ ३०२ ॥
 राज्ञा गन्धद्रव्यम् । सास्ना गोगलकम्बलः । स्थूणा गृहस्तम्भः । वीणा वल्लकी ।
 गादाभ्यामिष्णुच् ॥ ३०३ ॥ गेष्णुर्गायनः । देष्णुर्दाता । कृत्यश्रभ्यां क्त्तः
 ॥ ३०४ ॥ कृत्स्नम् । अक्षमखण्डम् । तिजेर्दीर्घश्च ॥ ३०५ ॥ तीक्ष्णम् ।
 श्लिषेरच्चोपधायाः ॥ ३०६ ॥ श्लक्ष्णम् । यजिमनिशुन्धिदसिजनिभ्यो
 युच् ॥ ३०७ ॥ यज्युरध्वर्युः । मन्युर्दैन्ये क्रतौ क्रधि । शुन्ध्युरग्निः । दस्युस्त-
 स्करः । जन्युः शरीरी । भुजिमृङ्भ्यां युक्त्युक्त्तौ ॥ ३०८ ॥ भुज्युर्भोजनम् ।
 मृत्युः । सर्तैर्युः ॥ ३०९ ॥ सरयुर्नदी । अयूरिति पाठान्तरम् । सरयूः ।
 पानीविषिभ्यः पः ॥ ३१० ॥ पाति रक्षत्यस्मादात्मानमिति पापम् । तद्योगा-
 त्पापः । नेपः पुरोहितः । बाहुलकाद् गुणाभावे नीपो वृक्षविशेषः । वेष्पः पानीयम् ।
 च्युवः किच्च ॥ ३११ ॥ च्युपो वक्त्रम् । स्तुवो दीर्घश्च ॥ ३१२ ॥ स्तूपः
 समुच्छ्रायः । सुश्रृभ्यां निच्च ॥ ३१३ ॥ वात्कित् । सूपः । बाहुलकादूत्वम् ।
 शूर्पम् । कुयुभ्यां च ॥ ३१४ ॥ कुवन्ति मण्डूका अस्मिन् कूपः । युवन्ति बद्ध-
 न्त्यस्मिन्पशुमिति यूपो यज्ञस्तम्भः । खष्पशिल्पशष्पवाष्परूपपर्यतल्पाः ॥ ३१५ ॥
 सप्तेतै पप्रत्ययान्ता निपात्यन्ते । खनतेर्नकारस्य षत्वम् । खष्पौ क्रोधबलात्कारौ ।
 शीलतेर्ह्रस्वः । शिल्पं कौशलम् । शष्ठ हिंसायाम् । निपातनात्षत्वम् । शष्पं
 बालवृणं प्रतिभाक्षयश्च । बाधतेः षः । बाष्पो नेत्रजलोष्मणोः । बाष्पं च । रौतेर्दीर्घः,
 रूपं स्वभावे सौन्दर्ये । पृ । पपं गृहं बालवृणं पङ्गुपीठं च । तल प्रतिष्ठाकरणे चुरादि-
 णिवो लुक् । तल्पं शय्याट्टदारेषु । स्तनिहृषिपुषिगदिमदिभ्यो णोरित्तुच् ॥ ३१६ ॥
 अयामन्तेति णेरयादेशः । स्तनयित्नुर्हर्षयित्नुः । पोषयित्नुः । गदयित्नुर्वावदूकः । मद-
 यित्नुर्मदिरा । कृहनिभ्यां कर्तुः ॥ ३१७ ॥ कृत्युः शिल्पी । हत्नुर्व्याधिः शस्त्रं च ।
 गमेः सन्वच्च ॥ ३१८ ॥ जित्नुः । दाभाभ्यां नुः ॥ ३१९ ॥ दातुर्दाता । भातुः ।
 वचेर्गश्च ॥ ३२० ॥ वग्नः । घेष्ट इच्च ॥ ३२१ ॥ घयति छतानिति घेनुः ।
 सुवः कित् ॥ ३२२ ॥ सूनुः पुत्रेऽनुजे रवौ । जहातेर्द्वेऽन्तलोपश्च ॥ ३२३ ॥
 जह्नुः । स्थो णुः ॥ ३२४ ॥ स्थाणुः कीले स्थिरे हरे । अजिवृरीभ्यो निच्च
 ॥ ३२५ ॥ अजेर्वी वेणुः । वर्णुर्नददेशभेदयोः । रेणुर्द्वयोः स्त्रियां धूलिः । विषेः

किञ्च ॥ ३२६ ॥ विष्णुः । कृदाधाराचिकलिभ्यः कः ॥ ३२७ ॥ बाहुलकान्न
 कस्येत्सञ्ज्ञा । कर्को धवलवोटकः । दाको दाता । धाकोऽनङ्गानाधारश्च । राका
 पौर्णमासी । अर्कः । कलकः पापाशये पापे दम्भे विट्किट्टयोरपि । स्तुवृभूशुषिमु
 विभ्यः कक् ॥ ३२८ ॥ सुक उत्पलवातयोः । वृकः श्वापदकाकयोः । भूकं छिद्रम्
 शुष्कः । मुष्कोऽण्डम् । शुक्वलकोल्काः ॥ ३२९ ॥ शुभेरन्त्यलोपः । शुक्ः । वल्कं
 वल्कलमस्त्रियाम् । उष दाहे । षस्य लः । उल्का । इण्भीकापाशल्यतिमर्चिभ्यः
 कन् ॥ ३३० ॥ एके मुख्यान्यकेवलाः । भेको मण्डूकमेषयोरिति विश्वमेदिन्यौ । का-
 कः । पाकः शिशुः । शल्कं शकलम् । अत्कः पथिकः शरीरावयवश्च । मर्कः शरीर-
 वायुः । नौ हः ॥ ३३१ ॥ जहातेः कन् स्यान्नौ । निहाका गोधिका । नौ सदेर्दिञ्च
 ॥ ३३२ ॥ निष्कोऽष्ठी हेमिन् तत्पले । स्यमेरीट् च ॥ ३३३ ॥ स्यमीको वल्मीकः,
 वृक्षभेदश्च । इट् ह्रस्व इति केचित् । स्थमिकः । अजियुधुनीभ्यो दीर्घश्च ॥ ३३४ ॥
 वीकः स्याद्वातपक्षिणोः । यूका । धूको वायुः । नीको वृक्षविशेषः । ह्रियो रश्च लो
 वा ॥ ३३५ ॥ ह्रीका ह्रीका त्रपा मता । शकेरुनोन्तोन्त्युनयः ॥ ३३६ ॥ उन उन्त
 उन्ति उनि एते चत्वारः स्युः । शकुनः । शकुन्तः । शकुन्तिः । शकुनिः । भुवो भिच्
 ॥ ३३७ ॥ भवन्तिवर्तमानकालः । बाहुलकादवेश्च । अवन्तिः । वदेर्वदन्तिः । किंव-
 दन्ती जनश्चु तिः । कन्युच् क्षिपेश्च ॥ ३३८ ॥ चाङ्गुवः । क्षिपण्युर्वसन्त इत्यु-
 ज्ज्वलदत्तः । भुवन्त्युः स्वामिसूर्ययोः । अनुङ् नदेश्च ॥ ३३९ ॥ चात्क्षिपेः ।
 नदनुर्मेवः । क्षिपणुवांतः । कृवृदारिभ्य उनन् ॥ ३४० ॥ कर्हणो वृक्षभेदः स्या-
 त्कर्हणा च कृपा मता । वरुणः । दाहणम् । ओ रश्च लो वा ॥ ३४१ ॥ तरुण-
 स्तलुनो युवा । लुधिपिशिमिथिभ्यः कित् ॥ ३४२ ॥ क्षुधुनो म्लेच्छजातिः ।
 पिशुनः । मिथुनम् । फलेर्गुक् च ॥ ३४३ ॥ फलगुनः पार्थः । प्रज्ञाद्यण् । फालगुनः ।
 अशेर्लशश्च ॥ ३४४ ॥ लघुनम् । अर्जेर्गिलुक् च ॥ ३४५ ॥ अर्जुनः ।
 तृणाख्यायां चित् ॥ ३४६ ॥ चित्त्वादन्तोदात्तः । अर्जुनं तुणम् । अर्तेश्च
 ॥ ३४७ ॥ अरुणः । अजियमिशोङ्भ्यश्च ॥ ३४८ ॥ वयुनं देवमन्दिरम् ।
 यमुना । शयुनोऽजगरः । वृवृवदिहानिकमिकाशिभ्यः सः ॥ ३४९ ॥ वर्षम् ।
 तर्षः प्लवसमुद्रयोः । वत्सः । वत्सम् वक्षः । हंसः । कंसोऽस्यो पानभाजनम् । कक्षं
 नक्षत्रम् । प्लुषेरच्चापध्यायाः ॥ ३५० ॥ प्लक्षः । मनेर्दीर्घश्च ॥ ३५१ ॥
 मांसम् । अशेर्दवने ॥ ३५२ ॥ अक्षः । स्तुव्रश्चिकृत्युषिभ्यः कित् ॥ ३५३ ॥

स्तुषा । वृक्षः । कुत्समुदकम् । ऋक्षं नक्षत्रम् । ऋषेर्जातौ ॥ ३५४ ॥ ऋक्षोऽग्नि-
भेदे भल्लूके इति च । उन्दिगुधिकुषिभ्यश्च ॥ ३५५ ॥ उत्सः प्रखवणम् । गुत्सः
स्तवकः । कुक्षो जठरम् । गृधिपण्योर्दकौच ॥ ३५६ ॥ गुत्सः कामदेवः । पक्षः ।
अशेः सरः ॥ ३५७ ॥ अक्षरम् । वसेश्च ॥ ३५८ ॥ वत्सरः । सपूर्वाञ्चित् ॥ ३५९ ॥
संवत्सरः । कृधूमधिभ्यः कित् ॥ ३६० ॥ बाहुलकान्न पत्वम् । कृसरः स्यात्ति-
लौदनम् । धूसरः । मत्सरः । मत्सरा मक्षिका ज्ञेया भम्भराली च सा मता ।
पते रश्च लः ॥ ३६१ ॥ पत्सलः पन्थाः । तन्युषिभ्यां कसरन् ॥ ३६२ ॥ तसरः
सूत्रवेष्टने । ऋक्षरः ऋत्विक् । पोयुक्वणिभ्यां कालन् ह्रस्वः संप्रसारणं च ॥ ३६३ ॥
पोयुः सौत्रः । पियालो वृक्षवेदः । कुणालो देशभेदः । कटिकुषिभ्यां काकुः ॥ ३६४ ॥
कटाकुः पक्षी । कुषाकुरभिः सूर्यश्च । सर्तेर्दुक् च ॥ ३६५ ॥ सृदाकुर्वातसरितोः ।
वृतेर्वृद्धिश्च ॥ ३६६ ॥ वार्ताकुः । बाहुलकादुकारस्य अत्वम् । वार्ताकम् ।
पर्देर्निस्प्रसारणमल्लोपश्च ॥ ३६७ ॥ पृदाकुर्वृश्चिके व्याघ्रे चित्रके च सरीसृपे ।
सृयुवचिभ्योऽन्युजागूजकनुचः ॥ ३६८ ॥ अन्युच् आगूच् अकनुच् एते कमात्स्युः ।
सरण्युर्मैधवातयोः । यवागुः । वचकुर्विप्रचारिमनोः । आनकः शीङ्भियः
॥ ३६९ ॥ शयानकोऽजगरः । भयानकः । आणको लुघुशिघिघावभ्यः
॥ ३७० ॥ लवाणकं दान्रम् । धवाणको वातः । शिङ्घाणकः श्लेष्मा । पृषोदरा-
दित्वात्पक्षे कलोपः । शिङ्घाणं नासिकामले । धाणको दीनारभागः । उल्मुक-
दर्विहोमिनः ॥ ३७१ ॥ उष दाहे । षस्य लः मुकप्रत्ययश्च उल्मुकं ज्वलदङ्गारम् ।
हणातेर्विः । दर्विः । जुहोतेर्मिनिः । होमी । ह्वियः कुक् रश्च लो वा ॥ ३७२ ॥
होक्कुः । ह्रीकुर्लज्जावान् । हसिमृगिणवाऽमिद्मिलपूधुर्विभ्यस्तन् ॥ ३७३ ॥
दशभ्यस्तन् स्यात् । तितुत्रेति नेट् । हस्तः । मर्तः । गर्तः । एतः कर्बुरः । वातः ।
अन्तः । दन्तः । लोतः स्यादश्रुचिह्नयोः । पोतो बालवद्वित्रयोः । धूर्तः ।
बाहुलकात्तुसेर्दीर्घश्च । तूस्तं पापं धूलिर्जटा च । नञ्याप इट् च ॥ ३७४ ॥
नापितः । तनिमृडभ्यां किञ्च ॥ ३७५ ॥ ततम् । मृतम् । अञ्जिघृसिभ्यः क्तः
॥ ३७६ ॥ अक्तम् । घृतम् । सितम् । दुतनिभ्यां दीर्घश्च ॥ ३७७ ॥
दूतः । तातः । जेर्मुट् चोदात्तः ॥ ३७८ ॥ जीमूतः । लोष्ट्रपलितौ ॥ ३७९ ॥
लुनातेः क्तः तस्य छट् धातोर्गुणः । लोष्ट्रम् । पलितम् । ह्रश्याभ्यामितन् ॥ ३८० ॥
हरितश्वेतौ वर्णभेदौ । रुहे रश्च लो वा ॥ ३८१ ॥ रोदितो मृगमत्स्ययोः ।

लोहितं रक्तम् । पिशेः किञ्च ॥ ३८२ ॥ पिशितं मांसम् । श्रुदक्षिस्पृदिगृहिभ्य आय्यः
 ॥ ३८३ ॥ श्रवाय्यो यज्ञपशुः । दक्षाय्यो गरुडो गृध्रश्च । स्पृहाय्यः । गृह्याय्यो
 गृहस्वामी । दिधिषाय्यः ॥ ३८४ ॥ दधातेर्द्वित्वमित्वं पुक् च । मित्र इव यो
 दिधिषाय्यः । वृष एण्यः ॥ ३८५ ॥ वरेण्यः । स्तुवः कसेय्यश्छन्दसि ॥ ३८६ ॥
 स्तुषेय्यं पुरुवर्षसम् । राजेरन्यः ॥ ३८७ ॥ राजन्यो वह्निः । शूरम्योश्च ॥ ३८८ ॥
 शरण्यम् । रमण्यम् । अर्तेर्निञ्च ॥ ३८९ ॥ अरण्यम् । पर्जन्यः ॥ ३९० ॥
 पृषु सेचने । षस्य जः । पर्जन्यः शक्रमेघयोः । वदेरान्यः ॥ ३९१ ॥ वदान्यस्त्या-
 गिवाग्निनोः । अमिनक्षियजिवधिपतिभ्योऽन्नम् ॥ ३९२ ॥ अमन्नं भाजनम् ।
 नक्षत्रम् । यज्ञत्रः । वधन्नमायुधम् । पतन्नं च तनूरुहम् । गडेरादेश्च कः ॥ ३९३ ॥
 कडन्नम् । डलयोरेकत्वस्मरणात् कलन्नम् । वृञ्शित् ॥ ३९४ ॥ वरत्रा चर्मसयी
 रज्जुः । सुविदेः कत्रः । ३९५ ॥ छविदन्नं कुटुम्बकम् । कृतेर्नृम् च ॥ ३९६ ॥
 कृन्तन्नं लाङ्गलम् । भृमृटशियजिपर्विपच्यमितमिनमिहूर्येभ्योऽतच् ॥ ३९७ ॥
 दशभ्योऽतच् स्यात् । भरतः । मरतो मृत्युः । दर्शतः सोमसूर्ययोः । यजतः ऋत्विक् ।
 पर्वतः । पचतोऽग्निः । अमतो रोगः । तमतस्तृष्णापरः । नमतः प्रह्वः । हर्षतोऽश्वः ।
 पृषिरञ्जिभ्यां कित् ॥ ३९८ ॥ पृषतो मृगो बिन्दुश्च । रजतम् । खलतिः ॥ ३९९ ॥
 खलतेः सलोपः अतच्प्रत्ययान्तस्य इत्वं च । खलतिर्निष्केशशिराः । शीङ्शपि-
 रुगमिवञ्चिजीविप्राणिभ्योऽथः ॥ ४०० ॥ सप्तभ्योऽथः स्यात् । शयथोऽजगरः ।
 शपथः । रवथः कोकिलः । गमथः पथिकः पन्थाश्च । वञ्चथो धूर्तः । वन्दीति पाठे
 कर्त्तरि कर्मणि वा प्रत्ययः । वन्दते वन्धते वा वन्दथः स्तोता स्तुत्यश्च । जीवथ
 आयुष्मान् । प्राणथो बलवान् । बाहुलकाच्छमिदमिभ्याम् । शमथस्तु शमः शान्ति-
 दान्तिस्तु दमथो दमः । भृञ्शित् ॥ ४०१ ॥ भरथो लोकपालः । रुदिविदिभ्यां
 ङित् ॥ ४०२ ॥ रोदित्तीति रुदथः शिशुः । वेत्तीति विदथः । उपसर्गे वसेः
 ॥ ४०३ ॥ आवसथो गृहम् । संवसथो ग्रामः । अत्यविचमितमिनमिरभिलभिन-
 भितपिपतिपनिपणिमहिभ्योऽसच् ॥ ४०४ ॥ त्रयोदशभ्योऽसच् स्यात् । अत-
 तीत्यतसो वायुरात्मा च । अवतीत्यतसो राजा भानुश्च । चमत्यस्मिन् चमसः
 सोमपानपात्रम् । ताम्यत्यस्मिन् तमसोऽन्धकारः । नमसः अनुकूलः । रमसो
 वेगहर्षयोः । लभसो धनं याचकश्च । नभति नभ्यति वा नभस आकाशः । तपसः
 पक्षी चन्द्रश्च । पतसः पक्षी । पनसः कण्टकफलः । पणसः पण्यद्रव्यम् । महसं

ज्ञानम् । वेद्यस्तु च ॥ ४०५ ॥ बाहुलकादात्वाभावः । वेतसः । वह्नियुभ्यां
 णित् ॥ ४०६ ॥ बाहसोऽजगरः । यावसस्तृणसङ्घातः । वयश्च ॥ ४०७ ॥
 वय गतौ । वायसः काकः । दिवः कित् ॥ ४०८ ॥ दिवसम् । दिवसः । कृश-
 शलिकलिकर्दिभ्योऽभच् ॥ ४०९ ॥ करभः । शरभः । शलभः । कलभः ।
 गर्दभः । ऋषिवृषिभ्यां कित् ॥ ४१० ॥ ऋषभः । वृषभः । रुषेर्निल्लुष च
 ॥ ४११ ॥ रुष हिंसायाम् । अस्मादभच् नित्कित्स्यात् लुषादेशश्च । लुषभो
 मत्तदन्तिनि । रासिवल्लिभ्यां च ॥ ४१२ ॥ रासभः । वल्लभः । जृविशिभ्यां
 झच् ॥ ४१३ ॥ जरन्तो महिषः । वेशन्तः पल्वलम् । रुहिनन्दिनीवित्राणिभ्यः
 षिदाशिषि ॥ ४१४ ॥ रोहन्तो वृक्षभेदः । नन्दन्तः पुत्रः । जीवन्त औषधम् ।
 प्राणन्तो वायुः । पित्वान् डीप् । रोहन्ती । तृभूवह्विसिमासिसाधिगण्डिमण्डि-
 जिनन्दिभ्यश्च ॥ ४१५ ॥ दशभ्यो झच् स्यात्स च पित् । तरन्तः समुद्रः ।
 तरन्ती नौका । भवन्तः कालः । वहन्तो वायुः । वसन्तः ऋतुः । भासन्तः
 सूर्यः । साधन्तो मिश्रुः । गढेर्घटादित्वान्मिस्त्वं ह्रस्वः । अयामन्तेति णेरयः ।
 गण्डयन्तो जलदः । मण्डयन्तो भूषणम् । जयन्तः शक्रपुत्रः । नन्दयन्तो नन्दकः ।
 हन्तेर्मुट् हि च ॥ ४१६ ॥ हेमन्तः । मन्देर्नलोपश्च ॥ ४१७ ॥ भदन्तः प्रव्रजितः ।
 ऋच्छेरः ॥ ४१८ ॥ ऋच्छरा वेश्या । बाहुलकाज्जर्जरझर्जरादयः । अर्तिकमि-
 भ्रमिचमिदेविवासिभ्यश्चित् ॥ ४१९ ॥ षड्भ्योऽरश्चित् स्यात् । अररं कपा-
 टम् । कमरः कामुकः । भ्रमरः । चमरः । देवरः । वासरः । कुवः क्रगन् ॥ ४२० ॥
 कुररः पक्षिभेदः । अङ्गिमदिमन्दिभ्य आरन् ॥ ४२१ ॥ अङ्गारः । मदारो वराहः ।
 मन्दारः पारिजातकः । गडेः कड च ॥ ४२२ ॥ कडारः । शृङ्गारभृङ्गारौ
 ॥ ४२३ ॥ शृभृज्भ्यामारन्नुम् गुक् ह्रस्वश्च । शृङ्गारो रसः । शृङ्गारः कनकालुका ।
 कञ्जिमृजिभ्यां चित् ॥ ४२४ ॥ कञ्जिः सौत्रो धातुः । कञ्जारो मयूरः ।
 मार्जारः । कमेः कितुञ्चोपधायाः ॥ ४२५ ॥ चिदित्यनुवृत्तेरन्तोदात्तः । कुमारः ।
 तुषारादयश्च ॥ ४२६ ॥ तुषारः कासारः । सहार आश्रभेदः । दीडो नुट् च
 ॥ ४२७ ॥ दीनारः सुवर्णाभरणम् । सत्तेरपः पुक् च ॥ ४२८ ॥ सर्षपः ।
 उषिकुटिदलिकचिखजिभ्यः कपन् ॥ ४२९ ॥ उपपो वह्निसूर्ययोः । कुटपो
 मानभाण्डम् । दलपः प्रहरणम् । कचपं शाकपत्रम् । खजपं घृतम् । कवणेः संप्र-
 सारणं च ॥ ४३० ॥ कुणपम् । कपश्चाक्रवर्मणस्य ॥ ४३१ ॥ स्वरे भेदः ।

विटपपिष्टपविशिपोलपाः ॥ ४३२ ॥ चत्वारोऽमी कपन्प्रत्ययान्ताः । विट
शब्दे । विटपः । विशतेरादेः पः । प्रत्ययस्य तुट् । षत्वम् । पिष्टपं भुवनम् । विशतेः
प्रत्ययादेरित्त्वम् । विशिपं मन्दिरम् । वलतेः संप्रसारणम् ॥ ४३३ ॥ उलपं
कोमलं तृणम् । वृतेस्तिकम् ॥ ४३४ ॥ वर्तिका । कृतिमिदिलितिभ्यः कित्
॥ ४३५ ॥ कृत्तिका । भित्तिका भित्तिः । लत्तिका गोधा । इष्यशिभ्यां तकम्
॥ ४३६ ॥ इष्टका । अष्टका । इणस्तशन्तशसुनौ ॥ ४३७ ॥ एतशो ब्राह्मणः ।
स एव एतशः । वीपतिभ्यां तनन् ॥ ४३८ ॥ वी गत्यादौ । वेतनम् । पत्तनम् ।
हृदलिभ्यां भः ॥ ४३९ ॥ दर्भः । 'दल्भः स्याद्विचक्रयोः' । अर्तिगृभ्यां भन्
॥ ४४० ॥ अर्भः । गर्भः । इणः कित् ॥ ४४१ ॥ इभः । असिसञ्जिभ्यां क्थिन्
॥ ४४२ ॥ अस्थि । सक्थि । प्लुषिकुषिशुषिभ्यः क्सिः ॥ ४४३ ॥ प्लुक्षिर्वह्निः ।
कुक्षिः । शुक्षिर्वातः । अशेर्निट् ॥ ४४४ ॥ अक्षि । इषेः कसुः ॥ ४४५ ॥ इक्षुः ।
अवितृस्तृतन्त्रिभ्य ईः ॥ ४४६ ॥ अवीनांरी रजस्वला । तरीर्नौः । स्तरो-
धूमः । तन्त्रीर्वीणादेर्गुणः । यापोः किट् द्वे च ॥ ४४७ ॥ यथीरश्चः । पपीः
स्यात्सोमसूर्ययोः । लक्षेर्मुट् च ॥ ४४८ ॥ लक्ष्मीः । इत्युणादिषु तृतीयः पादः ।

चतुर्थः पादः ।

वातप्रमीः ॥ ४४९ ॥ वातशब्दे उपपदे माघातोरीप्रत्ययः स च कित् । वात-
प्रमीः । अयं स्त्रीपुंसयोः । ऋतन्यञ्जिवन्यञ्ज्यर्पिमद्यत्यङ्गिकुयुकुशिभ्यः कन्नि-
ज्यतुजलिजिष्ठुजिष्ठजिसनस्यनिथिनुल्यसासानुकः ॥ ४५० ॥ द्वादशभ्यः क-
मात्स्युः । अर्तेः कत्विच् यण् । बद्धमुष्टिः करो रत्तिः सोऽरत्तिः प्रसृताङ्गुलिः ।
तनोतेर्यतुच् । तन्यतुवायू रात्रिश्च । अङ्गेरलिच् । अङ्गलिः । वनेरिष्टुच् । वनिष्ठुः
स्थविरान्त्रम् । अङ्गेरिष्टच् । अङ्गिष्ठो भानुः । अर्पयतेरिसन् । अर्पिसोऽग्रमांसम् ।
मदेः स्यन् । मत्स्यः । अतेरिथिन् । अतिथिः । अङ्गेरुलिः । अङ्गुलिः । कौतेरसः ।
कवसः । अच इत्येके । कवचम् । यौतेरासः । यवासो दुरालभा । कुशेरातुकु ।
कृशानुः । श्रः करन् ॥ ४५१ ॥ उत्तरसूत्रे किट्ग्रहणादिह ककारस्य नेत्वम् ।
शर्करा । पुषः कित् ॥ ४५२ ॥ पुष्करम् । कलश्च ॥ ४५३ ॥ पुष्कलम् । गमे-
रितिः ॥ ४५४ ॥ गमिष्यतीति गमी । आङि णित् ॥ ४५५ ॥ आगामी ।
भुवश्च ॥ ४५६ ॥ भावी । प्रे स्थः ॥ ४५७ ॥ प्रस्थायी । परमे कित् ॥ ४५८ ॥

परमेष्ठो । मन्थः ॥ ४५६ ॥ मन्थतेरिनिः कित्स्यात् । कित्त्वान्नकारलोपः ।
मन्थाः । मन्थानौ । मन्थानः । पतस्थ च ॥ ४६० ॥ पन्थाः । पन्थानौ ।
खजेराकः ॥ ४६१ ॥ खजाकः पक्षी । बलाकादयश्च ॥ ४६२ ॥ बलाका ।
शलाका । पताका । पिनाकादयश्च ॥ ४६३ ॥ पातेरित्वं नुम् च । स्त्रीबपुंसोः
पिनाकः स्याच्छूलशङ्करधन्वनोः । तड आघाते । तडाकः । कषिदूषिभ्यामीकन्
॥ ४६४ ॥ कषीका पक्षिजातिः । दूषिका नेत्रयोर्मलम् । अनिहृषिभ्यां किञ्च
॥ ४६५ ॥ अनीकम् । हृषीकम् । चङ्कणः कङ्कणश्च ॥ ४६६ ॥ कण शब्दे अस्मा-
द्यङ्लुगन्तादीकन् धातोः कङ्कणादेशश्च । घण्टिकायां कङ्कणीका सैव प्रतिसरापि च ।
शृङ्गुष्वां द्वे रुक् चाभ्यासस्य ॥ ४६७ ॥ शर्करीको द्विचः । पर्परीको दिवाकरः ।
वर्वरीकः कुटिलकेशः । फर्फरीकादयश्च ॥ ४६८ ॥ स्फुर स्फुरणे अस्मादीकन्
धातोः फर्फरादेशः । फर्फरीकं किसलयम् । दर्दरीकं वादित्रम् । झर्झरीकं शरीरम् ।
तित्तिडीको वृक्षभेदः । चरेर्नुम् च । चञ्चरीको भ्रमरः । मर्मरीको हीनजनः । कर्क-
रीका गलन्तिका । पुणतेः । पुण्डरीकं वादित्रम् । पुण्डरीको व्याघ्रोऽग्निर्दिग्गजश्च ।
ईषेः किदूधस्वश्च ॥ ४६९ ॥ इषीका शलाका । ऋजेश्च ॥ ४७० ॥ ऋजीकः
अपहतः । सर्तेर्नुम् च ॥ ४७१ ॥ सुणीका लाला । मृडः कीकच्क्ङ्कणौ ॥ ४७२ ॥
मृडीको मृगः । मृडङ्कणः शिशुः । अलीकादयश्च ॥ ४७३ ॥ कीकजन्ता निपा-
त्यन्ते । अल भूषणादौ । अलीकं मिथ्या । विपूर्वाद्द्वलीकं विप्रियं खेदश्च । वलीकं
पटलप्रान्ते इत्यादि । कृदृभ्यामीषन् ॥ ४७४ ॥ करीषोऽस्त्री शुष्कगोमये ।
तरीषः तरीता । शृष्टृभ्यां किञ्च ॥ ४७५ ॥ शिरीषः । पुरीषम् । अर्जेर्ऋज च
॥ ४७६ ॥ ऋजोषं पिष्टपवनम् । अम्बरीषः ॥ ४७७ ॥ अयं निपात्यते । अवि
शब्दे । अम्बरीषः पुमान् भ्राष्ट्रम् । कृष्टृपृकटिपटिशौटिभ्य इरन् ॥ ४७८ ॥
करीरो वंशाङ्कुरः । शरीरम् । परीरम् फलम् । कटीरः कन्दरो जवनप्रदेशश्च ।
पटीरश्चन्दनः कण्टकः कामश्च । शौटीरस्त्यागिवीरयोः । ब्राह्मणादित्वाद् व्यञ् ।
शौटीर्यम् । वशेः कित् ॥ ४७९ ॥ उशीरम् । कशेमुट् च ॥ ४८० ॥ कादमीरो
देशः । कृञ् उच्च ॥ ४८१ ॥ कुरीरं मैथुनम् । घसेः किञ्च ॥ ४८२ ॥ क्षीरम् ।
गभोरगम्भीरौ ॥ ४८३ ॥ गमेर्भः पक्षे नुम् च । विषा विहा ॥ ४८४ ॥ स्यते-
र्जहातेश्च विपूर्वाभ्यामाप्रत्ययः । विषा बुद्धिः । विहा स्वर्गः । अव्यये इमे ।
पच एलिमच ॥ ४८५ ॥ पचेलिमो वहिरव्योः । शीडो धुकल्कलकवालनः

॥ ४८६ ॥ चत्वारः प्रत्ययाः स्युः । शीघ्रं मद्यम् । शीलं स्वभावः ।
 शैवलः । शेवालम् । बाहुलकादस्य पोऽपि । शेवालं शैवलो न स्त्री शेपालो जलनी-
 लिका । मृकणिभ्यामूकोकणौ ॥ ४८७ ॥ मरुको मृगः । काणूकः काकः । वले-
 रूकः ॥ ४८८ ॥ वल्लूकः पक्षी उत्पलमूलं च । उल्लूकादयश्च ॥ ४८९ ॥ वलेः
 संप्रसारणमूकश्च । उल्लूकाविन्द्रेपेचकौ । वावदूको वक्ता । भल्लूकः । शमेर्बुक्च
 ॥ ४९० ॥ शम्बूको जलशुक्तिः । शलिमण्डिभ्यामूकण् ॥ ४९१ ॥ शालुकं
 कन्दविशेषः । मण्डूकः । नियो मिः ॥ ४९२ ॥ नेमिः । अर्तेरूच्च ॥ ४९३ ॥
 ऊर्मिः । भुवः कित् ॥ ४९४ ॥ भूमिः । अश्रोते रश्च ॥ ४९५ ॥ रश्मिः
 किरणो रज्जुश्च । दलिमः ॥ ४९६ ॥ दल विशरणे दलिमरिन्द्रायुधम् । वोज्या-
 ज्वरिभ्यो निः ॥ ४९७ ॥ बाहुलकाणत्वम् । वेणिः स्यात्केशविन्यासः प्रवेणी
 च स्त्रियामुभे । ज्यानिः । जूर्णिः । सृष्टृषिभ्यां कित् ॥ ४९८ ॥ सृणिरङ्कुशः ।
 वृष्णिः क्षत्रियमेवयोः । अङ्गेर्नलोपश्च ॥ ४९९ ॥ अग्निः । वहिश्चिभ्युदुग्गलाहा-
 त्वरिभ्यो निट् ॥ ५०० ॥ वह्निः । श्रेणिः । श्रोणिः । योनिः । द्रोणिः । ग्लानिः ।
 हानिः । तूर्णिः । बाहुलकान्मलानिः । घृणिपृश्निपाष्णिचूर्णिभूर्णि ॥ ५०१ ॥
 एते पञ्च निपात्यन्ते । घृणिः किरणः । स्पृशतेः सलोपः । पृश्निरल्पशरीरः । पृषे-
 र्वद्धिश्च । पाष्णिः पादतलम् । चरेरुपधाया उत्त्वम् । चूर्णिः कपर्दकशतम् । बिभर्तेरुत्वम् ।
 भूर्णिधरणो । वृहभ्यां विन् ॥ ५०२ ॥ वर्विर्धस्मरः । दर्विः । जृश्रस्तृ जागृभ्यः किन्
 ॥ ५०३ ॥ जीर्विः पर्शुः । शीर्विर्हिंस्रः । स्तीर्किरध्वर्युः । जागृविर्नृपः । दिवो द्वे दी-
 र्घश्चाभ्यासस्य ॥ ५०४ ॥ दीदिविः स्वर्गमोक्षयोः । कृविघृष्विछविस्थविकिकीदिवि
 ॥ ५०५ ॥ कृविस्तन्तुवायद्रव्यम् । घृष्विर्वराहः । छास्थोर्हस्वत्वं च । छविर्दीप्तिः ।
 स्थविस्तन्तुवायः । दीव्यतेः किकीपूर्वाच्च किकीदिविश्चापः । बाहुलकाद्वस्वदीर्घयो-
 विनिमयः । चाषेण किकिदीविना । पातेर्डतिः ॥ ५०६ ॥ पतिः । शक्रेर्ऋतिन्
 ॥ ५०७ ॥ शकृत् । अमेरतिः ॥ ५०८ ॥ अमतिः कालः । वहिवस्यतिभ्यश्चित्
 ॥ ५०९ ॥ वहितः पवनः । वसतिर्गृह्यामिन्योः । अरतिः क्रोधः । अञ्चेः
 को वा ॥ ५१० ॥ अञ्जतिः, अञ्जतिर्वातः । हन्तेरंह च ॥ ५११ ॥ हन्तेरतिः
 स्यादंशदेशश्च धातोः । हन्ति दुरितमनया अंहतिर्दानम् । प्रादेशनं निर्वपणमपवर्ज-
 मंहतिः । रमेर्नित् ॥ ५१२ ॥ रमतिः कालकामयोः । सूलः क्रिः ॥ ५१३ ॥
 सूरिः । अदिशदिभूशुभिभ्यः क्रिन् ॥ ५१४ ॥ अद्रिः । शद्रिः शर्करा । भूरि

प्रचुरम् । शुभ्रिर्ब्रह्मा । वङ्ग्यादयश्च ॥५१५॥ क्रिन्नन्ता निपात्यन्ते । वङ्कि-
वाद्यभेदो गृहदारु पार्श्वस्थि च । वप्रिः क्षेत्रम् अहिरङ्गिश्च चरणः । तदि सौत्रो
धातुः । तन्दिर्मोहः । बाहुलकाद् गुणः । भेरिः । राशदिभ्यां त्रिप् ॥ ५१६ ॥ रात्रिः ।
शक्तिः कुञ्जरः । अदेस्त्रिनिश्च ॥५१७॥ वात्तिप् । अत्ती । अत्तिणौ । अत्तिणः
अत्तिः । अत्ती । अत्तयः । पतेरत्रिन् ॥५१८॥ पतत्रिः पक्षी । मृकणिभ्यामीचिः
॥५१९॥ मरीचिः । कणीचिः पल्लवो निनादश्च । श्वयतेश्चिन् ॥५२०॥ श्वयीचि-
व्याधिः । वेवो डिच्च ॥५२१॥ वीचिस्तरङ्गः । नञ्समासे अवीचिर्नरकभेदः । ऋहनि-
भ्यामूषन् ॥ ५२२ ॥ अरूषः सूर्यः । हनूषो राक्षसः । पुरः कुषन् ॥ ५२३ ॥
पुर अग्रगमने । पुरुषः । अन्येषामपोति दीर्घः । पूरुषः । पूनहिकलिभ्य उषच्
॥ ५२४ ॥ परूषम् । नहुषः । कलुषम् । पीयेरूषन् ॥ ५२५ ॥ पीय इति सौत्रो
धातुः पीयूषम् । बाहुलकाद् गुणे पेयूषोऽभिनवं पयः । मस्जेर्नुम् च ॥ ५२६ ॥
मञ्जूषा । गडेश्च ॥ ५२७ ॥ गण्डूषः । गण्डूषा । अर्तेररुः ॥ ५२८ ॥ अररुः
शत्रुः । अररु । अररवः । कुटः किञ्च ॥ ५२९ ॥ कुटर्ध्वस्त्रगृहम् । कित्वप्रयोजनं
चिन्त्यम् । शकादिभ्योऽटन् ॥ ५३० ॥ शकटोऽस्त्रियाम् । शकिर्गत्यर्थः । कङ्कटः
सन्नाहः । देवटः शिल्पी । करट इत्यादि । कृकदिकडिकटिभ्योम्बच् ॥ ५३१ ॥
करम्बं व्यामिश्रम् । कदिकडो सौत्रौ । कदम्बो वृक्षभेदः । कडम्बोऽग्रभागः । कटम्बो
वादित्रम् । कदेर्णिपक्षिणि ॥ ५३२ ॥ कादम्बः कलहंसः । कालिकर्णोरमः
॥ ५३३ ॥ कलमः कर्दमः । कुणिपुल्योः किन्दच् ॥ ५३४ ॥ कुण शब्दोपकर-
णयोः । कुणिन्दः शब्दः । पुलिन्दो जातिविशेषः । कुपेर्वा वश्च ॥ ५३५ ॥ कुपिन्दकु-
चिन्दौ तन्तुवाये । नौ षळ्जेर्घथिन् ॥ ५३६ ॥ निषङ्गथिरालिङ्गकः । उद्यतेश्चिन्
॥ ५३७ ॥ उदरथिः समुद्रः । सतेर्णिच्च ॥ ५३८ ॥ सारथिः । खर्जिपिञ्जा-
दिभ्य ऊरोलचौ ॥ ५३९ ॥ खर्जूरः । कर्पूरः । वल्ल्वं शुष्कमांसम् । पिञ्जलं
कुशवर्तिः । लङ्गेवृद्धिश्च । लाङ्गलम् । कुसूलः । तमेर्बुग्वृद्धिश्च । ताम्बूलम् ।
शृणतेर्दुर्ग्वृद्धिश्च । शार्दूलः । दुकोः कुक्च । दुक्कलम् । कुक्कलम् । कुवश्चट् दीर्घश्च
॥ ५४० ॥ कूची चित्रलेखनिका । समीणः ॥ ५४१ ॥ समीचः समुद्रः । समीची
हरिणी । सिवेष्टेरु च ॥ ५४२ ॥ सूचो दर्भाङ्कुरः । सूची । शमेर्वन् ॥ ५४३ ॥
शम्बो सुसलम् । उल्लादयश्च ॥ ५४४ ॥ बन्नन्ता निपात्यन्ते । उच समवाये ।
चस्य लत्वं गुणाभावश्च । उल्लवो गर्भाशयः । शुल्वं तान्नम् । बिम्बम् ।

स्थः स्तोऽम्बजवकौ ॥ ५४५ ॥ तिष्ठतेरम्बच् अबक एतौ स्तस्तादेशच् ।
 स्तम्बो गुच्छस्त्वृणादिनः । स्तबकः पुष्पगुच्छः । शाशपिभ्यां ददनौ ॥ ५४६ ॥
 शादो जम्बालशष्पयोः । शब्दादयश्च ॥ ५४७ ॥ शब्दः । अवतीत्यब्दः । कौतेर्नुम्
 ॥ ५४८ ॥ कुन्दः । वलिमलितनिभ्यः कयन् ॥ ५४९ ॥ वलयम् । मलयः । तनयः ।
 वृहोः पुगदुकौ च ॥ ५५० ॥ वृषय आश्रयः । हृदयम् । मिपीभ्यां रुः ॥ ५५१ ॥
 मेरुः । पेरुः सूर्यः । बाहुलकात् पिबतेरपि । संवत्सरवपुः पारुः पेरुर्वासीर्दिनप्रणीः ।
 जन्वाद्यश्च ॥ ५५२ ॥ जन् । जन्तुणी । अश्रु । अश्रुणी । रुशातिभ्यां क्रुन्
 ॥ ५५३ ॥ रुहृर्गभेदः । शातयतीति शत्रुः । प्रज्ञादौ पाठाद्भस्वत्वम् । जनिदाच्यु-
 स्त्वृमदिषमिनमिभृब्भ्य इत्वन्त्वन्तण्क्लिन्श्क्स्थढडाटचः ॥ ५५४ ॥
 जनित्वौ मातापितरौ । दात्वो दाता । च्यौत्वो गन्ता अब्जजः क्षीणपुण्यश्च ।
 सृणिरङ्कुशश्चन्द्रः सूर्यो वायुश्च । वृशः आर्द्रकं मूलकं च । मत्स्यः । षण्डः । द्वित्वा-
 द्द्विषः । नमतीति नटः शैलूषः । बिभर्ति भरटः कुलालो भृतकश्च । अन्येभ्योऽपि
 दृश्यन्ते ॥ ५५५ ॥ पेट्वममृतम् । भृशम् । कुसेरुम्भोमेदेताः ॥ ५५६ ॥
 कुसुम्भम् । कुसुमम् । कुसीदम् । कुसितो जनपदः । सानसिवर्णसिपर्णसि-
 तण्डुलाङ्कुशचषालेखलपल्वलधिष्ण्यशल्याः ॥ ५५७ ॥ सनोतेरसिप्रत्यय
 उपधावृद्धिः । सानसिर्हिरण्यम् । वृजो नुक् च । वर्णसिर्जलम् । प् पर्णसिर्जलगृहम् ।
 तड आघाते । तण्डुलाः । अकि लक्षणे उशच् । अङ्कुशः । चषेरालच् । चषालो
 यपकटकः । इल्वलो दैत्यभेदः । पल्वलम् । जिघृषा । ऋकारस्य इकारः । धिष्ण्यम् ।
 शलेयः । शल्यं वा पुंसि शङ्कुर्ना । मूशक्यविभ्यः कुः ॥ ५५८ ॥ मूलम् । शकुः
 प्रियंवदे । अम्बलो रसः । बाहुलकादमेः । अम्बलः । माछाससिभ्यो यः ॥ ५५९ ॥
 माया । छाया । सस्यम् । बाहुलकात्सुनोतेः । सव्यं दक्षिणवामयोः । जनेर्यक् ॥ ५६० ॥
 ये विभाषा । जन्यं युद्धम् । जाया भार्या । अघ्न्यादयश्च ॥ ५६१ ॥ यगन्ता
 निपात्यन्ते । हन्तेर्यक् अडागम उपधालोपश्च । अघ्न्या माहेयी । अघ्न्यः प्रजापतिः ।
 कनी दीप्तौ । कन्या । बवयोरैक्यम् । वन्ध्या । स्नामदिपद्यतिपृशकिभ्यो वनिप्
 ॥ ५६२ ॥ स्नावा रसिकः । मद्वा शिवः । पद्वा पन्थाः । अर्वा तुरङ्गगर्हयोः ।
 पर्वा ग्रन्थिः प्रस्तावश्च । शक्वा हस्ती । डीब्रौ । शकरी अङ्गुलिः । शीङ्कुशिर-
 हिजिक्सिधृभ्यः कनिप् ॥ ५६३ ॥ शीवा अजगरः । क्रुश्वा सृगालः । रुह्वा
 वृक्षः । जित्वा जेता । क्षित्वा वायुः । सृत्वा प्रजापतिः । धृत्वा विष्णुः ।

ध्याप्योः संप्रसारणं च ॥ ५६४ ॥ धीवा कर्मकरः । पीवा स्थूलः । अर्धे च ॥ ५६५ ॥ अध्वा । प्र ईरशदोस्तुट् च ॥ ५६६ ॥ प्रेत्वा प्रशत्त्वा च सागरः । प्रेत्वंरी प्रशत्त्वरी च नदी । सर्वधातुभ्य इन् ॥ ५६७ ॥ पचिरग्निः । तुडिः । तुण्डिः । वलिः । वटिः । यजिः । देवयजिः । काशत इति काशिः । यतिः । मल्लिः । केलिः । मसी परिणामे । मसिः । बाहुलकाद् गुणः । कोटिः । हेलिः । बोधिः । नन्दिः । कलिः । हृषिषिरुहिवृतिविदिलिदिकीर्तिभ्यश्च ॥ ५६८ ॥ हरिर्विष्णावहाविन्द्रे भेके सिंहे ह्ये रवौ । चन्द्रे कीले ऋवङ्गे च यमे वाते च कीर्तितः । पेषिर्वज्रम् । रोहि-
र्वती । वर्तिः । वेदिः । छेदिश्छेत्ता । कीर्तिः । इगुपधात्कित् ॥ ५६९ ॥ कृषिः । ऋषिः । शुचिः । लिपिः । बाहुलकाद्वत्वे लिबिः । तूल निष्कर्षे । तूलिः । तूली कूर्चिका । भ्रमेः संप्रसारणं च ॥ ५७० ॥ भृमिर्वातः । बाहुलकाद्भूमिः । क्रमितमिशतिस्त-
म्भामत इच्च ॥ ५७१ ॥ किमिः । संप्रसारणानुवृत्तेः कृमिरपि । तिमिर्मत्स्यभेदः । शितिर्मेचकशुक्रयोः । स्तिम्भिः समुद्रः । मनेरुच्च ॥ ५७२ ॥ मुनिः । वर्णेर्दलिश्चा-
हिरण्ये ॥ ५७३ ॥ वर्णिः सौत्रः । अस्य बलिरादेशः । करोपहारयोः पुंसि बलिः प्राण्यङ्गके छियाम् । हिरण्ये तु वर्णिः सुवर्णम् । वसिवपियजिराजिब्रजिसदिह-
निनाशिवाशिवारिभ्य इन् ॥ ५७४ ॥ वासिश्छेदनवस्तुनि । वापिः । वापी । याजिर्घृष्टा । राजिः । ब्राजिर्वातालिः । सादिः सारथिः । निघातिर्लोहघातिनी । वाशिरग्निः । वादिर्घिहान् । वारिर्गजबन्धनी । जले तु छीबम् । बाहुलकाद्वारिः पथिकसंहतौ । नहौ भश्च ॥ ५७५ ॥ नामिः स्यात्क्षत्रिये पुंसि । प्राण्यङ्गे तु छियाम् । पुंस्यपीति केचित् । कृषेर्वृद्धिश्छन्दसि ॥ ५७६ ॥ कार्षिः । श्रः श-
कुनौ ॥ ५७७ ॥ शारिः । शारिका । कृव उदीचां कारुषु ॥ ५७८ ॥ कारिः शिल्पी । जनिघसिभ्यामिप् ॥ ५७९ ॥ जनिर्जननम् । घासिर्भक्ष्यमग्निश्च । अज्यतिभ्यां च ॥ ५८० ॥ आजिः संग्रामः । आतिः पक्षी । पादे च ॥ ५८१ ॥ पदाजिः । पदातिः । अशिपणाय्यो रुडायलुकौ च ॥ ५८२ ॥ अशे रुः । राशिः पुञ्जः । पणायतेरायलुक् । पाणिः करः । वातेर्दिच्च ॥ ५८३ ॥ विः पक्षी । छियां वीत्यपि । प्रे हरतेः कृपे ॥ ५८४ ॥ प्रहिः कृपः । नौ व्यो यलोपः पूर्वस्य च दीर्घः ॥ ५८५ ॥ व्येज इण् स्याद् यलोपश्च नेर्दीर्घः । नीविः नीवी वक्ष्यन्थौ मूलघने च । समाने ख्यः स चोदात्तः ॥ ५८६ ॥ समानशब्दे उपपदे ख्या इत्य-
स्मादिण् स्यात्स च द्विच यलोपश्च समानस्य तूदात्तः स इत्यादेशश्च । समानं

ख्यायते जनैरिति सखा । आङि अिहनिभ्यां ह्रस्वश्च ॥ ५८७ ॥ इण् स्यात्स च
 डित् आङो ह्रस्वश्च । स्त्रियः पालयश्चिकोटयः । सर्पे वृत्रासुरेऽप्यहिः । अच इः
 ॥ ५८८ ॥ रविः । पविः । तरिः । कविः । अरिः । अलिः । खनिकध्यजज्य-
 सिवसिवनिसनिध्वनिग्रन्थिचरिभ्यश्च ॥ ५८९ ॥ खनिः । कर्षाहिंस्रः । अजिः ।
 असिः । वसिर्वस्त्रम् । वनिरग्निः । सनिर्भक्तिर्दानं च । ध्वनिः । ग्रन्थिः । चरिः
 पशुः । वृतेश्छन्दसि ॥ ५९० ॥ वर्तिः । भुजेः किञ्च ॥ ५९१ ॥ भुजिः ।
 कृगृशृकुटिभिदिछिदिभ्यश्च ॥ ५९२ ॥ इः कित्स्यात् । किरिर्वराहः । गिरि-
 गौत्राक्षिरोगयोः । गिरिणा काणः । गिरिकाणः । शिरिः शलभो हन्ता च ।
 पुरिर्नगरं राजा नदी च । कुटिः शाला शरीरं च । भिदिर्वज्रम् । छिदिः परशुः ।
 कुडिकम्प्योर्नलोपश्च ॥ ५९३ ॥ कुडि दाहे । कुडिर्देहः । कपिः । सर्वधातुभ्यो
 मनिन् ॥ ५९४ ॥ क्रियत इति कर्म । चर्म । भस्म । जन्म । शर्म । स्थाम
 बलम् । इस्मन्निति ह्रस्वः । छन्न । सुत्रामा । वृंहेर्नोच्च ॥ ५९५ ॥ नकारस्या-
 कारः । ब्रह्म तत्त्वं तपो वेदो ब्रह्मा विप्रः प्रजापतिः । अशिश्चिकिभ्यां छन्दसि
 ॥ ५९६ ॥ अश्मा । शक्मा । हृभृधृस्तृशृभ्य इमनिच् ॥ ५९७ ॥ हरिमा
 कालः । भरिमा कुटुम्बम् । धरिमा रूपम् । सरिमा वायुः । स्वरिमा तल्पम् ।
 शरिमा प्रसवः । जनिमृङ्भ्यामिमनिन् ॥ ५९८ ॥ जनिमा जन्म । मरिमा
 मृत्युः । वेचः सर्वत्र ॥ ५९९ ॥ छन्दसि भाषायां चेत्यर्थः । वेमा तन्तुवायदण्डः
 अर्धर्चादिः । सामनी वेमनी इति वृत्तिः । नामन् सीमन् व्योमन् रोमन् लोमन्
 पाप्मन् ध्यामन् ॥ ६०० ॥ सप्त अमी निपात्यन्ते । ज्ञायतेऽनेनेति नाम । सिनो-
 तेर्दीर्घः । सीमा सीमानौ सीमानः । पक्षे डाप् । सीमे सीमाः । व्येजोऽन्त्य-
 स्योत्त्वं गुणः । व्योम । रौतेः रोम । लोम । पाप्मा पापम् । ध्याम परिमाणं
 तेजश्च । मिथुने मनिः ॥ ६०१ ॥ उपसर्गक्रियासंबन्धो मिथुनम् । स्वरार्थमिदम् ।
 छशर्मा । सातिभ्यां मनिन्मनिणौ ॥ ६०२ ॥ स्यति, साम । सामनी ।
 आत्मा । हनिमशिभ्यां सिकन् ॥ ६०३ ॥ हंसिका हंसयोषिति । मक्षिका ।
 कोररन् ॥ ६०४ ॥ कवरः । गिर उडच् ॥ ६०५ ॥ गरुडः । इन्देः कमिन्न-
 लोपश्च ॥ ६०६ ॥ इहम् । कायतेर्डिमिः ॥ ६०७ ॥ क्रिम् । सर्वधातुभ्यः
 छ्रन् ॥ ६०८ ॥ वस्त्रम् । अस्त्रम् । शस्त्रम् । इस्मन्निति ह्रस्वत्वम् । छादनाच्छ-
 त्सम् । अस्जिगमिनमिहनिविश्यशां वृद्धिश्च ॥ ६०९ ॥ भ्राष्ट्रः । गान्ध्रं

शकटम् । नान्नं स्तोत्रम् । हान्नं मरणम् । वैष्टं विष्टम् । आष्टमाकाशम् ।
 दिवेद्युच्च ॥ ६१० ॥ द्यौत्रम् ज्योतिः । उषिखनिभ्यां कित् ॥ ६११ ॥ उष्ट्रः ।
 खात्रं खनित्रं जलाधारश्च । सिविमुच्योष्टेरु च ॥ ६१२ ॥ सूत्रम् । मूत्रम् ।
 अमिचिमिदिशसिभ्यः कत्रः ॥ ६१३ ॥ आन्त्रम् । चित्रम् । मित्रम् । शस्त्रम् ।
 पुत्रो ह्रस्वश्च ॥ ६१४ ॥ पुत्रः । स्त्यायतेडूट् ॥ ६१५ ॥ स्त्री । गुधृवोपचि-
 वचियमिसदिक्षदिभ्यस्त्रः ॥ ६१६ ॥ गोत्रं स्यान्नामवंशयोः । गोत्रा पृथिवी ।
 धर्त्रं गृहम् । वेत्रम् । पक्त्रम् । वक्त्रम् । यन्त्रम् । सत्त्रम् । क्षत्रम् । हुयामाश्रुभसि-
 भ्यस्त्रन् ॥ ६१७ ॥ होत्रम् । यात्रा । मात्रा । श्रोत्रम् । भस्त्रा । गमेरा च
 ॥ ६१८ ॥ गात्रम् । दादिभ्यश्छन्दसि ॥ ६१९ ॥ दात्रम् । पात्रम् । भूवादिगृ-
 भ्यो णित्रन् ॥ ६२० ॥ भावित्रम् । वादित्रम् । गारित्रमोदनम् । चरेर्वृत्ते
 ॥ ६२१ ॥ चारित्रम् । अशिन्नादिभ्य इत्रोत्रौ ॥ ६२२ ॥ अशित्रम् । वहित्रम् ।
 धरित्री मही । त्रैङ् एवमादिभ्य उत्रः । त्रोटं प्रहरणम् । वृञ् वहत्रं प्रावरणम् ।
 अमेद्विषति चित् ॥ ६२३ ॥ अमित्रः शत्रुः । आ समिण्नि कषिभ्याम् ॥ ६२४ ॥
 संपूर्वादिणो निपूर्वात्कषेश्च आ स्यात् । स्वरादित्वादव्ययत्वम् । समया । निकषा ।
 चितेः कणः कश्च ॥ ६२५ ॥ बाहुलकाद् गुणः । चिक्रणं मसृणं स्त्रिधम् । सूचेः
 स्मन् ॥ ६२६ ॥ सूक्ष्मम् । पातेडुम्सुन् ॥ ६२७ ॥ पुमान् । रुचिमुजिभ्यां
 किष्यन् ॥ ६२८ ॥ रुचिष्यमिष्टम् । भुजिष्यो दासः । वसेस्तिः ॥ ६२९ ॥
 वस्तिर्नाभेरधो द्वयोः । वस्तयः स्युर्दशासूत्रे । बाहुलकात् शासः शास्तिः राज-
 दण्डः । विन्ध्याख्यमगमस्यतीत्यगस्तिः । शकन्ध्वादिः । सावसेः ॥ ६३० ॥
 स्वस्ति । स्वरादिपाठादव्ययत्वम् । वौ तसेः ॥ ६३१ ॥ वितस्तिः । पदिप्रथिभ्यां
 नित् ॥ ६३२ ॥ पत्तिः । प्रथितिः । तितुत्रेष्वग्रहादीनामितीड् । टृणातेर्ह्रस्वश्च
 ॥ ६३३ ॥ हतिः । कृतृकृपिभ्यः कोटन् ॥ ६३४ ॥ किरीटं शिरोवेष्टनम् ।
 तिरीटं सवर्णम् । कृपीटं कुक्षिवारिणोः । रुचिर्वाचिकुचिकुटिभ्यः कितच् ॥ ६३५ ॥
 रुचितमिष्टम् । उचितम् । कुचितं परिमितम् । कुटितं कुटिलम् । कुटिकुषिभ्यां कमलन्
 ॥ ६३६ ॥ कुड्मलम् । कुष्मलम् । कुषेर्लश्च ॥ ६३७ ॥ कुल्मलं पापम् । सर्व-
 धातुभ्योऽसुन् ॥ ६३८ ॥ चेतः । सरः । पयः । सदः । रपेरत एच्च ॥ ६३९ ॥
 रेपोऽवधम् । अशेर्देवने युट् च ॥ ६४० ॥ देवने स्तुतौ । यशः । उब्जेर्बले
 बलोपश्च ॥ ४४१ ॥ ओजः । श्वेः संप्रसारणं च ॥ ६४२ ॥ शवः । शवसी ।

बलपर्यायोऽयम् । अयतेः स्वाङ्गे शिरः किञ्च ॥ ६४३ ॥ अयतेः शिर आदेशो-
 ऽसृन् किञ्च । शिरः । शिरसी । अर्तेरुच्च ॥ ६४४ ॥ उरः । व्याधौ शुट् च
 ॥ ६४५ ॥ अशौ गुदव्याधिः । उदके नुट् च ॥ ६४६ ॥ अर्तेरसृन् स्यात्तस्य च
 नुट् । अर्णः । अर्णसी । इण आगसि ॥ ६४७ ॥ एनः । रिचेर्धने धिञ्
 ॥ ६४८ ॥ चात्प्रत्ययस्य नुट् । वित्वात्कुत्वम् । रेकणः सुवर्णम् । चायतेरन्ने ह्रस्वश्च
 ॥ ६४९ ॥ चनो भक्तम् वृद्धशीङ्भ्यां रूपस्वाङ्गयोः पुट् च ॥ ६५० ॥ वर्षो
 रूपम् । शेषो गुह्यम् । स्रुरीभ्यां तुट् च ॥ ६५१ ॥ स्रोतः । रेतः । पातेर्बले जुट्
 च ॥ ६५२ ॥ पाजः । पाजसी । उदके शुट् च ॥ ६५३ ॥ पाथः । अन्ने च
 ॥ ६५४ ॥ पाथो भक्तम् । अदेर्नुम् धौ च ॥ ६५५ ॥ अदेर्भक्ते वाच्येऽसृन्
 नुमागसो धादेशश्च । अन्धोऽन्नम् । स्कन्देश्च स्वाङ्गे ॥ ६५६ ॥ स्कन्दः ।
 स्कन्दसी । आपः कर्माख्यायाम् ॥ ६५७ ॥ कर्माख्यायां ह्रस्वो नुट् च वा ।
 अग्रः । अपः । बाहुलकात् । आपः । आपसी । रूपे जुट् च ॥ ६५८ ॥ अब्जो
 रूपम् । उदके नुम्भौ च ॥ ६५९ ॥ अम्भः । नहेर्दिवि भश्च ॥ ६६० ॥
 नभः । इण आग अपराधे च ॥ ६६१ ॥ आगः पापापराधयोः । अमेर्हुक् च
 ॥ ६६२ ॥ अंहः । रमेश्च ॥ ६६३ ॥ रंहः । देशे ह च ॥ ६६४ ॥ रमन्तेऽ-
 स्मिन् रहः । अक्च्यञ्जियुजिभृजिभ्यः कुञ्च ॥ ६६५ ॥ एभ्योऽसृन् कवर्गश्चा-
 न्तादेशः । अङ्कश्चिह्नशरीरयोः । अङ्गः पक्षी । योगः समाधिः । भर्गस्तेजः ।
 भूरञ्जिभ्यां कित् ॥ ६६६ ॥ भुवः । रजः । वसेर्णित् ॥ ६६७ ॥ वासो वस्त्रम् ।
 चन्देरादेश्च छः ॥ ६६८ ॥ छन्दः । पचिवचिभ्यां सुट् च ॥ ६६९ ॥ पक्षसी
 तु स्मृतौ पक्षौ । वक्षो हृदयम् । वहिहाधावभ्यश्छन्दसि ॥ ६७० ॥ वक्षाः अन-
 द्वात् । हासाश्चन्द्रः । घासाः पर्वत इति प्राञ्चः । घस्तुतस्तु णिदित्यनुवर्तते न तु
 छट् । तेन वहेरुपधावृद्धिः । इतरयोरातो युगिति युक् । शोणा घृष्णू पृवाहसा ।
 श्रोता इवं गृणतः स्तोमवाहाः । विश्वो विहायाः । वाजम्भरो विहायाः । देवो न
 यः पृथिवीं विश्वधायाः । अधारयत् पृथिवीं विश्वधायसम् । धर्णसं भूरिधायसमि-
 त्यादि । इण आसिः ॥ ६७१ ॥ अयाः वह्निः । स्वरादिपाठादव्ययत्वम् ।
 मिथुनेऽसिः पूर्ववच्च सर्वम् ॥ ६७२ ॥ उपसर्गविशिष्टो धातुमिथुनं तत्रासृनोऽपवा-
 दोऽसिः स्वरार्थः । नञि हन एह च ॥ ६७३ ॥ अनेहाः । अनेहसौ । विधावो-
 वेध च ॥ ६७४ ॥ विदधातीति वेधाः । नुवो धुट् च ॥ ६७५ ॥ नोधाः ।

गतिकारकोपपदयोः पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं च ॥६७६॥ असिः स्यात् । छतपाः ।
जातवेदाः । गतिकारकोपपदात् कृदित्युत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वे सति शेषस्यानुदात्तत्वे
प्राप्ते तदपवादाथमिदम् । चन्द्रे मो ङित् ॥ ६७७ ॥ चन्द्रोपपदान्माङोऽसिः
स्यात्स च ङित् । चन्द्रमाः । वयसि धावः ॥ ६७८ ॥ वयोधास्तरुणः । पयसि
च ॥ ६७९ ॥ पयोधाः समुद्रो मेघश्च । पुरसि च ॥ ६८० ॥ पुरोधाः । पुरुरवाः
॥ ६८१ ॥ पुरुशब्दस्य दीर्घो रौतेरसिश्च निपात्यते । चक्षेर्वहुलं शिञ्च ॥ ६८२ ॥
नृचक्षाः । उषः कित् ॥ ६८३ ॥ उषः । दमेरुनसिः ॥ ६८४ ॥ सप्तार्चिर्वमुनाः ।
अङ्गतेरसिरुडागमश्च ॥ ६८५ ॥ अङ्गिराः । सप्तैरप्पूर्वादसिः ॥ ६८६ ॥
अप्सरसः । प्रायेणायं भूञ्चि । अप्सरसः । विदिमुजिभ्यां विश्वे ॥ ६८७ ॥ विश्व-
वेदाः । विश्वभोजाः । वशेः कनसिः ॥ ६८८ ॥ संप्रसारणम् । उशनाः ॥

॥ इत्युणादिषु चतुर्थः पादः ॥

पञ्चमः पादः ।

अदि भुवो डुतच् ॥ ६८९ ॥ अदभुतम् । गुधेरुमः ॥ ६९० ॥ गोधूमः ।
मसेरुरुन् ॥ ६९१ ॥ मसूरः । प्रथमे पादे असेरुन्मसेश्चेत्यत्र व्याख्यातः ।
स्थः किञ्च ॥ ६९२ ॥ स्थूरो मनुष्यः । पातेरतिः ॥ ६९३ ॥ पातिः स्वामी ।
संपातिः पक्षिराजः । वातेर्नित् ॥ ६९४ ॥ वातिरादित्यसोमयोः । अर्तेश्च ॥ ६९५ ॥
अरतिरुद्वेगः । तृहेः क्तो हलोपश्च ॥ ६९६ ॥ तृणम् । वृष्णलुठितनिताडिभ्य
उलच् तण्डश्च ॥ ६९७ ॥ ग्रियन्ते लुव्यन्ते तन्यन्ते ताड्यन्त इति वा तण्डुलाः ।
दंसेष्टनौ न आ च ॥ ६९८ ॥ दासः सेवकश्चद्वयोः । दंशेश्च ॥ ६९९ ॥
दाशो धीवरः । उदि चेर्हंसिः ॥ ७०० ॥ स्वरादिपाठादव्ययत्वम् । उच्चैः ।
नौ दीर्घश्च ॥ ७०१ ॥ नीचैः । सौ रमेः क्तो दमे पूर्वपदस्य च दीर्घः ॥ ७०२ ॥
रमेः छपूर्वाद्दमे वाच्ये क्तः स्यात् । कित्वादनुनासिकलोपः । सूरत उपशान्तो दया-
लुश्च । पूर्वो यण् णुक् ह्रस्वश्च ॥ ७०३ ॥ यत्प्रत्ययः । पुण्यम् । स्तंसेः शिः-
कुट् किञ्च ॥ ७०४ ॥ स्तंसतेः शिरादेशः यत्प्रत्ययः कित्स्य कुडागमश्च । शिक्वम् ।
अर्तैः क्युरुश्च ॥ ७०५ ॥ उरणो मेघः । हिंसेरीरन्तीरचौ ॥ ७०६ ॥ हिंसीरो
व्याघ्रदुष्टयोः । उदि दृणातेरजलौ पूर्वपदान्त्यलोपश्च ॥ ७०७ ॥ उदरम् । ङित्

खनेमुट स चोदात्तः ॥ ७०८ ॥ अच् अल् च डिस्स्याद्धातोर्मुट् स चोदात्तः ।
 मुखम् । अमेः सन् ॥ ७०९ ॥ अंसः । मुहेः खो मूर्च ॥ ७१० ॥ मूर्खः ।
 नहेर्हलोपश्च ॥ ७११ ॥ नखः । शीङो ह्रस्वश्च ॥ ७१२ ॥ शिखा । माङ्
 ऊखो मय् च ॥ ७१३ ॥ मयूखः । कलिगलिभ्यां फगस्योच्च ॥ ७१४ ॥
 कुल्फः शरीरावयवो रोगश्च । गुल्फः पादग्रन्थिः । स्पृशेः श्वण् शुनौ पृ च ॥ ७१५ ॥
 श्वण्शुनौ प्रत्ययौ पृ इत्यादेशः । पार्श्वोऽस्त्री कक्षयोरधः । पर्शुरायुधम् । इमनि
 अयतेर्हुन् । ७१६ ॥ इमन्शब्दो मुखवाची मुखमाश्रयत इति इमश्रुः । अश्ववाद-
 यश्च । ७१७ ॥ अश्रु नयनजलम् । जनेष्टन् लोपश्च ॥ ७१८ ॥ जटा । अच्
 तस्य जङ्घ च ॥ ७१९ ॥ तस्य जनेः जङ्घादेशः स्यादच् । जङ्घा । हन्तेः शरीरा-
 वयवे द्वे च ॥ ७२० ॥ जघनम् । पश्चान्नितम्बः स्त्रीकटयाः क्लीबे तु जघनं पुरः ।
 क्लिशेरन् लोपश्च ॥ ७२१ ॥ लकारस्यलोपः । केशः । फलेरितजादेश्च पः ॥ ७२२ ॥
 पलितम् । कृत्वादिभ्यः संज्ञायां वुन् ॥ ७२३ ॥ करकः । करका । कटकः ।
 नरकम् । नरकः । नरको नारकोऽपि चेति द्विरूपकोशः । सरकं गगनम् । कोरकः
 कोरकं च । चीकयतेराद्यन्तविपर्ययश्च ॥ ७२४ ॥ कीचको वंशभेदः । पचिमच्यो-
 रिष्ठोपधायाः ॥ ७२५ ॥ पेचकः । मेचकः । जनेररष्ट च ॥ ७२६ ॥ जठरम् ।
 वचिमनिभ्यां चिच्च ॥ ७२७ ॥ वठरो मूर्खः । मठरो मुनिशौण्डयोः । बिदादित्वा-
 न्माठरः । गर्गादित्वान्माठर्यः । ऊर्जि दृणातेरलचौ पूर्वपदान्तलोपश्च ॥ ७२८ ॥
 ऊर्दरः शूररक्षसोः । कृदरादयश्च ॥ ७२९ ॥ कृदरः कुसूलः । सुदरं विलसत् ।
 सुदरः सर्पः । हन्तेयुन्नाद्यन्तयोर्धत्वतत्त्वे ॥ ७३० ॥ घातनो मारकः ।
 क्रमिगमिक्षमिभ्यस्तुन् वृद्धिश्च ॥ ७३१ ॥ क्रान्तुः पक्षी । गान्तुः पथिकः । क्षान्तु-
 र्मशकः । हर्यतेः कन्यन् हिरच् ॥ ७३२ ॥ कन्यन् प्रत्ययः । हिरण्यम् । कृवः
 पासः ॥ ७३३ ॥ कर्पासः । बिल्वादित्वात्कर्पासं वस्त्रम् । जनेस्तु रश्च
 ॥ ७३४ ॥ जतुर्हस्ती योनिश्च । ऊर्णोतेर्दः ॥ ७३५ ॥ ऊर्णा । दधातेर्यत् तुट्
 च ॥ ७३६ ॥ धान्यम् । जोर्यतेः क्रिन् रश्च वः ॥ ७३७ ॥ जिद्रिः स्यात्कल्-
 पक्षिणोः । बाहुलकाद्धलि चेति दीर्घो न । मव्यतेर्यलोपो मश्चापतुङालः ॥ ७३८ ॥
 मव्यतेरालप्रत्ययः स्यात्तस्यापतुङाङमो धातोर्धलोपो मश्चारान्त्यस्य ममापतालो
 विषये । ऋजेः कीकन् ॥ ७३९ ॥ ऋजीक इन्द्रो धूमश्च । तनोतेर्दः सन्वच्च
 ॥ ७४० ॥ तितडः । पुंसि ह्रीवे । अर्भकपृथुकपाका वयसि ॥ ७४१ ॥

कथु वृद्धौ । अतो वुन् । भकारश्चान्तादेशः । प्रथेः कुक्कलसंप्रसारणं च । पिबतेः
 कन् । अवद्यावमाधमावरेफाः ॥ ७४२ ॥ कुत्सिते वदेर्नञि यत् । अवद्यम् । अव-
 तेरसः । वस्य पक्षे धः । अवमः । अवमः । अर्तेर्वन् । अर्वा । रिक्तेस्तौ-
 दादिकाद् रेफः । लोरोडोह्वस्वः पुट् च तरौ श्लेषणकुत्सनयोः ॥ ७४३ ॥
 तरौ प्रत्ययौ क्रमात् स्तो धातोर्ह्रस्वः प्रत्ययस्य पुट् । लिप्तं विलिप्तम् । रिप्रं कुत्सि-
 तम् । छिशेरीचोपधायाः कन् लोपश्च लो नाम् च ॥ ७४४ ॥ क्लिशेः कन्
 स्यात् उपधाया ईत्वं लस्य लोपो नामागमश्च । कीनाशो यमः । कित्त्वफलं
 विन्त्यम् । अश्रोतेराशुक्रमणि वरट् ॥ ७४५ ॥ चकारादुपधाया ईत्वम् । ईश्वरः ।
 चतेरुरन् ॥ ७४६ ॥ चत्वारः । प्राततेररन् ॥ ७४७ ॥ प्रातः । अमेस्तुट् च
 ॥ ७४८ ॥ अन्तर्मध्यम् । दहेर्गो लोपो दश्च नः ॥ ७४९ ॥ गप्रत्ययो धातोर्-
 न्तस्य लोपो दकारस्य नकारः । नगः । सिचेः संज्ञायां हनुमौ कश्च ॥ ७५० ॥
 सिञ्चतेः कप्रत्ययो हकारादेशो नुम् च स्यात् । सिहः । व्याङ्गि प्रातेश्च जातौ
 ॥ ७५१ ॥ कप्रत्ययः स्यात् । व्याघ्रः । हन्तेरच् घुर च ॥ ७५२ ॥ घोरम् ।
 क्षमेरुपयालोपश्च ॥ ७५३ ॥ चादच् । क्षमा । तरतेर्ङिः ॥ ७५४ ॥ त्रयः । त्रीन्
 ग्रहेरनिः ॥ ७५५ ॥ ग्रहणिः । ङोष् । ग्रहणी व्याधिभेदः । प्रथेरमच् ॥ ७५६ ॥
 प्रथमः । चरेश्च ॥ ७५७ ॥ चरमः । मङ्गेरलच् ॥ ७५८ ॥ मङ्गलम् ।

॥ इत्युणादिषु पञ्चमः पादः ॥

अथ पाणिनीयशिक्षा ।

अथ शिक्षां प्रवक्ष्यामि पाणिनीयं मतं यथा । शास्त्रानुपूर्वं तद्विद्याद्यथोक्तं लोक-
वेदयोः ॥१॥ प्रसिद्धमपि शब्दार्थमविज्ञातमबुद्धिभिः । पुनर्व्यक्तोक्तिष्यामि वाच
उच्चारणे विधिम् ॥२॥ त्रिषष्टिश्चतुःषष्टिर्वा वर्णाः शम्भुमते मताः । प्राकृते संस्कृते
चापि स्वयं प्रोक्ताः स्वयंभुवा ॥३॥ स्वरा विंशतिरेकश्च स्पर्शानां पञ्चविंशतिः ।
यादयश्च स्मृता ह्यष्टौ चत्वारश्च यमाः स्मृताः ॥४॥ अनुस्वारो विसर्गश्च २८ऽपौ
चापि पराश्रितौ । दुःस्पृष्टश्चेति विज्ञेय लृकारः प्लुत एव च ॥५॥ ॥१॥ आत्मा
बुद्ध्या समेत्यार्थान्मनो युङ्क्ते विवक्षया । मनः कायाग्निनाहन्ति स प्रेरयति
माहृतम् ॥६॥ माहृतस्तूरसि चरन्मन्द्रं जनयति स्वरम् । प्रातःसवनयोगं तं छन्दो
गायत्रमाश्रितम् ॥७॥ कण्ठे माधयन्दिनयुगं मध्यमं ध्रैष्टुभानुगम् । तारं तार्तीयसवनं
शीर्षण्यं जागतानुगम् ॥८॥ सोदोणौ मूढन्यभिज्ञतो वक्त्रमापद्य माहृतः । वर्गाञ्जनयते
तेषां विभागः पञ्चधा स्मृतः ॥९॥ स्वरतः कालतः स्थानात्प्रयत्नानुप्रदानतः । इति
वर्णविदः प्राहुर्निपुणं तन्निबोधत ॥१०॥ ॥२॥ उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितश्च स्वरा-
स्त्रयः । ह्रस्वो दीर्घः प्लुत इति कालतो नियमा अवि ॥११॥ उदात्ते निषादगान्धारा-
वनुदात्त ऋषभधैवतौ । स्वरितप्रभवा ह्येते षड्जमध्यमपञ्चमाः ॥१२॥ अष्टौ
स्थानानि वर्णानामुरः कण्ठः शिरस्तथा । जिह्वामूलं च दन्ताश्च नासिकोष्ठौ च
तालु च ॥१३॥ ओभावश्च विवृत्तिश्च शषसा रेफ एव च । जिह्वामूलमुपमा च
गतिरष्टविधोष्मणः ॥१४॥ यद्योभावप्रसंधानमुकारादिषु पदम् । स्वरान्तं तादृशं
विद्याद्यदन्यद्व्यक्तमूष्मणः ॥१५॥ ॥३॥ हकारं पञ्चमैर्युक्तमन्तःस्थानिश्च संयुतम् ।
उरस्यं तं विजानीयात्कण्ठ्यमाहुरसंयुतम् ॥१६॥ कण्ठ्यावहविचुयशास्तालव्या
ओष्ठजाबुपू । स्युर्मूर्धन्या ऋदुरषा दन्त्या लतुलसाः स्मृताः ॥१७॥ जिह्वामूले तु
कुः प्रोक्तो दन्त्योष्ठयो वः स्मृतो ब्रुधैः । एषे तु कण्ठतालव्या ओऔ कण्ठोष्ठजौ
स्मृतौ ॥१८॥ अर्धमात्रा तु कण्ठ्या स्यादेकारैकारयोर्भवेत् । ओकारौकारयोर्मात्रा
तयोर्विवृतसंवृतम् ॥१९॥ संवृतं मात्रिकं ज्ञेयं विवृतं तु द्विमात्रिकम् । घोषा वा
संवृताः सर्वे अघोषा विवृताः स्मृताः ॥२०॥ ॥४॥ स्वराणामूष्मणां चैव विवृतं
करणं स्मृतम् । तेभ्योऽपि विवृतावेडौ ताभ्यामैवौ तथैव च ॥२१॥ अनुस्वारयमानां

च नासिकास्थानमुच्यते । अयोगवाहा विज्ञेया आश्रयस्थानभागिनः ॥२२॥ अला-
बुवीणानिर्घोषो दन्त्यमूल्यस्वराननु । अनुस्वारस्तु कर्तव्यो नित्यं होः शप्तेषु
च ॥२३॥ अनुस्वारे विवृत्त्या तु विरामे चाक्षरद्वये । द्विरोष्ठ्यौ तु विगृह्णीयाद्यत्रौकार-
वकारयोः ॥२४॥ व्याघ्री यथा हरेत्पुत्रान्दंष्ट्राभ्यां न च पीडयेत् । भीता पतनभे-
दाभ्यां तद्वद्वर्णान्प्रयोजयेत् ॥२५॥ ॥५॥ यथा सौराष्ट्रिका नारी तर्कं इत्यभिभाषते ।
एवं रङ्गाः प्रयोक्तव्याः खे अरौ इव खेदया ॥२६॥ रङ्गवर्णं प्रयुज्जीरन्नो ग्रसेत्पूर्वम-
क्षरम् । दीर्घस्वरं प्रयुज्जीयात्पश्चान्नासिक्यमाचरेत् ॥२७॥ हृदये चैकमात्रस्त्वर्थ-
मात्रस्तु मूर्धनि । नासिकायां तथार्धं च रङ्गस्यैव द्विमात्रता ॥२८॥ हृदयादुत्क्रे-
तिष्ठन्कांस्थेन समनुस्वरन् । मार्दवं च द्विमात्रं च जवन्वाँ इति निदर्शनम् ॥२९॥
मध्ये तु कम्पयेत्कम्पमुभौ पार्श्वौ समौ भवेत् । सरङ्गं कम्पयेत्कम्पं रथीवेति
निदर्शनम् ॥३०॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या नाव्यक्ता न च पीडिताः । सम्यग्वर्ण-
प्रयोगेण ब्रह्मलोके मदीयते ॥३१॥ ॥६॥ गीती शीघ्री शिरःकम्पो तथा लिखित-
पाठकः । अनर्थज्ञोऽल्पकण्ठश्च षडेते पाठकाधमाः ॥३२॥ माधुर्यमक्षरव्यक्तिः पद-
च्छेदस्तु सुस्वरः । धैर्यं लयसमर्थं च षडेते पाठका गुणाः ॥३३॥ शङ्कितं भोतमुद-
घृष्टमव्यक्तमनुनासिकम् । कांकस्वरं शिरसि गतं तथा स्थानविवर्जितम् ॥३४॥
उपांशु दण्डं त्वरितं निरस्तं विलम्बितं गदुगदितं प्रगीतम् । निष्पीडितं ग्रस्तपदाक्षरं
च वदेन्न दीनं न तु सानुनास्यम् ॥३५॥ प्रातः पठेन्नित्यमुरःस्थितेन स्वरेण शार्दू-
लरुतोपमेन । मध्यदिने कण्ठगतेन चैव चक्राह्वसंकृजितसन्निभेन ॥३६॥ तारं तु
विद्यात्सवनं तृतीयं शिरोगतं तच्च सदा प्रयोज्यम् । मयूरहंसान्यभृतस्वराणां तुल्येन
नादेन शिरःस्थितेन ॥३७॥ ॥७॥ अचोऽस्पृष्टा यणस्त्वेषन्नेमत्पृष्टाः शलः स्मृताः ।
शेषाः स्पृष्टा हलः प्रोक्ता निशोधानुप्रदानतः ॥३८॥ अमोऽनुनासिका न हौ नादिनो
ह्रस्वः स्मृताः । ईषन्नादा यणो जश्च श्वासिनस्तु खफादयः ॥३९॥ ईषच्छ्वासांश्चरो
विद्यादुर्गोर्धामैतत्प्रचक्षते । दाक्षीपुत्रपाणिनिना येनेदं व्यापितं भुवि ॥४०॥ छन्दः
पादौ तु वेदस्य हस्तौ कल्पोऽथ पठ्यते । ज्योतिषामयनं चक्षुर्निरुक्तं श्रोत्रमुच्यते
॥४१॥ शिक्षा घ्राणं तु वेदस्य मुखं व्याकरणं स्मृतम् । तस्मात्साङ्गमधोत्येव ब्रह्म-
लोके मदीयते ॥४२॥ ॥८॥ उदात्तमाख्याति वृषोङ्गुलीनां प्रदेशिनीमूलनिविष्ट-
मूर्धा । उपान्तमध्ये स्वरितं धृतं च कनिष्ठिकायामनुदात्तमेव ॥४३॥ उदात्तं प्रदेशिनीं
विद्यात्प्रचयं मध्यतोङ्गुलिम् । निहतं तु कनिष्ठिकायां स्वरितोपकनिष्ठिकाम् ॥४४॥
अन्तोदात्तमाद्युदात्तमुदात्तमनुदात्तं नीचस्वरितम् । मध्योदात्तं स्वरितं द्रुपदात्तं त्र्युदा-
त्तमिति नवपदशब्दा ॥४५॥ अग्निः सोमः प्रवो वीर्यं हविषां स्ववृंहस्वपतिरिन्द्रा-

बृहस्पती । अग्निरित्यन्तोदात्तं सोम इत्याद्युदात्तं प्रेत्युदात्तं व इत्यनुदात्तं वीर्यं
नीचस्वरितम् ॥४६॥ हविषां मध्योदात्तं स्वरिति स्वरितम् । बृहस्पतिरिति
द्युदात्तमिन्द्राबृहस्पती इति त्र्युदात्तम् ॥४७॥ अनुदात्तो हृदि ज्ञेयो मूध्न्युदात्त
उदाहृतः । स्वरितः कर्णमूलीयः सर्वास्ये प्रचयः स्मृतः ॥४८॥ ॥९॥ चापस्तु वदते
मात्रां द्विमात्रं त्वेव वायसः । शिखो रोति त्रिमात्रं तु नकुलस्त्वर्धमात्रकम् ॥४९॥
कुतीर्थादागतं दशमपवर्णं च भक्षितम् । न तस्य पाठे मोक्षोऽस्ति पापाहेरिव
किल्बिषाद् ॥५०॥ सुतीर्थादागतं व्यक्तं स्वाम्नायं सुव्यवस्थितम् । सुस्वरेण सुव-
क्त्रेण प्रयुक्तं ब्रह्म राजते ॥५१॥ मन्त्रो द्वीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्याप्रयुक्तो न
तमर्थमाह । स वाग्वज्रो यजमानं दिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतोऽपराधाद् ॥५२॥
अवक्षरं हतायुष्यं त्रिस्वरं व्याधिपीडितम् । अक्षताऽशस्त्ररूपेण वज्रं पतति मस्तके
॥५३॥ हस्तहीनं तु योऽधीते स्वरवर्णविवर्जितम् । ऋग्यजुःसामभिर्दग्धो वियोनि-
मधिगच्छति ॥५४॥ हस्तेन वेदं योऽधीते स्वरवर्णार्थसंयुतम् । ऋग्यजुःसामभिः पूतो
ब्रह्मलोके महीयते ॥५५॥ ॥१०॥ शंकरः शांकरि प्रादाद्वाक्षोपुत्राय धीमते । वाङ्
मयेभ्यः समाहृत्य देवीं वाचमिति स्थितिः ॥५६॥ येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य
महेश्वराद् । कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥५७॥ येन धौता गिरः
पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः । तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनये नमः ॥५८॥
अज्ञानान्धस्य लोकस्य ज्ञानाङ्गनशलाकया । चक्षुरुन्मूलितं येन तस्मै पाणिनये
नमः ॥५९॥ त्रिनयनमभिमुखनिःसृतामिमां य इह पठेत्प्रयतश्च सदा द्विजः । स
भवति धनधान्यपशुपुत्रकीर्तिमानतुलं च सुखं समश्नुते दिवीति दिवीति ॥६०॥ ॥११॥
अथ शिक्षामात्मोदात्तश्च हकारं स्वराणां यथा गीत्यचोऽष्टोदात्तं चापस्तु शंकर
एकादश ॥

इति पाणिनीयशिक्षा समाप्ता ।

अथ गणपाठः ।

प्रथमोऽध्यायः ।

सर्वादीनि सर्वनामानि १।१।२७। सर्व विश्व उभ उभय इतर इतम अन्य
अन्यतर इतर त्वत् त्व नेम सम सिम । पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि
व्यवस्थायामरुंज्ञायाम् । स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् । अन्तरं बहिर्योगोपरुंज्ञानयोः ।
त्यद् तद् यद् एतद् इदम् अदस् एक द्वि युष्मद् अस्मद् भवतु किम् ।
इति सर्वादिः ॥१॥

स्वरादिनिपातमव्ययम् १।१।३७। स्वरः अन्तरः प्रातः । अन्तोदात्ताः ।
पुनर् सनुतर् उच्चैस् नीचैस् शनैस् ऋधक् ऋते युगपत् आरात् [अन्तिकात्]
पृथक् । आद्युदात्ताः । ह्यस् श्वस् दिवा रात्रौ सायम् चिरम् मनाक् ईषत्
[शश्वत्] जोषम् तूष्णीम् बहिस् [अधस्] अवस् समया निकषा स्वयम् मृषा
नक्तम् नज् हेतौ [हे है] इद्धा अद्धा सामि । अन्तोदात्ताः । वत् [१।१।११९]
ब्राह्मणवत् क्षत्रियवत् सना सनत् सनात् उपधा तिरस् । आद्युदात्ताः । अन्तरा ।
अन्तोदात्तः । अन्तरेण [मक्] ज्याक् [योक् नक्] कम् शम् सना सहसा
[श्रद्धा] अलम् स्वधा वषट् विना नाना स्वस्ति अन्यत् अस्ति उपांशु क्षमा
विहायसा दोषा मुधा दिष्ट्या वृथा मिथ्या । त्वातोऽहन्कहन्तः । कृन्मकारसंध्यक्ष-
रान्ताऽव्ययीभावश्च । पुरा मिथो मिथस् प्रायस् मुहुस् प्रवाहुक् प्रवाहिका आर्य-
हलम् अभीक्ष्णम् साकम् सार्धम् [सन्नम् समम्] नमस् हिरक् । तसिलादय-
स्तद्धिता एधाचपर्यन्ताः [१।३।७-४६] शस्तसी कृत्वसृच् सृच् आस्थालौ ।
च्यर्थश्च । [अथ] अम् आम् प्रताम् प्रतान् प्रशान् । आकृतिगणोऽयम् ।
तेनान्येऽपि । तथाहि । माङ् श्रम् कामम् [प्रकामम्] भूयस् परम् साक्षात्
सावि (सावि) सत्यम् मंक्षु संवत् अवश्यम् सपदि प्रादुस् आविस् अनिशम्
नित्यम् नित्यदा सदा अजन्म संततम् उषा ओम् भूर् भुवर् इति तरसा सृष्टु
कु अज्जसा अ मिथु (अमिथु) विथक् भाजक् अन्वक् चिराय चिरम् चिररात्राय
चिरस्य चिरेण चिरात् अस्तम् आनुषक् अनुषक् अनुषट् अन्नस् (अम्मस्) अन्नः

(अम्भर्) स्थाने वरम् दुष्टु बलात् शु अवाक् शुदि वदि इत्यादि । तसिलादयः प्राक्पाशपः [६।३।३५] । शस्त्रभृतयः प्राक्समासान्तेभ्यः [५।१।४२-६८] मान्तः । कृत्वोर्थः । तसिवती । नानाजाविति ॥ इति स्वरादिः ॥२॥

चादयोऽस्त्वे १।४।५७। च वा ह अह एव एवम् नूनम् शश्वत् युगपत् भूयस् सूपत् कूपत् कुबित् नेत् चेत् चण् कच्चित् यत्र तत्र नह हन्त माकिम् माकीम् माकिर् नाकिम् नकीम् नकिर् आकीम् माह् नञ् तावत् यावत् त्वा त्वै द्वै न्वै रै [रे] ओषट् वौषट् स्वाहा स्वधा ओम् तथा तथाहि खलु किल अथ छण्डु स्म अ इ उ ऋ लृ ए ऐ ओ औ आदह उञ् उक्ञ् वेलायाम् मात्रायाम् यथा यत् तत् किम् पुरा वधा (वध्वा) धिक् हाहा हेहै (हेहे) पाट् प्याट् आहो उताहो हो अहो नो (नौ) अथो ननु मन्ये मिथ्या असि ब्रूहि तु नु इति इव वत् वात् वन बत [सम् वशम् शिकम् दिकम्] सनुकम् छंवट् (छंबट्) शङ्के शुक्म् खम् सनात् सनुतर् नहिकम् सत्यम् कृतम् अद्धा इद्धा नोचेत् नचेत् नहि जातु कथम् कुतः कुत्र अव अनु हा हे [है] आहोस्वित् शम् कम् खम् दिष्ट्या पशु नट् सह [आनुषट्] आनुषक् अङ्ग फट् ताजक् भाजक् अये अरे वाट् (चाट्) कुम् खुम् घुम् अम् ईम् सीम् सिम् सि वै । उपसर्गविभक्तिस्वरप्रतिरूपकाश्च निपाताः ॥ आकृतिगणोऽयम् । इति चादयः ॥३॥

प्रादयः १।४।५८। प्र परा अप सम् अनु अव निस् निर् दुस् दुर् वि आह् नि अधि अपि अति छ उद् अभि प्रति परि उप । इति प्रादयः ॥४॥

ऊर्यादिच्चिडाचश्च १।४।६१। ऊरी उररी तन्थी ताली आताली वेताली धूली धूसी शकला शंसकला ध्वंसकला भ्रंसकला गुलगुधा सजृष् फल फली विक्को आक्को आलोष्ठी केवाली केवासी सेवासी पर्याली शेवाली वर्षाली अत्यूमशा वशमशा मस्मसा मसमसा औषट् श्रौषट् वौषट् वषट् स्वाहा स्वधा बन्धा पांपी प्रादुस् श्रत् आविस् ॥ इत्यूर्यादयः ॥५॥

साक्षात्प्रभृतीनि च १।४।७४। साक्षात् मिथ्या चिन्ता भद्रा रोचना आस्था अमा अद्धा प्राजर्या प्राजरुहा बीजर्या बीजरुहा संसर्या अर्थे लवणम् उष्णम् शीतम् उदकम् आर्द्रम् अग्नौ वशे विकसने विहसने प्रतपने प्रादुस् नमस् । आकृतिगणोऽयम् । इति साक्षात्प्रभृतयः ॥६॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

तिष्ठद्गुप्रभृतानि च २।१।१७। तिष्ठद्गु वहद्गु आयतीगवम् खलेयवम्
खलेबुसम् लूनयवम् लूनमानयवम् पूतयवम् पूयमानयवम् संहृतयवम् संहिय-
माणयवम् संहृतबुसम् संहियमाणबुसम् समभूमि समपदाति सुषमम् विषमम्
दुःषमम् निःषमम् अपसमम् आयतीसमम् [प्रौढम्] पापसमम् पुण्यसमम् प्राह्मम्
प्रथम् प्रमृगम् प्रदक्षिणम् [अपरदक्षिणम्] संप्रति असंप्रति । इच्छप्रत्ययः
समासान्तः । [१।१।१२७, १।१।१२८] इति तिष्ठद्गुप्रभृतयः ॥१॥

सप्तमी शौण्डैः २।१।१८। शौण्ड धूर्त कितव व्याड प्रवीण संवोत अन्तर
अधि पट्ट पण्डित कुशल चपल निपुण इति शौण्डादयः ॥२॥

पात्रेसमितादयश्च २।१।१८। पात्रेसमिताः पात्रेबहुलाः उदुम्बरमशकः उदु-
म्बरकृमिः कूपकच्छपः अवटकच्छपः कूपमण्डूकः कुम्भमण्डूकः उदपानमण्डूकः
नगरकाकः नगरवायसः मातरिपुरुषः पिण्डोद्भूतः पितरिद्भूतः गेहेद्भूतः गेहेनदी गेहेक्ष्वेदी
गेहेविजितो गेहेव्याडः गेहेमेदी गेहेदाही गेहेद्वसः गेहेद्वष्टः गर्भेद्भूतः आखनिकबकः
गोष्ठेद्भूतः गोष्ठेविजितो गोष्ठेक्ष्वेदी गोष्ठेपट्टः गोष्ठेपण्डितः गोष्ठेप्रगल्भः कर्णे-
दिरिदिरा कर्णेचुर्चुरा ॥ आकृतिगणोऽयम् ॥ इति पात्रेसमितादयः ॥३॥

उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे २।१।१९। व्याघ्र सिंह ऋक्ष ऋषभ
चन्दन वृक वृष वराह हस्तिन् तरु कुल्लर रुरु पृषत पुण्डरीक पलाश कितव
इति व्याघ्रादयः ॥४॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन मुखपद्यम् मुखकमलम्
करकिसलयम् पार्थिवचन्द्र इत्यादि ।

श्रेण्यादयः कृतादिभिः २।१।१९। श्रेणि एक पूग मुकुन्द राशि निचय विषय
निधन पर इन्द्र देव मुण्ड भूत श्रमण वदान्य अध्यापक अभिरूपक ब्राह्मण
क्षत्रिय (विशिष्ट) पट्ट पण्डित कुशल चपल निपुण कृपण इत्येते श्रेण्यादयः ।

कृत मित मत भूत उक्त [युक्त] समाज्ञात समान्नात समाख्यात संभावित
[संसेवित] अवधारित अवकल्पित निराकृत उपकृत उपाकृत [दृष्ट कलित दलित
उदाहृत विश्रुत उदित] । आकृतिगणोऽयम् । इति कृतादयः ॥ ६ ॥

* शाकपार्थिवादीनामुपसंख्यानम् * २।१।२० शाकपार्थिव कुतुपसौश्रत
अजातौल्ललि आकृतिगणोऽयम् । कृतापकृत भुक्तविभुक्त पीतविपीत गतप्रत्यागत
यातायुयात क्रयाक्रयिका पुटापुटिका फलाफलिका मानोन्मानिका इति
शाकपार्थिवादयः ॥ ७ ॥

गणपाठः

कुमारः श्रमणादिभिः २।१।७०। श्रमणा प्रव्रजिता कुलटा गर्भिणी तापसी
दाली बन्धकी अध्यापक अधिरूपक पण्डित पटु मृदु कुशल चपल निपुण ।
इति श्रमणादयः ॥ ८ ॥

मयूरव्यंसकादयश्च २।१।७२ । मयूरव्यंसक छात्रव्यंसक कम्बोजमुण्ड यवन-
मुण्ड । छन्दसि । हस्तेगृह्य (हस्तगृह्य) पादेगृह्य (पादगृह्य) लाङ्गुलेगृह्य (लाङ्-
गुलगृह्य) पुनर्दाय । एहीडादयोऽन्यपदार्थे । एहीडं एहियवं च एहिवाणिजा क्रिया
अपेहिवाणिजा प्रेहिवाणिजा एहिस्वागता अपेहिस्वागता एहिद्वितीया अपेहिद्वितीया
प्रेहिद्वितीया एहिकटा अपेहिकटा प्रेहिकटा आहरकटा प्रेहिकर्दमा प्रोहकर्दमा विधम-
चूडा उद्धमचूडा (उद्धरचूडा) आहरचेला आहरवसना [अहरसेना] आहरवनिता
(अहरवनिता) कृन्तविवक्षणा उद्धरोत्सृजा उद्धरावसृजा उद्धमविधमा उत्पचनिपचा
उत्पतनिपता उच्चावचम् उच्चनीचम् आचोपचम् आचपराचम् [नखप्रचम्]
निश्वप्रचम् अर्किचन स्नात्वाकालक पीत्वास्थिरक भुक्त्वासुहित प्रोष्यपापीयान्
उत्पत्यपाकला निपत्यरोहिणी निषण्णश्यामा अपेहिप्रवसा एहिविषसा इहपञ्चमी इह-
द्वितीया । जहि कर्मणा बहुलमाभीक्ष्ये कर्तारं चाभिदधाति । जहिजोडः । जहि-
जोडम् । जहिस्तम्बम् जहिस्तम्बः । [उज्जहिस्तम्बम्] । आख्यातमाख्यातेन
क्रियासातत्ये । अशनीतपिबता पचतभृज्जता खादतमोदता खादतवमता । खादता-
चमता । आहरनिवपा आहरनिष्किरा । आवपनिष्किरा । उत्पचविपचा भिन्विचलवणा
कृन्विचिविक्षणा पचलवणा चचप्रकृटा । आकृतिगणोऽयम् ॥ तेन अकृतोऽभयः ।
कान्दिशोकः कान्देशोकः । आहोपुरुषिका अहमहमिका यदृच्छा एहिरयाहिरा
उन्मृजावमृजा द्रव्यान्तरम् अवश्यकार्यम् । इत्यादिमयूरव्यंसकादयः ॥ ९ ॥

याजकादिभिश्च २।२।१। याजक पूजक परिचारक परिवेषक । परिषेचक ।
स्नापक अध्यापक उत्साह उद्धर्तक होतृ भर्तृ रथगणक पत्तिगणक ॥ इति
याजकादयः ॥ १० ॥

राजदन्तादिषु परम् २।२।३१। राजदन्तः अग्नेवणम् लिखितसितम् नम्रमु-
षितम् सितसंमृष्टम् मृष्टलज्जितम् अवस्त्रिपकम् अर्पितोत्तम् । अर्पितोत्तम् । उस-
गाढम् उल्लखलमुसलम् तण्डुलकिण्वम् दृषदुपलम् आरङ्गायनि । आरवायनबन्धकी ।
चित्ररथबाह्योक्तम् । अवन्त्यश्मकम् शूद्रार्थम् स्नातकराजानौ विष्वक्सेनार्जुनौ अस्त्रि-
भ्रुवम् दारगवम् शब्दार्थौ धर्माथौ कामार्थौ अर्थशब्दौ अर्थधर्मौ अर्थकामौ धैका-
रितम् गाजवाजम् । गोजवाजम् । गोपालिवानपूलासम् । गोपालवानीपूलासम्

पूलासकारण्डम् । पूलासकुरण्डम् । स्थूलासम् । स्थूलपूलासम् । उशीरबीजम्
[जिज्ञास्थि] सिञ्जास्थिम् । सिञ्जादवस्थम् । चित्रास्वाती । चित्रस्वाती । भार्यापती
दंपती जंपती जायापती पुत्रपती पुत्रपशु केशश्मश्रू शिरोबिजु । शिरोबीजम् ।
शिरोजानु सर्पिमधुनी मधुपिषी [आद्यन्तौ] अन्तादी गुणवृद्धी वृद्धिगुणो ।
इति राजदन्तादिः ॥ ११ ॥

वाहिताग्न्यादिषु २।२।३७। आहिताग्नि जातपुत्र जातदन्त जातश्मश्रू तेल-
पीत घृतपीत [मद्यपीत] ऊढभार्य गतार्थ । आकृतिगणोज्यम् । तेन । गडु-
कण्ठ अस्युद्यत (अरमुद्यत) दण्डपाणिप्रभृतयोऽपि इत्याहिताग्न्यादयः ॥ १२ ॥

कडाराः कर्मधारये २।२।३८। कडार गडुल खज्ज खोड काण कुण्ठ खलति
गौर वृद्ध भिक्षुक पिङ्ग पिङ्गल (पिङ्गल) तड तनु [जठर] बधिर मठर कक्ष
बर्धर इति कडारादयः ॥ १३ ॥

* नौकाकान्तशुक्रभृगालवर्ज्येषु * २।३।१७। नौ काक अन्न शुक्र शृगाल ।
इति नावादयः ॥ १४ ॥

* प्रकृत्यादिभ्य उपसंख्यानम् * २।३।१८। प्रकृति प्राय गोत्र सम
विषम द्विद्रोण पञ्चक साहस्र ॥ इति प्रकृत्यादयः ॥ १५ ॥

गवाश्वप्रभृतीनि च २।४।११। गवाश्वम् गवाविकम् गवैडकम् अजाविकम्
अजैडकम् कुञ्जवामनम् कुञ्जकिरातम् पुत्रपौत्रम् श्वचण्डालम् स्त्रीकुमारम् दासी-
माणवकम् शाटीपटीरम् शाटीप्रच्छदम् शाटीपट्टिकम् उष्ट्रवरम् उष्ट्रशशम् सूत्र-
शकृत् सूत्रपुरीषम् यकृन्मेदः मांसशोणितम् दर्भशरम् दर्भपूतीकम् अर्जुनशिरीषम्
अर्जुनपुरुषम् तृणोपलम् [तृणोलपम्] दासीदासम् कुटीकुटम् भागवतीभागवतम् ॥
इति गवाश्वप्रभृतीनि ॥ १६ ॥

न दधिपयश्चादीनि २।४।१४। दधिपयसी सर्पिमधुनी मधुपिषी ब्रह्म-
प्रजापती शिववैश्रवणौ स्कन्दविशाखौ परिव्राजककौशिकौ (परिव्राट्कौशिकौ)
प्रवर्योपसदौ शुक्रकृष्णौ इध्माबर्हिषो दीक्षातपसी [श्रद्धातपसी मेधातपसी]
अध्ययनतपसी उल्लुखलमुसले आद्यवसाने श्रद्धामेधे ऋक्सामे वाङ्मनसे ॥ इति
दधिपयश्चादीनि ॥ १७ ॥

अर्थचाः पुंसि च २।४।३१। अर्थच गोमय कषाय कार्षापण कुपत कुसप
(कुणप) कपाट शङ्ख गृथ युथ ध्वज कबन्ध पञ्च गृह सरक कंस दिवस युष
अन्धकार दण्ड कमण्डलु मण्ड भूत द्वीप द्यूत चक्र धर्म कर्मन् मोदक शतमान यान

नख नखर चरण पुच्छ दाडिम हिम रजत सक्तु पिधान सार पात्र घृत सैन्धव
 औषध आढक चषक द्रोण खलीन पात्रीव षष्टिक वारबाण (वारवारण) प्रोथ
 कपित्थ [शुष्क] शाल शील शुक्ल (शुल्क) शीधु कवच रेणु [ऋण] कपट
 शीकर मुसल स्रवर्ण वर्ण पूर्व चमस क्षीर कर्प आकाश अष्टापद मङ्गल निधन
 नियास जृम्भ वृत्त पुस्त हस्त स्वेदित शृङ्ग निगड [खल] मूलक मधु मूल स्थूल
 शराव नाल वप्र विमान मुख प्रग्रीव शूल वज्र कटक कण्टक [कर्पट] शिखर
 कल्क (वल्कल) नटमक (नाटमस्तक) वलय कुन्डम तृण पङ्क कुण्डल किरीट
 [कुमुद] अर्बुद अङ्कुश तिमिर अश्राय भूषण इक्षस (इष्वास) मुकुल वसन्त
 तटाक (तडाग) पिटक विटङ्क विडङ्क पिण्याक माष कोश फलक दिन दैवत
 पिनाक समर स्थाणु अनीक उपवास शाक कर्पास [विशाल] चयाल (चखाल)
 खण्ड दर विपट [रण बल मक] मृणाल हस्त आर्द्र हल [सूत्र] ताण्डव गाण्डीव
 मण्डप पटह सौध योध पादर्व शरीर फल [छल] पुर (पुरा) राष्ट्र अम्बर बिम्ब
 कुट्टिम मण्डल (कुकुट) कुडप ककुद खण्डल तोमर तोरण मञ्चक पञ्चक पुङ्क मध्य
 [बाल] छाल वालमीक वर्ष वस्त्र वस्र देह उद्यान उद्योग स्नेह स्तेन [स्तन
 स्वर] संगम निष्क क्षेम शुक क्षत्र पवित्र [यौवन कलह] मालक (पालक)
 मूषिक [मण्डल वल्कल] कुज (कुञ्ज) विहार लोहित विषाण भवन अरण्य
 पुलिन दृढ आसन ऐरावत शूर्प तीर्थ लोमन (लोमश) तमाल लोह दण्डक शपथ
 प्रतिसर दाह धनुस् मान वर्चस्क कूर्च तण्डक मठ सहस्र ओदन प्रवाल शकट
 अपराह्ण नीड शकल तण्डुल । इत्यर्धर्चादिः ॥१२॥

पैलादिभ्यश्च २।४।९९। पैल शालङ्कि सात्यकि सात्यंकामि राहवि रावणि
 औदञ्चि औदमजि औदमेधि औदव्यञ्जि (औदमजि) औदभृजि दैवस्थानि
 पैङ्गलोदायनि राहक्षति भौलिङ्गि राणि औदन्यि औद्गाहमानि औजिहानि औदशुद्धि
 तद्गाजाब्बाणः (तद्गाज) । आकृतिगणोऽयम् ॥ इति पैलादिः ॥१६॥

न तौल्वलिभ्यः २।४।६१। तौल्वलि धारणि पारणि रावणि दैलीपि दैवति
 वार्कलि नैवति (नैवकि) दैवमित्रि (दैवमति) दैवयज्ञि चाफट्टकि बैल्वकि
 वैकि (वैङ्कि) आनुहारति (अनुराहति) पौष्करसादि आनुरोहति आनुति
 प्रादोहनि नैमिश्रि प्राडाहति बान्धकि वैशीति आसिनासि श्राद्धिसि आसरी
 नैमिषि आसिबन्धकि पौष्पि कारेणुपालि वैकर्णि वैरकि वैदति ॥ इति तौल्व-
 ल्यादिः ॥ २० ॥

यस्कादिभ्यो गोत्रे २।४।६३। यत्क लह्य द्रह्य अयत्स्थूण (अयःस्थूण)
तृणकर्ण सदाभक्त कम्बलद्वार बहिर्योग पर्णाढक कर्णाढक पिण्डोजङ्घ वकसस्थ
(वकसक्थ) विश्रि कुद्रि अजवस्ति मित्रयु रक्षोमुख जङ्घारथ उत्कास कटुक मथक
(मन्थक) पुष्करट् (पुष्करसट्) विषपुट उपरिमेखल क्रोष्टुकमान (क्रोष्टुमान)
क्रोष्टुपाद क्रोष्टुमाय शीर्षमाय खरप पदक वर्षुक भलन्दन भडिल भण्डिल भडित
भण्डित ॥ एते यस्कादयः ॥ २१ ॥

न गोपवनादिभ्यः २।२।६७। गोपवन शेयु (शिषु) बिन्दु भाजन अश्वाव-
तान श्यामाक (श्योमाक) श्यामक श्यापर्ण । विदाद्यन्तर्गणोऽयम् ४।१।१०४।
गोपवनादिः ॥ २२ ॥

तिककितवादिभ्यो द्वन्द्वे २।४।६८। तिककितवाः वङ्गरभन्डीरथाः उपक-
लमकाः पफकरनकाः वकनखगुदपरिणद्धाः उज्जककुभाः लङ्कशान्तमुखाः उत्तर-
शलङ्कटाः कृष्णाजिनकृष्णसुन्दराः भ्रष्टककपिष्ठलाः अग्निवेशदशेरुकाः । एते तिक-
कितवादयः ॥ २३ ॥

उपकादिभ्योऽन्यतरस्यामद्वन्द्वे २।४।६९। उपक लमक आप्टक कपिष्ठल
कृष्णाजिन कृष्णसुन्दर चूडारक आडारक गडुक उदङ्क सधायुक अबन्धक पिङ्गलक
पिष्ट सपिष्ट (सपिष्ट) मयूरकर्ण खरीजङ्घ शलाथल पतञ्जल पदञ्जल कटेरणि कुषीतक
कशकृत्स्न (काशकृत्स्न) निदाघ कलशीकण्ठ दामकण्ठ कृष्णपिङ्गल कर्णक पर्णक
जटिरक बधिरक जन्तुक अनुलोम अनुपद प्रतिलोम जपजग्ध प्रतान अनभिहित
वराटक लेखाग्र कमन्दक पिङ्गल वर्णक मसूरकर्ण मदाघ कवन्तक कमन्तक कदामत
कमकदामकण्ठ । एते उपकादयः ॥ २४ ॥

तृतीयोऽध्यायः ।

भृशादिभ्यो भुव्यच्चेर्लोपश्च हलः ३।१।१२ भृश शीघ्र चपल मन्द पण्डित
उत्सुक सुमनस् दुर्मनस् अभिमानस् उन्मनस् रहस् रोहत् रेहत् संश्रत् तृपत् शश्वत्
भ्रमत् वेहत् शुचिस् शुचिर्वर्चस् अण्डर वर्चस् ओजस् स्रजस् अरजस् । एते
भृशादयः ॥ १ ॥

लोहितादिडाज्यः क्यष् ३।१।१३। लोहित वरित नील फेन मद्र हरित
दास मन्द । लोहितादिराकृतिगणः ॥ २ ॥

सुखादिभ्यः कर्तृवेदनायाम् ३।१।१८। सुख दुःख कृच्छ्र अन्न आन्न
अलीक प्रतोप करुण कृपण सोढ । इत्येतानि सुखादीनि ॥ ३ ॥

कण्डवादिभ्यो यक् ३।१।२७॥ कण्डूज् मन्तु इणीङ् वल्गु अछ [मनस्] महीङ्
कोट् लेट् इरस् इरज् इरज् उवस् उपस् वेट् मेधा कुपुभ (नमस्) मगध तन्तस्
पम्पस् (पपस्) सुख दुःख [भिक्ष वरण वरम अवर] सपर अरर (अरर्) भिषज् भिष्णुज्
[अपर आर] इषुष वरण चुरण तुरण भुरण गहगद पला केला खेला [वेला शेला]
लिट् लाट् [लेखा लेख] रेखा द्रवस् तिरस् अगद उरस् तरण (तरिण) पयस्
संभूयस् सम्बर । आकृतिगणोऽयम् । इति कण्डवादिः ॥ ४ ॥

नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः ३।१।१३४। १ नन्दिवाशिमदिदूषि-
साधिवर्धिशोभिरोविभ्यो ण्यन्तेभ्यः संज्ञायाम् । नन्दनः वाशनः मदनः दूषणः
साधनः वर्धनः शोभनः रोचनः । सहितपिदमः संज्ञायम् । सहनः तपनः दमनः
जल्पनः रमणः दर्पणः संक्रन्दनः संकर्षणः संद्वर्षणः जनार्दनः यवनः मधुसूदनः
विभीषणः लवणः चित्तविनाशनः कुलदमनः [शत्रुदमनः] । इति नन्द्यादिः ॥ ५ ॥

२ ग्राही उत्साही उदासी उद्धासी स्थायी मन्त्री संमर्दी । रक्षश्रवपशां नौ ।
निरक्षो निश्वावी निवापो निशायी । याचृव्याहसंव्याहृत्रजवद्वसां प्रतिषिद्धानाम् ।
अयाचो अव्याहारी असंव्याहारी अवाजी अवादी अवासी । अचामचित्तकर्तृ-
काणाम् । अकारी अहारी अविनाथी [विशायी विषायी] विशयी विषयी देशे ।
विशयी विषयी देशः । अभिभावी भूते । अपराधी उपरोधी परिभवी परिभावी ।
इति ग्रह्यादिः ॥ ६ ॥

३ पच घच वप वद चल पत नट् भषट् प्लवट् चरट् गरट् तरट् चोरट् गाहट्
सूरट् देवट् [दोषट्] जर (रज) मर (मद) क्षम (क्षप) सेव मेघ कोप
(कोष) मेघ नर्त व्रण दर्श सर्प [दम्भ दर्प] जारभर श्रपच । पचादिराकृति-
गणः ॥ ७ ॥

* कप्रकरणे मूलविभुजादिभ्य उपसंख्यानम् * ३।२।१। मूलविभुज नख-
मुच काकगुह कुमुद महीध्र कुध्र मिध्र । आकृतिगणोऽयम् ॥ इति मूलविभुजा-
दयः ॥ ८ ॥

* पार्श्वादिभूपसंख्यानम् * ३।२।१५। पार्श्व उदर पृष्ठ उत्तान अवमूर्धन् ।
इति पार्श्वादिः ॥ ९ ॥

भविष्याति गम्यादयः ३।३।३। गमी आगमी भावी प्रस्थायी प्रतिरोधी
प्रतियोधी प्रतिबोधी प्रतियायी प्रतियोगी । एते गम्यादयः ॥ १० ॥

* संपदादिभ्यः क्तिप् * ३।३।९४। संपद् विपद् आपद् प्रतिपद् परिषद् ।
एते संपदादयः ॥ ११ ॥

षिद्भिदादिभ्योऽङ् ३।३।१०४। भिदा विदारणे । छिदा द्वैधीकरणे । विदा ।
क्षिपा । गुहा गिर्योषधयोः । श्रधा मेधा गोधा । आरा शस्त्र्याम् । हारा । कारा
बन्धने । क्षिया । तारा ज्योतिषि । धारा प्रपातने । रेखा चूडा पीडा वपा वसा
मृजा । क्रपेः संप्रसारणं च । कृपा । इति भिदादिः ॥ १२ ॥

भीमादयोऽपादाने ३।४।७४। भीम भीष्म भयानक वह चर (वह चर)
प्रस्कन्दन प्रपतन (प्रतपन) समुद्र स्रुव स्रुक् वृष्टि (दृष्टि) रक्षः संकसक
(शङ्कुसक) मूर्ख खलति । आकृतिगणोऽयम् । इति भीमादिः ॥ १३ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

अजाद्यतष्टाप् ४।१।४। अजा एकडा कोकिला चटका अडवा मूषिका बाला
होडा पाका वत्सा मन्दा विलाता पूर्वापिहाणा (पूर्वापहाणा) अपरापहाणा ।
संभ्रजानिनशनपिण्डेभ्यः फलात् । सदृक्काण्डप्रान्तशतैकेभ्यः पुष्पात् । शूद्रा
चामहत्पूर्वा जातिः । क्रुञ्चा उष्णिहा देवाविशा ज्येष्ठा कनिष्ठा । मध्यमा पुंयोगेऽपि ।
मूलान्नजः । ढंष्ट्रा । एतेऽजादयः ॥ १ ॥

न षट्स्वस्त्रादिभ्यः ४।१।१०। स्वस्र दुहितृ ननान्द यातृ मातृ तिस्र चतस्र ।
इति स्वस्त्रादिः ॥ २ ॥

नित्यं सपत्न्यादिषु ४।१।३५। समान एक वीर पिण्ड इव (शिरो) भ्रातृ
भद्र पुत्र । दासाच्छन्दसि । इति समानादिः ॥ ३ ॥

षिद्भौरादिभ्यश्च ४।१।४१। गौर मत्स्य मनुष्य शृङ्ग पिङ्गल हय गवय मुकय
ऋष्य [पुट तूण] द्रुण द्रोण हरिण कोकण (काकण) पटर उणक [आमल]
आमलक कुबल बिम्ब बदर फर्कर (कर्करक) तर्कार शर्कार पुष्कर शिखण्ड सलद
शष्कण्ड सनन्द सुषम सुषव अलिन्द गडुल षाण्डश आथक आनन्द आश्वत्थ
सुपाट आखक (आपखिक) शष्कुल सूर्य (सूर्म) शूर्प सूच यूष (पूष) यूथ

सूप मेथ वल्लक घातक सल्लक मालक मालत साल्वक वेतस वृक्ष (वृस) अतस
[उभय] भृङ्ग सह मठ छेद पेश भेद ध्वन् तक्षन् अनडुही अनडुही । एषणः
करणे । देह देहल काकादन गवादन तेजन रजन लवण औदुगाहमानि आदुगाह-
मानि गौतम (गोतम) [पारक] अयस्यूण (अयःस्यूण) भौरिकि भौलिकि
भौलिङ्गि यान मेघ आलम्बि आलत्रि आलत्रि आलक्षि केवाल आपक आरट नट
टोट नोट मूलाट शातन [पोतन] पातन पाठन (पानठ) आस्तरण अधिकरण
अधिकार अग्रहायणी (आग्रहायणी) प्रत्यवरोहिणी [सेचन] सुमङ्गलात्संज्ञा-
याम् । अण्डर सुन्दर मण्डल मन्थर मङ्गल पट पिण्ड [षण्ड] उर्द गुर्द शम सुद
औड (आर्द्र) हृद (हृद) पाण्ड [भाण्डल] भाण्ड [लोहाण्ड] कदर कन्दर
कदल तरुण तलुन कलमाप वृहत् महत् [सोम] सौधर्म । रोहिणी नक्षत्रे । रेवती
नक्षत्रे । विकल निष्कल पुष्कल । कटाच्छ्रोगिवचने । पिप्पल्यादयश्च । पिप्पली
हरितकी (हरीतकी) कोशातकी शमी वरो शरी पृथिवी क्रोष्टु मातामह पितामह ।
इति गौरादिः ॥ ४ ॥

बह्वादिभ्यश्च ४।१।४५। बहु पद्धति अञ्जति अङ्गति अंङिति शकटि (शक्ति)
शक्तिः शस्त्रे । शारि वारि राति राधि [शाधि] अहि कपि यष्टि मुनि । इतः
प्राण्यङ्गाव् । कृदिकारादक्तिनः । सर्वतोऽक्तिन्नर्थादित्येके । चण्ड अराल कृपण कमल
विकट विशाल विशङ्कट भरुज ध्वज चन्द्रभागान्नद्याम् (चन्द्रभागा नद्याम्) कल्याण
उदार पुराण अहन् क्रोड नख खुर शिखा बाल शफ गुद । आकृतिगणोऽप्यम् ।
तेन भग गल राग इत्यादि । इति बह्वादयः ॥ ५ ॥

शार्ङ्गरवाद्यभो ङीन् ४।१।७३। शार्ङ्गरव कापटव गौगुलव ब्राह्मण वैद गौतम
कामण्डलेय ब्राह्मणकृत्य [आनिचेय] आनिचेय आशोकेय वात्स्यायन मौञ्ज्यायन
कैकस काप्य (काव्य) शैब्य एहि पर्येहि आश्मरथ्य औदपान अराल चण्डाल
वतण्ड । भोगवद्गौरिमतोः संज्ञार्या वादिषु नित्यं ह्रस्वार्थम् । नूनरयोर्द्विश्च ।
इति शार्ङ्गरवादिः ॥ ६ ॥

क्रौड्यादिभ्यश्च ४।१।८०। क्रौडि लाडि व्याडि आपिशलि आपक्षिति चौटयत
चैपयत (वैटयत) सैकयत बैल्वयत सौधातकि । सूत युवत्याम् । भोज क्षत्रिये ।
यौतकि क्रौटि भौरिकि भौलिकि [शालमलि] शालास्थलि कापिष्ठलि गौकक्ष्य ।
इति क्रौड्यादिः ॥ ७ ॥

अश्वपत्यादिभ्यश्च ४।१।८४। अश्वपति [ज्ञानपति] शतपति धनपति

गणपति [स्थानपति यज्ञपति] राष्ट्रपति कुलपति गृहपति [पशुपति] धान्यपति धन्वपति [वन्धुपति धर्मपति] सभापति प्राणपति क्षेत्रपति । इत्यश्वपत्यादिः ॥ ८ ॥

उत्सादिभ्योऽञ् ४।१।८६। उत्स उदपान विकर विनद महानद महानस महाप्राण तरुण तलुन । वष्कयासे । पृथिवी [धेनु] पङ्क्ति जगती त्रिष्टुम् अनुष्टुप् जनपद भरत उशीनर ग्रीष्म पीलुकुण । उदस्थान देशे । पृषदंश भल्लकीय रथंतर मध्यंदिन वृहत् महत् सत्त्वत् कुरु पाञ्चाल इन्द्रावसान उष्णिह् ककुम् सुवर्ण देव ग्रीष्मादच्छन्दसि । इत्युत्सादिः ॥ ९ ॥

बाह्वादिभ्यश्च ४।१।९६। बाहु उपबाहु उपवाकु निवाकु शिवाकु वटाकु उप- निन्दु (उपविन्दु) वृषली वृकला चूडा बलाका मूषिका कुशला भगला (छगला) ध्रुवका [ध्रुवका] सुमित्रा दुर्मित्रा पुष्करसह अनुहरत् देवशर्मन् अग्निशर्मन् [भद्रशर्मन्] सुशर्मन् कुनामन् (सुनामन्) पञ्चन् सप्तन् अष्टन् । अमितौजसः सलोपश्च । सुधावत् उदञ्चु शिरसु माष शराविन् मरीची क्षेमवृद्धिन् शृङ्खलतोदिन् खरनादिन् नगरमर्दिन् प्राकारमर्दिन् लोमन् अजीगर्त कृष्ण युधिष्ठिर अजुनं साम्ब गद प्रभृन्न राम (उदङ्क) उदकः संज्ञायाम् । संभूयोम्भसोः सलोपश्च । आकृति- गणोऽयम् । तेन सात्त्वकिः जाह्नविः ऐन्दशमिः आजयेनविः इत्यादि । इति बाह्वादयः ॥ १० ॥

गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्चफञ् ४।१।९८। कुञ्ज ब्रह्म शङ्ख भस्मन् गण लोमन् शठ शाक शुण्डा शुभ विपाश् स्कन्द स्कम्भ । इति कुञ्जादिः ॥ ११ ॥

नडादिभ्यः फक् ४।१।९९। नड चर (चर) बक मुल्ल इतिक इतिश उपक [एक] लमक शलङ्कु शलङ्क च सप्तल वाजप्य तिक । अग्निशर्मन्वृषगणे । प्राण नर सायक दास मित्र द्वीप पिङ्गर पिङ्गल किङ्कर किङ्कल (कातर) फातल काश्यप (कुश्यप) काश्य काल्य (काव्य) अज अमुष्य (अमुष्म) कृष्णरगौ ब्राह्मणवासिष्ठे । अमित्र लिगु चित्र कुमार क्रोष्टु क्रोष्टं च । लोह दुर्ग स्तम्भ शिशपा अग्र तृण शकट सुमनस् सुमत मिमत ऋच् जलंधर अश्वर युगंधर हंसक दण्डिन् हस्तिन् [पिण्ड] पञ्चाल चमसिन् सुकृत्य स्थिरक ब्राह्मण चटक बदर अश्वल खरप लङ्क इन्ध अन्न कामुक ब्रह्मदत्त उदुम्बर शोण अलोह दण्डप । इति नडादिः ॥ १२ ॥

अनृष्यानन्तर्ये विदादिभ्योऽञ् ४।१।१०४। बिद उर्ध्व कश्यप कुशिक भर- द्राज उपमन्यु किलात कन्दर्प (किदम्भ) विश्वानर ऋषिषेण (ऋष्टिषेण) ऋत- भाग इर्यश्च प्रियक आपस्तम्ब कूचवार शरद्वत् शुनक (शुनक्) धेनु गोपवन

शिषु बिन्दु [भोगक] भाजन (शमिक) अश्वघतान श्यामाक श्यामक
(श्यावलि) श्यापर्ण हरित किंदास बह्यस्क अर्कजूष (अर्कलूष) बध्योग विष्णु-
वृद्ध प्रतिबोध रचित (रथोत्तर) रथन्तर गविष्ठिर निषाद (शबर अलस) मठर
(मृडाकु) सुपाकु मृदु पुनर्भू पुत्र दुहितृ ननान्द । परस्त्री परशुं च । इति
विदादिः ॥ १३ ॥

गर्गादिभ्यो यञ् ४।१।१०५। गर्ग वत्स । वाजासे । संकृति अज व्याघ्रपात्
विदभृत् प्राचीनयोग (अगस्ति) पुलस्ति चमस रेभ अग्निवेश शङ्ख शट शक एक
धूम अवट मनस् धनंजय वृक्ष विश्वावस्त जरमाण लोहित शंसित वभ्रु वल्लु मण्डु
गण्डु शङ्ख लिगु गुहलु मन्तु मङ्क्षु अलिगु जिगीषु मनु तन्तु मनायी सुनु कथक
कन्थक ऋक्ष तृक्ष (वृक्ष) [तनु] तर्क्ष तलुक्ष तण्ड वतण्ड कपिकत (कपि कत)
कुहकत अनडुइ कण्व शकल गोकक्ष अगस्त्य कण्डिनी यज्ञवल्क पणवल्क अभयजात
विरोदित वृषाण रङ्गगण शण्डिल वर्णक (चणक) चुलुक मुद्गल मुसल जमदग्नि
पराशर जतूकर्ण (जातूकर्ण) महित मन्त्रित अश्मरथ शर्कराक्ष पूतिमाष स्थूरा
अदरक (अररक) प्लाक पिङ्गल कृष्ण गोलन्द उलूक तितिक्ष भिषज (भिषज्)
[भिष्णज] भडित भण्डित दलभ चेकित चिकित्सित देवहू इन्द्रहू एकलु पिप्पलु
बृहदग्नि [छलोहिन्] छलाभिन् उक्थ कुटीगु । इति गर्गादिः ॥ १४ ॥

अश्वदिभ्यः फञ् ४।१।१०। अश्व अदमन् शङ्ख शूद्रक विद पुट रोहिण
खजूर (खजूर) [खज्जार वस्त] पिङ्गल भडिल भण्डिल भडित भण्डित [प्रकृत
रामोद] क्षान्त [काश तीक्ष्ण गोलाङ्क अर्क स्वर स्फुट चक्र श्रविष्ठ] पविन्द
पवित्र गोमिन् श्याम धूम धूम वाग्मिन् विश्वानर कुट शप आत्रेये । जन जड खड
ग्रीष्म अर्ह कित विशांप विशाल गिरि चपल चुप दासक वैल्य (वैल्व) प्राच्य
[धर्म्य] आनहुङ्ग । पुंसि जाते । अर्जुन [प्रहृत] छमनस् दुर्मनस् मन (मनन)
[प्रान्त] ध्वन । आत्रेय भरद्वाज आत्रेये । उत्स आतव कितव [वद धन्य पाद]
शिव खदिर । इत्यश्वदिः ॥ १५ ॥

शिवादिभ्योऽण् ४।१।११। शिव प्रोष्ठ प्रौष्ठिक चण्ड जम्भ भूरि दण्ड कुठार
ककुभ् (ककुभा) अनभिम्बलान कोहित छख संधि मुनि ककुत्स्थ कडोड कोहड
कडूय कडय रोध कपिल्ल (कुपिल्ल) खल्लन वतण्ड तृणकर्ण क्षीरहृद जलहृद
परिल । (पथिक) पिष्ट हैहय [पार्षिका] गोपिका कपिलिका जटिलिका बधिरिका
मञ्जीरक मजिरक वृष्णिक खल्लास खल्लाह [कर्मार] रेख लेख आलेखन विश्रवण

रचण वर्तनाक्ष ग्रीवाक्ष [पिटप विटक] पिटाक तृक्षाक नभाक ऊर्णनाभ जरत्कार
[पृथा उत्क्षेप] पुरोहितिका सरोहितिका सरोहितिका आर्यश्वेत (अर्यश्वेत)
सपिष्ट मसूरकर्ण मयूरकर्ण [खर्जूरकर्ण] कदूरक तक्षन् ऋष्टिषेण गङ्गा विपाश कल्क
लह्य द्रुह्य अयस्थूण तृणकर्ण (तृण कर्ण) पर्ण भलन्दन विरूपाक्ष भूमि इला
सपत्नी । द्वयवो नद्याः । त्रिवेणो त्रिवर्णं च । इति शिवादिः । आकृति-
गणः ॥ १६ ॥

शुभ्रादिभ्यश्च ४।१।१२३। शुभ्र विष्ट पुर (विष्टपुर) ब्रह्मकृत शतद्वार शला-
थल शलाकाभ्र लेखाभ्र (लेखाभ्र) विकसा (विकास) रोहिणी रुहिणी धर्मिणी
दिशू शालूक अजबस्ति शकंधि विमान् विधवा शुक्र विश देवतर शकुनि शुक्र उग्र
ज्ञातल (शतल) बन्धको सुकण्डु विस्त्रि अतिथि गोदन्त कुशाम्ब मकण्डु शाताहर
पवण्डुरिक सुनामन् । लक्ष्मणश्यामयोर्वासिष्टे । गोधा कृकलास अणीव प्रवाहण
भरत (भारत) भरम मृकण्डु कर्पूर इतर अन्यतर आलीढ सुदन्त सुदक्ष सुवक्षस्
सुदामन् कद्रू तुद अकशाय कुमारिका कुठारिका किशोरिका अम्बिका जिह्वाशिन्
परिधि वायुदत्त शकल शलाका खडूर कुवेरिका अशोका गन्धपिङ्गला खडोन्मत्ता
अनुदष्टिन् (अनुदष्टि) जरतिन् बलीवर्दिन् विग्र वोज जीव श्वन् अदमन् अश्व
अजिर । इति शुभ्रादिः । आकृतिगणः ॥ १७ ॥

कल्याणयादीनामिनश्च ४।१।१२६। कल्याणी सुभगा दुर्भगा बन्धकी
अनुदष्टि अनुसृति (अनुसृष्टि) जरती बलीवर्दी ज्येष्ठा कनिष्ठा मध्यमा परस्त्री ।
इति कल्याणयादिः ॥ १८ ॥

गृष्ट्यादिभ्यश्च ४।१।१३६। गृष्टि हृष्टि बलि हलि विस्त्रि कुट्टि अजबस्ति मित्रयु ।
इति गृष्ट्यादिः ॥ १९ ॥

रेवत्यादिभ्यश्च ४।१।१४६ रेवती अश्वपाली मणिपाली द्वारपाली वृकवञ्चिन्
वृकबन्धु वृकग्राह कर्णग्राह दण्डग्राह कुक्कुटाक्ष (ककुदाक्ष) चामरग्राह । इति
रेवत्यादिः ॥ २० ॥

कुर्वादिभ्यो रायः ४।१।१५१। कुरु गर्गर मङ्गुष अजमार रथकार वावदूक ।
सम्राजः क्षत्रिये । कवि मति (विमति) कापिञ्जलादि वाक् वामरथ पितृमत इन्द्र-
जाली एजि वातकि दामोष्णीषि गणकारि कैशोरि कुट्ट शालाका (शलाका) मुर
पुर एरका शुभ्र अश्रु दर्भ केशिनी । वेनाच्छन्दसि । शूर्पणाय श्यावनाय श्यावरथ
श्यावपुत्र सत्यंकार वडभीकार पथिकार मूढ शकन्धु शङ्कु शाक शालिन शालीन
कर्तृ हर्तृ इन पिण्डि । चामरथस्य कण्वादिघत्स्वरवर्जम् । इति कुर्वादिः ॥ २१ ॥

तिकादिभ्यः फिज् ४।१।१५४। तिक कितक कितव संज्ञाबालशिख (संज्ञा बाला शिखा) उरस् शाय्य सैन्धव यमुन्द रूप्य ग्राम्य नोल अमित्र गोकक्ष (गौकक्ष्य) कुरु देवरथ तैल औरस कौरव्य भौरिकि भौलिकि चौपयत चैटयत शोकयत क्षैतयत वाजवत चन्द्रमस् शुभ गङ्गा वरेण्य सुपामन् आरुध वाह्यक स्वल्पक वृष लोमक उदन्य यज्ञ । इति तिकादिः ॥ २२ ॥

वाकिनादीनां कुक्च ४।१।१५८। वाकिन गौघेर कार्कश काक लङ्का । चर्म-
वर्मिणोर्नलोपश्च । इति वाकिनादिः ॥ २३ ॥

कम्बोजाल्लुकू ४।१।१७५ । कम्बोज चोल केरल शक यवन । इति कम्बो-
जादिः ॥ २४ ॥

न प्राच्यभर्गादियौधेयादिभ्यः ४।१।१७८ । १ भर्ग कर्लश केकय कश्मीर
साल्व छल्थाल उरस् कौरव्य । इति भर्गादिः ॥ २५ ॥

२ यौधेय शौक्रेय शौत्रेय ज्यावाणेय धौर्तेय त्रिगर्त भरत उशीनर । इति यौधे-
यादिः ॥ २६ ॥

भिन्नादिभ्योष्ण ४।२।३८। भिक्षा गर्भिणी क्षेत्र करीष अङ्गार अङ्गार चर्मिन
धर्मिन् सद्मस् युचति पदाति पद्धति अथर्वन् दक्षिणा भरत विषय श्रोत्र । इति
भिन्नादिः ॥ २७ ॥

खरिडकादिश्यश्च ४।२।४५। खण्डिका वडवा । क्षुद्रकमालवात् (क्षुद्रक-
डालवात्) सेना संज्ञायाम् । भिक्षुक शुक्र उल्लूक श्वन् अहन् युगवरत्रा हलबन्धा ।
इति खरिडकादिः ॥ २८ ॥

पाशादिभ्यो यः ४।२।४९ । पाश तृण धूम वात अङ्गार पाटल पोत गल
पिटक पिटाक शकट हल नट वन । इति पाशादिः ॥ २९ ॥

* खलादिभ्य इनिर्वक्तव्यः * ४।२।५१। खल डाक कुटुम्ब शाक कुण्ड-
लिनी । इति खलादिराकृतिगणः ॥ ३० ॥

राजन्यादिभ्यो वुञ् ४।२।५३। राजन्य आनृत बाभ्रव्य शालङ्कायन दैवयातव
(दैवयात) [अम्रोडवरत्रा] जालन्धरायण [राजायन] तेल आत्मकामेय अम्ब-
रीषपुत्र वसाति बैलववन शैल्य उदुम्बर तीव्र बैलवल आर्जुनायन संप्रिय दाक्षि
ऊर्णनाभ । इति राजन्यादिराकृतिगणः ॥ ३१ ॥

भौरिक्याद्यैर्बुकार्यादिभ्यो विघल्भक्तलौ ४।२।५४। १ भौरिकी भौलिकी

चौपयत चौटयत (चैटयत) काणेय वाणिजक वाणिकाज्य (वालिकाज्य)
सैकयत वैकयत इति भौरिक्यादिः ॥ ३२ ॥

२ ऐषुकारि सारस्यायन (सारसायन) चन्द्रायण द्वाक्षायाण त्र्याक्षायाण औडा-
यन जौलायन खाडायन दासमित्रि दासमित्रायण शौद्रायण दाक्षायाण शापण्डायन
(शायण्डायन) ताक्ष्यायाण शौम्रायाण सौवीर [सौवीरायण] शपण्ड (शयण्ड)
शौण्ड शयाण्ड (शयाण्ड) वैश्वमानव वैश्वध्येनव (वैश्वधेनव) नड तुण्डदेव
विश्वदेव [सापिण्ड] । इत्यैषुकार्यादिः ॥ ३३ ॥

क्रतूकथादिसुत्रान्ताडूक् ४।२।६०। उक्थ लोकायत न्यास न्याय पुनरुक्त
निरुक्त निमित्त द्विपदा ज्योतिष अनुपद अनुकल्प यज्ञ धर्म वर्चा क्रमेतर श्लक्ष
(श्लक्ष्ण) संहिता पदक्रम संघट (संघट्ट) वृत्ति परिषद् संग्रह गण [गुण]
आयुर्वेद (आयुर्वेद) इत्युक्थादिः ॥ ३४ ॥

क्रमादिभ्यो वुन् ४।२।६१। क्रम पद शिक्षा नीमांसा सामन् । इति क्र-
मादिः ॥ ३५ ॥

वसन्तादिभ्यष्टक् ४।२।६३ । वसन्त ग्रीष्म वर्षा शरत् हेमन्त शिशिर प्रथम
गुण चरम अनुगुण अथर्वन् आथर्वण । इति वसन्तादिः ॥ ३६ ॥

संकलादिभ्यश्च ४।२।७५ । संकल पुष्कल उत्तम उद्धुप उद्धेप उत्पुट कुम्भ
निधान छदक्ष छदत्त छभूत छपूत छनेत्र छमङ्गल छपिङ्गल सूत सिकत पूतिक
(पूतिक) पूलास कूलास पलाश निवेश (गवेश) गम्भीर इतर आन् अह
लोमन् वेमन् चरण (वरुण) बहुल सद्योज अभिषिक्त गोभृत् राजभृत् भल्ल मल्ल
माल । इति संकलादिः ॥ ३७ ॥

सुवास्त्वादिभ्योऽण् ४।२।७७ । सुवास्तु (सुवस्तु) वर्णु भण्डु खण्डु सेवा-
लिन् कर्पूरिन् शिखण्डिन् गर्त कर्कश शकटीकर्ण कृष्णकर्ण [कर्क] कर्कन्धुमती गोह
अहिसक्थ । इति सुवास्त्वादिः ॥ ३८ ॥

बुञ्जल्लएकठजिलसेनिरढ्वायय्क्फिन्त्रिञ्ज्यकठकोऽरीहणकुशाश्वश्र्य-
कुमुदकाशतृणप्रेक्षाशमसखिसंकाशबलपक्षकर्णसुतङ्गमप्रगदिन्वराहकुमुदा-
दिभ्यः ४।२।८० ।

१ अरीहण (अहीरण) द्रुघण द्रुहण भलग (भगल) उलन्द किरण सांपरायण
क्रौष्ट्रायण औष्ट्रायण त्रौगतायन मैत्रा यण भास्त्रायण वैमतायण (वैमतायन) गौम-
तायन सौमतायन सौसायन धौमतायन सौमायन ऐन्द्रायण कौद्रायण (कौन्द्रायण)

खाडायन शाण्डिल्यायन रायस्पोष विपथ विपाश उदण्ड उदञ्जन खाण्डवीरण वीरण
काशकृत्स्न कशकृत्स्न जाम्बवत शिशपा वैवत (रेवत) बिल्व सुयज्ञ शिरीष वधिर
जम्बू खदिर सशर्मन् (सशर्मन्) भल्लृ भल्लन्दन खण्डु कलन यज्ञदत्त । इत्यरी-
हणादिः ॥ ३६ ॥

२ कृशाश्व अरिष्ट अरिदम वेदमन् विशाल लोमश रोमश लोमक रोमक शबल
कूट वर्चल सुवर्चल सुकर सुकर प्रातर (प्रतर) सदृश पुरग पुराग मुख धूम अजिन
विनत अवनत कुविद्यास (कुविद्यास) पराशर अरुस् अयस् मौद्गल्याकर (मौद्गल्य
युकर) । इति कृशाश्वादिः ॥ ४० ॥

३ ऋश्य (हृष्य) न्यग्रोध शर निलीन [निवास निवात] निधान निबन्धन
(निबन्ध) [विबद्ध] परिगुड [उपगुड] असनी सित मत वेदमन् उत्तराश्वमन्
अश्वमन् स्थूल बाहु खदिर शर्करा अनडह (अनडुह) अरडु परिवंश वेणु वीरण
खण्ड दण्ड परिवृत्त कर्दम अंशु । इत्यृश्यादिः ॥ ४१ ॥

४ कुमुद शर्करा न्यग्रोध इक्षु संकट कडूट गर्त बीज परिवाप निर्यास शकट कच
मधु शिरीष अश्व अश्वत्थ बलवज यवास कूप विकण्टक दशग्राम । इति कुमु-
दादिः ॥ ४२ ॥

५ काश पाश अश्वत्थ पलाश पीयूषा चरण वास नड वन कर्दम कल्लूल कडूट
गुह बिस तृण कर्पूर बर्बर मधुर ग्रह कपित्थ जलु सीपाल । इति काशादिः ॥ ४३ ॥
६ तृण नड मूल वन पर्ण वर्ण वराण बिल पुल फल अर्जुन अर्ण सुवर्ण बल चरण
बुस । इति तृणादिः ॥ ४४ ॥

७ प्रेक्षा फलका (हलका) बन्धुका ध्रुवका क्षिपका न्यग्रोध इक्षु कडूट संकट
कट कूप बुक पुक पुट मह परिवाप यवाष ध्रुवका गर्त कूपक हिरण्य । इति प्रे-
क्षादिः ॥ ४५ ॥

८ अश्वमन् यूथ ऊष मीन नद दर्भ वृन्द गुद खण्ड नग शिल्पा कोट पाम कन्द
कान्द कुल गह्व गुह कुण्डल पीन गुह । इत्यश्वमादिः ॥ ४६ ॥

९ सखि अग्निदत्त वायुदत्त सखिदत्त [गोपिल] भल्लपाल (भल्ल पाल) चक्र
चक्रवाक छाल अशोक करवीर वासव वीर पूर वज्र कुशीरक शीहर (सीहर) सरक
सरस समर समल सरस रोह तमाल कदल सप्तल । इति सख्यादिः ॥ ४७ ॥

१० संकाश कपिल कश्मीर [समीर] सूरसेन सरक सूर । सुपथि न्यन्थ च ।
यूप (यूथ) अंश अङ्ग नासा पलित अनुनाश अश्वमन् कूट मलिन दश कुम्भ शोर्ष

चिरन्त (विरत) समल सीर पञ्जर पन्थ नल रोमन् लोमन् पुलिन छपरि कटिप
सकर्णक वृष्टि तीर्थ अगस्ति विकर नासिका । इति संकाशादिः ॥ ४८ ॥

११ बल चुल नल दल वट लकुल उरल पुख (पुल) मूल उलडुल (उल डुल)
वन कुल । इति बलादिः ॥ ४९ ॥

१२ पक्ष तुक्ष तुष कुण्ड अण्ड कम्बलिका वलिक चित्र अस्ति । पथः पन्थ च ।
कुम्भ सीरक सरक सकल सरस समल अतिथिन् रोमन् लोमन् हस्तिन् मकर लोमक
शीर्ष निवात पाक सहक (सिंहक) अङ्कुश छवर्णक हंसक हिसक कुत्स बिल
खिल यमल हस्त कला सकर्णक । इति पक्षादिः ॥ ५० ॥

१३ कर्ण वसिष्ठ अर्क अर्कलूष द्रुपद आनडुह्य पाञ्चजन्य स्फिग (स्फिज्)
कुम्भी कुन्ती जित्वन् जीवन्त कुलिश आण्डीवत् (आण्डीवत) जव जैत्र आकन
(आनक) । इति कर्णादिः ॥ ५१ ॥

१४ छतङ्गम मुनिचित विप्रचित महाचित महापुत्र स्वन श्वेत गडिक (खडिक)
शुक विप्र बोजवापिन् (बोजवापिन्) अर्जुन श्वन् अजिर जीव खण्डिन कर्ण
विग्रह । इति सुतङ्गमादिः ॥ ५२ ॥

१५ प्रगदिन् मगदिन् मददिन् कविल खण्डित गदित चूडार मडार मन्दार
कोविदार । इति प्रगद्यादिः ॥ ५३ ॥

१६ वराह पलाशा (पलाश) शैरीष (शिरीष) पिनद्ध निबद्ध बलाह स्थूल
विदग्ध [विजग्ध] विभग्ध [निमग्ध] बाहु खदिर शर्करा । इति वराहादिः ॥ ५४ ॥

१७ कुमुद गोमथ रथकार दशग्राम अश्वत्थ शालमलि [शिरीष] मुनिस्थल
कुण्डल कूट मधुकर्ण वासकुन्द शुचिकर्ण । इति कुमुदादिः ॥ ५५ ॥

वरणादिभ्यश्च ४।२।८२। वरणा शृङ्गी शालमलि शुण्डि शयाण्डी पर्णी ताम्र-
पर्णी गोद आलिङ्गयायन जालपदी (जानपदी) जम्बू पुष्कर चम्पा पम्पा वल्लु
उज्जयिनी गया मथुरा तक्षशिला उरसा गोमती वलभी । इति वरणादिः ॥ ५६ ॥

मध्वादिभ्यश्च ४।२।८६। मधु विस स्थाणु वेणु कर्कन्धु शमी करीर हिम
किशरा शयाण मरुत वादांली शर इष्टका आसृति शक्ति आसन्दी शकल शलाका
आमिषी इक्षु रोमन् रुष्टि रुष्य तक्षशिला कड वट वेत । इति मध्वादिः ॥ ५७ ॥

उत्करादिभ्यश्च ४।२।९०। उत्कर संफल शफर पिप्पल पिप्पलीमूल अशमन्
छवर्ण खलाजिन तिक कितव अणक त्रैवण पिचुक अश्वत्थ काश क्षुद्र मध्वा शाल
जन्या अजिर चर्मन् उत्कोश क्षान्त खदिर शूर्पणाय श्यावनाय नैवाकव तृण वृक्ष

शाक पलाश विजिगीषा अनेक आतप फल संपर अर्क गर्त अग्नि वैराणक इडा
अरण्य निशान्त पण नीचायक शंकर अवरोहित क्षार विशाल वेत्र अरीहण खण्ड
वातागार मन्त्रणार्ह इन्द्रवृक्ष नितान्तवृक्ष आर्द्रवृक्ष । इत्युत्करादिः ॥ ५८ ॥

नडादीनां कुक्च ४।२।९१। नड प्लक्ष बिल्व वेणु वेत्र वेतस इक्षु काष्ठ
कपोत तृण । कुञ्जा ह्रस्वत्वं च । तक्षन्नलोपश्च । इति नडादिः ॥ ५९ ॥

कट्यादिभ्यो ढकञ् ४।२।९२। कट्त्रि उम्भि पुष्कर पुष्कल मोदन कुम्भी
कुण्डिन नगरी माहिष्मती वर्मती उल्या ग्राम । कुड्याया यलोपश्च । इति
कट्यादिः ॥ ६० ॥

नद्यादिभ्यो ढक् ४।२।९३। नदी मही वाराणसी श्रावस्ती कौशाम्बी वन-
कौशाम्बी काशपरी काशफारी (काशफरी) खादिरी पूर्वनगरी पाठा माया शालवा
दावां सेतकी । वडवाया वृषे । इति नद्यादिः ॥ ६१ ॥

प्रस्थोत्तरपदपलद्यादिकोपधादण् ४।२।११०। पलदो परिषद् रोमक वाहीक
कलकीट बहुकीट जालकीट कमलकीट कमलकीर कमलभिदा गौष्ठी नैकती परिखा
शूरसेन गोमती पटच्चर उदपान यकृल्लोम । इति पलद्यादिः ॥ ६२ ॥

काश्यादिभ्यश्चिष्टौ ४।२।१११। काशि चेदि (वेदि) सांयाति संवाह अच्युत
मोदमान शकुलाद् इस्तिकर्षू कुनामन् हिरण्या करण गोवासन सारङ्गी अरिंदम अरित्र
देवदत्त दशग्राम शौवावतान युवराज उपराज देवराज मोदन सिन्धुमित्र दासमित्र
सुधामित्र सोममित्र छागमित्र साधमित्र (सधमित्र) आपदादिपूर्वपदात्कालान्तात् ।
आपद् ऊर्ध्व तच् । इति काश्यादिः ॥ ६३ ॥

धूमादिभ्यश्च ४।२।११२। धूम षडण् शशादन अर्जुनाव माहकस्थली आनक-
स्थली माहिषस्थली मानस्थली अट्टस्थली मद्रकस्थली समुद्रस्थली दाण्डायनस्थली
राजस्थली विदेह राजगृह साम्रासाह शष्प मित्रवर्ध (मित्रवर्ध) मज्जाली मद्रकूल
आजीकूल द्वयहव (द्वयाहाव) त्रयहव (त्रयाहाव) संस्फाय बर्धर वर्ज्य गर्त
आनर्त माडर पाथेय घोष पल्ली आराज्ञी धार्तराज्ञी आवय तीर्थ । कूलात्सौवीरेषु ।
समुद्रान्नावि मनुष्ये च । कुक्षि अन्तरीप द्वीप अरुण उज्जयनी पट्टार दक्षिणापथ
साकेत । इति धूमादिः ॥ ६४ ॥

कच्छादिभ्यश्च ४।२।११३। कच्छ सिन्धु वर्णु गन्धार मधुमत् कम्बोज
कश्मीजर साल्व कुह अनुषण्ड द्वीप अनूप अजवाह विजापक कल्लतर रङ्कु । इति
कच्छादिः ॥ ६५ ॥

गहादिभ्यश्च ४।२।१३८। गह अन्तस्थ सम विषम मध्य मध्यंदिन चरण उत्तम अङ्ग वङ्ग मगध पूर्वपक्ष अपरपक्ष अधमशाख उत्तमशाख एकशाख समानग्राम एकग्राम एकवृक्ष एकपलाश इष्वग्र इष्वनीक अवस्यन्दन कामप्रस्थ खाडायन काठेरणि लावेरणि सौमित्रि शैशिरि आसुत दैवशर्मि श्रौति आहिसि आसिमि व्याडि वैजि आध्यश्चि आनृशंसि शौङ्गि आमिशर्मि भौजि वाराटकि वालिमिकि (वालमीकि) क्षेमवृद्धि आश्वत्थि औद्गाहमानि ऐकविन्दवि दन्ताग्र हंस तत्त्वग्र (तन्त्वग्र) उत्तर अन्तर (अनन्तर) मुखपाशर्वतसोर्लोपः । जनपरयोः कुक्च । देवस्य च । वेणुकादिभ्यश्छण् । इति गहादिः । आकृतिगणः ॥ ६६ ॥

संधिवेलाद्यृतुनक्षत्रेभ्योऽण् ४।३।१६। संधिवेला संध्या अमावास्या त्रयोदशी चतुर्दशी पञ्चदशी पौर्णमासी प्रतिपत् । संवत्सरात्कलपर्वणोः । इति संधिवेलादिः ॥ ६७ ॥

दिगादिभ्यो यत् ४।३।९४। दिग् वर्ग पूग गण पक्ष धाव्य मित्र मेघा अन्तर पथिन् रहस् अलोक उखा साक्षिन् देश आदि अन्त मुख जवन मेघ यूथ । उदकात्संज्ञायाम् । ज्ञाय (न्याय) वंश वेश काल आकाश । इति दिगादिः ॥ ६८ ॥

* परिमुखादिभ्यश्च * ४।३।९९। परिमुख परिहनु पर्योष्ठ पर्युल्लखल परिसीर उपसीर उपस्थूण उपकलाप अनुपथ अनुपद अनुगङ्ग अनुतिल अनुसीत अनुसाय अनुसीर अनुमाष अनुयव अनुयूप अनुवंश प्रतिशाख । इति परिमुखादिः ॥ ६९ ॥

* अध्यात्मादिभ्यश्च * ४।३।६०। अध्यात्म अधिदेव अधिभूत इहलोक परलोक । इत्यध्यात्मादिः । आकृतिगणः ॥ ७० ॥

अणुगयनादिभ्यः ४।३।७३। ऋगयन पदव्याख्यान छन्दोमान छन्दोभाषा छन्दोविविति न्याय पुनरुक्त निरुक्त व्याकरण निगम वास्तुविद्या क्षेत्रविद्य अङ्गविद्या विद्या उत्पात उत्पाद उद्याव संवत्सर मुहूर्त उपनिषद् निमित्त शिक्षा शिक्षा ॥ इत्युगयनादिः ॥ ७१ ॥

शुण्डिकादिभ्योऽण् ४।३।७६। शुण्डिक कृकण कृपण स्थण्डिल उदपान उषल तीर्थ भूमी तृण पर्ण ॥ इतिशुण्डिकादिः ॥ ७२ ॥

शरडकादिभ्यो ज्यः ४।३।९२। शण्डिक सर्वसेन सर्वकेश शक शट रक शङ्ख बोध ॥ इति शरडकादिः ॥ ७३ ॥

सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽण् ४।३।९३। १ सिन्धु वर्ण मधुमत् कम्बोज

शाल्व कश्मीर गन्धार किष्किन्धा उरसा दरद (दरद) गान्दिका । इति सिन्ध्वादिः ॥ ७४ ॥

२ तक्षशिला वत्सोदरण कैमैदुर ग्रामगो छगल क्रोष्टुर्कर्ण सिंहकर्ण संकुवित किंनर काण्डधार पर्वत अवसान बर्हर कंस । इति तक्षशिलादिः ॥ ७५ ॥

शौनकादिभ्यश्छन्दसि ४।३।१०६। शौनक वाजसनेय शार्ङ्गरव शापेय शाप्पेय खाडायन स्तम्भ रुक्न्ध देवदर्शन रज्जुभार रज्जुहण्ट कण्टशाठ कषाय तल दण्ड पुरुषांसक अश्वपेज । इति शौनकादिः ॥ ७६ ॥

कुलालादिभ्यो वुञ् ४।३।११८। कुलाल बहड चाण्डाल निपाद कर्मार सेना सिरिन्ध्र (सिरिध्रि) सैरिन्ध्र देवराज पर्वत् (परिपत्) वधू मधु रुह रुहु अनहुद् ब्रह्मन् कुम्भकार श्वपाक । इति कुलालादिः ॥ ७७ ॥

रैवतिकादिभ्यश्छुः ४।३।१३१। रैवतिक स्वापिशि क्षेमवृद्धि गौरग्रीव (गौरग्रीवि) औदमेघि औदवापि वैजवापि । इति रैवतिकादिः ॥ ७८ ॥

बिल्वादिभ्योऽण् ४।३।१३६। बिल्व ब्रीहि काण्ड मुद्ग मसूर गोधूम इक्षु वेणु गवेषुका कर्पासी पाटली कर्कन्ध कुटीर । इति बिल्वादिः ॥ ७९ ॥

पलाशादिभ्यो वा ४।३।१४१। पलाश खदिर शिशपा स्पन्दन पूलाक करीर शिरीष यवास विकङ्कत ॥ इति पलाशादिः ॥ ८० ॥

नित्यं वृद्धशरादिभ्यः ४।३।१४४। शर दर्भ मृद् (मृत्) कुटी वृण सोम बलवज । इति शरादिः ॥ ८१ ॥

तालादिभ्योऽण् ४।३।१५२। तालाद्धनुषि । बार्हिण इन्द्रालिश इन्द्रादश इन्द्रायुध चय श्यामाक पीयूक्षा । इति तालादिः ॥ ८२ ॥

प्राणिरजतादिभ्योऽञ् ४।३।१५४। रजत सीस लोह उदुम्बर नीप दारु रोद्धी-तक बिभीतक पीतदारु तीव्रदारु त्रिकण्टक कण्टकार । इति रजतादिः ॥ ८३ ॥

प्लक्षादिभ्योऽण् ४।३।१६४। प्लक्ष न्यग्रोध अश्वत्थ इड्गुदी शिथु रुह कक्षतु बृहती । इति प्लक्षादिः ॥ ८४ ॥

हरीतक्यादिभ्यश्च ४।३।१६७। हरीतकी कोशातकी नखरज्जुनी शष्कण्डी दाडी दोडी श्वेतपाकी अर्जुनपाकी द्राक्षा काला ध्वाक्षा गभीका कण्टकारिका पिप्पली बिम्बा (चिञ्चा) शेफालिका । इति हरीतक्यादिः ॥ ८५ ॥

* माशब्दादिभ्य उपसंख्यानम् * ४।४।१। माशब्दः नित्यशब्दः कार्यशब्दः । इति माशब्दादिः ॥ ८६ ॥

* आहौ प्रभूतादिभ्यः * ४।४।१। प्रभूत पर्याप्त । इति प्रभूतादिः ॥ ८७ ॥

* पृच्छतौ सुस्नातादिभ्यः * ४।४।१। सुस्नात सुस्नान्नि सुस्नशयन । इति सुस्नातादिः ॥ ८८ ॥

* गच्छतौ परदारादिभ्यः * ४।४।१। परदार गुरुतल्प । इति परदारादिः ॥ ८९ ॥

* पर्पादिभ्यः छन् ४।४।१०। पर्प अश्व अश्वत्थ रथ जाल न्यास व्याल । पादः पञ्च । इति पर्पादिः ॥ ९० ॥

वेतनादिभ्यो जीवति ४।४।१२। वेतन वाहन अर्धवाहन धनुर्दण्ड जाल वेश उपवेश प्रेषण उपवस्ति सुख शय्या शक्ति उपनिषद् उपदेश स्फिज् (स्फिज) पाद उपस्थ उपस्थान उपहस्त । इति वेतनादिः ॥ ९१ ॥

हरत्युत्सङ्गादिभ्यः ४।४।१५। उत्सङ्ग उडुप उत्पूत उत्पन्न उत्पुट पिटक पिटाक । इत्युत्सङ्गादिः ॥ ९२ ॥

भस्त्रादिभ्यः छन् ४।४।१६। भस्त्रा भरट भरण शीर्षभार शीर्षभार अंसभार अंसेभोर । इति भस्त्रादिः ॥ ९३ ॥

निर्वृत्तेऽक्षयूतादिभ्यः ४।४।१९। अक्षयूत [जानुप्रहत] जङ्घाप्रहत जङ्घाप्रहत पादस्वेदन कण्टकमर्दन गतानुगत गतागत यातोपयात अनुगत । इत्यक्षयूतादिः ॥ ९४ ॥

अरमहिष्यादिभ्यः ४।४।१८। महिषी प्रजापति प्रजावती प्रलेपिका विलेपिका अनुलेपिका पुरोहित मणिपाली अनुवारक [अनुचारक] होतृ यजमान । इति महिष्यादिः ॥ ९५ ॥

किसरादिभ्यः छन् ४।४।१३। किसर नरद नलद स्थागल तगर गुरुगुल उशीर हरिद्रा हरिद्र पर्णी (पर्णी) । इति किसरादिः ॥ ९६ ॥

छत्रादिभ्यो णः ४।४।६२। छत्र शिक्षा प्ररोहस्था बुभुक्षा चुरा तितिक्षा उपस्थान कृषि कर्मन् विश्वधा तपस् सत्य अनृत विशिखा विशिका भक्षा उदस्थान पुरोडा विश्वा बुक्षा मन्द्र । इति छत्रादिः ॥ ९७ ॥

प्रतिजनादिभ्यः खञ् ४।४।९९। प्रतिजन इदंयुग संयुग समयुग परयुग परकुल परस्यकुल अमुष्यकुल सर्वजन विश्वजन महाजन पञ्चजन । इति प्रतिजनादिः ॥ ९८ ॥

कथादिभ्यष्टृ ४।४।१०२। कथा विकथा विश्वकथा संकथा वितण्डा कुष्ठविद् (कुष्ठ-
विद्) जनवाद जनेवाद जनोवाद वृत्ति संग्रह गुणगण आयुर्वेद । इति कथादिः ॥ ६६ ॥

गुडादिभ्यष्टृ ४।४।१०३। गुड कुल्माष सक्तु अपूप मांसोदन इक्षु वेणु
सङ्ग्राम संघात संक्राम संवाह प्रवास निवास उपवास । इति गुडादिः ॥ १०० ॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

उगवादिभ्यो यत् ५।१।२। गो हविस् अक्षर विष बर्हिस् अष्टका स्वदा युग
मेधा सुचू । नाभि नभं व । शुनः संप्रसारणं वा च दोर्घत्वं तत्संनियोगेन चान्तो-
दात्तत्वम् । ऊधसोऽनङ् व । कूप खद दर त्यर अस्तर अधवन् (अधवन) क्षर वेद
बीज दीस (दीप्त) । इति गवादिः ॥ १ ॥

विमाषा हविरपूपादिभ्यः ५।१।४। अपूप तण्डुल अभ्युष (अभ्युष)
अभ्योष अवोष अभ्येष पृथुक ओदन सूप पूष किण्व प्रदीप मुसल कटक कर्णवेष्टक
ईर्शल अर्गल । अन्नविकारेभ्यश्च । यूप स्थूणा दीप अश्व पत्र । इत्यपूपादिः ॥ २ ॥

असमासे निष्कादिभ्यः ५।१।२०। निष्क पण पाद माप वाह द्रोण षष्टि ।
इति निष्कादिः ॥ ३ ॥

गोद्व्यचोऽसंख्यापरिमाणाश्वादेर्यत् ५।१।३९। अश्व अश्मन् गण ऊर्णा
(उर्म) उमा भङ्गा क्षण (गङ्गा) वर्षा वस्र । इत्यश्वादिः ॥ ४ ॥

तद्धरति वहत्यावहति भारार्द्धंशादिभ्यः ५।१।५०। वंश कुटज बल्लवज मूल
स्थूणा (स्थूण) अक्ष अश्मन् अश्व श्लक्ष्ण इक्षु खद्वा । इति वंशादिः ॥ ५ ॥

छेदादिभ्यो नित्यम् ५।१।६४। छेद भेद द्रोह दोह नर्ति (नर्त) कर्ष तीर्थ
संप्रयोग विप्रयोग प्रयोग विप्रकर्ष प्रेषण संप्रश्न विप्रश्न विकर्ष प्रकर्ष । विराग
विरङ्गं व । इति छेदादिः ॥ ६ ॥

दण्डादिभ्यो यत् ५।१।६६। दण्ड मुसल मधुपर्क कशा अर्ध मेघ मेधा सुवर्ण
उदक वध युग गुहा भाग इभ भङ्ग । इति दण्डादिः ॥ ७ ॥

* महानाम्न्यादिभ्यः षष्ठ्यन्तेभ्य उपसंख्यानम् * ५।१।९४। महानास्त्री
आदित्यव्रत गोदान । इति महानाम्न्यादिः ॥ ८ ॥

* अवान्तरदीक्षादिभ्यो डेर्निर्वक्तव्यः * ५।१।९४। अवान्तरदीक्षा तिल-
व्रत देवव्रत । इत्यवान्तरदीक्षादिः ॥ ९ ॥

व्युष्टादिभ्योऽण् ५।१।९७। व्युष्ट नित्य निष्क्रमण प्रवेशन उपसंक्रमण तीर्थ
आस्तरण सङ्ग्राम संघात अग्निपद पीलुमूल (पीलु मूल) प्रवास उपवास ।
इति व्युष्टादिः ॥ १० ॥

तस्मै प्रभवति संतापादिभ्यः ५।१।१०१। संताप संनाह संग्राम संयोग संप-
राय संवेशत संपेष निष्पेष सर्ग निसर्ग विसर्ग उपसर्ग प्रवास उपवास संघात संवेष
संवास संमोदन सक्त । मांसौदनाद्विगृहीतादपि । इति संतापादिः ॥ ११ ॥

* तदप्रकरणे उपवस्त्रादिभ्य उपसंख्यानम् * ५।१।१०५। उपवस्तु
प्राशितृ चूडा श्रद्धा इत्युपवस्त्रादिः ॥ १२ ॥

अनुप्रवचनादिभ्यश्छुः ५।१।१११। अनुप्रवचन उत्थापन उपस्थापन संवे-
शन प्रवेशन अनुप्रवेशन अनुवासन अनुवचन अनुवाचन अन्वारोहण प्रारम्भण
आरम्भण आरोहण । इत्यनुप्रवचनादिः ॥ १३ ॥

* स्वर्गादिभ्यो यद्वक्तव्यः ५।१।१११। स्वर्ग यशस् आयुस् काम धन ।
इति स्वर्गादिः ॥ १४ ॥

* पुण्याहवाचनादिभ्यो लुग्वक्तव्यः ५।१।१११। पुण्याहवाचन स्वस्ति-
वाचन शान्तिवाचन । इति पुण्याहवाचनादिः ॥ १५ ॥

पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा ५।१।१२२। पृथु मृदु महत् पटु तनु लघु बहु साधु
आशु उरु गुरु बहुल खण्ड दण्ड चण्ड अकिंचन बाल द्रोढ पाक वत्स मन्द स्वादु
ह्रस्व दीर्घ प्रिय वृष ऋतु क्षिप्र क्षुद्र अणु । इति पृथ्वादिः ॥ १६ ॥

वर्णदृढादिभ्यः व्यञ्च ५।१।१२३। दृढ वृढ परिवृढ भृश कृश वक्र शुक्र चुक्र
आम्र कृष्ट लवण ताम्र शीत उष्ण जड बधिर पण्डित मधुर मूर्ख मूक स्थिर । वैर्यात-
लातमतिर्मनःशारदानाम् । समो मतिमनसाः । जवन । इति दृढादिः ॥ १७ ॥

गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च ५।१।१२४। ब्राह्मण वाडव माणव ।
अर्हतो मुञ्च । चोर धूर्त आराधय विराधय अपराधय उपराधय एकभाव द्विभाव
त्रिभाव अन्यभाव अक्षेत्रज्ञ संवादिन् संवेशिन् संभाषिन् बहुभाषिन् शीर्षघातिन्
विघातिन् समस्थ विषमस्थ परमस्थ मध्यमस्थ अनोद्वर कुशल चपल निपुण
पिशुन कुतूहल क्षेत्रज्ञ निश्च बालिश अलस दुःपुरुष कापुरुष राजन् गणपति अधि-
पति गड्डल दायाद विशस्ति विषम विपात निपात । सर्ववेदादिभ्यः स्वार्थे ।
चतुर्धैदस्योभयपदवृद्धिश्च । शौटीर । आकृतिगणोऽयम् । इति ब्राह्मणादिः ॥ १८ ॥

* चतुर्वेदादिभ्य उभयपदवृद्धिश्च * ५।१।१२४। चतुर्वेद चतुर्वर्ण चतु-
राश्रम सर्वविद्य त्रिलोक त्रिस्वर षड्गुण सेना अनन्तर संनिधि समीप उपमा स्रख
तदर्थ इतिह मणिक । इति चतुर्वेदादिः ॥ १६ ॥

पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक् १।५।१२५। पुरोहित राजासे ग्रामिक पिण्डिक
सहित बालमन्द (बाल मन्द) खण्डिक दण्डिक वर्मिक कर्मिक धर्मिक शौलिक
सूतिक मूलिक तिलक अञ्जलिक (अन्तलिक) रूपिक ऋषिक पुत्रिक अविक
छत्रिक पर्षिक पथिक वर्मिक प्रतिक सारथि आस्तिक सूचिक संरक्ष (संरक्षसूचक)
नास्तिक अजानिक शास्त्र नागर चूडिक । इति पुरोहितादिः ॥ २० ॥

प्राणभृज्जातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् ५।१।१२६। उद्गातृ उन्नेतृ प्रतिहृतृ
प्रशास्तृ होतृ पोतृ हृतृ रथगणक पत्तिगणक छष्ट दुष्टु अव्ययु वधु सभग मन्त्र ।
इत्युद्गात्रादिः ॥ २१ ॥

हायनान्तयुवादिभ्योऽण् ५।१।१२७। युवन् स्थविर होतृ यजमान । पुरु-
षासे । भ्रातृ कुतुक श्रमण (श्रवण) कटुक कमण्डलु कुस्त्री सुस्त्री दुःस्त्री
सहृदय दुर्हृदय सहृद दुर्हृद सभ्रातृ दुभ्रातृ वृषल परित्राजक सभ्रहचारिन् अनृशंस ।
हृदयासे । कुशल चपल निपुण पिशुन कुतूहल क्षेत्रज्ञ । श्रोत्रियस्य यलोपबन्ध ।
इति युवादिः ॥ २२ ॥

द्वन्द्वमनोज्ञादिभ्यश्च ५।१।१२३। मनोज्ञ प्रियरूप अनिरूप कल्याण मेधा-
विन् आढ्य कुलपुत्र छान्दस छात्र श्रोत्रिय चोर धूर्त विश्वदेव युवन् कुपुत्र ग्रामपुत्र
ग्रामकुलाल ग्रामड (ग्रामषण्ड) ग्रामकुमार सकुमार बहुल अवश्यपुत्र अमुष्यपुत्र
अमुष्यकुल सारपुत्र शतपुत्र । इति मनोज्ञादिः ॥ २३ ॥

तस्य पाकमूले पीलवादिकर्णादिभ्यः कुणञ्जाहचौ ५।२।२४। १ पील
कर्कन्धू (कर्कन्धु) शमी करीर बल (कुवल) बदर अश्वत्थ खदिर । इति पीलवा-
दिः ॥ २४ ॥

२ कर्ण अक्षि नख मुख केश पाद गुल्फ भ्रू शृङ्ग दन्त ओष्ठ पृष्ठ । इति क-
र्णादिः ॥ २५ ॥

तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच् ५।२।२६। तारका पुष्प कर्णक मञ्जरा
ऋजषि क्षण सूत्र मूत्र निष्क्रमण पुरीष उच्चार प्रचार विचार कुङ्कुम कण्टक मुसल
मुकुल कुसुम कुतूहल स्तवक (स्तवक) किसलय पल्लव खण्ड वेग निद्रा मुद्रा

बुभुक्षा धेनुष्या पिपासा श्रद्धा अभ्र पुलक अङ्गारक वर्णक द्रोह दोह सुख दुःख
उत्कण्ठा भर व्याधि वर्मन् व्रण गौरव शास्त्र तरङ्ग तिलक चन्द्रक अन्धकार गर्ध
कुमुद (मुकुट) हर्ष उत्कर्ष रण कुवलय गर्ध क्षुभू सीमन्त ज्वर गर रोग रोमाञ्च
पण्डा कज्जल तृष् कोरक कल्लोल स्थपुट फल कञ्चुक शृङ्गार अङ्कुर शैवल वकुल श्वभ्र
आराल कलङ्क कर्दम कन्दल मूर्छा अङ्गार हस्तक प्रतिबिम्ब विघ्नतन्त्र प्रत्यय दीक्षा
गर्ज । गर्भादप्राणिनि । इति तारकादिराकृतिगणः ॥ २६ ॥

विमुक्तादिभ्योऽण् ५।२।६१। विमुक्त देवास्त्र रक्षोस्त्र उपसद् सुवर्ण परिसारक
सदसन् वस मरुत् पत्नीवत् वसुमत् महीयत्त्व सत्वत् बर्हवत् दशार्ण दशार्ह वयस्
हविर्धान पतत्रिन् महित्री अस्यहृत् सोमापूषन् इडा अमाविष्णु उर्वशी वृत्रहन् ।
इति विमुक्तादिः ॥ २७ ॥

गोषदादिभ्यो वुन् ५।२।६२। गोषद इषेत्वा मातरिष्वन् देवस्यत्वा देवी-
रापः । कृष्णोस्याखरेष्ठः । देवीधिषा (देवीधियम्) रक्षोहण युञ्जात अञ्जन प्रभूत
प्रवृत्त कृशानु (कृशाकु) । इति गोषदादिः ॥ २८ ॥

आकर्षादिभ्यः कन् ५।२।६४। आकर्ष (आकष) त्सर् पिशाच पिचण्ड
अशनि अश्मन् निचय जय चय विजय जय आचय नय पाद दीप हृद हाद ह्लाद गद्गद
शक्कुनि । इत्याकर्षादिः ॥ २९ ॥

इष्टादिभ्यश्च ५।२।८८। इष्ट पूर्त उपासादित निगदित परिगदित परिवदित
निकथित निषादित निपठित संकलित परिकलित संरक्षित परिरक्षित अर्चित गणित
अवकीर्ण आयुक्त गृहीत आम्नात श्रुत अघीत अवधान आसेवित अवधारित अव-
कल्पित निराकृत उपकृत उपाकृत अनुयुक्त अनुगणित अनुपठित व्याकुलित । इती-
ष्टादिः ॥ ३० ॥

रसादिभ्यश्च ५।२।९५। रस रूप वर्ण गन्ध स्पर्श शब्द स्नेह भाव । गुणास्
एकाचः । इति रसादिः ॥ ३१ ॥

सिध्मादिभ्यश्च ५।२।९७। सिध्म गडु मणि नाभि बीज बीणा कृष्ण निष्पाव
पांश्च पार्श्व पशु हनु सक्तु मास (मांस) । पार्ष्णिधमन्योर्दीर्घश्च । वातदन्त-
बल्ललाटानामूङ् च । जटाघटाकटाकालाः क्षेपे । पर्ण उदक प्रज्ञा सक्थि कर्ण स्नेह
शीत दयाम पिङ्ग पित्त पुष्क पृथु मृदु मज्ज मण्ड पत्र चटु कपि गण्डु ग्रन्थि श्री

कुश धारा वर्ष्मन् पक्ष्मन् श्लेष्मन् पेश निष्पाद् कुण्ड । क्षुद्रजन्तुपतापयोश्च । इति सिध्मादिः ॥ ३२ ॥

लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शनेलचः ५।२।१००। १ लोमन् रोमन् बध्नु हरि गिरि कर्क कपि मुनि तरु । इति लोमादिः ॥ ३३ ॥

२ पामन् वामन् वेमन् हेमन् श्लेष्मन् कट्टु (कट्ट) वलि सामन् ऊष्मन् क्रुमि । अङ्गात्कल्याणे । शाकीप लालीदट्टणां । ह्रस्वत्वं च । विध्वगित्युत्तरपदलोपश्चाकृत-
संधेः । लक्ष्म्या अच्च । इति पामादिः ॥ ३४ ॥

३ पिच्छा उरस् श्रवक । जटाघटाकालाः क्षेपे । वर्ण उदक पङ्क प्रज्ञा । इति पिच्छादिः ॥ ३५ ॥

* ज्योत्स्नादिभ्य उपसंख्यानम् ५।२।११३ ज्योत्स्ना तमिस्रा कुण्डल कुतप विसर्प विपादिका । इति ज्योत्स्नादिः ॥ ३६ ॥

ब्रीह्यादिभ्यश्च ५।२।११६ । ब्रीहि माया शाला शिखा माला मेखला केका अष्टका पताका चर्मन् कर्मन् वर्मन् दंष्ट्रा संज्ञा घडवा कुमारी नौ वीणा बलाका यवखदनौ कुमारी । शीर्षान्नजः । इति ब्रीह्यादिः ॥ ३७ ॥

तुन्दादिभ्य इलच्च ५।२।११७। तुन्द उदर पिचण्ड यव ब्रीहि । स्वाङ्गाङ्गि-
बृद्धौ । इतितुन्दादिः ॥ ३८ ॥

अर्शआदिभ्योऽच् ५।२।१२७। अर्शस् उरस् तुन्द चतुर कलित जटा घटा घाटा
अभ्र अध कर्दम अम्ल लवण । स्वाङ्गाङ्गीनात् । वर्णात् । इत्यर्शआदिराकृति-
गणः ॥ ३९ ॥

सुखादिभ्यश्च ५।२।१३१। सुख दुःख तृप्त कृच्छ्र अस्त्र (आभ्र) आस्र
अलीक कठिण सोढ प्रतीप शील हल । माला क्षेपे । कृपण प्रणाय (प्रणय) दल
कक्ष । इति सुखादिः ॥ ४० ॥

पुष्करादिभ्यो देशे ५।२।१३५। पुष्कर पद्म उत्पल तमाल कुमुद नड कपित्थ
बिस मृणाल कर्दम शालक विगर्ह करोष शिरोष यवास प्रवास हिरण्य कैरव कलोल
तट तरङ्ग पङ्कज सरोज राजीव नालीक सरोरुह पुटक अरविन्द अम्भोज अञ्ज
कमल कलोल पयस् । इति पुष्करादिः ॥ ४१ ॥

बलादिभ्यो मतुबन्यतरस्याम् ५।२।१३६। बल उत्साह उद्गास उद्धास उद्धास

शिखा कुल चूडा छल कूल आयाम व्यायाम उपयाम आरोह अवरोह परिणाह युद्ध ।
इति बलादिः ॥ ४२ ॥

* दृशिग्रहणाद्भवदादियोग एव * ५।३।१४। भवान् दीर्घायुः देवानांप्रियः
आयुष्मान् इति भवदादिः ॥ ४३ ॥

देवपथादिभ्यश्च ५।३।१००। देवपथ हंसपथ वारिपथ रथपथ स्थलपथ करि-
पथ अजपथ राजपथ शतपथ शङ्कुपथ सिन्धुपथ सिद्धगति उष्ट्रग्रीव वामरज्जु हस्त
इन्द्र दण्ड पुष्प मत्स्य । इति देवपथादिराकृतिगणः ॥ ४४ ॥

शाखादिभ्यो यः ५।३।१०३। शाखा मुख जघन शृङ्ग मेघ अग्न चरण स्कन्ध
स्कन्द (स्कन्द) उरस् शिरस् अग्न शाण । इति शाखादिः ॥ ४५ ॥

शर्करादिभ्योऽण् ५।३।१०७ शर्करा कपालिका कपाटिका कपिष्ठिका (कनि-
ष्ठिका) पुण्डरीक शतपत्र गोलोमन् लोमन् गोपुच्छ नराची नकुल सिकता ।
इति शर्करादिः ॥ ४६ ॥

अङ्गुल्यादिभ्यश्च ५।३।१०८ अङ्गुली भरुज बभ्रु वल्गु मण्डर मण्डल शङ्कुल
हरि कपि मुनी रुद्र खल उद्विषत् गोणी उरस् कुलिश । इत्यङ्गुल्यादिः ॥ ४७ ॥

दामन्यादित्रिगर्तषष्ठाच्छः ५।३।११६। दामनि औलपि वैजवापि औदकि
औदङ्कि अच्युतन्ति (आच्युतन्ति) अच्युतदन्ति (आच्युतदन्ति) शाकुन्तकि
आकिदन्ति औडवि काकदन्तकि शाश्रुन्तपि सार्वसेनि विन्दु वैन्दवि तुलभ मौञ्जायन
काकन्दि सावित्रीपुत्र । इति दामन्यादिः ॥ ४८ ॥

पश्वादिद्यौधेयादिभ्योऽण्वौ ५।३।११७। १ पशु अश्वरक्षस् वाहीक वयस्
वष्ट भरुत् सत्त्वत् दशार्ह पिशाच अशनि कार्षापण इति पाश्वादिः ॥ ४९ ॥

२ द्यौधेय कौशेय शौक्रेय शौभ्रेय धार्तेय धार्तेय ज्याबाणेय त्रिगर्त भरत उशी-
नर । इति द्यौधेयादिः ॥ ५० ॥

स्थूलादिभ्यः प्रकारवचने कन् ५।४।३। स्थूल अणु माषेषु (माष इषु)
कृष्ण तिलेषु । यव व्रीहिषु । इक्षु तिल पाद्यकालावन्दातस्यारयाम् । गोमूत्र आच्छादने
सुरा अहौ । जीर्णशालिषु । पत्रमूल समस्तो व्यस्तश्च । कुमारीपुत्र कुमारीश्वशुर
मणि । इति स्थूलादिः ॥ ५१ ॥

यावादिभ्यः कन् ५।४।२९। याव मणि अस्थि तालु जानु सान्द्र पीत स्तम्ब ।
ऋता उष्णशीते । पशौ लूनविपाते । अण्ड निपुणे । पुत्र कृत्रिमे । स्नात वेदस-

माहौ । शून्य रिक्ते । दान कुत्सिते । तनु सूत्रे इयसश्च । ज्ञात अज्ञात । कुमारीक्री-
डनकानि च (कुमारक्रीडनकानि च) । इति यावादिः ॥ ५२ ॥

विनयादिभ्यष्टक् ५।४।३४। विनय समय । उपायो हस्वत्वं च । संप्रति
संगति कथंविद् अकस्मात् समाचार उपचार समाय (समयाचार) व्यवहार संप्रदान
समुत्कर्ष समूह विशेष अत्यय । इति विनयादिः ॥ ५३ ॥

प्रज्ञादिभ्यश्च ५।४।३८। प्रज्ञ वणिज् उशिज् उष्णिज् प्रत्यक्ष विद्वस् विदन्
बोडन् विद्या मनस् । श्रोत्र शरीरे । उद्धत् कृष्ण मृगे । चिकीर्षत् । चोर शत्रु योष चक्षुस्
वस्य पुनस् मरुत् क्रुञ्च सत्वत् दशार्ह वयस् व्याकृत अछर रक्षस् पिशाच अशनि
कार्षापण देवता बन्धु । इति प्रज्ञादिः ॥ ५४ ॥

* आद्यादिभ्य उपसंख्यानम् * ५।४।४४। आदि मध्य अन्त पृष्ठ पार्श्व ।
इस्याद्यादिराकृतिगणः ॥ ५५ ॥

अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः ५।४।१०७। शरद् विपश् अनस् मनस् उपा-
नह् अनहुह् दिव् हिमवत् हिरक् विद् सद् दिश् दश् विश् चतुर् त्यद् तद् यद्
क्रियत् । जराया जरस् च । प्रतिपरसमनुभ्योऽक्ष्णः । पथिन् । इति शरदादिः ॥ ५६ ॥

द्विदण्ड्यादिभ्यश्च ५।४।१२८। द्विदण्डि द्विमुसलि उभाक्षलि उभयाक्षलि
उभादन्ति उभयादन्ति उभाहस्ति उभयाहस्ति उभाकर्णि उभयाकर्णि उभापाणि
उभयापाणि उभाबाहु उभयाबाहु एकपदि प्रोष्ठपदि आच्यपदि (आढ्यपदि)
सपदि निकुच्यकर्णि संहतपुच्छि अन्तेवासि । इति द्विदण्ड्यादिः ॥ ५७ ॥

पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः ५।४।१३८। हस्तिन् कुटाल अश्व कशिक
कुरुत् कटोल कटोलक गण्डोल गण्डोलक कण्डोल कण्डोलक अज कपोल जाल गण्ड
महिला दासी गणिका कुसुल । इति हस्त्यादिः ॥ ५८ ॥

कुम्भपदीषु च ५।४।१३९। कुम्भपदी एकपदी जालपदी शूलपदी मुनिपदी
गुणपदी शतपदी सूत्रपदी गोधापदी कलशीपदी विपदी तृणपदी द्विपदी त्रिपदी षट्-
पदी दासीपदी शितिपदी विष्णुपदी छपदी निष्पदी आर्द्रपदी कुणिपदी कृष्णपदी
शुचिपदी द्रोणीपदी (द्रोणपदी) द्रुपदी सूकरपदी शकृत्पदी अष्टापदी स्थूणापदी
अपदी सूचीपदी । इति कुम्भपद्यादिः ॥ ५९ ॥

उरःप्रभृतिभ्यः कप् ५।४।१५१। उरस् सर्पिस् उपानह् पुमान् अनङ्वान् पयः
नौः लक्ष्मीः दधि मधु शाली शालिः । अर्थान्नजः । इत्युरःप्रभृतयः ॥ ६० ॥

शिखा कुल चूडा छल कूल आयाम व्यायाम उपयाम आरोह अवरोह परिणाह युद्ध ।
इति बलादिः ॥ ४२ ॥

* दृशिग्रहणाद्भवदादियोग एव * ५।३।१४। भवान् दीर्घायुः देवानांप्रियः
आयुष्मान् इति भवदादिः ॥ ४३ ॥

देवपथादिभ्यश्च ५।३।१००। देवपथ हंसपथ वारिपथ रथपथ स्थलपथ करि-
पथ अजपथ राजपथ शतपथ शङ्कुपथ सिन्धुपथ सिद्धगति उष्ट्रग्रीव वामरज्जु हस्त
इन्द्र दण्ड पुष्प मत्स्य । इति देवपथादिराकृतिगणः ॥ ४४ ॥

शाखादिभ्यो यः ५।३।१०३। शाखा मुख जघन शृङ्ग मेघ अन्न चरण स्कन्ध
स्कन्द (स्कन्द) उरस् शिरस् अग्र शाण । इति शाखादिः ॥ ४५ ॥

शर्करादिभ्योऽण् ५।३।१०७ शर्करा कपालिका कपाटिका कपिष्ठिका (कनि-
ष्ठिका) पुण्डरीक शतपत्र गोलोमन् लोमन् गोपुच्छ नराची नकुल सिकता ।
इति शर्करादिः ॥ ४६ ॥

अङ्गुल्यादिभ्यष्टक् ५।३।१०८ अङ्गुली भरुज बभ्रु वल्गु मण्डर मण्डल शङ्कुल
हरि कपि मुनी रुह खल उदश्वित् गोणी उरस् कुलिश । इत्यङ्गुल्यादिः ॥ ४७ ॥

दामन्यादित्रिगतर्षष्ठाच्छः ५।३।११६। दामनि औलपि वैजवापि औदकि
औदङ्कि अच्युतन्ति (आच्युतन्ति) अच्युतदन्ति (आच्युतदन्ति) शाकुन्तकि
आकिदन्ति औडवि काकदन्तकि शात्रुन्तपि सार्वसेनि बिन्दु वैन्दवि तुलभ मौज्जायन
काकन्दि सावित्रीपुत्र । इति दामन्यादिः ॥ ४८ ॥

पश्वादिद्यौधेयादिभ्योऽण्वौ ५।३।११७। १ पशु अश्व रक्षस् वाह्नीक वयस्
वष्ट भरुत् सत्त्वत् दशार्ह पिशाच अशनि कार्षापण इति पार्श्वदिः ॥ ४९ ॥

२ यौधेय कौशेय शौक्रेय शौभ्रेय धातैय धातैय ज्याबाणेय त्रिगतर् भरत उशी-
नर । इति यौधेयादिः ॥ ५० ॥

स्थूलादिभ्यः प्रकारवचने कन् ५।४।३। स्थूल अणु माषेषु (माष इषु)
कृष्ण तिलेषु । यव व्रीहिषु । इक्षु तिल पाद्यकालावदातसुरायाम् । गोमूत्र आच्छादने
सुरा अहौ । जीर्णशालिषु । पत्रमूल समस्तो व्यस्तश्च । कुमारीपुत्र कुमारीश्वशुर
मणि । इति स्थूलादिः ॥ ५१ ॥

यावादिभ्यः कन् ५।४।२९। याव मणि अस्थि तालु जानु सान्द्र पीत स्तम्ब ।
मृता उष्णशीते । पशौ लूनविपाते । अण्ड निपुणे । पुत्र कृत्रिमे । स्नात वेदस-

मासौ । शून्य रिक्ते । दान कुत्सिते । तनु सूत्रे ईयसश्च । ज्ञात अज्ञात । कुमारीक्री-
डनकानि च (कुमारक्रीडनकानि च) । इति यावादिः ॥ ५२ ॥

विनयादिभ्यष्टक् ५।४।३४। विनय समय । उपायो ह्रस्वत्वं च । संप्रति
संगति कथंविद् अकस्मात् समाचार उपचार समाय (समयाचार) व्यवहार संप्रदान
समुत्कर्ष समूह विशेष अत्यय । इति विनयादिः ॥ ५३ ॥

प्रज्ञादिभ्यश्च ५।४।३८। प्रज्ञ वणिज् उशिज् उष्णिज् प्रत्यक्ष विद्वस् विदन्
षोडन् विद्या मनस् । श्रोत्र शरीरे । जुह्वत् कृष्ण मृगे । चिकीर्षत् । चोर शत्रु योध चक्षुस्
वस्य पुनस् मरुत् क्रुञ्च सत्वत् दशार्ह वयस् व्याकृत अष्टर रक्षस् पिशाच अशनि
कार्षापण देवता बन्धु । इति प्रज्ञादिः ॥ ५४ ॥

✽ आद्यादिभ्य उपसंख्यानम् ✽ ५।४।४४। आदि मध्य अन्त पृष्ठ पार्श्व ।
इस्याद्यादिराकृतिगणः ॥ ५५ ॥

अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः ५।४।१०७। शरद् विपश् अनस् मनस् उपा-
नह् अनहुह् दिव् हिमवत् हिरक् विद् सद् दिश् दृश् विश् चतुर् त्यद् तद् यद्
क्रियत् । जराया जरस् च । प्रतिपरसमनुभ्योऽक्ष्णः । पथिन् । इति शरदादिः ॥ ५६ ॥

द्विदण्ड्यादिभ्यश्च ५।४।१२८। द्विदण्डि द्विमुसलि उभाञ्जलि उभयाञ्जलि
उभादन्ति उभयादन्ति उभाहस्ति उभयाहस्ति उभाकर्णि उभयाकर्णि उभापाणि
उभयापाणि उभाबाहु उभयाबाहु एकपदि प्रोष्ठपदि आच्यपदि (आढ्यपदि)
सपदि निकुच्यकर्णि संहतपुच्छि अन्तेवासि । इति द्विदण्ड्यादिः ॥ ५७ ॥

पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः ५।४।१३८। हस्तिन् कुटाल अश्व कशिक
कुरुत् कटोल कटोलक गण्डोल गण्डोलक कण्डोल कण्डोलक अज कपोल जाल गण्ड
महिला दासी गणिका कुसुल । इति हस्त्यादिः ॥ ५८ ॥

कुम्भपदीषु च ५।४।१३९। कुम्भपदी एकपदी जालपदी शूलपदी मुनिपदी
गुणपदी शतपदी सूत्रपदी गोधापदी कलशीपदी विपदी तृणपदी द्विपदी त्रिपदी षट्-
पदी दासीपदी शितिपदी विष्णुपदी छपदी निष्पदी आर्द्रपदी कुणिपदी कृष्णपदी
शुचिपदी द्रोणीपदी (द्रोणपदी) द्रुपदी सूकरपदी शकृत्पदी अष्टापदी स्थूणापदी
अपदी सूचीपदी । इति कुम्भपद्यादिः ॥ ५९ ॥

उरःप्रभृतिभ्यः कप् ५।४।१९१। उरस् सर्पिस् उपानह् पुमान् अनङ्वान् पथः
नौः लक्ष्मीः दधि मधु शाली शालिः । अर्थान्नजः । इत्युरःप्रभृतयः ॥ ६० ॥

षष्ठोऽध्यायः ।

* शकन्धवादिषु पररूपं वाच्यम् * ६।१।९४। शकन्धुः कर्कन्धुः कुलटा ।
सीमन्तः केशवेशे । हलीषा मनीषा लाङ्गलीषा पतञ्जलिः । सारङ्गः पशुपक्षिणोः ।
इति शकन्धवादिः ॥ ६० ॥

पारस्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम् ६।१।९५। पारस्करो देशः । कारस्करो
वृक्षः । रथस्या नदी । किष्कुः प्रमाणम् । किष्किन्धा गुहा । तद्द्वहतोः करपत्योश्चौरदेव-
तयोः छट् तलोपश्च । प्रात्तम्पतौ गवि कर्तरि । इति पारस्करादिः ॥ २ ॥

उच्छादीनां च ६।१।१६०। उच्छ म्लेच्छ जज्ञ नल्प (जल्प) जप वध ।
युग कालविशेषे रथाद्युपकरणे च । गरो दूष्ये । वेदवेगवेष्टवन्धाः करणे । स्तुथुद्व-
श्छन्दसि । वर्तनि स्तोत्रे । श्वश्रे दरः । साम्ब्रतापौ भावगर्हायाम् । उत्तमशश्वत्तमौ
सर्वत्र । भक्षमन्थभोगमन्थाः । इत्युच्छादिः ॥ ३ ॥

वृषादीनां च ६।१।२०३। वृषः जनः ज्वरः ग्रहः हयः मयः गयः तायः तयः
चयः अमः वेदः सुदः अंशः गुहा । शमरणौ संज्ञायां संमतौ भावकर्मणोः । मन्त्रः
शान्तिः कामः यामः आरा धारा कारा वहः कल्पः पादः । इति वृषादिराकृति-
गणः । अविहितलक्षणमाद्युदात्तत्वं वृषादिषु ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

विस्पष्टादीनि गुणवचनेषु ६।२।२४। विस्पष्ट विचित्र विवित्त व्यक्त संपन्न
पटु पण्डित कुशल चपल निपुण । इति विस्पष्टादिः ॥५॥

कार्तकौजपादयश्च ६।२।३७। कार्तकौजपौ सार्वणिमाण्डकेयौ (सार्वणि-
माण्डकेयौ) अवन्त्यश्मकाः पैलश्यापर्णेयाः कपिश्यापर्णेयाः शैतिकाक्षपाञ्चालेयाः
कटुकवाधूलेयाः शाकलशुनकाः शाकलशणकाः शणकवाभ्रवाः आर्चामिमौद्गलाः
कुन्तिछराष्ट्राः चिन्तिछराष्ट्राः तण्डवतण्डाः अविमत्तकामविद्धाः वाभ्रवशालङ्कायनाः
बाभ्रवदानच्युताः कठकालापाः कठकौथुमाः कौथुमलौकाक्षाः स्त्रीकुमारम् मौद-
पैष्पलादाः वत्सजरन्तः सौश्रुतपार्थिवाः जरामृत्यू याज्यानुवाक्ये । इति कार्तकौ-
जपादिः ॥ ६ ॥

कुरुगार्हपतरिक्तगुर्वसूतजरत्यश्लीलदृढरूपापारेवडवातैतिलकदूःपण्यक-
कम्बलोदासीभाराणां च ६।२।४२। दासीभारः देवहूतिः देवभोतिः देवलातिः
वर्धनतिः (वसूनितिः) औषधिः चन्द्रमाः । इति दासीभारादिराकृतिगणः ॥७॥

युक्तारोह्यादयश्च ६।२।८१। युक्तारोही आगतरोही आगतयोधी आगतवञ्ची
आगतनन्दी आगतप्रहारी आगतमत्स्यः क्षीरहोता भगिनीभर्ता ग्रामगोधुक अश्व-

त्रिरात्रः गर्गत्रिरात्रः व्युष्टित्रिरात्रः गणपादः एकस्मिन्तिपाद् । पात्रेसमितादयश्च । इति युक्तारोह्यादिराकृतिगणः ॥ ८ ॥

घोषादिषु च ६।२।८५। घोष घट (कट) वल्लभ हृद् बदरी पिङ्गल (पिङ्गली) पिशङ्ग माला रक्षा शाला (वृट्) कृट कृटशालमली अश्वत्थ तृण शिल्पी मुनि प्रेक्षाकृ (प्रेक्षा) । इति घोषादिः ॥ ६ ॥

छात्र्यादयः शालायाम् ६।२।८६। छात्रि पेलि भाण्डि व्याडि आखण्डि आदि गोमि । इति छात्र्यादिः ॥ १० ॥

प्रस्थेऽवृद्धमकक्यादीनाम् ६।२।८७। कर्कि (कर्की) मघनी मकरी कर्कन्धु शमी करीरि (करीर) कन्दुक कुवल (कवल) बदरी इति कक्यादिः ॥ ११ ॥

मालादीनां च ६।२।८८। माला शाला शोणा (शोण) द्राक्षा स्राक्षा क्षामा काञ्ची एक काम दिवोदास वध्यश्व । इति मालादिराकृतिगणः ॥ १२ ॥

क्रत्वाद्यश्च ६।२।११८। क्रतु दशीक प्रतीक प्रवृत्ति हव्य भव्य भग । इति क्रत्वादिः ॥ १३ ॥

आदिश्चिह्णादीनाम् ६।२।१२५। चिह्ण मदुर मद्रमर वैतुल पटत्क वैडालि-
कर्णक वैडालिकर्णि कुक्कुट चिक्कण चित्कण । इति चिह्णादिः ॥ १४ ॥

वर्गाद्यश्च ६।२।१३१। दिगादिषु वर्गाद्यस्त एव कृतयदन्ता वर्गाद्यः ॥

चूर्णादीन्यत्राणिषष्ठ्याः ६।२।१३४। चूर्ण करिष करीष शाकिन शाकट द्राक्षा तूस्त कुन्दम दलप चमसी चक्कन चौल इति चूर्णादिः ॥ १५ ॥

उभे वनस्पत्यादिषु युगपत् ६।२।१४०। वनस्पतिः वृहस्पतिः शचीपतिः
तनूनपाव नराशंसः शुनःशेपः शण्डामकौ तृष्णावरुत्री लम्बाविश्ववयसौ मर्मुत्युः ।
इति वनस्पत्यादिः ॥ १६ ॥

संज्ञायामनाचितादीनाम् ६।२।१४६। आवित पर्यावित आस्थापित परि-
गृहीत निरुक्त प्रतिपन्न अपश्लिष्ट प्रश्लिष्ट उपहित उपस्थित संहितागवि इत्याचि-
तादिः ॥ १७ ॥

प्रवृद्धादीनां च ६।२।१४७। प्रवृद्धं यानम् । प्रवृद्धो वृषलः । प्रयुता सूष्णवः ।
आकर्षे अवहितः । अवहितो भोगेषु । खट्वाकूढः । कचिशस्तः । इति प्रवृ-
द्धादिः ॥ १८ ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन । प्रवृद्धं यानम् । अप्रवृद्धो वृषकृतो
रथ इत्यादि ।

कृत्योक्तेषु चार्वादिदयश्च ६।१।१६०। चारु साधु यौधिक (यौधिक) अन-
ङ्गमेजय वदान्य अकस्मात् । वर्तमानवर्धमानन्तरमाणध्रियमाणक्रियमाणरोचमान-
शोभमानाः संज्ञायाम् । विकारसदृशे । व्यस्तसमस्ते । गृहपति गृहपतिक ।
राजाहोश्छन्दसि । इति चार्वादिः ॥१६॥

न गुणादयोऽवयवाः ६।२।१७६। गुण अक्षर अव्याय सूक्त छन्दोमान ।
इति गुणादिराकृतिगणः ॥२०॥

निरुदकादीनि च ६।२।१८४। निरुदक निरुपल निर्मक्षिक निर्मशक निष्कालक
निष्कालिक निष्पेष दुस्तरीप निम्तरीप निरजिन उदजिन उपाजिन । पेरुहस्तपाद-
केशकर्षाः । इति निरुदकादिराकृतिगणः ॥२१॥

प्रतेरंश्वादयस्तत्पुरुषे ६।२।१९३। अंशु जन् राजन् उष्ट्र खेटक अजिर आर्द्रा
अवण कृतिका अर्धपुर । इत्यंश्वादिः ॥२२॥

उपाद्वयजन्निनमगौरादयः ६।२।१९४। गौर तैष तेल लेट लोट जिह्वा कृष्ण
कन्या गुध कक्ष पाद । इति गौरादिः ॥२३॥

* त्रिचक्रादीनां छन्दस्युपसंख्यानम् * ६।२।१९९। त्रिचक्र त्रिवृत् त्रिवङ्कर ।
इति त्रिचक्रादिराकृतिगणः ॥ २४ ॥

स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्कादनूल् समानाधिकरणे स्त्रियाभूपरणीप्रियादिषु
६।३।३४। प्रिया मनोज्ञ कल्याणी छभगा दुर्भगा भक्तिः सचिवा स्वसा कान्ता
क्षान्ता समा चपला दुद्धिता वामा अबला तनया । इति प्रियादिः ॥ २५ ॥

तसिलादिष्वाकृत्वसुचः ६।३।३५। तसिल् त्रल् तरप् तमप् चरट् जातीयर्
कल्पप् देशीयर् रूपप् पाशप् थल् थाल् दाहिल् तिल् ध्यन् । इति तसिलादयः ॥२६॥

* कुक्कुट्यादीनामण्डादिषु * ६।३।४२। कुक्कुटी सृगी । काकी अण्ड पद
शाव भ्रकुंस भृकुटी । इति कुक्कुट्यादिरण्डादिश्च ॥२७॥२८॥

पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम् ६।३।१०९। पृषोदर पृषोत्थान बलाहक जीमूत
श्मशान उल्लखल पिशाच वृषो मयूर । इति पृषोदरादिराकृतिगणः ॥ २९ ॥

वनगिर्योः संज्ञायां कोटरकिंशुलकादीनाम् ६।३।११७। १ कोटर मिश्रक
सिम्भक पुरग सारिक (शारिक) । इति कोटरादिः ॥ ३० ॥

२ किंशुलक शालव नड अञ्जन भञ्जन लोहित कुक्कुट । इति किंशुलकादिः ॥३१॥

मतौ बह्वचोऽनजिरादीनाम् ६।३।११९। अजिर खदिर पुलिन हंसक (हंस)
कारण्ड (कारण्डव) चक्रवाक । इत्यजिरादिः ॥ ३२ ॥

शरादीनां च ६।३।१२०। शर वंश धूम अहि कपि मणि मुनि शुचि हनु ।
इति शरादिः ॥ ३३ ॥

* अपोलवादीनामिति वक्तव्यम् * ६।३।१२१। पीलु दाह रुचि चारु गम्
कम् । इति पीलवादिः ॥ ३४ ॥

विल्वकादिभ्यश्छस्य लुक् ६।४।१५३। छविधानार्थं ये नडादयस्ते यदा छव-
न्नियोगे कृतकुगागमास्ते विल्वकादयः ॥ ३५ ॥

सप्तमोऽध्यायः ।

स्नात्वाद्यादयश्च ७।१।४९। स्नात्वी पीत्वी । इति स्नात्वादिराकृति-
गणः ॥ १ ॥

द्वारादीनां च ७।३।४। द्वार स्वर स्वाध्याय व्यलकश स्वस्ति स्वर् स्फ्यकृत
स्वादु मृदु श्वस् श्वन् स्वं । इति द्वागादिः ॥ २ ॥

स्वागतादीनां च ७।३।७। स्वागत स्वध्वर स्वङ्ग व्यङ्ग व्यङ्ग्यस्वस्व स्वं
पति । इति स्वागतादिः ॥ ३ ॥

अनुशतिकादीनां च ७।३।२०। अनुशतिक अनुहोड अनुसंवरण (अनुसंवरण)
अनुसंवत्सर अङ्गारवेणु असिहत्य अस्यहत्य अस्यहेति वध्योग पुष्करसद अनुहरत्
कुरुकत कुरुपञ्चाल उदकशुद्ध इदलोक परलोक सर्वलोक सर्वपुरुष सर्वभूमि प्रयोग
परस्त्री । राजपुरुषात्प्यणि । सूत्रनड । इत्यनुशतिकादिराकृतिगणोऽयम् ॥४॥
तेन । अभिगम अधिभूत अधिदेव चतुर्विद्या । इत्यादि ॥

* क्षिपकादीनां चोपसंख्यानम् * ७।३।४५। क्षिपका ध्रुवका चरका सेवका
करका चटका अवका लहका अलका कन्यका ध्रुवका एडका । इति क्षिपकादि-
राकृतिगणः ॥ ५ ॥

न्यङ्क्वादीनां च ७।३।५३। न्यङ्क्व महगु मृग दूरेपाक बलेपाक क्षणेपाक
दूरेपाका फलेपाका दूरेपाकु फलपाकु तक्र (तत्र) चक्र (चक्र) व्यतिषङ्ग अनुषङ्ग

अवसर्ग उपसर्ग श्वपाक मांसपाक (मासपाक) मूत्रपाक कपोतपाक उलूकपाक ।
संज्ञायां मेघनिदावावदाधार्वाः । न्यग्रोध वीरुह । इति न्यङ्क्वादिः ॥ ६ ॥

* कणादीनां चेति वक्तव्यम् * ७।४।३। कण रण भण श्रण लुप हेठ व्हायि
वाणि लोटि (लोठि) लोपि । इति कणादिः ॥ ७ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

तिङो गोत्रादीनां कुत्सनाभीक्ष्णयोः ८।१।२७। गोत्र ब्रुव प्रवचन प्रहसन
प्रकथन प्रत्ययन प्रपञ्च प्राय न्याय प्रचक्षण विचक्षण अवचक्षण स्वाध्याय भूयिष्ठ
वानाम । इति गोत्रादिः ॥ १ ॥

पूजनात्पूजितमनुदात्तं काष्ठादिभ्यः ८।१।६७। काष्ठ दारुण अमातापुत्र
वेश अनाज्ञात अपुत्र अयुत अद्भुत अनुक्त भृश घोर सुख परम सु अति । इति
काष्ठादिः ॥ २ ॥

मादुपधायाश्च मतोर्वोऽयवादिभ्यः ८।२।१। यव दल्मि ऊर्मि (उर्मि)
भूमि कृमि कुम्भा वशा द्राक्षा ध्राक्षा ध्रजि ब्रजि ध्वजि निजि सिजि सञ्जि हरित
ककुद् मरुह गह्व इक्षु द्रु मधु । इति यवादिराकृतिगणः ॥ ३ ॥

* अहरादीनां पत्यादिषूपसंख्यानम् * ८।२।७०। १ अहर् गीर् धुर् ।
इत्यहरादिः ॥ ४ ॥

२ पति गण पुत्र । इति पत्यादिः ॥ ५ ॥

कस्कादिषु च ८।३।४८। कस्कः कौतस्कुप्तः भ्रातृपुत्रः शुनस्कर्णः सद्यस्कालः
सद्यस्क्रीः सद्यस्कः कांस्कान् सर्पिष्कुण्डिका धनुष्कपालम् बहिष्पलम् (बर्हिष्पलम्)
यजुष्पात्रम् अयस्कान्तः तमस्काण्डः अयस्काण्डः मेदस्तिण्डः भास्करः अहस्करः ।
इति कस्कादिराकृतिगणः ॥ ६ ॥

सुषामादिषु च ८।३।९८। सुषामा निःषामा दुःषामा दुःषेधः निःषेधः निषेधः
दुःषेधः सुषंधिः निषंधिः दुषंधिः सुष्ठु दुष्ठु । गौरिषक्थः संज्ञायाम् । प्रतिष्णिगा
जलाषाढम् (जलाषाडम्) नौषेवनम् दुन्दुभिषेवणम् (दुन्दुभिषेवनम्) । एति संज्ञाया-
मगात् । नक्षत्राद्वा । हरिषेणः रोहिणीषेणः । इति सुषामादिराकृतिगणः ॥ ७ ॥

न रपरस्पृषिस्पृशिस्पृहिसवनादीनाम् ८।३।११०। सवने सवने ।
सूते सूते । सोमे सोमे । सवनमुखे सवनमुखे । किंस किंसम् (किंसः किंसः) ।

अनुसवनमनुसवनम् । गोसनिं गोसनिम् । अश्वसनिमश्वसनिम् । पाठान्तरम् ।
सवनेसवने । सवनमुखे सवनमुखे । अनुसवनमनुसवनम् । संज्ञायां बृहस्पतिसवः ।
शकुनिसवनम् । सोमे सोमे । छते छते । संवत्सरे संवत्सरे । बिसं बिसम् । किसं
किसम् । मुसलं मुसलम् । गोसनिम् अश्वसनिम् । इति सवनादिः ॥ ८ ॥

* इरिकादिभ्यः प्रतिषेधो वक्तव्यः * ८।४।६। इरिका मिरिका तिमिरा ।
इतीरिकादिराकृतिगणः ॥ ९ ॥

* गिरिनद्यादीनां वा ८।४।१०। गिरिनदी गिरिनख गिरिनद्ध गिरिनितम्ब
चक्रनदी चक्रनितम्ब तूर्यमान माषान आर्गयन । इति गिरिनद्यादिराकृति-
गणः ॥ १० ॥

क्षुभ्रादिषु च ८।४।३९। क्षुभ्र नृनमन नन्दिन् नन्दन नगर । एतान्युत्तरपदानि
संज्ञायां प्रयोजयन्ति । हरिनन्दी हरिनन्दनः गिरिनगरम् । नृतिर्यङि प्रयोजयन्ति ।
नरीनृत्यते । नर्तन गहन नन्दन निवेश निवास अग्नि अनूप । एतान्युत्तरपदानि
प्रयोजयन्ति । परिनर्तनम् परिगहनम् परिनन्दनम् शरनिवेशः शरनिवासः शराग्निः
दर्भानूपः । आचार्यादणत्वं च ॥ आकृतिगणोऽयम् ॥ पाठान्तरम् । क्षुभ्रा वृष्
नृनमन नरनगर नन्दन । यङ्नृती । गिरिनदी गृहगमन निवेश निवास अग्नि
अनूप आचार्ययोगीन चतुर्हयन । इरिकादीनि वनोत्तरपदानि संज्ञायाम् । इरिका
तिमिर समीर कुबेर हरि कर्मार । इति क्षुभ्रादिः ॥ ११ ॥

॥ इति श्रीपाणिनिमुनिप्रणीतो गणपाठः समाप्तः ॥

अथ धातुपाठः ।

१ भू सत्तायाम् ॥ उदात्तः परस्मैभाषाः ॥ २ एध वृद्धौ । ३ स्पर्ध संवर्ष ।
 ४ गाध प्रतिष्ठालिप्सयोर्ग्रन्थे च । ५ वाध लोढने । ६ नाध ७ नाध याञ्जोपतापै-
 श्वर्याशीःषु । ८ दध धारणे । ९ स्कुदि आप्रवणे । १० श्विदि श्वैत्ये । ११ वदि
 अभिवादनस्तुत्योः । १२ भदि कल्याणे सुखे च । १३ मदि स्तुतिमोदमदस्वप्नका-
 न्तिगतिषु । १४ स्पदि किञ्चिच्चलने । १५ क्खिदि परिदेवने । १६ मुद हर्षे । १७ दद
 दाने । १८ ष्वद १९ स्वर्द आस्वादने । २० उ^३ माने क्रीडायां च । २१ कुर्द २२ खुर्द
 २३ गुर्द २४ गुद क्रीडायामेव । २५ षूद क्षरणे । २६ ह्राद अव्यक्ते शब्दे । २७ ह्रादी
 सुखे च । २८ स्वाद आस्वादने । २९ पर्द कुत्सिते शब्दे । ३० यती प्रयत्ने । ३१ युतु
 ३२ जुतु भासने । ३३ विथृ ३४ वेथृ याचने । ३५ अथि शैथिल्ये । ३६ प्रथि
 कौटिल्ये । ३७ कथ्य श्लाघायाम् ॥ एधादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥
 ३८ अत सातत्यगमने । ३९ चितौ संज्ञाने । ४० च्युतिर् आसेचने । ४१ च्युतिर्
 क्षरणे । ४२ मन्थ विलोढने । ४३ कुथि ४४ पुथि ४५ लुथि ४६ मथि हिंसासंक्लेश-
 नयोः । ४७ पिघ गत्याम् । ४८ पिधू शास्त्रे माङ्गल्ये च । ४९ खाढ भक्षणे । ५०
 खद स्थैर्ये हिंसायां च । ५१ वद स्थैर्ये । ५२ गद व्यक्तायां वाचि । ५३ रद विलेखने
 ५४ णद अव्यक्ते शब्दे । ५५ अर्द गतौ याचने च । ५६ नर्द ५७ गर्द शब्दे । ५८ तर्द
 हिंसायाम् । ५९ कर्द कुत्सिते शब्दे । ६० खर्द दन्दशूके । ६१ अति ६२ अदि
 बन्धने । ६३ इदि परमैश्वर्ये ६४ बिदि अवयवे । भिदि इत्येके ॥ ६५ गडि वदनैकदेशे ।
 ६६ णिदि कुत्सायाम् । ६७ डुनदि समृद्धौ । ६८ चदि आह्लादे । ६९ त्रदि चेष्टायाम् ।
 ७० कदि ७१ क्रदि ७२ क्खदि आह्वाने रोदने च । ७३ छिदि परिदेवने । ७४ शुन्ध
 शुद्धौ ॥ अतादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ ७५ शीकृ सेचने । ७६ लोक
 दर्शने । ७७ इलोक संघाते । ७८ त्रेकृ ७९ ध्रेकृ शब्दोत्साहयोः । ८० रेकृ शङ्का-
 याम् । ८१ सेकृ ८२ खेकृ ८३ खकि ८४ अकि ८५ श्रुकि गतौ । ८६ शकि शङ्कायाम् ।
 ८७ अकि लक्षणे । ८८ वकि कौटिल्ये । ८९ मकि मण्डने । ९० कक लौल्ये । ९१ कुक
 ९२ वृक आदाने । ९३ चक वृत्तौ प्रतिघाते च । ९४ ककि ९५ वकि ९६ अकि ९७

त्रकि ९८ ठौक ९९ त्रौक १०० ष्वक् १०१ वस्क् १०२ मस्क् १०३ टिक् १०४
 टीक् १०५ तिक् १०६ तीक् १०७ रधि १०८ लधि गत्यर्थाः । तृतीयो दन्त्यादि-
 रित्येके । लधि भोजननिवृत्तावपि । १०९ अधि ११० बधि १११ मधि गत्याक्षेपे ।
 मधि कैतवे च । ११२ राधृ ११३ लाधृ ११४ द्राधृ सामर्थ्ये । ध्राधृ इत्यपि केचित् ।
 द्राधृ आयामे च । ११५ श्लाधृ कथने । शक्रादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मने-
 भाषाः । ११६ फक् नीचैर्गतौ । ११७ तक हसने । ११८ तकि कृच्छ्रजीवने ।
 ११९ बुक् भवणे । १२० कख हसने । १२१ ओखृ १२२ राखृ १२३ लाखृ १२४ द्राखृ
 १२५ ध्राखृ शोषणालमर्थयोः । १२६ शाखृ १२७ श्लाखृ व्याप्तौ । १२८ उख १२९
 उखि १३० वख १३१ वखि १३२ मख १३३ मखि १३४ णख १३५ णखि १३६
 रख १३७ रखि १३८ लख १३९ लखि १४० इख १४१ इखि १४२ ईखि १४३ वल्ग
 १४४ रगि १४५ लगि १४६ अगि १४७ वगि १४८ मगि १४९ तगि १५० त्वगि
 १५१ अगि १५२ श्लगि १५३ इगि १५४ रगि १५५ लगि गत्यर्थाः । रिख त्रख
 त्रिखि शिखि इत्यपि केचित् । त्वगि कम्पने च । १५६ युगि १५७ जुगि १५८ दुगि
 वर्जने । १५९ घव हसने । १६० मधि मण्डने । १६१ शिधि आघ्राणे ॥ फक्कादय
 उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ १६२ वर्च दीप्तौ । १६३ षच सेचने सेवने च ।
 १६४ लोच दर्शने । १६५ शच व्यक्तायां वाचि । १६६ श्वच १६७ श्वचि गतौ ।
 १६८ कच बन्धने । १६९ कचि १७० काचि दीप्तिबन्धनयोः । १६१ मच १७२
 मुचि कलकने । कथन इत्यन्ये । १७३ मचि धारणोच्छ्वायपूजनेषु । १७४ पचि
 व्यक्तीकरणे । १७५ ष्टुच प्रसादे । १७६ ऋज गतिस्थानार्जनोपाजनेषु । १७७ ऋजि
 १७८ भृजी भर्जने । १७९ एजृ १८० अ्रेजृ १८१ भ्राजृ दीप्तौ । १८२ ईज गतिकु-
 त्सनयोः ॥ वर्चादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ १८३ शुच शोके ।
 १८४ कुच शब्दे तारे । १८५ कुञ्च १८६ कृञ्च कौटिल्याल्पीभावयोः । १८७ लुञ्च
 अपनयने । १८८ अञ्च गतिपूजनयोः । १८९ वञ्च १९० चञ्च १९१ तञ्च १९२ त्वञ्च
 १९३ झञ्च १९४ म्लञ्च १९५ झुञ्च १९६ म्लुञ्च गत्यर्थाः । १९७ घुञ्च १९८ ग्लुञ्च १९९
 कुञ्च २०० खुञ्च स्तेयकरणे । २०१ ग्लुञ्च २०२ षस्ज गतौ । २०३ गुजि अव्यक्ते शब्दे ।
 २०४ अर्च पूजयाम् । २०५ म्लेच्छ अव्यक्ते शब्दे । २०६ लञ्च २०७ लाञ्छि लक्षणे ।
 २०८ वाञ्छि इच्छायाम् । २०९ आञ्छि आयामे । २१० ह्रीञ्च लज्जयाम् । २११ हुञ्चि
 कौटिल्ये । २१२ मुञ्चि मोहसमुच्छ्वाययोः । २१३ स्फुञ्चि विस्तृतौ । २१४ युञ्च
 प्रमादे । २१५ उञ्चि उञ्छे । २१६ उञ्छी विवासे । २१७ ध्रज २१८ भ्रजि २१९

धृज २२० धृजि २२१ ध्वज २२२ ध्वजि गतौ । २२३ कृज अव्यक्ते शब्दे । २२४ अर्ज
 २२५ पर्ज अर्जने । २२६ गर्ज शब्दे । २२७ तर्ज भर्त्सने । २२८ कर्ज व्यथने । २२९
 खर्ज पूजने च । २३० अज गतिक्षेपणयोः । २३१ तेज पालने । २३२ खज मन्थे ।
 २३३ खजि गतिवैकल्ये । २३४ एज कम्पने । २३५ दुओस्फूर्जा वज्रनिर्घोषे । २३६
 क्षि क्षये । २३७ क्षीज अव्यक्ते शब्दे । २३८ लज २३९ लजि भर्जने २४० लाज
 २४१ लाजि भर्त्सने च । २४२ जज २४३ जजि युद्धे । २४४ तुज हिंसायाम् । २४५
 तुजि पालने । २४६ गज २४७ गजि २४८ गृज २४९ गृजि २५० मुज २५१ मुजि
 शब्दार्थाः । २५२ गज मदने च । २५३ वज २५४ व्रज गतौ ॥ शुचादय उदात्ता
 उदात्तेतः (क्षिर्वर्ज) परस्मैभाषाः ॥ २५५ अट्ट अतिक्रमणहिंसनयोः । २५६
 वेष्ट वेष्टने । २५७ चेष्ट चेष्टायाम् । २५८ गोष्ट २५९ लोष्ट संघाते । २६० वृष्ट
 चलने । २६१ स्फुट विकसने । २६२ अठि गतौ । २६३ वठि एकचर्यायाम् । २६४
 मठि २६५ कठि शोके । २६६ मुठि पालने । २६७ हेठ विबाधायाम् । २६८ पृठ च ।
 २६९ हिडि गत्यनादयोः । २७० हुडि संघाते । २७१ कुडि दाहे । २७२ वडि
 विभाजने । २७३ मडि च । २७४ भडि परिभाषणे । २७५ पिडि संघाते । २७६
 मुडि मार्जने २७७ तुडि तोडने । २७८ डुडि वरणे । हरणे इत्येके । २७९ चडि
 कोपे । २८० शडि रुजायां संघाते च । २८१ तडि ताडने । २८२ पडि गतौ । २८३
 कडि मदे । २८४ खडि मन्थे । २८५ हेड् २८६ होड् अनादरे । २८७ बाड्
 आप्लाव्ये । २८८ द्राड् २८९ ध्राड् विशरणे । २९० शाड् श्लावायाम् ॥ अट्टादय
 उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ २९१ शौट् गर्वे । २९२ यौट् बन्धे ।
 २९३ म्लेट् २९४ झेट् उन्मादे । २९५ कटे वर्षाविरणयोः । चटे इत्येके ॥ २९६ अट
 २९७ पट गतौ । २९८ रट परिभाषणे । २९९ लट बाल्ये । ३०० शट रुजाविशरण-
 गत्यवसादनेषु । ३०१ वट वेष्टने । ३०२ किट ३०३ खिट त्रासे । ३०४ शिट ३०५
 षिट अनादरे । ३०६ जट ३०७ झट संघाते । ३०८ भट भृतौ । ३०९ तट उच्छ्राये
 ३१० खट काङ्क्षायाम् । ३११ नट नृतौ । ३१२ पिट शब्दसंघातयोः । ३१३ हट
 दीप्तौ । ३१४ षट अवयवे । ३१५ लुट विलोडने ॥ डान्तोऽयमित्येके ॥ ३१६ चिट
 परप्रेष्ये । ३१७ बिट शब्दे । ३१८ विट आक्रोशे ॥ हिट इत्येके ॥ ३१९ इट ३२०
 किट ३२१ कटी गतौ । ३२२ मडि भूषायाम् । ३२३ कुडि वैकल्ये ३२४ मुट मर्दने ।
 ३२५ चुडि अलपीभावे । ३२६ मुडि खण्डने ॥ पुडि चेत्येके ॥ ३२७ रुडि ३२८ लुडि
 स्तेये ॥ रुडि लुडि इत्येके । रुडि लुडि इत्यपरे ॥ ३२९ स्फुटि विशरणे । स्फुटि

धातुपाठः ।

ऊठ इत्येके ॥ ३३९ पिठ हिंसासंक्लेशनयोः । ३४० शठ कैतवे च । ३४१ शुठ प्रति-
धाते ॥ शुठि इति स्वामी ॥ ३४२ कुठि च । ३४३ लुठि आलस्ये प्रतिधाते च ।
३४४ सुठि शोषणे । ३४५ रुठि ३४६ लुठि गतौ । ३४७ चुडु भावकरणे । ३४८
अडु अभियोगे । ३४९ कडु कार्कश्ये ॥ चुडुदयस्त्रयो दोषधाः । ३५० क्रीडु विहारे ।
३५१ तुडु तोडने ॥ तुडु इत्येके ॥ ३५२ हुडु ३५३ हूडु ३५४ होडु गतौ । ३५५
रौडु अनादरे । ३५६ रोडु ३५७ लोडु उन्मादे । ३५८ अड उद्यमे । ३५९ लड
विलासे ॥ लल इत्येके ॥ ३६० कड मदे ॥ कडि इत्येके ॥ ३६१ गडि वदनैकदेशे ॥
शौट्रादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ ३६२ तिष्ट ३६३ तेषु ३६४ छिष्ट
३६५ छेष्ट क्षरणार्थाः । तेषु कम्पने च । ३६६ ग्लेष्ट दैन्ये । ३६७ दुवेषु कम्पने ।
३६८ केषु ३६९ गेषु ३७० ग्लेष्ट च । ३७१ मेषु ३७२ रेष्ट ३७३ लेष्ट गतौ । ३७४
त्रपूष लज्जायाम् । ३७५ कपि चलने । ३७६ रबि ३७७ लबि ३७८ अबि शब्दे । ३७९
लबि अवलंसने च । ३८० कष्ट वर्णे । ३८१ क्लीष्ट अधाष्ट्यै । ३८२ क्षीष्ट मदे । ३८३
शीष्ट कथने । ३८४ चोष्ट च । ३८५ रेष्ट शब्दे ॥ अभिरभी क्वचित्पठयेते ॥ ३८६
ष्टभि ३८७ स्कभि प्रतिबन्धे । ३८८ जभी ३८९ जृभि गात्रविनामे । ३९० शलभ
कथने । ३९१ बलभ भोजने । ३९२ गलभ धाष्ट्यै । ३९३ श्रम्भु प्रमादे ॥ दन्त्या-
दिश्च ॥ ३९४ ष्टुमु स्तम्भे ॥ तिप्यादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥
तिपिस्त्वनुदात्तः ॥ ३९५ गुपु रक्षणे । ३९६ धूप संतापे । ३९७ जप ३९८ जल्प
व्यक्तायां वाचि । ३९९ जप मानसे च । ४०० चप सान्त्वने । ४०१ षप समवाये ।
४०२ रप ४०३ लप व्यक्तायां वाचि । ४०४ चुप मन्दायां गतौ । ४०५ तुप ४०६
तुम्प ४०७ त्रुप ४०८ त्रुम्प ४०९ तुफ ४१० तुम्फ ४११ त्रफ ४१२ त्रुम्फ
हिंसार्थाः । ४१३ पर्प ४१४ रफ ४१५ रफि ४१६ अर्ब ४१७ पर्ब ४१८ लर्ब ४१९
बर्ब ४२० मर्ब ४२१ कर्ब ४२२ खर्ब ४२३ गर्ब ४२४ शर्ब ४२५ षर्ब ४२६ चर्ब
गतौ । ४२७ कुबि आच्छादने । ४२८ लुबि ४२९ तुबि अर्दने । ४३० चुबि
वक्तृसंयोगे । ४३१ षुमु ४३२ षुम्मु हिंसार्थौ ॥ विमु विम्मु इत्येके ॥
४३३ शुभ ४३४ शुम्भ भाषणे ॥ भासन इत्येके । हिंसायामित्यन्ये ॥ गु-
पादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः । ४३५ विणि ४३६ शुणि ४३७ वृणि
ग्रहणे । ४३८ घुण ४३९ घूर्ण भ्रमणे । ४४० पण व्यवहारे स्तुतौ च । ४४१ पन च ।
४४२ भाम क्रोधे । ४४३ क्षमूष सहने । ४४४ कमु कान्तौ ॥ घिरयादय उदात्ता
अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ ४४५ अण ४४६ रण ४४७ वण ४४८ भण ४४९

मण ४५० कण ४५१ कण ४५२ व्रण ४५३ अण ४५४ ध्वण शब्दार्थाः । धण इत्यपि
केचित् । ४५५ ओणु अपनयने । ४५६ शोणु वर्णगत्योः । ४५७ ओणु संवाते । ४५८
श्लोणु च । ४५९ पैणु गतिप्रेरणश्लेषणेषु । ४६० ध्रण शब्दे । रण इत्यपि केचित् ।
४६१ कनी दीसिकान्तिगतिषु । ४६२ एन ४६३ वन शब्दे । ४६४ वन ४६५ षण
संभक्तौ । ४६६ अम गत्यादिषु । ४६७ द्रम ४६८ हम्म ४६९ मीमृ गतौ । ४७०
चमु ४७१ छमु ४७२ जमु ४७३ झमु अदने । ४७४ क्रमु पादविक्षेपे । अणादय
उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ ४७५ अय ४७६ वय ४७७ पय ४७८ मय
४७९ चय ४८० तय ४८१ णय गतौ । ४८२ दय दानगतिरक्षणहिंसादानेषु । ४८३
रय गतौ । ४८४ ऊयी तन्तुसंताने । ४८५ पूयी विशरणे दुर्गन्धे च । ४८६ क्यूयी शब्दे
उन्दे च । ४८७ क्षमायी विधूनने । ४८८ स्फायी ४८९ ओप्यायी वृद्धौ । ४९०
ताय संतानपालनयोः । ४९१ शल चलनसंवरणयोः । ४९२ वल ४९३ वल्ल संवरणे
संवरणे च । ४९४ मल ४९५ मल्ल धारणे । ४९६ भल ४९७ भल्ल परिभाषणहिंसा-
दानेषु । ४९८ कल शब्दसंख्यानयोः । ४९९ कल्ल अव्यक्ते शब्दे ॥ अशब्द इति
त्वामी ॥ ५०० तेवृ ५०१ देवृ देवने । ५०२ षेवृ ५०३ गेवृ ५०४ ग्लेवृ ५०५ पेवृ
५०६ मेवृ ५०७ म्लेवृ सेवने ॥ शेवृ खेवृ क्लेवृ इत्येके ॥ ५०८ रेवृ प्लवगतौ ॥
अयादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ ५०९ मव्य बन्धने । ५१०
सुख्य ५११ ईक्ष्य ५१२ ईष्य ईष्यायाः । ५१३ ह्य गतौ । ५१४ शुच्य अभिषवे ॥
शुच्य इत्येके ॥ ५१५ ह्य गतिकान्त्योः । ५१६ अल भूषणपर्यासिवारणेषु ॥ अयं
स्वरितेदित्येके ॥ ५१७ जिफला विशरणे । ५१८ मील ५१९ इमील ५२० स्मील
५२१ क्षमील निमेषणे । ५२२ पील प्रतिष्ठम्मे । ५२३ नील व्रणौ । ५२४ शील
समाधौ । ५२५ कील बन्धने । ५२६ कूल आवरणे । ५२७ शूल रुजायां संवोषे च ।
५२८ तूल निष्कर्षे । ५२९ पूल संवाते । ५३० मूल प्रतिष्ठायाम् । ५३१ फल निष्पत्तौ
५३२ चुल भावकरणे । ५३३ फुल विकसने । ५३४ चिल शैथिल्ये भावकरणे च । ५३५
तिल गतौ । तिल इत्येके । ५३६ वेल् ५३७ चेल् ५३८ केल् ५३९ खेल् ५४० क्षेल्
५४१ वेल् चलने । ५४२ पेल् ५४३ फेल् ५४४ शेल् गतौ । पेल् इत्येके । ५४५ स्खल
संचलने ५४६ खल संचये । ५४७ गल अदने । ५४८ षल गतौ । ५४९ इल विशरणे ।
५५० इवल ५५१ श्वल आशुगमने । ५५२ खोल ५५३ खोर्क गतिप्रतिधाते । ५५४
धोर्क गतिचातुर्ये । ५५५ त्सर लङ्गतौ । ५५६ क्मर कृच्छने । ५५७ अम् ५५८ वम्
५५९ मम् ५६० चर गत्यर्थाः ॥ चरतिर्भक्षणेऽपि ॥ ५६१ छिबु निरसने । ५६२

धातुपाठः ।

जि जये । ५६३ जीव प्राणधारणे । ५६४ पीव ५६५ मीव ५६६ तीव ५६७ गीव
स्थौल्ये । ५६८ क्षिबु ५६९ क्षेबु निरसने । ५७० उर्वी ५७१ तुर्वी ५७२ धुर्वी ५७३
तुर्वी ५७४ धुर्वी हिंसार्थाः । ५७५ गुर्वी उद्यमने । ५७६ सुर्वी बन्धने । ५७७ पूर्व
५७८ पर्व ५७९ मर्व पूरणे । ५८० चर्व अदने । ५८१ भर्व हिंसायाम् । ५८२ कर्व
५८३ खर्व ५८४ गर्व दर्पे । ५८५ अर्व ५८६ शर्व ५८७ पर्व हिंसायाम् । ५८८ ह्वि
व्यासौ । ५८९ पिबि ५९० मिबि ५९१ गिबि सेवने ॥ सेवने इत्येके ॥ ५९२ ह्विबि
५९३ दिबि ५९४ धिबि ५९५ जिबि प्रीणनार्थाः । ५९६ रिबि ५९७ रबि ५९८
धवि गत्यर्थाः । ५९९ कृबि हिंसाकरणयोश्च । ६०० सव बन्धने । ६०१ अव रक्षण-
गतिकान्तिप्रीतितृप्त्यवगमप्रवेशप्रवणस्वाम्यर्थयावनक्रियेच्छादोप्त्यवाप्त्यालिङ्गनहिं-
सादानभागवृद्धिषु । मन्वाद्य उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः । जिस्वन्नु-
दात्तः ॥ ६०२ धाबु गतिशुद्धयोः ॥ उदात्तः स्वरितेदुभयतोभाषः ॥ ६०३
धुक्ष ६०४ धिक्ष संदीपनक्लेशनजीवनेषु । ६०५ वृक्ष वरणे । ६०६ शिक्ष त्रिद्यापा-
दाने । ६०७ भिक्ष भिक्षायामलाभे लाभे च । ६०८ क्लेश अव्यक्तायां वाचि ॥
बाधन इति दुर्गः । ६०९ दक्ष वृद्धौ शीघ्रार्थे च । ६१० दीक्ष मौण्ड्येज्योपनयन-
नियमव्रतादेशेषु । ६११ ईक्ष दर्शने । ६१२ ईष गतिहिंसादर्शनेषु । ६१३ भाष
व्यक्तायां वाचि । ६१४ वर्ष स्नेहने । ६१५ गेष अन्विच्छायाम् ॥ ग्लेष इत्येके ॥
६१६ पेष्ट प्रयत्ने । ६१७ चेष्ट ६१८ नेष्ट ६१९ एष्ट ६२० प्रेष्ट गतौ । ६२१ रेष्ट
६२२ हेष्ट ६२३ हेष्ट अव्यक्ते शब्दे । ६२४ कास्त शब्दकुत्सायाम् । ६२५ भास्त
दीप्तौ । ६२६ नास्त ६२७ रास्त शब्दे । ६२८ णस्त कौटिल्ये । ६२९ भ्यस्त भये ।
६३० आहः शसि इच्छायाम् । ६३१ ग्रस्त ६३२ गलस्त अदने । ६३३ ईह चेष्टायाम् ।
६३४ वहि ६३५ महि वृद्धौ । ६३६ अडि गतौ । ६३७ गह ६३८ गलह कुत्सा-
याम् । ६३९ बह ६४० बलह प्राधान्ये । ६४१ वह ६४२ वलह परिभाषणहिंसा-
च्छादनेषु । ६४३ छिह गतौ । ६४४ वेह ६४५ जेह ६४६ बाह प्रयत्ने ॥ जेह
गतावपि ॥ ६४७ द्राह निद्राक्षये ॥ निक्षेपे इत्येके ॥ ६४८ काश्त दीप्तौ । ६४९
ऊह वितर्के ॥ ६५० गाह विलोडने । ६५१ गृह ग्रहणे । ६५२ गलह च । ६५३ घुषि
कान्तिकरणे । घष इति केचित् । धुक्षाद्य उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ।
६५४ घुषि अविशब्दने । ६५५ अक्षू व्यासौ । ६५६ तक्षू ६५७ त्वक्षू तनूकरणे ।
६५८ उक्ष सेवने । ६५९ रक्ष पालने । ६६० गिक्ष चुम्बने । ६६१ तृक्ष ६६२
स्तृक्ष ६६३ णक्ष गतौ । ६६४ वक्ष रोषे । संघात इत्येके । ६६५ मृक्ष संघाते । ऋक्ष

इत्येके । ६६६ तक्ष त्वचने । ६६७ सूक्ष् आदरे । ६६८ काक्षि ६६९ वाक्षि ६७० माक्षि
 काङ्क्षायाम् । ६७१ द्राक्षि ६७२ ध्राक्षि ६७३ ध्वाक्षि धोरवासिते च । ६७४ चूष
 पाने । ६७५ तूष तुष्टौ । ६७६ पूष वृद्धौ । ६७७ मूष स्तेये । ६७८ लूष ६७९ रूष
 भूषायाम् । ६८० शूष प्रसवे । ६८१ यूष हिंसायाम् । ६८२ जूष च । ६८३ मूष
 अलंकारे । ६८४ ऊष रुजायाम् । ६८५ ईष उज्जले । ६८६ कष ६८७ खष ६८८ शिष
 ६८९ जष ६९० झष ६९१ शष ६९२ वष ६९३ मष ६९४ रुष ६९५ रिष हिंसार्थाः ।
 ६९६ भष भर्त्सने । ६९७ उष दाहे । ६९८ जिषु ६९९ विषु ७०० मिषु
 सेचने । ७०१ पुष पुष्टौ । ७०२ श्रिषु ७०३ श्लिषु ७०४ मृषु ७०५ प्लुषु दाहे ।
 ७०६ पृषु ७०७ वृषु ७०८ मृषु सेचने । मृषु सद्ने च । इतरौ हिंसासंकलेशनयोश्च ।
 ७०९ षुषु संघर्षे । ७१० हृषु अलीके । ७११ तुस ७१२ हस ७१३ ह्रस ७१४
 रस शब्दे । ७१५ लस श्लेषगक्रीडनयोः । ७१६ वल्ल अदने । ७१७ जर्ज ७१८
 चर्च ७१९ झर्ज परिभाषणहिंसातर्जनेषु । ७२० पिस्तु ७२१ पेस्तु गतौ । ७२२
 हसे हसने । ७२३ गिश समाधौ । ७२४ मिश ७२५ मश शब्दे रोषकृते च । ७२६
 शव गतौ । ७२७ शश प्लुतगतौ । ७२८ शस्त हिंसायाम् । ७२९ शंस्तु स्तुतौ ।
 दुर्गतावित्येके । ७३० चह परिकल्कने । ७३१ मह पूजयाम् । ७३२ रह त्यागे ।
 ७३३ रहि गतौ । ७३४ दृह ७३५ दृडि ७३६ वृह ७३७ वृद्धि वृद्धौ । वृद्धि शब्दे
 च । वृद्धिर् इत्येके । ७३८ तुह्निर् ७३९ दुह्निर् ७४० उह्निर् अर्दने । ७४१ अर्ह
 पूजयाम् ॥ घुषिरादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः घसिस्त्वनुदात्तः ।
 ७४२ घुत दीप्तौ । ७४३ श्विता वर्णे । ७४४ जिमिदा स्नेहने । ७४५ जिष्विदा
 स्नेहनमोचनयोः । मोहनयोरित्येके । जिष्विदा चेत्येके । ७४६ रुच दीप्तावभि-
 प्रीतौ च । ७४७ घुट परिवर्तने । ७४८ रुट ७४९ लुट ७५० लुट प्रतिघाते । ७५१
 शुभ दीप्तौ । ७५२ शुभ संचलने । ७५३ णभ ७५४ तुभ हिंसायाम् । आद्योऽभा-
 वेऽपि । ७५५ खंस ७५६ ध्वंस ७५७ अंस अवसंसने । ध्वंस गतौ च । शुभ इत्यपि
 केचित् । ७५८ खम्भु विदवासे । ७५९ वृतु वर्तने । ७६० वृधु वृद्धौ । ७६१
 शृधु शब्दकुत्सायाम् । ७६२ स्यन्दू प्रखवणे । ७६३ कृपू सामर्थ्ये । द्युतादय
 उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः । वृत् । ७६४ घट चेटयाम् । ७६५ व्यथ
 भयसंचलनयोः । ७६६ प्रथ प्रख्याने । ७६७ प्रस विस्तारे । ७६८ अद मर्दने ।
 ७६९ स्खद स्खदने । ७७० क्षजि गतिदानयोः । ७७१ दक्ष गतिहिंसनयोः ७७२
 कृप कृपायां गतौ च । ७७३ कदि ७७४ क्रदि ७७५ कृदि वैकल्ये । वैकल्य इत्येके

त्रयोऽप्यनिदित इति नन्दी । इदित इति स्वामी । कदिक्रदी इदितौ । क्रद क्रदाविति
चानिदितौ इति मैत्रेयः । ७७६ जित्वरा संभ्रमे घटादयः पित उदात्ता अनु-
दात्तेत आत्मनेभाषाः । ७७७ ज्वर रोगे । ७७८ गड सेवने । ७७९ हेड वेष्टने ।
७८० घट ७८१ भट परिभाषणे । ७८२ णट नृतौ । गतावित्यन्ये । ७८३ छक प्रतिवाते ।
७८४ चक नृतौ । ७८५ कखे हसने । ७८६ रगे शङ्कायाम् । ७८७ लगे सङ्गे । ७८८
हगे ७८९ ह्रगे ७९० णगे ७९१ छगे संवरणे । ७९२ कगे नोच्यते । ७९३ अक
७९४ अग कुटिलायां गतौ । ७९५ कण ७९६ रण गतौ । ७९७ चण ७९८ शण
७९९ अण दाने च । शगगतावित्यन्ये । ८०० अथ ८०१ श्रुथ ८०२ कथ ८०३ कृथ
हिसार्थाः । ८०४ चन च । ८०५ वनु च नोच्यते । ८०६ ज्वल दीप्तौ । ८०७ ह्वल
८०८ ह्वल चलने । ८०९ स्मृ आध्याने ८१० दृ भये । ८११ नृ नये ८१२ आ पाके ।
मारणतोपगनिशामनेषु ८१३ ज्ञा । कम्पने ८१४ चलिः । ८१५ छदिर् ऊर्जने ।
जिह्वोन्मथने ८१६ लडिः । ८१७ मदो हर्षरूपेणयोः ८१८ ध्वन शब्दे । ८१९ दलि
८२० बलि ८२१ स्खलि ८२२ रणि ८२३ ध्वनि ८२४ त्रपि ८२५ क्षपयश्चेति भोजः ।
८२६ स्वन अवस्त्रसने । घटादयो मितः । ८२७ जनी ८२८ जृष ८२९ क्रस्र ८३०
रज्जो ८३१ अमन्ताश्च । ८३२ ज्वल ८३३ ह्वल ८३४ ह्वल ८३५ नमामनुप-
सर्गाद्वा । ८३६ ग्ला ८३७ खा ८३८ वनु ८३९ वमां च । न ८४० कम्प्य
८४१ अमि ८४२ वमाम् । ८४३ शमो दर्शने । ८४४ यमोऽपरिवर्षणे । ८४५
स्खदिर् अवपरिभ्यां च । ८४६ फण गतौ । घटादयः फणान्ता मितः । वृत्
ज्वरादय उदात्ता उदात्तेत परस्मैभाषाः । ८४७ राज् दीप्तौ । उदात्तः स्वरि-
तेदुभयतोभाषः ८४८ दुभ्राज् ८४९ दुभ्राश्च ८५० दुभ्लाश्च दीप्तौ । उदात्ताः
अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः । ८५१ स्यमु ८५२ स्वन ८५३ ध्वन शब्दे । ८५४
षम ८५५ छम अवैकल्ये । वृत् । ८५६ ज्वल दीप्तौ । ८५७ चल कम्पने । ८५८
जल घातने । ८५९ टल ८६० टुल वैकुण्ठे । ८६१ स्थल स्थाने । ८६२ हल विले-
खने । ८६३ णल गन्धे । बन्धने इत्येके । ८६४ पल गतौ । ८६५ बल प्राणने धा-
न्यावरोधने च । ८६६ पुल महत्त्वे । ८६७ कुल संस्त्याने बन्धुषु च । ८६८ शल
८६९ हुल ८७० पल्ल गतौ । ८७१ कथे निष्पाके । ८७२ पथे गतौ । ८७३ मथे
विलोढने । ८७४ दुवम उद्गिरणे । ८७५ अमु चलने । ८७६ क्षर संचलने ।
स्यमादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः । ८७७ षह मर्षणे । उदात्तोऽनुदा-
त्तेदात्मनेभाषः । ८७८ रमु क्रीडायाम् । अनुदात्त उदात्तेदात्मनेभाषः ।

८७९ षट् ल विशरणगत्यवसादनेषु । ८८० शट् ल शातने ८८१ कुश आह्वाने रोदने च । षदाद्यस्त्रयोऽनुदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः । ८८२ कुच संपर्चनकौटिल्यप्रतिष्ठम्भविलेखनेषु । ८८३ बुध अवगमने । ८८४ रुह बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च । ८८५ कस गतौ । वृत् । कुचाद्य उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः । रुहि-स्त्वनुदात्तः । ८८६ द्विक अव्यक्ते शब्दे । ८८७ अञ्चु गतौ याचने च । अचु इत्येके । अचि इत्यपरे । ८८८ दुयाचृ याचजायाम् । ८८९ रेट् परिभाषणे । ८९० चते ८९१ चदे याचने । ८९२ प्रोथृ पर्याप्तौ । ८९३ मिह ८९४ मेष्ट मेधाहिसनयोः । थान्ताविमाविति स्वामी । धान्ताविति न्यासः । ८९५ मेष्ट संगमे च । ८९६ णिह ८९७ णेह कुत्सासन्निर्घयोः । ८९८ शृधु ८९९ मृधु उन्दने । ९०० बुधिर् बोधने । ९०१ उबुन्दिर् निशामने । ९०२ वेणु गतिज्ञानचिन्तानिशामनवादिन्नग्रहणेषु । नान्तोऽप्ययम् । ९०३ खनु अवधारणे । ९०४ चीवृ आदानसंवरणयोः । ९०५ चायृ पूजानिशामनयोः । ९०६ व्यय गतौ । ९०७ दाश्च दाने । ९०८ भेवृ भये । गता-वित्येके । ९०९ भ्रेषृ ९१० भ्लेषृ गतौ । ९११ अस गतिदीप्त्यादानेषु । अप इत्येके । ९१२ स्पश बाधनस्पर्शनयोः । ९१३ लष कान्तौ । ९१४ वष भक्षणे । ९१५ छष हिंसायाम् । ९१६ झष आदानसंवरणयोः । ९१७ झक्ष ९१८ म्लक्ष अदने । ९१९ दासु दाने । ९२० माह माने । ९२१ गुहू संवरणे । हिकाद्य उदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः ॥ ९२२ भिञ् सेवायाम् । उदात्त उभय-तोभाषः ॥ ९२३ भृञ् भरणे । ९२४ हृञ् हरणे । ९२५ धृञ् धारणे । ९२६ णीञ् प्रापणे । भृजाद्यश्चत्वारोऽनुदात्ता उभयतोभाषाः ॥ ९२७ धेट् पाने । ९२८ ग्लै ९२९ म्लै हर्षक्षये । ९३० छै न्यक्करणे । ९३१ द्वै स्वप्ने । ९३२ भ्रै तृप्तौ । ९३३ छ्यै चिन्तायाम् । ९३४ रै शब्दे । ९३५ स्त्यै ९३६ छ्यै शब्दसंवातयोः । ९३७ खै खदने । ९३८ क्षै ९३९ जै ९४० पै क्षये । ९४१ कै ९४२ गै शब्दे । ९४३ शै ९४४ औ पाके । ९४५ पै ९४६ ओवै शोषणे । ९४७ ञ्टै वेष्टने । ९४८ णै वेष्टने । शोभायां चेत्येके । ९४९ दैप् शोधने । ९५० पा पाने । ९५१ घ्रा गन्धो-पादाने । ९५२ घमा ज्वदाग्निसंयोगयोः । ९५३ छा गतिनिवृत्तौ । ९५४ घ्रा अभ्यासे । ९५५ दाण् दाने ९५६ ह्व कौटिल्ये । ९५७ स्त्रु शब्दोपतापयोः । ९५८ स्मृ चिन्तायाम् ९५९ वृ संवरणे । ९६० सु गतौ ९६१ क्व गतिप्रापणयोः । ९६२ गृ ९६३ घृ सेचने । ९६४ घृ हृच्छने । ९६५ स्नु गतौ । ९६६ पु प्रसवैश्वर्ययोः । ९६७ श्रु श्रवणे । ९६८ ध्रु स्थैर्ये । ९६९ दु ९७० द्रु गतौ । ९७१ जि ९७२ जि

अभिभवे । धयत्यादयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः ॥ ९७३ णिङ् ईपद्वसने ।
 ९७४ गुङ् अव्यक्ते शब्दे । ९७५ गाङ् गतौ । ९७६ कुङ् ९७७ घुङ् ९७८ उङ् ९७९
 डुङ् शब्दे । उङ् कुङ् खुङ् गुङ् घुङ् डुङ् इत्यन्ये । ९८० च्युङ् ९८१ ज्युङ् ९८२
 प्रुङ् ९८३ प्लुङ् गतौ । क्लुङ् इत्येके । ९८४ रुङ् गतिरेषणयोः । ९८५ धृङ्
 अवध्वंसने । ९८६ मेङ् प्रणिदाने । ९८७ देङ् रक्षणे । ९८८ श्येङ् गतौ । ९८९
 व्येङ् वृद्धौ । ९९० द्रेङ् पालने । मिडादयोऽनुदात्ता आत्मनेभाषाः ॥
 ९९१ पूङ् पवने । ९९२ मूङ् बन्धने । ९९३ डीङ् विहायसा गतौ । पूङादयस्त्रय
 उदात्ता आत्मनेभाषाः ॥ ९९४ तृ प्लवनतरणयोः । उदात्तः परस्मैभाषः ॥
 ९९५ गुप गोपने । ९९६ तिज निशाने । ९९७ मान पूजायाम् । ९९८ बध बन्धने ।
 गुपादयश्चत्वार उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ ९९९ रभ रामस्ये ।
 १००० हुलभष् प्राप्तौ । १००१ ष्वञ्ज परिष्वङ्गे । १००२ हद पुरीषोत्सर्गे ।
 रभादयश्चत्वार उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः । १००३ जिष्विदा
 अव्यक्ते शब्दे । उदात्त उदात्तेत् परस्मैभाषः ॥ १००४ स्कन्दिर् गतिशोषणयोः ।
 १००५ यम मैथुने । १००६ णम प्रह्वत्वे शब्दे च । १००७ गम्ल १००८ सृप्ल
 गतौ । १००९ यम उपरमे । १०१० तप संतापे । १०११ त्यज हानौ । १०१२
 पञ्ज सङ्गे । १०१३ दशिर् प्रेक्षणे । १०१४ दश दशने । १०१५ कृष विलेखने ।
 १०१६ दह भस्मीकरणे । १०१७ मिह सेवने । स्कन्दादयोऽनुदात्ता उदात्तेतः
 परस्मैभाषाः ॥ १०१८ कित निवासे च । उदात्तेत् परस्मैभाषः । १०१९
 दान खण्डने । १०२० शान तेजने ॥ उदात्तौ स्वरितेतावुभयतोभाषौ ॥
 १०२१ हुपचष् षाके । १०२२ षच समवाये । १०२३ भज सेवायाम् । १०२४ रञ्ज
 रागे । १०२५ शप आक्रोशे । १०२६ । त्विष दीप्तौ । १०२७ यज देवपूजासंगति-
 करणदानेषु । १०२८ डुवप् बीजसंताने । छेदनेऽपि । १०२९ वह प्रापणे । पचा-
 दयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः । पचिस्तृदात्तः ॥ १०३० वस
 निवासे । अनुदात्त उदात्तेत् परस्मैभाषः ॥ १०३१ वेज तन्तुसंताने । १०३२
 व्येज संवरणे । १०३३ ह्वेज स्पर्शायां शब्दे च । वेजादयस्त्रयोऽनुदात्ता उभयतो-
 भाषाः ॥ १०३४ वद व्यक्त्यायां वाचि । १०३५ दुओश्वि गतिवृद्धयोः । वृत् ।
 अयं वदतिश्चोदात्तौ परस्मैभाषौ ॥

१ अद भक्षणे । २ हन हिंसागत्योः । अनुदात्तानुदात्तेतौ परस्मैपदिनौ ॥
 ३ द्विष अप्रीतौ । ४ दुह प्रपूणे । ५ दिह उपचये । ६ लिह आस्वादाने । द्विषा-
 दयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः ॥ ७ चक्षिङ् व्यक्तायां वाचि । अयं
 दर्शनेऽपि ॥ अनुदात्तोऽनुदात्तेदात्मनेपदी । ८ ईर गतौ कम्पने च । ९ ईड स्तुतौ ।
 १० ईश ऐश्वर्ये । ११ आस उपवेशने । १२ आङः शास्त्र इच्छायाम् । १३ वस
 आच्छादने । १४ कसि गतिशासनयोः ॥ कस इत्येके । कश इत्यपि । १५ णिसि
 चुम्बने । १६ णिजि शुद्धौ । १७ शिजि अव्यक्ते शब्दे । १८ पिजि वर्णे । संपर्चने
 इत्येके । उभयत्रेत्यन्ये । अवयवे इत्यपरे । अव्यक्ते शब्दे इतीतरे । पृजि इत्येके ।
 १९ वृजी वर्जने । वृजि इत्यन्ये । २० पृजी संपर्चने । ईरादय उदात्ता अनुदात्तेत
 आत्मनेभाषाः ॥ २१ षूङ् प्राणिगर्भविमोचने । २२ शीङ् स्वप्ने । उदात्ता-
 वात्मनेभाषौ ॥ २३ यु मिश्रणेऽमिश्रणे च । २४ रु शब्दे । २५ णु स्तुसौ । २६
 दुष्णु शब्दे । २७ क्षणु तेजने । २८ ण्यु प्रस्रवणे । युप्रभृतय उदात्ता उदात्तेतः
 परस्मैभाषाः ॥ २९ ऊर्णु आच्छादने । उदात्त उभयतोभाषः ॥ ३० धु
 अभिगमने । ३१ धु प्रसवैश्वर्ययोः । ३२ कु शब्दे । ३३ ष्टु स्तुतौ । युप्रभृतयो-
 ऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः । स्तौतिस्तूभयतोभाषः ॥ ३४ ब्रूज् व्यक्तायां
 वाचि । उदात्त उभयतोभाषः ॥ ३५ इण् गतौ । ३६ इङ् अध्ययने । ३७ इक्
 स्मरणे । ३८ वी गतिव्याप्तिप्रजनकान्त्यसनखादानेषु । ३९ या प्रापणे । ४० वा
 गतिगन्धनयोः । ४१ भा दीप्तौ । ४२ ष्णा शौचे । ४३ आ पाके । ४४ द्रा
 कुत्सायां गतौ । ४५ ष्सा भक्षणे । ४६ पा रक्षणे । ४७ रा दाने । ४८ ला
 आदाने । द्वावपि दाने इति चन्द्रः । ४९ दाप् लवने । ५० ख्या प्रकथने । ५१ प्रा
 पूरणे । ५२ मा माने । ५३ वच परिभाषणे । इण्प्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः ।
 इङ् त्वात्मनेपदी ॥ ५४ विद् ज्ञाने । ५५ अस् भुवि । ५६ मृज् शुद्धौ । ५७
 रुदिर् अश्रुविमोचने । विदादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ ५८ ञिष्वप्
 शये । उदात्तः परस्मैभाषः ॥ ५९ इवस प्राणने । ६० अन च । ६१ जक्ष
 भक्षहसनयोः । वृत् ॥ ६२ जागृ निद्राक्षये । ६३ दरिद्रा दुर्गतौ । ६४ चकास्
 दीप्तौ । ६५ शास्त्र अनुशिष्टौ । श्रसादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥
 ६६ दीधीङ् दीप्तिदेवनयोः । ६७ वेवीङ् वेतिना तुल्ये । उदात्तावात्मनेभाषौ ॥
 ६८ षस ६९ सस्ति स्वप्ने । ७० वस कान्तौ । षसादय उदात्ता उदात्तेतः

परस्मैभाषाः । ७१ चर्करीतं च । ७२ हुङ् अपनयने । अनुदात्ता आत्मने-
भाषाः ॥

इति लुग्विकरणा अदादयः ॥ २ ॥

१ हु दानादनयोः । आदाने चेत्यंके । २ जिभी भये । ३ ही लज्जायाम् ।
जुहोत्यादयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः । ४ पृ पालनपूरणयोः । पृ इत्यंके ।
उदात्तः परस्मैभाषः ॥ ५ हुभृञ् धारणपोषणयोः । अनुदात्त उभयतोभाषः ॥
६ माङ् माने शब्दे च । ७ ओहाङ् गतौ । अनुदात्तावात्मनेपदिनौ । ८ ओहाङ्
त्यागे । अनुदात्तः परस्मैपदी ॥ ९ हुदाञ् दाने । १० हुधाञ् धारणपोषणयोः ।
दाने इत्यप्यंके । अनुदात्ताबुभयतोभाषौ ॥ ११ गिञिञ् शौचपोषणयोः । १२ विञिञ्
पृथग्भावे । १३ षिञ् व्याप्तौ । णिजिरादयोऽनुदात्ताः स्वरिते उभयतोभाषाः ॥
१४ घृ क्षरणदीप्तयोः । १५ ह प्रसङ्गकरणे । १६ ऋ १७ सृ गतौ । घृग्रभृतयोऽनु-
दात्ताः परस्मैभाषाः ॥ १८ भस् भर्त्सनदीप्तयोः । उदात्त उदात्तेत् परस्मैपदी ॥
१९ कि ज्ञाने । अनुदात्तः परस्मैपदी ॥ २० तुर त्वरणे । २१ धिष शब्दे । २२
धन धान्ये । २३ जन जनने । तुरादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ २४
गा स्तुतौ ॥ अनुदात्तः परस्मैभाषः । घृग्रभृतय एकादश छन्दसि इत्यतिः
भाषायामपि ॥

इति श्लुग्विकरणा जुहोत्यादयः ॥ ३ ॥

१ दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्रकान्तितगतिषु । २ षिवु
तन्तुसंताने । ३ स्त्रिवु गतिशोषणयोः । ४ छिवु निरसने । ५ ण्वुञ्ज अदने । आदाने
इत्यंके । अदर्शने इत्यपरे । ६ ण्वुञ्ज निरसने । ७ ऋञ्ज द्वरणदीप्तयोः । ८ व्युष
दाहे । ९ प्लुष च १० वृती गात्रविक्षेपे । ११ त्रसो उद्वेगे । १२ कुय प्रतीभावे ।
१३ पुथ हिंसायाम् । १४ गुथ परिवेष्टने । १५ क्षिप प्रेरणे । १६ पुष्प त्रिकसने ।
१७ तिम १८ छिम १९ छीम आर्द्राभावे । २० व्रीड चोदने लज्जायां च । २१
इष गतौ । २२ षड् २३ बुह चक्यथै । २४ जृष् २५ झृष् वयोहानौ । दिवादय
उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः । क्षिपिस्त्वनुदात्तः ॥ २६ पूङ् प्राणिप्रसवे ।
२७ दूङ् परितापे । उदात्तावात्मनेभाषौ ॥ २८ दीङ् क्षये । २९ डीङ् विहायसा
गतौ । ३० धीङ् आधारे । ३१ मीङ् हिंसायाम् । ३२ रीङ् श्रवणे । ३३ लीङ्

श्लेषणे । ३४ व्रीड् वृणोत्यर्थे । वृत् । स्वादय ओदितः ॥ ३५ पीड् पाने । ३६
 माड् माने । ३७ ईड् गतौ । ३८ प्रीड् प्रीतौ । दीडादय आत्मनेपदिनोऽनुदात्ताः ।
 । डीड् तूदात्तः ॥ ३९ शो तनूकरणे ४० छो छेदने । ४१ षो अन्तर्कर्मणि । ४२
 दो अवखण्डने । इयतिप्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः ॥ ४३ जनी प्रादुर्भावे । ४४
 दीपी दीप्तौ । ४५ पूरी आप्यायने । ४६ तूरी गतित्वरणहिंसनयोः । ४७ धूरी
 ४८ गूरी हिंसागत्योः । ४९ धूरी ५० जूरी हिंसावयोहान्योः । ५१ शूरी हिंसा-
 स्तम्भनयोः । ५२ चूरी दाहे । ५३ तप ऐश्वर्ये वा । ५४ वृत् वरणे । ५५ क्लिष उप-
 तापे । ५६ काश्च दीप्तौ । ५७ वाश्च शब्दे । जन्यादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मने-
 भाषाः । तपिस्त्वनुदात्तः ॥ ५८ मृष तितिक्षायाम् । ५९ शुचिर् पूतीभावे । उदात्तौ
 स्वरितेतावुभयतोभाषौ ॥ ६० णह बन्धने । ६१ रज्ज् रागे । ६२ शप आक्रोशे ।
 णहादयस्त्रयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः ॥ ६३ पद गतौ । ६४ खिद
 दैन्ये । ६५ विद सत्तायाम् । ६६ बुध अवगमने । ६७ युध संप्रहारे । ६८ अनो
 रुध कामे । ६९ अण प्राणने । अन इत्येके । ७० मन ज्ञाने । ७१ युज समाधौ ।
 ७२ सृज विसर्गे । ७३ लिश अलपीभावे । पदादयोऽनुदात्ता अनुदात्तेत आत्मने-
 भाषाः ॥ ७४ राधोऽकर्मकाद् वृद्धावेव । ७५ व्यध ताडने । ७६ पुष पुष्टौ । ७७ शुष
 शोषणे । ७८ तुष प्रीतौ । ७९ दुष वैकृत्ये । ८० श्लिष आलिङ्गने । ८१ शक
 विभाषितो मर्षणे । ८२ जिष्विदा गान्प्रक्षरणे । ८३ क्रुध क्रोधे । ८४ क्षुध बुभु-
 क्षायाम् । ८५ शुध शौचे । ८६ पिधु संराद्धौ । राधादयोऽनुदात्ता उदात्तेतः
 परस्मैभाषाः ॥ ८७ रध हिंसासंराद्धयोः । ८८ णश अदर्शने । ८९ तृप प्रोणने । ९०
 हृप हर्षमोहनयोः । ९१ दुह जिघांसायाम् । ९२ मुह वैचित्ये । ९३ ण्युह उद्गिरणे ।
 ९४ ण्हिह प्रीतौ । वृत् । रधादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ ९५ शमु
 उपशमे । ९६ तमु काङ्क्षायाम् । ९७ दमु उपशमे । ९८ श्रमु तपसि खेदे च । ९९
 भ्रमु अनवस्थाने । १०० क्षमु सहने । १०१ झमु ग्लानौ । १०२ मदी हर्षे । वृत् ॥
 १०३ अद्य क्षेपणे । १०४ यद्य प्रयत्ने । १०५ जद्य मोक्षणे । १०६ तद्य उपक्षये ।
 १०७ दद्य च । १०८ वद्य स्तम्भे । १०९ व्युष विभागे । व्युस इत्यन्ये । युस
 इत्यपरे । ११० प्लुष दाहे । १११ विस प्रेरणे । ११२ कुस संश्लेषणे । ११३
 वुस उत्सर्गे । ११४ मुस खण्डने । ११५ मसी परिणामे । समी इत्येके । ११६
 लुठ विलोडने । ११७ उच समवाये । ११८ मृशु ११९ अंशु अघःपतने । १२०
 वृश वरणे । १२१ कृश तनूकरणे । १२२ जितुषा पिपासायाम् । १२३ हृष तुष्टौ ।

१२४ रुष १२५ रिष हिंसायाम् । १२६ डिष क्षेपे । १२७ कुष क्रोधे । १२८ गुष व्याकुलत्वे । १२९ युष १३० रुष १३१ लुष विमोहने । १३२ लुभ गाढ्ये । १३३ क्षुभ संचलने । १३४ णभ १३५ तुभ हिंसायाम् । क्षुभिनभितुभयो द्युतादौ त्रयादौ च पठ्यन्ते । १३६ छिद् आर्द्रभावे । १३७ जिमिदा स्नेहने । १३८ जिस्विदा स्नेहनमोचनयोः । १३९ ऋषु वृद्धौ । १४० गृषु अभिकाङ्क्षायाम् । वृत् । असुप्रभृतय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥

इति श्यन्विकरणा दिवादयः ॥४॥

१ धृञ् अभिषवे । २ षिञ् बन्धने । ३ शिञ् निशाने । ४ ङिञ् प्रक्षेपणे । ५ चिञ् चयने । ६ स्तृञ् आच्छादने । ७ कृञ् हिंसायाम् । ८ वृञ् वरणे । ९ धृञ् कम्पने । धुञ् इत्येके । स्वादयोऽनुदात्ता उभयतोभाषाः वृञ् उदात्तः ॥ १० दृष्टु उपतापे । ११ द्वि गतौ वृद्धौ च । १२ पृ प्रोतौ । १३ स्पृ प्रीतिपालनयोः । प्रीतिचलनयोरित्यन्ये । स्पृ इत्येके १४ आप् व्याप्तौ । १५ शक्त् शक्तौ । १६ राध १७ साध संसिद्धौ । दुनोतिप्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः ॥ १८ अश्नु व्याप्तौ संघाते च । १९ श्वि वात्कन्दने । अशिस्तिघो उदात्तावनुदात्तेतावात्मनेभाषौ ॥ २० तिक् २१ तिग गतौ च । २२ षव हिंसायाम् । २३ जिष्टया प्रागल्भ्ये । २४ दम्मु दम्भने । २५ ऋषु वृद्धौ । २६ तृप प्रीणने इत्येके । छन्दसि । २७ अह व्याप्तौ । ३८ दध धातने पालने च । २९ चमु भक्षण्ये । ३० रि ३१ क्षि ३२ चिरि ३३ जिरि ३४ दाश ३५ ह हिंसायाम् । क्षि भाषायाम् इत्येके । ऋक्षीत्यजादित्येके । रेफवानित्यन्ये । वृत् तिकादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥

इति श्नुविकरणाः स्वादयः ॥५॥

१ तुद व्यथने । २ णुद प्रेरणे । ३ दिश अतिसर्जने । ४ भ्रस्ज पाके । ५ क्षिप प्रेरणे । ६ कृष विलेखने । तुदादयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः ॥ ७ ऋषी गतौ । उदात्त उदात्तेत्परस्मैपदी ॥ ८ जुषी प्रीतिसेवनयोः । ९ ओविजी भयचलनयोः । १० ओलजी ११ ओलरुजी व्रीडने । जुषादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ १२ ओवबचू छेदने । १३ व्यच व्याजीकरणे । १४ उछि उच्छे । १५ उछी विवासे । १६ ऋच्छ गतीन्द्रियप्रलयमूर्तिभावेषु । १७ मिछ उत्कलेशे । १८ जर्ज १९ चर्च २० झर्झ परिभाषणभर्त्सनयोः । २१ त्वच संवरणे । २२ ऋच

स्तुतौ । २३ उब्ज आर्जवे । २४ उज्ज उत्सर्गे । २५ लुभ विमोहने । २६ रिफ
 कत्थनयुद्धनिन्दाहिंसादानेषु । रिह इत्येके । २७ तुप २८ तुम्फ तृप्तौ । द्वावपि
 फान्तावित्येके । २९ तुप ३० तुम्प ३१ तुफ ३२ तुम्फ हिंसायाम् । ३३ हप ३४
 हम्फ उत्कलेशे । प्रथमोऽपि द्वितीयान्त इत्येके । ३५ ऋप ३६ क्रम्फ हिंसायाम् ।
 ३७ गुंफ ३८ गुम्फ ग्रन्थे । ३९ उभ ४० उम्म पूरणे । ४१ शुभ ४२ शुम्म शोभार्थे ।
 ४३ हभी ग्रन्थे । ४४ चृती हिंसाग्रन्थनयोः । ४५ विघ विधाने । ४६ जुड गतौ ।
 जुन इत्येके । ४७ मृड स्रवने । ४८ पृड च । ४९ पृण प्रीणने । ५० वृण च । ५१
 मृण हिंसायाम् । ५२ तुण कौटिल्ये । ५३ पुण कर्मणि शुभे । ५४ मुण प्रतिज्ञाने ।
 ५५ कुण शब्दोपकरणयोः । ५६ शुन गतौ । ५७ वृण हिंसागतिकौटिल्येषु । ५८
 घुण ५९ घूर्ण भ्रमणे । ६० पुर ऐश्वर्यदीप्तयोः । ६१ कुर शब्दे । ६२ खुर छेदने ।
 ६३ मुर संवेष्टने । ६४ क्षुर विलेखने । ६५ घुर भीमार्थशब्दयोः । ६६ पुर अग्र-
 गगने । ६७ वृह् उद्यमने । वृह् इत्यन्ये । ६८ तृह् ६९ स्तृह् ७० तृन्ह् हिंसायाः ।
 ७१ इष इच्छायाम् । ७२ मिष स्पर्धायाम् । ७३ किल श्वैत्यक्रीडनयोः । ७४ तिल
 स्नेहे । ७५ विल वसने । ७६ चल विलसने ७७ इल स्वप्नक्षेपणयोः । ७८ बिल
 संवरणे । ७९ बिल भेदने । ८० णिल गहने । ८१ ढिल भावकरणे । ८२ शिल
 ८३ बिल उल्ले । ८४ मिल श्लेषणे । ८५ लिख अक्षरविन्यासे । ८६ कुट कौटिल्ये ।
 ८७ पुट संश्लेषणे ८८ कुच संकोचने । ८९ गुज शब्दे । ९० गुड रक्षायाम् । ९१
 छिप क्षेपे । ९२ छुर छेदने । ९३ स्फुट विकसने । ९४ सुट आक्षेपमर्दनयोः । ९५
 भ्रुट छेदने । ९६ तुट कलहकर्मणि । ९७ चुट ९८ छुट छेदने । ९९ जुड वन्धने ।
 १०० कड मदे । १०१ लुट संश्लेषणे । १०२ कृड घनत्वे । १०३ कुड बाल्ये ।
 १०४ पुड उत्सर्गे । १०५ घुट प्रतिघाते । १०६ तुड तोडने । १०७ थुड १०८ स्थुड
 संवरणे । खुड छुड इत्येके । १०९ स्फुर ११० फुल संवलने । स्फुर स्फुरणे स्फुल
 संवलने इत्येके । स्फुर इत्यन्ये । १११ स्फुड ११२ चुड ११३ वृड संवरणे । ११४
 क्रुड ११५ भृड निमज्जने इत्येके । ब्रश्चादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ।
 ११६ गुरी उद्यमने । उदात्तोऽनुदात्तेदात्मनेपदो ॥ ११७ णू स्ववने । ११८ धू
 विधूने । उदात्तौ परस्मैभाषौ ॥ ११९ गु पुरीषोत्सर्गे । १२० ध्रु गतित्थैर्ययोः ।
 ध्रुव इत्येके । अनुदात्तौ परस्मैपदिनौ ॥ १२१ कुङ् शब्दे । उदात्त आत्मने-
 पदी ॥ दीर्घान्त इति कैयटादयः । ह्रस्वान्त इति न्यासः । वृत् ॥ १२२ वृह्
 व्यायामे । १२३ मृह् प्राणत्यागे । अनुदात्तावात्मनेभाषौ ॥ १२४ रि १२५ पि

गतौ । १२६ धि धारणे । १२७ क्षि निवासगतयोः । रियत्यादयोऽनुदात्ताः
परस्मैभाषाः ॥ १२८ घृ प्रेरणे । १२९ कृ विश्लेषे । १३० गृ निगरणे । उदात्ताः
परस्मैभाषाः ॥ १३१ ङङ् आदरे । १३२ ष्टङ् अवस्थाने । अनुदात्तावात्मने-
भाषौ ॥ १३३ प्रच्छ ज्ञोप्सायाम् । वृत् ॥ १३४ सृज विसर्गे । १३५ टुमसृजो
शुद्धौ । १३६ रुजो भङ्गे । १३७ भुजो कौटिल्ये । १२८ छुप स्पर्शे । १३९ रुश
१४० रिश द्विसायाम् । १४१ लिश गतौ । १४२ स्पृश संस्पर्शने । १४३ विच्छ
गतौ । १४४ विश प्रवेशने । १४५ मृश आमर्शने १४६ णुद प्रेरणे । १४७ षट्
विशरणगत्यवसादनेषु । १४८ शट् शान्तने । पृच्छादयोऽनुदात्ता उदात्तेतः
परस्मैभाषाः । विच्छस्तूदात्तः ॥ १४९ मिल संगमे । उदात्तः स्वरितेदुभयतो-
भाषः ॥ १५० मुच्छृ मोक्षणे । १५१ लुप्लृ छेदने । १५२ विद्लृ लाभे । १५३
लिप उपदेहे । १५४ पिच क्षरणे । मुचादयोऽनुदात्ताः स्वरिते उभयतोभाषाः ।
विन्दतिस्तूदात्तः ॥ १५५ कृती छेदने । उदात्त उदात्तेत्परस्मैपदी ॥ १५६ खिद
परिवाते । अनुदात्त उदात्तेत्परस्मैपदी ॥ १५७ पिश अवयवे । उदात्त उदात्तेत्प
रस्मैपदी । वृत् ॥

इति शबिकरणास्तुदादयः ॥ ६ ॥

१ रुधिर् आवरणे । २ भिदिर् विदारणे । ३ छिदिर् द्वैधीकरणे । ४ रिचिर्
विरेचने । ५ विचिर् पृथग्भावे । ६ क्षुदिर् संपेषणे । ७ युजिर् योगे । रुधादयोऽ-
नुदात्ताः स्वरिते उभयतोभाषाः ॥ ८ उच्छृदिर् दीप्तिद्वेषनयोः । ९ उवृदिर्
द्विसानादरयोः । उदात्तौ स्वारितेतावुभयतोभाषौ । १० कृती वेष्टने । उदात्त उदा
त्तेत्परस्मैपदी ॥ ११ जिहन्वी दीप्तौ । उदात्तोऽनुदात्तेदात्मनेपदी ॥ १२ खिद
दैव्ये । १३ विद विचारणे । अनुदात्तावनुदात्तेतावात्मनेपदिनौ ॥ १४ शिष्ट
विशेषणे । १५ पिष्ट संचूर्णने । १६ भल्लो आमर्शने । १७ भुज पालनाभ्यवहारयोः ॥
शिषादयोऽनुदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ १८ तृह १९ द्विसि द्विसायाम् । २०
उन्दी क्लेदने । २१ अञ्जू व्यक्तिप्रक्षणकान्तिगतिषु । २२ तञ्जू संकोचने । २३
ओविजी भयचलनयोः । २४ वृजी वर्जने । २५ वृची संपर्के । तृहादय उदात्ता
उदात्तेतः परस्मैपदिनः । वृत् ॥

इति शनम्बिकरणा रुधादयः ॥ ७ ॥

१ तनु विस्तारे । २ षणु दाने । ३ क्षणु हिंसायाम् । ४ क्षिणु च । ५ ऋणु गणौ ।
६ तृणु अदने । ७ घृणु दीप्तौ । तनादय उदात्ताः स्वरिते त उभयतोभाषाः ॥
८ वनु यावने । ९ मनु अवबोधने । उदात्तावनुदात्तेतावात्मनेभाषौ ॥ १० डुकृञ्
करणे । अनुदात्त उभयतोभाषः ॥

इति उविकरणास्तनादयः ॥ ८ ॥

१ डुक्कीञ् द्रव्यविनिमये । २ प्रीञ् तर्पणे कान्तौ च । ३ श्रीञ् पाके । ४ मीञ्
हिंसायाम् । ५ षिञ् बन्धने । ६ स्कुञ् आप्रवणे । ७ युञ् बन्धने । त्रयादयोऽनु-
दात्ता उभयतोभाषाः ॥ ८ कृञ् शब्दे । ९ द्रूञ् हिंसायाम् । १० पूञ् पवने ।
११ लृञ् छेदने । १२ स्तृञ् आच्छादने । १३ कृञ् हिंसायाम् । १४ वृञ् वरणे । १५
धृञ् कम्पने । कनूप्रभृतय उदात्ता उभयतोभाषाः ॥ १६ शृञ् हिंसायाम् । १७ पृ-
पालनपूरणयोः । १८ वृवरणे । भरणे इत्येके । १९ भृ भर्त्सने । २० मृ हिंसायाम् ।
२१ दृ विदारणे । २२ जृ वयोहानौ । झृ इत्येके । धृ इत्यन्ये । २३ नृ नये । २४ कृ-
हिंसायाम् । २५ री गतौ । २६ गृ शब्दे । शृणातिप्रभृतय उदात्ता उदात्तेतः परस्मै-
पदिनः ॥ २७ ज्या वयोहानौ । २८ री गतिरेषणयोः । २९ ली श्लेषणे । ३० वली
वरणे । ३१ ली गतौ । वृत् ॥ ३२ व्री वरणे । ३३ व्री भये । भरे इत्येके । ३४ क्षीष्
हिंसायाम् । ३५ ज्ञा अवबोधने । ३६ बन्ध बन्धने । ज्यादयोऽनुदात्ता उदात्तेतः
परस्मैभाषाः ॥ ३७ वृद्ध संभक्तौ । उदात्त आत्मनेपदी ॥ ३८ अन्थ विमोचन-
प्रतिहर्षयोः । ३९ मन्थ विलोडने । ४० अन्थ । ४१ ग्रन्थ संदर्भे । ४२ कुन्थ संश्लेषणे
संक्लेशे इत्येके । कुथ इति दुर्गः । ४३ मृद क्षोदे । ४४ मृद च । अयं छलेऽपि । ४५
गुध रोषे । ४६ कुष निष्कर्षे । ४७ क्षुभ संवलने । ४८ णभ ४९ तुभ हिंसायाम् ।
५० छिद्य विबाधने । ५१ अश भोजने ५२ उग्रस उज्ज्वले । ५३ इष आभीक्ष्ण्ये । ५४
विष विप्रयोगे । ५५ प्रुष ५६ प्लुष स्नेहनसेवनपूरणेषु । ५७ पुष पुष्टौ । ५८ मुष
स्तेये । ५९ खच भूतप्रादुर्भावे । वान्तोऽयमित्येके । ६० हिठ च । अन्थादय उदात्ता
उदात्तेतो विषिवर्ज परस्मैभाषाः ॥ ६१ ग्रह उपादाने । उदात्तः स्वरितेदुभय-
तोभाषः ।

इति श्नाविकरणाः ज्यादयः ॥ ९ ॥

१ चुर स्तेये । चिति स्मृत्याम् । ३ यत्रि संकोचे । ४ स्फुडि परिहासे । स्फुटि
इत्यपि । ५ लक्ष दर्शनाङ्कनयोः । ६ कुट्टि अनृतभाषणे । ७ लड उपसेवायाम् ।
८ मिदि स्नेहने । ९ ओलडि उत्क्षेपणे । ओकारो धात्ववयव इत्येके । न इत्यपरे ।
उलडि इत्यन्ये । १० जल अपवारणे । लज इत्येके । ११ पीड अवगाहने । १२ नट
अवस्यन्दने । १३ अथ प्रयत्ने । प्रत्याने इत्येके । १४ बध संयमने । बन्ध इति
चान्द्राः । १५ पृ पूरणे । १६ ऊर्ज बलप्राणनयोः । १७ पक्ष परिग्रहे । १८ वर्ण १९
चूर्ण प्रेरणे । वर्ण वर्णने इत्येके । २० प्रथ प्रख्याने । २१ पृथ प्रक्षेपे । पथ इत्येके ।
२२ षम्ब संबन्धने । २३ शम्ब च । साम्ब इत्येके । २४ भञ्ज अदने । २५ कुट्ट
छेदनभर्त्सनयोः । पूरणे इत्येके । २६ पुट्ट २७ चुट्ट अल्पोभावे । २८ अट्ट २९ शुट्ट
अनादरे । ३० लुण्ठ स्तेये । ३१ शठ ३२ शठ असंस्कारगत्योः । शठि इत्येके । ३३
तुजि ३४ पिजि हिंसाबलादाननिकेतनेषु । तुज पिज इति केचित् । लजि लुजि
इत्येके । ३५ पिस गतौ । ३६ घान्त्व सामप्रयोगे । ३७ श्वल्क ३८ वल्क परि-
भाषणे । ३९ ण्हिह स्नेहने । स्फिट इत्येके । ४० स्मिट अनादरे । ण्मिड् इत्येके ।
४१ श्लिष श्लेषणे । ४२ पथि गतौ । ४३ पिच्छ कुट्टने । ४४ छदि संवरणे । ४५ अण
दाने । ४६ तड आघाते । ४७ खड ४८ खडि ४९ कडि भेदने । ५० कुडि रक्षणे । ५१ गुडि
वेष्टने । रक्षणे इत्येके । कुठि इत्यन्ये । गुठि इत्यपरे । ५२ खुडि खण्डने । ५३ घटि
विभाजने । वडि इति केचित् । ५४ मडि भूषायां हर्षे च । ५५ भडि कल्याणे । ५६
ऊर्द वमने । ५७ पुस्त ५८ बुस्त आदरानादरयोः । ५९ चुद संचोदने । ६० नक्क
६१ धक्क नाशने । ६२ चक्क ६३ चुक्क व्यथने । ६४ क्षल शौचकर्मणि । ६५ तल
प्रतिष्ठायाम् । ६६ तुल उन्माने । ६७ दुल उत्क्षेपे । ६८ पुल महत्त्वे । ६९ चुल
समुच्छ्राये । ७० मूल रोहणे । ७१ कल ७२ विल क्षेपे । ७३ बिल भेदने । ७४ तिल
स्नेहने । ७५ चल श्रुतौ । ७६ पाल रक्षणे । ७७ लूष हिंसायाम् । ७८ शुल्ब माने ।
७९ शूर्प च । ८० चुट छेदने । ८१ मुट संचूर्णने । ८२ पडि ८३ पसि नाशने । ८४ व्रज
मार्गसंस्कारगत्योः । ८५ शुल्क अतिस्पर्शने । ८६ चपि गत्याम् । ८७ क्षपि
क्षान्त्याम् । ८८ छजि कृच्छ्रजीवने । ८९ श्वर्त गत्याम् । ९० श्वअ च । ९१ ज्ञप
ज्ञानज्ञापनसारणतोषगनिशाननिशामनेषु । मिच्चेत्येके । ९२ यम च परिवेषणे ।
९३ चह परिकल्कने । चप इत्येके । ९४ रह त्यागे च । ९५ बल प्राणने । ९६ विष्
चयने । नान्ये मितोऽहेतौ । ९७ वट्ट चलने । ९८ मुस्त संघाते । ९९ वट्ट संवरणे ।
१०० वट्ट १०१ स्फिट १०२ चुडि हिंसायाम् । १०३ पल संघाते । पूर्ण इत्येके ।
पुण इत्यन्ये । १०४ पुंस अमिवर्धने । १०५ टकि बन्धने । १०६ धूस कान्तिकरणे ।

मूर्धन्यान्त इत्येके । तालव्यान्त इत्यन्ये । १०७ कीट वर्णे । १०८ चूर्ण संकोचने
 १०९ पूज पूजायाम् । ११० अर्क स्तवने । तपने इत्येके । १११ शुठ आलस्ये । ११२
 शुठि शोषणे ११३ जुड प्रेरणे । ११४ गज ११५ मार्ज शब्दार्थौ । ११६ मर्च च
 ११७ घृ प्रस्त्रवणे । स्वावणे इत्येके । ११८ पचि विस्तारवचने । ११९ ति
 निशाने । १२० कृत संशब्दने । १२१ वर्ध छेदनपूरणयोः । १२२ कुबि आच्छा
 दने । कुभि इत्येके । १२३ लुबि १२४ तुबि अदर्शने । अर्दने इत्येके । १२५ ह्वा
 व्यक्तायां वाचि । क्लृप इत्येके । १२६ चुटि छेदने । १२७ ह्ल प्रेरणे । १२८ ऋ
 म्लेच्छने । १२९ म्लेच्छ अव्यक्तायां वाचि । १३० ब्रूस १३१ बर्ह हिंसायाम्
 केचिदिह गर्ज गर्द शब्दे । गर्ध अभिकाङ्क्षायाम् इति पठन्ति । १३२ गुर्द पूर्वनि
 केतने । १३३ जसि रक्षणे । मोक्षणे इति केचित् । १३४ ईड स्तुतौ । १३५ जस
 हिंसामाम् । १३६ पिडि संघाते । १३७ ह्व रोषे । हठ इत्येके । १३८ डिप क्षेपे
 १३९ ण्डुप समुच्छ्राये । आकुस्मादात्मनेपदिनः ॥ १४० चित संचेतने । १४१
 दशि दंशने । १४२ दसि दर्शनदंशनयोः । दस इत्यप्येके । १४३ डप १४४ डिप
 संघाते । १४५ तत्रि कुटुम्बधारणे । १४६ मत्रि गुप्तपरिभाषणे । १४७ स्फ
 ग्रहणसंश्लेषणयोः । १४८ तर्ज १४९ भर्त्स तर्जने । १५० बस्त १५१ गन्ध अर्दने
 १५२ विष्क हिंसायाम् । हिष्क इत्येके । १५३ निष्क परिमाणे । १५४ ल
 ईप्सायाम् १५५ कण संकोचे । १५६ तूण पूरणे । १५७ भ्रूण आशाविशङ्कयोः
 १५८ शठ श्लाघायाम् । १५९ यक्ष पूजायाम् । १६० स्यम वितर्के । १६१ गृ
 उद्यमने । १६२ शम १६३ लक्ष आलोचने । १६४ कुत्स अवक्षेपणे । १६५ त्रु
 छेदने । कुट इत्येके । १६६ गल स्त्रवणे । १६७ भल आभण्डने । १६८ कूट आप
 दाने । अवसादन इत्येके । १६९ कुट्ट प्रतापने । १७० वज्रु प्रलम्भने । १७१ वृ
 शक्तिबन्धने । १७२ मद तृप्तियोगे । १७३ दिवु परिकूजने । १७४ गृ विज्ञाने
 १७५ विद चेतनाख्याननिवासेषु । १७६ मान स्तम्भे । १७७ यु जुगुप्सायाम्
 १७८ कुस्म नास्त्रो वा कुत्सितस्मयने । इत्याकुस्मोयाः ॥ १७९ चर्च अध्ययने
 १८० बुक्क भषणे । १८१ शब्द उपसर्गादाविष्कारे च । १८२ कण निमीलने । १८
 जभि नाशने । १८४ घूद क्षरणे । १८५ जछ ताडने । १७६ पश बन्धने । १८
 अम रोगे । १८८ चट १८९ स्फुट भेदने । १९० घट संघाते । हन्त्यर्थाश्च । १९
 दिवु मर्दने । १९२ अर्ज प्रतियत्ने । १९३ शुषिर् विशब्दने । १९४ आढः क्र
 सातत्ये । १९५ लस शिल्पयोगे । १९६ तसि १९७ भूष अलंकरणे । १९८ अ
 पूजायाम् । १९९ ज्ञा नियोगे । २०० भज विश्राणने । २०१ श्रु प्रसहने

२०२ यत् निकारोपस्कारयोः । २०३ रक् २०४ लग आस्वादने । रघ इत्येके । रग इत्यन्ये । २०५ अञ्जु विशेषणे । २०६ लिङि चित्रीकरणे । २०७ मुद संसर्ग । २०८ त्रस धारणे । ग्रहणे इत्येके । वारणे इत्यन्ये । २०९ उग्रस उच्छे । उकारो धात्ववयव इत्येके । न इत्यन्ये । २१० मुच प्रमोचने मोदने च । २११ वस स्नेहच्छेदापहरणेषु । २१२ चर संशये । २१३ च्यु सहने । हसने चेत्येके । २१४ भुवोऽवकलकने । २१५ कृपेऽश्च । आस्वदः सकर्मकान् । २१६ ग्रस ग्रहणे । २१७ पुष धारणे । २१८ दल विदारणे । २१९ पट २२० पुट २२१ लुट २२२ तुजि २२३ मिजि २२४ पिजि २२५ लजि २२६ लुजि २२७ भजि २२८ लवि २२९ त्रसि २३० पिसि २३१ कुसि २३२ दसि २३३ कुसि २३४ घट २३५ घटि २३६ वृहि २३७ बर्ह २३८ बल्ह २३९ गुप २४० धूप २४१ विच्छ २४२ चीव २४३ पुथ २४४ लोक्त २४५ लोच २४६ णट २४७ कुप २४८ तर्क २४९ वृत् २५० वृत्त भाषायाः । २५१ रुट २५२ लजि २५३ अजि २५४ दसि २५५ भृदि २५६ रुशि २५७ शोक २५८ रुसि २५९ नट २६० पुटि २६१ जि २६२ वि २६३ रधि २६४ लधि २६५ अहि २६६ रहि २६७ महि च । २६८ लडि २६९ तड २७० नल च । २७१ पूरी आप्यायने । २७२ रुज हिंसायाम् । २७३ ष्वद् आस्वादने । स्वाद् इत्येके । आधृषाद्वाः २७४ युज २७५ पृच संयमने । २७६ अर्ज पूत्रायाम् । २७७ षह मर्षणे । २७८ ईर क्षेपे । २७९ ली द्रवीकरणे । २८० वृजी वर्जने । २८१ वृज आवरणे । २८२ जू वयोहानौ । २८३ ज्रि च । २८४ रिच वियोजनसंपर्चनयोः । २८५ शिष असर्वापयोगे । २८६ तप दाहे । २८७ तृप तृप्तौ । संदीपने इत्येके । २८८ छृदी संदीपने । चृप छृप हप संदीपने इत्येके । २८९ हभी भये । २९० हभ संदर्भे । २९१ अथ मोक्षणे । हिंसायाम् इत्यन्ये । २९२ मी गतौ । २९३ ग्रन्थ बन्धने । २९४ शीक आमर्षणे । २९५ चीक च । २९६ अर्द हिंसायाम् । स्वरितेत् ॥ २९७ हिंसि हिंसायाम् । २९८ अर्ह पूत्रायाम् । २९९ आढः षट् पद्यर्थे । ३०० शुन्ध शौचकर्मणि । ३०१ छट् अपवारणे । स्वरितेत् ॥ ३०२ जुष परितर्कणे । परितर्कणे इत्यन्ये । ३०३ धूज् कम्पने । ३०४ प्रीज् तर्पणे । ३०५ अन्थ ३०६ ग्रन्थ संदर्भे । ३०७ आप्ल् लम्भने । स्वरितेद्यमित्येकं ॥ ३०८ तनु अद्धोपकरणयोः । उपसर्गाच्च दैर्घ्ये । चन अद्धोपहननयोः इत्येके । ३०९ षट् संदेशवचने । स्वरितेत् ॥ अनुदात्ते इत्येके ॥ ३१० वच परिभाषणे । ३११ मान पूत्रायाम् । ३१२ भू प्रासादात्मनेपदी । ३१३ गर्ह विनिन्दने । ३१४ मार्ग

अन्वेषणे । ३१५ कठि शोके । ३१६ मृज् शौचालंकारयोः । ३१७ मृष तिति-
 क्षायाम् । स्वरितेत् । ३१८ धृष प्रहसने । इत्याधृषीयाः ॥ अथादन्ताः ॥ ३१९
 कथ वाक्यप्रबन्धने । ३२० वर ईप्सायाम् । ३२१ गण संख्याने । ३२२ शठ ३२३
 श्वठ सम्यगवभाषणे । ३२४ पट ३२५ वट ग्रन्थे । ३२६ रह त्यागे । ३२७ स्तन
 ३२८ गदी देवशब्दे । ३२९ पत गतौ वा । अदन्त इत्येके । ३३० पष अनुपसर्गात् ।
 ३३१ स्वर आक्षेपे । ३३२ रच प्रतियत्ने । ३३३ कल गतौ संख्याने च ३३४ चह
 परिकलने । ३३५ मह पूजायाम् । ३३६ सार ३३७ कृप ३३८ श्रथ दौर्बल्ये
 ३३९ स्पृह ईप्सायाम् । ३४० भाम क्रोधे । ३४१ सूच पैशून्ये । ३४२ खेट भक्षणे ।
 तृतीयान्त इत्येके । खोट इत्यन्ये । ३४३ क्षोट क्षेपे । ३४४ गोम उपलेपने । ३४५
 कुमार क्रीडायाम् । ३४६ शील उपधारणे । ३४७ साम सान्त्वप्रयोगे । ३४८ वेल
 कालोपदेशे । काल इति पृथग्धातुरित्येके । ३४९ पल्यूल लवनपवनयोः ।
 ३५० वात सुखसेवनयोः । गतिसुखसेवनयोः इत्येके । ३५१ गवेष मार्गणे ।
 ३५२ वास उपसेवायाम् । ३५३ निवास आच्छादने । ३५४ भाज पृथक्कर्मणि ।
 ३५५ सभाज प्रीतिदर्शनयोः । प्रीतिसेवनयोः इत्येके । ३५६ ऊन परिहाणे ।
 ३५७ ध्वन शब्दे । ३५८ कुट परितापे । परिदाहे इत्यन्ये । ३५९ सङ्केत
 ३६० ग्राम ३६१ कुण ३६२ गुण चामन्त्रणे । ३६३ केत श्रावणे निमन्त्रणे
 च । ३६४ कुण संकोचनेऽपि । ३६५ स्तेन चौर्ये । आगर्वादात्मनेपदिनः ॥
 ३६६ पद गतौ । ३६७ गृह ग्रहणे । ३६८ मृग अन्वेषणे । ३६९ कुह विस्मा-
 पने । ३७० शूर ३७१ वीर विक्रान्तौ । ३७२ स्थूल परिवृंहणे । ३७३ अर्थ
 उपयाच्यायाम् । ३७४ सत्र संतानक्रियायाम् । ३७५ गर्व माने । इत्यागर्वीयाः ॥
 ३७६ सूत्र वेष्टने । ३७७ मूत्र प्रस्रवणे । ३७८ रूक्ष पारुष्ये । ३७९ पार ३८० तीर
 कर्मसमाप्तौ । ३८१ पुट संसर्गे । ३८२ धेक दर्शने इत्येके । ३८३ कत्र शैथिल्ये ।
 कर्त इत्येके । प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे बहुलमिष्टवच्च * तत्करोति तदाचष्टे * तेनाति
 क्रामति * धातुरूपं च * । आख्यानात्कृतस्तदाचष्टे कृल्लुक्प्रकृतिप्रत्यापत्तिः प्रकृ-
 तिषच्च कारकम् * कर्तृकरणाद्धात्वर्थे * ३८४ वल्क दर्शने । ३८५ चित्र चित्रिक-
 रणे । कदाचिदर्शने । ३८६ अंस समावाते । ३८७ वट विभाजने । ३८८ लज
 प्रकाशने । वटि लजि इत्येके । ३८९ मिश्र संपर्के । ३९० सङ्ग्राम युद्धे । अनुदात्तत्
 ३९१ स्तोम श्लाघायाम् । ३९२ छिद्र कर्णभेदन । करणभेदने इत्येके । कर्ण इति
 धात्वन्तरमित्यपरे । ३९३ अन्ध दृष्ट्युपधाते । उपसंहारे इत्यन्ये । ३९४ दण्ड

दण्डनिपातने । ३९५ अङ्ग पदे लक्षणे च । ३९६ अङ्ग च । ३९७ छत्र ३९८ दुःख
तत्क्रियायाम् । ३९९ रस आस्वादनेह्नयोः । ४०० व्यय वित्तसमुत्सर्गे । ४०१
रूप रूपक्रियायाम् । ४०२ छेद द्वैधीकरणे । ४०३ छद अपवारणे । ४०४ लाभ
प्रेरणे । ४०५ व्रण गात्रविचूर्णने । ४०६ वर्ण वर्णक्रियाविस्तारगुणवचनेषु । बहुलमे-
तन्निर्दर्शनम् * ४०७ पर्ण हरितभावे । ४०८ विष्क दर्शने । ४०९ क्षय प्रेरणे । ४१०
वस निवासे । ४११ तुल्य आवरणे । गिङ्गाङ्गिरसने * श्वेताश्वत्थतरगालोडिताह-
रकाणामश्वतरेतकलोपश्च * पुच्छादिषु प्रातिपदिकाद्वात्वर्थ इत्येव सिद्धम् ॥

इति स्वार्थणिजन्ताश्चरादयः ॥१०॥

इति श्रीपाणिनिमुनिप्रणीतो धातुपाठः समाप्तः ॥

अथ लिङ्गानुशासनम् ।

१ लिङ्गम् । २ स्त्री । ३ ऋकारान्ता मातृदुहितृस्त्वसृपोतृननान्दरः । ४ अन्य-
प्रत्ययान्तो धातुः । ५ अशनिभरण्यरण्यः पुंसि च । ६ मिन्यन्तः । ७ वह्निवृण्य-
भ्यः पुंसि । ८ श्रोणियोन्यूर्मयः पुंसि च । ९ क्तिन्नन्तः । १० ईकारान्तश्च । ११
ऊडाबन्तश्च । १२ घ्वन्तमेकाक्षरम् । १३^१ विंशत्यादिरानवतेः । १४ दुन्दुभिरक्षेपु ।
१५ नाभिरक्षत्रिये । १६ उभावन्यत्र पुंसि । १७ तलन्तः । १८ भूमिविद्युत्सरिल्लता-
घनिताभिधानानि । १९ यादो नपुंसकम् । २० भास्त्रुक्खगिदग्गुष्णिगुपानहः । २१
स्थूणोर्णे नपुंसके च । २२ गृहशशाभ्यां स्त्रीवे । २३ प्रावृद्धिप्रुद्धृत्तृद्धित्विषः ।
२४ द्विविदिवेदिखनिशान्यश्रिवेशिकृष्योषधिकव्यङ्गुल्यः । २५ तिथिनाडिहचिची-
चिनालिधूलिकिकिकेलिच्छविरात्र्यादयः । २६ शष्कुलिराजिकुव्यशनिवर्तिभ्रुकुटिब्रुटि-
वलिपङ्क्तयः । २७ प्रतिपदापद्विपत्सपच्छरत्सत्परिषदुषःसंवित्क्षुत्पुन्सुत्समिधः ।
२८ आशीर्धूःपूर्णाद्वारः । २९ अष्टमनस्समासिकतावर्षाणां बहुत्वं च । ३० सक्त्व-
ग्ययोगवाग्यवागूनौस्त्वचः । ३१ तृटिसीमासंबध्याः । ३२ चुल्लिवेणिखार्थश्च ।
३३ ताराधाराज्योत्स्नादयश्च । ३४ शलाका स्त्रियां नित्यम् ।

३५ पुमान् । ३६ घञबन्तः । ३७ घाजन्तश्च । ३८ भयलिङ्गभगपदानि नपुंसके ।
३९ नडन्तः । ४० याञ्जा स्त्रियाम् । ४१ क्यन्तो घुः । ४२ इषुधिः स्त्री च । ४३ देवा-
सुरात्मस्वर्गगिरिसमुद्रनखकेशदन्तस्तनभुजकण्ठङ्गशरपङ्कभिधानानि । ४४ त्रिविष्ट-
पत्रिभुवने नपुंसके । ४५ धौः स्त्रियाम् । ४६ इषुबाहू स्त्रियां च । ४७ बाणकाण्डौ
नपुंसके च । ४८ नान्तः । ४९ क्रतुपुरुषकपोलगुल्फमेवाभिधानानि । ५० अर्धं
नपुंसकम् । ५१ उकारान्तः । ५२ धेनुरज्जुकुहूसरयुतनुरेणुप्रियङ्गवः स्त्रियाम् ।
५३ समासे रज्जुः पुंसि च । ५४ इमश्चुजानुस्वाद्वश्नुजत्रपुतालूनि नपुंसके । ५५ वक्ष
चार्यवाची । ५६ मद्गुमधुशीधुसानुकमण्डलूनि च नपुंसके । ५७ रुत्वन्तः । ५८ दा-
हकसेरुजतुवस्तुमस्तूनि नपुंसके । ५९ सक्तनपुंसके च । ६० प्राग्रश्मेरकारान्तः ।
६१ कोपधः । ६२ चिबुकशालूकप्रातिपदिकांशुकोलमुकानि नपुंसके । ६३ कण्टका-
नीकसरकमोदकचषकमस्तकपुस्तकतडाकनिष्कशुष्कवर्चस्कपिनाकभाण्डकपिण्डककट-
कशण्डकपिटकतालकफलकलकपुलाकानि नपुंसके च । ६४ टोपधः । ६५ किरीटसुकु-
टल्लाटवटवीटशृङ्गाटकण्टलोष्टानि नपुंसके । ६६ कुटकूटकपटकवाटकपटनटनिकटकीट-
कटानि नपुंसके च । ६७ णोपधः । ६८ ऋणलवणपर्णतोरणरणोष्णानि नपुंसके ।

६९ कार्षापणस्वर्णसुवर्णवर्णवर्णवृषणविपाणचूर्णतृणानि नपुंसके च । ७० थोपधः ।
 ७१ काष्ठपृष्ठसिक्थोक्थानि नपुंसके । ७२ काष्ठा दिग्धा स्त्रियाम् । ७३ तीर्थप्रोध-
 यूथगाथानि नपुंसके च । ७४ नोपधः । ७५ जघनाजिनतुहिनकाननवनवृजिनविपि-
 नवेतनशासनसोपानमिथुनशमशानरत्नस्रविह्वानि नपुंसके । ७६ मानयानाभिधान-
 नलिनपुलिनोद्यानशयनासनस्थानचन्दनालानसमानभवनवसनसंभावनविभावनवि-
 मानानि नपुंसके च । ७७ पोपधः । ७८ पापरूपोद्भुपतल्पशिल्पपुष्पशष्पसमीपान्त-
 रोपाणि नपुंसके । ७९ शूर्पकुतपकुणपद्मीपविटपानि नपुंसके च । ८० भोपधः ।
 ८१ तलभं नपुंसकम् । ८२ जम्भं नपुंसके च । ८३ भोपधः । ८४ रुक्मसिष्मयुष्मे-
 ध्मगुल्माध्यात्मकुङ्कुमानि नपुंसके । ८५ संग्रामदाडिमकुसुमाश्रमक्षेमश्रौमहोमाहा-
 मानि नपुंसके च । ८६ योपधः । ८७ किसलयहृदयेन्द्रियोत्तरीयाणि नपुंसके ।
 ८८ गोमयकषायमलयान्वयव्ययानि नपुंसके च । ८९ रोपधः । ९० द्वाराप्रस्फारतक-
 वक्रवप्रक्षिप्रक्षुद्रच्छिद्रनारतीरदूरकृच्छ्ररन्ध्राश्रथश्रभीरगभीरकूरविचित्रकेयूरकेदारोद-
 राजस्रशरीरकन्दरमन्दरपल्लराजरजठराजिरवैरचामरपुष्करगङ्गाकुङ्कुटकीकुलीचत्व-
 रकाश्मीरनीराम्बरशिशिरतन्त्रयन्त्रक्षेत्रक्षेत्रमित्रकलत्रचक्रमृत्रवक्त्रनेत्रगोत्राङ्गुलित्रभ-
 लग्नास्त्रशस्त्रशास्त्रवस्त्रपत्रपात्रनक्षत्राणि नपुंसके । ९१ शुक्रमदेवतायाम् । ९२ चक्र-
 वज्रान्वहारसारवारपारक्षीरतोमरशृङ्गारभृङ्गारमन्दारोशीरतिमिरशिशिराणि नपुं-
 सके च । ९३ भोपधः । ९४ शिरोषर्जीषाम्बरीषपीयूषपुरीषकिल्बिषकल्माषाणि
 नपुंसके । ९५ यूषकरीषमिषविषवर्षाणि नपुंसके च । ९६ सोपधः । ९७ पनसविसबुससा-
 हसानि नपुंसके । ९८ वमसांसरसनियांसोपवासकापांसवासमासकासकांसमांसानि
 नपुंसके च । ९९ वंसं चाप्राणिनि । १०० रश्मिदिवसाभिधानानि । १०१ दीधितिः स्त्रि-
 याम् । १०२ दिनाहनी नपुंसके । १०३ मानाभिधानानि । १०४ द्रोणाढकौ नपुंसके च ।
 १०५ स्वारीमानिके स्त्रियाम् । १०६ दाराक्षतलाजासूनां बहुत्वं च । १०७ नाड्यपजनो-
 पपदानि व्रणाङ्गपदानि । १०८ मरुद्गुरुत्तरहत्विजः । १०९ ऋषिराशिदतिग्रन्थिक्रिमि-
 ध्वनिबलिकौलिमौलिरविकविकपिमुनयः । ११० ध्वजगजमुल्लपुङ्गाः । १११ हस्तकु-
 न्तान्तवातव्रातदूतधूर्तसुतचूतमुहूर्ताः । ११२ षण्डमण्डकरण्डभरण्डवरण्डतुण्डगण्डमुण्ड-
 पाषण्डशिखण्डाः । ११३ घंशांशपुरोडाशाः । ११४ हृदकन्दकुन्दबुद्बुदशब्दाः । ११५
 अर्घपथिमथ्यूक्षिस्तम्बनितम्बपूगाः । ११६ पल्लवपल्लवकफरेफटाहनिर्व्यूहमठमणि-
 तरङ्गतुरङ्गगन्धस्कन्धमृदङ्गसङ्गसमुद्रपुङ्गाः । ११७ सारथ्यतिथिकुक्षिवस्तिपाण्यञ्जलयः ।
 ११८ नपुंसकम् । ११९ भावे ल्युङन्तः । १२० निष्ठा च । १२१ त्वष्यजौ तद्वितौ ।
 १२२ कर्मणि च ब्राह्मणादिगुणवचनेभ्यः । १२३ यद्यद्वयगजवुज्ज्वाश्च भावकर्मणि ।

अव्ययीभावः । १२४ द्वन्द्वैकत्वम् । १२५ अभाषायां हेमन्तशिशिरावहोरात्रे च ।
 १२६ अनङ्गकर्मधारयस्तत्पुरुषः । १२७ अनल्पे छाया । १२८ राजमनुष्यपूर्वा सभा ।
 १२९ सुरासेनाच्छायाशालानिशाः स्त्रियां च । १३० शिष्टः परवत् । रात्राह्वाहाः
 पुंसि । १३१ अपथपुण्याहे नपुंसके । १३२ संख्यापूर्वा रात्रिः । १३३ द्विगुः स्त्रियां च
 १३४ इष्टसन्तः । १३५ अर्चिः स्त्रियां च । १३६ छदिः स्त्रियामेव । १३७ मुखनयन-
 लोहवनमांसस्रग्धिरकामुकविवरजलहलधनान्नाभिधानानि । १३८ सीराथौदनाः पुंसि ।
 १३९ वक्त्रनेत्रारण्यगाण्डीवानि पुंसि च । १४० अटवी स्त्रियाम् । १४१ लोपधः ।
 १४२ तूलोपलतालकुसुलतरलकम्बलदेवलवृषलाः पुंसि । १४३ शीलमूलमङ्गलसाल-
 कमलतलमुसलकुण्डलपलमृणालवालनिगलपलालबिडालखिलशूलाः पुंसि च । १४४
 शतादिः संख्या । १४५ शतायुतप्रयुताः पुंसि च । १४६ लक्षाकोटी स्त्रियाम् ।
 १४७ शङ्कुः पुंसि । सहस्रः कचित् । १४८ मन्द्व्यचकोऽकर्तरि । १४९ ब्रह्मपुंसि
 च । १५० नामरोमणी नपुंसके । १५१ असन्तो द्व्यचकः । १५२ अप्सराः स्त्रियाम् ।
 १५३ व्रान्तः । १५४ यात्रामात्राभस्त्रादंष्ट्रावरत्राः स्त्रियामेव । १५५ भृत्रामित्रच्छात्र-
 पुत्रमन्त्रवृत्रमेदोष्ट्राः पुंसि । १५६ पत्रपात्रपवित्रसूत्रच्छत्राः पुंसि च । १५७ बलकुसुम-
 शुल्बपत्तनरणाभिधानानि । १५८ पद्मकमलोत्पलानि पुंसि च । १५९ आहवसंप्रामौ
 पुंसि । १६० आजिः स्त्रियामेव । १६१ फलजातिः । १६२ वृक्षजातिः स्त्रियामेव ।
 १६३ वियज्जगत्सकृच्छकन्पुषच्छकृद्यकृदुदम्बितः । १६४ नवनीतावतानानृतामृत-
 निमित्तवित्तचित्तपित्तव्रतजतवृत्तपलितानि । १६५ श्राद्धकुलिशदैवपीठकुण्डाङ्गाङ्गद-
 धिसक्थ्यक्ष्यास्यास्पदाकाशकण्वीजानि । १६६ दैवं पुंसि च । १६७ धान्याज्यसस्य-
 सस्यपण्यवर्ण्यधिष्यद्व्यकव्यकाव्यसत्यापत्यमूल्यशिक्ष्यकुड्यमद्यहर्म्यतूर्यसैन्यानि ।
 १६८ द्वन्द्ववर्द्धदुःखबडिशपिच्छविम्बकुटुम्बकवचकवरशरवृन्दारकाणि । १६९ अक्ष-
 मिन्द्रिये ।

१७० स्त्रीपुंसयोः । १७१ गोमणियष्टिमुष्टिपाटलिवस्तिशालमलिवृटिमसिमरी-
 चयः । १७२ मृत्युसोषुकर्कन्धुकिष्कुण्डुरेणवः । १७३ गुणवचनमुकारान्तं नपुंसकं
 च । १७४ अपत्यार्थस्तद्धिते ।

१७५ पुनपुंसकयोः । १७६ घृतभृतमुस्तक्ष्वेलितैरावतपुस्तबुस्तलोहिताः ।
 १७७ शृङ्गार्धनिदावोद्यमशल्यदृढाः । १७८ व्रजकुल्लुक्यकृचप्रस्थदर्पाभार्धचर्दभपुच्छाः ।
 १७९ कबन्धौषधायुधान्ताः । १८० दण्डमण्डलण्डशवसैन्धवपाश्वर्काशकुशका-
 शाङ्कुशकुलिशाः । १८१ गृहमेहदेहपट्टपट्टाष्टापदार्बुदकुदाश्र ।

१८२ अविशिष्टलिङ्गम् । १८३ अव्ययं कतियुष्मदस्मदः । १८४ णान्ता संख्या ।
 १८५ गुणवचनं च । १८६ कृत्याश्च । १८७ करणाधिकरणयोर्युट् । १८८ सर्वादीनि
 सर्वनामानि ॥

॥ इति श्रीपाणिनिमुनिप्रणीतं लिङ्गानुशासनं समाप्तम् ॥

अथ लिङ्गानि ।

फिषोऽन्त उदात्तः ॥ १ ॥ प्रातिपदिकं फिद् तस्यान्त उदात्तः स्यात् ।
उच्चैः । पाटलापालङ्कास्वासागर्थानाम् ॥ २ ॥ एतदर्थानामन्त उदात्तः । पाटला,
फलेरुहा, छरूपा, पाकलेति पर्यायाः । लघावन्त इति प्राप्ते । अपालङ्क, व्याधिवात,
आरेवत, आरग्वधेति पर्यायाः । अम्बार्थः । माता । उनर्वन्नन्तानामित्याद्युदात्तत्वे
प्राप्ते । सागरः । समुद्रः । गेहार्थानामस्त्रियाम् ॥ ३ ॥ गेहम् । नञ्विषयस्येति
प्राप्ते । अस्त्रियां किम् । शाला । आद्युदात्तोऽयम् । इहैव पर्यदासाञ्ज्ञापकात् ।
गुदस्य च ॥ ४ ॥ अन्त उदात्तः स्यान्न तु स्त्रियाम् । गुदम् । अस्त्रियां किम् ।
आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यः । स्वाङ्गशिष्टामदन्तानामित्यन्तरङ्गमाद्युदात्तत्वम् । ततष्ठाप् ।
ध्यपूर्वस्य स्त्रोविषयस्य ॥ ५ ॥ धकारयकारपूर्वो योऽन्त्योऽच् स उदात्तः ।
अन्तर्धा । स्त्रोविषयवर्णनाम्नामिति प्राप्ते । छाया । माया । जाया । यान्तस्या-
न्त्यात्पूर्वमित्याद्युदात्तत्वे प्राप्ते । स्त्रोति किम् । बाह्यम् । यजन्तत्वादाद्युदात्तत्वम् ।
विषयग्रहणं किम् । इभ्या । क्षत्रिया । यतो नाव इत्याद्युदात्त इभ्यशब्दः ।
क्षत्रियशब्दस्तु यान्तस्यान्त्यात्पूर्वमिति मध्योदात्तः । खान्नस्याश्मादेः ॥ ६ ॥
नखम् । उखा । सुखम् । दुःखम् । नखस्य स्वाङ्गशिष्टामित्याद्युदात्तत्वे प्राप्ते ।
उखा नाम भाण्डविशेषः । तस्य कृत्रिमत्वात्स्वयुवर्णं कृत्रिमाख्या चेदित्युवर्णस्यो-
दात्तत्वे प्राप्ते । सुखदुःखयोर्नञ्विषयस्येति प्राप्ते । अश्मादेः किम् । शिखा ।
मुखम् । मुखस्य स्वाङ्गशिष्टामिति नञ्विषयस्येति वा आद्युदात्तत्वम् । शिखायास्तु
शीङः खो निद्स्वश्चेति उणादिषु निस्त्वोक्तेरन्तरङ्गत्वाद्यापः प्रागेव स्वाङ्गशिष्टा-
मिति वा बोध्यम् । हिष्ठवत्सर्गान्शत्थान्तानाम् ॥ ७ ॥ एषामन्त उदात्तः
स्यात् । अतिशयेन बहुलो बंदिष्ठः । नित्वादाद्युदात्तत्वे प्राप्ते । बंदिष्ठैरश्वैः सृजता
रथेन । यद्वंदिष्ठं नातिविदे इत्यादौ व्यत्ययादाद्युदात्तः । परिवत्सरः । अव्ययपूर्व-
पदप्रकृतिस्वरोऽत्र बाध्यते इत्याहुः । ससतिः । अशोतिः । लघावन्त इति प्राप्ते ।
चत्वारिंशत् । इहापि प्राग्वत् । अभ्यूष्णानां प्रभृथस्यायोः । अव्ययपूर्वपदप्रकृति-
स्वरोऽत्र बाध्यत इत्याहुः । थाथादिसुत्रेण गतार्थमेतत् । दक्षिणस्य साधौ ॥ ८ ॥
अन्त उदात्तः स्यात् । साधुवाचित्वाभावे तु व्यवस्थार्यां सर्वनामतया स्वाङ्गशिष्टा-
मित्याद्युदात्तः । अर्थान्तरे तु लघावन्त इति गुरुदात्तः । दक्षिणः सरलोदारपर-

छन्दानुवर्तिष्विति कोशः । स्वाङ्गाख्यायामादिर्वा ॥ ६ ॥ इह दक्षिणस्याद्यन्तौ
 पर्यायेणोदात्तौ स्तः । दक्षिणो बाहुः । आख्याग्रहणं किम् । प्रत्यङ्मुखस्यासीनस्य
 वामपाणिर्दक्षिणो भवति । छन्दसि च ॥ १० ॥ अस्वाङ्गार्थमिदम् । दक्षिणः ।
 इह पर्यायेणान्तानुदात्तौ । कृष्णस्यामृगाख्याचेत् ॥ ११ ॥ अन्त उदात्तः ।
 वर्णानां तणेत्याद्युदात्तत्वे प्राप्ते अन्तोदात्तो विधोयते । कृष्णानां व्रीहीणाम् ।
 कृष्णो नोनाव वृषभः । मृगाख्यायां तु कृष्णो राज्यै । वा नामधेयस्य ॥ १२ ॥
 कृष्णस्येत्येव । अयं वां कृष्णो.अश्विना । कृष्ण ऋषिः । शुक्लौगयूरादिः ॥ १३ ॥
 नित्यमुदात्तः स्यादित्येके । वेत्यनुवर्तत इति तु युक्तम् । सरो गौरो यथा पिव ।
 इत्यन्तान्तोदात्तदर्शनात् । अङ्गुष्ठोदकवक्त्रशानां छन्दस्यन्तः ॥ १४ ॥ अङ्गुष्ठस्य
 स्वाङ्गानामकुर्वादीनामिति द्वितीयस्योदात्तत्वे प्राप्तेऽन्तोदात्तार्थ आरम्भः । वशा-
 ग्रहणं नियमार्थं छन्दस्येवेति । तेन लोके आद्युदात्ततेत्याहुः । पृष्ठस्य च ॥ १५ ॥
 छन्दस्यन्त उदात्तः स्याद्वा भाषायाम् । पृष्ठम् । अर्जुनस्य तृणाख्या चेत् ॥ १६ ॥
 उनर्धन्नन्तानामित्याद्युदात्तस्यापवादः । अर्यस्य स्वाम्याख्या चेत् ॥ १७ ॥
 यान्तस्यान्यात्पूर्वमिति यतो नाव इति वाद्युदात्ते प्राप्ते वचनम् । आशया
 अदिगाख्या चेत् ॥ १८ ॥ दिगाख्याव्यावृत्त्यर्थमिदम् । अत एव ज्ञापकाद्विप-
 र्यायस्याद्युदात्तता । इन्द्र आशाभ्यस्परि । नक्षत्राणामन्विषयाणाम् ॥ १९ ॥ अन्त
 उदात्तः स्यात् । आश्लेषाऽनुराधादीनां लवावन्त इति प्राप्ते । ज्येष्ठाश्रविष्ठाधनि-
 ष्ठानामिष्टन्नन्तत्वेनाद्युदात्ते प्राप्ते वचनम् । न कुपूर्वस्य कृत्तिकाख्या चेत् ॥ २० ॥
 अन्त उदात्तो न । कृत्तिका नक्षत्रम् । केचित् कुपूर्वो य आप् तद्विषयाणामिति व्याख्याय
 आर्यिका बहुलिका इत्यत्राप्यन्तोदात्तो नेत्याहुः । घृतादीनां च ॥ २१ ॥ अन्त उदात्तः
 घृतं मिमिक्षे । आकृतिगणोऽयम् । ज्येष्ठकनिष्ठयोर्वयसि ॥ २२ ॥ अन्त उदात्तः
 स्यात् । ज्येष्ठ आह चमसा । कनिष्ठ आह चतुरः । वयसि किम् । ज्येष्ठः श्रेष्ठः ।
 कनिष्ठोऽल्पिकः । इह निस्वादाद्युदात्त एव । बिलवतिष्ययोः स्वरितो वा ॥ २३ ॥
 अनयोरन्तः स्वरितो वा स्वात् । पक्षे उदात्तः । इति फिट्सूत्रेषु प्रथमः पादः ॥

द्वितीयः पादः ।

अथादिः प्राक् शकटेः ॥ २४ ॥ अधिकारोऽयम् । शकटिशकट्योरिति यावत् ।
 ह्रस्वान्तस्य स्त्रीविषयस्य ॥ २५ ॥ आदिरुदात्तः स्यात् । बलिः तनुः । नन्वि-

पयस्यानिसन्तस्य ॥ २६ ॥ वने न वायः । हसन्तस्य तु सर्पिः । नप् नपुंसकम् ।
तृणधान्यानां च द्वयपाम् ॥ २७ ॥ द्वयवामित्यर्थः । कुशाः । काशाः । माषाः । तिलाः ।
बहुचां तु गोधूमाः । त्रः संख्यायाः ॥ २८ ॥ पञ्च । चत्वारः । स्वाङ्गुशिष्टामद-
न्तानाम् ॥ २९ ॥ शिट् सर्धनाम् । कर्णाभ्यां चुबुकादधि ओष्ठाविव मधु । विधो
विहायाः । प्राणिनां कुपूर्वम् ॥ ३० ॥ कवर्गात्पूर्व आदिरुदात्तः । काकः । वृकः ।
शुकेषु मे । प्राणिनां किम् । क्षीः सर्पिर्मधूदकम् । खय्युवर्णं कृत्रिमाख्या चेत्
॥ ३१ ॥ खयि परे उवर्णमुदात्तं स्यात् । कन्दुकः । उनर्वन्नन्तानाम् ॥ ३२ ॥
उन । वरुणं वो रिशादसम् । ऋ । म्वसारं त्वा कृणवै । वः । पीवानं मेघम् ।
वर्णानां तणतिनिनान्तानाम् ॥ ३३ ॥ आदिरुदात्तः । एतः हरिणः । शितिः । वृश्चिः
हरित् । ह्रस्वान्तस्य ह्रस्वमनृत्ताच्छील्ये ॥ ३४ ॥ ऋद्वर्ज्यं ह्रस्वान्तस्यादिभूतं
ह्रस्वमुदात्तं स्यात् । मुनिः । अक्षस्यादेवनस्य ॥ ३५ ॥ आदिरुदात्तः । तस्य नाक्षः ।
देवने तु । अक्षौर्मा दीव्यः । अर्धस्याममद्योतने ॥ ३६ ॥ अर्धो ग्रामस्य । समैऽ-
शके तु अर्धं पिप्पल्याः । पीतद्रुथानाम् ॥ ३७ ॥ आदिरुदात्तः । पीतद्रूः सरलः ।
ग्रामादीनां च ॥ ३८ ॥ ग्रामः । सोमः । यामः । लुबन्तस्योपमेयनामधेयस्य
॥ ३९ ॥ चन्वेव चञ्चा । स्फिगन्तस्येति पाठान्तरम् । स्फिगिति लुपः प्राचां
संज्ञा । न वृक्षपर्वतविशेषव्याघ्रसिंहमहिषाणाम् ॥ ४० ॥ एषामुपमेयनाम्नामादि-
रुदात्तो न । ताल इव तालः । मेरुरिव मेरुः । व्याघ्रः । सिंहः । महिषः । राजविशे-
षस्य यमन्वा चेत् ॥ ४१ ॥ यमन्वा वृद्धः । आङ्ग उदाहरणम् । अङ्गाः प्रत्यु-
दाहरणम् । लघावन्ते द्वयोश्च बहुषो गुरुः ॥ ४२ ॥ अन्ते लघौ द्वयोश्च लघ्वोः
सतोर्बद्धकस्य गुरुदातः । कल्याणः । कोलाहलः । स्त्रीविषयवर्णाक्षुपूर्वाणाम्
॥ ४३ ॥ एषां त्रयाणामाद्युदात्तः । स्त्रीविषये । मल्लिका । वर्णः । श्येनी ।
हरिणी । अक्षुशब्दात्पूर्वोऽस्त्येषां ते अक्षुपूर्वाः । तरक्षुः । शकुनीनां च लघुपूर्वम्
॥ ४४ ॥ पूर्वं लघु उदात्तं स्यात् । कुक्कुटः । तित्तिरिः । खञ्जरीटः । नर्तुप्राण्याख्या-
याम् ॥ ४५ ॥ यथालक्षणं प्राप्तमुदात्तत्वं न । वसन्तः कृकलासः । धान्यानां च
वृद्धक्षान्तानाम् ॥ ४६ ॥ आदिरुदात्तः । कान्तानाम् । श्यामाकाः । शान्तानाम् ।
माषाः । जनपदशब्दानामशान्तानाम् ॥ ४७ ॥ आदिरुदात्तः । केकयः । ह्यादी-
नामसंयुक्तलान्तानामान्तः पूर्व वा ॥ ४८ ॥ इयिति ह्रस्वसंज्ञा । पल्लम् । शल्लम् ।

हयादीनां किम् । एकलः । असंयुक्तेति किम् । मल्लः । इगन्तानां च षाद्वयम् ॥ ४६ ॥
आदिरुदात्तः । कृषिः । इति फिट्सूत्रेषु द्वितीयः पादः ॥

तृतीयः पादः ।

अथ द्वितीयं प्रागीषात् ॥ ५० ॥ ईषान्तस्य हयादेरित्यतः प्राक् द्वितीया-
धिकारः । त्र्यचां प्राङ्मकरात् ॥ ५१ ॥ मकरवरूढेत्यतः प्राक् त्र्यचामित्यधि-
कारः । स्वाङ्गानामकुर्वादीनाम् ॥ ५२ ॥ कवर्गरेफकारादीनि वर्जयित्वा त्र्यचां
स्वाङ्गानां द्वितीयमुदात्तम् । ललाटम् । कुर्वादीनां तु । कपोलः । रसना । वदनम् ।
मादीनां च ॥ ५३ ॥ मलयः । मकरः । शादीनां शाकानाम् ॥ ५४ ॥ शीतन्या ।
शतपुष्पा । पान्तानां गुर्वादीनाम् ॥ ५५ ॥ पादपः । आतपः । लघ्वादीनां तु ।
अनूपम् । द्व्यचां तु । नोपम् । युतान्यण्यन्तानाम् ॥ ५६ ॥ युते । अयुतम् । अनि-
धमनिः । अणि । विपणिः । मकरवरूढपारेवतवितस्तेक्ष्वार्जिद्राक्षालोमाका-
ष्ठापेष्ठाकाशोनामादिर्वा ॥ ५७ ॥ एषामादिर्द्वितीयो वोदात्तः । मकरः । वरूढ
इत्यादि । छन्दसि च ॥ ५८ ॥ अमकराद्यर्थ आरम्भः । लक्ष्यानुसारादादिर्द्वितीयं
वोदात्तं ज्ञेयम् । कर्दमादीनां च ॥ ५९ ॥ आदिर्द्वितीयं वोदात्तम् । सुगन्धितेज-
नस्य ते वा ॥ ६० ॥ आदिर्द्वितीयं तेशब्दश्चेति त्रयः पर्यायेणोदात्ताः । सुगन्धि-
तेजनाः । नपः फलान्तानाम् ॥ ६१ ॥ आदिर्द्वितीयं वोदात्तम् । राजादनफलम् ।
यान्तस्यान्त्यात्पूर्वम् ॥ ६२ ॥ कुलायः । थान्तस्य च नालघुतो ॥ ६३ ॥
नाशब्दो लघु च उदात्ते स्तः । सनाथा सभा । शिशुमारोदुम्बरबलीवर्दोष्टारपु-
रुरवसां च ॥ ६४ ॥ अन्त्यात्पूर्वमुदात्तं द्वितीयं वा । साङ्काश्यकाम्पिलयनासि-
क्यदावर्वाघाटानाम् ॥ ६५ ॥ द्वितीयमुदात्तं वा । ईषान्तस्य हयादेरादिर्वा ॥ ६६ ॥
हलोषा । लाङ्गलीषा । उशीरदाशेरकपालपलालशैवालश्यामाकशरोरशरावहृदय-
हिरण्यारण्यापत्यदेवराणाम् ॥ ६७ ॥ एषामादिरुदात्तः स्यात् । महिष्याषाढयोर्जा-
येष्टकाख्या चेत् ॥ ६८ ॥ आदिरुदात्तः । महिषो जाया । अषाढा उपदधाति ।
इति फिट्सूत्रेषु तृतीयः पादः ॥

चतुर्थः पादः ।

शकटिशकट्योरक्षरमक्षरं पर्यायेण ॥ ६६ ॥ उदात्तम् । शकटिः । शकटी ।
 गोष्ठजस्य ब्राह्मणनामधेयस्य ॥ ७० ॥ अक्षरमक्षरं पर्यायेणोदात्तम् । गोष्ठजो
 ब्राह्मणः । अन्यत्र गोष्ठजः पशुः । कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरैरान्तोदात्तः । पारावतस्यो
 पोत्तमवर्जम् ॥ ७१ ॥ शेषं क्रमेणोदात्तम् । पारावतः । ध्रुञ्जानुमुञ्जकेशकाल-
 बालस्थालीपाकानामधूजलस्थानाम् ॥ ७२ ॥ एषां चतुर्णां ध्रुप्रभृतींश्चतुरो वर्ज-
 यित्वा शिष्टानि क्रमेणोदात्तानि । ध्रुञ्जानुः । मुञ्जकेशः । कालबालः । स्थालीपाकः ।
 कपिकेशहरिकेशयोश्छन्दसि ॥ ७३ ॥ कपिकेशः । हरिकेशः । न्यङ्स्वरौ स्वर-
 रितौ ॥ ७४ ॥ स्पष्टम् । न्यङ्ङुत्तानः । व्यचक्षयत्स्वः । न्यङ्ङुद्व्यल्कशयोगादिः
 ॥ ७५ ॥ स्वरितः स्यात् । तिल्यशिक्यकाश्मर्यधान्यकन्याराजमनुष्याणामन्तः
 ॥ ७६ ॥ स्वरितः स्यात् । तिलानां भवनं क्षेत्रं तिल्यम् । यतो नाव इति प्राप्ते ।
 बिल्वमक्षयवीर्याणि छन्दसि ॥ ७७ ॥ अन्तस्वरितानि । ननो बिल्व उदतिष्ठत् ।
 त्वत्त्वसमसिमेत्यनुच्चानि ॥ ७८ ॥ स्तरोरुत्त्वत् । उतत्वः पश्यन् । नभन्तामन्यके
 समे । सिमस्मै । सिमस्याथर्वणेऽन्त उदात्तः ॥ ७९ ॥ अथर्वण इति प्रायिकम् ।
 तत्र दृष्टस्येत्येवंपरं वा । तेन वासस्तनुते सिमस्मै इत्यृग्वेदेऽपि भवत्येष ।
 निपाता आद्युदात्ताः ॥ ८० ॥ स्वाहा । उपसर्गाश्चाभिवर्जम् ॥ ८१ ॥ एवा-
 दीनामन्तः ॥ ८२ ॥ एवमादीनामिति पाठान्तरम् । एव । एवम् । नूनम् । सह ।
 ते मित्र सूरिभिः सह । षष्ठस्य तृतीये सहस्य स इति प्रकरणे सहशब्द आद्युदात्त इति
 प्राञ्चः । तच्चिन्त्यम् । वाचादीनामुभावुदात्तौ ॥ ८३ ॥ उभौग्रहणमनुदात्तं पदमे-
 कवर्जमित्यस्य बाधाय । चादयोऽनुदात्ताः ॥ ८४ ॥ स्पष्टम् । यथेति पादान्ते
 ॥ ८५ ॥ तन्नेमिष्टभवो यथा । पादान्ते किम् । यथा नो अदितिः कर्त् ।
 प्रकारादिद्विरुक्तौ परस्यान्त उदात्तः ॥ ८६ ॥ पटुपटुः । शेषं सर्वमनुदात्तम् ।
 ॥ ८७ ॥ शेषं नित्यादि द्विरुक्तस्य परमित्यर्थः । प्रप्रायम् । दिवेदिवे ॥ इति
 शान्तनवाचार्यप्रणीतेषु फिट्सूत्रेषु तुरीयः पादः ॥

अथ परिभाषापाठः ।

ख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणम् । २ यथोद्देशं
म् । ३ कार्यकालं संज्ञापरिभाषम् । ४ अनेकान्ता अनुबन्धाः ।
। ६ नानुबन्धकृतमनेकालत्वम् । ७ नानुबन्धकृतमनेजन्तत्वम् ।
कृतमसारूप्यम् । ८ कृत्रिमाकृत्रिमयोः कृत्रिमे कार्यसंप्रत्ययः ।
तेरिह भवति । ११ कार्यमनुभवन्हि कार्यी निमित्ततया नाश्रीयते ।
स्तद्गुणीभूतास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्ते । १३ निर्दिश्यमानस्यादेशा
४ यत्रानेकविधमान्तर्यं तत्र स्थानत आन्तर्यं बलीयः । १५ अर्थ-
नर्थकस्य । १६ गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्ययः । १७ अनि-
यर्थवता चानर्थकेन च तदन्तर्विधिं प्रयोजयन्ति । १८ एकयोग-
सह वा प्रवृत्तिः, सह वा निवृत्तिः । १९ एकयोगनिर्दिष्टानां
ऽप्यनुवर्तते । २० भाव्यमानेन सवर्णानां ग्रहणं न । २१ भाव्य-
रः सवर्णान्गृह्णाति । २२ वर्णाश्रये नास्ति प्रत्ययलक्षणम् ।
ऽव्युत्पन्नानि प्रातिपदिकानि । २४ प्रत्ययग्रहणे यस्मात्स विहित-
न्तस्य ग्रहणम् । २५ प्रत्ययग्रहणे चापञ्चम्याः । २६ उत्तरपदाधि-
ग्रहणे न तदन्तग्रहणम् । २७ स्त्रीप्रत्यये चानुपसर्जने न ।
ग्रौ प्रत्ययग्रहणे तदन्तग्रहणं नास्ति । २८ कृद्ग्रहणे गतिकारक-
हणम् । ३० पदाङ्गाधिकारे तस्य च तदन्तस्य च । ३१ व्यपदे-
न् । ३२ ग्रहणवता प्रातिपदिकेन तदन्तविधिर्नास्ति । ३३ व्यपदे-
तिपदिकेन । ३४ यस्मिन्विधिस्तदादावल्यग्रहणे । ३५ सर्वो द्वन्द्वो
वति । ३६ सर्वे विधयश्छन्दसि विकल्प्यन्ते । ३७ प्रकृतिवदनु-
। ३८ एकदेशविकृतमनन्यवत् । ३९ पूर्वपरनित्यान्तरङ्गापवा-
तं बलीयः । ४० पुनः प्रसङ्गविज्ञानात्सिद्धम् । ४१ सकृद्गतौ
यद्वाधितं तद्वाधितमेव । ४२ विकरणेभ्यो नियमो बलीयान् ।

४३ कृताकृतप्रसङ्गि नित्यम् । ४४ शब्दान्तरस्य प्राप्नुवन्विधिरनित्यो भवति ।
 ४५ शब्दान्तरात्प्राप्नुवतः शब्दान्तरे प्राप्नुवतश्चानित्यत्वम् । ४६ लक्षणा-
 न्तरेण प्राप्नुवन्विधिरनित्यः । ४७ कचित्कृताकृतप्रसङ्गमात्रेणापि नित्यता ।
 ४८ यस्य च लक्षणान्तरेण निमित्तं विहन्यते न तदनित्यम् । ४९ यस्य च
 लक्षणान्तरेण निमित्तं विहन्यते तदप्यनित्यम् । ५० स्वरभिन्नस्य च प्राप्नुव-
 न्विधिरनित्यः । ५१ असिद्धं बहिरङ्गमन्तरङ्गे । ५२ नाजानन्तर्ये बहिष्प्र-
 प्रकृतिः । ५३ अन्तरङ्गानपि विधीन्बहिरङ्गो लुग्बाधते । ५४ पूर्वोत्तरपद-
 निमित्तकार्यात्पूर्वमन्तरङ्गोऽप्येकादेशो न । ५५ अन्तरङ्गानपि विधीन्बहिरङ्गो
 ल्यब्बाधते । ५६ वाणादाङ्गं बलीयो भवति । ५७ अकृतव्यूहाः पाणिनीयाः ।
 ५८ येन नाप्राप्ते यो विधिरारभ्यते स तस्य बाधको भवति । ५९ कचिद-
 पवादविषयेऽप्युत्सर्गोऽभिनिविशते । ६० पुरस्तादपवादा अनन्तरान्विधीन्बा-
 धन्ते नोत्तरान् । ६१ मध्येऽपवादाः पूर्वान्विधीन्बाधन्ते नोत्तरान् ।
 ६२ अनन्तरस्य विधिर्वा भवति प्रतिषेधो वेति । ६३ पूर्वं ह्यपवादा अभिनि-
 विशन्ते पश्चादुत्सर्गाः । ६४ प्रकल्प्य चापवादविषयं तत् उत्सर्गोऽभिनिविशते ।
 ६५ उपसंजनिष्यमाणनिमित्तोऽप्यपवाद उपसंजातनिमित्तमप्युत्सर्गं बाधत
 इति । ६६ अपवादो यद्यन्यत्र चरितार्थस्तर्ह्यन्तरङ्गेण बाध्यते । ६७ अभ्यास-
 विकारेषु बाध्यबाधकभावो नास्ति । ६८ ताच्छीलिकेषु वासरूपविधिर्नास्ति ।
 ६९ क्लृप्त्युत्तुमुन्वल्थेषु वासरूपविधिर्नास्ति । ७० लादेशेषु वासरूपविधि-
 र्नास्ति । ७१ उभयनिर्देशे पञ्चमीनिर्देशो बलीयान् । ७२ प्रातिपदिकग्रहणे
 लिङ्गविशिष्टस्यापि ग्रहणम् । ७३ विभक्तौ लिङ्गविशिष्टाग्रहणम् । ७४ सूत्रे
 लिङ्गवचनमतन्त्रम् । ७५ नञिव्युक्तमन्यसदृशाधिकरणे तथाह्यर्थगतिः ।
 ७६ गतिकारकोपपदानां कृद्भिः सह समासवचनं प्राक्सुबुत्पत्तेः । ७७ सांप्र-
 तिकाभावे भूतपूर्वगतिः । ७८ बहुव्रीहौ तद्गुणसंविज्ञानमपि । ७९ चानुकृष्टं
 नोत्तरत्र । ८० स्वरविधौ व्यञ्जनमविद्यमानवत् । ८१ हल्स्वरप्राप्तौ व्यञ्जनम-
 विद्यमानवत् । ८२ निरनुबन्धकग्रहणे न सानुबन्धकस्य । ८३ तदनुबन्धकग्रहणे
 नातदनुबन्धकस्य । ८४ कचित्स्वार्थिकाः प्रकृतितो लिङ्गवचनान्यतिवर्तन्ते ।
 ८५ समासान्तविधिरनित्यः । ८६ संनिपातलक्षणो विधिरनिमित्तं तद्विधा-
 तस्य । ८७ संनियोगशिष्टानामन्यतरापाये उभयोरप्यपायः । ८८ ताच्छीलिके

णेऽणकृतानि भवन्ति । ८६ धातोः कार्यमुच्यमानं तत्प्रत्यये भवति ।
 ६० तन्मध्यपतितस्तदग्रहणेन गृह्यते । ६१ लुग्विकरणालुग्विकरणयोरलुग्वि-
 करणस्य । ६२ प्रकृतिग्रहणे ण्यधिकस्यापि ग्रहणम् । ६३ अङ्गवृत्ते पुनर्वृत्ताव-
 विधिः । ६४ संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वम् । ६५ आगमशास्त्रमनित्यम् ।
 ६६ गणकार्यमनित्यम् । ६७ अनुदात्तेत्त्वलक्षणमात्मनेपदमनित्यम् । ६८ नञ्च-
 दितमनित्यम् । ६९ आतिदेशिकमनित्यम् । १०० सर्वविधिभ्यो लोपविधि-
 रिङ्विधिश्च बलवान् । १०१ प्रकृतिग्रहणे यङ्लुगन्तस्यापि ग्रहणम् ।
 १०२ विधौ परिभाषोपतिष्ठते नानुवादे । १०३ उपपदविभक्तेः कारकविभक्ति-
 र्वलीयसी । १०४ अनन्त्यविकारेऽन्त्यसदेशस्य । १०५ नानर्थकेऽलोन्त्य-
 विधिरनभ्यासविकारे । १०६ प्रधानाप्रधानयोः प्रधाने कार्यसंप्रत्ययः ।
 १०७ अवयवप्रसिद्धेः समुदायप्रसिद्धिर्वलीयसी । १०८ व्यवस्थितविभाषयापि
 कार्याणि क्रियन्ते । १०९ विधिनियमसंभवे विधिरेव ज्यायान् । ११० सामा-
 न्यातिदेशे विशेषानतिदेशः । १११ प्रत्ययाप्रत्यययोः प्रत्ययस्यैव ग्रहणम् ।
 ११२ सहचरितासहचरितयोः सहचरितस्यैव ग्रहणम् । ११३ श्रुतानुमितयोः
 श्रुतसंबन्धो बलीयान् । ११४ लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणम् ।
 ११५ गामादाग्रहणेष्वादेशः । ११६ प्रत्येकं वाक्यपरिसमाप्तिः । ११७ कचि-
 त्समुदायेऽपि । ११८ अभेदका गुणाः । ११९ बाधकान्येव निपातनानि ।
 १२० पर्जन्यवल्लक्षणप्रवृत्तिः । १२१ लक्ष्ये लक्षणं सकृदेव प्रवर्तते ।
 १२२ निषेधाश्च बलीयांसः । १२३ अनिर्दिष्टार्थाः प्रत्ययाः स्वार्थे ।
 १२४ योगविभागादिष्टसिद्धिः । १२५ पर्यायशब्दानां लाघवगौरवचर्चा
 नाद्रियते । १२६ ज्ञापकसिद्धं न सर्वत्र । १२७ पूर्वत्रासिद्धीयमद्वित्वे ।
 १२८ एकस्या आकृतेश्चरितः प्रयोगो द्वितीयस्यास्तृतीयस्याश्च न भविष्यति ।
 १२९ संप्रसारणं तदाश्रयं च कार्यं बलवन् । १३० कचिद्विकृतिः प्रकृतिं
 गृह्णाति । १३१ औपदेशिकप्रायोगिकयोरौपदेशिकस्यैव ग्रहणम् । १३२ श्लिषा
 शपानुबन्धेन निर्दिष्टं यद्गणेन च । यत्रैकाग्रहणं चैव पञ्चैतानि न
 यङ्लुकि । १३३ पदगौरवाद्योगविभागो गरीयान् । १३४ अर्धमात्रालाघवेन
 पुत्रोत्सवं मन्यन्ते वैयाकरणाः ॥

इति परिभाषापाठः समाप्तः ।

अथ

पाणिनिग्रन्थस्य लक्ष्यसूचिः ।

प्रणौमि गुरुदेवानां पादाम्भोजं पुनः पुनः ।
यत्कृपाफलगुम्फानां साक्षात्कारः क्षणे क्षणे ॥१॥
यान्येव लक्ष्याणि पुरा पुराणै-
राचार्यवर्यैः समुदाहृतानि ।
तान्येव वर्णक्रमयोजितानि
निरोक्षणीयानि यदोप्सितानि ॥२॥

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अ अपेहि ।	१।१।१४	अकारणवैष्टिकम् ।		अकृथाः ।	८।२।२७
अकर्तव्यम् ।	६।२।१६०		६।२।१२५	अकेशाः ।	४।१।५७
अकर्ता ।	६।२।१६१	अकार्षीत् ।	१।१।३,	अकोषीत् ।	८।२।२८
अकर्त्तिष्यत् , अकर्त्तस्यत् ।		„	३।१।४४,	अक्रन्नुषामः ।	२।१।८०
	७।२।५७	„	६।४।७१,	अक्रमीत् ।	७।२।३६,
अकल्पस्यत् ।	७।२।६०	„	७।२।१,	„	७।२।५
अकवयीत्, अकवायीत्		„	७।३।९६	अक्राक्षीत् ।	३।१।४४
	३।१।११	अकार्षीः कटम् ?		अक्षणीत् ।	७।२।५
अकाणीत् , अकणीत् ।		अकार्षं हि ३, अकार्षं		अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः	
	७।२।७	हि ।	८।२।९३	सखायः ।	६।१।१७६,
अकामि , अवामि ।		अकार्षीः किम् ? ३।२।१२१,		„	८।२।१६
	७।३।३४*	„	३।२।११०	अक्षयुवा ।	६।१।१७१*
अकारः , ककारः ।		अकार्षुः ।	३।४।१०९	अक्षयूः ।	५।४।७४
	३।३।१०८*	अकिञ्चनः ।	२।१।७२	अक्षन्नमीमदन्त	
अकारि ।	६।४।१०४,	अकुतोभयः ।	२।१।७२*	पितरः ।	२।४।८०
„	३।१।६२	अकृक्षत् ।	३।१।४४	अक्षपरि ।	२।१।१०
अकारि घटः कुलालेन ।		अकृत ।	१।२।१२,	अक्षरम् ।	७।२।९
	३।१।६६	„	८।२।२७	अक्षशौण्डः ।	१।२।४३
अकार्षीत् ।	३।१।४४	अकृतकारं करोति ३।४।३६			

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अक्षशौण्डः ।	२।१।४०,	अगायि भवता ।	२।४।४९	अग्नायी ।	४।१।३७
”	२।२।३०	अगूढ, अघुक्षत ।	७।३।७३	अग्निचित् ।	३।२।९१,
अक्षस्य गलहः ।	३।३।७०	अगोपायिष्टम् ।	३।१।९०	”	१।१।६२,
अक्षाः ।	१।२।६४	अगोपिष्टम् ।	३।१।९०	”	६।१।७१
अक्षिभ्रुवम् ।	५।४।७७	अगौसम् ।	३।१।९०	अग्निचित्या ।	३।१।१३२
अक्षीभ्यान्ते नासिका-		अग्न आयाहि वीतये ।		अग्निचिद् भायाश्च ।	
भ्याम् ।	७।१।७७		३।३।९६,		८।२।१०१
अक्षैरक्षान्वा दीव्यति ।		”	१।२।३६	अग्निदेवत्यम् ।	५।४।२४
	१।४।४३	अग्न इन्द्रवरुण ।	८।१।७२,	अग्निना ।	७।३।१२०
अक्षौहिणीसेना ।	६।१।८९*	”	२।३।४८	अग्निभूताश्च ।	८।२।१००
अक्षणा । अक्षणे ।	७।१।७९	अग्न इन्द्रवरुण मित्रदेवाः ।		अग्निमत् ।	६।४।२४
अक्षणा काणः ।	२।३।२०		६।१।१९८	अग्निमद्य होतारमवृणी-	
अक्षणोति, अक्षति ।	३।१।७९	अग्नयः ।	७।३।२०९	तायं यजमानः ।	३।४।६
अखादीत्, अखदीत् ।		अग्नये ।	७।३।१११	अग्निममि ।	२।१।१४
	७।२।७	अग्नये छागस्य हविषो		अग्निमाश्चवह ।	८।२।९१
अगच्छत् किम् ?	३।२।११७	वपाया मेदसोऽनुब्रूहि ।		अग्निमिन्धः ।	६।३।७०*
अगदङ्कारः ।	६।३।७०		२।३।६१	अग्निमीळे ।	८।१।२८
अगन्म । अगन्व ।		अग्नये छागस्य हविषो		अग्निमीळे पुरोहितम् २,	
जगन्वान् ।	८।२।६९	वपाया मेदसः प्रेष्य ।			१।२।३६
अगमत् ।	३।१।९९		२।३।६१	अग्निरत्र ।	८।२।६६
अगमश्च पूर्वान्		अग्नयेऽनुब्रूहि ।	८।२।९१	अग्निज्योतिर्निचाव्य ।	
ग्रामान् ।	८।२।१०९	अग्नये स्वाहा ।	२।३।१६		६।१।३६
अगमः३पूर्वान् ग्रामान्		अग्नरायो नृतमस्य प्रभूतौ ।		अग्निर्देवेभिः ।	७।१।१०
अग्निभूताश्च ।	८।२।१०७		६।२।९०	अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्प-	
अगमिष्यत् ।	७।२।९८	अग्नाश्च पत्नी वः ।		तिः पृथिव्या अयम् ।	
अगस्तयः ।	२।४।७०		८।२।१०७*		१।२।३४
अगात् ।	२।४।७७	अग्नाश्चाशा ।	८।२।१०८	अग्निवायू ।	वायवर्गनी ।
अगात् । अगाताम्,		अग्नायिश्चन्द्रम् ।	८।२।१०८		६।३।२६
अगुः ।	२।४।४९				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अग्निश्च इव्यवाहनः ।	३।२।३६	अग्ने गोमयानि प्रेष्य ।	८।२।९१	अग्ने भोजं भोजं भुक्त्वा	
				भुक्त्वा वा व्रजति ।	३।४।२४
अग्निष्टत् ।	८।३।१०४	अग्ने तव ।	८।१।७२	अग्नेवगम् ।	८।४।८७
अग्निष्टद्विष्टवम् ।	८।३।१०२	अग्ने व्रातकर्तृत्वकविः ।		अग्नेसरः ।	३।२।१८
अग्निष्टदुत् ।	८।३।८२		८।३।४९	अग्र्यम् ।	४।४।११६
अग्निष्टे अग्रम् । अग्निस्ते		अग्ने तेजस्विन् ।	८।१।७३	अग्र्यः	२।३।१०३,
अग्रम् ।	८।३।१०४	अग्ने नय ।	२।३।४८	"	४।४।१९८
अग्निष्टोमयाजी ।	३।२।८५	"	८।१।७२	अग्लुचत्, अग्लुचीत् ।	३।१।५८
अग्निष्टोमः ।	८।३।८२	अग्ने रक्षा णः ।	८।४।२७	अग्लुचत्, अग्लुचीत् ।	३।१।५८
अग्निष्टः ।	८।३।९७	अग्नेः ।	७।३।१११	अवसत् ।	२।४।३७
अग्निस्तात् ।	८।३।१११	अग्न्याहितः ।	२।२।३७	अवानिपाताम्, अहस्ता-	
अग्निस्ताद्भवति ।	५।४।५२	अग्रगामिका ।	३।३।१११	ताम्, अवधिपाताम् ।	६।४।६२
अग्निस्तत् ।	८।३।१०४	अग्रतःसरः ।	३।२।१८	अवायुः ।	३।२।१७०
अग्निस्तोकः ।	२।१।६५	अग्रन्थिष्ट ।	३।१।८९	अवो अत्र ।	८।३।२०
अग्निप्रति ।	२।१।१४	अग्रहीत् ।	७।२।५	अवो यत्र ।	८।३।१८
अग्निं समुह्य ।	७।४।२३	अग्राहिषाताम् ।	अग्रही-	अवो याहि ।	८।३।१७,
अग्निः ।	३।१।३,	षाताम् ।	६।४।६२	"	८।३।२२
"	१।१।७	अग्रिमम् ।	४।३।२३	अघनन् ।	७।३।५४
अग्निः पवित्रं स मां		अग्रियम् ।	४।४।११७	अघ्रात् ।	२।४।७८
पुनातु ।	३।२।१८६	अग्रोयम् ।	४।४।११७	अघ्रासीत् ।	२।४।७८
अग्नी ।	८।२।५	अगुचत् अग्रोचीत् ।		अङ्कितः ।	८।४।५८
अग्नी इति ।	१।१।११		३।१।१५८	अङ्कुरग्रहः ।	३।२।९*
अग्नीभवति ।	५।४।५३	अग्नेगाः ।	३।२।६७	अङ्ग कुरु ।	८।१।३३
अग्नीवरुणौ ।	६।३।२७	अग्नेभुक्ता अग्नेभोजम् ।		अङ्ग कृज ३ इदानीं ज्ञास्यसि	
अग्नीषोमीयम् ।	४।२।३२		२।२।२०		८।२।९६
अग्नीषोमौ ।	८।३।८२,	अग्ने भुङ्क्ते ततो व्रजति ।	३।४।२४	अङ्गात् ।	६।४।४०
"	६।३।२७	अग्नेभोजम्, अग्नेभुक्ता ।		अङ्गना ।	५।२।१००*
अग्नीषोम्यम् ।	४।२।३२		३।४।२४		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अङ्ग पठ ।	८।१।३३	अवीकमत ।	३।१।४८,	अच्छोदितम् ।	१।४।६९
अङ्गमेजयः ।	३।२।२८	”	६।१।११,	अच्छोद्य ।	१।४।६९
अङ्गारीयाणि काष्ठानि ।		”	७।४।१,	अच्योदम् ।	८।३।७८
	५।१।१२	”	७।४।४,	अजकनाशं नष्टः ।	३।४।४५
अङ्गाः ।	१।२।५१,	”	७।४।९३	अजका । अजिका ।	७।३।४७
”	४।२।८१	अवीकरत् ।	१।४।१०	अजक्षीत् ।	७।३।९८
अङ्गाः, मगधाः, इक्ष्वा-		”	३।१।४८	अजक्षीरम् ।	६।३।६३
कवः, पञ्चालाः ।	२।४।६२	”	७।४।१	अजगवम् ।	५।२।११०
अङ्गिरसः ।	२।४।६५	”	७।४।९४	अजत्वम् । अजात्वम् ।	
अङ्गिरस्त्वत् ।	१।४।१८*	”	७।४।९३		६।३।६४
अङ्गुलिसङ्गः ।	८।३।८०	”	३।१।८९*	अजथ्या ।	६।३।३५
अङ्गुलीयम् ।	४।३।६२	अवीकृतत् । अचिकीर्तत् ।		अजथ्या यूथिः ।	५।१।८
अङ्गुष्ठः ।	८।३।९७		७।४।७	अजननिः ।	४।१।४५
अचकमत ।	३।१।४८*	अचैषीत् ।	७।२।१	अजनि ।	७।३।३५
अचकलत् ।	३।१।२१	”	१।१।३	अजनि, अजनिष्ट ।	३।१।६१
अचकात् । अचकाद् ।		अच्छगतम् ।	१।४।६९	अजपदः ।	५।४।१२०
	८।२।७४,	अच्छगत्य ।	१।४।६९	अजरत्, अजारीत् ।	३।१।५८
”	८।२।७३	अच्छारवं प्रथमा जानती		अजरम् ।	६।२।११६
अचकाः ।	८।२।७४	कण्वते ।	६।१।१७३	अजरांसि ।	६।४।१०
अचचेष्टत् । अचिचेष्टत् ।		अच्छात्, अच्छासीत् ।		अजर्घाः ।	८।२।३७
	७।४।९६		२।४।७८	अजर्यम् ।	३।१।१०५
अचतुरः ।	५।४।७७	अच्छावाकीयम् ।	१५।१।१३५	अजस्तुन्दं नाम नगरम् ।	
अचारुः ।	६।२।१६०	अच्छावाकीयं सूक्तम् ।			६।१।१५५
अवित्तिभिश्चक्रमा कञ्चित् ।			५।२।५९	अजस्त्रम् ।	३।२।१६७
	८।१।३०	अच्छिदत्, अच्छैत्सीत् ।		अजहलत् ।	३।१।२१
अवीकणत् । अचकाणत् ।			३।१।५७	अजः । द्विजः । अनुजः ।	
	७।४।३*	अच्छिनः । अच्छिनत् ।			३।२।३
			८।२।७५	अजा,	४।१।४
		अच्छैदिकम् ।	६।२।१५५	अजा इमाः ।	१।२।७३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अजाकृपाणीयः ।	२।३।१०६	अजका । अजिका ।		अगककुलालः ।	२।१।२४
अजागरीत् ।	७।२।२		७।३।३७	अणुकः ।	२।३।३
अजागरुः ।	३।३।१०९	अज्ज वा अस्य दन्तः ।		अण्डसूः ।	३।२।३१
अजा ग्रामं नयति ।		२।३।८०		अण्डोरः ।	२।२।१११
३।१।८७*		अज्ञाताध्यापकः ।		अन्नत, अन्नतिष्ठ ।	२।३।७९
अजातककुद्वत्सः ।		८।१।६७*		अन्नतक्षत् ।	६।३।२१
२।३।१४६		अज्वालीत् ।	७।२।२	"	१।३।१
अजामेकां जिन्वति ।		अञ्चयित्वाग्ने सन्निव-		अतत्त्वरत् ।	७।३।९२
८।१।६२		सन्निवांसम् ।	७।२।३९	अतथाः, अतनिष्ठाः ।	
अजिघ्रिपत् । अजिघ्रपत् ।		अञ्चितः ।	८।३।२८	अतसं न शुष्कम् ।	६।१।२०६
७।३।६		अञ्चिता गुरवः ।	६।३।३०	अतन्तरत् ।	७।३।९२
अजिनफला ।	४।१।४*	"	७।२।२३	अतमि । अतामि ।	६।३।९३
अजिरवती ।	६।१।२२०	अञ्चित्वा ।	७।२।२३	अतः ।	२।३।७
अजिसक्थमालभते ।		अञ्जनागिरिः ।	६।३।११७	अतः, अत्र ।	२।३।९
६।२।१९९		"	६।२।९४	अतायि, अतायिष्ठा ।	३।१।६१
अजीगणत् । अजगणत् ।		अञ्जसाकृतम् ।	६।३।३*	अतारिष्टाम् ।	७।२।४०
७।३।९७		अञ्जिजिपति ।	७।२।७४	अताप्सोत् ।	३।१।४४
अजीजवत् ।	७।३।८०	अटाटयते ।	६।१।९	अति, अतः, अन्ति ।	
"	७।३।९३	"	७।३।८३		३।१।११*
अजीजिवत् । अजीजिवत् ।		"	३।१।२२*	अतिकारीषगन्ध्यापुत्रः ।	
७।३।३		अटिठिषति ।	६।१।२		६।१।१३
अजीवनिस्ते शठ भूयात् ।		अटश्च्योतति ।	८।२।३*	अतिकेशा ।	४।१।९४
३।३।११२		अडुडौक्त् ।	७।३।२	अतिकेशी ।	४।१।९४
अजीहरत् ।	७।३।९४	अडुडौक्त् ।	७।३।२	अतिक्रम्य पर्वतं स्थिता	
"	७।३।१	अडुडौक्त् ।	अतुत्रौक्त् ।	नदी ।	३।३।२०
अजुह्वुः ।	७।३।८३		७।३।९९	अतिक्षिपति ।	१।३।८०
अजुह्ववत्, अजुहावत् ।		अडुडिषति ।	६।१।३	अतिगार्ग्यः ।	६।२।१९१*
६।१।३२					

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
अतित्व । अतिमम् । ७।२।१२	अतियुवया । अत्यावया । ७।२।९२	अतिष्ठिपत् । अतिष्ठिपताम् । अतिष्ठिपन् । ७।४।९
” ७।२।९६	अतियुवयि । अत्यावयि । ७।२।९२	अतिसारो व्याधिः । ३।३।१७*
अतितुभ्यम् । अतिमह्यम् । ७।२।९९	अतियुवाकम् । अत्यावाकम् । ७।२।९२	अतिष्ठत्वरी । ४।१।७
” ७।२।९२	अतियुवान् । अत्यावान् । ७।२।९२	अति स्तुतं भवता । १।४।९९
अतित्यत् । ७।२।१०२	अतियुवाभिः । अत्यावा- भिः । ७।२।९२	अतिह्रिमम् । २।१।६
अतित्वम् । अत्यहम् । ७।२।९२	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अतीक्षणम् । ६।२।१६१
” ७।२।९४	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अतीसारकी । ९।२।१२९
अतित्वान् । अतिमान् । ७।२।९७	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अतृणेट् । ७।३।९२
अतित्वाभिः । अतिमाभिः ७।२।९७	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अतृपत् । ३।१।४४*
अतित्वाभ्याम् ३ । अति- माभ्याम् ३ । ७।२।९७	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अतो न गन्ता स्मः । २।४।३३
अतित्वाम् । अतिमाम् । ७।२।९७	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्ति । १।१।६१
अति देवान् कृष्णः । १।४।९९	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्ति, हन्ति, द्वेष्टि । २।४।७२
अतिनु । १।१।४८	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्यङ्कुशो नागः । ६।२।१९१
” १।२।२८	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्यन्तगः । ३।२।४८
अतिपदा गायत्रोः । ६।२।१९१	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्यन्तीनः । ९।२।११
अतिभवती । १।१।७२*	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्ययी । ३।२।१९७
अतिमालः । २।२।१८*	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्यरराजत् । ७।४।२
अतियुवत् । अत्यावत् । ७।२।९२	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्यहः । ९।४।८८
अतियुवभ्यम् । ७।२।९२	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्यायः । ३।१।१४१
	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्यावभ्यम् । ७।२।९२
	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्यूक्षी । ४।१।२६
	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्रयः । २।४।६९
	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्रा ते भद्रा । ६।३।१३३
	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्राप्सीत् । ३।१।४४*
	अतियुवाभ्यम् । अत्यावाभ्यम् । ७।२।९२	अत्सारीत् । ७।२।२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अथो आभ्यामहरणधीतम् ।	२।४।३२	अद्वित ।	१।२।१७	अद्यामावस्यत्यात्थ ३ ।	
		अदिद्रवत् । अनुद्रवत् ।			८।२।९४
अथोत इन्द्रः केवलीविशः ।	४।१।३०	अदीदिपत् । अदिदीपत् ।	७।४।८१	अद्युतत् ।	३।१।२९
अथोऽन्नाधीमहे । २।४।३३			७।४।३	अद्योतिष्ट ।	१।३।९१
अथोऽमरत् । ३।१।२९		अदीपि, अदीपिष्ट । ३।१।६१		अद्राक्षीत् ।	३।१।४७
अदृष्टत् । ७।४।९९		अदुग्ध । अदुग्धाः ।			६।१।९८
अदृष्टत् । ३।१।४९			८।२।४०	अद्राप्सीत् ।	३।१।४४*
अदृष्टात्योषधीषु ।			७।३।७३	अद्वके ।	७।३।४७
६।३।१३२		अदुद्रवत् ।	३।१।४८	अद्विपुः । अद्विपन् ।	
अदन्त्यम् । ६।२।१९६		अदुः ।	६।१।९६		३।४।११२
अदरदर्थान् । ३।१।२९			३।४।११०	अवमः ।	४।३।८*
अदरिद्रासीत् । ६।४।११४*		अदूरदशाः ।	२।२।२९	अधमार्घ्यम् ।	४।३।९
अदरिद्रिन् । ६।४।११४*		अदृष्टत् ।	३।१।४४*	अधरात् ।	९।३।३४
अदर्शत् । ३।१।४७		अदृष्टमस्य ।	७।१।८	अधरे । अधराः ।	१।१।३४
” ७।४।१६		अदृष्टजः ।	३।२।९८	अधरेण ।	९।३।३९
अदर्शताम् । ७।४।१६		अदेवदत्तकः ।	६।२।१९९	अधरेद्युः ।	९।३।२२
अदर्शिषाताम् । अदृक्षा-		अदेवीत् ।	७।२।४	अधरोत्तरम् ।	२।४।१२
ताम् । ६।४।६२		अदोहि, अदुग्ध । ३।१।६३		अधरोत्तरे ।	२।४।१२
अदः कृत्य । अदः कृतम् ।		अद्वकि ।	९।३।७७	अधमांज्जुगुप्सते ।	
१।४।७०		अद्भिः । अद्भ्यः । ७।४।४८			१।४।२४*
अदः कृत्वा । १।४।७०		अदमरः ।	३।२।१६०	अधमांद्भिरमति । १।४।२४*	
अदात् । २।४।७७		अद्य ।	९।३।२२	अधस्तात् ।	९।३।२७
अदायि । ७।३।३३		अद्य पुण्यः ।	४।२।४	”	९।३।४०
अदायिषाताम् । ६।४।६२		अद्य भुक्त्वा द्व्यहे द्व्यहाद्वा		अधस्पदम् ।	८।३।४७
अदाप्सीत् । ३।१।४४*		भोक्ता ।	२।३।७	अधः ।	९।३।३९
अदासाताम् । ६।४।६२		अद्य ममार ।	३।४।६	अधात् ।	२।४।७७
अदिग्ध । अधिक्षत् ।		अद्य श्वो वा विज्ञायते ।		अधात, अधासीत् ।	
७।३।७३		९।२।१३			२।४।७८

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अधात् ।	३११४९	अधि भुवि रामः ।	२१३१९	अध्यगीषाताम् ।	११२११
अघायि ।	७३१३३	”	११४१९७	अध्यगीष्ट ।	६१४६६
अधाघीत् ।	७२१७२	अधि रामे भूः ।	२१३१९	”	११२११
अधा शतक्रत्वो यूयम् ।	७३११०९*	”	११४१९७	अध्यगीष्ट, अध्यगीषाताम्,	
अधा सवीरैर्दशभिर्वियूयाः ।	३११८९	अधिशेते वैकुण्ठम् ।	११४१४६	अध्यगीषत ।	२१४१०
अधासीत् ।	३११४९	अधिह्वरि ।	२१४१८	अध्यगीष्यत, अध्यषत ।	२१४१०
अधा स्वश्वाः ।	सुरथाँ आ-	”	२११६	अध्यङ् ।	६१२१३
तिथिगे ।	६१२११९	”	१११४१	अध्यजीगपत् , अध्यापिपत्	
अधिकचत्वारिंशः ।		अधीती ।	६१२८८		२१४१९१
	२१२१२९	अधीती व्याकरणे ।		अध्यधि लोकम् ।	२१३१२*
अधिकम् ।	६१२१७३		२१३३६*	अध्यधि सुखम् ।	८११७
अधिकार्मम् ।	६१२१९१	अधीत्य ।	६११८६	अध्ययनपुण्यम् ।	६१२१९२
अधिगमयति ।	२१४१४६	अधीयन् पारायणम् ।		अध्ययनात्पराजयते ।	
अधिजगे, अधिजगते,			३१२१३०		११४१२६
अधिजगिरे ।	२१४१४९	अधीष्व माणवक पुरा वि-		अध्ययनाय क्रमते ।	११३१३८
अधिजगमिषति ।	२१४१४७	द्योतते विद्युत् ।	८११४२	अध्ययनेन वसति ।	२१३१२३
अधिजिगापयिषति, अ-		अधुक्षत् ।	३११४९	अध्यर्धकंसम् ।	६११२८
ध्यापिपयिषति ।	२१४१९१	अधुक्षत ।	७३१७३	अध्यर्धकार्षापणम् ।	
अधिजिगांसते ।	६१४१६६	अधुक्षाताम् ।	७३१७२		६११२९
”	२१४१४७	अधुक्षाथाम् ।	७३१७२	अध्यर्धकार्षापणिकम् ।	
अधित ।	११२११७	अधुक्षि ।	७३१७२		६११२९
अधितष्ठौ ।	८१३६४	अधुना ।	६१३१७	अध्यर्धस्वारीकम् ।	६११३३
अधितिष्ठति वैकुण्ठम् ।		अधुः ।	३१४११०	अध्यर्धपण्यम् ।	६११३४
	११४१४६	अधोक् ।	८१२३२	अध्यर्धपाद्यम् ।	६११३४
अधित्यका ।	उपत्यका ।	अधोऽधो लोकम् ।	८११७	अध्यर्धप्रतिकम् ।	६११२८
	७३१४९*	”	२१३१२*	अध्यर्धविंशतिकीनम् ।	
अधित्यका ।	६१२३४	अध्यगात् ।	२१४१४९*		६११३२
अधिदन्तः ।	६१२१८८				

लक्ष्यसूचिः ।

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अध्यर्धशागम् ।	५११३९	अध्वर्युं वा मधुपाणिम् ।		अनंसीत् ।	७२१७३
अध्यर्धशाण्यम् ।	५११३९		७२१३९	अनंस्त ।	३११८९
अध्यर्धसहस्रम् ।	५११२९	अध्वर्युः ।	४११६६	अनागासुकः ।	६२११६०
अध्यर्धसाहस्रम् ।	५११२९	अनक्ति ।	३११२३	अनाक्यन्मविष्णुः ।	
अध्यात्मम् ।	६१११४४	अनजका । अनजिका ।			६२११६०
„	५१११०८		७३१४७	अनादये । अनादिने ।	
अध्यापयति ।	६११४८	अनडुद्भ्याम् ।	८२१७२		७११७४
अध्यापयति घेदम् ।		अनडुढो, अनडुवाढी ।		अनादेः । अनादिनः ।	
	११३१८६		४११४१*		७११७४
अध्यायः ।	३३३१२२	अनड्वान् । हे अनड्वन् ।		अनाश्वान् ।	३२११०९
„	३३३२१		७११८२	अनुकनीयान् ।	६२११८९
अध्यास्ते वैकुण्ठं हरिः ।		अनड्वान्, अनडुवाढौ ।		अनुकरोति ।	११३१७९
	११४१४६	हौ ।	७११९८	अनुकः ।	५२१७४
अध्युषुषस्तामभवज्जनस्य ।		अनन्तकरः ।	३२१२१	अनुकामीनः ।	५२१११
	३२११०८	अनन्तगः ।	३२१४८	अनुक्रीडते ।	११३१२१
अध्येता, अध्येतारो,		अनन्नम् ।	६२११६१	अनुगङ्गं वाराणसी ।	२११११६
अध्येतारः ।	२११८५	अनभ्यासमित्यः ।	६३१७०*	अनुगवं यानम् ।	५११८३
अध्यैष्ट, अध्यैषाताम्,		अनयोरेकतरो मैत्रः ।		अनुगवीनो गोपालः ।	
			५३१९४		५२११५
अध्यैषत ।	२११५०	अनयोः ।	७२१११२	अनुगादिकः ।	५१११३
अध्वगः ।	३२१४८	अनयोः कतरो वैष्णवः ।		अनुज्येष्ठः ।	६२११८९
अध्वनीनः ।	६१११६९		५३१९२	अनडुद्धिः ।	८२१७२
अध्वन्यः । अध्वनीनः ।		अनयोः पवित्रं कुलमेनयोः		अनुतूलयति ।	३११२५
	५२११६	प्रभूतं स्वम् ।	२११३४	अनुपदी गवाम् ।	५२११०
अध्वरिषाताम् । अध्वृषा-		अनर्थकम् ।	५१११५१*	अनुपदीना उपानत् ।	
ताम् ।	७२१४३	अनलङ्कारिष्णुः ।	६२११६०		५२११९
अध्वर्युभिः पञ्चभिः ।		अनश्वः ।	६३१७४	अनुपुरुषः ।	६२११९०
	६१११८०	अनहः ।	६२११६०*	अनुब्राह्मणी ।	४२१६२

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
अनुभवाम्यहम् । ३।४।६९	अनूवानः । ३।२।१०९	अन्तर्धनः । ३।३।७८
अनुभ्राता सगर्भ्यः । ४।४।११४	अनूपो देशः । ६।३।९८	अन्तर्णयति । १।४।६५*
अनुरहसम् । ५।४।८१	अनृतं हि मत्तो वदति पा-	अन्तर्धा । १।४।६५*
अनुराधः । ४।३।३४	प्मा चैनं न युनाति । ८।१।३५	” ३।३।१०६
अनुरूपम् । २।१।६	अनेन । ७।२।११२	अन्तर्धिः । ३।३।९२
अनुरोधी । ३।२।१४२	अनेन रात्रिरधीता अथो	” १।४।६५*
अनुरोमम् । ५।४।७५	एनेनाहरप्यधीतम् । २।४।३४	अन्तर्लोमः, बहिलोमः । ५।४।११७
अनुरोमयति । ३।१।२५	अनेन व्याकरमधीतमेनं छ-	अन्तर्धनो देशः । ६।२।१७९
अनुवनमशनिर्गतः । २।१।१५	न्दोऽध्यापय । २।४।३४	अन्तर्वत्नी । ४।१।३२
अनुसखा सयूथ्यः । ४।४।११४	अनेनिजम् । ७।३।८७	अन्तर्हणनम् । ८।४।२४
अनुसवनम् । ८।३।११०	अनेहा । ७।१।९४	अन्तर्हण्यते । ८।४।२४
अनुसामम् । ५।४।७५	अनैषका । ७।३।४७	अन्तर्धनम् । ८।४।५
अनुवदते कठः कलापस्य । १।३।४९	अनैषीत् । ७।२।१	अन्तर्हृत्य । १।४।६५
अनुवसति वैकुण्ठं हरिः । १।४।४८	” १।१।३	अन्तर्हृत्वा गतः । १।४।६५
अनुव्यचलत् । २।१।४	अन्तकरः । ३।२।२१	अन्तिकादागतः । ६।३।२
अनुषङ्गः । ७।३।५३	अन्तगः । ३।२।४८	” २।१।३९
अनुष्ठास्यति । ८।३।६५	अन्तरयणम् । ८।४।२५	अन्तिमम् । ४।३।२३*
अनुष्यन्दते, अनुस्यन्दते	अन्तरा त्वां मां च हरिः । २।३।४	अन्तेगुरुः । ६।३।११*
वा जलम् । ८।३।७२	अन्तरायां पुरि । १।१।३६*	अन्धतमसम् । ५।४।७९
अनुहरन्ते पैतृकमन्थाः । १।३।२१*	अन्तरीपम् । ६।३।९७	अन्नबुभुक्षुः । २।१।२४*
अनुहरन्ते मातृकं गावः । १।३।२१*	अन्तरे, अन्तराः शाटका	अन्नमयम् । ५।४।२१
अनु हरिं सुराः । १।४।८५	वा गृहाः । १।१।३६	अन्नम्बुबुक्षुः । २।१।२४
	अन्तरेण हरिं न सुखम् । २।३।४	अन्नस्य हेतोर्बसति । २।३।२६
	अन्तरेवोष्माणं वारयध्वात् ३।४।३	अन्नं भुङ्क्ष्व दाधिकमा-
		स्वादयस्वेत्येभ्यवहरते । ३।४।३
		अन्नं साधयति । ६।१।४९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अन्यत् २ ।	७।१।२५	अन्योन्येन कृतम् ।		अपचः ।	६।२।१५७
अन्यतरत् २ ।	७।१।२५		८।१।१२*	अपचायितः ।	७।२।३०
अन्यत्कारकः ।	६।३।९९	अन्यो भिन्न इतरो वा		अपचारी ।	३।२।१४२
अन्यथाकारं भुङ्क्ते ।		कृष्णात् ।	२।३।२९	अपचितः ।	७।२।३०
	३।१।२७	अन्वक्षम् ।	२।१।१०७*	अपचितिः ।	३।३।९४*
अन्यदर्थः ।	६।३।१००	अन्वग्भूय, अन्वग्भूत्वा		,,	७।२।३०
अन्यदा ।	५।३।१५	अन्वग्भावम् ।	३।१।६४	अपचो जालम् ।	६।२।१५८
अन्यदाशा ।	६।३।९९	अन्वतप्त पापेन ।	३।१।६५	अपदुत्त्वम् ।	५।१।१२१
अन्यदाशीः ।	६।३।९९	अन्वभविषाताम् ।		अपतित्वम् ।	५।१।१२१
अन्यदास्था ।	६।३।९९		६।१।६२	अपत्यं परिपन्थिनम् ।	
अन्यदास्थितः ।	६।३।९९	अन्वर्जुनं योद्धारः ।			५।२।८९
अन्यदीयः ।	६।३।९९		१।१।८६	अपत्रपिण्डः ।	३।२।१३६
अन्यदुत्सुकः ।	६।३।९९	अन्वाजेकृत्य ।	१।१।७३	अपत्रिपत्तम् ।	६।२।३३
अन्यदूतिः ।	६।३।९९	अन्वाजे कृत्वा ।	१।१।७३	अपत्सत ।	३।१।६०
अन्यद्रागः ।	६।३।९९	अन्विधात्	७।१।२४	अपत्साताम् ।	३।१।६०
अन्यादृक्, अन्यादृशः ।		अन्वेतवाड ।	६।२।२१	अपथम् ।	५।१।७२
	३।२।६०	अन्वेषणा ।	३।३।१०७*	,,	२।१।३०
अन्यादृक्षः, कीदृक्षः ।		अपकरकः ।	४।३।३२	अपथानि गाहते मूढः ।	
	३।२।६०	अपकर्त्तौः ।	३।१।१६		२।१।३०
अन्यार्थः ।	६।३।१००	अपकुक्षः ।	६।२।१८७	अपथो देशः ।	५।१।७२
अन्योन्यस्मै दत्तम् ।		अपगारम् अपगारम् ।		अपदिशम्, अपदिशात् ।	
	८।१।१२*	अपगोरम् अपगोरम् ।			२।१।८३
अन्योन्यं विप्रा नमन्ति ।			६।१।२३	,,	२।१।६
अन्योन्यौ । अन्योन्यान् ।		अपघनः पाणिः पादो वा ।		अपनाम ।	६।२।१८७
	८।१।१२*		३।३।८१	अपन्थाः ।	५।१।७२
अन्योन्यं स्पृशतः ।		अपचताम् ।	१।३।४	अपपटत् ।	३।१।२६*
	३।१।८७*	अपचसि त्वं जालम् ।		अपपूतम् ।	६।२।१८७
अन्योन्याम् । अन्योन्यम् ।			२।२।६*	अपसत् । अपसाम् ।	
	८।१।१२*	,,	६।३।७३*	अपसन् ।	७।१।१९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अपप्रथत् ।	७।४।९५	अपरेधतुः । अपरेधुः ।		अपाचि ।	३।१।८७
अपमित्य याचते । अपमाय			६।४।१२३	"	६।४।१०४
वा ।	३।४।१९	अपरैषुकामशमः ।	७।३।१४	अपाञ्जः ।	६।२।१८७
"	६।४।७०	अपलाषी ।	३।२।१४४	अपात् ।	२।४।७७
अपमुखम् ।	६।२।१८६	अपलुपं नाशकत् ।		अपादि ।	३।१।६०
अपरकान्यकुञ्जः ।			३।४।१२	अपाध्वा ।	६।२।१८७
	७।३।१४	अपविष्णु संसारः ।		अपान्नप्रीत्यम् ।	४।२।२७
अपरकायः ।	२।२।१	अपविष्णोः ।	२।१।१२	अपान्नप्रीत्यम् ।	४।२।२८
अपरकाशकुत्स्नाः ।		अपवीणम्	६।२।१८७	अपामार्गः ।	३।३।१२१
	६।२।१०४	अपष्ठः ।	८।३।९७	अपावृद्धिः ।	६।४।१०२
अपरकृष्णमृत्तिका ।		अपसीरम् ।	६।२।१८७	अपाश्या ।	६।२।१५६
	६।२।१०३	अपस्करो रथावयवः ।		अपां रेतांसि जिन्वतोऽम् ।	
अपरपाञ्चलकः ।			६।१।१४९		८।२।८९
	६।२।१०५	अपस्किरते वृषो हृष्टः		"	१।२।३४
अपररात्रकृतम् ।	२।१।४५		१।३।२१*	अपां स्रष्टा ।	२।२।१५
अपरस्पराः सार्था		"	६।१।१४२*	अपि गिरि शिरसा	
गच्छन्ति ।	६।१।१४४	अपस्पशत् ।	७।४।९५	भिन्द्यात् ।	३।३।१५४
अपराध्यापकः ।	२।१।५८	अपस्किगम् ।	६।२।१८७	अपिगृह्यम् ।	३।१।११८
अपराह्लकः ।	४।३।२८	अपहरेः परिहरेः संसारः ।		अपि जायां त्यजसि जातु	
अपराह्लतनम् ।	४।३।२४		१।४।८८	गणिकामाधत्से गर्हित-	
अपराह्लः ।	८।४।७	"	२।३।१०	मेतत् ।	३।३।१४२
अपराह्लेतनम् ।	४।३।२४	अपह्लम् ।	६।२।१८७	अपिप्रवत् । अपुप्रवत् ।	
अपरिहृताः सनुयाम		अपाक्तम् ।	३।४।१०१		७।४।८१
वाजम् ।	७।२।३२	अपाक्त ।	३।४।१०१	अपिप्लवत् । अपुप्लवत् ।	
अपरी ।	४।१।३०	अपाक्ताम् ।	३।४।१०१		७।४।८१
अपरे । अपराः ।	१।१।३४	अपाक्षम् ।	३।४।१०१	अपि भवान् कमण्डलु-	
अपरेधुः ।	५।३।२२	अपाक्षीत् ।	७।२।३	ना छात्रमद्राक्षीत् ।	२।३।२१
अपरेधिथ ।	६।४।१२३				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अपि सिद्ध ।	११४१९६	अप्रयागिः ।	८१४१२९	अब्जाः ।	११११७०
अपि स्तुयाद्विष्णुम् ।	११४१९६	”	३१३११२	”	६१४१४१
अपि स्तुष्टि ।	११४१९६	अप्लोडम् ।	८१३१७८	अब्रवीत् ।	७१३१९३
अपोपचत् ।	६१११४	अप्सरायते ।	३१११११	अब्रह्मबन्धुकः ।	६१२११७३
”	६१११११	अप्सव्यः ।	६१३११८*	अब्राह्मणः ।	२१२१६
”	७१४१९३	अप्सयोनिः ।	६१३११८*	अभयङ्करः ।	३१२१४३
अपीपटत् ।	३१११२६	अप्सवर्गे सधिष्टव ।	८१३११०३	अभवत् ।	३१४११००
अपीपटत् ।	७१४११	अप्सराः, अप्सराः ।	८१४१८७	”	३१२११११
अपीपचत् ।	७१४१९३	अप्सराः ।	८१४१८८*	”	६१४१७१
अपीपिडत् । अपिपीडत् ।	७१४१३	अप्सराः ।	८१४१८८*	अभवत् ।	३१४११०१
अपीप्यत् । अपीप्यताम् ।	७१४१४	अबवाधत् ।	७१४१२	अभवत्तम् ।	३१४११०१
अपीप्यन् ।	७१४१४	अबिभ्युः ।	३१४११०९	अभवताम् ।	३१४११०१
अपुत्रः ।	२१२१४*	”	७३३१८३	अभवम् ।	३१४११०१
अपुपत् ।	३१११५५	अबिभरुः ।	७३३१८३	अभवाव, अभवाम ।	३१४१९९
अपुः ।	३१४१११०	अबिभः ।	६१११६८	अभविष्यत् ।	३१४११००
”	३१४११११	अबिभ्रजत् । अबभ्राजत् ।	७१४१३	”	६१४१७१
”	६१११९६	अबीभवत् ।	७१४१९३	”	३१३११३
अपूपमयम् ।	५१४१२१	”	७१४१८०	अभविष्यत् ।	६१४१६२
अपूपीयम् ।	५१११४	”	३१११४८	अभस्त्रका । अभस्त्रिका ।	७३१४७
अपूप्यम् ।	५१११४	अबीभषत् । अबभाषत् ।	७१४१३	अभाङ्क्षीत् ।	७२१३
अपूरि, अपूरिष्ट ।	३११६१	अबीभसत् । अबभासत् ।	७१४१३	अभाङ्गि । अभङ्गि ।	६१४१३३
अपोनपूत्रियम् ।	४१२१२७	अबुद्ध ।	११२१११	अभावयिष्यत् ।	६१४१६२
अपोनपूत्रीयम् ।	४१२१२८	अबुद्ध, अबोधि ।	३१११६१	अभावि ।	६१४११०४
अप्यायि ।	६१४११०४	अबोभूयिष्ट ।	३१११२२	”	३१११६६
अप्रजाः ।	५१४११२२	अब्जाः ।	३१२१६७	अभिकः । अभीकः ।	५१२१७४
अप्राप्य नदीं पर्वतः ।	३१४१२०				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अभिक्षिपति ।	१।३।८०	अभिवादये देवदत्तोऽहम् ।		अभिहवः ।	३।३।७२
अभिचष्टे ।	६।१।१८६		८।२।८३	अभिहितम् ।	७।४।४२
अभिजानासि कृष्ण यद्वने		अभिवादयते देवं भक्तं		अभीषुणः ।	८।४।२७
अमुञ्ज्महि ।	३।२।११३	भक्तेन वा ।	१।४।५३*	"	८।३।१०७
अभिजित् ।	४।३।३६	अभिशोनम्, अभिदयानम् ।		अभीषुणः सखीनाम् ।	
अभितष्टम्भ ।	८।३।६७		६।१।२६		६।३।१३४
अभितः ।	५।३।९	अभिषन्ति ।	८।३।८७	अभूत् ।	३।४।१००
अभितः कृष्णम् ।		अभिषसाद् ।	८।३।११८	"	२।४।७७
	२।३।२*	अभिषस्त्वजे ।	८।३।११८*	"	६।४।७९
अभित्त ।	१।२।११	अभिषिञ्चति ।	८।३।६५	अभूत्, अकार्षीत् ।	
अभित्त । अभैत्ताम् ।		अभिषिषिक्षति ।	८।३।६४		३।२।११०
	८।२।२६	अभिषिषेणयिषति ।		अभूत् । अभूः ।	७।३।८८
अभिदत् ।	३।१।५७		८।३।६४	अभूव, अभूम ।	३।४।९९
अभिद्रुह्यति ।	१।४।३८	अभिषुणोति । अभ्यषुणोत् ।		अभूवन् ।	६।४।८८
अभिनिविशते सन्मार्गम् ।			८।३।६३	"	३।४।११०
	१।४।४७	"	८।३।६५३	अभूवम् ।	६।४।८८
अभिनिष्टानो वर्णः ।		अभिषुवति ।	८।३।६५	अमेदि ।	३।१।८७
अभिनिस्तानः ।	८।३।८६	अभिषेणति ।	८।३।६५	अभैत्सीत् ।	३।१।५७
अभिन्नकम् ।	५।४।४	"	३।१।२५	"	७।२।३
अभिमुखम् ।	६।२।१८५	अभिषेधति ।	८।३।६५	अभोक्ष्यत भवान् घृतेन	
अभिमुखा शाला ।		अभिष्टम्भनाति ।	८।३।६७	यदि मत्समीपमागमिष्यत् ।	
	६।२।१८५	अभिष्टौति ।	८।३।६५		३।३।३९
अभिरूपक ३ अभिरूपक		अभिष्यति ।	८।३।६५	अभ्यग्नि शलभाः	
रिक्तं ते आभिरूप्यम् ।		अभिष्यन्दते । अभि-		पतन्ति ।	२।१।१४९
	८।२।१०३	स्यन्दते ।	८।३।७२	अभ्यतस्तम्नन् ।	
अभिरूपक ३ अभिरूपक		अभिष्यात् ।	८।३।८७		८।३।११६
शोभनोऽसि ।	८।२।१०	अभिहसूः ।	८।३।११७	अभ्यमि हि ।	८।२।४
अभिलावः ।	३।३।२८	अभिसेधयति गाः ।		अभ्यमिति बहूणः ।	
अभिवादये गार्ग्यहम् ।			८।३।११३		७।२।३४
	८।२।८३*	अभिसोष्यति ।	८।३।११७		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अभ्यसित्राणः ।	५२।१७	अमात्यः ।	४।२।१०४*	अमू आसाते ।	१।१।१२
अभ्यसित्रोयः ।	५२।१७	अमाक्षीत् ।	३।१।७४	अमूढक् ।	६।३।९६
अभ्यसित्रयः ।	५२।१७	अमालात् ।	३।१।११*	अमूढक्षः ।	६।३।९०*
अभ्यसी ।	३।२।१२७	अमालासीत् ।	३।१।११*	अमूढशः ।	६।३।९१
अभ्यर्णम् ।	७।२।२५	अमावस्यकः ।	४।३।३०	अमूत् ।	८।२।८०
अभ्यषीदत् । अभ्यसीदत् ।	८।३।११९	अमावस्यः ।	४।३।३१	अमूभ्याम् ।	८।२।८०
		अमावस्या, अनावस्या ।		”	१।१।९०
अभ्यषुगोत् ।	८।३।६३		३।१।१२२	अमूला ।	४।१।४*
अभ्यष्टम्नात् ।	८।३।६७	अमित्र सर्वय ।	६।२।११६	अमृक्षत् ।	३।१।४४*
अभ्यष्टौत् । अभ्यस्तौत् ।	८।३।११९	अमी ।	८।२।८१	अमृत ।	१।३।६१
		अमी अत्र ।	१।१।१२	अमृताश्मः ।	५।४।९४
अभ्याघाती ।	३।२।१४२	अमी ईशाः ।	१।१।१२	अमघाः ।	५।४।१२२
अभ्याशादागतः ।	२।१।३९	अमीभिः ।	८।२।८१	अमोषीत् ।	७।२।४
”	६।३।२	”	७।१।११	अमन एव । अमनरेव ।	८।२।७०
अभ्युत्सादयामकः ।	३।१।४२	अमीभ्यः ।	८।२।८१	अम्बष्ठः, आम्बष्ठः ।	८।३।९७
		अमीमिलत्, अमिमिलत् ।			
अभ्युद्धरति ।	८।१।७०		७।४।३	अम्बे, अम्बाले, अम्बिके ।	६।१।११८
अभ्युह्यते ।	७।४।२३	अमीमृजत् । अममार्जत् ।			
अभ्र औं अपः ।	६।१।१२६		७।४।७	अम्भसाकृतम् ।	६।३।३
”	१।१।८	अमीषाम् ।	८।२।८१	अम्भयम् ।	४।३।१४४
अभ्रघनः ।	३।३।७७	अमुतः ।	५।३।७	अम्नाक्षीत् ।	३।१।४४
अभ्रङ्कषो वायुः ।	३।२।४२	अमुना ।	८।२।८०	अम्रुचत् । अम्रोचोत् ।	३।१।५८
अभ्रलिप्ती द्यौः ।	४।१।९१	”	८।२।३		
अभ्रंलिहो वायुः ।	३।२।३२	अमुम् ।	८।२।८०	अम्लुचत्, अम्लोचीत् ।	३।१।५८
अभ्रायते ।	३।१।१७	अमुमुयङ् । अदमुयङ् ।			
अममालत् ।	७।४।२	अददयङ् ।	८।२।८०*	अयज्ञो वा एषः ।	६।२।२*
अमम्रदत् ।	७।४।९५	”	६।३।९२	अयम् ।	७।२।१०८
अमरम् ।	६।२।११६	अमुष्मै ।	१।१।५०	अयम्, इमौ, इमे ।	७।२।१०२
अमरावती ।	६।३।११९	अमू ।	८।२।८०		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अयमागच्छाम्यागमं वा ।	३।३।१३१	अरण्यानी ।	४।१।४९*	अक्कः । अर्कः ।	८।४।४६
		अरण्येतिलकाः ।	२।१।४४	अध्यम् ।	५।४।२५
अययाचत् ।	७।४।२	"	६।३।९	अध्यः ।	५।१।६६
अयस्कणी ।	८।३।४६	अरविन्दम् ।	३।१।१३८	अर्चिचिषति ।	६।१।३
अयस्कंसः ।	८।३।४६	अराजा ।	५।४।७१	अर्चितः ।	३।२।१८८
अयस्कामः ।	८।३।४६	"	६।२।१६०*	अर्चिभिष्टतक्षुः, अर्चिभि-	
अयस्कारः ।	८।३।४६	अरार्यते ।	६।१।३	स्ततक्षुः ।	८।३।१०४
अयस्कुम्भः ।	८।३।४६	"	३।१।२२*	अर्चिभिष्टवम् । अर्चिभि-	
अयस्कुशा ।	८।३।४६	"	७।४।३०	स्त्वम् ।	८।३।१०४
अयस्पात्रम् ।	८।३।४६	अरिन्नागाधमुदकम् ।	६।२।४	अर्च्यम् ।	७।३।६६
अयस्मयं वर्म ।	१।४।२०	अरिन्नम् ।	३।२।१८४	अर्जयन्वसति ।	३।२।१२६
अयं च मरिष्यति ।	८।१।३०	अरिन्दमः ।	३।२।४६	अर्जयिष्यन् वसति ।	
अयं पन्थाः ।	६।१।१९९	अरिषिषति ।	७।२।७४		३।३।१४
अयं ब्राह्मणः ।	७।२।१११	अरिष्टतातिः ।	४।४।१४४	अर्जुनकः ।	४।३।९८
अयं वाव हस्त आसीत् ।	८।१।६४	अरिष्टपुरम् ।	६।२।१००	अर्जुनवर्ग्यः ।	६।२।१३१
		अरोरवत् ।	७।४।८०	अर्णवः ।	५।२।१०९*
अयंसीत्, अयंसिष्टाम्,		अरुन्तुदः ।	६।३।६७	अर्थगौरवम् ।	२।२।११
अयंसिषुः ।	७।२।७३	"	३।२।३५	अर्थधर्मौ, धर्मार्थौ ।	
अयं सो अग्निः ।	६।१।१२०	अरुष्करः ।	३।२।२१		२।२।३१*
अयं सो अध्वरः ।	६।१।१२०	अरुक्करोति ।	५।४।५१	अर्थवान् ।	५।२।१३५*
		अरोकदन् ।	५।४।१४४	अर्थान् प्रतीषिषति ।	
अयः ।	१।१।७२	अरोकदन्तः ।	५।४।१४४		२।४।४७
अयान् ।	३।४।१११	अरोदत्, अरोदः ।	७।३।९९	अर्थोपयति ।	३।१।२५*
अयानयीनः शारः ।	५।२।९	अरोदीत्, अरोदीः ।	७।३।९८	अर्थी ।	५।२।१३५*
अयासीत् ।	७।२।७३	अरौत्सीत् ।	७।२।३	अर्थ्यम् ।	४।४।९२
अयीयवत् ।	७।४।९३	अर्कमानृचुः ।	६।१।३६	अर्दिधिषते, ईत्सति ।	
अयोधनः ।	३।३।८२	अर्कः ।	८।४।५१		७।२।४९
अयोदती ।	५।४।१४३	अर्काधमेधम् ।	२।४।४	अर्थकंसिकः, आर्थकंसिकः ।	
अयोमुखीयः ।	४।२।१४१	अर्केण ।	८।४।२		७।३।२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अर्धकृतम् ।	५४३२	अर्धनी । आर्वतम् ।		अलासीत् ।	७२१७३
अर्धखारम्, अर्धखारि ।		३१४१२७		अलिङ्गत् ।	३१४१४५
५१४१०४		अर्धदन्ध्याम् ।	३१४१२७	अलिपत् ।	३१४१२७
अर्धद्रोगिकम् ।	७१४१२६	अर्धन्तो, अर्धन्तः, अर्धन्तः ।	३१४१२७	अलिपत्, अलिप्त ।	
अर्धनावम् ।	७१४१२००	अर्धवीनम् ।	५४१८		३१४१२७
अर्धपिप्पली ।	२१४१२६	अर्धसः ।	५२१२२७	अलीढ, अलिङ्गत् ।	७३७३
„	२१२२	अर्धन् ।	३२११३३	अलीलवत् ।	७३१६
अर्धप्रस्थिकम् ।	७३१२७	अलगीत् ।	७२१७	„	७३१८०
अर्धभाक् ।	१२१३१	अलङ्कुरिष्णुः ।	२३३६५	अलुङ्गत् ।	१२१२६
अर्धमासतमः ।	२२१२७	अलर्पि ।	७३१६२	अलोष्टिष्ट ।	१२१२६
अर्धर्चम्, अर्धर्चः ।		अलविध्वे ।	८२१२५	अलशः ।	५१४१२
२१४१३१		अलङ्कुरिष्णुः ।	३२११३३	„	६३१३२
अर्धर्चः ।	५१४१७४	अलङ्कर्मिणः ।	५१४१७	अल्पान्मुक्तः ।	३३१२
अर्धिकः ।	५१६१४८	अलङ्कुमाणिः ।	२१४१२६*	अल्पे, अल्पाः ।	१११२३
अर्धिकः, अर्धिकी ।		„	२२११८*	अल्पेन अलगाद्वा मुक्तः ।	
५११२५*		अलङ्कृतम् ।	११४१६४		२३१३३
अर्धै । अर्धाः ।	१११३३	अलङ्कृत्य ।	११४१६४	अव एव, अवरोच ।	
अर्ध्यः ।	४१३१४	अलं कृष्णो हस्तिनं हनि-			८२१७०
अर्पयति ।	७३१३६	प्यति ।	३३११५४	अवकटः ।	५२१३०
अर्पितं पितृणाम् ।		अलं दत्त्वा ।	३१४१८	अवकुटारः ।	५२१३०
६११२१०		अलङ्गुरुवीणः ।	५१४१७	अवकोकिलः ।	२२११८*
अर्पितः ।	६११२०९	अलं श्रमेण ।	२३१२३	अवकीर्णीतः ।	१३११८
अर्थते ।	७१४२९	अलावृकटम् ।	५२१२९*	अवगल्भते, अवगल्भायते ।	
अर्थमा ।	६१४१३	अलाबुः ।	४११६६*		३११११*
अर्थमिकः ।	५३१८४	अलाब्वा ।	४११६६*	अवगल्भाञ्जके ।	
अर्थः स्वामी वैश्यो वा ।		अलाभि । अलम्भि ।			३११११*
३१११०३		७११६९		अवगाहे ।	३१११४
अर्याणी, अर्या ।	४११४९*	अलावीत् ।	८२१३*	अवगिरते ।	१३१२१
अर्यान् ।	७१४२९	„	७२११	अवगूर्णम् ।	८२१७७
		„	१११३		

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
अवगृह्यम् । ३।१।११९	अवमः । ४।३।८*	अवषष्वाण । ८।३।६९
अवग्राहस्ते भूयात् । ३।३।४९	अवमीत् । ७।२।९	अवष्टब्धा सेना । ८।३।६८
अवग्राहः, अवग्रहः । ३।३।९१	अवमूर्धशयः । ३।२।१९*	अवष्टभ्यास्ते । ८।३।६८
अवचूर्णयति । ३।१।२९	अवयाः, अवयाजौ । ३।२।७२	अवष्वणति । ८।३।६९
अवटीटम् । ९।२।३१	अवरतः । अवरस्तात् । ९।३।२९	अवसामम् । ९।४।७९
अवतप्तेजकुलस्थितं तवै- तम् । २।१।४७	अवरस्तात् । ९।३।४१	अवसाय । ६।४।६९
अवतमसम् । ९।४।७९	अवरहसम् । ९।४।८१	अवसायः । ३।१।१४१
अवतानः । ३।१।१४०*	अवराध्यम् । ४।३।९	अवसितः । ७।४।४०
अवतारः कृपादेः । ३।३।१२०	अवरे, अवराः । १।१।३४	अवसीयते । सेसीयते । ६।४।६६
अवतिष्ठते । १।३।२२	अवर्त्तिष्यत । १।३।९२	अवसेयात् । ६।४।६७
अवत्तम्, अवस्तम् । ८।४।६९	अवत्स्यत् । ७।२।९९	अवस्करकः । ४।३।२८
अवत्तः । ७।४।४७	,, १।३।९२	अवस्करोऽन्मलम् । ६।१।१४८
अवत्सीयः । ६।२।१९९	अवलोमम् । ९।४।७९	अवस्तात् । ९।३।२७
अवत्स्यत् । ७।४।४९	अववेष्टम् । अविवेष्टत् । ७।४।९६	,, ९।३।४०
अवद्यं पापम् । ३।१।१०१	अवशीनम्, अवश्यानम् । ६।१।२६	,, ९।३।४१
अवधि । ७।३।३९	अवश्यङ्करो । ३।३।१७०	अवस्तारो जवनिका । ३।३।१२०
अवधीत् । १।१।९७	अवश्यपाच्यम् । ७।३।६९	अवस्यति । ७।३।७१
अवधीत्, अवधिष्टाम्, अ- वधिषुः । २।४।४३	अवश्यपाव्यम् । ३।१।१२९	अवहारः । ३।१।१४१
अवनाटम् । ९।२।३१	,, ६।१।८०	,, ३।३।१२२*
अवनायः । ३।३।२६	अवश्यलाव्यम् । ३।१।१२९	अवाचीनम् । ९।४।८
अवन्तिब्रह्मः । ९।४।१०४	,, ६।१।८०	अवादीत् । ७।२।३
अवन्ती । ४।१।१७६	अवश्यवाच्यम् । ७।३।६९	अवारपारीणः । ९।२।११
अवघ्नटम् । ९।२।३१	अवश्यं हरिः सेव्यः । ३।३।१७१	,, ४।२।९३
	अवश्यायः । ३।१।१४१	अवारीणः । ९।२।११
		,, ४।२।९३*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अवारुद्ध गौः स्वयमेव		अवेक्ष्यत् ।	८१२४१	अशिषत् ,	अशिषताम् ,
	३११६४	अवेविषम् ।	७३१८७	अशिषन् ।	६११३४
अवावा ब्राह्मणी ।	४११७*	अवेप्यत् , अजिप्यत् ।	८१३१८
अवाप्वणत् ।	८१३६९		२४१२६	अशिषिषति ।	६११२
अविक्कटः ।	५१२१९*	अवेपीत् ।	७२११	अशिषिषते ।	७२१७४
अविकः ।	५१४२८	अवेपीत् आजोत् ।	२४१२६	अशिष्रवत् ।	अशुष्रवत् ।
अविक्षिपः ।	६२११८८	अवोचत् ।	३११२२		७४१८१
अविध्या ।	५११८	अवोचत् , अवोचताम् , अ-		अशिष्रियत् ।	३११४८
अविदुः ।	३१११८९	वोचन् ।	७४१२८	अशिष्रियन् ।	३११४९
अविदूषम् ।	४२१३६*	अवोचत ।	३११८९	अशिष्री ।	३११६२
अविनीतक ३ अविनीतक		अवोदः ।	६१४२९	अशिष्रीयिषति ।	अश्रीयि-
इदानीं ज्ञात्यसि जालम् ।		अव्यथिष्यै ।	३१४१०	यिषति ।	६११३*
	८२११०३	अव्यथी ।	३२११९७	अशीतिः ।	५११५९
अविनीतं विनयं याचते ।		अव्ययीत् ।	७२१२	अशुचि ।	६२११३१
	११४५१	अव्रीहिकः ।	६२११७४	अशुश्रवन् , अशिष्रयत् ।	
अविषटः ।	५२१२९*	अव्रीहिः ।	६२११७२		६११३१
अविमरीसम् ।	४२१३६*	अव्राजीव ।	७२१३	अशेरत ।	७११६
अविद्योना दुरत्युः ।		अवः ।	५१३३९	अशनीतपिबता ।	२११७२*
	७४१३६	अव्यथ्यः ।	३११११४	अश्ममयम् ।	४१३१४३
अविलिखः ।	६२११९७	अशकत् ।	३११९५	अश्मार्मम् ।	६२१९१
अविसोढम् ।	४२१३६*	अशनायति ।	७४१३४	अश्रौक्ष्णट् ।	८२१९१
अवीचणत् , अववाणत् ।		अशमि , अतमि , अदमि ।		अश्वकः ।	५१३७४
	७४१३*		७३१३४	..	५१३७३
अवीवृतत् । अववर्त्तत् ।		अशमि , अशामि ।		..	५१३९३
	७४१७		६४१९३	अश्वक्रीती ।	२२११९
अवीवृघत् पुरोडाशेन ।		अशशासत् ।	७४१२	अश्वग्रीवः ।	६२११४४
	७४१८	अशात् । अशासीत् ।		अश्वम् , अश्वयीत् , अशि-	
अवुः , अवान् ।	३१४१११		२१४७८	श्वयत् ।	३११५८
		अशाश्यते ।	३११२२*	..	३११४९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अश्वत् ।	७।४।१८	अश्वितब् ।	३।१।९५	अष्टापदी ।	६।३।१२६
अश्वतरः ।	५।३।९१	अश्विना ।	७।१।३९	अष्टाभिर्दशभिः ।	६।१।१७२
अश्वताम् ।	७।४।१८	अश्वीयम्, आश्वम् ।		अष्टाभिः ।	७।२।८४
अश्वत्थकम् ।	४।३।४८		४।२।४८	अष्टाभ्यः ।	७।२।८४
अश्वत्थामः ।	४।१।८५*	अश्वोरसम् ।	५।४।९३	अष्टावक्रः ।	६।३।१२५
अश्वत्यो मुहूर्तः ।	४।२।९	अश्लीलदृढरूपा ।	६।२।४२	अष्टविंशतिः ।	६।३।४७
अश्वन् ।	७।४।१८	अषडक्षीणो मन्त्रः ।	५।१।७७	अष्टाष्ट ।	७।२।८४
अश्वपालिका ।	४।१।४८*	अषाढः ।	४।३।३४	अष्टीवान्नाम ऋषिः ।	
अश्वयति ।	३।१।२६*	अषाढा ।	४।३।३४		८।२।१२
अश्वयती ।	७।२।९	अष्टकर्णः ।	६।३।११५	अष्टौ २ ।	७।१।२१
अश्वयुक् ।	३।२।६१	अष्टकं पाणिनीयं सूत्रम् ।		असक्थः ।	५।४।१२१
„	४।३।३६		५।१।५८	असक्थिः ।	५।४।१२१
अश्वरथेन्द्राः ।	२।२।३३*	अष्टकः, अष्टकौ ।	४।२।६५	असखा ।	५।४।७१
अश्ववडवम् ।	२।४।१२	अष्टका ।	७।३।४५*	असत, असनिष्ट ।	२।४।७९
अश्ववडवान् ।	२।४।२७	अष्टवत्वारिंशत् ।	६।३।४९	असत्कृतम् ।	१।४।६३
अश्ववडवौ ।	२।४।१२	अष्टभिः, अष्टभ्यः, अष्टु ।		असत्कृत्य ।	१।४।६३
„	२।४।२७		७।२।८४	असथाः, असनिष्टाः ।	
अश्ववृन्दारकः ।	२।१।६२	अष्टमः ।	५।३।५०		२।४।७९
अश्वषड्गवम् ।	५।२।२९*	अष्टमो भागः पश्वङ्गन्वेव ।		असयति ।	३।१।२६*
अश्वसनिम् ।	८।३।११०		५।३।५१	असरत् ।	३।१।५६
अश्वसीव ।	७।२।९	अष्टाकपालः ।	४।२।१६	„	७।४।१६
अश्वस्थानम् ।	६।२।१५१	„	६।३।४६*	असस्मरत् ।	७।४।९५
अश्वस्यति वडवा ।	७।१।५१	अष्टागवं शकटम् ।		असाब्, असासीत् ।	
अश्वः ।	१।१।७		६।३।४६*		२।४।७८
अश्व ।	४।१।४	अष्टावत्वारिंशत् ।	६।३।४९	असाधुः ।	६।२।१६०
अश्वार्थः ।	६।२।६७	अष्टादश ।	६।३।४७	असानि, अस्ना ।	६।१।६३
अश्वायन्तो मघवन् ।		अष्टानाम् ।	७।२।८४	असान्तापिकः ।	६।२।१५५
	७।४।३७	अष्टापदम् ।	६।३।१२५	असावीत् ।	७।२।७२
अश्ववर्ती सोमावतीम् ।				„	७।३।९६
	६।३।१३१				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
असिक्ती ।	४।१।३९*	अस्तम्बत् ।	अस्तम्भीत् ।	अस्मे प्रयन्धि ।	६।१।१०३
असिघातं शरघातम् ।			३।१।२८	अस्यपगारमस्यपगोरं यु-	
	३।१।३७	अस्तंगत्य सविता पुनरु-		ध्यन्ते ।	६।१।२३
असिचव् ।	३।१।२३	देति ।	१।१।६८	„	३।१।३५
असिचव्, अमिक्त ।	३।१।२४	अस्तारिष्टाम् ।	७।२।४०	अस्युद्यतः ।	२।२।३६*
असिता ।	४।१।३९*	अस्तावीत् ।	१।१।३	अत्ताक्षीत् ।	६।१।२८
असि सत्यः ।	६।१।१६२	„	७।२।७२	अस्वपत्, अश्वसत्, प्रा-	
असिस्त्रवत् ।	असिस्त्रवत् ।	अस्तिक्षीरा ।	२।२।२४*	गत्, अजक्षत् ।	७।३।५९
	७।२।८१	अस्ति भवति विद्यते वा		अस्त्रगीत् ।	७।३।९८
असुकौ । असुकः ।		शुद्धं गमिष्यसि ।		अहङ्कारवान् ।	५।२।१३०
	७।२।१०७*		३।३।१४६	अहन् ।	६।१।६८
असुन्वन् ।	६।१।८७	अस्तुङ्कारः ।	६।३।७०*	अहम् ।	७।१।२८
असुर्यं देवेभिर्धायि विश्वम् ।		अस्यन्वन्तं यदनस्था ।		अहमेव पशूनामीशौ ।	३।१।८
	४।१।१२३	अस्यात् ।	२।१।१६	अहरहः ।	८।२।६९
असुत्रवत् ।	३।१।४८	अस्थना, अस्थने ।	७।१।७५	अहर्गणः ।	८।२।६९
असूतजरती ।	६।२।४२	अस्पाक्षीत् ।	३।१।४४	अहर्दिनम् ।	९।१।७७
असूयकः ।	३।२।१४६	अस्पृक्षत् ।	३।१।४४	अहर्पतिः, अहःपतिः ।	
असूयति ।	१।१।३७	अस्प्राक्षीत् ।	३।१।४४		८।२।७०*
असूर्यम्पदया राजदाराः ।		अस्मदीयः ।	४।३।१	अहर्भाति ।	८।२।६९
	३।२।३६	अस्मद्यते ।	३।१।११	अहर्वै देवानामासीत् ।	
असूपुपत् ।	६।१।१८	अस्मभ्यम् ।	७।१।३०		८।१।६४
असृष्टि, असानि ।	६।१।६३	अस्मरिषाताम् ।	अस्मृषा-		
असेधीत् ।	७।२।४	ताम् ।	७।२।४३	अहलः, अहलिः ।	५।१।१२१
„	८।२।२८	अस्मान् ।	७।१।२९	अहस्करः ।	३।२।२१
असैद्धम् ।	८।२।२६	अस्मिन् शास्त्राणि क्रमन्ते ।		अहं चकार, चकर वा ।	
असैद्धाम् ।	८।२।२६		१।३।३८		७।१।९१
असौ, अमू, अमी ।		अस्मे इन्द्रावृहस्पती ।		अहं तेभ्योऽर्कं नमः ।	
	७।२।१०२	„	१।१।१३		७।१।१६
„	७।२।१०७	„	७।१।३९		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
अहं देवदत्तो ब्रवीमि ।		अहोभ्याम् ।	८।२।६८	आकृत्यम् ।	९।१।१२१
१।२।१९*		अहोरथन्तरम् ।	८।२।६८*	आकरः ।	३।३।१९८
अहं द्यावापृथिवी आत-		अहोरात्रः ।	२।४।२९	आकरिकः ।	४।४।६९
तान ।	३।२।१०९	”	९।४।८७	आकर्षकः ।	९।२।६४
अहं नु करोमि ।	३।२।१२१	”	८।२।६८	आकर्षश्च ।	९।४।९७
अहं न्वकार्षम् ।	३।२।१२१	अहोरात्रिः ।	८।२।६८*	आकर्षिकः ।	४।४।९
अहं ब्रवीमि, वयं ब्रूमः ।		अहोरात्रे ।	२।४।२८	आकर्षिकी ।	४।४।९
१।२।१९		अहोरूपम् ।	८।२।६८*	आकायमग्निं चिन्वीत ।	
अहं भवामि ।	१।४।१०७	अह्ना क्रोशेन वानुवाको-			३।३।४१
”	३।४।६९	ऽधीतः ।	२।३।६	आकालिकः ।	९।१।११४
अहंयुः ।	९।२।१४०	अहुतमसि हविर्धानम् ।		आकालिका विद्युत् ।	
अहार्षात् ।	१।१।३		७।२।३१		९।१।११४*
”	३।१।४४	अह्वत् ।	३।१।९३	आकौशलम्, अकौशलम् ।	
अहार्षुः ।	३।४।१०९	अह्वत । अह्वास्त ।			७।३।३०
अहिनकुलम् ।	२।४।९		३।१।९४	आक्रन्दिकः ।	४।४।३८
अहिर्नु ३ ।	८।२।९८	अंशको दायदः ।	९।२।६९	आक्रमते सूर्यः ।	१।३।४०
अहिः शयते ।	२।४।७३	अंशभाक् ।	३।२।६२	आक्रन्त्यते ।	८।३।२४
अहीनः ।	४।२।४३*	”	६।१।६७	आक्रीडते ।	१।३।२१
अहीनः क्रतुः ।	६।४।१४९	अंशहरः ।	३।२।९	आक्रीडी ।	३।२।१४२
अहीवती ।	६।१।२२१	अंसलः ।	९।२।९८	आक्रोशकः ।	३।२।१४७
”	८।२।११			आक्षयूतिकम् ।	४।४।१९
अह्वत् ।	८।२।२७			आक्षिकम् ।	४।४।२
”	१।२।१२			आक्षिकः ।	७।२।११८
अहृथाः ।	८।२।२७			”	४।४।२
अहो ईशाः ।	१।१।१९			”	७।३।९०
अहो कटं करिष्यति ।				”	६।१।१६९
८।१।४१				आक्षिकी ।	४।१।१९
अहो देवदत्तः पवति शोभ-					
नम् ।	८।१।४०				
अहोभिः ।	८।२।६८				

आ

आ एवं किल तत् ।

१।१।१४

आ एवं नु मन्यसे ।

१।१।१४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
आक्षेत्रज्ञम् । अक्षेत्रज्ञम् ।		आगमयस्व तावन्माण-		आग्नेयोऽष्टाकपालः ।	
	७।३।३०	वक्त्रम् ।	१।३।२१*		३।२।२३
आखनः । आखानः ।		आगवीनः ।	२।२।१४	आग्नेय्याग्नीध्रमुपतिष्ठते ।	
	३।३।१२२	आगस्ती ।	३।३।१४९		१।३।२२
आखूत्यः ।	३।२।४	„	३।३।१४९	आग्रभोजनिकः ।	४।३।६६
आख्यत् ।	३।१।२२	आगस्तीयः ।	३।३।१४९	आग्रहगकम् ।	४।३।२०
आख्यातिकः ।	४।३।७२	आगामो ।	३।३।३	आग्रहायगिकम् ।	४।३।२०
आख्यास्यामि तु ते ।		आगामुकः ।	३।२।१२४	आग्रहायगिको मासः ।	
	८।१।२६	आग्नावैष्णवम् ।			४।२।२२
आगच्छ देव ग्रामं त्वं चाहं			३।३।२८*	आग्रहायगी ।	४।२।२२
च द्रक्ष्याव एनम् ।		आग्निमारुतं कर्म ।		आघातुकः ।	३।२।१२४
	८।१।२१		६।३।२८	आघ्नते ।	१।३।२८
आगच्छ देव ग्रामं द्रक्ष्यमि		„	७।३।२१	आघ्ननाते ।	१।३।२८
	८।१।२१	आग्निमारुतीमनड्वाही-		आङ्गकः ।	४।३।१००
आगच्छ देव ग्रामं पश्य ।		मालभेत ।	७।३।२१	„	४।२।१२२
आगच्छ देव ग्रामं पश्य-		आग्निरुज्ज्वलति ।		आङ्गविद्यः ।	४।२।६०*
स्येनम् ।	८।१।२१		७।२।३४	आङ्गः ।	४।१।१७०
आगच्छ देव ग्रामं पिता ते		आग्निवारुणं कर्म ।		आङ्गुलिकः ।	२।३।१०८
ओदनं भोक्ष्यते ।			६।३।२८	आङ्गयः ।	मागध्यः ।
	८।१।२१	आग्निशर्मिः ।	६।४।१४४		२।४।६२
आगच्छ देव ग्रामं प्रविश ।		आग्निषु ।	८।३।२७	आचतुरं हीमे पशवो द्वन्द्वं	
	८।१।२३	आग्निष्टोमिकः ।	४।३।६८	मिथुनीयन्ति ।	८।१।१५
आगच्छ भो माणवक		„	४।२।६०	आचर्यो देशः ।	३।१।१००
देवदत्ता ३ ।	१।२।३३	आग्निष्टोमिकी ।	२।१।२९	आचातुर्यम् ।	२।१।२२१
आगच्छेदेव ग्रामं द्रक्ष्यस्ये-		आग्नीध्रम् ।	२।४।२५*	आचामिति ।	७।३।७५
नम् ।	८।१।२१	„	४।३।१२०*	आचाम्यम् ।	३।१।२२६
आगतयोधी ।	६।२।८१	आग्नीध्री ।	२।४।२५*	आचारनिपुणः ।	२।१।३१
आगत्य । आगम्य ।		आग्नेयम् ।	१।१।६८	आचारकलक्षणः ।	२।१।३१
	६।४।३८	„	४।१।८६*		

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
आचार्यपुत्रः । ६।२।१३३	आढ्यकुलीनः । ४।१।१३९	आत्मना पञ्चमः । ६।३।६
आचार्यानी । ८।४।३९*	आढ्यङ्करणम् । ३।२।९६	आत्मनीनम् । ९।१।९
„ ४।१।४९*	आढ्यङ्करणी । ४।१।१९*	आत्मनीनः । ६।४।१६९
आचिर्क्रंसते । १।३।६२	आढ्यचरः । ९।३।९३	आत्मनेपदम् । ६।३।७
आचितीना, आचितकी । ९।१।९३	आढ्यतमः । ९।३।९९*	आत्मनेभाषाः । ६।३।७
आच्छादयति । ६।१।७४	आढ्यपूर्वः । ६।२।२२	आत्मम्भरिः । ३।२।२६
आच्छाया । ६।१।७४	आढ्यम्भविष्णुः । ३।२।९७	आत्मानं मण्डयमानः । २।३।६९
आजकम् । ४।२।३९	आढ्यम्भावुकः । ३।२।९७	आत्रेयः । ६।३।१४८
आजकरोणः । ४।२।७८	आण्डा शुष्मस्य भेदति । ३।१।८९	आथर्वणिकः । ४।२।६३
आजमीढकः । ४।२।१२९	आत । ६।१।८	„ ६।४।१७४
आजाद्यः । ४।१।१७१	आत । आततुः । ७।४।७०	आथर्वणो धर्म आम्नायो
आजिः । ३।३।१०८*	आतपशुष्कः । ६।२।३२	वा । ४।३।१३३
आजुह्वान ईड्यो वन्ध्यश्च । ६।१।२१४	„ २।१।४१	आद, जवास । २।४।४०
आज्यं घृतम् । ३।१।१०९*	आतमितोः । ३।४।१६	आदत् । ७।३।१००
आज्जिषुः । ७।२।७१	आतिथेयम् । ४।४।१०४	आ दधिक्रा शवसा पञ्च-
आज्जिष्टम् । ७।२।७१	आतिथ्यम् । ९।४।२६	कृष्टीः । ३।२।६७
आज्जीव । ७।२।७१	आतिष्ठते । १।३।२२*	आदयति, खादयति वान्नं
आट । आटतुः । ७।४।६०	आतिष्ठ्यत् । ६।४।७२	वटुना । १।४।९२*
„ ७।४।७०	आतिः । ३।३।१०८*	आदयते । १।३।८७
आटित् । ६।१।११	आतीव । ८।२।२८	आदर्शकः । ४।२।१२४
„ ६।४।९१	„ ८।२।३*	आ दशभिर्विष्वत्तः । ६।१।१८०
आढकजम्बुकः । ४।२।१२०	आतीव । आतव । ६।४।७२	आदह स्वधामनु पुनर्गर्भ
आढकीना, आढकिनी । ९।१।९३	आतून इन्द्रः । ६।३।१३३	त्वमेरिरे । ८।१।३९
	आत्थ । ८।२।३९	आदः । ७।३।१००
	„ ३।४।८४	आदायचरः । ३।२।१७
		आदिकरः । ३।२।२१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
आदितः ।	५।४।४४*	आध्यात्मिकम् ।	४।३।६०*	आनुपदिकः ।	४।४।३७
आदित्यम्, आदित्यम् ।	८।४।६४	आध्रियते ।	७।४।२८	आनुलोमिकः ।	४।४।२८
आदित्यमुपतिष्ठते ।	१।३।२५*	आध्वरिकः ।	४।३।७२	आनुशातिकम् ।	अ।३।२०
आदित्यः ।	४।१।८२	आध्वर्यवम् ।	४।३।१२३	आनुसांवत्सरिकः ।	
आदित्याः कर्णतः ।	५।४।३८	आनञ्ज ।	७।४।७१		अ।३।२०
आदिथ ।	७।२।६६	आनञ्जतुः ।	७।४।७१	आनुशौधिकः ।	अ।३।२०
आदिमः ।	४।३।८*	आनद् । आवः ।	६।४।७३	आनैपुणम् ।	अनैपुणम् ।
आदिमम् ।	४।३।२३*	आनन्त्यम् ।	५।४।२३		अ।३।३०
आदिवान् ।	७।२।६७	आनन्दमनुभवति च्चः ।	३।४।६९	आनैश्वर्यम् ।	अनैश्वर्यम् ।
आदीधिता ।	७।४।५३	आनन्दमनुभवसि त्वम् ।	३।४।६९		अ।३।३०
आदीधीत ।	७।४।५३	आनन्दोऽनुभूयते चैत्रेण		आन्तर्गणिकम् ।	४।३।६०
आदीध्य ।	७।४।५३	त्वया मया च ।	३।४।६९	आन्तर्वैश्विकम् ।	४।३।६०
आदीध्यकः ।	१।१।६	आनर्च्छ ।	३।१।३६		
आदीध्यते ।	७।४।५३	आनर्च्छ, आनर्च्छतुः,		आन्तः ।	अमितः ।
आदीध्यनम् ।	१।१।६	आनर्च्छुः ।	७।४।११		७।२।२८
आदृत्यः ।	३।१।१०९	आनर्द । आनर्दतुः ।		आन्नः ।	४।४।८५
आदेवकः ।	३।२।१४७		७।४।७१	आन्वीपिकः ।	४।४।२८
आद्यूनः ।	८।२।४९	आनशाते ।	७।४।७२	आपकरः ।	४।३।३३
आद्रियते ।	७।४।२८	आनशे ।	७।४।७२	आपणः पण्यस्थानम् ।	
आधर्मिकः ।	४।४।४१*	आनायो जालम् ।			३।३।११९
आधारः ।	३।३।१२२*		३।३।१२४	आपणिकम् ।	४।४।४७
आधिदैविकम् ।	४।३।६०*	आनाय्यो दक्षिणाग्निः ।	३।१।१२७	आपणिकः ।	४।४।६९
आधिदैविकम् ।	७।३।२०	आनिरुद्धः ।	४।१।११४		४।४।९०
आधिभौतिकम् ।	४।३।६०*	आनुकूलिकः ।	४।४।२८	आपत्कालिका ।	४।२।११६*
आ धेनवो धुनयन्ताम-		आनुग्रामिकः ।	४।३।६१	आपत्कालिकी ।	४।२।११६*
शिखीः ।	४।१।६२	आनुते शृगालः ।		आपनीफणत् ।	७।४।६९
			१।३।२१*	आपन्नजीविकः ।	२।२।४
					२।४।२६*
				आपमित्यकम् ।	४।४।२१
				आपरमद्रः ।	४।२।१०८

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
आपरशालः । २।१।९१*	आभिष्टे । ८।३।१०३	आम् पचसि देवदत्ता ३ । ८।१।९९
आपराह्निकम् । ४।३।२४	आभ्याम् । १।१।२१	आम्बष्ठ्यः । ४।१।१७१
आपः । ६।४।११	„ ७।२।११३	आम्बष्ठ्या । ४।१।७४
आपिशलम् । ४।३।१०१	आभ्रिकः । ४।४।२	आम्भसिको मतस्यः । ४।४।२७
आपूपिकः । ४।४।६१	आमन्त्रैरिन्द्र हरिभिर्याहि । १।४।८२	आम्रगुसायनिः, आम्र
„ ४।४।९१	आमयावी । ९।२।१२१*	गुप्तिः । ४।१।१९७
„ ४।४।६९	आमलकम् । ४।३।१६३	आम्रमयम् । ४।३।१४४
„ ४।३।९६	„ १।२।४९	आम्रवणम् । ८।४।९
आपृच्छते गुरुम् । १।३।२१*	आमलकीजः । ६।२।८३	आयच्छते । १।३।७९
आपृच्छ्यं वरुणं वाज्यर्ष- ति । ३।१।१२३	आ मागन्तां पितरामातरा च । ६।३।३३	„ १।३।२८
आपो अस्मान्मातरः । ६।१।११८	आमात् । सत्यात् । ३।२।६८	आयतस्तुः । ३।२।१७८*
आसिः । ३।३।१०३*	आमावस्यः । ४।३।३०	आयथातथ्यम् । अयाथा- तथ्यम् । ७।३।३१
आप्नुवन्ति । ६।४।७७	आमिक्ष्यमामिक्षीयं वा दधि । ९।१।४	आयथापुर्वम् । अयाथापुर्वम् । ७।३।३१
आप्रपदीनः पटः । ९।२।८	आमुक्ति संसारः । आ मुक्तेः । २।१।१३	आयन् । ६।४।८१
आ प्रा द्यावापृथिवी । २।४।८०	आ मुक्तेः संसारः । १।४।८९	आयःशूलिकः साहसिकः । ९।२।७६
आप्लावः, आप्लवः । ३।३।९०	„ २।३।१०	आयामयते । १।३।८९
आबालं हरिभक्तिः । २।१।१३	आमुष्यकुलिका । ६।३।२१*	आयामो । ३।२।१४२
आबालेभ्यः । २।१।१३	आमुष्यपुत्रिका । ६।३।२१*	आयासयते । १।३।८९
आभिजितः । ४।३।३६	आमुष्यायणः । ६।३।२१*	आयासी । ३।२।१४२
आभिजित्यः । ९।३।११८	आमोषी । ३।२।१४२	आयिद्वम्, आयिध्वम् । ८।३।७९
आभिधानीयकम् । ९।१।१३२		आयिषीद्वम् । ८।३।७९
आभिनः, आभिनत् । ८।२।७९		आयिषीध्वम् । ८।३।७९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
आयुक्तः कुशलो वा हरि-		आरत् ।	३११०३	आर्धद्रौगिकम् ।	७३१२६
पूजने हरिपूजनस्य वा ।		आरमति ।	१३३१८३	आर्धमासिकः ।	२१११२४
२३३१२०		आरम्भयति, आरम्भकः,		आर्धप्रास्थिकम् ।	७३१२७
आयुधिकः । आयुधीयः ।		आरम्भः ।	७११३३	आर्षका, आर्षिका ।	
४१४११४		आरम्भ्यम् ।	२१११२२१	७३१२६	
आयुध्यम् ।	२१११२२१	आराद्वनात् ।	२३३२९	आर्षकुमारः ।	६३१२८
आयुद्योमः ।	८३३१८३	आरावः ।	३३३२२	आर्षकुतो ।	७११३०
आयुष्मानेधि अग्निभृता ३		आरावः, आरवः ।		आर्षगृह्यः ।	३११११९
इ ।	८३३१८०		३३३२०	आर्षब्राह्मणः ।	६३१२८
आयुष्मानेधि भोः ३ ।		आराशस्त्रि ।	२३३३	आर्षभ्यो वत्सः ।	२१११४
८३३१८३*		आरिथि ।	७३३३६	आर्हन्ती ।	२१११२४*
आयुष्मानेधीन्द्रवर्मश्च ।		आरिप्सते ।	८३३१९९	आर्हन्त्यम् ।	२१११२४*
८३३१८३*		आरिबान् ।	७३३३७	आलभ्यो गौः ।	७११३९
आयुष्यं चिरजीवितं मद्रं		आरोहणकम् ।	४३३१८०	आलम्बिनः ।	४३३१८०
भद्रं कुशलं निरामयं सुखं		आरोहयते हस्ती ।	१३३३७	आलम्ब्या वडवा ।	
शमर्थः प्रयोजनं हितं पथ्यं		आर्गयनः ।	४३३३३	७३३३९	
वा कृष्णस्य कृष्णाय वा		आर्चः ।	२३३१०१	आलयः ।	३३३११८
भूयात् ।	२३३३३	आर्चिकः ।	४३३३२	आलवण्यम् ।	२१११२१
आ य इन्द्रावरुणौ ।		आर्चवम् ।	२३३१०९	आलस्यम् ।	२३३३३*
६३३१४१		आर्त्विजिन ऋत्विक् ।		आवकयोः ।	२३३३३*
आर ।	६३३११	२३३३१*		आवद्यम् ।	२३३३३*
आर, आरतुः, आरुः ।		आर्त्विजिनो यजमानः ।		आवक्र्या ।	४३३३९
७३३३१		२३३३१		आवधिष्ट, आवधिषाताम्,	
आरडवम् ।	४३३३१			आवधिषत ।	२३३३४
आरण्यकः पन्थाः ।		आर्थिकः ।	४३३३०	आवन्त्यः ।	४३३३७१
४३३३२९*		आर्द्रकः ।	४३३३८	आवरसमकम् ।	४३३३९
आरण्यकाः ।	४३३३२९*	आर्द्रगोमयेण ।	८३३३८*	आवसति वैकुण्ठं हरिः ।	
आरण्याः ।	४३३३२९	आर्धकौडविकम्, अर्धकौ-		१३३३८	
आरण्याः सुमनसः ।		डविकम् ।	७३३३६	आवसथः ।	६३३३४४
४३३३०४*					

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
 आवसथिकः । ४।४।७४
 आवसथिकी । ४।४।७४
 आवसथ्यम् । ५।४।२३
 आवः शर्मं वृषभं तुषया-
 स्त्विति बह्वृचाः । ४।४।११५
 आवाम् । ७।२।८८
 आवायः । ३।३।१२२*
 आवां ब्रूवः, वयं ब्रूमः ।
 १।२।५९
 आवां भवावः । १।४।१०७
 आ विश्वदेवं सत्पत्तिम् ।
 ६।२।१०६
 आविष्कृतम् । ८।३।४१
 आविष्टयः । ८।३।१०१
 आवेविता । ७।४।५३
 आवेवोत । ७।४।५३
 आवेव्य । ७।४।५३
 आवेव्यकः । १।१।६
 आवेव्यते । ७।४।५३
 आवेव्यनम् । १।१।६
 आश, आशतुः । ७।४।७२
 आशयन्नामृतं देवान् ।
 १।४।५२
 आशयति । १।३।८७
 आशंसुः । ३।२।१६८
 आशंसे क्षिप्रमधीयीय ।
 ३।३।१३४
 आशितङ्कवीनमरण्यम् ।
 ५।४।७

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
 आशितम् । ६।१।२०७
 आशितम्भव ओदनः ।
 ३।२।४५
 आशीरं दुहे । ६।१।३६
 आशीः । ८।२।७६
 आशुश्रूषति । १।३।५९
 आशुः । ३।३।१
 आशौचम् । अशौचम् ।
 ७।३।३०
 आश्रयमन्वो नाम कृष्णं
 द्रक्ष्यति । ३।३।१५१
 आश्रयं यदि स भुञ्जीत ।
 ६।१।१४७
 आश्रयं सोऽधीयीत ।
 ६।१।१४७
 आश्रयो गवां दोहोऽगोपेन ।
 २।२।१४
 ” २।३।६६
 आश्मकिः । ४।१।१७३
 आश्म नम् । अश्ममयम् ।
 ४।३।१४३
 आश्मरथः कल्पः ।
 ४।३।१०५
 आश्मः । ६।४।१४४*
 ” ४।३।१३४
 आश्मिकम् । ५।१।३९
 आश्लक्ष्त्वन्यां देवदत्तः ।
 ३।१।४६

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
 आश्वत्थिको मासः ।
 ४.२।२२
 आश्वनीरुपदधाति ।
 ४।४।१२६
 आश्वपतम् । ४।१।८४
 आश्वम् । ५।१।१२९
 ” ४।३।१२३*
 आश्वयुजका माषाः ।
 ४।३।४५
 आश्वयुजः । ४।३।३६
 आश्वरथम् । ४।३।१२२
 आश्वलायनः । १।१।१
 आश्वायनः । ४।१।११०
 आश्विकम् । ५।१।३९
 आश्विकः । ४।४।१०
 आश्वीनोऽध्वा । ५।२।१९
 आश्वो रथः । ४।२।९२
 आ षड्भिर्हूयमानः ।
 ६।१।१७९
 आषाढी । ५।१।९४*
 आषाढीयः । ४।३।३४*
 आषाढो दण्डः । ५।१।११०
 आष्टमः । ५।३।५०
 आ सकलाद् ब्रह्मा २।३।१०
 ” १।४।८९
 आसङ्गत्यम् । ५।१।१२१
 आसना । ३।३।१०७
 आसनात्प्रेक्षते । २।३।२८

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
आसन्दीवान् ग्रामः ।	८१२१२	वीण्ट ।	७१२१२२	आहधुः ।	३१२१८४
आसयति ।	११३१८८	आस्तरीता, आस्तरिता ।	७१२१३८	आहवः ।	३१३१७३
आसयत् सलिलं पृथ्वीम् ।	११३१९२	आस्तरीष्ट । आस्तरिष्ट ।	७१२१२२	आहसाताम् ।	११२१६४
आ संस्थातोः सीदन्ति ।	३१२१६६	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आह्वावः ।	३१३१७४
आसाञ्चके ।	३११३७	आस्तिकः ।	८१२१६६	आहिताग्निः ।	२१२१३७
आसानि, आस्यानि ।	६११६३	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आ हि रहन्तम् ।	८१२१३४
आसाव्यम् ।	३१११२६	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आ हि ण्मा याति ।	
आसिकः ।	४१२१९७	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आहुवध्यै ।	३१२१९
आसिका ।	३१३१०८*	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आहुः ।	३१२१८४
आसिसिषते ।	११३१६२	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आह्वयम् ।	४१३१२६
आसीत्, आसीः ।	७१३१९६	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आहो देवः पवति ।	
आसीनः ।	७१२१८३	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आहो मुङ्क्ते	८१२१९०
आसीनो यजते ।	११११९४	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आह्विकम्	९११७९
आसृतीवलः ।	६१३११८	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६	आह्विकन्थम् ।	६१२१२४
आसृतीवलः शौण्डिकः ।	९१२११२	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६		
आसुरायणी ।	४१११९*	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६		
आसुरी माया ।	४१२१२४	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६		
आसुरी वै दीर्घजिह्वी देवा-	४१११९९	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६		
नां यज्ञवाद् ।	७१११०२*	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६		
आस्तरणम् ।	७१२१३९	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६		
आस्तरिषीष्ट ।	७१२१३९	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६		
आस्तरिषीष्ट ।	आस्ती-	आस्तीर्णम् ।	८१२१६६		

इ

इ इन्द्रं पश्य ।	१११११४
इक्षुच्छायम् ।	२१२१२२
इक्षुभक्षिका उदपादि ।	३१३१११
इक्षुभक्षिकां मे धारयसि ।	३१३१११
इक्षुमती ।	४१२१८५

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
इक्षुवणम् ।	८।४।५	इतो वा सातिमीमहे ।	८।१।५९	इधमव्रश्चनः ।	२।२।८*
इक्षुवाहणम् ।	८।४।८	इत्थम् ।	५।३।५	इधमावर्हिषी ।	२।४।१४
इक्षुशाकटम् ।	५।२।२९*	"	५।३।३४	इनसभम् ।	२।४।२३*
इक्षुशाकिनम् ।	५।२।२९*	"	५।३।२४*	इन्द्र चास्मिन्त्सधमादे ।	६।३।९६
इक्षुः ।	७।२।९	"	५।३।४	इन्द्रप्रस्थः ।	६।२।८७
इच्छति ।	७।३।७७	इत्यः ।	३।१।१०९	इन्द्र मरुत्व इह पाहि	
इच्छति । गच्छति ।	६।१।७३	"	६।१।७१	सोमम् ।	८।३।१
इच्छति भोक्तुम् ।	३।३।१५८	इत्या ।	३।३।९९	इन्द्रमाहुव ऊतये ।	६।१।३४
इच्छा ।	३।३।१०१	इत्वरः ।	३।२।१६३	इन्द्र वाजेषु नोऽव ।	८।१।६३
इच्छामि भुञ्जीत भुङ्क्तां वा	३।३।१५७	इत्वरी ।	४।१।१५	इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृये-	
भवान् ।	३।२।१६९	"	३।२।१६३	थाम् ।	६।१।३६
इच्छुः ।	३।३।१६०	इदमिच्छति ।	३।१।८*	इन्द्रसाह्वः ।	८।३।१
इच्छेत्, इच्छति ।	३।३।१६०	इदमेषामासितं शयितं गतं		इन्द्रं वाणीः ।	६।१।२०३
इज्यमानः, यज्यमानः ।	६।१।१०८	भुक्तं वा ।	२।३।६८	इन्द्रः ।	१।१।७
इज्या ।	३।३।९८	"	२।२।१३	इन्द्रः । इन्द्रः ।	८।४।५०
इज्यात् ।	३।४।१०४	इदम्प्रथमकः ।	६।२।१६२	इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणः ।	६।२।१४२
इडायास्पदे इडायाः पदे ।	८।३।५४	इदम्प्रथमः ।	६।२।१६२	इन्द्राग्नी ।	२।२।३३
इडायास्पुत्रः । इडायाः		इदं तेभ्योऽर्कं नमः ।	३।१।५९	इन्द्राणी ।	४।१।४९
पुत्रः ।	८।३।५४	"	३।४।६	इन्द्रापूषणौ ।	६।२।१४२
इतरत् २ ।	७।१।२५	इदानीम् ।	५।३।१८	इन्द्रावृहस्पती वयम् ।	६।२।१४१
इतरेतरम् ।	८।१।१२*	इदामति ।	६।४।१५	इन्द्राश्वरथाः ।	२।२।३३*
इतरेतराम् ।	८।१।१२*	इदा हि व उपस्तुतिम् ।	५।३।२०	इन्द्रियम् ।	५।२।९३
इतरेद्युः ।	५।३।२२	इद्धः ।	३।२।१८७		
इतः ।	५।३।७	इद्धत्सरीयः ।	५।१।९१		
इतिहरि ।	२।१।६	इधमव्रश्चनः ।	६।२।१४९		
इति ह्यकरोत् ।	३।२।११६	इधमव्रश्चनः कुठारः ।	३।३।११७		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
इन्द्रियावान्मदन्तमः ।	६।३।१३१	इयष्ट ।	३।२।३२	इहत्यः ।	४।२।१०४
इन्द्रेण युजा तत्प्रेम वृत्रम् ।	३।१।२५	इयं ते नव्यमी मतिः ।	३।३।१६	इहत्यिका ।	७।३।४४।
इन्द्रो दधीचः ।	६।१।१७०	इयं शुष्मेभिर्विसृत्वा इवा-	३।२।३७	इह भुञ्जीत भवान् ।	३।३।१६१
इन्द्रो दधीचो अस्थभिः ।	७।१।७६	रुजत् ।	३।२।३७	इहामीत ।	३।३।१६१
इन्द्रो वस्तेन नेपथु ।	३।१।८५	इयाज । इयजिथ ।	६।१।१७		
इन्धानो अग्निम् ।	६।१।२१२	इयान् ।	६।३।१०		
इन्धे ।	६।१।२३	इयाय ।	६।१।१		
इन्धे राजा ।	६।१।१८६*	इयेप ।	६।१।७८		
इभपोटा ।	२।१।६५	इरम्मदो मेघज्योतिः ।	३।२।३०	ईक्षते ।	१।१।३९
इभ्युवतिः ।	२।१।६५	इरिकावनम् ।	८।४।६*	ईजतुः ।	६।१।१५
इभ्यका । इभ्यिका ।	७।३।४६	इषीकतूलम् ।	६।३।६५	इजुः ।	१।२।५
इमकाभ्यां छात्राभ्यां रात्रि-	१।१।४६	इषुच्छायम् ।	६।२।१४	ईडिध्वे । ईडिध्वम् ।	७।२।७८
रधीता अथो आभ्यामहर-	२।१।३२	इषुवज्रौ ।	२।१।४	ईडिषे । ईडिध्व ।	७।२।७८
प्यधीतम् ।	२।१।३२	इषेत्वकः ।	५।२।६१	ईड्यो नूतनैरुत ।	६।१।२१४
इमम् । इमौ । इमान् ।	७।२।१०९	इषे त्वोज्ज्वलत्वात् ।	१।२।३६	ईडक् । ईडशः ।	६।३।१०
इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति ।	८।१।१९	इष्टकचितम् ।	६।३।६५	ईडक्षः ।	६।३।१०
इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति	८।१।१९	इष्टम् ।	१।१।४५	ईप्सति ।	७।३।५५
शुतुद्रि ।	१।२।३९	इष्टः ।	६।१।१५	ईयतुः । ईयुः ।	७।३।६९
इयम् ।	७।२।११०	इष्टिः ।	३।३।९४*	ईयिवान् । समीयिवान् ।	३।२।१०९
इयति ।	७।३।७७	इष्टी ।	५।२।८८	ईर्त्सति ।	७।३।५५
इयति ।	७।३।७७	इष्टीनं देवान् ।	७।१।४८	ईर्ष्यिषिषति ।	६।१।३*
इयति ।	६।१।७८	इह ।	५।३।३	ईशकृष्णौ ।	२।२।३३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
ईशिध्वे ।	७।२।७८	ईषद्विलयः । विलयः ।		उल्यम् ।	४।२।१७
ईशिषे ।	७।२।७७		६।१।९१*	उग्रम्पश्यः ।	३।२।३७
ईशिध्व ।	७।२।७७	ईषन्निमयः ।	३।३।१२६	उच्चकैः ।	९।३।७१
ईश्वरपुत्रः ।	६।२।१३३	ईषन्निमयः । निमयः ।		उच्चक्षूकरोति ।	९।४।९१
ईश्वरसभम् ।	२।४।२३		६।१।९१*	उच्चारपदेन ।	६।२।७
ईश्वरः ।	३।२।१७९	ईषा अक्षो हिरण्ययः ।		उच्चावचम् ।	२।१।७२
"	७।२।८		६।१।१२७*	उच्चैर्मुखः ।	६।२।१६८
ईश्वराधीनः ।	९।४।७	ईहा ।	३।३।१०३	उच्चैस्तमाम् ।	९।४।११
"	२।१।४०	ईहाञ्चक्रे ।	२।४।८१	उच्चैः ।	२।३।४६
ईश्वरो विचरितोः विलिखो		"	३।१।३६	उच्चैःकारम् ।	६।२।१३९
वा ।	३।४।१३	"	१।४।१२	उच्चैःकृत्य, उच्चैः कृत्वा	
ईषत्कडारः ।	६।२।९४	"	१।३।६३		२।२।२२
ईषत्करः ।	३।३।१२६			उच्चैःकृत्य, उच्चैः कृत्वा,	
"	६।२।१३९			उच्चैःकारमप्रियमावष्टे ।	
ईषत्करः प्रपञ्चो हरिणा ।					३।४।९९
	२।३।६९			उच्छिष्यः ।	३।१।१२३
ईषत्करः, सुकरः, दुष्करो		उ इति, विति, ऊँ इति ।		उच्छूनः ।	८।२।४९
वा कटस्तवया ।	३।४।७०		१।१।१७	उच्छ्रयते ।	३।१।८९*
ईषत्पानः ।	३।३।१२८	"	१।१।१८	उच्छ्रायः ।	३।३।४९
ईषत्पिङ्गलः ।	२।२।७	उ उत्तिष्ठ ।	१।१।१४	उच्छ्रः ।	६।१।१६०
ईषत्प्रमयः । प्रमयः ।		उक्तम् ।	६।१।१९	उडुलोमाः । उडुलोमान् ।	
	६।१।९१*	उक्त्यमिन्द्राय शंस्यम् ।			४।१।८९*
ईषत्प्रलम्भः ।	७।१।६७		६।१।२१४	उड्डीनः ।	८।२।४९
ईषदाढ्यङ्कुरः ।	३।३।१२७	उक्त्यशा यजमानः ।		उत अपि वा हन्यादर्थं	
ईषदाढ्यम्भवम् ।			३।२।७१	हरिः ।	३।३।१९२
	३।३।१२७	उक्षतरः ।	९।३।९१	उत नो गोषणिं धियम् ।	
ईषदाढ्यम्भवं स्वाढ्यम्भवं		उखास्त्रम् ।	४।१।६		३।२।२७
भवता ।	३।४।७०	"	८।२।७२	उत वा वा स्यात्वात् ।	
ईषद्वक्तम् ।	२।२।७*	"	३।२।७६		६।३।१३३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
उत श्वेतं वसुधितिं निरुक्ते ।		उत्तगृवां ।	२।२।२६	उत्साश्वान् , उत्साढौ ।	
	७।२।४०*	उत्तगृवायि ।	१।२।२८		२।२।२३६
उतः ।	६।२।१५	उत्तगृवयम् ।	२।२।२८	उदक् ।	२।२।२०
उताहो भुङ्क्ते ।	८।२।४९	उत्तरः परिग्राहः ।	३।२।२७	उदकुम्भः , उदककुम्भः ।	
उत्क उत्कण्ठितः ।		उत्तगान् ।	२।२।२४		६।२।२९
	२।२।८०	उत्तरादि उत्तरा ।	२।२।२८	उदकमुदकम् ।	७।२।२५
उत्कटम् ।	२।२।२९	उत्तरे उत्तराः ।	१।२।२४	उदगात्कठकालापम् ।	
उत्करीयः ।	२।२।२०	उत्तरेण ।	२।२।२०		२।२।२०
उत्काकुत् ।	२।२।२४८	उत्तरेद्युः ।	२।२।२२	उदगाढः । उदकगाढः ।	
उत्कारो, निकारो धान्य-		उत्तानशयः ।	३।२।२२*		६।२।६०
स्य ।	३।२।३०	उत्तानाया हृदयं यद्विक-		उदगभूमः ।	२।२।०५*
उत्कुस्ते ।	१।२।३२	स्तम् ।	७।२।३४	उदजः ।	३।२।६९
उत्कृष्टपुरुषः ।	२।२।६१	उत्थाता, उत्थ्याता ।		उदधिघट्टः ।	६।२।२८
उत्तपते ।	१।२।२७		८।२।६२	उदन्यति ।	७।२।३४
उत्तपते पाणिम् ।		उत्थानम् , उत्थ्यानम् ।		उदन्वान् समुद्र ऋषिश्च ।	
	१।२।२७*		८।२।६१		८।२।१३
उत्तमपुरुषः ।	२।२।६१		१।२।६७	उदपुपुच्छत गौः ।	
उत्तमराज्यम् ।	१।२।४२	उत्तमिता ।	८।२।६१		३।२।८९*
उत्तमपट् ।	७।२।२२	उत्पचिष्णुः ।	३।२।१३६	उदपेयम् ।	६।२।२८
उत्तमार्ध्यम् ।	४।२।२	उत्पतिष्णुः ।	३।२।१३६	उदपेयं पिनष्टि ।	३।२।३८
उत्तमाहः ।	२।२।९१	उत्पावः ।	३।२।४९	उदबिन्दुः , उदकबिन्दुः ।	
„	६।२।१४५	उत्पुच्छयते ।	३।२।२०		६।२।६० ।
उत्तम्भनम् । उत्थत्तम्भनम् ।		„	३।२।८९*	उदभारः , उदकभारः ।	
उत्थत्तम्भिता ।	८।२।६१	उत्पुच्छः ।	६।२।१९६		६।२।६०
उत्तरतः ।	२।२।२८	उत्पुदितव्यम् ।	१।२।१	उदमनायत ।	३।२।१२
उत्तरतारम् ।	६।२।१०९*	उत्पुदिता ।	१।२।१	उदमन्थः , उदकमन्थः ।	
उत्तरतीरम् ।	६।२।१०९				६।२।६०
उत्तरपदिकः ।	४।२।६०*	उत्कुलः । संकुलः ।		उदमेघः ।	६।२।२७
उत्तरपूर्वस्यै ।	१।२।२८		८।२।५५*	उदरकः ।	२।२।६७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
उदरपूरं भुङ्क्ते ।	३।४।३१	उदुम्बरावती ।	६।१।२१९	उद्विजितव्यम् ।	१।०।२
उदरम्भरिः ।	३।२।२६	उदेजयः ।	३।१।१३८	उद्विजिता ।	१।२।२
उदरशयः ।	३।२।१५	उदेतोः ।	१।१।४०	उद्विजितुम् ।	१।२।२
उदवज्रः । उदकवज्रः ।	६।३।६०	„	३।४।१६	उद्वयः ।	३।१।१९५
उदवाहनः ।	६।३।५८	उदौदनः । उदकौदनः ।	६।३।६०	उद्वधेरावति ।	२।४।७
उदवासः ।	६।३।५८	उदूतशृङ्गः ।	६।२।११५	उन्दिदिषति ।	६।१।३
उदवीवधः । उदकवीवधः ।	६।३।६०	उदून्धिः ।	५।४।१३५	उन्नसः ।	५।४।११९
उदहारः । उदकहारः ।	६।३।६०	उद्गारः ।	३।३।२९	उन्नः । उक्तः ।	८।२।५६
उदशिथ्रियत ।	३।१।८९*	उद्ग्राहः ।	३।३।३५	उन्नायः ।	३।३।२६
उदश्चित्कतिपयम् ।	२।१।६५	उद्धनः ।	३।३।८०	उन्नीयः ।	३।१।१२३
उदसक्तुः, उदकसक्तुः ।	६।३।६०	उद्धो मनुष्यः ।	३।३।८६	उन्मत्तगङ्गम् ।	२।४।१८
उदसृजो यदङ्गिरः ।	८।१।५६	उद्दालकपुष्पभञ्जिका ।	३।३।१०९	उन्मत्तगङ्गं नाम देशः ।	२।१।२१
उदाजः ।	७।३।६०	„	२।२।१७	उन्मदिष्णुः ।	३।२।१३६
उदानि, उदकानि ।	६।१।६३	„	६।८।७४	„	३।२।१४१
उदायत । उदायसाताम् ।	१।२।१५	उद्धमविधमा ।	२।१।७२*	उन्मनायते, उन्मनीस्यात् ।	५।४।५१
उदायसत ।	६।१।१५	उद्धरोत्सृजा ।	२।१।७२*	उन्मादी ।	३।२।१४१
उदितः ।	१।२।७	उद्धृतौदना स्थाली ।	२।२।२४	उपकलमकाः ।	२।४।६९
उदित्वा ।	७।४।२४	उद्गा उदकेन ।	६।१।६३	उपकः ।	५।३।८०
उदीचः, उदीचा, उदीचे ।	६।४।१३९	उद्यच्छति ।	१।३।७५	उपकाः, औपकायनाः ।	२।४।६९
उदीच्यम् ।	४।२।१०१	उद्यावः ।	३।३।४९	उपकुम्भम् ।	२।४।८३
		„	३।३।१२२	उपकुम्भम्, उपकुम्भे वा	निधेहि । २।४।८४
		उद्युङ्क्ते ।	१।३।६४*	उपकुम्भादानय ।	२।४।८३
		उद्गावः ।	३।३।४९	उपकुम्भेन वा कृतम् ।	२।४।८४
		उद्विग्नः ।	८।२।४५		
		उद्विग्नः, उद्विग्नवान् ।	७।२।१४		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
उपकूलम् ।	६।२।१२१	उपनदम्, उपनदि ।		उपलम्भ्यः साधुः,	
उपकृष्णम् ।	२।१।६		५।४।१६०	उपलम्भ्या विद्या ।	
उपक्रमते ।	१।३।३९	उपनिषत्कृत्य ।	१।३।७९		७।१।६६
„	१।३।४२	उप परार्थे हरेर्गुणाः ।		उपलक्षणीयति ।	३।१।९२
उपगिरिम् । उपगिरि ।			२।३।९	उपवसति वैकुण्ठे हरिः ।	
	५।४।११२	„	१।४।८७		१।४।४८
उपगु ।	१।१।४८	उपपूर्वरात्रम् ।	६।२।३३	उपविशाः ।	२।२।२९
„	१।२।२८	उपपौर्णमासम् । उपपौर्ण-		„	५।४।७३
उपगूढः ।	८।३।१३	मासि ।	५।४।११०	उपवीगयति ।	३।१।२५
उपचतुराः ।	५।४।७७*	उपप्रयन्तो अश्वरम् ।		उपशरदम् ।	५।४।१०७
उपचर्म ।	५।४।१०९		६।१।११५	उपशालम् ।	६।२।१२१
उपचर्मम् ।	५।४।१०९	उपमूलम् ।	६।२।१२१	उपशुनम् ।	५।४।७७
उपचल्कार ।	६।१।१४०	उपयट् ।	८।२।३६	उपश्लोकयति ।	३।१।२५
उपचाय्यपृष्ठम् ।	३।१।१२३	„	३।२।७३	उपसमिधम् । उपसमित् ।	
उपचाय्यः ।	३।१।१३१	उपयामः, उपयमः ।			५।४।१११
उपचेयपृष्ठम् ।	३।१।१२३*		३।३।६३	उपसरजः ।	१।३।७
उपजरसम् ।	५।४।१०७*	उपयुङ्क्ते ।	१।३।६४	„	६।२।८३
उपजापः ।	३।३।६१	उपरमति, उपरमते वा ।		„	३।१।९२
उपडः ।	५।३।८०		१।३।८५	उपसरजो मन्दुरजः ।	
उपतीरम् ।	६।२।१२१	उपराजम् ।	५।४।६८		६।४।१४३
उपतूलम् ।	६।२।१२१	„	५।४।१०८	उपसर्गः ।	७।३।९३
उपत्यका ।	५।२।३४	उपरि, उपरिष्ठाद्वा वसति,		उपसर्गो गौः ।	३।१।१०४
उपदशं दन्तोष्ठम् । उपदशा		आगतः, रमणीयं वा ।		उपस्किरति ।	६।१।१४०
दन्तोष्ठाः ।	२।३।१६		५।३।३१	„	६।१।१४१
उपदशाः ।	२।२।२५	उपरि स्विदासी३त् ।		उपस्कृतं ब्रूते ।	६।१।१३९
„	५।४।७३		८।२।१०२	उपस्कृतं भुङ्क्ते ।	
उपदा ।	३।३।१०६	उपर्युपरि ग्रामम् ।	८।१।७		६।१।१३९
उपदेवः ।	६।२।१९४	उपर्युपरि लोकं हरिः ।		उपस्कृता कन्या ।	
			२।३।२*		६।१।१३९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
उपस्थितिः ।	३।३।९९	उपायत, उपायस्त ।		उभयद्युः ।	९।३।२२*
उप हरिं सुराः ।	१।४।८७		१।२।१६	उभयम् ।	९।२।४४
उपह्वः ।	३।३।७२	उपाच्छति ।	६।१।९१	उभयाहस्ति	९।४।१२८
उपहृतः ।	६।२।१४६	उपात्कारीयति ।	६।१।९२	उभयेद्युः ।	९।३।२२
उपहतपशू रुद्रः ।	२।२।२४	उपास्किरत् ।	६।१।१४०	उभाहस्ति ।	९।४।१२८
उपह्वयते ।	१।३।३०	उपास्थित ।	१।२।१७	उमाक२म् ।	९।२।२९*
उपाक्षम् ।	६।२।१२१	उपास्थिषाताम् ।	१।२।१७	उम्मति ।	७।१।९९*
उपाम्नि शलभाः पतन्ति ।		उपिकः ।	९।३।८०	उम्यम्, औमीनम् ।	
	१।१।४१	उपियः ।	९।३।८०		९।२।४
उपाग्रहायणम् ।	९।४।११०	उपिलः ।	९।३।८०	उरगः ।	३।२।४८*
उपाग्रहायणि ।	९।४।११०	उपेडकीयति ।	६।१।९४	उरश्छदः ।	६।४।९६
उपाजिनम् ।	६।२।१९४	उपेन्द्रदत्तकः ।	९।३।८०	उररीकृत्य ।	१।४।६१
उपाजेकृत्य, उपाजे कृत्वा		उपेन्द्रः ।	६।१।८७	उरसिकृत्य ।	१।४।७९
	१।४।७३	,,	६।२।१९४	उरसि कृत्वा ।	१।४।७९
उपाधिः ।	३।३।९२	उपेयिवान्, उपेयुषी ।		उरसि कृत्वा पाणि शेते ।	
उपाध्यायपुत्रः ।			३।२।१०९		१।४।७९
	६।२।१३३	उपैडकीयति ।	६।१।९४	उरसिलः ।	उरस्वान् ।
उपाध्यायः ।	३।३।२१	उपैति ।	६।१।८९		९।२।१००
उपाध्याया, उपाध्यायी ।		उपैधते ।	६।१।८९	उरसिलोमा ।	६।३।१२
	३।३।२१*	उपोप मे परामृश ।	८।१।६	उरस्यः ।	उरस्तः ।
उपाध्यायादधीते ।		उपोषति ।	६।१।९४		४।३।११४
	१।४।२९	उप्तम् ।	१।१।४९	उरःप्रतिपेषम्, उरः प्रतिपेष	
उपाध्यायादन्तर्धत्ते ।		,,	६।१।१०८	युध्यन्ते ।	३।४।९९
	१।४।२८	उप्त्रिमम् ।	३।३।८८	उरु णस्कुधि ।	८।४।२७
उपाध्यायानी, उपाध्यायी ।		उभयके ।	९।३।७१	,,	८।३।९०
	४।१।४९*	उभयतः कृष्णं गोपाः ।		,,	६।४।१०२
उपानत् ।	८।२।३४		२।३।२*	उरुया ।	७।१।३९
,,	६।३।११६	उभयतोदतः प्रतिगुह्णाति ।		उरुव्यावाः ।	१।२।१*
उपानसम् ।	९।४।९४		९।४।१४२	उरुव्याणः ।	६।३।१३३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
उरो अन्तरिक्षम् ।		उपित्वा ।	१२२७	ऊय एव, ऊयरेव ।	
६११११७		उपित्वा, उपितः, उपित-			८२२७०
उरोविदारं प्रतिवस्करं		वान् ।	७२२२२	ऊधन्यः ।	९११२*
नखैः ।	३११२२	उष्टः । उशन्ति ।	६१११६	ऊनम् ।	६११६६
उर्णुनाव ।	६११२	उष्ट्रकः ।	९११७३	ऊनयोव् ।	७२२२
उर्विया ।	७११३९*	उष्ट्रकोशी ।	३२२७९	ऊयतुः ।	६१११२
उल्लूकपक्षी शाला ।		„	६२२८०	„	६१११६
४११२२*		उष्ट्रगोयुगम्	९२२२९*	ऊयतुः, ऊयुः ।	६११३९
उल्लूकपुच्छी सेना ।		उष्ट्रवामी ।	६२२४०	ऊरीकृतम् ।	२२२१८
४११२२*		उष्ट्रसाद्री ।	६२२४०	„	१११६१
उल्लाघो नीरोगः ।		उष्णकः ।	९२२८१	ऊरीकृत्य ।	१११६१
८२२२२		„	९२२७२	„	२२२१८
उवाच, उवचिथ ।		उष्णङ्करणम् ।	६३३७०*	ऊरुद्वनम्	९२२३७
६१११७		उष्णभोजी ।	३२२७८	ऊरुद्वनी ।	४१११२
उवाय, ऊयतुः, ऊयुः ।		उष्णालुः ।	९२२१२१*	ऊरुद्वयसम् ।	९२२३७
६११३८		उष्णिक् ।	३२२२९	ऊरुद्वयसी ।	४१११२
„ „ „	२११४१	उष्णिका यवागूः ।		ऊरुभिन्नी ।	४११२२*
उवाय, उवचिथ ।		९२२७१		ऊरुमात्रम् ।	९२२३७
६१११७		उष्णिहा ।	४११४	ऊरुमात्री ।	४१११२
उवाय, त्रिव्याध, उवाश ।		उत्ता गौः ।	८३३१०	ऊरुबली ।	९२२३२*
६१११७		उत्तो रश्मिः ।	८३३११०	ऊर्क् ।	३२२१७७
उवोष ।	६११७८	उह्यन्तां शालयो देव-		ऊर्जस्वलः ।	९२२११४
उवोष ।	३११३८	दत्तेन रामेण भोक्ष्यन्ते ।		ऊर्गायुः ।	९२२१२३
उशना ।	७११९४	८११२१		ऊर्णुनाव ।	३११३६
उशन्ति हि	८११२६	ऊचतुः ।	६१११२	ऊर्णुनुविषति ।	ऊर्णुनवि-
उषत्यम् ।	४२२३१	ऊचे, वक्ष्यते ।	२११२३	षति ।	ऊर्णुनूषति ।
उषासासूर्यम् ।	६३३३१	ऊदरथोऽनड्वान् ।	२२२२४		७२२२९
उषितः ।	६१११२	ऊढः ।	६१११२	ऊर्णुवितव्यम् ।	ऊर्णवित-
„	८३३६०	ऊतिः ।	३३३९७	व्यम् ।	१२२३

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।

ऊर्णोत्थते । ३।१।२२*

ऊर्णोति, ऊर्णोति ।

७।३।९०

ऊर्णोषि, ऊर्णोषि ।

७।३।९०

ऊर्दते, ऊर्दाचक्रे ।

८।२।७८

ऊर्ध्व ऊषुणः ।

८।३।१०७

ऊर्ध्वजानुः । ९।४।१३०

ऊर्ध्वजुः । ९।४।१३०

ऊर्ध्वपूरं पूर्यते । ३।४।४४

ऊर्ध्वशोषं शुष्यति ।

३।४।४४

ऊर्ध्वं मुहूर्ताद यजतां स्म

३।३।१६५

ऊर्ध्वष्टीचम् । ९।४।७७

ऊवतुः । ६।१।१६

ऊवतुः, ऊवुः । २।४।४१

, ६।१।३९

ऊवतुः । ६।१।१५

ऊवरः । ९।२।१०७

ऊष्मायते । ३।१।१६

ऊहतुः । ६।१।१५

ऊहाञ्चक्रे । ३।१।३६

ऊहांचक्रे । १।४।१२

ऊहा । ३।३।१०३

ऊः । उवौ । उवः ।

ऊनिः । ६।४।२०

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।

ऋ

ऋक्सामे । २।४।९४

, ९।४।७७

ऋग्यजुषम् । ९।४।७७

ऋचि क्रमतेऽस्य बुद्धिः ।

१।३।३८

ऋच्छति । ७।३।७८

ऋजवः सन्तु पन्थाः ।

७।१।३९

ऋजिष्ठांवा । ६।४।१६२

ऋणं धारयति । ८।२।६०

ऋणार्णम् । ६।१।८९*

ऋतव्यम् । ४।२।३१

ऋतव्याः ४।४।१२५

ऋतस्य योनौ सुकृतस्य ।

६।२।१४५

ऋतं देवाय कृण्वते सवित्रे ।

६।१।१७४

ऋतः ६।४।३७

ऋताषाढम् । ८।३।१०९

ऋतिङ्करः । ३।२।४३

ऋतित्वा । अर्चित्वा ।

१।२।२४

ऋतीयते । ३।१।२५

ऋतीयता, अर्चिता ।

कामयिता, कमिता ।

३।१।३१

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।

ऋतीषट् । ६।३।११६

ऋते कृष्णात् । २।३।२९

ऋतिवक् । ३।२।५९

ऋतिवक्पुत्रः । ६।२।१३३

ऋतव्यम् । ६।४।१७५

ऋमुक्षः । ऋमुक्षा । ऋमुक्षे ।

७।१।८८

ऋमुक्षाणः । ७।१।८६

ऋमुक्षाणाम्, ऋमुक्षणम् ।

६।४।९

ऋमुक्षाः । ऋमुक्षणौ ।

७।१।८५

ऋषभतरः । ९।३।९१

ऋषीवहम् । ६।३।१२१

ऋष्यकम् । ४।२।८०

ऋष्यशृङ्गः । ६।२।११५

ए

एककरः । ३।२।२१

एककः । ९।३।५२

एककृताः । २।१।५९*

एकक्षीरम् । ६।३।६२

एकचित्तिकः ६।३।१२७

एकतरम् । ७।१।२५*

एकदा । ९।३।१५

एकधाकृत्य, एकधाकृत्वा

एकधाकारम् । ३।४।६२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
एकधाभूय, एकधा भूत्वा,		एकाद्विंशति ।		एवध्वम् ।	३।१।९१
एकधाभावम् ।	३।१।६२		३।३।७६	एवध्वे ।	३।१।७८
एकधुरः ।	३।१।७९	एकान्नत्रिंशत् ।	३।३।७६	एवन्ताम् ।	३।१।९०
एकधुरीणः ।	३।१।७९	एकान्नविंशतिः ।	३।३।७६	एवन्ते ।	३।१।७८
एकनाथः ।	२।१।४९	एकान्यिकः ।	३।१।६३	एवसे ।	३।१।७८
एकपत्नी ।	३।१।३९	एकाहः ।	७।१।९०	„	३।१।८०
एकपदा ।	३।१।९	एकैकमक्षरम् ।	८।१।९	एवस्त्व ।	३।१।९१
एकपरि ।	२।१।८०	एकैकयाहुत्या ।	८।१।९	एवाञ्चक्रं ।	२।१।८१
एकपुण्या ।	३।१।४*	एकैकस्मै देहि ।	८।१।९	„	३।१।४०
एकरूप्यम् ।	३।३।६२	एडका ।	३।१।४	„	१।३।६३
एकशालिकः ।	७।३।१०९	एणीपचनीयम् ।	१।१।७९	एवामहे ।	३।१।७८
एकविंशतितमः ।	७।२।९६	एणीपदः ।	७।१।१२०	एवामास ।	३।१।४०
एकविंशः ।	७।२।९६	एतद्वितीयः ।	६।२।१६२	एवावहे ।	३।१।७८
एकशततमः ।	७।२।२७	एतद्वारिः ।	८।१।४९	एवांचक्रमहे ।	
एकस्तण्डुलनिचायः ।		एतन्मुरारिः ।	८।१।४९		७।२।१०
	३।३।२०	एतर्हि ।	७।३।४	एवांचकृषे ।	३।१।८०
एकस्त्वप्पुरद्वस्याविश-		„	७।३।९	„	७।२।१०
स्ता ।	७।२।३४	„	७।३।२१	एवांचक्रिं ।	
एकं राशिं पञ्चधा कुरु ।		„	७।३।१६		३।१।८१
	७।३।४३	एतस्मिन् ग्रामे सुखं		एवांचक्रे ।	३।१।८१
एकः ।	२।३।४६	वसामः । अथोऽन्नाधीमहि ।		एवांचभुव ।	३।१।४०
एकाकी, एककः, एकः ।			२।४।३३	एधि ।	६।४।२२
	७।३।९२	एतायते ।	६।३।३६	„	६।४।११९
एकादश ।	६।३।४६	एतावान् ।	७।२।३९	एधितव्यम्, एधनीयम् ।	
„	६।२।३९	एध इन्धनम् ।	६।४।२९		३।१।७०
एकादशं शतं सहस्रं वा ।		एधताम् ।	३।४।९०	एधिताध्वे ।	८।२।२९
	७।२।४९	एधते ।	३।४।७९	एधिताहे ।	७।४।९२
एकादशः ।	७।२।४८	„	१।३।१	एधिषीयास्ताम् ।	
एकाद्विंशत् ।	६।३।७६	„	३।४।७८		३।१।१०७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
एधिषीयास्ताम् ।		एधो दकस्योपस्कुरुते ।		एषिता, एष्टा ।	७२।४८
	३।४।१०२		६।१।१३९	एषु ।	७।२।११३
„	३।४।१०७	एनम्, एनौ, एनान् ।		एषोऽत्र न्यायः ।	३।३।३७
एधिषीरन् ।	३।४।१०२		२।४।३४	एहकि ।	९।३।७७
„	३।४।१०९	एनी, एता ।	४।१।३९	एहि कृष्ण ३ अत्र गौश्वरति ।	
एधिषीष्ट ।	३।४।१०७	एभिर्नृभिर्नृतमः ।			६।१।१२९
„	३।४।१०२		६।१।१७१	एहिपचम् ।	२।१।७२*
„	३।४।११६	एभिः ।	७।१।११	एहि मन्ये ओदनं भोक्ष्यसे	
एधे ।	३।४।७८	„	७।३।१०३	इति भुक्तः सोऽतिथिभिः ।	
„	६।१।९७	एभ्यः ।	७।२।११३		१।४।१०६
एधेत ।	३।४।१०२	एवंकारं कथंकारमित्थंका-		एहि मन्ये भुक्तं भोक्ष्यसे,	
एधेताम् ।	३।४।९०	रम्भुङ्क्ते ।	३।४।२७	न हि भोक्ष्यसे, भुक्तं तत्त्व-	
„	७।२।८१	एवं स्म पिता ब्रवीति ।		तिथिभिः ।	८।१।४६
एधेते ।	७।२।८१		३।२।११९	एहीडम् ।	२।१।७२*
„	३।४।७८	एवा हि ते ।	६।३।१३६	ऐ	
एधेथाम् ।	७।२।८१	एषका, एषिका ।	७।३।४७		
एधेथे ।	३।४।७८	एष गच्छामि, एष		ऐ	
एधेय ।	३।४।१०६	गमिष्यामि वा ।			
एधेयाताम् ।	३।४।१०२		३।३।१३१	ऐक्यम्, एकधा ।	
एधेरन् ।	३।४।१०२	एष विष्णुः ।	६।१।१३२		९।३।४४
„	३।४।१०	एष वै सप्तदशाक्षरश्छन्द-		ऐकशक्तिकः ।	९।२।११८
एधै, एधावहै, एधामहै ।		स्यः ।	४।४।१४०	ऐकशालिकः ।	९।३।१०९
	३।४।९३	एषस्य भानुः ।	६।१।१३३	ऐकसहस्रिकः ।	९।२।११८
„ „	३।४।९२	एषः । एतौ । एते ।		ऐकागारिकश्चौरः ।	
एधो दकस्योपस्करणम् ।			७।२।१०२		९।१।११३
	२।३।९३	एषा नेत्री ।	६।१।१७४	ऐक्षत ।	६।१।९०
एधो दकस्योपस्कुरुते ।		एषाम् ।	७।२।११३	ऐक्षिष्ट ।	६।१।९०
	१।३।३२	एषामेकतमः ।	९।३।९४	ऐक्षुभारिकः ।	९।१।९०
	२।३।९०	एषिता. एष्टा ।	३।१।१३३	ऐक्ष्वाकः ।	४।१।१६८

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
ऐश्वाकः ।	६।१।१७४	ऐहलौकिकः ।	७।३।२०	ओदनं परस्य पाचयति ।	
ऐणम् ।	४।३।१५९				१।३।७४
ऐणीपचनः ।	१।१।७५			ओदनं पाचयते ।	१।३।७४
ऐणेयम् ।	४।३।१५९			ओदनं भुञ्जानो विषं	
ऐतिकायनः ।	१।१।११			भुङ्क्ते ।	१।४।५०
ऐशतिकायनः ।	८।२।१०६			ओम् उन्दनम् ।	
ऐतिहासिकः ।	४।२।६०*	ओकः शकुन्तवृषलौ ।			६।४।२९
ऐतिह्यम् ।	५।४।२३		७।३।६४	ओश्ममिमीळे पुरोहितम् ।	
ऐथत ।	६।१।९०	ओजसाकृतम् ।	६।३।३		८।२।८७
„	६।४।७२	ओजसीनम् ।	४।४।१३०	ओयते, औयत ।	६।१।८०
ऐधिध्वम् ।	८।२।२५	ओजस्यमहः ।	४।४।१३०	ओश्श्राश्वय ।	८।२।९२
ऐधिषत ।	७।१।५	ओजस्या तनूः ।	४।४।१२८	ओपाञ्चकार ।	३।१।३८
ऐधिष्ट ।	६।१।९०	ओजायते ।	३।१।११*	ओष्णम् ।	१।१।१४
„	६।४।७२	ओढः ।	६।१।९५		
ऐधिष्यत ।	६।४।७२	ओदकान्तात् ।	१।१।१४		
ऐन्द्रमद्विकम् ।	५।१।१०९	ओदनपाकी ।	४।१।६४		
ऐन्द्रं हविः ।	४।२।२४	ओदनपाणिनीयाः ।			
ऐन्द्रायुधम् ।	४।३।१५२*		६।२।६९		
ऐन्द्रावरुणम् ।	७।३।२३	ओदनभोजनं सुखम् ।		औक्थिकः ।	४।२।६०
ऐन्द्री ।	४।१।१५		३।३।११६	औक्थिक्यम् ।	४।३।२२९
ऐन्द्रो मन्त्रः ।	४।२।२४	ओदनस्य पाचकः ।		औक्षकम् ।	४।२।३९
ऐरावतकः ।	४।२।१२१		२।२।१५	औक्षं पदम् ।	६।४।१७३
ऐषमस्त्यम्, ऐषमस्तनम् ।	४।२।१०५	ओदनं पच, तव भविष्यति ।		औक्षः ।	६।४।१३५
			८।१।१९*	औखीयाः ।	४।३।१०२
ऐषमः ।	५।३।२२	ओदनं पचति ।	१।१।६७	औचिती ।	५।१।१२३
ऐषुकारिभक्तम् ।	४।२।५४	ओदनं पच मम भविष्य-		औजसिकः शूरः ।	
ऐषुकावतम् ।	४।२।७२	ति ।	८।१।१९*		४।४।२७
ऐषिकः ।	४।३।७२	ओदनं पचानः, पचिवान्		औडुपिकः ।	४।४।९
ऐहलौकिकम् ।	४।३।६०*	वा ।	२।३।६९	„	४।४।१५

औ

औक्थिकः ।	४।२।६०
औक्थिक्यम् ।	४।३।२२९
औक्षकम् ।	४।२।३९
औक्षं पदम् ।	६।४।१७३
औक्षः ।	६।४।१३५
औखीयाः ।	४।३।१०२
औचिती ।	५।१।१२३
औजसिकः शूरः ।	
	४।४।२७
औडुपिकः ।	४।४।९
„	४।४।१५

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
औडुलोमिः ।	४।१।९६	औपगवकम् ।	४।३।१२६	और्णकम् और्णम् ।	४।३।१५८
”	६।४।१४४	”	४।२।३९	और्णावत्यः ।	५।३।११८
औडुलोमी ।	४।१।९६	औपगवम् ।	४।३।१२०	और्णावीत, और्णवीत्,	७।२।६
औत्तरपथिकम् ।	५।१।७७	औपगवः ।	६।४।१४६	और्णुवीत् ।	७।२।६
औत्तरपथिकः ।	५।१।७७	”	१।४।१३	और्णोत्, और्णोः ।	७।३।९०
औत्तरपदकीयम् ।	४।२।१३८*	”	१।१।१	औलपीयः ।	५।३।११६
औत्तरपदिकः ।	४।३।३९	”	४।१।९३	औलूखलो यावकः ।	४।२।९२
औत्तराहः ।	४।२।१०४*	”	४।१।९२	औशनम् ।	४।२।७*
औत्सङ्गिकः ।	४।३।१९	औपगवी ।	१।१।४३*	औशनसम् ।	४।२।७
औत्सः ।	४।३।२९	औपजानुकः ।	४।३।४०	औषधं पिबति ।	५।४।३७
”	४।१।८६	औपधेयम् ।	५।१।१३*	औष्ट्रकम् ।	४।२।३९
औत्सी ।	४।१।१९	औपनिषदः ।	४।३।७३	औष्ट्रकः ।	४।३।१५७
औदनिकः ।	४।३।६७	औपनिषदः पुरुषः ।	४।२।९२	औष्ट्रम् ।	५।१।१२९
औदमेयी ।	४।१।६५	औपनीविकः ।	४।३।४०		
औदरिकः ।	५।२।६७	औपमन्यवः ।	१।१।१		
औदश्वित्कः ।	४।२।१९	औपम्यम् ।	५।१।१२४		
”	७।३।५१	औपयिकः ।	५।४।३४*		
औदुम्बरः ।	४।२।६७	औपाध्यायकः ।	४।३।७७		
औदुम्बरिः ।	४।१।१७३	औपानह्यं चर्म ।	५।१।१४		
औद्गात्रम् ।	५।१।१२९	औपानह्यो मुञ्जः ।	५।१।१४		
औन्नेत्रम् ।	५।१।१२९	औमकम् । औमम् ।	४।३।१५८		
औपकर्णिकः ।	४।३।४०	औरभ्रकम् ।	४।२।३९		
औपकायनलामकायनाः ।	२।४।६९	औरस उरस्यः पुत्रः ।	४।४।९४		
औपकूलः ।	४।३।५९*				
औष्पगव ।	८।२।१०६				
औष्पावकम् ।	४।३।८०				

क

क आस्ते ।	८।३।१९
ककुदावर्त्ती ।	५।२।१२८
कक्षायते ।	३।१।१४*
कक्षीवान् ऋषिः ।	८।२।१२
कङ्कचित् ।	३।२।९२
कचाकचि ।	६।३।१३७
कच्चिजीवति ते माता ।	३।३।१५३
कच्छपी ।	२।२।१९

लघ्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लघ्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लघ्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कच्छुरः ।	५२।१०७*	कडङ्करीयो गौः, कडङ्क्यः ।		कति ।	१।१।६३
कज्जलार्मम् ।	६।२।११		५।१।६५	कति तिष्ठन्ति ।	१।१।२५
कटकवल्यिनी ।		कडारजैमिनिः ।	२।२।३८	कतिथः ।	५।२।२१
	५।२।२८	कणैद्वत्य ।	१।१।६६	कतिथा ।	१।१।२३
कटघोषीयम् ।	४।२।१३५	कण्डेकालः ।	५।२।३५	कतिपयथः ।	५।२।२१
कटनगरीयम् ।	४।२।१३५	,,	६।३।१२	कतिपये । कतिपयाः ।	
कटपूः ।	३।२।१७८	कण्ठ्यम्	६।२।२१३		१।१।३३
कटं करोति ।	२।३।२	,,	५।१।६	कतिपयेन कतिपयाद्वा	
,,	१।१।४५	कण्डूतिः ।	१।१।८८	मुक्तः ।	२।३।३३
कटं कारयति ।	३।१।२६	कण्डूयते ।	३।१।२७	कति पश्य ।	१।१।२५
कटं कारयते ।	१।३।७४	कण्डूया ।	३।३।१०२	कत्तुणम् ।	६।३।१०३
कटं कुरु ग्रामं गच्छ ।		कण्डूयियिषति ।	६।१।३*	कत्त्रयः ।	६।३।१०१*
	८।२।१०४	कण्वायते ।	३।१।१७	कथं नाम भवान् धर्ममत्य-	
कटं परस्य कारयति ।		कतमकठः ।	६।२।५७	क्षत् , अत्याक्षीद्वा ।	
	१।३।७४	कतमकलापः ।	२।१।६३		३।३।१४३
कटं भवान् करोतु ।		कतमत् २ ।	७।१।२५	कथम् ।	५।३।२५
	३।३।१६२	कतमश्चिद् भुङ्क्ते ।		कथं धर्मं त्यजेत्यजसि	
कटुकाश्वः ।	६।२।१०८		८।१।४८	वा ।	३।३।१४३
कटे आस्ते ।	१।१।४५	कतमो भवतां कठः ।		कथा ।	३।३।१०५
,,	२।३।३६		५।३।१३	कथा ।	३।३।१०५
कटे शेते ।	१।१।४५	कतरकठः ।	२।१।६३	कथा ।	३।३।१०५
कठधूर्तः ।	२।१।६५	,,	६।२।५७	कथा ।	३।३।१०५
कठप्रवक्ता ।	२।१।६५	कतरकतमानाम् ।	१।१।३१	कथा दाशेम ।	५।३।२६
कठश्रोत्रियः ।	२।१।६५	कतरकतमे, कतरकतमाः ।		कदन्नम् ।	६।३।१०१
कठाध्यापकः ।	२।१।६५		१।१।३२	कदश्वः ।	६।३।१०१
कठाध्वर्युः ।	६।२।१०	कतरत् २ ।	७।१।२५	कदा ।	५।३।१५
कठाः ।	३।३।१०७	कतरश्चिद्भुङ्क्ते ।	८।१।४८	कदा कर्हि वा भुङ्क्ते	
,,	४।२।६६	कतरः ।	५।३।१३*	भोक्ष्यते भोक्ता वा	३।३।१५
कठी ।	४।१।६३*	कति ।	५।२।४१	कदागतोऽसि ।	३।३।१३१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कदा गमिष्यति ।		कपीवहम् ।	६३११२१	करवाव ।	३१४१८
३३११३१		कपोतपाकाः ।	५३१११९	करवावहै ।	३१४१९२
कदा पूर्वे प्रोष्ठपदे, पूर्वाः		कपोतपाक्यः ।	५३१११३	करवै ।	३१४१९२
प्रोष्ठपदा वा ।	११२१६०	कबरपुच्छी मयूरी ।		करवैते ।	३१४१९५
कदा पूर्वे फल्गुन्यौ, पूर्वाः			४१११५५*	करं विनयते ।	
फल्गुन्यो वा ।	११२१६०	कवरी केशवेशविशेषः ।			११३३६
कदोढः ।	६१११९५		४१११४२	करः ।	३३११७
कद्रुथः ।	६३११०२	कमण्डलूः ।	४१११७२	करिकृष्यते ।	७१४१६४
कद्रुश्च वै कमण्डलः ।		कम्पनः ।	३२११४८	करिक्रत, कनिक्रत ।	
	४१११७१	कम्पयति ।	११३१८७		७१४१६५
कद्रूः ।	४१११७२	कम्प्रः ।	३२११६७	करिष्ठः ।	६१४१९४
कद्रुदः ।	६३११०२	कम्बलवीरम् ।	६२११२७	,,	५३११९९
कनिष्ठः, कनीयान् ।		कम्बलदः ।	३२११३	करिष्यति ।	११४११३
	५३११६४	कम्बलदायो याति ।		करिष्यति शङ्कुलया खण्ड	
कनिष्ठा ।	४१११४		३३११२	उपलेन ।	३११११
कन्तः ।	५२११३८	कम्बलार्णम् ।	६१११८९*	करिष्यति ।	७२११७०
कन्तिः ।	५२११३८	कम्बल्यमूर्णापलशतम् ।		कारिष्यतः ।	३३११४
कन्तुः ।	५२११३८		५३११३	करिष्यन्तं करिष्यमाणं	
कन्या ।	१२११३१	कम्बोजः, कम्बोजौ ।		पश्य ।	३३११४
,,	१२११३२		४१११७५	करिष्यामीति व्रजति ।	
कन्यादर्शं वरयति ।		कम्भः ।	५२११३८		३३११३
	३१४१२९	कम्भः ।	३२११६७	करोषङ्कुषा वात्या ।	
कन्यां वोढा, कन्यां वहैः ।		कयास्ते ।	८३११८		३२११४२
	३३११६९	करणम् ।	८१४१२	करोति ।	११४१७२
कपाटवन्धचोरः ।		करभोरुः ।	४१११६९	करोषि पटाशु ।	
	३२११५४	करभ्रवौ ।	६१४१८४*		८२११७७*
कपित्थः ।	१२११४५	करवाणि, करवाव, कर-		कर्कन्धुः ।	६१११४*
कपिष्ठलाः । कापिष्ठलयः ।		वाम ।	३१४१९२	कर्कन्धूः ।	४१११६६
	२१४१६९	करवामहै ।	३१४१९२	कर्कन्धवा ।	४१११६६

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कर्णजाहम् ।	५१२१२७	कर्ता, हर्ता, दाता, नेता,	कलिङ्गाः ।	४२१८१	
कर्णिका ।	४१३१६५	चेता, स्तोता ।	कल्पते ।	८२११८	
कर्णिलः, कर्णी, कर्णिकः,		कर्ताहि ।	कल्पनापोढः ।	२११३८	
कर्णवान् ।	५१२११७*	कत्तिप्यति, कत्स्यति ।	कल्यता ।	१३१९३	
कर्णजपः ।	३११९२		कल्पिष्यते ।	१३१९३	
„	६१३११४	कर्तृकरः ।	कल्ता ।	१३१९३	
„	३१२१३	कर्तृषु ।	„	८२११८	
कर्ण्यम् ।	४१३१२५	कर्तृणाम् ।	„	७२१६०	
कर्त्तरि ।	७१३११०	„	कल्प्यति ।	७२१६०	
कर्त्तव्ये ।	३११९	कर्तृन् ।	„	१३१९३	
कर्त्तव्यम् ।	३११३	कर्त्री ।	कल्माषी ।	४११४०	
कर्त्तव्यम्, करणीयम् ।		कर्मकरानुपनयते ।	कल्याणक्रोडा ।	४११५६	
„	३११९६		कल्याणखुरा ।	४११५६	
„	३११९३	कर्मकरो भृतकः ।	कल्याणधर्मा ।		
कर्तः ।	७११९४	कर्मठः ।		५१४१२४	
कर्त्ता कटान् ।	३१२१३५	कर्मण्यशरीरम् ।	कल्याणपञ्चमोकः ।		
कर्त्ता, कर्त्तारौ, कर्त्तारः ।				७१४१४	
„	६१११८६	कर्मण्यः ।	„	५१४१९३	
„	७१३८४	कर्मन्दिनो भिक्षवः ।	„	५१४११६*	
„	११४११३		„	६१३३४*	
„	१११५१	कर्षति ।	कल्याणाचारा ।	३२११	
„	२१३६९	कर्षः ।	कल्याणीपञ्चमा रात्रयः ।		
कर्त्तारौ, कर्त्तारः ।		कर्षित्वा, कृषित्वा ।		५१४११६	
„	७१४५१*		कल्याणीप्रियः ।	६१३३४	
„	६१४१११	कर्हि, कदा ।	कवचहरः ।	३२११०	
„	७१३११०	कलयति ।	कवचं बिभ्राणः ।		
कर्त्तासि ।	७१४५०	कलहकारः ।		३२१२९	
कर्त्ता, हर्ता, दाता, नेता,		कलहायते ।	कवपथः, कापथः ।	कुपथः ।	
चेता, स्तोता ।	७२११०	कलापकम् ।		६१३१०८	

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कवयति ।	३।१।११*	कंयुः ।	५।२।१३८	काच्छकं हसितम् ।	
कवर्गीयम् ।	४।३।६३	कंवः ।	५।२।१३८		४।२।१३४
कवीयात् ।	३।१।११*	कंसपरिमृट् ।	८।२।३६	काच्छको मनुष्यः ।	
कवोष्णम् ।	६।३।१०७	कंसमजीघतत् ।	३।१।२६*		४।२।१३४
कव्यवाहनः ।	३।२।६५	कंसं घातयति ।	३।१।२६*	काजलम् ।	६।३।१०५
कश्चिद्भुङ्क्ते ।	८।१।४८	कंसिकः, कंसिकी ।		काठकम् ।	४।२।४६
कषः । निकषः ।	३।३।११९		५।१।२५	”	४।३।१२६*
कष्टश्रितः ।	६।२।४७	कः कतरः कतमो वा		काणेयः ।	४।१।१३१
”	२।२।३०	हरिं निन्देन्ननिन्दिष्यति		काणेरः ।	४।१।१३१
”	१।२।४३	वा ।	३।३।१४४	काण्टेविद्धया, काण्टेविद्धी ।	
”	२।१।२४	कः करोति ।	८।३।३७		४।१।८१
कष्टं दुःखं तत्कारणञ्च ।		कः खनति ।	८।३।३७	काण्डपुष्पा ।	४।१।४*
	७।२।२२	कः त्सरुः ।	८।३।३५	काण्डपृष्ठः ।	६।२।११४
कष्टं परमश्रितः ।		कः, कौ, के ।	७।२।१०३	काण्डलावः ।	३।२।१
	१।१।७२*	कः फलति ।	८।३।३७	काण्डलावो व्रजति ।	
कष्टं शास्त्रम् ।	७।२।२२	काकतालीयो देवदत्तस्य			३।३।१२
कष्टं श्रितः कष्टश्रितः ।		वधः ।	५।३।१०६	काण्डाग्नकः ।	४।२।१२६
	२।१।१	काकतालुकी ।	५।२।१२८	काण्डोरः ।	५।२।१११
कष्टायते ।	३।१।१४	काकतीरम् ।	४।२।१०६	काण्वाः ।	४।२।१११
कष्टो मोहः ।	७।२।२२	काकन्दकः ।	४।२।१३२	कातीयाः ।	४।१।९१
कस्कः ।	८।३।४८	काकपेया नदी ।	२।१।३३	कात्त्रेयकः ।	४।२।१५
कस्मात्त्वं नद्याः ।		काकम् ।	४।२।३७	कात्यायनी ।	४।१।१८
	२।३।२८*	काकशावः ।	६।३।४२*	कात्यायनीयाः ।	
कस्वरः ।	३।२।१७५	काकस्य काष्ण्यम् ।			४।१।९१
कहिकः ।	५।३।८३*		२।२।११	काथिकः	४।४।१०२
कं कतरं कतमं वा भोजयसि,		काकोलकम् ।	४।४।९	कानि सन्ति ।	१।१।५८
भोजयिष्यसि, भोजयिता-		काकोलकिका ।	४।३।१२५	कानीनो व्यासः कर्णश्च,	
सि वा ।	३।३।६	काक्षतवम् ।	४।२।७१		४।१।११६
कंयः ।	५।२।१३८	काक्षः ।	६।३।१०४	कान्तारपथिकः ।	१५।१।७७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कान्तारातोतः ।		कामः, वामः ।	७३३३४	कारिका ।	७३३४४
	२११२४	कामुकः ।	३२१२२४	कारिकाकृत्य ।	
कान्थकम् ।	२१२१०३	कामुकी ।	२११२२		२१२१८
कान्थिकः ।	२१२१०२	कामो मे भुञ्जीत भवान् ।		,,	२१२१६*
कापटवः ।	२१२१४६		३३३१५३	कारितम् ।	३३३२२
कापथम् ।	३३३१०४	काम्पिल्यकः ।	२१२१२१	कागीरम् ।	२३३१४१
कापथः, कुपथः ।	३३३१०८	काम्बलः ।	२१२१०	कारीषगन्ध्या, कारीष-	
कापित्थम् ।	२३३१४०	कान्तः ।	३३३१००	गन्ध्यायोः ।	
,,	२३३१४०	कायम् ।	२१२१२५		७३३१०५
कापिशायनं मधु ।	२१२१२९	कायः ।	३३३१४१	कारीषगन्धीपतिः । कारी-	
कापिशायनी द्राक्षा ।		कारकरः ।	३२१२१	षगन्धीपुत्रः ।	
	२१२१९९	कारकः ।	२१२१४६		३३३१४३
कापुरुषः ।	३३३१०६	,,	७३३१६		३३३१३९
कापेयम् ।	५३३१२७	कारकः, कर्ता ।	३३३१६७	कारीषगन्धीबन्धुः ।	
कापोतम् ।	२१२१४४	कारकः, कार्यते ।	३३३१६१		३३३१४४
काप्यः ।	२३३१०७	,,	३३३१६३	कारीषगन्धीमातः, कारी-	
कामण्डल्यः ।	२३३१३५	,,	३३३१३३	षगन्ध्यामातः ।	
,,	३३३१४७	कारणा ।	३३३१६१		३३३१४४*
कामदुघा, अर्थदुघा ।		,,	३३३१०७	कारीषगन्धीमाता,	
	३३३१७०	कारयति भृत्यं भृत्येन वा-		कारीषगन्ध्यामाता ।	
काममाविजनिताः ।		कटम् ।	३३३१६३		३३३१४४*
	३३३१६६	कारयति, हारयति ।		कारीषगन्धीमातृकः,	
काममूनयीत् ।	३३३१७५		३३३१५५*	कारीषगन्ध्यामातृकः ।	
काममैल्यीः ।	३३३१५१	कारयते ।	३३३१८९		३३३१४४*
कामयते, कामयेते, काम-		कारयाञ्चकार ।	३३३१५५	कारीषगन्ध्या ।	३३३१७४
यन्ते ।	३३३१३०	कारस्करो वृक्षः ।		,,	३३३१६८
कामयाञ्चके ।	३३३१५५		३३३१५६	,,	३३३११२
कामये प्रार्थये वा भुञ्जीत,		कारः ।	७३३११५	कारीषगन्ध्याकुलम् ।	
भुङ्क्ता वा ।	३३३१५७*	कारिका, कर्त्री ।	३३३१३३		३३३१३३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कारीषगन्धायाम् ।		कार्यम् ।	३१११२४	कावचिकम् ।	४२१४१
७३१११६		काशशिवीयम् ।	४२१८०	काशकृत्स्नम् ।	४३११०१
कारीषगन्धायै ।		कार्षापणिकः ।	५११२९*	काशजः ।	६२१८२
७३१११३		कार्षापणिकी ।	५११२९*	काशिकी, काशिका ।	
कारीषगन्धे ।	७१११८	कार्यवणम् ।	८१४९		४२११६
कारः ।	३३११	कालकं मुखं वैलक्ष्येण ।		काशिलः ।	४२१८०
कारुशो ।	४१११७८		५१४३३	काशीनिकायः ।	३३१४१
कार्कणः ।	४३१७६	कालकः पटः ।	५१४३३	काशीयाः ।	४२११३
कार्कवाकवम् ।	४२१७९	कालकूटिः ।	४१११७३	काश्मीरसमर्पादम् ।	
कार्कीकः ।	५३१११०	कालञ्जरकः ।	४२११२५		६२१२३
कार्णच्छिद्रकः कूपः ।		कालशेयम् ।	४३१५६	काश्यपिनः ।	४३११०३
४२१७९		कालः समयो वेला अनेहा		काषायम् ।	४२११
कार्णवेष्टकिकम् ।		वा भोक्तुम् ।	३३११६७	काष्ठमित् ।	३२१६१
५१११९		कालः समयो वेला वा		काष्ठम् ।	७२१९
कार्णायनिः ।	४२१८०	यजुञ्जीत भवान् ।	३३११६८	काष्ठाध्यापकः ।	८११६७
कार्तिकौजपौ ।	६२१३७	कालापाः ।	६१११४४	कासाञ्चक्रे ।	३११३५
कार्तः ।	४३१६६	„	४३११०८	कासूतरी ।	५३१९०
कार्तिकः ।	४२१२३	कालायसम् ।	५१११४४	कास्तीरं नाम नगरम् ।	
कार्तिकिकः ।	४२१२३	कालिकम् ।	५१११०८		६१११५५
कार्तिक्या आप्रहायणी		कालिका ।	५११३३	कास्तीरिकी, कास्तीरिका	
मासे ।	२३१२८*	कालिङ्गः ।	४१११७०		४२११७
कार्त्रायणिः ।	४१११५६	कालिमन्या ।	६३१६६	काँस्कान् । काँस्कान् ।	
कार्दमिकः ।	४२१२*	कालीः ।	४११४२		८३११२
कार्पासमाच्छादनम् ।		कालेजः ।	६३११५	कां त्वं कारि कारिकां क्रिय	
४३११४३		कालेयम् ।	४२१८	कृत्यां कृति वाकार्षीः ?	
कार्मणम् ।	५११३६	„	४११८६*		३३१११०
कार्मः ।	६१११७२	कालपसूत्रः ।	४२१६०	काँस्यम् ।	४३११६८
कार्मार्यायणिः ।	४१११५५	काल्यं शीतम् ।	५१११०७	किङ्करः ।	३२१२१
कार्मुकम् ।	५१११०३	काल्याग्निनेयः ।	४१११२६	किन्तमाम् ।	५११११

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
किन्तु खलु भो व्याकरण-		किं कंसं जवान् ?		कीलालपाः ।	३।२।७४
मध्ययै ?	३।३।१६२		३।२।१२७	कुक्कुटमयूयाविमै ।	
किन्नोदुदु हर्षसे ।	८।१।६	किं काम्यति ।	३।१।९		२।४।२६
किन् हुते । किं हुते ।		किं गवः ।	७।४।७०	कुक्कुटाण्डम् ।	
	८।३।२७	किं द्विजः पचत्वाद्दोस्वि-			६।३।४२*
किमिच्छति ।	३।१।८	द्रच्छति ।	८।१।४४	कुक्कुटार्सम् ।	६।२।९०
किम्बुक्तम् । किमु उक्तम् ।		किं निमित्तं वसति ।		कुक्कुटौ ।	४।१।६३
	८।३।३३		२।३।२७*	कुक्कुटौ ।	१।२।६७
किम् हल्यति । किं		किं भो वेदमध्यायीय उन		कुक्षिम्भरिः ।	३।२।२६
हल्यति ।	८।३।२६	तर्कम् ।	३।३।१६१	कुक्षिः ।	७।२।९
कियन्तः ।	९।२।४१	किं राजा ।	७।४।७०	कुचेलम् ।	६।२।१३०*
कियान् ।	९।२।४०	किं राजा यो न रक्षति ।		कुञ्जरः ।	७।२।१०७
किं ह्यः । किं ह्यः ।			२।१।६४	कुटितव्यम् ।	१।२।११
	८।३।२६*	किं वान् ।	८।२।९	कुटिता ।	१।२।११
किरति ।	१।१।९१	किं शुलका गिरिः ।		कुटिता, कोटकः ।	
”	७।१।१००		६।३।११७		३।१।१३३
किरः ।	३।१।१३९	किं सखः ।	९।४।७०	कुटीजः ।	६।२।८२
किरातार्जुनीयम् ।		कोटो रोमन्थं वर्त्तयति ।		कुटीनिवातम् ।	६।२।८
	४।३।८८		३।१।१९*	कुटीयति प्रासादं ।	
किरिकाणः ।	६।२।२	कोटक्, कीटशः, कियान् ।			३।१।१०*
किं ह्यादयति । किं			६।३।९०	कुटीरः ।	९।३।८८
ह्यादयति ।	८।३।२६*	कीटक्षः ।	६।३।९०*	कुटुम्बिनी ।	४।२।९१*
किं ह्यल्यति । किं		कीटडिन्द्रः ।	७।१।८३	कुट्टाकः ।	३।२।१९९
ह्यल्यति ।	८।३।२६*	कीर्णिः ।	३।३।९४*	कुड्मलाग्रदन् ।	कुड्मला-
किशोरिका ।	७।४।१३	कीर्णिः, गीर्णिः, लूनिः,		ग्रदन्तः ।	९।४।१४९
किष्किन्धा ।	६।१।१९७	धूनिः ।	८।२।४४*	कुड्यच्छायम् ।	कुड्यच्छा-
किसरिकः, किसरिकी ।		कीर्तयति ।	७।१।१००	या ।	२।४।२९
	४।४।९३	”	७।१।१०१	कुड्यनिवातम् ।	६।२।८
किंकरा ।	३।२।२१*	कीर्तिः ।	३।३।९७	कुण्डितम् ।	८।४।९८

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कुण्डते ।	७।१।१८	कुत्र ।	१।३।१०	कुमारी, कुमार्यौ, कुमार्यः ।	
"	१।२।४५	"	१।३।१२	"	४।१।२
कुण्डपायः ।	३।१।१३०	कुत्सकुशिकिका ।		कुमारी, गौरी ।	६।१।६८
कुण्डम् ।	७।१।२४		४।३।१२५	कुमारीदाक्षाः ।	६।२।६९
कुण्डा ।	१।४।११	कुत्साः ।	२।४।६५	कुमारी येते ।	६।१।१०१
कुण्डानि ।	७।१।२०	कुभ्रः ।	३।२।५*	कुमार्यः ।	८।२।४
"	७।१।७२	कुन्ती ।	४।१।१७६	कुमुदम् ।	३।२।५*
"	१।४।१३	कुपुरुषः ।	६।३।१०६	कुमुदिकम् ।	४।२।८०
"	१।१।५५	"	२।२।१८	कुमुद्वान् ।	४।२।८७
कुण्डानि तिष्ठन्ति ।		कुप्यम् ।	३।१।११४	कुम्भकारः ।	३।१।९२
	१।१।४२	कुबहाः, कुबहा ।		"	३।२।१
कुण्डानि पश्य ।	१।१।४२		१।४।१०५	"	२।२।१९
कुण्डिना ।	२।४।७०	कुमारवाती ।	३।२।५१	कुम्भपदी ।	१।४।१३९
कुण्डी, अमत्रं चेत् ।		कुमारचातकाः ।	६।२।२८	कुम्भबिलम् ।	६।२।१०२
	४।१।४२	कुमारजीमूताः ।		कुम्भीकपालम् ।	६।२।१३७
कुण्डे ।	७।१।१९		६।२।२८	कुम्भीनदालम् ।	६।२।१३७
कुण्डेनाटन् ।	२।१।२	कुमारप्रत्येनाः ।	६।२।२७	कुम्भीभगालम् ।	
कुण्डोक्षी ।	१।४।१३१	कुमारश्रमणा ।	६।२।२६		६।२।१३७
"	४।१।२५	"	२।१।७०	कुम्बा ।	३।३।१०५
कुत आगतः ।	१।३।८	कुमारायते ।	३।१।११	कुर्वः ।	४।२।८१
कुतः ।	१।३।१	कुमारि अत्र, कुमार्यत्र ।		"	१।२।५१
"	१।३।७		६।१।१२७	कुराज्यम् ।	६।२।१३०*
कुतः, कुत्र ।	१।३।२	कुमारिका ।	७।४।१३	कुरु ।	६।४।११०
"	७।२।१०४	कुमारितमा ।	१।१।२२	"	६।४।१०६
कुतः पर्यागच्छति ।		कुमारितरा ।	१।१।२२	कुरुकुक्षेत्रम् ।	२।४।७
	१।४।९३	कुमारी ।	६।४।१४८	कुरुगार्हपतम् ।	६।२।४२
कुतुपः ।	१।३।८९	"	४।१।२०	कुरुवरः, कुरुचरी ।	
कुतोऽध्यागच्छति ।		"	१।२।२७		३।२।१६
	१।४।९३	"	१।४।३	कुरुचरी ।	१।३।७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कुरुचरी	४१११७	कुल्यः ।	४१११७	कृज्यम् । कृजः ।	४३३७
कुरुतः ।	४१११७	कुविदङ्ग भामनः ।	४११३०	कृम्यथः ।	४३३२०
„	४१२१८	कुशकाशम् ।	४१११२	कृपत्वाः ।	४१११४१
कुरुते ।	४३३७२	„	४१२३४	कृपबिलम् ।	४१२१०२
कुरुः ।	४१११७६	कुशकाशाः ।	४१११२	कृमनाः ।	४३३१३३
„	४११६६	कुशाग्रीया बुद्धिः ।		कृदन्ते ।	४१२७८
कर्मः ।	४३३१०८		४३३१०७	कृदङ्कपा ।	४१२१४२
कुर्यात् ।	४३३१०७	कुशिकाशो भवम्यवः ।		कृकगीयम् ।	
„	४३३१०३		४३३११६		४३३१४७*
कुर्यात्, कुर्याताम्, कुर्युः ।		कुशी भयोविकारः ।		कृकवाकुः ।	४३३६६*
	४३३७९		४३३१४२	कृच्छादागतः ।	
कुर्यात्, कुर्यात् ।	४३३७९	कृपित्वा ।	४३३७		४३३३९
कुर्युः ।	४३३१०८	कृष्टम् ।	४३३१९	कृच्छान्मुक्तः ।	४३३२
कुर्वन् कुर्वाणो वा सृष्टि		कृष्टलम् ।	४३३१९६	कृच्छायते ।	४३३१४*
हरिः ।	४३३६९	कृष्टः ।	४३३१७	कृच्छ्रेण कृच्छ्राद्वा मुक्तः ।	
कुर्वन्ति ।	४३३१४	कृष्टी ।	४३३१२८		४३३३३
„	४३३१८	कृष्णाति ।	४३३१	कृणाति ।	४३३८०
„	४३३३	कृष्यति, कृष्यते वा पादः		कृणुहि ।	४३३१०६*
„	४३३११०	स्वयमेव ।	४३३१९०	कृतकृत्यः ।	४३३३६
कुर्वः ।	४३३१०८	कुसितायी ।	४३३३७	कृतपूर्वा ।	४३३८७
कुर्वीत, कुर्वीयाताम्		कुसिदायी ।	४३३३७	कृतयति ।	
कुर्वीरन् ।	४३३७९	कुसीदिकः ।	४३३३१		४३३२१
कुलटा ।	४३३१४*	कुसीदिकी ।	४३३३१	कृतवान् ।	४३३२६
कुलभार्यामुपवदते ।		कुसूलबिलम् ।	४३३१०२	„	४३३१४
	४३३७	कुस्तुम्बुरु धान्याकम् ।		„	४३३२३
कुलमुद्गजः ।	४३३३१		४३३१४३	कृतः ।	४३३२६
कुलमुद्गहः ।	४३३३१	कुहस्थः कुह जग्मथुः ।		कृतः कटः श्वो भविता ।	
कुलीनः ।	४३३१३९		४३३१३		४३३१
„	४३३२	कुहः ।	४३३२६	कृताकृतम् ।	४३३६०

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कृतिः ।	३।३।१००	कृष्णश्चाणूरमाह्वयते ।		केन, काभ्याम्, कैः ।	
„	३।३।९४		१।३।३१		१।१।९६
कृत्तिकारोहिण्यौ ।		कृष्णश्चेद्भुङ्क्ते, भोक्ष्यते,		केन हेतुना कस्य हेतोर्वा	
	२।२।३४*	भोक्ता वा, त्वं गाश्चारय ।		वसति ।	२।३।२७
कृत्यम्, कार्यम् ।			३।३।८	केरलः ।	४।१।१७९*
	३।१।१२०	कृष्णसखः ।	५।४।९१	केवलवैयाकरणाः ।	
कृत्या ।	३।३।१००	कृष्णसर्पः ।	२।१।९७		२।१।४९
कृत्रिमम् ।	३।३।८८	कृष्णसारङ्गः ।	६।२।३	केशकः ।	५।२।६६
कृत्वा ।	१।१।४०	„	२।१।६९	केशग्राहं युध्यन्ते ।	
कृन्तति, कृन्तते ।	७।१।९९	कृष्णस्य कृतिः ।	१।२।३।६९		३।४।९०
कृपा ।	३।३।१०४*	कृष्णं द्रष्टुं दर्शको वा		केशवः ।	५।२।१०९
कृशस्तनुः ।	८।२।९९	याति ।	३।३।१०	केशवान् ।	५।२।१०९
कृशः ।	३।१।१३९	कृष्णं नमेच्चेत्सुखं यायात् ।		केशाकेशि ।	२।२।२७
कृशाश्विनो नटाः ।			३।३।१९६	„	६।३।१३७
	४।३।१११	कृष्णं नंस्यति चेत्सुखं या-		„	५।४।१२७
कृषीय ।	३।४।१०६	स्यति ।	३।३।१९६	केशिकः ।	५।२।१०९
कृषीरन् ।	३।४।१०९	कृष्णः ।	५।२।१४*	केशी ।	५।२।१०९
कृषीवलः ।	६।३।११८	„	२।३।४६	केशेषु केशैर्वा ग्राहम् ।	
„	५।२।११२	कृष्णाजिनम् ।	६।२।१६९		३।४।९०
कृषीष्ट ।	१।२।१२	कृष्णायते ।	३।१।११*	केशेषु चमरीं हन्ति ।	
कृषिः ।	३।३।१०८*	कृष्णाय राध्यति ।			२।३।३६*
कृष्टपत्न्याः ।	३।१।११४		१।४।३९	कैकेयः ।	७।३।२
कृष्णचतुर्दशी ।	६।३।४२	कृष्णीकरोति ।	७।४।३२	कैकेयी ।	४।१।१७८
कृष्णचरः ।	५।३।९४	„	५।४।९०*	कैदारकम् ।	४।२।४०
कृष्णति, कृष्णायते ।		कृष्णैकत्वम् ।	६।१।८८	कैदारिकम् ।	४।२।४१
	३।१।११*	कृष्णौत्कण्ड्यम् ।	६।१।८८	कैदार्यम् ।	४।२।४०
कृष्णभूमः ।	५।४।७९*	कलसः ।	८।२।१८	कैन्दासायनः ।	४।१।१००
कृष्णरूप्यः ।	५।३।९४	के ।	७।१।१७	कैशिनः ।	६।४।१६६
कृष्णर्द्धिः ।	६।१।८७			कैशोरम् ।	५।१।१२९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
कैश्यम् , कैशिकम् ।		कौतूहल्यम् , कौतूहलम् ।		कौल्यकः ।	७२।१६
	७२।१८		७२।१३०	,,	७२।१४०
कोकिला ।	७२।१४	कौथुमाः ।	७२।१४२	कौलमापी ।	७२।१८३
कोकूयते ।	७२।१६	कौपिञ्जलः ।	७२।१४२	कौशलम् ।	७२।१४०
कोटरावणम् ।	७२।१४	कौमारम् ।	७२।१४२	कौशल्यम् ।	७२।१४२
,,	७२।१४७	कौमारः पतिः ।	७२।१४३	कौशाम्बी ।	७२।१८
को भवता लाभो लब्धः ।		कौमारी भार्या ।	७२।१४३	कौशिकिनः ।	७२।१८३
	७२।१९	कौमुदगन्धोपतिः ।		कौशेयम् ।	७२।१४२
कोष्णम् , कटुष्णम् ।			७२।१४३	कौपीतकयः ।	७२।१४२
	७२।१८७	,,	७२।१४३	कौसल्यः ।	७२।१४७
कोऽसिचत् ।	७२।१८६	कौमुदगन्धीबन्धुः ।		कौसल्यायनिः ।	
कोऽस्मै ।	७२।१८६		७२।१४४		७२।१९२
कोऽस्य ।	७२।१८६	कौमुदगन्ध्या ।	७२।१४८	कौ स्तः ।	७२।१८८
कौकुटिको मिश्रुः ।		कौमुदिकः ।	७२।१८०	कनूयिता ।	७२।१९२
	७२।१४६	कौम्भकारिः ।	७२।१९३	क्रोपयति ।	७२।१६
कौक्षेयकोऽसिः ।	७२।१९६	कौम्भकार्यः ।	७२।१९२	,,	७२।१८६
कौक्षेयम् ।	७२।१९६	कौरवकः, कौरवः ।		कथः ।	७२।१९६
कौचवार्यः ।	७२।१९४		७२।१३०	कमकः ।	७२।१६१
कौज्जायनाः ।	७२।१९९	कौरव्यः ।	७२।१७२	कमते ।	७२।१४३
,,	७२।१९४	कौरव्यः पिता पुत्रश्च ।		कमिता ।	७२।१६
कौज्जायन्यः ।	७२।१९३		७२।१८	,,	७२।१३३
,,	७२।१९८	कौरव्यायणी ।	७२।१९	कमिष्यति ।	७२।१६
,,	१३।७	कौरव्याः ।	७२।१९९	कयविक्रयिकः ।	७२।१३
कौटतक्षः ।	७२।१९९	कौहजङ्गलम् ।	७२।१२९	कयिकः, विकयिकः ।	
कौटिलिकः ।	७२।१८	कौहजाङ्गलम् ।	७२।१२९		७२।१३
कौण्डोपरथीयः ।		कौलटिन्यः, कौलट्यः ।		कय्यो गौः ।	७२।१८२
	७२।१९६		७२।१२७	कय्यात् ।	७२।१६९
कौतल्लुतः ।	७२।१४४*	कौलथ्यम् ।	७२।१४	कान्त्वा, कन्त्वा ।	
,,	७२।१४८	कौलालकम् ।	७२।१९८		७२।१८

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
क्रापयति ।	६११४८	कोष्टारः ।	७३१११०	क्व ।	९३११२
क्रामति ।	१३१४३	कोष्टारौ ।	७३१११०	”	१२१३१
क्राम्यति, क्रामति ।	३११७०	कोष्ठुः ।	६१११११	”	७२११०५
”	७३१७६	”	८२१२४	क्वणः, क्वाणः ।	३३१६५
क्रियते ।	७३१२८	कोष्ठूनाम् ।	७३१९७*	क्व नूनम् ।	६१११८५
”	१३११३	कोष्टा, कोष्ठुना ।	७३१९७	क्वेव भोक्ष्यसे ।	६११९४*
क्रिया ।	३३११००	कोष्टी, कोष्टीभ्याम् ।		क्शाता, क्शातुम् ।	२४१५४
क्रियात् ।	३४११०३		७३१९६	क्षतः ।	६४१३७
”	७३१२८	कोष्ठे, कोष्ठे ।	७३१९७	क्षत्तारौ ।	६४१११
क्रीणते ।	६४१११२	क्रौड्या ।	४११८०	क्षत्रियजातीयः ।	९४१९
क्रीणाति, प्रीणाति ।	३११८१	क्रौड्यशक्तिः ।	९११७४*	क्षत्रियः ।	७३१२
क्रीणीतः ।	६४१११३	कुम्भी ।	३२११४१	”	४१११३८
क्रुञ्चकीयः ।	४२१९१*	कुम्भ्यति ।	७३१७४	क्षत्रियाणी, क्षत्रिया ।	
कुञ्चा ।	४११४	”	७३१७५		४११४९*
कूरमभिक्रुध्यति ।	११४३८	कुम्भ्यति, कुम्भति ।	३११७०	क्षयिष्णुः ।	३२११३८
क्रोधनः ।	३२११५१	क्लिशितः, क्लिशितवान् ।	७३१७०	क्षयी ।	३२११५७
क्रोधं विनयते ।	१३१३७	क्लिष्टः, क्लिष्टवान् ।	७३१७०	क्षय्यः ।	६११८१
क्रोशमधीते ।	२३१५	क्लिष्ट्वा, क्लिशित्वा ।	१२१७	क्षरजः ।	क्षरजः ।
क्रोशं कुटिला नदी ।	२३१५		७३१७०	क्षवथुः ।	३३१८९
क्रोशं क्रोशाद्वा लक्ष्यं			१२१७	क्षान्नविद्यः ।	४२१६०*
विध्येत् ।	२३१७		७३१७०	क्षामः, क्षामवान् ।	
क्रोशं गिरिः ।	२३१५	क्लीबते, क्लीबायते ।	३११११*		८२१५३
क्रोष्टरि ।	७३१११०	क्लीबाञ्चके ।	३११११*	क्षाम्यति ।	७३१७४
क्रोष्टा, क्रोष्टारौ, क्रोष्टारः		क्लेशकः ।	३२११४६	क्षितः ।	६४१३७
क्रोष्टारम्, क्रोष्टारौ ।	७३१९५	क्लेशापहः पुत्रः ।	३२११५०	क्षितायुर्भव ।	६४१६१
				क्षितोऽयं तपस्वी ।	६४१६१

लघ्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लघ्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लघ्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
क्षिपका, ध्रुवका, कन्यका,		ध्रुवः ।	७।२।१८	ख	
चटका ।	७।३।४*	ध्रुवनाति ।	८।३।३९		
क्षिपः ।	३।१।३५	ध्रुवनीतः ।	८।३।३९		
क्षिप्तुः ।	३।२।१४०	ध्रुलकवधदेवम् ।	६।२।३९		
क्षिबः ।	८।२।३	क्षेत्रकरः ।	३।२।२१	खट्वका, खट्विका ।	
क्षीणवान् ।	८।२।४६	क्षेत्रस्य पतिना वयम् ।			७।३।४८
„	६।३।६०		६।३।९	खट्वया ।	७।३।१००
क्षीणस्तपस्वी ।	८।२।४६	क्षेत्रियो व्याधिः ।		खट्वयोः ।	७।३।१००
„	६।३।६१		५।२।१२	खट्वाका ।	७।३।४९
क्षीणः ।	६।३।६०	क्षेत्रे वदते ।	१।३।४७	खट्वाग्रम् ।	१।१।९
क्षीणायुर्भव ।	६।३।६१	क्षेत्रे विवदन्ते ।		खट्वाभिः ।	६।१।८५*
क्षीबो मत्तः ।	८।२।५५		१।३।४७	खट्वाखण्डो जालमः ।	
क्षीयते ।	७।३।२५	क्षेपिष्ठः, क्षेपीयान् ,			२।१।२६
क्षीयान् ।	७।३।२५	क्षेपिमा ।	६।३।१५६	खट्वीयति ।	७।३।३३
क्षीरपाणम् ।	८।३।१०	क्षेमकारः ।	३।२।४४	खट्वे ।	७।१।१८
क्षीरपाणः, क्षीरपानः ।		क्षेमङ्करः ।	३।२।४४	खट्विरवणम् ।	८।३।५
	८।३।१०	क्षेत्रज्ञम् ।	५।१।१३०	खनकः ।	३।१।१४५
क्षीरपाणा उशीनराः ।		क्षैरेयी ।	४।२।२०	खनकी ।	४।१।४१
	८।३।९	क्षोदिमा ।	६।३।१५६	„	३।१।१४५
क्षीरपाणि ।	८।३।१२	क्षोदिष्ठः । क्षोदीयान् ।		खनित्रम् ।	३।२।१८४
क्षीरपानम् ।	८।३।१०		६।३।१५६	खन्यः, खान्यः ।	
क्षीरपायिणः ।	३।२।८१	क्षौद्रकी ।	५।३।११४		३।१।१२३
क्षीरेण ।	८।३।१२	क्षौद्रक्यः ।	५।३।११४	खरकण्ठः ।	६।२।११४
क्षीरस्यति बालः ।		क्षौद्रम् ।	४।३।११९	खरकुटी ।	५।३।९८
	७।१।५१*	क्षमापयति ।	७।३।३६	खरणसः, खरणाः ।	८।३।३
क्षीरहोता ।	६।२।८१	क्षमायिता ।	३।२।१५२	„	५।३।११८
क्षीरोदः ।	६।३।५७*	क्षिण्णः ।	३।२।१८७	खरशालः ।	४।३।३५
क्षुधित्वा, क्षुधितः, क्षुधि-		क्षिण्णः । क्षिण्णवान् ।		खरः ।	५।२।१०७*
तवान् ।	७।२।५२		७।२।१६*	खरिन्धमः ।	३।२।३०*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
खरिन्धयः ।	३।२।३०*	खुरणसः, खरणसः ।		गङ्गां गतः ।	३।४।७२
खरुः ।	४।१।४४*		५।४।११८*	गङ्गां विसेधति ।	
खर्जः ।	७।३।५९	खुरणाः । खरणाः ।			८।३।११३
खर्ज्यम् ।	७।३।५९		५।४।११८*	गङ्गीस्यात् ।	७।४।३२
खलतिकं वनाति ।		खूर्दते ।	८।२।७८	गङ्गोदकम् ।	६।१।८७
	१।२।५२*	खेयम् ।	३।१।१११	गङ्गौघः ।	६।१।८८
खलप्वाशा ।	८।२।४	खेशयः, खशयः ।		गच्छतां गच्छत्सु वा धाव-	
खलप्वौ, खलप्वः ।	६।४।८३		६।३।१८	नू शीघ्रः ।	२।३।४१
खलिनी ।	४।२।५१	खौनाति ।	६।४।१९	गच्छति ।	७।३।७७
खल्यम् ।	५।१।७	ख्यातः ।	८।२।५७	गजता ।	४।२।४३*
खल्या ।	४।२।५०	ख्याता, ख्यातुम् ।		गडुकण्ठः ।	२।२।३५*
खशयः ।	३।२।१५		२।४।५४	गणकः ।	१।१।२३
खाट्कृतम् ।	१।४।६२	ग		गणकृत्वः ।	१।१।२३
खाट्कृत्य ।	१।४।६२			गणतिथः ।	५।२।५२
खाडिति कृत्वा निरष्टी-				गणधा ।	१।१।२३
वत् ।	१।४।६२			गणशः ।	१।१।२३
खाण्डकीयाः ।	४।३।१०२	गङ्गाका, गङ्गिका ।		गणितम् ।	६।४।५२
खाण्डिकम् ।	४।२।४५		७।३।४८	गणिं, गणिकां, गणनाम् ।	
खातः, खातिः ।	६।४।४२	गङ्गा ।	१।२।४५		३।३।११०
खादकः ।	३।२।१४६	गङ्गाका ।	७।३।४९	गण्यः ।	४।४।८४
खादतमोदता ।	२।१।७२*	गङ्गापारम् ।	२।१।१८	गतगतः । गतगता ।	
खायते, खन्यते ।	६।४।४३	गङ्गामध्यम् ।	२।१।१८		८।१।१०
खारिन्धमः, खारिन्धयः ।		गङ्गाम्प्राप्तः ।	३।४।७२	गतः, गतिः ।	६।४।३७
	३।२।३०	गङ्गा यमुनामुपतिष्ठते ।		गत्वरः ।	३।२।१६४
खारिम्पवः ।	३।२।३३		१।३।२५*	गद्यम् ।	३।१।१००
खारीकम् ।	५।१।३९	गङ्गाया अनु ।	२।१।१६	गभीर औ उग्रपुत्रे ।	
„	५।१।३३	गङ्गाया मध्यम् ।	२।१।१८		१।१।८
„	५।१।४५	गङ्गायाः पारम् ।	२।१।१८	„	६।१।१२६
खिन्दति ।	७।१।५९	गङ्गाशोणम् ।	२।४।७	गमनकनिष्ठम् ।	६।२।२५

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
गमनविरम् ।	६।२।६	गर्गाः ।	१।१।६३	गव्यम् ।	२।१।२
गमनज्यायः ।	६।२।२२	गर्जः ।	७।३।२९	,,	६।१।७९
गमननदीयः ।	६।२।२१	गज्यम् ।	७।३।२९	गज्यं द्विविध्यम् ।	२।१।२
गमनप्रियम् ।	६।२।१७	गर्दभकः ।	२।३।७३	गव्यः ।	२।१।३९
गमनपापिष्ठम् ।	६।२।२२	गर्दभाण्डो	गर्दभाण्डावो	गव्या ।	७।२।२०
गमनश्रेष्ठम् ।	६।२।२२	वाध्यायोऽनुवाको वा ।		गव्यूतिः ।	६।१।७९*
गमनसुखम् ।	६।२।१७		२।२।६०	गदनायते ।	३।१।१४*
गमनाकुञ्चने ।	२।१।६	गर्धनः ।	३।२।१२०	गङ्गीयः ।	७।२।१३८
गमनावमम् ।	६।२।२२	गर्धप् ।	८।२।३७	गाङ्गाः ।	७।१।११२
गमनाबाधम् ।	६।२।२१	गर्भमाता सुधितं वक्षणाह ।		गाढा, गाहिता ।	७।२।३७
गमनाशङ्कम् ।	६।२।२१		७।३।४२	,,	८।३।१३
गमयति, गमयतः, गम-		गवयी ।	७।१।६३*	गाणपतम् ।	७।१।८४
यन्ति ।	२।३।४६	गवाक्षः ।	२।३।७६	गाणिक्यम् ।	७।२।४०*
गमः ।	३।३।२८	गवाधम् ।	६।१।१२३	गाणिनः ।	६।३।१६२
गमिष्यति ।	७।२।२८	गवाधयक्षः ।	६।२।६७	गाण्डिवम्, गाण्डावम् ।	
गमी ग्रामम् ।	३।३।३	गवामिव श्रियसे ।	३।३।९		२।२।११०
गमेम जानतो गृहान् ।		गवासुपसरः ।	३।३।७१	गात्रमस्या नूनं कृणुतात् ।	
	३।१।८६	गवाश्वम् ।	२।३।११		७।१।४४
गम्भीरभिः पथिभिः पूर्वि-		गवां गोषु वा कृष्णा बहु-		गाथकः, गाथिका ।	
णेभिः ।	७।३।१३३	क्षीरा ।	२।३।४१		३।१।१४६
गरः ।	३।३।२७	गवां गोषु वा स्वामी		गाथाकारः ।	३।२।२३
गरिमा ।	६।३।१२७		२।३।३९	गाथाः प्रकृते ।	१।३।३२
गरिष्ठः, गरीयान् ।		गवां शता ।	६।१।१८२	गाथिनः ।	६।३।१६२
	६।३।१२७	गविष्ठिरः ।	८।३।२२	गान्धारसनीडम् ।	
गह्वमाख्यः ।	३।३।७२	गवेन्द्रः ।	६।१।१२४		६।२।२३
गर्गत्रिरात्रः ।	६।२।२७	गवादः ।	२।१।६६	गान्धारः ।	७।१।१६९
गर्गान् शतं दण्डयति ।		गव्यति ।	३।१।८	गामस्य तदहः सभायां	
	१।३।२१	गव्यम् ।	७।१।८२*	दीव्येयुः ।	२।३।६०
गर्गाः ।	२।३।६४	,,	७।३।१६०	गामं गामम् ।	३।३।२२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
गाम्भीर्यम् ।	४३१५८	गार्गी, वात्सी ।	६१४१५०	गां दोग्धि पयः ।	११४१५१
गाम्मन्यः ।	६३१६८	गार्ग्यः ।	७२१११७	गां पश्य ।	६१११९३
गायत्री पच्छः शंसति ।		„	८१४१६६	गाः ।	६१११९३
	६३१५५	„	४१११९३	गिरति ।	८२१२१
गायनः, गायनी ।		„	४१११६२	„	७१११००
	३१११४७	„	४१११०५	„	११११५१
गार्गकम् ।	६१४१५१	„	११४११८	गिरिणदी, गिरिनदी ।	
गार्गम् ।	४३१८०	„	२१४१६४		८१४१०*
गार्गः, गार्गम् ।		गार्ग्यायणः ।	४१११९४	गिरिर्न विश्वतस्पृथुः ।	
	४३११२७	„	४१११६४		८३१४९
गार्गिकयात्याकुस्ते ।		„	४१११०१	गिरिशः ।	३२११५
	५१११३४	„	४१११६३	गिरिः ।	३३११०८*
गार्गिकया इलाघते ।		गार्ग्यायणी ।	४११११७	गिलति ।	८२१२१
	५१११३४	गार्ग्यायणो गार्ग्यो वा ।		गिलः ।	३२११५*
गार्गिकामघेतः । काठकेन			४१११६५	गीयते, जेगीयते ।	६१४१६६
इलाघते ।	५१११३४	गार्ग्यो गार्गिको वा		गीर्णिः ।	३३११४*
गार्गी ।	४१११६	जाल्मः ।	४१११४७	गीर्पतिः ।	८२१७०*
गार्गीपुत्रकायणिः, गार्गी-		गार्ग्यो जाल्मः ।		गीर्भिः ।	८२१७६
पुत्रायणिः, गार्गीपुत्रिः ।			४१११६७	गीर्भ्याम् ।	८२१७६
	४१११५९	गार्ग्यौ ।	१२११६६	गीर्वान् ।	८२११५
गार्गीबन्धुः ।	६२११०९	गार्भिणम् ।	४२१३८	गीर्षु ।	८३११७
गार्गीभवति ।		गार्ष्टेयः ।	४१११३६	गीष्पतिः ।	८२१७०*
	५१४१५०	गार्हपत्यः ।	४१४१९०	गीः ।	८२१७६
„	६१४१५२	गाव इमाः ।	१२१७३	गीः काम्यति ।	८३१३८*
गार्गीयति ।	६१४१५२	गाश्च चारयति वीणां वा		गुग्गुलः ।	४११७१*
गार्गीयते ।	६१४१५२	वादयति ।	८११५९	गुडकाः ।	५३१७७
गार्गीयः ।	७११२	गां जानीते ।	१३१७६	गुडधाना ।	२११३५
गार्गीयाः ।	४११८९	गां देहि भोः । अहं ते		गुडप्रियः ।	२२१३५*
„	६१४१५१	ददामी ३ ।	८२११९	गुडमिश्रः ।	२११३१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
गुडापूपिका पौर्णमासी ।		गृहमेध्यम् ।	४।२।३२	गोघ्नः ।	३।१।७३
	३।२।८२	गृह्यालुः ।	३।२।१२८	गोवरः ।	३।३।११९
गुडोदकम् ।	३।२।९३	गृहस्य पतिः ।	४।२।३४	गोजङ्घः ।	३।२।११४
गुण्याब्राह्मणाः ।	२।२।१२०	गृहानज्जुपत्तं युवम् ।		गोज्ञाः ।	३।४।४६
गुधित्वा ।	१।२।७		३।२।२०	,,	३।२।६७
गुप्तार्मम् ।	३।२।९०	गृहीतम् ।	३।१।१०८	,,	१।१।७०
गुफित्वा, गुम्फित्वा ।		,,	७।२।३७	गोणी ।	३।१।४२
	१।२।२३	,,	१।१।४२	गोणोत्तरी ।	२।३।९०
गुम्फति ।	७।१।२९*	गृहीतः ।	३।१।१६	गोतमाः ।	२।४।६२
गुम्फितः ।	८।४।२८	गृहीत्वा ।	१।२।८	गोतल्लजः ।	२।४।६६
गुरा उत्कः ।	८।२।१	गृह्णाति ।	३।१।१६	गोत्रा	३।२।२१
गुरुचेतुपेयादाशंसेऽधीयी-		गृह्यकाः ।	३।१।११९	गोत्वम्, गोता ।	
य ।	३।३।१३४	गेयात् ।	३।४।६७		२।१।११९
गुरुं शुश्रूषते ।	१।३।२७	गेहं गेहमनुप्रवेशं, गेहमनु-		गोदः ।	३।४।६४
गुरुयते ।	३।१।११	प्रवेशमनुप्रवेशं वास्ते ।		,,	३।२।३
गुह्यम्, गोह्यम् ।			३।४।२६	गोदीहनी ।	३।३।११७
	३।१।१०९*	गेहानुप्रपातम् ।	३।४।२६	गोदां ग्रामो रमणीयो ।	
गूढः, गूढवान् ।	७।२।१९	गेहानुप्रपादम् ।	३।४।२६		१।२।२२
गुर्तम् ।	८।२।६१	गेहानुप्रवेशम् ।	३।४।२६	गोशुक् ।	३।२।६१
गूडति, गूहते ।	३।४।८९	गेहानुल्लन्दम् ।	३।४।२६	गोधेनुः ।	२।१।६९
गूधुः ।	३।२।१४०	गेहेनदी ।	२।१।४८	गोनदीयः ।	१।१।७२
गुभाय जिह्वया मधु ।		गेहेश्वरः ।	२।१।४८	गोनागः ।	२।१।६२
	३।१।८४	गोअग्रम् ।	३।१।१२२	गोपः । गोपा । गोपे ।	
गृष्टिः ससूच स्थविरम् ।		गोकर्णः ।	३।२।११३		३।४।१४०
	७।४।७४	गोकुल्लरः ।	२।१।६२	गोपायतं नः ।	३।१।१६२
गृहपतिः ।	४।१।३४	गोकीतः ।	३।२।१९१	,,	३।१।१९८
गृहपत्नी ।	४।१।३४	गोगर्भिणी ।	२।१।७१	,,	८।१।१८
गृहम् ।	३।१।१४४	गोगृष्टिः ।	२।१।६९	गोपायति ।	३।१।२८
गृहमेधीयम् ।	४।२।३२	गोगोष्ठम् ।	२।२।२९*	गोपायाञ्चकार ।	३।४।४८

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
गोपायिता, गोसा ।		गोरक्षितम् ।	२।१।३६	गोष्पदमात्रं क्षेत्रम् ।	
	३।१।३१	गोखणम् ।	६।२।४		६।१।१४५
„	६।४।४८	गोवष्कयणी ।	२।१।६५	गोष्पदः ।	६।१।१४५
गोपालसभम् ।	६।२।९८	गोवशा ।	२।१।६५	गोसनिम् ।	८।३।११०
गोपालः ।	६।२।७८	गोवाणिजः ।	६।२।१३	गोसंख्यः ।	३।२।७
गोपालिका ।	४।१।४८*	गोवाली ।	४।१।६४	गोसादः ।	६।२।४१
गोपी ।	४।१।४८	गोविडालः ।	६।२।७२	गोसादिः ।	६।२।४१
गोपी कृष्णाय तिष्ठते ।		गोविन्दः ।	३।१।१३८*	गोसारथिः ।	६।२।४१
	१।४।३४	गोवृन्दारकः ।		गोखलम् ।	२।१।३६
गोपृष्ठः ।	६।२।११४		२।१।६२	गोस्थानः ।	४।३।३४
गोप्ता, गोपिता ।	७।२।४४	गोवृषः ।	६।२।१४४	गोस्वामी ।	६।२।१७
गोप्रकाण्डम् ।	२।१।६६	गोवेहत ।	२।१।६५	गोहितम् ।	६।२।४५
गोबल्लवः ।	६।२।६६	गोव्याघ्रम् ।	२।४।९	„	२।१।३६
गोभ्यो गातुम् ।	६।१।१८२	गोशालम् ।	२।४।२५	गौडपुरम् ।	७।२।१००
गोमचर्विका ।	२।१।६६	गोशालः ।	४।३।३५	गौडिक इक्षुः ।	४।४।१०३
गोमतल्लिका ।	२।१।६६	गोशाला ।	२।४।२५	गौधारः ।	४।१।१३०
गोमयनिकायः ।	३।३।४१	गोषदकः ।	५।२।६२	गौधेरः ।	६।१।६६
गोमयम् ।	४।३।१४५	गोषा इन्द्रो नृषा असि ।		„	४।१।१२९
गोमयाद् वृश्चिको जायते ।			३।२।६७	„	१।१।६०
	१।४।३०	गोषाः ।	८।३।१०८	गौनर्दः ।	१।१।७५
गोमहिषं, गोमहिषाः ।		„	६।४।४१	गौपवनाः ।	२।४।६७
	२।४।१२	गोषु दुह्यमानासु गतः ।		गौपुच्छिकम् ।	५।१।३७
गोमान् ।	८।२।२३		२।३।३७	„	५।१।१९
„	६।४।१४	गोष्टोमम् । गोस्तोमम् ।		गौपुच्छिकः ।	४।४।६
„	५।२।९४		८।३।१०५	गौरमुखः ।	६।२।१६७
गोमानासीद्धविता वा ।		गोष्टश्वाः ।	५।४।७७	गौरमुखा ।	४।१।५८
	३।४।१	गोष्टः ।	८।३।९७	गौरसक्थः ।	६।२।१९
गोमी ।	५।२।११४	गोष्पदप्रं गोष्पदपूरं वा		गौरिवाकृतनीशारः प्रायेण	
गोमुखः ।	६।२।१६८	वृष्टो देवः ।	३।४।३२	शिशिरे कृशः ।	३।३।२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
गौरी ।	६१४१४८	ग्रहीता, ग्रहीतुम्, ग्रही-		ग्रामस्तव च स्वं मम च	
”	७१४१४९	तव्यम् ।	७२१३७	स्वम् ।	८११२४
”	६१२२७	ग्रामगतः ।	६२१३७	ग्रामस्तव वा स्वं मम वा ।	
गौरीणाम् ।	७११२४	”	२११२४		८११२४
गौरी ब्राह्मणितरा ।		ग्रामगमी ।	२११२४	ग्रामस्तव इ स्वं मम इ	
	६१४१४३	ग्रामगः ।	३१२४८*	स्वम् ।	८११२४
गौरीम् ।	६११२०७	ग्रामगृह्या सेना ।		ग्रामस्तवाह स्वं ममाह	
गौरुतल्पिकः ।	४१४१*		३११२६९	स्वम् ।	८११२४
गौर्याम् ।	७११२६६	ग्रामगिपुत्रः, ग्रामगीपुत्रः ।		ग्रामस्तवैव स्वं ममेव	
गौर्यै ।	७११२६२		६३१६९	स्वम् ।	८११२४
गौर्धर्यै, गौर्धर्यः ।		ग्रामण्यः, ग्रामगिनः ।		ग्रामस्ते दीयते मेऽपि ।	
	६१११०९		७११७४		८११२२
”	८१४१४६	ग्रामण्या, ग्रामगिना ।		ग्रामस्ते स्वं मेऽपि ।	
गौलक्ष्णिकः ।	४१२६०*		७११७४		८११२२
गौशतिकः ।	९२१११८	ग्रामण्याम् ।	७३१११६	ग्रामस्य दक्षिणतः, पुरः,	
गौष्टीनो देशः ।	९२१११८	ग्रामण्ये, ग्रामण्यौ, ग्राम-		पुरस्ताद् ।	२१३३०
गौसहस्रिकः ।	९२१११८	ण्यः ।	६१४१८२	ग्रामस्य दूरं, दूरात्, दूरेण	
गौः, गावौ, गावः ।		ग्रामत आगच्छति ।		वा ।	२१३३९
	७१११०		९१४१४९	ग्रामस्यान्तिकमन्तिकाद् -	
”	७२१११९	ग्रामतक्षः ।	९१४१९९	न्तिकेन वा ।	२१३३९
गौः पयो दुग्धे, अदुग्ध ।		ग्रामता ।	४१२४३	ग्रामं गच्छति ।	११४१४९
	३११८९	ग्रामनापितः ।	६१२६२	ग्रामं गच्छन् तृणं स्पृशति ।	
ग्रथित्वा, ग्रन्थित्वा ।		ग्राममजां हरति, कर्षति,		ग्रामं ग्रामाय वा गच्छति ।	
	११२२३	वहति वा ।	११४१९१		२१३१२
ग्रन्थते ग्रन्थः ।	३११८९	ग्राममद्य प्रवेक्ष्यामि भव		ग्रामं समया ।	२१३२*
ग्रहः ।	३१३१८	मे त्वं प्रतिष्कशः ।		ग्रामं साधयति ।	६११४९
ग्रहः, ग्राहः ।	३१११४३		६१११९२	ग्रामगच्छतमुत्तिष्ठति ।	
ग्रहा गृहान्तै ।	३१४१६६				११३२४*
				ग्रामादागच्छति ।	११४१२३

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
ग्रामादागच्छति । १।४।२४	ग्राहिष्यते, ग्रहीष्यते ।	घटिकः । ४।४।७
ग्रामादायाति । २।३।२८	६।४।६२	घटिन्धमः । घटिन्धयः । ३।२।३०*
ग्रामे कम्बलस्ते स्वम् ,	ग्राही । ३।१।१३४	घटी हः । ३।२।९*
तव वा । ८।१।२६	ग्रेथतुः । १।२।६*	घटोयति । ३।१।८
ग्रामे कम्बलो मे स्वं, मम	ग्रेवम् । ४।३।९७	,, २।४।७१
वा । ८।१।२६	ग्रेवेयकोऽलङ्कारः । ४।२।९६	,, ७।४।३३
ग्रामेयकः । ४।२।९६	ग्रेवेयम् । ४।३।९७	घटोदरः । ६।२।१०८
ग्रामेवासः, ग्रामवासः ।	ग्रेष्मकम् । ४।३।४६	घटोघ्नी । ४।१।२९
६।३।१८	,, ४।३।४९	,, ९।४।१३१
ग्रामेवासी, ग्रामवासी ।	ग्रेष्मम् । ४।३।४६	घट्टना । ३।३।१०७*
६।३।१८	,, ४।३।४९	घनश्यामः । २।१।९९
ग्रामो ग्रामो रमणीयः ।	ग्लाता, ग्लानुम्, ग्लान-	घनाघनः । ६।१।१२*
८।१।४	व्यम् । ६।१।४९	घनावनः क्षोभणः ।
ग्रामो नः स्वम् । ८।१।२१	ग्लानः । ८।२।४३	८।३।३९
ग्रामो नौ दीयते । ८।१।२०	ग्लानः सः । ३।४।७२	वस्तान्नुनम् । २।४।३९
ग्रामो नौ स्वम् । ८।१।२०	ग्लानुः । ३।२।१३९	वस्मरः । ३।२।१६०
ग्रामो वा स्वम् । ८।१।२१	ग्लुचुकायनिः । ४।१।१६०	घातकः । ३।१।१३३
ग्रामो वा दीयते । ८।२।२०	ग्लेयम् । ६।४।६९	,, ७।३।९४
ग्रामो वा स्वम् । ८।१।२०	ग्लेयात्, ग्लायत् ।	,, ७।३।३२
ग्रामो वो दीयते, नो	६।४।६८	घातम् २ । ७।३।९४
दीयते । ८।१।२१	ग्लौचुकायनम् । ४।२।३९	घातयति । ७।३।३२
ग्राम्यः, ग्रामीणः ।	ग्लौचुकायनकः । ४।३।९९	,, ७।३।९४
४।२।९४	ग्लौचुकायनः । ४।१।९०	घातः । ७।३।९४
ग्रावग्राभ उत शंस्ता ।		घानिता, हन्ता । ६।४।६२
७।२।३४		घानिष्यते, हनिष्यते ।
ग्रावस्तुम् । ३।२।१७७		६।४।६२
ग्राहिता, ग्रहीता । ६।४।६२		घानिषीष्ट, वधिषीष्ट ।
ग्राहिषीष्ट, ग्रहीषीष्ट ।		६।४।६२
६।४।६२		
	घटग्रहः । ३।२।९*	
	घटयति । ६।४।९२	

घ

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
चतुरः कल्पयन्तः ।		चमति, विचमति ।		चलयति ।	१।३।८७
	६।१।१६७		७।३।७५*	चलाचलः ।	६।१।१२*
चतुर्णाम् ।	७।१।५५	चयनम् ।	१।३।८	चलाचलेषुः ।	६।२।१०८
चतुर्थः ।	५।२।५९	चयः ।	१।१।७२	च, वा, ह, अह, एव, एव-	
”	५।३।४९	”	३।३।५६	मित्यादि ।	१।१।३७
चतुर्दन् ।	५।४।१४१	चरकाः ।	४।३।१०७	चषालं ये अश्वयूपाय	
चतुर्धा ।	५।३।४२	चरमपुरुषः ।	२।१।५८	तक्षति ।	३।१।८५
चतुर्भुङ्क्ते ।	५।४।१८	चरमे, चरमाः ।	१।१।३३	चाक्रिणः ।	६।४।१६६
चतुर्युगम् ।	२।४।१७*	चरः, चलः, पतः, वदः ।		चाक्षुषं रूपम् ।	४।२।९२
चतुर्षु ।	८।४।४९		६।१।१२*	चाखायते, चखन्त्यते ।	
चतुष्टये ब्राह्मणानां नि-		चराचरः ।	६।१।१२*		६।४।४३
केताः ।	८।३।१०१	चरिष्णुः ।	३।२।१३६	चाचलिः ।	३।२।१७१*
चतुष्पवति, चतुः पवति ।		चर्कत्ति, चरिर्कत्ति, चरो-		चाटकैरः ।	४।१।१२८
	८।३।४३	कर्त्ति ।	७।४।९२	”	४।१।१२८*
चतुःस्तना ।	६।२।१६३	चर्चा ।	३।३।१०५	चाटुकारः ।	३।२।२३
चत्ता इतश्चासुतः ।	७।२।३४	चर्चापाठः ।	३।२।१	चाण्डालकिः ।	४।१।९७*
चत्थम् ।	३।१।२७*	चर्तिष्यति, चत्स्यति ।		चातुरं शकटम् ।	४।२।९२
चत्वारः ।	७।१।९८		७।२।५७	चातुराश्रम्यम् ।	
चत्वारिंशत् ।	५।१।५९	चर्म ।	३।३।२		५।१।१२४*
चनीकसीति ।	७।४।८४	”	३।४।७५	चातुर्दशं रक्षः ।	४।२।९२
चनीकस्यते ।	७।४।८४	चर्मणि द्वीपिनं हन्ति ।		चातुर्दशिकः ।	४।४।७१
चनीस्कथ्यते, चनीस्कन्दी-			२।३।३६*	चातुर्मासी ।	५।१।९४*
ति ।	७।४।८४	चर्मण्वती नदी ।	८।२।१२	चातुर्मास्यानि यज्ञकर्मा-	
चनो दधीत नाद्यो गिरो		चर्मतिलः ।	८।२।८*	णि ।	५।१।९४*
मे ।	४।४।१११	चर्मपूरं स्तृणाति ।	३।४।३१	चातुर्वर्ण्यम् ।	५।१।१२४*
चन्द्रमाः ।	६।४।१४	चर्मायति ।	१।४।१५	चातुर्वैद्यः ।	५।१।१२४*
चन्द्रमुखी, चन्द्रमुखा ।		चर्मायते ।	१।४।१५	चातुर्द्वौतुकः ।	४।३।७२
	४।१।५४	चर्यम् ।	३।१।१००	चात्वारिंशत्कः ।	५।१।२२
चन्द्रः ।	१।१।७	चलनः ।	३।२।१४८	चात्वारिंशानि ।	५।१।६२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
चान्द्रसामः ।	६।४।१७०	चिकीर्यति ।	६।४।१६	चित्तोऽग्निः ।	३।३।१३२
चान्द्रायणिकः ।	२।१।७२	,,	३।१।७	चित्रकरः ।	३।२।२१
चापल्यम्, चापलम् ।		चिकीर्षा ।	३।३।१०२	चित्रकललाटिकावती ।	
	५।१।१३०	चिकीर्षिता ।	६।४।१८		५।२।१२८
चाययति, चापयति ।		चिकीर्षितुमिच्छति ।		चित्रगुः ।	६।३।३४
	६।१।२४		३।१।७*	,,	२।२।३०
चारकोणम् ।	५।१।११	चिकीर्षुः ।	३।२।१६८	,,	१।२।४८
चारायणः ।	४।१।९९	चिकीर्षति ।	७।३।०८	चित्रजगद्भुजः ।	६।३।३४
,,	७।१।२	चिक्लृप्सति ।	१।३।९३	चित्रा ।	४।३।३४
,,	७।२।११८	,,	७।२।३०	चित्राजगद्गुः ।	६।३।३४
चारित्रतोऽतिगृह्यते ।		चिक्रम् ।	५।२।३३*	चित्रीयते ।	३।१।१९
	५।४।४६	चिक्लिदम् ।	६।१।१२*	चिनु ।	६।४।१०६
चारुकर्णी, चारुकर्णा ।		,,	३।३।९८*	चिनुतः ।	१।१।०
	४।१।२५	चिक्षियतुः ।	६।४।७७	,,	१।२।४
चार्मः ।	६।४।१४४*	चिक्षियुः ।	६।४।७७	चिनुहि३ इति, चिनुहीति ।	
चार्वाघाटः ।	३।२।४९*	चिचीषति ।	१।२।९		६।१।१३०
चालः, चलः ।	३।१।१४०	,,	७।३।९८	चिनुहि३ इदम् चिनुहीदम् ।	
चिक्रयामकः ।	३।१।४२	चिचेथ ।	७।२।६१		६।१।१३०
चिक्रिषति ।	७।२।७५	चिच्छेद ।	८।४।९४	चिन्ता ।	३।३।१०५
चिक्रिप्तिषति, चिक्रुत्सति ।		चिच्यावयिषति, चुच्या-		चिन्मथम् ।	८।४।४५*
	७।२।९७	वयिषति ।	७।४।८१	चिन्मात्रम् ।	२।१।७२*
चिकल्पिषते ।	१।३।९३	चिच्युषे ।	६।१।३६	चिन्वते ।	७।१।०
चिकाय, चिचाय ।	७।३।९८	चितवान् ।	१।१।९	चिन्वन्ति ।	१।२।४
चिकित्सति ।	३।१।९*	चितः ।	१।१।९	चिपिटम् ।	५।२।३३*
चिकिनम् ।	५।२।३३*	चितिः ।	३।३।९४	चीयते ।	१।२।२८
चिकीर्षकः ।	६।४।४८	चित्तं चिखाद, चिखेद ।		चीयात्, चीयते ।	७।४।२५
,,	१।१।९८		६।१।५२	चिरण्टी ।	४।१।२०*
,,	६।१।१९३	चित्तं दूषयति दोषयति		चिरत्नम् ।	४।३।२३*
चिकीर्षति ।	१।२।९	वा कामः ।	६।४।९१	चिरन्तनम् ।	४।३।२३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
चिल्लः ।	५१२३३*	चेलवनोपं वृष्टो देवः ।	३१४३३	चौरस्योज्जासनम् ।	२१३१६
चिह्नकन्थम् ।	६१२१२५	चैत्रवन्मैत्रस्य गावः ।	५११११६	चौरस्योज्जासयति ।	२१३१६
चुलुम्पां चकार ।	३११३५	चैत्रात्पूर्वः फाल्गुनः ।	२१३२९	चौरस्योन्नाटनम् ।	२१३१६
चुल्लः ।	५१२३३*	चैत्रिकः, चैत्रः ।	४१२२३	चौराद्भिमेति ।	२१३२८
चुश्च्योत ।	७१४६१	चैन्तितः ।	४११११३	चौरान् पश्यति ।	११४१५०
चुश्च्योतिषति ।	७१४६१	चोकूयते ।	७१४६३	चौरी ।	४१११९*
चूडालः, चूडावान् ।	५१२१९६	चोदयित्री सूनृतानाम् ।	६१११७४	चौरी, तापसी ।	६१४१७२
चूर्णपेषम् ।	३१४३५	चोपनः ।	३१२१४८	चौरैभ्य उद्विजते ।	११४२५
चूर्णिनोऽपूपाः ।	४१४२३	चोर चोर घातयिष्यामि	८११८	चौरैभ्यस्त्रायते ।	११४२५
चूर्तिः ।	७१४८९	त्वाम् ।	८११८	चौरैभ्यो बिभेति ।	११४२५
चेकीयते ।	६११२१	चोर चोर३ दस्यो दस्यो३	८१२१५५	चौरैभ्यो रक्षति ।	११४२५
चेक्रियः ।	३१११३४	घातयिष्यामि त्वाम् ।	३११२५	च्योषीढम् ।	८१३७८
चेकीयते ।	७१४२७	चोरयति ।	३११२५		
चेवीयते ।	७१४८२	चौराद्भयम्, चोरभयम् ।	२११३७		
चेच्छिद्यते ।	६११७५	चोलः ।	४१११७५*		
चेतन्ती सुमतीनाम् ।	६१११७७	चौडम् ।	५११११०*		
चेतयः ।	३१११३८	चौरङ्कारमाक्रोशति ।	३१४२५		
चेतव्यश्चयनीयो वा धर्म-		चौरस्य कुलम् ।	६१३२१		
स्त्वया मया चैत्रेण च ।	३१४३०	चौरस्य निप्रहणनम् ।	२१३१६		
चेतसा त्वां समीक्षते ।	८११२५	चौरस्य रुजति रोगः ।	२१३१६		
चेता ।	१११२				
चेता । स्तोता ।	७१३८४				
चेयम् ।	६११२१३				
चेयम्, जेयम् ।	३१११७				

छ

छत्रधारः ।	६१२७५
छत्रम् ।	६१४१७
छत्रोपानहम् ।	५१४१०६
छन्दस्यम् ।	४१४१३
छन्दस्यः, छान्दसः ।	४१३७१
छन्दोव्याख्यानम् ।	६१२१११

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
छन्नः । छादितः ।		छिन्नः ।	८२।४२	जगुरिः परार्चः ।	
	७२।२७	छिन्दुस्तराम् ।	८३।१०१*		७१।१०३
छद्य ।	६।४।९७	छिन्धि ।	६।४।१०१	जगृम्भाते दक्षिणमिन्द्र-	
छर्दिष्यति, छत्स्यति ।		छेत्ता ।	७।३।८६	हस्तम् ।	७२।६४
	७२।९७	,,	१।४।१०	जग्यवान् ।	२।४।३६
छागल आत्रेयः ।	४।१।११७	छेदनम् ।	७।३।८६	जग्यः ।	२।४।३६
छागलेयिनः ।	४।३।१०९	छैदिको वेतसः ।	२।१।६४	जगमनुः । जग्मुः ।	
छाग्यायनिः ।	४।१।१९२*	छयति ।	७।३।७६		६।४।९८
छात्रप्रियोऽनध्यायः ।				जगिम्युवा ।	३।२।१७१
	६।२।१६			जगिमवान्, जगन्वान् ।	
छात्रः ।	४।४।६२	ज			७।२।६८
छात्राणां छात्रेषु वा मैत्रः				जगिमः ।	३।२।१७१*
पटुः ।	२।३।४६	जक्षन् ।	७।१।७८	जग्राह, जग्रहिय ।	
छात्राणां दशमः ।	२।२।११	जक्षति ।	७।१।४		६।१।१७
छात्रिशालम् ।	६।२।८६	,,	६।१।६	जग्ले ।	१।१।२९
छात्रिशाला ।	६।२।८६	जक्षतुः ।	८।३।६०	जग्ले, मग्ले ।	३।४।११९
छादिषेयाणि तृणानि ।		,,	१।१।९८	जग्लौ ।	७।१।३४
	९।१।१३	जक्षतुः, जक्षुः ।	६।४।९८	,,	७।४।६०
छान्दसः ।	९।२।८४	जक्षिति ।	७।२।७६	जघन्यपुरुषः ।	२।१।९८
छान्दोग्यम् ।	४।३।१२९	जक्षिवान् ।	७।२।६७	जघन्यः ।	९।३।१०३
,,	४।२।४६	जगत् ।	३।२।१७८*	जघान ।	८।४।९४
छाययति ।	७।३।३७	जगतः कर्त्ता कृष्णः ।		,,	७।४।६२
छित् ।	३।२।१७८		२।३।६९	,,	७।३।९९
छितम्, छातम् ।		जगत्यम् ।	४।४।१२२	जघास, जक्षतुः, जक्षुः ।	
	७।४।४१	जगत्सृष्ट्वा ।	२।३।६९		२।४।४०
छिदा ।	३।३।१०४	जगरतुः ।	७।४।११	जघनतुः ।	१।१।९९
छिदुरम् ।	३।२।१६२	जगाद ।	७।२।११६	जघनतुः, जघुः ।	६।४।९८
छिन्नकम् ।	९।४।४	जगाम ।	७।४।६२	जघ्निमिन्नममित्रियम् ।	
छिन्नकर्णः ।	६।३।११९	जगाम किम् ।	३।२।११७		३।२।१७१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
जडिनवान्, जघन्वान् ।	७२।६८	जनता ।	४।२।४३	जपमनु प्रावर्षत् ।	२।३।८
जङ्गमीति, जंगमीति ।	७।४।८५*	जनमेजयः ।	३।२।२८	जपः ।	३।३।६१
जङ्गम्यते, जंगम्यते ।	७।४।८५*	„	६।३।६७	जम्पती ।	२।२।३१
जङ्घन्यते ।	७।३।५५	जनयति ।	६।४।९२	जम्पतीव ।	१।१।११*
जङ्घाकरः ।	३।२।२१	जनयति छलम् ।	१।३।८६	जम्भकः ।	३।१।१३३
जजनदिन्द्रम् ।	६।१।१९२	जनस्त्वा पश्यति मापि ।	८।१।२३	जम्भयति, जम्भकः जम्भः ।	७।१।६१
जजागार ।	३।१।३८	जनः ।	६।१।२०३	जम्बु ।	४।३।१६५
„	६।१।१	जनार्दनः ।	३।१।१३४	जम्बूः ।	४।३।१६६
जज्ञिः ।	३।२।१७१*	जनिध्वे, जनिध्वम् ।	७।२।७८	जयः ।	३।३।५६
„	३।२।१७१	जनिमा विवक्ति ।	७।४।७८	„	१।१।७२
जज्ञे, जज्ञाते ।	६।४।९८	„	२।४।७६	जयी ।	३।२।१५७
जङ्घम्यते ।	३।१।२४	जनिषे, जनिष्व ।	७।२।७८	जयोऽश्वः ।	६।१।२०२
जटाभिर्लापयते ।	१।३।७०	जनिष्ये, जनिष्य ।	७।२।७८	ज्ययः ।	६।१।८१
जटाभिस्तापसः ।	२।३।२१	जनिष्ठा उग्रः ।	६।४।७५	जरच्चित्रगुः ।	६।३।३४
जटिलो भीषयते ।	७।३।४	जनीयन्तोऽन्वयवः ।	७।४।३५*	जरतीचित्रगुः ।	६।३।३४
„	१।३।६८	जनुषान्धः ।	६।३।३*	जरन्, जरन्तौ, जरन्तः ।	३।२।१०४
जटिलो विस्मापयते ।	६।१।५७	जनो नौ पश्यति ।	८।१।२०	जरन्नैयायिकाः ।	२।१।४९
जठरं पृणध्यै ।	३।४।९	जनो वः पश्यति नोऽपि ।	८।१।२१	जरसम्, जराम् ।	७।२।१०१
जतूनि ।	१।१।४२	जनो वां पश्यति ।	८।१।२०	जरसः, जराः ।	७।२।१०१
जतूः ।	४।१।७१*	जन्यम् ।	३।१।२७*	जरसा मरते पतिः ।	३।१।८५
जनकः ।	३।१।१३३	जन्यः ।	४।४।९७	जरसौ, जरे ।	७।२।१०१
जनकः, जनः ।	७।३।३५	जन्या ।	४।४।८२	जरा ।	३।३।१०४
जनकीयम् ।	४।२।१३८*	जपमनु प्रावर्षत् ।	१।४।८४	जरीत्वा, जरित्वा ।	७।२।५५

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
जहति, जरिहति, जरी- हति ।	७११९२	जडिस्नम्बः ।	२११७२*	जाङ्गलपथिकम् ।	२११७७
जलजाक्षी ।	७११९२३	जडौ ।	७११९२	जाडारः ।	७११९३०
जलधिः ।	३३१९३	जह्यात् ।	६११९२८	जाजलाः ।	६११९४४*
जलपथः ।	७११७४	जह्वरतुः, जह्वरः ।		जाजायते, जज्जन्त्यते ।	
जलसरसम् ।	७११९४		७११९०		६११९३३
जलसाद्भवति, जलीभवति ।	७११९३	जंजपुकः ।	३२१९६६	जाज्वल्यते ।	७११९२४
		जंजप्यते, जंजपीति ।		जाज्याजाड्येन वा बद्धः ।	
जलपतिकि ।	७११७३*		७११८६		२११२९
जलपति जलपति ।	८११४	जंजनीति ।	७११८६	जातः, जातवान् ।	
जलपतिश्रुवम्, जलपति- लपतिश्रुवम् ।	८११२७	जंजम्यते ।	७११८६		६११९२
जलपयति धर्मं पुत्रं देववृत्तः ।	१११२२*	जागतः ।	७११९१७	जातायनः ।	७११९१०
जल्पाकः ।	३११९५५	जागरकः ।	७३१८५	जाती ।	७३१९६६
जल्पितम् ।	३३१९१४	जागरयति ।	७३१८५	जातु भोक्ष्यसे ।	८११९७
जवनः ।	३११९५०	जागरं जागरम् ।	३११२२	जातु यद्यदा यदि वा त्वा- दृशो हरिं निन्देन्नाव- कल्पयामि न मर्षयामि ।	
जहर्थ ।	७११६३	”	७३१८५		
जहार ।	७११६२	जागरः ।	७३१८५		
जहाहि, जहिहि, जहीहि ।	६११९१७	जागरा ।	३३१९०१*	जातुषम् ।	७११९३८
जहि ।	६११२२	जागराञ्चकार ।	३११३८	जातोक्षः ।	७११७७
”	६११३६	जागरितो वर्त्तते ।	७३१८५	जातपदी ।	७११९२
जहिजोडः ।	२११७२*	जागरुकः ।	३११९६५	”	११३७६
जहितः, जहीतः ।	६११९१६	जागतिः ।	७३१८५	जानाति ।	११३७६
		जागर्या ।	३३१९०१*	जानीते ।	७३१७९
जहित्यः, जहीत्यः ।	६११९१६	जागर्याव ।	३११९०४	जापयति ।	६११९८
जहि वृषण्यानि कृणुही		जागर्षि त्वम् ।	६११९९२	जाम्बवम् ।	७११९६५
पराचः ।	६११९२	जाग्रत् ।	७११७८	जाम्बेयः ।	७११९३५
		जाग्रति ।	६११६	”	६११९४७
		जाग्रति, जाग्रन्ति ।		जायते ।	७३१७९
			७११७९	जायते, जन्त्यते ।	६११९३
			७११४		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
जायाधनस्तिलकालकः ।		जिष्णुः ।	१११५	जीविकाकृत्य ।	११४७९
३१२५३		”	३१२१३९	जीविकापन्नः ।	२१२४
जायाधनो ना ।	३१२५२	”	११३८	जीविकाप्राप्तः ।	२१२४
जायापती ।	२१२३१*	जिहते ।	६१४११२	जुगुप्सते ।	३११५*
जायुः ।	३३११	जिह्वीते ।	७१४७६	जुगुप्सिषते ।	३११७
जारभरा ।	३१११३४	जिह्वाञ्चकार ।	३११३९	जुघुक्षति ।	७२१२२
जाराः ।	३३३२०*	जिह्वाय ।	३११३९	जुषाणो अग्निराज्यस्य ।	
जिगमिषति ।	२१४४७	जिह्वेति ।	६१११९२		६११११८
”	७२१५८	जिह्वामग्ने चक्षुषे हव्यवा-		जुष्टं देवानाम् ।	
जिगरिषति ।	७२१७५	द्वाश्म् ।	८१२१०		६११२१०
जिगाय ।	७३१५७	जिह्वामूलीयम् ।	४३१६२	जुष्टः ।	६११२०९
जिगीषति ।	७३१५७	जीनः ।	६१४१२	जुष्यः ।	३१११०९
जिघत्सति ।	७१४४९	”	६१११६	जुह्वाञ्चकार ।	३११३९
”	२१४३७	”	८१२४४	जुहाव ।।	३११३९
जिघर्त्ति सोमम् ।	७१४७८	जीमूतस्येव ।	२१२१८*	”	६११३३
जिघांसति ।	६१४१६	जीरदानुः ।	६११६६	”	६११८५*
”	७३१५५	जीर्णः, जीर्णवान् ।		जुहावयिषति ।	६११३२
जिघृक्षति ।	७२११२		३१२१०४	जुहुतः ।	१११६३
”	११२१८	जीवकः ।	३१११९०	जुहुधि ।	६१४१०१
जिघ्रति ।	७३१७८	जीवका, भवका ।	७३१४५*	जुहुषति ।	६११३३
जिघ्रः ।	३१११३७	जीवग्राहं गृह्णाति ।		जुहूः ।	३१२१७८*
जिजावयिषति ।	७१४८०		३१४३६	जुहोति ।	६१११०
जिज्ञपयिषति, जीप्सति ।		जीवतात्, जीवतु ।		”	६११४
	७२१४९		७११३५	”	१११६१
जिज्यिथ ।	६१११७	जीवतात्, जीव ।		”	२१४७५
जिज्यौ ।	६१११७		७११३५	जुहोथ ।	७२१६१
जित्यो हलिः ।	३११११७	जीवनाशं नश्यति ।		जुह्वत् ।	६१११५
जित्वरः ।	३१२१६३		३१४४३	जुह्वति ।	७११४
जिन्नाति ।	६१११६	जीवसे ।	१११३९	”	६११५
				”	६१४८७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
जुह्वतु ।	६।१।८७	ज्ञातिपुत्रः ।	६।२।१३३	ड	
जूतिः ।	६।३।९७	ज्ञातेयम् ।	७।१।१२७		
जूतिः ।	६।१।२०	ज्ञानम् ।	७।१।२४		
जूः ।	३।२।१७८	„	२।३।४६		
जूः, जुवौ ।	३।२।१७७	ज्ञानवान् ।	८।२।९	डाकिनी ।	४।२।९१
जूः, जूरौ, जूरः ।	६।१।२०	ज्ञानानि ।	७।१।७२	डिड्ये ।	८।१।२४
जैगिल्यते ।	३।१।२४	„	७।१।२०	डित्यः ।	६।२।४२
„	८।२।२०	ज्ञाने ।	७।१।१९	डुडौके ।	८।१।२४
जेघीयते ।	७।३।२६	„	६।१।१४८*	डुडौके, डुडौकिपते ।	७।१।२९
जेघनीयते ।	७।१।३०*	जीप्नति ।	७।१।२२	त	
जेघ्रीयते ।	७।१।३१	ज्या इयम् ।	६।१।१२७*		
जेरतुः, जजरतुः ।	६।१।१२४	ज्यायान् ।	६।१।१६०		
जेरिथ, जजरिथ ।	६।१।१२४	ज्येष्ठतार्ति बर्हिषदम् ।	५।१।४१		
जेरुः, जजरुः ।	६।१।१२४	ज्येष्ठः, ज्यायान् ।	५।३।६२	तक्तृष्टे ।	६।१।१६३
जैमिनिकढारः ।	२।२।३८	„	५।३।६१	तकाम् ।	७।३।४५
जैवन्तायनः ।	४।१।१०३	ज्येष्ठा ।	४।१।४	तक्यम् ।	३।१।९७*
जैवन्तिः ।	४।१।१०३	ज्योतिष्टोमः ।	८।३।८३	तक्षकस्य सर्पस्य ।	२।२।११
जैह्वाशिनेयः ।	६।१।१७४	ज्योत्स्ना ।	५।२।११४	तक्षकीयः ।	४।२।९१*
जोषिषत् ।	३।१।९४	ज्यौत्स्नः ।	५।२।१०३*	तक्षायस्कारम् ।	२।१।१०
„	३।१।९४	ज्वलनः ।	३।२।१५०	तक्षगोति, तक्षति ।	३।१।७६
जोषिषत्, तारिषत् मन्दि-	३।१।७	ज्वालः, ज्वलः ।	३।१।१४०	तङ्कथञ्चित्रपक्षण्डोयमानन्न-	
षत् ।	३।१।७	झ		भल्यम्पुरुषोऽवधीत् । तं	
जोहूयते ।	६।१।३३			कथं चित्रपक्षं डीयमानं	
झका ।	७।१।४३			नभःस्थं पुरुषोऽवधीत् ।	८।१।९९
झका, झिका ।	७।३।४७				
झसः, झपितः ।	७।२।२७	झाझरः, झाझरिकः ।	४।१।२६		
झः ।	३।१।१३९				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
तच्छिवः ।	८१४१९	तन्नत्यः ।	४१२१०४	तन्तुवायो नाम कृमिः ।	
तच्छिवः, तच्छिवः ।	८१४६३	तत्र भवन्तम् ।	९१३११४		६१२१७७
तच्छलोकेन, तच्छलोकेन ।	८१४६३*	तत्र भवान् ।	९१३११४	तन्त्रकः ।	९१२१७०
	८१४६३*	तत्र भवान् गार्ग्यायणः ।	४१११६६*	तन्त्रम् ।	७१२१९
तत् ।	२१३१४६	तत्र भवान् भुङ्क्तम्, इहा-		तन्द्रालुः ।	३१२१९८
ततः ।	२१३१४६	स्ताम् ।	३१३१६२	तन्मात्रम् ।	८१४१४*
तटी ।	४११६३*	तत्रभुक्तम् ।	२१११४६	तन्वं पुषेम ।	६१४१७७
”	२१३१४६	तत्र शालायाम् ।	२१४१८२	तपस्यति ।	३१११९*
तटीका ।	८१४१४१	तथा, यथा ।	९१३१२३	तपस्वी ।	९१२१०२
तद्, तद् ।	८१२१९	तदा ।	९१३१९९	तस्मिन्सम् ।	९१४१८१
तण्डुलानोदनं पचति ।	११४१९१	”	१११३८	तप्यते तपस्तापसः ।	३१११८८
ततस्त्यः ।	४१२१०४	तदा, तदानोम् ।	९१३११९	तमसस्पारमस्य ।	
ततः ।	९१३११	तदिदं शुक्लम् ।	११२१६८		८१३१९३
”	११११३८	तदीयम् ।	११११७४	तमसाकृतम् ।	६१३१३
”	६१४१३७	तदीयः ।	४१२११४	तमसो गा अदुक्षत् ।	
”	९१३१७	तद्विः, तद्विः ।	८१४१६२		३१११८९
तदुरिः ।	७१११०३	तद्वयङ् ।	६१३१९२	तमं तमम्, तामं तामम् ।	
ततौऽसौ भवति तन्तुः ।	३१४१७९	तनुच्छत् ।	६१४१९७		६१४१९३
	३१४१७९	तनुवं पुषेम ।	६१४१७७	तमित्वा, तान्त्वा ।	
तत्करः ।	३१२१२१	तनू इति ।	१११११९		७१२१९६
तत्करा ।	३१२१२१	तनूनपादुच्यते ।	६१२११४०	तमी ।	३१२१४१
तत्, तद् ।	७११२३	तनोति, सनोति, करोति ।	३१११७९	तमोपहः सूर्यः ।	३१२१९०
तत्त्वं नयते ।	११३१३६	”	६१४१३९	तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्ति ।	
तत्पञ्चमः ।	६१२१६२	तन्तिपालः ।	६१२१७८		८११६९
तत्र ।	११११३८	तन्तिः ।	७१२१९	तरङ्गापन्नस्तः ।	२१११३८
”	९१३११०	तन्तुवायः ।	३१२१२	तरति ।	११११३
तत्रकृतम् ।	२१११४६	”	६१२१७६	”	७१११०२*
		”		”	७१३१८४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
तरिता ।	१११२	तस्मिन् त्वा दधाति ।		ताम्यति ।	७३१७७
तरीतन् ।	६११११६		८१३८	तामिन्वः ।	५१२१०३७
तरीता, तरिता ।	७२१३८	तस्मै ते नमः इत्येव ।		तामिन्वा ।	५२१११४
तरुणी ।	४११११*		८११२६*	तायते, तन्यते ।	६११४४
तरुतारं रथानाम् ।	तरु-	तस्येदिमे प्रवणे ।		तारका ।	७३१४२*
तारम् ।	७२१३४		६२११७८	तारकितं नमः ।	५२१३६
तर्दिष्यति, तत्स्यति ।		तं प्रत्यथा, पूर्वथा, विश्वये-		तारिष्यन् ।	३११३४
	७२१७७	मथा ।	५३११११	,,	३१११६
तर्पिता, ब्रह्मा, तर्सा ।		तं भवन्तं ततो भवन्तम् ।		तार्कवम् ।	४३११३७
	७२१४२		५३११४	तालं धनुः ।	४३११२*
,,	६१११९	ता अनुप्योच्यावयताम् ।		तावकः ।	४३१२
तपित्वा, तृपित्वा ।			७११३९	तावकीनः ।	४३१३
	१११२९	ताक्षशिलः ।	४३११३	तावतिकः ।	५११२३
तर्हि ।	५३१२०	ताक्ष्यः ।	६१११३९	तावतिथः ।	५२१०३
तर्हि, तदा, ।	५३१२१	ता ता पिण्डानाम् ।		तावत्कः ।	५११२३
तलुनी ।	४१११९*		६११७०	तावत्कृत्वः ।	१११२३
तल्लयः ।	८११६०	ताडक, ताडशः ।	३२१६०	तावद्द्वयसम् ।	५२१३७*
तव ।	७११२७	ताडक, ताडशः, तावान् ।		तावान् ।	५२१३९
तव पठ्यायिः ।	३३१३८		६३१९१	ता वामेपे ।	३१११९
तव, सम ।	७२१९०	ताडक्षः ।	६३१९१*	तिककितवाः ।	२११६८
,,	७२१९६	ताडक्षः, सडक्षः ।		तितनिषति, तितांसति,	
तवल्कारः ।	६११८७		३२१६०*	तितंसति ।	७२१४९*
तव विशायः ।	३३१३९	तानि ।	१२१७२*	तितरीषति, तितरिषति,	
तवोति, तौति ।	७३१९९	तानीमानि शुक्लानि वा ।		तितीर्षति ।	७२१४
तष्टवान् ।	८२१२९		१२१६८	तितांसति, तितंसति ।	
तत्करः ।	६१११९७*	तान्तुवायिः ।	४१११९३		६१११७
तत्स्थौ ।	७११३४	तान्तुवाय्यः ।	४१११९२	तितिक्षते ।	३१११९
,,	७११६१	तापसपर्वतौ ।	२२१३४*	तिमिङ्गिलगिलः ।	
तस्थिथ ।	६११६४	तापसः ।	५२११०३		६३१७०*

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
तिमिङ्गिलः । ६।३।७०*	तिलोदरी, तिलोदरा । ४।१।९९	तीर्थं तीर्थः । २।४।३१
तिरश्चः, तिरश्चा । ६।३।९४	तिल्पिञ्जः । ४।२।३६*	तुग्रियासु, तुग्र्यासु । ४।४।११९
तिरस्कृतां, तिरःकर्ता । ८।३।४२	तिल्यम् । ९।१।७	तुङ्गनासिका, तुङ्गनासिका ४।१।९९
तिरस्कृत्य । तिरस्कृत्वा । १।४।७२	तिल्यम्, तैलीनम् । ९।२।४	तुन्नौके, तुन्नौकिषते । ७।४।९९
तिरःकृत्य । तिरः कृत्वा । १।४।७२	तिष्ठति । ७।३।७८	तुदति, तुदति । ३।१।७७
तिरोभूतम् । तिरोभूय । १।४।७१	तिष्ठते । १।३।२३	तुदती, तुदन्ती वा कुले । ७।१।८०
तिर्यक्कृत्य, तिर्यक्कृत्वा, १।४।७१	तिष्ठद्गु । २।१।१७	तुदती, तुदन्ती वा ब्रा-
तिर्यक्कारं वा गतः । ३।४।६०	तिष्ठासति । ८।४।९४	ह्मणी । ७।१।८०
तिर्यङ्, तिर्यञ्चौ, तिर्यञ्चः । ६।३।९४	तिष्ठ्यपुनर्वसवीयमहः । ४।२।६	तुन्दपरिमृजोऽलसः । ३।२।९*
तिलकटम् । ९।२।२९*	तिष्ठ्यपुनर्वसू दृश्येते । १।२।६३	तुन्दवान् । ९।२।११७
तिलतैलम् । ९।२।२९*	तिष्ठ्यः । ४।३।३४	तुन्दिकः । ९।२।११७
तिलन्तुदः । ३।२।२८*	तिसृणाम् । ६।४।३	तुन्दिभः । ९।२।१३९
तिलपल्लम् । ६।२।१३९	तिसृभिः, चतसृभिः । ७।२।९९	तुन्दिलः । ९।२।११७
तिलपिञ्जः । ४।२।३६*	तिस्रः, चतस्रः । ७।२।९९	तुन्दी । ९।२।११७
तिलपेजः । ४।२।३६*	तिस्त्रो द्यावः सवितुः । ६।१।१६६	तुभ्यम्, मह्यम् । ७।२।९९
तिलमयम् । ४।३।१४९	तीक्ष्णशृङ्गी, तीक्ष्णशृङ्गा । ४।१।९९	तुभ्यं द्विन्वानः । ६।१।२२
तिलमिश्राः । ६।२।१९४	तीर्त्वा, तीर्णः, तीर्णवान् । ७।२।११	तुराषाद्, तुराषाड् । ८।३।९६
तिलान्द्रव्यावपति । १।१।७	तीर्थकाकः । २।१।४२	तुरीयः । ९।२।९१*
तिलेभ्यः प्रतियच्छति मा- १।४।९२	तीर्थञ्चाङ्क्षः । २।१।४२	
षान् । २।३।११		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
तुर्यः ।	५।२।५१*	तृणसम् ।	४।२।८०	ते नोऽवन्तु रथतः ।	
तुलाप्रग्राहेण, प्रग्राहेण वा		तृणसिंहः ।	६।२।७२		६।१।११६
चरति वणिक् ।	३।३।५२	तृणेढि, तृणेश्चि, तृणेश्चि ।		ते नो अवत ।	६।१।११६
तुलोपमा वा कृष्णस्य			७।३।९२	तेभिष्ट्वा ।	८।३।१०३
नास्ति ।	२।३।७२	तृण्या ।	४।२।४९	तेभ्यो द्युम्नम् ।	६।१।१८२
तुल्यम् ।	४।४।९१	तृतः ।	६।४।३७	तेरतुः, तेरुः ।	६।४।१२२
तुल्यश्चेतः ।	२।१।६८	तृतीयस्याः, तृतीयायाः ।		तेरिथ ।	६।४।१२२
”	६।२।२		७।३।११५	तेषां पाहि श्रुधीहम् ।	
तुल्यः, सदृशः, समो वा					६।१।१८२
कृष्णस्य, कृष्णेन वा ।		तृतीयस्यै, तृतीयायै ।		तैकायनिः ।	४।१।१०४
	२।३।७२		७।३।११५	तैकायनिः पिता पुत्रश्च ।	
तुवीतः तुतः ।	७।३।९५	तृतीयः ।	५।२।५५		२।४।५८
तुषजः ।	६।२।८२	तृतीयाकरोति ।	५।४।५८	तैङः ।	४।३।६६
तुष्टुव, तुष्टुम ।	७।२।१३	तृतीयाय तृतीयस्मै ।		तैतिलकद्रुः ।	६।२।४२
तुष्टूषति ।	६।४।१६		१।१।३६*	तैतिलाः ।	६।४।१४३*
”	८।३।६१	तृतीयिकः ।	५।१।४८	तैत्तिडिकम् ।	४।३।१३७
”	१।२।९	तृतीयो भागः ।	५।३।४८	”	४।४।४
तुतुजानः ।	६।१।७	तृप्नोति ।	८।४।३९	तैत्तिरीयाः ।	४।३।१०२
तूर्णः त्वरितः ।	७।२।२८	तृप्राहुः ।	५।२।१२१*	तैर्थकः ।	४।२।१२७
तूष्णीकः ।	५।३।७१*	तृम्फति ।	७।१।५९*	तैर्थः ।	४।३।७६
तूष्णीकामास्ते ।	५।३।७१*	तृष्णक् ।	३।२।१७२	तैलकम् ।	५।३।८५
तूष्णीम्भूय, तूष्णीम्भूत्वा,		तृङ्गणम् ।	८।४।२	तैलखलिः ।	४।१।१७३
तूष्णीम्भावम् ।	३।४।६३	ते ।	१।२।७२*	तैलपेषम् ।	३।४।३८
तूः, तुरौ, तुरः, तूर्णः,		”	७।१।१७	तैलम्पाता स्वधा ।	
तूर्तिः ।	६।४।२१	तेत्तिके ।	७।४।६५		४।२।५८
तूः, तुरौ, तूरः ।	६।४।२०	तेन भवता, ततो भवता,		”	६।३।७१
तृचं सूक्तम् ।	६।१।३७*	तत्र भवता ।	५।३।१४	तैषम् ।	४।३।१६
तृणजम्भा ।	५।१।१२५	ते नो अवन्तु ।	६।१।११६	तैषमहः ।	६।४।१४९
				तैषः पौषः ।	६।४।१४९*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
तैषी रात्रिः ।	६।४।१४९	त्रिकाण्डा ।	४।१।२३	त्रियम्बकम् ।	त्र्यम्बकम् ।
तोत्त्रम् ।	३।२।१८२	त्रिगुणाकरोति क्षेत्रम् ।			६।४।७७*
तोमरग्रहः ।	३।२।९*		५।४।५९	त्रिमुङ्क्ते ।	५।४।१८
तोष्टूयते ।	७।४।२५	त्रिचतुराः ।	५।४।७७*	त्रिलोकी ।	४।१।२१
तौदेयः ।	४।३।९४	त्रिचत्वारिंशत्, त्रयश्चत्वा-		त्रिवाषिकः ।	७।३।१६
तौरायणिको यजमानः ।		रिंशत् ।	६।३।४९	त्रिवेदः ।	४।१।८८
	५।१।७२	त्रितयम् ।	५।२।४३	त्रिष्करोति, त्रिः करोति ।	
तौल्वलायनः ।	२।४।६१	त्रिधा ह श्यावमश्विना			८।३।४३
तौल्वलिः पिता ।	२।४।६१	विकस्तम् ।	७।२।३४	त्रिष्टुब्भसति, त्रिष्टुब् ह-	
त्मना देवेषु ।	६।४।१४१	त्रिनावम् ।	५।४।९९	सति ।	८।४।६२
त्यागः ।	६।१।२१६	त्रिनिष्कम्, त्रिनैष्कम् ।		त्रिष्टः ।	८।३।९७
"	३।३।१८		५।१।३०	त्रिद्वायणी, चतुर्द्वायणी	
"	७।३।५२	त्रिपथम् ।	२।४।१७*	बाला ।	४।१।२७*
त्यागिमम् ।	४।४।२०*	त्रिपाद्, त्रिपदी ।	४।१।८	त्रिशकः ।	६।४।१४३
त्याज्यम् ।	७।३।६६*	त्रिपादूर्ध्वः ।	६।२।१९७	त्रिशत् ।	५।१।५९
त्रपा ।	३।३।१०४	त्रिपुरुषी, त्रिपुरुषा ।		त्रिशतकः ।	५।१।२४
त्रपिष्ठः, त्रपीयान् ।			४।१।२४	त्रिंशं शतम् ।	५।२।४६
	६।४।१५७	त्रिभिष्टुं देव ।	६।१।१७९	त्रिंशिनो मासाः ।	५।१।६१
त्रपूणि ।	१।१।४२	त्रिभिष्टुं देव सवितः ।		त्री रुद्रेभ्यो अवपथाः ।	
त्रप्ता, तर्प्ता ।	६।१।५९		८।३।१०३		३।१।२२१
त्रयाणाम् ।	७।१।५३	त्रिभुवनम् ।	२।४।१७*	त्रुव्यति, त्रुटति ।	३।१।७०
त्रयोदश ।	६।३।४८	त्रिभुवनविधाता ।		त्रेपे, त्रेपाते, त्रेपिरे ।	
"	६।२।३५		२।२।१५		६।४।१२२
त्रयोविंशतिः ।	६।३।४८	त्रिमास्यः ।	५।१।८२	त्रेसतुः, तत्रसतुः ।	
त्रस्तुः ।	३।२।१४०	त्रिमुनि ।	२।१।१९		६।४।१२४
त्रस्त्यति, त्रसति ।	३।१।७०	त्रिमूर्धः ।	५।४।११५	त्रेसिथ, तत्रसिथ ।	
त्राणः, त्रातः ।	८।२।५६	"	६।२।१९७		६।४।१२४
त्राध्वं नो देवाः ।	२।४।७३	त्रिमूर्धानं सप्तर्द्धिमम् ।		त्रेसुः, तत्रसुः ।	६।४।१२४
त्रापुषम् ।	४।३।१३८		६।२।१९७	त्रैगर्तकः ।	४।२।५३
त्रि	६।०।१७७			"	४।२।१२४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
त्रैगुणिकः ।	४।१।३०	त्वत्, मत् ।	४।१।३२	त्वं कटं कुरु ।	३।३।१६३
त्रैधम्, त्रिधा, त्रेधा ।	२।३।१७	त्वत्तरः, मत्तरः ।		त्वं ज्योतिषा विसमो	
”	२।३।१८		४।२।८८	ववर्थ ।	४।२।६४
त्रैलोक्यम् ।	२।१।१२४	त्वत्पुत्रः, मत्पुत्रः ।		त्वं भवसि ।	३।१।६९
त्रैविद्यः ।	४।२।३०*		४।२।९८	”	१।१।१०७
त्रैशङ्कवम् ।	४।२।७९	त्वदीयम् ।	१।१।७४	त्वं भारं वहः ।	३।३।१७२
त्रैष्टुभम् ।	४।२।२९*	त्वदीयः, मदीयः ।		त्वं रजिष्ठमनुनेषि ।	
त्रैस्वर्यम् ।	२।१।१२४		४।२।७८		६।४।१६२
त्रैहायनम् ।	२।१।१३०	त्वद्यति, मद्यति ।		त्वं स्त्री, अहं स्त्री ।	
त्रैशानि ब्राह्मणानि ।			४।२।९८		४।२।९८
	२।१।६२	त्वद्यते, मद्यते ।	४।२।९८	त्वं स्म अध्यापय ।	
त्र्यन्यः ।	२।२।३९*	”	३।१।११		३।३।१६६
त्र्यन्याय ।	१।१।२९	त्वन्नाथः, मन्नाथः ।		त्वाम्, माम् ।	४।२।८७
त्र्यम्बकम् ।	६।४।७७*		४।२।९८	”	४।२।९७
त्र्यहः ।	२।१।८९	त्वम् ।	४।१।२८	”	४।१।२८
त्र्यहीनः ।	६।४।१४९	त्वमहग्रामं गच्छ ।		त्वावतः पुरुवसो ।	
त्रयायुषम् ।	२।१।७७		८।१।६१		२।१।६१*
त्वक्षु ।	८।३।९७	त्वम्, अहम् ।	४।२।९*	त्वे रयिं जागृवांसो अनु-	
त्वक्स्त्रजम् ।	२।१।१०६	”	”	४।२।२४	२।१।८०
त्वङ्करोषि, त्वं करोषि ।		त्वया कटः कर्त्तव्यः ।		त्वोत्तासः ।	६।२।४८
	८।४।९२		३।३।१६३		
त्वङ्मयम् ।	४।३।१४४	त्वया भारो वोढव्यः ।			
त्वचयति ।	३।१।२९		३।३।१७२		
त्वचिष्ठः, त्वचीयान् ।		त्वया, मया ।	४।२।९७		
	२।३।६९	”	”		
त्वचिसारः ।	६।३।९	त्वया मयान्यैश्च भूयते ।		दक्षिणतः ।	२।३।२८
त्वत्काः ।	२।२।७८		३।४।६९	दक्षिणतः शये ।	७।१।४१
त्वत्, मत् ।	४।२।९०*	त्वयि, मयि ।	४।२।८९	दक्षिणतारं दक्षिणतीरम् ।	
”	”	”	”		६।३।१०९*

द

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
दक्षिणपाञ्चालकाः ।	दण्डेन ताडम् । ३।४।४८	ददाति । ६।१।१०
७।३।१३	दण्डेनोपघातम् । ३।४।४८	ददिर्गाः । ३।२।१७१
दक्षिणपूर्वस्यै । १।१।२८	दण्डोपघातं गाः कालयति ।	” २।३।६९
दक्षिणपूर्वा । २।२।२६	३।४।४८	ददिवान् , पपिवान् ।
दक्षिणपूर्वायै । १।१।२८	दण्ड्यः । ५।१।६६	३।२।१०७
दक्षिणा ग्रामात् ।	दत्तः, दन्तान् । ६।१।६३	” ७।२।६७
२।३।२९	दत्तकः । ५।३।८३*	ददत् । ३।२।१७८*
दक्षिणीयः, दक्षिण्यः ।	दत्त किमात्थ ३ ।	ददृशिवान् । ददृश्वान् ।
५।१।६९	८।२।९९	७।२।६८*
दक्षिणे, दक्षिणाः ।	दत्तभार्या । ६।३।४२	ददौ । ८।४।५४
१।१।३४	दत्तः । ६।१।२०५	ददृभ्याम् । १।४।१७
दक्षिणेन । ५।३।३५	दत्तः, दत्तवान् । ७।४।४६	ददृतुः, ददृः । ७।४।१२
दक्षिणेन ग्रामं, ग्रामस्य	दत्ताभार्यः । ६।३।३८	ददृष्ट, ददृशित्थ । ७।२।६५
वा । २।३।३१	दत्तामानिनी । ६।३।३८	दधत् । ७।१।७८
दक्षिणेर्मां मृगः ।	दत्तिकः । ५।३।८३*	दधति, दधन्ति । ७।१।७९
५।४।१२६	दत्तियः । ५।३।८३*	दधती । ६।१।१७३
दग्धा, दग्धुम् । ८।२।३२	दत्तिलः । ५।३।८३*	दधतुः, दधुः । ६।४।६४
दण्डताडम् । ३।४।४८	दत्तिः । ७।४।४६	दधद्रत्नानि दाशुषे ।
दण्डपाणिः । २।२।३७*	ददत् । ६।१।५	७।३।७०
दण्डमुत्तनयते । १।३।३६	ददति । ७।१।४	दधः, धायः । ३।१।१३९
दण्डहस्तः । १।१।१०	” ६।१।५	दधातन द्रविणं चित्रमस्मै ।
दण्डाग्रम् । १।१।५०	ददति, ददन्ति । ७।१।७९	७।१।४५
” १।१।९	ददत् , ददतौ, ददतः ।	दधाना इन्द्रे । ६।१।१८९
दण्डादण्डि । २।२।२७	७।१।७८	दधासि रत्नं द्रविणं च
दण्डिकः । ५।२।११५	दददाते । ६।४।१२६	दाशुषे । ६।१।१९०
दण्डिनी । ४।१।५	दददिरे । ६।४।१२६	दधि । १।४।११०
दण्डी । ६।४।१३	दददं । ६।४।१२६	दधि २ । ७।१।२३
” ५।२।११५	ददरतुः, ददरः । ७।४।१२	” १।२।२७
दण्डेन घटः । २।३।२३	ददः, दायः । ३।१।१३९	दधि, दधि । ८।४।५७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
दधिकदृक् ।	६।२।१२६	दन्तजातः ।	६।२।१७१	दयाञ्चके ।	३।१।३७
दधिवनः ।	३।३।७७	दन्तजाता ।	७।१।२२*	दयालुः ।	३।२।१२८
दधिघृतं, दधिघृतं ।		दन्तयोर्हन्ति कुञ्जरम् ।		दरः ।	३।३।२८
	२।१।१२		२।३।३६*	दग्निद्रति ।	६।१।६
दधिनी ।	७।१।१९	दन्तलेखकः ।	६।२।७३	दग्निद्रत् ।	७।१।७८
दधिपयसी ।	२।१।१४	„	२।२।१७	दग्निद्रागम् ।	६।१।११४*
दधि शीतम् ।	१।१।१०	दन्तावलः ।	६।३।११८	दग्निद्राति ।	६।१।११२
दधिसात् ।	८।३।१११	दन्तावलो दस्ती ।		दग्निद्राञ्चकार ।	३।१।३२
दधि सिञ्चति ।	८।३।१११		२।२।११३	दग्निद्रितः ।	६।१।११४
दधिस्यति, दध्यस्यति ।		दन्तुरः ।	२।२।१०६	दग्निद्रिता ।	६।१।११४*
	७।१।२१*	दन्तोष्ठम् ।	२।१।१७	दग्निद्रिता, दग्निद्रायकः ।	
दधिः ।	३।२।१७१*	दन्त्यम् ।	२।१।६		३।१।१३३
दधीचः, दधीचा, दधीचे ।		„	७।३।२२	दग्निद्रिथः ।	६।१।११४
	६।१।१३८	दन्तशूकः ।	३।२।१६६	दग्निद्रिमः ।	६।१।११४
दधीचः पश्य ।	६।३।१३८	दन्तमणः ।	३।२।१२०	दग्निद्रिवः ।	६।१।११४
दधीनि ।	७।१।२०	दर्भकुण्डम् ।	६।२।१३६	दरी ।	३।२।१२९
„	१।१।४२	दर्भचीरम् ।	६।२।१३२	दर्धर्त्ति ।	७।१।६२
दधृक् ।	३।२।२९	दमदमाकरोति ।		दर्धर्षि ।	७।१।६२
दध्ना, दध्ने ।	७।१।७९		६।१।१००	दर्पेण ।	८।१।२
दध्यन्न । दध्यन्न ।	१।१।१०९	दमयते ।	१।३।८९	दर्भमूली ।	७।१।६४
„	१।१।२८	दमयन्तं पृतन्युम् ।		दर्शनीयकल्पा ।	६।३।३२
दध्यन्न, मध्वन्न ।	६।१।७२		७।१।३९	दर्शनीयतरा, दर्शनीयतमा	
„	८।२।२३*	दमित्वा, दान्त्वा ।			६।३।३२
दध्योदनः ।	२।१।३४		७।२।२६	दर्शनीयदेशीया ।	६।३।३२
दनीध्वंसः ।	२।१।७४	दमी ।	३।२।१४१	दर्शनीयपाशा ।	६।३।३२
दनीध्वस्यते, दनीध्वंसी-		दमूना गृहपतिर्दमे ।		दर्शनीयपूर्वः ।	६।२।२२
ति ।	७।१।८४		६।२।१८	दर्शनीयमानिनी ।	
दन्तच्छदः ।	३।३।११८	दम्पती ।	२।२।३१		६।३।३६
„	६।१।२६	दम्पतीव ।	१।१।११*	दर्शनीयमानी ।	३।२।८२

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
दक्षिणपाञ्चालकाः ।	दण्डेन ताडम् । ३।४।४८	ददाति । ६।१।१०
७।३।१३	दण्डेनोपघातम् । ३।४।४८	ददिर्गाः । ३।२।१७१
दक्षिणपूर्वस्यै । १।१।२८	दण्डोपघातं गाः कालयति ।	” २।३।६९
दक्षिणपूर्वा । २।२।२६	३।४।४८	ददिवान् , पपिवान् ।
दक्षिणपूर्वायै । १।१।२८	दण्ड्यः । ९।१।६६	३।२।१०७
दक्षिणा ग्रामात् ।	दत्तः, दन्तान् । ६।१।६३	” ७।२।६७
२।३।२९	दत्तकः । ९।३।८३*	ददत् । ३।२।१७८*
दक्षिणीयः, दक्षिण्यः ।	दत्त किमात्थ ३ ।	ददृशिवान् । ददृश्वान् ।
९।१।६९	८।२।९९	७।२।६८*
दक्षिणे, दक्षिणाः ।	दत्तभार्या । ६।३।४२	ददौ । ८।४।९४
१।१।३४	दत्तः । ६।१।२०९	ददभ्याम् । १।४।१७
दक्षिणेन । ९।३।३९	दत्तः, दत्तवान् । ७।४।४६	ददन्तुः, ददुः । ७।४।१२
दक्षिणेन ग्रामं, ग्रामस्य	दत्ताभार्यः । ६।३।३८	ददृष्ट, ददृशित्थ । ७।२।६९
वा । २।३।३१	दत्तामानिनी । ६।३।३८	दधत् । ७।१।७८
दक्षिणेमां मृगः ।	दत्तिकः । ९।३।८३*	दधति, दधन्ति । ७।१।७९
९।४।१२६	दत्तियः । ९।३।८३*	दधती । ६।१।१७३
दग्धा, दग्धुम् । ८।२।३२	दत्तिलः । ९।३।८३*	दधतुः, दधुः । ६।४।६४
दण्डताडम् । ३।४।४८	दत्तिः । ७।४।४६	दधद्रत्नानि दाशुषे ।
दण्डपाणिः । २।२।३७*	ददत् । ६।१।९	७।३।७०
दण्डमुन्नयते । १।३।३६	ददति । ७।१।४	दधः, धायः । ३।१।१३९
दण्डद्वस्तः । १।१।१०	” ६।१।९	दधातन द्रविणं चित्रमस्मै ।
दण्डाग्रम् । १।१।९०	ददति, ददन्ति । ७।१।७९	७।१।४९
” १।१।९	ददत् , ददतौ, ददतः ।	दधाना इन्द्रे । ६।१।१८९
दण्डादण्डि । २।२।२७	७।१।७८	दधासि रत्नं द्रविणं च
दण्डिकः । ९।२।११९	दददाते । ६।४।१२६	दाशुषे । ६।१।१९०
दण्डिनी । ४।१।९	दददिरे । ६।४।१२६	दधि । १।४।११०
दण्डी । ६।४।१३	ददद । ६।४।१२६	दधि २ । ७।१।२३
” ९।२।११९	ददरतुः, ददरुः । ७।४।१२	” १।२।२७
दण्डेन घटः । २।३।२३	ददः, दायः । ३।१।१३९	दधि, दधि । ८।४।९७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
दधिकदुकम् ।	६१२।२२६	दन्तजातः ।	६१२।२७२	दयाञ्चके ।	३।१।३७
दधिघनः ।	३।३।७७	दन्तजाता ।	४।१।२२*	दयालुः ।	३।२।१५८
दधिघृतं, दधिघृते ।		दन्तयोर्हन्ति कुञ्जरम् ।		दरः ।	३।३।२८
	२।४।२२		२।३।३६*	दग्निद्रति ।	६।१।६
दधिनी ।	७।१।१९	दन्तलेखकः ।	६।२।७३	दग्निद्रत् ।	७।१।७८
दधिपयसो ।	२।४।१४	,,	२।२।१७	दग्निद्रागम् ।	३।४।११४*
दधि शीतम् ।	१।१।१०	दन्तावलः ।	६।३।११८	दग्निद्राति ।	६।१।१९२
दधिसात् ।	८।३।१११	दन्तावलो हस्ती ।		दग्निद्राञ्चकार ।	३।१।३५
दधि सिञ्चति ।	८।३।१११		५।२।१६३	दग्निद्रितः ।	६।३।१६४
दधिस्यति, दध्यस्यति ।		दन्तुरः ।	५।२।१०६	दग्निद्रिता ।	६।३।१६४*
	७।१।२१*	दन्तोष्ठम् ।	२।४।१७	दग्निद्रिता, दग्निद्रायकः ।	
दधिः ।	३।२।१७१*	दन्त्यम् ।	५।१।६		३।१।१३३
दधीचः, दधीचा, दधीचे ।		,,	४।३।५५	दग्निद्रिथः ।	६।४।१६४
	६।४।१३८	दन्द्शूकः ।	३।२।१६६	दग्निद्रिमः ।	६।४।१६४
दधीचः पश्य ।	६।३।१३८	दन्द्मणः ।	३।२।१५०	दग्निद्रिवः ।	६।४।१६४
दधीनि ।	७।१।२०	दर्भकुण्डम् ।	६।२।१३६	दरी ।	३।२।१५९
,,	१।१।४२	दर्भचीरम् ।	६।२।१३५	दर्धर्त्ति ।	७।४।६५
दधृक् ।	३।२।५९	दमदमाकरोति ।		दर्धर्षि ।	७।४।६५
दध्ना, दध्ने ।	७।१।७५		६।१।१००	दर्पेण ।	८।४।२
दध्यन्न, दद्वयन्न ।	१।४।१०९	दमयते ।	१।३।८९	दर्भमूली ।	४।१।६४
,,	१।१।५८	दमयन्तं घृतन्युम् ।		दर्शनीयकल्पा ।	६।३।३५
दध्यन्न, मध्वन्न ।	६।१।७२		७।४।३९	दर्शनीयतरा, दर्शनीयतमा	
,,	८।२।२३*	दमित्वा, दान्त्वा ।			६।३।३५
दध्योदनः ।	२।१।३४		७।२।५६	दर्शनीयदेशीया ।	६।३।३५
दनीध्वंसः ।	२।४।७४	दमी ।	३।२।१४१	दर्शनीयपाशा ।	६।३।३५
दनीध्वस्यते, दनीध्वंसी-		दमूना गृहपतिर्दमे ।		दर्शनीयपूर्वः ।	६।२।२२
ति ।	७।४।८४		६।२।१८	दर्शनीयमानिनी ।	
दन्तच्छदः ।	३।३।११८	दम्पती ।	२।२।३१		६।३।३६
,,	६।४।९६	दम्पतीव ।	१।१।११*	दर्शनीयमानी ।	३।२।८२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
दर्शनीयमानो चैत्रः ।		दशाणोदेशः ।	६।१।८९*	दाक्षिणात्यः ।	४।२।९८
६।३।३६		दशाश्वा ।	४।१।२२	दाक्षिणात्यिका ।	
दर्शनीयरूपा ।	६।३।३५	दशैकादशिकः ।	४।४।३१	७।३।४४*	
दर्शयति हरिं भक्तान् ।		दशैकादशिकी ।	४।४।३१	दाक्षिणदीयम् ।	
१।४।५२*		दस्तः, दासितः ।	७।२।२७	४।२।१४२	
दर्शयते देवं भक्तं भक्तेन		दंक्षणवः, पशवः ।		दाक्षिग्रामीयम् ।	४।२।१४२
वा ।	१।४।५३*	३।२।१३९*		दाक्षिनगरीयम् ।	
दर्शयते भवः ।	१।३।६७	दंक्षयते ।	३।१।२४	४।२।१४२	
दर्शिता, द्रष्टा ।	६।४।६२	दंक्षयते, दन्दशीति ।		दाक्षिहदीयम् ।	४।२।१४२
दर्शिषीष्ट, दक्षीष्ट ।		७।४।८६		दाक्षिः ।	६।४।१४८
६।४।६२		दंदह्यते ।	३।१।२४	”	१।१।७२*
दर्शिष्यते, दक्षयते ।		दंदह्यते, दन्दहीति ।		”	४।१।६५
६।४।६२		७।४।८६		”	१।४।१८
दविद्युतदीद्यच्छोशुवानः ।		दंशमशकम् ।	२।४।८	”	७।२।११७
७।४।६५		दंष्ट्रा ।	३।२।१८२	दाक्षी ।	४।१।६५
दविध्वतो रश्मयः सूर्य-		दाक्षम् ।	४।३।८०	”	६।४।१४८
स्य ।	७।४।६५	दाक्षः, दाक्षम् ।		”	४।१।९४
दविष्टः, दवीयान् ।		४।३।१२७		दाक्षीकन्या ।	२।४।२०
६।४।१५६		दाक्षा दण्डमाणवाः शिष्या		दाण्डकीयः ।	५।३।११६
दश ।	७।१।२२	वा ।	४।३।१३०	दाण्डमाथिकः ।	४।४।३७
दशगवम् ।	२।४।१७	दाक्षायणः ।	४।१।१०१	दाण्डा ।	४।२।५७
दशगोणिः ।	१।१।५२	दाक्षाः ।	४।२।११२	दाण्डाजिनिकः ।	५।२।७६
दशग्रीवम् ।	२।४।१७	दाक्षिकटः ।	६।२।८५	दाण्डायनस्थलम् ।	
दशत्, दशकः ।	५।१।६०	दाक्षिकन्धीयम् ।		६।२।१२९	
दशति, दशतः दशन्ति ।		४।२।१४२		दाण्डिनायनः ।	६।४।१७४
६।४।२५		दाक्षिकर्षः ।	६।२।१२९	दातवाड ।	३।४।९
दश दन्तोष्ठाः ।	२।४।१५	दाक्षिकर्षुकः ।	४।२।११९	दाता, दातव्यम्, दातुम् ।	६।१।५०
दशमास्यः ।	६।२।२९	दाक्षिकूलम् ।	६।२।१२९	दाति प्रियाणि ।	२।४।७६
		दाक्षिवोषः ।	६।२।८२		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
दाति प्रियाणि चिद्वत् ।		दामा, दामानौ ।	४११११	दाविष्या ।	७११३९*
	३११८	दामा, दामे, दामानौ ।		दारपदाः सक्तवः ।	४१११२२
दात्तः कृपः ।	४११७४		४१११३	दावः ।	३१११४२
दात्तामित्री नगरी ।		दामिनी ।	४१११३७	दाविकम् ।	७३११
	४११७६	दाम्यति ।	७३१७४	दाविकाकृताः शालयः ।	
दात्तेयः ।	४१११२१	दायकः ।	३१११३३		७३११
दात्यौहम् ।	७३११	,,	७३१३३	दाशकिपुत्रः ।	३१११३२
दात्रम् ।	८१११२	दायिता ।	७३१३३	दाशन्त्यस्मै दाशः ।	
,,	३१११८२	दायिता, दाता ।	३११७२		३११७३
दात्राकर्णः ।	६३१११९	दायिवीष्ट, दासीष्ट ।		दाश्वांसो दाशुवः पुमान् ।	
दात्रेण लुनाति ।	११११४२		६११६२		६११६२
दार्घ्यं ।	७११६९	दायिष्यते, दास्यते ।		दासीदासम् ।	२१११११
दाधार यः पृथिवीम् ।			६११६२	दासीफली ।	४११६४
	६११७	दारगवम् ।	९११७७	दासेयः ।	४१११३१
दाधिकम् ।	४१११८	दारदी सिन्धुः ।	४३१८३	दासेरः ।	४१११३१
,,	४११२६	दाराः ।	३३१२०*	दास्या भारो, दासीभारः ।	
,,	४११२२	दारुकच्छकः ।	४१११२६		६११४२*
,,	४११३	दारुणाध्यापकः ।		दास्या संयच्छते ।	
दाधिकः ।	४११८		८११६७*		१३१९९*
दाधित्यम् ।	४३११४०	दारुवहम् ।	६३११२१*	दास्याः पुत्रः, दासीपुत्रः ।	
,,	४३११९९	दारुः ।	३१११९९		६३१२२
दाधीचः ।	६११२२२*	दार्यसत्रम् ।	७३११	दिक् ।	३११२९
दानीयो ब्राह्मणः ।		दार्यम् ।	९१११२३	दिग्ये, दिग्याते, दिग्यरे ।	
	३३१११३	दार्त्तयम् ।	४३१९६		७११९
दान्तः, दमितः ।	७११२७	दार्दुरिकः ।	४११३४	दित्यवाट् ।	३११६४
दान्त्यनुपूर्वं वियूय ।		दार्भायण आश्रायणश्चेत् ।		दित्यवाट् च मे दित्यौही	
	६११९८		४१११०२	च मे ।	४११६१
दापयति ।	७३१३६	दार्घ्यः ।	४१११२९	दित्सति ।	७११९४
दामनीयः ।	९३१११६	दार्वाघाटः ।	३११४९*	दित्सते ।	७११९४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
दिदम्भिषति, धीप्सति,		दिवस्पृथिव्यौ ।	६।३।३०	दीप्तः, दीप्तवान्	
धिप्सति ।	७।२।४९	दिवस्पृष्टं मन्दमानः ।			७।२।१४
दिदरिद्रासति ।			८।३।९३	दीप्तः ।	७।२।८
	६।४।११४*	दिवं सपर्णो गत्वाय ।		दीप्तिः ।	७।२।९
दिदरिद्रिषति, दिदरिद्रा-			७।१।४७	दीप्रः ।	३।२।१६७
सति ।	७।२।४९*	दिवाकरः ।	३।२।२१	दीयते ।	६।४।६६
दिदरिषते ।	७।२।७९*	दिवातनम् ।	४।३।२३	दीर्घजङ्घी, दीर्घजङ्घा ।	
दिदिवान् ।	६।१।६६	दिवाभूता रात्रिः ।			४।१।९५
दिदीयाते ।	६।४।६३		७।४।३२*	दीर्घसक्थः ।	५।४।११३
दिदीयिरे ।	६।४।६३	,,	५।४।९०*	दीर्घाहा ।	८।२।६८
दिदीये ।	६।४।६३	दिविजः ।	६।३।१५	दीर्घाह्नी प्रावृत् ।	५।४।८८
दिद्वक्षेण्यः ।	३।४।१४	दिविस्पृशम् ।	८।३।११०	दीव्यति ।	८।२।७७
दिदेविषति, दुद्यूषति ।		दिविष्ठः ।	८।३।९७	दीव्यति, सीव्यति ।	
	७।२।४९	दिविस्पृक् ।	६।३।९		३।१।६९
दिद्युत् ।	३।२।१७८*	दिवे दिवे ।	८।१।३	दीव्यन्ति कुले, दीव्यन्ती	
दिद्युतिषते ।	७।४।६७	दिवोदासः ।	६।३।२१*	ब्राह्मणी ।	७।१।८१
दिद्युतिषते, दिद्योतिषते ।		दिवोदासाय दाद्युषे ।		दुग्धास्वागतः ।	२।३।३७
	१।२।२६		६।२।९१*	दुद्बुध, दुद्बुम ।	७।२।१३
दिद्युते ।	७।४।६७	दिव्यम् ।	८।२।७९	दुरयते ।	८।२।१९
दिद्योतिषते ।	७।४।६७	,,	४।२।१०१	दुराव्यङ्करः ।	३।३।१२७
दिद्रावयिषति, दुद्रावयि-		दिशोदण्डः ।	६।३।२१*	दुराव्यम्भवम् ।	
षति ।	७।४।८१	दिश्यम् ।	४।३।९४		३।३।१२७
दिधरिषते ।	७।२।७९	दिष्टिः ।	५।२।३७	दुर्जनाः संवक्ष्याः ।	
दिवस्पदे दिधिषाणाः ।		दीक्षिता ।	३।२।१५३		२।४।९४*
	८।३।९३	दीदांसते ।	३।१।६*	दुर्दर्शनः ।	३।३।१३०*
दिवस्पदि प्रथमं जज्ञे ।		दीध्यत् ।	६।१।६	दुर्दिनायते ।	३।१।१७*
	८।३।९१	दीध्यते ।	६।१।६	दुर्धर्षणः ।	३।३।१३०*
दिवस्पुत्राय, सूर्याय ।		दीनः ।	८।२।४५	दुर्मर्षणः ।	३।३।१३०*
	८।३।९३	दीपिता ।	३।२।१५३	दुर्मन्धाः ।	५।४।१२२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
दुर्योधनः ।	३।३।३०*	दुःसन्धिः ।	२।३।२२	दृषदिमापकः ।	६।३।१०
दुर्लभम् ।	७।१।६८	दूडभः ।	६।३।१०२*	दृषदो, दृषदः ।	३।१।४
दुर्लभः ।	७।१।६८	दूडाशः ।	६।३।१०९*	,,	७।१।१
दुर्विनीत दुर्विनीत इदानीं		दूड्यः ।	६।३।१०९*	देदीप्यते ।	३।१।२२
ज्ञास्यसि ।	८।१।८	दूणाशः ।	६।३।१०९*	देदीयते ।	६।४।६६
दुर्हलः ।	२।४।१२१	दूत्यम् ।	४।४।१२०	देद्युत्यते ।	७।४।६७
दुर्हलिः ।	२।४।१२१	,,	२।४।१२६*	देये, देवाते, देधिरे ।	
दुर्हदमित्रः ।	२।४।१२०	दूरगः ।	३।२।४८		६।४।१२०
दुल्यते ।	८।२।१९	दूरं विप्रकृष्टं ग्रामस्य ग्रा-		देध्मीयते ।	७।४।३१
दुष्करः कटो भवता ।		माद्वा ।	२।३।३४	देभतुः ।	१।२।६*
	३।३।१२६	दूरादागतः ।	२।१।३९	देयम् ।	६।४।६२
दुष्कृतम् ।	८।३।४१	,,	६।३।२	देयात् ।	६।४।६७
दुष्पानम् ।	८।४।३९	दूरेत्यः ।	४।२।१०४*	देव एव ग्रामं गच्छतु ।	
दुष्पानः ।	३।३।१२८	दूर्वाविणम् ।	८।४।६		८।१।६२
दुष्पुखः ।	२।२।१८	दूर्वावनम् ।	८।४।६	देव एवारण्यं गच्छतु ।	
दुष्प्रजाः ।	२।४।१२२	दूषयतः ।	६।४।९०		८।१।६२
दुष्प्रलम्भः ।	७।१।६७	दूषयति ।	६।४।९०	देवकः, देवदत्तकः ।	
दुष्टम् । दोष्टम् ।		दूषयन्ति ।	६।४।९०		२।३।८३
	३।१।१०९*	दृढः स्थूलो बलवान् वा ।		देवकीयम् ।	४।२।१३८*
दुःखजातः ।	६।२।१७०		७।२।२०	देवग्रामः ।	६।२।८४
दुःखाकरोति स्वामिनम् ।		दृतिहरिः पशुः ।	३।२।२९	देवता ।	२।४।२७
	२।४।६४	दृति न शुष्कं सरसी शया-		देवत्रा वन्दे रमे वा ।	
दुःखायते ।	३।१।१८	नम् ।	७।१।३९*		२।४।९६
दुःखार्तः ।	६।१।८९*	दृन्भवौ, दृन्भवः ।		देवदत्तः ।	८।२।८६
दुःखी ।	२।२।१३१		६।४।८४*	देवदत्तः ।	८।२।८६
दुःशासनः ।	३।३।१३०*	दृम्भति ।	७।१।९९*	देवदत्तः ।	८।२।८६
दुःषमम् ।	८।३।८८	दृशे ।	३।४।११	देवदत्तकः ।	२।३।७८
दुःषुप्तम् ।	८।३।८८	दृषदं धारयिष्णवः ।		देवदत्तकाः ।	२।२।७८
दुःसक्थः ।	२।४।१२१		३।२।१३७	देवदत्तपुरम् ।	६।२।९९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
दिदम्भिषति, धीप्सति,		दिवस्पृथिव्यौ ।	६३।३०	दीप्तः, दीप्तवान्	
धिप्सति ।	७।२।४९	दिवस्पृष्टं मन्दमानः ।			७।२।१४
दिदरिद्रासति ।			८।३।५३	दीप्तः ।	७।२।८
	६।४।११४*	दिवं सपर्णो गत्वाय ।		दीप्तिः ।	७।२।९
दिदरिद्रिषति, दिदरिद्रा-			७।१।४७	दीप्तः ।	३।२।१६७
सति ।	७।२।४९*	दिवाकरः ।	३।२।२१	दीयते ।	६।४।६६
दिदरिषते ।	७।२।७९*	दिवातनम् ।	४।३।२३	दीर्घजङ्घी, दीर्घजङ्घा ।	
दिदिवान् ।	६।१।६६	दिवाभूता रात्रिः ।			४।१।५५
दिदीयाते ।	६।४।६३		७।४।३२*	दीर्घसक्थः ।	५।४।११३
दिदीधिरे ।	६।४।६३	,,	५।४।५०*	दीर्घाहा ।	८।२।६८
दिदीये ।	६।४।६३	दिविजः ।	६।३।१५	दीर्घाह्नी प्रावृट् ।	५।४।८८
दिदक्षेण्यः ।	३।४।१४	दिविष्ठः ।	८।३।१०	दीव्यति ।	८।२।७७
दिदेविषति, दुद्यूषति ।		दिविष्ठः ।	८।३।९७	दीव्यति, सीव्यति ।	
	७।२।४९	दिविष्ठः ।	६।३।९		३।१।६९
दिद्युत् ।	३।२।१७८*	दिवे दिवे ।	८।१।३	दीव्यन्ति कुले, दीव्यन्ती	
दिद्युतिषते ।	७।४।६७	दिवोदासः ।	६।३।२१*	ब्राह्मणी ।	७।१।८१
दिद्युतिषते, दिद्योतिषते ।		दिवोदासाय दाद्युषे ।		दुग्धास्वागतः ।	२।३।३७
	१।२।२६		६।२।९१*	दुद्बुव, दुद्बुम ।	७।२।१३
दिद्युते ।	७।४।६७	दिव्यम् ।	८।२।७९	दुरयते ।	८।२।१९
दिद्योतिषते ।	७।४।६७	,,	४।२।१०१	दुराव्यङ्करः ।	३।३।१२७
दिद्रावयिषति, दुद्रावयि-		दिशोदण्डः ।	६।३।२१*	दुराव्यम्भवम् ।	
षति ।	७।४।८१	दिश्यम् ।	४।३।५४		३।३।१२७
दिधरिषते ।	७।२।७९	दिष्टिः ।	५।२।३७	दुर्जनाः संवक्ष्याः ।	
दिवस्पदे दिधिषाणाः ।		दीक्षिता ।	३।२।१५३		२।४।५४*
	८।३।५३	दीदांसते ।	३।१।६*	दुर्दर्शनः ।	३।३।१३०*
दिवस्पदि प्रथमं जज्ञे ।		दीध्यत् ।	६।१।६	दुर्दिनायते ।	३।१।१७*
	८।३।५१	दीध्यते ।	६।१।६	दुर्धर्षणः ।	३।३।१३०*
दिवस्पुत्राय, सूर्याय ।		दीनः ।	८।२।४५	दुर्मषणः ।	३।३।१३०*
	८।३।५३	दीपिता ।	३।२।१५३	दुर्मेषाः ।	५।४।१२२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
दुर्योधनः ।	३।३।१३०*	दुःसन्धियः ।	१।४।१२१	दृष्टिमापकः ।	३।३।१०
दुर्लभम् ।	७।१।६८	दूडभः ।	६।३।१०९*	दृष्टौ, दृष्टः ।	३।१।४
दुर्लभः ।	७।१।६८	दूडाशः ।	६।३।१०९*	„	७।१।१
दुर्विनीत दुर्विनीत इदानीं		दूढ्यः ।	६।३।१०९*	देदीप्यते ।	३।१।२२
ज्ञात्यसि ।	८।१।८	दूणाशः ।	६।३।१०९*	देदीयते ।	६।४।६६
दुर्हलः ।	१।४।१२१	दूत्यम् ।	४।४।१२०	देद्युत्यते ।	७।४।६७
दुर्हलिः ।	१।४।१२१	„	१।१।१२६*	देयं, देयाते, देयिरे ।	
दुर्हदमित्रः ।	१।४।११०	दूरगः ।	३।२।४८		६।४।१२०
दुल्यते ।	८।२।१९	दूरं विप्रकृष्टं ग्रामस्य प्रा-		देष्मीयते ।	७।४।३१
दुष्करः कटो भवता ।		माद्वा ।	२।३।३४	देभतुः ।	१।२।६*
	३।३।१२६	दूरादागतः ।	२।१।३९	देयम् ।	६।४।६०
दुष्कृतम् ।	८।३।४१	„	६।३।२	देयान् ।	६।४।६७
दुष्पानम् ।	८।४।३५	दूरेत्यः ।	४।२।१०४*	देव एव ग्रामं गच्छतु ।	
दुष्पानः ।	३।३।१२८	दूर्वावणम् ।	८।४।६		८।१।६२
दुष्पुरुषः ।	२।२।१८	दूर्वावनम् ।	८।४।६	देव एवारण्यं गच्छतु ।	
दुष्प्रजाः ।	१।४।१२२	दूषयतः ।	६।४।९०		८।१।६२
दुष्प्रलम्भः ।	७।१।६७	दूषयति ।	६।४।९०	देवकः, देवदत्तकः ।	
दुष्टम् । दोष्टम् ।		दूषयन्ति ।	६।४।९०		१।३।८३
	३।१।१०९*	दृढः स्थूलो बलवान् वा ।		देवकीयम् ।	४।२।१३८*
दुःखजातः ।	६।२।१७०		७।२।२०	देवग्रामः ।	६।२।८४
दुःखाकरोति स्वामिनम् ।		दृतिहरिः पशुः ।	३।२।२५	देवता ।	१।४।२७
	१।४।६४	दृतिं न शुष्कं सरसी शया-		देवत्रा बन्दे रमे वा ।	
दुःखायते ।	३।१।१८	नम् ।	७।१।३९*		१।४।५६
दुःखार्तः ।	६।१।८९*	दृन्भवौ, दृन्भवः ।		देवदत्तः ।	८।२।८६
दुःखी ।	१।२।१३१		६।४।८४*	देवदत्तः ।	८।२।८६
दुःशासनः ।	३।३।१३०*	दृम्भति ।	७।१।५९*	देवदत्तः ।	८।२।८६
दुःषमम् ।	८।३।८८	दृशे ।	३।४।११	देवदत्तकः ।	१।३।७८
दुःषुसम् ।	८।३।८८	दृषदं धारयिष्णवः ।		देवदत्तकाः ।	१।२।७८
दुःसक्थः ।	१।४।१२१		३।२।१३७	देवदत्तपुरम् ।	६।२।९९

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
देवदत्तमयम् । ४।३।८२	देवदत्तीयाः । १।१।७३*	देवः पचतिपचति ।
देवदत्तरूप्यम्, देवदत्तम् । ४।३।८१	देवदारुवनम् । ८।४।६*	८।१।९७
देवदत्तं शतं मुष्णाति । १।४।९१	देव देव वन्द्योऽसि । ८।१।८	देवः पचतीव । ८।१।९७
देवदत्तः । ६।२।१४८	देवद्वीची, कद्वीची । ६।३।९२*	देवं देवमभि सिञ्चति । १।४।९१
„ ३।३।१७४	देवद्वीचीं नयत देवयन्तः । ६।३।९२*	देवा अदुह । ७।१।८
देवदत्तः, देवः, दत्तः । ९।३।८३*	देवद्वयङ् । ६।३।९२	„ ७।१।४१
देवदत्तः पचति । ८।१।२८	देवपथः । ९।३।१००	देवा अर्जुनतोऽभवन् । ९।४।४८
„ १।४।९४	देवपूजकः । २।२।९	देवा इह, देवायिह । ८।३।१७
देवदत्तः पचत्याहोस्वित् पठति । ८।१।४९	देवमित्रः । ६।२।१६९	देवागारिकः । ४।४।७०
देवदत्ता३ । १।२।२८	देवविशा । ४।१।४	देवा नम्याः । ८।३।२२
देवदत्ता३ अन्वसि । १।२।२७	देवश्चेदवर्षीत्, वर्षति, वर्षि- ष्यति, वा, धान्यमवाप्सम् वपामो वप्स्यामो वा । ३।३।१३२	देवानां प्रियः । देवप्रियः । ६।३।२१*
देवदत्ताय ईर्ष्यति । १।४।३७	देवसेनानामभिभञ्जती- नाम् । ६।१।१७८	देवा ब्रह्माण आगच्छत । १।२।३८
देवदत्ताय कुप्यति । १।४।३७	देवहूतिः । ६।२।४२*	देवा मरुतः पृश्निमातरो- ऽपः । १।२।४०
देवदत्ताय शतं धारयति । १।४।३९	देवः पचतिकल्पम् । ८।१।९७	देवा यान्ति । ८।३।२२
देवदत्ताय शलाघते । १।४।३४	देवः पचतिगोत्रम् । ८।१।९७	देवायन्तो यजमानाः । ७।४।३८
देवदत्ताय स्वदत्तेऽपूपः । १।४।३३	देवः पचतिच खादति च । ८।१।९८	देवार्थम् । ६।२।४४
देवदत्ताय हूते । १।४।३४	देवः पचतिचन । ८।१।९७	देवासः । ७।१।९०
देवदत्तिका, देवका । ७।३।४९*	देवः पचतिचित् । ८।१।९७	देवास्मान् पाहि । ८।१।७२
		देवाँ अच्छा सुमती । ८।३।९
		देवाः शरण्याः । ८।१।७४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
देविकः, देवदत्तिकः ।		दैष्टिकः ।	४१४१६०	द्यावापृथिवी निष्पत्तयः ।	
	५१३१७९	दोग्धा ।	८१४१२३		८१३१२३
देविकः, देवियः ।	५१३१८३	दोषातनम् ।	४१३१२३	द्यावापृथिवीयम्, द्यावा-	
देवित्वा ।	११२११८	दोषाभूतमहः ।	७१४३२*	पृथिव्यम् ।	४१२१२२
देवियः, देविलः ।	५१३१७९	”	५१४१२०*	द्यावापृथिव्यौ ।	६१३१३०
देविलः ।	५१३१८३	दोषी ।	३१२११४२	द्यावाभूमी ।	६१३१२९
देवी वाचम् ।	६१११६१	दोष्णः, दोषान् ।	६१११६३	द्यां पश्य ।	६१११९३
देवेद् ।	८१२१३६	दोही ।	३१२११४२	द्याः ।	६१११९३
देवैश्वर्यम् ।	६१११८८	दोहीयसी धेनुः ।	६१४११५४	द्युक्तामः ।	६१११३१
देवो देवेभिरागमत् ।		”	५१३१२९	द्युतितम्, द्योतितम् ।	
	३१४१६	दोह्या धेनुः ।	६११११४		११२१२१
देहि ।	६१४११९	दौर्भागिनेयः ।	४१११२६	द्युतित्वा, द्योतित्वा ।	
दैत्यः ।	४१११८२	”	७१३११९		११२१२६
दैत्यान् घातुको हरिः ।		दौर्भाग्यम् ।	७१३११९	द्युभिरक्तुभिः ।	६१११८३
	२१३१६९	दौलैयः ।	४१११२२	द्युभ्यां, द्युभिः ।	६१११३१
दैत्यान् हतवान् विष्णुः ।		”	६१४११४८	द्युमः ।	५१२११०८
	२१३१६९	दौवारपालम् ।	७१३१४	द्युमान् ।	६१११३१
दैत्यारिः ।	६१११०१	दौवारिककषायम् ।		द्युसत्, उपनिषत् ।	
दैत्येभ्यो हरिरलं प्रभुः ।			६१२११०		३१२१६१
	२१३११६	दौवारिकः ।	७१३१४	द्यौः ।	७१११८४
दैर्घवरत्रः कूपः ।	४१२१७३	दौष्कः ।	७१३१५१*	द्यौः, द्यावौ, द्यावः ।	
दैवतः ।	५१४१३८	दौष्कुल्यः, दुष्कुलीनः ।			७१११९०*
दैवदत्ताः ।	११११७३*		४११११४२	द्रदिमा ।	५१११२३
दैवदारवम् ।	४१३१३९	दौष्ठवम् ।	५१११२२९	द्रवति, अद्रावीत् ।	
दैवम् ।	४११८५*	दौहित्रः ।	४१११०४		३११११*
दैवयज्ञ्या, दैवयज्ञी ।		द्यति ।	७१३१७१	द्रवत्पाणी शुभल्पती ।	
	४१११८१	द्यावाक्षमे ।	६१३१२९		२१११२
दैवादुरः ।	५१२१६१	द्यावाचिदस्मै पृथिवी ।		द्रविणस्त्युः ।	७१२१३६
दैव्यम् ।	४११८५*		६१३१३०	द्रव्यकः ।	५१११९१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
द्रव्यमयं ब्राह्मणः ।	५१३१०४	द्वन्द्वं संकर्षणवासुदेवौ ।	८१११५	द्विजार्थं पथः ।	२११३६*
द्रव्यम् ।	४१३१६१	द्वाचत्वारिंशत् ।	६१३१४९	द्विजार्थः सूपः ।	२११३६*
द्रष्टा, द्रष्टुम्, द्रष्टव्यम् ।	६१११५८	द्वादश ।	६१३१४७	द्विजार्था यवागूः ।	२११३६*
द्राघिमा ।	६१४११७	”	६१२१३५	द्वितन्त्रः ।	४१२१६०*
द्राघिष्ठः, द्राघीयान् ।	६१४११७	द्वादशान्यिकः ।	४१४१६४	द्वितयम् ।	५१२१४३
द्राणः ।	८१२१४३	द्वादशाहिकी ।	५१११९५	द्वितये, द्वितयाः ।	१११३३३
द्राणवान् ।	८१२१४३	द्वाविंशतिः ।	६१३१४७	द्वितीयकं द्विकं वा ग्रहणं	
द्रावयति ।	११३१८६	द्विकरः ।	३१२१२१	देवदत्तस्य ।	५१२१७७
द्रुघणः, द्रुघनः ।	३१३१८२	द्विकम्बला ।	४१११२२	द्वितीयको ज्वरः ।	५१२१८१
द्रुणसः ।	८१४१३	द्विकंसम् ।	५१११२८	द्वितीयभिक्षा ।	२१२१३
”	५१४११८	द्विकंसः ।	६१२१२२	द्वितीयस्याः, द्वितीयायाः ।	७१३११९
द्रुमः ।	५१२११०८	द्विकाण्डम् ।	६१२१२२	द्वितीयस्यै, द्वितीयायै ।	७१३११९
द्रुवयम् ।	४१३१६२	द्विकाण्डा क्षेत्रभक्तिः ।		द्वितीयः ।	५१२१५४
द्रोघा, द्रोढा ।	८१२१३३		४११२३	”	५१३१४८
द्रोणो ब्रीहिः ।	२१३१४६	द्विकार्षापणम् ।	५११२९	द्वितीया करोति ।	५१४१५८
द्रोही ।	३१२१४२	द्विकार्षापणिकम् ।	५११२९	द्वितीयाय, द्वितीयस्मै ।	११३३६*
द्रौणायनः ।	४१११०३	द्विकुलिजी ।	५१११५५	द्वितीयिकः ।	५१११४८
द्रौणिकम् ।	५१११४२	द्विकुलिजिना ।	५१११५५	द्वित्राः ।	२१२१२५
द्रौणिः ।	४१११०३	द्विकुलिजिकी ।	५१११५५	”	५१४१७३
द्रौणी, द्रौणिकी ।	५१११२*	द्विकौडविकः ।	७१३१७	”	२१२३४*
द्रुके, द्विके ।	७१३१४७	द्विखारम्, द्विखारी ।	५१४१०१	द्विदण्डि प्रहरणम् ।	५१४१२८
द्वन्द्वं मन्त्रयते ।	८११११५	द्विखारीकम् ।	५११३३	द्विदन् ।	६१२१९७
द्वन्द्वं यज्ञपात्राणि प्रयुनक्ति ।	८११११५	द्विगुणा करोति ।	५१४१५५	”	५१४१४१
द्वन्द्वं व्युत्क्रान्ताः ।	८११११५	द्विगुणाकर्णः ।	६१३११५	द्विदन्तः करी ।	५१४१४१
		द्विचत्वारिंशत् ।	६१३१४९		
		द्विजस्य कुर्वन् कुर्वाणो वा ।	२१२१११		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
द्विदशाः ।	२।२।२५	द्विप्रतिकम् ।	५।१।२९	द्विचिंशतिकीनम् ।	
द्विदाम्नी ।	४।१।२७	द्विभूमः ।	५।४।७५*		५।१।३२
द्विद्रोणेन धान्यं क्रीणाति ।		द्विमन्यः ।	६।२।१२२	द्विवंदः ।	४।१।८८
	२।३।१८*	द्विमयमुदन्धिद्यवानाम् ।		द्विवैस्तिकम् ।	५।१।३१
द्विनावम् ।	५।४।९९		५।२।४७	द्विशतकम् ।	५।१।२१
द्विनावरूप्यः ।	५।४।९९	द्विमास्यः ।	५।१।८२	द्विशतम्, द्विसहस्रम् ।	
द्विनिष्कम् ।	५।१।३०	द्विमुनि व्याकरणस्य ।			६।३।४७
द्विनैष्किकम् ।	५।१।३०		२।१।१९	द्विशता ।	४।१।२२
द्विपण्यम् ।	५।१।३४	द्विमुसलि ।	५।४।१२८	द्विशतिकाम् ।	५।४।१
द्विपदः, द्विपदा ।	६।४।१३०	द्विमूर्धः ।	६।२।१९७	द्विशतिकां व्यवसृजति ।	
द्विपदा ऋक् ।	४।१।९	"	५।४।११९		५।४।२
द्विपदिकां ददाति ।		द्विमोदकिकाम् ।	५।४।१	द्विशमम् ।	५।२।३७*
	५।४।१	द्विमुनम् ।	२।१।२०*	द्विशः ।	५।४।४३
"	६।४।१३०	द्विरहोऽश्रीते ।	२।३।६४	द्विशुक्रः ।	२।२।३५
द्विपदे ।	६।४।१३०	द्विरहो भोजनम् ।	२।३।६४	द्विशूर्पः ।	६।२।१२२
द्विपः ।	३।२।४	द्विरात्रम् ।	५।४।८७	द्विशौर्पिकम् ।	५।१।२०
द्विपाच्चतुष्पाच्च रथाय ।		द्विरात्रं त्रिरात्रं गणरात्रम् ।		द्विषतीतापः ।	३।२।३९
	६।२।१९७		२।४।२९*	द्विषन्तपः ।	३।२।३९
द्विपात् ।	५।४।१४०	द्विरात्रीणः, द्वैरात्रिकः ।		"	६।३।६७
द्विपाल, द्विपदी ।	४।१।८		५।१।८७	"	६।४।९४
द्विपात्रिकी ।	५।१।५४	द्विर्मुङ्क्ते ।	५।४।१८		
द्विपात्रो ।	५।१।५४	द्विर्वषा ।	४।१।२२	द्विषन् शत्रुः ।	३।२।१३१
द्विपात्रीणा ।	५।१।५४	द्विर्वर्षीणो द्विर्वर्षो द्विवा-		द्वैषम्, द्विधा ।	५।३।४५
द्विपाद्यम् ।	५।१।३४	र्षिको वा व्याधिः ।		द्वैपः ।	४।२।१२
द्विपाय्यम् ।	६।२।१२२		५।१।८८	द्वैपारायणिकः ।	५।१।२०*
द्विपुरी ।	५।४।६८	द्विर्वर्षो दारकः ।	५।१।८९	द्वैप्यम्, द्वैप्या ।	४।३।१०
द्विपुरुषी, द्विपुरुषा वा प-		द्विवार्षिकः ।	७।३।१६	द्वैप्या ।	४।१।१६*
रिखा ।	४।१।२४	द्विविस्तम् ।	५।१।३१	द्वैमातुरः ।	१।१।५१
		द्विविस्ता ।	४।१।२२	"	४।१।११५

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
द्वैहिकः ।	५।१।८७	द्वयहीनः ।	६।४।१४५	धनदायादः ।	६।२।५
द्वैशाण्यम्, द्विशाण्यम्		”	५।१।८७	धनमदः ।	३।३।६७
द्विशाण्यम् ।	५।१।३६	द्वयह प्रियः ।	५।४।८८	धनायति ।	७।४।३४
द्वैसमिकः ।	५।१।८६	द्वयहः ।	२।४।२९	धनुर्ग्रहः ।	३।२।९*
द्वैहायनम् ।	५।१।१३०	”	५।४।८८	धनुष्कपालम् ।	८।३।४५
द्वौ ।	२।३।४६	द्वयहा ।	५।४।८८	धनुष्करः ।	३।२।२१
द्वौ कारौ ।	३।३।२०	द्वयह्नि, द्वयहनि ।		धनुष्करोति, धनुः करोति ।	
द्वौ २, द्वाभ्याम् ३ ।			६।३।११०		८।३।४४
	७।२।१०२	द्वयहे ।	६।३।११०	धनेन कुलम् ।	२।३।२३
द्वौ शूर्पनिष्पावौ ।		द्वयाचिता ।	४।१।२२	धन्यः ।	५।१।३९
	३।३।२०	द्वयाचितिकी ।	५।१।५४	”	४।४।८४
द्वयङ्गुलशृङ्गः ।		द्वयाचितिना, द्वयाचिता ।		धमति ।	७।३।७८
	६।२।११५		५।१।५४	धमः ।	३।१।१३७
द्वयङ्गुलं दारु ।	५।४।८६	द्वयाढकिकी, द्वयाढकीना,		धर्ता वज्री पुरुषदुतः ।	
द्वयङ्गुलोत्कर्षं द्वयङ्गुलेन		द्वयाढकी ।	५।१।५४		६।२।१४४
द्वयङ्गुले वोत्कर्षं खाण्डिकां		द्वयायुषम् ।	५।४।७७	धर्ममुच्चरते ।	१।३।५३
छिनत्ति ।	३।४।५१	द्व्यू धनी ।	४।१।२६	धर्मं जिज्ञासते ।	१।३।५७
द्वयल्लम् ।	५।४।१०२			धर्मात्प्रमाद्यति ।	
द्वयल्ललि ।	५।४।१०२				१।४।२४*
द्वयन्यः ।	२।२।३५			धर्म्यम् ।	४।४।९१
द्वयन्याय ।	१।१।२९			”	४।४।९२
द्वयहजातः ।	२।२।५			धवखदिरौ ।	२।२।२९
द्वयहतर्षम्, द्वयहं तर्षम् ।		धक्ति, धिक् ।	५।३।७२	धवित्रम् ।	३।२।१८४
	३।४।५७	धत्तः ।	८।२।३८	धाता ते भक्तोऽस्ति, धाता	
द्वयहः ।	६।४।१४५	धत्थः ।	८।२।३८	तव भक्तोऽस्ति वा ।	
”	५।४।८९	धत्से ।	८।२।३८		८।१।२६*
”	२।१।२३	धद्धम् ।	८।२।३८	धातृणाम्, धातृणाम् ।	
द्वयहात्यासं द्वयहसत्यासं वा		धनकः ।	५।२।६५		६।४।५
गाः पश्ययति ।	३।४।५७	धनक्रीता ।	४।१।५०	धात्रंशः ।	६।१।७७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
धात्री ।	३।२।१८१	धावतोऽश्वान् पतति ।		धुनाति ।	७।३।८०
धानाशङ्कुलि ।	२।४।६		२।३।२८	धुरि दक्षिणायाः ।	
धानुष्क धानुष्क वृथा ते		„	१।४।२४		३।१।८२
धनुः ।	८।१।८	धिक् कृष्णाभक्तम् ।		धुर्यः ।	८।२।७९
धानुष्कः ।	७।३।९१		२।३।२*	„	४।४।७७
„	४।४।९७	धिग्देवदत्तमपि स्तुयाद्		धृत्वा ।	७।२।४४*
„	४।४।१२	वृषलम् ।	१।४।९६	धूनयति ।	७।३।३७*
धान्यगवः ।	६।२।७२	धित्सति ।	७।४।२४	धूनः ।	८।२।४४
धान्यमायः ।	३।२।२	धित्सति, धित्सते ।		धूपायति ।	३।१।२८
धान्यार्थः ।	२।१।३०		७।४।९४	धूमादग्निमान् ।	२।३।२२
„	६।२।१९३	धिनु ।	६।४।१०६	धूमावती ।	६।३।१२०
धान्यार्थी ।	५।२।१३५*	धिनुहि ।	६।४।१०६*	धूम्या ।	४।२।४९
धापयति ।	७।३।३६	धिनोति, कृणोति ।		धूर्पतिः, धूःयतिः ।	
धापयेते शिशुमेकं समीची ।			३।१।८०		८।२।७०
	१।३।८९*	धिप्सति ।	१।२।१०	धूर्पु ।	८।३।२९
धामच्छब् ।	६।४।९७	„	७।२।४९	धूः ।	८।२।७६
धायः ।	३।१।१४१	धिष्व वज्रं दक्षिण इन्द्र		धूः, धुरौ ।	३।२।१७७
धायः, धायकः ।	७।३।३३	हस्ते ।	७।४।४९	धूः, धुरौ, धुरः, धूर्णः धूर्तिः	
धाय्या ऋक् ।	३।१।१२९	धीती मती सृष्टुती ।			६।४।२१
धारकः ।	५।३।७५		७।१।३९	धृष्टः प्रगल्भः ।	७।२।१९
धारणिः पिता, धारणा-		धीप्सति, धिप्सति ।		धृष्णक् ।	३।२।१७२*
यनः पुत्रः ।	२।४।६१		७।४।२६	धृष्णुया ।	७।१।३९
धारयन् ।	३।२।१३०	„	१।२।१०	धृष्णुः ।	३।२।१४०
धारयः ।	३।१।१३८	धीयते ।	६।४।६६	धेनवः ।	७।३।१०९
धारुः ।	३।२।१५९	धीवरी, अतिधीवरी ।		धेनवे ।	१।४।७
धार्तराज्ञः ।	६।४।१३५	धोः ।	३।२।१७८*	धेनवो दुहे ।	७।१।८
धार्मविद्यः ।	४।२।६०*	धुक्, धुग् । धोक्ष्यते ।		धेनुम्भव्या ।	६।३।७०*
धार्मिकः ।	४।४।४१		८।२।३२	धेनुष्या बन्धके स्थिता ।	
धावति ।	७।३।७८	„	८।२।३७		४।४।८९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
द्वैयहिकः ।	५११८७	द्वयद्दीनः ।	६१४१४५	धनदायादः ।	६१२१५
द्वैशाणम्, द्विशाण्यम्		"	५११८७	धनमदः ।	३१३६७
द्विशाणम् ।	५११३६	द्वयह प्रियः ।	५१४१८८	धनायति ।	७१४३४
द्वैसमिकः ।	५११८६	द्वयहः ।	२१४२९	धनुर्ग्रहः ।	३१२१९*
द्वैहायनम् ।	५१११३०	"	५१४१८८	धनुष्कपालम् ।	८१३४५
द्वौ ।	२१३४६	द्वयहा ।	५१४१८८	धनुष्करः ।	३१२२१
द्वौ कारौ ।	३१३२०	द्वयहि, द्वयहनि ।		धनुष्करोति, धनुः करोति ।	
द्वौ २, द्वाभ्याम् ३ ।			६१३११०		८१३४४
७२११०२		द्वयहे ।	६१३११०	धनेन कुलम् ।	२१३२३
द्वौ शूर्पनिष्पावौ ।		द्वयाचिता ।	४११२२	धन्यः ।	५११३९
३१३२०		द्वयाचितिकी ।	५११५४	"	४१४८४
द्वयङ्गुलशृङ्गः ।		द्वयाचितीना, द्वयाचिता ।		धमति ।	७१३७८
६१२११५			५११५४	धमः ।	३१११३७
द्वयङ्गुलं दाह ।	५१४१८६	द्वयाढकिकी, द्वयाढकीना,		धर्ता वज्री पुरुष्टुतः ।	
द्वयङ्गुलोत्कर्षं द्वयङ्गुलेन		द्वयाढकी ।	५११५४		६१२१४४
द्वयङ्गुले वोत्कर्षं खाण्डिकां		द्वयायुषम् ।	५१४१७७	धर्ममुच्चरते ।	११३५३
छिनत्ति ।	३१४१५१	द्वयू धनी ।	४११२६	धर्मं जिज्ञासते ।	११३५७
द्वयञ्जलम् ।	५१४१०२			धर्मात्प्रमाद्यति ।	
द्वयञ्जलि ।	५१४१०२				११४२४*
द्वयन्यः ।	२१२३५			धर्म्यम् ।	४१४१९१
द्वयन्याय ।	१११२९			"	४१४१२
द्वयहजातः ।	२१२१५			धवखदिरौ ।	२१२२९
द्वयहतर्षम्, द्वयहं तर्षम् ।		धक्ति, धिक् ।	५१३१७२	धवित्रम् ।	३१२१८४
३१४१५७		धत्तः ।	८१२३८	धाता ते भक्तोऽस्ति, धाता	
द्वयहः ।	६१४१४५	धत्थः ।	८१२३८	तव भक्तोऽस्ति वा ।	
"	५१४१८९	धत्से ।	८१२३८		८१२३६*
"	२११२३	धद्धम् ।	८१२३८	धातृणाम्, धातृणाम् ।	
द्वयहात्यासं द्वयहमत्यासं वा		धनकः ।	५१२१६५		६१४१५
गां पययति ।	३१४१५७	धनक्रीता ।	४१११०	धात्रंशः ।	६११७७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
धात्री ।	३।२।१८१	धावतोऽश्वान् पतति ।		धुनाति ।	७।३।८०
धानाशष्कुलि ।	२।४।६		२।३।२८	धुरि दक्षिणायाः ।	
धानुष्क धानुष्क वृथा ते		„	१।४.२४		३।१।८५
धनुः ।	८।१।८	धिक् कृष्णभक्तम् ।		धुर्यः ।	८।२।७९
धानुष्कः ।	७।३।५१		२।३।२*	„	४।४।७७
„	४।४।५७	धिग्देवदत्तमपि स्तुयाद्		धूत्वा ।	७।२।४४*
„	४।४।१२	वृषलम् ।	१।४।९६	धूनयति ।	७।३।३७*
धान्यगवः ।	६।२।७२	धित्सति ।	७।४।५४	धूनः ।	८।२।४४
धान्यमायः ।	३।२।२	धित्सति, धित्सते ।		धूपायति ।	३।१।२८
धान्यार्थः ।	२।१।३०		७।४।५४	धूमादग्निमान् ।	२।३।२५
„	६।२।१५३	धिनु ।	६।४।१०६	धूमावती ।	६।३।१२०
धान्यार्थी ।	५।२।१३५*	धिनुहि ।	६।४।१०६*	धूम्या ।	४।२।४९
धापयति ।	७।३।३६	धिनोति, कृणोति ।		धूर्पतिः, धूपतिः ।	
धापयेते शिशुमेकं समीची ।			३।१।८०		८।२।७०
	१।३।८९*	धिप्सति ।	१।२।१०	धूर्षु ।	८।३।५९
धामच्छब् ।	६।४।९७	„	७।२।४९	धूः ।	८।२।७६
धायः ।	३।१।१४१	धिष्व वज्रं दक्षिण इन्द्र		धूः, धुरौ ।	३।२।१७७
धायः, धायकः ।	७।३।३३	हस्ते ।	७।४।४५	धूः, धुरौ, धुरः, धूर्णः धूर्तिः	
धाय्या ऋक् ।	३।१।१२९	धीती मती सुष्ठुती ।			६।४।२१
धारकः ।	५।३।७५		७।१।३९	धृष्टः प्रगल्भः ।	७।२।१९
धारणिः पिता, धारणा-		धीप्सति, धिप्सति ।		धृष्णक् ।	३।२।१७२*
यनः पुत्रः ।	२।४।६१		७।४।५६	धृष्णुया ।	७।१।३९
धारयन् ।	३।२।१३०	„	१।२।१०	धृष्णुः ।	३।२।१४०
धारयः ।	३।१।१३८	धीयते ।	६।४।६६	धेनवः ।	७।३।१०९
धारुः ।	३।२।१५९	धीवरी, अतिधीवरी ।		धेनवे ।	१।४।७
धार्तराज्ञः ।	६।४।१३५		४।१।७	धेनवो दुहे ।	७।१।८
धार्मविद्यः ।	४।२।६०*	धोः ।	३।२।१७८*	धेनुम्भन्या ।	६।३।७०*
धार्मिकः ।	४।४।४१	धुक्, धुग् । धोक्ष्यते ।		धेनुष्या बन्धके स्थिता ।	
धावति ।	७।३।७८		८।२।३२		४।४।८९
		„	८।२।३७		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
धेनौ ।	७।३।११९	नक्तन्दिवम् ।	५।४।७७	न त्वां तृणं तृणाय वा	
धेन्वनडुहौ ।	५।४।७७	नक्, नग्, नट्, नड् ।		मन्ये ।	२।३।१७
धेन्वाम् ।	७।३।११७		८।२।६३	न त्वां नावं काकमन्त्रं	
धेन्वै, धेनवै ।	१।४।६	नक्रः ।	६।३।७५	शुकं वा मन्ये ।	२।३।१७*
धेयाब् ।	६।४।६७	नक्षत्रम् ।	६।३।७५	न त्वां श्रुने मन्ये।	२।३।१७
धेहि ।	६।४।११९	नक्षत्रियेभ्यः स्वाहा ।		नदी ।	४।१।१५
धैनुकम् ।	४।२।४७		४।४।१४१	"	१।४।३
धैवत्यम् ।	६।४।१७४	नखनिभिन्नः ।	२।१।३२	नदीकूलम् ।	६।२।३५
धोता, धविता ।	७।२।४४	नखम् ।	६।३।७५	नदी, चोरी, देवी ।	
धौमकः ।	४।२।१२७	नखम्पचा यवागूः ।			३।१।१३४
धौरेयः ।	४।४।७७		३।२।३४	नदीनाम् ।	७।१।५४
ध्यातः, ध्यातवान् ।		नगरकारः ।	३।२।१	नदीमन्ववसिता सेना ।	
	८।२।५७	नगरखेटम् ।	६।२।१२६		१।४।८५
ध्रुक्, ध्रुग्, ध्रुट्, ध्रुड् ।		नगरम् ।	५।२।१०७*	नदीष्णः ।	८।३।८५
	८।२।३३	नगा अगाः पर्वताः ।		नद्धम् ।	८।२।३४
ध्वजः, ध्वजम् ।	२।४।३१		६।३।७७	नद्धव्यम् ।	८।२।३४
ध्वरिषीष्ट, ध्वृषीष्ट ।		नग्भ्याम्, नड्भ्याम् ।		नद्धा ।	८।२।३४
	७।२।४३		८।२।६३	नद्याम् ।	७।३।११६
ध्वर्यः ।	३।१।१२३	नडकीयम् ।	४।२।९१	नद्यै ।	७।३।११२
ध्वस्तः ।	६।४।२४	नडलः ।	४।२।८८	नदुध्री ।	३।२।१८२
ध्वाङ्क्षरावो ।	६।२।८०	नड्वुलः ।	४।२।८८	ननु करोमि भोः ।	
"	३।२।७९	नड्वान् ।	४।२।८७		३।२।१२०
ध्वान्तं तमः ।	७।२।१८	"	६।४।१४३	ननु गच्छामि भोः ।	
		नतः, नतिः ।	६।४।३७		८।१।४३
<hr/> न <hr/>		न ता अगृभ्णन् नजनिष्ट हि		नन्दकः ।	३।१।१५०
		षः ।	२।४।८०	नन्दति ।	७।१।५८
न करोमि ।	३।२।१२१	नताद्वाह्यणम् ।	७।१।३९	नन्दनः ।	७।१।१
नकुलः ।	६।३।७५	न त्वावां अन्यः ।		"	३।१।१३४
			५।१।६१*	"	३।४।६७

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
नन्दपुत्रः । ६।२।१३३	नमुचिः । ६।३।७५	नव । ७।१।२२
नन्दोपक्रमम् । ६।२।१४	नम्रः । ३।२।१६७	नवतिः । ५।१।५९
नन्दोपक्रमं द्रोणः । २।४।२१	न म्लेच्छितवै । ३।४।१४	नवनगरम् । ६।२।८९
नपान् । ६।३।७५	नयति । ३।४।११३	नवपाठकाः । २।१।४९
नपुंसकम् । ६।३।७५	” ६।१।६५	नवभिर्वाजैर्नवती च । ६।१।१८०
नसारौ, नसारः । ६।४।११	” १।१।३	नवानाम् । ६।४।७
नभन्तामन्यके समे । ६।१।१६३	” ७।३।८४	नवेदाः । ६।३।७५
नभस्यो मासः । ४।४।१२८	न युष्मे वाजबन्धवः । ७।१।३९	नशिता, नंष्टा । ७।२।४५
नभस्वत् । १।४।१८*	न यो युच्छति । ३।१।४	न श्रद्धे न मर्षये वा कि- ङ्किलत्वं शृद्धान्नम्भोक्ष्यसे । ३।३।१४६
नभो भरन्त एमसि । ७।१।४६	नरकपतितः । २।१।२४	नश्वरः । ३।२।१६३
नभ्यमञ्जनम् । ५।१।२*	नरम्मन्यः । ६।३।६८	नष्टं सुस्मृषते । १।३।५७
नम्राद् । ६।३।७५	नराशंसं वाजिनम् । ६।२।१४०	न सत्तमञ्जसा । ८।२।६१
नमति । ६।१।६५	नरिका । ७।३।४४*	न संभावयामि मर्षये वा भवान् हरिं निन्देन्नि- न्दिष्यति वा । ३।३।१४५
नमते दण्डः । ३।१।८९	नरिनत्ति । ७।४।६६	नस्यम् । ५।१।६
नमस्करोति । ८।३।४०	नरीनृत्यते । ८।४।३९	नह भोक्ष्यसे । ८।१।३१
नमस्करोति देवान् । २।३।१६	नरीनृत्यते, नरीनृतीति । ७।४।९०	न हि यस्तव नो मम । ६।१।१११
नमस्ते रुद्र नीलकण्ठ सह- स्राक्ष । १।२।३०	नर्तकः । ३।१।१४५*	न होतव्याश्च इति । ८।२।१०७*
नमस्यति देवान् । ३।१।१९	नर्तकी । ३।१।१४५	नह्यति । ६।१।६५
नमः करोति । ८।३।४०	” १।३।६	नह्य्यस्ति, नह्यस्ति । ८।४।४६
न मातरापितरानूचिदिष्टौ । ६।३।३३	” ४।१।४१	नंष्टा, नशिता । ३।१।१३३
	नर्त्तयते । १।३।८९	
	नत्तिष्यति, नत्स्यति । ७।२।५७	
	नर्त्ति, नरिनत्ति, नरी- नत्ति । ७।४।९१	

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
नष्टा, नष्टुम्, नष्ट्यम् ।		नानाभूय, नाना भूत्वा,		नाव्यम् ।	४१४११
	७११६०	नानाभावम् ।	३१४१६२	नाशयति दुःखानि ।	
नष्टा, नष्टा ।	६१४३२	नान्दीकरः ।	३१२१२१		११३१८६
नाकः ।	६१३१७५	नान्दीपुरकः ।	४१२११२२	नासत्याः ।	६१३१७५
नाकार्षम् ।	३१२१२१	नान्दीपुरम् ।	६१२१९९	नासिकन्धयः ।	३१२१२९
नाकुलकः ।	४१३१९९	नापित्यः ।	४११११५२	नासिकन्धमः ।	३१२१२९
नाकुलः ।	४११११४	नाभा पृथिव्याः ।		नास्तिकः ।	४१४१६०
नागनासोरुः ।	४१११६९		७११३९	नास्ति घटोऽनुपलब्धेः ।	
नागरकश्चौरः ।	४१२१२८	नाभ्यम् ।	५१११६		२१३१२५
नागरेयकः ।	४१२१९५	नामग्राहमाह्वयति ।		निकषा लङ्काम् ।	११३१२*
नागी स्थूला ।	४१११४२		३१४१५८	निकाय्यो निवासः ।	
नाट्यम् ।	४१३१२९	नामाख्यातिकः ।			३१११२२९
नाडायनः ।	४१११९३		४१३१७२	निकणः, निकाणः ।	
”	४१११९९	नामादेशमाचष्टे ।			३१३१६५
”	६१११६५		३१४१५८	निगमश्छन्दः ।	३१३१११९
”	७१११२	नामिकः ।	४१३१७२	निगरणम् ।	७१११०२*
”	७१२११८	नायकः ।	६१११७८	निगलनम्, निगरणम् ।	
नाडिन्धमः, नाडिन्धयः ।		नाययति भारं श्रुत्येन ।			८१२१२१
	३१२१३०*		११४१५२*	निगादः, निगदः ।	
नाडिः ।	४१११९९	नायः ।	३१३१२४		३१३१६४
नाडीजङ्घः ।	६१२११४	नारी ।	४१४१४९*	निगारयति ।	११३१८७
नाथते सर्पिषः ।	११३१२१*	”	४१११७३*	निगारः ।	३१३१२९
नाथहरिः पशुः ।	३१२१२५	नार्मदः ।	४१११११३	निगीर्णः ।	८१२१४२
नादेयम् ।	४१२१९७	नावयज्ञिकः ।	४१३१६८	निगूहकः ।	६१४१८९
नानदतो अश्रियस्येव घो-		नावयज्ञिकः कालः ।		निगूहनम् ।	६१४१८९
षाः ।	४१४१११८		४१२१३५*	निगृहीतिः ।	७१२१९*
नाना ।	५१२१२७	नाविकः ।	४१४१७	निग्राहस्ते भूयात् ।	
नानाकृत्य, नाना कृत्वा,		नाव्यति ।	३१११८		३१३१४५
नानाकारम् ।	३१४१६२	नाध्यम् ।	६१११७९	निघसः ।	३१३१६०

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
निघा वृक्षाः ।	३।३।८७	निर्यो, नियः ।	३।३।७७	निविद् ।	३।२।३१
निचायः ।	७।२।११२	निरङ्गुलम् ।	३।३।८६	निविविक्षते ।	१।३।३२
नित्यप्रहसितः ।	६।२।६१	निरगते ।	८।२।१९	निविशते ।	१।३।१७
नित्यः ।	४।२।१०४*	निरम्यति ।	१।३।३०*	निशः, निशाः ।	६।१।६३
नित्यः शब्दो भवितुमर्हति ।		निरम्यते ।	१।३।३०*	निशाकरः ।	३।२।२१
	८।२।९९	निराकरिण्युः ।		निशाता, निशातुम्, नि-	
निद्रालुः ।	३।२।१९८		३।२।१३६	शातव्यम् ।	६।१।४९
निनदः, निनादः ।		निरुदकम् ।	६।२।१८४	निशारो निवृत्तम् ।	
	३।३।६४	निरुपलम् ।	३।२।१८४		३।३।२१*
निनाय, निनय ।	१।१।९९	निर्जरसः, निर्जराः ।		निशितम्, निशातम् ।	
निन्दकः ।	३।२।१४६		७।२।१०१		७।३।४१
निपठः, निपाठः ।		निर्जरसौ, निर्जरौ ।		निश्चप्रचम् ।	२।१।७२
	३।३।६४		७।२।१०१	निश्चयः ।	३।३।९८
निपठितिः ।	७।२।९*	निर्दितवान् ।	७।३।४०	निषत्तमस्य चरतः ।	
निपत्या पिच्छला भूमिः ।		निर्दितः ।	७।३।४०		८।२।६१
	३।३।९९	निर्भस्त्रिका, निर्भस्त्रका ।		निषद्या आपणः ।	
निबिडम् ।	९।२।३२		७।३।४७		३।३।९९
निबिरीसम् ।	९।२।३२	निर्मक्षिकम् ।	२।१।६	निषन्ति ।	८।३।८७
निमाता, निमाय ।		निर्वणम् ।	८।३।९	निषयः ।	८।३।७०
	६।१।९०	निर्वाणोऽग्निर्मुनिश्च ।		निपसाद ।	८।३।६६
निमूलकार्षं समूलकार्षं वा			८।२।९०	”	८।३।११९
कषति ।	३।३।३४	निर्विण्णोऽस्मि खलसङ्केतः ।		निषहते ।	८।३।७०
निमूलम् ।	६।२।१९२		८।३।२९*	निषादः ।	६।३।१२२
नियामः, नियमः ।		निलयते ।	८।२।१९	निषितः ।	८।३।७०
	३।३।६३	निलिम्पा देवाः ।		निषिषेध ।	८।३।६४
नियुङ्क्ते ।	१।३।६४*		३।१।१३८*	निषीदति ।	८।३।६६
नियोज्यो भृत्यः ।		निवचनेकृत्य, निवचने कृ-		निषीव्यति ।	८।३।७०
	७।३।६८	त्वा ।	१।३।७६	निषेदुषीमासनबन्धधीरः ।	
					३।२।१०८

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
 निषेवते । ८३।७०
 निष्कुला करोति दाडिमम् ।
 ९।४।६२
 निष्कुषितवान् । ७।२।४७
 निष्कुषितः । ७।२।४७
 निष्कोषिता, निष्कोषटा ।
 ७।२।४६
 निष्कोषितुम्, निष्कोषटुम् ।
 ७।२।४६
 निष्कौशाम्बिः ।
 २।२।१८*
 „ १।२।४४
 „ १।२।४८*
 „ २।४।२६*
 निष्टपति सुवर्णम् ।
 ८।३।१०२
 निष्टप्तं रक्षो, निष्टप्ता अरा-
 तयः । ८।३।१०२
 निष्टक्यं चिन्वीत पशु-
 कामः । ३।१।१२३
 निष्टौति । ८।३।७०
 निष्टयश्चाण्डालादिः ।
 ८।३।१०१
 „ ४।२।१०४*
 निष्णातः । ८।३।८९
 निष्पन्नाकरोति । ९।४।६१
 निष्पानम् । ८।४।३९
 निष्पावः । ३।३।२८
 „ ७।२।११९

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
 निष्प्रत्यूहम् । ८।३।४१
 निष्प्रवाणिः पटः ।
 ९।४।१६०
 निष्फुरति, निस्फुरति ।
 निष्फुरति, निस्फुरति ।
 ८।३।७६
 निष्फुलति, निस्फुलति ।
 निष्फुलति, निस्फुलति ।
 ८।३।७६
 निष्यन्दते, निस्स्यन्दते ।
 ८।३।७२
 निष्याब् । ८।३।८७
 निष्वजते । ८।३।७०
 निसेसिच्यते । ८।३।११२
 निस्तब्धः । ८।३।११४
 निस्त्रिंशः खङ्गः ।
 ९।४।७३*
 निस्त्रिंशानि वर्षाणि चैत्र-
 स्य । ९।४।७३*
 निरुष्टं कथयति ।
 ८।३।११०*
 निस्त्वनः, निस्त्वानः ।
 ३।३।६४
 निःश्रेयसम् । ९।४।७७
 निःषमम् । ८।३।८८
 निःषुप्तः । ८।३।८८
 निःषूतिः । ८।३।८८
 निःसमम् । ६।२।१२१

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
 निःस्वका, निःस्विका ।
 ७।३।४७
 निहन्ति मुष्टिना । १।४।८१
 निहवः । ३।३।७२
 निहारायते । ३।१।१७*
 निहितम् । ७।४।४२
 निह्वयते । १।३।३०
 नीकाशः । ६।३।१२३
 नीचकैः । ९।३।७१
 नीचैः । २।३।४६
 नीचैः कृत्य, नीचैः कृत्वा
 नीचैःकारं प्रियं ब्रूते ।
 ३।४।९९
 नीत्तम् । ६।३।१२४
 „ ७।४।४७
 नीरूक् । ६।३।११६
 नीलम् । ४।२।२*
 नीली अनाच्छादनं चेत् ।
 ४।१।४२
 नीली ओषधिः ।
 ४।१।४२*
 नीली गौः । ४।१।४२*
 नीली, नीला । ४।१।४२*
 नीलोत्पलम् । २।१।९७
 नीवाराः । ३।३।४८
 नीवृत् । ६।३।११६
 नुन्नः, नुत्तः । ८।२।९६
 नूतम्, नूतनम्, नवीनम् ।
 ९।४।२९*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
नू मत्तः ।	६।३।१३३	नेदिष्ठः ।	२।३।६३	नैपादिकः ।	४।१।९७*
नृणां द्विजः श्रेष्ठः ।		नेदीयान् ।	२।३।६३	नैष्कशतिकः ।	२।२।११९
	२।२।१०	नेनिजानि ।	७।३।८७	नैष्कसहस्रिकः ।	१।२।११९
नृणां नृषु वा ब्राह्मणः		नेनेक्ति ।	२।४।७५	नैष्किकम् ।	९।१।३७
श्रेष्ठः ।	२।३।४१	नेनेक्ति, नेनक्तिः ।		„	९।१।२०
नृनमनम् ।	८।४।३९		७।४।७५	„	९।१।१९
नृपं दिदक्षते ।	१।३।२७	नेन्यः ।	३।१।१३४	नैष्किकः ।	४।३।१५६
नृभिर्यैमानः ।	६।१।१८४	नेमधिता न पौल्या ।		नो ते पश्चा ।	९।३।३३
नृभिष्पुतस्य, नृभिस्तुतस्य ।			७।४।७५	नोति ।	७।३।८९
	८।३।१०५	नेमिः ।	३।२।१७१*	न्यक्षम् ।	६।२।१९२
नृमगाः ।	८।४।२६	नेमे, नेमाः ।	१।१।३३	न्यङ्कुः ।	७।३।५३
नृवाहसा ।	६।२।१३९	नेथारौ ।	६।४।११	न्यङ्कुत्तानः ।	६।२।५३
नृसोमः ।	२।१।५६	नैकटिको मिश्रुः ।		न्यन्तः ।	६।२।१८१
नृणाम्, नृणाम् ।	६।४।६		४।४।७३	न्यन्यं चिक्थुर्न निचिक्थु-	
नृन्पाहि, नृन्प्रीणीहि ।		नैधेयः ।	४।१।१२२	रन्वम् ।	६।१।३५
	८।३।१०	नैपुण्यम्, नैपुणम् ।		न्यर्णः ।	७।२।२४
नृः पाहि, नृः पाहि ।			९।१।१३०	न्यविशत ।	१।३।१७
	८।३।१०	नैयप्रोधम् ।	४।३।१६४	न्यषहव, न्यसहव ।	
नृः प्रीणीहि, नृः प्रीणी-		नैयप्रोधश्चमसः ।	७।३।५		८।३।७१
हि ।	८।३।१०	नैयाधिकः ।	४।२।६०*	न्यषीदत ।	८।३।६६
नेज्जिह्वायन्तो नरकं पताम ।		नैलीनकः ।	४।२।११०	न्यषीदष, न्यसीदत् ।	
	३।४।८	नैशम् ।	४।३।१४		८।३।११९
„	८।१।३०	नैशः, नैशिकः ।	४।३।५२	न्यषीव्यत् ।	८।३।७१
नेतव्या व्रजं गावः कृष्णेन ।		नैशिकम् ।	४।३।१४	न्यषेधत् ।	८।३।६३
	२।३।७१	नैशो, नैशिको वा मृगः ।		न्यषेधीत् ।	८।३।६३
नेताश्वस्य सुष्ठनस्य सुष्ठनं			४।३।५१	न्यसीव्यत् ।	८।३।७१
वा ।	२।३।६५*	नैषध्यः ।	४।१।१७२	न्यसीषहव ।	८।३।११६
नेत्रम् ।	३।२।१८२	नैषादकर्षुकः ।	७।३।५१*	न्यसीषिवत् ।	८।३।११६
नेत्रे निमील्य हसति ।		„	४।२।११९	न्यादः ।	३।३।६०
	३।४।२१				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
न्यायमपवदते धनकामः ।	१३१७३	पचति, पठति ।	६१११६२	पचसि देवदत्त ।	८१११९
न्यायः ।	४१२१२९	”	८१४१६६	पचसे ।	३१४१८०
”	३१३१२२	पचति पचति ।	८११४	पचात्पक्तीकृत ।	३१३१९६
न्याय्यम् ।	४१४१९२	पचति पचति गोत्रम् ।	८११२७	पचानि ।	३१४१८९
न्युब्जो रोगः ।	७१३१६१	पचति पूति ।	८११६९	पचामि ।	७१३१०१
		पचति पूतिर्देवदत्तः ।	८११६९*	पचिः ।	३१३१०८*
		पचति मिथ्या ।	८११६९	पचे ।	१११२
		पचतिरूपम् ।	५१३१६६	पचेते ।	१११६४
		पचतिः ।	३१३१०८*	”	७१२१८१
		पचते, पचति ।	११३१७२	पचेते इति ।	११११११
		पचध्वम् ।	३१४१९१	पचेल, पचेताम् ।	७१२१८०
		पचन् ।	३१४१११३	पचेताम् ।	३१४१९०
		पचन्तं चैत्रं पश्य ।	३१२११२४	पचेथाम् ।	७१२१८१
		पचन्ताम् ।	३१४१९०	पचेथे ।	१११६४
		पचन्ति ।	६१११९७	”	७१२१८१
		पचन्ति पूति ।	८११६९	पचेय ।	३१४११०६
		पचन्ती ।	४१११६	पचेयुः ।	३१४११०८
		पचन्ती कुले, पचन्ती ब्रा-		पचेरन् ।	१११६०
		ह्मणो ।	७११८१	”	६११६६
		पचन्, पचन्तौ, पचन्तः ।	७११७०	पचेलिमाः माषाः ।	३१११९६*
		पचमानं चैत्रं पश्य ।	३१२१२४	पच्छब्दः, पादशब्दः ।	६१३१९६
		पचमानः ।	७१२१८२	पच्यते ओदनः स्वयमेव ।	३११८७
		”	३१४११३	पञ्च २ ।	७११२२
				”	४१११०
				पञ्चकपालः ।	२१४१२६*
				”	२१११९२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पञ्चकपालः ।	६।२।२९	पञ्चतक्षम् ।	२।४।१७*	पञ्चमूली ।	२।४।१
पञ्चकम् ।	५।१।३९	पञ्चतक्षी ।	२।४।१७*	”	४।१।२१
पञ्चकमध्ययनम् ।		पञ्चतयं दारु ।	५।२।४२	पञ्चमो भागः ।	५।३।४९
	५।१।२८	पञ्चतयी ।	४।१।१५	पञ्चरात्री ।	२।१।२३
पञ्चकर्णः ।	६।३।११५	पञ्चथम्, पञ्चमम् ।		पञ्चवितस्तिः ।	६।२।३१
पञ्चकः ।	५।२।७७*		५।२।२०	पञ्चशगावः ।	६।२।२९
”	५।१।२२	पञ्चदशः स्तोमः ।		पञ्चशङ्कुलिः ।	१।२।४९
”	५।१।२६		५।१।२८*	पञ्चपाः ।	५।४।७३
”	५।१।६०	पञ्चदशिनोऽर्धमासाः ।		पञ्चाङ्गुलं दारु ।	
”	५।१।४७		५।१।६१*		५।४।११४
पञ्चकः सङ्घः ।	५।१।५८	पञ्चदिष्टिः ।	५।२।३१	पञ्चानाम् ।	६।४।७
पञ्चकाः शुकाः ।	५।१।५८	पञ्चद्वर्गाः ।	५।१।६०	”	७।१।५२
पञ्चकृत्वो भुङ्क्ते ।	५।४।१७	पञ्चधा ।	५।३।४२	पञ्चारत्निः ।	६।२।२९
पञ्चकृत्वोऽहो भोजनम् ।		पञ्चनदम् ।	५।४।७५*	पञ्चाला जनपदो रमणीयाः ।	
	२।३।६४	”	२।१।२०*		१।२।५२
पञ्चको देवदत्तः ।		पञ्चनावधनः ।	५।४।९९	पञ्चालाः ।	१।२।५४
	५।१।४७*	पञ्चपात्रम् ।	२।४।१७*	”	१।२।५३
पञ्चखट्वम्, पञ्चखट्वी ।		पञ्च प्रयाजाः ।	७।३।६२	”	१।२।५५
	२।४।१७*	पञ्च ब्राह्मण्यः ।	८।२।२	”	४।२।८१
पञ्चगवधनः ।	५।४।९२	पञ्चभिः २, सप्तभिः २ ।		पञ्चालाः क्षत्रिया जनपदो	
”	२।१।५१*		६।१।१८१	वा ।	१।२।५१
पञ्चगवम् ।	२।४।१७	पञ्चमभार्या ।	६।३।४२	पञ्चाश्वा ।	४।१।२२
”	५।४।९२	पञ्चमः ।	५।२।४९	पञ्चन्द्रः ।	१।२।४९
”	२।४।१	पञ्चमात्रम् ।	५।२।३७	पट३उ ।	८।२।१००
”	२।१।२३	पञ्चमात्यः ।	६।२।२९	पटत्पटदिति ।	६।१।९९
”	२।१।५२	पञ्चमी उष्ट्रः ।	५।२।१३०	पटत्पटति ।	६।१।९९
पञ्चगोणिः ।	१।२।५०	पञ्चमीपाशा ।	६।३।३८	पटपटा करोति ।	५।४।५७
”	१।१।५२	पञ्चमीभार्यः ।	६।३।३८	”	६।१।१००
पञ्चजनीनम् ।	५।१।९*	पञ्चमूली ।	२।४।१७*	”	८।१।१२*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पटपटाकृतम् ।	१।४।६१	पटस्यात् ।	७।४।२६	पत्युः ।	६।१।११२
पटपटाकृत्य ।	१।४।६१	पट्टी, पटुः ।	४।१।४४	पत्ये ।	१।४।८
पटपटा भवति ।	५।४।५७	पट्टीमृदूयते ।	३।१।११	पत्ये शेते ।	१।४।३२*
पटपटायति ।	३।१।१३	पठिता विद्याम् ।		"	२।३।१३
पटपटायति, पटपटायते वा			३।२।१४८	पत्रम् ।	७।२।९
	१।३।९०	पणायति ।	३।१।२८	"	३।२।१८२
पटपटायते ।	८।१।१२*	पण्डितमानी ।	३।२।८३	पथकः ।	५।२।६३
"	३।१।१३	पण्डितम्मन्यः ।	३।२।८३	पथः, पथा, पथे ।	७।१।८८
पटयति ।	१।१।५७	पण्यकम्बलः ।	६।२।४२	पथिकः, पथिकी ।	५।१।७५
"	३।१।२६*	पण्या गौः ।	३।१।१०१	पथि द्वैधानि ।	५।३।४५
पटवः ।	७।३।१०९	पतञ्जलिः ।	६।१।९४*	पथिप्रज्ञः ।	३।२।६
पटस्य विस्तारः ।	३।३।३३	पतनः ।	३।२।१५०	पथ्यम् ।	४।४।९२
पटा ३ बुदकम् ।	८।२।१०८	पतयन्मन्दयत्सखम् ।	६।२।२	पदकक्रमकम् ।	२।४।५
पटिति, झटिति ।	६।१।९८	पतयालुः ।	३।२।१५८	पदकः ।	४।२।६१
पटिमा ।	६।४।१५५	पतयालुः ।	४।१।७१*	पदकारः ।	३।२।२३
पटिष्ठः ।	६।४।१५५	पताति ।	३।४।९४	पदगः ।	६।३।५२
पटोयान् ।	६।४।१५५	"	३।४।९७	पदनः ।	३।२।१५०
पटोयांसः ।	५।३।५७	पताति विद्युत् ।	३।१।३४	पदम् ।	३।३।१२५
पटुकल्पः ।	५।३।६८	"	३।४।७	पदष्ठीवम् ।	५।४।७७
पटुचरी ।	६।३।३५	पतापतः ।	६।१।१२*	पदसङ्घातः, पदसङ्घाटः ।	
पटुजातीयः ।	५।३।६९	पतिष्ठनी पाणिरेखा ।			३।२।४९*
पटुजातीया ।	६।३।३५		३।२।५३	पदं मिथ्या कारयते ।	
पटुना ।	७।३।१२०	पतिष्ठनो स्त्री ।	३।२।५२		१।३।७१
पटुपटुः ।	८।१।१२	पतितपतितः ।	८।१।१०	पदः, पादान्, पदा, पादेन ।	
"	८।१।११	पतिवल्ली ।	४।१।३२		६।१।६३
पटुपट्टी ।	८।१।१२	पतिवरा कन्या ।	३।२।४६	पदाजिः ।	६।३।५२
"	८।१।११	पत्काशी ।	६।३।५४	पदातिः ।	६।३।५२
पटुरहं ब्रवीमि ।	१।२।५९*	पत्या ।	१।४।८	पदिकः ।	६।३।५३*
पटुरूपः ।	५।३।६६	"	१।४।९		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पदेकृत्य, पदे कृत्वा ।		पन्नगः ।	३।२।४८*	पयःपानं सुखम् ।	
	१।४।७६	पन्नागाराः ।	२।४।६६		३।३।११६
पदोपहतः ।	६।३।२२	पन्निष्कः, पादनिष्कः ।		,,	३।२।१२०
पद्मोषः, पादोषः ।			६।३।२६*	पयःसु ।	८।३।१६
	३।३।२६	पन्मिश्रः, पादमिश्रः ।		पर्यासि ।	१।१।४७
पद्धतिः ।	३।३।२४		३।३।२६	परकीयम् ।	४।२।१३८*
पद्धतिः, पद्धती ।	४।१।४२	पपक्य ।	७।२।६२	परतः परस्मान् ।	
पद्धिमम् ।	६।३।२४	पपच, पयाच ।	७।१।९१		२।३।२९
पद्भ्याम्, पादाभ्याम् ।		पपतुः, पपुः ।	३।४।६४	परदारान् प्रकुर्वते ।	
	६।१।६३	,,	१।१।२९		१।३।३२
पद्मगन्धि ।	६।४।१३७	पपरतुः, पप्रतुः।पपरुः, पप्रुः।		परन्तपः ।	३।२।३९
पद्मनाभः ।	६।४।७६		७।४।६२	,,	६।४।९४
पद्मिनी ।	६।२।१३६	पपाच, पपाठ ।	६।१।८	परमकारीयगन्धीपुत्रः ।	
पद्यः कर्दमः ।	४।४।८७	,,	७।४।६०		६।१।१३
पद्याः शर्कराः ।	४।४।८३	,,	१।१।६६	परमगवः ।	२।४।९२
,,	६।३।६३	,,	६।१।४	परमतव, परममम ।	
पनायति ।	३।१।२८	,,	६।१।१		७।२।९६
पनीपत्यते, पनीपतीति ।		,,	६।१।१	परमतुभ्यम्, परममह्यम् ।	
	७।४।८४	पपिथ ।	६।४।६४		७।२।९६
पनीपद्यते, पनीपद्यीति ।		पपिवद्भ्याम् ।	८।२।७२	परमत्वम्, परमाहम् ।	
	७।४।८४	पपिः सोमम् ।	३।२।१०१		७।२।९४
पन्थकः ।	४।३।२९	,,	२।३।६९	परमद्वके ।	७।३।४७
पन्थाः. पन्थानौ, पन्थानः ।		पपुरिः ।	७।१।१०३	परमनाडिः ।	१।१।७२*
	७।१।८७	पपौ ।	७।१।३४	परमनैष्किकः ।	७।३।१७
,,	७।१।८६	पप्यौ, पप्यः ।	६।१।१०६	,,	६।१।२०
पन्थाः, मन्थाः, ऋमुक्षाः ।		पप्रच्छ ।	६।१।१७	परमपुरुषः ।	२।१।६१
	७।१।८६	पप्रतुः, पप्रुः ।	७।४।१२	परमयूयम्, परमवयम् ।	
पन्थाः सुष्ठनमुपतिष्ठते ।		पयत्पाशम् ।	८।३।३८*		७।२।९३
	१।३।२६*	पयत्यम् ।	४।३।१६०	परमराज्यम् ।	१।२।४२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
परमराजः ।	५।४।६९*	परारि ।	५।३।२२	परिपक्वानि ।	८।४।११*
"	५।४।९१	परारित्तम् ।	४।३।२३	परि परि वङ्गेभ्यो वृष्टो	
परमवाचा, परमवाचे ।		परार्ध्यम् ।	४।३।९	देवः ।	८।१।५
"	६।१।१६९	परावर्गभारभृद्यथा ।		परिपाकः ।	६।३।१२२
परमषट् ।	७।१।२२		२।४।८०	परिप्लव्य ।	६।४।५८
परमाष्टौ ।	७।१।२१	परिकूलम् ।	६।२।१८२	परिभवी, परिभावी ।	
परमे व्योमन् ।	७।१।३९	परिक्रीडते ।	१।३।२१		३।१।१३४
"	८।२।८	परिक्रीणीते ।	१।३।१८	परिभवी ।	३।२।१५७
परमेष्ठः ।	८।३।९७	परिक्षेपकः ।	३।२।१४६	परिभावः, परिभवः ।	
परमैषका ।	७।३।४७	परिक्षेपी ।	३।२।१४२		३।३।५५
परम्परीणः ।	५।२।१०	परिखा ।	३।२।१०१	परिमण्डलम् ।	६।२।१८२
परशुना वृश्चन् ।	२।१।२	परिघः, पलिघः ।	८।२।२२	परिमृष्यति ।	१।३।८२
परस्पराम्, परस्परम् ।		"	३।३।८४	परिमोहयते ।	१।३।८९
	८।१।१२*	परिचर्या ।	३।३।१०१*	परिमोही ।	३।२।१४२
परस्परेण, इतरेतरेण ।		परिचस्कार ।	६।१।१३६	परिरमति ।	१।३।८३
	८।१।१२*	परिचाध्यः ।	३।१।१३१	परिराटकः ।	३।२।१४६
परस्मात्, परात् ।		परिजग्धः कैण्डिन्यः ।		परिराटी ।	३।२।१४२
	७।१।१६		६।२।१४६	परि वङ्गेभ्यः ।	८।१।५*
परस्मिन्, परे ।	७।१।१६	परिणायेन शारान् हन्ति ।		परिवत्सरीणः ।	५।१।९२
परस्मैपदम् ।	६।३।८		३।३।३७	परिवहति ।	१।३।८२*
परस्मैभाषाः ।	६।३।८	परितष्टौ ।	८।३।६५	परिवादकः ।	३।२।१४६
परस्य शिर आहन्ति ।		परितः ।	५।३।९	परिवीत इलेस्पदे ।	
	१।३।२८*	परितः कृष्णम् ।	२।३।२*		८।३।५३
पराकरोति ।	१।३।७९	परित्रिगुत्तं वृष्टो देवः ।		परिवीय ।	६।१।४४
पराक्रमते ।	१।३।३९		६।२।३३	परिवृढः कुटुम्बी ।	
पराजयते ।	१।३।१९				७।२।२१
पराणिणत् ।	८।४।२१	परिदाही ।	३।२।१४२	परिव्राजकः ।	७।३।६०
पराणिति ।	८।४।१९	परिदेवी ।	३।२।१४२	परिव्राज्यम् ।	७।३।६०
पराभवति ।	१।४।८०	परिघ्नः ।	८।२।४९	परिव्राट् ।	८।२।३६*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
परिषजति ।	८।३।६२	परिष्ठलम् ।	८।३।१६	पर्यायम् ।	४।२।१४२
परिषद्वलः ।	५।२।१६२	परिष्यन्दते, परिस्स्यन्दते ।		परिपिकः ।	४।४।१०
परिषयः ।	८।३।७०		८।३।७२	परिपिकी ।	४।४।१०
परिषसाद् ।	८।३।१६८	परिष्वजते ।	६।४।२२	पर्यङ्कः, पत्यङ्कः ।	
परिषस्वजे ।	८।३।१६८*	,,	८।३।६२		८।२।२२
परिषहते ।	८।३।७०	,,	८।३।७०	पर्यतस्तम्भम् ।	८।३।१६६
परिषितः ।	८।३।७०	परिसर्ग्या ।	३।३।१०१*	पर्यव्ययनः ।	२।२।१८*
परिषिषिष्वति ।	८।३।६४	परिसारो ।	३।२।१४२	पर्यन्तः ।	६।२।१८०
परिषिषेणयिषति ।		परिसोढ्यम् ।	८।३।११२	पर्यभूषत् ।	२।१।१६
	८।३।६४	परिसोढा ।	८।३।११२	पर्यषद्वत्, पर्यसद्वत् ।	
परिषिषेविषते ।	८।३।७०	परिसोढुम् ।	८।२।११२		८।३।७१
परिषीव्यति ।	८।३।७०	परिसोष्यति ।	८।३।११७	पर्यषीव्यत् ।	८।३।७१
परिषेवते ।	८।३।७०	परिस्कन्दः ।	८।३।७२	पर्यषुगोत् ।	८।३।६३
परिष्कणः, परिष्कन्नः ।		परिहणनम् ।	८।४।२२	पर्यपवत् ।	८।३।७०
	८।३।७४	परीणत् ।	८।२।३४	पर्यष्कार्षीत् पर्यस्कार्षीत् ।	
परिष्कन्ता, परिस्कन्ता ।		परीतत् ।	६।४।४०*		८।३।७१
	८।३।७४	परीपाकः ।	६।३।१२२	पर्यष्टौ, पर्यस्तौ ।	
परिष्कन्तुम्, परिस्कन्तुम्,		परीपृच्छयते ।	७।४।९०*		८।३।७१
	८।३।७४	परीष्टिः ।	३।३।१०७*	पर्यष्वजत, पर्यस्वजत ।	
परिष्कन्दः ।	८।३।७५	परुत् ।	५।३।२२		८।३।७१
परिष्करोति ।	८।३।७०	परुलम् ।	४।३।२३	पर्यसीव्यद् ।	८।३।७१
,,	६।१।१३७	परुद्यति ।	५।३।२२	पर्यसीवहत् ।	८।३।११६
परिष्कर्त्ता, परिष्कर्त्तुम् ।		परुपम्, परापम् ।	६।३।९७	पर्यसीविषत् ।	८।३।११६
परिष्कर्त्तव्यम् ।		परे, पराः ।	१।१।३४	पर्याणद्धम् ।	८।४।२
	६।१।१३७	परोवरीणः ।	५।२।१०	पर्याप्तो भोक्तुम् ।	३।४।६६
परिष्कृतम् ।	६।१।१३८	पर्णधवत् ।	३।२।७६	पर्यास्थत् ।	३।१।५२
परिष्टन्नाति ।	८।३।६७	,,	४।१।६	पर्येषणा ।	३।३।१०७*
परिष्टोभते ।	८।३।६५	पर्णधवत्, पर्णधवद्भ्याम् ।		पर्वणा, पर्वणे ।	६।४।१३७
परिष्टौति ।	८।३।७०		८।२।७२	पर्वतः ।	५।२।१३१*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पर्वतादवरोहति ।	५।४।४५	पश्चार्धः ।	२।१।५८*	पाक्षिकः ।	४।४।३५
पर्वतीयः ।	४।२।१४३	पश्चिमम् ।	४।३।२३*	पाङ्क्तः प्रगाथः ।	
पर्वतीयानि, पार्वतानि वा		पश्य कष्टम्, श्रितो गुरु-			४।२।५५
फलानि ।	४।२।१४४	कुलम् ।	२।१।१	पाचकजातीयः ।	
पर्वतोपपन्नः ।	३।३।८५	पश्यत माणवको भुङ्क्ते			६।३।४२
पलायते ।	८।२।१९	शोभनम् ।	८।१।३९	पाचकतरः, पाचकतमः ।	
पलायाञ्चके ।	३।१।३७	पश्यति ।	७।३।७८		५।३।५८
पलिक्री ।	४।१।३९*	पश्यमाणवको भुङ्क्ते शो-		पाचकदेशीया ।	६।३।४२
पलिवः ।	३।३।८४	भनम् ।	८।१।३९	पाचकवृन्दारिका ।	
पलिता ।	४।१।३९*	पश्यः ।	३।१।१३७		१।२।४२
पल्यवर्चसम् ।	५।४।७८*	पश्ये नृभ्यो यथा गवे ।		पाचकस्त्री ।	६।३।४२
पवमानः ।	३।२।१२८		७।३।१०९*	पाचकः ।	७।२।११६
पवः ।	३।३।५७	पस्पर्थे ।	७।४।६१	पाचयति ।	३।१।२६
पवितवान् ।	१।२।२२	पङ्क्तिः ।	५।१।५९	पाचयाञ्चकार ।	३।१।४०
पवितः ।	१।२।२२	पंश्यते, पंशीति ।		पाचयामास ।	३।१।४०
पवितः, पवितवान् ।			७।४।८६	पाचयाम्बभूव ।	३।१।४०
	७।२।५१	पङ्कुल्यते, पङ्कुलीति ।		पाचिकाभार्यः ।	६।३।३७
पविता ।	७।२।३५		७।४।८७	पाचिकायते ।	३।१।११
पवित्रं दर्भः ।	३।२।१८५	पाकभार्यः ।	६।३।३७	पाचिम्, पाचिकां, पचां,	
पवित्रं वेदमन्त्रः ।		पाकयज्ञिकः ।	४।३।६८	पक्तिम् ।	३।३।११०
	३।२।१८६	,,	४।२।३५	पाञ्चालः ।	४।१।१६८
पव्यम् ।	६।१।८०	पाकः ।	७।२।११६	पाञ्चाली, वैदर्भी, आङ्गी,	
पशवे, पश्ये ।	७।३।१०९*	,,	७।३।५२	वाङ्गी, मागधी ।	
पशूनामीशै ।	३।४।९६	,,	६।१।१५९		४।१।१७८
पशून्तांश्चके ।	८।३।८	,,	१।१।५०	पाटलिपुत्रकः ।	४।२।१२३
पशोः पादः ।	२।३।५०	पाकः, पाकौ ।	३।३।१८	,,	७।३।१४
पश्च हि सः, नो ते पश्चा ।		पाक्यम् ।	७।३।५२	पाटः ।	६।१।१२*
	५।३।३३	,,	३।१।१२४	पाट्टपटः ।	६।१।१२*
पश्चाद्वागतः ।	५।३।३२	पाक्षायणः ।	४।२।८०	पाठकः ।	७।२।११६

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पाणिक्म् ।	१।१।१९	पातुकः ।	३।२।१२४	पापच्यते ।	६।१।९
पाणिगृहीती ।	४।१।२२*	पात्रप्रग्रहेण चरतिभिधुः ।	३।३।४६	„	६।१।४
पाणिषः, ताडयः ।	३।२।२५	पात्रम् ।	८।१।२२	पापच्यते, पापचीति ।	
पाणिनः ।	६।४।१६५	पात्रिकं क्षेत्रम् ।	२।१।४६	„	३।१।२२
पाणिना पाणौ वीपकर्षम् ।	३।१।४९	पात्रिको क्षेत्रभक्तिः ।	२।१।४६	पापतिः ।	३।२।१७१*
पाणिनिकृतिः ।	६।२।१५१	पात्रियः ।	१।१।६८	पापनापितः ।	२।१।२४
पाणिनीयम् ।	४।३।११२	पात्रे समिताः ।	२।१।४८	„	६।२।६८
„	४।३।१०१	पात्रयः ।	१।१।६८	पापी ।	४।१।३०
पाणिनीयरौढीयाः ।	६।२।३६	पाथेयम् ।	४।१।१०४	पापेऽभिनिवेशः ।	१।१।४७
पाणिनीयः ।	४।३।९९	पाथ्यो वृषा ।	४।१।१११	पामनः ।	५।२।१००
„	४।२।६४	पादवातं हन्ति ।	३।१।३७	पायते ।	६।१।६६
पाणिनीया ।	४।२।६४	पादपम् ।	४।३।११९	पाययति ।	७।३।३७
पाणिन्धमोऽध्वा ।	३।२।३७	पादविकः ।	४।१।३७	पाययते ।	१।३।८९
पाणिन्युपज्ञम् ।	६।२।१४	पादहारकः ।	३।३।११३	पायसिकः ।	४।३।९६
„	२।४।२१	पादः ।	३।३।१६	पायं पायम् ।	३।१।२२
पाणिपादम् ।	२।४।२	पादाः ।	१।२।६४	पाय्यम् ।	३।१।२२९
„	२।४।१७	पादेन खल्लः ।	२।३।२०	पारगः ।	३।२।४८
पाणिपादवती ।	५।२।१२८*	पाद्यम् ।	५।१।२५	पारदारिकः ।	७।३।२०
पाणौकृत्य ।	१।४।७७	„	६।३।५३	„	४।१।१*
पाण्डुकम्बली ।	४।२।११	पानसैन्धवः ।	७।३।१९	पारदृश्वा ।	३।२।९४
पाण्डुभूमः ।	५।१।७५*	पान्थः, पान्था ।	५।१।७६	पारयः ।	३।१।१३८
पाण्डुरः ।	५।२।१०७*	पान्थायनः ।	४।२।८०	पारलौकिकम् ।	४।३।६०
पाण्डुः ।	४।१।४४*	पान्नागारिः पिता पुत्रश्च ।	२।४।६०	पारलौकिकः ।	७।३।२०
पाण्ड्यः ।	४।१।१६८*	पापचकः, पापाचकः ।	३।१।१३३	पारशवः ।	४।३।१६८
पाण्युपकर्षं धानाः संयु- ल्लाति ।	३।३।४९			पारश्वधिकः ।	४।१।५८
				पारस्करः ।	६।१।१५७
				पारायणिकश्छात्रः ।	५।१।७२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पारावारीणः ।	५१२११	पार्श्वः ।	५१३११७	पितरं च दृश्यं मातरं च ।	
”	४१२१९३	पार्श्वकः ।	५१२१७५		३११८६
पाराशरकल्पिकः ।		पार्श्वतः ।	५१२१४४*	पितरः ।	७१३११०
	४१२१६०*	पार्श्वतोयम् ।	४१२१३८*	पितरि ।	७१३११०
पाराशरिणो भिक्षवः ।		पार्श्वम् ।	६१११२७*	पितरौ ।	११२१७०
	४१३११०	”	४१२१४३*	”	७१३११०
पारिखेयी भूमिः ।	५११११७	पार्श्वशयः ।	३१२११५*	पिता ।	७१११९४
पारिग्रामिकः ।	४१३१६१	पार्श्वोपपीडं शेते, पार्श्वो-		पितापुत्रौ ।	६१३१२५
पारिपन्थिकश्चौरः ।		भ्यां पार्श्वयोर्वा उपपीडम् ।		पितामहः ।	४१२१३६*
	४१४१३६		३१४१४९	पितामही ।	४१२१३६*
पारिपार्श्विकः ।	४१४१२९	पार्णित्रम् ।	३१२१३	पितुरन्तेवासी, पितुः पुत्रः ।	
पारिमुखिकः ।	४१४१२९	पालदः ।	४१२११०		६१३१२३
पारिमुख्यम् ।	४१३१५९	पालयति ।	७१३१३७	पितुः ।	८१२१२४
पारिषदम् ।	४१३१२३	पालाशम् ।	४१३१४१	”	६१११११
पारिषद्यः ।	४१४१४४	पालवल्लीरम् ।	४१२१०६	पितुः कृपा ।	८१३१४१*
”	४१४१०१	पावकः ।	६१११७८	पितुः पुत्रः ।	२१३१५०
पारीणः ।	४१२१९३*	पावथाक्रियात् ।	३१११४२	पितुः प्वसा, पितुः स्वसा,	
”	५१२१११	पाव्यम् ।	३१११२२५	पितृप्वसा ।	६१३१२४
पारेगङ्गम् ।	२११११८	पाशुकः ।	४१३१७२	पितृकम् ।	४१३१७९
पारेषडवा ।	६१२१४२	पाशुपतम् ।	४१२१२४	पितृकः ।	५१३१८३
पार्थवम् ।	५१११२२	पाश्चात्यः ।	४१२१९८	पितृदेवत्यम् ।	५१४१२४
पार्थिवः ।	५१११४१	पाश्या ।	४१२१४९	पितृभोगीणः ।	५१११९
”	५१११४२	पांछरः ।	५१२१०७*	पितृभ्यः स्वधा ।	२१३११६
”	५१११४३	पिच्छवान् ।	५१२१००	पितृयाणम् ।	८१४१२६
पार्थिवा, पार्थिवी ।		पिच्छिलः ।	५१२१००	पितृव्यघाती ।	३१२१८६
	४१११८५*	पिण्डफला ।	४१११४*	पितृव्यः ।	४१२१३६*
पार्थसिकः ।	४१४११*	पिण्डाश्मः ।	५१४१९४	पितृप्वसा ।	८१३१८४
पार्थतायनः, पार्थतिः ।		पितरति, पित्रियात् ।		पितृसदृशः ।	६१२१११
	४१११०३		३१११११*	पितृसमः ।	२१११३१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पितृस्थानीयः ।	२।४।१०	पितृचिञ्चति ।	१।२।८	पीलुमूत्रवः ।	४।३।११३
पितृस्थानः ।	२।४।१०	”	४।२।७७	पीलुवदम् ।	६।३।१२१
पितृणाम् ।	८।४।१*	पिप्पली ।	४।१।३१*	पीवरी ।	४।१।७
पित्तघ्नं घृतम् ।	३।२।२३	पिप्पे, पिप्प्याते, पिप्पेगि ।		पुञ्जिष्ठः ।	८।३।९७
पित्रा पितरं वा संजानीते ।		६।१।२९		पुण्ड्राः ।	१।२।२१
	२।३।२२	पिप्रावयिषति, पुप्रावयि-		पुण्यगात्रः ।	६।४।८७
पिच्यम् ।	४।३।७९	षति ।	७।४।८१	पुण्याडम् ।	२।४।१७*
”	७।४।२७	पिप्लावयिषति, पुप्लाव-		”	२।४।९०
”	४।२।३१	यिषति ।	७।४।८१	पुण्येन दृष्टो हरिः ।	
पित्सति ।	७।४।९४	पिबतखादतेति वाभ्यव-			२।३।२३
पित्सते ।	७।४।९४	हरय ।	३।४।३	पुत्रद्विती, पुत्रद्विती ।	
पिपक्षति ।	७।४।७९	पिबति ।	७।३।७८		८।४।४८*
”	६।१।९	पिबध्यै ।	१।१।३९	पुत्र द्वे अथर्वणः ।	१।२।६
”	६।१।४	पिबः ।	३।१।३३७	पुत्रकः ।	२।३।७६
पिपठिषति ।	७।४।७९	पिलः ।	६।२।३३*	पुत्रका, पुत्रिका ।	
”	३।१।३२	पिशाङ्गी, पिशाङ्गा ।			७।३।४५*
”	३।१।७		४।१।३९*	पुत्रकाम्यति ।	३।१।३२
पिपतिषति कूलम्, पित्सति ।		पिशाचकी ।	६।२।१२९*	”	३।१।९
	३।१।७*	पिष्टकः ।	४।३।१४७	पुत्रकाम्या ।	३।३।१०२
”	६।१।९	पिष्टमयं भस्म ।	४।३।१४६	पुत्रचेलम् ।	६।२।१२६
”	७।२।४९*	पिंशति ।	७।१।९९	पुत्रजग्धी, पुत्रजग्धी ।	
पिपत्ति ।	७।४।७७	पीतकम् ।	४।२।२*		८।४।४८*
पिपविषति, अपीपवम् ।		पीत्वा खलु ।	३।४।१८	पुत्रपत्नी ।	४।१।३९
	७।४।८०	पीनमुरः ।	६।१।२८	पुत्रपुत्रादिनी त्वमसि ।	
		पीनं मुखम् ।	६।१।२८		८।४।४८*
पिपविषते ।	७।२।७४	पीनौ बाहु ।	६।१।२८	पुत्रमध्यापयेद्भवान् ।	
पिपावयिषति ।	७।४।८०	पीयते, पेपीयते ।	६।४।६६		३।३।१६१
पिपासति ।	७।४।७९	पीयूक्षावणाम् ।	८।४।९	पुत्रमनुजिज्ञासति ।	
पिपृत्तः, पूतः ।	७।१।१०२	पीलुकुणः ।	६।२।२४		१।३।९८

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पुत्रयुः ।	७।४।३५	पुमान्, पुमांसौ, पुमांसः ।		पुरुषमृगश्चन्द्रमसे गोधा-	
पुत्रादिनी त्वमसि पापे ।		पुमांसम् ।	७।१।८९	कालकादावाघाटस्ते वन-	
	८।४।४८	पुरगावणम् ।	८।४।४	स्पतीनाम् ।	२।३।६२
पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति		पुरन्दरः ।	३।२।४१	पुरुषवाहं वहति ।	
	८।१।३०	"	६।३।६९		३।४।४३
पुत्रांश्च लप्सीष्ट ३ धनं च		"	६।४।९४	पुरुषव्याघ्रः ।	२।१।५६
तात ।	८।२।१०४	पुरस्करोति ।	८।३।४०	पुरुषायुषम् ।	५।४।७७
पुत्रीयति ।	७।४।३३	पुरस्कृतम् ।	१।४।६७	पुरोडाशौ, पुरोडाशः ।	
"	३।१।८	पुरस्कृत्य ।	१।४।६७		५।२।७१
"	२।४।७१	पुरस्तात् ।	५।३।४०	पुरोडाश्याः, पुरोडाशीया	
"	३।१।३२	"	५।३।२७	वा तण्डुलाः ।	५।१।४
पुत्रीयतिच्छात्रम् ।		पुरः ।	५।३।३९	पुरोडाः ।	३।२।७१
	३।१।१०	पुरःसरः ।	३।२।१८	पुरोदितम् ।	६।२।४९
पुत्रीयः, पुत्र्यः ।	५।१।४०	पुरा क्रूरस्य विसृपो विर-		पुषाण ।	३।१।८३
पुत्रेण सहागतः पिता ।		प्तिन् ।	३।४।१७	पुष्करिणी ।	५।२।१३५
	२।३।१९	"	८।३।११०	पुष्पाति ।	८।४।१
पुत्रौ ।	१।२।६८	पुरा जनृभ्य आनुदः ।		पुष्पपचायः ।	३।३।४०
पुनर्भवौ, पुनर्भवः ।			३।४।१७	पुष्पहारी ।	६।२।७९
	६।४।८४*	पुराणमीमांसकाः ।		पुष्पाणि शातयति ।	
पुनर्वध नक्षत्रम्, पुनर्वसू			२।१।४९		७।३।४२
नक्षत्रम् ।	१।२।६१	पुरा भुङ्क्ते ।	३।३।४	पुष्पाहरः ।	३।२।११
पुनर्वधः ।	४।३।३४	पुरीषवाहनः ।	३।२।६५	पुष्पेभ्यः स्पृहयति ।	
पुनाति ।	७।३।८०	पुरीष्यवाहनः ।	३।२।६५		१।४।३६
पुनारमते ।	८।३।१४	पुरुदंशा ।	७।१।९४	पुष्यनेत्राः ।	५।४।११६*
"	६।३।१११	पुरुभुजा चनस्यतम् ।		पुष्यपुनर्वसू ।	१।२।६३
पुनीतः ।	६।४।११३		६।१।१८६	पुष्यः ।	३।१।११६
पुपुत्रीयिषति ।	६।१।३*	पुरुषद्वयसम् ।	५।२।३८	पुंसानुजः ।	६।३।३*
पुपूषति ।	७।१।१०२			पुंस्कामा पुंस्कामा ।	
पुमनुजा ।	३।२।१००				८।३।६

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पुंस्कोकिलः, पुंस्कोकिलः ।	८।३।६	पूर्वथायातम् ।	६।२।१०३	पूर्वाह्नेतने, पूर्वाह्नतने ।	
पूगकृताः ।	६।२।४६	पूर्वरात्रः ।	२।३।८७	पूर्वाह्नेतमे, पूर्वाह्नतमे ।	६।३।१७
पूगतिथिः ।	६।२।५२	पूर्ववैयाकरणः ।	२।१।५८	पूर्वा ।	२।२।८६
पूजा ।	३।३।१०५	पूर्वशालाप्रियः ।	२।१।५९*	पूर्वैद्युः ।	२।३।२७
पूजार्हा ब्राह्मणी ।	३।२।१२	पूर्ववार्षिकम् ।	७।३।११	पूर्व, पूर्वाः ।	१।१।३४
पूजितः ।	३।२।१८८	पूर्वसक्थम् ।	६।३।९८	पूर्वेषुकामशमः ।	३।२।१०७
पूतकताथी ।	४।१।३६	पूर्वसरः ।	३।२।१९	पूर्वेषुकामशमी ।	६।२।१०३
पूतः, पूतवान् ।	७।२।५१	पूर्वसारः ।	३।२।१९	पूर्वस्मात्, पूर्वान् ।	२।१।५०
पूतिगन्धिः ।	६।४।१३५	पूर्वस्मिन्, पूर्वे ।	७।१।१६	पूर्वेषुकामशमः ।	७।३।१४
पूत्वा, पवित्वा ।	७।२।५१	पूर्वहैनः ।	७।३।११	पूर्वा ग्रामान् ।	२।३।२९
पूषोऽपूषः पिष्टकः स्यात् ।	४।३।१४७	पूर्व भोजं, पूर्व भुक्तु ।	३।४।२४	पूषा ।	६।३।१३
पूर्णककुद वृषः ।	६।४।१४६	पूर्वपगम् ।	२।३।१२	पूषा अविष्टु ।	६।१।२२७
पूर्णाककुत् । पूर्णाककुदः ।	६।४।१४९	पूर्वपराणाम् ।	१।१।३१	पूः ।	८।२।७६
पूर्णः, पूरितः ।	७।२।२७	पूर्वपरे ।	२।४।१२	पूः, पुरौ ।	३।२।१७७
पूर्णा त्रिवष्टि ।	७।३।७८	पूर्वाध्यम्, पौर्वाधिकम् ।	४।३।६	पृतनापादम् ।	८।३।१०९
,, ।	२।३।७६	पूर्वाह्निकः ।	४।३।२८	पृतः, पृतनाः ।	६।१।६३
पूतः ।	८।२।५७	पूर्वाह्निः ।	६।४।८८	पृता, पृतनया ।	६।१।६३
पूर्वकायः ।	२।२।१	,,	८।३।७	पृथगरामेण, रामात्, रामं	
पूर्वचानराटम् ।	६।२।१०३	,,	२।४।२९	वा ।	२।३।३२
पूर्वपदिकः ।	४।२।६०*	पूर्वाह्नेकाले, पूर्वाह्निकाले ।	६।३।१७	पृथुमुखः ।	६।२।१६८
पूर्वपाञ्चालकः ।	७।३।१३	पूर्वाह्ने गेयं साम ।	२।१।४३	पृषोदरम् ।	६।३।१०९
पूर्वपाणिनीयाः ।	६।२।१०४	पूर्वाह्नेतनम् ।	४।३।२४	पृष्टः, पृच्छति ।	६।१।१६
				पृष्ट्या ।	१।२।८
				पृष्टतः, प्रति ।	६।३।४४*
				पृष्ठशयः ।	३।२।१५*
				पृष्ठ्यम् ।	४।२।४२
				पेचतुः, पेचुः ।	६।३।१२०

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पेचिथ ।	६।४।१२१	पोपुवः ।	१।१।४	पौर्वाह्निकम् ।	४।३।२४
”	३।४।८२	”	३।१।१३४	पौषम् ।	४।३।१६
पेचिरे ।	३।४।८१	”	२।४।७४	पौषमहः ।	४।२।३
पेचिषे ।	३।४।८०	पोषयिष्णवः ।	६।४।९९	पौषो रात्रिः ।	४।२।३
पेचुषः ।	६।४।१३१	पौणिक्या ।	४।१।७९	पौषो मासः ।	४।२।२१
पेचुषा ।	६।४।१३१	पौण्डूनागरः ।	७।३।२४	पौष्करसादिः ।	७।३।२०
पेचुषे ।	६।४।१३१	पौतिमाण्या ।	४।१।७४*	पौष्कलम् ।	४।२।७५
पेचे ।	३।४।८१	पौत्रः ।	४।१।१०४	पौंसनः ।	४।१।८७
पेपोयते ।	६।१।२९	पौनःपुनिकः ।	४।३।११	पौंसनी ।	४।१।९५*
पेयात् ।	६।४।६७	”	६।४।१४४*	प्रकटम् ।	५।२।२९
पेष्टा ।	८।४।४१	पौरवः ।	४।१।१६८*	प्रकमनम् ।	८।४।३४
पेस्वरः ।	३।२।१७५	पौरश्चरणिकः ।	४।३।७२	प्रकमनीयम् ।	८।४।३४
पैङ्गी कल्पः ।	४।३।१०५	पौरस्त्यः ।	४।२।९८	प्रकारकः ।	६।२।१३९
पैठसर्पाः ।	६।४।१४४*	पौराणिकः ।	४।२।६०	प्रकृतः कटं देवदत्तः, प्रकृतः	
पैतामहकः ।	४।३।७७	पौरुषम्, पुरुषद्वयसम् ।		कटस्तेन ।	३।४।७१
पैतृष्वसेयः ।	४।१।१३३		५।२।३८	प्रकृत्य ।	७।१।३७
पैतृष्वस्त्रोयः ।	४।१।१३२	पौरुषेयः ।	५।१।१०*	”	६।१।७१
पैत्तिकम् ।	५।१।३८	पौरोडाशः ।	४।३।७०	प्रकृत्य, प्रकृतम्, प्रकरोति ।	
पैप्पलम् ।	४।३।१३५	पौरोडाशिकः ।	४।३।७०		१।४।६०
पैलः पिता पुत्रश्च ।		पौरोहित्यम् ।	५।१।१२८	प्रकृत्या चारुः ।	२।३।१८*
	२।४।५९	पौर्णमासी तिथिः ।		प्रकोपणम्, प्रकोपनम् ।	
पैलः पैलेयः ।	४।१।११८		४।२।३५		८।४।३१
पैलुवहकः ।	४।२।१२२	पौर्वपदिकः ।	४।२।३९	प्रकोपणीयम्, प्रकोपनीयम्	
पैशुन्यम्, पैशुनम् ।		पौर्वमद्रः ।	४।२।१०८		८।४।३१
	५।१।१३०	पौर्वशालः ।	४।२।१०७	प्रक्रन्ता, उपक्रन्ता ।	
पोतः ।	७।२।९	”	२।१।५१*		७।२।३६*
पोतारौ, पोतारः ।		पौर्वार्धाः ।	४।३।७	प्रक्रमते ।	१।३।४२
	६।४।११	पौर्वार्धिकम् ।	४।३।६	प्रक्षयः ।	६।२।१४४
पोत्रम् ।	३।२।१८३	पौर्वार्धिकाः ।	४।३।७	प्रक्षीणः ।	६।४।६०

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
प्रक्षालितमुखः ।	६।२।१६९	प्रजिघाय ।	७।२।२६	प्रणिचिनोति ।	८।४।१७
प्रक्षीय ।	६।४।२९	प्रजिघांसति ।	७।२।२६	प्रणिददाति ।	८।४।१७
प्रक्षेदितः ।	१।२।१९	प्रजित् ।	३।२।६१	प्रणिदधाति ।	८।४।१७
प्रगमनम् ।	८।४।३४	प्रज्ञः ।	३।१।१३६	प्रणिदाता ।	१।१।२०
प्रगाय ।	६।४।६९	प्रज्ञः ।	५।४।१२९	प्रणिदेगिध ।	८।४।१७
प्रगृहम् ।	६।२।१८३	प्रज्याय, उपज्याय ।		प्रणिद्राति ।	८।४।१७
प्रगृहं पदम् ।	३।१।११९		६।१।४२	प्रणिधाता ।	१।१।२०
प्रग्राहः, प्रग्रहः ।	३।३।७३	प्रणङ् मर्त्यस्य ।	२।४।८०	प्रणिनदति ।	८।४।१७
प्रघणः, प्रघाणः ।	३।३।७९	प्रणत्य, प्रणम्य ।	६।४।३८	प्रणिन्दनम्, प्रनिन्दनम् ।	
प्रघसः ।	३।३।९९	प्रणदति ।	८।४।१४		८।४।३३
„	२।४।३८	प्रणमति ।	८।४।१४	प्रणिपचति, प्रनिपचति ।	
„	२।४।३७*	प्रणम्, प्रत्नम्, प्रतनम्,			८।४।१८
प्रचरितोः, होतोः ।		प्रोगम् ।	५।४।२९*	प्रणिपतति ।	८।४।१७
	३।४।१६	प्रणमध्य ।	६।४।७६	प्रणिपद्यते ।	८।४।१७
प्रच्छदः ।	३।३।११८	प्रणयति, परिणयति ।		प्रणिप्साति ।	८।४।१७
„	६।४।९६		१।४।२९	प्रणिभवति ।	८।४।१८
प्रच्छर्दिका ।	३।३।१०८	प्रणसं मुखम् ।	८।४।२८	प्रणिमिमीते ।	८।४।१७
प्रच्छित् ।	३।२।६१	प्रणसः ।	५।४।११९	प्रणिमयते ।	८।४।१७
प्रजगध्य ।	२।४।३६	प्रणसः, प्रणो राजा ।		प्रणिधाति ।	८।४।१७
प्रजनयामकः ।	३।१।४२		८।४।२८	प्रणिवयति ।	८।४।१७
प्रजनिष्णुः ।	३।२।१३६	प्रणः शूद्रः ।	८।४।२८	प्रणिवहति ।	८।४।१७
प्रजघी, प्रजविनौ ।		प्रण्यगदत् ।	८।४।१७	प्रणिवाति ।	८।४।१७
	३।२।१९६	प्रणायकः ।	८।४।१४	प्रणिशाम्यति ।	८।४।१७
प्रजाकाण्डम् ।	६।२।१२६	प्रणाव्यश्चरः ।	३।१।१२८	प्रणिष्यति ।	८।४।१७
प्रजाभ्यः स्वस्ति ।		प्रणाव्योऽन्तेवासी ।		प्रणिहन्ति ।	८।४।१७
	२।३।१६		३।१।१२८	प्रणिसनम्, प्रनिसनम् ।	
प्रजामेकां रक्षति ।	८।१।६५	प्रणिक्षणम्, प्रनिक्षणम् ।			८।४।३३
प्रजा स्यात्सन्ततौ जने ।			८।४।३३	प्रणिसितव्यम्, प्रनिसित-	
	३।२।९९	प्रणिगदति ।	८।४।१७	व्यम् ।	८।४।३३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
प्रणीयः ।	३१११२३	प्रतिष्ठातं सूत्रम् ।		प्रथमवैयाकरणः ।	
प्रणीः ।	३१२६१		८३१९०		६१२६६
प्रतरम् ।	५१४१२	प्रतिसामम् ।	५१४७५	प्रथमं दक्ष आपः ।	
प्रतान् ।	८१२६४	प्रतिस्किरति ।	६१११४१		६१४७६
प्रतिकः, प्रतिकी ।		प्रतिस्तब्धः ।	८३१११४	प्रथमं भोजम्, प्रथमं	
	५११२५*	प्रतीचः, प्रतीचा, प्रतीचे ।		भुक्त्वा ।	३१४२४
प्रतिक्षिपति ।	११३१८०		६१४१३८	प्रथमिनी ।	५१२१३७
प्रतिगृह्यम् ।	३११११८	प्रतीचीनम् ।	५१४१८	प्रथमे, प्रथमाः ।	१११३३
प्रतिजनः ।	६१२१९३	प्रतीच्यम् ।	४१२१०१	प्रथिमा ।	५१११२२
प्रतिजानीते ।	११३१४६	प्रतीपम् ।	६३१९७	प्रथिष्ठः, प्रथिमा, प्रथी-	
प्रतिदीव्ना ।	११११९८	प्रतीपमन्य ऊर्मियुध्यति ।		यान् ।	६१४१९५
प्रतिपूर्वाह्णम् ।	६१२१३३		३११८५	„	६१४१६१
प्रतिभूवौ, प्रतिभुवः ।		प्रतृप्तम् ।	८१२६१	प्रदक्षिणिदेवतातिमुराणः ।	
	६१४१८५	प्रत्तम्, प्रत्तम् ।			४१४१४२
प्रतिभूः ।	३१२१७९		८१४६५	प्रदा ।	३१३१०६
प्रतिराजा ।	६१२१९३	प्रत्तः ।	७१४१७७	प्रदान् ।	८१२६४
प्रतिलोमम् ।	५१४७५	प्रत्यक्पुष्पा ।	४११४*	प्रदाय ।	६११९०
प्रतिविपाशम् ।		प्रत्यक्षम्, परोक्षम् ।		„	६१४१६९
	५१४१०७		५१४१०७*	प्रदिवो अपस्कः ।	
प्रतिशीनवान् ।	६११२५	प्रत्यग्निः ।	२१११४		८३१५०
प्रतिशीनः ।	६११२५	प्रत्यङ्गुलात्मा ।	८३१३२	प्रदोषकः ।	४३१२८
प्रतिशुश्रूषति ।	११३१५९	प्रत्यपररात्रम् ।	६१२३३	प्रद्युम्नः कृष्णतः प्रति ।	
प्रतिश्यायः ।	३१११४१	प्रत्यर्थम् ।	२११६		५१४१४४
प्रतिषीव्यः ।	३१११२३	प्रत्यष्टात्कठकौथुमम् ।		प्रद्युम्नः कृष्णात्प्रति ।	
प्रतिष्कशः सहायः ।			२१४३*		२३१११
	६१११५२	प्रत्यंशुः ।	६१२१९३	„	११४९२
प्रतिष्ठन्नाति ।	८३१६७	प्रत्याययति ।	२१४४६	प्रद्रावः ।	३३१२७
प्रतिष्ठन्मः ।	८३१६७	प्रत्युरसम् ।	५१४८२	प्रद्रावी ।	३१२१४५
प्रतिष्ठते ।	११३१२२	प्रथमपुरुषः ।	२११५८	प्रद्विट् ।	३१२६१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
प्रधर्षितः ।	१२२१९	प्रभवानि ।	८१३१६	प्रमिन्नः, प्रमेदितः ।	
प्रधिः ।	३३१२२	प्रभाक् ।	३२१३२	प्रमिन्नं प्रमेदितं वा तेन ।	
प्रधुक् ।	३२१३१	प्रभाकरः ।	३२१२१		७२११७
प्रधौतपादः ।	६२१११०	प्रभानम् ।	८१३३४	प्रमीगाति ।	८१३१२
प्रध्यः ।	६१३१८२	प्रभानीयम् ।	८१३३४	प्रमीगीतः ।	८१३१२
प्रध्यौ ।	६१३१८२	प्रभापनम् ।	८१३३४*	प्रमुदितः ।	१२२२१
प्रनष्टः ।	८१३३६	प्रभापनीयम् ।	८१३३४*	प्रमेदितः ।	१२२१९
प्रनक्ष्यति ।	८१३३६	प्रभिव ।	३२१३१	प्रमोदितः ।	१२२२१
प्रनष्टा ।	८१३३६	प्रभुक्त ओदनं देवदत्तः,		प्रय आरुः ।	८१३३७
प्रनिभवति ।	८१३१८	प्रभुक्त ओदनस्तेन ।		प्रयस्थति ।	३११७१
प्रपचति यूति ।	८१३१६९		३१३१७१	प्रयाणम् ।	८१३२९
प्रपर्णः ।	२२२२४*	प्रभुः स्वामि ।		प्रयाणि ।	८१३१६
प्रपवणम्, प्रपवणीयः			३२२१८०	प्रयाणीयम् ।	८१३२९
सोमः ।	८१३३४*	प्रभृथस्यायोः ।		प्रयापणम्, प्रयापनम् ।	
प्रपवनम् ।	८१३३४		६२२१४४		८१३३०
प्रपवनीयम् ।	८१३३४	प्रभेदः ।	६२२१४४	प्रयापणीयम्, प्रयापनीयम् ।	
प्रपाय ।	६१३१६९	प्रमत्तगीतम् ।	६२२१४९		८१३३०
प्रपृष्ठः ।	६२२१७७	प्रमत्य ।	६१३३८	प्रयाप्यमाणं पश्य ।	
प्रप्यायनम् ।	८१३३४	प्रमदः ।	३३३६८		८१३३०
प्रप्रायमग्निः ।	८१३१६	प्रमाणम् ।	८१३२९	प्रयायिणौ ।	८१३२९
प्रफुलितः, प्रफुल्लः ।		प्रमाता, प्रमातव्यम्, प्र-		प्रयुक् ।	३२२१६१
	७१३८९	मातुम् ।	६१११०	प्रयुक्तः ।	६२२१४७
प्रबाह्वा सिद्धुत्म् ।		प्रमाथो ।	३२२१४९	प्रयुङ्क्ते ।	१३३६४
	७१३३९	प्रमादी ।	३२२१४१	प्रयै ।	३१३१०
प्रवेभिद्यथ ।	६१३१६६	प्रमाय ।	६१३१६९	प्रयोज्यः ।	७३३६८
प्रभवति ।	११३१८०	”	६१११०	प्रप्रीयति ।	६१३१२
प्रभवन्म् ।	८१३३४	प्रमिणन्ति व्रतानि ।		प्रलम्भः ।	७१३६७
प्रभवनीयम् ।	८१३३४		७३३८१	प्रललाटः ।	६२२१७७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
प्रलवः ।	६।२।१४४	प्रशस्तभ्राता ।	५।४।१५७	प्रस्तीमः, प्रस्तीमवान् ।	
प्रलवित्रम् ।	६।२।१४४	प्रशान् ।	८।२।६४		६।१।२३
प्रलापी ।	३।२।१४५	”	६।४।१५	प्रस्तुते गौः ।	३।१।८९
प्रवकः ।	३।१।१४९	प्रशास्ता, पोता ।	७।२।३४	प्रस्थमात्रम् ।	५।२।३७*
प्रवणम् ।	८।४।५	प्रशास्तारौ, प्रशास्तारः ।		प्रस्थम्पचा स्थाली ।	
प्रवदितोः ।	३।४।१६		६।४।११		३।२।३३
प्रवयणम्, प्राजनम् ।		प्रश्नः ।	६।४।१९	प्रस्थशः ।	५।४।४३
	२।४।५७	”	८।४।४४	प्रस्थः ।	३।३।५८*
प्रवय्या वत्सतरी ।		”	३।३।९०	प्रस्थाय ।	६।४।६९
	६।१।८३	प्रश्रथः ।	६।४।२९	प्रस्थितिः ।	३।३।९५
प्रवहति ।	१।३।८१	प्रष्टा, प्रष्टुम्, प्राट् ।		प्रस्त्रावः ।	३।३।२७
प्रवाक्यम् ।	७।३।६६		८।२।३६	प्रस्वेदितवान् ।	१।२।१९
प्रवादी ।	३।२।१४५	प्रष्टो गौः ।	८।३।९२	प्रस्वेदितद्वैत्रः, प्रस्वेदितं	
प्रवाय, उपवाय ।		प्रष्टौहः ।	६।१।८९	तेन ।	३।४।७१
	६।१।४१	”	६।१।१७१	प्रस्वेदितं प्रस्विन्नं वा	
प्रवायकः ।	२।४।५६	प्रष्टौहा ।	६।१।१७१	तेन ।	७।२।१७
प्रवारः प्रवरः ।	३।३।५४	प्रसवी ।	३।२।१५७	प्रस्वेदितः ।	१।२।१९
प्रवासी ।	३।२।१४५	प्रसारी ।	३।२।१४५	प्रस्वेदितः, प्रस्विन्नो वा	
प्रवाहणेयः ।	७।३।२८	प्रसित उत्स्रको वा हरिणा,		तेन ।	७।२।१७
”	४।१।१२३	हरौ वा ।	२।३।४४	प्रहणनम् ।	८।४।२२
प्रवाहणेयिः ।	७।३।२९	प्रसूः ।	३।२।६१	प्रहणम्, प्रहन्मः ।	
प्रवाहिकातः कुरु ।		प्रस्कण्व ऋषिः ।			८।४।२३
	५।४।४९		६।१।१५३	प्रहण्यते ।	८।४।२२
प्रवृद्धः ।	६।२।१४७	प्रस्तारः ।	३।३।३२	प्रहत्य ।	६।४।३८
प्रवेपनम् ।	८।४।३४	प्रस्तावः ।	३।३।२७	प्रहरणम् ।	६।२।१३९
प्रव्याय, उपव्याय ।		प्रस्तीतः, प्रस्तीतवान् ।		प्रहाय ।	६।४।६९
	६।१।४३		६।१।२३	प्रहिणुतः ।	८।४।१५
प्रशमय्य गतः ।	६।४।५६	प्रस्तीमः, प्रस्तीतः ।		प्रहिणोति ।	८।४।१५
प्रशय्य ।	७।४।२२		८।२।५४	प्रहोणः ।	८।४।२९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
प्रहृत्य ।	७।१।३७	प्राचः, प्रतीचः ।		प्रातिकर्णिकः ।	४।४।३०
प्रहृन्नः ।	६।४।९२		६।४।१३८	प्रातिकूलिकः ।	४।४।२८
प्रहृन्नः, प्रहृन्नवान् ।		प्राचः, प्राचा, प्राचे ।		प्रातिजनीनः ।	४।४।९९
	६।४।९२		६।४।१३८	प्रातिपथिकः ।	४।४।४२
प्राक् ।	२।३।३०	प्राचार्यः ।	२।२।१८५	प्रातिलोमिकः ।	४।४।२८
प्राकारीया इष्टकाः ।		प्राची, प्रतीची, उदीची,		प्रात्ययविः ।	४।१।१७३
	२।१।१२	अवाची ।	४।१।६	प्राचीपिकः ।	४।४।२८
,,	२।१।१६	प्राचीनम् ।	२।४।८	प्राथमिकः ।	४।३।७२
प्राक्पुष्पा ।	४।१।४*	प्राच्यम् ।	४।२।१०१	प्रादुःपन्ति ।	८।३।८७
प्राक्, प्रत्यग्वा ग्रामात् ।		प्राच्यमसमः ।	६।२।१२	प्रादुःप्यात् ।	८।३।८७
	२।३।२९	प्राजापत्यः ।	४।१।८२	प्रादोषिकम्, प्रादोषम् ।	
प्रागद्यः ।	४।२।८०	प्राज्ञः, प्राज्ञी स्त्री ।			४।३।१४
प्राग्वनम् ।	२।१।१२		२।४।३८	प्राध्वंकृत्य ।	१।४।७८
प्राग्वनात् ।	२।१।१२	प्राज्ञो व्याकरणे ।		प्राध्वो रथः ।	२।४।८२
प्राङ्क्षष्ठः, प्राङ्षष्ठः ।			२।२।१०१	प्रान्तपुष्पा ।	४।१।४*
	८।३।२८	प्राञ्चौ, प्राञ्चः ।	७।१।७०	प्रापम्, प्रेषम् ।	६।३।९७
प्राङ्क्षष्ठः, प्राङ्षष्ठः ।		प्राट् ।	३।२।१७८*	प्रापय्य, प्राप्य ।	६।४।२७
	८।४।४८*	,,	६।४।१९	प्राप्तजीविकः ।	२।२।४
प्राङ्नासिकी, प्राङ्ना-		प्राणिणत् ।	८।४।२१	,,	२।४।२६*
सिका ।	४।१।६०	प्राणिणिपति ।	८।४।२१	प्राप्तजीविका ।	२।२।४
प्राङ्, प्रत्यङ्, उदङ्, युङ्,		प्राणिति ।	८।४।१९	प्राप्तानन्दः ।	२।३।२
कुङ् ।	३।२।९९	,,	७।२।७६	प्राप्तोदको ग्रामः ।	
प्राङ्, प्राञ्चः, प्राञ्चा, प्रा-		प्राणीत् ।	७।३।९८		२।२।२४
ङ्भ्याम् ।	६।४।३०	प्राणो अङ्गे अङ्गे अदी-		प्राभूतिकः ।	४।४।१*
प्राङ्, प्राञ्चौ, प्राञ्चः ।		ध्यत् ।	६।१।११९	प्रायश्चित्तम् ।	
	६।४।२४	प्रातरित्वा ।	७।२।८		६।१।१९७*
प्राङ्मुखः ।	६।२।१६८	प्रातः कमनीयम् ।		प्रायश्चित्तिः ।	६।१।११
प्राङ्मुखी, प्राङ्मुखा ।			२।४।१७*	प्रायेण याज्ञिकः ।	
	४।१।६०	प्रातःकल्पम् ।	८।३।३८*		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
प्राच्छति ।	६११९१	प्रासादीयं दारु ।	५१११६	प्रियविश्वाय ।	१११२९
प्रार्णम् ।	६११८९*	प्रास्तारिकः ।	४१४७२	प्रियसर्पिष्कः ।	५१४१५१
प्रार्णभोयति ।	६११९२	प्रास्तोष्ट ।	३११८९	प्रियंवदः ।	३१२३८
प्राण्यसुदकम् ।	७३३२	प्रास्थिकम् ।	५१११९	”	१३३८
प्रावयति ।	१३३८६	”	५११४४	प्रियः ।	३१११३५
प्रावरिषीष्ट ।	७२१३९	”	५११३९	प्रिया अग्रा भवाति ।	
प्रावरिषीष्ट, प्रावृषीष्ट ।		”	५११३७		३११३४
	७२१४२	प्रास्थिकः ।	५११५२	प्रियाकरोति ।	५१४६३
प्रावरीता, प्रावरिता ।		प्रास्थिकी ब्राह्मणी ।		प्रियाष्टाभ्याम् ।	७२१८४
	७२१३८		५११५२	प्रियोभयाय ।	१११२९
प्रावारिषुः ।	७२१४०	प्रास्थिको राशिः ।		प्रीणयति ।	७३३७*
प्रावारिष्टाम् ।	७२१४०		५११५७	प्रीणाहि ।	३१४८८
प्रावाहणेयः ।	७३३२८	प्राह्णेतनम्, प्रगेतनम् ।		प्रीणीहि ।	३१४८८
”	४१११२३		४३३२३	प्रेक्षी अश्मरः ।	४२१८०
प्रावाहणेयिः ।	७३३२९	प्राह्णेतमाम् ।	५१४११	प्रेङ्खणम् ।	८१४३२
प्रावृद् ।	६३३११६	प्रियकारः ।	३२१४४	प्रेङ्खणीयम् ।	८१४३२
प्रावृद्शरदौ ।	५१४१०६	प्रियगुडः ।	२२१३५*	प्रेङ्गणम् ।	८१४३२
प्रावृषिकः ।	४३३२६	प्रियङ्करः ।	३२१४४	प्रेजते ।	६११९४
प्रावृषिजः ।	६३३१९	प्रियचतस्रः स्वम् ।		प्रेत्य ।	६११८६
प्रावृषेण्यम् ।	४२१३४		७२११००	प्रेपम् ।	६३३९७*
”	५११९६	प्रियचत्वाः ।	७११९८	प्रेषे ।	३१४१९
प्रावृषेण्यः ।	४३३१७	प्रियतिसा, प्रियतिस्रौ,		प्रेष्ठः, प्रेमा, प्रेयान् ।	
प्राष्टीयाः ।	४२१११३	प्रियतिस्रः ।	७२१९९		६३३९७
प्रासङ्यः ।	४१४७६	प्रियतिस्र, प्रियतिसृणी,		प्रैवः ।	६३३९९*
प्रासः ।	३३३१९	प्रियतिसृणि ।	७२१९९	प्रैव्यः ।	६३३९९*
प्रासादात्प्रेक्षते ।	२३३२८	प्रियतिस्रः स्वम् ।		प्रौवीयति, प्रौवीयति ।	
			७२११००		६३३९२
प्रासादीयति कुड्यां भिक्षुः ।		प्रियप्रियेण ददाति, प्रियेण		प्रोम्भणम् ।	८१४३२
	३१११०	खलेन वा ।	८१११३		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
प्रोर्णविता, प्रोर्णविता ।		कलेयडिः ।	३२२२६	वब्धां ते हरी धानाः ।	
	१२२३	कलेय्यो याति ।	२३३२४		६३१६००
प्रोष्ठपदः ।	२३१२२०	कलगुनः ।	३३३३४	बभर्ज ।	६३११७
प्रोष्ठपादः ।	७३३१८	कलगुनी ।	३३३३२*	बभूव ।	८३३५४
प्रौढः ।	६३१८९*	काण्टं कषायविशेषः ।			६३१३
प्रौढिः ।	६३१८९*		७२१२८		६३१८
प्रौष्ठपदिकम् ।	४२२३३	काण्टाहतः ।	३३११२०		६३११
प्रौढः ।	६३१८९*	काण्टाहतायनिः ।			३३३८२
प्लक्षन्यगोथम् ।	२३१२२		३३१२००	बभूव, बभूवतुः, बभूतुः ।	
प्लक्षन्यगोथाः ।	२३१२२	कालदती ।	२३३१३३		६३३८८
प्लक्षन्यगोधौ ।	२३३१२	कालगुनिकः, कालगुनः ।			७३३७३
प्लक्षवणम् ।	८३३५		३२२२३		७३३६०
प्लक्षः ।	८३३६८	कुलवान् ।	८२२५५		३३३८२
प्लक्षैः ।	१३३७०	कुलः ।	८२२५२		३२३११५
प्लविकः ।	३३३७	फेगतुः, फेगुतुः ।			१२२३
प्लाक्षम् ।	३३३१६४		६३३१२५	बभूवथुः ।	३३३८२
प्लाक्षिः ।	१३३७२*	फेनवान् ।	५२३९९	बभूविथ ।	७२३५५
प्लाथते ।	८२३१९	फेनायते ।	३३३१६*		३३३८२
प्लाषोद्धम् ।	८३३७८	फेनिलः, फेनलः ।	५२३९९		१२३६
		फेलतुः, फेलुः ।	६३३१२२		३३३११५

फ

व

फलकपुरम् ।	६२३१०१
फलकश्वः ।	५३३९७
फलकसक्थम् ।	५३३९८
फलानां वृत्तः ।	२२३११
फलिनः ।	५२३१२१*

वनीभ्रस्यते, वनीभ्रंसीति ।	
	७३३८४
बन्धुता ।	३२३४३
बब्धाम् ।	१३३५८

बन्धुव, बभूम ।	७२३३
बभ्रिर्ब्रजम् ।	३२३१७१
बर्हिणः ।	५२३२१*
बर्हिष्ठः ।	८३३७७
बर्हिष्येषु निषिषु प्रियेषु ।	
	३३३११९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
बलवान् ।	५१२।१३६	बहुतन्त्रोर्ग्रीवा ।		बहुयज्वा, बहुयज्वे, बहु-	
बलाढ्यः ।	६१३।१०९		५१४।१५९	यज्वानौ ।	४।१।१३
बलिकरः ।	३।२।२१	बहुतः ।	५।३।७	बहुराज्या ।	७।३।१०५
बलि भिक्षते वसुधाम् ।		बहुतः, बहुत्र ।	५।३।२	बहुराज्योः ।	७।३।१०५
	१।४।५१	बहुतिथः ।	५।२।५२	बहुराजायाम् ।	७।३।११६
बलि याचते वसुधाम् ।		बहुत्र ।	५।३।१०	बहुराजायै ।	७।३।११३
	१।४।५१	बहुत्र, बहुतः ।	६।३।३५	बहुराजे ।	७।१।१८
बली ।	५।२।१३६	बहुत्रा जीवतो मनः ।		बहुराज्ञी, बहुराज्ञौ, बहु-	
बल्लः ।	५।२।१२१*		५।४।५६	राजे, बहुराजानौ ।	
बल्यम् ।	४।२।८०	बहुथा ।	६।३।३५		४।१।२८
बह्वः ।	२।३।४६	बहुदण्डिका नगरी ।		बहुलः ।	४।३।३४
बह्विर्घनम् ।	२।१।१२		५।४।१५२	बहुवधूकः ।	७।४।१४
बह्विर्घनात् ।	२।१।१२	बहुदण्डिनि ।	६।४।१२	बहुवाग्मिका ।	५।४।१५२
बहुकपालः ।	६।२।३०	बहुधा ।	१।१।२३	बहुवृत्तहाणि ।	६।४।१२
बहुकरः ।	३।२।२१	बहुधा दिवसस्य भुङ्क्ते ।		बहुवीहिकः ।	६।२।१७५
बहुकरा ।	३।२।२१*		५।४।२०	बहुशरावः ।	६।२।३०
बहुकर्त्तकः ।	५।४।१५३	बहुनाडिः कायः ।		बहुशः ।	६।३।३५
बहुकः ।	१।१।२३		५।४।१५९	„	१।१।२३
„	५।१।२२	बहुनिष्कम् ।	५।१।३०*	बहुशो ददाति ।	५।४।१२
बहुकुमारीकः ।	७।४।१४	बहुनैष्किकम् ।		बहुश्रेयसी ।	५।४।१५६
बहुकुमारीको देशः ।			५।१।३०*	बहुश्रेयान् ।	५।४।१५६
	५।४।१५३	बहुपटुः ।	५।३।६८	बहुनाडीकः स्तम्भः ।	
बहुकुचरा ।	४।१।१५	बहुपूषाणि ।	६।४।१२		५।४।१५९
बहुकृत्वः ।	१।१।२३	बहुमालकः ।	७।४।१५	बहुनि ददात्यनिष्टेषु ।	
बहुकृत्वो मासस्य भुङ्क्ते ।		बहुमालाकः ।	७।४।१५		५।४।४२*
	५।४।२०	बहुमास्यः ।	६।२।३०	बहूर्जि, बहूर्जि ।	
बहुगुणरञ्जुः ।	६।२।१७६	बहुमित्रकः ।	६।२।१७५		७।१।७२*
बहुतन्त्रोका ग्रीवा ।		बहुयज्वा, बहुयज्वानौ ।		बह्वक्षरं पदम् ।	६।२।१७६
	५।४।१५९		४।१।१२	बह्वध्यायः ।	६।२।१७६

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
बद्धरतिः ।	६२।३०	बाह्वृच्यम् ।	४।३।१२९	बुध्यस्व बुध्यस्व बुध्यस्व ।	
बद्धर्यमाणि ।	६।४।१२	विनयाञ्चकार ।	३।१।३९		८।१।१२*
बद्धी, बहुः ।	४।१।४५	विनयिषति, वुभूषति ।		वुभूषते ।	१।२।१०
बह्वृची ।	४।१।६३		७।२।२९	वुभूषति ।	७।२।१२
बंभज्यते, बंभजोति ।		विनर्ति ।	७।४।७६	,,	६।१।९
	७।४।८६	विनाय ।	३।१।३९	,,	८।४।५४
बंदिष्ठः, बंदिमा, बंदा- यान् ।	६।४।१५७	विभिन्नति ।	१।२।१०	वृत्ती ।	६।३।१०९
बाढं भृशम् ।	७।२।१८	विभियः, विभीथः ।		वृत्तिका ।	५।४।६
बान्धाकनेयः ।	४।१।१२६		६।४।११५	वृङ्क्तः ।	५।४।३*
बान्धवः ।	५।४।३८	विभिवतुः ।	१।२।५	वृङ्गपतिकः ।	५।३।८३*
बाभ्रव्यः ।	६।४।१४६	विभितुः ।	१।२।२	वृङ्गपतिं यः ।	६।२।१४०
बाभ्रव्यः कौशिक ऋषिः ।		विभीतः, विभितः ।		वेमिदाञ्चके ।	३।१।२२
	४।१।१०६		६।४।११५	,,	६।४।४९
बाह्वृत्पत्यम् ।	४।२।२४	विभेति ।	२।४।७५	वेमिदिता ।	६।४।४९
,,	४।१।८५	,,	६।१।१०	,,	३।१।२२
बालमुल्लापयते ।	१।३।७०	,,	६।१।१२२	वेमिद्यते ।	३।१।२२
बाला ।	४।१।४	विभ्रजिषति, विभ्रक्षति ।		बैजवाग्यः ।	४।३।३१
बालेयास्तण्डुलाः ।			७।२।४९	बैदं लक्षणम् ।	४।३।१२७
	५।१।१३	विम्बोष्ठो, विम्बोष्ठा ।		बैदः ।	४।३।१२७
बाष्पायते ।	३।१।१६		४।१।५५	,,	४।१।१०४
बाह्विः ।	४।१।९६	बीजाकरोति ।	५।४।५८	बैदिकी, बैदिका ।	
बाहुकरः ।	३।२।२१	बीभत्सते ।	३।१।६*		४।२।११६
बाहुकः ।	४।४।७	बुद्धयः ।	७।३।१०९	बैम्बकिः ।	४।१।९७
बाहुका ।	४।४।७	बुद्धः ।	३।२।१८८	बैलवम् ।	४।३।१३६
बाहुवली ।	५।२।१३५*	बुद्धिमान्द्यम् ।	२।२।११	बैलवो यूपः ।	४।३।१५१
बाहुबाह्वि ।	६।४।१४६	बुद्ध्याम् ।	७।३।११७	बोद्धा ।	८।४।५३
,,	२।२।२७	बुधः ।	३।१।१३५	बोधयति पद्मम् ।	१।३।८६
बाह्यः ।	४।१।८५*	बुध्यस्व बुध्यस्व ।		बोभवीति, बोभोति ।	
,,	६।४।१४४*		८।१।१२*		७।४।८२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
बोभवीति बोभोति ।		ब्रह्मबन्धूः ।	४।१।६६	ब्राह्मणकीयः ।	४।२।१४१
	७।३।९४	,,	६।१।८५	ब्राह्मणको देशः ।	
,,	२।४।७४	ब्रह्मबन्धवा ।	६।१।१७५		५।२।७१
बोभूयते ।	७।४।८२	ब्रह्मबन्धवाः ।	७।३।११२	ब्राह्मणक्षत्रियविट्शूद्राः ।	
,,	३।१।२२	ब्रह्मबन्धवै ।	७।३।११२		२।२।३४*
बोभूयाञ्चक्रे ।	३।१।२२	ब्रह्मभूयं गतः ।	३।१।१०७	ब्राह्मणजातीयः ।	५।४।९
बोभोतु ।	७।४।६५	ब्रह्मवर्नि त्वा क्षत्रवनिम् ।		ब्रह्मणधर्मी ।	५।२।१३२
बौध्यः ।	४।१।१०७		३।२।२७	ब्राह्मणभार्या ।	६।३।४२
ब्रवीति, ब्रवोषि, ब्रवीमि ।		ब्रह्मवर्चसम् ।	५।४।७८	ब्राह्मणमित्रो राजा ।	
	७।३।९३	ब्रह्मवर्चस्यम् ।	५।१।३९*		६।२।१५४
ब्रवीति, ब्रूतः ब्रुवन्ति ।		ब्रह्मवादी ।	३।२।७८*	ब्राह्मणयाजकः ।	
	३।४।८४	ब्रह्मवाद्यम् ।	३।१।१२३		६।२।१५१
ब्रह्म ऋषिः, ब्रह्मर्षिः ।		ब्रह्म समुह्यात् ।	७।४।२३	,,	२।२।९
	६।१।१२८	ब्रह्मसामं भवति ।		ब्राह्मणराज्यम् ।	६।२।१३०
ब्रह्मचारिणमिच्छते ।			५।४।१०३	ब्राह्मणवदधीते ।	
	३।१।८५	ब्रह्महत्या ।	३।१।१०८		५।१।११५
ब्रह्मणः प्रजाः प्रजायन्ते ।		ब्रह्महा ।	३।२।८७	ब्राह्मणवर्णी ।	५।२।-३२
	१।४।३०	,,	६।१।६७	ब्राह्मणवेदं भोजयति ।	
ब्रह्मणः, ब्रह्मणा, ब्रह्मणे ।		ब्रह्मा ।	८।४।५१		३।४।२९
	६।४।१३७	ब्रह्मा, ब्रह्म्मा ।	८।४।४६	ब्राह्मणशालम् ।	
ब्रह्मण्यम् ।	५।१।७	ब्रह्मी भवति ।	७।४।३२		६।२।१२३
ब्रह्मण्यः ।	६।४।१६८	ब्रह्मी भवति ।	गङ्गी स्यात् ।	ब्राह्मणशीली ।	५।२।१३२
ब्रह्मत्वम् ।	५।१।१३६		५।४।५०	ब्राह्मणसुखं पायसम् ।	
ब्रह्मनगरम् ।	६।२।८९	ब्रह्मोद्यम्, ब्रह्मवद्यम् ।			६।२।१६
ब्रह्मनिष्ठः ।	८।२।८*		३।१।१०६	ब्राह्मणसेनम् ।	२।४।२५
ब्रह्मबन्धुतरा ।	ब्रह्मबन्धू-	ब्राह्मयनाः ।	५।३।११९	ब्राह्मणसेना ।	२।४।२५
तरा ।	६।३।४४	ब्राह्मयन्यः ।	४।१।९८	ब्राह्मणस्य कर्त्तव्यम् ।	
ब्रह्मबन्धूनाम् ।	७।१।५४	,,	५।३।११३		२।२।११
		ब्राह्मणकम्बलः ।	१।२।४६		

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
ब्राह्मणस्य कुर्वन्, कुर्वाणो	ब्राह्मणी । ४।१।६३	भगो नमस्ते । ८।३।२२
वा, करिष्यन्, करिष्यमा-	ब्राह्मणीभार्यः । ६।३।४१	,, ८।३।१७
णो वा । ३।२।१२७	ब्राह्मण्यन् । ५।१।१२४	भगो यत्र । ८।३।१८
ब्राह्मणस्य कृत्वा ।	,, ४।२।४२	भङ्गाकटम् । ५।२।२९*
२।२।११	ब्राह्मं हविः । ६।४।१७१	भङ्गुग्म् । ६।१।१६३
ब्राह्मणस्य शुक्लाः ।		,, १।३।१८
२।२।११		भङ्गुरः । ३।२।१६१
ब्राह्मणः । ६।४।१७१	भ	भङ्गुत्वा, भक्तवा ।
ब्राह्मणाच्छंसी ऋत्विग्वि-		६।४।३२
शेषः । ६।३।२*	भक्तस्तव रूपं ध्यायति ।	भजे शम्भोश्चरणयोः ।
ब्राह्मणाय दितम् ।	८।१।२५	२।३।२०
२।३।१३*	भक्तस्त्वमप्यहं तेन हरि-	भद्रङ्करणम् । ६।३।७०*
ब्राह्मणासः । ७।१।९०	स्त्वां त्रायते स माम् ।	भद्रबाहुः । ४।१।६७
ब्राह्मणाः । १।३।४	८।१।२६	भद्रं पश्येमाक्षभिः ।
,, १।३।७	भक्ताय धारयति मोक्षं	७।१।७६
ब्राह्मणाः पचन्ति ।	हरिः । १।३।३५	भद्रा करोति । ५।४।६७*
१।४।१४	भक्तिकरः । ३।२।२१	भनक्ति । ६।४।२३
ब्राह्मणाः पठन्ति । १।४।२१	भक्तिर्ज्ञानाय कल्पते ।	भयङ्करः । ३।२।४३
ब्राह्मणाः पूज्याः । १।२।५८	२।३।१३*	भयब्राह्मणः । ६।२।६९
ब्राह्मणिकल्पा । ६।३।४३	भक्तो मम रूपं ध्यापति ।	भयम् । ३।३।५६*
ब्राह्मणिकः । ४।३।७२	८।१।२५	भयः । ६।१।८३
ब्राह्मणिगोत्रा । ६।३।४३	भक्तो विष्णुं प्रति पर्यनु	भरता जातवेदसम् ।
ब्राह्मणिचेली । ६।३।४३	वा । १।४।९०	६।३।१३३
ब्राह्मणितमा । ६।३।४३	भक्तो हरिमभि । १।४।९१	भवतः । ३।४।७८
ब्राह्मणितरा । ६।३।४३	भक्षयत्यन्नं वदुना ।	,, १।४।२२
ब्राह्मणिब्रुवा । ६।३।४३	१।४।९२*	भवतः आसिका ।
ब्राह्मणिमता । ६।३।४३	भगन्दरः । ३।२।४१*	३।३।१११
ब्राह्मणिरूपा । ६।२।४३	भगः । ३।३।१२५	भवतः शायिका ।
ब्राह्मणिद्विता । ६।३।४३	भगो अत्र । ८।३।२०	२।२।१६

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
भवता कन्या वोढव्या, व- हनीया, बाह्या वा । ३।३।१६२	भवती । १।१।७२*	भवावः । ३।४।७८
भवतात्, भव । ७।१।३५	भवतु, भवन्तु । ३।४।८६	भविता । ७।२।३५
भवतात्, भवतु । ७।१।३५	भवथ । ३।४।७८	” १।१।५६
भवतात्, भूतिः । ३।३।१७४	भवथः । ३।४।७८	” १।१।४९
भवतात्, भूयात्, चिरं जीव्यात्, जीवताद्वा । ३।३।१७३	भवदीयः । १।४।१६	” १।१।५५
भवताम्, भवतम्, भवत, भवाव, भवाम । ३।४।८५	” ४।२।११५	” ३।४।११३
भवता यष्ट्यम्, भवान् यजताम् । ३।३।१६३	भवन्ति । १।४।२१	भविता, भवितारौ, भवि- तारः । २।४।८५
भवति । ७।३।८४	” ७।१।३	भविता, भवितुम्, भवि- तव्यम् । २।४।५२
” ३।४।११३	” ३।१।७८	भवितारः । ७।४।५१
” १।४।९९	भवन्ती । ४।१।६	भवितारौ । ७।४।५१
” १।३।१	भव, पच, पठ, गच्छ । ६।४।१०५	भवितामि । ७।४।५०
” १।१।३	भवसि । ३।४।७८	भवितुम् । ३।४।११४
” ३।४।७८	भवान् । ६।४।१४	” ७।२।३५
” १।३।७८	भवानिष्कुभक्षकामर्हति । ३।३।१११	भविष्णुः । ३।२।१३८
” १।४।२२	भवानि, भवाव, भवाम । ३।४।९२	भविष्यति । १।१।४९
” १।३।८	” ३।४।८९	भविष्यति, करिष्यति, ३।३।१३
भवति, पचति । ३।१।६८	भवानी । ४।१।४९	भविष्यते । ६।४।६२
भवति, बुभाव, अभावीत् । ३।१।११*	भवान्, भवन्तौ, भवन्तः ७।२।१०२*	भविष्यामि । १।४।१३
भवती । ४।१।६	” ७।१।७०	” ७।३।१०१
	भवामः । ३।४।७८	भवेत् । ३।४।१००
	भवामि । ३।४।७८	” ६।१।६६
	भवामि, भवावः, ७।३।१०१	” ३।४।१०३
	भवामः । ७।३।१०१	भवेत्, भवेताम् । ७।२।८०

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
भवेयुः ।	३।४।१०८	भाद्रमातुरः ।	४।१।११९	भावयिष्यते ।	३।४।३२
भवेव, भवेम ।	३।४।१९	भाद्रसामः ।	३।४।१७०	भावः ।	३।३।२३
भवो देवः संसारश्च ।		भानवः ।	४।१।१२	भावाः पदार्थाः ।	
	३।१।१४३*	"	७।३।१०९		३।१।१४३
भव्यः, भव्यमनेन ।		भानवे ।	७।३।१११	भावि कृत्यमापीत ।	
	३।४।६८	भानुदत्तः ।	२।३।८३*		३।४।१
भस्त्रफला ।	४।१।४*	भानुना ।	७।३।१२०	भावितः ।	३।४।२२
भस्त्रिहः, भस्त्रिकी ।		भानुम् ।	६।१।१०७	भाविषोष्ट, भविषीष्ट ।	
	४।४।१६	भानुलः ।	२।३।८३*		६।४।६५
भस्म ।	७।२।८	भानू ।	३।१।१०२	भावी ।	३।३।३
"	३।३।२	भानून् ।	६।१।१०३	भावुहः ।	३।२।१५४
भाक्तः ।	४।४।६८	भानूनाम् ।	६।४।३	भाव्यः ।	३।१।१२३
भाक्ताः शालयः ।		भानौ ।	७।३।११९	भाषयति धर्मं पुत्रं देवदत्तः ।	
	४।४।१००	भारतः संघामः ।			१।४।२२*
भाक्तिकः ।	४।४।६८		४।२।९६	भाह्वः ।	३।२।१६१
भाग क्रत्वियः ।	५।१।१०६	भारमुद्यच्छते ।	१।३।७५	भास्करः ।	३।२।२१
भागधेयम् ।	५।४।२५*	भारुजिकः ।	५।३।१०८	भास्मनः ।	४।३।१३४
भागधेयी ।	४।१।३०	भार्गायगस्त्रैगतः ।		भास्वगः ।	३।२।१७५
भागवित्तिकः ।	४।१।१४८		४।१।१११	भास्वान् ।	८।२।९
भाग्यं, भागिकं शतम् ।		भार्गी ।	४।१।१७८	भाः, भासौ ।	३।२।१७७
	५।१।४९	भार्यामुपयच्छते ।		मिक्षा ।	१।४।११
भाग्या भागिका विसृतिः ।			१।३।९६	मिक्षार्कसः ।	६।२।७१
	५।१।४९	भार्यासौदृतः ।	६।२।६९	मिक्षाकः ।	३।२।१५५
भागी ।	३।२।१४२	भाह्विनः ।	४।३।१०५	मिक्षाचरः ।	३।२।१७
भाजीकंसः ।	६।२।७१	भावत्कः ।	४।२।११५	मिक्षाद्वितीयम् ।	२।२।३
भाजी श्राणा ।	४।१।४२	भावत्काः, भवदीयाः ।		मिक्षामाणवः ।	६।२।६९
भाद्रदारवम् ।	४।३।१३९		६।३।३५*	मिक्षामात्रम् ।	६।२।१४
भाद्रपादः ।	७।३।१८	भावयति ।	३।१।२६	मिक्षुकः प्रसुमुपतिष्ठते,	
				उपतिष्ठति वा ।	१।३।२५*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
मिक्षुनिकायः ।	३।३।४२	भोलुकः ।	३।२।१७४	भूत्वा, भूतः, भूतवान् ।	
मिक्षुः ।	३।२।१६८	भुक्तमेतदनन्तस्येत्युचुर्गो		भूपतये ।	१।४।८
मिक् ।	३।२।१७८	प्यो दिदृक्ष्वः ।	३।४।७६	भूपतिना ।	१।४।८
मित्तं पतति ।	८।२।९९	भुक्तः ।	१।३।८	भूमती ।	२।२।१५
मित्सीष्ट ।	१।२।११	भुक्ताभुक्तम् ।	२।१।६०	भूमिष्ठः ।	८।३।९७
मिदा ।	३।३।१०४	भुक्त्वा २ भोजम् २		भूयते ।	१।३।१३
मिबुरं काष्ठम् ।		व्रजति ।	८।१।४	भूयते, अनुभूयते ।	
	३।२।१६२	भुक्त्वा व्रजति ।	३।४।२१		३।१।६७
मिद्वेलिमाः ।	३।१।९६*	भुग्नः ।	८।२।४५	भूयात् ।	३।४।१०४
मिद्यते काष्ठम् ।	३।१।८७	भुङ्क्ते ।	१।३।६६	"	३।४।१०३
मिद्यः ।	३।१।११५	भुङ्क्ते भुङ्क्ते ।	८।१।३	"	३।४।१००
मिनत्ति ।	३।१।७८	भुङ्क्त्वमास्वादयध्वमिति		भूयान्, भूमा ।	
मिन्तः, मिन्दन्ति ।		वाभ्यवहरध्वे ।	३।४।३		६।४।१५८
	६।४।१११	भुजः ।	७।३।६१	भूयांसि ।	७।१।७२
मिन्द्युः ।	६।१।९६	भुज्जाते ।	१।३।६६	भूयिष्ठः ।	६।४।१५९
मिन्द्युस्तराम् ।		भुज्जीयेतीच्छति ।		भूरिदावत्तरो जनः ।	
	८।३।१०१*		३।३।१५९		८।२।१७*
मिन्धि ।	६।४।१०१	भुत्, भुद्, भोत्स्यते ।		भूरिदावा ।	३।२।७४
मिन्नकम् ।	५।४।४		८।२।३७	भूर्यस्पष्ट कर्त्तवम् ।	
मिन्नकर्णः ।	६।३।११५	भुत्सीष्ट ।	१।२।११		३।४।१४
मिन्नवान् ।	८।२।४२	भुवनपतिः ।	६।२।२०	भूषणः ।	३।२।१५१
मिन्नः ।	८।२।४२	भुवरिति, भुव इति ।		भूष्णुः ।	३।२।१३९
मिषक्पाशः ।	५।३।४७		८।२।७१	भृगवः ।	२।४।६५
भीमः, भीष्मः, भयानकः,		भूपतिः ।	६।२।१९	भृगुः ।	७।३।५३
प्रस्कन्दनः, प्ररक्षः, मूर्खः,		भूतबलिः ।	२।१।३६	भृद्, भृङ् ।	८।२।२९
खलतिः ।	३।४।७४	भूतये व्रजति ।	३।३।११	भृत्या ।	३।३।९९
भीरुकः ।	३।२।१७४*	भूतार्मम् ।	६।२।९१	भृत्यानुपवदते ।	१।३।४७
भीरुष्ठानम् ।	८।३।८१	भूतिः ।	३।३।९६	भृत्याः कर्मकराः ।	
भीरुः ।	३।२।१७४				३।१।११२

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
भृशायते ।	३।१।१२	भोज्य ओदनः ।	७।३।६९	भ्रातृव्यः, भ्रात्रोयः ।	
भृष्टः, भृजति ।	६।१।१६	भोज्या ।	७।१।८०*		७।१।१४४
भेजतुः, भेजुः ।	३।४।१२२	भोज्योष्णम् ।	२।१।६८	भ्रामरम् ।	७।३।१५९
भेत्ता ।	७।३।८६	भो देवाः ।	८।३।१७	भ्राम्यति ।	७।३।७४
”	८।४।९२	”	८।३।२२	भ्राम्यति, भ्रनति ।	
”	१।४।१०	भो विद्वद्बृन्द ।			३।३।७०
”	१।४।१		८।३।२२	भ्राश्यते, भ्राशते ।	
भेत्स्यति ।	८।४।९९	भोयच्युत ।	८।३।१८		३।३।७०
भेदनम् ।	७।३।८६	भो लक्ष्मि ।	८।३।२२	भ्राष्ट्रककपिष्टलाः ।	
भेदिका, बिभित्सा वा		भोजकटः ।	१।१।७२		२।४।६९
रुद्रस्य जगतः ।	२।३।६६	भौगिक्या ।	७।१।७९	भ्राष्ट्राः, भ्राष्ट्रकयः ।	
भेषजी ।	४।१।३०	भौरिकिविधम् ।	४।२।९४		२।४।६९
भैक्षम् ।	४।२।३८	भ्रक्ष्यति, भर्क्ष्यति ।		भ्राष्ट्रिकापिष्टलयः ।	
भैषज्यम् ।	९।४।२३		६।४।४७		२।४।६९
भो अच्युत ।	८।३।२०	भ्रजनम्, भर्जनम् ।		भ्राष्ट्रजः ।	६।२।८२
भो अत्र ।	८।३।२०		६।४।४७	भ्राष्ट्रपकः ।	६।२।३२
भो आयुष्मती भव गार्गी ।		भ्रष्टा, भर्ष्टा ।	६।४।४७	भ्राष्ट्रमिन्धः ।	६।३।७०*
	८।२।८३*	भ्रष्टा, भ्रष्टुम्, भृष्ट ।		भ्राष्ट्रा यवाः ।	४।२।१६
भो आयुष्मानेधि देवदत्त ।			८।२।३६	भ्रुकुटिः ।	६।३।६१*
	८।२।८३	भ्राजिष्णुः ।	३।२।१३८	भ्रुकुंसः ।	६।३।६१
भोक्तुं पारयति ।	३।४।६६	भ्राता च स्वसा च		भ्रुकुटिः ।	६।३।६१*
भोगं भुञ्जानः ।	३।२।१२९	भ्रातरौ ।	१।२।६८	भ्रुकुंसः ।	६।३।६१*
भोजकटोयः ।	१।१।७९	भ्रातृपुत्रः ।	८।३।४८	भ्रूगहा ।	३।२।८७
भोजनकाले उपविष्टते ।		”	६।२।१३३	भ्रूगाम्, भ्रुवाम् ।	
	१।३।२६	भ्रातृरुम् ।	४।३।७८		१।२।९
भोजनं लभेय ।	३।३।१६१	भ्रातृपत्नी ।	४।६।३९*	भ्रूमङ्गः ।	६।३।६१*
भोजयति ।	१।३।८७	भ्रातृवलः ।	९।२।११२*	भ्रूविक्षेपं भ्रुवं चिक्षेपं वा	
भोजं भोजम् ।	३।४।२२	भ्रातृव्यः ।	४।१।१४९	कथयति ।	३।४।९४
				भ्रुवै, भ्रुवं,	१।४।६

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
भ्रुवौ, भ्रुवः ।	६।४।७७
भ्रजे, बभ्राजे ।	६।४।१२५
भ्रेमतुः, बभ्रमतुः ।	६।४।१२४
भ्रेमिथ, बभ्रमिथ ।	६।४।१२४
भ्रमुः, बभ्रमुः ।	६।४।१२४
भ्रशे, बभ्राशे ।	६।४।१२५
भ्रौणन्नः ।	६।४।१३५
भ्रौणद्वत्यम् ।	६।४।१७४
भ्रौवेयः ।	४।१।१२५
भ्र्लाश्यते, भ्र्लाशते ।	३।१।७०
भ्र्लेशे, बभ्र्लाशे ।	६।४।१२५

म

मक्षु गोमन्तमीमहे ।

	६।३।१३३
मगधाः ।	१।२।५१
ममः ।	१।१।४७*
मघवता ।	६।४।१२८
मघवती ।	६।४।१२८
मघवभ्याम् ।	६।४।१२८
मघवानमीमहे ।	५।२।१२२*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
मघवान्, मघवन्तौ मघ-	
वन्तः ।	६।४।१२८
मघवा, मघवानौ मघ-	
वानः ।	६।४।१२८
मघोनः, मघोना ।	६।४।१२८
मघोनः, मघोना, मघोने ।	६।४।१३३
मघोनी ।	६।४।१२८
मङ्क्ता ।	१।१।४७*
मङ्क्ता, मङ्क्तुम्, मङ्क्त-	
व्यम् ।	७।१।६०
मङ्क्तुम् ।	१।१।४७*
मङ्गिष्ठः ।	८।३।९७
मणिकर्णः ।	६।३।११५
”	६।२।११३
मणिकः ।	५।४।२९
मणिपुच्छी ।	४।१।५५*
मणीव ।	१।१।११*
मण्डनः ।	३।२।१५१
मण्डयन्तः ।	६।४।५५
मण्डम्, मण्डः ।	२।४।३१
मण्डूकसरसम् ।	५।४।९४
मतये ।	१।४।७
मतः ।	६।४।३७
मतिः ।	३।३।९४
”	६।४।३७
मतौ ।	७।३।११९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
मत्काः ।	५।२।७८
मत्तः ।	८।२।५७
मत्यम् ।	४।४।९७
मत्याम् ।	७।३।११७
मत्यै, मतये ।	१।४।६
मत्वर्थीयः ।	३।३।१०८*
मत्स्याः ।	१।२।५१
मत्सी ।	४।१।६३*
”	६।४।१४९
मत्स्योदके अनुष्यन्देते,	
अनुष्यन्देते ।	८।३।७२
मथः, मथा, मथे ।	७।१।८८
मथुरावत्सुष्टने प्राकाराः ।	५।१।११६
मदुरकन्धम् ।	६।२।१२५
मद्गुः ।	७।३।५३
मद्गुव्र ।	१।१।५८
मद्यते ।	३।१।११
मद्यम् ।	३।१।१००
मद्गकः ।	४।२।१३१
मद्गकारः ।	३।२।४४
मद्गराज्ञी ।	५।४।९१
मद्गवाणिजः ।	६।२।१३
मद्गसदेशम् ।	६।२।२३
मद्गसविधम् ।	६।२।२३
मद्गसवेशम् ।	६।२।२३
मद्गकरः ।	३।२।४४
मद्गर्मम् ।	६।२।९१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
मद्राकरोति ।	५१४१७	मधोऽस्तृता इवास्ते ।		मनावी, मनायी, मनुः ।	
मद्रार्मम् ।	६१२१९१		३१११८५		४११३८
मद्रिकामानिनी । मद्रि-		मध्यत आशीर्तः ।		मनोपा ।	६११९४*
कायते ।	६१३३७		६११३६	मनुषो ।	४११६३*
मद्रो ।	४१११७७	मध्यतः ।	५१४१४*	मनुष्यः ।	४१११६१
मद्रर्गीयः ।	४१३१६४	मध्यपुरुषः ।	२१११५८	मनुष्वत् ।	११४१८*
मद्रर्गीयः ।	४१३१६४	मध्यमपुरुषः ।	२१११५८	मनोऽद्वय पयः पिबति ।	
मद्रर्ग्यः ।	४१३१६४	मध्यनः ।	४१३१८		११४१६६
मधव्यः ।	४१४११२९	मध्यमा	४१११४	मन्तूयति ।	३११२७
मधु ।	११२१२७	मध्यं दारु ।	४१३१९	मन्तूयते ।	३११२७
मधु २ ।	७११२३	मध्याह्नः ।	२१२११	मन्त्रकारः ।	३१२१३
मधुनी ।	७१११९	मध्येकृत्य ।	११४१७६	मन्त्रयते ।	३१४१९
मधुनी, मधुने ।	७११७३	मध्ये कृत्वा ।	११४१७६	मन्त्रस्पृक् ।	८१२१६२
मधुनोऽपि स्यात् ।		मध्येगङ्गम् ।	२११११८		
	११४१९६	मध्येगुरुः ।	६१३१११		३१२१८
मधुमान् ।	४१२१८६	मध्यो वैयाकरणः ।		मन्त्रं वोचेमाग्नये ।	
मधुमैरेयः ।	६१२१७०		४१३१९		३११८६
मधुरः ।	५१२१०७	मध्वन्न ।	११४११०९	मन्त्री ।	३१११३४
मधुष्ठानम् , मधुस्थानम् ।		मध्वन्न, मध्वरिः ।		मन्थाः, मन्थानौ, म-	
मधु सिञ्चति ।	८१३१११		६११७७	न्थानः ।	७११८७
मधुसूदनः ।	३१११३४	मध्वरिः, महध्वरिः ।			७११८६
मधुस्यति, मध्वस्यति ।			८१४१४७		
	७११९१*	मनति ।	७१३१७८	मन्दा ।	४१११४
मधुँ, मधु ।	८१४१९७	मनसागुप्ता ।	६१३१४	मन्दिष्यत् ।	३१४१९४
मधूचः ।	६१३१३८	मनसाज्ञायी ।	६१३१९	मन्दुरजः ।	३१२१९७
मधूनि ।	११११४२	मनसिकृत्य ।	११४१७९		३११९२
	७११२०	मनसि कृत्वा ।	११४१७९	मन्द्रः ।	११११७
मधूः ।	४११७१*	मनः सोमो ह्वरितः ।		मन्था ।	३१३१९९
			७१२१३३	मम ।	७११२७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
ममत्त नः परिजमा ।		मर्षितवान् ।	१२।२०	महाप्रबुद्धः ।	६।२।३८
	६।१।१९२	मर्षितः ।	१२।२०	महाप्रिया ।	६।३।४२
ममोपशायः ।	३।३।३९	मर्षित्वा, मृषित्वा ।		महाब्रह्मः, महाब्रह्मा ।	
मम्लौ ।	७।१।३४		१२।२५		६।३।४६
मयः, लयः ।	६।१।५१*	मलिनः ।	५।२।११४	,,	५।४।१०५
मया मम वा सेव्यो हरिः ।		मलीमसः ।	५।२।११४	महाभारः ।	६।२।३८
	२।३।७१	मल्लग्रामः ।	६।२।८४	महामुखः ।	६।२।१६८
मयूरव्यंसकः ।	२।१।७२	मल्लस्य संग्राहः ।		महायशस्कः, महायशः ।	
मयूरिकाबन्धमट्टालिका-			३।३।३६		५।४।१५४
बन्धं वा बध्नाति ।		मल्लिका ।	४।३।१६६*	महाराजहृतः ।	६।२।४८
	३।४।४२	मस्करी परित्राजकः ।		महारौरवः ।	६।२।३८
मयूरीकुक्कुटाविमौ ।			६।१।१५४	महाविशिष्टः ।	६।३।४६*
	२।४।२६	मस्करो वेणुः ।	६।१।१५४	महावैयाकरणः ।	२।१।६१
मरोमृजः ।	३।१।१३४	महाकरः ।	६।३।४६*	महावैश्वदेवम् ।	६।२।३९
,,	१।१।४	महाकुलः, महाकुलीनः ।		महाव्रीहिः ।	६।२।३८
मरुतस्तज्जुष्टन ।			४।१।१४१	महाशूरी ।	४।१।४*
	७।१।४५	महागृष्टिः ।	६।२।३८	महाहैलिहिलः ।	६।२।३८
मरुतः ।	५।२।१२१*	महावासः ।	६।३।४६*	महाँ असि ।	८।३।३
,,	१।४।५९*	महाजातीयः ।	६।३।४६	महाँ इन्द्रः ।	८।३।३
मरुत्वतीयम्, मरुत्वत्यम् ।		महाजातीया ।	६।३।४६	महाँ इन्द्रो य ओजसा ।	
	४।२।३२	महाजावालः ।	६।२।३८		८।३।९
मरुत्वान् इन्द्रः ।		महानवमी ।	६।३।४२	महिष्मान् देशः ।	
	८।२।१०	महानसम् ।	५।४।९४		४।२।८७*
मरुद्भिः पृतनाद्य		महान्, महान्तौ, महा-		महीध्रः ।	३।२।५*
साल्लहा ।	६।३।११३	न्तः ।	६।४।१०	महेन्द्रियम्, माहेन्द्रम्,	
ममावित् ।	६।३।११६	महान्तसाये, महान्साये ।		महेन्द्रियम् ।	४।२।२९
मर्मज्य ।	७।४।६५		८।३।३०	महेषुः ।	६।२।१०७
मर्यः ।	३।१।१२३	महान् षष्ठः ।	८।४।४३	महेष्वासः ।	६।२।३८
		महापराङ्मुः ।	६।२।३८		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
महोक्षः ।	५।४।७७	माणवकं धर्ममभिवर्त्ते ।		मातापितरौ ।	१।२।७०
महोधाः पर्यन्यः ।		१।४।९१		मातामहः ।	४।२।३६*
	५।४।१३१*	माणवकं धर्मं व्रते दास्ति		मातामही ।	४।२।३६*
मह्यम् ।	७।१।२८	वा ।	१।४।९१	माता यद्वीरं दधनम् ।	
,,	७।२।९०	माणवकं धर्मं भाषते ।			६।१।१९२
मह्यं वातः पवताम् ।		१।४।९१		मातुर्निलीयते कृष्णः ।	
	६।१।२१८	माणवकं धर्मं वक्ति ।			१।४।२८
मंहिष्ठमुभयाचिनम् ।		१।४।२१		मातुलवाती ।	३।२।८६
	५।२।१२२*	माणवकं पत्न्यान् पृच्छति ।		मातुलः ।	४।२।३६*
मा कार्षीन् ।	३।३।१७९	१।४।२१		मातुलानी, मातुली ।	
माक्षिकं मधु ।	४।३।११७	माणवकं भवानध्यापयतु ।			४।१।४९
मागधः ।	४।१।१७०	३।३।१६२		मातुः ।	८।२।२४
,,	४।१।१६८	माणवकाय भिक्षां ददाति ।		मातुः कृपा ।	८।३।४१*
माववत्तम् ।	६।४।१२८	१।४।३२		मातुः प्वसा, मातुः-	
माववनम् ।	६।४।१२८	माणवीनम् ।	५।१।११	स्वसा ।	८।३।८५
माच्छिदत् ।	६।१।७४	माणव्यम् ।	४।२।४२	मातुः प्वसा, मातुः स्व-	
मा जीवन् यः परावज्ञा-		माण्डूकायनी ।	४।१।१९	सा, मातृप्वसा ।	६।३।२४
दुःखदग्धोऽपि जीवति ।		माण्डूकेयः, माण्डूकः,		मातुः स्मरणम् ।	२।३।५२
	३।२।१२४*	माण्डूकिः ।	४।१।११९	मातुः स्मरति ।	२।३।५०
माण्डूकः, माण्डूकिकः ।		माण्डूक्यः ।	६।४।१४६	मातृकम् ।	७।३।५१
	४।४।५६	मातरपितरौ ।	६।३।३२	मातृप्रतिरूपः ।	६।२।११
माणवक जटिलाध्यापक		मातरः ।	७।३।११०	मातृप्वसा ।	८।३।८४
क गमिष्यसि ।	१।२।३९	मातरि ।	७।३।११०	मातृप्वसेयः, मातृप्व-	
माणवकमुपनयते ।		मातरि साधुर्निपुणो वा ।		सीयः ।	४।१।१३४
	१।३।३६	२।३।४३		मातृसदृशः ।	२।१।३१
माणवकस्तु भुङ्क्ते शोभ-		मातरौ ।	७।३।११०	मातृडा, पितृडा ।	३।२।८८
नम् ।	८।१।३९	माता ।	७।१।९४	मातृणाम् ।	८।४।१*
माणवकं गर्धयते ।		मातापितरौ ।	६।३।२५	मात्रीयति ।	७।४।२७
	१।३।६९	,,	१।१।५३	मात्रीयते ।	७।४।२७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
मा त्वाग्निध्वनयीत् ।	३११५१	मानुष्यकम् ।	६१११६३*	मार्दङ्गिकपाणविकम् ।	
	३११५१	„	४१२३९		२१४२
मात्वा परिपन्थिनो विदन् ।	५१२८९	मानोज्ञकम् ।	५१११३३	मार्दङ्गिकः ।	४१४५५
	५१२८९	मा भवतु मा भविष्यती-	ति ।	मार्द्वैयपुरम् ।	६१२१०१
मा त्वा परिपरिणो विदन् ।	५१२८९	मा भवानतीत् ।	७२१४	मार्ष्टा, मार्ष्टुम् ।	८१२३६
	५१२८९	मा भवानालीत् ।	७२१२	मार्ष्टि, मार्ष्टा, मार्ष्टुम्	
मा त्वायतो जरितुः का-		मा भवानीक्षिष्ट, मा स्म		मार्ष्टव्यम् ।	७२११४
ममूनयोः ।	३११५१	मा भवानीक्षत ।	६१४७४	मालभारि, उत्पलमाल-	
मा त्वा वृक्षा अघायवः ।	७१४३७	मा भवान् भूत् ।	६१४७४	भारि ।	६३३६५
	७१४३७	„	३३११७५	मालव्यः ।	५३३११४
मात्स्यं मांसम् ।		मामकः ।	४१४३	मालाति ।	३११११*
	६१४१४९*	मामकी ।	४११३०	मालाप्रस्थकः ।	४२११२२
मात्स्यिकः ।	४१४३५	मामकी इति ।	११११९	मालाप्रस्थः ।	६१२८८
माथुरः ।	४३३८९	मामकीनः ।	४३३३	मालांचकार ।	३११११*
माथुराः पाटलिपुत्रकेभ्य		मामहानः ।	६११७	माली ।	५२११३१
आढ्यतराः ।	२३३४२	मामिका ।	७३४४*	मालीयति ।	७४३३३
माथुरोमानिनी ।	६३३३९	मायावान् ।	५२११२१	मालीयः ।	१११७३
माद्वैते ।	३१४९५	मायी ।	५२११२१	„	११११*
माद्भिः, शरद्भिः ।	७१४४८*	मायुः ।	३३३१	„	४२१११४
माद्यति ।	७३३७४	मायूरम् ।	४२१४४	माले इति ।	१११११
माधवः ।	४१४१२९	मायूरः ।	४३३१३५	मा वः क्षेत्रे परबीजान्य-	
माधव्यः ।	४१४१२९	मायूरिकः ।	४१४३५	वाण्डुः ।	६१४७५
„	४१११०६	मारोचिकम् ।	४१४३	माशब्दिकः ।	४१४१
माधूचः ।	६११२२२*	मार्कण्डेयः ।	४१११२३	मा शिवासो अवक्रमुः ।	
माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ।	६१४१७५	मार्गः ।	३३३१२१		६११११६
	६१४१७५	मार्गिकः ।	४१४३५	मापकुम्भवापेन ।	
मान आ धक् ।	२१४१८०	मार्तण्डः ।	६११९४*		८१४३८
मानुषः, मनुष्यः ।	४१११६१	मार्त्तिकः ।	४३३१३४	माषवापिणौ, माषवापि-	
	४१११६१			नौ ।	८१४११

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
माषवापेण, माषवापेन ।		मासिकम् ।	४।३।४७	मा दि चोकरताम् ।	
	८।४।११	„	५।१।९३		६।१।२१८
माषविकलम् ।	२।१।३१	मासिकं ब्रह्मचर्यम् ।		माहिषपुत्रः ।	६।२।१३२
„	६।२।१९३		५।१।९४	माहिषम् ।	४।४।४८
माषशः ।	५।४।४३	मासिकः कर्मकरः ।		माहिषिकः ।	४।२।१३२
माषाः ।	१।२।६४		५।१।८०	माह्वयम् ।	४।२।९७
माषोनम् ।	६।२।१९३	मासिकोऽध्यापकः ।		माह्वमित्रस्य ।	२।४।८०
„	२।१।३१		५।१।८०	मांसकामा ।	३।२।१*
माष्यम् ।	५।१।७	मासिको ब्रह्मचारी ।		मांसभक्षा ।	३।२।१*
माष्यम्, माषीणम् ।			५।१।९४	मांसशीला ।	३।२।१*
	५।२।४	मासिको व्याधिः ।		मांसा, मांसेन ।	६।१।६३
मासजातः ।	२।२।९		५।१।९३	मांसिकः ।	४।४।६७
„	६।२।१७१	„	५।१।८०	मांसि, मांसानि ।	
„	६।२।१७०	मांसेन पूर्वाय ।	१।१।३०		६।१।६३
मासजाता ।	२।२।३६*	मा स्म भवतु, भूढा ।		मांसौदनिकः ।	४।४।६७
मासतमः ।	५।२।९७		६।४।७४	मितद्रुः ।	३।२।१८०*
मासदेयमृणम् ।	२।१।४३	मा स्म भवतु भूढा ।		मितम्पवा ब्राह्मणी ।	
मासपूर्वः ।	२।१।३१		३।३।१७६		३।२।३४
मासपूर्वाय ।	१।१।३०	मास्थो मासीनः ।		मितः ।	७।४।४०
मासप्रमितश्चन्द्रः ।			५।१।८१	मित्सति ।	७।४।९४
	२।१।२८	माहाकुलः ।	४।१।१४१	„	७।४।९८
मासमधीते ।	२।३।९	माहाकुलीनः ।	४।१।१४१	मित्सते ।	७।४।९४
मासं गुडधानाः ।	२।३।९	माहाजनिकः ।	५।१।९	मित्रधृक्, मित्रधुट् ।	
मासावरः ।	२।१।३१*	माहानामिकः ।			८।२।३३
मासिक उत्सवः ।			५।१।९४*	„	३।२।६१
	५।१।८०	माहारजनम् ।	४।२।२*	मित्रभूर्नाम कश्चित् ।	
मासिकम् ।	५।१।७९	माहाराजिकम् ।	४।२।३९		३।२।१७९
„	४।२।३४	माहाराजिकः ।	४।३।९७	मित्रमहो अवद्यात् ।	
„	४।३।११	माहिकिप्रस्थः ।	४।२।११८		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
मित्रयुः ।	७।४।३५
मित्र वयं च सूरयः ।	३।१।८५
मित्रविद् ।	३।२।६१
मित्रावरुणौ ।	६।३।२६
मिन्नः मिन्नवान् ।	१।३।५
”	१।३।५
”	७।२।१६
मिमते ।	६।४।११२
मिमिती ।	७।४।७६
मिरिकावनम् ।	८।४।६*
मिश्रकावणम् ।	६।३।११७
”	८।४।४
मिश्रयति ।	३।१।२१
मीद्वस्तोकाय तनयाय ।	६।१।१२
”	८।३।१
मीमांसकदुर्दुरुद्धः ।	२।१।५३
मीमांसकः ।	४।२।६१
मीमांसते ।	३।१।६*
मीमांसिषते ।	३।१।७
मीयते ।	६।४।६६
मुकयी ।	४।१।६३*
मुकुटेकार्षापणम् ।	६।२।६५
मुकुटेकार्षापणः ।	६।३।१०

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
मुकुन्दस्यासितमिदमिदं	
यातं रमापतेः ।	३।४।७६
मुक्तये हरिं भजति ।	२।३।१३*
मुकावुत्तिष्ठते ।	१।३।२४
मुक्, मुग्, मुद्, मुङ् ।	८।२।३३
मुखतःकृत्य, मुखतः कृत्वा,	
मुखतःकारं वा गतः ।	३।४।६१
मुखतीयम् ।	४।२।१३८*
मुखतोभूय, मुखतो भूत्वा	
मुखतोभावम् ।	३।४।६१
मुखरः ।	५।२।१०७*
मुखं व्यादाय स्वपिति ।	३।४।२१
मुख्यः ।	५।३।१०३
मुख्यति ।	१।१।४७
मुख्यति, मुख्यते ।	७।१।५९
मुख्यकेषीकतूलम् ।	६।३।६५
मुण्डयति ।	३।१।२१
मुण्डो भाययते ।	६।१।५६
मुण्डो भीषयते ।	१।१।४६
”	१।३।६८
”	७।३।४०
मुदितम्, मोदितम् ।	१।२।२१
मुद्गचूर्णम् ।	६।२।१३४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
मुद्गसूपः ।	६।२।१३५
मुद्गगाः ।	४।३।१६६*
मुनीवती ।	८।२।११
”	६।१।२२१
मुमुषिषति ।	१।२।८
मुमूर्षति ।	७।१।१०२
मुरस्य मुरं वा द्विषन् ।	२।३।६९*
मुषाण ।	३।१।८३
मुषित्वा ।	१।२।८
मुष्करः ।	५।२।१०७
मुष्टिन्धमः, मुष्टिन्धयः ।	३।२।३०*
मुष्टिमुखः ।	६।२।१६८
मुष्टीमुष्टि ।	२।२।२७
मुसलामुसलि ।	५।४।१२७
मुहूर्त्तंछलम् ।	२।१।२९
मुहूर्त्तादुपरि उपाध्यायश्चे-	
दागच्छेत् आगच्छति, आ-	
गमिष्यति आगन्ता वा	
अथ त्वं छन्दोऽधीष्व ।	३।३।९
मुहूर्त्तादूर्ध्वं यजेत, यजतां	
वा यष्टव्यम् ।	३।३।१६४
मुहुःकामा ।	८।३।४१*
मूत्रपदेन प्रस्थितः ।	६।२।७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
मूत्रम् ।	८११५२	मूः, सुवो, सुवः, मूर्तिः ।	६११२०	मैत्रावरुणम् ।	७१३२३
मूर्खभ्रातृकः ।	९१११५७			मैत्रावरुणीयम् ।	
मूर्खेण ।	८११२	मृगक्षीरम् ।	६१३१४२*		८१११३५
मूर्त्तः ।	८१२१५७	मृगनेत्रा रात्रयः ।		मैत्रेयः ।	६१११७४
मूर्धन्वतीरुपदधाति ।			९११११६*	"	४१११३६
	४१११२७	मृगसक्थम् ।	९१११९८	मैत्रेयिकया श्लाघते ।	
मूलकपणः ।	३३३६६	मृजा ।	३३३१०४		७३३२
मूलकशाकम् ।	६१११३५	मृज्यः, सार्थः ।	३११११३	मैनमर्द्योत् ।	३११५१
मूलकः ।	४१३२८	मृडानी ।	४१११४९	मैत्रिकः ।	४११३५
मूलकोपदंशं भुङ्क्ते ।		मृडित्वा ।	१२२७	मैमतः ।	४१११५०
मूलकेनोपदंशम् ।	३१११४७	मृत्तिका ।	९११३९	मैमतायनिः ।	४१११५०
"	२१२२१	मृत्सा ।	९११४०	मोक्षते, सुसुक्ष्मं वा वत्सः	
मूलविभुजो रथः ।	३१२१५*	मृत्सना ।	९११४०	स्वयमेव ।	७११५७
मूलेनावाहयेदेर्वा श्रवणेन		मृदित्वा ।	१२२७	मोक्षे इच्छास्ति ।	
विसर्जयेत्, मूले श्रवणे वा ।		मृदु पचति ।	२१११७*		२३३३६
	४१२४	मृद्वी, मृदुः ।	४१११४४	"	११११४५
"	२३३४५	मृषीष्ट ।	१३३६१	मोढा ।	८१२३६
मूले मूले स्थूलः ।		मृषोद्यम् ।	३११११४	मोमूत्रयते ।	३११२२*
	८१११२*	मेघङ्करः ।	३१२४३	मोक्षम् ।	४१३१५१
मूल्यम् ।	४१११९१	मेघः ।	७३१५३	मौल्लवतः ।	४११११०
मूल्यः ।	४१११९१	मेघायते ।	३१११७	मौण्डनिकायः ।	६१२१९४
मूल्या मुद्गगाः ।	४१११८८	मेढ्रम् ।	३१२१८२	मौढयम् ।	९१११२४
मूषिकका, मूषिकिका ।		मेदुरः ।	३१२१६१	मौदकिकम्, मोदकमयम् ।	
	७३३४६	मेघति ।	७३३८२		९११२२
मूषिका ।	४१११४	मेघावान् ।	९१२१९६	मौदकिको यज्ञः, मोदक-	
मूषिकाविलप्रम्, मूषिका-		मेमीयते ।	६१११६६	मयः ।	९११२२
विलप्रं वा ।	३११३२	मेयात् ।	६१११६७	मौद्ग ओदनः ।	४११२५
मूः, सुरौ, सुरः, मूर्तिः ।		मेहदृष्टा ।	३१२१९४	मौद्गः सूपः ।	४३११४३
	६११२१	मेषशृङ्गः ।	६१२११५	मौद्गीनम् ।	९१२११

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
मौनम् । ५।१।१३१	यच्च यत्र वा त्वमेवं कुर्याः,	यज्ञं विप्रस्य मावतः ।
मौर्षं काण्डं भस्म वा । ४।३।१३५	यच्च यत्र वा त्वं शूद्रं या-	५।१।६१*
मौष्टा । ४।२।५७	जयेः, अन्याद्यं तत् । ३।३।१४९	यज्ञः । ३।३।९०
अदिमा, मार्दवम् । ५।१।१२२	यच्च यत्र वा त्वं शूद्रं याजयेः,	यज्ञियः । ५।१।७१
अदिष्टः, अदीयान्, अदि-	आश्चर्यमेतत् । ३।३।१५०	यज्ञियो देशः । ५।१।७१*
मा । ६।४।१६१	यच्छति । ७।३।७८	यज्वनः, यज्वना, यज्वने । ६।४।१३७
म्रियते । १।३।६१	” ७।३।७७	यज्वा, यज्वानौ । ३।२।१०३
म्लिष्टमविरूपम् । ७।२।१८	यजति । १।३।७२	यतमः, ततमः । ५।३।९३
म्लेच्छति । ६।१।७५	यजति स्म युधिष्ठिरः । ३।२।११८	यतरः, ततरः । ५।३।९२
म्लेयाब्, म्लयात् । ६।४।६८	यजते । १।३।७२	यतः । १।१।३८
	यजध्वैनं प्रियमेधाः । ७।१।४३	” ५।३।७
	यजमानं परिधाययित्वा । ७।१।३८	” ५।३।१
	यजमानः । ३।२।१२८	यतः, यतवान् । ६।४।३७
	” ७।२।८२	यतः, यत्र । ५।३।२
य आस्ते । ६।१।१८६	यजुःकल्पम् । ५।३।६७	यतिः । ६।४।३७
यकः, सकः, यः, सः । ५।३।९३	यजुःषु । ८।३।५८	यत्करः । ३।२।२१
यका । ७।३।४५	यजूर्षि । ८।३।५८	यत्करा । ३।२।२१
यकानि, यकृन्ति । यक्ता,	यजेत । ३।३।१६१	यत्काष्ठां प्रपचति । ८।१।६८
यकृता । ६।१।६३	यज्ञदत्तमुपरमति । १।३।८४	यत्काष्ठां शुक्लीकरोति । ८।१।६८*
यकाम् । ७।३।४५	यज्ञदत्ताय शपते । १।४।३४	यत्नः । ३।३।९०
यके सरस्वतीमनु । ६।१।१६३	यज्ञश्रियम् । ६।१।२२३	यत्प्रपचति । ८।१।७१
	यज्ञस्य । ३।१।४	यत्र । ५।३।१०
		” १।१।३८
		यत्र क्वचन यजन्ते । ८।१।६६*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
यत्र स्यो निपतेत् ।		यदाहवनोयं ।	६।१।२१७	यवसुरम् ।	२।४।२५
६।१।२३३		यदुद्रतो निवतः ।		यवसुरा ।	२।४।२५
यत्रा नश्चक्रा ।	६।३।२३३		६।१।२१८	यवः ।	३।३।२७
यत्सानोः सानुमारुहत् ।		यदोषधीभ्यः ।	६।३।२३२	यवागूमग्निहोत्रं जुहोति ।	
३।१।२९		यद्रयङ् ।	६।३।२९२	२।३।३	
यथाकारमहं भोक्ष्ये तथा-		यद्रयङ् वायुर्वाति ।		यवागूमयी ।	५।४।२१
कारमहं भोक्ष्ये किं तवा-		८।१।६६		यवाग्वाग्निहोत्रं जुहोति ।	
नेन ।	३।४।२८	यन्ति ।	६।४।८१	२।३।३	
यथाचित्कण्वमावतम् ।		यन्तिः ।	६।४।३९	यवानो ।	४।१।४९*
८।१।३६		यन्तिः, रन्तिः, तन्तिः ।		यवापूप्यम् ।	५।१।२०
यथाध्यापकम् ।	२।१।७	३।३।१७४		यविष्टः, अल्पिष्टः ।	
यथा नो वस्यसस्करत् ।		यन्तु ।	६।४।८१	५।३।६४	
८।१।३७		यमसभीयः ।	४।३।८८	यविष्टः, यवीयान् ।	
यथा प्रकरोति चारु ।		ययाथ ।	७।२।६१	६।४।१५६	
८।१।३८		ययैयमीति, ययमीति ।		यवेभ्यो गां वारयति ।	
यथामुखीनः ।	५।२।६	७।४।८५		१।४।२७	
यथायथं ज्ञाता ।	८।१।१४	ययैयम्यते, ययम्यते ।		यव्यम् ।	५।२।३
यथाशक्ति ।	२।१।६	७।४।८५		५।१।७	
यदग्निरग्नये ददात् ।		यहि, यदा ।	५।३।२१	यशस्कम् ।	८।३।३८
७।३।७०		यल्लो लोकम्, यं लोकम् ।		यशस्करी विद्या ।	३।२।२०
यदग्ने स्यामहं त्वम् ।		८।४।५९		यशस्कल्पम् ।	५।३।६७
८।१।३०		यवक्यम् ।	५।२।३	८।३।३८	
यदन्नं मामधिकरिष्यति ।		यवनः ।	४।१।१७५*	यशस्काभ्यति ।	८।३।३८*
१।४।९८		यवनानी ।	४।१।४९*	३।१।९	
यदयं भुङ्क्ते ततः पठति ।		यवपालः ।	६।२।७८	यशस्यते ।	३।१।११
३।४।२३		यवमयम् ।	४।३।१४९	यशस्यः ।	५।१।३९
यदा ।	५।३।१५	यवमान् ।	८।२।२३	यशस्वान् ।	५।२।१२१
१।१।३८		यववुसकम् ।	४।३।४८	८।२।९	
यदाग्नेयः ।	६।१।१६५			यशस्वी ।	५।२।१२१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
यशस्वी ।	१।४।१९	यः, यौ, ये ।	७।२।१०२	या ते गात्राणाम् ।	
यशःसु ।	८।३।१६	यः सोमं वमिति ।			६।१।७०
यशायते ।	३।१।११		७।२।३४	याथाकामी ।	९।१।१२३
यशांसि ।	६।४।१०	या खर्वेण पिबति तस्यै		यात्रम् ।	४।४।४९
„	७।१।७२	खर्वः ।	२।३।६२*	याथाकथाचम् ।	९।१।९८
„	८।३।२४	यागः ।	७।२।११६	यादृक् ।	६।३।९१
यशोभग्यः, यशोभगीनः ।		यागाय याति ।	२।३।१९	यादृक्, यादृशः ।	३।२।६०
	४।४।१३२	„	३।३।११	यादृक्षः ।	६।३।९१
यश्च कश्च, कौ ।	१।२।७२*	याचितकम् ।	४।४।२१	यादृशः ।	६।३।९१
यश्च देवदत्तश्च, यौ ।	१।२।७२	याचित्वा अपमयते ।		यादृशी ।	४।१।१९
यष्टा, यष्टुम् ।	८।२।३६		३।४।१९	या देव विद्म ता त्वा ।	
यष्टिग्रहः ।	३।२।९*	याच्ञा ।	३।३।९०		७।१।३९
यष्टिग्राहं यष्टि ग्राहं वा		„	७।२।८	यामः, यमः ।	३।३।६३
युध्यन्ते ।	३।४।९३	याच्यम् ।	७।३।६६	यामुनः ।	४।१।११३
यस्काः, मित्रयवः ।		याजकपुत्रः ।	६।२।१३३	यामुन्दायनिकः ।	
	२।४।६३	याजमानम् ।	४।४।४८		४।१।१४९
यस्तित्याज ।	६।१।३६	याज्ञवल्क्यानि ब्राह्मणानि ।		यामुन्दायनिः ।	४।१।१९४
यस्त्वायन्तं वसुना प्रात-			४।३।१०९	यामुन्दायनीयः ।	
रित्वः ।	८।३।१	याज्ञिकाश्वः ।	६।२।६९		४।१।१४९
यस्मिन् विश्वानि पौल्या ।		याज्ञिक्यम् ।	४।३।१२९	याम्यः ।	४।१।८९*
	६।१।१९७	याज्यम् ।	७।३।६६	यायजीति ।	७।४।८३
यस्यति, यसति ।	३।१।७१	यातव्या ।	४।४।१२१	यायजूकः ।	३।२।१६६
यस्य पर्णमयी जुहुः ।		याति ।	१।३।७८	यायज्यते ।	७।४।८३
	४।३।१९०	याती यान्ती वा कुले ।		„	३।१।२२
यस्येदमप्यं द्विः ।			७।१।८०	यायावरः ।	९।४।२९
	४।४।१३४	याती यान्ती वा ब्राह्मणी ।		यावक्रोतिकः ।	४।२।६०*
यस्यै, तस्यै, कस्यै ।			७।१।८०	यावच्छूलोकम् ।	२।१।८
	७।३।११४	या ते अग्रे रक्षस्या तनूः ।		यावज्जीवमधीते विप्रः ।	
यं भोजयति ।	८।१।६६		४।४।१२१		३।४।३०

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
यावज्जीवमन्तनदान्, दा-		यियविपति, युयूपति ।		युवयोः २, आवयोः २ ।	
स्यति वा ।	३।३।१३२		७।२।३९		७।२।१२
यावत्तिथः ।	२।२।२३	यियावयिपति ।	७।३।८०	,,	७।२।८९
यावत्पचति शोभनम् ।		युक् ।	३।२।१७८	युववलिनः ।	२।१।६७
	८।१।३७	युक्तागोही ।	६।२।८१	युवं शचीभिर्ग्रसितामसुख-	
यावत्प्रपचसि शोभनम् ।		युगन्मयः पर्वतः ।		तम् ।	७।२।३४
	८।१।३८		३।२।४६	युवं हि स्थः स्वर्पती ।	
यावद् भुङ्क्ते ।	३।३।४	युग्यः ।	४।४।७६		८।३।१०६
,,	८।१।३६	युग्यो गौः ।	३।१।१२१	युवाभ्याम्, आवाभ्याम् ।	
यावद्दमात्रं ब्राह्मणानाम-		युद्, युज्जौ, युज्जः ।			७।२।८६
न्त्रयस्व ।	२।१।८		८।२।६२	,,	७।२।९२
यावद्देवं भुङ्क्ते ।	३।३।३०	,,	७।१।७१	युवाम्, आवाम् ।	
यावान् ।	६।३।९१	युञ्जन्त्यस्य काम्या ।			७।२।८७
,,	२।२।३९		६।१।२१३	,,	७।१।२८
याव्यम् ।	३।१।१२६	युत्वा, युतः, युतवान् ।		,,	७।२।८८
याष्टीकः ।	४।४।९९		७।२।११	,,	७।२।९२
यासाम्, तासाम् ।		युद्धाय संनद्यते ।		युवायते ।	३।१।११
	७।१।२२		१।४।३२*	युवा यदीकृत्यः ।	८।१।३०
यासिष्टं वर्त्तिरद्विनौ ।		युधिष्ठिरः ।	८।३।९९	युवां भवथः ।	१।४।१०९
	६।१।१८७	,,	६।३।९	युष्मकाभिः, अस्मकाभिः ।	
या सुरथा रथीतमोभा देवा		युधिष्ठिरार्जुनौ ।	२।२।३४*		९।३।७३*
दिविस्पृशा ।	७।१।३९	युधिष्ठिराः ।	२।४।६६	युष्मकाष्ट, अस्मकाष्ट ।	
यास्कायनीयाः ।	४।१।९१	युवकयोः ।	९।३।७३*		९।३।७३*
यास्कीयाः ।	४।१।९१	युवखलतिः ।	२।१।६७	युष्मत्, अस्मत् ।	
याहि याहीति याति ।		युवजरती ।	२।१।६७		७।२।९०
	३।४।२	युवजानिः ।	९।४।१३४	,,	७।१।३१
यियक्षति ।	७।४।७९	युवतिः ।	४।१।७७	युष्मदीयः ।	४।३।१
यियविषति, अयियवत् ।		युवपलितः ।	२।१।६७	युष्मद्यते ।	३।१।११
	७।४।८०				

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
युष्मभ्यम्, अस्मभ्यम् । ७।२।९०	यूयम्, वयम् । ७।१।२८ " ७।२।९०	येषाम्, तेषाम् । ७।१।९२ यो अब्दिमाँ उदिनिमाँ इयत्ति । ६।१।१७६
युष्माकम्, अस्माकम् । ७।१।३३	यूयं प्रभवः । ८।१।७४ यूयं भवथ । १।४।१०५	योक्तृम् । ३।२।१८२ योगी । ३।२।१४२
युष्मान्, अस्मान् । ७।१।२९	यूषभ्याम् । ८।२।७ यूष्णः । १।४।१८	योऽग्निहोत्रं जुहोति । ६।१।१९२
युष्मान् भजे वो भजे वा । ८।१।७४	यूष्णः, यूषान् । ६।१।६३ यूष्णः, यूष्णा, यूष्णे । ६।४।१३४	योग्यः, यौगिकः । ५।१।१०२
युष्माभिः, अस्माभिः । ७।२।८६	यूष्णि, यूषणि । ६।४।१३६ ये । ७।१।१७	यो जागार तमृचः काम- यन्ते । ६।१।८*
युष्माद्य, अस्माद्य । ७।२।८६	ये । के । ते । १।२।२९ ये ते पन्थाः सवितः पू- र्व्यासः । ४।४।१३३	योत्रम् । ३।२।१८२ योत्स्यते । ८।४।९५
युष्मे इति । १।१।१३	ये ददति प्रिया वद्य । ६।१।१८९	योधयति काष्ठानि । १।३।८६
यूकालिङ्गम् । २।४।८	येन स्वस्तमितम् । ७।२।३४	यो नः पिता जनिता । ६।४।९३
यूतिः । ३।३।९७	ये पथां पथि रक्षयः । ३।२।२७	यो नः सनुत्य उतवा जि- वत्तु । ४।४।११४
यूनः, यूना, यूने । ६।१।३७	ये पराञ्चस्तान् । ६।२।९२	यो नो अग्ने अरिर्वा अवायुः । ३।२।१०७
यूपदारु । ६।२।४३	ये३ यजामहे । ८।२।८८	योऽन्नं ददाति, दास्यति, दाता वा, स स्वर्गं याति, यास्यति, याता वा । ३।३।७
यूपाग्रम् । १।१।९०	येयमसावास्यागामिनी त- स्यामग्नीनाधास्यते सो- मेन यक्ष्यते । ३।३।१३५	यो भुङ्क्ते । ८।१।६६
	येयं पौर्णमास्यतिक्रान्ता तस्यामग्नीनाधीत । सो- मेनायष्ट । ३।३।१३५	योऽयमध्वा गन्तव्य आ- पाटलिपुत्रात्तस्य यद्वरं कौशाम्ब्यास्तत्र सक्तून् पा- स्यामः । ३।३।१३६

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
योऽयं वत्सर आगामी				रतः, रतवान् ।	६।४।३७
तस्य यत्परमाग्रहायण्यास्त-		र		रतिः ।	६।४।३७
त्राध्येष्यामहे ।	३।३।१३८			रथकट्या ।	४।२।२१
योऽयं वत्सर आगामी				रथन्तरं माम् ।	३।२।२६
तस्य यदवरमाग्रहायण्या-		रत्नवा, रङ्गवा ।	६।४।३२	रथवर्त्म ।	६।२।१५१
स्तत्र युक्ता अध्येष्यामहे ।		रङ्गः ।	३।३।१९	रथिकः ।	४।४।१०
	३।३।१३७	रजकः ।	३।१।१४५	रथिकानुपतिष्ठते ।	
यौ ।	१।२।७२*	„	६।४।२४*		१।३।२२*
यौगन्धरकः, यौगन्धरः ।		रजको ।	३।१।१४५	रथिकाश्वारोहम् ।	
	४।२।१३०	„	१।३।६		२।४।२
यौगिकः, योग्यः ।		रजति, रजतः, रजन्ति ।		रथिकाश्वारोहौ ।	२।४।१२
	५।१।१०२	रजते, रजेते, रजन्ते ।		रथीतमं रथानाम् ।	
यौजनशतिक आचार्यः ।			६।४।२६		८।२।१७
	५।१।७४	रजनम् ।	६।४।२४*	रथोरभून् ।	५।२।१२२*
यौजनशतिकः ।		रजयति मृगान् ।		रथीरभून्मुद्गलानी ।	
	५।१।७४*		६।४।२४*		४।१।४७*
यौजनिकः ।	५।१।७४	रजस्वला स्त्री ।		रथेन संवर्गते ।	१।३।५४
यौति, यौषि, यौमि ।			५।२।११२	रथ्यं चक्रम् ।	४।३।१२१
	७।३।८९	रजः ।	६।४।२४*	रथ्यः ।	४।४।७६
यौषेयः ।	५।३।११७	रज्जुच्छित् ।	३।२।६१	रथ्या ।	४।२।५०
यौषेयी ।	४।१।१७८	रज्जुशारदमुदकम् ।		रथिता, रद्धा ।	७।२।४५
यौवतम् ।	४।२।३८		६।२।९	„	३।१।१३३
यौवनम् ।	५।१।१३०	रज्जुसृट् ।	८।२।३६	रथिता, रथितुम्, रथित-	
„	४।२।३८	रज्जुः ।	४।१।६६	व्यम् ।	७।१।६२
यौवनिका ।	६।४।१६३*	रज्यति, रज्यते वा		रन्तिः ।	६।४।३९
यौष्माकः ।	४।३।२	वस्त्रम् ।	३।१।९०	रन्धकः ।	३।१।१३३
यौष्माकीणः ।	४।३।२	रट्श्च्योतति ।	८।२।३*	रन्धयति, रन्धकः, रन्धः ।	
		रणः ।	३।३।९८*		७।१।६१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
रमणः ।	७।१।१	राङ्गवो गौः, राङ्गवायणः ।		राजप्रत्येनाः ।	६।२।६०
रमया ।	७।३।१०५		४।२।१००	राजब्राह्मणः ।	६।२।५९
रमयामकः ।	३।१।४२	राजकम्बलः ।	२।२।८	राजभोगीनः ।	५।१।९
रमयोः ।	७।३।१०५	राजकम्, राजन्यकम् ।		राजभोजनाः शालयः ।	
रमा, बहुराजा ।	६।१।६८		४।२।३९		६।२।१५०
रमाणाम् ।	७।१।५४	राजकीयम् ।	४।२।१४०	,,	३।३।११३
रमाभिः ।	६।१।८५*	राजकुमारः ।	६।२।५९	राजभ्याम् ।	१।४।१७
रमायाम् ।	७।३।११६	राजकुशलाः ।	६।२।६३	राजभ्याम्, राजभिः ।	
रमायै ।	७।३।११३	राजकृत्वा ।	३।२।९५		८।२।२
रमा, रमे, रमाः ।		राजघः ।	३।२।५५*	राजयुध्वा ।	३।२।९५
	४।१।२	राजतम् ।	४।३।१५४	राजवती ।	८।२।२
रमे ।	७।१।१८	राजता ।	८।२।७	राजशयनम् ।	६।२।१५१
रमेशः ।	६।१।८७	राजदन्तः ।	२।२।३१	राजसात्करोति ।	५।४।५४
रम्भकः, रब्धा ।		राजधुरा ।	५।४।७४	राजसात्संपद्यते ।	५।४।५४
	३।१।१३३	राजनः ।	६।४।१६७	राजसूयः, राजसूयम् ।	
रम्यपथः ।	५।४।७४	राजनापितः ।	६।२।६३		३।१।११४
रम्ययूना ।	८।४।११*	राजन्यकम् ।	६।४।१६३*	राजानति ।	६।४।१५
रम्यविणा ।	८।४।१२	राजन्यकः ।	४।२।५३	राजान्तरम् ।	२।१।७२*
रवणः ।	३।२।१४८	राजन्यः ।	६।४।१६८	राजायते ।	१।४।१५
रवीति, रौति ।	७।३।९५	,,	४।१।१३७*	राजा, राजभ्याम् ।	
रसवान् ।	५।२।९५	राजन्वती भूः ।	८।२।१४		८।२।७
रसिकाभार्यः ।	६।३।३७	राजपुत्रकम् ।	४।२।३९	राजा, राजानौ, राजानः,	
रसिको नरः ।	५।२।९५	राजपुत्रः ।	६।२।१३३	राजानम्, राजानौ ।	
रागः ।	७।३।५२	राजपुरुषः ।	२।४।७१		६।४।८
,,	६।१।२१६	,,	६।१।२२३	,,	१।१।४३
,,	१।१।५०	,,	१।२।४३	राजासनम् ।	६।२।१५१
,,	३।३।१८	,,	१।२।४६	राजीयति ।	१।४।१५
,,	६।४।२७	,,	२।२।८	राज्ञः, राज्ञा, राज्ञे ।	
रागी ।	३।२।१४२	,,	२।२।३०		६।४।१३४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
राज्ञः पुरुषः ।	२।३।९०	राम एवारण्यं गच्छतु ।		रामाभ्याम् ।	७।३।१०२
राज्ञां मतः, इष्टः ।			८।१।६२	रामाय ।	१।१।५६
	३।२।१८८	रामगीयकम् ।	५।१।१३८	,,	७।३।१०२
राज्ञां मतो बुद्धः पूजितो		रामनगरम् ।	८।३।३९	,,	७।१।१३
वा ।	२।३।६७	रामम् ।	६।१।१०७	रामाः ।	१।४।२१
,,	२।२।१२	राममनुजातः ।	३।४।७२	,,	६।१।१०२
राज्ञि, राजनि ।	६।३।१३६	रामयोः ।	७।३।१०४	रामेण ।	७।१।१२
राज्यम् ।	५।१।१२८*	रामश्चिनोति ।	८।३।४०	रामेण, रामात्, रामं वा	
राट्, सन्नट् ।	८।२।३६	रामष्टोक्ते ।	८।३।४१	नाना ।	२।३।३२
रातौ स्थानोभयासः ।		रामष्यष्टः ।	८।३।४१	रामेण, रामात्, रामं वा	
	३।३।९६	रामस्थाता ।	८।३।३६*	विना ।	२।३।३२
रात्रिञ्चरः, रात्रिचरः ।		रामस्य ।	७।१।१२	रामेण वाणेन हतो वाली ।	
	६।३।७२	राम हे ३ ।	८।२।८५		२।३।१८
रात्रिन्दिवम् ।	५।३।७७	राम है ३ ।	८।२।८५	रामेण हतो वाली ।	
रात्रिमटः, रात्र्यटः ।		रामः ।	८।३।१५		१।३।५४
	६।३।७२	,,	१।४।२२	रामेभ्यः ।	१।४।२
रात्री, रात्रिः ।	४।१।४५*	,,	१।२।४५	,,	७।३।१०३
रात्री व्यख्यदायती ।		,,	३।३।१२१	रामेषु ।	७।३।१०३
	४।१।३१	रामः, रामौ, रामाः ।		,,	८।३।५९
राधकः ।	५।३।७५		४।१।२	रामैः ।	७।१।९
राधसः सह मादयध्वै ।		रामाणाम् ।	७।१।५४	रामोऽत्र ।	६।१।११३
	३।४।९	रामात्, रामाद् ।		रामौ ।	६।१।१०४
राधानुराधीया रात्रिः ।			८।३।५६	,,	१।४।२२
	४।२।६	,,	७।१।१२	रायस्पूर्धि ।	६।४।१०२
राप्यम् ।	३।१।१२६	रामाधीना भूः ।	२।३।९	रायस्पोषं यजमानेषु ।	
राभिः ।	७।२।८५	रामाद् ।	८।३।३७		८।३।५३
राभ्याम् ।	७।२।८५	,,	६।१।१०३	रारन्धि ।	६।४।१०३
राम एव ग्रामं गच्छतु ।		,,	६।१।१०२	राष्ट्रम्, राष्ट्रम् ।	८।४।५०
	८।१।६२				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
राष्ट्रियः ।	४।२।९३	रूपरसौ ।	२।४।६	रोचिष्णुः ।	३।२।१३६
„	४।३।२५	रूपवद्भार्यः ।	६।३।३४	रोच्यम् ।	७।३।६६
„	४।३।५३	रूपवान् ।	५।२।९५	रोट् ।	३।२।७५
रासभक्तः ।	५।३।८१	रूपिणी कन्या ।	५।२।९५	रोदसीव ।	१।१।११*
रिक्तगुरुः ।	६।२।४२	रूप्यः कार्षापणः ।		रोदिति ।	७।२।७६
रिक्तः ।	६।१।२०८		५।२।१२०	रोपयति, रोहयति ।	
रित्सति ।	७।४।५४*	रूप्यो गौः ।	५।२।१२०		७।३।४३
रिपुणा नावचक्षे ।		रेजतुः, रराजतुः ।		रोमन्थायते गौः ।	
	३।४।१५		६।४।१२५		३।१।१५
रिप्सते ।	७।४।५४	रेट् ।	३।२।७५	रोमशः, रोमवान् ।	
रिरावयिषति ।	७।४।८०	रेणतुः, रेणुः ।	६।४।१२५		५।२।१००
रिषण्यति ।	७।४।३६	रेणिथ ।	६।४।१२१	रोरवीति ।	७।३।९४
रुच्यः ।	३।१।११४	रेपयति ।	७।३।३६	रोरुच्यते ।	३।१।२२
रुणद्धि ।	३।१।७८	रेफः ।	३।३।१०८*	रोषणः ।	३।२।१५१
रुदति रुदतो वा प्राब्रजीत् ।		रेवतिपुत्रः ।	६।३।६३	रोषिता, रोष्टा ।	
	२।३।३८	रेवती ।	४।३।३४*		७।२।४८
रुदित्वा ।	१।२।८	रेवत्यम् ।	४।४।१२२	रोहिणः, रौहिणः ।	
रुद्रहतः ।	६।२।४८	रेवान्, रयिमान् पुष्ट-			४।३।३७
रुद्राणी ।	४।१।४९	वर्धनः ।	६।१।३७*	रोहिणित्वम्, रोहिणी-	
रुन्धः, रुन्धन्ति ।	६।४।१११	रेवाँ इन्द्रेवतः ।		त्वम् ।	६।३।६४
रुमण्वान् पर्वतः ।	८।२।१२		६।१।१७६*	रोहिणी ।	४।३।३४
रुरुदिषति ।	१।२।८	रेषिता, रेष्टा ।	७।२।४८	रोहिणी, रोहिता ।	
रुरुष्टवतम्, रुरुष्टवतः ।		रैवतिकः ।	४।१।१४६		४।१।३९
	२।४।१२	„	७।३।५०	रोहिणीषेणः, रोहिणीसेनः ।	
रुवीतः, रुतः ।	७।३।९५	रैवतिकीयः ।	४।३।१३१		८।३।१००
रुष्टः, रुषितः ।	७।२।२८	रोगस्य चौरज्वरः ।		रोहिण्यै ।	३।४।१०
रुक्षपेषम् ।	३।४।३५		२।३।५४*	रौचनिकः ।	४।२।२
रूपधेयम् ।	५।४।२५*	रोगः ।	३।३।१६		
रूपयति ।	३।१।२५	रोचयते ।	१।३।८९		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम्	सूत्राङ्काः ।
		लब्धा ।	८१४१३	लज्यम् ।	६११८०
		लब्धा, लब्धुम् ।	८१४१४०	लपणः ।	३१२१६०
ल		लभकाः ।	२१४१६९	लप्यति, लपति ।	३१११७०
		लभकः, लब्धा ।		लङ्किकः ।	५१३१३*
लक्षणेकः ।	४१११७०		३१११३३	लाकृतिः ।	६१११७७
लक्षमणः ।	५१२१००*	लम्भयति, लम्भकः,		लाक्षणिः ।	४१११६३
लक्ष्मीचञ्चया, लक्ष्मी-		लम्भः ।	७१११६४	लाक्षण्यः ।	४१११६२
ञ्चया ।	६१११७६	लम्भं लम्भम् ।	३१४१२२	लाक्षिकः ।	४१२१२
लक्ष्मोणाम् ।	७१११६४	ललाटन्तपः सूर्यः ।		लाङ्गलग्रहः ।	३२११९*
लक्ष्मीतरा ।	६१३१४४*		३२१३६	लाङ्गलाः ।	६१४१४४*
लक्ष्मीमाशिलष्टो हरिः ।		ललाटिका ।	४१३१६५	लाङ्गलीपा ।	६१११९४*
	३१४१७२	लवकः ।	३१११४९	लाता, लातुम्,	
लक्ष्मीहर्त्रिं प्रति पर्यनुवा ।		लवणयति ।	३१११२१	लातव्यम् ।	६१११६१
	११४१९०	लवणस्यति उष्ट्रः ।		लाप्यम् ।	३१११२६
लक्ष्मीवान् ।	८१२१९		७१११६१*	लामम् २, लम्भम् २ ।	
लक्ष्म्या सेवितः ।	२१३१२	लवणकृत्य ।	११४१७४*		७१११६९
लक्ष्म्याः कामुको हरिः ।		लवणं कृत्वा ।	११४१७४*	„	३१४१२२
	२१३१६९*	लवणं शाकम् ।	४१४१२४	लामकायनाः ।	२१४१६९
लग्नं सक्तम् ।	७१२११८	लवणः ।	३१११३४	लालपीति ।	२१४१७४
लग्नः ।	८१२१२९	लवणः सूपः ।	४१४१२४	„	७१३१९४
„	८१२१४५	लवः ।	३१३१५७	लालाटिकः ।	४१४१४६
लग्नः, लग्नवान् ।		लविता ।	११११४६	लालामिकः ।	४१४१४०
	७१२११४	„	७१२१३५	लावणिकः ।	४१४१५२
लविष्ठः, लविमा, लवी-		„	३१४११४	„	७१३१५०
यान् ।	६१४११५५	लवितुम् ।	३१४११४	लावणिकी ।	४११११५
लवीयान् ।	५१३१५७	लवित्रम् ।	३१२११८४	लाव्यम् ।	३१११२५
लघुतमो लविष्ठः ।		लविषीदुम्, लविषीध्वम् ।		लाघुकः ।	३१२१९४
	५१३१५५		८१३१७९	लिखः ।	३१११३५
लघुतरः ।	५१३१५७	लविषीष्ट ।	३१४१११६		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
लिखित्वा, लेखित्वा ।		लुनीहि लुनीहीत्येवायं		लेभे ।	३१४८१
	११२२६	लुनाति ।	८११४	लेहः ।	३१११४१
लिट्, लिङ् ।	८१४१६	,,	८१११२*	लोकम्पृणः ।	६३१७०*
,,	८१२३१	लुभितः ।	७२१५४	लोभिता, लोब्धा ।	
लिङ्ढसति, लिङ्ढसति ।		लुभित्वा, लोभित्वा ।			७२१४८
	८१४६२		७२१५४	लोमशः, लोमवान् ।	
लिपिकरः ।	३१२२१	लुम्पति, लुम्पते ।			५२११००
लिप्सते ।	७१४१४		७११५९	लोलुप्यते ।	३११२४
लिबिकरः ।	३१२२१	लुलविथ ।	६१११९६	लोलुवः ।	१११४
लिम्पति, लिम्पते ।		लुलाव, लुलव ।	१११५९	,,	२१४७४
	७११५९	लुलवतुः, लुलवुः ।		,,	३१११३४
लिम्पः ।	३१११३८		६१४७७	लोल्यं लोल्यम् ।	
लिलावयिषति ।	७१४१८०	लुलविद्, लुलविध्वे ।			६१११९४
लिलिक्षति ।	८१२४१		८३१७९	लोल्या ।	३१३१०२
लिलिखिषति, लिखे- षति ।	११२२६	लुलषति ।	७२११२	लोष्टग्राहं लोष्टं ग्राहम् ।	
लीढः ।	८३११३	लुवौ, लुवः ।	६१४७७		३१४१९३
लीढः, अजर्वाः ।		लूनः, लूनवान् ।	८२१४४	लोहितकल्माषः ।	६२१३
	६३११११	लूनिः ।	३३१९४*	लोहितकः कोपेन ।	
लुचित्वा, लुञ्चित्वा ।		लून्युः ।	६११११२		५१४३१
	११२२४	लूयते केदारः स्वयमेव ।		लोहितको मणिः ।	
लुण्टाकः ।	३१२१५५		६१११९५		५१४३०
लुनते ।	७११५	लेक्षि ।	८२१४१	लोहितगङ्गम् ।	२११२१
,,	६१४११२	लेक्ष्यति ।	८२१४१	लोहितध्वजाः ।	
लुनाति ।	७३१८०	लेढा, लेढुम् ।	८२४०		५३१११९
लुनीतः ।	६१४११३	लेढि ।	८३११३	लोहितायति, लोहितायते	
लुनीहि, पुनीहि ।		लेता, लेतुम्, लेतव्यम् ।		वा ।	१३१५०
	३१४८७		६११५१	,,	३१११३
		लेभिरे ।	३१४८१	लोहितायसम् ।	५१४९४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
लोहितिका, लोहिनिका		वञ्चयते ।	१।३।६६	वधकः ।	३।१।१३३
कोपेन ।	२।४।३१*	वञ्च्यम् ।	७।३।३३	,,	७।३।३२
लोहितिका, लोहिनिका		वटकिनी ।	२।२।८२*	वधः ।	७।३।३२
वा शाटी ।	२।४।३२	वटजः ।	६।२।८२	वधः, वातः ।	३।३।७६
लौकायतिकः ।	४।२।६०	वटिभः ।	२।२।१३९	वधो वृत्रम् ।	७।१।४०
लौकिकः ।	२।१।४४	वगिज्यम् ।	२।१।१२६*	वधुटी ।	४।१।२०*
लौहितध्वज्यः ।	२।३।११२	वतण्डो ।	४।१।१०९	वधूम ।	६।१।१०७
लौहितीकः ।	२।३।११०	वतिः ।	६।२।३७	वध्वः ।	२।१।६६
लौहित्यायनो ।	४।१।१८	वत्सतरः ।	२।३।९१	वध्वः, वात्यः ।	
		वत्सतरार्णम् ।	३।१।८९		३।१।९७*

व

वकुलम् ।	१।२।४९	वत्सशालः, वात्सशालः ।		वनम् २ ।	७।१।२४
वक्ता ।	१।१।९६		४।३।३६	वनस्पतिं वन आ ।	
वक्ता, वक्तुम्, वक्तव्यम् ।		वत्सः ।	७।२।९		६।२।१४०
	२।४।५३	वत्सा ।	४।१।४	वनस्य दूरे अन्तिकं वा ।	
वक्षे रायः ।	१।१।३९	वत्साः ।	२।४।६४		२।३।३६
,,	३।४।९	वत्सीयो गोधुक् ।	२।१।९	वनं हसति ।	८।३।२३
वक्ष्यन्ती वेदाऽगनीगन्ति		वत्स्यति ।	७।२।४९	वनाद् ग्रामो योजनं योजने	
कर्णम् ।	७।४।६९	वत्ससरः, वत्सरः ।		वा ।	२।३।२८*
वङ्गरभण्डोरथाः ।			८।४।४७	वनीवच्यते ।	७।४।८४
	२।४।६८	वधसरः, वत्सरः ।		वनीवञ्चोति ।	७।२।८४
वङ्गाः ।	१।२।९१		८।४।४८*	वनेकसेहकाः ।	२।१।४४
,,	४।२।८१	वदरामलकम् ।	२।४।१२*	वनेषु चित्रं विभ्वं विभुवं	
वचनकरः ।	३।२।२०	वदरामलकानि ।	२।४।६	वा ।	६।४।८६
वचित्वा, वञ्चित्वा ।		वदरामलके ।	२।४।१२	वन्तिः ।	६।४।३९
	१।२।२४	वदावदः ।	६।१।१२*	वन्दना ।	३।३।१०७*
वज्रस्य भर्ता ।	२।२।१९				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
वन्दारः ।	३।२।१७३	वरुतारम्, वरुतारम् ।		वर्धिका ।	५।३।९८
वन्या ।	४।२।४९		७।२।३४	वर्धिका दर्शनोयः ।	
वमी ।	३।२।१९७	वरुत्रोभिः सुशरणो नो			१।२।९२*
वयस्यः ।	४।२।९१	अस्तु ।	७।२।३४	वर्वत्ति, वरिवत्ति, वरी-	
वयं भवामः ।	१०७	वरेजः, वरजः ।	६।३।१६	वत्ति ।	७।४।९१
वरणाः ।	४।२।८२	वर्यम् ।	४।३।९४	वर्षति ।	८।४।४९
„	१।१।६१	वर्चस्याः ।	४।४।१२९	वर्षम् ।	३।३।९६*
वरदम् ।	१।२।४९	वर्णका प्रावरणभेदः ।		वर्षाभ्वौ, वर्षाभ्वः ।	
वरः ।	३।३।९८		७।३।४९*		६।४।८४
वराकः, वराकी ।		वर्णतः ।	५।४।४४*	वर्षिष्ठः, वर्षीयान् ।	
	३।२।१९५	वर्णयति ।	३।१।२९		५।३।६२
वराहदन्, वराहदन्तः ।		वर्णसङ्घाटः, वर्णसङ्घातः ।		„	६।४।१९७
	५।४।१४५		३।२।४९*	वर्षिष्ठे अधिनाकम् ।	
वरिता, वरीता ।	७।२।३८	वर्णाश्रमेतराणाम् ।			६।१।११८
वरिषोष्ट ।	७।२।३९		१।१।३१	वर्षुकः ।	३।२।१९४
वरिषोष्ट, वृषोष्ट ।		वर्णी ब्रह्मचारी ।	५।२।१३४	वर्षेजः, वर्षजः ।	६।३।१६
	७।२।४२	वर्तका ।	७।३।४९*	वलिभः ।	५।२।१३९
वरिष्ठः, वरिमा, वरीयान् ।		वर्तनः ।	३।२।१४९	वल्लुग्यते ।	३।१।२७
	६।४।१९७	वर्तित्वा ।	१।२।१८	ववमतुः, ववमुः ।	
वरित्यति गुरुन् ।	३।१।१९	वर्त्तिष्णुः ।	३।२।१३६		६।४।१२६
वरीवृजत् ।	७।४।६५	वर्त्तिष्यते ।	१।३।९२	ववमिथ ।	६।४।१२६
वरीवृत्त्यते, वरीवृत्तीति ।		वर्त्म ।	३।३।२	ववृते ।	७।४।६६
	७।४।९०	„	३।४।७५	ववृधे ।	७।४।६६
वरीवृध्यते, वरीवृथीति ।		वत्स्यति ।	१।३।९२	ववृव, ववृम ।	७।२।१३
	७।४।९०	„	७।२।९९	ववृवहे, ववृमहे ।	
वरीवृश्च्यते ।	७।४।९०*	वर्धनः ।	३।२।१४९		७।२।१३
वरुणानी ।	४।१।४९	वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयः ।		ववौ, ववतुः, ववुः ।	
			३।४।११७		२।४।४१
वरुणिकः ।	५।३।८४	वर्धिष्णुः ।	३।२।१३६	„	६।१।४०

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
वव्रश्च ।	६।१।१७	वस्त्रिकः ।	२।१।२१	वाङ्मयति ।	८।१।४२
„	७।१।६६	वहनीयो वाह्यस्त्वया		वाङ्मनसे ।	२।१।७७
वर्शवदः ।	३।२।३८	भारः ।	३।३।१७२	„	२।१।१४
वशः ।	३।३।२८*	वहलिङो गौः ।	३।२।३२	वाङ्मयम् ।	४।३।१४४
वश्यः ।	४।१।८६	वहः स्कन्धः ।	३।३।११९	वाचस्पतिं विश्वकर्माणम् ।	
वषडिन्द्राय ।	२।३।१६	वह्यम् ।	३।१।१०२		८।३।२३
वसनक्रोपम् ।	३।१।३३	वंशकः ।	२।३।८७	वाचंयमो मौनव्रती ।	
वसनार्णम् ।	६।१।८९*	वाकम् ।	४।३।१२४		६।३।६९
वसन्ता यजेत ।	७।१।३९	„	४।२।३७	„	३।२।४०
वसन्तीह पुरा छात्राः ।		वाकिनकायनिः, वाकि-		वाचाटः ।	३।२।१२२*
	३।२।१२२	निः ।	४।१।१२८	वाचालः ।	२।२।१२२*
वसन् ददर्श ।	३।१।१	वाकलहः ।	२।१।३१	वाचा विरूपः ।	६।१।१६८
वसव्यः ।	४।१।१४०	„	६।२।१५३	वाचिकः ।	२।३।८३*
वसिष्ठस्य पत्नी ।	४।१।३३	वाक्त्वचम् ।	२।१।१०६	वाचोयुक्तिः ।	६।३।२१*
वसिष्ठाः ।	२।१।६५	वाक्त्वेषम् ।	२।१।१०६	वाचो विसर्जनाम् ।	
वसुनः पूज्यः पतिः ।		वाक्यम् ।	३।१।१२४		८।३।११०
	८।३।४९	„	७।३।५२	वाच्यम् ।	७।३।६७
वसुधितमग्नौ ।	७।१।४५	वाक्, वाग् ।	८।१।२६	वाजपेयिकः ।	४।२।६०
वसुभिर्नो अव्यात् ।		„	८।२।३०	„	४।३।६८
	६।१।११६	„	३।२।१७८*	वाजपेयिकी ।	२।१।१५
वसून्यानुहुः ।	६।१।३६	वाधुः ।	८।३।५७	वाजयति ।	७।३।३८
वस्ते ।	१।३।१२	वागीशः ।	८।२।३९	वाजसनेयिनः ।	४।३।१०६
वस्त्रकाम्यति ।	३।१।९	वाग्वरिः, वाग्वरिः ।		वाजेभिर्वाजिनीवती ।	
वस्त्रक्रोपम् ।	३।१।३३		८।१।६२		६।१।२०३
वस्त्रक्रीती ।	४।१।५०	„	८।२।३९	वाजिणः ।	६।१।१६६
वस्त्रचीरम् ।	६।२।१२७	वाग्मी ।	२।२।१२४	वाटरम् ।	४।३।११९
वस्त्रमायच्छते ।	१।३।७५	वाग्यामः ।	३।२।४०	वाङ्मयम् ।	४।२।४२
वस्त्रान्तरः ।	६।२।१६६	वाङ्गः ।	४।१।१७०	वाणेन हतः ।	१।१।४२
वस्त्रिकः ।	४।१।१३			वातकी ।	२।२।१२९

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
वातच्छेद्यं तृणम् । २।१।३३	वापयति, वाययति वा गाः पुरोवातः । ६।१।५५	वारवन्तीयं साम । ५।२।५९
वातण्ड्यः । ४।१।१०८	वापिः । ३।३।१०८*	वाराणसेयम् । ४।२।९७
वातमजा मृगाः । ३।२।२८*	वाप्यम् । ३।१।१२६	वाराहकः । ४।२।८०
वातवती गुहा । ५।२।१२९	वाप्यश्चः । ६।१।१२७*	वाराही, वाराह्यौ । ६।१।१०६
वाताय कपिला विद्युत् । २।३।१३*	वामदेव्यम् । ४।२।९	वाराह्या । ४।१।७८
वाति । १।३।७८	वामोरुभार्यः । ६।३।३४	वारि २ । ७।१।२३
वातिकम् । ५।१।३८*	वामोरुः । ४।१।७०	वारिणी, वारिणे । ७।१।७३
वातूलः । ५।२।१२१*	वाययति । ७।३।३७	वारिपथिकम् । ५।१।७७*
” ५।२।९७*	वायवे । ७।३।१११	वारिपथिकः । ५।१।७७*
वात्या । ४।२।४९	” १।४।७	वारिषेणः । ८।३।९९
वात्सकम् । ४।२।३९	वायवे पिबन्धै । ३।४।९	वारोणि । ७।१।७२
वात्सी । ४।१।१६	वायव्यम् । ४।२।३१	वारुडकम् । ४।३।११८
वात्सीबन्धुः । ६।२।१०९	वायसविधिकः । ४।२।६०*	वारुडकिः । ४।१।९७
वात्सीभवति । ६।४।१५२	वायुः । ३।३।१	वार्केण्यः । ५।३।११५
वात्स्यः । ८।४।६६	वायुकः । ५।३।८३	वार्णवम् । ४।२।७७
” ४।१।१०५	वायुरत्र । ८।२।६६	वार्त्तः । ५।२।१०१*
” १।४।१८	वायुषु । ८।३।५७	वार्त्तिकः । ४।२।६०
” ४।१।१६२	वायू । ८।२।५	वार्त्तमित्रम् । ७।१।२६
वात्स्यायनः । ४।१।१०१	वायू इति । १।१।११	वार्धकम् । ४।२।३९*
” ४।१।१६४	वायूनाम् । ७।१।५४	वार्धुषिकः । ४।४।३०*
वात्स्यायनी । ४।१।१७	वायौ । ७।३।११९	वार्ध्र चर्म । ५।१।१५
वात्स्यौ । १।२।६५	वारतन्तवीयाः । ४।३।१०२	वार्ध्री रज्जुः । ४।३।१५१
” १।२।६६	वारत्रं चर्म । ५।१।१५	वार्मतेयः । ४।३।१४
वादयते । १।३।८९	वाररुचो ग्रन्थः । ४।३।११६	वार्षिकम् । ४।३।१९
वादरिकः । ४।४।३२		वार्षिकं वासः । ४।३।१८

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
वाष्प्रायणिः ।		वास्तुदेवकः ।	४।३।९८	विकुर्वते छात्राः ।	
	४।१।१५५*	,,	४।१।१		१।३।३५
वावदिः ।	३।२।१७१*	वास्तुदेवपक्ष्यः ।	३।२।१३१	विकुर्वते सैन्यवाः ।	
वावदीति ।	७।३।९४	वास्तुदेवः ।	४।१।११४		३।१।८९
,,	२।४।७४	,,	५।३।२९	विक्रीणीते ।	१।३।१८
वावदूक्याः ।	४।१।१५१	वास्तुद्वयः ।	३।१।९६*	विश्वावः ।	३।३।२५
वावश्यते ।	६।१।२०	वास्तुतयम् ।	५।३।१०१	विक्षिपः, विक्षेप्ता ।	
वाव्रज्यते ।	३।१।२३	,,	४।३।२६	विश्लेषकः ।	३।१।९४
वास्तुतयी रात्रिः ।		वास्तुतयी ।	५।३।१०१	विध्यः ।	५।३।११९*
	४।४।१०४	वास्तुोपपत्तीयम् ।		विध्यः, विख्यातुम् ।	
वासनम् ।	५।१।२७		४।२।३२		३।४।११
वासन्तिकम्, वासन्तम् ।		वास्तुोपपत्यम् ।	४।२।३२	विगणद्वय ।	६।३।२६
	४।३।४६	वास्तुो रथः ।	४।२।१०	विग्रः ।	५।३।११९*
वासन्तिकम् ।	४।३।२०	वास्तुयम् ।	६।३।१७५	विघ्नः ।	३।३।८२
वासन्तिकः ।	४।२।६३	वाहभट्ट ।	३।२।७६	विघ्नः ।	३।३।२९
वासन्त्यः कुन्दलताः ।		वाहयति भारं भृत्येन ।		विघ्नः ।	३।३।२८*
	४।३।४३		१।४।५२*	विचतुरः ।	५।४।७७
वासयते ।	१।३।८९	वाहयति रथं वाहान्		विचर्चिका ।	३।३।१०८
वासवदत्तिकः ।	४।२।६०	सूतः ।	१।४।५२*	विचितव्यम् ।	१।२।१*
वासः क्षौमम् ।	८।३।३५	वांशकठिनिकः ।	४।४।७२	विचितः ।	६।१।३७
वासिनायनिः ।	६।४।१७४	वांशभारिकः ।	५।१।५०	विचितः, विचिति ।	
वासिष्ठं साम ।	४।२।७	वांशिकः । ऐश्वर्यकः ।			६।१।१६
वासिष्ठः ।	४।१।११४		५।१।२०	विचिता ।	१।२।१*
वासिष्ठः पिता, पुत्रश्च ।		विकटम् ।	५।२।२९	विचितुम् ।	१।२।१*
	२।४।५८	विकल्पी ।	३।२।१४३	विचित्रा जगतः कृतिर्हर-	
वासिष्ठिकोऽध्यायः ।		विकाकुत् ।	५।४।१४८	हरिणा वा ।	२।३।६६*
	४।३।६९	विकाषी ।	३।२।१४३	विचेतीकरोति ।	५।४।५१
वासिष्ठी ।	४।१।७८			विच्छायति ।	३।१।२८
वासिः ।	३।३।१०८*				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम्	सूत्राङ्काः ।
विजयते ।	१३११९	विदुरः पण्डितः ।		विद्वत्कल्पः ।	९१३१६७
विजावा ।	६१४१४१		३१२११६२	विद्वत्तरा ।	६१३१४९
विजिता ।	३१११३३	विदुषः, विदुषा ।		विद्वद्देशीयः ।	९१३१६७
विट्शूद्राः ।	२१४१६		६१४१३३१	विद्वद्देश्यः ।	९१३१६७
वितत्तिरे कवयः ।		विदुषितरा ।	६१३१४९	विद्वद्भिः ।	८१२१७२
	६१४१९९	विदुषी ।	७११३६	विद्वद्भ्याम् ।	८१२१७२
वितत्य ।	६१४१३८	विदुषे ।	६१४१३३१	विद्वान्, विद्वान्सौ, विद्वान्सः ।	७११३६
वितपते ।	१३१२७	विद्धः ।	६११३७	विद्वायते, विद्वस्यते ।	
वितस्तिः ।	९१२३७*	„	६१११६		३११११
वितिष्ठते ।	१३१२२	विद्य ।	३१४१८३	विद्वाल्लिखति ।	
वितूस्तयति ।	३११२१	विद्या हि ।	६१३१३९		८१४१६०
वित्तं धनम् ।	८१२१९८	विद्या हि त्वा गोपतिं शूर		विधिवत्पूज्यते ।	
वित्तः पुरुषः ।	८१२१९८	गोनाम् ।	७११९७		९११११७
वित्तिः ।	३१३१९६	विद्यमाननासिका ।		विधुन्तुदो राहुः ।	
विदतुः ।	३१४१८३		४११५७		३१२३९
विदथुः ।	३१४१८३	विद्या ।	३१३१९९	विधूतः, विधूतवान् ।	
विदथ्यम् ।	९११६७	विद्याचणः ।	९१२१२६		७१२१९
विदन्, विदन्तौ,		विद्याचुञ्चुः ।	९१२१२६	विध्यति ।	६१११६
विदन्तः ।	७११३६	विद्या तमुत्सं यत आबभूव		विना ।	९१२१२७
विदः ।	३१४१८३		७१२१६४	विनाकृत्य, विनाकृत्वा,	
विदाङ्करोतु ।	३१११४१	विद्यामादत्ते ।	१३१२०	विनाकारम् ।	३१४१६२
विदाङ्कुरुतात् ।	३१११४१	विद्यावान् ।	८१२१७	विनाशकः ।	३१२१४६
विदाङ्कुर्वन्तु ।	३१११४१	विद्युत् ।	३१२१७७	विनीयः कल्कः ।	
विदाञ्चकार, विवेद ।		विद्युत्वान् बलाहकः ।			३११११७
	३११३८		११४११९	विन्दति, विन्दते ।	
विदामक्रन् ।	३१११२	„	८१२१०		७११९९
विदारी ।	४१३१६६*	विद् ।	३१४१८३	विन्दः ।	३१११३८
विदितः ।	३१२१८८				
विदित्वा ।	१२१८				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
विन्दुः ।	३।२।१६९	विभ्राट् ।	८।२।३६	विवत्सति ।	७।४।४९
विन्नः, वित्तः ।	८।२।२६	विभ्वी च, प्रभ्वी च ।		विवधिकः, वैवधिकः ।	
विपम् ।	३।३।९४*		४।१।४७		४।४।१७
विपत्तिः ।	३।३।९४*	विमलयु दिनम् ।		विवयिथ, विवेथ, आजिथ ।	
विपन्नाकरोति ।	५।४।५५		६।१।१३१		२।४।५६*
विपन्नासंपद्यते ।	५।४।५५	विमलार्पं सरः ।	२।४।७४	विवरीषति ।	७।२।४१
विपथम् ।	२।४।१७*	विमार्गः समूहनी ।		विवर्त्तिषत् ।	१।३।९२
विपाशयति ।	३।१।२५		३।३।१२१	विवाय, विव्यतुः, विव्युः ।	
विषूयो मुञ्जः ।	३।१।११७	विम्बोष्ठः, विम्बौष्ठः ।			२।४।५६
विप्रकृष्टादागतः ।	६।३।२		६।१।९४*	विविद्वान्, विविद्वान् ।	
”	२।१।३९	वियामः, वियमः ।			७।२।६८
विप्रलम्भः ।	७।१।६७		३।३।६३	विविदिषति ।	१।२।८
विप्रवदन्ते, विप्रवदन्ति		वि यो भरिभ्रदोषधीषु ।		विविशिवान्, विविश्वान् ।	
वा वैद्याः ।	१।३।५०		७।४।६२		७।२।६८
विप्राय गामाशृणोति ।		विरजीकरोति ।	५।४।५१	विषीषति ।	६।४।१६
	१।४।४०	विरुधः स्वरः ।	७।२।१८	विवृत्सति ।	१।३।९२
विप्राय गां ददाति ।		विरमति ।	१।३।८३	”	७।२।५९
	१।४।३२	विरहीकरोति ।	५।४।५१	विवृत्सिता ।	३।१।१३३
”	२।३।१३	विराट् ।	३।२।६१	विवेकी ।	३।२।१४२
विप्राय गां प्रतिशृणोति ।		विरुणद्धि ।	१।१।४७	विवेद, विदाञ्चकार ।	
	१।४।४०	विरुद्धभोजनीयम् ।			३।१।३८
विभाकरः ।	३।२।२१		४।३।८८	विव्यथे ।	७।४।६८
विभाजं नाशकम् ।		विलाता ।	४।१।४	विव्यथे, विव्यथिरे ।	
	३।४।१२	विलापयति ।	७।३।३९		७।४।६८
विभावयिषति ।	७।४।८०	विलाय, विलीय ।	६।१।५१	विव्ययिथ ।	७।२।६६
विभीषणः ।	३।१।१३४	विलापी ।	३।२।१४४	विव्याच ।	६।१।१७
विभुर्नाम कश्चिद् ।		विलासी ।	३।२।१४३	विव्याय, विव्ययिथ ।	
	३।२।१८०	विलीनयति, विलाययति,			६।१।४६
विभुर्व्यापकः ।	३।२।१८०	विलाययति ।	७।३।३९	विशङ्कटम् ।	५।२।२८
विभ्राट् ।	३।२।१७७			विशयी ।	३।१।१३४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
विशस्तः ।	७।२।१९	विश्वाची च घृताची च ।		विपुणः ।	५।२।१००*
विशाखा ।	४।३।३४		६।३।९२	विपुसः ।	८।३।८८
विशाखा नक्षत्रं विशाखे		विश्वानरः ।	६।३।१२९	विपूतिः ।	८।३।८८
वा ।	१।२।६२	विश्वामित्र ऋषिः ।		विषेवते ।	८।३।७०
विशालम् ।	५।२।२८		६।२।१६५*	विष्कन्तव्यम्, विस्कन्त-	
विशालिकः ।	५।३।८४	विश्वामित्रः ।	६।३।१३०	व्यम् ।	८।३।७३
विशीर्णम् ।	८।२।७७	विश्वाराट् ।	६।३।१२८	विष्कन्ता, विस्कन्ता ।	
विश्वण्वरे ।	३।४।११७	विश्वारुः ।	६।३।१२८		८।३।७३
विशनः ।	३।३।९०	विश्वे ।	७।१।१७	विष्कन्तुम्, विस्कन्तुम् ।	
”	८।४।४४	विश्वे देवासो मरुतो यति-			८।३।७३
”	६।४।१९	ष्ठन ।	७।१।४५	विष्कभिते अजिरे ।	
विश्रयी ।	३।२।१५७	विश्वेषाम् ।	७।१।५२		७।२।३४
विश्रावः ।	३।३।२५	विश्वौहा ।	६।४।१३२	विष्कम्भनाति ।	८।३।७७
विश्वकर्मणा विश्वदेव्यावता		विश्वौहो ।	६।४।१३२	विष्कम्भिता ।	८।३।७७
	६।३।१३१	विषपुच्छो ।	४।१।५५	विष्टर्कणः ।	६।३।११५
विश्वकर्मा ।	६।२।१०६	विषपुष्पकः ।	५।२।८१	विष्टरो वृक्ष आसनञ्च ।	
विश्वके ।	५।३।७१	विषमम् ।	८।३।८८		८।३।९३
विश्वजनीनम् ।	५।१।९	विषममयम् ।	४।३।८२	विष्टारपङ्क्तिदृष्टन्दः ।	
विश्वजनीयम् ।	५।१।९*	विषमरूप्यम् ।	४।३।८१		३।३।३४
विश्वदेवः ।	५।४।१५५	विषमस्थः ।	३।२।४	”	८।३।९४
”	६।२।१०६	विषमीयम् ।	४।३।८१	विष्टौति ।	८।३।७०
विश्वपः, विश्वपा, विश्वपे ।		विषयः ।	८।३।७०	विष्टलम् ।	८।३।९६
	६।४।१४०	विषयी ।	३।१।१३४	विष्ण इह, विष्णविह ।	
विश्वपौ, विश्वपाः ।		विषवाण ।	८।३।६९		८।३।१९
	६।१।१०५	विषहते ।	८।३।७०	”	८।२।११
विश्वमनुजीर्णः ।	३।४।७२	विषितः ।	८।३।७०	विष्णवे ।	६।१।७८
विश्वम्भरा ।	३।२।४६	विषीदति ।	८।३।६६	विष्णुना हता दैत्याः ।	
विश्वस्मात् ।	७।१।१५	विषीव्यति ।	८।३।७०		२।३।६९
विश्वस्मै ।	७।१।१४			विष्णुपुरम् ।	५।४।७४
विश्वस्यै ।	७।३।११४				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
विष्णुर्विश्वं कृतवान् ।	३।२।१०२	विस्तोर्णः ।	८।२।४२	वीरपत्नी ।	४।१।३९
		विस्पष्टकटुकम् ।	६।२।२४	वीरपुरुषको ग्रामः ।	
विष्णुश्रुतः ।	६।२।१४८	विस्कारः, विष्कारः ।			२।२।२४
विष्णुस्त्राता ।	८।३।३४		६।१।४७	वीरपुरुषः ।	२।१।९८
”	८।३।१२	विष्फालः, विष्फालः ।		वीर्यः पारयिष्णवः ।	
विष्णुं नत्वा स्तौति ।			६।१।४७		३।२।३७
	३।२।२१	”	८।३।७६	वीवधिकः, वीवधिकी ।	
					४।२।१७
विष्णुद्वयः ।	६।१।१०१	विस्मापयते ।	१।३।६८	वुवूर्पति ।	७।२।४१
विष्णूयति द्विजम् ।		विस्त्रयः कथयति ।		वुवूर्पते ।	७।२।४१
	३।१।१०		८।३।११०	वृकगर्तीयः ।	४।२।१३७
विष्णो इति, विष्ण इति,		विस्त्रम्भी ।	३।२।१४३	वृकतिः ।	६।३।३९
विष्णविति ।	१।१।१६	विस्त्रंसिकायाः काण्डं		”	९।३।४१
विष्णोऽव ।	६।१।१०९	जुहोति ।	८।३।११०	वृकभयम् ।	२।२।३०
विष्णोः ।	६।१।११०	विहगः ।	३।२।४८*	”	१।२।४३
विष्णुगति, विस्फुरति ।		विहङ्गमो विहङ्गः ।		वृकभीतः ।	२।१।३७
	८।३।७६		३।२।३८*	वृकभीतिः ।	२।१।३७
विष्णुलति, विस्फुलति ।		विहवः ।	३।३।७२	वृकभीः ।	२।१।३७
	८।३।७६	विशकः ।	६।४।१४२	वृकोदरः ।	६।२।१०७
विष्यन्दते, विस्वन्दते ।		विशतिकः ।	९।१।२४	वृक्णः ।	६।१।१६
	८।३।७२	विशतितमः ।	९।२।९६	वृक्णः, वृक्णवान् ।	
विष्यः ।	४।२।९१	विशतिः ।	९।१।९९		८।२।३*
विष्वणते ।	८।३।६९	विशम् ।	९।२।४६	वृक्षकः ।	९।३।८६
विष्वद्वयङ् ।	६।३।९२	विशः ।	६।४।१४२	वृक्षमवचिनोति फलानि ।	
विसारो मत्स्यः ।		”	९।२।९६		१।२।९१
	३।३।१७*	विशिनोऽङ्गिरसः ।		वृक्षम्प्रति ।	२।२।१८*
विस्वपः ।	१।१।४०		९।१।६१*	वृक्षम्प्रति पर्यनु वा विद्यो-	
विस्तीर्णम् ।	८।४।१	वीकाशः ।	६।३।१२३	तते विद्युत् ।	१।४।९०
”	७।१।१००	वीदं ज्योतिर्हृदये ।	८।२।१६	वृक्षयोः ।	७।३।१०४
विस्तीर्णवान् ।	८।२।४२				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
वृक्षस्तत्र ।	८३३४	वृत्तं छन्दश्छात्रेण ।		वृषणवसुः ।	१४११८*
वृक्षस्य ।	७१११२		७२१२६	वृषदन् , वृषदन्तः ।	
वृक्षं वृक्षं प्रति पर्यनु वा		वृत्तं पारायणम् ।			९४११४९
सिञ्चति ।	१४१९०		७२१२६	वृषली ।	४११६३*
वृक्षं वृक्षं सिञ्चति ।		वृत्तेन द्वीयते, वृत्तेन पापः,		वृषस्यति गौः ।	७११९१
	८११४	वृत्ततः ।	९४१४९	वृषः ।	६११२०३
वृक्षः ।	८४१६८	वृत्यम् ।	३११११०	वृषाकपायी ।	४११३७
”	१४१११०	वृत्यः ।	३१११०९	वृष्टिश्चेत् क्षिप्रमाशुत्वरितं	
वृक्षान् ।	१३३८	वृत्रहणः ।	८४११२	वा यास्यति शीघ्रं वप्स्या-	
”	१३३४	वृत्रहणौ ।	८४११२	मः ।	३३११३३
”	७१११२	वृत्रहभिः ।	८२१२	वृष्टिं दिवः ।	३३१९६
वृक्षाम्ब्याम् ।	७३११०२	वृत्रहभ्याम् ।	८२१२।	वृष्णो अंशुभ्याम् ।	
वृक्षाय ।	७३११०२	वृत्रहा ।	३२१८७		६११११८
”	७१११३	”	६४११३	वृष्यम् ।	९११७
वृक्षाः ।	१२१६४	वृत्रं हनति ।	२४१७३	वृष्यम्, वर्ष्यम् ।	
वृक्षेण ।	७१११२	वृत्वा, वृतः, वृतवान् ।			३१११२०
वृक्षेभ्यः ।	१४१२		७२१११	वृंहणम् ।	८४१२
”	७३११०३	वृद्धकुमारी ।	६२१९९	वेक्ष्यति ।	८२१४१
वृक्षैः ।	१११७०	वृद्धः, वृद्धवान् ।	७२११९	वेणुकः ।	९३१८७
”	७११९	वृद्धोक्षः ।	९४१७७	वेणुः ।	६११२१९
वृक्षौ ।	१२१६४	वृध्यम् ।	३११११०	वेतस्वान् ।	४२१८७
”	६११८९	वृन्दारकः ।	९२११२२*	”	६४११४३
वृजिकः ।	४२११३१	वृन्दारका, वृन्दारिका ।		वेत्ति, वित्तः, विदन्ति ।	
वृजिगार्हपतम् ।			७३१४४*		३४१८३
	६२१४२*	वृन्दिष्ठः, वृन्दीयान् ।		वेत्तु, वित्ताम्, विदन्तु ।	
वृणाति ।	७३१८०		६१११९७		३११४१
वृत्ततः क्षिसः ।	९४१४६	वृश्चति ।	६१११६	वेत्थ ।	३४१८३
वृत्ततो न व्यथते ।		वृषणश्चः ।	१४११८*	वेत्रकीयाः, वैत्रकाः ।	
	९४१४६	वृषण्यति ।	७४१३६		६४११९३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
वेत्रकीया ।	४।२।११	वेष्टा, वेष्टुम्, विट् ।		वैयाकरणः ।	७।३।३
वेत्रवती ।	६।१।२२०		८।२।३६	,,	४।२।१९
वेद ।	३।४।८३	वेप्यति, अजिप्यति ।		,,	४।३।७३
वेदना ।	३।३।१०७*		२।४।२६	वैयाग्रवद्यः ।	६।४।१३०
वेदमधीयन् ।	२।३।६९	वेप्यो नटः ।	५।१।१००	वैयाग्रः ।	४।२।१२
वेदमध्यापयद्विधिम ।		वैकर्ण्यः ।	४।१।१२४	वैयासकिः ।	४।१।९७*
	१।४।१२	वैकर्णो वात्स्यः ।		वैयुष्टम् ।	५।१।९७
वेदविव ।	३।२।६१		४।१।११७	वैगकारः ।	३।२।२३
वेदः ।	३।३।१२१	वैकुण्ठमधिष्ठितः ।		वैरङ्गिकः ।	५।१।६४*
वेदाध्यायः ।	३।२।१		३।४।७२	वैरायते ।	३।१।१७
वेदापयति ।	३।१।२५*	वैणुकाः ।	६।४।१५३	वैशन्तीभ्यः स्वाहा ।	
वेदार्थं स्वानवेदयत् ।		वैणुकीयम् ।	४।२।१३८*		४।४।११२
	१।४।१२	वैतनिकः ।	४।४।१२	वैशखम् ।	४।४।४९*
वैधाः ।	६।४।१४	वैत्रकीयम् ।	४।२।१३८*	वैशाखो मन्थः ।	
वैपथुः ।	३।३।८९	वैदथिनः ।	६।४।१६५		५।१।११०
,,	१।३।५	वैदन्त्यः ।	५।३।११८	वैश्वजनीनः ।	४।४।९९
,,	१।३।९	वैदिशम् ।	४।२।७०	वैश्वयेनवम्, वैश्वधेनवम् ।	
वैविषाणि ।	७।३।८७	वैदूर्यो मणिः ।	४।३।८४		७।३।२५
वैवीयते ।	६।१।१९	वैदेहः ।	४।१।१६८	वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगे	
वैवेक्ति, वैवक्तिः ।		वैनतेयः ।	४।१।१२०	युगे ।	६।१।१६०
	७।४।७५	,,	७।१।२	वैश्वामित्रम् ।	४।२।७
वैवेक्षि ।	८।२।४१	वैनयिकः ।	५।४।३४	वैश्वामित्रः ।	४।१।११४
वैवेष्टि, वैविष्टः ।	७।४।७५	वैभाजित्रम् ।	४।४।४९*	वैश्वामित्री ।	४।१।७८
वैव्यत् ।	६।१।६	वैमुक्तः ।	५।२।६१	वैसारिणो मत्स्यः ।	
वेशः ।	३।३।१६	वैयसनम् ।	७।३।३		५।४।१६
वेशोभग्यः, वेशोभगीनः		वैयाकरणखसूचिः ।		वैशतिकम् ।	५।१।२७
	४।४।१३१		२।१।५३	वोढा ।	३।१।१३३
		वैयाकरणहस्ती ।	६।२।६५	,,	८।२।३१

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
बोढा, बोहुम्, बोढव्यम् । ६।३।११२	व्यष्वणत् । ८।३।६८ व्यह्नि, व्यहनि, व्यहे । ६।३।११०	व्रजं गामी । शतं दायी । २।३।७०
बोऽश्वाः । ८।२।५	व्याकरणेन गर्वितः । ५।३।५५	व्रजः । ३।३।११९ व्रजेन, व्रजे वोपरोधम् । ३।३।४९
बोऽश्वाः क्वाभीशवः । ८।४।६७	व्याङ्गिः । ७।३।७	व्रजोपरोधं गाः स्थापयति । ३।३।४९
व्यकरिष्ट, व्यकृत । ३।१।८९	व्याघ्रकः । ५।३।८२	व्रज्या । ३।३।९८
व्यजस्तालवृन्तम् । ३।३।११९	व्याघ्रपात् । ५।३।१३८	व्रतयति । ३।१।२१*
व्यतिगच्छन्ति । १।३।१५	व्याघ्री । २।२।१९	व्रश्चित्वा । ७।२।५५
व्यतिगच्छन्ति । १।३।१५	व्याडिशाला । ६।२।८६	व्रष्टा, व्रष्टुम्, व्रष्टव्यम् । ८।२।३६
व्यतिपुनते । १।३।१४	व्याडिः । ७।३।७	व्रातीनः । ५।२।२१
व्यतिरे । ७।४।५१	व्याड्या । ४।१।८०	व्रीहयः । ४।३।१६६*
व्यतिलुनन्ति । १।३।१६	व्याददति । १।३।२०	व्रीहिकः । ५।२।११६
व्यतिलुनीते । १।३।१४	व्याददते । १।३।२०*	व्रीहिभिर्यजेत, यवैर्यजेत । ८।१।६३
व्यतिसे । ७।४।५०	व्याधः । ३।१।१४१	व्रीहिमयः पुरोडाशः । ४।३।१४८
व्यतिहे । ७।४।५२	व्याभाषकः । ३।२।१४६	व्रीहियवम्, व्रीहियवाः । २।४।१२
व्यथयति । ६।४।५२	व्याययति । ७।३।३७	व्रीहिवापाणि, व्रीहिवा- पानि । ८।४।११
व्यधः । ३।३।६१	व्यावक्रोशी । ७।३।६	व्रीही । ५।२।११६
व्यन्तः । ६।२।१८१	” ५।४।१४	व्रीहीन् संयच्छते । १।३।७५
व्यरंसीत् । ७।२।७३	” ३।३।४३	व्रीह्यम् । ५।२।२
व्यर्णः । ७।२।२४	व्यावलेखी । ७।३।६	व्रीह्यपयति । ७।३।८६
व्यषट्त्, व्यसट्त् । ८।३।७१	व्यावहारिकः । ७।३।७	” ७।३।३६
व्यषीदत्, व्यसीदत् । ८।३।११९	व्यावहासी । ७।३।६	
व्यषीव्यत्, व्यसीव्यत् । ८।३।७१	व्यावहासी वर्त्तते । ५।४।१४	
	” ३।३।४३	
	व्यूढोरस्कः । ५।४।१५१	
	व्रजमवरुणद्धि गाम् । १।४।५१	

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
शङ्ख्यं दारु ।	२।१।२	शतस्य व्यवहरणं पगर्तं		वा ।	२।३।५७
शङ्कुकर्णः ।	६।२।१२२	शतस्य, शतं वा प्रति-		दीव्यति ।	२।३।५९
शङ्कुकर्णी ।	७।१।३४	शतं जयति देवदत्तम् ।			
शङ्कुलाखण्डः ।	२।१।१				
शकटी, शकटिः ।		२।१।३०			
७।१।४५*		२।२।३०			१।३।२१
शकन्धुः ।	१।१।६४	१।२।४३		शतं दायी ।	३।३।१००
७।१।९४*		८।३।९७		शतं देयम् ।	३।३।१०१
शकः ।	७।१।१७२*	शङ्कुष्ठः ।		शतं प्रकुरुते ।	१।३।३२
शकानि। शक्ता ।	६।१।६३	शङ्खपुष्पी ।	७।१।६४	शतं विनयते ।	१।३।३६
शकुना इव पक्षिमः ।		शगफला ।	७।१।४*	शतं संजानीते ।	१।३।४६
६।३।९९		शतकः सङ्घः ।	२।१।२१	शताद् बद्धः ।	२।३।२४
शकृत्कर्त्तृत्वः ।		शतकतवः, शतकत्वः ।		शताय, शतेन वा परि-	
३।२।२४		७।३।१०९*		क्रीतः ।	१।३।४४
शकृन्ति ।	७।१।७२	शततमः ।	२।२।५७	शतिकः ।	७।३।१०६
शकृन्ति । शकृता ।		शतद्रुः ।	३।२।१८०*	शतिकः, शत्यः ।	
६।१।६३		शतधनुः, शतधन्वा ।			
शक्तिग्रहः ।	३।२।९*	९।३।१३३			९।१।४७
शक्नुवन्ति ।	६।३।७७	शतधारो अयं मणिः ।		शतेन वर्यां कन्या ।	
शक्नोति, जानाति, ग्ला-		६।१।११६			३।१।१०१
यति, घटते, आरभते,		शतपथिकः ।	७।२।६०*	शत्यं, शतिकम् ।	२।१।२१
लभते, प्रक्रमते, सहते,		शतपथिकी ।	७।२।६०*	शत्यं, शतिकं वा दक्षिणा-	
अर्हति वा भोक्तुम् ।		शतपदी ।	९।३।१३८	क्षिस्पन्दनम् ।	९।१।३८
३।३।६५		शतपुष्पा ।	७।१।४*	शत्यः ।	२।३।२
शक्यम्, सख्यम् ।	३।१।९९	शतभिषक् ।	७।३।३६	७।३।१९६	
शङ्करः ।	३।२।१४	शतम् ।	९।१।९९	शत्यः शतिको वा धन-	
शङ्खव्यम् ।	६।३।१४६	शतमपजानीते ।	१।३।४४	पतिसंयोगः ।	९।१।३८
७।१।९		शतरुद्रियम्, शदरुद्रीयम् ।		शत्रुघ्नः, कुतघ्नः ।	३।२।९३
७।१।१२		७।२।२८*		शत्रुजित् ।	३।२।६१
		शतस्य दीव्यति ।	२।३।९८	शत्रुमधिकुरुते ।	१।३।३३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
शत्रुतपः ।	३।२।४६	शब्दाययति देवदत्तेन ।		शय्यते, शाशय्यते ।	
शत्रुबलः ।	५।२।११२		१।४।५२*		७।४।२२
शत्रुहः ।	३।२।४९	शमकः, तमकः, दमकः ।		शय्या, शय्य्या ।	८।४।६४
शत्रुसंहः ।	३।२।४६		७।३।३४	”	३।३।९९
शत्रूनगमयत्स्वर्गम् ।		शमकः, दमकः ।		शय्योत्थायं शय्याया	
	१।४।५२		३।१।१३३	उत्थायं वा धावति ।	
शत्रून् निघ्नानः ।		शममात्रम् ।	५।२।३७*		३।४।५२
	३।२।१२९	शमम् शमम्, शामम्		शरण्यः ।	४।४।९८
शत्रुः ।	३।२।१५९	शामम् ।	६।४।९३	”	५।३।१०३
शनकैः ।	५।३।७१	शमयति, ज्ञपयति ।		शरदिजः ।	६।३।१५
शन्तः ।	५।२।१३८		६।४।९२	शरदो जीवसे धाः ।	
शन्तातिः ।	४।४।१४३	शमः ।	५।२।३७*		३।४।९
शन्तिः ।	५।२।१३८	शमित्वा, शान्त्वा ।		शरधिः ।	३।३।९३
शन्तुः ।	५।२।१३८		७।२।५६	शरपुच्छी ।	४।१।५५
शन्नो देवीरभीष्टये २ ।		शमिष्ठलम् ।	८।३।९६	शरभकः ।	५।३।८१
	१।२।३६	शमी ।	३।२।१४१	शरमयम् ।	४।३।१४२
शपते (कृष्णाय) ।		शमीद्वषट्म् ।	५।४।१०६	शरमयं बर्हिः ।	४।३।१५०
	१।३।२१*	शमीरः ।	५।३।८८	शरलावः ।	३।२।१
शप्यम्, लभ्यम् ।		शमीवान् ।	८।२।९	शरवणम् ।	८।४।५
	३।१।९८	शम्बाकरोति ।	५।४।५८	शरः ।	३।३।५७
शफोरुः ।	४।१।७०	शम्भः ।	५।२।१३८	शराहः ।	३।२।१७३
शब्दकारः ।	३।२।२३	शम्भू राजते ।	६।३।१११	शरावती ।	६।३।१२०
शब्दनः ।	३।२।१४८	”	८।३।१४	”	६।१।२१९
शब्दं नित्यं संगिरन्ते ।		शयाना भुञ्जते यवनाः ।		शरीरं शरीरः ।	२।४।३१
	१।३।५२		३।२।१२६	शरेजः, शरजः ।	६।३।१६
शब्दानामनुशासनमाचार्येणाचार्यस्य वा ।		शयालुः ।	३।२।१५८*	शर्करावान् ।	५।२।१०५
	२।३।६६*	शयितवान् ।	१।२।१९	शर्करा, शार्करम् ।	
शब्दायते ।	३।१।१७	शयितः ।	१।२।१९		४।२।८३
		शयित्वा ।	१।२।१८	शर्कराः ।	५।२।१०५
				शर्करिलः ।	५।२।१०५

लघ्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लघ्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लघ्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
शत्सूर्यति ।	७२।५९	शंयः ।	५।२।१३८	शाक्तीकी ।	४।१।१५*
शर्धञ्जहा माषाः ।	३।२।२८*	शंयुः ।	५।२।१३८	शाख्यः ।	५।३।१०३
शर्वरी ।	४।१।७	शंवदः ।	३।२।१४	शाङ्गिनः ।	६।४।१६६
शर्वाणी ।	४।१।४९	शंवः ।	५।२।१३८	शाख्यायनिनः ।	
शलभच्छायम् ।	२।४।२२	शंवान् ।	८।२।९		४।३।१०५
शलाकापरि ।	२।१।१०	शंशान्तः ।	६।४।१२	शाण्डिक्यः ।	१।३।७
शलालुकः ।	४।४।५४	शंस्थः, शंस्थाः ।	३।२।७७	”	४।३।९२
शलालुकी ।	४।४।५४	शंस्थं, शस्यम् ।	३।१।१०९*	शाण्डिसूदम् ।	६।२।१२९
शलकः ।	७।२।९	शाकजम्बुकः ।	४।२।१२०	शातभिषः, शातभिषजः ।	४।३।३६
शशक्य ।	७।२।६२	शाकटायनपुत्रः ।	६।२।१३३	शातमानम् ।	५।१।२७
शशप्लुतः ।	६।२।१४५	शाकटिकः ।	४।४।८	शादलः ।	४।२।८८
शशरतुः, शशरुः ।	७।४।१२	शाकटो गौः ।	४।४।८०	शाधि ।	६।४।३५
शशसतुः, शशसुः ।	६।४।१२६	शाकपणः ।	३।३।६६	”	६।४।२२
शशसिथ ।	६।४।१२६	शाकपार्थिवः ।	२।१।६०*	शान्तः ।	८।४।२८
शश्रतुः, शश्रुः ।	७।४।१२	शाकप्रति ।	२।१।९	शान्तः, शमितः ।	७।२।२७
शश्वदकरोत्, चकार वा ।	३।२।११६	शाकलकः, शाकलः ।		शान्तिः ।	६।४।१५
शस्त्रम् ।	३।२।१८२	शाकलाः ।	४।३।१२८	शाब्दिकः ।	४।४।३४
शस्त्रीदशमा ।	६।२।२	शाकलिकः ।	४।२।२*	शामिता, शमिता, शम-	
”	२।१।५५	शाकलिका, शाकलिकी ।	४।२।११७	यिता ।	६।४।६५
शंखनूपुरिणी ।	५।२।१२८	शाकुनिकः ।	४।४।३५	शामिष्यते, शमिष्यते,	
शंभवः ।	३।२।१४	शाकुलिकः ।	४।४।३५	शमयिष्यते ।	६।४।६२
शंसुः ।	३।२।१८०*	शाक्तीक ३ शाक्तीक रिक्ता		शामीलम् ।	४।३।१५५
		ते शक्तिः ।	८।२।१०३	शामील भस्म ।	४।३।१४२
		शाक्तीकः ।	४।४।५९	शामीली सुक् ।	
					४।३।१४२
				शामीवत्यः ।	५।३।११८
				शाम्यति ।	७।३।७४

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
शाययति ।	७३३७	शार्ङ्गधन्वा ।	५४११३२	शिक्षति ।	७४१५४
शाययति देवदत्तम् ।	१३३८८	शार्ङ्गरवी ।	६११६८	शिक्षते (धनुषि) ।	१३३२१*
शायिका ।	३३३१०८*	”	४११७३	शिक्षा ।	१४११
”	३३३१११	शार्ङ्गिल्लय ।	८४१४०	”	१४१११
शारदका दर्भविशेषाः ।	४३३२७	शार्ङ्गिल्लिन्धि, शार्ङ्गि- शिल्लिन्धि ।	८३३७	शिक्षा गो अस्मिन् ।	८४१२७
शारदम् ।	५११९६	शालपर्णी ।	४११६४	शिखावलं नगरम् ।	४२१८९
शारदाः शालयः ।	४३३४३	शालविलम् ।	६२११०२	शिखावलः केकी ।	५२१११३
शारदिकं श्राद्धम् ।	४३३१२	शालातुरीयः ।	४३३९४	शिण्डि ।	१११५८
शारदिकः, शारदो वा रोग आतपो वा ।	४३३१३	शालावत्यः ।	५३३११८	शितिकण्ठः ।	६२१११४
शारद्वतायनो भार्गवः ।	४३३१०२	शालोनः ।	५२१२०	शितिपादः ।	६२११३८
शाराव ओदनः ।	४२११४	शालीयः ।	१११७३	शित्यंसः ।	६२११३८
शारिकावणम् ।	८४१४	”	१११११	शिरस्पदम् ।	८३३४७
शारिकुक्षः ।	५४११२०	”	४२१११४	शिरीषवणम्, शिरीषव- नम् ।	८४१६
शारीरकीयः ।	४३३८७	शालेयम् ।	५२१२	शिरोऽर्तिः ।	३३३१०८
शारुकः ।	३२११५४	शाल्मलिकीयः ।	४२११४१	शिलेयम् ।	५३३१०२
शारो वर्णः ।	३३३२१*	शाष्कुलिकम्, शाष्कु- लीमयम् ।	५४१२२	शिवकेशवौ ।	२२१३४
शारो वायुः ।	३३३२१*	शासत् ।	७११७८	शिवतातिः ।	४४११४३
शार्करम् ।	५३३१०७	शासति ।	६११६	शिवमुपासितः ।	३४१७२
शार्करः ।	५२११०५	शास्त्रे नयते ।	१३३३६	शिवः ।	५३३९९
”	५२११०४	शास्त्रे वदते ।	१३३४७	शिवा पशुभ्यः सुमना सुवर्चाः ।	६२१११७
शार्करिकम्, शार्करीयम्, शार्करिकम्, शार्करकम् ।		शांशपः ।	७३३१	शिवायोनमः ।	६११९५
		शिक्यम् ।	१२३३२	शिवेहि ।	६११९५
		”	१२३३१		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
शिवोऽर्च्यः ।	६।१।१०४	शीनिवाहदेवाः ।		शुक्ला ब्रीडयो भवन्ति ।	
”	६।१।११३		६।२।३४		६।१।३३
शिवो वन्द्यः ।	८।२।३६	शीयते, शीयेते, शीयन्ते ।		शुक्लीकृतम् ।	१।१।३१
”	६।१।११४		७।३।७८	शुक्लीकृत्य ।	१।४।३१
शिशयिषते ।	१।३।६२	”	१।३।६०	शुक्लीभवति ।	७।४।३२
शिशुकन्दीयः ।	४।३।८८	शीर्णवान् ।	८।२।४२	शुक्लीभावः ।	६।३।६१*
शिश्रयिषति, शिश्रोषति ।		शीर्णः ।	८।२।४२	शुचो करोति ।	७।४।२६
	७।२।४९	शीर्षवाती ।	३।२।७१	शुचीभवति ।	७।४।२६
शिश्रावयिषति, शुश्रा-		शीर्षच्छेद्यः ।	२।१।३२	शुग्दारः ।	८।३।८८
वयिषति ।	७।४।८१	शीर्षण्यः ।	८।१।३	शुद्धदन्, शुद्धदन्तः ।	
शिश्वाययिषति, शुशावयि-		”	६।१।३१		
पति ।	६।१।३१	शीर्षण्याः शिरस्या वा			८।४।१४८
शिष्टः ।	८।३।६०	केशाः ।	६।१।३१*	शुनमप्राव्यचरन् ।	
”	६।४।३४	शीर्ष्णः, शीर्ष्णो जगतः ।			२।२।१२२*
शिष्यः ।	३।१।१०९		६।१।६०	शुनश्चिच्छेपम् ।	
शिषन्ति ।	१।१।९८	शीशांसते ।	३।१।६*		६।१।१८२
शीघ्रायते ।	३।१।१२	शुकवक्त्रम्, शुकवकाः ।		शुनः ।	६।४।१३३
शीतकः ।	८।२।७२		२।४।१२	शुनःपुच्छः ।	६।३।२१*
शीतभोजो ।	३।२।७८	शुकामन्थिनौ ।	६।२।१४२	शुनःशेपम् ।	६।२।१४०
शीतं घृतम् ।	६।१।२४	शुकियम् ।	४।२।२६	शुनःशेपः ।	६।३।२१*
शीतं जलम् ।	६।१।२४	शुक्लकर्णः ।	६।२।११२	शुना ।	६।४।१३३
शीतालुः ।	८।२।१२१*	शुक्लत्वम्, शुक्लता ।		शुनासीरीयम्, शुना-	
शीतोष्णम्, शीतोष्णे ।			६।३।३६	सीर्यम् ।	४।२।३२
	२।४।१३	शुक्लशुक्लं रूपम् ।		शुनिन्धयः ।	३।२।२८*
शीतोष्णे उदके स्तः ।			८।१।१२	”	६।३।६६
	२।४।१३	शुक्लशुक्लः पटः ।	८।१।१२	शुने ।	६।४।१३३
शीधुपी ।	३।२।८	शुक्लः पटः ।	८।२।९४	शुनोलाङ्गूलः ।	
शीर्नं घृतम् ।	८।२।४७	शुक्लानि, शुक्लं वा ।			६।३।२१*
			१।२।६९		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
शुन्धध्वं देव्याय कर्मणे देव-		शूरसेनी ।	४१११७७	शेषमधिशयितः ।	३१४७२
यज्यायै ।	३१११२३	शूर्पणखा ।	४१११९८	शैखण्डाः ।	६१४१४४*
शुभंयुः ।	५१२१४०	”	८१४३	शैखावत्यः ।	५१३११८
शुभ्रदन् , शुभ्रदन्तः ।		शूलाकरोति मांसम् ।		शैग्रवाः ।	२१४६७
	५१४१४५		५१४६५	शैतिवाहेयः ।	६१४१४७
शुभ्राख्यः ।	५१३१५४	शूल्यं मांसम् ।	४१२११७	शैवः ।	४२१५२
शुम्भति ।	७११५९*	शृङ्गलकः करभः ।		”	४२१६९
शुशाव, शिश्वाय ।			५१२७९	शैर्षच्छेदिकः ।	५११६५
	१११४४	शृङ्गाच्छरो जायते ।		शैलालाः ।	६१४१४४*
”	६११३०		११४३०	शैलालिनो नटाः ।	
शुशुवतुः, शिश्वितुः ।		शृङ्गारकः ।	५१२१२१*		४१३११०
	१११४४	शृङ्गिणः ।	५१२११४	शैलेयम् ।	५१३१०२
”	६११३०	शृणुधी गिरः ।	६१४१०२	शैवपुरम् ।	४२११०९
शुश्रुव, शुश्रुम ।	७२११३	शृणोत ग्रावाणः ।		शैवख्यम् ।	४२११०६
शुश्रुवान् ।	३१२१०८		७११४५	शैवः ।	४११११२
शुष्कगोमयेण ।		शृणोति, शृणुतः ।		शैष्योपाध्यायिका ।	
	८१४३८*		३११७४		५१११३३
शुष्कपेषं पिनष्टि ।		शृतं क्षीरम् ।	६११२७	शोकापनुदः ।	३२१५
	३१४३५	शृतं हविः शमितः ।		शोचनः ।	३२११९०
शुष्कः, शुष्कवान् ।			६१४५४	शोणाघृष्णू , नृवाहसा ।	
	८२१५१	शेकिथ ।	६१४१२१		६२११३९
शूद्रकः ।	५१३१७५	शेकुष्ठः ।	८१३१७	शोणाप्रस्थः ।	६२१८८
शूद्रा ।	४११४*	शेते, शयाते, शेरेते ।		शोणी, शोणा ।	४११४३
शूद्राभार्यः ।	६१३१४१	”	७१४२१	शोभनः खल्वसि माण-	
शूनः ।	६१११५		११३१२	वक ।	८२११००
शूनः, शूनवान् ।		शेरताम् ।	७११६	शोशुम्यते ।	३११२२
	७२११४*	शेरते ।	७११६	शोशूयते, शैश्वीयते ।	
शून्यम् , शून्यम् ।		शेवलिकः ।	५१३१८४		६११३०
	५११२*	शेवलियः, शेवलिलः ।		शौकम् ।	४१३१५४
			५१३१८४	शौक्रेयी ।	४१११७८

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
शौक्यम् , शुक्तिमा ।	५१११२३	श्यैनम्पाता मृगया ।	४१२१२८	श्रावणः शब्दः ।	४१२१२२
शौङ्गो भारद्वाजः ।	४११११७	श्रद्धा ।	३१३१०६	श्रावणिकः, श्रावणः ।	४१२१२३
शौचम् ।	५१११३१	श्रद्धालुः ।	३१२११५	श्रावं श्रावम् ।	३१२१२२
शौचिवृक्षी, शौचिवृक्ष्या ।	४१११८१	श्रन्थते, अश्रन्थिष्ट ।	३११८९	श्राविष्टीयः ।	३१२१३४*
शौनकायनो वात्स्यः ।	४१११०२	श्रन्थना ।	३१३१०७	श्रिता नो ग्रहाः ।	६११३६
शौनकिनः ।	४१३१०६	श्रयति, शिश्राय ।	३११११	श्रित्वा, श्रितः, श्रितवान् ।	७१२११
शौभ्रेयः ।	४१११२३	श्रवणा रात्रिः ।	४१२१२	श्रिया उद्यतः ।	८१२११
शौर्षम् , शौर्षिकम् ।	५११२६	श्रविष्टः ।	४१३१३४	श्रियै, श्रिये ।	११४१६
शौलवशालिकः ।	४१३१७५	श्रवो देवेष्वमृतम् ।	६१२११६	श्रीणामुदारो धरुणो रयी-	७११५६
शौवस्तिकम् ।	४१३१९५	श्रागिकः ।	४१४१६७	णाम् ।	७११५६
शौचः संकोचः ।	६१४१४४*	श्रातास्त इन्द्र सोमाः ।	६११३६	श्रीणाम् , श्रियाम् ।	११४१५
श्माशानिकः ।	४१४१७१	श्राद्धकरः ।	३१२१२०	श्रीमदः ।	६१३१६१*
श्यति ।	७१३१७१	श्राद्धम् ।	५११११०*	श्रीमन्यम् ।	६१३१६८
श्यालपुत्रः ।	६१२१३३	श्राद्धः ।	५१२१०१	श्रीशः ।	६१११०१
श्यावदन् , श्यावदन्तः ।	५१४११४४	श्राद्धिकः ।	५१२१८५	श्रीः ।	१११६९
श्येतायये ।	६१३१३६	श्राद्धी ।	५१२१८५	श्रुतिः ।	२१३१४६
श्येनचित् ।	३१२१९२	श्राद्ध्यति ।	७१३१७४	श्रुतिः ।	३१३१४४*
श्येनी, श्येता ।	४१११३९	श्रायम् ।	४१२१२५	श्रुधीहम् ।	६१४१०२
श्येनो वर्त्तिकामुदाकुल्ले ।	११३१३२	श्रायसम् ।	७१३११	श्रूयते ।	११२१२८
श्येनो वर्त्तिकामुल्लापयते ।	११३१७०	श्रायः ।	३१३१२४	श्रूः, श्रुवौ, श्रुवः, श्रूतः,	११२१२८
				श्रूतिः ।	६१४१२०
				श्रेणिकृताः ।	६१२१४६
				श्रेणीकृताः ।	२१११५९
				श्रेथतुः ।	११२१६*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
श्रेयान् ।	५१३६०	श्वश्रुयः ।	४१११३७	श्वेतवाः ।	३१२१७१
श्रेयान्, श्रेयांसौ ।	७११७०	श्वश्रूश्वश्रुरौ ।	११२७१	श्वेता गा आज्याय दु-	
श्रेयान्, श्रेयांसौ, श्रेयां-		श्वश्रूः ।	४११६८*	हन्ति २ ।	८११६३
सः ।	६१४१०	श्वसन्ति ।	६१११८८	श्वैतच्छत्रिकः ।	५११६३
श्रेयांसि ।	७११७२	श्वसिति ।	७१२७६	श्वोऽग्नीनावास्त्यमानेन ।	
श्रेष्ठं नो धेहि वीर्यम् ।		श्वस्तनम्, श्वस्त्यम् ।			३११८५
	६११२१४		४१२१०५	श्वो भविता ।	३११३३
श्रेष्ठः ।	५१३६०	,,	४१३१५	श्वो भोक्ता ।	३१३१५
श्रेष्ठः, श्रेयान् ।	६१४१६३	श्वः कणिता ।	१११६	श्वो रणिता ।	१११६
श्रोत्रियः ।	५१२८४	श्वः कर्त्ता, श्वः कर्त्तारौ ।		श्वोवसोयसम् ।	५१४१८०
श्रौत्रम् ।	५१११३०*		८११२९		
श्रौमत्यः ।	५१३११८	श्वः श्रेयसम् ।	५१४१८०		
श्लक्ष्णयति ।	३११२१	श्वागणिकः ।	४१४११		
श्लक्ष्णसक्थः ।	६१२१९८	,,	७१३८		
श्लेषः ।	३१११४१	श्वागणिकी ।	४१४११	षट्को देवदत्तः ।	५१२७७
श्लैष्मिकम् ।	५११३८	श्वादन्तः ।	६१३१३७	षट् तिष्ठन्ति ।	१११२४
श्लोककारः ।	३१२१३	श्वादष्टिः ।	७१३८	षट् ते ।	८१४४२
श्वगणिकः ।	४१४११	श्वापदम्, शौवापदम् ।		षट्सन्तः, षट्सन्तः ।	
श्वगणिकी ।	४१४११		७१३९		८१३२९
श्वठः ।	६११२१६	श्वाफलकचैत्रकाः ।		षट्सु, षट्सु ।	८१३२९
श्वनिशम्, श्वनिशा ।			६१२३४	षट् पश्य ।	१११२४
	२१४२५	श्वाफलकः ।	४११११४	षट् २, षट् २ ।	७११२२
श्वपचा ।	३१११३४	श्वाफलकः पिता पुत्रश्च ।		षट्सन्तः ।	८१४४२
श्वपाकः ।	७१३१५३		२१४१८	षडिकः ।	५१३८३*
श्वयधुः ।	३१३१८९	श्वाभस्त्रिः ।	७१३८	षण्णगर्ग्यः ।	८१४४२*
श्वशुराज्जिहेति ।		श्वा मुमूर्षते ।	३११७*	षण्णवतिः ।	८१४४२
	२१३२८	श्वायूधिकः ।	७१३८	षण्णाम् ।	८१४४२*
श्वश्रुरौ ।	११२७१	श्वासः ।	३१११४१	,,	७११५५

ष

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
पष्टिको धान्यविशेषः ।		ष्टीवति ।	६।१।६४*	सखी ।	६।१।१४८
	५।१।९०	ष्टीव्यति ।	६।१।६४*	सख्यम् ।	५।१।१२६
पष्टिक्यम् ।	५।२।३	ष्वण्कते ।	६।१।६४	सख्युः ।	६।१।११२
पष्टितमः ।	५।२।९८			सख्यो, पत्यो ।	७।३।११८
पष्टिपथिकी ।	४।२।६०*			सगर्भ्यः ।	६।३।८४
पष्टिः ।	५।१।५९			सगर्वः ।	६।३।८३*
पष्टको भागो मानश्चेत् ।				सगोत्रः ।	६।३।८५
	५।३।५१			सखिश्च मे ।	६।३।१००
पष्टः ।	५।२।५१			"	२।४।३९
पष्टो भागः ।	५।३।९०	स उ एकाग्रिः ।	८।३।२१	सग्विः ।	१।१।५८
षाड्गुण्यम् ।	५।१।१२४*	सका ।	७।३।४५	सङ्गच्छते ।	१।३।२९
षाण्मातुरः ।	२।१।५१*	सकटं भुङ्के ।	५।३।१९	सङ्गति गोः ।	६।२।२०
"	४।१।११९	सकेशा ।	४।१।५७	सङ्गतिथिः ।	५।२।५२
षाण्मासिको व्याधिः, पा-		सक्तुसैन्धवः ।	६।२।७२	सङ्घः पशूनाम् ।	३।३।८६
ण्मास्यः ।	५।१।८४	सक्तुः ।	७।२।९	सचक्रम् ।	२।१।६
षाण्मास्यः ।	षण्मास्यः ।	सक्तून् पिब देवदत्त ।		"	६।३।८१
षाण्मासिकः ।	५।१।८३		३।८।२८४	स च देवदत्तश्च तौ ।	
षात्वणत्विकः ।	४।३।६७	सक्तून् पिब धानाः खादेत्य-			१।२।७२
षाष्टिकम् ।	५।१।१९	भ्यवहरति ।	३।४।३	स च यश्च तौ ।	१।२।७२*
षाष्टः ।	५।३।५०	सक्थना ।	७।१।७५	स चेदं भुङ्क्ते ।	८।१।३०
षोडन् ।	५।४।१४१	सक्थने ।	७।१।७५	सखित् ।	८।४।४०
षोडन्, षोडश ।		सखा ।	७।१।९३	सजति ।	६।४।२५
	६।३।१०९*	सखा, उखास्रत् ।		सजनपदः ।	६।३।८५
षोढा, षड्धा ।			६।१।६८	सज्योतिः ।	६।३।८५
	६।३।१०९*	सखायौ, सखायः ।		सञ्छम्भुः, सञ्चशम्भुः ।	
षोढीयति, षण्ढीयति ।			७।१।९२		८।३।३१
	६।१।६४*	"	७।२।११५	सञ्छम्भुः, सञ्चशम्भुः ।	८।३।३१
ष्टीवति ।	७।३।७५	सखी ।	४।१।६२	सञ्जीवार्मम् ।	६।२।११

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
सतः पालकोऽवतरति ।	२।३।७०	सहक्, सहशः ।	३।२।६०	सपत्नीयते ।	३।१।११
सतां गतम् ।	२।३।९०	सहशश्चेतः ।	२।१।६८	”	६।३।३६
सतां षष्ठः ।	२।२।११	सहशः ।	६।३।८९	सपत्राकरोति मृगम् ।	९।४।६१
सतीर्थ्यः ।	६।३।८७	सद्यः ।	९।३।२२	सपलाशम् ।	६।३।७८
”	४।४।१०७	सद्गः ।	३।२।१९९	सपुत्रः, सद्पुत्रः ।	६।३।८२
स तूताव ।	६।१।७	सद्रोणा खारी ।	६।३।७९	सपूर्वया निविदा कन्यता-	७।४।३९
सत्कृतम् ।	१।४।६३	सद्वैद्यः ।	२।१।६१	योः ।	७।४।३९
सत्कृत्य ।	१।४।६३	सद्गोचः ।	६।३।९९	ससंक्रषीणाम् ।	६।१।१२८
सत्पुष्पा ।	४।१।४*	सद्भ्यङ् ।	६।३।९९	ससगङ्गम् ।	२।१।२०
सत्यङ्कारः ।	६।३।७०	स नः सिन्धुमिव नावया ।	७।१।३९*	ससगोदावरम् ।	९।४।७९
सत्यभामा, भामा, सत्या ।	९।३।८३*	सनाभिः ।	६।३।८९	”	२।१।२०*
सत्यश्चित्रश्चवस्तमः ।	६।२।१	सनामा ।	६।३।८९	ससतिः ।	९।१।९९
सत्यं करोति त्रिप्रः ।	९।४।६६	सनीखंस्त्रीति ।	७।४।८४	ससन्भ्यो जायमानः ।	६।१।१८०
सत्यं भोक्ष्यसे ?	८।१।३२	सनीखंस्त्यते ।	७।४।८४	ससर्षयः ।	२।१।९०
सत्याकरोति भाण्डं वणिक् ।	९।४।६६	सनीखंसः ।	२।४।७४	ससर्षीणाम् ।	६।१।१२८
”	९।४।६६	सनुत्यः ।	६।३।८४	सस सासानि असृजत् ।	९।१।६१
सत्यापयति ।	३।१।२९	स नो वक्षदनिमानः सु-	६।२।११७	ससानाम् ।	७।१।९९
सत्यायते ।	३।१।१४*	वह्वा ।	६।२।११७	”	६।४।७
सत्येनोत्तमिता भूमिः ।	७।२।३४	सन्तमसम् ।	९।४।७९	सबन्धुः ।	६।३।८९
सदा ।	१।१।३८	सन्तसः, सन्सः ।	८।३।३०	सब्रह्मचारी ।	६।३।८६
सदा, सर्वदा ।	९।३।१९	सन्नच्युतः ।	८।३।३२	स भवति ।	३।४।६९
”	९।३।६	सन् ब्राह्मणः ।	३।२।१२४	स भवान्, ततो भवान् ।	९।३।१४
सहक् ।	६।३।८९	सन्वष्टः ।	८।४।४३	समेयो युवा ।	४।४।१०६
सहक्षः ।	६।३।८९*	सपतीयते ।	३।१।११	सभ्यः ।	४।४।१०९
		सपत्नीयते ।	३।१।११		
		सपत्नी ।	४।१।३९		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
समक्रः ।	७२११८	समांसमीना गाः ।	समां	सम्पत् ।	३१३१४*
„	८२१४८	समां विजायते, समायां		सम्पन्ना यवाः, सम्पन्नो	
समक्षम् ।	९१११०७	समायाम् ।	९२११२*	यवः ।	१२१०८
समवक्षिष्ट ।	२१११४*	समिधांचकार ।	३१११०	सम्पर्कः ।	३२११४२
समजः पशूनां सङ्घः ।		समिधांचके ।	३१११०	सम्भावयामि भुङ्जीत	
	३१३१६९	समिधिता ।	३१११०	भोक्ष्यते वा भवान् ।	
समज्या सभा ।	३१३१९९	समिध्यांचकार ।			३१३१९०
„	२१११६*		३१११०	सम्यङ्, सम्यङ्घौ, सम्यङ्घः,	
समदन्ती, समदन्ता ।		समिध्यांचके ।	३१११०	समीचः, समीचा ।	
	४१११९२	समिधियता ।	३१११०		३१११९३
समन्तः ।	३२११८०	समियाव् ।	७१११४	सम्राट् ।	८१११९
समबभाण्डत ।	३१११२०	समीनः ।	९१११८०	„	३२११६१
सममयम् ।	४१३१८२	समीपम् ।	३१३१७	सयूध्यः ।	३१३१८४
समयाकरोति ।	९१११६०	समीयम् ।	४१३१८१	सयैयन्ता, संयन्ता ।	
समरूप्यम् ।	४१३१८१	समुद्रिया अपपरसो मनी-			८१११९९
समर्णः ।	७२११२४	षिणाम् ।	४११११८	सरकः ।	३१११४९
समविदत् ।	७१११७	समुपद्रुभिरजायथाः ।		सरणः ।	३२११९०
समविद्वत् ।	७१११७		७१११४८*	सरजसम् ।	९१११७७
समस्करोत् ।	३१११३६	समुहूर्त्तं ज्योतिषमधीते ।		सरसिजम्, सरोजम् ।	
समस्कार्षीव् ।	३१११३६		३१३१७९		३१३१७७
समस्थः ।	३१२१४	समुह्यते ।	७१११२३	सराक्षसीका निशा ।	
„	३१३१२०	समूहघातं हन्ति ।			३१३१८०
समाजः ।	७१३१६०		३१३१३६	सरात्रिः ।	३१३१८९
समाजः, समजः ।	२१११९६	समूहति, समूहते ।		सरोसृपतम् ।	७१११६५
समानपुरुषः ।	२१११९८		११३१३०*	सरूपः ।	३१३१८९
समानि ।	४१११३०	समूहः ।	३१११३१	सर्पः सर्पः ।	८१११२*
समानोदर्यः ।	३१३१८८	समृच्छते ।	११३१२९		
समानोदर्यो भ्राता ।					
	४१११०८				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
सर्पः, सर्पः, सर्पः ।		सर्पीषि ।	८३१५८	सर्ववेदः ।	४२१६०*
८१११२*		सर्व इमे पचन्ति ।		सर्वशुक्ला गौः ।	२२१९*
सर्पिमिश्राः ।	६२११५४		५३१५६	सर्वश्वेतः ।	२२१३५*
सर्पिषो जानोते ।		सर्वकर्मिणः ।	५२१७	,,	६२१९३
१३१४५		सर्वकः ।	१११२७	,,	२२१९*
२३१५०		सर्वके ।	५३१७१	सर्वस्मात् ।	१११२७
सर्पिषो ज्ञानम् ।		सर्वगः ।	३२१४८	,,	७१११५
२२११०*		सर्वङ्गः ।	३२१४२	सर्वस्मिन् ।	१११२७
२३१५१		सर्वचर्मिणः ।	५२१५	सर्वस्मिन्नात्मास्ति ।	
सर्पिषो दयनम् ।	२३१५२	सर्वजनीनः ।	५११९*		२३३३६
सर्पिषो नाथते ।	२३१५५	सर्वतन्त्रः ।	४२१६०*	,,	११४४५
सर्पिषो नाथनम् ।		सर्वतः कृष्णम् ।	२३१२*	सर्वस्मै ।	७१११४
२३१५५		सर्वतातिम् ।	४४११४२	,,	१११२७
सर्पिषोऽपि स्यात् ।		सर्वत्रगः ।	३२१४८	सर्वस्याः, विश्वस्याः,	
११४१९६		सर्वदा ।	१११३८	यस्याः, तस्याः, कस्याः ।	
सर्पिष्कम् ।	८३१३९	सर्वधनी ।	५२११३५*		७३११४
सर्पिष्करोति, सर्पिःकरो-		सर्वधुरीणः ।	४४१७८	सर्वस्यै ।	७३११४
ति ।	८३१४४	सर्वपत्नीणः ।	५२१७	सर्वसहः ।	३२१४१
सर्पिष्कल्पम् ।	८३१३९	सर्वपथीनः ।	५२१७	सर्वाङ्गीणः ।	५२१७
सर्पिष्काम्यति ।	३११९	सर्वपाञ्चालकः ।		सर्वान्नीनो भिक्षुः ।	
,,	८३१३९		६२११०५		५२१९
सर्पिष्कुण्डिका ।	८३१४५	सर्वपात्रीणः ।	५२१७	सर्वाह्निः ।	५२१८८
सर्पिष्टम् ।	८३११०१	सर्वप्रदः ।	३२१६	सर्वा कारि कारिकां क्रियां	
सर्पिष्टम् ।	८३११०१	सर्वबीजो ।	५२११३५*	कृत्यां कृति वाकार्षम् ।	
सर्पिष्पानम् ।	८४१३५	सर्वमहान् ।	६२१९३		३३१११०
सर्पिष्पाशम् ।	८३१३९	सर्वमा इदम् ।	७३१९७	सर्विका ।	७३१४४
सर्पिषु, सर्पिःषु ।		सर्वयाज्ञिकः ।	२११४९	सर्वीयम् ।	५१११०*
८३१५८		सर्वरात्रिः, सर्वरात्रः ।		सर्वे ।	७१११७
			५४१८७	,,	१११२७

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
सर्वे नन्दन्ति यशसा ।		सन्धानः ।	६।३।८५	सङ्कोरः ।	४।१।७०*
६।१।१९१		सम्भरतुः ।	७।३।१०	सङ्कोजां तग्निवतः ।	७।४।६५
सर्वे शकुनयो भक्ष्या वि-		सम्भरुः ।	७।४।१०	संकटम् ।	५।२।२९
ष्किराः कुक्कुटान्विना ।		सम्भर्थः ।	७।२।६३	संकल्पा अस्य समरन्त ।	
६।१।१९०		सम्यक्कः ।	५।२।६८		१।३।२९*
सर्वेषाम् ।	७।१।५२	सख्यः ।	७।२।६५	संक्रोडति चक्रम् ।	
„	१।१।२७	सत्तिः ।	३।२।१७१		१।३।२९*
„	७।३।१०३	सस्वजे ।	१।२।६*	संक्षुण्णं शस्त्रम् ।	
सर्वे सुन्वन्तः सर्वे यज-		सस्वरतुः, सस्वरुः ।			१।३।६५
मानाः सन्निधः ।			७।४।१०	संख्यातगात्रः ।	५।४।८७
३।२।१३२		सदकृत्वा ।	३।२।९६	संख्याताढः ।	५।४।९०
सर्षपतैलम् ।	५।२।२९*	सदते ।	६।१।६४	संख्याताहूः ।	५।४।८८
सवचनः ।	६।३।८५	सहपुत्रः सपुत्रो वा आगतः		संगंसीष्ट, संगंसीष्ट ।	
सवत्साय ।	६।३।८३	पिता ।	२।२।२८		१।२।१३
सवयाः ।	६।३।८२	सहयुष्वा ।	३।२।९६	संगीतिः ।	३।३।३५
सवर्णः ।	६।३।८५	„	४।१।७७	संघुष्टः, संघुषितः ।	
सवार्त्तिकः ।	४।२।६०*	सहरि ।	२।१।६		७।२।२८
सवित्रम् ।	३।२।१८४	सहलाय ।	६।३।८३*	संचरो मार्गः ।	३।३।११९
सवित्रियः, सवितृलः ।		सहसाकृतम् ।	६।३।३	संचस्करिय ।	७।२।१३*
५।३।८३*		सहस्त्रियः ।	४।४।१३६	संचस्करिम ।	७।२।१३*
सव्येष्टः ।	८।३।९७	सहस्त्रियासो अपां नोर्मयः		संचस्करिव ।	७।२।१३*
सर्व्वत्सरः, संवत्सरः ।			४।४।१३५	संचस्कार ।	६।१।१३६
८।४।५९		सहस्त्री ।	५।२।१०२	संचाय्यः ।	३।१।१३०
सशस्त्रमुः ।	६।१।१३२	सहायता ।	४।२।४३*	संचीवरयते भिक्षुः ।	
ससखि ।	२।१।६	सहिता, सोढा ।			३।१।२०*
ससर्जिथ ।	७।२।६५		३।१।१३३	संजिगमिषिता ।	
स सुष्टुभास ऋकता		„	७।२।४८		३।१।१३३
गणेन ।	१।४।२०	सहितोरुः ।	४।१।७०*	संज्ञापनिभाषम् ।	
ससृव, ससृम ।	७।२।१३	सहिष्णुः ।	३।२।१३६		२।२।२९

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
संज्ञः ।	५।४।१२९	संवत्सरीयः ।	५।१।९२	संस्कर्तुम्, सँस्कर्तुम् ।	
संज्वारी ।	३।२।१४२	संवर्मयति ।	३।१।२५		६।१।१३५
संतिष्ठते ।	१।३।२२	संवस्त्रयति ।	३।१।२१*	,,	८।३।४
संदावः ।	३।३।२३	संविन्दते ।	१।३।२९*	,,	८।३।२
संदावः ।	३।३।२३	संविदताम् ।	७।१।७	संस्कारजः ।	३।२।९८
संपत्तिः ।	३।३।९४*	संविदते ।	७।१।७	संस्कर्त्ता सँस्कर्त्ता, सं-	
संपश्यते ।	१।३।२९*	संविद्वताम् ।	७।१।७	स्कर्त्ता, सँस्कर्त्ता ।	
संपीतिः ।	३।३।९५	संविद्वते ।	७।१।७		८।४।४७*
संपृच्छते ।	१।३।२९*	संवीतः ।	६।४।२	,,	८।३।२
संप्रवदन्ते ब्राह्मणाः ।		,,	६।१।१५	,,	६।१।१३५
	१।३।४८	संशय्य कर्णादिषु तिष्ठते		संस्तावः ।	३।३।३१
संकला ।	४।१।४*	यः ।	१।३।२३	संस्वरते ।	१।३।२९*
संभाण्डयते ।	३।१।२०	संशितम् व्रतम् ।		संस्कर्त्ता, सँस्कर्त्ता ।	
संभुजनिता ।	३।२।१८०		७।१।४१		८।३।५
संभृत्याः, संभार्याः ।		संशितो ब्राह्मणः ।	७।४।४१	,,	८।३।५*
	३।१।११२	संशृणुते ।	१।३।२९*	,,	१।१।८
संमदः ।	३।३।६८	संश्यानो वृश्चिकः ।		संहारः ।	३।३।१२२
संमुखीनः ।	५।२।६		८।२।४७	संहितोरुः ।	४।१।७०
संयच्छति ।	१।३।७५	संसनिष्यदत् ।	७।४।६५	संह्वयते ।	१।३।३०
संयत् ।	६।४।४०*	संसमिद्युवसे ।	८।१।६	सः, तौ, ते ।	७।२।१०२
संयस्यति ।	३।१।७२	संसर्गी ।	३।२।१४२	सात्कुक्कम् ।	४।२।४७
संयामः, संयमः ।		संस्कर्त्तव्यम् ।	८।३।२	सात्कुका यवाः ।	
	३।३।६३	,,	६।१।१३५		४।४।१०३
संयावः ।	३।३।२३	,,	८।३।४	सात्कुसैन्धवः ।	७।३।१९
संराधः ।	३।३।२२	संस्कर्त्ता, संस्कर्तुम्, सं-		साक्षात्कृत्य, साक्षात्कृ-	
संवत्सरतमः ।	५।२।५७	स्कर्त्तव्यम् ।	६।१।१३७	त्वा ।	१।४।७४*
संवत्सरपूर्वाय ।	१।१।३०	,,	८।३।४	साक्षी ।	५।२।९१
संवत्सरीणः ।	५।१।९२			साख्यम् ।	४।२।८०
				साङ्गलम् ।	४।२।७५

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम्	सूत्राङ्काः ।
साङ्काश्यम् ।	४२।८०	सासतिकम् ।	५१।३७	साम्राज्याय सक्तुः ।	
सादृश्यै समन्ताव, साद्वा		सासतिकः ।	५१।२२	६।२।१६८	
शत्रून् ।	६।३।११३	सासपदीनं सख्यम् ।		सायते, मन्यते ।	६।३।४३
सातयः ।	३।१।१३८		५।२।२२	सायन्तनम् ।	४।३।२३
सातिः ।	३।३।९७	सावह्यवागः ।		साययति ।	७।३।३७
सातिः, सतिः, सन्तिः ।		६।३।१४४*		सायंप्रातिकः ।	
६।३।४२		सामगः, सामगो ।		६।३।१४४*	
सात्यमुग्र्या, सात्यमुग्रो ।		३।२।८		..	४।३।११
४।१।८१		सामनः ।	६।३।१६७	सायाहः ।	२।२।१
सादन्यम् ।	५।१।६७	सामन्यः ।	१।२।३१	सायाह्नि, सायाहनि,	
साधारणम् ।	५।४।२५*	..	६।३।१६८	सायाहे ।	६।३।११०
साधिष्ठः, साधीयान् ।		..	४।४।९८	सागङ्गजग्यः ।	६।२।१७०
५।३।६३		सामयिकम् ।	५।१।१०४	सागङ्गजग्यो ।	२।२।३६*
साधुदायी ।	३।२।७८	सामयिकः ।	५।४।३४	सागङ्गिकः ।	४।३।३५
साधुया ।	७।१।३९	सामवायिकः ।	४।४।४३	सागङ्गी ।	४।१।४०
साधुनिपुणो वा सातरं		सामाजिकः ।	४।४।३३	साग्वमुदकम् ।	६।३।१७४
प्रति पर्यनु वा ।	२।३।४३*	सामिकृतम् ।	५।४।५	सारमायनभक्तम् ।	
साधु विक्रमते वाजी ।		..	२।१।२७	४।२।५४	
१।३।४१		सामिधेनो ऋक् ।		सारः ।	३।३।१७
साधुः ।	३।३।१	४।३।१२०*		सारिकावणम् ।	
साधुः कृष्णो सातरि अ-		सामिधेन्यो मन्त्रः ।		६।३।११७	
साधुर्मातुले ।	२।३।३६*	४।३।१२०*		सारो बलम् ।	३।३।१७
सान्तापिकः ।	५।१।१०१	सामीप्यम् ।	५।१।१२४	सार्पिणिकः ।	७।३।५१
सान्धिवेलम्, सान्ध्यम् ।		सामूहिकः ।	४।४।४३	सार्वचर्मीणः ।	५।२।५
४।३।१६		साम्नि, सामनि ।		सार्वजनिकः ।	५।१।९*
सान्निध्यम् ।	५।१।१२४	६।४।१३६		सार्वजनीनः ।	४।४।९९
सापत्नः ।	६।३।३५	साम्राज्यम् ।	८।३।२५	सार्वपौरुषम् ।	७।३।२०
सापत्यः ।	६।३।३५	साम्राज्यः, साम्राजः ।		सार्वभौमः ।	५।१।४३
		४।१।१५१*		..	५।१।४१

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
सार्वभौमः ।	७।३।२०	सांकाश्यसिद्धः ।	२।१।४१	सिध्मलः ।	५।२।९७
”	५।१।४२	”	६।२।३२	सिध्मवान् ।	५।२।९७
सार्वम् ।	५।१।१०*	”	६।३।१९	सिध्यपुनर्वसू ।	१।२।६३
सार्वलौकिकः ।	७।३।२०	सांकृटिनम् ।	६।४।१६४	सिध्यः ।	३।१।११६
”	५।१।४४	”	५।४।१५	सिध्नकावणम् ।	८।४।४
सार्ववेद्यः ।	५।१।१२४*	सांग्रहसूत्रिकः ।	४।२।६०	”	६।३।११७
साल्वको ब्राह्मणः ।	४।२।१३५	सांग्रामिकः ।	५।१।१०१	सिनोति ।	३।१।७३
साल्विका यवागूः ।	४।२।१३६	सांनाय्यं हविः ।	३।१।१२९	सिन्धुकः ।	४।३।३२
साल्वेयवैधृमारुनी । साव-		सांनिपातिकम् ।	५।१।३८	सिषाधयिषति ।	८।३।६१
र्णिमाण्डूकेयौ ।	६।२।३७	सांमातुरः ।	४।१।११५	सिषासति, सातः, सातिः ।	६।४।४२
साल्वेयः ।	४।१।१६९	सांयुगीनः ।	४।४।९९	सिषेव ।	८।३।९९
साल्वो गौः ।	४।२।१३६	सांराविणम् ।	६।४।१६४	सिषेवयिषति ।	८।३।६१
सासद्यते ।	३।१।२४	सांराविणं वर्त्तते ।		सिसनिषति, सिषासति ।	७।२।४९
सासहिः ।	३।२।७१*		३।३।४४	सिसादयिषति ।	८।३।६२
सासायते, संसन्त्यते ।	६।४।४३	”	५।४।१५	सिसेविषति, सुस्यूषति ।	७।२।४९
सास्मर्यते ।	७।४।३०	सांवत्सरं फलं पर्व वा ।	४।३।१६*		७।२।४९
सास्वर्यते ।	७।४।३०	सांवत्सरिकम्, सांवत्स-		सिस्त्रावयिषति, सुस्त्राव-	
साहदेवः ।	४।१।११४	रकम् ।	४।३।४०	यिषति ।	७।४।८१
साहसिकश्रौरः ।	४।४।२७	”	४।३।११	सिस्वरिषति, सुस्वरूषति ।	७।२।४९
साहस्रम् ।	५।१।२७	सांवहित्रम् ।	४।३।१२०*		
साहस्रः ।	५।१।४७	सांशयिकः ।	५।१।७३	सिस्वादयिषति ।	८।३।६२
”	५।२।१०३	सांस्थानिकः ।	४।४।७२	सिंहकः ।	५।३।८२
साहायकम् ।	५।१।१३२*	सिकताः ।	५।२।१०५	”	५।३।८१
साहाय्यम् ।	५।१।१३२*	सिकतिलः ।	५।२।१०५	सिंहमुखः ।	६।२।१६९
साह्वान् बलाहकः ।	६।१।१२	सिञ्चति, सिञ्चते ।	७।१।५९	सीत्यं क्षेत्रम् ।	४।४।९१
	६।१।१२	”	६।१।६३	सीदति ।	७।३।७८
सांकाश्यकः ।	४।२।१२१			सीमन्तः ।	६।१।९४*

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
सीमा, सीमे, सीमानौ ।		सुखेन दुःखेन वा याति ।		सुदती ।	२।१।१४१
	४।१।१३		२।३।१८	सुदन् ।	२।१।१४१
„	४।१।११	सुगण् ।	३।२।७०	सुशमा ।	३।२।७४
सीम्नि पुष्कलको हतः ।		सुगण्दषष्ठः ।	८।३।२८	सुदिनायते ।	३।१।१७
	२।३।३६*	सुगण्दषष्ठः, सुगण्दषष्ठः ।		सुदिनाहम् ।	२।४।१७*
सीव्यति ।	८।२।७७		८।४।२८*	„	२।१।१०
सुकरः ।	३।३।१२६	सुगण्जीशः ।	८।३।३२	सुदिवः ।	२।४।१२०
सुकर्माणः ।	६।२।११७	सुगण्दषष्ठः ।	८।३।२८	सुदध्युपात्यः ।	१।१।६६
सुकुमारीकः ।	६।२।१७३	सुगन्धि पुष्पं मलिलञ्च ।		„	८।४।२३
सुकृत्, कर्मकृत् ।	३।२।८९		२।४।१३*	„	८।२।२३*
सुकेशभार्या ।	६।३।४२	सुगन्धिः ।	२।४।१३*	„	८।४।२७
सुकेशमानिनी ।	६।३।४०	सुगव्यम् ।	२।१।२०	सुद्यौः ।	७।१।८४
सुकेशीभार्य्यः ।	६।३।४०*	सुगः, दुर्गः ।	३।२।४८*	सुद्यौः सुद्यावौ, सुद्यावः ।	
सुकेशी, सुकेशा वारध्या ।		सुगुल्का ।	४।१।२४		७।१।९०
	४।१।९४*	सुगौः, अतिगौः ।		सुधां क्षीरनिधिं मथनाति ।	
सुक्षेत्रिया ।	७।१।३९*		२।४।६९		१।४।९१
सुखजातः ।	६।२।१७०	सुग्रीवः ।	६।२।११४	सुधियौ, सुधियः ।	
सुखजाता ।	२।२।३६	सुगलः ।	३।१।१३६		६।४।८२
सुखप्रतीक्षा ।	३।२।१*	सुवसुरः ।	२।४।७७	सुधीवा ।	३।२।७४
सुखप्राप्तः ।	६।२।४७*	सुजघना ।	४।१।२६	सुध्युपात्यः ।	१।१।६९
„	२।१।२४	सुजम्मा ।	२।४।१२२	„	६।१।७७
सुखसुखेन ।	८।१।१३	सुजाते अश्वसूते ।		सुनत् ।	६।४।४०*
सुखं कर्तुम् ।	२।४।६३		६।१।११५	सुनयिका, सुपाकिका ।	
सुखापन्नः ।	२।१।२४	सुज्ञाना ।	४।१।५४		७।३।४६
सुखापेतः ।	२।१।३८	सुतङ्गमः ।	३।२।४७	सुतु ।	६।४।१०६
सुखायते ।	७।४।२५	सुत्याभिषवः ।	३।३।९९	सुतुते ।	१।३।७२
„	३।१।१८	सुत्वरी ।	४।१।७	सुनोतन पञ्चत ब्रह्मवाहसे ।	
सुखार्तः ।	६।१।८९*	सुत्वा, सुत्वानौ ।			७।१।४५
सुखी ।	२।२।१३१		३।२।१०३	सुनोति ।	३।१।७३

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
सुनोति । १३१७२	सुप्रपूतिमनेहसम् । ६१२११८	सुरापाणाः प्राच्याः । ८१४१९
सुन्दर सुन्दर वृथा ते	सुप्रलम्भः । ७११६७	सुरापी । ३१२१८*
सौन्दर्यम् । ८११८	सुब्रह्मण्योऽमिन्द्रागच्छ । ११२१३७	सुरापीता, सुरापीती । ४१११९३
सुन्वन्ति, सुन्वन्तु । ६१४१८७	सुभगम्भविष्णुः । ३१२१९७	सुराष्ट्रब्रह्मः । ९१४११०४
सुन्वः, सुनुवः । ६१४११०७	सुभगम्भावुकः । ३१२१९७	सुहृवो वेन आवः । २१४१८०
सुपथाः । ६१४११४	सुभगा । ४१११९६	सुरेता रेतो धिषीय । ७१४१४९
सुपथिन्तरः । ८१२११७	सुमङ्गल३ इति, सुमङ्ग- लेति । ६१११२२९	सुलभम् । ७१११६८
सुपदः, सुपदा, सुपदे । ६१४१२२९	सुमङ्गली । ४१११३०	सुलभः । ७१११६८
” ६१४१२३०	सुमङ्गलीरियं वधूः । ९१२१२२*	सुल्वौ, सुल्वः । ६१४१८३
सुपन्थाः । २१४११७*	सुमद्रम् । २१११६	सुवीरेण रयिणा । ६१२१२०
सुपरिकः । ९१३१८४	सुमनायते । ३१११२२	सुवीर्यस्य गोमतः । ६१२१२०
सुपात् । ९१४११४०	सुमाषकः । ६१२१७४	सुवेदनामकृणोद् ब्रह्मणे गाम् । ३१३१३०
सुपानः । ३१३१२८	सुमाषः । ६१२१७२	सुवै, सुवावहै । ७१३१८८
सुपीवा । ३१२१७४	सुमुखा शाला । ४१११९४	सुशर्मा । ७१२१८
सुपुच्छी, सुपुच्छा । ४१११९९*	सुमेधाः । ९१४१२२२	सुशर्मा, प्रातरित्वा । ३१२१७९
सुपुरुषः । २१२११८	सुम्रमिष्टये । ३१३१९६	सुशोका । ४१११९४
सुपेशल्करति । ८१३१९०	सुम्रायन्तो हवामहे । ७१४१३८	सुश्रन्द्रस्य । ६१११४९
” ६१२११७	सुयुक् । ८१२१३०	
सुसप्रलपितम् । ६१२११४९	सुयुजः । ६१२११७	
सुसम् । ६११११९	सुरकः । ९१४१३*	
सुप्त्वा । ११२१८	सुरभिगन्धिः । ९१४१३९	
सुप्रजाः । ९१४१२२२	सुराजा । ९१४१६९	
सुप्रतीका । ६१२१११८	सुराज्ञी नाम नगरी । ४११२९	
सुप्रत्यवसितः । ६१२११९९		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
सुश्लोकश्च इति, सुश्लोके- ति ।	६।१।१२९	सुहलिः ।	५।१।१२१	सूर्या ।	४।१।४८*
सुश्वः ।	५।१।१२०	सुहव्यः ।	६।२।११८	सूर्यो नो दिवस्पातु ।	
सुषन्धिः ।	८।३।९८	सुहन्मित्रम् ।	५।१।१५०		८।३।२२
सुषमम् ।	६।२।१२१	सुह्याः ।	१।२।५१	सुत्वरः ।	३।२।१६३
”	८।३।८८	सुकरी ।	४।१।६३	सुमरः ।	३।२।१६०
सुषामा ब्राह्मणः ।		सूतका, सूतिका ।		सेक्यम् ।	३।२।१८२
	८।३।९८		७।३।४२*	सेत् पृथिनः सुन्वे ।	
सुषिरः ।	५।२।१०७	सूतग्रामणीनाम् ।			६।१।१७५
सुषुपतुः ।	६।१।१९		७।१।२६	सेत्रम् ।	३।२।१८२
सुषुप्तः ।	८।३।८८	सूतवे ।	३।४।९	सेदुपः ।	६।१।१३१
सुषुप्तति ।	१।२।८	सूते ।	१।३।१२	सेदुपा ।	६।१।१३१
सुषुपुपतुः ।	८।३।८८	सूत्तम् ।	६।३।१२४	सेदुपे ।	६।१।१३१
सुषूतिः ।	८।३।८८	”	७।४।४७	सेनावरः ।	३।२।१७
सुष्वापयिषति ।	८।३।६१	सूत्थितः । वीक्षते ।	८।२।६	सेनानीः ।	३।२।६१
”	७।४।६७	सूत्या ।	४।१।८०*	सेनान्याम् ।	७।३।११६
सुष्वाप । सुष्वापिथ ।		सूत्रकारः ।	३।२।२३	सेमामविड्ढि प्रभृति य	
	६।१।१७	सूत्रग्रहः ।	३।२।९*	ईशिपे ।	६।१।१३४
”	८।३।९९	सूत्रम् ।	८।४।९२	सेरुः ।	३।२।१५९
सुसक्थः, सुसक्थिः ।		सूदिता ।	३।२।१५३	सेसिच्यते ।	८।३।११२
	५।१।६९*	सूनः ।	८।२।४५	सेसिम्यते ।	६।१।१९
”	५।१।१२१	सूपगन्धि भोजनम् ।		सैकतः, सिकता, सिक- तिलः, सिकतावान् ।	
सुसिक्तं भवता ।	१।१।९४		५।४।१३६		५।२।१०५
सुस्तनी, सुस्तना वा प्र- तिमा ।	४।१।५४	सूपसदनोऽग्निः ।		सैकतो घटः ।	५।२।१०४
सुस्तुर्त्तं भवता ।	६।२।१४४	सूर्त्तम् ।	८।२।६१	सैध्रकावतम् ।	४।२।७२
सुस्रुव, सुस्रुम ।	७।२।१३	सूर्यं चक्षुर्गमयतात् ।		सैनापत्यम् ।	५।१।१२८
सुस्वेदा ।	४।१।५४*		७।१।४४	सैन्धवः ।	४।३।३३
सुहलः ।	५।४।१२१	सूर्यः ।	३।१।११४	”	४।३।९३

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
सैन्धुवक्त्रकः ।	४।२।१२६	सोमं न चारु मघवत्सु न-		सौदर्शनिका ।	४।२।११८
सैन्यम् ।	५।१।१२४*	स्कृतम् ।	८।३।९०	सौदर्शनिकी ।	४।२।११८
सैन्याः, सैनिकाः ।		सोमं पवमानः ।	२।३।६९	सौदर्शनीया ।	४।२।११८
	४।४।४५	सोमः सघस्थम् ।		सौदामनी ।	४।३।११२
सैरिकम् ।	४।३।१२४		६।३।९६	सौधातकिः ।	४।१।९७
सैरिकः ।	४।४।८१	सोमारुद्रौ ।	६।२।१४२	सौपम् ।	४।३।६६
सैष दाशरथी रामः ।		सोमिनी ।	५।२।१३७	सौपर्णेयः ।	७।१।२
	६।१।१३४	सोमो गौरी अधिश्रितः ।		सौपर्णेयी ।	४।१।१५
सोढा, सोढुम्, सोढव्यम् ।			१।१।१९	सौपर्वाः ।	६।४।१४४*
	६।३।११२	सोमो ददद् गन्धर्वाय ।		सौपो ग्रन्थः ।	४।३।६६
"	८।२।३१		७।३।७०	सौभद्रः संग्रामः ।	४।२।९६
सोता, सविता ।		सोम्यं मधु ।	४।४।१३८	सौभागिनेयः ।	७।३।१९
	७।२।४४	सोम्यो ब्राह्मणः ।		सौभाग्यम् ।	७।३।१९
सोदर्यः ।	६।३।८८		४।४।१३७	सौमित्रिः ।	६।४।१४८
"	४।४।१०९	सोषुष्यते ।	६।१।१९	सौमेन्द्रः ।	७।३।२२
सोमजम्भमा ।	५।४।१२५	सोसूचां चक्रे ।	६।४।४९	सौम्यम्, सौमी कक् ।	
सोमयाजी ।	३।२।८५	सोसूचिता ।	६।४।४९		४।२।३०
सोमयाज्यस्य पुत्रो भविता ।		सोसूच्यते ।	३।१।२२*	सौरमसः ।	४।१।१७०
	३।४।१	सोसूच्यते ।	३।१।२२*	सौरी बालाका ।	६।४।१४९
सोमविक्रयी ।	३।२।९३	सोऽहमाजन्मशुद्धानाम् ।		सौरी, सौरीयः ।	
सोमसुत ।	६।१।७१		६।१।१३४		६।४।१४९*
"	१।१।६२	सौकरसदृमाः ।		सौवरः ।	७।३।४
"	३।२।९०		६।४।१४४*	सौवर्णवलजः, सौवर्णवा-	
सोमस्याग्ने वीही३ वौ३		सौखशायनिकः ।		लजः ।	७।३।२५
षट् ।	१।२।३५		७।३।२०	सौवर्णो निष्कः ।	
सोमस्याग्ने वीही३ वौ३			४।४।१*		४।३।१५३
षट् ।	८।२।९१		४।२।८०	सौवश्वः ।	७।३।३
सोमस्येव मौल्लवतस्य		सौतङ्गमिः ।		सौवस्तिकः ।	७।३।४
भक्षः ।	४।४।११०	सौत्वनः ।	६।४।१६७	सौवास्तवम् ।	४।२।७७

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
सौवास्तवी नदी । ४।२।७७	स्तम्बघ्नः । ३।३।८३	स्तोकान्मुक्तः । ६।३।२
सौवीर्यः । ४।१।१७१	स्तम्बेरमः । ६।३।१४	” २।६।३९
सौशमिकन्थम् । ६।२।१२४	” ३।१।९२	स्तोकेन, स्तोकाद् वा
” २।४।२०	स्तम्बेरमो हस्ती । ३।२।१३*	मुक्तः । २।३।३३
सौष्ठवम् । ५।१।१३९	स्तर्या । ३।१।१२३	स्तोता । १।१।२
सौस्त्रातिकः । ४।३।१*	स्तवः । ३।३।९७	स्तोत्रम् । ३।२।१८२
सौहार्दः । ७।३।१९	स्तवीति, स्तौति । ७।३।९५	स्तोमं क्षमिति । ७।२।३४
सौहार्दम्, सौहृद्यम् । ६।३।५१	स्तः, सन्ति । ६।४।१११	स्तोमैर्विधेमाग्नया इ । ८।२।१०७
सौहृन्नागरः । ७।३।२४	स्ताव्यः । ३।१।१२३	स्तौति । ७।३।८९
सौह्यः । ४।१।१७०	स्तुतवान् । १।१।५	स्त्यानः । ८।२।४३
स्कन्त्वा । ६।४।३१	स्तुतस्त्वया । ३।२।१०२	स्त्रितरा, स्त्रीतरा । ६।३।४४
स्कन्दः । ५।३।९९	स्तुतस्त्वया मयान्यैश्च । ३।४।७०	स्त्रियम्मन्यः, स्त्रीम्मन्यः । ६।३।६८
स्कन्नाति, स्कन्नाति । ३।१।८२	स्तुतः । १।१।५	स्त्रियम्, स्त्री पश्य । ६।४।८०
स्कन्दते । ७।१।५८	स्तुतिः । ३।३।९४	स्त्रियः, स्त्रीः पश्य । ६।४।८०
स्कन्नाति, स्कन्नाति । ३।१।८२	स्तुत्यः । ६।१।७१	स्त्रियौ, स्त्रियः । ६।४।७९
स्तनन्धयः । ३।२।२९	” ३।१।१०९	स्त्रीत्वम्, स्त्रीता । ५।१।१२०
स्तनन्धयी । ३।२।२९	स्तुन्नाति, स्तुन्नाति । ३।१।८२	स्त्रीपुंसौ । ५।४।७७
स्तनयितुः । ६।४।५५	स्तुयात् । ३।४।१०४	स्त्रीप्रमाणः । ५।४।११६
स्तभान । ३।१।८३	स्तुवीतः, स्तुतः । ७।३।९५	स्त्रीसभम् । २।४।२४
स्तन्नाति, स्तन्नाति । ३।१।८२	स्तूयते । ७।४।२५	” ६।२।९८
स्तम्बकरित्रीर्हिः । ३।२।२४	स्तृणाति । ७।३।८०	स्त्रैणम् । ५।१।१२०
स्तम्बघनः । ३।३।८३	स्तेयम् । ५।१।१२५	स्त्रैणः । ४।१।८७
	स्तोकं क्षरति । ७।२।३४	

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
स्त्रैणी ।	४।१।१९*	स्थेयम् ।	६।४।६५	स्पृक् ।	८।२।६२
स्थण्डिलशायी ।	६।३।१९	स्थेयात् ।	६।४।६७	स्पृहयालुः ।	३।२।१५८
”	३।२।८०	स्थेष्ठः, स्थेयान् ।		”	६।४।५५
स्थली अकृत्रिमा भूमिः ।			६।४।१५७	स्फातिः ।	३।३।९४
	४।१।४२	स्थौलशीर्षम् ।	६।१।६२	स्फारयति, स्फोरयति ।	
स्थविष्ठः ।	६।४।१५६	स्थ्याता, स्थाता ।	८।४।४७		६।१।५४
स्थवीयान् ।	६।४।१५६	स्थ्याली ।	८।४।४७	स्फावयति ।	७।३।४१
स्थाण्डिलो भिक्षुः ।		ज्ञातं त्वया मया चैत्रेण च ।		स्फीतवान् ।	६।१।२२
	४।२।१५		३।४।७०	स्फीतः ।	६।१।२२
स्थायी ।	३।१।१३४	स्नातं मया ।	३।२।१०२	स्फेष्ठः, स्फेयान् ।	
स्थायुकः ।	३।२।१५४	स्नातानुलिप्तः ।	२।१।४९		६।४।१५७
स्थालपथिकः ।	५।१।७७*	स्नात्वा, मुक्त्वा, पीत्वा		स्मरसि कृष्ण गोकुले व-	
स्थाली ।	८।४।४१	व्रजति ।	३।४।२१	त्स्यामः ।	३।२।११२
स्थालीपक्कः ।	२।१।४७	स्नानीयं चूर्णम् ।		स्मरसि कृष्ण गोकुले व-	
स्थाली पचति ।	१।४।५४		३।३।११३	त्स्यामस्तत्र गाश्चारयि-	
स्थालीबिल्यास्तण्डुलाः,		स्निक्, स्निट् ।	८।२।३३	ष्यामः ।	३।२।११४
स्थालीबिलीयाः	५।१।७०	स्नुक्, स्नुट् ।	८।२।३३	स्मरिषीष्ट, स्पृषीष्ट ।	
स्थाल्यां पचति ।	२।३।३६	स्नूनि, सानूनि ।			७।२।४३
”	१।४।४५		६।१।६३	स्मर्यते ।	७।४।२९
स्थावरः ।	३।२।१७५	स्नेग्धा, स्नेढा ।		स्मर्यात् ।	७।४।२९
स्थाविरम् ।	५।१।१३०		८।२।३३	स्मारं स्मारं स्पृत्वा स्पृ-	
स्थास्तुः ।	३।२।१३९	स्नोग्धा, स्नोढा ।		त्वा वा नमति शिवम् ।	
स्थितः ।	७।४।४०		८।२।३३		३।४।२२
स्थीयते, तेष्टीयते ।		स्पधते ।	१।३।१	स्मेरः ।	३।२।१६७
	६।४।६६	स्पधन्ते वा उ देवद्वये ।		स्यदो वेगाः ।	६।४।२८
स्थूलकः ।	५।४।३		३।१।१२३	स्यन्त्वा, स्यन्दित्वा ।	
स्थूलमुखः ।	६।२।१६८	स्पर्शः ।	३।३।१६		६।४।३१
स्थूलोतुः, स्थूलौतुः ।		स्पष्टः, स्पाशितः ।		स्यन्त्स्यति ।	७।२।५९
	६।१।१४*		७।२।२७		

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
स्यः, त्यौ, त्ये ।	७।२।१०२	सौधनः ।	४।३।२५	स्वयं ह रथेन याति३ उ-	
		„	४।३।३८	पाध्यायं पदार्ति गमयति ।	
स्यः, सः, एषः, असौ ।	७।२।१२५	„	४।३।५३		८।१।६०
		„	४।३।७४	„	८।२।१०४
स्येमनुः सस्यमनुः ।	६।४।१२५	सौधनः पन्था दूतो वा ।	४।३।८५	स्वयं हौदनं भुङ्क्ते३ उपा-	
				ध्यायं सक्तून् पाययति ।	
स्रक् ।	३।२।५९	सौधनीभार्यः ।	६।३।३९		८।१।६०
स्रक्, स्रग् ।	१।१।६९	स्वका, स्विका ।	७।३।४७	स्वरतः ।	५।४।४४*
स्रग्वी ।	५।२।१२१	स्वकीयम् ।	४।२।३८*	स्वर्, अन्तर्, प्रातर्,	
स्रजिष्ठः, स्रजोयान् ।	५।३।६५	स्वक्षः ।	५।४।६*	सनुतर्, उच्चैस्, नीचैस्,	
„	६।४।१६३	स्वजते ।	६।४।२५	शनैस्, ऋधक्, आरात्,	
		स्वतवद्भिः ।	७।४।४८*	ऋते, इत्यादि ।	१।१।३७
स्रष्टा, स्रष्टुम्, स्रष्टव्यम् ।	६।१।५८	स्वतवार्पायुग्ने ।		स्वराट् ।	८।२।३६
			८।३।११	स्वरान् विकुरुते ।	१।३।३४
„	८।२।३६	स्वनडुत् ।	८।२।७२	स्वरिच्छति ।	३।१।८*
स्रस्तः ।	६।४।२७	स्वनः, स्वानः ।	३।३।६२	स्वर्गकामिणः ।	८।४।१३
स्राग्विणम् ।	६।४।१६४	स्वपन्ति ।	६।१।१८८	स्वर्गगामिणः ।	८।४।१३
स्रावयति ।	१।३।८६	स्वपिति ।	३।४।११३	स्वर्गपतितः ।	२।१।३८
स्रुवकर्णः ।	६।३।११५	„	७।२।७६	स्वर्गद्वायः ।	३।२।२
स्रोतस्यः, स्रोत्यः ।	४।४।११३	स्वपोषं धनपोषं गोपोषं वा		स्वर्गाद्धीयते ।	५।४।४५
		पुष्णाति ।	३।४।४०	स्वर्ग्यः ।	५।१।३९
सौधनभार्या ।	६।३।४२	स्वप्नक् ।	३।२।१७२	स्वर्ता, स्वरिता ।	
सौधनं कान्यकुब्जद्वारम् ।	४।३।८६	स्वप्नया ।	७।१।३९*		७।२।४४
		स्वप्नः ।	३।३।९१	स्ववद्भिः ।	७।४।४८*
सौधनः ।	४।३।८९	स्वप्ननायत ।	३।१।१२	स्ववान्, स्वतवान् ।	
„	४।३।९०				७।१।८३
„	४।३।९५	स्वयमह रथेन याति३ उ-		„	५।२।९५*
„	४।३।३९	पाध्यायं पदार्ति गमयति ।		स्वसारौ, स्वसारः ।	
„	४।३।४१		८।१।६१		६।४।११

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
हरितायते ।	३११११	हरिं दिदृशुः ।	२३३६९	हर्ता ।	१११२६
हरित्रातः ।	२११३२	हरिं पश्यन्मुच्यते ।		"	११११६३
हरिदिनमुपोषितः ।			३२२१२६	हर्यश्वः ।	६२२१०७
	३१११७२	हरिं भजति ।	२३३२	हर्यनुभवः, हर्यनुभवः ।	
हरिनन्दनः ।	८११३९	"	११११४९		८११३६
हरिभ्यां याह्योक आ ।		हरिं वन्दे ।	८३३२३	हर्षया शचीपतिम् ।	
	१११८२	हरिः सेव्यते ।	२३३२		६२२१४०
हरिम् ।	६१११०७	हरी ।	६१११०८	हर्षसे दातवा उ ।	
हरिमभि वर्त्तते ।	११११९१	हरीणाम् ।	६११३		६११२००
हरिमाणी ।	८१११२	"	७११९४	हल्यति ।	३११२१*
हरिमुपकुरुते ।	११३३२	हरीतकी ।	४११४१	हलीपा ।	६११९४*
हरिवो मेदिनं त्वा ।		हरीतक्यः ।	४३१६७	हलेद्विपदिका ।	६२२६६
	८३३१	"	१२२२*	हल्यः ।	४११९७
"	८२२१९	हरीन् ।	८११३७	हवः ।	३३३७८
हरिश्चन्द्र ऋषिः ।		"	६१११०३	हविर्मथीनामभि ।	
	६१११९३	"	६१११०२		३२२२७
हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः		हरी रम्यः ।	६३११११	हविष्यम् ।	४१११२२
	६१११९१	"	८३११४	हसनं छात्रस्य ।	
हरिश्शेते, हरिः शेते ।		हरीवते हर्यश्वाय ।			३३३१६८
	८३३३६		८२११९	हसः, हासः ।	३३३६२
"	८११४०	हरे दयालो नः पाहि ।		हसितम् ।	३३३११४
हरिषु ।	८३३९९		८११७३	हस्तग्राहं, करग्राहं, पाणि-	
हरिषेणः ।	८३३९९	हरेऽव ।	६१११०९	ग्राहं वा गृह्णाति ।	
हरिष्यति ।	७२२७०	हरेः ।	६११११०		३११३९
हरिस्त्वां मां च रक्षतु ।		"	१११७	हस्तग्राहं हस्तेषु हस्तैर्वा	
	८११२४	"	७३११११	ग्राहं युध्यन्ते ।	३११९०
हरिस्फुरति ।	८३३३६	हरौ, अग्नौ ।	७३१११९	हस्तबन्धः ।	६३११३
हरिहरगुरवः ।	२२२३२*	"	१११७	हस्तयति ।	३११२६*
हरिहरौ ।	२२२३२				

लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् ।	सूत्राङ्काः ।
हस्तवर्त्त करवर्त्त वा वर्त्त- यति ।	३।४।३९	हारिणिकः ।	४।४।३९	हिम्याः पर्घताः ।	
हस्तः ।	७।२।९	हारितायनः ।	४।१।१००		९।२।१२०*
”	४।३।३४	हारिद्रम् ।	४।२।२*	हिरकुल, हिरुक ।	
हस्तिदनो ना ।	३।२।९४	हारिद्रविणः ।	४।३।१०४		९।३।७२
हस्तिद्वयसम् ।	९।२।३८	हारिषेणिः ।	४।१।१९३	हिरण्मयम् ।	६।४।१७४
हस्तिनी ।	४।१।९	हारिषेण्यः ।	४।१।१९२	हिरण्यकः ।	९।२।६९
हस्तिपादः, कुसूलपादः ।	९।४।१३८	हार्दम ।	६।३।९०	हिरण्यवः ।	९।२।१०९*
हस्तिवर्चसम् ।	९।४।७८	हार्यम् ।	३।१।१२४	हिरण्यार्थी ।	९।२।१३९*
हस्ती ।	९।२।१३३	हालिकम् ।	४।३।१२४	हिरण्येन सविता रथेन ।	
हस्तेकृत्य ।	१।४।७७	हालिकः ।	४।४।८१		६।४।१७९
हस्तेबन्धः ।	६।३।१३	हासः ।	६।१।२१६	हिसकः ।	३।२।१४६
हस्त्यम् ।	९।१।९८	”	३।३।६२	हिसन्ति ।	६।१।१८८
हस्त्युरसम् ।	९।४।९३	हास्तिकम् ।	६।३।३९*	हितः ।	३।२।१६७
हंसपथः ।	९।३।१००	”	४।२।४७	हीयते, जेहीयते ।	
हंसौ ।	१।२।६७	हास्तिकः ।	४।४।८		६।४।६६
हा कृष्णाभक्तम् ।	२।३।२*	हास्तिनपुरम् ।	६।२।१०१	हूतः ।	६।१।१९
हाटकः तापनीयः ।		हास्तिनम् ।	९।२।३८	”	६।४।२
	४।३।१९३	हास्तिनायनः ।		हूः, हुरौ, हुरः, हूर्णः,	
हात्वा ।	७।४।४३		६।४।१७४	हूर्तिः ।	६।४।२१
हायते ।	६।४।६६	हास्तिपदः ।	४।३।१३२	हृच्छोकः ।	६।३।९१
हायना व्रीहयः ।	३।१।१४८	हास्तिशीर्षिः ।	६।१।६२	हृदयवान् ।	९।२।१२१*
हायनो वर्षम् ।	३।१।१४८	हिक्वा ।	७।४।४२	हृदयशोकः ।	६।३।९१
हारकः ।	७।१।१	हिक्वा राज्यं वनं गतः ।		हृदयालुः ।	९।२।१२१*
हारकः, हर्ता ।	३।१।१३३		७।४।४३	हृदयिकः ।	९।२।१२१*
हारणा ।	३।३।१०७	हिक्वा शरीरं हात्वा वा ।		हृदयी ।	९।२।१२१*
हारयति भृत्यं भृत्येन वा			७।४।४४	हृदियेकः ।	६।३।९*
कटम् ।	१।४।९३	हिनस्ति ।	६।४।२३	हृदगोलीयाः ।	४।३।९१
हारः ।	७।२।११९	हिमवतो गङ्गा प्रभवति ।		हृद्यम् ।	६।३।९०
हारिका ।	७।३।४४		१।४।३१	हृद्यो देशः ।	४।४।९९
		हिमश्रथः ।	६।४।२९		
		हिमेलुः ।	९।२।१२१*		

लघुसूचिः ।	सूत्राङ्काः ।	लघुसूचिः ।	सूत्राङ्काः ।	लघुसूचिः ।	सूत्राङ्काः ।
हृद्यो वशीकरणमन्त्रः ।		हे गौरि ।	७।३।१०७	हे रमे ।	७।३।१०६
	४।३।९६	हे चर्मन्, हे चर्म ।	८।२।८*	हे राजन् ।	८।२।८
हृद्रोगः, हृदयरोगः ।		हेतिः ।	३।३।९७	,,	६।१।८
	६।३।९१	हे दण्डिन् ।	८।२।८	हे राम ।	२।३।४७
हृन्दि, हृदयानि ।		हे दीर्घाङ्गो निदाव ।		,,	६।१।६९
	६।१।६३		८।२।६८	,,	२।३।४९
हृल्लासः ।	६।३।९०	हे नदि ।	७।३।१०७	हे ३ राम ।	८।२।८५
हृल्लेखः ।	६।३।९०	,,	६।१।६९	हे रामाः ।	२।३।४७
हृषीष्ट ।	१।२।१२	हे पचन्, हे पचमान ।		हे रामौ ।	२।३।४७
हृष्टं हृषितं वा लोम ।			३।२।१२५	हे वधु ।	६।१।६९
	७।२।२९	हे पराण् ।	८।४।२०	हे शार्ङ्गरवि ।	७।३।१०७
हृष्टो हृषितो वा मैत्रः ।		हे पुरोडाः ।	८।२।६७	हे श्रीः ।	१।४।४
	७।२।२९	हे प्राण् ।	८।४।२०	हे श्वेतवाः ।	८।२।६७
हे अक्क ।	७।३।१०७	हे प्रियवत्त्वः ।	७।१।९९	हे सपथिन्, हे सपथि ।	
हे अग्ने ।	७।३।१०८	हे बहुराजे ।	७।३।१०६		८।२।८*
हे अघवन् ।	८।३।१*	हे बहुश्रेयसि ।	१।४।३*	हे हरे, हे भानो ।	
हे अघोः ।	८।३।१*	हे ब्रह्मबन्धु ।	७।३।१०७		६।१।६९
हे अनङ्गन् ।	७।१।९९	हे भगवन् ।	८।३।१*	,,	७।३।१०८
हे अम्ब ।	७।३।१०७	हे भगोः ।	८।३।१*	,,	२।३।४९
हे अम्बाहे, हे अम्बाले,		हे भवन् ।	८।३।१*	हेतनामः, हेतनामनः ।	
हे अम्बिके ।	७।३।१०७*	हे भानो ।	७।३।१०८		६।१।१७०
हे अवयाः ।	८।२।६७	हे भोः ।	८।३।१*	हेमन्म् ।	४।३।२२
हे अल्ल ।	७।३।१०७	हे भूः ।	१।४।४	हेमन्तम् ।	४।३।२२
हे उशन, हे उशनन्,		हेमन्तशिशिरवसन्ताः ।		हेमन्तः प्राकारः ।	
हे उशनः ।	७।१।९४*		२।२।३४*		४।३।४३
हे करिष्यन् ।	३।३।१४	हेमन्तशिशिरौ ।		हेमन्ता यवाः ।	४।३।४३
हे कारीषगन्धे ।			२।४।२८	हेमन्तिकम् ।	४।३।२१
	७।३।१०६	हेयम् ।	६।१।६५	हेमवती गङ्गा ।	४।३।८३
हे खट्वे ।	७।३।१०६	हेयात् ।	६।१।६७		

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
हैमवतीभ्यः स्वाहा । ४।४।११२	होतारौ, होतारः । ६।४।११	होत्रे प्रतिगृणाति । १।४।४१
हैयङ्ग्वीनं नवनीतम् । ५।२।२३	होतृकम् । ४।३।७८ होतृकारः । ६।१।१०१*	होमिनी । ५।२।१३७ ह्यस्तम्, ह्यस्तनम् । ४।२।१०५
है३ राम । ८।२।८५	होतृधनम् । ६।३।२३*	हसिमा । ६।४।१५६
होडते, होडायते । ३।१।११	होतृपोतृनेष्टोद्गातारः । २।२।२९	हसिष्ठः, हसीयान् । ६।४।१५६
होडा । ४।१।४*	„ ६।३।२५	हियते । ७।४।२८
होडाञ्चके । ३।१।११*	होतृकारः । ६।१।१०१*	हियाब् । ७।४।२८
होतव्यं दीक्षितस्य गृहा३ इ । ८।२।१०७*	होतृल्लकारः । ६।१।१०१*	हीच्छति । ६।१।७५
„ ८।२।९७	होतुरन्तेवासी । ६।३।२३	हीणः, हीतः । ८।२।५६
होतापोतारौ । १।१।५३	होतुः पुत्रः । ६।३।२३	हेपयति । ७।३।८६
„ ६।३।२५	„ ६।२।१३३	„ ७।३।३६
	होत्रेऽनुगृणाति । १।४।४१	ह्वययति । ७।३।३७

अथोणादिलक्ष्यसूचिः ।

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
अ	अजिरम् । १६	अन्धः । ६५५	अरहः । ५२८
	अजिः । ५८९	अन्नम् । २९७	अरिः । ५८८
	अञ्जतिः । २१०	अपण्डु । २२	अरुणः । ३४७
	अञ्जलिः । ४५०	अपः । ६५७	अरुः । २८२
अक्तम् । ३७६	अञ्जिष्ठः । ४५०	अग्नः । ६५७	अरुषः । ५२२
अक्षरम् । ३५७	अणुः । ८	अट्नुः । ७७	अर्कः । ३२७
अक्षः । ३५२	” ९	अप्सराः । ६८६	अर्चिः । २७३
अक्षि । ४४४	अण्डः । ११९	अब्जः । ६५८	अर्जुनम् । ३४६
अक्षणम् । ३०४	अतसः । ४०४	अमतः । ३९७	अर्जुनः । ३४५
अग्निः । ४९९	अतिथिः । ४५०	अमतिः । ५०८	अर्णः । ६४६
अग्रम् । १९६	अत्कः । ३३०	अमत्रम् । ३९२	अर्थः । १६९
अग्रेगुः । २३६	अन्नः । २९३	अमनिः । २६७	अर्पितः । ४५०
अहन्यः । ५६१	अत्रो, अत्रिः । ५१७	अमित्रः । ६२३	अर्मकः । ७४१
अहन्या । ५६१	अद्गः । १२८	अम्बरीषः । ४७७	अर्मः । ४४०
अङ्कतिः । ५१०	अद्भुतम् । ६८९	अम्बलः । ५५८	अर्मः । १४५
अङ्कः । ६६५	अद्मनिः । २७०	अम्मः । ६५९	अर्यमा । १६५
अङ्कुरः । ४०	अद्रिः । ५१४	अम्लः । ५५८	अर्वा । ७४२
अङ्कुशः । ५५७	अधमः । ७४२	अयाः । ६७१	” ५६२
अङ्कूरः । ४०	अध्वा । ५६५	अरणिः । २६७	अर्शसानः । २५४
” ५३९	अनिलः । ५७	अरण्यम् । ३८९	अर्शः । ६४५
अङ्गः । ६६५	अनीकम् । ४६५	अरतिः । ५०९	अलावुः । ९०
अङ्गारः । ४२१	अनेहा । ६७३	” ६५५	अलिः । ५८८
अङ्गिराः । ६८५	अन्तः । ७४९	अरलिः । ४५०	अलीकम् । ४७३
अङ्गुलिः । ४५०	” ३७३	अरम् । ४१९	अवगथः । १७४
अजिनम् । २१५	अन्धः । ९६		

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
अवद्यम् । ७४२	आ	आष्टम् । ६०९	उ
अवनिः । २६७		आसुरः । ४५	
अवन्तिः । ३३७			
अवभृथः । १६८			
अवमः । ७४२	इ		उक्थम् । १७२
अविषः । ४८			उक्षः । ३५५
अवीः । ४४६		इक्षुकुट्टकः । २००	उक्षा । १६५
अव्यथिषः । अन्य-		इक्षुः । ४४५	उग्रः । १९६
थिषी । ५२	आसुः । ३४	इदम् । ६०६	उचितम् । ६३५
अशनिः । २६७	आगः । ६६१	इध्मः । १५०	उच्चः । ७००
अशित्रम् । ६२२	आगामी । ४५५	इनः । २८९	उत्सः । ३५५
अश्मा । ५९६	आचक्षुः । २८५	इन्दुः । १२	उदरथिः । ५३७
अश्रिः । ५८७	आजिः । ५८०	इन्द्रः । १९६	उदरम् । ७०७
अश्रु । ५५२	आङ्गः । ८९	इमः । ४४१	उद्गीथः । १७५
अश्रु । ७१७	आतिः । ५८०	इरा । १९६	उद्गः । १७८
अश्वः । १५७	आत्मा । ६०२	इरिणम् । २१९	उरणः । ७०५
अष्ट । १६३	आन्त्रम् । ६१३	इल्वलः । ५५७	उरः । ६४४
अष्टका । ४३६	आपणिकः । २१२	इषिरः । ५४	उरु । ३२
अस्रवः । १०	आपतिकः । २१२	इषोका । ४६९	उलपम् । ४३३
असिः । ५८९	आपनिकः । २१२	इषुः । १३	उलूकः । ४८९
असुरः । ४५	आपः । २२६	इष्टका । ४३६	उल्का । ३२९
अस्त्रम् । ६०८	आपः, आपसी ।	इध्मः । १५०	उल्बः । ५४४
अस्थि । ४४२	आपवा । १६०		उल्मुकम् । ३७१
अस्मद् । १४४	आमिषम् । ४९		उशनाः । ६८८
अहः । १६४	आम्रम् । १८३		उशिक् । २३९
अहिः । ५८७	आयुः । २		उशीरम् । ४७९
अंसः । ७०९	“ २८३		उषपः । ४२९
अंहतिः । ५११	आरुः । ८८		उषः । ६८३
अंहः । ६६२	आर्द्रम् । १८५		उष्ट्रः । ६११
	आवसथः । ४०३		उष्णः । २८९
	आशिरः । ५५		
	आशुशुश्रूणि । १२६८		
	आशु, आशुः । १		

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
उन्नः । १७९	ए	कटकः । ७२३	करकः । ७२३
उन्ना गौः । १७९		कटप्रः । २२५	करटः । ५३०
ऊ	ए	कटाकुः । ३६४	करण्डः । १३४
		कटोगः । ४७८	करभः । ४०९
ऊनः । २८९	एकः । ३३०	कटुः । ८	करम्भम् । ५३१
ऊमम् । १४९	एतद् । १३८	कटोलः । ६९	करीरः । ४७८
ऊह । ३१	एतशः । ४३७	कटुगम् । २८८	करीपः । ४७४
ऊर्णा । ७३५	एतः । ३७३	कठिनम् । २१६	करुणः । ३४०
ऊर्दरः । ७२८	एयतुः । ८१	कठेरः । ६१	करेणुः । १६६
ऊर्मिः । ४९३	एनः । ६४७	कठोरः । ६७	कर्करीका । ४६८
ऋ	एवः । १५८	कडम्बम् । ३९३	कर्कः । ३२७
		कडारः । ४२२	कर्णः । २९७
ऋ	ओ	कणीचिः । ५१९	कर्दमः । ५३३
		कण्ठः । १०८	कर्पासः । ७३३
ऋक्षम् । ३५३	ओजः । ६४१	कण्वम् । १५७	कर्पूरः । ५३९
ऋक्षरः । ३६२	ओतुः । ७२	कदम्बः । ५३१	कर्बुरः । ४३
ऋक्षः । ३५४	ओदनः । २४४	कन्तुः । २७	कर्म । ५९४
ऋच्छरा । ४१८	ओम् । १४७	कन्तुः । १४	कर्वरः । २८६
ऋजीकः । ७३९	ओष्ठः । १६९	कन्या । ५६१	कर्वः । १६१
„ ४७०	क	कपालम् । १२३	कर्षः । ८४
ऋजीवम् । ४७६		कपिलः । ५८	कलमः । ४०९
ऋजुः । २७	कक्षम् । ३४९	कपिः । ५९३	कलमः । ५३३
ऋज्रः । १९६	कङ्कटः । ५३०	कपोतः । ६५	कलिलः । ५७
ऋक्षसानः । २५३	कङ्कणीका । ४६६	कपोलः । ६९	कलुपम् । ५२४
ऋतुः । ७४	कचपम् । ४२९	कमठः । १०५	कल्कः । ३२७
ऋषभः । ४१०	कच्छुः । ८७	कमरः । ४१९	कचवम् । ४५०
ऋषिः । ५६९	कङ्गारः । ४२४	कम्बलः । ११२	कवरः । ६०४
		कम्बू । ९८	कवसः । ४५०
			कविः । ५८८
			कशेरुः । ९१

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
कशेरुः । ९१	कुक्कुरः । ४४	कुलमलम् । ६३७	कुविः । ५६९
कश्मलम् । ११४	कुक्षिः । ४४३	कुविन्दः । ५३५	कुष्णः । २९१
कविः । ५८९	कुचितम् । ६३५	कुवेरः । ६२	कुसरः । ३६०
कषीका । ४६४	कुञ्जरः । ५१६	कुवाकुः । ३६४	केतुः । ७६
कंसः । ३४९	कुटपः । ४२९	कुष्ठः । १६७	केलिः । ५६७
काकः । ३३०	कुटरुः । ५२९	कुष्मलम् । ६३६	केशः । ७२१
काणूकः । ४८७	कुटितम् । ६३५	कुसितः । ५५६	कोकिलः । २४२
काण्डम् । १२०	कुटिलः । ५७	कुसीदम् । ५५६	॥ ५७
कादम्बः । ५३२	कुटिः । ५९२	कुसुमम् । ५५६	कोमलम् । ११४
कारिः । ५७८	कुट्टमलः । ११४	कुसुम्भम् । ५५६	कोष्ठम् । १६९
कारुः । १	कुठेरः । ६१	कुसूलः । ७२९	क्रतुः । ८०
कार्षकः । २०५	कुडिः । ५९३	॥ ५३९	क्रयिकः । २११
काषिः । ५७६	कुड्मलम् । ६३६	कुहकः । २०४	क्रान्तुः । ७३१
काशिः । ५६७	कुड्मलः । ११४	कूची । ५४०	क्रिमिः । ५७१
काश्मीरः । ४८०	कुणपम् । ४३०	कूपः । ३१४	कुशवा । ५६३
कासूः । ८८	कुणालः । ३६३	कूकवाकुः । ६	कूरः । १८८
किकीदिविः । ५०५	कुणिन्दः । ५३४	कूच्छम् । १८८	क्रोधः । ५०९
किम् । ६०७	कुण्डम् । १२०	कृतकम् । २०४	क्लेदा । १६५
किरणः । २४८	कुण्डिनम् । २१६	कृतिका । ४३५	क्लेदुः । १०
किरिः । ५९२	कुन्दः । ५४८	कृत्तुः । ३१७	क्षत्ता । २५९
किरीटम् । ६३४	कुपिन्दः । ५३५	कृत्स्नम् । ३०४	क्षत्रम् । ६१६
किल्बिषम् । ५३	कुबम् । १९६	कुदरः । ७२९	क्षान्तुः । ७३१
किशोरः । ६८	कुमारः । ४२५	कुन्तत्रम् । ३९६	क्षित्वा । ५६३
किशारुः । ४	कुरङ्गः । १२६	कूपीटम् । ६३४	क्षिपणिः । २७२
कीचकः । ७२४	कुररः । ४१०	कुमिः । ५७१	क्षिपणुः । ३३९
कीनाशः । ७४५	कुरीरम् । ४८१	कुविः । ५०५	क्षिपण्युः । ३३८
कीर्तिः । ५६८	कुरुः । २४	कुशानुः । ४५०	क्षिप्रम् । १७८
कुक्कुरः । ४४	कुलालः । १२३	कृषकः । २०५	क्षीरम् । ४८२
कुक्कूलम् । ५३९	कुल्फः । ७१४	कृषिकः । २०७	

[illegible]

[illegible]

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
तन्दिः । ५१५	तिमम् । १५१	त्वष्टा । २६०	दात्रम् । ६१९
तन्यतुः । ४५०	तिजिलः । ५९	त्सहः । ७	दात्वः । ५५४
तपसः । ४०४	तितडः । ७४०		दारु । ३
तपुः । २८२	तिनिढीकः । ४६८		दारुणम् । ३४०
तमतः । ३९७	तिथः । १७७	द	दाशः । ६९९
तमसः । ४०४	तिमिग्म् । ५४		दासः । ६९८
तमालः । १२३	तिसिः । ५७१	दक्षिणः । २१८	दिधियाव्यः । ३८४
तरङ्गः । १२५	तिरोटम् । ६३४	दक्षिणा । २१८	दिनम् । २१७
तरणिः । २६७	तोक्षगम् । ३०५	दण्डः । ११९	दिवसः । ४०८
तरन्तः । ४१५	तीर्थम् । १७२	दमथः । ४००	दीदिविः । ५०४
तरन्ती । ४१५	तोघरः । २८८	दम्भः । १७८	दीनः । २८९
तरिः । ५८८	तुडिः । ५६७	दरत । १३५	दीनारः । ४२७
तरीषः । ४७४	तुण्डिलः । ५७	ददरीकम् । ४६८	दुक्कलम् । ५३९
तरीः । ४४६	तुण्डिः । ५६७	ददुरः । ४२	दुष्टु । २०
तरुणः । ३४१	तुत्यः । १७२	ददुः । ९३	दुहिता । २६०
तरुः । ७	तुवारः । ४२६	दर्भः । ४३९	दूतः । ३७७
तर्कुः । १६	तुहितम् । २२०	दर्भः । १६१	दूरम् । १८७
तर्दुः । ९२	तुर्गिः । ५००	दर्विः । ३७१	दूषिका । ४६४
तर्सः । ३४९	तुलिः । ५६९	दर्भः । ५०२	दृतिः । ६३३
तलिनम् । २२१	तुस्तम् । ३७३	दर्भतः । ३९७	दृष्टः । १७८
तलुनः । ३४१	तृणम् । ६९६	दल्पः । ४२९	दृन्भूः । ९६
तल्पम् । ३१५	तृपत् । २५१	दलिमः । ५९६	दृन्भूः । ९६
तविषः । ५१	तृपला । १०९	दस्मः । १५०	दृशानः । २५६
तविषी । ५१	तृपः । १७८	दस्युः । ३०७	दृषत् । १३६
तसरः । ३६२	तृष्णा । २९९	दद्युः । १७८	देवटः । ५३०
तातः । ३७७	त्यद् । १३७	दहः । १७८	देवयजिः । ५६७
ताम्बूलम् । ५३९	त्रपु । १०	दशेरः । ६१	देवयुः । ३९
ताम्रम् । १८३	त्रोत्रम् । ६२२	दाकः । ३२७	देवरः । ४१९
तालुः । ५	त्वक् । २३१		देवा । २६४
ताविषी । ५१			देष्णुः । ३०३

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	
दोः । २३७	धान्यम् । ७३६	नन्दन्तः । ४१४	निष्वः । १५९	
द्युवा । १६२	धायाः । ६७०	नसा । २६०	निहाका । ३३१	
द्यौत्रम् । ६१०	धासाः । ६७०	नभसः । ४०४	नीकः । ३३४	
द्यौः । २३५	धिषणः । २४९	नभः । ६६०	नीचैः । ७०१	
द्रविणम् । २१८	धिषणा । २४९	नमतः । ३९७	नीथः । १६७	
द्रुः । ३६	धिष्यम् । ५५७	नमसः । ४०४	नीपः । ३१०	
द्रूः । २२५	धीरः । १९२	नरकम् । ७२३	नीरम् । १७८	
द्रोणः । २९७	धीवरः । २८८	नखः । ७११	नीलङ्गुः । ३७	
द्रोणिः । ५००	धीवा । ५६४	नखिनम् । २१६	नीवरः । २८८	
ध		नहुषः । ५२४	नीविः । ५८५	
		नंशुकः । १९८	नृचक्षाः । ६८२	
		ना । २६५	नृतः । ९४	
		नाकुः । १८	नेपः । ३१०	
		नान्त्रम् । ६०९	नेमः । १४५	
धनुः । ७	धूकः । ३३४	नापितः । ३७४	नेमिः । ४९२	
धनूः । ८४	धूमः । १५०	नाभिः । ५७५	नेष्टा । २६०	
धन्व । १६२	धूर्तः । ३७३	नाम । ६००	नोधाः । ६७५	
धन्वा । १६२	धूसरः । ३६०	निकषा । ६२४	नौः । २३२	
धमकः । २०३	धृत्वा । ५६३	निघातिः । ५७४	न्यङ्कुः । १७	
धमनिः । २६७	धृषुः । २३	निघृष्वः । १५९	प	
धरणिः । २६७	धेनः । २९८	निद्रा । १८४		
धरित्री । ६२२	धेना । २९८	निघ्ननम् । २४८		
धरिमा । ५९७	धेनुः । ३२१	निर्गन्धम् । १७३		
धर्मम् । ६१६	धयाम । ६००	निशीथः । १७४		
धर्मः । १४५	धवनिः । ५८९	निषङ्गथिः । ५३६		
धवानकः । ३७०	न			पक्त्रम् । ६१६
धाकः । ३२७				पक्षः । ३५६
धाणकः । ३७०				पक्षः । ६६९
धातुः । ७२				पचतः । ३९७
धाना । २९३				पविः । ५६७
	नक्षत्रम् । ३९२	निषद्वरः । २८७	पचेलिमः । ४८५	
	नटः । ५५४	निषद्वरी । २८७		
	नदुलुः । ३३९	निष्कः । ३३२		
	ननान्दा । २६३			

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
पञ्चालाः । १२३	पयोधाः । ६७९	पात्रः । ६२२	पुण्डरीकम् । ४६८
पटीरः । ४७८	परमेष्ठो । ४२८	पाणिः । २८२	पुण्डरीकः । ४६८
पटुः । १८	परशुः । ३४	पातालम् । १२२	पुण्यम् । ७०३
पटोलः । ६९	परिवन्धुः । २८५	पातिः । ६९३	पुत्रः । ६१४
पटुः । १५९	परिजमा । १६५	पात्रम् । ६१९	पुमान् । ६२७
पणसः । ४०४	परित्राट् । २२७	पाथः । ६२३	पुरजः । २४८
पण्डः । ११९	परीरम् । ४७८	” । ६२४	पुरिः । ५९२
पण्डा । ११९	परुपम् । ५२४	पाथिः । २७९	पुरीषम् । ४७५
पतङ्गः । १२४	परुः । २८२	पादूः । ८८	पुरुः । २३
पतत्रम् । ३९२	पर्जन्यः । ३९०	पापम् । ३१०	पुरूरवाः । ६८१
पतत्रिः । ५१८	पर्णम् । २९३	पाप्मा । ६००	पुरोधाः । ६८०
पतसः । ४०४	पर्णशुषः । १९०	पायुः । १	पुलिनम् । २२१
पताका । ४६२	पर्णसिः । ५५७	पारक् । १४१	पुलिन्दः । ५३४
पतिः । ५५१	पर्णः । २९३	पादर्वः । ७१५	पुष्करम् । ४५२
पतेरः । ६१	पर्पम् । ३१५	पार्धिः । ५०१	पुष्कलम् । ४५३
पत्तनम् । ४३८	पर्परीकः । ४६७	पांशुः । २७	पूराः । १२९
पत्तिः । ६३२	पर्परीकम् । ४६८	पिञ्जलम् । ५३९	पूषा । १६५
पत्सलः । ३६१	पर्वतः । ३९७	पिण्डिलः । ५७	पृथक् । १४२
पथिलः । ६०	पर्शुः । ३४	पिता । २६०	पृथिवी । १५६
पदाजिः । ५८१	” । ७१५	पितुः । ७३	पृथुकः । ७४१
पद्मम् । १४५	पललम् । १११	पियालाः । ३६३	पृथुः । २८
पद्मः । १७८	पलालम् । १२३	पिशितम् । ३८२	पृदाकुः । ३६७
पद्मा । ५६२	पलितम् । ७२२	पिशुनः । ३४२	पृश्निः । ५०१
पनसः । ४०४	” । ३७९	पिष्टपम् । ४३२	पृषतः । ३९८
पन्थाः । ४६०	पल्वलम् । ५५७	पीथः । १७२	पृषन्ति । २५०
पन्नः । २९७	पविः । ५८८	पीयुः । ३७	पृष्ठम् । १७७
पपीः । ४४७	पशुः । २७	” । ३८	पेचकः । ७२५
पयः । ६३८	पाकः । ७४१	पीयूषम् । ५२५	पेत्वम् । ५५५
पयुः । २२	” । ३३०	पीवरः । २८८	पेषिः । ५६८
	पाकुः । १९८	पीवा । ५६४	पोतः । ३७३
			पोता । २६०

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
मण्डः । ११९	मयूरः । ७०	मार्जारः । ४२४	मूर्धा । १६६
मण्डूकः । ४९१	मरतः । ३९७	मार्जालीयः । १२१	मूलम् । ५५८
मत्सरः । ३६०	मरिमा । २९८	माला । १९६	मूलेरः । ६४
मत्स्यः । ५५४	मरीचिः । ५१९	माहिनम् । २२४	मूपिकः । २०९
„ ४५०	मरुत् । ९९	मांसम् । ३२१	मृगयुः । ३९
मथुरा । ४०	मरुः । ७	मितद्रुः । ३५	मृडङ्गणः । ४७२
मदयित्तुः । ३१६	मरुकः । ४८७	मित्रम् । ६१३	मृडीकः । ४७२
मदारः । ४२१	मर्कः । ३३०	मित्रयुः । १३७	मृगालम् । १२६
मदिरा । ५४	मर्जुः । ८५	मिथिला । ६०	मृतम् । ३७५
मदगुरः । ४३	मर्तः । ३७३	मिथुनम् । ३४२	मृत्युः । ३०८
मदगुः । ७	मर्मरीकः । ४६८	मिहिरः । ५४	मृदङ्गः । १२६
मद्रः । १७८	मलम् । ११५	मीनः । २९०	मृदरम् । ७२९
मद्रा । ५६२	मलयः । ५४९	मीवरः । २८८	मृदुः । २८
मधु । १८	मलिनम् । २१६	मीवा । १६०	मेचकः । ७२५
मधुः । १७८	मलिः । ५६७	मुकुरः । ४२	मेहः । ५५१
मनुः । १०	मसिः । ५६७	मुखम् । ७०८	
मन्ता । २५९	मसुरा । ४६	मुचिरः । ५४	
मन्तुः । ७५	मसूरः । ६९१	मुदिरः । ५४	
मन्थाः । ४५९	मसूरा । ४६	मुदगः । १३३	
मन्दनम् । २४८	मस्तु । ७२	मुद्रा । १७८	
मन्दसानः । २५३	महसम् । ४०४	मुनिः । ५७२	
मन्दारः । ४२१	महिनम् । २४	मुष्कः । ३२८	
मन्दिरम् । ५४	महिला । ५४	मुसलम् । ११२	
मन्दुरा । ४०	महिषः । ४५	मुस्रम् । १८०	
मन्द्रः । १७८	मातरिक्षा । १६५	मुहिरः । ५४	
मन्युः । ३०७	माता । ३६०	मुहुः । २८५	
ममापतालः । ७३८	मात्रा । ६१७	मुहेरः । ६४	
मयुः । ७	माया । ५५९	मूत्रम् । ६१२	
मयूखः । ७१३	मायुः । १	मूर्खः । ७१०	

य

यक्ष्मः । १४५
यजतः । ३९७
यजत्रः । ३९२
यजिः । ५६७
यजुः । २८२
यज्युः । ३०७
यतिः । ५६७
यद् । १३७
यन्त्रम् । ६१६
यमुना । ३४८

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः।
यथी । ४४७	रजतम् । ३९८	रासभः । ४१२	रोहिः । ५६८
ययुः । २१	रजनम् । २४६	राहना । ३०२	रोहिषः । ५०
यवनः । २४२	रजनिः । २६७	राः । २३४	
यवागूः । ३६८	रजः । ६६६	रिक्थम् । १७२	
यवासः । ४५०	रज्जुः । १५	रिपुः । २६	ल
यशः । ६४०	रण्डा । ११९	रिप्रम् । ७४४	
यद्धः । १६०	रत्नम् । ३०१	रुक्मम् । १५१	लक्षणम् । २९४
याजिः । ५७४	रथः । १६७	रुचितम् । ६३५	लक्ष्मीः । ४४८
याता । २६२	रन्तूः । ९५	रुचिरम् । ५४	लवट् । १४०
यातुः । ७५	रभसः । ४०४	रुचिष्यम् । ६२८	लघुः । २९
यात्रा । ६१७	रमकः । २०१	रुदथः । ४०२	लत्तिका । ४३५
यामः । १४५	रमण्यम् । ३८८	रुद्रः । १८९	लभसः । ४०४
यावसः । ४०६	रमतिः । ५१२	रुधिरम् । ५४	लमकः । २०१
युग्मम् । १५१	रवणः । २४२	रुन्नः । १८१	लवङ्गम् । १२५
युधानः । २५६	रवथः । ४००	रुहः । ५५३	लवानकम् । ३७०
युष्मः । १५०	रविः । ५८८	रुद्धा । ५६३	लशुनम् । ३४४
युवा । १६२	रशना । २४३	रूपम् । ३१५	लघ्वः । १५९
युष्मद् । १४४	रश्मिः । ४९५	रेक्कणः । ६४८	लाङ्गलम् । ११३
यूका । ३३४	रस्नम् । २९९	रेणुः । ३२५	लाङ्गूलम् । ५३९
यूथम् । १७७	रहः । ६६४	रेतः । ६५१	लिगुः । ३७
यूपः । ३१४	रंहः । ६६३	रेपः । ६३९	लिपिः । ५६९
योगः । ६६५	राका । ३२७	रेफः । ७४३	लिप्तम् । ७४४
योनिः । ५००	राजन्यः । ३८७	रोचना । २४५	लिबिः । ५६९
योषित् । १०२	राजा । १६२	रोम । ६००	लुषमः । ४११
	राजिः । ५७४	रोहन्तः । ४१४	लोतः । ३७३
	राजी । ५७४	रोहन्ती । ४१४	लोम । ६००
	रात्रिः । ५१६	रोहिणः । २२३	लोष्टम् । ३७९
	रामठम् । १०६	रोहित् । १०२	लोहितम् । ३८१
	राशिः । ५८२	रोहितः । ३८१	

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
व	वन्ध्या । ५६१	वलिः । ५६७	वायसः । ४०७
	वज्रः । १९६	वल्लकः । ४८८	वायुः । १
	वपुः । २८२	वलकम् । ३२९	वारङ्गः । १२७
	वप्रः । १९५	वल्गुः । १९	वारिः । ५७४
	वप्रिः । ५१५	वल्लभः । ४१२	वाताकम् । ३६६
	वयुनस । ३४८	वल्लहम् । ५३९	वाताङ्कः । ३६६
	वयोधाः । ६७८	वसतिः । ५०९	वावङ्कः । ४८९
	वरणः । २४२	वसन्तः । ४१५	वाशिः । ५७४
	वरण्डः । १३४	वसिः । २८९	वाशुरा । ४०
	वरत्राः । ३९४	वस्रोचिः । २७६	वाश्रः । १७९
वक्त्रम् । ६१६	वरुणः । ३४०	वसुः । १०	वाष्पः । ३१५
वक्त्रम् । १७८	वस्त्रम् । ६२२	वस्तिः । ६२९	वासरः । ४१९
वक्षः । ६६९	वरुथः । १७१	वस्तु । ७८	वासः । ६६७
वक्षाः । ६७०	वरेण्यः । ३८५	वस्त्रम् । ६०८	वासिः । ५७४
वरगुः । ३२०	वर्णसिः । ५५७	वस्नः । २९३	वास्तुः । ७९
वङ्किः । ५१५	वर्णः । २९७	वहतिः । ५०९	वाहसः । ४०६
वचकनुः । ३६८	वर्णिः । ५७२	वहतुः । ८१	विकुस्तः । १८२
वज्रः । १९६	वर्णुः । ३२५	वहन्तः । ४१५	विटपः । ४३२
वञ्चथः । ४००	वर्तनिः । २७१	वहित्रम् । ६२२	विडङ्गः । १२६
वटिः । ५६७	वर्तिका । ४३४	वह्निः । ५००	विडालः । १२३
वटुः । ८	वर्तिः । ५६८	वाक् । २२५	वितस्तिः । ६३१
वठरः । ७२७	वर्तिः । ५९०	वातप्रमीः । ४४९	विथुरः । ४१
वणिक् । २३८	वर्धम् । १९५	वातः । ३७३	विदथः । ४०२
वण्डः । ११९	वर्षः । ६५०	वातिः । ६९४	विधुः । २३
वत्सम् । ३४९	वर्वरः । २८६	वादित्रम् । ६२०	विपिनम् । २२०
वत्सरः । ३५८	वर्वरीकः । ४६७	वादिः । ५७४	विप्रः । १९६
वत्सः । ३४९	वर्विः । ५०२	वापिः । ५७४	विशालः । १२३
वदन्तिः । ३३७	वर्सम् । ३४९	वापी । ५७४	विशिपम् । ४३२
वदान्यः । ३९१	वलयम् । ५४९	वामः । १४५	विश्वप्ताः । १६५
वधकः । २०४	वलाका । ४६२		
वधुः । ८६			
वनिष्ठुः । ४५०			
वनिः । ५८९			
वन्दथः । ४००			
वन्दः । १७८			

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
विश्वभोजः । ६८७	वेदिः । ५६८	शण्डः । १०४	शलकम् । ३३०
विश्वम् । १५७	वेधाः । ६७४	शतद्रुः । ३६	शल्यम् । ५५७
विश्ववेदाः । ६८७	वेनः । २९३	शतेरः । ६३	शवसानः । २५२
विषा । ४८४	वेन्ना । २९५	शत्त्रिः । ५१६	शवः । ६४२
विष्णुः । ३२६	वेमा । ५९९	शत्रुः । ५५३	शष्पम् । ३१५
विहा । ४८४	वेशन्तः । ४१३	शत्रिः । ५१४	शलत्रम् । ६०८
विः । ५८३	वेष्यः । ३१०	शपथः । ४००	” ६१३
वीकः । ३३४	वेहत् । २५१	शबलः । ११०	शंस्ता । २५९
वीचिः । ५२१	वैष्टम् । ६०९	शब्दः । ५४७	शादः । ५४६
वीणा । ३०२	व्योम । ६००	शमथः । ४००	शारिः । ५७६
वीध्रम् । १९३	व्राजिः । ५७४	शमलम् । ११७	शाङ्गः । १३२
वृकः । ३२८		शम्बः । ५४३	शार्दूलः । ५३९
वृक्षः । ३५३		शम्बूकः । ४९०	शालूकम् । ४९१
वृजनम् । २४८		शयथः । ४००	शिक्यम् । ७०४
वृजिनम् । २१४		शयानकः । ३६९	शिखा । ७१२
वृत्रः । १७८	शकटः । ५३०	शयुनः । ३४८	शिङ्गाणकः । ३७०
वृधसानः । २५३	शकुनः । ३३६	शयुः । ७	शितिः । ५७१
वृशः । ५५४	शकुनिः । ३३६	शरण्यम् । ३८८	शिथिलम् । ५६
वृश्रिकः । २०७	शकुन्तः । ३३६	शरत् । १३५	शिविरम् । ५६
वृषभः । ४१०	शकुन्तिः । ३३६	शरभः । ४०९	शिरः । ६४३
वृषयः । ५५०	शकृत् । ५०७	शरिमा । ५९७	शिरिः । ५९२
वृषलः । १११	शकमा । ५९६	शरुः । १०	शिरीषः । ४७५
वृषा । १६२	शक्रः । १७८	शर्करा । ४५१	शिल्पम् । ३१५
वृष्णिः । ४९८	शक्लः । ५५८	शर्करीकः । ४६७	शिवः । १५९
वेणिः । ४९७	शकरी । ५६२	शर्वरी । २८६	शिशिरम् । ५६
वेणुः । ३२५	शका । ५६२	शर्वः । १६१	शिशुः । २०
वेतनम् । ४३८	शङ्खः । १०७	शलभः । ४०९	शिशिवदानः ।
वेतसः । ४०५	शण्डः । ११९	शलाका । ४६२	” २५८
वेप्रम् । ६१६	शण्डिलः । ५७		शीधु । ४८६

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
शोरः । १७९	शोचिः । २७३		सर्पिः । २७३
शोर्विः । ५०३	शोधः । १६९		सर्मः । १४९
शीलम् । ४८६	शौटीरः । ४७८	स	सर्वम् । १५९
शीवा । ५६३	शौटीर्यम् । ४७८		सर्षपः । ४२८
शुकः । ३२९	श्मश्रुः । ७१६		सलिलम् । ५७
शुकः । १९६	श्यामः । १५०	सकलम् । ११७	सवनः । २४२
शुक्लः । १९६	श्येतः । ३८०	सक्तुः । ७२	सव्यम् । २५९
शुद्धिः । ४४३	श्येनः । २१३	सक्थि । ४४२	सञ्चेष्टा । २६६
शुचिः । ५६९	श्रवाय्यः । ३८३	सखा । ५८६	सस्यम् । ५५९
शुनकः । २००	श्रीः । २२५	सङ्कलकः । १९७	सहसानः । २५३
शुन्ध्युः । ३०७	श्रेणिः । ५००	सत्रम् । ६१६	सहारः । ४२६
शुभ्रम् । १७८	श्रोणः । २९३	सदः । ६३८	सहुरिः । २४१
शुभिः । ५१४	श्रोणिः । ५००	सनिः । ५८९	सहोरः । ६८
शुल्वम् । ५४४	श्रोत्रम् । ६१७	सप्त । १६३	संपद्वरः । २८८
शुषिरम् । ५४	श्लक्ष्णम् । ३०६	समया । ६२४	संयद्वरः । २८८
शुष्कः । ३२८	श्लकुः । ३२	समिथः । १७६	संवत्सरः । ३५९
शुष्णः । २९९	श्वयीचिः । ५२०	समीचः । ५४१	संवसथः । ४०३
शुष्मम् । १४९	श्वशुरः । ४७	सरणिः । २६७	संश्रव । २५१
शूद्रः । १८६	श्वा । १६५	सरण्युः । ३६८	संस्तम्भवानः ।
शूरः । १९३	श्वित्रम् । १७८	सरट् । १३९	सादिः । ५७४
शूर्पम् । ३१३		सरण्डः । १३४	साधन्तः । ४१५
शृङ्गम् । १३१		सरयुः । ३०९	साधुः । १
शृङ्गारः । ४२३		सरयूः । ३०९	सानसिः । ५५७
शृङ्गुः । ९४		सरः । ६३८	सानुः । ३
शेषः । ६५०		सरिम् । १०२	साम । ६०२
शेषालः । ४८६		सरिमा । ५९७	सारङ्गः । १२७
शेषम् । १५८		सर्जुः । ८४	सारथिः । ५३८
शेषः । १६०			सार्थः । १७०
शेषालम् । ४८६			सास्ना । ३०२
शैबलः । ४८६			

लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्यम् । सूत्राङ्काः ।
सिक्थम् । १७२	सुगीका । ४७१	स्नेहा । १६५	हरिम् । १०२
सितम् । ३७६	सुत्वा । ५६३	स्नेहुः । १०	हरितः । ३८०
सिधिः । २७८	सुदरः । ७२९	स्पृहयाध्यः । ३८३	हरिद्रुः । ३४
सिध्रः । १७९	सुदाकुः । ३६५	स्फारम् । १७८	हरिमा । ५९७
सिनः । २८९	सुप्रः । १७८	स्फिरम् । ५३	हरिः । ५६८
सिन्दूरम् । ७१	सेतुः । ७२	स्यन्दनः । २४५	हरेणुः । १६६
सिन्धुः । ११	सेना । २९७	स्यमीकः । ३३३	हर्षतः । ३९७
सिमः । १४९	सोमः । १४५	स्यूनः । २९६	हर्षयित्तुः । ३१६
सीमा । ६००	स्कन्दः । ६५६	स्यूमः । १४९	हर्षुलः । १०१
सीमिकः । २१०	स्तनयित्तुः । ३१६	स्योनः । २९६	हविः । २७३
सीरम् । १९३	स्तबकः । ५४५	सुवम् । २३०	हस्तः । ३७३
सुतपाः । ६७६	स्तम्बः । ५४५	सुवः । २२९	हस्तः । १७९
सुपयाः । ६७२	स्तरिमा । ५९७	सूः । २२५	हंसः । ३४९
सुरः । १९२	स्तरीः । ४४६	स्रोतः । ६५१	हंसिका । ६०३
सुवनः । २४७	स्तिम्भिः । ५७१	स्रग्नः । २९७	हानिः । ५००
सुविदन्नम् । ३९५	स्तीर्विः । ५०३	स्वरुः । १०	हान्त्रम् । ६०९
सुशर्मा । ६०१	स्तुषेय्यः । ३८६	स्वसा । २६१	हासाः । ६७०
सुष्ठु । २५	स्तूपः । ३१२	स्वस्ति । ६३०	हिमम् । १५२
सुक्षमम् । ६२६	स्तोमः । १४५	स्वादुः । १	हिरण्यम् । ७३२
सूचः । ५४२	स्त्येनः । २१३		हिसीरः । ७०६
सूत्रम् । ६१२	स्त्री । ६१५		हृदयम् । ५५०
सूना । ३००	स्थविरः । ५६		हृषीकम् । ४६५
सूनुः । ३२२	स्थविः । ५०५		हेतुः । ७५
सूपः । ३१३	स्थाणुः । ३२४		हेमन्तः । ४१६
सूमः । १५०	स्थालम् । १२१		होता । २६०
सुरतः । ७०२	स्थिरम् । ५६		होत्रम् । ६१७
सुरः । १२२	स्थूणा । ३०२		होमः । १४५
सुरिः । ५१३	स्थूरः । ६९२		होमी । ३७१
सुकः । ३२८	सनावा । ५६२		हाकुः । ३७२
सुणिः । ४९८	सुषा । ३५३		हीका । ३३५
			हीका । ३३५

अथ लिङ्गानुशासनलक्ष्यसूचिः ।

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।
अ	अनीकम् । ६३	अरण्यम् । १३९	आ
	अनृतम् । १६४	अर्घः । ११५	आकाशम् । १८०
अक्षताः । १०६	अन्तरीपम् । ७८	अर्विः । १३५	॥ १६५
अक्षम् । १६९	अन्तः । १११	अर्थः । १३८	आकाशः । १८०
अक्षि । १६५	अन्धकारम् । ९२	अर्धर्चः । १७८	आजिः । १६०
अग्रम् । ९०	अन्नम् । १३७	अर्मः । १७८	आज्यम् । १६७
अङ्गम् । १६५	अन्वयः । ८८	अवतानम् । १६४	आढकम् । १०४
अङ्कुरः । ८९	अपत्यम् । १६७	अवारम् । ९२	आत्मा । ४३
अङ्कुशम् । १८०	अपथम् । १३१	अव्ययम् । ८८	आधिः । ४१
अङ्कुशः । १८०	अपाङ्गाः । १०७	अश्रम् । ९०	आधिपत्यम् ।
अङ्गम् । १६५	अप्सरसः । १५२	अश्रु । ५४	१२३
अङ्गुलित्रम् । ९०	अप्सराः । १५२	अष्टापदम् । १८१	आमलकम् । १६१
अच्छावाकीयम् ।	अलिघः । ४३	अष्टापदः । १८१	आम्रम् । १६१
१२३	अभिधानम् । ७६	असवः । १०६	आयुधम् । १७९
अजरम् । ९०	अभ्रम् । ५०	असुराः । ४३	आयुधः । १७९
अजस्रम् । ९०	अमित्रः । १५५	अहः । १०२	आलानम् । ७६
अजिरम् । ९०	अमृतम् । १६४	अहोरात्रम् । १२५	आश्रमम् । ८५
अञ्जलिः । ११७	अम्बरम् । ९०	अंशः । ११३	आसनम् । ७६
अटवी । १४०	अम्बरीषम् । ९४	अंशुकम् । ६२	आस्पदम् । १६५
अतिथिः । ११७	अम्बुदम् । १८१	अंसम् । ९८	आस्यम् । १६५
अधिस्त्रि । १२३	अम्बुदः । १८१		आहवः । १५९
अध्यात्मम् । ८४			
अध्वरः । ४९			

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।
इ	ऋ	कति । १८३	कवाटम् । ६६
इक्षुः । ५१	ऋजीषम् । ९४	कन्दरम् । ९०	कविः । १०९
इध्मप्रव्रश्चनः । १८७	ऋणम् । ६८	कन्दः । ११४	कव्यम् । १६७
इध्मम् । ८४	ऋत्विक् । १०८	कपटम् । ६६	कषायः । ८८
इनसभम् । १२८	ऋभुक्षाः । ११५	कपिः । १०९	कसेरुः । ५८
इनः । ७४	ऋषिः । १०९	कपोलः । ४९	कंसम् । ९९
इन्द्रियम् । ८७	ऐ	कफः । ११६	कंसः । ९९
इयं लक्षा । १४६	ऐरावतम् । १७६	कबन्धम् । १७९	काण्डम् । ४७
इषुधिः । ४२	ऐरावतः । १७६	कबन्धः । १७९	काननम् । ७५
इषुः । ४६	ओ	कमण्डलुः । ५६	कापेयम् । १२३
	ओदनः । १३८	कमलम् । १४३	कार्पासम् । ९८
उ	औ	” १५८	कार्मुकम् । १३७
उक्थम् । ७१	औचिती । १२१	कमलः । १५८	कार्षापणम् । ६९
उडुपम् । ७८	औचित्यम् । १२१	” १४३	काव्यम् । १६७
उत्तरीयम् । ८७	औपगावः । १७४	कम्बलः । १४२	काशम् । १८०
उत्पलम् । १५८	औपगावी । १७४	करण्डः । ११२	काशः । १८०
उत्पलः । १५८	औषधम् । १७९	कारुहः । ४३	काश्मीरम् । ९०
उदधिः । ४१	औषधः । १७९	करवालः । ४३	काष्ठम् । ७१
उदरम् । ९०	औष्ट्रम् । १२३	करः । ३६	काष्ठाः । ७२
उदधित् । १६३	क	करीषः । ९५	कासम् । ९८
उद्दामम् । ८५	ककुदम् । १८१	कर्कटरज्वा । ५३	कांसम् । ९८
उद्यमम् । १७७	ककुदः । १८१	कर्कन्धुः । १७२	किरीटम् । ६५
उद्यमः । १७७	कटम् । ६६	कर्दमः । ४३	किल्बिषम् । ९४
उद्यानम् । ७६	कटाहः । ११६	कर्दम् । ६६	किष्कुः । १७२
उपलः । १४२	कण्टकम् । ६३	कर्दम् । ६६	किसलयम् । ८७
उपवासम् । ९८	कण्टकः । ६३	कलकः । ६१	कीटम् । ६६
उल्मुकम् । ६२	कण्ठः । ४३	कलत्रम् । ९०	कुक्षिः । ११७
उशीरम् । ९२	कण्ठुः । १७२	कल्मषम् । ९४	कुङ्कुमम् । ८४
उष्णम् । ६८	कण्वम् । १६५	कवचम् । १६८	कुचः । ४३

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः । लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः । लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः । लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।

कुक्षम् ।	१७८	कुम्भः ।	१४२	खण्डम् ।	१८०	गोत्रम् ।	९०
कुक्षः ।	१७८	कुदरम् ।	९०	खण्डः ।	१८०	गोमयः ।	८८
कुटम् ।	६६	कुहः ।	२२	खारो ।	१०५	गोशालम् ।	१२९
कुटीरम् ।	९०	कुटम् ।	६६	„	३२	गोशाला ।	१२९
कुटुम्बम् ।	१६८	कूर्चम् ।	१७८	खिलम् ।	१४३	गौः ।	१७१
कुडवः ।	१०३	कूर्चः ।	१७८	खिलः ।	१४३	ग्रन्थिः ।	१०९
कुडयच्छायम् ।		कूलम् ।	१४१	ग घ			
	१२९	कृच्छम् ।	९०	गजः ।	११०	घटः ।	६४
कुडयच्छाया ।		केदारम् ।	९०	गगः ।	६७	घत्तः ।	१००
	१२८	केयूरम् ।	९०	गगडः ।	४९	घृतम् ।	१७६
कुड्यम् ।	१६७	केशः ।	४३	„	११२	घृतः ।	१७६
कुणपम् ।	७९	कोटिः ।	१४६	गन्धः ।	११६	च	
कुण्डम् ।	१६५	कोलिः ।	१०९	गभीरम् ।	९०	च ।	१८३
कुण्डलम् ।	१४३	क्रतुः ।	४९	गरः ।	३५	चक्रम् ।	९२
कुण्डलः ।	१४३	क्रिमिः ।	१०९	„	३६	चत्वरम् ।	९०
कुतपम् ।	७९	क्रूरम् ।	९०	गरुत् ।	१०८	चन्द्रनम् ।	७६
कुथम् ।	१७८	क्षेत्रम् ।	९०	गलः ।	४३	चमसम् ।	९८
कुथः ।	१७८	क्षिप्रम् ।	९०	गह्वरम् ।	९०	चयः ।	३७
कुन्तः ।	१११	क्षीरम् ।	९२	गाण्डीवम् ।	१३९	चरणम् ।	६९
कुन्दः ।	११४	क्षुद्रम् ।	९०	गाण्डीवः ।	१३९	चर्म ।	१४९
कुम्भः ।	८०	क्षुरः ।	८९	गाथम् ।	७३	चषकम् ।	६३
कुलम् ।	१४१	क्षेत्रज्ञः ।	४३	गिरिः ।	४३	चामरम् ।	९०
कुलिशम् ।	१६५	क्षेत्रम् ।	९०	गीतम् ।	१२०	चातुरी ।	१२१
कुलिशः ।	१८०	क्षेमम् ।	८५	गुणः ।	६७	चातुर्यम् ।	१२१
कुलीरम् ।	९०	क्षौमम् ।	८५	गुल्फः ।	४८	चित्तम् ।	१६४
कुशम् ।	१८०	क्ष्वेलितम् ।	१७६	गुल्मम् ।	८४	चित्रम् ।	९०
कुशः ।	१८०	क्ष्वेलितः ।	१७६	गृहम् ।	१८१	चिबुकम् ।	६२
कुष्ठम् ।	८५	ख		गृहः ।	१८१	विहम् ।	७५
„	१५७	खङ्गः ।	४३	गोचरः ।	३७		

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।
चुल्लिः । ३२	तरव । १०८	द	द्यौः । ४९
चूतः । १११	तलम् । १४३	दण्डम् । १८०	द्रोणम् । १०४
चूर्णम् । ६९	तलः । १४३	दण्डः । १८०	द्वन्द्वम् । १६८
छ	तलभम् । ८१	दधि । १६९	द्वारम् । ९०
छत्रम् । १५३	तल्पम् । ७८	दन्तः । ४३	द्वीपम् । ७९
” ९०	तारा । ३३	दर्भम् । १७८	द्वैद्यायनम् । १२३
छदिः । १३६	तालकम् । ६३	दर्पः । १७८	ध
छर्दिः । १३६	तालः । १४२	दर्भम् । १७८	धनम् । १३७
छात्रः । १५६	तालुः । ५४	दर्भः । १७८	धान्यम् । १६७
ज	तिमिरम् । ९२	दंशनः । ४३	धारा । ३३
जगत् । १६३	तोरम् । ९०	दंष्ट्रा । १५४	धूर्तः । १११
जघनम् । ७५	तीर्थम् । ७३	दाडिमम् । ८५	धृष्यम् । १६७
जठरम् । ९०	तुण्डः । ११२	दाराः । १०६	धेनुः । ५२
जतु । ५४	तुरङ्गः । ११६	दारु । ५८	ध्वजः । ११०
” ५८	तुहिनम् । ७५	दिनम् । १०२	ध्वनिः । १०९
जनपदः । १०७	तूर्यम् । १६७	दिवसः । १००	न
जयः । ३७	तूलः । १४२	दीधितिः । १०१	नखः । ४३
जलम् । १३७	तृणम् । ६९	दीपः । ७७	नटम् । ३६
जातुः । ५४	तोरणम् । ६८	दुःखम् । १६८	नयनम् । १३७
जृम्भम् । ८२	तोमरम् । ९२	दूतः । १११	नरः । ४९
ज्योत्स्ना । ३३	त्यागः । ३५	दूरम् । ९०	नलिनम् । ७६
त	” ३६	दृढम् । १७७	नवनीतम् । १६४
तक्रम् । ९०	त्रपु । ५४	दृढः । १७७	नाकः । ४३
तक्षा । ४८	त्रिभुवनम् । १३३	दृतिः । १०९	नाडीव्रणः । १०७
तटाकम् । ६३	” ४४	देवलः । १४२	नाम । १५०
तनुः । ५२	त्रिविष्टपम् । ४४	देवाः । ४३	नारम् । ९०
तन्त्रम् । ९०	द्रुटिः । १७१	दैवम् । १६५	निकटम् । ६६
तपः । १५१	त्वम् । १८३	दैवः । १६७	निगलम् । १४३
तरङ्गः । ११६		दोः । ४३	निगलः । १४३
			नितम्बः । ११५

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।
निदाघः । १७७	पदम् । ३८	पिच्छम् । १६८	प्रमथम् । १७८	
निमित्तम् । १६४	पद्मम् । १२८	पिटकम् । ६३	प्रमथः । १७८	
निम्नम् । ७९	पद्मः । १२८	पिण्डकम् । ६३	” । १०३	
निर्यासम् । ९८	पनसम् । ९७	पितापुत्रकम् ।	प्रातिपदिकम् । ६२	
निर्व्यूहः । ११६	पन्थाः । ११९	” । १२३	प्रियङ्गुः । ९२	
निष्कम् । ६३	पर्णम् । ६८	पित्तम् । १६४	प्रोधम् । ७३	
नीरदः । ४९	पर्वतः । ४३	पिनाकम् । ६३	फ	
नीरम् । ९०	पललम् । १४३	पीठम् । १६२	फलकम् । ६३	
नेत्रम् । ९०	पललः । १४३	पीथूयम् । ९४	फेनः । ७४	
” । १३९	पलालम् । १४३	पुहः । ११६	य	
नेत्रः । १३९	पलालः । १४३	पुच्छम् । १७८	बडिशम् । १६८	
प	पलितम् । १६४	पुच्छः । १७८	बर्हम् । १६८	
पक्तव्यम् । १८६	पल्लवः । ११६	पुञ्जः । ११०	बलम् । १५७	
पङ्कः । ४३	पल्लवः । ११६	पुण्याहम् । १३१	बलिः । १०९	
पञ्च । १८४	पवित्रम् । १५६	पुरीषम् । ९४	बस्तिः । ११७	
पञ्चमूली । १३३	पवित्रः । १५६	पुरुषः । ४९	बाणः । ४७	
पञ्जरम् । ९०	पाकः । ३५।३६	पुरोडाशः । ११३	बाहुः । ४६	
पटहम् । १८१	पाटलिः । १७१	पुलाकम् । ६३	बिडालम् । १४३	
पटः । ६४	पाणिपादम् । १२४	पुलिनम् । ७६	बिडालः । १४३	
पटु । १७३	पाणिः । ११७	पुष्करम् । ९०	बिम्बम् । १६८	
पटुः । १७३	पात्रम् । ९०	पुष्पम् । ७८	बिसम् । ९७	
पटुः, पट्टम् । १८१	” । १५६	पुस्तकम् । ६३	बोजम् । १६९	
पट्टी । १७३	पात्रः । १५६	” । १७६	बुटबुटः । ११४	
पण्यम् । १६७	पापम् । ७८	पुस्तकः । १७६	बुसम् । ९७	
पत्तनम् । १५७	पारम् । ९२	पूगः । ११९	बुस्तम् । १७६	
पत्रम् । १५६	पार्श्वम् । १८०	पृषत् । १६३	बुस्तः । १७६	
” । ९०	पार्श्वः । १८०	पृष्ठम् । ७१	ब्रह्म । १४९	
” । १५३	पाषण्डः । ११२	प्रपदः । ४९	ब्रह्मा । १४९	
पत्रः । १५६	पाषाणः । ६७	प्रभुः । ५१	ब्राह्मणसेनम् । १२९	
			ब्राह्मणसेना । १२९	
			ब्राह्मण्यम् । १२२	

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः । लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः । लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः । लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।

भ	मधु ।	५६	मुसलम् ।	१४३	याच्या ।	४०	
	मधुः ।	५६	मुसलः ।	१४३	यात्रा ।	१५४	
भगम् ।	३८	मनः ।	१५१	मुस्तम् ।	१७६	यानम् ।	७६
भयम् ।	३८	मन्थाः ।	११५	मुस्तः ।	१७६	युष्मम् ।	८४
भरण्डः ।	११२	मन्दारम् ।	९२	मुहूर्तः ।	१११	यूथम् ।	७३
भलत्रम् ।	९०	„	९०	मूत्रम् ।	९०	यूपः ।	७७
भवनम् ।	७६	मरोचिः ।	१७१	मूलम् ।	१४३	यूषः ।	९५
भस्त्रा ।	१५४	मरुत् ।	१०८	मूलः ।	१४३		
भाण्डकम् ।	६३	मलयः ।	८८	मूल्यम् ।	१६७	र	
भीमः ।	८३	मसिः ।	१७१	मृणालम् ।	१४३		
भीरम् ।	९०	मस्तकम् ।	६३	मृणालः ।	१४३	रङ्गः ।	१८७
भुजः ।	४३	मस्तु ।	५८	मृत्युः ।	१७२	रजतम् ।	१६४
भूतः, भूतम् ।		महानसः ।	९६	मृदङ्गः ।	११६	रज्जुः ।	५२
	१७६	मात्रा ।	१५४	मेघः ।	४९	रणम् ।	६८
भृङ्गारम् ।	९२	मानम् ।	७६	मेहः ।	५७	„	१५७
भृत्रः ।	१५५	मानिका ।	१०५	मेहम् ।	१८१	रत्नम् ।	७५
		मार्गणः ।	४३	मेहः ।	१८१	रथः ।	७०
म		मासम् ।	९८	मोदकम् ।	६३	रन्ध्रम् ।	२०
		„	१३०	मौलिः ।	१०९	रविः ।	१०९
मङ्गलम् ।	१४३	मांसः ।	९८			रश्मिः ।	१००
मङ्गलः ।	१४३	मित्रम् ।	९०	य		रसम् ।	९८
मठः ।	११६	मिथुनम् ।	७५	यक्रुत् ।	१६३	रागः ।	१८७
मणिः ।	१७१	विः ।	९५	यज्ञः ।	३९	राजा ।	४८
„	११६	मुकुटम् ।	६५	यत्नः ।	३९	राशिः ।	१०९
मण्डम् ।	१८०	मुखम् ।	१३७	यन्त्रम् ।	९०	रुक्मम् ।	८४
मण्डः ।	१८०	मुञ्जः ।	११०	यवछुरम् ।	१२९	रुधिरम् ।	१३७
„	११२	मुण्डः ।	११२	यवछुरा ।	१२९	रूपम् ।	७८
मद्गु ।	५६	मुनिः ।	१९	यशः ।	१५१	रूप्यम् ।	१६७
मद्गुः ।	५६	मुष्टिः ।	१७१	यष्टिः ।	१७१		
मयम् ।	१६७						

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।
रेणुः । ५२	वर्षः । ९५	वृत्तम् । १६४	शवम्, शवः ।
” १७२	वसनम् । ७६	वृन्दारकम् । १६८	१८०
रेफः । ११६	वसु । ५५	वृषगम् । ६९	शप्यम् । ७८
रोम । १५०	” ५४	वृषलः । १४२	शम्भम् । ९०
ल	वस्तिः । १७१	वृषः । ९३	शालकम् । ६२
	” ११७	वेणिः । ३२	शालमलिः । १७१
ललाटम् । ६५	वस्तु । ५८	वेतनम् । ७५	शामनम् । ७५
लवणम् । ६८	वस्त्रम् । ९०	वैरम् । ९०	शिक्यम् । १६७
लज्जाः । १०६	वंशः । ११३	व्रजम् । १७८	शिक्षण्डः । ११२
लिङ्गम् । ३८	वातः । १११	व्रजः । १७८	शिरीषम् । ९४
लोष्टम् । ६५	वायसः । ९६	व्रणम् । ६९	शिरोरुदः । ४३
लोडम् । १३७	वालम् । १४३	व्रतम् । १६४	शिल्पम् । ७८
लोहितः । १७६	वालः । १४३	व्रातः । १११	शिशिरम् । ९०
व	वासम् । ९८	श	” ९२
वक्त्रम् । १३९	विचित्रम् । ९०	शकम् । १६३	” १२५
” ९०	विटम् । ७९	शकृत । १६३	शोधु । ५६
वक्त्रः । १३९	वित्तम् । १६४	शङ्कुः । १४७	शीलम् । १४३
वज्रम् । ९२	विपिनम् । ७५	शतम् । १४४	शीलः । १४३
वटम् । ६५	विभावनम् । ७६	” १४५	शुक्लम् । ९१
वत्सः । ९६	विमानम् । ७६	शत । १४५	शुक्लत्वम् । १२१
वनम् । १३७	वियत् । १६३	शब्दः । ११४	शुक्लः । १८५
” ७५	विवरम् । १३७	शयनम् । ७६	शुक्लम् । १५७
वप्रः । ९०	विषः । ९५	शरच्छायम् । १२७	शुष्कम् । ६३
वरण्डः । ११२	विषाणम् । ६९	शरम् । १६८	शूर्पम् । ७९
वरत्रा । १५४	विस्तरः । ३७	शरः । ४३	शूलम् । १४३
वर्चस्कम् । ६३	वीटम् । ६५	शरीरम् । ९०	शृङ्गम् । १७७
वर्धम् । १६७	वृक्षः । ९३	शलाका । ३४	शृङ्गारम् । ६५
वर्म । १४८	वृजिनम् । ७५	शल्यः । शल्यम् । १७७	” ९२
			शौक्ल्यम् । १११

लिङ्गानुशासनलक्ष्यसूचिः ।

प्राणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।
मशानम् । ७५	समुद्रः । ४३	सीधुः । १७२	स्थानम् । ७६
मश्रु । ५४	सम्भावनम् । ७६	सीरः । १३८	स्फारम् । ९०
श्राद्धम् । १६५	सरकम् । ६३	सुराः । ४३	स्वर्गः । ४३
धनिशम् । १२९	सरयुः । ५२	सुवर्णम् । ६९	स्वर्णम् । ६९
धम्रम् । ९०	सर्वः । १८८	सूतः । १११	स्वादु । ५४
ष	सत्यम् । १६७	सूत्रम् । ९०	ह
षण्डः । ११२	संग्रामम् । ८५	सूत्रः । १५६	हनुः । ५१
षट् । १८४	संग्रामः । १५९	सेतुः । ५७	हयः । ८६
स	सानुः । ५६	सैन्धवः । १८०	हरीतकी । १६२
सकृत् । १६३	सामग्री । १२१	सैन्यम् । १६७	हर्म्यम् । १६७
सक्थि । १६५	सामर्थ्यम् । १२१	सोपानम् । ७५	हलम् । १३७
सक्तः, सक्तुः । ५९	सारथिः । ११७	सोमः । ८३	हविः । १३४
सख्यम् । १२३	सारम् । ९२	स्तनः । ४३	हव्यम् । १६७
सङ्गः । ११६	सालम् । १४३	स्तम्बः । ११५	हसनम् । ११९
सत्यम् । १६७	सालः । १४३	स्तम्भः । ८०	हसितम् । १२०
समयः । ८६	साहसम् । ९७	स्तम्भः । ८०	हस्तः । १११
समानम् । ७६	सिक्थम् । ७१	स्तम्भः । ८०	हृदयम् । ८७
समीपम् । ७८	सिधम् । ८४	स्तम्भः । ८०	ह्रैमन्तम् । १२५
समुद्रगः । ११६	सीधु । ५६	स्तम्भः । ८०	होमम् । ८५
		स्थलम् । १४१	हृदः । ११४

इति लिङ्गानुशासनलक्ष्यसूचिः समाप्ता :

अथ फिट्सूत्रलक्ष्यसूचिः ।

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।
अ	आतपः । २५	उष्टारः । ६४	कला । २७
अक्षैर्मा दीव्यः । ३५	आरग्वधः । २	ए	कल्याणः । ४२
अङ्गाः । ४१	आरेवतः । २	एकलः । ४८	काकः । ३०
अङ्गुष्ठः । १४	आर्जिः । ५७	एतः । ३३	काम्पिल्यः । ६५
अनुगाधा । १९	आश्लेषा । १९	एव । ८२	कालवालः । ७२
अनूपम् । ५५	आपाढा उप-	एवम् । ८२	काशाः । २७
अन्तर्धा । ५	दधाति । ६८	ओ	काशी । ५७
अपत्यम् । ६७	इ	ओष्ठाविव मधु ।	कादनर्यम् । ७६
अपालङ्कः । २	इक्षुः । ५७	२९	काश्यपः । ५८
अम्बा । २	इन्द्र आशाभ्य-	क	काष्ठा । ५७
अयं वां कृष्णो	स्परि । १८	कनिष्ठ आह चतुरः ।	कुक्कुटः । ४४
अश्विना । १२	इभ्या । ५	२२	कुलटा । ५९
अयुतम् । ५६	उ	कनिष्ठोऽल्पिकः ।	कुलायः । ६२
अरण्यम् । ६७	उत्ता । ६	२२	कुशाः । २७
अर्जुनः । १६	उच्चैः । १	कन्दुकः । ३१	कृकशासः । ४५
अर्धं पिप्पल्याः ।	उत त्वः पश्यन् ।	कन्या । ७६	कृत्तिका नक्षत्रम् ।
३६	७८	कपालः । ६७	२०
अर्धो ग्रामस्य । ३६	उदकम् । १४	कपिकेशः । ७३	कृषिः । ४९
अर्यः । १७	” ५९	कपोलः । ५२	कृष्ण ऋषिः । १२
अशीतिः । ७	उदुम्बरः । ६४	कर्णाभ्यां तुङ्गका-	कृष्णानां ब्रीहो-
आ	उमा । ५७	दधि । २९	गाम् । ११
आङ्गः । ४१	उशोरः । ६७	कर्दमा । ५९	कृष्णो नोनाव ।
			११

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।	लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।
कृष्णो रात्र्यै । ११	ज्येष्ठ आह	ध	पेष्टा । ५७
केकयः । ४७	चमसा । २२	धमनिः । ५६	प्रप्रायस् । ८७
कोलाहलः । ४२	ज्येष्ठः । २२	धान्यम् । ७६	प्रभवति । ८१
क्षत्रिया । ५	ज्येष्ठा । १९	धूम्रजानुः । ७२	प्रभृत्यः । ७
ख	त	न	फ
खल्लरीटः । ४४	तनुः । २४ । २५	नखम् । ६	फलेह्वा । ५
ग	तन्नेमिमृभवो	नभन्तामन्यके	ब
गान्धारिः । ५९	यथा । ८५	समे । ७८	बकः । १४
गुदम् । ४	तरक्षुः । ४३	नासिक्यः । ६५	बलिः । २४ । २५
गुदाभ्यः । ४	तस्य नाक्षः । ३५	नीपम् । ५५	बलीवर्दः । ६४
गेहम् । ३	तालः । ४०	नूनम् । ८२	बंदिष्ठः । ७
गोष्ठजः पशुः । ७०	तित्तिरिः । ४४	न्यङ्कुत्तानः । ७४	बाह्यम् । ५
गोष्ठजो ब्राह्मणः । ७०	तिलाः । २७	प	बिल्वम् । ७७
गौरः । १३	ततो बिल्व उद-	पञ्च । २८	बिल्वः । २३
ग्रामः । ३८	तिष्ठत् । ७७	पटुपटुः । ८६	भ
घ	तिल्यम् । ७६	परिवत्सरः । ७	भक्ष्यम् । ७७
घृतं मिमिक्षे । २१	तिष्यः । २३	पललम् । ४८	म
च	द	पलालः । ६७	मकरः । ५३
च । ८४	दक्षिणः । १०	पाकला । २	” ५७
चञ्चा । ३९	” ८	पादपः । ५५	मधूदकम् । ३०
चत्वारः । २८	दक्षिणो बाहुः । ९	पारावतः । ७१	मलयः । ५३
चत्वारिंशत् । ७	दावांघाटः । ६५	पारेवतः । ५७	मल्लः । ४८
छ	दाशेरः । ६७	पीतद्रुः । ३७	मल्लिका । ४३
छाया । ५	दिवे दिवे । ८७	प्रीधानं मेषम् । ३२	महिषः । ४०
ज	दुःखम् । ६	पुरूरवाः । ६४	महिषो जाया । ६८
जाया । ५	देवरः । ६७	पृथिनः । ३३	माता । २
	द्राक्षा । ५७	पृष्ठम् । १५	माया । ५

लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः । लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः । लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः । लक्ष्याणि । सूत्राङ्काः ।

माषाः ।	४६	वरुणं वो रिशाद-	शाला ।	३	साङ्काशयः ।	६२	
”	२७	सम् ।	३२	शिक्यम् ।	७६	सिमस्मै ।	७९
मुखम् ।	६	वरुढः ।	५७	शिखा ।	६	सिद्धः ।	४०
मुल्लुकेशः ।	७२	वशः ।	१४	शितिः ।	३३	सुखम् ।	६
मुनिः ।	३४	वसन्तः ।	४५	शिशुमारः ।	६४	मुगन्धितेजनाः ।	
मेरुः ।	४०	वा ।	८४	शीतन्या ।	५४		६०
य		वाचा ।	८३	शुकेषु मे ।	३०	सुरूपा ।	२
यथा ।	८५	वासस्तनुते सिम-		शुक्लः ।	१३	सोमः ।	३८
यथा नो अदितिः		स्मै ।	७९	शैवालः ।	६७	स्तरीरुत्वत् ।	७८
करत् ।	८५	वितस्ता ।	५७	श्यामाकाः ।	४६	स्थालीपाकः ।	७२
यामः ।	३८	विपणिः ।	५६	”	६७	स्वसारं त्वा	
र		विश्वो विहाय ।		इयेनो ।	४३	कृण्वै ।	३२
रसना ।	५२	२९		श्रेष्ठः ।	२२	स्वाहा ।	८०
राजमनुष्यः ।	७६	वीर्यम् ।	७७				
राजादनफलम् ।		वृकः ।	३०	स		ह	
	६१	व्यचक्षयत्स्वः ।	७४	सनाथा समा ।			
ल		व्याघ्रः ।	४०	६३		हरिकेशः ।	७३
ललाटम् ।	५०	व्याधिघातः ।	२	सप्ततिः ।	७	हरिणः ।	३३
”	५१	श		समुद्रः ।	२	हरिणी ।	४३
”	५२	शकटिः ।	६९	सरलः ।	३७	हरिम् ।	३३
लाङ्गलीषा ।	६६	शकटी ।	६९	सर्पिः ।	२६	हलीषा ।	६६
व		शतपुष्पा ।	५४	सह ।	८२	हिरण्यम् ।	६७
वदनम् ।	५२	शरावः ।	६७	सागरः ।	२	हृदयम् ।	६७
वनेन वायः ।	२६	शललम् ।	४८				
		शारीरः ।	६७				

इति फिदसूत्रलक्ष्यसूचिः ।

अष्टाध्यायीसूत्राणां सूची ।

अ अ ८।४।६८	अमौ परि० ३।१।१३१	अचि विभाषा ८।२।२१
अंशंहारो ५।२।३९	अप्रख्यायामुसः ५।४।९३	अचि श्नुवानु० ६।४।७७
अकः सवर्णे दीर्घः ६।१।१०१	अप्राद्यत् ४।४।१९६	अचोऽङ्गिति ७।२।११५
अकथितं च १।४।५१	अग्रान्तशुद्धं २।३।१४५	अचोऽन्त्यादि टि १।१।३४
अकर्तरि च० ३।३।१९	अङ्गिभश्च ६।४।१०३	अचो यत् ३।१।९७
अकर्तर्युक्ते पञ्चमी २।३।२४	अङ्ग इत्याद्यौ च ६।१।११९	अचो रहाम्यां ले ८।४।४६
अकर्मकाच्च १।३।२६	अङ्गयुक्तं तिङ् ८।२।९६	अच्चावशक्तौ ६।२।१२७
अकर्मकाच्च १।३।३५	अङ्गस्य ६।४।१	अच्च घेः ७।३।११९
अकर्मकाच्च १।३।४५	अङ्गानि मैत्रेये ६।२।७०	अच्छ गतयथैवदेसु १।४।६९
अकर्मधारये ६।२।१३०	अङ्गाप्रातिलोम्ये ८।१।३३	अच्छत्यन्वव० ५।४।७५
अकृच्छ्रे प्रियस्य० ८।१।१३	अङ्गुलेर्द्विणि ५।४।११४	अजयं हंगतम् ३।१।१०५
अकृतसार्वधातु० ७।४।२५	अङ्गुल्यादि० ५।३।१०८	अजादौ गुण० ५।३।२८
अके जीविकार्थे ६।२।७३	अ च ४।३।३१	अजादेर्द्वितीयस्य ६।१।२
अकेनोर्भविष्य० २।३।७०	अच उपसर्गात्तः ७।४।४७	अजाद्यतष्टाप् ४।१।४
अक्षशलाका० २।१।१०	अचः ६।४।१३८	अजाद्यदन्तम् २।२।३३
अक्षेषु गलदः ३।३।७०	अचः कर्तृयकि ६।१।१९५	अजादिभ्यां थ्यन् ५।१।८
अक्षोऽन्यतरस्याम् ३।१।७५	अचः कर्मकर्तरि ३।१।६२	अजिनान्तस्योत्तर० ५।३।८२
अक्षोऽऽर्शनात् ५।४।७६	अचः परस्मिन् १।१।५७	अजिह्वोश्च ७।३।६०
अगारान्ताद्वृत् ४।४।७०	अचतुरविचतुर० ५।४।७७	अजेर्ध्वजसोः २।४।५६
अगारैकदेशे ३।३।७९	अचश्च १।२।२८	अज्ज्ञानगमां सनि ६।४।१६
अगनीत्प्रेषणे ८।२।९२	अचस्तात्त्वत्थस्य ७।२।६१	अज्ञाते ५।३।७३
अग्नेः स्तुत्स्तोम० ८।३।८२	अचित्तद्विस्तथेनो० ४।२।४७	अज्ञेः पूजयाम् ७।२।५३
अग्नेर्दक् ४।२।३३	अचित्तादेश० ४।३।९६	अज्ञेर्लुक् ५।३।३०
अग्नौ चेः ३।२।९१	अचि र ऋतः ७।२।१००	अज्ञेर्द्वन्द्व्या० ६।१।१७०

अञ्चोऽनपादाने ८।२।४८	अतेः शुनः ५।४।९६	अदोऽनन्ते ३।२।६८
अञ्जेः सिचि ७।२।७१	अतेरकृत्पदे ६।२।१९१	अदोऽनुपदेशे १।४७०
अञ्जनासिकायाः ५।४।११८	अतो गुणे ६।१।९७	अद्भुतरादिभ्यः ७।१।२५
अट्कुण्वाङ् ८।४।२	अतो दीर्घो यञि ७।३।१०१	अङ्गिः संस्कृतम् ४।४।१३४
अङ् गार्ग्यं ७।३।९९	अतो मिस ऐस् ७।१।९	अद्यश्चीनावष्टब्धे ५।२।१३
अणञौ च ४।३।३३	अतोऽम् ७।१।२४	अधःशिरसी पदे ८।३।४७
अणावकर्म १।३।८८	अतो येयः ७।२।८०	अधिकम् ५।२।७३
अणिजोरनार्धं ४।१।७८	अतो रोरप्लुतादप्लुते	अधिकरणवाचिं २।३।६८
अणि नियुक्ते ६।२।७५	६।१।११३	अधिकरणवाचिं २।२।१३
अणिनुणः ५।४।१५	अतो लोपः ६।४।४८	अधिकरणवाचिं ५।३।४३
अणुदित्सवर्णस्य १।१।६९	अतो ल्रान्तस्य ७।२।२	अधिकरणे बन्धः ३।४।४१
अणुगयनादिभ्यः ४।३।७३	अतो हलादेर्लघोः ७।२।७	अधिकरणे शेषेः ३।२।९५
अणो द्वयचः ४।१।१५६	अतो हेः ६।४।१०५	अधिकरणैतावत्त्वे २।४।१५
अणोऽप्रगृह्य ८।४।९७	अत्यन्तसंयोगे च २।१।२९	अधिकृत्य कृते ४।३।८७
अण्कर्मणि च ३।३।१२	अत्र लोपोऽभ्यास ७।४।९८	अधिपरी अनर्थकौ १।४।९३
अणुकुटिलिकायाः ४।४।१८	अत्रानुनासिकः ८।३।२	अधिरीश्वरे १।४।९७
अण्व ५।२।१०३	अत्रिभृगुकुत्स २।४।६५	अधिशीङ्स्था १।४।४६
अण्महिष्यादिभ्यः ४।४।४८	अत्वसन्तस्य ६।४।१४	अधीगर्थद्वयेशां २।३।९२
अत आदेः ७।४।७०	अत्स्मृहृत्वरप्रथं ७।४।९५	अधीष्टे च ३।३।१६६
अत इङ् ४।१।९५	अदः सर्वेषाम् ७।३।१००	अधुना ५।३।१७
अत इनिठनौ ५।२।११५	अदभ्यस्ताब् ७।१।४	अधेः प्रसहने १।३।३३
अत उत्सार्ध ६।४।११०	अदर्शनं लोपः १।१।६०	अधेरुपरिस्थम् ६।२।१८८
अत उपधायाः ७।२।११६	अदस औ छं ७।२।१०७	अध्ययनतोऽवि २।४।९
अत एकहल् ६।४।१२०	अनसो मात्र १।१।१२	अध्यर्धपूर्वं ५।१।२८
अतः कृकमि ८।३।४६	अदसोऽसेर्दीदु ८।२।८०	अध्यायन्यायो ३।३।१२२
अतश्च ४।१।१७७	अदिप्रभृतिभ्यः २।४।७२	अध्यायानुवाक ५।२।६८
अतिप्रह्लाव्यथन ५।४।४६	अदूरभवश्च ४।२।४०	अध्यायिन्यदेश ४।४।७१
अतिथेर्भ्यः ५।४।२६	अदेङ् गुणः १।१।२	अध्यायेष्वेवर्धेः ४।३।६९
अतिरतिक्रमणे च १।४।९५	अदो जगिधर्त्यसि २।४।३६	अध्वनो यत्त्वौ ५।२।१६
अतिशायने ५।३।५५		

अध्वर्युकषाय० ६।२।१०	अनुबलंगामी ५।२।१५	अनुवादे चरणानाम् २।४।३
अध्वर्युकुर० २।४।४	अनुदात्तं सर्वम० ८।१।१८	अनुविपर्यभिनि० ८।१।७२
अन् ६।४।१६७	अनुदात्तङितः १।३।१२	अनुशक्तिकादीनां ७।३।२०
अन उपधालोपि० ४।१।२८	अनुदात्तं च ८।१।३	अनुस्वारस्य ८।४।२८
अनङ् सौ ७।१।९३	अनुदात्तं पद० ६।१।१५८	अनुप्याहन्तर्ये ४।१।१०४
अनचि च ८।१।४७	अनुदात्तं प्रश्ना० ८।२।१००	अनेकमन्यपदाथे २।२।२४
अनत्यन्तगतौ कात् ५।४।४	अनुदात्तस्य च ६।१।१६१	अनेकालिशतः १।१।२५
अनत्याधान० १।४।७५	अनुदात्तस्य चर्दुप० ६।१।२९	अनो नुद् ८।२।१६
अनद्यतने लङ् ३।२।१११	अनुदात्तादेरञ् ४।२।४४	अनो बहुभ्योः ४।१।१२
अनद्यतने लृट् ३।३।१५	अनुदात्तादेश्व ४।३।१४०	अनो भावकर्म० ६।२।१५०
अनद्यतने हिल् ५।३।२१	अनुदात्ते च ६।१।१९०	अनोरकर्मकात् १।३।४९
अनन्तावसथ० ५।४।२३	अनुदात्ते च कु० ६।१।१२०	अनोरप्रधानः ६।२।२८५
अनन्त्यस्यापि ८।२।१०५	अनुदात्तेतश्च ३।२।१४९	अनोदमायः २।३।२४
अनभिहिते २।३।१	अनुदात्तोपदेशवन० ६।४।३७	अनो कर्मणि ३।२।१००
अनवक्लृप्त्यमर्ष० ३।३।१४५	अनुदात्तौ छन्पितौ ३।१।४	अन्तः ६।२।९२
अनद्व ५।४।१०८	अनुनासिकस्य ६।४।१५	अन्तः ६।२।१४३
अनसन्तान्नपुं० ५।४।१०३	अनुनासिकात् ८।३।४	अन्तः ६।२।१७५
अनाप्यकः ७।२।११२	अनुपदसर्वान्नाया० ५।२।१९	अन्तः ८।४।२०
अनिगन्तोऽञ्चतौ ६।२।५२	अनुपद्यन्वेष्टा ५।२।९०	अन्तःपूर्वपदाह्वञ् ४।३।६०
अनिते ८।४।१९	अनुपराभ्यां कृजः १।३।७९	अन्तः बहियोगो० १।१।३६
अनिदितां हल० ६।४।२४	अनुपसर्गाज्ज्ञः १।३।७६	अन्तरदेशे ८।४।२४
अनुकम्पायाम् ५।३।७६	अनुपसर्गात्कुल्ल० ८।२।५५	अन्नरपरिग्रहे १।४।६५
अनुकरणं चानिति-१।४।६२	अनुपसर्गाद्वा १।३।४३	अन्तरान्तरेण युक्ते २।३।४
अनुकाभिका० ५।२।७४	अनुपसर्गाह्लिप् ३।१।१३८	अन्तर्वर्तो देशे ३।३।७८
अनुगवमायामे ५।४।८३	अनुपसर्जनात् ४।१।१४	अन्तर्धी येनादर्शन० १।४।२८
अनुगादिनष्टक् ५।४।१३	अनुप्रतिगृणश्च १।४।१	अन्तर्वह्निभ्यां० ५।४।११७
	अनुप्रवचनादि० ५।१।१११	अन्तर्वत्पति० ४।१।३२
	अनुब्राह्मणादिनिः ४।२।६३	अन्तश्च ६।२।१८०
	अनुर्यत्समया २।१।१५	
	अनुर्लक्षणे १।४।८४	

अन्तश्च तथै ६।१।२००	अपरस्परः ६।१।१४४	अभिनिविशश्च १।४।४७
अन्तात्यन्ताध्व० ३।२।४८	अपरिमाणविस्ता० ४।१।२२	अभिनिष्कामति ४।३।८६
अन्तादिवच्च ६।१।८५	अपरिहृताश्च ७।२।३२	अभिनिप्तः स्तनः ८।३।८६
अन्तिकवाद्योर्नद० ५।३।६३	अपरोक्षे च ३।२।११९	अभिप्रत्यतिभ्यः १।३।८०
अन्तोदात्तादु० ६।१।१६९	अपवर्गे तृतीया २।३।६	अभिरभागे १।४।९१
अन्तोऽवत्याः ६।१।२२०	अपस्कारो रथ० ६।१।१२९	अभिविधौ भाव ३।३।४४
अन्त्यात्पूर्वं बह्वः ६।२।८३	अपस्पृधेयामा० ६।१।३६	अभिविधौ संपदा ५।४।५३
अन्नाणः ४।२।८५	अपह्वे ज्ञः १।३।४४	अभेर्मुखम् ६।२।१८५
अन्नेन व्यञ्जनम् २।१।३४	अपाच्च ६।२।१८६	अभेश्चाविदुर्धे ७।२।२५
अन्यतो ङीष् ४।१।४०	अपाच्चतुष्पा० ६।१।१४२	अभ्यमित्राच्छ च ५।२।१७
अन्यथैर्बकथमि० ३।४।२७	अपदाने चाहीय० ५।४।४५	अभ्यस्तस्य च ६।१।३३
अन्यपदार्थं च २।१।२१	अपादाने पञ्चमी २।३।३८	अभ्यस्तानामा० ६।१।१८९
अन्यारादितरै २।३।२९	अपादाने परी० ३।४।५२	अभ्यासस्यासवर्णे ६।४।७८
अन्येभ्योऽपि ३।२।१७८	अपाद्वदः १।३।७३	अभ्यासाच्च ७।३।५५
अन्येभ्योऽपि ३।३।१३०	अपिः पदार्थसं० १।४।९६	अभ्यासे चर्च ८।४।५४
अन्येभ्योऽपि ३।२।७५	अपूर्वपदादन्य० ४।१।१४०	अभ्युत्सादयांप्र० ३।१।४२
अन्येषामपि ६।३।१३७	अपृक्त एकाल् १।२।४१	अमनुष्यकृत् के च ३।२।५३
अन्येष्वपि ३।२।१०१	अपे क्लेशतमसोः ३।२।५०	अमहन्नव नगरे ६।२।८९
अन्वच्यानुलोम्ये ३।४।६४	अपे च लघः ३।२।१४४	अमावस्यदन्य० ३।१।१२२
अन्ववतसाद्रहसः ५।४।८१	अपेतापोढमुक्ता० २।१।३८	अमावास्याया वा ४।३।३०
अपगुरो णमुलि ६।१।५३	अपोनप्त्रपांनप्तु० ४।२।२७	अमि पूर्वः ६।१।१०७
अपघनोऽङ्गम् ३।३।८१	अपो भि ७।४।४८	अमु चच्छन्दसि ५।४।१२
अपचितश्च ७।२।३०	अप्त्नुत्तृच्छ्वस्तु० ६।४।११	अमूर्धमस्तका० ६।३।१२
अपत्यं पौत्र० ४।१।१६२	अप्पूणीप्रमा० ५।४।११६	अमैवाव्ययेन० २।२।२०
अपथं नपुंसकम् २।४।३०	अ प्रत्ययात् ३।३।१०२	अमो मश् ७।१।४०
अपदातौ सा० ४।२।१३५	अप्लुतवदुपस्थिते ६।१।१२९	अम्रखरवरित्यु० ८।२।७०
अपदान्तस्य मूर्ध० ८।३।५५	अभाषितपुंस्काच्च ७।३।४८	अम्बाम्बगोभू० ८।३।९७
अपपरिबहिरञ्चवः २।१।१२	अभिजनश्च ४।३।९०	अम्बार्धनद्यो० ७।३।१०७
अपपरी वर्जने १।४।८८	अभिजिद्विद्वन् ५।३।११८	अम संबुद्धौ ७।१।९९
अपमित्ययाचित्वा० ४।४।२१	अभिज्ञावचने ३।२।११२	अयःशूलदण्डा० ५।२।७६

अष्टाध्यायीसूत्रा-सूची ।

अयङ् यि द्विति ७।४।२२	अलुगुत्तरपदं ६।३।१	अव्यक्तानुकरणं ६।१।९८
अयनं च ८।४।२५	अलोऽन्त्यस्य १।१।२२	अव्यक्तानुकरणां ७।४।२७
अयस्मयादीनि १।४।२०	अलोऽन्त्यात्पूर्वं १।१।५५	अव्ययं विभक्तिः २।१।५
अयामन्तालवाग्येः ६।४।२२	अल्पाख्यायाम् ७।४।२३	अव्ययत्वान्न २।१।७१
अरण्यान्मनुष्ये ४।२।१२१	अल्पाक्षरान् २।२।३४	अव्ययात्स्य ४।२।१०४
अरिष्टगोडपूर्वं च ६।२।१००	अल्पे ७।३।८०	अव्ययादाष्टस्य २।४।८२
अरुद्विषद्वजन्तस्य ६।३।३७	अलङ्घ्योऽनः ६।४।१३४	अव्ययीभावः २।१।५
अरुर्मनश्चक्षुश्च ५।४।२१	अवक्रयः ४।४।२०	अव्ययीभावश्च १।४।४१
अर्तिपिपत्योश्च ७।४।७७	अवक्षेपणे कन् ७।३।९२	अव्ययीभावश्च २।४।१८
अर्तिलघुसूचनं ३।२।१८४	अवङ् स्फोटो ६।१।१२३	अव्ययीभावाच्च ४।४।२९
अर्तिहोवलीरी ७।३।३६	अवचक्षे च ३।४।१५	अव्ययीभावं चाः ६।३।८१
अर्थवदधातुरं १।२।४५	अवघण्ययवयो ३।१।१०१	अव्ययीभावं दारः ५।४।१०७
अर्थे ६।२।४४	अवपथासि च ६।१।१२१	अव्यये यथामिद्रेताः
अर्थे विभाषा ६।३।१००	अवयवाद्भतोः ७।३।११	३।४।२९
अर्द्धः संनिविभ्यः ७।२।२४	अवयवे च ४।३।१३५	अव्यादवद्यादवः ६।१।११६
अर्धं नपुंसकम् २।२।२	अवयसि टंश्च ५।१।८४	अशनादोऽन्यथः ७।४।३४
अर्धर्वाः पुंसि च २।४।३१	अवयाः इवेतवाः ८।२।६७	अशब्दे यत्खावः ४।३।६४
अर्धाच्च ५।४।१००	अवसमन्वेभ्यः ५।४।७९	अशाला च २।४।२४
अर्धात्परिमाणस्य ७।३।२६	अवाचालम्बनां ८।३।६८	अशनोतेश्च ७।४।७२
अर्धाद्यत ४।३।४	अवात्कुटारश्च ५।२।३०	अश्वक्षीरवृषपलवगाः ७।१।२१
अर्मे चावर्णं द्वयच् ६।२।९०	अवाद्ग्रः १।३।२१	अश्वपत्यादिभ्यश्च ४।१।८४
अर्यः स्वामिः ३।१।१०३	अवारपारात्यः ५।२।११	अश्वस्येकाहगमः ५।२।१९
अर्वणस्त्रसावः ६।४।१२७	अवृद्धादपि बहुः ४।२।१२५	अश्ववस्यात् ७।२।३७
अर्शआदिभ्योः ५।२।१२७	अवृद्धाभ्यो नदीः ४।१।११३	अश्वोदिभ्यः कल् ४।१।११०
अर्हः ३।२।१२	अवेः कः ५।४।२८	अशिदमानण् ४।४।१२६
अर्हः प्रशंसाम् ३।२।१३३	अवे ग्रहो वर्षः ३।३।५१	अषडक्षशित्तंवलं ५।४।७
अर्हं कृत्यतृचश्च ३।३।६९	अवे तृस्त्रोर्ध्वञ् ३।३।१२०	अषष्टयतृतीयास्थः ६।३।९९
अलंकृन्निराकृ ३।२।१३६	अवे यत्रः ३।२।७२	अष्टन आ विभक्तौ ७।२।८४
अलंखल्वोः ३।४।१८	अवोदैर्धोक्प्रश्नश्च ६।४।२९	अष्टनः संज्ञायाम् ६।३।१२५
	अवोदोनियः ३।३।२६	अष्टनो दीर्घात् ६।१।१७२

अष्टाभ्य औश्रु ७।१।२१
 असंयोगालिल्य १।२।९
 असंज्ञायां तिल ४।२।१४९
 असमासे निष्का ० ९।१।२०
 अ सांप्रतिके ४।३।९
 असिद्धवदनाभाब ६।४।२२
 अक्षुरस्य स्वम् ४।४।१२३
 असूर्यललाटयोर्द ० ३।२।३६
 अस्तं च १।४।६८
 अस्ताति च ९।३।४०
 अस्तिनास्ति ० ४।४।६०
 अस्तिस्त्विवोऽप्युक्ते ७।३।९६
 अस्तेर्भूः २।४।९२
 अस्थिदधिसक्थ्य ० ७।१।७९
 अस्मदो द्वयोश्च १।२।९९
 अस्मद्युत्तमः १।४।१०७
 अस्मायामेघा ० ९।२।१२१
 अस्य चवौ ७।४।३२
 अस्यतितृषोः ३।४।९७
 अस्यतिवक्तिख्या ० ३।१।९२
 अस्यतेस्थुक् ७।४।१७
 अस्वाङ्गपूर्वपदाद्वा ४।१।९३
 अहः सदैकदेश ० ९।४।८७
 अहंशुभमोर्युस् ९।२।१४०
 अहन् ८।२।६८
 अहीने द्वितीया ६।२।४७
 अहेतिविनियोगे च ८।१।६१
 अहो च ८।१।४०
 अहृष्टखोरेव ६।४।१४५

अहोऽह एतेभ्यः ९।४।८८

आ

आकढारादेका संज्ञा १।४।१०
 आकर्षात्षल् ४।४।९
 आकर्षादिभ्यः कन् ९।२।६४
 आकालिकडा ० ९।१।११४
 आकन्ददृष्ट ४।४।३८
 आक्रोशे च ६।२।१९८
 आक्रोशे नञ्यनिः ३।३।११२
 अक्रोशेऽवन्योर्ग्रहः ३।३।४५
 आ क्वेस्त ० ३।२।१३४
 आख्यातोपयोगे १।४।२९
 आगवीनः ९।२।१४
 आगस्त्यकौण्डि ० २।४।७०
 आप्रहायण्यश्च ० ४।२।२२
 आङ उद्गमने १।३।४०
 आङि चापः ७।३।१०९
 आङि ताच्छील्ये ३।२।११
 आङि युद्धे ३।३।७३
 आङो दोऽनास्य ० १।३।२०
 आङो ना ० ७।३।१२०
 आङोऽनुनासि ० ६।१।१२६
 आङो यमहनः १।३।२८
 आङो यि ७।१।६९
 आङ् मर्यादाभि ० २।१।१३
 आङ् मर्यादावचने १।४।८९
 आङ्माङोश्च ६।१।७४

आ च द्वौ ६।४।११७
 आचार्योपसर्जन ० ६।२।१०
 आचार्योपसर्जन ० ६।२।३६
 आच्छीनद्योर्नुम् ७।१।८०
 आज्ञासेरसुक् ७।१।९०
 आज्ञायिनि च ६।३।९
 आटश्च ६।१।९०
 आडजादीनाम् ६।४।७२
 आडुत्तमस्य पिच ३।४।९२
 आढकाचितपात्रा ० ९।१।९३
 आढयसुभगस्थूल ० ३।२।९
 आण् नद्याः ७।३।११२
 आत ऐ ३।४।९९
 आत औ णलः ७।१।३४
 आतः ४।४।११०
 आतश्चोपसर्गे ३।१।१३६
 आतश्चोपसर्गे ३।३।१०६
 आतो ङितः ७।२।८१
 आतोऽटि नित्यम् ८।३।३
 आतो धातोः ६।४।१४०
 आतोऽनुपसर्गे कः ३।२।३
 आतो मनिन् ० ३।२।७४
 आतो युक् चिण् ० ७।३।३३
 आतो युच् ३।३।१२८
 आतो लोप इति च ६।४।६४
 आत्मनश्च ६।३।६
 आत्मनेपदेऽवनतः ७।१।९
 आत्मनेपदेऽव ० २।४।४४
 आत्मनेपदेऽवन्य ० ३।१।९४

आत्ममाने खश्च ३।२।८३
 आत्माध्वानौ खे ६।४।६९
 अथर्वणिकस्येक ० ४।३।६३
 आदरानादरयोः १।३।३३
 आदाचार्याणाम् ७।३।४९
 आदिः प्रत्येनसि ६।२।२७
 आदिः सिचो ० ६।१।१८७
 आदिकर्मणि क्तः ३।४।७१
 आदितश्च ७।२।१६
 आदिरन्त्येन १।१।७१
 आदिरुदात्तः ६।२।६४
 आदिर्जिदुडवः १।३।५
 आदिर्णमुल्यन्यत ० ६।१।१९
 आदिश्चिहणा ० ६।२।२२५
 आहगमहनजनः ३।२।१७१
 आदेः परस्य १।१।५४
 आदेच उपदेशे ० ६।१।४५
 आदेशप्रत्यययोः ८।३।५९
 आह गुणः ६।१।८७
 आद्यन्तवदेकस्मिन् १।१।२१
 आद्यन्तौ टकितौ १।१।४६
 आद्युदात्तं द्वय ० ६।२।११९
 आद्युदात्तश्च ३।१।३
 आधारोऽधिकरणम् १।४।४५
 आनङृतो द्वन्द्वे ६।३।२५
 आनाद्योऽनित्ये ३।१।१२७
 आनि लोट् ८।४।१६
 आने मुक् ७।२।८२
 आन्महतः ६।३।४६

आपत्यस्य च ६।४।१५१
 आपो जुपागो ० ६।१।११८
 आपोऽन्यतर ० ७।४।५५
 आप्लज्यधामीन् ७।४।५५
 आप्रपदं प्राप्नोति ५।२।८
 आवाये च ८।१।१०
 आभीक्ष्ये गमुल्व ३।४।२२
 आम एकान्तर ० ८।१।३५
 आमः २।३।८१
 आमन्त्रितं पूर्वम ० ८।१।७२
 आमन्त्रितस्य च ६।२।१९८
 आमन्त्रितस्य च ८।२।१९
 आमि सर्वेन स्त्रः ७।१।२२
 अमेतः ३।४।९०
 अम्प्रत्यय त्त ० १।३।६३
 अन्नेदितं भर्त्सने ८।२।९५
 आयनेयीनीयियः ७।१।२
 आयादय आर्थ ० ३।१।३१
 आयुक्कुशला ० २।३।४०
 आयुधजीविभ्यः ४।३।९१
 आयुधजीवि ० ५।३।११४
 आयुधाच्छ च ४।४।१४
 आरगुदीचाम् ४।१।१३०
 अर्धधातुकं शेषः ३।४।११४
 अर्धधातुकस्ये ० ७।२।३५
 अर्धधातुके २।४।३५
 अर्धधातुके ६।४।४६
 आर्यो ब्राह्मणकु ० ६।२।५८
 आर्हादिगोपुच्छ ० ६।१।१९
 आलजाटचौ ५।२।१२५

आवध्याच्च ४।१।७२
 आवश्यकप्रथम ० ३।३।१७०
 आवस्यत्तष्टल् ४।४।७४
 आशंसायां ३।३।१३२
 आशंसावचने ३।३।१३४
 आशङ्कावाचने ० ६।२।२१
 आशितः कर्ता ६।२।२०७
 आशितं भुवः ३।२।४५
 आशिपि च ३।१।१२०
 आशिपि नाथः २।३।२५
 आशिपि लिङ् ० ३।३।१७३
 आशिपि हनः ३।२।५५
 आश्चर्यननित्ये ६।१।१४७
 आश्चर्ययुज्या वुञ् ४।३।४५
 आमन्दीवदृष्टी ० ८।२।१२
 आ सर्वेनाम्नः ६।३।९१
 आस्युवपिरिपि ० ३।१।१२६
 आमपदं प्रतिष्ठा ० ६।१।१४६
 आहम्यः ८।२।३०
 आहि च द्वे ५।३।३७
 आहो उताहो ८।१।४९

इ

इकः काशे ६।३।१२३
 इकः सजि ६।३।१३४
 इको गुणवृद्धी १।१।३
 इको झल् १।२।९
 इको यणचि ६।१।७७
 इको वहेऽपीलो ० ६।३।१२१
 इकोऽसवर्णेशाक ० ६।१।१२७
 इको हस्वोऽङ्गयो ० ६।३।६१
 इगन्तकालपाल ० ६।२।२९

इगन्ताच्च लघु० ५।१।१३१	इतश्च लोपः ३।४।९६	इरयो रे ६।४।७६
इगुपधज्ञाप्रीकिरः ३।१।१३५	इतश्चानिजः ४।१।१२२	इरितो वा ३।१।५७
इग्यणः संप्रसारणम् १।१।४५	इतोऽत्सर्वनाम० ७।१।८६	इवे प्रतिकृतौ ५।३।९६
इडश्च २।४।४८	इतो मनुष्यजातेः ४।१।६५	इषुगमियमां छः ७।३।७७
इडश्च ३।३।२१	इत्थंभूतलक्षणे २।३।२१	इष्टकेषीका० ६।३।६५
इड्धार्योः ३।२।१३०	ऐत्थंभूतेन ६।२।१४९	इष्टादिभ्यश्च ५।२।८८
इच्च एकाचोऽम्प्र० ६।३।६८	इदंकिमोरीशकी ६।३।९०	इष्टोनमिति च ७।१।४८
इचकर्मव्यतिहारे ५।४।१२७	इदन्तो मसि ७।१।४६	इष्टस्य यिट् च ६।४।१५९
इच्छा ३।३।१६०	इदम् इयू ५।३।३	इष्टस्यकान्तात्कः ७।३।५१
इच्छार्थेभ्यो० ३।३।१६०	इदमस्थमुः ५।३।२४	इष्टलोः सामर्थ्ये ८।३।४४
इच्छार्थेषु लिङ्० ३।३।१५७	इदमोऽन्वादेशे० २।४।३२	इस्मन्त्रन्किषु च ६।४।९७
इजादेः सनुमः ८।४।३२	इदमो मः ७।२।१०८	ई प्राध्मोः ७।४।३१
इजादेश्च गुह्यमतो० ३।१।३६	इदमोर्द्वि ५।३।१६	ई च खनः ३।१।१११
इजः प्राचाम् २।४।६०	इदमो हः ५।३।११	ई च गणः ७।४।९७
इजश्च ४।२।११२	इदितो नुमधातोः ७।१।५८	ई च द्विवचने ७।१।७७
इट ईटि ८।२।२८	इदुदुपधस्य चा० ८।३।४१	ईडजनोर्ध्वे च ७।२।७८
इटोऽत् ३।४।१०६	इदुझयाम् ७।३।११७	ईडवन्दवृशंसदुङां० ६।१।७८
इट सनि वा ७।२।४१	इदोऽय् ण्सि ७।२।१११	ईदग्नेः सोमवरुण० ६।३।२७
इडत्यतिव्ययती० ६।२।६६	इदु गोण्याः १।२।५०	ईदासः ७।२।८३
इडाया वा ८।३।५४	इदरिद्रस्य ६।४।१४४	ईदूतौ च सप्तम्यर्थे १।१।१९
इणः षः ८।३।३९	इद वृद्धौ ६।३।२८	ईदूदेह द्विवचनं १।१।११
इणः षीष्टंलुङ्० ८।३।७८	इन लित्रयाम् ५।४।१५२	ईद्यति ६।४।६५
इणो गा लुङि २।४।४५	इनच्छिपटच्चिकचि ५।२।३३	ईयसश्च ५।४।१५६
इणो यण् ६।४।८१	इनण्यनपत्ये ६।४।१६४	ईवत्याः ६।१।२२१
इणकोः ८।३।५७	इनित्रकट्यश्च ४।२।५१	ईशः से ७।२।७७
इणनशजिसर्ति० ३।२।१६३	इन्द्रवरुणभवशर्द० ४।१।४९	ईश्वरे तोष्ठन्कसुनौ ३।४।१३
इणिनष्टायाम् ७।२।४७	इन्द्रियमिन्द्रलिङ्ग० ५।२।९३	ईषदकृता २।२।७
इतराभ्योऽपि ५।३।१४	इन्द्रे च ६।१।१२४	ईषदन्यतरस्याम् ६।२।५४
इतरेतरान्योन्यो० १।३।१६	इन्धिभवतिभ्यां च १।२।६	ईषदर्थे ६।३।१०५
इतश्च ३।४।१००	इन्हन्पूर्वार्थम्णां ६।४।१२	ईषदसमासौ कल्प० ५।३।६७

ईषदुःसु कृ० ३।३।१२६	उत्परस्यातः ७।४।८८	उद्विभ्यां काकु० २।४।१४८
ई हल्यघाः ६।४।११३	उत्सादिभ्योञ् ४।१।८६	उद्विभ्यां तपः १।३।२७
ई३ वाक्वर्म० ६।१।१३०	उद ईम् ६।४।१३९	उन्नयोर्घः ३।३।२९
उ	उदः स्थास्तम्भोः ८।४।६१	उपकादिभ्योः २।४।३९
उगवादिभ्यो यत् ५।१।२	उदकस्योदः सं० ६।३।५७	उपज्ञ आश्रये ३।३।८५
उगितश्च ४।१।६	उदकेऽकेवले ६।२।९६	उपज्ञानूत्कर्णोः ४।३।४०
उगितश्च ६।३।४५	उदक्व विपाशः ४।२।७४	उपज्ञाने ४।३।११५
उगिदचां सर्व० ७।१।७०	उदङ्कोऽनुदके ३।३।१२३	उपज्ञोपकर्म तदाः २।४।२१
उग्रपश्येर्मद० ३।२।३७	उदन्वानुदधौ च ८।२।१३	उपदेशस्मृतायां ३।४।४७
उच्चैरुदात्तः १।२।२९	उदराद्वृगाद्यने ५।२।६७	उपदेशेऽजनुनासिः १।३।२
उच्चैस्तत्रां वा १।२।३५	उदराद्वेषुषु ६।२।१०७	उपदेशेऽजतः ७।२।६२
उजः १।१।१७	उदश्चरः सकर्म० १।३।२३	उपधायां च ८।२।७८
उजि च पदे ८।३।२१	उदश्चितोऽन्यतर० ४।२।१९	उपधायाश्च ७।१।१०१
उञ्छति ४।४।३२	उदात्तयणो० ६।१।१७४	उपपदमतिङ् २।२।१९
उञ्छादीनां च ६।१।१६०	उदात्तस्वरित० १।२।४०	उपपराभ्याम् १।३।३९
उणादयो बहुलम् ३।३।१	उदात्तस्वरितः ८।२।४	उपमानं शब्दार्थ० ६।२।८०
उतश्च प्रत्यया० ६।४।१०६	उदात्तादनुदात्त० ८।४।६६	उपमानाच्च २।४।१३७
उताप्योः सम० ३।३।१५२	उदि कूले रुजि० ३।१।३१	उपमानादप्रागिषु ५।४।९७
उतो वृद्धिर्लुकि ७।३।८९	उदि ग्रहः ३।३।३५	उपमानादाचारे ३।१।१०
उत्क उन्मनाः ५।२।८०	उदितो वा ७।३।५६	उपमानानि सा० २।१।२५
उत्करादिभ्यश्छः ४।२।९०	उदि श्रयतिर्यौति० ३।३।४९	उपमाने कर्मणि च ३।४।४५
उत्तमैकाभ्यां च ५।४।९०	उदीचां वृद्धा० ४।१।१५७	उपमितं व्याघ्रा० २।१।५६
उत्तरपथेनाह० ५।१।७७	उदीचामातः ७।३।४६	उपरिस्त्रिदा० ८।२।१०२
उत्तरपदवृद्धौ ६।२।१०५	उदीचामिन् ४।१।१५३	उपर्यध्यधसः सा० ८।१।७
उत्तरपदस्य ७।३।१०	उदीचां माडो० ३।२।१९०	उपर्युपरिष्टाम् ५।३।३१
उत्तरपदादिः ६।२।१११	उदीच्यग्रामाच्च ४।२।१०९	उपसंवादाशङ्कयोश्च ३।४।८
उत्तरमृगपूर्वाच्च ५।४।९८	उदुपधाङ्गावादि० १।२।२१	उपसर्गप्रादुभ्यां ८।३।८७
उत्तराच्च ५।३।३८	उदोऽनूर्ध्वकर्मणि १।३।२४	उपसर्गव्यपेतं च ८।१।३८
उत्तराधरदक्षिण० ५।३।३४	उदोऽप्यपूर्वस्य ७।१।१०२	उपसर्गस्य ६।३।१२२
	उद्वनोऽत्याधानम् ३।३।८०	उपसर्गस्यायतौ ८।२।१९

उपसर्गाः क्रिया० १।४।९९
 उपसर्गाच्च १।४।११९
 उपसर्गाच्चन्द० १।१।११८
 उपसर्गात्बलवज्रोः ७।१।६७
 उपसर्गात्छनोति० ८।३।६५
 उपसर्गात्स्वाङ्ग० ६।२।१७७
 उपसर्गादध्वनः १।४।८५
 उपसर्गादसमासे० ८।४।१४
 उपसर्गादिति धातौ ६।१।९१
 उपसर्गाद्धस्व० ७।४।२३
 उपसर्गाद्दुलम् ८।४।२८
 उपसर्गो घोः क्रिः ३।३।९२
 उपसर्गो च संज्ञा० ३।२।९९
 उपसर्गोऽङ् ३।३।९९
 उपसर्गो रुवः ३।३।२२
 उपसर्जनं पूर्वम् २।२।३०
 उपसर्गो काल्या ३।१।१०४
 उपाच्च १।३।८४
 उपाजेऽन्वाजे १।४।७३
 उपात्प्रतियत्न० ६।१।१३९
 उपात्प्रशंसायाम् ७।१।६६
 उपाद् द्वयज्जि० ६।२।१९४
 उपाद्यमः स्वकरणे १।३।९६
 उपाधिभ्यां त्यक० १।२।३४
 उपान्मन्त्रकरणे १।३।२५
 उपान्वध्याहसः १।४।४८
 उपेयिवानना० ३।२।१०९
 उपोत्तमं रिति ६।१।२१७
 उपोऽधिके च १।४।८७
 उप्ले च ४।३।४४

उभययर्क्षु ८।३।८
 उभयप्राप्तौ कर्मणि २।३।६६
 उभादुदात्तो १।२।४४
 उभे अभ्यस्तम् ६।१।९
 उभे घनस्पत्या० ६।२।१४०
 उभौ साम्यासस्य ८।४।२१
 उमोर्णयोर्वा ४।३।१५८
 उरःप्रभृतिभ्यः १।४।१५१
 उरन् रपरः १।१।५१
 उरत् ७।४।६६
 उरसोऽण्व ४।४।९४
 उरसो यच्च ४।३।११४
 उर्कञ् ७।४।७
 उश्च १।२।१२
 उषविदजागृ० ३।१।३८
 उषासोषसः ६।३।३१
 उष्ट्रः सादिवा० ६।२।४०
 उष्ट्राद् बुञ् ४।३।१५७
 उत्स्यपदान्तात् ६।१।९६

ऊ

ऊकालोऽङ्गस्व० १।२।२७
 ऊङुत्तः ४।१।६६
 ऊडिदंपदादयप् ० ६।१।१७१
 ऊतियूतिजूतिसा० ३।३।९७
 ऊदनार्दशे ६।३।९८
 ऊदुपधाया० ६।४।८९
 ऊयसोऽनह् १।४।१३१
 ऊनार्थकलहं० ६।२।१५३
 ऊरुत्तरपदादौपम्ये ४।१।६९

ऊर्गाया युस् १।२।१२३
 ऊर्गोतर्विभाषा ७।२।६
 ऊर्गोतर्विभाषा ७।३।९०
 ऊर्वादिभाषा १।४।१३०
 ऊर्वे शुषिपूरोः ३।३।४४
 ऊर्वादिचिचिडाचश्च १।४।६१
 ऊषष्टविमुष्क० १।२।१०७
 ऊं १।१।१८

क

कक्पूरब्धूःपथा० १।४।७४
 कचः शे ६।३।५५
 कचि तनुधम० ६।३।१३३
 कच्छयूताम् ७।४।११
 कणमाधमर्ण्यं ८।२।६०
 कत उत् ६।१।१११
 कतश्च ७।४।९२
 कतश्च संयोगादेः ७।२।४३
 कतश्च संयोगा० ७।४।१०
 कतश्छन्दसि १।४।१५८
 कतश्छञ् ४।३।७८
 कतेरीयह् ३।१।२९
 कतो डिसर्वना० ७।३।११
 कतोऽञ् ४।४।४९
 कतो भारद्वाजस्य ७।२।६३
 कतोरण् १।१।१०५
 कतो विद्यायोनि० ६।३।२३
 कत्यकः ६।१।१२८
 कत्विग्दष्टक्ञ् ३।२।५९
 कत्त्व्यवास्तव्य० ६।४।१७५

क्रदुपधाच्चाक्त्वं ३।१।११०
क्रदुशनस्पुहृदं ७।१।९४
क्रदशोऽङि गुगः ७।१।१६
क्रद्धनोः स्ये ७।२।७०
क्रन्नेभ्यो ङीप् । ४।१।९
क्रषभोपानहो ० ९।१।१४
क्रष्यन्वक् ० ४।१।११४
क्रइलोपर्यत् ३।१।१२४

क्र

क्रत इद्धातोः ७।१।१००
क्रदोरप् ३।३।९७

ए

एकः पूर्वपरयोः ६।१।८४
एकगोपूर्वाङ्गिन् ० ९।२।११८
एकतद्धिते च ६।३।६२
एकधुराल्लुक्च ४।४।७९
एकं बहुव्रीहिवत् ८।१।९
एकवचनं संबुद्धिः २।३।४९
एकवचनस्य च ७।१।३२
एकविभक्ति चां १।२।४४
एकशालायाष्टत्र ० ९।३।१०९
एकश्रुति दूरात् ० १।२।३३
एकस्य सकृच्च ९।४।१९
एकहलादौ पूरं ६।३।९९
एकाच उपदेशे ० ७।२।१०
एकाचो द्वे प्रथम ० ६।१।१
एकाचो बशो ० ८।२।३७
एकाच्च प्राचाम् ९।३।९४
एकाजुत्तरपदे णः ८।४।१२

एकादाकिनिच्चास ० ९।३।२२
एकादिश्चैकस्य ६।४।७६
एकादेश उदात्ते ० ८।२।९
एकाद्वो ष्यमु ० ९।३।४४
एकान्याभ्यां ८।१।६९
एको गोत्रे ४।१।९३
एङ् पदान्ता ० ६।१।१०९
एङि पररूपम् ६।१।९४
एङ् प्राचां देशे १।१।७९
एङ् ह्रस्वात्संबुद्धेः ६।१।६९
एच ह्रस्वादेशे १।१।४८
एचोऽप्रगृह्यस्यां ८।२।१०७
एचोऽयवायावः ६।१।७८
एजेः खश् ३।२।२८
एण्या ङ् ४।३।१९९
एत ईङ्बहुवचने ८।२।८१
एत ऐ ३।४।९३
एतत्तदोः छलो ० ६।१।१३२
एतदस्त्रतसोस्त्रत ० २।४।३३
एतदोऽन् ९।३।९
एति संज्ञायाम् ० ८।३।९९
एतिस्तुशास्त्रं ३।१।१०९
एतेतौ रथोः ९।३।४
एतेर्लिङि ७।४।२४
एत्येधत्यृष्ट ६।१।८९
एधाच्च ९।३।४६
एनपा द्वितीया २।३।३१
एनवन्यतरस्याम् ० ९।३।३९
एरच् ३।३।९६
एरनेकाचोऽस् ० ६।४।८२

एरुः ३।४।८६
एर्लिङि ६।४।६७
एहि मन्ये प्रदासे ८।१।४६

ऐ

ऐकागारिकृ ० ४।१।११३
ऐयमोहाःश्चसो ० ४।२।१०९

ओ

ओः पुयण्यपरे ७।३।८०
ओः छपि ६।४।८३
ओक उचः के ७।३।६४
ओजःमहोऽस्म ० ४।४।२७
ओजःमहोऽस्म ० ६।३।३
ओजसोऽहनि ४।४।१३०
ओत् १।१।१९
ओतः श्यनि ७।३।७१
ओतो गार्ग्यस्य ८।३।२०
ओदितश्च ८।२।४२
ओमन्यादाने ८।२।८७
ओमाङ्गोश्च ६।१।९९
ओरञ् ४।२।७१
ओरञ् ४।३।१३९
ओरावक्ष्यके ३।१।१२९
ओर्गुणः ६।४।१४६
ओर्देशे ङ् ४।२।११९
ओषधेरजातौ ९।४।३७
ओषधेश्च वि ० ६।३।१३२
ओसि च ७।३।१०४

औ

औक्षमनपत्ये ६।४।१७३

औडः आपः ७।१।१८

औत ७।३।१२८

औतोऽम्शसोः ६।१।९३

क

कः करत्करति० ८।३।९०

कंशंभ्यां बभयु० ५।२।१३८

कंसमन्थशूर्प० ६।२।१२२

कंसाद्विठन् ५।१।२५

कंसीयपरशव्य० ४।३।१६८

ककुदस्यावस्था० ५।४।१४६

कच्छाग्निवत्त्व० ४।२।१२६

कच्छादिभ्यश्च ४।२।१३३

कठवरकाल्लुक् ४।३।१०७

* कठिनान्तप्रस्ता० ४।४।७२

कडङ्करदक्षिणा० ५।१।६९

कडाराः कर्मधा० २।२।३८

कणेमनसी श्रद्धा० १।४।६६

कण्ठपृष्ठप्रोवा० ६।२।११४

कण्ठादिभ्यो यक् ३।१।२७

कण्वादिभ्यो० ४।२।१११

कतरकतमौ कर्म० ६।२।५७

कतरकतमौ जा० २।१।६३

कश्यादिभ्यो ढ० ४।२।९५

कथादिभ्याष्टक् ४।४।१०२

कद्रुकमण्डलवो० ४।१।७१

कन्थां च ६।२।१२४

कन्थापलदन० ४।२।१४२

कन्थायाष्टक् ४।२।१०२

कन्थायाः क० ४।१।११६

कपिज्ञात्योर्दक् ५।१।१२७

कपि पूर्वम् ६।२।१७३

कपिबोधादा० ४।१।१०७

कपिष्ठलो गोत्रे ८।३।११

कर्मेर्णिङ् ३।१।३०

कम्बलाच्च संज्ञा० ५।१।३

कम्बोजाल्लुक् ४।१।१७५

करणाधिकरण० ३।३।११७

करणे च स्तो० २।३।३३

करणे यजः ३।२।८५

करणेऽयोविद्गुषु ३।३।८२

करणे हनः ३।४।३७

कर्कलोहितादी० ५।३।११०

कर्णललाटात्क० ४।३।६५

कर्णे लक्षण० ६।३।११५

कर्णो वर्णलक्ष्ण० ६।२।११२

कर्तरि कर्मव्य० १।३।१४

कर्तरि कृत् ३।४।६७

कर्तरि च २।२।१६

कर्तरि चर्षिदे० ३।२।१८६

कर्तरि भुवः ३।२।५७

कर्तरि शप् ३।१।६८

कर्तर्युपमाने ३।२।७९

कर्तुः क्यङ् सलो० ३।१।११

कर्तुरोप्सिततमं १।४।४९

कर्तृकरणयो० २।३।१८

कर्तृकरणे कृता० २।१।३२

कर्तृकर्मणोः कृति २।३।६५

कर्तृकर्मणोश्च ३।३।१२७

कर्तृस्थे चाशरीरे १।३।३७

कर्त्रोर्जीवपुरुष० ३।४।४३

कर्मण उक्त् ५।१।१०३

कर्मणा यममि० १।४।३२

कर्मणि घटोऽठच् ५।२।३५

कर्मणि च २।२।१४

कर्मणि च येन ३।३।११६

कर्णणि हशि० ३।४।२९

कर्मणि द्वितीया २।३।२

कर्मणि भृतौ ३।२।२२

कर्मणि हनः ३।२।८६

कर्मणोनि० ३।२।९३

कर्मणो रोमन्थ० ३।१।१५

कर्मण्यन्या० ३।२।९२

कर्मण्यन् ३।२।१

कर्मण्यधिकरणे ३।३।९३

कर्मण्याक्रोशे ३।४।२५

कर्मधारयवदु० ८।१।८१

कर्मधारयेऽनिष्ठा ६।२।४६

कर्मन्दकृशा० ४।३।१११

कर्मप्रवचनीययुक्ते० २।३।८

कर्मप्रवचनीयाः १।४।८३

कर्मवत्कर्मणा ३।१।८७

कर्मवेषाद्यत् ५।१।१००

कर्मव्यतिहारे ३।३।४३

कर्माध्ययने वृत्तम् ४।४।६३

कर्षावततो च० ६।१।१५९

कलापिनोऽण् ४।३।१०८

कलापिवैशम्पा० ४।३।१०४

कलाप्यश्चवत्यथ० ४।३।४८

कलेर्दक् ४।२।८

कल्याण्यादी० ४।१।२६	कालात् ५।१।७८	किरश्च पञ्चम्यः ७।२।७५
कवं चोष्णे ६।३।१०७	कालात्साधुषु० ४।३।४३	किमरादिभ्यः० ४।४।२३
कव्यध्वरपुतन० ७।४।३९	कालाद्यत् ५।१।१०७	कुमतिमादयः २।२।१८
कव्यपुरीषपुरी० ३।२।६५	कालाध्वनोरत्यन्त० २।३।५	कुटीशमीशुग्दाः ५।३।८८
कषादिषु यथा० ३।४।४६	कालेभ्यो भववत् ४।२।३४	कुण्डं वनम् ६।२।१३६
कष्टाय क्रमणे ३।१।१४	कालोपसर्जने च १।२।५७	कु तिङोः ७।२।१०४
कस्कादिषु च ८।३।४८	काश्यपकौशि० ४।३।१०३	कुत्वा हुग्व् ५।३।८९
कस्य च दः ५।३।७२	काश्यादिभ्य० ४।२।११६	कुत्सने च ८।१।६९
कस्येत् ४।२।२५	कासूगोणीभ्यां० ५।३।९०	कुत्सितानि २।१।२३
काण्डाण्डादी० ५।२।१११	कास्तीराजस्तु० ६।१।१५५	कुत्सितं ५।३।७४
काण्डान्तात्क्षेत्रे ४।१।२३	कास्प्रत्ययादाम० ३।१।३५	कुप्वोः ऋःपो च ८।३।३७
कानान्नेडिते ८।३।१२	किंकिलास्त्य० ३।३।१४६	कुमति च ८।४।१३
का पथ्यक्षयोः ६।२।१०४	किं क्रियाप्रदाने० ८।१।४४	कुमहृदयाम० ५।४।१०५
कापिदथाः षक् ४।२।९९	किं क्षेपे २।१।६४	कुमारश्रमणादि० २।१।७०
कामप्रवेदने० ३।३।१५३	क्रियत्तदो निर्वा० ५।३।९२	कुमारशीर्षयो० ३।२।५१
काम्यच्च ३।१।९	किंवृत्तं च विदु० ८।१।४८	कुमारश्च ६।२।२६
कारकादत्त० ६।२।१४८	किंवृत्ते लिङ्० ३।३।१४४	कुमार्यां वयसि ६।२।९५
कारके १।४।२३	किंवृत्ते लिप्सा० ३।३।६	कुमुदनद्वेतेते० ४।२।८७
कारनाञ्चि च ६।३।१०	किंसर्वनामबहु० ५।३।२	कुम्भपदेषु च ५।४।१३९
कारस्करो वृक्षः ६।१।१५६	कितः ६।१।१६५	कुङ्गाहपतरि० ६।२।४२
कारे सत्यागदस्य ६।३।७०	किति च ७।२।११८	कुहनादिभ्यो० ४।१।१७२
कार्तकौजपादय० ६।२।३७	किदाशिषि ३।४।१०४	कुवादिभ्यो ण्यः ४।१।१५१
कार्मस्ताच्छील्ये ६।४।१७२	किमः कः ७।२।१०३	कुलकुक्षिप्रोवा० ४।२।९६
कालप्रयोजना० ५।२।८१	किमः क्षेपे ५।४।७०	कुलटाया वा ४।१।१२७
कालविभागे ३।३।१३७	किमः संख्याप० ५।२।४१	कुलथकोपधादण् ४।४।४
कालसमयवे० ३।३।१६७	किमश्च ५।३।२५	कुलात्वः ४।१।१३९
कालाः २।१।२८	किमिदंभ्यां वो ५।२।४०	कुलालादिभ्यो० ४।३।११८
कालाः परिमा० २।२।५	किमेत्तिङव्य० ५।४।११०	कुलिजालुक्खौ ५।१।१५५
कालाच्च ५।४।३३	किमोज् ५।३।१२	कुलमाषादण् ५।२।८३
कालाद्वज् ४।३।११	किरतौ लवने ६।१।१४०	कुशाप्राच्छः ५।३।१०५

कुषिरञ्जोः प्राचां ३।१।९०	कूपो रो लः ८।२।१८	क्ते नित्यार्थं ६।२।६१
कुसीददशैकाद० ४।४।३१	कृम्बस्तियोगे ५।४।५०	क्तोऽधिकरणे च ३।४।७६
कुसूलकूकम्भ० ६।२।१०२	कृष्टदृढिभ्यश्च ३।१।५९	क्त्वा च २।२।२२
कुस्तुम्बुरुणि ६।१।१४३	कृषेऽञ्चन्दसि ७।४।६४	क्त्वातोऽञ्चक० १।१।४०
कुशेऽचुः ७।४।६२	कृष्टृष्टृस्तुद्रु० ७।२।१३	क्त्वापिच्छन्द० ७।१।३८
कूलतोरतूल० ६।२।१२१	क् धान्ये ३।३।३०	क्त्वि स्फन्दिभ्य० ६।४।३१
कूलसुदन्धल० ६।२।१२९	केकयमित्रयुप्र० ७।३।२	क्त्यो यक् ७।१।४७
कृष्णपर्णाङ्गार० ४।२।१४५	केऽणः ७।४।१३	क्यङ्मानिनोश्च ६।३।३६
कृच्छ्रगहनयोः ७।२।२२	केदाराद्यञ्च ४।२।४०	क्यचि च ७।४।३३
कृजः प्रतियत्ने २।३।५३	केवलमामक० ४।१।३०	क्यच्योश्च ६।४।१५२
कृजः श च ३।३।१००	केशाद्दोऽन्यतर० ५।२।१०९	क्यस्य विभाषा ६।४।५०
कृजो द्वितीयत् ५।४।५८	केशाश्चाभ्यां य० ४।२।४८	क्याच्छन्दसि ३।२।१७०
कृजो हेतुताच्छो० ३।२।२०	कोः कत्तत्पुरु० ६।३।१०१	क्रतुयज्ञेभ्यश्च ४।३।६८
कृज् चानुप्रयुज्य० ३।१।४०	कोपधाच्च ४।२।७९	क्रतूक्थादिसूत्रा० ४।२।६०
कृतलब्धक्रोत० ४।३।३८	कोपधाच्च ४।३।१३७	क्रतौ कुण्डपा० ३।१।१३०
कृते ग्रन्थे ४।३।११६	कोपधादण् ४।२।१३२	क्रत्वादयश्च ६।२।११८
कृत्तद्धितसमा० १।२।४६	कोशाठ्ठञ् ४।३।४२	क्रमः परस्मैप० ७।३।७६
कृत्यचः ८।४।२९	कौपिञ्जलदास्ति० ४।२।१३	क्रमश्च क्त्वि ६।४।१८
कृत्यतुल्याख्या० २।१।६८	कौमारापूर्ववचने ४।२।१३	क्रमादिभ्यो ४।२।६१०
कृत्यल्युदो बहु० ३।३।११३	कौरव्यमण्डूका० ४।१।१९	क्रव्यस्तदर्थे ६।१।८२
कृत्याः ३।१।९५	कौशल्यकार्मा० ४।१।११५	क्रव्ये च ३।२।६५
कृत्यानां कर्तरि २।३।७१	किञ्जिति च १।१।५	क्रियार्थोपपदस्य २।३।१४
कृत्यार्थे तवैके० ३।४।१४	क्तवत् निष्ठा १।१।२६	क्रियासमभिहारे ३।४।२
कृत्याश्च ३।३।१७१	क्तस्य च वर्तमाने २।३।६७	क्रीड्जीनां णौ ६।१।४८
कृत्यैरधिकार्थ० २।१।३३	क्तादल्पाख्यायाम् ४।१।५१	क्रीडोऽनुसंपरि० १।३।२१
कृत्यैर्कृणे २।१।४३	क्लिच्छतौ च सं० ३।३।१७४	क्रीतवत्परिमा० ४।३।१५६
कृत्योकेष्णुञा० ६।२।१६०	क्ते च ६।२।४५	क्रीतात्करणपूर्वाच्च ४।१।५०
कृत्योर्थप्रयोगे २।३।६४	क्तेन च पूजायाम् २।२।१२	क्रुधद्गृह्यार्थसू० १।४।३७
कृदतिङ् ३।१।९६	क्तेन नञ्विशि० २।१।६०	क्रुधद्गृह्योऽरुपसृष्ट० १।४।३८
कृन्मेजस्तः १।१।३९	क्तेनाहोरात्रा० २।१।४५	क्रुधमण्डार्थेभ्य० ३।२।१५१

क्रौड्यादिभ्यश्च ४।१।८०

क्रयादिभ्यः आ ३।१।८१

क्लिशः क्त्वा० ७।२।५०

क्वणो वीणायां च ३।३।६५

कसृश्च ३।२।१०७

क्राति ७।२।१०५

क्विन्प्रत्ययस्य० ८।२।६२

क्विप् च ३।२।७६

क्षत्राद्धः ४।१।१३८

क्षयो निवासे ६।१।२०१

क्षय्यज्यौ श० ६।१।८१

क्षायो मः ८।२।५३

क्षिप्रवचने लट् ३।३।१३३

क्षियः ६।४।५९

क्षियाशीः प्रैषेषु ८।२।१०४

क्षियो दीर्घात् ८।२।४६

क्षीराद्धञ् ४।२।२०

क्षुद्रजन्तवः २।४।८

क्षुद्राभ्यो वा ४।१।१३१

क्षुद्राभ्रमरवट० ४।३।११९

क्षुब्धस्वान्त० ७।२।१८

क्षुब्धादिषु च ८।४।३९

क्षुल्लकश्च वैश्च ६।२।३९

क्षेत्रियचपरक्षेत्रे ५।२।९२

क्षेपे २।१।४७

क्षेपे ६।२।१०८

क्षेमप्रियमद्रे० ३।२।४४

क्सस्याचि ७।३।७२

ख

खः सर्वधुरात् ४।४।७८

खचि ह्रस्वः ६।४।९४

खट्वा क्षेपे २।१।२६

खण्डिकादिभ्यश्च ४।२।४५

खनो घ च ३।३।१२५

खरवसानयोर्वि० ८।३।१५

खरि च ८।४।५५

खलगोरथात् ४।२।५०

खलयवमाषतिल० ५।१।७

खायी ईकन् ५।२।३३

खायाः प्राचाम् ५।४।१०१

खित्यनव्ययस्य ६।३।६६

खिदेश्छन्दसि ६।१।५२

ख्यत्यात्परस्य ६।१।११२

ग

गतिकारकोप० ६।२।१३९

गतिबुद्धिप्रत्यय० १।४।५२

गतिरनन्तरः ६।२।४९

गतिर्गतौ ८।१।७०

गतिश्च १।४।६०

गत्यर्थकर्मणि २।३।१२

गत्यर्थलोटा ८।१।५१

गत्यर्थकर्मक० ३।४।७२

गत्वरश्च ३।२।१६४

गदमदचरयम० ३।१।१००

गन्तव्यपण्य० ६।२।१३

गन्धनावक्षेपण० १।३।३२

गन्धस्येदुत्पत्तिः ५।४।१३५

गमः कौ ६।४।४०

गमश्च ३।२।४७

गमहनजनजन० ६।४।९८

गमेरिट् परस्मै० ७।२।५८

गम्भीगम्भः ४।३।५८

गर्गादिभ्यो यल् ४।१।१०५

गर्गात्तरपटा० ४।२।१३७

गर्हायां लङ्पि० ३।३।१४२

गर्हायां च ३।३।१४९

गवाश्चप्रभृतीनि २।४।११

गवियुधिर्ग्यां० ८।३।९५

गः स्यकन् ३।१।१४६

गहादिभ्यश्च ४।२।१३८

गाढ्कुटादिभ्यो० १।२।१

गाढ् लिटि २।४।४९

गाण्ड्यजगाम्० ५।२।११०

गातिस्थाघुपा० २।४।७७

गाथिविदधिके० ६।४।१६५

गाथलवणयोः ६।२।४

गापोष्टक् ३।२।८

गिरेश्च सेनक० ५।४।११२

गुडादिभ्यश्च ४।४।१०३

गुणवचनब्राह्म० ५।१।१२४

गुणोऽष्टके ७।३।९१

गुणो यद्गुणोः ७।४।८२

गुणोऽतिसंयो० ७।४।२९

गुण्यूपविच्छि० ३।१।२८

गुपेश्छन्दसि ३।१।५०

गुप्तिकद्विभ्यः सन् ३।१।५

गुरोरनृतोऽनन्त्य० ८।२।८६
 गुरोश्च हलः ३।३।१०३
 गृध्रिवञ्च्योः प्र० १।३।६९
 गृष्ट्यादिभ्यश्च ४।१।१३६
 गृहपतिना संयुक्ते ४।४।९०
 गेहे कः ३।१।१४४
 गोः पादान्ते ७।१।५७
 गोचरसंचरव० ३।३।११९
 गोतन्तियवं पाले ६।२।७८
 गोतो गित् ७।१।९०
 गोत्रक्षत्रियाख्ये० ४।३।९९
 गोत्रचरणा० ५।१।१३४
 गोत्रचरणाद्बुञ् ४।३।१२६
 गोत्रस्त्रियाः ४।१।१४७
 गोत्राद्बुञ्चत् ४।३।८०
 गोत्राद्यन्यस्त्रि० ४।१।९४
 गोत्रान्तेवासि० ६।२।६९
 गोत्रावयवाश्च ४।१।७९
 गोत्रे कुल्लादिभ्यः० ४।१।९८
 गोत्रेऽलुगचि ४।१।८९
 गोत्रोक्षोष्ट्रोश्च ४।२।३९
 गोद्वयवोऽस्ख्या० ५।१।३९
 गोधाया ढक् ४।१।१२९
 गोपयसोर्यत् ४।३।१६०
 गोपुच्छाद्बुञ् ४।४।६
 गोयवाग्वोश्च ४।२।१३६
 गोरतद्धितलुकि ५।४।९२
 गोविडालसिंह० ६।२।७२
 गोश्च पुरीषे ४।३।१४९
 गोषडादिभ्यो० ५।२।६२

गोष्ठात्खञ्भूत० ५।२।१८
 गोष्पदं सेविता० ६।१।१४५
 गोस्त्रियोरुपस० १।२।४८
 गौः सादसादि० ६।२।४१
 ग्रन्थान्ताधिके ६।३।७९
 ग्रसितस्कन्धित० ७।२।३४
 ग्रहवृद्धनिश्चिगमश्च ३।३।९८
 ग्रह्रिज्यावयव्य० ६।१।१६
 ग्रहोऽलिति दीर्घः ७।२।३७
 ग्रामः शिल्पिनि ६।२।६२
 ग्रामकौटाम्यां च ५।४।९५
 ग्रामजनपदैकदे० ४।३।७
 ग्रामजनबन्धुभ्य० ४।२।४३
 ग्रामात्पर्यनुपूर्वात् ४।३।६१
 ग्रामाद्यखनौ ४।२।९४
 ग्रामेऽनिवसन्तः ६।२।८४
 ग्राम्यपशुसङ्घेष्व० १।२।७३
 ग्रीवाभ्योऽण्व ४।३।५७
 ग्रीष्मवसन्ताद० ४।३।४६
 ग्रीष्मावरसमाद् ० ४।३।४९
 ग्रो यङि ८।२।२०
 ग्लाजिस्थश्च ३।२।१३९

घ

घकालतनेषु ६।३।१७
 घञ्चौ च ४।४।११७
 घञः सास्यां ४।२।९८
 घञपोश्च २।४।३८
 घञि च भाव० ६।४।२७
 घनिलचौ च ५।३।७९

घरूपकल्पचेलङ् ६।३।४३
 घसिभसोर्हलि ६।४।१००
 घुमास्थानापा० ६।४।६६
 घुषिरविशब्दने ७।२।२३
 घेडिति ७।३।१११
 घोर्लोपो लेटि ७।२।७०
 घोषादिषु च ६।२।८५
 ध्वसोरद्धाव० ६।४।११९

ङ

ङमो ह्रस्वादचि ८।३।३२
 ङयि च ६।१।२१२
 ङसिङसोश्च ६।१।११०
 ङसिङयोः स्मा० ७।१।१५
 ङिच १।१।५३
 ङिति ह्रस्वश्च १।४।६
 ङेप्रथमयारम् ७।१।२८
 ङेरात्रद्यात्रीभ्यः ७।३।११६
 ङेर्यः ७।१।१३
 ङणोः कुक्कुक्शरि ८।३।२८
 ङयापोः संज्ञा० ६।३।६३
 ङयाप्रातिपदि० ४।१।१
 ङयाश्छन्दसि० ६।१।१७८

च

चक्षिङः ख्याञ् २।४।५४
 चङि ६।१।११
 चङ्यन्यतर० ६।१।२१८
 चजोः कु विष्ण्यतोः ७।३।९२
 चटकाया ऐरक् ४।१।१२८

श्रुतः शसि ६।१।१६७	चितः ६।१।१६३	छन्दसि च ६।१।१६७
श्रुतनहुहोरा० ७।१।१६८	चित्तः कपि ६।३।१२७	छन्दसि च ६।३।१४२
श्रुर्थी वाशिष्या० २।३।७३	चित्तवति नित्यम् ६।१।८९	छन्दसि च ६।३।१२६
वतुर्थी तदर्थे० २।१।३६	चित्याग्निचि० ७।१।१३२	छन्दसि छन् ७।३।१९
वतुर्थी तदर्थे० ६।२।३३	चित्रोकरणे च ३।३।१५०	छन्दसि निष्टः ३।१।१२३
वतुर्थी संप्रदाने २।३।१३	चिदिति चाप० ८।२।१०९	छन्दसि परिः ६।२।८९
वतुर्थ्यर्थे बहुलं २।२।६२	चिन्तिपूजिः ३।३।१०५	छन्दसि पण्डपि १।३।८९
चतुष्पादो गर्भि० २।१।७१	चिस्फुगोर्गौ ६।१।०४	छन्दसि पुनर्वः १।२।६१
चतुष्पादुभ्यो० ४।१।१३५	चोरमुपमानम् ३।२।१२७	छन्दसि लिट् ३।२।१०५
चनचिदिव० ८।१।५७	चुद्ध १।३।७	छन्दसि लुह्लङ् ३।३।६
चरणे ब्रह्मचा० ६।३।८६	चूर्णादिनिः ४।४।२३	छन्दसि वनसः ३।२।२७
चरणेभ्यो धर्म० ४।२।४६	चूर्णादीन्यप्रा० ६।२।१३४	छन्दसि वा प्रा० ८।३।४९
चरति ४।४।८	चेल्लेडकटुक० ६।२।१२६	छन्दसि शायजः ३।१।८४
चरफलोश्च ७।४।८७	चेले कनोपः ३।४।३३	छन्दसि महः ३।२।६३
चरेष्टः ३।२।१६	चोः कुः ८।२।३०	छन्दसोरः ८।२।१५
चर्मणोऽञ् ५।१।१५	चौ ६।१।२२२	छन्दसो निर्मिते ४।४।९३
चर्मोदरयोः पूरः ३।४।३१	चौ ६।३।१३८	छन्दसो यदणौ ४।३।७१
चलनशब्दा० ३।२।१४८	चङ्गोः शूङ्गु० ६।४।१९	छन्दस्यनेकमपि० ८।१।३५
चवायोगे प्रथमा ८।१।५९	चिल्ल लुङि ३।१।४३	छन्दस्यपि दृश्य० ६।४।७३
चादयोऽस्तत्वे १।४।५७	च्लेः सिच् ३।१।४४	छन्दस्यपि ह० ७।१।७६
चादिलोपे विभा० ८।१।६३	च्वो च ७।४।२६	छन्दस्युभयथा ३।४।११७
चादिषु च ८।१।५८		छन्दस्युभयथा ६।४।२
चायः की ६।१।२१		छन्दस्युभयथा ६।४।८६
चायः की ६।१।३५		छन्दस्युदवग्रहात् ८।४।२६
चार्ये द्वन्द्वः २।२।२९	छगलिनो ङि० ४।३।१०९	छन्दोगोक्थि० ४।३।१२९
चाह्लोप एवे० ८।१।६२	छ च ४।२।२८	छन्दोनाम्नि च ३।३।३४
चिणो लुक् ६।४।१०४	छत्रादिभ्यो णः ४।४।६२	छन्दोनाम्नि च ८।३।९४
चिणमुलोदीर्घो० ६।४।९३	छदिरुपधिबलेर्हञ् ५।१।१३	छन्दोब्राह्मणानि ४।२।६६
चिण्ते पदः ३।१।६०	छन्दसि गत्यर्थे ३।३।१२९	छात्रादयः शा० ६।२।८६
चिष्मावकर्मणोः ३।१।६६	छन्दसि घस् ५।१।१०६	छादेषैश्चूपस० ६।४।९६

छ

छाया बाहुल्ये २।४।२२
छे च ६।१।७३
छेदादिभ्यो नि० ५।१।६४

ज

जङ्गशसोः शिः ७।१।२०
जक्षित्यादयः षट् ६।१।६
जङ्गलवेनुवल० ७।३।२५
जनपदतद० ४।२।१२४
जनपदशब्दा० ४।१।१६८
जनपदिनां ज० ४।३।१००
जनपदे लुप् ४।२।८१
जनसनख० ३।२।६७
जनसनखनां स० ६।४।४२
जनिकर्तुः प्रकृ० १।४।३०
जनिता मन्त्रे ६।४।५३
जनिवध्योश्च ७।३।३५
जपजमदहदश० ७।४।८६
जम्बवा वा ४।३।१६५
जम्भा मुहुरित० ५।४।१२५
जयः करणम् ६।१।२०२
जराया जरस० ७।२।१०१
जल्पमिक्षुकुट्ट० ३।२।१५५
जसः शी ७।१।१७
जसि च ७।३।१०९
जहातेइव ६।४।११६
जहातेइव क्त्वि ७।४।४३
जागरूकः ३।२।१६५
जाग्रो विचिण्ण० ७।३।८५
जातरूपेभ्यः ४।३।१५३

जातिकालसु० ६।२।१७०
जातिनाम्नः कन् ५।३।८१
जातिरप्राणिनाम् २।४।६
जातुयदोर्लिङ् ३।३।१४७
जातेरस्त्रीविष० ४।१।६३
जातेइव ६।३।४१
जात्यन्ताच्छ ब० ५।४।९
जात्याख्याया० १।२।५८
जात्वपूर्वम् ८।१।४७
जानपदकुण्ड० ४।१।४२
जान्तनशां वि० ६।४।३२
जायायः निङ् ५।४।१३४
जालमानायः ३।३।१२४
जासिनिप्रहण० २।३।५६
जिघ्रतेर्वा ७।४।६
जिहक्षिविश्री० ३।२।१५७
जिह्वामूलङ् ४।३।६२
जीर्यतेरतृन् ३।२।१०४
जीवति तु ४।१।१६३
जीविकार्थं चा० ५।३।९९
जीविकोपनिष० १।४।७९
जुचङ्क्रम्यद० ३।२।१५०
जुष्टार्पिते च० ६।१।२०९
जुसि च ७।३।८३
जुहोत्यादिभ्यः० २।४।७५
जृन्नश्चयोः क्त्वि० ७।२।५५
जृस्तम्भुमुचुम्ल० ३।१।५८
जे प्रोष्ठपदानाम् ७।३।१८
जाजनोर्जा ७।३।७९

ज्ञाश्रुस्मृदशां० १।३।५७
ज्ञो विदर्थस्य क २।३।५१
ज्य च ५।३।६१
ज्यश्च ६।१।४३
ज्यादादीयसः ६।४।१६०
ज्योतिरायुषः ८।३।८३
ज्योतिर्जनपदरा० ६।३।८५
ज्योत्स्नातमि० ५।२।११४
ज्वरत्वरस्त्रिव्य० ६।४।२०
ज्वलितिकसन्ते० ३।१।१४०

झ

झयः ५।४।१११
झयः ८।२।१०
झयो होऽन्यतर० ८।४।६२
झरो झरि सवर्णे ८।४।६५
झलां जशोऽन्ते ८।२।३९
झलां जझशि ८।४।५३
झलो झलि ८।२।२६
झल्युपोत्तमम् ६।१।१८०
झषस्तथोर्धोऽघः ८।२।४०
झस्य रन् ३।४।१०५
झेर्जुस् ३।४।१०८
झोऽन्तः ७।१।३

ञ

जितश्च तत्प्रत्य० ४।३।१५५
जोतः कः ३।२।१८७
ज्जित्यादि० ६।१।१९७
ज्यादयस्तद्वा० ५।३।११९

ट

टाङ्सिङ्सामि० ७।१।१२
टावृचि ४।१।९
टिङ्ढाण्ड्वय० ४।१।१५
टित आत्मनेप० ३।४।७९
टेः ६।४।१४३
टेः ६।४।१५५
टितोऽथुच् ३।३।८९

ठ

ठक्छौ च ४।२।८४
ठ्गायस्थानेभ्यः ४।३।७५
ठक्कवचिनवच ४।२।४१
ठस्येकः ७।३।५०
ठाजादावूर्ध्व द्वि० ५।३।८३

ड

डः सि धुट् ८।३।२९
डति च १।१।२५
डाबुभाभ्याम० ४।१।१३
डितः क्तिन्नः ३।३।८८

ढ

ढकि लोपः ४।१।१३३
ढक्च मण्डूकाम् ४।१।११९
ढक्छन्दसि ४।४।१०६
ढे लोपोऽकट्टाः ६।४।१४७
ढो ढे लोपः ८।३।१३
ढूलोपे पूर्वस्य० ६।३।१११

ण

णचः स्त्रियाम् ५।४।१४

णलुत्तमो वा ७।१।९१
णिचश्च १।३।७४
णिजां त्रयाणां० ७।४।७५
णिनि ६।२।७९
णिश्चिद्रुत्तु० ३।१।४८
णेरणौ यत्कर्म १।३।६७
णेरुध्ययने वृत्तम् ७।२।२६
णेरनिटि ६।४।५१
णेरिमावा ८।४।३०
णेश्छन्दसि ३।२।१३७
णो नः ६।१।६५
णौ गमिरबोधने २।४।४६
णौ चङ्युपधाया० ७।४।१
णौ च संश्चङोः २।४।५१
णौ च संश्चङोः ६।१।३१
ण्य आवश्यके ७।३।६५
ण्यक्षत्रियार्थ० २।४।५८
ण्यासश्रन्थो० ३।३।१०७
ण्युट् च ३।३।१४७
ण्वुल्लृचौ ३।१।१३३

त

तङानावात्मने० १।४।१००
तत्त आगतः ४।३।७४
तत्पुरुषः २।१।२२
तत्पुरुषः समा० १।२।४२
तत्पुरुषस्याङ्गु० ५।४।८६
तत्पुरुषे कृति ६।३।१४
तत्पुरुषे तुल्यार्थ० ६।२।२
तत्पुरुषे शाला० ६।२।१२३

तत्पुरुषोऽनङ् २।४।१९
तत्प्रकृतवचने ५।४।२१
तत्प्रत्ययानु० ४।४।२८
तत्प्रत्ययस्य ७।३।२९
तत्प्रयोजको० १।४।५४
तत्र २।१।४६
तत्र कुशलः २।२।६३
तत्र च दीयते ५।१।९६
तत्र जातः ४।३।२५
तत्र तस्येव ५।१।११६
तत्र तेनदमिति २।२।२७
तत्र नियुक्तः ४।४।६९
तत्र भवः ४।३।५३
तत्र विदित इति ५।१।४३
तत्र साधुः ४।४।९८
तत्रोद्भूतमन्त्रे० ४।२।१४
तत्रोपपदं सप्त० ३।१।९२
तत्सर्वादः ५।२।७
तथायुक्तं चानी० १।४।५०
तदधीत तद्दे ४।२।५९
तदधीनवचने ५।४।५४
तदर्थं विकृतेः ५।१।१२
तद्वहति ५।१।६३
तदर्हम् ५।१।११७
तदशिष्यं संज्ञा० १।२।५३
तदस्मिन्नधिक० ५।२।४५
तदस्मिन्नन्नं० ५।२।८२०
तदस्मिन्नस्ती० ४।२।६७
तदस्मिन्वृ० ५।१।४७
तदस्मिन् दीयते ४।४।६६
तदस्य तदस्मि० ५।१।१६

तदस्य ण्यम् ४।४।५१	तपोऽनुतापे ३।१।६५	तस्य परमात्रेडि० ८।१।२
तदस्य परिमाणम् ५।१।५७	तसनसनथनाश्च ७।१।४५	तस्य पाकमूले० ५।२।२४
तदस्य ब्रह्मचर्यम् ५।१।९४	तमधीष्टो भृतो ५।१।८०	तस्य पूरणे ङ् ५।२।४८
तदस्य संजातं ५।२।३६	तयोरेव कृत्यक्त० ३।४।७०	तस्य भावस्त्व० ५।१।११९
तदस्य सोढम् ४।३।५२	तयोर्दादिलौ च ५।३।२०	तस्य लोपः १।३।९
तदस्यां प्रहरणं ४।२।५७	तयोर्वावचि ८।२।१०८	तस्य वापः ५।१।४५
तदस्यास्त्य० ५।२।९४	तरति ४।४।५	तस्य विकारः ४।३।३४
तदोः सः सा० ७।२।१०६	तरसप्तपौ वः १।१।२२	तस्य व्याख्यानं ४।३।६६
तदो दा च ५।३।१९	तचकममकावेक० ४।३।३	तस्य समूहः ४।२।३७
तद् गच्छति पथि० ४।३।८५	तचममौ ङसि ७।२।९६	तस्यादित उदा० १।२।३२
तद्वरतिवहत्या० ५।१।५०	तवै चान्तश्च ६।२।५१	तस्यापत्यम् ४।१।९२
तद्वितश्चासर्वं १।१।३८	तव्यत्तव्यानीयरः ३।१।९६	तस्येदम् ४।३।१२०
तद्वितस्य ६।१।१६४	तसिलादिष्वाकृ० ६।३।३५	तस्येश्वरः ५।४।४२
तद्विताः ४।१।७६	तसिश्च ४।३।११३	ताच्छील्यव० ३।२।१२९
तद्वितार्थोत्तर० २।१।५१	तसेश्च ५।३।८	तादौ च निति० ६।२।५०
तद्वितेष्वचामा० ७।२।११७	तसौ मत्वर्थे १।४।१९	तान्येकवचनं १।४।१०२
तद्युक्तात्कर्मणो० ५।४।३६	तस्थस्थमिपां० ३।४।१०१	ताभ्यामन्यत्रो० ३।४।७५
तद्वाजस्य बहुषु० २।४।६२	तस्माच्छसो नः ६।१।१०३	तालादिभ्योऽण् ४।३।१५२
तद्गृहति रथयुगं ४।४।७६	तस्मादित्युत्तरस्य १।१।६७	तावतिथं ग्रहणं ५।२।७७
तद्वानासामुप० ४।४।१२५	तस्मान्नुडचि ६।३।७४	तासस्त्योल्लोपः ७।४।५०
तनादिकृन्म्य० ३।१।७९	तस्मान्नुङ् द्विहलः ७।४।७१	तासि च क्लृपः ७।२।६०
तनादिभ्यस्त० २।४।७९	तस्मिन्नणि च ४।३।२	तास्यनुदात्ते० ६।१।१८६
तनिपत्योश्छन्द० ६।४।९९	तस्मिन्निति १।१।६६	तिककितवादि० २।४।६८
तनूकरणे तक्षः ३।१।७६	तस्मै प्रभवति ५।१।१०१	तिकादिभ्यः ४।१।१५४
तनोतेर्यकि ६।४।४४	तस्मै हितम् २।१।५	तिङश्च ५।३।५६
तनोतेर्विभाषा १६।४।१७	तस्य च दक्षि० ५।१।९५	तिङस्त्रीणि त्री० १।४।१०१
तन्त्रादचिराप० ५।२।७०	तस्य तात् ७।१।४४	तिङि चोदात्तं ८।१।७१
तपःसहस्राभ्यां ५।२।१०२	तस्य धर्म्यम् ४।४।४७	तिङो गोत्रादी० ८।१।२७
तपरस्तत्कालस्य १।१।७०	तस्य निमित्तं ५।१।३८	तिङ्ङतिङः ८।१।२८
तपस्तपःकर्म० ३।१।८८	तस्य निवासः ४।२।६९	तिङ्ङित्सार्धं ३।४।११३

ति च ७।४।८९	तुस्तुशम्यमः ७।३।९५	तेन यथाकथा ७।१।९८
तितुन्नतयसिद्धसरः ७।२।९	तुस्याथैरतुलो २।३।७२	तेन रक्तं रागात् ४।२।१
तित्तिरिवरतः ४।३।१०२	तुल्यास्यप्रयत्नः १।१।९	तेन वित्तम् ७।२।२६
तिस्त्वरितम् ६।१।१८५	तुश्छन्दसि ५।३।२९	तेन संहति तुल्य २।२।२८
तिसस्त्रिसिन्धुः ३।४।७८	तुह्योस्तातहङा ७।१।३५	तेनैकदिक् ४।३।११२
तिप्यनस्तेः ८।२।७३	तुदीसलातुरवर्म ३।४।९४	ते प्राग्भातोः १।४।८०
तिरसस्तिर्यलोपे ६।३।९४	तुष्णीमि भुवः ३।४।६३	तेमयावेकवचन ८।१।२२
तिरसोऽन्यतर ८।३।४२	तृजकाभ्यां कर्त्तरि २।२।१५	तोः यि ८।३।४३
तिरोऽन्तर्धौ १।४।७१	तृज्वत्कोष्ठः ७।१।९५	तोर्लि ८।४।६०
तर्क्यपवर्ग ३।४।६०	तृणह इम् ७।३।९२	तौ सप्त ३।२।१२७
ति विंशतेर्द्वि ६।४।१४२	तृणे च जातौ ६।३।१०३	त्यदादिषु द्वयोः ३।२।६०
तिष्ठतेरिव ७।४।५	तृतीया कर्मणि ६।२।४८	त्यदादीनामः ७।२।१०२
तिष्ठद्गुप्रभृतीनि २।१।१७	तृतीया च होश्छ २।३।३	त्यदादीनि च १।१।७४
तिष्यपुनर्धस्वोः १।२।६३	तृतीया तत्कृता २।१।३०	त्यदादीनि सर्वे १।२।७२
तिसृभ्यो जसः ६।१।१६६	तृतीयादिषु भा ७।१।७४	त्यागरागहास ६।१।२१६
तीरह्योत्तरप ४।२।१०६	तृतीयाप्रभृती २।२।२१	त्रपुनतुनोः पुक् ४।३।१३८
तीर्थे ये ६।३।८७	तृतीयाथै १।४।८५	त्रसिगृधिष्टिषि ३।२।१४०
तीषसहलुभरूप ७।२।४८	तृतीयाससम्भ्यो २।४।८४	त्रिशच्चत्वारिंश ५।१।६२
तुयाद्धन् ४।४।११५	तृतीया समासे १।१।३०	त्रिककुत्पर्वते ५।४।१४७
तुजादीनां दीवौ ६।१।७	तृन् ३।२।१३५	त्रिचतुरोः स्त्रियां ७।२।९९
तुदादिभ्यः शः ३।१।७७	तृषिमृषिकृषेः ० १।२।२५	त्रिप्रभृतिषु शा ८।४।५०
तुन्दशोकयोः परि ३।२।५	तृफलभजप्रपञ्च ६।४।१२२	त्रैर्मन्त्रित्यम् ४।४।२०
तुन्दादिभ्यः ५।२।११७	ते तद्राजाः ४।१।१७४	त्रेः संप्रसारणं च ५।२।५५
तुन्दिबलिष्टे ५।२।१३९	तेन क्रीतम् ५।१।३७	त्रैल्यः ६।३।४८
तुपश्यपश्यताहैः ८।१।३९	तेन तुल्यं किं ५।१।११५	त्रैल्यः ७।१।५३
तुभ्यमहौ कयि ७।२।९५	तेन दीव्यति ख ४।४।२	त्वमावेकवचने ७।२।९७
तुमर्याच्च भावव २।३।१५	तेन निवृत्तम् ४।२।६८	त्वामौ द्वितीयायाः ८।१।२३
तुमर्थे सेसेनसेऽसे ३।४।९	तेन निवृत्तम् ५।१।७९	त्वाहौ सौ ७।२।९४
तुमुन्नुलौ किं ३।३।१०	तेन परिजप्यल ५।१।९३	त्वे च ६।३।६४
तुरिष्टेमेयः ६।४।१५४	तेन प्रोक्तम् ४।३।१०१	

हठः स्यूलबल ७।२।२०	द्रोणपर्वतजीवः ४।१।१०३	द्वित्रिपूर्वांन्निः ५।४।११५
हतिकुञ्जिकल ४।३।५६	द्रोश्च ४।३।१६१	द्वित्रिभ्यां ५।४।११५
हशेः क्वनिप् ३।२।१४	द्रन्दं रहस्यमः ८।१।१५	द्वित्रिभ्यां तयः ५।२।४३
हशे विरुधे च ३।४।११	द्रन्दमनोहाः ५।१।१३३	द्वित्रिभ्यामञ्जुलः ५।४।१०२
हण्टं साम २।३।४७	द्रन्दश्च प्राणितूर्यं २।४।२	द्वित्रिभ्यां पाहः ६।२।१९७
देयमृणे ४।३।४७	द्रन्दाच्चुदषडाः ५।४।१०६	द्वित्र्योश्च धमुन् ५।३।४५
देये त्रा च ५।४।५५	द्रन्दाच्छः ४।२।६	द्विदण्ड्यादिभ्यः ५।४।१२८
देवताद्वन्द्वे च ६।२।१४१	द्रन्दादुन्वैरः ४।३।१२५	द्विर्ध्वनेऽचि १।१।५९
देवताद्वन्द्वे च ६।३।२६	द्रन्द्वे चि २।२।३२	द्विवचनविभः ५।३।५७
देवताद्वन्द्वे च ७।३।२१	द्रन्द्वे च १।१।३१	द्विषत्परयोस्ताः ३।२।३९
देवतान्तात्ताः ५।४।२४	द्रन्दोपतागह्याः ५।२।१२८	द्विषद्व ३।४।११२
देवपथादिभ्यः ५।३।१००	द्वारादीनां च ७।३।४	द्विषोऽग्निरे ३।२।१३१
देवब्राह्मणोरनुः १।२।३८	द्विगुरेकवचनम् २।४।१	द्विस्तावा त्रिः ५।४।८४
देवमनुष्यपुरुषः ५।४।५६	द्विगुश्च २।१।२३	द्विस्त्रिश्चतुर्णिः ८।३।४३
देवसृज्योयञ्जुषिः ७।४।३८	द्विगोः ४।१।२१	द्वोपादनुसमुद्रं ४।३।१०
देवात्तल् ५।४।२७	द्विगोः षष्ठश्च ५।१।२४	द्वेस्तीयः ५।२।५४
देविकाशिशपाः ७।३।१	द्विगोर्यप् ५।१।८२	द्वैपवैयात्रादञ् ४।२।१२
देविक्रुशोश्चोपः ३।२।१४७	द्विगोर्लुगनपत्ये ४।१।८८	द्वयचः ४।१।२२१
देशे लुबिल्वौ ५।२।१०५	द्विगोर्वा ५।१।८६	द्वयचदञ्दसि ४।३।१५०
दैवयज्ञियौचिः ४।१।८१	द्विगौ क्रतौ ६।२।९७	द्वयचोऽस्तितः ६।३।१३५
दो दद्धोः ७।४।४६	द्विगौ प्रमाणे ६।२।१२	द्वयजृङ्गाह्यकर्त्तव्यं ४।३।७२
दोषो णौ ६।४।९०	द्वितीयतृतीयच २।२।३	द्वयज्जगद्वाह्यकर्त्तव्यं ४।३।७२
द्यतित्यतिमाः ७।४।४०	द्वितीयादौस्त्वेनः २।४।३४	द्वयन्तरुपसर्गोभ्योः ६।३।९७
द्यावापृथिवीशुः ४।२।३२	द्वितीया ब्राह्मणे २।३।६०	द्वयष्टनः संख्यायाः ६।३।४७
द्युतिस्वाप्योः ७।४।६७	द्वितीयायां च ३।४।५३	द्वयैकयोर्द्विवचनैः १।४।२२
द्युद्धयो लुङि १।३।११	द्वितीयायां च ७।२।८७	
द्युद्भ्यां मः ५।२।१०८	द्वितीयाभित्ता २।१।२४	
द्युप्रागपागुक्प्रः ४।२।१०१	द्वितीये चानुपाख्ये ६।३।८०	
द्रवमूर्तिरुपर्शयोः ६।१।२४	द्वित्रिचतुर्भ्यः ५।४।१८	
द्रव्यं च भव्ये ५।३।१०४	द्वित्रिपूर्वादञ् च ५।१।३६	

घ

घः कर्मणि घृन् ३।२।१८१
घनगणं लब्धा ४।४।८४

धनहिरण्यात्कामे ५।२।६५
 धनुषश्च ५।४।१३२
 धन्वयोपधाद्भू ४।२।१२१
 धर्मं चरति ४।४।४१
 धर्मपथ्यर्थन्यां ४।४।९२
 धर्मशीलवर्णां ५।२।१३२
 धर्मादनिच्छेव ५।४।१२४
 धातुसंबन्धे प्रत्य ३।४।१
 धातोः ३।१।९१
 धातोः ६।१।१६२
 धातोः कर्मणः ३।१।७
 धातोरेकाचो ३।१।२२
 धातोस्तन्निमि ६।१।८०
 धात्वादेः षः सः ६।१।६४
 धान्यानां भवने ५।२।१
 धारेरुत्तमर्णः १।४।३५
 धि च ८।२।२५
 धिन्विकृण्वोरो ३।१।८०
 धुरो यङ्कु ४।४।७७
 धूमादिभ्यश्च ४।२।१२७
 धृषिंशसौ वैथां ७।२।१९
 ध्रुवमपायेऽपादां १।४।२४
 ध्वमो ध्वात् ७।१।४२
 ध्वाङ्क्षेण क्षेपे २।१।४२

न

नः क्ये १।४।१५
 न कपि ७।४।१४
 न कर्मव्यतिहारे ७।३।६
 न कवतेर्यङि ७।४।६३

न कोपधायाः ६।३।३७
 न क्तिचि दीर्घश्च ६।४।३९
 न क्त्वा सेट् १।२।१८
 न क्रोडादिबद्धचः ४।१।५६
 न क्वादेः ७।३।५९
 नक्षत्राद्भूः ४।४।१४१
 नक्षत्राद्वा ८।३।१००
 नक्षत्रे च लुपि २।३।४५
 नक्षत्रेण युक्तः ४।२।३
 नक्षत्रेभ्यो बहु ४।३।३७
 नखमुखात्संज्ञां ४।१।५८
 न गतिर्द्विसार्थं १।३।१५
 नगरात्कुत्सनं ४।२।१२८
 न गुणादयोऽव ६।२।७६
 न गोपवनादि २।४।६७
 नगोऽप्राणिष्व ६।३।७७
 न गोश्चन्सां ६।३।१८२
 न डिसंभुद्धयोः ८।२।८
 न चवाहाहैवयुक्ते ८।१।२४
 नच्छन्दस्यपुत्रस्य ७।४।३५
 नञ् २।२।६
 नञः शुचीश्वर ७।३।३०
 नञस्तत्पुरुषात् ५।४।७१
 नञो गुणप्रतिषे ६।२।१५५
 नञो जरमरमि ६।२।११६
 नञ्दुःसुभ्यो ५।४।१२१
 नञ्सुभ्याम् ६।२।१७२
 नङ्शादाद्भू ४।२।८८
 नङादिभ्यः फक् ४।१।९९
 नङादीनां कुक्च ४।२।९१

न तिसृचतसृ ६।४।४
 नते नासिकायाः ५।२।३१
 न तौलवलिभ्यः २।४।६१
 न दण्डमागवां ४।३।१३०
 न दधिपयआदीनि २।४।१४
 नदीपौर्णमास्यां ५।४।११०
 नदो बन्धुनि ६।२।१०९
 नदोमिश्च २।१।२०
 न दुहस्तुनमां ३।१।८९
 न दशः ३।१।४७
 नद्याः शेषस्यां ६।३।४४
 नद्यादिभ्यो ढक् ४।२।९७
 नद्यां मतुप् ४।२।८५
 नद्यतश्च ५।४।१५३
 न द्वयचः प्राच्य ४।२।११३
 न धातुलोप आर्ध १।१।१४
 न ध्याख्यापमू ८।२।५७
 न नञ्पूर्वात्तत्पु ५।१।१२१
 न निर्धारणे २।२।१०
 न निविभ्याम् ६।२।१८१
 ननौ पृष्टप्रति ३।२।१२१
 नन्दिग्रहिपचां ३।१।१३४
 नन्द्राः संयोगादयः ६।१।३
 नन्वित्यनुज्ञैष ८।१।४३
 नन्वोर्विभाषा ३।२।१२१
 न पदान्तद्विर्व १।१।५८
 न पदान्ताद्दोरो ८।४।४२
 नपरे नः ८।३।२७
 न पादभ्याङ्ग्य १।३।८९
 नपुंसकमनपुंसके १।२।६९

नपुंसकस्य झलचः ७।१।७२	न लोकाव्ययः २।३।६९	नहिवृतिवृषिः ६।३।११६
नपुंसकाच्च ७।१।१९	न लोपः प्रातिपदि० ८।२।७	नहो धः ८।२।३४
नपुंसकादन्यतः ९।४।१०९	नलोपः सुप्स्वरः ८।२।२	नागलोपिशास्त्वः ७।४।२
नपुंसके भावे ३।३।११४	नलोपो नञः ६।३।७३	नाचार्यराजन्वि० ६।२।१३३
न पूजनात् ९।४।६९	न ल्यपि ६।४।६९	नाज्झलौ १।१।१०
न प्राच्यभर्गा० ४।१।१७८	न वशः ६।१।२०	नाञ्जेः पूजायाम् ६।४।३०
न बहुव्रीहौ १।१।२९	न विभक्तौ तुस्माः १।३।४	नाडीतन्त्रोः ० ९।४।१५९
न भकुर्ङ्गाम् ८।२।७९	न घृज्यश्चतुर्भ्यः ७।२।५९	नाडीमुष्टयोश्च ३।२।३०
न भामूपकमि० ८।४।३४	न वैति विभाषा १।१।४४	नातः परस्य ७।३।२७
न भूताधिकसं० ६।२।११	न व्यो लिटि ६।१।४६	नादिचि ६।१।१०४
न भूवाक्चि० ६।२।१९	न शब्दश्लोक० ३।२।२३	नादिन्याक्रोशे ८।४।४८
न भूछधियोः ६।४।८५	न शसदद्वादि० ६।४।१२६	नाद्धस्य ८।२।१७
न भ्राणनपान्न० ६।३।७५	न शोः पान्तस्य ८।४।३६	नाधायप्रत्यये० ३।४।६२
नमः स्वस्तिस्त्वा० २।३।१६	नशेर्वा ८।२।६३	नानद्यतमध्व० ३।३।३५
न मपूर्वोऽपत्ये ६।४।१७०	नश्च ८।३।३०	नानोर्ज्ञः १।३।५८
नमस्पुरसोर्गतयोः ८।३।४०	नश्च धातुस्यो० ८।४।२७	नान्तादसंख्या० ९।२।४९
न माढ्योगे ६।४।७४	नश्चापदान्तस्य० ८।३।२४	नाभ्यस्तस्याचि० ७।३।८७
नमिकम्पिस्म्य० ३।२।१६७	नश्छव्यप्रशान् ८।३।७	नाभ्यस्ताच्छतुः ७।१।७८
न मु ने ८।२।३	न षट्स्वलादिभ्यः ४।१।१०	नामन्त्रिते स० ८।१।७३
नमोवरिवश्चित्र० ३।१।१९	न संयोगाद्धम० ६।४।१३७	नामन्यतरस्याम् ६।१।१७७
न यः ३।२।१५२	न संख्यादेः स० ९।४।८९	नामि ६।४।३
न यदि ३।२।११३	न संज्ञायाम् ९।४।१५५	नाम्नयादिशि० ३।४।५८
न यद्यनाकाङ्क्षे ३।४।२३	न सत्तनिषत्तानु० ८।२।६१	नाम्नेद्धितस्या० ६।१।९९
न यासयोः ७।३।४५	न संप्रसारणे सं० ६।१।३७	नावो द्विगोः ९।४।९९
न य्वाभ्यां पदा० ७।३।३	न सामि वचने ९।४।५	नाव्ययद्विकृ० ६।२।१६८
न रपरसुपिठ् ८।३।११०	न छतुर्भ्यो० केव० ७।१।६८	नाव्ययीभावाद० २।४।८३
न रुधः ३।१।६४	न छज्झणयायां १।२।३७	नासिकास्तः ३।२।२९
नरे संज्ञायाम् ६।३।१२९	नस्तद्धिते ६।४।१४४	नासिकोदरौ० ४।१।५५
न लिङि ७।२।३९	नह प्रत्यारम्भे ८।१।३१	निकटे वसति ४।४।७३
न लुट् ८।१।२९	न हास्तिनफ० ६।२।१०१	निगरणचलना० १।३।८७
न लुमताङ्गस्य १।१।६३		

निगृह्यानुयोगे च ८।२।९४	निवृत्तेऽक्षयता० ४।४।१९	नेदमदसोरकोः ७।१।११
निघो निमित्तम् ३।३।८७	निवाते घातत्राणे ६।२।८	नेन्द्रस्य परस्य ७।३।२२
नित्यं करोतेः ६।४।१०८	निवासचितिशरी० ३।३।४१	नेन्सिद्धवक्ष्णाति० ६।३।१९
नित्यं कौटिल्ये ३।१।२३	निव्यभिभ्यो० ८।३।११९	नेयडुवड्स्थाना० १।४।४
नित्यं क्रीडाजी० २।२।१७	निशाप्रदोषाभ्यां० ४।३।१४	नेरनिधाने ६।२।१९२
नित्यं डितः ३।४।९९	निष्कुलान्निको० ९।४।६२	नेर्गदनदपतपद० ८।४।१७
नित्यं छन्दसि ४।१।४६	निष्ठा २।२। ३६	नेर्बिडज्विरीस० ९।२।३२
नित्यं छन्दसि ७।४।८	निष्ठा ३।२।१०२	नेर्विशः १।३।१७
नित्यं पणः परि० ३।३।६६	निष्ठा च द्वयज० ६।१।२०९	नोड्धात्वोः ६।१।१७९
नित्यं मन्त्रे ६।१।२१०	निष्ठायां सेटि ६।४।९२	नोत्तरपदेऽनुद० ६।२।१४२
नित्यं वृद्धशरा० ४।३।१४४	निष्ठायामण्यर्थे ६।४।६०	नोत्वद्भ्रवि० ४।३।१९१
नित्यं शतादिमा० ९।२।९७	निष्ठा शीङ्स्वि० १।२।१९	नोदात्तस्वरितो० ८।४।६७
नित्यं संज्ञाछन्द० ४।१।२९	निष्ठोपमानाद० ६।२।१६९	नोदात्तोपदेश० ७।३।३४
नित्यं सपत्न्या० ४।१।३९	निष्ठोपसर्गपूर्व० ६।२।११०	नोनयतिष्ठनय० ३।१।९१
नित्यं समासे० ८।३।४९	निष्प्रवाणिश्च ९।४।१६०	नोपधात्थका० १।२।२३
नित्यं स्मयतेः ६।१।९७	निसमुपविभ्यो० १।३।३०	नोपधायाः ६।४।७
नित्यं हस्ते पा० १।४।७७	निसस्तपताव० ८।३।१०२	नौ गदनदपठस्वनः ३।३।६४
नित्यमसिचप्र० ९।४।१२२	नीग्वञ्चस्व० ७।४।८४	नौ ण च ३।३।६०
नित्यवीप्सयोः ८।१।४	नीचैरनुदात्तः १।२।३०	नौ द्वयचष्ट्र ४।४।७
नितदीभ्यां० ८।३।८९	नीतौ च तद्युक्तात् ९।३।७७	नौवयोधर्मविष० ४।४।९१
निन्दर्दिसक्लि० ३।२।१४६	नुगतोऽनुनासि० ७।४।८९	नौ वृ धान्ये ३।३।४८
निपात एकाजनाङ् १।१।१४	नुदविदोन्दन्ना० ८।२।९६	न्यग्रोघस्य च के० ७।३।९
निपातस्य च ६।३।१३६	नुम्विसर्जनीय० ८।३।९८	न्यङ्कादीनां च ७।३।९३
निपातैर्यद्यदिङ् ८।१।३०	नृ च ६।४।६	न्यधी च ६।२।९३
निपानमाहावः ३।३।७४	नृ चान्यतर० ६।१।१८४	
निमूलसमूलयोः ३।४।३४	नृन्पे ८।३।१०	
निरः कुषः ७।२।४६	नेटि ७।२।४	प
निरभ्योः० ३।३।२८	नेट्यलिटि रधेः ७।१।६२	पश्चात्तिः ९।२।२९
निरुदकादीनि० ६।२।१८४	नेड्वशि कृति ७।२।८	पक्षिमत्स्यमृगा० ४।४।३९
निर्वाणोऽवाते ८।२।९०	नेतराच्छन्दसि ७।१।२६	पङ्क्तिर्विशति० ९।१।९९
		पङ्गोश्च ४।१।६८

पचो वः ८।२।५२	पदान्तस्य ८।४।३७	परिभागे पचः ३।२।३२
पञ्चदशतौ वर्गौ ५।१।६०	पदान्तस्यान्यतरं ७।३।९	परिमुखं च ३।४।२९
पञ्चमी भयेन २।१।३७	पदान्ताद्वा ६।२।७६	परिवृत्तौ रयः ४।२।१०
पञ्चमी विभक्ते २।३।४२	पदास्वैरिवा ३।१।११९	परिष्वसेभ्यः क्रियः १।३।१८
पञ्चम्यपाङ्परिभिः २।३।१०	पदेऽपदेशे ६।२।७	परिषदो ष्यः ४।२।४४
पञ्चम्या अत् ७।१।३१	पदोत्तरपदं गृह्णाति ४।४।३९	परिषदो ष्यः ४।२।१०१
पञ्चम्याः पराव ८।३।५१	पद्वन्नोमासह ६।१।६३	परिस्फन्दः प्रा ८।३।७०
पञ्चम्या स्तोका ६।३।२	पद्यत्यतर्थ ६।३।२३	परिगमिनोभा ६।२।१८२
पञ्चम्यामजातौ ३।२।९८	पन्थो ण नित्यम् ५।१।७६	परिर्मुपः १।३।८२
पञ्चम्यास्तसिल् ५।३।७	परः सन्निकर्षः १।४।१०९	परिवर्जने ८।१।०
पणपादमाषशता ५।१।३४	परवल्लिङ्गं द्वन्द्व २।४।२६	परिश्च ८।३।७४
पतः पुम् ७।४।१९	परश्च ३।१।२	परिश्च वाङ्मयोः ८।२।२२
पतिः समास एव १।४।८	परश्चवाङ्मय ४।४।५८	परिञ्जि लिट् ३।२।११५
पत्यन्तपुरोहि ५।१।१२८	परस्मिन्विभाषा ३।३।१३८	परिवरपरं परं ५।२।१०
पत्यावैश्वर्ये ६।२।१८	परस्मैपदानां ३।४।८२	परौ घः ३।३।८४
पत्युर्नो यज्ञसं ४।१।३३	परस्य च ६।३।८	परौ भुवोऽवज्ञाने ३।३।५५
पत्रपूर्वाद् ४।३।१२२	पराजैरसोढः १।४।२६	परौ यज्ञे ३।३।४७
पत्राध्वयु परि ४।३।१२३	परादिश्छन्दसि ६।२।१९९	पर्यादिभ्यः छन् ४।४।१०
पथः पन्थ च ४।३।२९	परावनुपात्यय ३।३।३८	पर्यभिभ्यां च ५।३।९
पथः ष्कन् ५।१।७५	परावरयोगे च ३।४।२०	पर्यासिक्वनेष्ट्व ३।४।६६
पथि च छन्दसि ६।३।१०८	परावराधमोत्तम ४।३।५	पर्याथाहणोत्प ३।३।१११
पथिमथोः सर्व ६।१।१९९	परिक्रयणे संप्र १।४।४४	पर्वताच्च ४।२।१४३
पथिमथ्यभुक्षा ७।१।८५	परिक्लिश्यमाने ३।४।५५	पर्वादिषोडश्या ५।३।११७
पथो विभाषा ५।४।७२	परिखाया ढञ् ५।१।१७	पल्लसूपशार्कं ६।२।१२८
पथ्यतिथिवत्स ४।४।१०४	परिनिविभ्यः ८।३।७०	पलाशादिभ्यो ४।३।१४१
पदमस्मिन्हृदयम् ४।४।८७	परिन्योनीणोर्ध्व ३।३।३७	पश्चपदवा च ५।३।३३
पदह्रजविश्लष्टु ३।३।१६	परिपन्थं च तिष्ठ ४।४।३६	पश्चात् ५।३।२२
पदव्यवायेऽपि ८।४।३८	परिग्रत्युपापा ६।२।३३	पश्याथैश्चाना ८।१।२५
पदस्य ८।१।१६	परिमाणाख्यायां ३।३।२०	पाककर्णपर्णपुष्प ४।१।६४
पदात् ८।१।१७	परिमाणन्तस्या ७।३।१७	पात्राध्मायेट् ३।१।१३७

पृषोदरादीनि ६।३।१०९	प्रतिश्रवणे च ८।२।९९	प्रयाजानुयाजौ ७।३।६२
पेथं वासवाहनं ६।३।९८	प्रतिष्कशश्च ६।१।९२	प्रटं रोहिष्ये ३।४।१०
पैलादिभ्यश्च २।४।९९	प्रतिस्तब्धनिस्तः ८।३।११४	प्रयोजनम् ५।१।१०९
पोढायुवतिस्तोः २।१।६५	प्रतेरंश्चादयस्तः ६।२।१९३	प्रयोज्यनियोः ७।३।६८
पोरुदुपधाब् ३।१।९८	प्रतेरुरसः सप्तमीः ५।४।८२	प्रवाहणस्य हे ७।३।२८
पौराडाशपुरोः ४।३।७०	प्रतेश्च ६।१।२५	प्रवृद्धादीनां च ६।२।१४७
प्यायः पी ६।१।२८	प्रत्नपूर्वविश्वेः ०।३।१११	प्रशंसार्था रूपम् ५।३।६६
प्रकारवचने ५।३।६९	प्रत्यविभ्यां ग्रहेः ३।१।११८	प्रशंसावचनैश्च २।१।६६
प्रकारवचने थाल् ५।३।२३	प्रत्यभिवादेः ८।२।८३	प्रशस्यस्य श्रः ५।३।६०
प्रकारे गुणवचनं ८।१।१२	प्रत्ययः ३।१।१	प्रशने चासन्नः ३।२।११७
प्रकाशनस्थेयाः १।३।२३	प्रत्ययलोपे प्रत्यः १।१।६२	प्रश्नोऽग्रगामिणि ८।३।९२
प्रकृत्यान्तः ६।१।११५	प्रत्ययस्थात्काः ७।३।४४	प्रसमुपोदः पादः ८।१।६
प्रकृत्या भगाः ६।२।१३७	प्रत्ययस्य लुक् १।१।६१	प्रसंभ्यां जानुः ५।४।१२९
प्रकृत्याशिषि ६।३।८३	प्रत्ययोत्तरपदः ७।२।९८	प्रसितोत्सकाः २।३।४४
प्रकृत्यैकाच् ६।४।१६३	प्रत्याङ्भ्यां १।३।९९	प्रस्कण्वहर्णि ६।१।१५३
प्रकृष्टे ठञ् ५।१।१०८	प्रत्याङ्भ्यां १।४।४०	प्रस्त्योऽन्यतरः ८।२।२४
प्रजने वीयतेः ६।१।९५	प्रथने वावशब्दे ३।३।३३	प्रस्थपुम्बद्वां ४।२।१२२
प्रजने सतीः ३।३।७१	प्रथमचरमः १।१।३३	प्रस्थेऽवृद्धमकः ६।२।८७
प्रजोरिनिः ३।२।१५६	प्रथमयोः पूर्वः ६।१।१०२	प्रस्थाः उत्तरपदः ४।२।११०
प्रज्ञादिभ्यश्च ५।४।३८	प्रथमानिर्दिष्टं १।२।४३	प्रहरणम् ४।४।५७
प्रज्ञाश्रद्धार्चां ५।२।१०१	प्रथमायाश्च ७।२।८८	प्रहासे च मन्थोः १।४।१०६
प्रणवष्टेः ८।२।८९	प्रथमोऽचिरोपः ६।२।९६	प्राक् कडारात् २।१।३
प्रणाव्योः ३।१।१२८	प्रधानप्रत्ययार्थः १।२।५६	प्राक् क्रीताच्छः ५।१।१
प्रतिः प्रतिनिः १।४।९२	प्रनिरन्तः शरेल्लुः ८।४।५	प्राक्सितादङ् ८।३।६३
प्रतिकण्ठार्थलः ४।४।४०	प्रभवति ४।३।८३	प्रागिवात्कः ५।३।७०
प्रतिजनादिभ्यः ४।४।९९	प्रभौ परिवृद्धः ७।२।२१	प्रागेकादशभ्योः ५।३।४९
प्रतिनिधिप्रतिः २।३।११	प्रमदसंसदौ ३।३।६८	प्राग्विताद्यत् ४।४।७५
प्रतिपथमेति ४।४।४२	प्रमाणे च ३।४।५१	प्रागिदशो विभक्तिः ५।३।१
प्रतिबन्धि चिरं ६।२।६	प्रमाणे द्वयसः ५।२।३७	प्रागदीव्यतोऽण् ४।१।८३
प्रतियोगे पञ्चभ्याः ५।४।४४	प्रयच्छति गर्ह्यम् ४।४।३०	प्राग्रीश्वरान्निपाताः १।४।५६

प्राग्वतेष्टम् ५।१।१८
 प्राग्वहतेष्टम् ४।४।१
 प्राचां ण्फ तद्धितः ४।१।१७
 प्राचां कटादेः ४।२।१३९
 प्राचां क्रीडायाम् ६।२।७४
 प्राचां ग्रामनगरां ७।३।१४
 प्राचां नगरान्ते ७।३।२४
 प्राचामवृद्धां ४।१।१६०
 प्राचामुपादेरडं ५।३।८०
 प्राणभृज्जातिः ५।१।१२९
 प्राणिरजतादिं ४।३।१५४
 प्राणिस्थादातो ५।२।९६
 प्रातिपदिकान्तं ८।४।११
 प्रातिपदिकार्थं २।३।४६
 प्रादयः १।४।५८
 प्रादस्वाङ्गं सं ६।२।१८३
 प्राद्वहः १।३।८१
 प्राध्वं बन्धने १।४।७८
 प्राप्तापन्ने च द्वि २।२।४
 प्रायभवः ४।३।३९
 प्रावृट्शरत्कालं ६।३।१५
 प्रावृष एण्यः ४।३।१७
 प्रावृषण्डप् ४।३।२६
 प्रियवशे वदः ३।२।३८
 प्रियस्थिरस्मिन् ६।४।१५७
 प्रीतौ च ६।२।१६
 प्रुस्त्वः समं ३।१।१४९
 प्रे दाज्ञः ३।२।६
 प्रे द्रुस्तुस्त्वः ३।३।२७
 प्रे वणिजाम् ३।३।५२

प्रे लपसुद्रमथं ३।२।१४५
 प्रे लिप्तायाम् ३।३।४६
 प्रेष्यब्रुवोर्हविषो २।३।६१
 प्रे स्त्रोऽयज्ञे ३।३।३२
 प्रैषातिसर्गप्राप्तं ३।३।१६३
 प्रोक्ताल्लुक् ४।२।६४
 प्रोपाभ्यां युजे १।३।६४
 प्रोपाभ्यां समर्थं १।३।४२
 प्लक्षादिभ्योऽण् ४।३।१६४
 प्लुतप्रगृह्यां ६।१।१२५
 प्लुतावैच इदुतौ ८।२।१०६
 प्वादीनां इत्स्वः ७।३।८०

फ

फक्फिजोरन्यं ४।१।९१
 फणां च सप्ता ६।४।१२५
 फलेग्रहिरात्मं ३।२।२६
 फले लुक् ४।३।१६३
 फल्गुनीप्रोष्ठं १।२।६०
 फाण्टाहृतिमि ४।१।१५०
 फेनादिलच्च ५।२।९९
 फेश्च च ४।१।१४९

ब

बन्धने चवौ ४।४।९६
 बन्धुनि बहुव्रीहौ ६।१।१४
 बन्धे च विभाषा ६।३।१३
 बभूयाततन्थं ७।२।६४
 बहिषि दत्तम् ४।४।११९
 बलादिभ्यो म ५।२।१३६
 बहुगणवतुडति १।१।२३

बहुपूगगणं ५।२।५२
 बहुप्रजाश्च ५।४।१२३
 बहुलं छन्दसि २।४।३९
 बहुलं छन्दसि २।४।७३
 बहुलं छन्दसि २।४।७६
 बहुलं छन्दसि ३।२।८८
 बहुलं छन्दसि ५।२।१२२
 बहुलं छन्दसि ६।१।३४
 बहुलं छन्दसि ७।१।८
 बहुलं छन्दसि ७।१।१०
 बहुलं छन्दसि ७।१।१०३
 बहुलं छन्दसि ७।३।९७
 बहुलं छन्दसि ७।४।७८
 बहुलं छन्दस्य ६।४।७५
 बहुलमाभीक्ष्ण्ये ३।२।८१
 बहुवचनस्य ८।१।२१
 बहुवचने झल्येत ७।३।१०३
 बहुव्रीहविदं ६।२।१६२
 बहुव्रीहेरुपसो ४।१।२५
 बहुव्रीहेश्चान्तो ४।१।५२
 बहुव्रीहौ प्रकृत्या ६।२।१
 बहुव्रीहौ विश्वं ६।२।१०६
 बहुव्रीहौ ५।४।११३
 बहुव्रीहौ संल्ये ५।४।७३
 बहुषु बहुवचनम् १।४।२१
 बहुर्बन्धुत्तरं ६।२।१७५
 बहुर्लोपो भू च ६।४।१५८
 बहुच इजः २।४।६६
 बहुचः कृपेषु ४।२।७३
 बहुचोऽन्तो ४।३।६७

बह्वचो मनुष्य० ५।३।७८	भक्तिः ४।३।९२	भियः कृक्लुकनौ ३।२।१७४
बह्वर्चपूर्वपदा० ४।४।६४	भक्षप्रेम मिश्री० २।१।३५	भियोऽन्यतर० ६।४।११५
बह्वन्यतरस्याम् ६।२।३०	भजो णिवः ३।२।६२	भियो हेतुभये ७।३।४०
बह्वल्पाथोऽच्छ० ५।४।४२	भञ्जभासमिदोः ३।२।१६१	भीत्रार्थानां भयहेतुः १।४।२५
बह्वादिभ्यश्च ४।१।४५	भञ्जेश्व चिणि ६।४।३३	भीमादयोऽपा० ३।४।७४
बाष्पोष्मभ्या० ३।१।१६	भक्ष्यप्रवच्ये च ६।१।८३	भीरोः स्थानम् ८।३।८१
बाह्वन्तात्संज्ञा० ४।१।६७	भर्गात्त्रैगते ४।१।१११	भीस्म्योर्हेतुभये १।३।६८
बाह्वादिभ्यश्च ४।१।९६	भवतप्कडसौ ४।२।१६५	भीहीभृदुमद० ६।१।१२२
बिभेतेर्हेतुभये ६।१।५६	भवतेरः ७।३।७३	भीहीभृदुवां० ३।१।३९
बिल्वकादिभ्य० ६।४।१५३	भविष्यति गम्यादयः ३।३।३	भुजन्त्युज्जो ७।३।६१
बिल्वादिभ्यो० ४।३।१३६	भविष्यति गम्या० ३।३।१३६	भुजोऽनवने १।३।६६
बिस्ताच्च ५।१।३१	भवे छन्दसि ४।४।११०	भुवः प्रभवः १।४।३१
बृहत्या आच्छा० ५।४।६	भव्यगेयप्रवचनो० ३।४।६८	भुवः संज्ञान्त० ३।२।१७९
बुधयुधनशज० १।३।८६	भस्त्रादिभ्यः प्लन् ४।४।१६	भुवश्च ३।२।१३८
ब्रह्मणस्त्वः ५।१।१३६	भस्त्रैपाजाज्ञा० ७।३।४७	भुवश्च ४।१।४७
ब्रह्मणो जान० ५।४।१०४	भस्य ६।४।१२९	भुवश्च महा० ८।२।७१
ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु ३।२।८७	भस्य टेलोपः ७।१।८८	भुवो भावे ३।१।१०७
ब्रह्महस्तिभ्यां० ५।४।७८	भागाद्यच्च ५।१।४९	भुवो बृगुलुङ् ६।४।८८
ब्राह्मणकोष्णिके ५।२।७१	भावकर्मणोः १।३।१३	भूतपूर्वे चरट् ५।३।५३
ब्राह्मणमाणव० ४।२।४२	भावलक्षणे ३।४।१६	भूते ३।२।८४
ब्राह्मो जातौ ६।४।१७१	भाववचनाश्च ३।३।११	भूते च ३।३।१४०
ब्रुव ईद् ७।३।९३	भावे ३।३।१८	भूतेऽपि दृश्यन्ते ३।३।२
ब्रुवः पञ्चानां ३।४।८४	भावे च ४।४।१४४	भूवादयो धातवः १।३।१
ब्रुवो वचिः २।४।५३	भावेऽनुपसर्गात् ३।३।७५	भूपणेऽलम् १।४।६४
ब्रूहिप्रेष्यश्रौष० ८।२।९१	भाषायां सदव० ३।२।१०८	भूषुवांस्तिङि ७।३।८८
	भासनोपसंभा० १।३।४७	भृजामिव ७।४।७६
	भिक्षादिभ्योऽण् ४।२।३८	भृजोऽसंज्ञायाम् ३।१।११२
	भिक्षासेनादायेषु ३।२।१७	भृशादिभ्यो० ३।१।१२
	भित्तं शकलम् ८।२।५९	भोज्यं भक्ष्ये ७।३।६९
	भिद्योद्धयौ नदे ३।१।११५	भोभगोअघो० ८।३।१७

भ

भक्ताख्यास्त० ६।२।७१

भक्ताण्यः ४।४।१००

भक्तादन्यः ४।४।६८

भौरिक्याद्यैषु० ४।२।९४
 भ्यसो भ्यम् ७।१।३०
 भ्रजो रोपध० ६।४।४७
 भ्राजभासधु० ३।२।१७७
 भ्राजभासभाष० ७।४।३
 भ्रातरि च ४।१।१६४
 भ्रातुर्व्यच्च ४।१।१४४
 भ्रातृपुत्रौ स्त्र० १।२।६८
 भ्रुवो वुक्च ४।१।१२९

म

मधवा बहुलम् ६।४।१२८
 मङ्गुलकर्म्मराद० ४।४।९६
 मतजनहलात् ४।४।९७
 मतिष्ठद्विपृजा० ३।२।१८८
 मतुवसो ह संबुद्धौ० ८।३।१
 मतोः पूर्व० ६।१।११९
 मतोश्च बहुजङ्गाम् ४।२।७२
 मतौ च ४।४।१३६
 मतौ छः सूक्त० ९।२।९९
 मतौ बह्वचो० ६।३।११९
 मत्वर्थे मास० ४।४।१२८
 मदोऽनुपसर्गो ३।३।६७
 मद्रवृज्योः कन् ४।२।१३१
 मद्रात्परिवापणे ९।४।६७
 मद्रेभ्योऽञ् ४।२।१०८
 मधुबध्वोर्ब्राह्म० ४।१।१०६
 मधोः ४।४।१३९
 मधोर्ञ च ४।४।१२९
 मध्याह्न गुरौ ६।३।११

मध्यान्मः ४।३।८
 मध्येपदेनिवचने १।४।७६
 मध्वादिभ्यश्च ४।२।८६
 मनः ३।२।८२
 मनः ४।१।११
 मनसः संज्ञायाम् ६।३।४
 मनुष्यतत्त्वध० ४।२।१३४
 मनोरौ वा ४।१।३८
 मनोर्जाताव० ४।१।१६१
 मन्क्तिन्व्याख्या० ६।२।१९१
 मन्त्रे घसह्वर० २।४।८०
 मन्त्रे वृषेवपच० ३।३।९६
 मन्त्रे श्वेतवहो० ३।२।७१
 मन्त्रेष्वाल्या० ६।४।१४१
 मन्त्रे सोमा० ६।३।१३१
 मन्थौदनसक्तु० ६।३।६०
 मन्यकर्मण्यना० २।३।१७
 मपर्यन्तस्य ७।२।९१
 मय उजो वो वा ८।३।३३
 मयद् च ४।३।८२
 मयङ्घ्वैतयो० ४।३।१४३
 मयतेरिदन्य० ६।४।७०
 मयूरव्यंसकाद० २।१।७२
 मये च ४।४।१३८
 मस्करमस्क० ६।१।१९४
 मस्तिजनशोर्झलि ७।१।६०
 महाकुलाद० ४।१।१४१
 महान्वीह्यप० ६।२।३८
 महाराजप्रोष्ठ० ४।२।३९
 महाराजाट्टञ् ४।३।९७

महेन्द्राद्वाणौ च ४।२।२९
 माङि लुङ् ३।३।१७९
 माणवचरकाभ्यां० ९।१।११
 मातरपितरा० ६।३।३२
 मातुःपितृभ्यामि० ८।३।८९
 मातुहत्संख्या० ४।१।११९
 मातृपिष्टभ्यां० ८।३।८४
 मातृष्वसृश्च ४।१।१३४
 मात्रोपज्ञोपक्रम० ६।२।१४
 माथोत्तरपद० ४।४।३७
 मादुपधायश्च ८।२।९
 मानपश्वङ्गयोः ९।३।९१
 माने वयः ४।३।१६२
 मान्ब्रघदानशान् ३।१।६
 मायायामण् ४।४।१२४
 मालादीनां च ६।२।८८
 मासाद्वयसि ९।१।८१
 मितनखे च ३।२।३४
 मितां ह्रस्वः ६।४।९२
 मित्रे चर्षी ६।३।१३०
 मिथ्योपपदा० १।३।७१
 मिदचोऽन्त्या० १।१।४७
 मिदेर्गुणः ७।३।८२
 मिश्रं चानुपसर्ग० ६।२।१९
 मीनातिमिनो० ६।१।९०
 मीनातेर्निगमे ७।३।८१
 मुखं स्वाङ्गम् ६।२।१६७
 मुखनासिकावच० १।१।८
 मुवोऽकर्मकस्य ७।४।९७
 मुण्डमिश्रहल० ३।१।२१

मुदगादण् ४।४।२९	यजेश्च करणे २।३।६३	यस्य च भावनं २।३।३७
मूर्तौ घनः ३।३।७७	यज्जकर्मण्यजपः १।२।३४	यस्य चायामः २।१।१६
मूलमस्यावर्द्धि ४।४।८८	यज्जतिवग्भ्यां ५।१।७६०	यस्य विभाषा ७।२।१५
मृजेविभाषा ३।१।११३	यजे समि स्तुवः ३।३।३१	यस्य हलः ६।४।४९
मृजेवृद्धिः ७।२।११४	यज्जोश्च २।४।६४	यस्येति च ६।४।४८
मृडमृदगुधं १।२।७	यज्ज ४।१।१६	याजकादिभिश्च २।२।९
मृदस्तिक्त् ५।४।३९	यज्जिजोश्च ४।१।१०१	याज्यान्तः ८।२।९०
मृषस्तिक्ति १।२।२०	यत्तश्च निवारणम् २।३।४१	याडापः ७।३।११३
मेघतिभयेषु कृजः ३।२।४३	यतोऽनावः ६।१।२१३	याप्ते पाशप् ५।३।१७
मेर्निः ३।४।८९	यत्तद्वेभ्यः परि ५।२।३९	यावति विन्द ३।४।३०
मोऽनुस्वारः ८।३।२३	यथातथायथापुरः ७।३।३१	यावत्पुगानिपातः ३।३।४
मो नो धातोः ८।२।६४	यथातथयोरसू ३।४।२८	यावद्ववारणे २।१।८
मो राजि समः ८।३।२९	यथामुखसंमुः ५।२।६	यावद्यथाभ्याम् ८।१।३६
त्रियतेर्लुङ्लि १।३।६१	यथाविध्यनुप्रः ३।४।४	यावादिभ्यः क्त् ५।४।२९
म्बोश्च ८।२।६५	यथासंख्यमनुः १।३।१०	यासृट् परस्मै ३।४।१०३
	यथासादृश्ये २।१।७	योर्वर्णयोर्दीवीवे ७।४।५३
	यथास्वे यथा ८।१।१४	युकारोऽद्यादयश्च ६।२।८१
यः सौ ७।२।११०	यद्धितुपरं छन्दसि ८।१।५६	युक्ते च ६।२।६६
यङश्चाप् ४।१।७४	यद्वृत्तान्नित्यम् ८।१।६६	युग्यं च पत्रे ३।१।२२१
यङि च ७।४।३०	यमः समुपनिविषुः ३।३।६३	युजेरसमासे ७।१।७१
यङोऽचि च २।४।७४	यमरसनमातां ७।२।७३	युप्लुवादीर्वे ६।४।२८
यङो वा ७।३।९४	यमो गन्धने १।२।१५	युवा खलतिपः २।१।६७
यचि भम् १।४।१८	ययतोश्चातदर्थे ६।२।१५६	युवात्पयोः कनः ५।३।६४
यच्चयत्रयोः ३।३।१४८	यरोऽनुनासिके ८।४।४५	युवावौ द्विव ७।२।९२
यजजपदशां यङः ३।२।१६६	यवयवकपट्टिका ५।२।३	युवोरनाको ७।१।१
यज्जघ्वैनमिति च ७।१।४३	यश्च यङः ३।२।१७६	युष्मत्तत्तत्तु ८।३।१०३
यज्याचयत ३।३।९०	यसोऽनुपसर्गात् ३।१।७१	युष्मदस्मदोः ८।१।२०
यज्याचरुवप्रच ७।३।६६	यस्कादिभ्यो गोत्रे २।४।६३	युष्मदस्मदोरनाः ७।२।८६
यजुष्युरः ६।१।११७	यस्मात्प्रत्ययवि १।४।१३	युष्मदस्मदोरन्य ४।३।१
यजुष्येकेषाम् ८।३।१०४	यस्मादधिकं यस्य २।३।९	युष्मदस्मदोर्दसि ६।१।२११

युष्मदस्मद्भ्यां० ७।१।२७
 युष्मद्युपपदे स० १।४।१०५
 यून्स्तिः ४।१।७७
 यूनि लुक् ४।१।९०
 यूयवयौ जसि ७।२।९३
 यूस्त्र्याख्यौ नदी १।४।३
 ये च ६।४।१०९
 ये च तद्धिते ६।१।६१
 ये चाभावकर्म० ६।१।१६८
 येन विधिस्तदन्त० १।१।७२
 येनाङ्गविकारः २।३।२०
 ये यज्ञकर्मणि ८।२।८८
 ये विभाषा ६।४।४३
 येषां च विरोधः २।४।९
 योगप्रमाणे च० १।२।५५
 योगाद्यच्च ५।१।१०२
 योऽचि ७।२।८९
 योजनं गच्छति ५।१।७४
 योपधाद्गुरु० ५।१।१३२

र

र कृतो हलादे० ६।४।१६१
 रक्ते ५।४।३२
 रक्षति ४।४।३३
 रक्षोयातूनां ह० ४।४।१२१
 रङ्गोरमनुष्ये० ४।२।१००
 रजःकृष्याद्यु० ५।२।११२
 रज्जेश्च ६।४।२६
 रथवदयोश्च ६।३।१०२
 रथाद्यम् ४।३।१२१

रदाभ्यां निष्ठातो० ८।२।४२
 रघादिभ्यश्च ७।२।४५
 रघिजभोरचि ७।१।६१
 रभेरशब्दितोः ७।१।६३
 रलो व्युपधाद् १।२।२६
 रश्मौ च ३।३।५३
 रषाभ्यां नो णः ८।४।१
 रसादिभ्यश्च ५।२।९५
 राजदन्तादिषु० २।२।३१
 राजनि युधि० ३।२।९५
 राजन्यबहुवचन० ६।२।३४
 राजन्यादिभ्यो० ४।२।५३
 राजन्वान्सौराज्ये ८।२।१४
 राजश्चशुराद्यम् ४।१।१३७
 राजसूयसूर्य० ३।१।११४
 राजा च ६।२।५९
 राजा च प्रशंसा० ६।२।६३
 राजाहःसखि० ५।४।९१
 राज्ञः क च ४।२।१४०
 रात्राह्वाहाः पुं० २।४।२९
 रात्रेः कृति वि० ६।३।७२
 रात्रेश्चाजसौ ४।१।३१
 रात्र्यहःसंवत्स० ५।१।८७
 रात्सस्य ८।२।२४
 राधीक्षयोर्यस्य० १।४।३९
 राधो हिंसायाम् ६।४।१२३
 रायो हलि ७।२।८५
 राहोपः ६।४।२१
 राष्ट्रावारपारा० ४।२।९३
 रिक्ते विभाषा ६।१।२०८

रिङ् शयग्लिङ् ७।४।२८
 रि च ७।४।५१
 रीगृदुपधस्य च ७।४।९०
 रीङ्ठतः ७।४।२७
 रघिकौ च लुकि ७।४।९१
 रुच्यर्थानां प्रीय० १।४।३३
 रुजार्थानां भाव० २।३।५४
 रुदविदमुषग्रहि० १।२।८
 रुदश्च पञ्चभ्यः ७।३।९८
 रुदादिभ्यः सा० ७।२।७६
 रुधादिभ्यः श्रम् ३।१।७८
 रुच्यमत्वरसंयु० ७।२।२८
 रुहः पोऽन्यतर० ७।३।४३
 रुपादाहृतप्र० ५।२।१२०
 रेवतोजगती० ४।४।१२२
 रेवत्यादिभ्य० ४।१।१४६
 रैवतिकादिभ्य० ४।३।१३१
 रोः छपि ८।३।१६
 रोगाख्यायां० ३।३।१०८
 रोगाच्चापनयने ५।४।४९
 रोणी ४।२।७८
 रोपधेतोः प्राचां ४।२।१२३
 रो रि ८।३।१४
 रोऽस्यपि ८।२।६९
 वौरूपधाया० ८।२।७६

ल

लः कर्मणि च ३।४।६९
 लः परस्मैपदम् १।४।९५
 लक्षणेहेत्वोः ३।२।१२६

लक्षणे जायाप० ३।२।५२	लिङ्यन्यतरस्याम् २।४।४०	लोट् च ८।१।२२
लक्षणेत्थंभूता० १।४।९०	लिङ्यभ्यामस्योऽ ६।१।१७	लोडर्थलक्षणे च ३।३।८
लक्षणेनाभिप्रती० २।१।१४	लिङ्यङोश्च ३।१।२९	लोपः पिबतेरो० ७।४।४
लङः शाकटायन० ३।४।१११	लिति ६।१।१९३	लोपः शाकल्यः ८।३।१९
लटः शतृशान० ३।२।१२४	लिपिमिचिह्नश्च ३।१।२३	लोपश्चास्यान्यः ६।४।१०७
लट् स्मे ३।२।११८	लिप्स्यमानसि० ३।३।७	लोपस्त अ त्मनेऽ ७।१।४१
लभेश्च ७।१।६४	लियः संमानन० १।३।७०	लोपे विभाषा ८।१।४५
लवणाट्टञ् ४।४।५२	लीलोर्नङ्लुकाव० ७।३।३९	लोपो यि ६।४।११८
लवणाल्लुक् ४।४।२४	लुक्कद्धितलुकि १।२।४९	लोपो व्योर्वलि ६।१।६६
लशक्तद्धिते १।३।८	लुक् स्त्रियाम् ४।१।१०९	लोमादिषामा० ५।२।१००
लषपतपदस्या० ३।२।१५४	लुगवा दुहदिह० ७।३।७३	लोहितादिडा० ३।१।१३
लस्य ३।४।७७	लुङ् ३।२।११०	लोहितान्मणौ ५।४।३०
लाक्षारोचनाट्टक् ४।२।२	लुङि च २।४।४३	ल्यपि च ६।१।४१
लिङः सलोपोऽन० ७।२।७९	लुङ्लङ्लुङ् ६।४।७१	ल्यपि लघुपूर्वात् ६।४।५६
लिङः सीयुट् ३।४।१०२	लुङ्सनोर्बल्ल २।४।३७	ल्युट् च ३।३।११५
लिङर्थे लेट् ३।४।७	लुटः प्रथमस्य० २।४।८५	लवादिभ्यः ८।२।४४
लिङाशिपि ३।४।११६	लुटि च क्लृपः १।३।९३	
लिङ् च ३।३।१५९	लुपसद्वरजप० ३।१।२४	
लिङ् चोर्ध्वमौढ् ३।३।९	लुपि युक्तवद्वय० १।२।५१	
लिङ् चोर्ध्वमौढ् ३।३।१६४	लुप् च ४।३।१६६	
लिङ्निमित्ते ३।३।१३९	लुबविशेषे ४।२।४	
लिङ् यदि ३।३।१६८	लुब्धयोगाप्रख्या० १।२।२४	
लिङ्याशिष्यङ् ३।१।८६	लुभो विमोदने ७।२।५४	
लिङ्सिवावात्म० १।२।११	लुम्मनुष्ये ५।३।९८	
लिङ्सिबोरात्म० ७।२।४२	लुटः सद्वा ३।३।१४	
लिङः कानज्वा ३।२।१०६	लुट् शेषे च ३।३।१३	
लिटस्तद्धयोरेशि० ३।४।८१	लेटोऽडाटौ ३।४।९४	
लिटि धातोरनभ्या० ६।१।८	लोकसर्वलोका० ५।१।४४	
लिटि वयो यः ६।१।३८	लोटो लङ्वत् ३।४।८५	
लिट् च ३।४।११५	लोट् च ३।३।१६२	

व

वच उम् ७।४।२०
वचिस्त्वपिपिजादी० ६।१।१५
वचोऽशब्दसंज्ञा० ७।३।६७
वच्चिलुञ्चदृशश्च १।२।२४
वज्रोर्गताँ ७।३।६३
वतण्डाच्च ४।१।१०८
वतोरिडा ५।१।२३
वतोरिथ्क् ५।२।५३
वत्सरान्ताच्छ० ५।१।९१
वत्सशालामि० ४।३।३६
वत्सांसाभ्यां० ५।२।९८

युष्मदस्मद्वभ्यां० ७।१।२७
 युष्मद्युपपदे स० १।४।१०५
 यूतस्तिः ४।१।७७
 यूनि लुक् ४।१।९०
 यूयवयौ जसि ७।२।९३
 यूज्याल्यौ नदी १।४।३
 ये च ६।४।१०९
 ये च तद्धिते ६।१।६१
 ये चाभावकर्म० ६।१।१६८
 येन विधिस्तदन्त० १।१।७२
 येनाङ्गविकारः २।३।२०
 ये यज्ञकर्मणि ८।२।८८
 ये विभाषा ६।४।४३
 येषां च विरोधः २।४।९
 योगप्रमाणे च० १।२।५५
 योगाद्यच्च ५।१।१०२
 योऽचि ७।२।८९
 योजनं गच्छति ५।१।७४
 योपधाद्गुरू० ५।१।१३२

र

र ऋतो हलादे० ६।४।१६१
 रक्ते ५।४।३२
 रक्षति ४।४।३३
 रक्षोयातूनां ह० ४।४।१२१
 रङ्गोरमनुष्ये० ४।२।१००
 रजःकृष्यास्र० ५।२।११२
 रज्जुश्च ६।४।२६
 रथवदयोश्च ६।३।१०२
 रथाद्यच् ४।३।१२१

रदाभ्यां निष्ठातो० ८।२।४२
 रधादिभ्यश्च ७।२।४५
 रधिजभोरचि ७।१।६१
 रभेरशबिलटोः ७।१।६३
 रलो व्युपधाद्ध० १।२।२६
 रश्मौ च ३।३।५३
 रषाभ्यां नो णः ८।४।१
 रसादिभ्यश्च ५।२।९५
 राजदन्तादिषु० २।२।३१
 राजनि युधि० ३।२।९५
 राजन्यबहुवचन० ६।२।३४
 राजन्यादिभ्यो० ४।२।५३
 राजन्वान्सौराज्ये ८।२।१४
 राजश्चशुराद्यच् ४।१।१३७
 राजसूयसूर्य० ३।१।१४४
 राजा च ६।२।५९
 राजा च प्रशंसा० ६।२।६३
 राजाहःसखि० ५।४।९१
 राज्ञः क च ४।२।१४०
 रात्राह्राहाः पुं० २।४।२९
 रात्रेः कृति वि० ६।३।७२
 रात्रेश्चाजसौ ४।१।३१
 राज्यद्वःसंवत्स० ५।१।८७
 रात्सस्य ८।२।२४
 राधीक्ष्योर्यस्य० १।४।३९
 राधो हिंसायाम् ६।४।१२३
 रायो हलि ७।२।८५
 राल्लोपः ६।४।२१
 राष्ट्रवारपारा० ४।२।९३
 रिक्ते विभाषा ६।१।२०८

रिङ् शयग्लिङ्घु ७।४।२८
 रि च ७।४।५१
 रीगृदुपघस्य च ७।४।९०
 रीढृतः ७।४।२७
 रघिकौ च लुकि ७।४।९१
 रुच्यर्थानां प्रीय० १।४।३३
 रुजार्थानां भाव० २।३।५४
 रुद्विदमुषग्रहि० १।२।८
 रुदश्च पञ्चभ्यः ७।३।९८
 रुदादिभ्यः सा० ७।२।७६
 रुधादिभ्यः झम् ३।१।७८
 रुध्यमत्वरसंयु० ७।२।२८
 रुहः पोऽन्यतर० ७।३।४३
 रूपादाहतप्र० ५।२।१२०
 रेवतीजगती० ४।४।१२२
 रेवत्यादिभ्य० ४।१।१४६
 रैवतिकादिभ्य० ४।३।१३१
 रोः छपि ८।३।१६
 रोगाल्यायां० ३।३।१०८
 रोगाच्चापनयने ५।४।४९
 रोणी ४।२।७८
 रोपधेतोः प्राचां ४।२।१२३
 रो रि ८।३।१४
 रोऽस्यपि ८।२।६९
 रौक्षपधाया० ८।२।७६

ल

लः कर्मणि च ३।४।६९
 लः परस्मैपदम् १।४।९५
 लक्षणेहेत्वोः ३।२।१२६

लक्षणे जायाप० ३।२।५२	लिङ्यन्यतरस्याम् २।४।४०	लोट् च ८।१।२२
लक्षणेत्थंभूता० १।४।९०	लिङ्यन्यामस्योः ६।१।१७	लोड्यलक्षणे च ३।३।८
लक्षणेनाभिप्रती० २।१।१४	लिङ्यङोश्च ६।१।२९	लोपः पिबतेरौ० ७।४।४
लङः शाकटायन० ३।२।१११	लिति ६।१।१९३	लोपः शाकल्यः ८।३।१९
लटः शतृशान० ३।२।१२४	लिपिसिविह्वश्च ३।१।५३	लोपश्चास्यान्यः ६।४।१०७
लट् स्मे ३।२।११८	लिप्स्यमानसि० ३।३।७	लोपस्त अ त्मने० ७।१।४१
लभेश्च ७।१।६४	लियः संमानन० १।३।७०	लोपं विभाषा ८।१।४५
लवणाट्टञ् ४।४।५२	लीलोर्नङ्लुकावः ७।३।३९	लोपो यि ६।४।११८
लवणाल्लुक् ४।४।२४	लुक्कित्तलुकि १।२।४९	लोपो व्योर्वलि ६।१।६६
लशक्तद्धिते १।३।८	लुक् स्त्रियाम् ४।१।१०९	लोमादिषामाः २।२।१००
लषपतपदस्थो० ३।२।१५३	लुवा दुहदिह० ७।३।७३	लोहितादिडाः ३।१।१३
लस्य ३।४।७७	लुङ् ३।२।११०	लोहितान्मर्गो २।४।३०
लाक्षारोचनाट्टक् ४।२।२	लुङि च २।४।४३	ल्यपि च ६।१।४१
लिङः सलोपोऽन० ७।२।७९	लुङ्लुङ्लुङ् ६।४।७१	ल्यपि लघुपूर्वात् ६।४।५६
लिङः सीयुट् ३।४।१०२	लुङ्सनोर्बल्ल २।४।३७	ल्युट् च ३।३।११५
लिङ्यै लेट् ३।४।७	लुटः प्रथमस्य० २।४।८५	ल्वदिभ्यः ८।२।४४
लिङाशिषि ३।४।११६	लुटि च क्लृपः १।३।९३	
लिङ् च ३।३।१५९	लुपसदचरजप० ३।१।२४	
लिङ् चोर्ध्वमौहू० ३।३।९	लुपि युक्तवद्वय० १।२।५१	
लिङ् चोर्ध्वमौहू० ३।३।१६४	लुप् च ४।३।१६६	
लिङ्निमित्ते ३।३।१३९	लुबविशेषे ४।२।४	
लिङ् यदि ३।३।१६८	लुब्धोगाप्रख्या० १।२।५४	
लिङ्याशिष्यङ् ३।१।८६	लुभो विमोहने ७।२।५४	
लिङ्सिवावात्म० १।२।११	लुम्मनुष्ये ५।३।९८	
लिङ्सिबोरात्म० ७।२।४२	लुटः सद्वा ३।३।१४	
लिटिः कानज्वा ३।२।१०६	लुट् शेषे च ३।३।१३	
लिटिस्तस्योरेशि० ३।४।८१	लेटोऽडाटौ ३।४।९४	
लिटि धातोरनभ्या० ६।१।८	लोकसर्वलोका० ५।१।४४	
लिटि वयो यः ६।१।३८	लोडो लङ्वत् ३।४।८५	
लिट् च ३।३।११९	लोट् च ३।३।१६२	

व

वच उम् ७।४।२०
वचिस्वपियजादी० ६।१।१५
वचोऽशब्दसंज्ञा० ७।३।६७
वञ्जिलुञ्जदृत्तश्च १।२।२४
वञ्जोर्तौ ७।३।६३
वतण्डाच्च ४।१।१०८
वतोऽरिडा ५।१।२३
वतोऽरिथक् ५।२।५३
वत्सरान्ताच्छ० ५।१।११
वत्सशालामि० ४।३।३६
वत्सांसाभ्यां० ५।२।९८

अष्टाध्यायीसूत्रसूची ।

हार्धर्धमे ५।३।९१	वर्षाभ्वश्च ६।३।८४	वाचो व्याहृता ५।३।९५
इपि क्यप् ३।१।१०६	वर्षाल्लुक्च ५।१।८८	वा छन्दसि ३।३।८८
इहलन्तस्या ७।२।३	वले ६।३।११८	वा छन्दसि ६।१।१०६
इमासे ६।१।१७८	वशं गतः ४।३।८६	वा जाते ६।२।१७१
इयौः संज्ञा ०६।३।११७	वश्चास्यान्यतर ० ६।१।३९	वा जृभ्रमुत्रसाम् ६।३।१२४
इरगामिश्रका ० ८।३।४	वसतिक्षुबोरि ७।२।५२	वातातोसारा ० ५।२।१२९
र च ४।१।७	वसन्ताच्च ४।३।२०	वा दान्तशान्त ० ७।२।२७
ते भ्रातुः ५।३।१५७	वसन्तादिभ्यश्च ४।२।६३	वा द्रुहमुहण्ड ० ८।२।३३
र्वा ८।३।२३	वसुसंस्तुवस्वन ० ८।२।७२	वा नर्पुसकस्य ७।१।७९
से च ३।२।१०	वसोः समूहे च ४।३।१४०	वा निसनिश्चनि ० ८।३।३३
से दन्तस्य ५।३।१४१	वसोः संप्रसार ० ६।३।१३१	वान्तो यि प्रत्यये ६।१।७९
से पूरणात् ५।२।१३०	वस्तेर्हञ् ५।३।१०१	वान्यस्मिन्स ० ४।१।१६५
सि प्रथमे ४।१।२०	वस्तक्रयविक्रया ० ४।३।१३	वान्यस्य संयोगा ० ६।३।६८
स्याच्च मूर्ध्नो ० ४।३।१२७	वस्तद्रव्याभ्यां ० ५।१।५१	वा पदान्तस्य ८।३।५९
गादिभ्यश्च ४।२।८२	वस्वेकाजाद्वसाम् ७।२।६७	वा बहुनां जाति ० ५।३।९३
न्तिच्च ४।३।६३	वहश्च ३।२।६४	वा भावकरणयोः ८।३।१०
गद्व्यश्च ६।२।१३१	वहाभ्रे लिट् ३।२।३२	वा भुवनम् ६।२।२०
ल्लेऽवस्करः ६।१।१४८	वह्यं करणम् ३।१।१०२	वा भ्राशम्लाश ० ३।१।७०
हडादिभ्यः ५।१।१२३	वाकिनादीनां ० ४।१।१५८	वामदेवाडुयडुयौ ४।२।९
दिनुदात्तात्तो ० ४।१।३९	वा क्यषः १।३।९०	वामि १।३।९
दिङ्वावारिणि ५।२।१३४	वाक्यस्य टेः प्लुत ० ८।२।८२	वाम्शसोः ६।३।८०
चानित्ये ५।३।३१	वाक्यादेरामन्त्रि ० ८।१।८	वा यौ २।३।५७
वर्णेन २।१।६९	वा क्रोशदैन्ययोः ६।३।६१	वाय्वृतुपित्रुषलो ४।२।३१
वर्षनेते ६।२।३	वा गमः १।२।१३	वारणार्थानामी ० १।३।२७
वर्ष ४।२।१०३	वा वोषमिश्रश ० ६।३।५६	वा लिटि २।३।५५
वर्षामी ० ३।३।१३१	वाचंयमपुरं ० ६।३।६९	वा ल्यपि ६।३।३८
वर्षे लट् ३।२।१२३	वाचित्तविरागे ६।३।९१	वावसाने ८।३।५६
वर्षाण ऊलोप ० ३।३।३२	वाचि यमो व्रते ३।२।४०	वा शरि ८।३।३६
वर्षाभिव्रति ७।३।१६	वाचो गिमनिः ५।२।१२४	वा शोकप्यज्जोगे ० ६।३।५१
वर्षाष्टक् ४।३।१८		वा षर्चस्य निगमे ६।३।९

वा संज्ञायाम् ५।४।१३३	विनञ्भ्यां ना० ५।२।२७	विभाषा चैः ७।३।२८
वासस्तोऽस्त्रि० ३।१।९४	विनयादिभ्यष्टक् ५।४।३४	विभाषा छन्दसि १।२।३६
वासुदेवार्जुनाभ्यां० ४।३।९८	विन्दुरिच्छुः ३।२।१६९	विभाषा छन्दसि ३।२।१६४
वा स्रग्वापिशलेः ६।१।९२	विन्मनोर्लृक् ५।३।३२	विभाषा छन्दसि ७।४।४४
वाह ऊट् ६।४।१३२	विपशभ्यां जेः १।३।१९	विभाषा जमि १।१।३२
वाहः ४।१।६१	विष्यविनीयजिः ३।१।११७	विभाषाञ्जेरदिक्त्रिन्त्रि० ५।४।८
वा ह च छन्दसि ५।३।१३	विप्रतिषिद्धं वा० २।४।१३	विभाषा तिलमा० ५।२।४
वाहनमाहितात् ८।४।८	विप्रतिषेधे परं कार्यम् १।४।२	विभाषा तृतीया० ७।१।९७
वाहिताग्न्यादिषु २।२।३७	विप्रसंभ्यो दुसं० ३।२।१८०	विभाषा तृन्नः ६।२।१६१
वाहीकग्रामेभ्यः ४।२।११७	विभक्तिश्च १।३।१८४	विभाषा द्विकसः १।१।२८
विशतिकात्त्वः ५।१।३२	विभाषजोश्छ० ६।४।१६२	विभाषा द्वितीया० ७।३।११२
विशतित्रिंशद्यां० ५।१।२४	विभाषा २।१।११	विभाषा धातोः ३।३।१२५
विशत्यादिभ्यः ५।२।९६	विभाषा कथमि० ३।३।१४३	विभाषा घट्टप्रयोगः ३।१।४९
विकर्णकुशीतका० ४।१।१२४	विभाषा कदाकर्त्ताः ३।३।२	विभाषाध्यक्षे ३।२।६७
विकर्णशुङ्गच्छ० ४।१।११७	विभाषाकर्मकात् १।३।८२	विभाषापः ३।४।२७
विकुशमिपरिभ्यः० ८।३।९६	विभाषा कार्षाप० ५।१।२९	विभाषा परावरा० ५।३।२९
विचार्यमाणानाम् ८।२।९७	विभाषा कुरुगुणं ४।२।१३०	विभाषा परेः ६।१।४४
विज इट् १।२।२	विभाषा कृजि १।४।७२	विभाषा पुरुषे ६।३।१०६
विजुपे छन्दसि ३।२।७३	विभाषा कृजि १।४।९८	विभाषा पूर्णाह्ना० ४।३।२४
विद्वनोरनुनासि० ६।४।४१	विभाषा कृवृषोः ३।१।१२०	विभाषा पृष्टप्रति० ८।२।९३
वित्तो भोगप्रत्यय० ८।२।९८	विभाषाख्यान० ३।३।११०	विभाषा फाल्गुः ४।२।२३
विदां कुर्वन्तिवत्य० ३।१।४१	विभाषा गमहन० ७।२।६८	विभाषा बहोर्वा ५।४।२०
विदिभिदिच्छि० ३।२।१६२	विभाषा गुणे० २।३।२५	विभाषा भावा० ७।२।१७
विदूराग्न्यः ४।३।८४	विभाषा ग्रहः ३।१।१४३	विभाषा भाषा० ६।३।१८१
विदेः शतुर्वक्षः ७।१।३६	विभाषाग्रेप्रथम० ३।४।२४	विभाषाभ्यवपूर्व० ६।१।२६
विदो लटो वा ३।४।८३	विभाषा ब्राधे० २।४।७८	विभाषा मनुष्ये ४।२।१४४
विद्यायोनिसंब० ४।३।७७	विभाषाङि रूप्लु० ३।३।९०	विभाषा रोगा० ४।३।१३
विधिनिमन्त्र० ३।३।१६१	विभाषा डिश्योः० ६।४।६३६	विभाषा लीयतेः ६।१।२१
विध्यत्यधनुषा ४।४।८३	विभाषा चत्वारिं० ६।३।४९	विभाषा लुङ्लङोः २।४।२०
विध्वरुषोस्तुदः ३।२।३५	विभाषा चिण्ण० ७।१।६९	विभाषावरस्य ५।३।४१

विभाषा वर्षक्षर० ६३११६	विशाखयोश्च १२१६२	वृद्धेत्कोसलाजा० ४१११७१
विभाषा विप्रलापे १३१५०	विशाखाषाढा० ५१११००	वृद्धो यूना तल्लक्ष० १२१६५
विभाषा विवधात् ४१४१७	विशिपतिपदि० ३१४१६	वृद्धयः स्यसनोः १३१९२
विभाषा वृक्षमृ० २१४१२	विशिष्टलिङ्गो नदी० २१४१७	वृन्दारकनाग० २११६२
विभाषा वेण्वि० ६११२१५	विशेषणं विशेष्ये० २११५७	वृषाकप्यम्रिकु० ४११३७
विभाषा वेष्टिचे० ७१४१९६	विशेषणानां चा० १२१५२	वृषादीनां च ६११२०३
विभाषा श्यावा० ५१४११४	विश्वस्य वसुरा० ६३११२८	वृत्तो वा ७२१३८
विभाषा श्वेः ६११३०	विषयो देशे ४२१५२	वेः पादविहरणे १३१४१
विभाषा सपूर्वस्य ४११३४	विष्करः शकुनौ० ६१११५०	वेः शब्दकर्मणः १३१३४
विभाषा समीपे २१४१६	विष्वदेवयोश्च ६३१९२	वेः शालच्छङ्कटवौ ५२१२८
विभाषा साका० ३२१११४	विसर्जनीयस्य ८३१३४	वः स्कन्देरनिष्ठा० ८३१७३
विभाषा साति ५१४१९२	विसारिणो मत्स्ये ५१४१६	वेः स्कन्धार्तेनि० ८३१७७
विभाषा स्रपो० ५३१६८	विस्पष्टादीनि ६२१२४	वेजः ६११४०
विभाषा सृजिह्वोः ७२१६५	वीरवीर्यौ च ६२११२०	वेजो वयिः २१४११
विभाषा सेनास्र० २१४२५	बुञ्जकठजिल्ले० ४२१८०	वेतनादिभ्यो जी० ४१४१२
विभाषा स्वस्रप० ६३१२४	वृकज्येष्ठाभ्यां० ५१४११	वेत्तेर्विभाषा ७११७
विभाषा हविरपु० ५११४	वृकाट्टेण्यण् ५३१११५	वेरपृक्तस्य ६११६७
विभाषितं विशेषे० ८११७४	वृक्षासनयोर्विष्टरः ८३१९३	वेशन्तद्धिमव० ४१४११२
विभाषितं सोप० ८११५३	वृणोतेराच्छादने ३३१५४	वेशोयशभादेर्म० ४१४१३१
विभाषेटः ८३१७९	वृत्तिसर्गतायनेषु १३१३८	वेशच स्वनो भोजने ८३१६९
विभाषोत्पुच्छे ६२११९६	वृद्धस्य च ५३१६२	वैतोऽन्यत्र ३१४१६६
विभाषोदरे ६३१८८	वृद्धस्य च पू० ४१११६५	वैयाकरणाख्यायां० ६३१७
विभाषोपपदेन १३१७७	वृद्धाच्छः ४२१११४	वैवावेति च ८११६४
विभाषोपयमने १२११६	वृद्धाट्टकसौवीरे० ४१११४८	वोताप्योः ३३११४१
विभाषोपसर्गे २३१५९	वृद्धात्प्राचाम् ४२११२०	वोतो गुणचचनात् ४१११४४
विभाषोर्णोः १२१३	वृद्धादकेकान्त० ४२११४१	वोपसर्जनस्य ६३१८२
विभाषोशीनरेषु ४२१११८	वृद्धिनिमित्तस्य ६३१३९	वो विधूने जुक् ७३१३८
विभाषौषधिवन० ८१४१६	वृद्धिरादैच् ११११	वौ कषलसक्त्य० ३२११४३
विमुक्तादिभ्योऽण्० ५२१६१	वृद्धिरेचि ६११८८	वौ क्षुभ्रवः ३३१२५
विरामोऽवसानम् ११४११०	वृद्धिर्यस्याचामा० १११७३	व्यक्तवाचां समु० १३१४८

व्यङ्गनैरुपसिक्ते ४।४।२६	शक्तौ हस्तिक० ३।२।५४	शसो न ७।१।२९
व्यत्ययो बहुलम् ३।१।८५	शण्डिकादिभ्यो० ४।३।९२	शाकलाद्वा ४।३।१२८
व्यथो लिटि ७।४।६८	शतमानविंशति० ५।१।२७	शाखादिभ्यो यः ५।३।१०३
व्यघजपो रनुप० ३।३।६१	शतसहस्रान्ता० ५।२।११९	शाच्छासाद्वाभ्या० ७।३।३७
व्यन्सपत्ने ४।१।१४५	शताच्च ठन्यता० ५।१।२१	शाच्छोरन्यतर० ७।४।४१
व्यवहिताश्च १।४।८२	शतुरनुमो नद्य० ६।१।१७३	शाणाद्वा ५।१।३५
व्यवहृणोः सम० २।३।५७	शदन्तविंशतेश्च ५।२।४६	शात् ८।४।४४
व्यवायिनोऽन्त० ६।२।११६	शदेः शितः १।३।६०	शारदेऽनातैव ६।२।९
व्यश्च ६।१।४३	शदेरगतौ तः ७।३।४२	शार्ङ्गरवाद्यजो० ४।१।७३
व्याङ्परिभ्योः० १।३।८३	शप्क्यशोर्नित्यम् ७।१।८१	शालीनकौपीने ५।२।२०
व्याहरति मृगः ४।३।५१	शब्ददुर्दुरं करोति० ४।४।३४	शास इङङ्लोः ६।४।३४
व्युपयोः शेतेः ३।३।३९	शब्दवैरकलद्वा० ३।१।१७	शासिवसिवसोनां० ८।३।६०
व्युष्टादिभ्योऽण् ५।१।९७	शमामष्टानां दीर्घः० ७।३।७४	शा हौ ६।४।३५
व्योर्लघुप्रत्यक्षरः० ८।३।१८	शमिता यज्ञे ६।४।५४	शिखाया वलच् ४।२।८९
व्रजयजोर्भावे ३।३।९८	शमित्याष्टाभ्यो० ३।२।१४१	शि तुक् ८।३।३१
व्रते ३।२।८०	शमि घातोः ३।२।१४	शितेर्नित्याबद्ध० ६।२।१३८
व्रश्चभ्रत्जसृजसृ० ८।२।३६	शम्याः प्लञ् ४।३।१४२	शिलाया ङः ५।३।१०२
व्रातच्छक्रोर० ५।३।११३	शयवासवासि० ६।३।१८	शिल्पम् ४।४।५५
व्रातेन जीवति ५।२।२१	शरद्वच्छुनकद० ४।१।१०२	शिल्पिनि चा० ६।२।७६
व्रीहिशाल्योर्ढक् ५।२।२	शरादीनां च ६।३।१२०	शिल्पिनि ण्वुन् ३।१।१४५
व्रीहेः पुरोडाशे ४।३।१४८	शरोरावयवाच्च ४।३।५५	शिवशमरिष्टस्य ४।४।१४३
व्रीह्यादिभ्यश्च ५।२।११६	शरीरावयवाद्यन् ५।१।६	शिवादिभ्योऽण् ४।१।११२
	शरोऽचि ८।४।४९	शिशुक्रन्दयम० ४।३।८८
श	शर्करादिभ्योऽण् ५।३।१०७	शि सर्वनामत्था० १।१।४२
शकटादण् ४।४।८०	शर्कराया वा ४।२।८३	शीङः सार्धधातु० ७।४।२१
शकष्टवज्ञागला० ३।४।६५	शर्परे विसर्जनीयः ८।३।३५	शीङो रुट् ७।१।६
शकि णमुल्कमुलौ ३।४।१२	शर्पूर्वाः खयः ७।४।६१	शीतोष्णाभ्यां का० ५।२।७२
शकि लिङ् च ३।३।१७२	शल इगुपधादनि० ३।१।४५	शीर्षश्छन्दसि ६।१।६०
शकिसहोश्च ३।१।९९	शलालुनोऽन्यतर० ४।४।५४	शीर्षच्छेदाद्यच्च ५।१।६५
शक्तिवष्टयोरीकक् ४।४।५९	शश्छोऽटि ८।४।६३	शीलम् ४।४।६१

शुक्रादन् ४।२।२६
 शुण्डिकादि० ४।३।७६
 शुभ्रादिभ्यश्च ४।१।१२३
 शुषः कः ८।२।५१
 शुष्कचूर्णरूपेषु ३।४।३५
 शुष्कघृष्टौ ६।१।२०६
 शुद्धाणामनिर० २।४।१०
 शूर्पादजन्यतर० ५।१।२६
 शूलात्पाके ५।४।६५
 शूलोखाद्यत् ४।२।१७
 शृङ्गलमस्य बन्ध० ५।२।७९
 शृङ्गमवस्थायां ६।२।१९५
 शृतं पाके ६।१।२७
 शूदृप्रां ह्रस्वो वा ७।४।१२
 शूवन्द्योराहः ३।२।१७३
 शे १।१।१३
 शे मुचादीनाम् ७।१।५९
 शेवल्लपरिवि० ५।३।८४
 शेष्ठन्दसि बहु० ६।१।७०
 शेवात्कर्तरि पर० १।३।७८
 शेवाद्भिभाषा ५।४।१५४
 शेपे ४।२।९२
 शेपे प्रथमः १।४।१०८
 शेपे लङ्यदौ ३।३।१५१
 शेपे लोपः ७।२।९०
 शेपे विभाषा ८।१।४१
 शेपे विभाषा ८।१।५०
 शेपे विभाषा ८।४।१८
 शेपो व्यसखि १।४।७
 शेपो बहुव्रीहिः २।२।२३

शोणात्प्राचाम् ४।१।४३
 शौनकादिभ्य० ४।३।१०६
 शसोरहोपः ६।४।१११
 शान्नलोपः ६।४।२३
 श्नाभ्यस्तयो० ६।४।११२
 श्याद्वयघासुसं० ३।१।१४१
 श्येनतिलस्य पाते ६।३।७१
 श्योऽरूपशौ ८।२।४७
 श्रज्यावमकन्० ६।२।२५
 श्रविष्ठाफल्यु० ४।३।३४
 श्राणामांसौदना० ४।४।६७
 श्राद्धमनेन भुक्त० ५।२।८५
 श्राद्धे शरदः ४।३।१२
 श्रिणीभुवोऽनु० ३।३।२४
 श्रीग्रामण्योश्छ० ७।१।५६
 श्रुवः शृ च ३।१।७४
 श्रुशृणुपृक्कृवृ० ६।४।१०२
 श्रेण्यादयः कृता० २।१।५९
 श्रोत्रियश्छन्दो० ५।२।८४
 श्र्युकः किति ७।४।११
 श्ठावन्दुड्स्था० १।४।३४
 श्चिब आलिङ्गने ३।१।४६
 श्लौ ६।१।१०
 श्वगणादृञ्च ४।४।११
 श्वयतेरः ७।४।१८
 श्वयुवमघोना० ६।४।१३३
 श्वश्रुरः श्वश्चा १।२।७१
 श्वसस्तुट् च ४।३।१५
 श्वसोवसीयः श्रे० ५।४।८०
 श्वादेरिनि ७।३।८

श्रीदितो निष्ठा० ७।२।१४

ष

षः प्रत्ययस्य १।३।६
 षट्कृतिकतिपय० ५।२।५१
 षट् च काण्डा० ६।२।३५
 षट्चतुर्भ्यश्च ७।१।५५
 षट्त्रिचतुर्भ्यो० ६।१।१७९
 षड्भ्यो लृक् ७।१।२२
 षढोः कः सि ८।२।४१
 षण्मासाण्यच्च ५।१।८३
 षत्वतुकोरसिद्धः ६।१।८६
 षपूर्वद्वन्द्वत० ६।४।३५
 षष्टिकाः षष्टिरा० ५।१।९०
 षष्ट्यादेश्चासंख्या० ५।२।५८
 षष्ठाष्टमाम्भ्यां ज ५।३।५०
 षष्ठी २।२।८
 षष्ठी चानादरे २।३।३८
 षष्ठी प्रत्येनसी ६।२।६०
 षष्ठीयुक्तश्छन्दसि १।४।९
 षष्ठी शेपे २।३।५०
 षष्ठी स्थानयोगा १।१।४९
 षष्ठी हेतुप्रयोगे २।३।२६
 षष्ठ्यतसर्थ० २।३।३०
 षठ्या आक्रोशे ६।३।२१
 षठ्याः पतिपुत्र० ८।३।५३
 षठ्या रूप्य च ५।३।५४
 षठ्या व्याश्रये ५।४।४८
 षात्पदान्तात् ८।४।३५
 षिद्गौरादिभ्यश्च ४।१।४१

षिङिदादिभ्यो० ३।३।१०४
 ङुना ङुः ८।४।४१
 ङिवुक्कुमुचमां० ७।३।७५
 ङान्ता षट् १।१।२४
 व्यङः संप्रसार० ६।१।१३

स

स उत्तमस्य ३।४।९८
 स एषां ग्रामणीः ५।२।७८
 सः स्यार्धधातुके ७।४।४९
 सः स्विदिस्विदि० ८।३।६२
 संयस्रश्च ३।१।७२
 संयोगादिश्च ६।४।१६६
 संयोगादेरातो० ८।२।४३
 संयोगान्तस्य ८।२।२३
 संयोगे गुरु १।४।११
 संवत्सराग्रहा० ४।३।५०
 संशयमापन्नः ५।१।७३
 संसृष्टे ४।४।२२
 संस्कृतम् ४।४।३
 संस्कृतं भक्षाः ४।२।१६
 संहिताशफळ० ४।१।७०
 संहितायाम् ६।१।७२
 संहितायाम् ६।३।११४
 सक्थं चाक्रां० ६।२।१९८
 सख्यशिथीति० ४।१।६२
 सख्युरसंबुद्धौ ७।१।९२
 सख्युर्यः ५।१।१२६
 सगतिरपि तिङ् ८।१।६८
 सगर्भसयूथस० ४।४।११४

संकलादिभ्यश्च ४।२।७५
 संख्ययाव्ययास० २।२।२५
 संख्या ६।२।३५
 संख्यापूर्वो द्विगुः २।१।५२
 संख्याया अति० ५।१।२२
 संख्याया अवयवे० ५।२।४२
 संख्यायाः क्रिया० ५।४।१७
 संख्यायाः संवत्० ७।३।१५
 संख्यायाः संज्ञा० ५।१।५८
 संख्यायाः स्तनः ६।२।१६३
 संख्याया गुणस्य० ५।२।४७
 संख्याया विधार्थे० ५।३।४२
 संख्यायाश्च गुणा० ५।४।५९
 संख्या वक्ष्येन २।१।१९
 संख्याविस्माय० ६।३।११०
 संख्याऽव्ययादे० ४।१।२६
 संख्यास्तुपूर्वस्य ५।४।१४०
 संख्यैकवचना० ५।४।४३
 संग्रामे प्रयोजन० ४।२।५६
 संवाङ्मूलक्षणे० ४।३।१२७
 संघे चानौत्तरा० ३।३।४२
 संघोद्धौ गणप्र० ३।३।८६
 संज्ञापरण्योश्च ६।३।३८
 संज्ञायाम् २।१।४४
 संज्ञायाम् ३।३।१०९
 संज्ञायाम् ३।४।४२
 संज्ञायाम् ४।१।७२
 संज्ञायाम् ४।३।११७
 संज्ञायाम् ६।२।१५९
 संज्ञायाम् ८।२।११

संज्ञायां लला० ४।४।४६
 संज्ञायां शरदो० ४।३।२७
 संज्ञायां श्रवणा० ४।२।५
 संज्ञायां समज० ३।३।९९
 संज्ञायां कन् ४।३।१४७
 संज्ञायां कन् ५।३।७५
 संज्ञायां कन् ५।३।८७
 संज्ञायां कन्थोशी० २।४।२०
 संज्ञायां गिरिनि० ६।२।९४
 संज्ञायां च ५।३।९७
 संज्ञायां च ६।२।७७
 संज्ञायां जन्मा ४।४।८२
 संज्ञायां धेनुष्या ४।४।८९
 संज्ञायामना० ६।१।१४६
 संज्ञायामुपमा० ६।१।२०४
 संज्ञायां भृतृवृजि० ३।२।४६
 संज्ञायां मन्मा० ५।२।१३७
 संज्ञायां मित्रा० ६।२।१६५
 संज्ञोऽन्यतर० २।३।२२
 संज्ञौपम्ययोश्च ६।३।११३
 सत्यं प्रश्ने ८।१।३२
 सत्यादशपथे ५।४।६६
 सत्यापपाशरूपी० ३।१।२५
 सत्सूद्विषद्रुद्ध० ३।२।६१
 सदिरप्रतेः ८।३।६६
 सदृशप्रतिरूपयोः० ६।२।११
 सदेः परस्य लिटि ८।३।११८
 सद्यः पक्ष्मपरायैष० ५।३।२२
 सद्य मादस्ययो० ६।३।९६
 सनः क्तिचि लो० ६।४।४५

स नपुंसकम् २।४।१७	सभाया यः ४।४।१०५	समि मुद्यौ ३।३।३६
सनाथन्ताघातवः ३।१।३२	सभा राजामनु० २।४।२३	समि यद्गुदुवः ३।३।२३
सनाशंसमिक्ष० ३।२।१६८	समः क्षुण्वः १।३।६५	समुच्चयेऽन्यतर० ३।४।३
सर्निससनिवांसम् ७।२।६९	समः प्रतिज्ञाने १।३।५२	समुच्चये सामान्य० ३।४।५
सनि ग्रहगुहोश्च ७।२।१२	समः समि ६।३।९३	समुदाङ्भ्यो० १।३।७५
सनि च २।४।४७	समः छटि ८।३।५	समुदोरजः पशुषु ३।३।६९
सनि मीमांसुर० ७।४।५४	समयस्तदस्य० ५।१।१०४	समुदाभ्राद् ४।४।११८
सनीवन्तर्धप्ररुज० ७।२।४९	समयाच्च यापना० ५।४।६०	समूलाकृतजीवे० ३।४।३६
समोतेरनः ८।३।१०८	समर्थः पदविधिः २।१।१	समूहवच्च बहुषु ५।४।२२
संधिवेलाद्यनुनक्ष० ४।३।१६	समर्थानां प्रथ० ४।१।८२	समो गम्यच्छि० १।३।२९
सन्महत्परमोत्त० २।१।६१	समवप्रविभ्यः १।३।२२	संपरिपूर्वात्त्व च ५।१।९२
सन्यङ्गोः ६।१।९	समवायान्समघै० ४।४।४३	संपरिभ्यां करोतौ ६।१।१३७
सन्यतः ७।४।७९	समवाये च ६।१।१३८	संपादिनि ५।१।९९
सन्निटोर्जः ७।३।५७	समस्तृतीया० १।३।५४	संपृचानुरुधा० ३।२।१४२
सन्वच्छुनि चङ् ७।४।९३	समांसमां विजा० ५।२।१२	संप्रतिभ्यामना० १।३।४६
सपन्ननिष्पन्ना० ५।४।६१	समानकर्तृकयोः ३।४।२१	संप्रसारणस्य ६।३।३३९
सपूर्वाच्च ५।२।८७	समानकर्तृकेषु ३।३।१५८	संप्रसारणाच्च ६।१।१०८
सपूर्वायाः प्रथमा० ८।१।२६	समानतीर्थे वासी ४।४।१०७	संप्रोदश्च कटच् ५।२।२९
सप्तनोऽञ्छन्दसि ५।१।६१	समानस्य छन्द० ६।३।८४	संबुद्धौ च ७।३।१०६
सप्तमीपञ्चम्यौ २।३।७	समानोदरे श० ४।४।१०८	संबुद्धौ शाक० १।१।१६
सप्तमीविशेषणे २।२।३५	समापनात्स० ५।१।११२	संबोधने च २।३।४७
सप्तमी शौण्डैः २।१।४०	समायाः खः ५।१।८५	संबोधने च ३।२।१२५
सप्तमी सिद्धशु० ६।२।३२	समासतौ ३।४।५०	संभवत्यवहर० ५।१।५२
सप्तमीह्यारिणौ ६।२।६५	समासस्य ६।१।२२३	संभावनेऽलमि० ३।३।१५४
सप्तम्यधिकरणे च २।३।३६	समासाच्च तद्धि० ५।३।१०६	संभूते ४।३।४१
सप्तम्याः पुण्यम् ६।२।१५२	समासान्ताः ५।४।६८	संमाननोत्संजना० १।३।३६
सप्तम्यां चोप० ३।४।४९	समासेऽङ्कुलेः सङ्गः ८।३।८०	सरूपाणामेकशे० १।२।६४
सप्तम्यां जनेर्दः ३।२।९७	समासेऽनन्पूर्वे० ७।१।३७	सर्विशास्त्यर्ति० ३।१।५६
सप्तम्याश्च ५।३।१०	समाहारः स्वरितः १।२।३१	सर्वकृलाभक्रोषे० ३।२।४२
सभायां नपुंसके ६।२।९८	समि ख्यः ३।२।७	सर्व गुणकान्तर्ये ६।२।९३

वर्चवर्मणः कृतः० ५१२१५	सहेः पृतनतां० ८१३१०९	सिद्धशुष्कपक्व० २११४१
वर्च लोहितादि० ४१११८	सहेः साढः सः ८१३१५६	सिध्मादिभ्यश्च ५१२१९७
वर्च विभाषा ६१११२२	सहे च ३१२१९६	सिध्यतेरपारलौ० ६११४९
वर्च शाकल्यस्य ८१४१५१	साक्षात्प्रभृतीनि ११४१७४	सिन्धुतक्षशिला० ४१३१९३
वर्चत्राण च त० ५१३१२२	साक्षाद्दृष्टि सं० ५१२१९१	सिन्धवपकराभ्यां० ४१३१३२
वर्चदेवात्तातिर् ४१४१४२	साध्यै साढा ६१३११३	सिपि धातो रुवां ८१२७४
वर्चनामस्थाने ६१४१८	सात्पदाद्योः ८१३१११	सिब्वहुलं लेटि ३११३४
वर्चनान्नः स्मै ७१११४	साधकतमं करणम् ११४१४२	सिवादिनां वाङ् ८१३७१
वर्चनान्नः स्याद् ७१३११४	साधुनिपुणाभ्यां० २१३१४३	सुः पूजयाम् ११४१९४
वर्चनान्नस्तृती० २१३१२७	सान्तमद्वतः संयो० ६१४१०	सुकर्मपापमन्त्र० ३१२८९
वर्चपुरुषाभ्यां० ५१११०	सासपदीनं सख्यम् ५१२१२२	सुखप्रिययोर्हिते ६१२१५
वर्चभूमिपृथि० ५१११४१	साम आकम् ७११३३	सुखप्रियादानुलो० ५१४६३
वर्चस्य द्वे ८१११	सामन्त्रितम् २१३१४८	सुखादिभ्यः कर्त् ० ३१११८
वर्चस्य छपि ६१११९१	सामि २११२७	सुखादिभ्यश्च ५१२१३१
वर्चस्य सोऽन्यत० ५१३१६	सायंविंश्रान्तेप्रगे० ४१३१२३	सुजः ८१३१०७
वर्चादीनि सर्वना० १११२७	सार्धधातुकमपित् ११२१४	सुजो यज्ञसंयोगे ३१२१३२
वर्चैकान्यक्रिय० ५१३१९	सार्धधातुकार्धधा० ७१३८४	सृत् कात्पूर्वः ६१११३५
सवाभ्यां वामौ ३१४१९१	सार्धधातुके यक् ३११६७	सृत् तिथोः ३१४१०७
सविधसनोडस० ६१२१२३	साल्वावयवप्र० ४१११७३	सृडनपुंसकस्य १११४३
ससजुषो रुः ८१२६६	साल्वेयगान्धा० ४१११६९	सृधातुरकङ् च ४११९७
ससुवेति निगमे ७१४७४	सावनहुहः ७११८२	सृधितवसृधितने० ७१४४५
सस्नौ प्रशंसायाम् ५१४१४०	सावेकाचस्तृती० ६१११६८	सृनोतेः स्यसनोः ८१३११७
सस्येन परिजातः ५१२१६८	सास्मिन्पौर्णमा० ४१२१२१	सृप आत्मनः क्यच् ३११८
सहजन्विद्यमान० ४१११५७	सास्य देवता ४१२१२४	सृपः ११४१०३
सहयुक्तेऽप्रधाने २१३११९	सिकताशर्करा० ५१२१०४	सृपां छलुक्पूर्वसं ७१३१९
सह छपा २११४	सिचि च परस्मैप० ७१२१४०	सृपि च ७१३१०२
सहस्य सः संज्ञा० ६१३१७८	सिचि वृद्धिः परस्मै० ७१२११	सृपि स्यः ३१२१४
सहस्य सध्विः ६१३१९५	सिचो यङि ८१३११२	सृपो धातुप्रातिप० २१४१७१
सहस्रेण संमितौ ४१४१३५	सिजभ्यस्तवि० ३१४१०९	सृसिङन्तं पदम् ११४१४
सहिवहोरोदव० ६१३११२	सिति च ११४११६	

सुप्रतिना मात्रार्थे २।१।९	सोमे स्रजः ३।२।९०	स्रोपुंसाभ्यां नञ् ४।१।८७
सुष्यजातौ णिनि ३।२।७८	सोमे ह्वरितः ७।२।३३	स्रोभ्यो ढक् ४।१।१२०
सुप्रातस्रश्चस्रदि ५।४।१२०	सोरवक्षेपणे ६।२।१९५	स्रोषु सौवीरसां ४।२।७६
सुबामन्त्रिते परा २।१।२	सोर्मनसी अलो ६।२।११७	स्थः क च ३।२।७७
स्यजोङ् निप् ३।२।१०३	सोऽस्य निवासः ७।३।८९	स्थण्डिलाच्छयि ४।२।१५
सुवास्त्वादिभ्यो ४।२।७७	सोऽस्यांशवन्नभृ ५।१।९६	स्थागापापचो ३।३।९५
सुविनिर्दुर्भ्यः सुपि ०।३।८८	सोऽस्यादिरिति ४।२।९५	स्थाड्वोरिच्च १।२।२७
सुषामादिषु च ०।३।९८	सौ च ६।४।१३	स्थादिष्वभ्यासेन ०।३।६४
सुसर्वाधांजनपद ७।३।१२	स्कोः संयोगाद्यो ०।२।२९	स्थानान्तगोशाल ४।३।३५
सुहृदुहृदौ मि ५।४।१५०	स्तम्भुस्तम्भुस्क ३।१।८२	स्थानान्ताद्विभा ५।४।१०
सूत्रं प्रतिष्ठातम् ०।३।९०	स्तम्बकर्णयोरमि ३।२।१३	स्थानिवदादेशो १।१।९६
सूत्राच्च कोपधात् ४।२।६५	स्तम्बशकृत्तोरिन् ३।२।६४	स्थानेऽन्तरतमः १।१।९०
सूददोपदीक्षश्च ३।२।१५३	स्तम्बे क च ३।३।८३	स्थालीबिलान् ५।१।७०
सूपमानात्कः ६।२।१४५	स्तम्भुसिबुसहां ०।३।११६	स्थूलदूरयुवह ६।४।१५६
सूर्यतिष्ठ्याग ६।४।१४९	स्तन्मे ०।३।६७	स्थूलादिभ्यः प्रका ५।४।३
सुवस्यदः क्मरच् ३।२।१६०	स्तुतस्तोमयो ०।३।१०५	स्थे च भाषायाम् ६।३।२०
सृजिह्वोर्झल्य ६।१।५८	स्तुस्रधूभ्यः पर ७।२।७२	स्थेशभासपिस ३।२।१७५
सुपितृदोः क्मन् ३।४।१७	स्तेनाद्यन्नलोपश्च ५।१।१२५	स्नात्वाद्यद्वयश्च ७।१।४९
सु स्थिरे ३।३।१७	स्तो इचुना इचुः ०।४।४०	स्तुक्रमोरनात्म ७।२।३६
सेधतेर्गतौ ०।३।११३	स्तोक्रान्तिकदूरा २।१।३९	स्नेहने पिबः ३।४।३८
सेनान्तलक्षण ४।१।१५२	स्तौतिष्ठयोरेव ष ०।३।६१	स्पर्धायामाढः १।३।३१
सेनाया वा ४।४।४५	स्त्यः प्रपूर्वस्य ६।१।२३	स्पृशोऽनुदके किन् ३।२।५८
सेर्हापिच ३।४।८७	स्त्रियाः ६।४।७९	स्पृहिगृद्धिपतिद ३।२।१५८
सेऽसिचि कृतचत ७।२।५७	स्त्रियाः पुंवद्भाषि ६।३।३४	स्पृहेरीप्सितः १।४।३६
सोऽचि लोपे चे ६।१।१३४	स्त्रियाम् ४।१।३	स्फायः स्फी नि ६।१।२२
सोढः ०।३।११५	स्त्रियां संज्ञायाम् ५।४।१४३	स्फायो वः ७।३।४१
सोदराद्यः ४।४।१०९	स्त्रियां क्तिन् ३।३।९४	स्फिगपूतवीणा ६।२।१८७
सोऽपदादौ ०।३।३८	स्त्रियां च ७।१।९६	स्फुरतिस्फुल ६।१।४७
सोममर्हति यः ४।४।१३७	स्त्रियामवन्तिकु ४।१।१७६	स्फुरतिस्फुल्लयो ०।३।७६
सोमाद्व्यण् ४।२।३०	स्त्री पुंवच्च १।२।६६	स्मिपृहृज्ज्वशां ७।२।७४

स्मे लोट् ३।३।१६६	स्वाङ्गाच्चोपसं ४।१।५४	हलदन्तात्ससं ६।३।९
स्मोत्तरे लङ् च ३।३।१७६	स्वाङ्गे त्सप्रत्यये ३।४।६१	हलन्ताच्च १।२।१०
स्यतासी ललुटोः ३।१।३३	स्वाङ्गेऽध्रुवे ३।४।५४	हलन्त्यम् १।३।३
स्यदो जवे ६।४।२८	स्वाङ्गेभ्यः प्रसिते ५।२।६६	हलश्च ३।३।१२१
स्यश्छन्दसि बहु० ६।१।१३३	स्वादिभ्यः श्नुः ३।१।७३	हलश्चञ्चुपात् ८।४।३१
स्यसिच्सीयुट्ता० ६।४।६२	स्वादिष्वसर्वं १।४।१७	हलसीराट्क् ४।३।१२४
स्रवतिशृणोतिङ् ७।४।८१	स्वादुमि णमुल् ३।३।२६	हलसीराट्क् ४।८।८१
स्रोतसो वि० ४।४।११३	स्वापेश्रङि ६।१।१८	हलसूकरयोः पु० ३।२।१८३
स्वं रूपं शब्दस्या० १।१।६८	स्वामिन्नैश्वर्ये ५।२।१२६	हलस्तद्धितस्य ६।४।१५०
स्वं स्वामिनि ६।२।१७	स्वामीश्वराधि० २।३।३९	हलादिः शेषः ७।४।६०
स्वतन्त्रः कर्ता १।४।५४	स्वे पुषः ३।४।४०	हलि च ८।२।७७
स्वतवान् पायौ ८।३।११	स्वौजसमौट्छष्टा० ४।१।२	हलि लोपः ७।२।११३
स्वनहसोर्वा ३।३।६२		हलि सर्वेषाम् ८।३।२२
स्वपादिङि० ६।१।१८८	ह	हलोऽनन्तराः सं० १।१।७
स्वपितृषोर्नजि० ३।२।१७२	ह एति ७।४।५२	हलो यमां यमि ८।४।६४
स्वपितृमिव्येजां० ६।१।१९	हनः सिच् १।२।१४	हल्ल्याभ्योदीर्घा० ६।१।६८
स्वपो नन् ३।३।९१	हनश्च वधः ३।३।७६	ह्रयेऽनन्तःपादम् ३।२।६६
स्वमज्ञातिध० १।१।३५	हनस्त च ३।१।१०८	ह्रश्चतोलङ् च ३।२।११६
स्वमोर्नपुंसकात् ७।१।२३	हनस्तोऽचिण्णलोः ७।३।३२	ह्रश्चि च ६।१।११४
स्वयं केन २।१।२५	हनो वध लिङि २।४।४२	ह्रश्च व्रीहिका० ३।१।१४८
स्वरतिसूतिसू० ७।२।४४	हन्त च ८।१।५४	हस्ताज्जातौ ५।२।१३३
स्वरादिनिपात० १।१।३७	हन्तेरत्पूर्वस्य ८।४।२२	हस्तादाने चेर० ३।३।४०
स्वरितमितः कर्त्र० १।३।७२	हन्तेर्जः ६।४।३६	हस्ते वर्तिप्रहोः ३।४।३९
स्वरितमात्रेद्धिते० ८।२।१०३	हरतेरनुद्यमनेऽच् ३।२।९	हायनान्तयुवा० ५।१।१३०
स्वरितात्संहिता० १।२।३९	हरतेर्हृतिनाथयोः ०३।२।२५	हिसायां प्रतेश्च ६।१।१४१
स्वरितेनाधिकारः १।३।११	हरत्युत्सङ्गादिभ्यः ४।४।१५	हिसार्यानां च स० ३।४।४८
स्वरितो वानुदात्ते० ८।२।६	हरितादिभ्योऽञः ४।१।१००	हि च ८।१।३४
स्वसृष्टः ४।१।१४३	हरीतक्यादिभ्यश्च ४।३।१६७	हितं भक्षाः ४।४।६५
स्वागतादीनां च ७।३।७	हलः ६।४।२	हिनु मीना ८।४।१५
स्वङ्गाच्चेतः ६।३।४०	हलः हनः शानज्झौ ३।१।८३	हिमकाषिहितिषु च ६।३।५४

द्विरण्यपरिमाणं घ०६।२।५५	हेतौ २।३।२३	ह्रस्वनुङ्भ्यांम० ६।१।१७६
हीने १।४।८६	हेमन्तशिशिराच० २।४।२८	ह्रस्वस्य गुणः ७।३।१०८
हीयमानपापयो० ५।४।४७	हेमन्ताच्च ४।३।२१	ह्रस्वस्य पिति कृ० ६।१।७१
हुञ्जलभ्यो हेर्धिः ६।४।१०१	हे मपरे वा ८।३।२६	ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तर० ६।१।१५१
हुश्नुवोः सार्धधा० ६।४।८७	हेरचङि ७।३।५६	ह्रस्वात्तादौ त० ८।३।१०१
ह्रकोरन्यतरस्याम् १।४।५३	हैयङ्गवीनं संज्ञा० ५।२।२३	ह्रस्वादङ्गात् ८।२।२७
हृदयस्य प्रियः ४।४।९५	हैहेप्रयोगे हैहयोः ८।२।८५	ह्रस्वान्तेऽन्त्या० ६।२।१७४
हृदयस्य हल्ले० ६।३।५०	हो ङः ८।२।३१	ह्रस्वे ५।३।८६
ह्रज्गसिन्ध्वन्ते पू० ७।३।१९	होत्राभ्यश्छः ५।१।१३५	ह्रस्वो नपुंसके० १।२।४७
ह्रषेलोमसु ७।२।२९	होहन्तेर्णिन्नेषु ७।३।५४	ह्र द्वरेश्छन्दसि ७।२।३१
हेति क्षियायाम् ८।१।६०	हायन्तक्ष्णश्चसज्ञा० ७।२।५	ह्रादो निष्ठायाम् ६।४।९५
हेतुमति च ३।१।२६	ह्रस्वः ७।४।५९	ह्रः संप्रसारणम् ६।१।३२
हेतुमनुष्येभ्यो० ४।३।८१	ह्रस्वं लघु १।४।१०	ह्रः संप्रसारणं च ३।३।७२
हेतुहेतुमतोर्लिङ् ३।३।१५६	ह्रस्वनद्यापो नुट् ७।१।५४	ह्रावामश्च ३।२।२

अथ धातुसूची ।

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
अ						आ	
अक भ्वा०	७९३	अङ् भ्वा०	३४८	अजं लु०	१९२	आळि भ्वा०	२०९
अकि ,,	८७	अण ,,	४४५	अर्थ ,,	३७३	आप्स्त् स्वा०	१४
अक्षु ,,	६५५	अण दि०	६९	अर्द भ्वा०	५५	आप्स्त् लु०	३०७
अग ,,	७९४	अत भ्वा०	३८	,, लु०	२९६	आस अ०	११
अगद् ३।१।२७		अति ,,	६१	अर्ब भ्वा०	४१६		
अगि भ्वा०	१४६	अद अ०	१	अर्व ,,	५८५		
अवि ,,	१०९	अदि भ्वा०	६२	अर्ह ,,	७४१		
अङ् लु०	३९५	अन अ०	६०	अर्ह लु०	१९८	इक् अ०	३७
अङ्ग ,,	३९६	अन दि०	६९	अर्ह ,,	२९८	इस् भ्वा०	१४०
अचि भ्वा०	८८७	अन्ध लु०	३९३	अल भ्वा०	५१६	इषि ,,	१४१
अचु ,,	,,	अबि भ्वा०	३७८	अव ,,	६०१	इगि ,,	१५३
अज ,,	२३०	अभि ,,	३८५	अश क्वा०	५१	इङ् अ०	३६
अजि लु०	२५३	अभ्र ,,	५५७	अशू स्वा०	१८	इट भ्वा०	३१९
अञ्चु भ्वा०	१८८	अम ,,	४६६	अस भ्वा०	९११	इण् अ०	३५
,, ,,	८८७	अम लु०	१८७	अस अ०	५५	इदि भ्वा०	६३
अञ्चु लु०	२०५	अमि भ्वा०	८४१	असु दि०	१०३	इन्धी लु०	११
अञ्जु लु०	२१	अम्बर ३।१।२७		असु ३।१।२७		इरज ३।१।२७	
अट भ्वा०	२९६	अय भ्वा०	४७५	असू ,,		इरज् ३।१।२७	
अट्ट लु०	२८	अरर ३।१।२७		असूज् ,,		इरस् ३।१।२७	
,, ,,	२५५	अर्क लु०	११०	अइ स्वा०	२७	इल लु०	७७
अठि भ्वा०	२६२	अर्च भ्वा०	२०४	अहि भ्वा०	६३६	इल लु०	१२७
अड ,,	३५८	अर्च लु०	२७६	अहि' लु०	२६५	इवि भ्वा०	५८८
		अर्ज भ्वा०	२२४	अंस ,,	३८६	इष दि०	२१

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
इष तु०	७१	उछि भ्वा०	२१५	क्र क्रया०	२५	कख	१२०
इष क्रया०	५३	,, तु०	१४	क्रच तु०	२२	कखे	७८५
इषुष ३११२७		उच्छी भ्वा०	२१६	क्रच्छ ,,	१६	कगे	७९२
इ		उच्छी तु०	१५	क्रज भ्वा०	१७६	कच	१६८
इ भ्वा०	३१९	उज्झ ,,	२४	क्रजि ,,	१७७	कचि	१६९
इ अ०	३८	उठ भ्वा०	३३८	क्रणु त०	५	कटी	३२१
इ भ्वा०	३१९	उध्रस क्रया०	५२	क्रति ३११२९		कटे	२९५
इक्ष ,,	६११	उध्रस तु०	२०९	क्रधु दि०	१३९	कठ	३३३
ईलि ,,	१४२	उन्दी ह०	२०	क्रधु रुवा०	२५	कठि	२६५
ईङ् दि०	३७	उठज तु०	२३	क्रफ तु०	३५	कठि तु०	३१५
ईज भ्वा०	१८२	उभ ,,	३९	क्रम्फ ,,	३६	कड भ्वा०	३६०
ईड अ०	९	उम्भ ,,	४०	क्रषी ,,	७	कड तु०	१००
ईड तु०	१३४	उरस् ३११२७		ए		कडि भ्वा०	२८३
ईर अ०	८	उर्द भ्वा०	२०	एजृ भ्वा०	१७९	कडि ,,	३६०
ईर तु०	२७८	उर्वी ,,	५७०	एजृ ,,	२३४	कडि तु०	४९
ईर्ष्य भ्वा०	५११	उष ,,	६९७	एठ ,,	२६८	कडु भ्वा०	३४९
ईश अ०	१०	उषस् ३११२७		एथ ,,	२	कण ,,	४५०
ईष भ्वा०	६१२	उहिर् भ्वा०	७४०	एला ३११२७		कण तु०	१८२
ईष ,,	६८५	ऊ		एषु ,,	६१९	कण भ्वा०	७९५
ईर्ष्य ,,	५१२	ऊठ भ्वा०	३३८	ओ		कण तु०	१५५
ईह ,,	६३३	ऊन तु०	३५६	ओखृ भ्वा०	१२१	कण्ठज् ३११२७	
उ		ऊयी भ्वा०	४८४	ओलु भ्वा०	४५५	कथ भ्वा०	३७
उक्ष भ्वा०	६५८	ऊर्ज तु०	१६	ओलुडि तु०	९	कत्र तु०	३८३
उख ,,	१२८	ऊर्णु अ०	२९	क		कथ ,,	३१९
उखि ,,	१२९	ऊष भ्वा०	६८४	कक भ्वा०	९०	कदि भ्वा०	७०
उङ् ,,	९७८	ऊड ,,	६४९	ककि ,,	९४	कदि ,,	७७३
उच दि०	११७	क्र				कनी ,,	४६१
		क्र भ्वा०	९६१			कपि ,,	३७५

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
कृ भ्वा०	३८०	कील भ्वा०	५२५	कुन्थ क्रया०	४२	कृप चु०	३३७
कमि ,,	८४०	कु अ०	३२	कृप दि०	१२७	कृपू भ्वा०	७६३
कमु ,,	४४४	कुक भ्वा०	९१	कृप चु०	२४७	कृवि ,,	५९९
कर्ज ,,	२२८	कुङ् ,,	९७६	कृवि भ्वा०	४२७	कृग दि०	१२१
कर्ण चु०	३९२	कुङ् तु०	१२१	कृवि चु०	१२२	कृष भ्वा०	१०१५
कर्त ,,	३८३	कुच भ्वा०	१८४	कुभि ,,	१२२	,, तु०	६
कर्द भ्वा०	५९	कुच ,,	८८२	कुमार चु०	३४५	कृ ,,	१२९
कर्ब ,,	४२१	कुच तु०	८८	कुर तु०	६१	कृ क्वा०	२४
कर्ब ,,	५८२	कुजु ,,	१९९	कुर्द भ्वा०	२१	कृज् ,,	१३
कल ,,	४९८	कुञ्च भ्वा०	१८५	कुल ,,	८६७	कृत चु०	१२०
कल चु०	७१	कुट तु०	८६	कुशि चु०	२३३	केत ,,	३६३
कल ,,	३३३	कुट चु०	३५८	कुष क्रया०	४६	केषु भ्वा०	३६८
कलल भ्वा०	४९९	कुट्ट ,,	२५	कुषुभ ३।१।२७		केला ३।१।२७	
कष ,,	६८६	कुट्ट ,,	१६९	कुस दि०	११२	केल भ्वा०	५३८
कस ,,	८८५	कुठि भ्वा०	३४२	कुसि चु०	२३१	कै ,,	९४१
कसि अ०	१४	कुठि चु०	५१	कुस्म चु०	१७८	कसु ,,	८२९
काक्षि भ्वा०	६६८	कुड तु०	१०३	कुह ,,	३६९	कसु दि०	७
काचि ,,	१७०	कुडि भ्वा०	२७१	कुड तु०	१२१	क्नुज क्रया०	८
काल चु०	३४८	कुडि ,,	३२३	कुज भ्वा०	२२३	क्नुयी भ्वा०	४८६
काश्रु भ्वा०	६४८	कुडि चु०	५०	कुट चु०	१६८	क्मर ,,	५५६
काश्रु दि०	५६	कुग तु०	५५	कुल भ्वा०	५२६	कथ ,,	८०२
कासु भ्वा०	६२४	कुग चु०	३६१	कुल् स्वा०	७	कदि भ्वा०	७१
कि चु०	१९	कुग ,,	३६४	कुल् त०	१०	कदि ,,	७७४
किट भ्वा०	३०२	कुत्स ,,	१६४	कुड तु०	१०२	कन्द चु०	१९४
किट ,,	३२०	कुथ दि०	१२	कुती ,,	१५५	कप भ्वा०	७७२
कित ,,	१०१८	कुथ क्रया०	४२	कुती ह०	१०	कमु ,,	४७४
किल तु०	७३	कुथि भ्वा०	४३	कृप भ्वा०	७७२	क्रोज क्रया०	१
कीट चु०	१०७	कुद्रि चु०	६	कृप च०	२१५		

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
क्रीड् भ्वा०	३५०	क्षमूष् भ्वा०	४४३	क्ष्वेलृ भ्वा०	५४०	खुर तु०	६२
क्रुञ्च ,,	१८६	क्षर ,,	८७६	ख		खुर्द भ्वा०	२२
क्रुड तु०	११४	क्षल चु०	६४			खेट चु०	३४२
क्रुध दि०	८३	क्षि भ्वा०	२३६			खेला	३।१।२७
क्रुश भ्वा०	८८१	क्षि स्वा०	३१			खेलृ भ्वा०	५३९
क्रुथ ,,	८०३	क्षि तु०	१२७			खेवृ ,,	५०७
क्रुदि ,,	७२	क्षिणु तु०	४			खै ,,	९३७
क्रुदि ,,	७७५	क्षिप दि०	१५			खोट चु०	३४२
क्रुप चु०	१२५	क्षिप तु०	५			खोर्क भ्वा०	५५३
क्रुमु दि०	१०१	क्षीज भ्वा०	२३७			खोलृ ,,	५५२
क्रुदि भ्वा०	१५	क्षीवृ भ्वा०	३८२			ख्या अ०	५०
क्रुदि ,,	७३	क्षीवु ,,	५६८	खद भ्वा०	५०	न	
क्रुदू दि०	१३६	क्षीष् क्रया०	३४	खनु ,,	९०३		
क्रुश दि०	५५	क्षु अ०	२६	खर्ज ,,	२२९		
क्रुशू क्रया०	५०	क्षुदिर रु०	६	खर्द भ्वा०	६०		
क्षीवृ भ्वा०	३८१	क्षुध दि०	८४	खर्ब ,,	४२२		
क्लुङ्क ,,	९८३	क्षुभ भ्वा०	७५२	खर्ब ,,	५८३		
क्लेवृ ,,	५०७	क्षुभ दि०	१३३	खल ,,	५४६		
क्लेश ,,	६०८	क्षुभ क्रया०	४७	खष ,,	६८७		
क्लण ,,	४५१	क्षुर तु०	६४	खादृ ,,	४९		
क्लथे ,,	८७१	क्षेवृ भ्वा०	५६९	खिट ,,	३०३		
क्षजि ,,	७७०	क्षै ,,	९३८	खिद दि०	६४		
क्षजि चु०	८८	क्षोट चु०	३४३	खिद तु०	१५६		
क्षणु त०	३	क्षणु अ०	२७	खिद रु०	१२		
क्षप चु०	४०९	क्षमायी भ्वा०	४८७	खुङ्क भ्वा०	९७६		
क्षपि भ्वा०	८२५	क्षमील ,,	५२१	खुजु ,,	२००		
क्षपि चु०	८७	क्षिवदा ,,	७४५	खुड तु०	१०८		
क्षमू दि०	१००	क्षिवदा दि०	१३८	खुडि चु०	५२		

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
गर्द भ्वा०	५७	गुघ दि०	१४	गोम चु०	३४४	वट चु०	९७
गर्द चु०	१३१	गुघ क्रया०	४५	गोष्ट भ्वा०	२५८	वल्ल भ्वा०	७१६
गर्ध ,,	,,	गुप भ्वा०	९९५	ग्रथि ,,	३६	विणि ,,	४३५
गर्भ भ्वा०	४२३	गुप दि०	१२८	ग्रन्थ क्रया०	४१	घुङ् ,,	९७७
गर्भ ,,	५८४	गुप चु०	२३९	ग्रन्थ चु०	२९३	घुट ,,	७४७
गर्भ चु०	३७५	गुपू भ्वा०	३९५	ग्रन्थ ,,	३०६	घुट तु०	१०५
गर्ह भ्वा०	६३७	गुफ तु०	३७	ग्रस ,,	२१६	घुण भ्वा०	४३८
गर्ह चु०	३१३	गुम्फ ,,	३८	ग्रस भ्वा०	६३१	घुण तु०	५८
गल भ्वा०	५४७	गुरी ,,	११६	ग्रह क्रया०	६१	घुणि भ्वा०	४३६
गल चु०	१६६	गुर्द भ्वा०	२३	ग्राम चु०	३६०	घुर तु०	६५
गलभ भ्वा०	३९२	गुर्द चु०	१३२	घुचु भ्वा०	१९७	घुषि भ्वा०	६५३
गलह ,,	६३८	गुर्वी भ्वा०	५७५	गलछ ,,	६३२	घुषिर् ,,	६५४
गत्रेष चु०	३५१	गुह् ,,	९२१	गलह ,,	६५२	घुषिर् चु०	१९३
गा जु०	२४	गूर चु०	१६१	गला ,,	८३६	घूर्ण भ्वा०	४३९
गाङ् भ्वा०	९७५	गूरी दि०	४८	गल्लु ,,	१९८	घूर्ण त०	५९
गाष्ट ,,	४	गृ भ्वा०	९६२	गल्लु चु०	२०१	घूरी दि०	४९
गाहू ,,	६५०	गृ चु०	१७४	गलेष्टु ,,	३६६	घृ भ्वा०	९६३
गु तु०	११९	गृज भ्वा०	२४८	गलेष्टु ,,	३७०	घृ जु०	१४
गुङ् भ्वा०	९७४	गृजि ,,	२४९	गलेष्टु ,,	५०४	घृ जु०	११७
गुङ् ,,	९७८	गृधु दि०	१४०	गलेष्टु ,,	६१५	घृणि भ्वा०	४३७
गुज तु०	८९	गृह चु०	३६७	गलै ,,	९२८	घृणु त०	७
गुजि ,,	२०३	गृह् भ्वा०	६५१	घ		घृषु भ्वा०	७०९
गुठि चु०	५१	गृ क्रया०	२६	वघ भ्वा०	१५९	घ्रा ,,	९५१
गुड तु०	९०	गृ तु०	१३०	वट ,,	७६४	ळ	
गुडि चु०	५१	गोष्ट भ्वा०	३६९	वट चु०	१९०	ळुङ् भ्वा०	९७९
गुण ,,	३६२	गोष्टु ,,	५०३	वट ,,	२३४	च	
गुद भ्वा०	२४	गोष्टु ,,	६१५	वटि ,,	२३५	चक भ्वा०	९३
		गै ,,	९४२	वट भ्वा०	२६०	चक ,,	७८४

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
चकास् अ०	६४	चल ,,	८५७	चुटि ,,	१२६	छदि चु०	४४
चक चु०	६२	चल तु०	७६	चुड तु०	११२	छदिर् भ्वा०	८१५
चक्षिङ् ,,	७	चल चु०	७५	चुडि भ्वा०	३२५	छमु भ्वा०	४७१
चञ्चु भ्वा०	१९०	चप भ्वा०	९१४	चुङ्गु ,,	३४७	छर्द चु०	५६
चट चु०	१८८	चह ,,	७३०	चुद चु०	५९	छष भ्वा०	९१५
चटे भ्वा०	२९५	चह चु०	९३	चुप भ्वा०	४०४	छिदिर् ह०	३
चडि ,,	२७९	चह ,,	३३४	चुबि ,,	४३०	छिद चु०	३९२
चण ,,	७९७	चायु भ्वा०	९०५	चुबि चु०	१०२	छुट तु०	९८
चते ,,	८९०	चि चु०	२६२	चुर ,,	१	छुड ,,	१०८
चदि ,,	६८	चिञ् स्वा०	५	चुरण ३११२७		छुप तु०	१३८
चदे ,,	८९१	चिञ् चु०	९६	चुल चु०	६९	छुर ,,	९२
चन चु०	३०८	चिट भ्वा०	३१६	चुल्ल भ्वा०	५३२	छृदिर् ह०	८
चप भ्वा०	४००	चित चु०	१४०	चूरी दि०	५२	छृदी चु०	२८८
चप चु०	९३	चिति ,,	२	चूर्ण चु०	१९	छृप ,,	२८८
चपि चु०	८६	चिती भ्वा०	३९	चूर्ण ,,	१०८	छेद ,,	४०२
चम भ्वा०	८४२	चित्र चु०	३८५	चूप भ्वा०	६७४	छो दि०	४०
चमु ,,	४७०	चिरि स्वा०	३२	चृती तु०	४४	ज	
चमु स्वा०	२९	चिल तु०	७५	चृप चु०	२८८		
चय भ्वा०	४७९	चिल्ल भ्वा०	५३४	चेल भ्वा०	५३७	जक्ष अ०	६१
चर ,,	५६०	चीक चु०	२९५	चेपु ,,	६१७	जज भ्वा०	२४२
चर चु०	२१२	चीभृ भ्वा०	३८३	चेष्ट भ्वा०	२५७	जजि ,,	२४३
चरण ३११२७		चीव चु०	२४२	च्यु चु०	२१३	जट ,,	३०६
चर्च भ्वा०	७१८	चीवृ भ्वा०	९०४	च्युङ्ग भ्वा०	९८०	जन जु०	२३
चर्च तु०	१९	चुक्क चु०	६३	च्युतिर् ,,	४१	जनी भ्वा०	८२७
चर्च चु०	१७९	चुच्य भ्वा०	५१४	छ		जनी दि०	४१
चर्च भ्वा०	४२६	चुट तु०	९७			जप भ्वा०	३९७
चर्ष ,,	५८०	चुट चु०	८०	छजि चु०	८८	जप ,,	३९९
चल ,,	८१४	चुट चु०	८०	छद चु०	३०१	जभी ,,	३८८
		चुट्ट ,,	२७	छद ,,	४०३	जभि चु०	१८३

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
जमु भ्वा०	४७२	जूष भ्वा०	६८२	झू ज्ञा०	२२	णभ क्र्या०	४८
जर्ज	७१७	जृभि	३८९	झूष् दि०	२५	णम भ्वा०	१००६
जर्ज तु०	१८	जू क्र्या०	२२	ट		णय	४८१
जल भ्वा०	८५८	जू चु०	२८२	टकि चु०	१०५	णल	८६३
जल चु०	१०	जूष् भ्वा०	८२८	टल भ्वा०	८५९	णश दि०	८८
जलप भ्वा०	३९८	जूष् दि०	२४	टिक्	१०३	णस भ्वा०	६२८
जष	६८९	जेह भ्वा०	६४५	टीक्	१०४	णह दि०	६०
जसि चु०	१३३	जै	९३९	टवल	८६०	णासु भ्वा०	६२६
जसु दि०	१०५	जप चु०	९१	ड		णिक्ष	६६०
जसु चु०	१३५	ज्ञा भ्वा०	८१३	डप चु०	१४३	णिजि अ०	१६
जसु	१८५	ज्ञा क्र्या०	३५	डिप दि०	१२६	णिजिर् चु०	११
जागृ अ०	६२	ज्ञा चु०	१९९	डिप तु०	९१	णिदि भ्वा०	६६
जि भ्वा०	५६२	ज्या क्र्या०	२७	डिप चु०	१३८	णिट	८९६
जि	९७१	ज्युङ् भ्वा०	९८१	डिप	१४४	णिल तु०	८०
जि चु०	२६१	ज्रि	९७२	डीङ् भ्वा०	९९३	णिवि भ्वा०	५९१
जिरि स्वा०	३३	ज्रि चु०	२८३	डीङ् दि०	२९	णिश	७२३
जिवि भ्वा०	५९५	ज्वर भ्वा०	७७७	ढ		णिसि अ०	१५
जिषु	६९८	ज्वल	८०६	ढौक् भ्वा०	९८	णीज् भ्वा०	९२६
जीव	५६३	ज्वल	८३२	ण		णीव	५६७
जुगि	१५७	ज्वल	८५६	णक्ष भ्वा०	६६३	णु अ०	२५
जुड तु०	४६	झ		णख	१३४	णुद तु०	२
जुड	९९	झट भ्वा०	३०७	णखि	१३५	णुद	१४६
जुड चु०	११३	झमु	४७३	णट	७८२	णू तु०	११७
जुतृ भ्वा०	३२	झर्झ	७१९	णद भ्वा०	५४	णेट् भ्वा०	८९७
जुष चु०	३०२	झर्झ तु०	२०	णद चु०	२४६	णेषु	६१८
जुपी तु०	८	झष भ्वा०	६९०	णम भ्वा०	७५३	त	
जूरी दि०	५०	झप	९१६	णम दि०	१३४	तक भ्वा०	११७
						तकि	११८

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
तक्ष	६६६	तिकृ भ्वा०	१०५	तुप	तु० २९	तृप	स्वा० २६
तक्षू	६५६	तिग स्वा०	२१	तुफ	भ्वा० ४०९	तृप	तु० २७
तगि	१४९	तिज भ्वा०	९९६	तुफ	तु० ३१	तृप	चु० २८७
तञ्चु	१९१	तिज चु०	११९	तुबि	भ्वा० ४२९	तृम्फ	तु० २८
तञ्चू	२२	तिष्ठ भ्वा०	३६२	तुबि	चु० १२४	तृषा	दि० १२२
तट भ्वा०	३०९	तिम दि०	१७	तुभ	भ्वा० ७५४	तृढ	ह० १८
तड चु०	४६	तिरस्	३११२७	तुभ	दि० १३५	तृह	तु० ६८
तड	२६९	तिल भ्वा०	५३५	तुभ	क्र्या० ४९	तृहू	तु० ६८
तडि भ्वा०	२८१	तिल तु०	७४	तुम्प	भ्वा० ४०६	तृहू	७०
तन्नि चु०	१४५	तिल चु०	७४	तुम्प	तु० ३०	तृ भ्वा०	९९४
तनु	त० १	तिल्ल भ्वा०	५३५	तुम्फ	भ्वा० ४१०	तेज	२३१
तनु चु०	३०८	तीकृ	१०६	तुम्फ	तु० ३२	तेष्ट	३६३
तन्तस्	३११२७	तीर चु०	३८०	तुर	तु० २०	तेष्ट	५००
तप भ्वा०	१०१०	तीव भ्वा०	५६६	तुरण	३११२७	त्यज्	१०११
तप दि०	५३	तु	७३१५५	तुर्वी	भ्वा० ५७१	त्रकि	९७
तप चु०	२८६	तुज भ्वा०	२४४	तुल	चु० ६६	त्रख	१५५
तसु दि०	९६	तुज चु०	३४	तुष	दि० ७८	त्रदि	६९
तय भ्वा०	४८०	तुजि भ्वा०	२४५	तुस	भ्वा० ७११	त्रपि	८२४
तरुण	३११२७	तुजि चु०	३३	तुदिर	७३८	त्रपू	३७४
तर्क चु०	२४८	तुजि	२२२	तुड	३५१	त्रस	चु० २०८
तर्ज भ्वा०	२२७	तुट	तु० ९६	तूण	चु० १५६	त्रसि	२२९
तर्ज चु०	१४८	तुड	१०६	तूरी	दि० ४६	त्रसी	दि० ११
तर्द भ्वा०	५८	तुडि	भ्वा० २७७	तूल	भ्वा० ५२८	त्रिखि	भ्वा० १५५
तल चु०	६५	तुडू	३५१	तूष	६७५	त्रुट	तु० ९५
तसि	१९६	तुण	तु० ५२	तृक्ष	६६१	त्रुट	चु० १६५
तसु दि०	१०६	तुत्थ चु०	४११	तृणु	त० ६	त्रुप	भ्वा० ४०७
तायृ भ्वा०	४९०	तुद	तु० १	तृदिर	ह० ९	त्रुफ	४११
तिक स्वा०	२०	तुप भ्वा०	४०५	तृप	दि० ८९	त्रुम्प	४०८

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
ब्रुम्फ भ्वा०	४१२	दलि भ्वा०	८१९	हु स्वा०	१०	द्यु अ०	३०
ब्रैङ्क् "	९९०	दशि चु०	१४१	दुःख चु०	३९८	द्युत भ्वा०	७४२
ब्रौक्क् "	९९	दशि "	२३२	दुःख	३११२७	द्यै "	९३०
त्वक्षु "	६५७	दस "	१४२	दुर्वी भ्वा०	५७३	द्रम "	४६७
त्वगि "	१५०	दसि "	१४२	दुल चु०	६७	द्रवस् ३११२७	
त्वच तु०	२१	दसि "	२५४	दुष दि०	७९	द्रा० अ०	४४
त्वञ्चु भ्वा०	१९२	दछ दि०	१०७	दुह अ०	४	द्राक्षि भ्वा०	६७१
त्वरा "	७७६	दह भ्वा०	१०१६	दुहिर् भ्वा०	७३९	द्रावृ "	१२४
त्विष "	१०२६	दंश "	१०१४	दूङ् दि०	२७	द्राष्ट "	११४
त्सर भ्वा०	५५५	दाज् जु०	९	ह स्वा०	३५	द्राहृ "	२८८
		दाण् भ्वा०	९५५	हृत् तु०	१३१	द्राह "	६४७
थ		दान "	१०१९	हप दि०	९०	द्रु "	९७०
थुङ तु०	१०७	दाप् अ०	४९	हप तु०	३३	द्रुण तु०	५७
थुर्वी भ्वा०	५७२	दाश स्वा०	३४	हप चु०	२८८	द्रुह दि०	९१
		दाश्ट भ्वा०	९०७	हभ "	२९०	द्रूज् कृया०	९
द		दास्य "	९१९	हमी तु०	४३	द्रेक्क भ्वा०	७८
दक्ष भ्वा०	६०९	दिवि "	५९३	हमी चु०	२८९	द्रै "	९३१
दक्ष "	७७१	दित्रु दि०	१	हम्फ तु०	३४	द्विष अ०	३
दघ स्वा०	२८	दित्रु चु०	१७३	हशिर् भ्वा०	१०१३	ध	
दण्ड चु०	३९४	दित्रु "	१९१	हह "	७३४	धक्क चु०	६१
दद भ्वा०	१७	दिश तु०	३	हहि "	७३९	धन भ्वा०	४५४
दघ "	८	दिह अ०	५	ह "	८१०	धणि "	४५४
दमु दि०	९७	दीक्ष भ्वा०	६१०	हु कृया०	२१	धन जु०	२२
दम्भु स्वा०	२४	दीङ् दि०	२८	देङ् भ्वा०	९८७	धवि भ्वा०	५९८
दय भ्वा०	४८२	दीपीङ् अ०	६६	देष्टु "	५०१	धाज् जु०	१०
दरिद्रा अ०	६३	दीपी दि०	४४	देष्टु "	९४९	धावु भ्वा०	६०२
						धि तु०	१२६

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
धिवि भ्वा० ५९४		ध्वै भ्वा० ९३३		नट चु० १२		पण भ्वा० ४४०	
धिष चु० २१		ध्रज „ २१७		नट „ २५९		पत चु० ३२९	
धीङ् दि० ३०		ध्रजि „ २१८		नदि भ्वा० ६७		पल्ल भ्वा० ८७०	
धुक्ष भ्वा० ६०३		ध्रग „ ४६०		नम „ ८३५		पथ चु० २१	
धुञ् स्वा० ९		ध्रस ज्ञ्या० ५२		नर्द „ ५६		पथि „ ४२	
धुर्वी भ्वा० ५७४		ध्रस चु० २०९		नल चु० २७०		पथे भ्वा० ८७२	
धू चु० ११८		ध्राक्षि भ्वा० ६७२		नाथृ भ्वा० ६		पद दि० ६३	
धूञ् स्वा० ९		ध्रावृ „ १२५		नाष्ट „ ७		पद चु० ३६६	
धूञ् ज्ञ्या० १५		ध्रावृ „ ११४		निवास चु० ३५३		पन भ्वा० ४४१	
धूञ् चु० ३०३		ध्राट् „ २८९		निष्क „ १५३		पम्पस् ३।१।२७	
धूप भ्वा० ३९६		ध्रु „ ९६८		नील भ्वा० ५२३		पय भ्वा० ४७७	
धूप चु० २४०		ध्रु चु० १२०		नृती दि० १०		पयस् ३।१।२७	
धूरी दि० ४७		ध्रोक भ्वा० ७९		नृ भ्वा० ८११		पर्ण चु० ४०७	
धूश „ १०६		ध्रै „ ९३२		नृ ज्ञ्या० २३		पर्द भ्वा० २९	
धूष „ १०६		ध्वज „ २२१				पर्प „ ४१३	
धूस „ १०६		ध्वजि „ २२२				पर्व „ ४१७	
धृङ् भ्वा० ९८५		ध्वग „ ४५४				पर्व „ ७५८	
धृङ् चु० १३२		ध्वन „ ८१८		पक्ष चु० १७		पल „ ८६४	
धृज भ्वा० २१९		ध्वन „ ८५३		पक्ष् भ्वा०		पल्लूल चु० ३४९	
धृजि „ २२०		ध्वन चु० ३५७		१०२१		पश „ १८६	
धृञ् „ ९२५		ध्वनि भ्वा० ८२३		पचि „ १७४		पष „ ३३०	
धृष चु० ३१८		ध्वंस „ ७५६		पचि चु० ११८		पसि „ ८३	
धृषा स्वा० २३		ध्वान्ति „ ६७३		पट भ्वा० २९७		पा भ्वा० ९५०	
धृ ज्ञ्या० २२		ध्वृ „ ९६४		पट चु० २१९		पा अ० ४६	
धेक चु० ३८२				„ „ ३२४		पार चु० ३७९	
धेट् भ्वा० ९२७				पठ भ्वा० ३३०		पाल „ ७६	
धोर्क „ ५५४		न		पठि „ २८२		पि चु० १२५	
ध्मा „ ९५२		नक्क चु० ६०		पठि चु० ८२			
		नट भ्वा० ३११					

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
पिच्छ	तु० ४३	पुण	तु० १०३	पृची	अ० २०	पुष	त्र्या० ५५
पिज	„ ३४	पुथ	दि० १३५	पृची	रु० २५	पुषु	भ्वा० ७०४
पिजि	अ० १८	पुथ	तु० २४३	पृजि	अ० २०	प्रेषु	भ्वा० ६२०
पिजि	तु० ३४	पुथि	भ्वा० ४४	पृड	तु० ४८	प्रेणु	„ ४५९
पिजि	„ २२४	पुर	तु० ६६	पृण	„ ४९	प्रोथु	„ ८९२
पिट	भ्वा० ३१२	पुर्व	भ्वा० ५७७	पृथ	तु० २१	प्रिड	„ ६४३
पिठ	„ ३३९	पुल	भ्वा० ८६६	पृषु	भ्वा० ७०६	प्री	त्र्या० ३१
पिडि	„ २७५	पुल	तु० ६८	पृ	तु० ४	प्लुड	भ्वा० ९८३
पिडि	तु० १३६	पुल	„ १०३	पृ	त्र्या० १७	प्लुष	दि० ९
पिवि	भ्वा० ५८९	पुष	भ्वा० ७०१	पृ	तु० १५	प्लुष	„ ११०
पिश	तु० १५७	पुष	दि० ७६	पेलु	भ्वा० ५४२	प्लुष	त्र्या० ५६
पिण्ड	रु० १५	पुष	त्र्या० ५७	पेवृ	„ ५०५	प्लुषु	भ्वा० ७०५
पिस	तु० ३५	पुष	तु० २१७	पेषु	„ ६१६	प्ल	अ० ४५
पिसि	„ २३०	पुष्य	दि० १६	पेसु	„ ७२१		
पिसु	भ्वा० ७२०	पुस्त	तु० ५७	पै	„ ९४५		
पीड	दि० ३५	पंस	„ १०४	पैणु	„ ४५९		
पीड	तु० ११	पृङ्	भ्वा० ९९१	प्यायी	„ ४८९	फक्	भ्वा० ११६
पील	भ्वा० ५२२	पृज	तु० १०९	प्यैङ्	„ ९८९	फण	„ ८४६
पीव	„ ५६४	पृज्	त्र्या० १०	प्रच्छ	तु० १३३	फल	„ ५३१
पुट	तु० ८७	पृयी	भ्वा० ४८५	प्रथ	भ्वा० ७६६	फला	„ ५१७
पुट	तु० २२०	पूरी	दि० ४५	प्रथ	तु० २०	फल	तु० ११०
पुट	„ ३८१	पूरी	तु० २७१	प्रस	भ्वा० ७६७	फल	भ्वा० ५३३
पुटि	„ २६०	पूल	भ्वा० ५२९	प्रा	अ० ५१	फेलु	„ ५४३
पुट्ट	„ २६	पूष	भ्वा० ६७६	प्रीङ्	दि० ३८		
पुड	तु० १०४	पृ	रुवा० १२	प्रीज्	त्र्या० २		
पुडि	भ्वा० ३२६	पृङ्	तु० १२२	प्रीज्	तु० ३०४	व	
						वद	भ्वा० ५१

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
बध	चु० १४	बुन्दिर्	भ्वा० ९०१	भप	भ्वा० ६९६	भृ	त्र्या० १९
बन्ध	त्र्या० ३६	बुस्त	चु० ५८	भस	चु० १८	भेषृ	भ्वा० ९०८
बर्ष	भ्वा० ४१९	बृह	भ्वा० ७३६	भा	अ० ४१	भ्यस	,, ६२९
बर्ह	,, ६३९	बृहि	,, ७३७	भाज	चु० ३५४	भ्रक्ष	,, ९१७
बर्ह	चु० १३१	बृहि	चु० २३६	भाम	भ्वा० ४४२	भ्रण	,, ४९३
बर्ह	,, २३७	बृहिर्	भ्वा० ७३७	भाम	चु० ३४०	भ्रमु	,, ८७५
बल	भ्वा० ८६५	ब्रुड	तु० ११३	भाप	भ्वा० ६१३	भ्रमु	दि० ९९
बल	चु० ९५	ब्रूज्	अ० ३४	भासृ	,, ६२५	भ्रस्ज	तु० ४
बलह	भ्वा० ६४०	ब्रूय	चु० १३०	भिक्ष	,, ६०७	भ्रंशु	भ्वा० ७५७
बलह	चु० २३८	भ		भिदिर्	ह० २	भ्रंशु	दि० ११९
वस्त	,, १५०	भक्ष	चु० २४	भिषज्	३११२७	भ्रंसु	भ्वा० ७५७
बहि	भ्वा० ६३४	भज	भ्वा० १०२३	भिष्णज्	३११२७	भ्राजृ	भ्वा० १८१
बाटु	,, २८७	भज	चु० २००	भी	चु० २	भ्राजृ	,, ८४८
बाध	,, ५	भजि	,, २२७	भुज	ह० १७	भ्राशृ	,, ८४९
बाह	,, ६४६	भजो	ह० १६	भुजो	तु० १३७	भ्री	त्र्या० ३३
बिट	,, ३१७	भट	भ्वा० ३०८	भुरण	३११२७	भ्रूण	चु० १५७
बिदि	,, ६४	भट	,, ७८१	भृ	चु० २१४	भ्रोजृ	भ्वा० १८०
बिल	तु० ७९	भडि	,, २७४	भृ	भ्वा० १	भ्रेषृ	,, ९०९
बिल	चु० ७३	भडि	चु० ५५	भृ	चु० ३१२	भ्रलक्ष	,, ९१८
बुक्	भ्वा० ११९	भण	भ्वा० ४४८	भूष	भ्वा० ६८३	भ्रलाशृ	,, ८५०
बुक्	चु० १८०	भदि	,, १२	भूष	चु० १९७	भ्रलेषृ	,, ९१०
बुध	भ्वा० ८८३	भर्व	,, ५८१	भृजी	भ्वा० १७८	म	
बुध	दि० ६६	भर्त्स	चु० १४९	भृज्	,, ९२३	मकि	भ्वा० ८९
बुधिर्	भ्वा० ९००	भल	भ्वा० ४९६	भृज्	चु० ५	मख	,, १३२
		भल	चु० १६७	भृड	तु० ११५	मखि	,, १३३
		भल्ल	भ्वा० ४९७	भृशि	चु० २५५		
				भृशु	दि० ११८		

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
मगव	३।१।२७	मर्च	भ्वा० ५७९	मिन्	स्वा० ४	मुडि	भ्वा० २७६
मगि	भ्वा० १४८	मल	,, ४९४	मिदा	भ्वा० ७४४	मुडि	,, ३२६
मवि	,, १११	मल्ल	,, ४९५	मिदा	दि० १३७	मुण	तु० ५४
मवि	,, १६०	मव	,, ६००	मिदि	चु० ८	मुद	भ्वा० १६
मव	,, १७१	मव्य	,, ५०९	मिह	भ्वा० ८९३	मुद	चु० २०७
मवि	,, १७३	मश	,, ७२५	मिल	तु० ८४	मुर	तु० ६३
मठ	,, ३३२	मष	,, ६९३	मिल	,, १४९	मुर्छा	भ्वा० २१२
मठि	,, २६४	मसो	दि० ११५	मिवि	भ्वा० ५९०	मुर्वी	,, ५७६
मडि	,, २७३	मस्क	,, १०२	मिश	,, ७२४	मुष	श्या० ५८
मडि	,, ३२२	मस्जो	तु० १३५	मिश्र	चु० ३८९	मुप्त	दि० ११४
मडि	चु० ५४	मह	भ्वा० ७३१	मिष	तु० ७२	मुस्त	चु० ९८
मण	भ्वा० ४४९	मह	चु० ३३५	मिषु	भ्वा० ७००	मुह	दि० ९२
मत्रि	चु० १४६	महि	भ्वा० ६३५	मिह	,, १०१७	मूङ्	भ्वा० ९९२
मथि	भ्वा० ४६	महि	चु० २६७	मी	चु० २९२	मूत्र	चु० ३७७
मथे	,, ८७३	महीङ्	३।१।२७	मीङ्	दि० ३१	मूल	भ्वा० ५३०
मद	चु० १७२	मा	अ० ५२	मीज्	श्या० ४	मूल	चु० ७०
मदि	भ्वा० १३	माक्षि	भ्वा० ६७०	मीमृ	भ्वा० ४६९	मूष	भ्वा० ६७७
मदी	,, ८१७	माङ्	जु० ६	मील	,, ५१८	मृक्ष	भ्वा० ६६५
मदी	दि० १०२	माङ्	दि० ३६	मीव	,, ५६५	मृग	चु० ३६८
मन	,, ७०	मान	भ्वा० ९९७	मुव	चु० २१०	मृङ्	तु० १२३
मनु	त० ९	मान	चु० १७६	मुच्छ	तु० १५०	मृज्	तु० १२३
मन्तु	३।१।२७	मान	,, ३११	मुचि	भ्वा० १७२	मृजू	अ० ५६
मन्थ	भ्वा० ४२	मार्ग	,, ३१४	मुज	,, २५०	मृजू	चु० ३१६
मन्थ	श्या० ३९	मार्ग	,, ८५	मुजि	,, २५१	मृड	तु० ४७
मभ्र	भ्वा० ५५९	मार्ज	चु० ११५	मुट	,, ३२४	मृड	श्या० ४४
मय	,, ४७८	माह	भ्वा० ९२०	मुट	तु० ९४	मृण	तु० ५१
मर्च	चु० ११६	मिच्छ	तु० १७	मुट	चु० ८१	मृद	श्या० ४३
मर्च	भ्वा० ४२०	मिजि	चु० २२३	मुठि	भ्वा० २६६		

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
मृषु भ्वा० ८९९		य		रक्ष भ्वा० ६९९		रमु भ्वा० ८७८	
मृश तु० १४५		यक्ष चु० १९९		रख ,, १३६		रय ,, ४८३	
मृष दि० ५८		यज भ्वा० १०२७		रखि ,, १३७		रवि ,, ५९७	
मृष चु० ३१७		यत् चु० २०२		रग चु० २०४		रस ,, ७१४	
मृषु भ्वा० ७०८		यती भ्वा० ३०		रगि भ्वा० १४४		रस चु० ३९९	
मृ ङ्या० २०		यत्रि चु० ३		रगे ,, ७८६		रह भ्वा० ७३२	
मेङ् भ्वा० ९८६		यभ भ्वा० १००५		रघ चु० २०४		रह चु० ९४	
मेथु ,, ८९४		यम ,, ८४४		रघि भ्वा० १०७		रह ,, ३२६	
मेह् ,, ८९४		यम ,, १००९		रघि चु० २६३		रहि भ्वा० ७३३	
मेधा ३।१।२७		यम चु० ९२		रच ,, ३३२		रहि चु० २६६	
मेष्ट ,, ८९४		यस्य दि० १०४		रञ्ज भ्वा० ८३०		रा अ० ४७	
मेष्ट ,, ८९५		या अ० ३९		रञ्ज ,, १०२४		राखु भ्वा० १२२	
मेष्टु ,, ३७१		याचु भ्वा० ८८८		रञ्ज दि० ६१		राघु ,, ११२	
मेवु भ्वा० ५०६		यु अ० २३		रट भ्वा० २९८		राजु ,, ८४७	
ज्ञा भ्वा० ९५४		यु चु० १७७		रठ ,, ३३४		राधु स्वा० १६	
अक्ष ,, ६६५		युगि भ्वा० १५६		रण ,, ४४६		राधु दि० ७४	
अक्ष चु० १२८		युक्ल ,, २१४		रण ,, ४६०		रासु भ्वा० ६२७	
अद भ्वा० ७६८		युज दि० ७१		रण ,, ७९६		रि स्वा० ३०	
अुचु ,, १९५		युज चु० २७४		रणि ,, ८२२		रि तु० १२४	
अुञ्चु ,, १९३		युजिर् रु० ७		रद ,, ५३		रिख भ्वा० १५५	
अेटु ,, २९४		युज् ङ्या० ७		रध दि० ८७		रिगि भ्वा० १५४	
अुचु ,, १९६		युतु भ्वा० ३१		रप भ्वा० ४०२		रिच चु० २८४	
अुञ्चु ,, १९४		युध दि० ६७		रफ ,, ४१४		रिचिर् रु० ४	
अ्लेच्छ ,, २०५		युपु ,, १२९		रफि ,, ४१५		रिफ तु० २६	
अ्लेच्छ चु० १२९		यूष भ्वा० ६८१		रबि ,, ३७६		रिवि भ्वा० ५९६	
अ्लेटु भ्वा० २९३		यौटु ,, २९२		रभ ,, ९९९		रिश तु० १४०	
अ्लेवु ,, ५०७		र		रभि ,, ३८५		रिष भ्वा० ६९५	
अ्लै ,, ९२९		रक चु० २०३				रिष दि० १२५	

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
री	त्र्या० २८	रूप	चु० ४०१	लजि	भ्वा० २३९	लाट	३।१।२७
रीङ्	दि० ३३	रुष	भ्वा० ६७९	लंजि	तु० १०	लाभ	चु० ४०४
ह	अ० २४	रेकु	" ८०	लजि	चु० ४०३	लिख	तु० ८५
हङ्	भ्वा० ९८४	रेखा	३।१।२७	लजि	" ३४	लिगि	भ्वा० १५५
हच	" ७४६	रेट्ट	" ८५६	लट	भ्वा० २९९	लिगि	चु० २०६
हज	चु० २७२	रेष्ट	" ३७२	लड	" ३५९	लिजि	" २२५
हजो	तु० १३६	रेभृ	" ३८५	लड	" ८१६	लिट	३।१।२७
हट	भ्वा० ७४८	रेवृ	" ५०८	लड	चु० ७	लिप	तु० १५३
हट	चु० २५१	रेषृ	" ६२१	लडि	" ९	लिश	दि० ७३
हटि	भ्वा० ३४६	रै	" ९३४	लडि	" २६८	लिश	तु० १४१
हठ	" ३३६	रोट्ट	" ३५६	लप	भ्वा० ४०३	लिह	अ० ६
हठि	" ३२७	रौट्ट	" ३५५	लवि	" ३७७	ली	क्या० २९
हठि	" ३४५	ल		लवि	" ३७९	ली	चु० २७९
हडि	" ३२७	लक्ष	चु० ५	लभष्	" १०००	लीङ्	दि० ३३
हदिर्	अ० ५७	लक्ष	" १६३	लर्ब	" ४१८	लुजि	चु० २२६
हध	दि० ६८	लख	भ्वा० १३८	लल	चु० १५४	लुजि	" ३४
हधिर्	ह० १	लखि	" १३९	लल	भ्वा० ३५९	लुञ्च	भ्वा० १८७
हपु	दि० १३०	लग	चु० २०४	लष	" ९१३	लुट	" ७४९
हश	तु० १३९	लगि	भ्वा० १४५	लस	" ७१५	लुट	तु० १०१
हशि	चु० २५६	लगो	" ७८७	लस	चु० १९५	लुट	चु० २२१
हष	भ्वा० ६९४	लघि	" १०८	लस्जी	तु० ११	लुटि	भ्वा० ३२८
हष	दि० १२४	लघि	चु० २२८	ला	अ० ४८	लुठ	" ३१५
हष	चु० १३७	लघि	" २६४	लाखृ	भ्वा० १२३	लुठ	" ३३७
हसि	" २५८	लच्छ	भ्वा० २०६	लाघृ	" ११३	लुठ	" ७५०
हह	भ्वा० ८८४	लज	" २३८	लाळि	" २०७	लुठ	दि० ११६
हक्ष	चु० ३७८	लज	चु० ३८८	लाज	२४०	लुठि	भ्वा० ३२८
		लज	" १०	लाजि	" २४१	लुठि	" ३४३

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
लुठि भ्वा०	३४६	वखि भ्वा०	१३१	वनु भ्वा०	८३८	वस चु०	२११
लुण्ठ चु०	३०	वगि ,,	१४७	वनु त०	८	वस ,,	४१०
लुथि भ्वा०	४५	वधि ,,	११०	वप् भ्वा०	१०२८	वसु दि०	१०८
लुपु दि०	१३१	वच अ०	५३	वभ्र ,,	५५८	बह भ्वा०	१०२९
लुप्ल तु०	१५१	वच चु०	३१०	वभ्र ,,	८३९	वा अ०	४०
लुबि भ्वा०	४२८	वज भ्वा०	२५३	वम ,,	८७४	वाक्षि भ्वा०	६६९
लुबि चु०	१२३	वञ्चु ,,	१८९	वय ,,	४७६	वालि ,,	२०८
लुभ दि०	१३२	वञ्चु चु०	१७०	वर चु०	३२०	वात चु०	३५०
लुभ तु०	२५	वट भ्वा०	३०१	वरण ३।१।२७		वाश्ट दि०	५७
लून् क्वा०	११	वट ,,	७८०	वर्च भ्वा०	१६२	वास चु०	३५२
लूष भ्वा०	६७८	वट चु०	३२५	वर्ण चु०	१८	वाह भ्वा०	६४५
लूष चु०	७७	वट ,,	३८७	वर्ण ,,	४०६	विचिर् ह०	५
लेखा ३।१।२७		वटि ,,	५३	वर्ध ,,	१२१	विच्छ तु०	१४३
लेट् ३।१।२७		वठ भ्वा०	३३१	वर्ष भ्वा०	६१४	विच्छ चु०	२४१
लेष्ट भ्वा०	३७३	वठि ,,	२६३	वर्ह ,,	६४१	विजिर् जु०	१२
लेला ३।१।२७		वडि ,,	२७२	वल ,,	४९२	विजी तु०	९
लोक भ्वा०	७६	वडि चु०	५३	वलि ,,	८२०	विजी ह०	२३
लोक चु०	२४४	वण भ्वा०	४४७	वलक चु०	३८४	विट भ्वा०	३१८
लोच भ्वा०	१६४	वण ,,	४५२	वलग भ्वा०	१४३	बिथु भ्वा०	३३
लोच चु०	२४५	वद ,,	५१	वल्यु ३।१।२७		विद अ०	५४
लोट् ३।१।२७		वद ,,	१०३४	वलभ भ्वा०	३९१	विद दि०	६५
लोढ भ्वा०	३५७	वद चु०	३०९	वल ,,	४९३	विद ह०	१३
लोष्ट ,,	२५९	वदि भ्वा०	११	वलढ ,,	६४२	विद चु०	१७५
व		वन ,,	४६३	वश अ०	७०	विदल तु०	१५२
वकि भ्वा०	८८	वन ,,	४६४	वष भ्वा०	६९२	विध ,,	४५
वकि ,,	९५	वन ,,	८०४	वष्क ,,	१०१		
वक्ष ,,	६६४	वनु ,,	८०५	वस ,,	१०३०		
वख ,,	१३०			वस अ०	१३		

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
घिल	चु० ७२	वृह	तु० ६७	ब्रीड	दि० २०	शश	भ्वा० ७२७
विश	तु० १४४	घृ	क्रया० १८	ब्ली	क्रया० ३०	शष	॥ ६९१
विष	क्रया० ५४	वृज्	॥ १४	श		शसि	॥ ६३०
विषु	भ्वा० ६९९	वेज्	भ्वा० १०३१	शक	दि० ८१	शछ	॥ ७२८
विष्क	चु० १५२	वेट	३११४७	शकि	भ्वा० ८६	शंछ	॥ ७२९
विष्क	॥ ४०८	वेणु	भ्वा० ९०२	शक्ल	स्वा० १५	शाखु	॥ १२६
विष्ल	तु० १३	वेथु	॥ ३४	शच	भ्वा० १६५	शाडु	॥ २९०
विस	दि० १११	वेष्ट	॥ ३६७	शठ	॥ ३००	शान	॥ १०२०
वी	अ० ३८	वेल	चु० ३४८	शठ	॥ ३४०	शाछ	अ० १२
वीर	चु० ३७१	वेल	भ्वा० ५३६	शठ	चु० ३१	शाछ	॥ ६५
वुस	दि० ११३	वेल	॥ ५४१	शठ	॥ १५८	शिक्ष	भ्वा० ६०६
वुगि	भ्वा० १५८	वेवीड्	अ० ६७	शठ	॥ ३२२	शिधि	॥ १६१
वृक	॥ ९२	वेष्ट	भ्वा० २५६	शठ	॥ ३२२	शिजि	अ० १७
वृक्ष	॥ ६०५	वेह	॥ ६४४	शडि	भ्वा० २८०	शिज्	स्वा० ३
वृह्	क्रया० ३७	वे	॥ ९४६	शण	॥ ७९८	शिट	भ्वा० ३०४
वृजी	अ० १९	व्यच	तु० १३	शदल	॥ ८८०	शिल	तु० ८२
वृजी	ह० २४	व्यथ	भ्वा० ७६५	शदल	तु० १४८	शिष	भ्वा० ६८८
वृजी	चु० २८०	व्यध	दि० ७५	शप	भ्वा० १०२५	शिष	चु० २८५
वृज्	स्वा० ८	व्यय	भ्वा० ९०६	शप	दि० ६२	शिष्ल	ह० १४
वृज्	चु० २८१	व्यय	चु० ४००	शब्द	चु० १८१	शीक	चु० २५७
वृण	तु० ५०	व्युष	दि० ८	शम	भ्वा० ८४३	शीक	॥ २९४
वृतु	भ्वा० ७५९	व्युष	॥ १०९	शमु	दि० ९५	शीकृ	भ्वा० ७५
वृतु	दि० ५४	व्येज्	भ्वा० १०३२	शम्ब	चु० २३	शीड्	अ० २२
वृतु	चु० २४९	व्रज	॥ २५४	शर्ब	भ्वा० ४२४	शीमृ	भ्वा० ३८३
वृथु	भ्वा० ७६०	व्रज	चु० ८४	शर्व	॥ ५८६	शील	॥ ५२४
वृथु	चु० २५०	व्रण	॥ ४०५	शल	॥ ४९१	शील	चु० ३४६
वृश	दि० १२०	व्रश्चू	तु० १२	शल	॥ ८६८	शुच	भ्वा० १८३
वृष	चु० १७१	व्री	क्रया० ३२	शलम्	॥ ३९०	शुचिर्	दि० ५९
वृषु	भ्वा० ७०७	व्रीड्	दि० ३४	शव	॥ ७२६	शुच्य	भ्वा० ५१४

धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः	धातवः	अङ्काः
स्फा तु०	१०९	सम्भु भ्वा०	३९३	हल भ्वा०	८६२	हषु भ्वा०	७१०
स्फायी भ्वा०	४८८	सम्भु ,,	७५८	हसे ,,	७२२	हेट् ,,	२६७
स्फिट तु०	३९	संसु ,,	७५५	डाक् जु०	८	हेड् ,,	७७९
स्फिट् ,,	१०१	सिबु दि०	३	डाङ्क ,,	७	हेट् ,,	२८५
स्फुट भ्वा०	२६१	सु भ्वा०	९६५	डि स्वा०	११	हेषु ,,	६२२
स्फुट तु०	९३	सेकु ,,	८२	डिक् भ्वा०	८८६	होड् ,,	२८६
स्फुट चु०	१८९	स्वञ्जु ,,	१००१	डिट् ,,	३१८	होड् ,,	३५४
स्फुटि भ्वा०	३२९	स्वद जु०	२७३	डिट् क्वा०	६०	हङ् अ०	७२
स्फुटि चु०	४	स्वन भ्वा०	८२६	डिडि भ्वा०	२६९	हल भ्वा०	८०८
स्फुटिर् ,,	३२९	स्वन ,,	८५२	डिल तु०	८१	हल ,,	८३४
स्फुड तु०	१११	स्वर जु०	३३१	डिवि भ्वा०	५९२	हगे ,,	७८८
स्फुडि चु०	४	स्वर्द भ्वा०	१९	डिक् चु०	१५२	हस ,,	७१२
स्फुर तु०	१०९	स्वाद ,,	२८	डिसि रु०	१९	हाद ,,	२६
स्फुर्त्ता भ्वा०	२१३	स्वाद जु०	२७३	डिसि जु०	२९७	ही जु०	३
स्फुल तु०	११०	स्वृ भ्वा०	९५७	हु जु०	१	हील भ्वा०	२१०
स्फूर्त्ता भ्वा०	२३५	ह		हुडि भ्वा०	२७०	हेषु ,,	६२३
स्मिट चु०	४०	हट भ्वा०	३१३	हुडि ,,	२७८	हगे ,,	७८९
स्मील भ्वा०	५२०	हठ ,,	३३५	हुड् ,,	३५२	हप जु०	१२५
स्मृ ,,	८०९	हद ,,	१००२	हुर्त्ता ,,	२११	हस भ्वा०	७१३
स्मृ ,,	९५८	हन अ०	२	हुल ,,	८६९	हादी ,,	२७
स्यन्दु ,,	७६२	हम्भ भ्वा०	४६८	हुट् ,,	३५३	हल ,,	८०७
स्यम जु०	१६०	हय ,,	५१३	ह जु०	१५	हल ,,	८३३
स्यमु भ्वा०	८५१	हर्ष ,,	५१५	हण भ्वा०	९२४	हृ ,,	९५६
स्तकि ,,	८३	हल ,,	५४९	हणीङ् ३।१।२७		हृण्	१०३३
				हप दि०	१२३		